L
922
N856
V.1

Dominican College

4659.G7 N68 1901
1.1
va legenda Anglie

2 vols
12.00

Dominican College

Nova Legenda Angliæ

HENRY FROWDE, M.A.
PUBLISHER TO THE UNIVERSITY OF OXFORD
LONDON, EDINBURGH
NEW YORK

Nova Legenda Anglie:

As collected by John of Tynemouth,
John Capgrave, and others, and
first printed, with New Lives,
by Wynkyn de Worde
a.d. m d xui

NOW RE-EDITED WITH FRESH MATERIAL

FROM MS. AND PRINTED SOURCES

BY

CARL HORSTMAN, PH.D.

EDITOR OF 'ALTENGLISCHE LEGENDEN'

'RICHARD ROLLE OF HAMPOLE,' 'THE SOUTH-ENGLISH LEGENDARY,' ETC.

VOLUME I

OXFORD

AT THE CLARENDON PRESS

M DCCCC I

1901

922
N856
V.1

L.
922
H78L

OXFORD
PRINTED AT THE CLARENDON PRESS
BY HORACE HART, M.A.
PRINTER TO THE UNIVERSITY

6323

Dominican College

NOTE

THE TEXT *of this Edition of the* Nova Legenda Anglie *was ready for publication some years ago. The* Editor, *however, has, for various reasons, not found himself in a position to revise and complete the* INTRODUCTION *to his satisfaction, so promptly as had been expected; and it has seemed necessary to issue the book in a form which the* EDITOR *and the* DELEGATES OF THE PRESS *must alike consider incomplete as regards the Introduction, though it is complete as regards the Text.*

The DELEGATES *deem it best, looking both to the magnitude and cost of the Work and to the disappointment already caused to students of Early English Ecclesiastical History and of Hagiology in particular by the unforeseen and lengthy delay in its completion, to place these newly based and important Texts at once in the hands of those in whose interests it was undertaken, and by whom, they believe, it will be found indispensable.*

THE general plan of this edition is fully explained in the Introduction. The Editor has reproduced the printed edition of WYNKYN DE WORDE (1516) *as the basis of his text, marked by E. (= Edition) in the Notes; and has collated it throughout with MS.* COTTON TIBERIUS E. i. (*of the second quarter of Saec.* xiv.), *marked by T. This MS., covering almost the entire ground of the* Legenda *as printed by* WYNKYN DE

WORDE, *has been here collated for the first time. It has suffered greatly by fire; but the Editor has used his utmost endeavours to restore the text wherever possible.*

Prefixed to each Life—the order is alphabetical—is a list of all the materials, whether printed or in MS., employed for purposes of emendation, supplement, and illustration; and it is hoped that, guided by these preliminary notes, the reader will find no difficulty in recognizing at a glance the sources on which the Editor relies for his Commentary both critical and explanatory.

CONTENTS

VOL. I

	PAGE
INTRODUCTION	ix
PROLOGUS	1
NOVA LEGENDA ANGLIE (DE SANCTO ADRIANO—DE SANCTO GUNDLEO)	13–506

VOL. II

NOVA LEGENDA ANGLIE — *continued* (DE SANCTO GUTHLACO—DE SANCTO WLSTANO)	1–531
APPENDIX I. ROSCARROK'S LIFE OF ST. CHRISTINA .	532
„ II. ADDITIONAL LIVES by John of Tynemouth (in MS. Bodl. 240)	538
„ III. LIFE OF ST. FREMUNDUS (from MS. Trin. Coll. Dublin B. 2, 7, &c.)	689

Introduction

THE Collection here given is the result of three processes. In substance it is John of Tynemouth's Sanctilogium Angliae, as extant in MS. Cotton Tiberius E 1, a MS. of St. Albans, of the second quarter of the fourteenth century; but this collection, arranged in the order of the Calendar, was in the course of the fifteenth century rearranged in alphabetical order, and slightly modified by reducing the number of Narrationes appended to the lives—probably by Capgrave, under whose name the Collection is more generally known, though his name is not contained in the MSS. now extant; and, lastly, the Collection so rearranged was, with the addition of fifteen new lives, edited by Wynkyn de Worde in 1516, under the title Nova Legenda Angliae. It is this edition which I have here reproduced; restoring, however, at the same time the original contents of MS. Tib., and mending the text (which in course of time had become greatly corrupted) from this MS. as well as from the primitive lives, wherever obtainable.

1. It was John of Tynemouth who, after the precedent, it is said (by Bale), of Guido de Castris, Abbat of St. Denis 1326–43 (d. 1350), the author of a Sanctilogium[1] (cf. Gallia Christiana VII), first conceived the idea of collecting in one Legendary the lives of the English Saints[2]. The

[1] To the same Guido Dionysianus, however, John of Tynemouth's Historia Aurea is also ascribed, in MS. Bodl. 240.

[2] Another attempt in the same direction is MS. Lansdowne 436 ('liber de librario ecclesie S. Marie et S. Ethelflede virg. de Romesey'), fourteenth century, which contains the following forty-seven lives (also in abridgements):

A. Augustinus.
B. Laurentius.
C. Mellitus.
D. Paulinus.
E. Oswaldus rex.
F. Audoenus.
G. Cedda.
H. Wlfadus et Rufus.
I. Werburga.
K. Osytha.
L. Birinus.
M. Frethemundus rex.
N. Etheldrida et sorores eius.
O. Erkenwoldus.
P. Cudburga.
Q. Edburga.
R. Ethelfleda et Merwinna.
S. Edwardus rex.
T. Wlsinus.
V. Alfegus mart.
X. Wlstanus.
Y. Dunstanus.
Z. Hugo.
A. Milburga.
B. Oswaldus conf.
C. Athelwoldus.
D. Odo.
E. Kenelmus.
F. Swythunus.
G. Wilfridus.
H. Ioh. Beverlaci.
I. Frideswida.
K. Rumoldus.
L. Hylda.
M. Wenefreda.
N. Ebba.
O. Brinstanus.
P. Alphegus.
Q. Ced.
R. Robertus.
S. Godricus.
T. Modewenna.
V. Wlfricus (only the beginning is extant, the following leaves are torn out, with
X. Aldelmus.
Y. Patricius.
Z. Gudlacus.
Z. Adelbertus).

This collection is independent of, and was not known to, John of Tynemouth. Of later works on English Saints I mention: a MS. newly turned up at Brent Eleigh,

task was in the air. Since Bede (in his Martyrology) had first commenced to add details to the lists of Saints' names in the older Calendars or Martyrologies, the process of filling out these details had continued in ever-widening lines, until, after the palmy days of hagiography in the twelfth and thirteenth centuries, when nearly every Saint received his Vita, it had become possible to expand the Martyrology into a complete Legendary, by extracts from these lives. These Legendaries were used for the lessons in the Nocturns, and for sermons (which on Saints' days often consisted in the reading of the life), and were abridged in the Breviaries[1]. The most perfect example is the famous Legenda Aurea, the Golden Legend (so called for its excellence) by Jacobus de Voragine, Archbishop of Genoa 1292–8. These collections comprised the generally acknowledged Saints of the whole Catholic Church. But in England, where the national idea has always been prominent as against the 'foreigner,' and was then intensified by the French wars, the idea sprang up of forming a legendary of exclusively English Saints—though the Saints themselves would have objected to being so 'nationalized,' the idea of saintship—the imitation of the Son of Man—being incompatible with national exclusiveness. This idea arose in John of Tynemouth, and in executing it he created a truly national work, which deserves to rank among the treasures of England.

So, having traversed (like Goscelin in the eleventh century) all England in search of materials—excerpting the Vitae, Translationes, and Miracula dispersed in the various monasteries and cathedrals, and gathering whatever information he could find—he composed *his* lives from the Vitae, &c., so obtained, or—where a life was not extant—from the Histories and

now at Cambr. Addit. 3041, which from an inlaid letter I was able (in 1892), with the kind help of the Librarian, Mr. Jenkinson, to make out as a work of Nic. Roscarrock (1549?–1634?), wr. c. 1608–1617, and which was first in the possession of Lord Will. Howard of Naworth. This manuscript collection is *very valuable*, containing as it does a great deal of new information on the Saints of Wales, Cornwall, Devonshire, &c. I recommend it to the workers in this department. I find in it that the author of the 'English Female Saints' (ed. for the E. E. T. S.) is Rob. (*al.* Ralph) Buckland (1564–1611).—Of printed works I mention: J. W. (i.e. John Wilson): The English Martyrologe, conteyning a Summary of the lives of the glorious and renowned Saintes of the three Kyngdomes England, Scotland, and Ireland, collected and distributed into Moneths after the form of the Calendar, according to every Saintes festivity. By a Catholick Priest, Anno 1608 (at the end of the Prologue the author signs I. W. Priest); second ed. 1627.

The Flowers of the Lives of the most renowned Saints of the three Kingdoms England, Scotland, and Ireland, written and collected out of the best authorities and manuscripts of our nation, and distributed according to their feasts in the Calendar, by the R. Father Hierome Porter, Priest and Monke of the Holy Order of Sanct Benedict of the Congregation of England. The first Tome, printed at Doway with licence and approbation of the Ordinary, M. DC. XXXII.

Britannia Sancta, or the Lives of the most Celebrated British, English, Scottish, and Irish Saints, who have flourished in these Islands, from the Earliest Times of Christianity, down to the Change of Religion in the Sixteenth Century, Faithfully collected from their ancient Acts and other Records of British History. 2 Parts. London, Printed for Thomas Meighan, in Drury Lane, MDCCXLV (by R. Challoner). (Rich. Whytford, The Martiloge in Englysshe, ed. by W. de Worde, 1526, is a general martyrology, but includes the English Saints.)

[1] Cf. Altengl. Legenden, Neue Folge, 1881, p. xxxii. ff.

Chronicles of England (Bede, William of Malmesbury, Matthew Paris, &c.), adding other information from more recent sources and giving as far as possible the history of each Saint from all the materials known and accessible in his time; always abridging, but always a faithful recorder ('relator simplex') of his sources, and adding at most the dates and anniversaries;—to these lives he then generally appended, after the fashion of his time, one or more Narrationes—legends, sayings, anecdotes, &c.—in the wise of Vincentius Bellovacensis, which, however, have hardly any connexion with the subject; and added, lastly, at the bottom of the texts, the Antiphones and Collects used in the festivals of the Saints. The whole he arranged in the order of the Calendar, beginning with Edwardus Rex et Confessor (January 5), and gave it the title: 'Sanctilogium Angliae, Walliae, Scotiae, et Hiberniae.'

Of this collection, MS. Tiberius E 1 is the only MS. known to exist, and is therefore of primary importance, though partly destroyed by the fire of 1731. This MS., fol., vellum, beautifully written and executed in large type, in double columns, was written near the middle of the fourteenth century. Since the fire, it has been carefully re-bound, in two volumes. Bishop Nicholson in his English Historical Library, 1736, p. 98, has preserved an inscription at the end of the MS. (now destroyed by the fire), which throws light on the history of the MS.; it is this:

'Hunc librum dedit Dominus Thomas de la Mare abbas monasterii S. Albani Anglorum protomartyris, Deo et ecclesiae B. Amphibali de Redburn, ut fratres ibidem in cursu existentes per eius lecturam poterint celestibus instrui, et per Sanctorum exempla virtutibus insigniri[1].'

Thomas de la Mare was Abbat of St. Albans 1349–96, after being Prior of Tynemouth 1341–49. Redburn was a cell of St. Albans, dedicated to St. Amphibalus (whose bones were discovered here in 1178); situate 4½ miles north-west from the abbey. It served as a place of recess for sick monks to receive the benefit of ease and fresh air. Abbat Richard Wallingford (1326–35) ordained that three monks should always be here *on duty* for one month, and then be relieved by three others—which number was increased to four by Abbat John Whethamstede (Newcome, Hist. of St. Albans, 1793, pp. 218, 339). (These monks 'on duty' are the 'fratres ibidem *in cursu* existentes' of the above inscription.) During the great plague of 1349, when St. Albans was suffering from want of provisions, Thomas de la Mare, to relieve the distress, sent sixteen monks to dwell at Redburn, with books and other necessaries, and built a new dormitory there, and another house, one part of which he reserved for himself to study in, whenever he should choose to make his stay at this place (Newcome, p. 247)[2]. He himself liked to reside there, and seems to have held the place in special favour. On what occasion the grant of the MS. was made, we have no means of ascertaining.

MS. Tib., then, before being handed over to Redburn, was a MS. of

[1] From this note is derived Roscarrock's account of MS. Tib., *see* Appendix I.

[2] Cf. Dugdale, Mon. Angl. iv. 525. Tanner mentions a MS., Tib. E xi, containing 'Ordinationem tangentem socios commorantes apud Redburn factam, A.D. 1366'; but the volume containing it was lost in the fire of 1731.

St. Albans; and if we consider its date and supreme correctness it must have been one of the first MSS. of our Collection, if not the original itself, made in the Scriptorium of the abbey under the direction of John of Tynemouth, then chronographer of St. Albans. From the above inscription the conclusion has been made (by Bishop Nicholson; Gibson[1], Hist. of Tynemouth, 1846, ii. 53) that the MS. was dedicated to Abbat Thomas by the author, and that the work was undertaken or written at the abbat's suggestion: but nothing in the words of the passage justifies this construction. Indeed, it will presently be seen that the work most probably belongs to a time anterior to Abbat Thomas.

The fire has irremediably damaged the first leaves of the MS., and generally eaten round the corners, affecting the exterior column and the first lines of each page, which are often illegible to the naked eye, while the interior columns are generally readable. I have tried, wherever possible, to restore the text, partly by consulting the original sources, partly with the help of chemicals, which the authorities of the British Museum were kind enough to employ at my petition for the clearer bringing out of certain passages—which kindness it is my agreeable duty here publicly to acknowledge.

The MS. contains 156 lives, after which follows a prolix, incomplete life of St. Christina (a Saint connected with St. Albans)[2], which, though written by the same hand, seems to be a subsequent addition. The collection includes St. Patrick's Purgatory and Tundal, which were omitted in the later stages of the collection; has different texts for SS. Richard and Ursula, and many more Narrationes than MS. Tanner and the edition; it alone gives, under the texts, the antiphones and collects for the Saints' days (collected from the Sarum and other Breviaries). SS. Margaret and Oswin have genealogies appended on the margin. A prologue is wanting.

I here give a list of its contents, with the anniversaries of the Saints (S. d. = Servus dei, V. d. = Vir dei):—

(Vol. I.)

St. Edward, king and conf.	Jan. 5.	St. Brigida	Feb. 1.
St. Wlsin	,, 8.	St. Werburg	,, 3.
St. Adrian	,, 9.	St. Laurence	,, 3[3].
S. d. Alred	,, 12.	St. Gilbert	,, 4.
St. Kentegern	,, 13.	St. Theliaus	,, 9.
St. Furseus	,, 16.	St. Ermenilda	,, 13.
S. d. Henry the hermit	,, 16.	St. Ulrick[4]	,, 20.
St. Wlstan	,, 19.	St. Ethelbert, king and conf.	,, 24.
St. Cadoc	,, 24.	St. Aidus sive Aiduus	,, 28.
St. Gildas	,, 29.	St. Oswald, bishop	,, 28.

[1] 'We may fairly presume that, among the many famous persons with whom Abbat Thomas became connected from his reputation and influence in the public affairs of his time, there were none whose friendship the good abbat valued more highly than that of John of Tynemouth. This reverend historian dedicated to Abbat Thomas de la Mare that great work—the Sanctilogium Britanniae—which has rendered his name imperishable, a dedication which forms a tribute to the abbat's character, a testimony to the friendship of these great men, and an argument for supposing that the work was undertaken or written at the abbat's suggestion.'

[2] Of this life I give Roscarrock's account in Appendix I (ii. p. 532). [3] *al.* Feb. 2.

[4] His life by John of Ford exists also in MS. Cambr. Addit. 3037.

St. David . . . . . Mar. 1.
St. Cedda . . . . . ,, 2.
St. Cedd . . . . . ?[1]
St. Winwaloe . . . . . ,, 3.
St. Piran (Kiaran) . . . ,, 5.
St. Kyneswyde and Kyneburge . . . . . ,, 6.
S. d. Esterwin . . . . . ,, 7.
St. Felix . . . . . ,, 8.
St. Patrick . . . . . ,, 17.
Purgatorium S. Patricii. Tundal.
St. Edward, king and martyr ,, 18.
St. Cuthbert . . . . . ,, 20.
St. Hildelitha . . . . . ,, (24).
St. Gundleus . . . . . ,, 29.
St. *Richard, bishop* . . . April 3.
St. Bernac . . . . . ,, 7.
St. Guthlac . . . . . ,, 11.
St. Caradoc . . . . . ,, 13.
St. Willelmus[2] puer mart. Norwic. . . . . ,, 15.
St. Patern . . . . . ,, 15.
St. Elphegus, archbp. and m. ,, 19.

V. d. Anselm . . . . . April 21.
St. Egbert . . . . . ,, 24.
St. Mellitus . . . . . ,, 24.
St. Wilfrid . . . . . ,, 24.
St. Erkenwald (written by another hand) . . . . ,, 30.
St. John of Beverley . . . May 7.
St. Lethard . . . . . ?
St. Indractus . . . . . ,, (8?)[3].
St. Fremund . . . . . ,, 11.
St. Brithun . . . . . ,, 15.
St. Brendan . . . . . ,, 16.
St. Carantoc . . . . . ,, 16.
St. Dunstan . . . . . ,, 19.
St. Ethelbert, king and mart. ,, 20.
S. d. Godric . . . . . ,, 21.
St. Aldelm . . . . . ,, 25.
St. Augustin . . . . . ,, 26.
Ven[r]. Beda . . . . . ,, 27.
S. d. Lanfranc . . . . . ,, 28.
St. Wistan . . . . . June 1.
St. Odo . . . . . ,, 2[4].
St. Petroc . . . . . ,, 4.

(Vol. II.)

St. Boniface . . . . . June 5.
St. Gudwal . . . . . ,, 6.
S. d. Robert (of Newminster) ,, 7.
St. William, archbp. . . . ,, 8.
St. Columba . . . . . ,, 9.
St. Yvo . . . . . ,, 10.
St. Margareta . . . . . ,, 10.
St. Odulph (Adulph) . . . ,, 12.
St. Botulph . . . . . ,, 17.
St. Alban . . . . . ,, 22.
St. Etheldreda . . . . . ,, 23.
S. d. Bartholomew. . . . ,, 24.
St. Amphibalus . . . . ,, (25?).
St. Milburga . . . . . ,, 25[5].
St. Swithin . . . . . July 2.
St. Oudocoeus . . . . . ,, 2.
St. Modwenna . . . . . ,, 5.
St. Sexburga . . . . . ,, 6.
St. Grimbald . . . . . ,, 8.
St. Withburga . . . . . ,, 8.
St. Mildreda . . . . . ,, 13.
St. Iuthwara . . . . . ?[6]
St. Deusdedit . . . . . ,, 15.

St. Kenelm . . . . . July 17.
St. Sampson . . . . . ,, 28.
St. Neot . . . . . ,, 31.
St. Ethelwold . . . . . Aug. 1.
Hugo puer mart. Linc. . . ?[7]
St. Kened . . . . . Aug. 1.
V. d. Walleuus, abbat . . ,, 3.
Thomas monachus a Gallis occisus . . . . . ,, 5.
St. Oswald, king . . . . ,, 5.
St. Fiacrius . . . . . ,, 18[8].
St. Oswin, king . . . . ,, 20.
St. Audoenus . . . . . ,, 24[9].
St. Ebba . . . . . ,, 25.
St. Bregwin . . . . . ,, 26.
St. Edwold . . . . . ,, 29[10].
St. Aidan . . . . . ,, 31.
St. Eanswida . . . . . ,, 31.
St. Cuthburga . . . . . ,, 31.
St. Wlfhilda . . . . . Sept. 9.
St. Osmanna . . . . . ,, 9.
St. Ninian . . . . . ,, 16.
St. Editha . . . . . ,, 16.

[1] Cedd died Oct. 26, but his festival is Jan. 7 in the 'Engl. Martyrologe.'
[2] Abr. from the Passio by Tho. Monmuthensis in MS. Cambr. Addit. 3037 (formerly MS. Brent-Eleigh). His day is generally March 25, cf. Boll.
[3] Lethard's day is Feb. 24 in Boll. (with St. Ethelbert); Indract's, Feb. 5 in Engl. Mart., May 8 in R. Whitford.
[4] MS. Tib.: iv nonas Iunii, i. e. June 2 (so also Whitford); the Ed. reads Julii instead; July 4 is the more generally accepted date.
[5] *al.* Feb. 23. [6] The Engl. Mart. gives Dec. 23.
[7] The Engl. Mart. gives July 27 in the first, July 29 in a foll. ed. [8] *al.* Aug. 30.
[9] In the life (p. 72) the date is corrupted; r. nono Kal. Sept. [10] *al.* Nov. 28.

St. Theodor. . . . . Sept. 19.
St. Colfrid[1] . . . . . ,, 25.
St. Honorius . . . . . ,, 30.
St. Melorus . . . . . Oct. 1.
St. Thomas, bp. of Hereford ,, 2.
St. Hewald, Niger, and Albus ,, 3.
St. Ositha . . . . . ,, (5?)[2].
St. Ywius . . . . . ,, 6.
St. Keina . . . . . ,, 8.
St. Paulinus . . . . . ,, 10.
St. Ethelburga . . . . . ,, 11.
St. Edwin . . . . . ,, 12.
St. Ethelred and Ethelbrict . ,, 17.
St. Frideswida . . . . . ,, 19.
St. Egbin . . . . . ,, 19.
St. *Ursula* . . . . . ,, 21.
St. Mello . . . . . ,, (22).
St. Maglorius . . . . . ,, 24.
St. Elfleda . . . . . ,, 29.
St. Foillan . . . . . ,, 31.
St. Malachias . . . . . Nov. 2[3].
St. Wenefreda . . . . . ,, 2[4].
St. Benignus . . . . . ,, 3[5].
St. Clitaucus . . . . . ,, (3)[6].
St. Rumwold . . . . . ,, 3.
St. Clarus . . . . . ,, 4.
St. Iltut . . . . . Nov. 6.
St. Willebrord . . . . . ,, 7.
St. Kebius . . . . . ,, 8.
St. Iustus . . . . . ,, 10.
St. Dubric . . . . . ,, 14.
St. Macutus . . . . . ,, 15.
St. Edmund, archbishop . ,, 16.
St. Hilda . . . . . ,, 17.
St. Hugo, bishop . . . . ,, 17.
St. Edmund, king . . . . ,, 20.
St. Maxentia . . . . . ,, (20)[7].
St. Columban . . . . . ,, 21.
St. Birin . . . . . Dec. 3.
St. Iustinan . . . . . ,, (5?)[8].
St. Edburga . . . . . ,, 13.
St. Thatheus . . . . . ,, 26.
St. Thomas Cant. . . . . ,, 29.
St. Egwin . . . . . ,, 30.
S. d. Finan . . . . . Sept. 10.
St. Eata . . . . . (Oct. 26?).
St. Walburga . . . . . May 1.
St. Ythamar . . . . . June 10.

St. Christina) . . . (Follows

The last four lives are out of their place, and may be a later addition[9]. One difficulty of the task was to fix the anniversaries of all the Saints, on which their place in the collection depended—especially of lesser local Saints. In St. Cedd John of Tynemouth remarks that he gives this life after St. Cedda because he could nowhere find the day of his death and would not leave him out—'Quia enim diem obitus s. Cedd ep. nusquam reperire potui, *hic post* vitam s. Cedde, fratris sui, virtutes eius et vitam quas Beda venerabilis in sua sparsim scribit historia inserere potius quam intactas relinquere mente concepi.' The same difficulty seems to account for the omission of the anniversaries of several minor Saints, as Lethardus, Indractus, Amphibalus, Hildelitha, Iuthwara, Clitaucus, Justinan, Hugo puer, Eata, whose place in the Collection is therefore not vindicated by date. In some cases the dates differ from those given by other authorities[10]. Another difficult point was whether the Saints were canonized or merely popular Saints. In the titles, certainly, a distinction is made between Sanctus and Servus Dei or Vir Dei, which seems to bring out this difference; Alred, Anselm, Lanfranc, Bartholomew, Godric, Henry, Robert, &c., bear the latter attribute. Hugo puer and Thomas monachus are given without any qualification. No difference is made between Sanctus and Beatus.

[1] This life has the false title: De Benedicto abbate et monacho; but St. Benedict [Biscop] is wanting (his life was added in the Ed.).
[2] *al.* Oct. 7. [3] *al.* Nov. 3. [4] Nov. 3 in Roman Mart. [5] *al.* Nov. 9.
[6] *al.* Aug. 19. [7] *al.* Oct. 24. [8] Whitford Dec. 5, *al.* Aug. 23.
[9] MS. Bodl. 240 gives a life of St. Derithea (alio nomine Itta) as contained 'in Sanctilogio Iohannis' (*see* ii. p. 543). No such life, however, is found in our Collection. 'Sanctilogio' may be a mistake for Martirologio.
[10] As in Fiacrius, Laurentius.

St. Erkenwald is written by another, less correct, hand; but in the midst of this text one column (fol. 117 b 2) is written by the old hand, containing different matter, viz. a narration of Piers Tollere. In Ebba a passage is added at the end by another hand on the space left vacant by the former scribe. In Egwin the narration at the end has been purposely effaced.

The Collection contains about 177 Narrationes. Some of these treat of English Saints not contained in the lives: so St. Erkengoda's life is given in the Narratio to Sexburga, Alcuin's in Aldhelm, Herebertus puer in Wenefreda, Walleuus comes in Lanfranc; Hedda, Conred, and Offa in Wilfrid, Sigibert in Furseus, Sebba in Hildelitha, Cedwalla in John of Beverley.

2. In some MSS. of the fifteenth century we have the same collection in a different order: the lives are now arranged alphabetically, not in the order of the Calendar, and Patrick's Purgatory and Tundal as well as many Narrationes, and the marginal additions of MS. Tib.—the antiphones and collects, and the genealogies in Margareta and Oswin—are omitted. Besides, the Narrationes of Paulus Leonensis and Alcuin, which in MS. Tib. occur in Laurentius and Aldelm, are now given with Ithamar, and certain passages in Ebba (p. 307), Egbert (p. 367), Edwin (p. 361), Malachias (p. 164), Wlric (p. 512) are left out. But otherwise the texts are literally the same as in Tib., though more corrupted, and even the titles remain the same. Even—although the order of Cedda and Cedd is now reversed—the words '*hic post* vitam s. Cedde' in the above quotation are retained unchanged in Cedd, which is rather curious. These MSS. are: Otho D ix, York Cath. Libr. xvi. C 1, and Tanner 15. MS. York (where the collection follows after the 'Legendae Sanctorum collectae per Fratrem Petrum Calo Ord. Praed.') I have not been able to consult. MS. Otho, wr. before 1450, was nearly effaced by fire; the list of contents in Smith, Catalogue of Cott. MSS. Oxf., 1696 (who describes the MS. as 'Vitae Sanctorum Angliae collectae a Iohanne Capgravio'), omits several lives, viz. Carantoc, Edward mart., Ethelbert, Odulph, Paulinus, Tatheus, *Ursula*: but these were extant except the last two[1]. MS. Tanner 15, 4to, vellum, well executed, in double columns, was—according to a note in the MS.—written in 1499 for the church of Canterbury at the expense of Tho. Goleston, prior of that church and professor, by Jacob Neill, a Norman from Rouen; the collection is titled 'De Sanctis Angliae[2]'—(the note runs thus: 'Perfectum est hoc opus, vvlgariter intitulatum De Sanctis Angliae, ad laudem et honorem omnipotentis Dei ac Sce. Cantuar. ecclesiae, ex impensis Reverendi in Christo patris Domini Thomae Goleston, eiusdem ecclesiae prioris ac sacrarum literarum professoris egregii, per me Iacobum Neill

[1] The MS. is now practically useless, as only occasionally a word is readable. It was written at the end of the first half of the fifteenth century. It had the Tib.-text of St. Richard. I find no trace of Tatheus; Ursula is wanting.

[2] The Collection, fol. 1–581, is followed, in another hand, by De primo statu Landavensis ecclesiae, excerpta de pervetusto libro de Vitis Sanctorum Britanniae, f. 582. De filia Guordic quam S. Dubricius Deo consecravit, f. 589. Vita S. Dubricii archiep. Urbis Legionum, f. 590. Vita S. Bernachi, f. 593, ending incomplete on f. 596.

Normannum et Rothomagi natum, anno Verbi incarnati 1499'). It is preceded by an alphabetical index of the Saints' names, with a short characteristic (beginning 'Adrianus abbas greca lingua peritus floruit. Aidanus qui et Aidus, abbas, virtutibus mirandis et miraculis effulsit. Aidanus episcopus plagas Anglie borealis sub rege Oswaldo ad fidem convertit,' &c.). This MS., like Otho, omits *Ursula*, but retains the Tib.-text of Richard; it omits, besides, Theliaus (though named in the index) and Winwaloeus (which were retained in MS. Otho). No more MSS. are known, though the expression 'vvlgariter intitulatum,' &c., in the above note seems to indicate that the collection was rather a popular work at that time. None of the MSS. preserved seems to be the original MS., which must have belonged to the first half of the century, and possibly contained Capgrave's name; it probably omitted Ursula.

The state of the Collection as represented by these MSS. of the fifteenth century, and popularly known by the title De Sanctis Angliae, forms the intermediate stage between MS. Tib. and the edition of 1516. The new alphabetically arranged text, with its omissions[1], was reproduced in the edition; but on the other side it still retains some of the original contents of MS. Tib. which have disappeared in the edition—so the Tib.-text of St. Richard—and stands nearer to it in the titles and readings, while it has none of the additional lives of the edition. To whom this new state is due we have no direct testimony. The Collection has from an early date been known as Capgrave's (1393–1464), though no one knows on what authority; so—as he was neither the author of the original collection (MS. Tib.), nor can have any connexion with the edition and its additions—he must, *if* he had a hand in the work, be the author of this new revision, though the mere mechanical transposition of the parts into alphabetical order—and that is nearly all the merit he can claim—would hardly entitle him to the name of author, let alone the sole author, of the Collection[2].

3. At last the Collection, thus newly arranged and revised, was, with further omissions and fifteen new lives, edited in 1516 by Wynkyn de Worde. This edition has the following note at the end:

'Explicit Noua legenda Anglie[3]. Impressa Londonias in domo Winandi de Worde, commorantis ad signum solis in vico nuncupato the Flete strete, Anno domini MCCCCCXVI, xxvii. die Februarii.

Itaque omnes hystorie hic collecte merito dicuntur noue, quia licet

[1] Even the line omitted in Margaret in the Ed. (see p. 173, l. 40) is already wanting in MS. Tanner.

[2] Cave, Hist. lit. ii. 285, rightly says: 'De hac (Iohannis Tinmuthensis) lucubratione non racemos quosdam sed plenam, quod aiunt, vindemiam reportavit Ioh. Capgravius in Catalogo Sanctorum Angliae, cuius operis non tam auctor quam exscriptor audire meruit.'

[3] The same title appears in the Prologue, p. 9: 'Et quia maior pars Sanctorum in hac presenti legenda iam nouiter impressa contentorum fuerunt de ista patria que nunc Anglia vocatur, aut cum vocabatur Britannia vel postquam nomen Anglie sortita est in ea nati vel conversati; et quia similiter predicte (!) terre Hibernie, Scotie, et Wallie de iure subici debent et obedientes esse tenentur huic regno Anglie, presens volumen istud, ut videtur, non incongrue vocari potest "Nova legenda Anglie."'

quedam de istis etiam reperiuntur apud plures, non tamen ita emendate et correcte sicut in hoc volumen continentur[1]'—

in which note the title, as well as the last remark about the newness of these histories, seems passing strange to us who know the history of the Collection, and seems to prove that the editor knew neither John of Tynemouth's nor Capgrave's name. Of this edition three copies are still extant in Oxford, three in Cambridge, two in London, one (C 48, h 2) imperfect, wanting ff. 283–91, the other (G 11925) complete. It has no title-page; the first leaf bears the same woodcut (the Trinity surrounded by Saints) on both sides, which is again repeated on the recto of the last leaf, the verso bearing Caxton's device.

The Ed. adds a Prologue, and the following new lives:—

St. Benedict[2].
St. Bertellin.
St. Cungar.
St. Decuman.
St. Edgar (text transp. to the end of the Ed.[3]).
St. Helena.
St. Iohannes de Bridlington.
St. Ioseph ab Arimathia.
St. Kilian.
St. Osmund.
St. Walstan.
St. Wyro.
St. William, mart. Roffensis.

besides new lives for St. Richard and St. Ursula, in the place of the older texts of MS. Tib.

Of these new lives, those of Cungar and Decuman are late works of the fourteenth century, as is proved by the alliteration. John of Bridlington died 1379, Oct. 10, and was translated in 1404 (cf. Walsingham). Osmund was canonized in 1456 by Calixtus III, translated in 1457; his feast was celebrated on Dec. 4 with an office of nine lessons, through the whole province of Canterbury, and his translation on July 16 with an Octave, in the diocese of Sarum; his life in the Ed. merely reproduces the lessons of the Officium as extant in the Sarum Breviary and composed for the translation in 1457. The new lives had not been added in 1499, when MS. Tanner was written. It is evident, therefore, that these lives cannot have been introduced by Capgrave: both they and the Prologue (which is not found in any of the MSS. mentioned)[4] must be later additions, made—by an anonymous author—to a new issue of Capgrave's

[1] These words are on a par with the arrogance displayed in the Prologue where the writer calls himself the 'collector sive ut ita dicam auctor operis,' who 'suam compilandis Sanctorum vitis dedit operam, ut et ipse tam pii operis fructum percipiat, et aliis quoque ad eorum meritum plura aliaque ad hec addendi facultatem relinquat' (p. 9). It seems, therefore, that both the note and the Prologue belong to the same writer.

[2] MS. Tib. had given the title of Benedict to the life of Colfrid; the Ed. now supplies the want.

[3] The reason why he was placed at the end is given in the life: 'Vita b. regis Edgari minime fuit inventa quousque liber iste impressus fuit ultra literam E, ita quod in loco suo secundum ordinem alphabeti nullo modo imponi potuit; ideo in fine presentis libri imponitur, et in tabula secundum ordinem alphabeti locum suum tenebit.'

[4] The 'Fasciculus Temporum' quoted in Prol., p. 5, is a work of Walter Rolevinck (1425–1502, b. at Horstmar, Westfalia; Carthusian at St. Clara, Cologne), and appeared in 1474 at Cologne. He also wrote 'De laude veteris Saxoniae nunc Westfaliae dictae' 1478 (re-ed. Köln 1865), 'De origine Frisonum,' &c.

text; and this new author must also be held responsible for the other alterations newly introduced. This unknown author was a contemporary of W. de Worde, and his new revision was no doubt made expressly for its publication by print[1].

These new lives have no Narrationes. They are most of them compilations from different sources in the wise of John of Tynemouth, though less abridged. In Ursula the complete text of the Revelationes C. Hermanni Iosephi can. reg. Steinfeldensis is given without abridging, followed by extracts from the Passio and Legenda aurea; in Osmund the complete text of the lessons in the Sarum Breviary. Joseph ab Arimathia is an excerpt from John of Glastonbury, but incomplete, as the text sometimes breaks off with '&c.' In the new life of Richard the end is made up from the older text of John of Tynemouth, and the Narratio is retained.

In addition to the omissions referable to Capgrave the Ed. omits several passages which are still found in MS. Tanner: so the Statutes of Clarendon in Thomas Beket, some passages in Brendan (pp. 142, 149, 152), in Edward mart. (p. 350), Erkenwald (pp. 392, 398), Kentigern (p. 122). Other alterations are rare. In Godric the prologue (relating how the life came to be written) is transposed to the end (p. 497). In the Narratio of Cedwalla, given in John of Beverley, the epitaph in verse has been added from Bede; in Patrick, p. 280, l. 35, a sentence inserted ('Et secundum opinionem modernorum S. Patricius et S. Benignus discipulus suus iacent in uno scrinio ex australi parte summi altaris in Glastonia'); in Gildas the last sentence replaced by another; in Dubric the first line (with the date) omitted. Sometimes, though very rarely, the text has been interfered with: in Felix the last sentence 'et veritas inquisita innotuit' has been expanded to 'Quesitus calumniator capitur, et peccatum confitens suspendio iudicatur: sed Iohanne interveniente, mors in exilium conuertebatur'; in Wistan 466, the reading 'timebat enim plebem' replaced by 'quod quidem non bene ausus fuerat attemptare ob plebis timorem'; in Wlfhilde 507, Tib. reads 'languorem simulat,' Ed. 'gravi se corporis sui languore laborare simulat'; in Guthlac, half a line has been transposed; in Petroc, p. 317, the Ed. inserts after 'barbari' 'christiane religionis penitus ignari'; in Wilfrid, ii. 431, 'Eboracensem'; occasionally a word is added to relieve the sense (so 'te decet' ii. 228, l. 36, 'et quod valuerit' ii. 94, l. 20, 'ipsa' ii. 314, l. 31); 'deuote' ii. 314 is changed to 'deuotissime[2].' Sometimes the beginning words are re-

[1] That it must have existed some time before 1516, is proved by the fact that in the same year 1516 appeared an extract in English in Pynson's press. The English text could hardly have been made from W. de Worde's, and printed, in the same year. Whether W. de Worde's edition of 1516 was preceded by an earlier one we have no information. The Prologue speaks of this present Legenda as 'iam noviter impressa'; these words do not necessarily imply that there was an older edition; if they do, the words themselves must have been inserted. The editor of the English epitome (The Kalendre of the newe Legende of Englande) says expressly (in the Prolog.) that 'it is *but of late tyme* syth the sayde Legende (i.e. the Latin text) was gatheryd to-gyther in suche maner as it is now.'

[2] A construction like: 'Deus, cor contritum non despiciens, *sed* secundum multitudinem miserationum suarum remisit ei peccata multa' (i. 162), suggests

arranged: in Neot, Tib. begins 'Fuit quidam rex,' Ed. 'Rex quidam fuit'; in Modwenna, T. 'Fuit in Hibernia virgo quedam,' E. 'Virgo quedam fuit in H.'; in Paternus, T. 'Sanctus autem Paternus episcopus,' E. 'Paternus autem episcopus sanctus'; in Werburg, T. 'Filia regis et sponsa Christi decentissima virgo W.,' E. 'Sponsa Christi dec. virgo W. regis filia'—and similarly in Rumwold, Winwaloeus, Wenefred; in Willebrord, 'Fuit' is changed to 'Erat.' In the titles the appellation of Sanctus has been more generally extended, though Esterwin, Finan, Godric, and Robert still figure as Servi Dei, Beda as Venerabilis; archiepiscopus has been introduced for the simpler episcopus of Tib. Sometimes the Ed. commits grave blunders, which do not testify to the erudition of its author: so ii. 459, where he reads 'martirologiam' for 'macrologiam'; ii. 331, where 'autem' is misread 'Arcten.'

The following is the list of contents of the Ed., with the anniversaries of the Saints:—

Prologus, with Tabula.

De S. Adriano, ab. et conf. Jan. 9.
„ Aido s. Aiduo, ab. . Feb. 28.
„ Aidano, ep. et c. . . Aug. 31.
„ Albano, mart. . . . June 22.
„ Aldelmo, ep. et c. . May 25.
„ Alredo, ep. et c. . . Jan. 12.
„ Amphibalo, m. . . (June 25?).
„ Anselmo, archiep. . Ap. 21.
„ Audoeno, ep. et c. . Aug. 24.
„ Augustino, ep. et c. . May 26.
„ Bartholomeo servo Dei . . . . . June 24.
„ *Benedicto* ab. cogn. Biscop. . . . . Jan. 12.
De Vener. Beda, presb. . . May 27.
De S. Benigno, ep. et c. . Nov. 3.
„ Bernaco, c. . . . . Ap. 7.
„ Birino, ep. et c. . . Dec. 3.
„ Bonifacio, ep. et m. . June 5.
„ Botulpho, ab. et c. . June 17.
„ Bregwino, ep. et c. . Aug. 26.
„ Brendano, ab. . . . May 16.
„ Brigida, virg. . . . Feb. 1.
„ Brithuno, ab. et c. . May 15.
„ *Bertellino*, er. et c. . Sept. 9.
„ Cadoco, ep. et m. . Jan. 24.
„ Caradoco, er. . . . Ap. 13.
„ Carantoco, c. . . . May 16.
„ Cedd, ep., fratre S. Cedde . . . . (Jan. 7).
„ Cedda, ep. et c. . . Mar. 2.
„ Claro, pr. et m. . . Nov. 4.
„ Clitauco, r. et m. . . (Nov. 3).
„ Colfrido, ab. et c. . Sept. 25.
„ Columba, ab. et c. . June 9.
„ Columbano, ab. et c. Nov. 21.
„ Cuthberto, ep. et c. . Mar. 20.
De S. Cuthburga, reg. et v. Aug. 31.
„ *Cungaro*, er. et c. . ?[1]
„ David, ep. et c. . . Mar. 1.
„ *Decumano*, er. . . . ?[2]
„ Deusdedit, archiep. et c. . . . . July 15.
„ Dubricio, ep. et c. . Nov. 14.
„ Dunstano, ep. et c. . May 19.
„ Eanswida, v. et ab. . Aug. 31.
„ Eata, ep. et c. . . . (Oct. 26?).
„ Ebba, v. et ab. . . Aug. 25.
„ Edburga, v. et m. . . Dec. 13.
„ *Edgaro* r. et c. (text at end) . . . . ?
„ Editha, v. et ab. . . Sept. 16.
„ Edmundo, ep. et c. . Nov. 16.
„ Edmundo, r. et m. . Nov. 20.
„ Edwardo, r. et c. . . Jan. 5.
„ Edwardo, r. et m. . Mar. 18.
„ Edwino, r. et. m. . . Oct. 12.
„ Edwoldo, c. . . . Aug. 29.
„ Egberto, mon. . . . Ap. 24.
„ Egbino, mon. . . . Oct. 19.
„ Egwino, ep. et c. . . Dec. 30.
„ Elfleda, ab. et v. . . Oct. 29.
„ Elphego, arch. et m. Ap. 19.
„ Erkenwaldo, ep. et c. Ap. 30.
„ Ermenilda, reg. . . Feb. 13.
De servo Dei Esterwino . Mar. 7.
De S. Ethelberto, r. et c. . Feb. 24.
„ Ethelberto, r. et m. . May 20.
„ Ethelburga, v. et ab. . Oct. 11.
„ Etheldreda, v. . . . June 23.
De SS. Ethelredo et Ethelbricto, mm. . . . . Oct. 17.
De S. Ethelwoldo, ep. et c. . Aug. 1.
„ Felice, ep. et c. . . Mar. 8.

Lydgate's time. Tib. writes 'reverendissimus,' Ed. 'reuerentissimus'; T. 'alacer,' E. 'alacris.'

[1] *al.* Nov. 6 or 7.

[2] Engl. Mart. Aug. 27, Brit. S. March 1.

De S. Fiacrio, er. et c. . . Aug. 18.
De s. D. Finano, ep. et c. . Sept. 10.
De S. Foillano, ep. et m. . Oct. 31.
„ Fremundo, r. et m. . May 11.
„ Frideswida, v. . . . Oct. 19.
„ Furseo, ab. et c. . . Jan. 16.
„ Gilda, ab. et c. . . Jan. 29.
„ Gilberto, c. . . . . Feb. 4.
De s. D. Godrico, er. . . May 21.
De S. Grimbaldo, ab. et c. . July 8.
„ Gudwalo, ep. et c. . June 6.
„ Gundleo, r. et c. . . Mar. 29.
„ Guthlaco, c. . . . Ap. 11.
„ *Helena*, reg. . . . Aug. 18.
„ Henrico, er. . . . Jan. 16.
De SS. Hewaldo, Nigro, et Albo, mm. . . . Oct. 3.
De S. Hilda, v. et ab. . . Nov. 17.
„ Hildelitha, v. et ab. . (Mar. 24).
„ Honorio, arch. et c. . Sept. 30.
De puero Hugone, a Iudeis crucifixo . (July 27?).
De S. Hugone, ep. et c. . . Nov. 17.
„ Iltuto, ab. et c. . . Nov. 6.
„ Indracto et sociis eius, mm. . . . . (May 8?).
„ Iohanne de Beverlaco, ep. et c. . . . . May 7.
„ *Iohanne de Bridlington*, c. . . . . Oct. 10.
„ *Iosepho ab Arimathia* ?[1]
„ Ithamaro, ep. et c. . June 10.
„ Ivone, ep. et c. . . June 10.
„ Iwyo, c. . . . . Oct. 6.
„ Iustinano, m. et mon. (Dec. 5?).
„ Iusto, arch. et c. . . Nov. 10.
„ Iuthwara, v. et m. . (Dec. 23?).
„ Kebio, ep. et c. . . Nov. 8.
„ Keyna, v. . . . . Oct. 8.
„ Kenedo, c. . . . . Aug. 1.
„ Kenelmo, r. et m. . July 17.
„ Kentegerno, ep. et c. Jan. 13.
„ *Kylyano*, cum sociis suis, mm. . . . (July 8).
De SS. Kyneburga[2], Kyneswida, et Tibba, vv. Mar. 6.
De S. Lamfranco, arch. et c. May 28.
„ Laurentio, arch. et c. . Feb. 3.
„ Lethardo, ep. et c. . (Feb. 24?).
„ Machuto, ep. et c. . Nov. 15.
„ Maglorio, ep. et c. . Oct. 24.
„ Malachia, ep. et c. . Nov. 2.
„ Margareta, reg. Scotiae . . . . . June 10.
„ Maxentia, v. et m. . (Nov. 20).
„ Mellito, arch. et c. . Ap. 24.
De S. Mellone, ep. et c. . (Oct. 22).
„ Meloro, m. . . . . Oct. 1.
„ Milburga, v. . . . June 25.
„ Mildreda, v. et ab. . July 13.
„ Modwena, v. et ab. . July 5.
„ Neoto, ab. et c. . . July 31.
„ Odone, arch. et c. . July 4.
„ Odulpho, c. . . . . June 12.
„ Ositha, v. et m. . . (Oct. 5?).
„ Osmanna, v. . . . Sept. 9.
„ *Osmundo*, ep. et c. . { Dec. 4. / July 16.
„ Oswaldo, ep. et c. . Feb. 28.
„ Oswaldo, r. et m. . Aug. 5.
„ Oswino, r. et m. . . Aug. 20.
„ Oudoceo, ep. et c. . July 2.
„ Paterno, ep. et c. . . Ap. 15.
„ Patricio, ep. et c. . . Mar. 17.
„ Paulino, ep. et c. . . Oct. 10.
„ Petroco, ab. et c. . . June 4.
„ Pirano, ep. et c. . . Mar. 5.
„ Richardo, ep. et c. . Ap. 3.
De s. D. Roberto, ab. vener. June 7.
De S. Rumwoldo, c. . . . Nov. 3.
„ Sampsone, ep. et c. . July 28.
„ Sexburga, reg. . . . July 6.
„ Swithuno, ep. et c. . July 2.
„ Thatheo, ep. et c. . Dec. 26.
„ Theliao, ep. et c. . . Feb. 9.
„ Theodoro, arch. et c. Sept. 19.
„ Thoma, ep. Herfordie Oct. 2.
„ Thoma, arch. et m. . Dec. 29.
„ Thoma, mon. a Gallis occiso . . . . . Aug. 5.
„ Walburga, v. . . . May 1.
„ Walleno, ab. . . . Aug. 3.
„ *Walstano*, c. . . . May 30.
„ Wenefreda, v. et m. . Nov. 2.
„ Werburga, v. . . . Feb. 3.
„ Wilfrido, ep. et c. . Ap. 24.
„ *Wyrone*, ep. quiescente in Traiecto inferiori, et c. . . May 8.
„ Willebrordo, ep. et c. Nov. 7.
„ Willelmo, puero et m. Ap. 15.
„ Willelmo, ep. et c. . June 8.
„ *Willelmo*, m. . . . (May 23)[3].
„ Winwaloeo, ab. et c. Mar. 3.
„ Wistano, r. et m. . . June 1.
„ Withburga, v. . . . July 8.
„ *Ursula*, v. et m. . . Oct. 21.
„ Wlfhilda, v. et ab. . Sept. 9.
„ Wlrico, c. . . . . Feb. 20.
„ Wlsino, ep. et c. . . Jan. 8.
„ Wlstano, ep. et c. . Jan. 19.

The alphabetical order is not always strictly observed. It will be seen that

[1] *al.* March 17 or July 27.

[2] Et De SS. Kyneswida regina et abbatissa et de Kyneburga et Tibba virginibus; but Kyneswida was not regina.

[3] Cf. Boll. May 23.

some of the new lives, as Benedict, Bertellin, Cungar, Wiro, Ursula, are inserted in a wrong place.

Considering the heavy style of the Prologus with its cumbrous, meandering periods, the grave mistakes, the superficialities in the new parts, I should say that the last reviser can hardly be called a profound scholar or able writer, and must be sought in the humbler sphere of the clergy[1]. He boldly presents the volume as his own work, speaks of himself as 'collector sive ut ita dicam auctor huius operis,' who 'suam compilandis Sanctorum vitis dedit operam' (Prol. p. 9)[2], and arrogantly ignores the existence of a previous work, merely intimating vaguely that 'quedam ex istis (historiis) etiam reperiuntur *apud plures* (!), non tamen ita emendate et correcte sicut in hoc volumen.'

In the same year with W. de Worde's edition an English epitome of the work was printed by Pynson under the title 'The Kalendre of the newe Legende of Englande.' It is followed by a life of St. Bridget 'shortly abridged,' and, in some copies, by Walter Hilton's treatise on mixed life. It contains, in the same order, all the items of the Latin edition, with all the additional lives, and St. Edgar at the end, but all epitomized—hence the name Kalendre. To it is prefixed a new Prologue, which states that the book was 'taken out the newe Legende of the sayntys of Englande, Irelande, Scotlande, and Wales for theym that vnderstande nat the Laten tonge,' and refers the reader for more information to the 'hole Legende' which was 'but of late tyme gatheryd togither in suche maner as it is now'; expressing 'the pryncypall intent of this treatyse to be as a Kalendre, to shewe the names of the seyntes, of theyr countrey, & where they lye, to shewe also some lytell thynge of theyr vertues & myracles, with some parte of theyr storyes shortlye towched,' everything being 'shortly touched more lyke to a Kalendre then a Legende.' The book is still extant in some copies[3].

[1] That he was a rather narrow-minded man appears from the Prologue, p. 8, where he vindicates the power of English Saints as against foreign Saints, thus: 'Sed quorsum hec omnia? Nimirum ut nulla curiosa indagine forenses queritemus longinquasve Sanctorum operationes, cum intra nos ipsos (he means in England) sit regnum Dei, et tantos hic habeamus sanctos patronos, ut eorum merita nobis sufficerent ad imitandum exempla, si nulla prorsus alia documenta haberemus; immo tanto diligentiori studio eos imitari debemus, quo eis vicinius sumus annexi.' His patriotism appears also in this that, whereas John of Tynemouth had titled his collection 'Sanctilogium Angliae, Walliae, Scotiae et Hiberniae,' he in his title only retains Angliae—'quia predicte terre Hibernie, Scotie, et Wallie de iure subici debent et obedientes esse tenentur huic regno Anglie' (so Prol.). He bitterly declaims against the prelates of his time.

[2] He would, however, hardly have dared to use these terms if he had not at least introduced the new lives.

[3] As a specimen, I give the Prologue and the first life.

Here begynneth the Kalendre of the newe Legende of Englande.

THE PROLOGE.

THe firste treatyce of this present boke is taken out of the newe Legende of the sayntys of Englande | Irelande | Scotlande | and Wales for theym that vnderstande not the Laten tonge | that they atte theyr pleasure may be occupyed therwith | and be therby þe more apte to lerne the resydue when they shall here

John of Tynemouth titled his work 'Sanctilogium Angliae, Walliae, Scotiae, et Hiberniae'; the last reviser, considering that all the Saints were 'de ista patria quae nunc Anglia vocatur,' and that Ireland, Scotland,

the hole Legende. And it is to vnderstande þt nat oonly those sayntes that were borne in theyse Countreys be in the sayde Legende and in this lytell treatyce | But also dyuerse other blessyd sayntes that were borne beyonde the see | and that came into any of theyse countreys Englande | Irelande | Scotlande | and Wales doynge there any notable thynge to the honour of god | and to the profyte of the people as to preche to theym the Faythe of oure Lorde | and to sette the people in good ordre | Or that haue lyued a blessyd lyfe in any of theyse Countreys to gyue the people example of good lyuynge | Be also in the sayde Legende and in this present treatyse & be accompted to be of that countrey that they so came into | As seynt Augustyne the appostell of Englande whom blessyd seynt Gregorye then beynge pope sent fro Rome with seynt Paulyn | seynt Laurence the confessoure and dyuerse other in his company to preche the faythe of oure Lorde to the people of this Realme then beynge Idolatroures and clerely alyenatyd fro trueth wherupon Seynt Augustyne Faythfully accomplyſſhynge his Auctoryte with his company conuertyd Seynt Ethelbert then kynge of Kent and all his people to the fayth of our lorde | And after seynt Paulyne conuerted seynt Edwyn then kynge of Northamhumbre and all his people | in whiche countreys Churches were buylded | Temples of Idollys destroyed or turned into Churches | byſſhoppes & preestes ordeyned in all the countrey | And the fayth gladly resceyued with great deuocyon. and after þe deth of seynt Augustyne and of kyng Ethelbert kynge Edbalde þt was sone to kynge Ethelbert fell to Idolatrye forsakynge the cristen fayth | wherby the faythe there was lyke to haue holly peryſſhed | whom þe sayd seynt Laurence which was buſſhop of Cauntерbury next after seynt Augustyne by especyall myracle of seynt Peter reduced agayne to the faythe | as in the lyfe of seynt Laurence apperyth. & longe after theyr tyme other holy men | seynt Adryan | seynt Honorye | seynt Felyx | seynt Beryn | and dyuers other cam fro beyonde the see and moche edeſyed the people in this Realme of Englande and establyſſhed greatly that fayth whiche seynt Augustyne | seynt Paulyne | seynt Laurence and theyr company had begon | & also dyuerse countreys in Englande whiche were nat holly conuerted in seynt Augustynes dayes | & some that after his dayes fell agayne to Idolatrye then they reduced to the fayth of our lord. And neuerthelesse ryght fewe of this Realme of Englande specyally of þe Commen people haue harde of any suche men in soo moche þt þe oonly herynge of theyr names wyll be a lernynge to most men | and so it wyll be of dyuerse other blessyd men and women that were borne in this Realme | which haue done many notable thynges for the comen welthe of the people therof aſwell profytable for this lyfe as for þe lyfe to come | as seynt Dunstane | seynt Deusdedit | seynt Wylfryde | Seynt Oswalde | seynt Cedd | and seynt Chadde byſſhoppes | Seynt Ethelbert | seynt Edwyn | seynt Edgare | and seynt Oswalde kyngys | seynt Sexburgh | & seynt Ermenylde quenes | seynt Wallen | seynt Gylbert | seynt Wulryke | and dyuerse other holy men and women | as in the sayd Legende | and also in this treatyse apperyth | by which gloryouse sayntys wt other borne in other Countreys as before apperyth the fayth of our Lorde hath ben preched receyued & greatly prosperyd in this Realme so that many of oure Auncestours neyghboures and frendes by the mercye of our lorde be now in þe Joyes of heuyn to praye for vs And for all the people & we also by the grace & goodnes of our lord be heyrys apparaunte to the kyngedome of heuyn | And if the lawe of god had nat ben knowen in theyse parties both we & our Auncestours myght parcase haue lyued in erroures as other do | wherfore we be moche bounden to loue theym & honoure them | & in lyke wyse to do that is in vs to helpe other as they dyd to helpe vs our Auncestours and frendys. And veryly if there were nowe in thyse dayes the hygh Charyte & parfyte loue to almyghty god & to oure neyghboure þt was in theyse blessyd seyntes or at leest a desyre therto with loue of Justyce & zele of þe comen welthe & lyke desyre to brynge þe people to good lyfe with hole truste & sure faythe in our lord as was in theyse blessyd men & women, It wolde renewe þe face of this worlde and brynge a newe lyghte amonge the people | as it dyd in the tyme of þe sayd gloryous

and Wales 'de iure subici debent et obedientes esse tenentur huic regno Angliae,' simply styles it 'Nova Legenda Angliae.' The Collection, in fact, contains Saints of all these countries. It is particularly rich in

seyntys in whom floryſſhed & shyned all *per*feccyon of vertues as euydently wyll appere to theym that wyll rede theyr Legende | trewe mekenes inuyncyble pacyence symple obedyence heuenly wysdome pa*r*fyght charyte loue of Justice with mercye | pyte | & co*m*passyon vppon theyr neyghbourys | ryches in pouerte | & pouerte in ryches with other lyke vertues and gracyous gyftes of god; many of them were nedye outwarde but within forthe they were replenyſſed with goostlye swetnes and Comforte | In the syght of the worlde and in theyr owne syght they were vyle and abiecte | but in the syght of almyghtye god & of all seyntes they were precyous & syngulerly elect. Wherfore the people of Irelande haue seynt Patryke for his blessyd lyfe and for that he conuerted moche people there to the faythe in great honour and in theyr necessyties they call vnto hym for helpe with great deuocyon | And in lyke wyse in Scotlande the people there haue seynt Nynian com*m*enlye called seynt Tronyon in great honoure for the same cause | And in Wales they haue deuocyon to seynt Dauyd for his blessyd lyfe | and for confermynge and establyſſhynge of þ^e people in the faythe by his prechynge & good example | but in this Realme of Englonde what so euer is the occasyon | fewe people in comparyson of the multytude haue deuocyon to any of thyse blessyd seyntes that haue laboured for the welthe of the people in this Realme i*n* tyme paste or that haue theym in honoure as other Countreys haue other seyntes in lyke case | & yet we knowe ryght well that seyntys in heuyn be i*n* suche fauoure with almyghty god þ^t theyre prayer is herde for suche persones as they pray for and we maye not dowte but they be redye to pray for vs if we do worship theym and call vnto theym by our prayer for helpe. God forbede that any of vs shulde thynke or saye the contrarye as thynkynge in his mynde or sayinge in this wyse | Sayntes be aboue i*n* heuen and we be here bynethe and therfore they haue no mynde vppon vs for to helpe vs or to pray for vs | so to thynke or so to saye is to thynke playnly and to saye that seyntys haue no charyte | & that is not so for if they had charyte when they were here i*n* Erthe moche more they haue it nowe in heuen. But when they were here they hadde great charyte as it is open by the great labourys that they hadde for the saluacyon of the people of this Realme and prayed for theym not callyd vppon so to doo | Thenne what shall the great charyte do that they haue nowe in heuen | Let vs beleue as seynt Paule sayth Charitas nunq*uam* excidit. The charyte that any persone hath here & doth contynewe therin whyle he lyueth seasyth not in Heuen neyther is there dimynyſſhed but it is there encreasyd and made more. So of thyse sayntes theyr charyte is more in heuen nowe thenne it was here wherfore if the great charyte that they had here made them so redy to pray for the people that callyd not vnto theym for any helpe or prayer as is aforesayde | shall not theyr great charyte that they haue now i*n* heuen make them moche more redy to pray specyally for all suche as doth worshyp them & call for helpe vnto the*m* | More ouer if theyr prayer were harde here byneth in the Erthe where they were so fer from þ^e blessyd p*re*sence of god | must not then theyr prayer be herde now aboue i*n* heuen where they haue god p*re*sent face to face. therfore sythen we be sure fyrste of this þ^t they be redye to pray for all þ^t wyll deuotly call vnto them | sure also seco*n*de of this that theyr prayer shalbe herde lette vs deuoutly as we can w^t all our hartes call vnto them for helpe to pray for vs | & by þ^e grace of our lorde they shall here our prayer & shall opteyne for vs þ^t we desyre or another thynge þ^t shalbe more p*ro*phytable for vs. & where þ^e people of this Realme of Englond honour the gloryous martyr seynt George as theyr chief patrone & defe*n*der by whose prayer & speciall proteccio*n* they haue ben in tyme past p*re*seruyd agaynste theyr enemyes & by þ^e grace of our lorde i*n* tyme to come shalbe yet neuerthelesse if they also honoure theyse gloryous seyntes þ^t haue laboured i*n* this Cou*n*trey for þ^e helthe of þ^e people as is aforesayde they shall therby ryght hyghly please theyr Patron seynt George | & so they shall do all other sayntes suche as they haue honoured & had deuocion to i*n* tyme past | for there is amonge þ^e blessyd seyntes in heuen | one wyll | one loue & one full charyte | where þ^e honoure to all is honour to one | & the honoure to one is honoure to them all. & if any thynge herein be mystaken or

Welsh Saints, comprising not only the lives of MS. Vespas. A. xiv (which MS. was known to John of T.), viz. Gundleus, Cadocus, Iltutus, Teliaus, Dubricius, David, Bernacus, Paternus, Cletaucus, Kebius, Tatheus,

nat spoken in conuenyent Englysshe or dewe ordre as it shulde be or if it be ouer shortlye touched or nat suffycyently expressyd | wherby any maner of persone myght be offended or take occasion of excepcion | þt it wyll please hym to take it for þe best | for so it is ment & charytably to refourme it by þe Legende where nede shalbe | takynge þe pryncypall intent of this treatyse to be as a Kalendre | to shewe þe names of þe seyntes of theyr countrey & where they lye | as it shal do when it apperyth so ferre in þe Legende as it doth moost comenly but not in all places | to shewe also some lytell thynge of theyr vertues & myracles with some parte of theyr storyes shortlye towched | þt it maye be as a preparatyse or a begynnynge to reduce the people of this Realme þe rather to haue the sayde blessyd seyntes in loue & honoure | for there can no thynge be loued & honoured but it be knowen. And for asmoche as it is but of late tyme syth the sayde Legende was gatheryd togyther in suche maner as it is nowe | and that euery thynge in this treatyse is shortly touched more lyke to a Kalendre then a Legende | consyderynge also that the most parte of tho sayntes that be in the sayd legende & in this kalender were eyther borne in this Realme or were abydynge therin & that theyse other countreys Irelande | Scotlande and Wales | of veray ryght owe to be subiecte & obedyent to this Realme of Englonde as it semyth this lytyll treatyce maye conuenyentlye be callyd the Kalender of the newe Legende of Englonde.

Moreouer next after þe sayde Kalendre foloweth the lyfe of seynt Byrget shortlye abrygged a holy and blessyd wydowe | which lyfe is ryght expedyent for euery maner of persone to loke vpon moost in especiall for them that lyue in matrymony or in the estate of wydowhod þt they may se what grace and vertue was in this blessyd woman which lyued in the same degre as they do | and the rather to be encouraged to desyre to haue lyke grace and vertue. In þe latter ende of this boke is a lytell draught of Mayster Wa[l]ter Hylton of the medled lyfe shewynge howe and by whome it shulde be vsed | & though it haue ben Imprynted before this tyme yet take it charytably | for þe more a good thynge is knowen the better it is and parcase by this occasyon it may come to the knowlege of some men that otherwyse shulde neuer haue harde speke of it.

Explicit Prologus.

[Follows the Table of the seyntes (with the same items as Nova leg. Angl., and Edgar at the end).]

De sancto Adriano abbate & confessore

SEynt adryan was abbot of the monastery of niridian | that is a lytle fro napuls. And for his vertue | and cunnynge vitalian | the pope wolde haue made him archebusshope of Caunterbury | & he of mekenes refusyd it for his escuse desyred þt sayntt Theodre myghte be elected therto | & so he was vpon this condicion that he shulde accompany seynt Theodre into Englonde and he assentyd and so refusynge the honoure he toke the laboure | And when he came into Englonde he had commyttyd to hym the rule of the monasterye of seynt Augustyne of Caunterbury and there he gadered a great multytude of dyscyples & taught them metyr astronomye arythmetryke | & also dyuynite | & many of his dyscyples coulde greke & laten tonge as well as theyr owne | & he with seynt Theodre taught þe tewnes of syngynge in þe churche of Englond which afore theyr tyme was onely vsed in Kent | & he passed out of this worlde full of good werkes | & good exaumples the .v. Idus of Ianuary | in the yere of our lorde God seuyn hundred & .VIII. & lyeth in his monastery at Caunterbury. And after his deth shypmen of Englonde which were lyke to haue ben robbed by pyratis in þe see by prayer to seynt Adryan were delyuered | he reysed a man fro deth | & he appered to one | & bad hym shewe seynt Dunstane þt he dwellyd in houses þt were well & sufficiently couered | but þe moder of almyghty god & he | & other her seruauntes lay open to þe heuyns wherfore anone seynt Dunstane repayred the Churche of our Lady | and vsed moche to be there in contemplacyon | and on a nyght as he

Karantocus, Aiduus (so the order in MS. Vesp.[1]), but also Oudocoeus (from Liber Landavensis[2]), Gudwalus (abr. from MS. Cambr. Addit. 3096), Iustinan, Kened, Keyna (of these the original lives are lost), Winwaloeus (abr. from the life in Bodl. 240) and Ethbin, Wenefreda, Gildas, Melorus[3] and Petroc of Cornwall (both from unknown lives), Iwius (?)[4], the Armorican Saints Sampson, Maglorius, Macutus (St. Malo)[5], and, of later Saints, Caradoc (d. 1124); the Ed. adds Cungarus (al. Docuinus, of Cungresbury, in Somerset) and Decumanus (murdered at a place called St. Decombe's, near Watchet, in Somerset, in 706).

In Pits, Append., p. 867, is mentioned a 'Ioh. Anglicus, seu forsan Cambrobritanus, vir in sanctos admodum pius, quod inde coniicio, quia scripsit De vitis Sanctorum Wallensium, librum unum, Qui MS. habetur in privata Bibliotheca Gualteri Copi. Sed qua tempestate claruerit hic auctor mihi non constat.' This Iohannes, though distinguished by him from John of Tynemouth, is undoubtedly our author. I find in MS. Bodl. 240, p. 617, the quotation: 'De Sco Kenedo confessore: Iohannes Anglicus in Sanctilogio suo de Sanctis Wallie et Scotie.' It is probable, therefore, that the Welsh lives were first collected separately by our author before he incorporated them in the larger Collection. He seems to have first gathered his materials batch-wise, in a Welsh, an Irish, and an English section, and then to have wrought them together into one.

was there in prayers he sawe euydently our Lady & seynt Adryan in the sayd Churche laudynge & honourynge our Lorde.

[1] MS. Vesp. has two lives of Dubricius and two of Kebius; at the end it includes Brendan. Another collection is MS. Tit. D. xxii.

[2] St. Elgar in the Lib. Landavensis is, however, omitted.

[3] A Saint honoured at Ambresbury in Wiltshire. Besides the life in our Collection, another short one is extant in MS. Reg. 8 C. vii, f. 162 (thirteenth century), which is this :—

De Sancto Meloro.

(1) Melorus filius ducis Cornubie erat. Cuius patri frater erat Riuoldus comes, qui regnandi cupiditate ductus fratrem suum occidit, filiumque suum Melorum trucidasset si preces eius eum non eripuissent. Datus est igitur puer nutriendus in cenobio S. Borentini, ubi commorans, ita se gessit ut eum omnes Spiritus sancti gratia repletum cognoscerent. (2) Hoc audiens Riuoldus condoluit, et veniens ad puerum manum eius dexteram et pedem levum abscidit. Mira res, inserta est puero diuinitus pro manu carnea manus argentea, et pro pede carneo pes eneus— quod nulli fidelium vertatur in dubium, quia testimonio multorum veraciter est compertum. Crescebantque in puero membra metallina, sicut in ceteris pueris membra naturalia. (3) Rumore igitur tanti miraculi longe lateque diffuso, condoluit Riuoldus quod eum perimere non posset. Tandem vero muneribus datis nutricium pueri in eius mortem consentire fecit. Quod audiens uxor nutricii puerum secreto ad amitam eius misit. Hoc intelligens nutricius ibidem proficiscitur, et quasi alumnum suum visitaturus ospicium suscepit. Utrosque ergo suscepit lectus unus: sed cum dormisset puer, ipse surrexit et decollauit eum. *Oratio*: Deus qui beato Meloro martiri tuo tale munus contulisti glorie ut regalis prosapie dignitatem ad celi transferret claritatem per martyrii sanctitatem, fac nos his eius meritis hic tibi placere, ut cum ipso mereamur in celis congaudere, per.

[4] Iwius (Iwig, Iwy), a native of Britany (?), was disciple of Cuthbert, died in Armorica; his relics were at Wilton; cf. Boll., Oct. 6.

[5] Others, as Briocus (St. Brieux), Iudocus, Paulus Leonensis (a disciple of Sampson), Golvenus ep. Leonensis, Leonorius (a disciple of Iltutus), are omitted.

Of Scotch Saints we find Ninian (of Whithern), Kentigern (of Glasgow), Columba, and, of later time, Margareta Regina[1] (d. 1093).

The Irish Saints are less complete; we find represented Patrick, Benignus, Indractus (these also connected with Glastonbury), Brigida, Piran or Kiaran (of Saighir), Finan (of Mobile), Brendan, Aiduus, Columba, Modwena, and of Irish missionaries[2] Columban, Furseus and his brother Foillan, Fiacrius, Maxentia (?), Osmanna; the Ed. adds Kilian and Wyro[3]. The great collections of Irish Saints, the Liber Kilkenniensis (or Codex Ardmachanus) and MS. Dublin Trin. Coll. E. 3. 11, MSS. Rawl. 485 and 505, and several MSS. in the Bibl. Duc. Burgundiae near Brussels (Cod. Salmaticensis, and Vol. xi, besides a collection in Irish in Vol. iv) are all of subsequent date.

Of the English Saints, Audoenus (St. Ouen) hardly deserves a place in the Collection, and can rest his claim only on some bones shown at Canterbury, and their translation as described by Eadmer—but with the same right St. Andrew the apostle might have been admitted, with more right Gregory the Great (of whom relics were also shown at Canterbury), or Germanus and Lupus, who visited England to defend the faith against Pelagianism. The first bishops were Italians, as also Lanfranc, Anselm; Theodorus was a Greek; Adrian an African; Ivo a Persian; Ioseph ab Arimathia a Jerusalemitan; Aidan a Celt; Henry the hermit a Dane.

Some Saints are omitted in the lives, but occur among the Narrationes, as Erkengoda, Alcuin, Herebertus puer, Walleuus comes (see above). Some additional lives are given in MS. Bodl. 240 (a collection made at Bury St. Edmund's, which contains lives from John of Tynemouth and other authors), viz. St. Huna, Brithnod, Eadnod, Ailwin ep. Elmamensis (these from the Hist. Eliensis), Iurminus (from a Bury St. Edmund's MS.); these lives I have given in an Appendix, ii. p. 538 ff.

Of early British Saints the Collection contains Mello (first bp. of Rouen, d. c. 280), Alban (the Protomartyr of Britain), and Amphibalus (both martyred at St. Albans, 304); the Ed. adds Ioseph ab Arimathia (patron of Glastonbury; from Ioh. Glaston.) and Helena. The A. S. Church[4] is represented by the first bishops of Canterbury: Lethard (who accompanied Bertha of France on her marriage with Ethelbert of Kent), Augustin (who landed in the isle of Thanet in 597; first bp. of Canterbury, 597–605), Laurentius (605–19), Mellitus (619–24), Iustus (624–7), Honorius (627–53), Deusdedit (653–64), Theodorus (668–90), then Bregwin (759–765; Tatwin, Nothelm, Cuthbert being omitted); by Felix, bp. of

[1] Of the fabulous Saints of early Scotland, Palladius, Constantin, Ternan, Seruan, Drostan, Kennocha, Machor, &c., none is represented; nor K. David of later time (1080–1153). The earliest authority for the former is John Fordun's 'Scotichronicon' (c. 1363 ff.), and the Aberdeen Breviary. St. Asaph is mentioned in Kentigern.

[2] The Collection might also have contained Gallus, Deicolus, Livin, Cumian, &c.

[3] MS. Bodl. 240, in addition, gives a life of St. Derithea or Itta (Jan. 15) as contained in Sanctilogio Iohannis, ed. ii. p. 543.

[4] Of its Saints there is an A. S. list: De Sanctis in Anglia sepultis, in MS. C.C.C.C. 18 and Vitell. D. 27, ed. Hickes, Diss. Epist., p. 117; cf. Liebermann, Die Engl. Heiligen.

Dunwich (in Suffolk), Birin of Dorchester (near Oxford), Ithamar of Rochester, Erkenwald of London, Egwin of Worcester, Aldelm of Sherburn (d. 709; the preceding bp. of Wessex, Hedda, is om.); by

K. Ethelbert of Kent (bapt. 597, d. 616), his granddaughter Eanswida (c. 633; abb. of Folkstone), Ethelred and Ethelbrict, grandsons of K. Eadbald (Vita in MS. Bodl. 285, relics at Ramsey), and their sister Domneva's daughters Milburga (abb. of Wenlock, d. c. 670) and Mildred of Minster (Mildgyth is om.), and another (?) Ethelbert's daughter Edburg (third abb. of Minster);

The Eastanglians Etheldreda (d. 679, founder of Ely), Ethelburga, Withburga, Sexburga—all daughters of K. Anna (their brother Iurminus, V. in MS. Bodl. 240, is om.), Sexburg's daughters Ermenild and Erkengoda, and the former's daughter Werburg of Ely, and K. Ethelbert (mart. by Offa, 792);

Kyneswida and Kyneburga, daughters of K. Penda of Mercia, his grandson Rumwold (c. 660; Wulfade and Rufin, sons of Wulfere, are om.), Ositha (according to John of T., granddaughter of Penda), Frideswida of Oxford (d. c. 735);

Ethelburga and Hildelitha of Barking, Essex, and Cuthburga of Wimborne, Wessex.

The Northumbrian Church owns Paulinus, first bp. of York (till 633), kings Edwin (bapt. 627, killed in the battle of Hatfield, 633), Oswald (d. 642), Oswin (d. 651, buried at Tynemouth); abb. Hilda of Whitby (d. 680; her sister Hereswitha, and Bega and Heuua are om.), Ebba of Coldingham (uterine sister of Oswald, d. 683); the missionaries Aidan of Hy, bp. of Lindisfarn (d. 651; his successors Finan and Colman are om.), Cedda (Chad), bp. of York (664-9), of Lichfield (till 672), and his brother Cedd, the apostle of Mercia and Essex; bp. Wilfrid of York, the restorer of Romanism and apostle of Sussex and Frisia, Eata of Hexham, Cuthbert of Lindisfarn (Bosa, Boisil om.), John of Beverley (d. 721), abb. Brithun (Bircthun) of Beverley, Benedict Biscop, the founder of Wearmouth (674) and Jarrow (682), and abbats Esterwin, Colfrid; Beda; Guthlac (d. 714), and his disciple Bertellin (added in Ed.); Egbert (d. 729), the friend of Willibrord.

Of Saxon missionaries of the eighth century, we find Willibrord of Northumbria, the apostle of the Frisians (bp. of Utrecht, 696, d. 739), the two brothers Hewald (Albus and Niger, mart. in Westfalia), the brothers Odulf or Adulf (bp. of Utrecht?) and Botulf (afterwards abb. of Ikanho or Botulphstown, Boston, in Lincolnshire), Wilfrid, Boniface (archbp. of Maintz, d. 754), Walburga (abb. of Heidenheim, dioec. Eichstadt)—(but her brothers, Willibald and Wunibald, as well as Wigbert, Suidbert of Kaiserswerth, Adelbert, Willehad (bp. of Bremen, 787-9), Liudger of Münster (Vita in MS. Harl. 2800), Lioba, Solus (hermit at Solenhoven), &c. are omitted). Alcuin, the friend of Charlemagne (d. 804), is given in the Narr. to Aldelm.

The ninth century, the period of the Danish invasion and of universal ruin, has contributed the kings and martyrs Fremund and

Edmund of East Anglia (c. 870), Kenelm (819) and Wistan (849) of Mercia; Edmund's brother Edwold (hermit at Shaftesbury), bp. Swithin of Winchester (d. 861), Neot (hermit at St. Neot's in Cornwall, d. c. 877), Clarus (hermit at St. Clair in Normandy, d. 894), Grimbald (a monk of St. Bertin, who became abbat of Newminster at Winchester, d. 903), and the historic Ositha (mart. c. 871).

The tenth century, a period of reconstruction and revival of discipline, as instanced in the Cluniac reform, has provided K. Edgar (d. 975), in the Ed.; Edward king and martyr (murdered at Corfe Castle, 978); the great bishops Odo (d. 958), Dunstan (d. 988), Elphegus (mart. 1012) of Canterbury, Oswald (d. 992) of York, Ethelwold (d. 984) of Winchester, Wulsin of Shirburn—(but Birnstan and Elphegus of Winchester, whose lives are in MS. Lansd. 436, and Ailwin of Elmham—see ii. 541—are om.); Efleda of Rumsey, Wlfhilda of Barking (d. c. 980), Editha of Winchester (Edgar's daughter, d. 984)—(but Edburga of Winchester, daughter of Edward I, is om.); Walstan, a local saint of Bawburgh near Norwich (d. 1016), is added in the Ed.

In the eleventh century, the old order is represented by Edward, king and confessor (1042–66), bp. Wulstan of Worcester (1062–95); Walleuus Count of Northumberland (beheaded by William the Conqueror, 1075, buried at Croyland), in Narr. to Lanfranc—(William of Roschild (d. 1067) is om.); the Norman immigration by archbps. Lanfranc (1070–89) and Anselm (1093–1109), bp. Osmund of Salisbury (1078–99)—(but Remigius of Lincoln (d. 1092; Vita in C.C.C.C. 425, ed. Wharton, Anglia Sacra) and Thurstan of York (d. at Pontefract, 1120) are om.).

The twelfth century, the period of the Cistercian and Carthusian revival, adds the hermits Henry of Coquet (of Danish descent, d. 1127), Bartholomew of Farne, Caradoc of St. Ismael's (d. 1124), Ulricus of Haselborough in Dorset (d. 1154), Godric of Finchale (d. 1170); archbps. Malachias of Armagh (d. c. 1148; but Laurentius of Dublin, d. 1181, is om.), William of York (d. 1154), Thomas Beket of Canterbury (d. 1170), bp. Hugo of Lincoln (Carthusian, d. 1206); abbats Robert of Newminster near Morpeth (d. 1159; another life in Lansd. 436), Walleuus of Mailros (d. 1160), and his friend Ailred of Rievaux (d. 1166—these three were Cistercians; Stephen Harding, founder of Cistercians, who died 1134, is om.), Gilbert of Sempringham (founder of the Order of Gilbertians, d. 1190); and the boy-Saints William of Norwich (d. 1137, Vita in MS. Cambr. Addit. 3037) and Herebertus puer (Narr. in Wenefred, d. 1180)—(but Harold of Gloucester (d. 1168, March 17) and Robert of Edmundsbury (d. 1181) are omitted). Christiana (or Theodora), a Saint connected with St. Albans, is given as an appendix in MS. Tib.

The thirteenth century concludes the list with Edmund archbp. of Canterbury (d. 1241), Richard bp. of Chichester (d. 1253, transl. 1276), Thomas bp. of Hereford (d. 1282, canonized by John XXII in 1320), the boy-martyr Hugo of Lincoln (murdered by the Jews in 1255), and Thomas de la Hale (or Tho. of Dover, murdered by the French in 1295). (But Simon Stock, who propagated the Carmelite order in Europe and died at

Bordeaux, July 16, 1265, and is honoured as a Saint in his Order; Simon de Montfort, of whom 'Miracula, cum oratione ad illum, A.D. 1265,' are given in MS. Vesp. A. vi (fifteenth cent.); Robert of Knaresborough (Engl. life in verse ed. Roxb. Club, 1824); and Rich. Rolle of Hampolle (c. 1300–1349?), have no place in the Collection.)

The Collection is as complete as possible, and the amount of materials brought together by one man is truly astonishing. But it is always the 'one man' who does things, and the success will largely depend on the individual, or character, and on the encouragement or discouragement he may find. The spirit ('trieb') of a time will produce questions, or tasks, which evolve in the brain: but the answer, and whether there be an answer, will always lie with the individual. Often 'lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehendunt.' He may be ousted by his peers—and then there may be a Hegira, the upheaval of Islam, or the posthumous triumph of the Son of Man. Or *he* may turn his back upon his kind, and be silent, if he think fit—it is his undoubted right to be silent, and no force can compel him to speak if he refuses; his talents, his genius, are from God, and his own, as well as his love, to dispend—or not to dispend—as he thinks fit. He is always the supreme judge in matters regarding himself—under God—and no Kaiser or King will prevail against him in this respect. He may have five talents, and trade with them and make other five, or he may have two, and gain two, or he may have one, and hide it in the earth. He may even serve in being silent, and be a passive instrument in producing some end. The community, society, mass—the human beast—is always slow and mediocre, and may not be ripe, or may slumber—or may not deserve him. A resolute man will not long be crying in the wilderness: the world is wide, and has many peoples, and many occupations, or quiet harbours, to rest in and be at peace.

In our case the question *was* answered, the task was done: our author was a congenial man, amongst congenial men, and found all the encouragement and assistance he would require. His task was in the air, and served the purpose or interest of his class. He found the libraries open, information ready for the asking, friendly compeers, and no jealousy—from a mistaken sense of fame—which often defeats the best intentions.

His Collection exhausts nearly all the materials then known to exist. He might perhaps have added Cædmon, Bega (Vita in MS. Faust. B. iv, ed. Tomlinson, 1842), Peter first abbat of Canterbury (V. by Eadmer in C.C.C.C. 371), Remigius first bp. of Lincoln (V. in C.C.C.C. 425), Edburg Winton., Elphegus, Birnstan (all contained in MS. Lansd. 436), or the additional lives in Bodl. 240 (see II. 538), or some more of the missionaries; but generally the Saints omitted *are* omitted because a life did not exist, or, as in the case of many Irish Saints, was out of his reach. His knowledge of English hagiography is truly astonishing. He knows all the chief lives of earlier and later hagiographers. He knows Adamnan's Life of Columba (c. 695), Bede—who stands on the threshold of English hagiography, Alcuin's Vita Willebrordi, Willibald's V. Bonifacii, Wolstan's Life of Ethelwold. But the systematic production of lives

dates from the Norman Conquest with its influx of French learning, heralded by Abbo of Fleury (V. Edmundi, wr. ab. 985) and Folcard of St. Bertin, afterwards of Thorney. He knows nearly all the great writers of the twelfth and thirteenth centuries—Goscelinus (who accompanied Hermann—afterwards bp. of Salisbury—from St. Bertin to England, and was successively monk of Ely, Ramsey, and St. Austin's, Canterbury, where he died ab. 1098), the biographer of the early Saxon Saints; Osbern of Canterbury, the friend of Lanfranc (V. Dunstani, Elphegi, &c.); Eadmer of Canterbury (d. 1124), the friend of Anselm and historian of the later archbishops; Osbert de Clare (c. 1140? prior of Westminster); William of Malmesbury (d. c. 1142) who wrote lives of the Saints of his monastery; Giraldus Cambrensis (1146?–1220?, author of the V. Caradoci?); Ailred of Rievaux (V. Edwardi c., &c.); Petrus Blesensis (d. c. 1212; V. Guthlaci); Reginald of Durham (V. Godrici, Ebbe, Cuthberti), &c.

Where a life did not exist, he had to compile his materials from other lives, or from the Histories and Chronicles of England—chief of which is Bede's, from whence he makes extracts in the case of Edwin, Aidan, Cedda, Cedd, Hilda, Egbert, the Hewalds; he uses him by preference even where a life did exist, as in Augustin, Paulin, Oswald r., John of Beverley, or with the life, as in Wilfrid. Ethelbert and Lethard are made out of Goscelin's V. Augustini; Amphibalus from V. Albani; Hugo puer is extracted from Matthew Paris. For Dunstan and Tundal even Vincentius Bellovacensis is used; for Richard the bull of canonization (1262).

In a few cases he had himself to compile his life from a few meagre notices in the historians, as in Kyneburg and Kyneswide, Hildelitha, Edburga (whom he confounds with Ethelburga), Felix, Brithun.

In many cases the primitive life has perished, and our Collection thus itself becomes the prime source, as in Caradoc, Clarus, Finan, Henry, Iustinan, Iuthwara, Iwius, Kened, Keyna, Melorus, Maxentia, Osmanna, Petroc, Wlfhilda, to which the Ed. adds Bertellin, Cungar, Decuman, Edgar, John of Bridlington, Walstan, William of Perth; or the primitive life is only known in other abridgements, as in Elfleda, Robert, Milburg, Wulsin. Or additions are given from unknown sources, as in Laurentius, Paulin. This great number of Saints' lives otherwise unknown renders the Collection so highly valuable, though in these cases it is often difficult to remedy the text.

The primitive sources are often supplemented by other more recent records, and the biography of the Saints is continued to its end. The lives are often mosaics of the most varied materials; compounds of many ingredients. The life is followed by the Translatio and Miracula, often written by different or various authors; additions are given from other lives (as in Anselm from Milo's V. Lanfranci, Erkenwald from V. Ethelburgae; in Cuthbert from Reginald, Dunstan from Eadmer), the history is completed from the Chronicles and Histories (under the quotation 'ut in historiis legitur'), as Bede, William of Malmesbury (for Patrick), Florence Wigorn. (for Wulstan), Simeon Dunelm. (for Cuthbert), Matthew Paris (for Amphibalus), Historia Eliensis, Higden (for Dunstan, Edmund

archbp., Lanfranc), Brompton (for Augustin, Edward Conf., Dunstan, Lanfranc), Vincentius Bellovacensis (for Boniface, Dunstan), Legenda aurea (for Bede, Tho. Beket). In Alban the life is filled up from Bede, Matth. Paris, Hist. Eliensis, and some additions 'que in diversis locis exarata repperi.' Augustin is made up from Bede, Goscelin, Brompton; Bede from Bede's works, Will. of Malmesbury, Simeon of Durham, Leg. aurea; Dunstan from the two lives by Osbern and Eadmer, from Vinc. Bell., Higden, Brompton, Will. Malm. De Antiq. Glaston.; in Cuthbert, Bede's life is preceded by the libellus de ortu, and followed by extracts from the Hist. translationum, Simeon Dunelm., Reginald's lib. de admirandis C. virtutibus, and the Hist. Cuthberti; Wulstan is compiled from the life by Will. Malm., its abridgement in Harl. 322, Will. Malm. Gesta Pont., Flor. Wig., Ailred's Vita Edwardi, and the lib. miraculorum in MS. Dunelm. B. iv. Patrick is supplemented 'ex libris monasterii apud Glastoniam,' sc. from William of Malm. De Antiq. Glast., and Joh. Glast. Chronica. John of Tynemouth likes to give documents: in Thomas Beket he finally adds the Statutes of Clarendon (om. in Ed.), as in Augustin he faithfully records the Quaestiones and Responsiones exchanged between him and Pope Gregory. He even adds genealogies in Margaret and Oswin. Everything is water to his mill, and he affects with like tenderness spurious and genuine elements; so in Cuthbert, Edmund K., and Tho. Beket he gives the fabulous libelli de ortu mirabili. In Ositha and Edburg he has confounded two different Saints. He shows his hand in the accumulation of matter: but he rarely adds of his own [1].

At that time no book was deemed complete, or perfect, without its share of Narrations. They were the craze of the age. They appeared not only in separate collections [2], but as by-works in books of nearly every description. They ruled the sermon, and both the English Evangelia Dominicalia, and the Latin sermons of Waldeby, are replete with them; in the former, they form the third part of the sermon, after the gospel story and the Exposition. The custom seems to have sprung up with the begging Friars, and their popular oratory; in their pulpit addresses they liked to amuse the multitude with stories and buffooneries. To humour this taste John of Tynemouth introduced his Narrationes, which accompany most of his lives—generally one or two, sometimes even more (Kentigern, Boniface, Edward C. have 3, Dunstan, Ethelbert, Willibrord 4). They have generally only a loose—if any—connexion with the life, at most as 'Incidents' of the same time—and so, Incidentia, they are frequently titled, while others have the heading Narratio, sometimes with the qualification 'edificatoria.' Accordingly, they often begin, 'Illis diebus,' 'Illis etiam diebus,' 'Eo tempore,' 'Circa hec tempora,' 'Circa hos dies,' or, e.g., 'Circa infantiam S. Kentigerni.' But the Narrationes, properly so

[1] In Richard and Thomas Herefordie occurs the same sentence in the same words. Columba concludes with a sentence of his own ('Est autem sciendum quod Hibernia propŕie Scotorum est patria: antiquitus igitur Scotia pro Hibernia sepius scribi solet,' &c.). Occasional remarks about his authorities, travels, &c. are, of course, also his own.

[2] Cf. Crane, The exempla of Jac. de Vitry, 1890.

called, often take no regard of the time (cf. e. g. Adrian, Bede, &c.). They comprise stories of all sorts—legends or legendary tales (contes dévotes), as Dorothea (ii. 361), Eufrosyna, Margareta, Marina, Pelagia, Tais, or stories and anecdotes (exempla) of the Fathers of Egypt, as Macarius, Nathanael, Arsenius, Pastor, Pachomius, Zeno, Isaac, Antonius, or of such foreign Saints as Leo papa (i. 68), Helias, Gengulphus, Magnus, Paulinus Nolanus (i. 159), Lupus, Andreas Fundanus, Arnulf, Anianus, Goar, Benedict, Peregrinus, Ioh. Damascenus, Aurea, Eligius, Quintin, Carileph, Antidius, Goderanus, Ioh. elemosinarius, Equicius, Florentius, Pharo, Basilius, Genebaudus, Sanctolus, Dacius, Bernard, Gregorius, Maurelius, Odilo, Odo, Hildebrand (ii. 529); also of Charles Martel, Pipin (ii. 451), Carolus (ii. 185), Ludovicus (ii. 228), Conrad (i. 74), Otto III (i. 315), Henricus III (i. 348); of English Saints not contained in the Lives (see above), or regarding such subjects as De Cruce de Holm (i. 329), of the blood of Hayles (i. 324). Some are legends of the Virgin (i. 440, 443, ii. 38, 175). Some give descriptions as of the monastic life in the Thebais (i. 177), in Lindisfarn (i. 184, 367), or of the state of society under William the Conqueror, when it was 'obprobrium vocari Anglicus' (ii. 142). Many point a moral—so the tales or sayings from the Vitas Patrum—as against 'superbia,' 'vanitas,' 'desidia,' 'intemperantia,' 'fornicatio,' 'desperatio,' &c., or are meant to illustrate tenets of the Church (as that of the Trinity, i. 368, of the use of masses, i. 299); one (ii. 529) relates the bad end of the wicked pope Benedict. A speciality of our author is the many tales of apparitions of the dead, visions of the infernal regions—in the manner of Tundal—or of devils or demons, &c., which prove his superstitious disposition—so the vision of Drithelm (i. 15, from Bede), of Kaiser Carl (ii. 185), of a Roman Knight (ii. 272), of a Cistercian (i. 473), in Walleuus (ii. 409), from Bede (ii. 338), &c. The Narrationes are derived from all manner of sources—most of them from Vincentius Bellovacensis, the prototype of our author, others from Vitas Patrum, Gregory's Dialogues, Legenda aurea (quoted as Legenda Sanctorum in Tib.), Cassian (i. 177), Paulus Diaconus (ii. 320), Martinus Polonus (ii. 69); others from English sources, as Bede (i. 15, 36, 299, ii. 63, 338, 357), Wendover (i. 46), Matthaeus Paris (i. 329), Trivet (i. 190; cf. Annal. p. 98), Higden (ii. 141), Chronicon Hayles (i. 324), Brompton (i. 247, 315, ii. 528).

All the articles of the Collection are extracts, excerpts, abridgements. The author always abridges; even if he leave out only a word or two, he will show his *métier*. But sometimes, especially in extracts hastily made during his travels, he abridges too much, and so it happens that, heaping participle upon participle, and contracting the text, he forgets to put the verb, or particles, as 'ut,' 'cum,' or breaks the construction and writes nonsense[1], or disjoints the sentence by omitting the relative. He

[1] I give a few instances: i. 430, 'cerua celerem agebat motum, cuius vestigia cuncti sequentes' (inst. of 'sequuntur'), 'donec ad locum devenirent;' ii. 421, 'At illis qui nil preter lucem materialem videntes' (supply 'erant'), 'illa subiunxit;' ib. l. 27, 'est' om., also i. 235; bad contractions: ii. 91, 'Et prosternens se, vir sanctus ... inquit (r. prosternenti);' ii. 93, 'ubi per aliquod tempus moram faciens,

does not seem to have revised his notes, in order to eliminate these errors, which are rather frequent. He makes not only grammatical, but—though rarely—also historical mistakes, in the dates or names; he confounds, for instance, Henricus II and III in i. 348, false dates occur in the vision of Carolus ii. 185, and in i. 235, l. 40; in Odo (ii. 224) a mistake in the name leads to grave blunders afterwards.

His latinity, though lax, is not very incorrect, and is superior to that of the author of the Ed. He uses the orthography of his time ('michi,' 'nichil'), uses 'nonnulli'='non nulli, plurimi,' writes 'Parisius,' 'ad invadend*u*m Angliam,' &c.; but the vicious use of 'enim,' even in the beginning of his lives (cf. Cedd: 'Quia enim diem obitus S. Cedd nusquam reperire potui,' &c.), is rather offensive; his 'quantocius' is changed into 'quamtotius' in the Ed.

Of John of Tynemouth, the original author of our Collection, we have very little information—a fate which he shares with all the English historiographers. He is also known as Tinmuthensis, Iohannes Anglicus (in MS. Bodl. 240), and (as he styled himself) Iohannes Peccator[1] (MS. Lambeth 10); and is identical with Ioh. Anglicus sive Cambrobritanus in Pits' Appendix[2]. The only reliable authority regarding him is John Boston Buriensis (fl. 1410), who first traversed the whole of England in search of materials for a Catalogue of English writers, noting

ceperunt iam multi eius exemplo mundum relinquere'; i. 237, 'sagitta desuper veniens, usque ad cor suum pertingere protestabatur;' ii. 189, 'rex somnium vidit, quod mane suis ostensum, veram somnii interpretationem nullus ei indicare potuit;' i. 424, 'traditur (Etheldreda) regi, cuius consortio 12 annis usa non ut coniunx sed ut domina, non solum timore domini ductus, verum etiam sanctitate eius allectus, venerata est ab eo et dilecta;' i. 399, 'artifex . . . falcem arripuit . . . pellemque radendi opera dedita cepit;' i. 234, 'Cuthbertus precepit Cuthredum, filium Archedenk, quem Dani cuidam vidue in seruum vendiderant, precio libertatis persoluto, exercitus et qui supererant de indigenis sine rege nutantes, perductum in medium in regem constitui,' &c.; 'ut' is om. i. 349, l. 15, ii. 142, l. 32; 'cum,' i. 419, l. 41; 'qui,' i. 421, ii. 83, 222, &c. This omission of 'qui' is an imitation of common Saxon parlance. Bad blunders are: ii. 338, 'Puerum contractum . . . sanitatem reddidit;' i. 348, 'Tres viros . . . curati sunt.' Sometimes the text is unintelligible through such lapses of the pen, as in 'Thomas Dovorie, Hugo.' In i. 210, the subject ('antiquus anguis') has been om. In i. 217, l. 35, 'edissere' is taken to be infinitive.

[1] So Patrick and Columban call themselves 'Peccator.'

[2] Pits' Appendix contains two more Iohannes Anglici: 'Ioannes Anglicus sacrae theologiae Doctor; vir in b. Mariam virg. mirifice pius; scripsit de quatuor eius festiuitatibus, sc. de Natiuitate, Annunciatione, Purificatione, et Assumptione, cui operi titulum praefixit Rosarium b. Mariae virg., Librum unum; an aliud quid in lucem emiserit nescio, et quo tempore claruerit penitus ignoro;' and 'Ioannes Anglicus natione et cognomine, ordinis S. Francisci Dr. Theologus, et Parisiis sacrae Theol. Professor; vir pius et eruditus; teste Henrico Vvillot scripsit quam vocat Summam Ioanninam super Magistrum Sententiarum Libros quatuor, De perfectione Euangelica lib. vnum, Sermones varios lib. vnum, Manipulum florum lib. vnum; qua porro tempestate floruerit, nec scribit Vvillot, nec aliunde mihi constat.' Tanner considers the first-named identical with John of T. The name was not uncommon; the mysterious papess Jutta is said to have taught theology in Rome under this name before she was elevated to the papal dignity as John VIII (Schaff, Hist. of the Church, vii. 265).

down the titles of all the books he found, with their author's names and their opening words. In his Catalogus Scriptorum Ecclesiae (abr. in Tanner, Bibl. 1748, p. xvii) he gives the following account:

'Iohannes dictus Anglicus, vicarius de Tynemuthe, floruit A. C. mccclxvi et scripsit Historiam auream collectam de diversis historiis et eventibus orbis terrarum a creatione mundi usque ad tempora regis Edwardi inclusive, vol. iii. 15, 162, 147, 82. Librum servorum Dei maiorem, qui vocatur Martirologium, in maximo volumine, 15. Librum servorum Dei minorem, qui vocatur Sanctilogium ex vitis et miraculis sanctorum Angliae, Walliae, Scotiae, et Hiberniae collectum, in magno volumine, 15. Martirologio quoque venerabilis Bedae sanctorum nomina nonnulla, martyrum et confessorum et virginum virtutes et miracula breviter et succincte adiecit. Scripsit etiam Super Genesim, Exodum, Leviticum, Numerum, Deuteronomium, Iosuae, Iudicum, Regum, et Apocalypsin morales expositiones et allegoricas, et plerisque in locis literales ex opusculis sanctorum doctorum et patrum antiquorum diligenter extractas, in maximo volumine. De omnibus vero sanctis usus ecclesiae Sarisburiensis lectiones, vitas eorum breviter continentes, compilavit in uno volumine, quem quidem librum Lectionarium nominare decrevit.'

The succeeding bibliographers, Bale (first ed., Ipswich, 1548; second, Basle, 1557), Pits (Relat. historic. Paris, 1619), Tanner, Gale, rest on Boston, but rather add to the difficulties; Leland, who did not know Boston, gives no notice [1].

Pits calls Tynemouth his native place, and Tanner says that he was born there. Both add that he was afterwards a monk of St. Albans—'Postea factus est ordinis S. Benedicti monachus ad S. Albanum.'

That he was vicar of Tynemouth may be taken for granted. His name appears in two entries, of 1315 and 1316, in Bp. Kellawe's Registrum Dunelmense. In Nov. 1315, 'Dominus Iohannes perpetuus vicarius de Tynemuthe' is one of a committee appointed by the Bp. of Durham to inquire into the state of the parish church of Meldon, on the presentation of Robert de Tymparon for the vacant rectory (Hardy, Reg. Dun. ii. p. 755); and again, on the transfer of R. de Tymparon to the rectory of Hartburne (on the death of John de Percy, rector, July 4, 1316; cf. Hardy, ib. 810), he appears in a new Inquisition [2] made on the presentation

[1] He, however, elsewhere quotes him by the name Chrysistoriographus (from his Historia aurea; cf. Nicholson, Engl. Hist. Libr., London, 1736, p. 65).

[2] As this piece is wanting in Hardy, I give it here from Hodgson: 'Reverendo Ricardo Dunolm. episcopo, Officialis domini archidiaconi Northumbrie. Mandatum vestrum vii Idus Octobris a. d. 1317 recepi in hec verba: "Ricardus, etc., presentaverunt nobis religiosi viri prior et conventus ecclesie nostre Dunolm. magistrum Iohannem de Nassington clericum suum ad ecclesiam de Meldon. Quocirca vobis mandamus quatenus etc. diligenter inquiratis an dicta ecclesia vacat etc. Dat. apud Dunolm. 3° die Oct. et consecrationis nostre anno sexto."

'Auctoritate igitur huius mandati diligentem feci inquisitionem per dominos Robertum de Bothal, Willelmum de Whelpington, Iohannem de Stannington ecclesiarum rectores, dominos Willelmum de Novo Castro, *Iohannem de* Tynemwe, Philippum de Neuton in Glendale, Robertum de Chevelingham, Iohannem de Ponteland, Gilbertum de Newburn ecclesiarum vicarios, dominos Iohannem de

of John of Nassington for the same rectory, dated iii. Id. Oct. 1316 (Hodgson, Hist. of Northumberland, 1827–40, ii. 2, pp. 7, 8)[1].

This is the earliest notice; for in 1314 and 1321 John de Howicke appears as 'Priest' (i.e. vicar) of Tynemouth, according to Gibson, Hist. of Tynemouth, i. 135 (who does not give his authority, but seems to rest on the Chartulary of Tynemouth). Further back, in 1293, when Edward I sought to obtain the advowson of the church of Tynemouth, a 'Willelmus vicarius de Tynemuthe' is mentioned—together with John de Trokelowe, cellarer, and other monks of the priory—among the advocates of the King's claims, in the Roll of 'Pleas de quo warranto,' Newcastle, 21 Edw. I (Hodgson, iii. 1, 121; Gibson, i. 112).

As to the 'terminus ad quem,' a new vicar, John de Howord (?), occurs in a grant, dat. Aug. 1, 1325, cited by Gibson (i. 138) from the Tynemouth Chartulary[2]; which runs:

'Know all men, &c., that I, Thomas de Raynton, have given to the Prior and Convent of Tynemouth, and to the Monks of S. Alban there servants of God, four messuages, sixty acres, and three roods of land, with the appurtenances, in Bacworth, Moreton, Whiteley, and Milneton, which I had of John de Howord (?), Chaplain and Vicar of Tynemouth. These being witnesses: Adam de Burton Knight, Robert de Ryhill, Thomas de Fenwyk, John de Plessys, Thomas de Hedewyn, John de Bacworth, Henry Faukes, and others, on Monday next after the feast of S. Peter ad Vincula (1 Aug.) 1325.'

And later on, in an Inquisition taken at Preston, Nov. 25, 1353[3], John

Prudhow, Nicholaum Tyok, Thomam de Rothebery et Willelmum de Werkeword capellanos parochiales de Novo Castro. Qui dicunt iurati quod dicta ecclesia vacat et vacavit fere a festo S. Marci Ev. a. d. 1316 per admissionem d. Roberti ultimi rectoris eiusdem ad vicariam de Herteburne, quam vicariam idem Robertus possidet. Item dicunt quod religiosi viri prior et conventus ecclesie Dunolm. sunt veri patroni eiusdem et ultimo tempore pacis presentaverunt et sunt in possessione presentandi, et valet annuatim 10 marcas. Non est pensionaria nec litigiosa, etc. 'Data apud Novum Castrum super Tynam iii idus Oct. a. d. 1316' (Reg. Eccles. Dunelm. i. fol. 110).

[1] This is undoubtedly our author. A different person is the 'Dominus de Tynemuth monachus de Tynemuth Dun. dioces.,' who appears in the list of subdeacons ordained in 1342, of deacons in 1343 (in Hardy, Reg. Dun. iii. 125, 333); another, again, the 'Frater Iohannes de Tynemuth monachus Novi Monasterii,' who was made acolyte in 1337, deacon in 1340, presbyter in 1341 (Hardy, 189, 203, 210); both of these are too late. The name is rather frequent. A John de Tinemue was presented to the rectory of Meldon by Sir Roger Bertram between 1260 and 1274 (Hodgson, Hist. of Northumb., ii. 2, 8; iii. 2, 50); another occurs in 1383 (ib.); another is mentioned in the Treasury accounts of the church of Durham cited in Raine, S. Cuthbert, p. 138, A. D. 1402 and 1413; a 'Dominus Ioh. de T.' occurs as owing xs. in an account vol. of Finchale in 1415–6 (Invent. and account rolls of Finchale). A John of T. was Grey friar at Lynn, Norfolk, vicar of Boston, Linc., suffragan bishop under the title of Bp. of Argos, and died in 1524 (MS. Lansd. 979); cf. Gibson, ii. clxxi.

[2] Despite this fact, Gibson would have John of T. continue as vicar for more than the next decade. After mentioning the new Lady Chapel erected in 1336, he says: 'The pursuit of learning and virtue was not neglected within the cloister of T. Priory. John of T. flourished here about this time.'

[3] In this inquisition it was found 'That it would not be to the prejudice of the

de Whetely is named as vicar of the church of Tynemouth. It appears, therefore, that our author's vicarship had expired in 1325, and that he filled that post from 1315 to ab. 1325.

From these facts we must start. As twenty-five was the canonical age for receiving priesthood, we may deduce that he was born ab. 1290. His date, therefore, is earlier than is generally supposed, and nearly coincides with the great revival of thought and literature in the North, as represented by Duns Scotus (1274?–1308) and Richard Rolle (1300?–1349?).

As vicar he was closely connected with the priory of Tynemouth; and there is reason to believe that, *as vicar, he was member of the fraternity*[1] and their deputy for the parish, and that so he was a Benedictine monk from the outset, and long before his settlement at St. Albans. These vicarages had sprung up during the reign of the three Edwards, whose policy it was to enforce the power of the State on the clergy and to curb the civil power of the Pope.

I read in Newcome, Hist. of St. Albans, 1793, p. 233, that 'it was a very politic act of Edward III to institute vicarages, and thus encourage a laborious parochial clergy, endowing the same out of the swoln possession of the regulars: for, though it was impracticable to deprive these bodies of lands or of tithes by force, yet they would consent to endow a vicar, and provide for his residence, *on condition he was one of their body*; but, on other terms, or to suffer the patronage to pass from them, they still refused.' The case was similar at Redburn, where the vicarage house was also the residence of the monks[2] (Newcome, p. 218).

So, then, we may construe his earlier life thus: that he was born at Tynemouth ab. 1290, probably of low parentage—as his only name is John of T. simply, without a surname; that, being a clear-headed, studious boy of some promise, he was taken in hand by the convent, educated in their house, and early entered the brotherhood; that he was

King or of others, if licence were granted to John de Wheteley, Vicar of the Church of Tynemouth, to give and assign to the Prior and Convent of Tynemouth, nine messuages, one toft, one hundred and sixty acres of land, and 10*s.* rent, in Westmorton, Westbacworth, Tynemouth, Preston, Estbacworth, and Estchirton, in part satisfaction of 10*l.* yearly in lands, which they were licensed to acquire under the King's letters patent, notwithstanding the statute of Mortmain. It was also found that the same were holden of the Prior and Convent at a rent of 16*s.* 4*d.* yearly, and were further worth 23*s.* And that there remained to the aforesaid John beyond this gift seven messuages and eight oxgangs of land in Estchirton, worth yearly 100*s.*, holden of the said Prior and Convent by the service of one pound of pepper, so that he was fully able to sustain all burthens and charges incident thereto' (Gibson, i. 153). A list of the vicars and priests of T. in more recent times, since 1492, is given by Gibson, ii. p. clxxii.

[1] I have made inquiries on this point, and find a certain unwillingness to allow the identity of monk and vicar in the same person, but the fact seems undeniable.

[2] John of T. was not, then, as Pits has it, 'vicarius sub pastore loci,' but under the prior, and probably a monk himself. The vicar always appears with the officials of the priory, and is named in one breath with other monks; his church was that of the priory, and stood within its precincts. Du Cange says s. v. Vicarius: 'Sic appellabantur, ab Anglis praesertim, Vicarii perpetui qui in Ecclesiis constituuntur quae Monasteriis aut Collegiis Canonicorum appropriatae sunt, i. e. quae ad Monasteria aut Collegia Canonicorum pertinent.'

sent by them to the University, probably Oxford[1], to acquire that higher knowledge which the Priory could not give; and that, after completing his course, he received the orders of acolyte, subdeacon, deacon, and presbyter at Durham—which orders were conferred in consecutive years—and, lastly, was appointed vicar of Tynemouth by the Prior and Convent, with the assent of the Abbat of St. Albans, and presented to the bishop.

The pride of Tynemouth was its old and famous priory. It stood upon a lofty rock north of the mouth of the Tyne, which here divides the counties of Northumberland and Durham, prospecting boldly into the sea and partly encircled by its waves; it was surrounded on the land side with an escarpment in the manner of a fortress, the defences extending around 'Prior's Haven' to and upon the fortified peninsula which forms the southern side of the haven[2]. Across the river stood the old monastery

[1] There were but four colleges at Oxford at that time: University, Merton (founded by Walter de Merton, 1264), Balliol (f. by Balliol, K. of Scots, c. 1260), Exeter; yet the number of students is stated at 30,000 [?]. The rise of Oxford was due to the studious pursuits of the new orders, and the emulation among the old. All men of any note in the thirteenth century were either Dominicans or Franciscans, as Roger Bacon, Al. Hales, Rob. Grosthead, Scotus. Their superior learning was an incentive to the older orders to send their young men to the University and to endow new colleges, the continual round of duties in the monasteries allowing no vacant hours for private study. So Merton and Balliol were founded, with a view to train young men for the offices in the abbeys, and to give them that tincture of science which the friars were found to possess. In the reign of the Edwards, the same spirit continued, and new foundations were added, not only by the monasteries but by other patrons, bishops, &c.; so that at the death of Edward III, in 1377, there were seven colleges built at Oxford, six at Cambridge. 'These seminaries were soon overstocked, and the monasteries could not employ all that were fit; then the rest were transplanted into the country churches, and became the regular clergy and the new endowed vicars' (Newcome, p. 232). In Edward II's time, the Benedictines of Durham built Durham College for their young men; those of Gloucester built Gloucester College, which was afterwards enlarged, by licence of mortmain, for other houses of the Benedictines; and Archbp. Islip founded Canterbury College to educate young men for the supply of the abbey and cathedral of Canterbury, called Christ Church. It was the custom of St. Albans to send their novices to Gloucester Hall (now Worcester College).

[2] 'The situation of the buildings may be gathered, in some degree, from a plan of Tynemouth made in the time of Queen Elizabeth. The original exists in the Cotton Collection (Aug. I. ii, art. vi, vii). From this plan we learn that the monastery, church, and conventual buildings, together with the ward-house, were surrounded on the land sides with an escarpment in the manner of a fortress; and that on entering from the village, over a wide moat and drawbridge, the first building was the gate-house of the monastery, in which the porter resided, having for its neighbour the ward-house, where armed defenders of the convent were lodged. To the right of this was the "outer port," beyond which the defences extended around "Prior's Haven" to and upon that fortified peninsula which forms the southern side of the haven. Entering within the gate-house and wall, was the great court, on the south side of which stood the principal domestic offices of the convent, within an enclosure or inner court. On the south side of the parish church or original edifice, and adjoining that part of the wall which is now standing, was the common-hall, which formed the western side of the cloister. On the southern side were the buttery-hall and kitchen, and the new hall. The Chapter-house and the dormitory formed the eastern side of the inclosure called the Cloister, and on the south of the dormitory was the "Lords' Lodging," which

of Jarrow (founded by Benedict in 682, with its sister monastery of Wearmouth, founded 674), made famous by Bede; at some distance to the north was the Isle of Coquet (sometime a possession of the priory, later on of St. Albans), so famous for hermits in Cuthbert's time. The priory was founded in 625 by K. Edwin, was repeatedly destroyed by the Danes, and as often restored by distinguished persons; was for a time given to Jarrow (by Waltheof, Earl of Northumberland, c. 1074) and, with Jarrow, annexed to the church of St. Cuthbert (1085); but was refounded as a Black priory subordinate to the Norman abbey of St. Albans, in 1090, by Earl Robert de Mowbray, who rebuilt the place and fortified it. From this time it remained a cell of St. Albans, till its dissolution on Jan. 12, 1539, when Robert Blakeney, the last prior, with fifteen monks and three novices signed the deed of surrender (which deed is preserved among the records of the former Court of Augmentations at Carlton Ride, London). In 1121 the monks of Durham endeavoured to recover the church, by virtue of the gift of Waltheof, and urged that claim in a chapter at York, but in vain; they renewed their claim from time to time, until it was compromised in 1134, with the sanction of Pope Alexander III. In Abbat Richard d'Albiney's time (d. 1129) an arrangement was made between the priory and the parent-abbey of St. Albans, whereby the church of Tynemouth was to pay to the abbey 30*s.* yearly, and to relinquish to the abbats the churches of Bywell and Woodburn, the tithes of Amble, and the Isle of Coquet; and it was provided that when the abbat made a visit to Tynemouth, he with twenty attendants should be entertained for fifteen days by that fraternity (Gibson, p. 42).

The patron Saint was St. Oswin, King of Deira—of the illustrious lineage of Edwin, the first founder—who joined the army of martyrs in 651, and was interred 'in the oratory of the Blessed Virgin at Tynemouth.'

building, as the name implies, was appropriated to the accommodation of the royal and noble guests of the priory. It would seem that additional provision for hospitality was required, since, on the west of the buttery-hall, the "new lodging" is marked upon the plan. Near to this building, and within the inner court, were the brewhouse, mill, and bakehouse. On the northern side of the parish church, and apparently detached from the sacred building, was "the Prior's Lodging," which, with the "Corn-house," appears to have formed the eastern boundary of the great court. Its western side was occupied by "the Constable's Lodging" and the "Kylne." A long row of stables, which, if the proportions of the plan can be trusted, were nearly as long as the church, inclosed, on the eastern side, a triangular space called the "Poultry-yard"; and eastward of the stables stood a very large building marked as "the great barn," a lesser building called a barn, and another called the granary, which, with the stables, inclosed a space called the barn-yard. The space between these buildings and the edge of the cliff, which at that time probably extended much further into the sea than it does at present, formed the "North-Walk." A large quadrangular space eastward of the abbey church is represented as vacant, and is called the "Garden Place," and its southern boundary appears to have been a wall in nearly the same situation as the present boundary wall. The space represented in the plan between that wall and the edge of the cliff which overlooks the Prior's Haven, corresponds to the sloping ground, covered with grass, between the two existing walls, and is marked as the "South court." Adjoining the ditch, to the south-west of the town of T., the place of "the old Fish ponds, now an old dyke," is represented on the plan' (Gibson).

His body was revealed and discovered in 1065, and, on the completion of the new buildings commenced by Mowbray, solemnly translated and enshrined in 1110 (on which occasion also his Vita was written by a monk of St. Albans, then resident at Tynemouth). There were also interred the bodies of Malcolm Cenmar, King of Scotland, and his son Edward, who were slain by Mowbray's forces in besieging Alnwick Castle in 1093 (the bodies were alleged to have been discovered in 1257); also Cospatric, Earl of Dunbar.

The Norman church, built by Mowbray, was renovated in a more magnificent style in 1220 (at which time Salisbury Cathedral and Hexham abbey church were also commenced): a choir was added, and a western extension equal to about one-third of the whole length; the new parts, so incorporated with the Norman church, being built in the beautiful Early English style with lancet windows, gracefully clustered columns, and foliated capitals. From this time the church was conventual and parish church at the same time, being halved so that the choir with its stalls was reserved to the monks, the nave to the parish or vill; a screen separated the two.

A dispute, which had arisen between the Abbat of St. Albans and the Bishop of Durham, touching the right of episcopal visitation and jurisdiction in the parochial churches appropriate to Tynemouth—the priors having refused obedience to the bishop by virtue of the immunity enjoyed by the parent-abbey, which was immediately subject to the Holy See—was, in 1247, finally settled by the sentence of delegates appointed by the Pope, in this way, that the bishops were to exercise the office of visitor in the parochial part of the church only ('visitationis officium exercebunt in illa parte ecclesiae in qua parochianis divina celebrantur, sine onere procurationis, ita quod de monachis, seu alia parte ecclesiae, sive ecclesia de cella, se nullatenus intromittant'), and the priors, when appointed by the abbat, were to be presented and promise canonical obedience to the bishop 'ratione ecclesiarum parochialium; Vicarii autem in ecclesia de Tynemuth successive instituendi a priore et conventu de Tynemuth, de assensu abbatis eorum, praenominato episcopo et successoribus suis praesentabuntur; qui quidem admissi eidem episcopo in spiritualibus, et monachis memoratis de temporalibus respondeant' (Hardy, Reg. Dun. i. p. 83).

The town of Tynemouth owed its rise to the priory, and had sprung up as early as the reign of Edward I. It was a village inhabited by tenants in husbandry, by workers in various handicraft trades, and by humble villagers, clustering under the defence of the prior's castle, and obtaining a livelihood in dependence upon the great ecclesiastical fraternity, who were its lords. 'The Prior was to the dwellers in his demesne not only an ecclesiastical father, a feudal superior, and dispenser of justice, but was the head of an establishment which gave employment to the people, and maintained a considerable body of functionaries, serving-men, and dependents' (Gibson, Guide to T.).

The priory was rich, and had great territorial possessions; the prior had jurisdiction within the liberty, and appointed his own shere-reefe

and coroner. It had generally from fifteen to twenty monks. It had a Scriptorium or Library, some of whose books are still extant[1]. Nor was it without its share in literary pursuits. One of the monks wrote the Vita S. Oswini (MS. C.C.C.C. 134) about 1110 (cf. Hardy, Descr. Cat.). A Tynemouth Chartulary (or rather portions of a Chartulary collected into a volume) is now in the possession of the Duke of Northumberland (Gibson). John de Trokelowe was cellarer at Tynemouth before he was, with the then prior, for conspiracy removed in chains to St. Albans, where he afterwards remained and wrote Annales Edwardi II (ed. Riley).

As a cell of St. Albans it kept up a constant intercourse with the parent monastery. Monks of the abbey became priors of Tynemouth, and priors of T. became abbats of St. Albans—as Thomas de la Mare (who was prior 1341–9, abbat 1349–96), and afterwards the famous John Whethamstede (prior 1396–1420, abbat 1420–40, and again 1451–64). Offending monks of either place were relegated to the other.

It was a lively place, in a lively time, and played a prominent part in the history of those days, being—on account of its fortified position—the frequent resort of the kings on their expeditions against the Scots. It had plenty of trouble as well as of glory. Here are some of the incidents that happened during our author's time, and of many of which he was eye-witness. An eventful period was the reign of Edward I[2]. During a considerable part of this reign the monks were involved in a dispute with the burgesses of Newcastle, regarding the trade at the prior's town of North Shields to the detriment of the king's lieges in Newcastle; in 1292 judgement was given for the king and the burgesses. About the same time the judicial privileges of the prior were attacked, and the king's judges claimed to have cognizance of all pleas arising within the liberty of Tynemouth; for nearly eight years the prior had to submit to this deprivation of his rights. Moreover, the king sought to obtain the advowson of the priory, and to grant licence for election of priors; attacked the right of sanctuary and of amerciments of both the priory and the abbey. The priory also suffered heavily under the exactions made for a crusade, and, later on, for the recovery of Guienne. In 1295 Adam de Tewing was prior: he was accused of disobedience to the abbat, whereupon Abbat John de Berkhamstede hastened to Newcastle, entered the priory by night and seized the prior, who, with John de Trokelowe and other monks, was sent in fetters to St. Albans; they were said to have conspired to transfer the advowson to the king. Adam was succeeded by Simon (de Walden?). But despite his wranglings with the priory, the king was a frequent visitor there: he

[1] So MS. Vitellius A. xx (which prior Ralph de Dunham gave to the priory); MS. Durham Cath. A. iv. b, thirteenth century (which was given to the church of St. Oswin by brother Henry de Gorham); MS. C.C.C. Oxf. 134, with the Vita S. Oswini; MS. C.C.C. O. 144 (written at T. in the fourteenth century); but the oldest relic was a Psalter, known as Liber Oswini regis, MS. Galba A. v (now nearly destroyed by fire). MS. Faust. B. ix, containing part of the St. Albans Chronicle (1360–88) is the MS. found by Leland at Tynemouth.

[2] Cf. Gibson.

sojourned there in November and December, 1292, while on a visit to the North, to give his decision on the claims of the rival candidates for the throne of Scotland; again in December, 1298, in 1299, 1300, and in the midsummer of 1301. On his visit of 1299 he restored to the prior the right of holding pleas, and in 1301 he granted a confirmation of all the liberties and royal franchises given them by King Richard. In 1300 he was accompanied by his youthful bride Margaret, who kept her court in the North while her lord was pursuing his campaign. In 1303 the queen resided in the monastery.

In Edward II's reign, Tynemouth became the scene of remarkable events. In 1312, during the contest of the king with the confederated barons on account of the favourite Galveston, Edward and Queen Isabella were residing at Tynemouth, when Thomas of Lancaster suddenly approached with the forces of the barons; whereupon the king and Galveston swiftly departed by sea for Scarborough (May 5), leaving behind the forsaken queen. In 1316 Tynemouth suffered much from the unhappy warfare between England and the Scots—first, from the depredations of the English army after their defeat at Bannockburn, then from the Scots under Bruce, who crossed the border and plundered the North with impunity. On pretence of expelling the invaders, lawless bands—the Shawaldi or Savaldores—were formed, by one of which, under Sir William Middleton, many injuries were done to the priory; there, however, Middleton was captured by Ralph, Lord Greystoke, tried in London, and executed (Hardy, Reg. Dun. iii. p. ci). It was a season of distress and peril; so that no husbandman dared to plough, and no sower to sow, during four years, for fear of the enemy. Early in the reign Richard de Tewing, till then cellarer of St. Albans, became prior. He maintained eighty armed men for the defence of his monastery, and sustained its welfare by his firmness. In 1322 Queen Isabella spent some time at Tynemouth, when Edward was driving the Scotch marauders from the English soil. In June, 1323, the possessions of the convent having been greatly injured by the Scots, a royal licence was granted for acquiring lands to the value of £10 per annum.

Scarcely had Edward III been crowned, in his fifteenth year, when Bruce, taking advantage of the king's youth, sent 20,000 men across the border to plunder the northern counties, and Tynemouth again suffered in the general devastation; but on Nov. 20, 1327, a truce was agreed upon at Newcastle. In February, 1328, the king confirmed to Prior Tewing the charters of his royal ancestors. On occasion of the marriage of Eleanor, the king's sister, to the Count of Gueldres, the prior was called upon to contribute to the expenses, and when he was slow, more urgently reminded, in 1333. In 1334 the royal Edward visited the monastery, and probably also in 1333 and 1335 when he was at Newcastle. About this time the monks were engaged in repairing their buildings and defences; in 1336 a new Chapel of St. Mary was added. After Richard de Tewing, who greatly extended the territorial possessions of the priory, Roger le Brabanzon—a member of a noble family of Norman descent—succeeded

to the priorate about 1339, and, after him, Thomas de la Mare, in 1341. He was the second son of Sir John de la Mare and Johanna, daughter of Sir John de Harpsfield, and was born about 1308. The family was settled in Herts. His father's brother was abbat of Missenden; Richard, his own elder brother, was an Augustine monk at Thetford; John, his other brother, took the monastic vow at St. Albans, and their only sister was a nun of De la Pre, a cell of St. Albans; probably, he was also related to the noble Alicia de la Mare, abbess of St. Mary's at Winchester (Gibson). He had served his probation in the cell of Wymundham, had been professed in 1326, appointed steward of St. Albans in 1335, and cellarer in 1336. He was cheerful, meek and humble in spirit, benign, generous, hospitable, a lover of peace, a patron of learning, an encourager of merit; a general favourite; of dignified presence, and fluent speech. As prior of Tynemouth, he was first employed in combating the enemies of the convent, next in restoring its prosperous state and repairing its buildings (on which he spent £864), and, withal, in extending the Kingdom of God. In 1346, when King David invaded England, the Scottish leader, Douglas, sent a message commanding the prior to prepare entertainment for him and his numerous followers for two days. He came—but as a prisoner. A great nuisance at this time was a neighbour, Sir Gerard de Widdrington, who unscrupulously claimed the manor of Hawkesley, and, not content with going to law, kept the monks in constant fear of assassination. In this conflict Thomas was assisted by Lady Mary de Percy, sister of Henry, Duke of Lancaster, who not only gave her jewels to enable him to maintain his right, but also sent to his aid a mighty champion, Sir Thomas Colvin, on whose appearing in court on the day of the trial, and offering to maintain the prior's right by fight, Sir Gerard withdrew his suit. In his time of peace the prior devoted himself to peaceful study and to preaching the word of God; in performing this duty he, contrary to custom, employed to accompany and to aid him many secular clergymen and friars. In his convent he enforced the rule, and enjoined piety. He seems to represent the influence of the new zeal awakened by Richard Rolle. In 1349, when the great pest (the Black Death) had cut off the lives of the abbat of St. Albans, Michael de Mentmore, of the prior, the sub-prior, and more than forty monks of the abbey, so that the surviving brethren knew not how to fill the vacancies, Thomas de la Mare was elected abbat, and invested at Avignon by the Pope. As abbat he continued the work of reform, an able administrator, a patron of learning, a friend of the king, and died in 1396. In the priorate he was succeeded by Clement of Whethamstede, a monk of St. Albans, and he by John, uncle of John of Whethamstede, after whom followed, in 1396, John of Whethamstede, junior, who, in 1420, became abbat[1].

These, then, were the surroundings in which our author grew up. The

[1] As a curiosity it may be noted that in the sixth year of his abbacy we find a warning addressed to the monks of Tynemouth that they shall no longer act plays in the church ('ferialiter agere in ecclesia') on St. Cuthbert's day, while

place itself, which rises almost perpendicular above the waves, the sea with its calms and storms and ships[1], and, more than this, the grand memories of the past which lingered in the neighbourhood, must all have tended to rouse the loftier instincts of his mind and to impress it with feelings of reverence. The new enthusiasm which blazed up in the North also exercised its influence. Here he would perform the duties of his office as parish priest, but in his leisure hours revert to his studies in the library of the monastery, bending over the goodly tomes which told of a great past. The works of Bede, whose monastery had stood on the other side of the Tyne's mouth, would naturally rivet his attention; he would also admire the subsequent historians, especially the luminaries of St. Albans, Matthew Paris[2], &c. John de Trokelowe may have had personal influence on him. In this school his mind would receive its direction. Inspired by the example of Bede he would conceive the idea of continuing his work. His mind was an antiquary's like Bede, and equally comprehensive. All his works are conceived on a vast plan—universal history, universal hagiology. He would not dwell on details, or linger in the way, but hurried on to comprehend the whole, and get round a subject—a Saxon trait. He always goes in for the whole, epitomizing, abridging the details. Not productive, like Bede, he was satisfied with collecting and compiling.

It is very likely that he conceived the plan of his great work at Tynemouth, and laid the first foundation there. But he would soon find his limitation. The library of the convent, however well supplied, would hardly suffice for his ambitious pursuits. His duties as vicar would hardly allow him leisure enough, or permit his travelling about to collect the materials. So the statement that he was afterwards monk of St. Albans seems plausible at first sight. He would naturally look to the larger monastery, with its great library and its accommodation, as the fitter place for his task; or his superiors, aware of his pursuits, would procure his call[3].

But, strange to say, no direct testimony can be adduced for his residence there. In the Annals of St. Albans he is conspicuous by his absence, his name a complete blank, as if he had never been. He neither occurs in the list of eminent men and writers of St. Albans in MS. Claudius E. iv[4]

the common people are standing around and making merry (Riley, Annales Joh. Amundesham, p. xxxv).

[1] Cf. Willis, ii. 263.

[2] Who had made an excerpt of his Chronicle, extending from 1066 to 1245, for the monks of Tynemouth; it is now MS. Vitellius A. xx; cf. Hardy, Descr. Cat., iii. 106.

[3] It must also be considered that, among the places which he visited to collect the materials of his works, he never mentions St. Albans—simply because it was his home.

[4] This list, written at the end of Thomas de la Mare's abbacy (by Tho. Walsingham?), gives the following account of the writers: 'Consequenter in nostro monasterio floruit Rogerus de Wendouere, noster monachus, cui paene debent totius regni chronographi quidquid habent. Nam plane et perlucide ab initio mundi per

(Riley, Joh. Amundesham, ii. 296), nor amongst the dead buried in the cemetery, in MS. Harl. 3775 (Riley, ib. i. 431), nor in the Liber de benefactoribus in MS. C. C. C. C. 7 (Riley, Joh. de Trokelowe, p. 427). Nor does Boston mention a change of place. So that there is no evidence for connecting him with the abbey.

But, then, it must be considered that the historiographers were quiet, unassuming men, simply 'monachi S. Albani,' and not made much of during their lifetime, or reckoned among the eminent men—it was the Renaissance that first taught men the sense of fame. His name might easily be overlooked at a time when the abbey played a great *rôle* in politics, and was no longer the quiet place of former times. The lists also omit John de Trokelowe, Thomas Walsingham, &c.

It must further be considered that the chief MSS. still extant of his works were written at St. Albans—so MS. Tib. E. i and the C. C. C. C. MS. of his Historia aurea.

But a more potent reason, and one which decides the point, will appear presently.

St. Albans was the most famous monastery of the time. It stood on the south side of the present town (at the back of High Street), which covers the summit and the northern declivity of a hill. It was skirted by the rivulet Ver (a tributary of the Colne), across which stood Verulamium, on the line of the Watling Street, an important Roman station, which is perhaps identical with the fortress of Cassivelaunum destroyed by Caesar in 54, and was taken by Boadicea in 61 A. D. In honour of the protomartyr Alban, said to have been beheaded here about 304 for sheltering the Christian priest Amphibalus, K. Offa founded a Benedictine abbey in 793, which, with the church, was rebuilt (with flat Roman tiles from Verulam) after 1077, by abbat Paul of Caen, a kinsman—if not son—of Lanfranc, and dedicated by the next abbat, Richard d'Albiney, in 1115, in the presence of Henry I. The said Paul recovered the possessions of the abbey, which had been seized by K. William, and added, besides Redburn, the cells of Wallingford, Tynemouth, Belver,

annorum distinctiones digessit Chronica sua usque ad tempora regis Henrici a Conquaestu Secundi. Expost Mathaeus Parisiensis claruit, qui Rogeri praedicti Chronicas necessarie ampliavit, et Vitas SS. Albani, Amphibali, Thomae et Edmundi archiep. Cant., conscripsit et depinxit elegantissime, et multos libros providit ecclesiae. Cuius laudes si omnino vellem perstringere, opus attentarem interminabile . . . Post Mathaeum, Willelmus Risangre, Henricus Blankfrount, Symon Bynham, et Ricardus Savage, chronica successive scripserunt . . . Radulphus de Dunstaplia non impar Maroni floruit, qui scripsit metrice vitas SS. Albani et Amphibali, modernis et futuris merito commendandus . . . Impossibile est omnino recitare singulos qui hic sanctitate, scientia, et probitate fulserunt' . . . (On fol. 332 b half a column is left vacant; fol. 333 is written at a somewhat later date.) 'Nostris vero diebus . . . Nic. Radclef scripsit libros contra opiniones Iohannis Wyclef heretici, et Willelmus de Bynham saepius contra dictas opiniones, ipso vivente, determinavit egregie: at Simon de Southerei multos per suas praedicationes ab errore praedicti Iohannis revocavit; omnes quidem huius loci monachi, omnes simul et semel sacrae paginae Professores. At Simon in arte versificandi praecipuus, in astrologia peritissimus, in poetria doctissimus, inter cunctos regincolas nostris temporibus habebatur.'

Hertford, Bynham, Hatfield; his successor, Wymundham and Sopwell nunnery; abbat Geoffrey founded St. Julian's hospital for lepers. From Pope Adrian IV (born at Bedmond, three miles SW. from St. Albans) the abbey in 1154 obtained precedence over all other abbeys of England, and Honorius, in 1218, exempted the abbat from the jurisdiction of the Bishop of Lincoln, his diocesan. The once magnificent, mitred, parliamentary abbey has since disappeared, but the church still stands, and attests the grandeur of the whole, and the perfection of ecclesiastical architecture in England.

The abbey had a grammar school, which conferred the degree of Baccalaureus as well as the universities (rules in Riley, Reg. ii. 305).

It was the seat of English historiography. It had a famous Scriptorium, in which scribes, sometimes as many as twelve, or even twenty, were constantly engaged, under the direction of an armarius, in copying and multiplying books. Here missals and service books were transcribed, lives of saints copied, passing events registered. It had been established by the first Norman abbat, Paul, with the help of Lanfranc, and each of the following abbats had contributed to the library. Their exertions in collecting and copying books led to the compilation of the historic annals for which St. Albans became famous. These annals began under the administration of Simon (1163–83), on the establishment of the office of historiographer of St. Albans. The first was Walter, who—after 1180—wrote Anglicarum rerum cronica (Pits)[1]. Next followed Roger de Wendover, who took up the work left unfinished by Walter, and continued it down to his own time (c. 1230–5) in his Flores Historiarum, adopting Walter's work as the basis of his own. His work again became the text-book for a school of writers. On Roger's death, Matthew Paris succeeded as historiographer (1236–53). He remodelled Roger's work, curtailing the earlier portion, and continued it to 1253, in his Historia maior[2]. At the same time he wrote Vita S. Albani, Vitae duorum Offarum (the founders of his abbey), Vitae 23 Abbatum S. Albani, also lives of Wulstan, Guthlac, Thomas Beket, Edmund archbp., Stephen Langton, and made an excerpt of his Chronicle for the monks of Tynemouth, extending from 1066 to 1245 (now MS. Vitell. A. xx); and, between 1250 and 1253, he wrote the Historia Anglorum or Historia minor (ed. Madden), and a Liber de anulis et gemmis et palliis quae sunt de thesauro huius ecclesiae. Though a man of note in his day, and familiar with the king and the nobility, he was never more than simply 'monachus S. Albani.' He died in 1259 (cf. Hardy, Descript. Catalogue, iii). Whether he also wrote the first continuation of the Hist. maior, from 1253 to 1259 (MS. Reg. 14 C. vii. f. 157), is doubtful. Further continuations start from 1259.

[1] At that time, William of Malmesbury, Florence of Worcester, Alfred of Beverley, Simeon of Durham, and Geoffrey of Monmouth had already published their works.

[2] His history has again been adopted, and continued to 1326, by Matthaeus Westmonasteriensis in his Flores Historiarum—a rather mysterious author; cf. Hardy, Descr. Cat. iii.

The next is the Opus Chronicorum in MS. Claud. D. vi. f. 115, 1259–96 (ed. Riley, Joh. de Trokelowe), the work of an anonymous author, who wrote at the desire of abbat John (John Maryns, 1301–8). This, again, is used by the next known chronographer, William Rishanger (1250?–1312?), who, by his own statement, was, on May 3, 1312, sixty-two years old, and a monk of forty-one years' standing. But which of the three continuations of Matthew Paris—MS. Reg. 14 C. vii. f. 219 (1252–72); Claud. E. 111 (1259–97); and Faustina, B. ix (1259–1306; the basis of Riley's ed.)—is due to him, is an open question, as even the earliest part was written after 1290, the latter part not before 1327, when R. can hardly have still been alive (cf. Riley). Besides, he wrote a Narratio de Bellis apud Lewes et Evesham (1258–67) in MS. Claud. D. vi, and Recapitulatio brevis de gestis Edwardi I in Reg. 14 C. i and Claud. D. vi (probably intended to continue the Opus Chronicorum). The next known chronicler was John de Trokelowe, formerly cellarer of Tynemouth, from 1295 monk of St. Albans, where he wrote Annales Edwardi II, 1307–22 (MS. Claud. D. vi, ed. Riley). His work was continued by Henry de Blancford, whose 'chronica' follows immediately in the same MS., extending from 1323 to 1324, where it abruptly ends (the last leaves being lost).

After an interval of more than sixty years, which is at present not accounted for, the series of writers is continued by Thomas Walsingham, praecentor and scriptorarius under abbat Thomas de la Mare (who at his suggestion erected a new Scriptorium), 1394, prior of Wymundham, whence he returned to St. Albans in 1400. He wrote (1) Historia Anglicana, in MS. Arund. 7 Coll. of Arms (ed. Riley), 1272–1422, or more probably only its earlier constituent; MS. Ar. being a compound of two chronicles of St. Albans: 1. MS. Reg. 13 C. ix. f. 177–326 (wr. after 1394), 1272–1392, with the exception of 1327–43 which in Ar. are given from pseudo-Walter Hemingford (ed. Hearne, ii) with occasional insertions from Reg., 2. MS. C. C. C. C. F, 1392–1422, the first leaf of which (fol. 25) was originally the last leaf of Reg. MS. Reg. again is the last link of a chain of five consecutive editions of the same chronicle: the earliest, MS. Otho C. ii (injured by fire), gives a contemporary history of 1376–9, also extant in MS. Bodl. 316 f. 150–1 and Harl. 3634 f. 137–163 (both being originally one MS.); the latter then continues the history from 1379 to 1382 in a second but contemporary hand (f. 164–190), and adds 1382–8 in a somewhat later hand, which has also added the portion 1328–70 (omitting 1371–5), while MS. Bodl. f. 152–175 (after the first two leaves of the text removed to Harl.) gives, in one series and one hand, a complete chronicle of 1328–88 (incl. 1371–5), as a new attempt; of this, MS. Faustina B. ix (the MS. found at Tynemouth by Leland) gives only the latter part 1360–88; MS. Reg. 13 C. ix gives the whole with many corrections, and adds the continuation of 1388–92, and the preliminary part 1272–1327 (extracted from Rishanger, Trokelowe, Blancford). Bodl. and Faust. represent a shorter, Reg. a larger form (the 'Greater Chronicles')[1]. The older

[1] In the shorter form, the reader is referred to a larger Chron. of Tho. Walsingham: 'Si quem scire delectat, &c., in cronicis maioribus fratris Thome de

contemporary chronicle (Otho, &c.) is written in a spirit hostile to John of Gaunt (born 1340); in the later MSS. (Bodl., which was written for Thomas of Woodstock, Duke of Gloucester, younger brother of John of Gaunt) this hostility is toned down, and the corrector of Reg. eliminates the offensive phrases. The part comprising the years 1328–76 (the reign of Edward III) rests on sources hitherto unascertained. The whole chronicle of 1328–88 has been ed. by E. M. Thompson, 1874 (from MS. Harl. and Bodl.). Its history is a fair illustration of how monastic annals originate, which are rarely the production of a single hand, but grow up from period to period by the labour of different hands, each age adding fresh materials. A contemporary part forms the nucleus for retrospective additions, while it is itself swallowed up by subsequent 'contemporaries,' and in its turn becomes past history.

MS. Corp. Chr. Coll. Cambr. 7, the source of the later part of MS. Ar. 7, is a supplementary volume to the Historia aurea in C. C. C. C. 5 and 6, made up of the papers left by Will. Wintershyll[1] (d. c. 1424), who had the copy of the Hist. aurea made at his expense. The loose sheets so left were bound together in their present form by Robert Ware, bursar of St. Albans after Wintershyll. As Wintershyll was a man of great learning, these sheets may have been his own composition, or compiled under his supervision. The MS. contains three (not five as Nasmith's Catal. has it) distinct historical works; the first a history of 1377–1405, on pp. 1–28, 43, 44, 31, 32, 71, 72, 101–4, 89, 90, 41, 42, 29, 30, 45–8 of the present vol.; the second—which is the continuation of Reg.—a chronicle of 1392–1406, on pp. 49–70, 73–88, 91–100, 33–40, 105–136; the third, of 1392–1422, on pp. 137–182[2], the earlier part being lost. The first and third are condensations of, or abstracts from, the second, between 1392 and 1406. The compiler of MS. Ar., however, not perceiving that the second was the right continuation of MS. Reg. (whose last leaf is the first of this text) adopted the text of No. 3 and 1 (from which No. 3 was immediately compiled), taking no notice of No. 2, the original of them both.

Thomas Walsingham further wrote: (2) Gesta Abbatum S. Albani, MS. Claud. E. iv (ed. Riley), a compilation of the last ten years of the fourteenth century, the first section of which, down to 1255, is derived from Matthew Paris, the second, ending with the death of abbat John Maryns in 1308,

Walsingham apud S. Albanum poterit reperire'—and these details are found in MS. Reg.; but as this MS. is younger than Bodl. (written soon after 1388), the original MS. of the 'Greater Chronicle' must lie further back. Riley holds MS. Reg. to be Walsingham's work, and the corrections in it to be in his own handwriting.

[1] So a note on the first page has it: 'Hunc librum cronicalem tam gestorum regum quam abbatum, post mortem Dompni Willelmi Wyntershylle in quaternis derelictum, connecti fecit Dominus Robertus Ware; et licet diversae materiei diversa sunt, propter defectus quaternorum, non consonantia, studeat tamen lector flores mellifluos et coloribus amaricatos, prout tempora fuerunt, degustare, timere et refutare.'

[2] I give these numbers from Riley, Joh. de Trokelowe, p. xx.

from a compilation by an anonymous hand, the third, down to 14 Ricardi II (1390) is Walsingham's own work. (3) Ypodigma Neustriae, MS. C. C. C. C. ccxl (ed. Riley), a manual of Norman and English history from Rollo to 1419, dedicated to Henry V, by way of compliment for his recent conquests in Normandy, and derived from Will. de Jumièges, Diceto, Rishanger, MS. Reg. 13 C. ix, and—for 1393–9—from C. C. C. C. 7.

So Tho. Walsingham was preceded by the unknown author—or authors—of the Chronicon Angliae[1] of 1328–88, which was commenced after 1376, and followed by the author of the chronicle in C. C. C. C. 7, made under the auspices of Will. Wintershyll.

This Will. Wintershyll (or Wintershull, C. C. C. C. 5) must certainly be ranked among the writers of St. Albans. He figures prominently in the annals of the abbey. He was for many years elemosinarius Monasterii ('ad quem tutela manerii pertinebat'), chaplain and cross-bearer of four succeeding abbats (Thomas de la Mare, John Moote 1391–1401, Will. Heyworth 1401–20, and John Whethamstede 1420–40), once—at Moote's death—candidate for the abbacy ('habebat 5 vota'). In MS. Harl. 3775, written ab. 1429, he is mentioned as '*nuper* multo tempore elemosinarius,' and was then dead: he must have lived between 1350 and 1424. He was a great benefactor of the abbey, erected several altars, contributed to beautifying the church (Amund. i. 148–9), provided a Missal for the chapel of St. Stephen's (Amund. i. 450: 'Item unum Missale antiquum, quod quondam deserviebat in Capella S. Stephani cum quaternis novis, sumptibus eiusdem Willelmo eidem annexis'). He made rolls of benefactors and an inventory (ib. i. 448: 'ut in Rotulis Benefactorum eiusdem, et Inventorio seu Memorandorio eiusdem, plenius apparet'), and not improbably wrote the report on the dispute regarding precedence between the abbats of St. Albans and Westminster in 1397, in MS. Harl. 3775 (ed. Riley, Amund. i. 414). He it was who 'fecit conscribi' (MSS. C. C. C. C. 5 and 6) a copy of John of Tynemouth's Historia aurea, and left the loose sheets—probably his own composition—of the supplementary volume, C. C. C. C. 7[2].

Of later writers we still have to mention the anonymous author of the

[1] Its primary author was evidently not Tho. Walsingham. Joscelin (Parker's secretary), in his Catalogus Historicorum (ed. in Hearne, Rob. of Avesbury), clearly distinguishes between the two; he says, 'Anno 1388 claruit quidam monachus ut apparet S. Albani *innominatus*, cuius extat Historia ab 1330 ad 1388. Habet eam archiepiscopus Cant. In ea multa continentur de Wicliffe, Papali Scismate, et de magna rusticorum rebellione, quae facta fuit per id tempus. Incipit: Rex Edwardus fecit tres comites' (= Thompson's text).

[2] In MS. Harl. 3775, f. 122, De Picturis et Imaginibus, &c., he is thus described (Riley, Joh. Amundesham, i. p. 443): 'Et in eadem navi Ecclesiae, ex opposito ostio ferreo interclusorio Capellae B. Virginis, ad columnam, iacet Dominus Willelmus Wyntyrshulle, quondam huius ecclesiae Eleemosynarius, et quatuor Abbatibus Capellanus et Crucifer, eruditissimus, qui altare Crucis Inclinatoriae et S. Laurentii picturis, libris, ornamentis, una cum adiutorio Domini Roberti Ware, bursarii, pulcherrime decoravit, et eidem Capellae S. Mariae libros, vestimenta, cum diversis apparatibus altaris diversimode, secundum festivitatum exigentias, sufficienter in ornatu excoluit et illustravit.'

Chronicon rerum gestarum in monasterio S. Albani regnante Henrico VI (1422–31) in MS. Harl. 3775 (ed. Riley Amund. i. p. 1–69); John Amundesham or Amersham, the presumed writer of the annals of the twenty years of John Whethamstede's first abbacy (1420–40) in MS. Claudius D. i (ed. Riley); and the great John Whethamstede himself (d. 1465), under whose name we have a register (Registrum abbatiae Joh. Whethamstede, MS. Amund. iii in Coll. of Arms, ed. Riley), extending over the first ten years of his second abbacy (1452–62), but which is more probably a compilation made after his death from two registers kept by him or under his supervision, and a series of letters (in MS. Claud. D. i. f. 1–32) written during his first abbacy, in a singularly verbose and prolix style (ed. Riley). This register was succeeded by those of William Albon, abbat 1465–76, and William Wallingford, abbat 1476–84, which are destitute of historical details, and illustrate the state of helpless decrepitude and decadence into which the monastery had then fallen.

These, then, are the chroniclers of St. Albans, as at present known. It has been seen that there is a break in the histories from 1327 to 1376, and in the names from Henry de Blancford to Tho. Walsingham or the anonymous author of the Chronicon Angliae; a break extending over the whole reign of Edward III. To explain this fact, it has been assumed that the annalists of St. Albans had died out, either because the immense superiority of Matthew Paris and his chief follower Matthew of Westminster acted as a deterrent to others, or because the stream of historiography had diverted into other channels, as in Higden and Trivet, and that a few meagre continuations of Matthew of Westminster and Higden were all that helped to fill the vacuum caused by the defeasance of the older school of annalists.

Now this conclusion was premature: the vacuum does not exist, the series of writers is unbroken. *The gap is exactly covered by John of Tynemouth's Historia aurea down to* 1347, *and his continuator in MS. C.C.C.C.* 6 *down to* 1377; *and his name is the connecting link between the older and younger annalists of St. Albans.* If this fact has hitherto been overlooked, it is because his chronicle of the first half of Edward's reign is an integral part of his universal history. *He is the pseudo-Walter Hemingford*[1], whose text in Hearne[2], considered so valuable for this reign, is nothing but a part (1327–46) of John of Tynemouth's work. *He is the source of Tho. Walsingham's Hist. Anglicana* (MS. Ar.) *for* 1327–43[3];

[1] Walter Hemingford, or W. de Gisburn, was born probably at Hemingburg and educated in the priory of Gisburn, of which he became sub-prior; as such he was sent to a conference, Nov. 1, 1302; he certainly survived Archbp. Winchelsea (d. 1313). The earliest MSS. of his Chron. a Conquaestu end in 1297, but he states his intention of carrying it on to 1300; in MS. Lansd. 239 it is continued to 1307; but the continuation down to 1346 (the years 1315–27 are omitted) in MS. C. C. C. C. 250 is not his, but John of Tynemouth's. His chronicle is 'one of the most valuable of our mediaeval chronicles, as well for its vigorous and pleasing style, as for the accuracy of its information. It displays good judgement, clearness of perception, and moderation of opinion.' It preserves many original documents.

[2] And C. Hamilton, 1848 (for the English Historical Society).

[3] And for MS. Harl. 655, from which MS. Ar. is immediately taken; both MSS.,

and *his continuator in C. C. C. C.* 6 *is the main source of both the Chronicon Angliae ab.* 1328–88 (*ed. Thompson*) *and Tho. Walsingham for* 1343–77. He is the source of Knighton. His own contemporary history begins where Henry de Blancford probably ended, and where Higden's first edition (of 1327) ended, with whose last sentence he starts, proceeding thenceforth independently—the coronation of Edward III (it begins: 'Edwardus igitur post Conquaestum 3us, annos 14 in festo S. Bricii ante coronationem suam iam habens, in vigilia Purificationis b. Mariae apud Westmonasterium solempniter coronatur'). It ends, somewhat abruptly, in Lib. 21, Cap. 81, with the capture of Charles of Blois, June 20, 1347, the dispersal of French victualling vessels attempting to enter Calais, June 25, and a letter (found on shore) describing the 'defectum et miseriam obsessorum' in Calais (the French text of which letter is given by Rob. of Avesbury); without relating the further events leading to the capture of Calais, as given by Robert of Avesbury under these heads: 'De adventu regis Franciae' (July 27) 'et eius fuga' (Aug. 2) with a letter in French of the king to the archbp. on these events (Aug. 3), 'Captio de Caleys' (Aug. 3)[1], 'Tenor treugarum' (Sept. 25) with the Articuli et capitula in French. Why he stops short in the midst of these events does not appear. In the style of this history we easily recognize the author of the Sanctilogium—the same vicious use of 'enim,' the same love of the marvellous as expressed in 'legends' of apparitions, visions, &c., inserted in his history[2].

The continuation in MS. C. C. C. C. 6 (no other MS. is known to exist) starts backwards with 1343—the mission of Henry of Lancaster and other convoys to Rome to treat of Edward's right to the French crown, beginning: 'Sub eodem tempore missi sunt in parte Regis Anglorum procuratores ad curiam Romanam Dominus Henricus de Lancastria, Comes de Derby, Hugo le Spencer, Radulphus de Stafford,' &c. (Chron. Angliae, p. 15; Hist. Anglic. p. 261). It ends with the close of Edward III's reign, 1377. It has a somewhat different arrangement, always beginning with 'Anno gratiae,' &c., followed immediately by the text and affecting the construction (for instance, 'Anno gratiae

however, abridge somewhat John of Tynemouth's text, omitting several of the documents.

[1] The Lambeth MS. of the Hist. aurea, indeed, ends with a short notice of the capture of Calais, but this is an addition from Higden.

[2] So in the beginning of Edward's reign, he relates a vision, beginning: 'Hoc eodem tempore fuit in Westmerlandia senex quidam venerabilis, ab Edwardo Primo, cui in adolescentia servierat sufficienter ditatus . . . Nocte vero quadam, dum membra sopori dedisset, usque ad plana Sarisburiae per longa terrarum spatia subito se translatum videbat, et ecce a septentrione exercitus magnus et terribilis cum equis et armis pice nigrioribus apparebat, quem nudus quidam antecedens crucem in humeris baiulavit,' &c. (the vision is an anticipation of the war with the Scots). As he gives only a vague date, he may possibly have heard the story while yet at Tynemouth. Another legend ('de muliere ab incubo cognita, in parochia de Kyngesley, Winton.') is given in 1337; Tho. Walsingham here gives three stories of the same neighbourhood. In 1338 it is mentioned that 'in villa de Leghton iuxta Huntindon natus est vitulus 2 habens capita et 8 pedes,' &c.

MCCCXLVIII fuit magna pluviae inundatio quae duravit a festo nativ. S. Ioh. bapt. usque ad sequens natale Domini,' &c.), whereas John of Tynemouth after the date continues with 'Hoc anno,' &c., and differs in other respects—as in the use of Higden's later editions—from John of Tynemouth, who, therefore, cannot be its author. It must be ascribed to an anonymous monk of St. Albans.

Both John of Tynemouth's own work and that of his continuator are extremely valuable as being contemporary history, and among the chief original sources for the reign of Edward III.

John of Tynemouth, then, was indubitably connected with St. Albans, and this is the reason indicated above which decides the point. Nay, more: his history is conspicuous for the great number of original documents—letters to and from the Pope, the King of France, the Archbishop of Canterbury, &c.—taken no doubt from the archives as deposited at St. Albans. Such documents would be accessible only to a man of official character, and so we may conclude that our author was historiographus, perhaps historiographer royal (as Rishanger).

Now, if he *was* a monk of St. Albans, it is little likely that he should have gone there in his after life; it is far more probable that he did so in his prime of life, when his task was still before him. We have seen that in 1325 another name occurs as vicar of Tynemouth—at which time he would be about thirty-five. We may readily believe that he then had ceased to be vicar because he had gone to St. Albans. He would then be just in time to take up the work of Trokelowe and Blancford, and succeed to the office of scriptorarius. He may even have been called to St. Albans to fill that post at its vacancy.

Here he would continue his studies, mature the plan of his works, and prepare the materials. He would be buried in the seclusion of the Scriptorium, and diligently search its volumes.

But the tasks he had set to himself—a history of the world, a Legendary of all the Saints of England, &c.—were so immense that even the rich treasures of this great library would not suffice, especially for his Sanctilogium. Even if it possessed all the works of Goscelin, Osbern, Eadmer, Will. of Malmesbury, Matthew Paris, the materials would by no means be complete. So his next years were given to travelling to supplement his materials and fill up the deficiencies. We learn from himself that he was at Ely[1], Canterbury[2], London (see Botulph), Glastonbury[3], Here-

[1] 'In monasterio heliensi scriptum inveni,' &c., St. Alban, p. 36, Edw. m. 350.

[2] Mildred, p. 197: 'Invenio enim scriptum in cenobio S. Gregorii Cantuarie, quod anno domini 1085 Lanfrancus archiep. corpora SS. virginum Mildrede et Edburge, in Thaneto insula sepulta, de terra levavit, et in ecclesia b. Gregorii Cantuarie quam ad pauperum solamen paulo ante de rebus ecclesie cui presidebat ditauerat, cum magno honore transferens collocavit. Ibi reuera scrinium satis preciosum aduentantibus ostenditur; sed et altercationem inter monachos et canonicos pro corpore S. Mildrede, nondum tempore nostro sedatam, peritioribus discutiendam relinquo, qui quod in utroque loco scriptum repperi, ad futurorum noticiam peruenire volui'; similarly Edburg, p. 310.

[3] Patric, p. 289: 'Que autem inferius digesta sunt, apud Glastoniam ex libris monasteriis illius excerpsi, que si veritatem sapiant lectoris arbitrio relinquo.'

ford[1], in Wales[2], searching the libraries of the monasteries and cathedral-churches. He traversed all England and Wales, but there is no evidence that he went beyond. How did he manage? He excerpted and compared notes. 'Apud Glastoniam de libris monasticis *excerpsi*,' he says once (Patr. p. 289); 'In quibusdam locis scriptum inveni,' he says sometimes[3]. As the MSS. were too valuable to be borrowed he had to use them on the spot, and as he did not want the whole lives he had to excerpt them[4]. If he meets with conflicting opinions he registers them both, satisfied with being a 'relator simplex' of his informants. Sometimes his labours were not crowned with success: a life of St. Kened, 'in uno solo loco Walliae,' had become illegible from age; the acts of S. Kynesburga had perished in the Danish period.

In thus travelling in the interests of science he followed in the steps of Goscelinus, and set himself the example to subsequent antiquaries, as Boston and Leland.

His way of treating his materials he himself defines thus: 'Ego vero in prescriptis et dubiis, et in sequentibus non nullis, auctoritatem discutiendi et diffiniendi mihi non presumo, sed tamquam relator simplex, que in diuersis libris et locis sine laboribus et difficultate sedulus indagator reperire potui, ardua peritis ventilanda relinquens sine invidia, communico' (Patr. p. 290). He uses no criticism, is not sceptical, takes everything for granted that comes under his notice, even the most marvellous or incredible, is of unlimited credulity, and delights especially in gruesome tales—apparitions of the dead, visions, 'prodigia, portenta[5],' &c., ascribing everything to 'virtuti divinae, non humanae.' He always gives as little as possible of his own, makes no remarks, and simply lets his sources speak. Even in the Historia aurea he is extremely sparing of words, and rather gives documents, &c., than take the trouble of expressing himself; the bulk of this work consists in extracts from Higden, &c. He is not a man of genius or of brilliant parts, but a compiler; no historian in the modern sense, but an antiquary, a collector of facts, dates, documents, &c.

The materials collected he might use in different works: indeed, the same lives, stories, &c., are found in the same, or almost the same words in his Sanctilogium, Martyrologium, and Historia aurea—which is in the

[1] Tho. Heref., p. 372: 'Miracula vero que post obitum eius ad laudem et honorem nominis sui peccatoribus ostendere dignatus est omnipotens deus, in diuersis voluminibus in loco requietionis eius quasi infinita vidi. . . . Vidi etiam in uno volumine in loco prefato de diversis miraculis et morborum generibus que per S. Thomam patrata fuerant et ostensa, quadraginta viginti quinque.'

[2] Kened, p. 109: 'Multa alia de confessore isto glorioso in uno solo loco Wallie scripta vidi, que vetustate quasi deleta legi non poterant.'

[3] Cf. Alban: 'Iudicia premissorum discutienda lectoribus peritis relinquens; que diuersis in locis exarata repperi, sine inuidia scribendo communicare decreui.'

[4] His excerpts were no doubt often hastily made; this explains the extreme brevity often found in his abridgements, to the detriment of the construction, and the mistakes, both in grammar and dates, that are not uncommon in his writings.

[5] Herein he differs from Walter Hemingford, who rather records eclipses, earthquakes, pestilences, and other natural phenomena.

main an ecclesiastical history, treating chiefly of the Saints of the different epochs—and would, of course, also occur in his Lectionarium.

It would be vain to attempt defining the chronology of his works, as most of them are lost, and the Historia aurea is still in MS. awaiting the editor; but it seems that he had several works in hand at one and the same time. His industry, to judge from the number of big volumes he left, must have been marvellous.

The Sanctilogium (MS. Tib. E. i) was certainly completed before the middle of the fourteenth century. The Historia aurea breaks off rather abruptly in the midst of the siege of Calais, June, 1347. The reason suggests itself that he was not left to finish his work. Then, what more likely than that he was swept away by the great plague of 1348–9[1], which, within a short time, took off more than forty of the monks of St. Albans out of a total of about sixty—at which date he would be about sixty years of age? His life would thus be fixed between 1290 and 1349[2]. There is other evidence to support this date. His latest Saint is Thomas de la Hale, martyred at Dover, 1295, whose life, with the 'Miracula post transitum,' must be of somewhat later date; Thomas, bp. of Hereford (d. 1282), was canonized in 1320. He uses Trivet (c. 1260–1330), whose Annales, about 1136 to 1307, and continued to 1318, are one of the chief sources of the century (used also by Walsingham and MS. Reg. 13 C. ix). He uses Higden, but only his first edition of 1327—not those of 1336, 1341, 1347, 1352. He uses the so-called Brompton, but for this chronicle no date can be given, except that it was made after Higden, and is based on a previous compilation made probably by a person connected with Norwich. But he *is* used by Knighton (d. c. 1366), the second and third books of whose Chronicle are mostly transcribed from John of Tynemouth, and is known, though distantly, to Murimuth (1274–1347), whose Continuatio cronicarum extended to 1337 in its first edition, to 1347 in the second, and to Robert of Avesbury, whose history ends in 1356.

[1] 'A.D. 1349 magna mortalitas hominum grassata est per orbem, incipiens ab australibus et borealibus plagis, tantaque clade desaeviens, ut vix media pars hominum remaneret. Tunc villae olim hominibus refertissimae, suis destitutae sunt colonis, et adeo crebra pestis invaluit, ut vix vivi potuerint mortuos sepelire. In quibusdam vero religiosorum domibus de 26 supererant tantum duo. Nam, ut taceamus de aliis monasteriis, apud S. Albanum, in ipso monasterio amplius quam 40 monachi parvo tempore obierunt' (Chr. Angl., p. 27). 'Pestilentia . . . incepit in Anglia in partibus Dorcestriae, circiter festum S. Petri quod dicitur Ad vincula, a. d. 1348, statimque de loco ad locum progrediens subito et occidens sanos quam plurimos de mane ante meridiem rebus exemit humanis; nullum quidem quem mori voluit ultra tres vel quatuor dies vivere vix permisit, sine delectu etiam personarum, paucis divitibus dumtaxat exceptis. Circiterque festum Omnium SS. Londonias veniens, cotidie multos vita privavit, et in tantum excrevit quod a festo Purificationis usque post Pascha in novo tunc facto cimiterio iuxta Smithfield plus quam CC. corpora defunctorum, praeter corpora quae in aliis cimiteriis civitatis eiusdem sepeliebantur, quasi diebus singulis sepulta fuerunt. Superveniente vero Spiritus S. gratia, vid. in festo Pentecostes, cessavit Londoniis, versus boream procedendo, in quibus partibus cessavit etiam circiter festum S. Michaelis, a. d. 1349' (Rob. Avesb., p. 406).

[2] Boston, Bale, Pits say that he flourished 1366; but the dates of these bibliographers are seldom to be trusted.

Of John of Tynemouth's works, as enumerated by Boston, most are lost. So his Commentary on the Pentateuch, Joshua, Judges, Kings, and the Apocalypse, 'in maximo volumine,' which is commended for its literal no less than moral and allegorical interpretation of Scripture; possibly Capgrave, in his commentary on the same books, ransacked this work in the same way as he did his Sanctilogium. So his Lectionarium, with short lives of all the Saints of the Church of Salisbury for the lessons. So the Appendices to Bede's Martyrology. So also the 'Liber servorum Dei maior qui vocatur Martyrologium, in *maximo* volumine' (as contradistinguished from the 'Liber servorum Dei minor qui vocatur Sanctilogium ex vitis et miraculis Sanctorum Angliae, Walliae, Scotiae et Hiberniae collectum, in *magno* volumine')[1]. Of this Martyrology—which, as the name and size imply, must have contained the lives of all the generally acknowledged Saints of the whole Catholic Church[1], and not the English Saints alone—Tanner cites a MS. 'in bibl. S. Albani,' but every trace of this is lost. Happily some of its pieces have been preserved in MS. Bodl. 240 (a Bury St. Edmunds collection), together with others from the Sanctilogium; the former being headed 'Iohannes in Martilogio,' the others 'Ioh. in Sanctilogio.' I give a list of the two :—

Iohannes in Martilogio.	Iohannes in Sanctilogio.
Cuthburga.	Karileph (Narr.).
Keyna.	Cogitante me (in Ninian).
Walburga.	Alban.
Wlfhilda.	Maxentia.
Iustus.	Indractus.
Herbertus puer.	Lethardus.
Robertus ab.	Yvo et Athanatus.
Ebba.	Deusdedit.
Hildelitha.	Fiacrius.
Kineburga et Kineswitha.	Kened.
Erkengoda.	Werburg.
	Derithea quae et Itta—
	De rasura, tonsura et corona monachorum.

Walleuus is simply headed Ioh. Anglicus. Now, in comparing the texts given in Bodl. from the Martyrology with those of our Collection in

[1] Bale and Pits falsely consider both works as the two parts of a Sanctilogium Angliae. Bale says: 'Multis vir ille nominibus perpetuam gloriam, tunc hoc praecipue facto meritus est, quod Guidonem illum Dionysianum abbatem, Gallum, qui de vitis Sanctorum magna volumina congessit, imitatus, grande volumen et ipse de vitis et miraculis Sanctorum Angliae, Vvalliae, Scotiae, et Hiberniae fecit. Quod opus Sanctilogium vocabat, atque in duas partes divisit: quarum unam, maiorem servorum Dei librum censuit nominandam, alteram vero minorem.' Pits: 'Vitas, res gestas, et miracula Sanctorum Angliae, Walliae, Scotiae, et Hiberniae ingenti volumine complexus est. Totum opus in duas partes distributum Sanctilogium servorum Dei maius et minus nominavit.' The Mart. included English Saints, as well as others, and was no doubt an independent collection.

MS. Tib., we find them nearly the same, perhaps a little more abridged in the former. The last two are not found in the Sanctilogium.

So the Sanctilogium and the Historia aurea are the only works of John of Tynemouth known to exist[1]. Of the Sanctilogium I have already said all that can be said. The Historia aurea has never yet been examined.

The Historia aurea (so-called in imitation of the Legenda aurea by Iacobus a Voragine) or Liber Chronicorum, is extant in three sets of MSS., all large folio volumes with double columns.

1. MSS. Lambeth, 10–12, late fourteenth century, titled (by a later hand) 'Iohannis de Tinmouth (vel, ut in quibusdam exemplaribus, Iohannis Peccatoris, Eborum dioceseos) Historia aurea siue Liber Chronicorum ab initio mundi ad a. 1347 quo Franci urbem Calesie Regi Angliae reddiderunt.' MS. 10, Prima pars Historiae aureae, contains in 302 fol. the first ten books, from the beginning of the world down to Nero; fol. 48 is wanting. MS. 11, Secunda pars Hist. aureae, gives in 292 fol. books 11–18, to A. D. 605 (beginning 'Vespasianus igitur post mortem Galbae, Othonis et Vitellii regno potitus est'); some leaves at the end are missing. MS. 12, Tertia pars H. A., has in 255 fol. books 19–23; the 19 comprising the years 602–670 (beginning 'Postquam Mauricius milites suos non prohiberet a rapinis, iussu Foce una cum uxore et filiis quinque interfectus est'); 20, 670–800; 21, 800–1060; 22, 1060–1273; 23, 1273–1347. The last chapter treats De captione Caroli de Blois; but at the end a short notice is added, announcing the capture of Calais ('Eodem anno post annalem fere obsidionem, famis coacti molestia, saluis vita et membris, qui intus erant regi Anglie urbem Calesii reddiderunt'; rest of the page left vacant), which notice is a later addition from Higden. The Hist. aurea is followed, f. 248–54, by a 'Legenda quorundam sanctorum cum aliis quibusdam notabilibus' (so title by a later hand), comprising lives of—

S. Etheldreda,
„ Sexburga,
„ Werburga,
„ David Menevensis,
„ Patric,
„ Bregwinus,

the texts of which, with slight variations, are those given in the Sanctilogium. St. Bregwin has been ed. in Wharton, Anglia Sacra, from this MS.[2]

[1] Newcome, Hist. of St. Albans, p. 401, ascribes to John of T. also a life of St. Alban, 'but I believe it has perished.' In MS. C. C. C. O. 134, the Vita Oswini is ascribed to him ('Iohannis de Tinmouth, Sancti Regis et martyris Oswini vita, cum officio pro eius festo'). Joscelin, Catal. Hist. (in Hearne, Rob. of Avesbury), adds another work: 'Scripsit etiam Excerptiones aureae historiae, quae sic incipiunt: *In principio creavit deus celum et terram.* Habet Mr. Ioannes Baker, frater Archiepiscopi Cant.'

[2] At the end, f. 254, follow, by another hand, two prophecies of Tho. Beket ('de Ampulla; de Lilio et Leone et Filio hominis'), written in 1407 'de una cedula valde vetusta,' and signed 'quod Fishbourne' (name of the scribe); then, 'Causae cur Scoti Antipape (Cardinali Gebenensi) adheserunt contra papam

2. MSS. C. C. C. C. 5 and 6; both marked: 'Hic est liber S. Albani de libraria Conventus.' The history of this copy is given in the following note by a contemporary hand: 'Vir venerabilis dominus Willelmus Wyntershulle, quondam huius Monasterii monachus, inter plurima beneficia quibus honorem huius ecclesie multipliciter ampliauit, hanc historiam, que dicitur Aurea, et in partes duas diuiditur, non sine magnis sumptibus fecit conscribi. Quod opus in libraria conuentus ad opus claustralium voluit remanere[1]. Cuius donum auctorizando confirmauit reuerendus in Christo huius Monasterii pater et abbas, dominus videlicet Iohannes Whethamstede, sacre theologie professor, predictumque librum in duobus voluminibus ut predicitur diuisum, ad opus sui Conuentus pro futuris temporibus perenniter stabiliuit.'

MS. 5. Historie auree pars prima[2], contains, in 285 fol., the eleven first books, ending in the chapter 'De SS. Agapito et ceteris martiribus,' with the words 'Item 4 Kl. Iun. apud Ychoniam civitatem Ysaurie sub Aureliano Imp. Passio S. Cononis mart. et filii eius qui . . . constanter superauerunt. Postea'—the last two leaves wanting.

MS. 6 begins with 'Liber 12. cronicarum Iohannis: De S. Mauricio cum sociis eius (Dioclesianus incepit regnare et regnavit 20 annis, &c.)'; after f. 303, ending with the words ('Ex quibus nisi deus auertat, grauia timeri possunt discrimina provenire. Nos ad instantiam . . .') of the 'literae Edwardi delegatis pape et vicecomitibus suis' (Hearne, Hemingf. ii. 371); the concluding chapters were early wanting, and, partially to supply the gap, a leaf (f. 304) has been inlaid by Parker's Secretary, and the text continued down to 'et in prisonis nostris salvo custodire facias donec aliud inde precepimus et desti . . .' (end of above letter), after which the following eleven heads of chapters—but no text—have been added by Joscelin (another Secretary of Parker), viz.—

1. Qualiter papa scripsit regi Edwardo quod nuntios ut condictum fuerat non misit ad curiam (the letter is of 1346).

Urbanum'; and 'Ordinata in urbe London. prae gaudio reventus Regis Henr. VI a regione longinqua.'

[1] These words sound almost as a protest against the scattering of MSS., as in the case of MS. Tib. While Tib. was given away to the cell of Redburn by abbat Thomas de la Mare, this MS. was to remain in the abbey library for the use of the monks. Possibly the original MS. of the Historia aurea had also been given away, and this may be the reason why this new MS. was made. At least, all the MSS. of the Hist. aurea still extant are comparatively late.

[2] The MS. is preceded by an alphabetical index 'nominum et rerum,' which—as the first folio is wanting—begins: 'Cresus rex versu equiuoco deiectus devincitur 105' (the number means the fol. where the story is found), 'Cresi phantastica filia semper bellum dissuasit 105, Cerimonialia in Christo completa fuerunt 181,' &c. On the verso of f. 1, Bale's account of John of Tynemouth is given, followed by the note (from Parker's Secretary): 'Hunc authorem in quibusdam libris tradunt authorem esse Iohannem Anglicum, ut habetur in exemplari scripto M^ri Richardi Price in Wallia, qui habet plures libros usque ad . . . (left out); inter quos capite 49 habentur quaedam gravamina—4 scil.—monachorum S. Edmundi contra Willelmum Ep. Norwicensem circa a. d. 1344. Ubi etiam recitantur cartae plurimorum regum et pontificum pro libertatibus praedicti monasterii.' This Price MS. is Bodl. 240, which contains the passage referred to. In MS. Bodl., however, the name is Thomas Price.

2. Qualiter rex Angliae asserit Treugas per Philippum de Valesio a parte violatas, et ipsum monet de observatione illarum.

3. Litera Philippi regis Franciae missa regi Scotorum ante transitum regis Angliae in Normanniam.

4. Litera regis Franciae missa regi Scotiae statim post adventum regis Angliae in Normanniam.

5. Litera missa Edwardo regi Angliae ante bellum de Cressi per Philippum.

6. Responsio Edwardi. (*So far pseudo-Walter Hemingford.*)

7. De victoria regis Edwardi habita apud Cressy (1346).

8. De bello facto apud Dunelm. (=battle of Neville's Cross, 1346).

9. De victoria contra Gallicos Thomae de Dagworth divinitus collata (1346).

10. Qualiter papa post victoriam regi Angliae scripsit (1347; cf. Rob. de Avesbury, p. 377).

11. De captione Caroli de Blois, et qualiter devictus est (1347, June 20), with the remark: 'Haec omnia clare scribuntur in libro M^ri^ Price: et sequuntur multa de Iohannis Anglici de vitis sanctorum ut habetur in Martirologio suo, et in Sanctilogio suo, et aliis libris.'

This Mr. Price is Bodl. 240, and the gap in MS. C. C. C. C. 6 has thus been partially supplied from this MS. by Parker's Secretaries. The eleven chapters, the titles of which are given, are the conclusion of John of Tynemouth's work.

On f. 305, there follows a new text, written by the same hand as the first part of the MS., viz.:

The continuation of John of Tynemouth by an anonymous writer, 1343–77, beg.: 'Sub eodem tempore missi sunt ex parte Regis Anglorum procuratores,' &c. (as above, p. l). This is the source of both the Chronicon Angliae (ed. Thompson) and Tho. Walsingham from 1343.

3. MS. Bodl. 240, a big volume of 898 pages, the earliest of the MSS. of the Hist. aurea. In the beginning is the note: 'Liber monachorum Sancti Edmundi, in quo continetur Secunda pars Historiae auree, quam scribi fecit dominus Rogerus de Huntedoun sumptibus graciarum suarum anno domini MCCC.LXXVII°.' Over the title is written on the margin: 'Thomas Prise possidet,' and, by another hand, 'Io. Anglicus erat author.' It is the MS. quoted by Parker's Secretary as 'exemplar scriptum M^ri^ Richardi Prise in Wallia' in C. C. C. C. 5 at the end of the Index, and as 'liber M^ri^ Price' in C. C. C. C. 6, f. 304; for, though the Christian names differ, it has the contents indicated in the two notes. In its latter part the MS. contains not only such articles as 'Miracula S. Edmundi facta apud Wainflete, A. D. 1374 et 5,' and the 'Miracula facta in capella S. Edmundi de Lynge' of the same date (pp. 672, 674), but also a list of errors contained in a sermon of Nic. de Herford, delivered in St. Frideswith cemetery, Oxford, on May 15, 1382, and a bull of Pope Alexander protecting the mendicant friars against their detractors; it cannot, therefore, have all been written in 1377 (as stated in the above

note), or all in one strain, but was successively added to as new materials turned up or were deemed worthy of admission, especially such as were connected with Bury St. Edmunds. It is the depository of documents of that abbey, and not the work of one individual, but the joint work, the common concern of the monastery for a whole generation. The Hist. aurea fills only the first part of the MS., to p. 582; the latter, which, however, follows immediately upon the former without any break, is a collection of miscellanies of various kinds, lives of saints, documents of all sorts, poetry, &c. The first leaf contains a short 'Medicina spiritualis pro dolore dentium,' and Orationes; the Hist. aurea is preceded by an index, beg. 'Aaron rex missis muneribus amicitiam Karoli meruit, Abendon monasterium a Cisso rege constructum est li. 17 cap. 167, Abbas Matheus in ordine predicator factus est li. 20 c. 45, &c.' The text of the Hist. aurea is headed: 'Incipit pars secunda Historie auree abbreviate Iohannis Anglici. 9. De morte Arrii et de Athanasio, Cap. primum.' The text begins: 'Romanorum igitur 35. regnauit Constantinus, Constantius quoque et Constans annis 24; Ceperunt autem regnare A.D. 340.' On the margin is written: '14. (liber),' and by a later hand: 'Abbreviatio Historiae Aureae Ioannis de Tynmouth.'

The MS., therefore, contains only the second part of the Hist. aurea, and *with an abbreviated text.* A first volume is not known, and perhaps never existed[1].

The Historia concludes, in lib. 21, with the capture of Charles de Blois, cap. 80, and the dispersal of the French ships before Calais, together with a letter describing the sufferings of the besieged, cap. 81[2]. At the bottom is the note: 'Explicit Historia aurea Ioh. Anglici;' a later hand adds: 'vel potius Guidonis Dionisiani abbatis Gallici.'

Of the valuable contents that now follow immediately in the same hand (with the chapters and books of the Hist. aurea carried on), and which are partly taken from other works of John of Tynemouth—I here give a list. The last page of the Hist. aurea continues with—

De fortuna Anglie, a poem on events of 1369, beg.
'An. Do. Mil. ter C. sex. no. sunt ista reperta:
Classes diuerse tendunt ad prelia certa,' &c., and

(Cap. 82) 'Conclusio mortis pro omni genere hominum dicens Vado mori,' another poem, beg. 'Gloria mundana sic est, sic omnia vana;' imperfect, as several leaves are missing. The next leaf, f. 292, begins at the end of a

[1] See note 1, p. lv.

[2] It begins: 'Eodem anno nunciatum est magnatibus Anglorum, in obsidione Calesii existentium, de Gallico nauigio iuxta Boloniam congregato. Unde et 7 Kal. Iulii Comes de Norhampton dominus de Morlee, et dominus Waldus de Manney cum ceteris nobilibus, armatis et sagittariis in multitudine magna naues intrantes erectisque velis prospero cursu non multum a Bolonia Gallicorum nauibus et galeis obuiarunt,' &c. The letter concludes: 'Dominus noster Iesus Christus vitam prosperam et longam vobis donare dignetur, et si pro vobis nos mori contingat, heredibus nostris secundum merita nostra vobis voluntatem retribuendi largiatur' (cf. Rob. de Avesbury, p. 385).

(Cap. 84) Vita S. Hilde ('sc. . . . tiantis. Eadem etiam nocte cuidam virgini obitus illius,' &c.). Follows

(85) De S. Cuthburga: Ioh. in martilogio (same text in Sanctil.).

(86) „ Keyna virg. Iohannes in martilog. suo.

(87) Compendium de vita SS. abbatum monasterii in Wyremutha et Giruum, Benedicti, Ceolfridi, Easterwyni, Sigfridi atque Hwetberti, ab eiusdem monasterii presbitero et monacho Beda composita.

(88) De S. Margareta monacha ('Venerabilis virgo Margareta ex Hungariorum regum prosapia,' &c.).

(89) De S. Karilepho: in Sanctilogio Ioh. Anglici (= Narr.)

(90) Iohannes Anglicus in Sanctilogio suo, fol. 229: 'Cogitante me' (= Ninian, p. 222, l. 3).

(91) De S. Albano: Ex Sanctilogio Iohannis Anglici.

(92) Lectiones de S. Ositha (L. 1, 'Beata et gloriosa virgo et martyr O., ex illustri Anglorum prosapia orta,' &c.).

(93-5) Vita S. Herlewini ('A Danis qui Normanniam primo obtinuerunt,' &c.).

(96- De S. Huna, ex cronicis Eliens.

„ Brithwoldo primo abb. Eliensi.

„ Eadnodo mon., ep. et mart., ex cronicis Anglie.

99) „ Alwino mon. et ep. Elmanensi. (These four, ed. ii. 538.)

(100-1) Compendium vite S. Aelredi abb. Rieuallie (ed. ii. 544).

(102) Vita S. Antonii abb. sub compendio ('B. Ant. ab. cum esset in ciuitate Patras,' &c.).

(103) De S. Maxentia v. et m.: in Sanctilogio Iohannis. (Note at end: 'Vide consimile miraculum infra in vita S. Wenefrede et S. Iulhware.')

De S. Indracto et sociis eius mart.: in Sanctilogio Iohannis.

(105) „ Lethardo ep. in Sanctil. Iohannis Anglici.

„ Yuone et Athanato. in Sanctil. S. Iohannis ('In Persida ciuitate Friancos qua referunt,' &c.) (ends: 'Doctor autem apostolicus et veri solis nuntius, Yuo presul inclitus,' &c.: In Sanctil. Ioh. Angl. et in Hist. eius aurea, li. 18).

(107) 'In quodam conuentu fratrum minorum erant duo fratres inter se valde diligentes. Unus ita languebat infirmitate,' &c. (Narr.)

Compendium de libro miraculorum S. Benedicti que post eius mortem diuina voluit operari clementia (beg. 'Dilectus domini Benedictus tempore Iustini senioris,' &c.).

(109) *Verses*: 'Insula iocunda Rameseie cincta marisco
Quam sit fecunda, metrice perscribere glisco,' &c.

(110) De virtute nominis Iesu: 'Legitur in vita S. Machuti monachi et Allectis ciuitatis episcopi quod diabolus trahebat unum de discipulis eius ad mare volens eum demergere, et discipulus ille clamabat Christe adiuua me,' &c.

De fundatione miraculosa abbatie de Rameseie per b. Benedictum et comitem Alwinum ('Alwinus comes tempore regis Edgari,' &c.).

Illacio S. Benedicti abb. pridie Nonas Dec. apud Floriacum ('Temporibus Karlomanni iunioris regis Francorum,' &c.).

Compendium de libello miraculorum S. Benedicti que post eius obitum diuina voluit operari clementia: cuius originale scribitur ad plenum apud monasterium Rames, et S. Benedicti de Hulmo ('Dilectus

domini Benedictus tempore Iustini senioris,' &c.; beginning the same as c. 108, but text afterwards different).

De reparatione cenobii Cassinensis ('Tempore Anastasii imperatoris quidam ciuis brexianus,' &c.).

(Cap. 115) De S. Erkengoda: in martilogio Ioh. Anglici (cf. Narr. in Sexb.).

„ Walburga: ex martilogio Iohannis (abr. from Sanctil.).

„ Wlfhilda: in martilog. Ioh. Anglici („ „).

Epistola B. Augustini ep. ad Cirillum ep. Ieros. de laude S. Ieronimi ('Gloriosissime fidei xpiane athlete S. matris ecclesie lapis angularis,' &c.).

Epistola vel rescriptum Cirilli ep. Ieros. ad S. Aug. ep. de suscitatione trium mortuorum per saccum quo S. utebatur Ieronimus ('Venerabili viro episcoporum eximio Aug°. Yponum presuli Cirillus,' &c.).

(120) De S. Iusto archiep. Cant. In martil. Ioh. (abr. from Sanctil.).

„ Deusdedit archiep. in Sanctil. Ioh. (not abr.).

„ Fiacrio, de vita et miraculis (= Sanctil., a little abr.).

„ Hereberto puero a patre occiso: Ioh. in martil. suo (cf. Narr. in Wenefred).

„ Roberto abb. in Martilog. Ioh. (= Sanctil.).

(125) „ Walleuo priore canonicorum de Kirkham et abb. de Meuros: Ioh. Anglicus (abr. from Sanctil.; ends 'Obiit autem vir Dei W. iii. Non. Aug. A. D. mlxiii'; whereupon 'Visio mirabilis: Conuersus quidam,' &c.).

(Liber 22, Cap. 1) „ Kenedo conf.: Iohannes Anglicus in Sanctilogio suo de Sanctis Wallie et Scotie (!) (very little abr.).

„ Werburga: Ioh. Anglicus in Sanctilogio.

„ Ebba: in Martilog. Ioh. Anglici.

„ Hildelitha: Ioh. in Martilogio suo.

(5) De SS. Kineburga, Kineswida, et Tibba: Iohannes Anglicus in Martilogio suo (abr.; Note at end: 'Vide miracula istarum virg. in Legenda de Sanctis Anglie apud S. Edmundum in vol. S. 146).

De S. Eanswida abbatissa (= Sanctil.; at the end is added: 'Floruit autem circa A. D. 633').

„ Mildreda vel Miltrude secundum Legend. Thef. (!) (a little abr.).

(8–50) *Vita et Miracula S. Edmundi R.*, ed., with all its accessories, ii. 573 ff.

(51) (Verba b. Benedicti post finem regule, *on marg.*): Hec verba S. patris nostri Benedicti reperta sunt in fine regule quam ipse manibus propriis scripsit et S. Mauro cum eum ad Gallias mitteret tradidit ('Nocturnis horis cum ad opus diuinum surrexerit frater, primum sibi signum crucis imponat,' &c.).

(52) De modo meditandi vel contemplandi ('Finito igitur nocturne laudis officio dicat nouicius in corde suo,' &c., includes St. Edmund's prayer, 'Gratias tibi ago,' &c. (from Spec. Edm.), and 'De remedio contra indevotionem').

Item ex libello qui intitulatur De apibus, scribitur de quodam canonico apud S. Victorem Parisius, qui 2us Augustinus i. e. 2us ab Augustino in scientia dictus est, qui etsi vite valde laudabilis fuerit tamen disciplinam non accepit, &c.

Item ex libro Visionum, de visione monachi Vaucellensis ('Idem monachus ductus ab angelo videns animas in Purgatorio,' &c.).

(Cap. 53) Compendium de infantia, vita, et miraculis S. Honorati abb. Lirinensis et ep. Arelatensis.

(54) Compendium libelli de passione S. Forcherii abb. et sociorum suorum monachorum, et de destructione monasterii eorum de Lirino quam diu ante S. predixerat Honoratus ('Post mortem Karoli regis Francorum insurrexerunt,' &c.).

(55) De S. Hillario mon. et ep. Arelatensi: Vincentius in Spec., lib. 21, c. 28; et 22 ('S. Hil. discipulus fuit et mon. S. Honorati,' &c.).

Vita b. Sithe (Inc. Prologus: 'Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est,' &c.; Vita: 'Vergente ad occiduum mundo').

(57) Compendium vite b. Christine virg. cognomine mirabilis, cuius vita originalis est apud London. inter monachos Cartus ('S. Chr. v. memorabilis est villa que vulgariter Brusemium appellatur,' &c.).

Compendium vite S. Luthgardis virg. (Inc. Prol.: 'Domine venerande et in Christo plurimum diligende Hawidi, concessione diuina in Awiria abbatisse, totique cum ea sancto conuentui, frater Thomas officio superior set fratrum predicatorum minimus, salutem,' &c. Vita: 'Pia Luthgardis v. ex ciuitate Tongrensi duxit originem,' &c.).

(58) (Vita b. Elizabeth de Spalbeck: 'In territorio Leodicensi prope famosum mon. virg. nom. Erkenrode,' &c.)

(59) (Vita S. Oportune: 'S. Op. meritis et nomine digna ex regali prosapia,' &c.)

Tituli vel capitula sermonum Aurelii Augustini ep. ad fratres suos in heremo et ad monachos (gives twenty-five titles: 1. Quomodo xpc est querendus; 2. De obediencia ad suos presbiteros; 3. Contra detractionem et murmurationem,' &c.; 25. De fortitudine).

(60) (Incipiunt sermones): 'Audistis fratres karissimi sanctissimos reges diligenter dominum quesiuisse,' &c.

Sermo b. Aug. ad monachos de persecutione xpianorum: sermo 26 ('Frequenter dixi fratres').

(61) Sermo de philocosmis i. e. de amatoribus mundi, et philotheis i. amatoribus Dei, et quomodo oportet cum diligenti amore et intellectus intentione libros pertransire, in quibus et de extrema humiliatione Saluatoris nostri et paupertate et crucifixione; et de S. patris nostri Iohannis Damasceni in Damasco conuersatione, et ea que in monachali vita, parua enarratio, et qualiter compositus est ab ipso liber ipsius (beg. 'Quemadmodum dulce philocosmis existit sensibilium paradisorum,' &c.).

(62) Epistola Iohannis Damasceni ad Cosmam ep. ('Sanctissimo et Deo honorabili patri Cosme,' &c.).

Epistola scripta ad Iordanem archimandritam de trisagio Dei. Honorato, zelo diuino ornato, domino Iordani archimandrite Iohannes Damascenus in domino gaudere.

(63) Admonitio S. Augustini ad populum qui ad ecclesiam vadit ('Rogo vos carissimi quotiens ad ecclesiam Dei conuenitis,' &c.).

(Cap. 64) Hec moralitas subsequens de scaccario est domini Innocentis pape quarti: 'Mundus iste totus quoddam scaccarium est,' &c.

(De ordine fratrum heremitarum vid. Augustinensium): 'Ordo fratrum heremitarum S. Augustini originem habuit a Paulo er.,' &c.

(65) De S. Iurmino fratre S. Etheldrede, qualiter in ecclesia S. Edmundi (ed. ii. 542).

(Dierum obseruatio periculosorum, *o. m.*): 'Magister philosophorum ponit omnes malos dies et periculosos. Et sciendum est quod sunt xxxii in quibus caueat unusquisque ne sanguinem minuat, &c. In mense Ianuarii sunt 7 dies,' &c.

(66) (A compilation for the novices of Bury St. Edmunds on monastic discipline, with these parts:)

De origine monachorum tam veteris quam noui Testamenti (Prol.: 'Primorum parentum rubigine humana contaminata conditio,' &c.; it quotes Ianuensis in libro questionum de antichristo).

De visu, habitu, silentio, tempore prandendi, et de genere ciborum primorum patrum monachorum.

De professione monachorum: Adelredus abbas in Speculo caritatis, li. iii, c. 33 et 34.

Magister Henricus de Gandauo doctor in suo Quolibet, quaest. xvii, sic ait, &c. (*o. m.* Violatores regule 6 Aug.).

Ex libro penitenciali magistri Iohannis De deo: Suadeat et studeat quilibet confessor (*o. m.* Confessores ad que tenentur).

Excusationes monachorum qui communiter a carnibus abstinent, et quod ob hoc vocari non debeant singulares ypocrite nec sicut heretici Manichei creature Dei condempnatores.

Innocentius III papa in Concilio Lateranensi celebr. A. 1215 (ex Decretis): 'In refectorio nullus omnino carne vexatur,' &c.

Hec Magister Ioh. de Acone super Constitutiones Ottoboni legati pape: 'In constitutionibus Capituli prouincialis Oxon. celebrati A. D. 1256,' &c.

Iterum in Statutis prouinc. Cap. Northampton celebrati A. 1225.

Item in Statutis prou. Cap. apud Oxon. celebrati A. 1237.

Item in Cap. apud Suthwerk A. (?). It quotes a tale from Hist. aurea, lib. 17, c. 167 ('In vita S. Preiseti,' &c.).

In libro Visionum: 'Quidam monachus de ordine S. Bened.,' &c.

Ex libro de vita S. Odonis abb. Cluniac., et in libro eiusdem de Vitiis et virtutibus: 'Veniens quidam monachus ad domum sororis sue,' &c.

Contemptus religionis: causa est vita male viuentium in religione.

Hec in historia vite s. Odonis, et in libro de Vitiis et virt.: 'Quia sunt multi inquieti et importuni,' &c.

De sobrietate et abstinentia.

Sermo Aug. ad monachos de persecutione xpianorum: 'Ego hodie qui videor esse monachus, si rumpo,' &c.

Bernardus in Apologetico.

Item Hugo in libro de Institutione monachorum.

Notabile et terribile contra monachos delicatos et dissolutos: 'Narrat. Odo de Syrentone,' &c.

(*An exposition of Alleluya*): Alleluya i. e. laudate.

(Cap. 67) (*Extracts from Haymo*, vid.)

Expos. istius textus eu. Aliis in ruinam, aliis in resurrectionem, Haymo 18.

Haymo 78: 'Omne regnum intra se ipsum diuisum desolabitur,' &c.

(In Haymo Serm. 90 occur four Latin verses, with the following translation:

Zifte is made domesman et (!) gile es made chapman,
Lordes holden no lawe, ne children have none awe,
Witte turneth into tricherie, and loue into licherye,
Pley is now vilenye, and haly-day is glotenye.)

De modo peccandi contra veritatem: 'Contra veritatem peccatur in verbo,' &c.

Haymo Serm. 97.

Remedia contra omnia genera luxurie.

Vita S. Thome monachi, martiris Douorie (ed. ii. 553).

Excerpta de Iocelini mon. de Fornesio Vita S. Helene (abr. from the life in C. C. C. C. to the chapter 'De iudicio S. H. inter Iudeum et Christianum,' then extracts from other sources, Leg. Aur., &c.).

(*Extracts from*

Haymo Serm. 156 ('Quid enim prodest vana iactantium,' &c.).

Sermo Leonis pape de ascensione domini ('Christi ascensio nostra prouectio est,' &c.).

Beda super illud Luce Beati qui fletis quia ridebitis.

Ricardus Barre super Osee Comedent et non saturab.

Haymo 173 super illud Petri Fraternitatis amatores.

Haymo omelia 192: 'Si viuimus spiritu et spiritu ambulemus.'

„ Serm. 171: 'Gratia Dei sum id quod sum.'

De Translatione reliqui corporis S. Helene (fr. Iocelin): 'Quidam sacerdos Remensis,' &c. (abr.).

De S. Derithea virg. et monacha in Sanctilogio Ioh. (ed. ii. 543; it is not found in the Sanctil.).

Sermo b. Augustini de igne et penis Purgatorii ('In lectione apostolica que vobis paulo ante recitata est,' &c.).

Liber b. Aug. de gaudiis electorum et de supplicio reproborum, vel sec. quosdam est liber Patricii de tribus habitaculis ('Tria sunt,' &c.).

Compendium Visionis S. Pauli de penis inferni ('B. Paulus ap. et S. Michael archang.,' &c.).

Visio Drithelmi mon. sec. Bedam De gestis Anglorum.

Sermo Augustini de inhonesta familiaritate mulierum ('Nemo dicat fratres quod temporibus nostris,' &c.).

Liber b. Augustini qui dicitur Non ut tantum lingua set ut opere laudetur deus; et est valde nobilis ('Resurrectio et deificatio,' &c.).

Suggestio fratrum mendicantium in Concilio Viennensi coram papa Clemente V quod monachi non viuunt sec. regulam et stat. b. Benedicti ('Suggestum est in Conc. Vi.,' &c.).

De rasura, tonsura et corona monachorum: Ioh. Anglicus in Sanctil. suo et in Hist. Aurea parte prima ('Dum b. Petrus Antiochie predicaret, in contumeliam nominis xpiani gentiles summitatem capitis eius abraserunt,' &c.—this piece is not found in the Sanctilogium).

Contra eos qui vellent detruncare Officium diuinum: Expositio regule, et est apud Walden ('Monachi primis temporibus erant pro maxima parte laici licet optime literati, perpauci clerici, et rarissimi sacerdotes,' &c.).

Vita S. Winwaloei abb. (ed. ii. 558).

Reuelatio quam habuit frater Franciscus de indulgentia S. Marie de Angelis que vocatur Portiuncula ('Postquam S. Fr. ecclesiam S. Marie de Angelis iuxta Assisiam reparauerat,' &c.).

Epistola b. Aug. ep. ad clerum Yponensem, ubi ostenditur quod propter scelera detractionum ipse fugerat ab eis ('Quoniam propter scelera,' &c.).

Responsio clericorum eccl. Ypon. ad b. Aug. ('Sanctissimo patri et vere omni laude dignissimo Aug.,' &c.).

Sermo b. Aug. ep. de re inuenta et de Vitali pauperculo heremita, in quo sermone Augustinus se ipsum vocat fratrem ('In scripturis diuinis legimus,' &c.).

De Iuda proditore et S. Mathia et de eius martirio ('Mathias ap. in locum Iude substitutus est,' &c.).

Egidius Athenis ex regia stirpe progenitus, &c. (short life).

Martinus Salarie Pannoniorum opido oriundus set intra Italiam Papie alitus, &c.

De S. Botulpho (= text in Sanctil.).

„ Cedda ep.: 'Oswynus[1] rex Northumbrie deo deuotus misit Canciam virum sanctum, modestum,' &c. (text differs slightly from Sanctil.; the last part, 'Inter plura,' &c., is wanting).

Quomodo S. Edmundus ep. leprosum mundauit pelle exuta: 'Miles quidam prope Pontiniacum dies erat valde set leprosus,' &c.

Qualiter S. Edmundus vidit animas Regis Ricardi et Stephani Cant. ep. a Purgatorio ereptas ad celum volare: 'Circa A. D. 1240,' &c.

Qualiter Salue Regina facta fuit: 'Fuit vir quidam dies et nobilis iuxta civ. Paris.,' &c.

Set iam diuina testimonia prout promisimus proferamus. In Act. ap. Paulus ap. sacerdotibus dicit Ecce ego scio quod amplius non videbitis faciem meam, &c. (on the duties of priests).

Item Prosper lib. 3, c. 17, quibus gradibus conuersi in culmen virtutis ascendunt.

(*Document regarding utterances of Nic. de Herford with respect to papacy and mendicant friars*): 'In dei nomine amen. Per presens publicum instrumentum cunctis pateat euidenter quod anno ab Incarn. Dom. secundum cursum et computationem ecclesie Anglie MCCCLXXXIJ, Indictione v, pontif. Urbani . . . pape vi anno quinto, die 15 mens. maii, hoc est in die Ascens. dom., apud crucem in cimiterio S. Frideswide in villa Oxon. Linc. dioc., In mei notarii presentia, et trium subscriptorum presentia, et coram venerab. viro M^ro^ Rob. Rugge Sacre pagine professore, cancell. Univ. Oxon. iam prefate . . . Mag^r^. Nicolaus de Herford Sacre theol. prof. sermonem ad populum faciens in vulgari ydeomate anglicano, Inter alia multa diuersos ecclesie status et gradus tangentia specialiter ista dixit,' &c.

[1] Oswiu.

(*Letter*): 'C. permissione diuina Lincoln. dioc. episcopus, uniuersis presentia inspecturis salutem in Domino sempiternam. Noueritis nos diligenter literam domini pape Alexandri inspexisse,' &c. (gives the bull of Alex. protecting the mendicant friars).

(*Bull*): 'Iohannes episcopus seruus seruorum Dei patriarchis,' &c. (against the doctrines of Ioh. de Poliaco regarding confession to the parish priest).

(pp. 854–894) Quedam noua compilatio cuius nomen et titulus est *Speculum humane saluationis*—a long poem in 45 cap., in doggerel verse, on Lucifer's fall, Adam's creation and fall, Christ's birth, life, death, ascension, St. Mary's life and assumption, last judgement, pains of Hell, joys of Heaven. It is preceded by an Index alphab. of contents, and begins with a Prooemium[1].

(p. 894, in another hand) Commendatio artis musice, sec. quendam Gregorii li. ('Ars musica omnes artes excedit,' &c.).

'Nemo potest duobus dominis servire.' Productivity and receptivity or reproduction exclude each other, like the male and female principles. They are different activities or currents, which move in opposite channels. A good writer will be a bad editor, and a good editor a bad stylist[2]. To live in the thoughts of others, to read, copy, transcribe, excerpt, abridge, hinders the development of style, simply because it hinders practising. An easy style wants practising. An excerpist may be a man of profound thought, of deep feeling, have a philosophy of his own—only he does not bring it out, and he does not bring it out because he finds it difficult to

[1] The Prohemium begins: 'Incipit prohemium cuiusdam noue compilationis cuius nomen et titulus est Speculum humane saluationis. Expediens videtur et utile quod primo in hoc prohemio exponatur de quibus materiis et historiis in quolibet capite dicitur. Et qui diligenter hoc prohemium perstuduerit, de facili totum librum quasi per se intelligere poterit.

In primo capitulo agitur de casu Luciferi et suorum sociorum,
De formacione Ade et Eue, et de dignitate ipsorum.
In secundo capitulo agitur de precepti transgressione,
De hominis eiectione et exilii huius prolongatione.
In duobus predictis capitulis patet nostra dampnatio,
In aliis capitulis sequentibus patet nostra reconciliatio.
Sed notandum quod in singulis capitulis modus iste seruatur:
Quod de nouo testamento primo una veritas recitatur,
Postea de veteri testamento tres historie applicantur
Que ipsam veritatem prefigurare comprobantur.
In tertio capit. incipit quasi initium nostre saluationis
Ubi agitur de conceptione et sanctificatione virginis.
Cum enim deus humanam naturam assumere decreuisset,
Congruum fuit ut matrem de qua nasceretur premitteret.
Istud configuratum erat per regem Astiagem et eius filiam,
Per fontem signatam in orto concluso, et per cellam Balam;
Astyagi nunciatum est quod filia sua regem Cirum generaret:
Ioachym dictum est quod filiam gigneret que Christum portaret,' &c.

[2] An instance is Immanuel Bekker, who—a good editor—dislikes Introductions, and gives as little as possible of his own, and that in the shortest terms.

express himself from want of practice. Such a man must forcibly abstract himself from his old occupation and give himself rest for years—and then spontaneity of style may revive, and he may yet develop into an able writer.

Of this description was John of Tynemouth. He is a good compiler, but a bad writer. Used to excerpting, he is shy of expressing himself, of composing, forming, styling. He rarely speaks—even his Historia aurea is mostly excerpt; and when he has to speak, as in chronicling his own time, he writes with difficulty, in fewest words, and likes to give documents which exempt him from speaking for himself. But he possesses all the best qualities of a compiler. His force is memory, knowledge of facts, dates, names. His retentive faculty was immense, to judge from the vast amount of materials he had at command. His mind is comprehensive, capacious, not penetrating. His is the spirit of the antiquary, the student of history, documents, relics, &c.—an historian not as our time understands the term, but as his time understood it—a chronicler or annalist in an epic sense, a recorder of facts and dates, put loosely together according as his rendering or information provided the materials. He naturally takes to excerpting as the means of collecting facts. But, though an omnivorous reader, he was not one of whom it can be said: 'He reads too much, such men are dangerous.' *He* is no revolutionary, no sceptic, no cynic. He exercises no criticism, no judgement. His credulity is unbounded. He takes in everything, believes in everything, even the most stupendous and 'creepy' stories. He has even a 'penchant' for the gruesome kind of narrative, and has carefully collected, and distributed amongst his works, all the tales of apparitions, visions, portents, omens, &c., he could lay hold on. In everything he sees the divine influence, and is a perfect believer in God's words and works. But neither is he an enthusiast: he is always the same cool, collected, plain, matter-of-fact man, of sound common-sense, except in his credulity. As he likes instruction so he wants to instruct, and is pleased to point morals. His narrations give many sayings of philosophers, examples, &c., from the Vitas Patrum, Gregory's Dialogues, &c.

The Catholic world has always produced two types of humanity: the lean, fervid ascetic, and the comfortable, round, quiet, practical, studious monk—both good in their way, and corresponding to the types of genius and talent, progressive or stationary disposition. The former has produced great lyric poets, orators, reformers, legislators, like St. Bernard, Francis, Rich. Rolle; the latter great collectors, historians, like Bede and Matthew Paris. John of Tynemouth belongs to the latter class. He cannot claim the title of genius, but he has done some very useful work, which should secure to him the gratitude of the nation. Yet, like so many others, his name has been forgotten, and a usurper has taken his crown.

It is hardly fair to name Capgrave with our Collection, his share being, at most, restricted to the change of the original arrangement—and yet it

is his name by which the Collection was known in modern times. How he came to that honour no one knows—perhaps through a note in a MS. of this new arrangement, though of the existing MSS. none contains it. The testimony of the early bibliographers, who under his name give the Vitae Sanctorum Anglorum (Leland) or Catalogus Sanctorum Angliae (Bale, Pits), with the opening words (of the Prologue) 'Sancti patres qui priscis fuere,' is inconclusive, as the Prologue certainly was added, as has been shown in the Ed. of 1516, long after Capgrave (who died 1464). The tradition may have started with Leland, who, not knowing John of Tynemouth even by name, or MS. Tib., ascribed his work to Capgrave, the best-known name in hagiology of the preceding century. Roscarrock, who knew MS. Tib., deems John Capgrave and Ioh. Anglicus to be the same person (cf. vol. ii. p. 532). The earlier Bollandists, not having access to English sources, give the lives of our Collection under Capgrave's name, not from the Ed. of which they possessed no copy, but from a MS. Rubeae Vallis made from it. Their testimony can have no value. So Capgrave's share in the work, within the limits indicated, remains an open question which I have no means of deciding. Surius gives many of the lives of our Collection in a modified form, which conceals the *provenance* of his texts.

Of Capgrave a few words will suffice—more information can be found in Hingeston's editions of Capgrave's Chronicle and Liber de illustribus Henricis (Rolls Series), and in the ed. of his S. Katherine (E.E.T.S. 1893).

John Capgrave was born at Lynne in Norfolk (as he states in Prol. to St. Kather.), April 21, 1393, entered the Order of Augustin Friars at Lynne, studied either at Cambridge (Leland; Tanner confirms this from the Life of St. Gilbert) or at Oxford, where, as Bale states, he took his degree of D.D., or possibly at both; was ordained priest in 1417 or 1418 (four or five years before the birth of Henry VI, cf. De vir. illustr. p. 127), and became later on Provincial of his order (as such he appears in two documents, d. 1456, in White Kennet, Paroch. Antiq.), and after passing nearly all his life at Lynne (with the exception of a journey to Rome where he fell ill and was helped by Bp. Grey of Ely), died there, August 12, 1464 (Bale). He is called by his biographers the most learned of English Augustinians, and was indeed a scholar of some merit, a philosopher, theologian, and historian. His patron was Humphrey, Duke of Gloucester. He wrote a great many works, many of which are lost, in Latin (cf. Bale): Commentaries on the Old and New Testament—of these only those on Genesis (autogr. MS., wr. 1437–8 and dedicated to Humphrey, is in Oriel Coll. 32) and Acts (MS. Balliol 189, given by Bp. Grey) are extant; de Fidei Symbolis (MS. is in Balliol 190, which gives the author's name as 'Ioh. de Monumento Pileato'); Manipulus Doctrinae Christianae; Super Sententias P. Lombardi; Determinationes Theologicae; Ad Positiones erroneas; Orationes ad Clerum; Sermones per annum; Lecturae Scholasticae; Ordinariae disputationes; Epistolae ad diversos; Vita S. Augustini; De sequacibus Augustini, and De

illustribus viris Ord. S. Aug.—all these are lost; and the historical works:

De illustribus Henricis, dedicated to Henry VI (autograph MS. C. C. C. C. 408; another MS., Tib. A viii, ed. Hingeston); and Vita Humfredi.

In English: Life of St. Katherine of Alexandria, in verse (ed. E. E. T. S.). Life of St. Norbert, in verse, c. 1440 (autograph MS. was in the Phillipps Coll. at Cheltenham). Life of St. Gilbert of Sempringham (MS. Vitell. 515, mostly destroyed by fire; dedicated to Nic. Resby, master of the order of Sempringham).

A Chronicle of England from the Creation to 1417 (autograph MS. is in Cambr. Gg. iv. 12, another MS. C. C. C. C. 167).

A Guide to the antiquities of Rome (fragments, in two MSS., are ed. by Hingeston).

* * * *

Prologus.[1]

SAncti patres qui priscis fuere temporibus, charitatem in multis frigescentem aspicientes, curantesque omnino ne ignis de altari deficeret, hoc est, ne corda hominum quadam torporis ignauia prorsus tepescerent, sed magis illo diuini amoris igne, quem dominus misit in terram, iugiter arderent; lignorum nutrimenta subiicere satagebant, ac semiuiuos quasi colligere cineres post multorum sacrificia, in loco mundo, puris videlicet mentibus, reponendos siue reseruandos, acta scilicet vitasque sanctorum recensentes[2] et in medium proferentes, quatinus variis sanctorum exemplis, quasi calciamentis quibusdam comedentium agnum paschalem pedes munirent, qui nudis et duris funibus preceptorum forsitan[3] lederentur, quippe quorum teneriores[4] animos, ad solidum capiendum cibum adhuc inualidos, lacte prius fouere oportuit; vt[5] dum audirent legerentque sanctorum turbas, toto orbe diffusas, omnis sexus, omnis etatis, omnis gradus, omnis denique ordinis, reges[6] videlicet et omnes populos[7], principes et iudices, iuuenes et virgines, senes cum senioribus, omnes vno quasi ore laudantes nomen domini ac[8] breuissimum post vite curriculum celum vi quadam rapientes, omnem subire laborem pro dei amore (pro quo ferri et fieri[9] debent omnia) pertimescerent nequaquam, nec quod ab aliquo fieri potuit impossibile estimarent, cum et sexus infirmior, et etas tenerior, et status sublimior, immo et de omnibus multitudo profusior, omnia que vel iussa sunt vel prohibita, tanto studio adimplerent, vt nec de cunctis vel vnum iota dumtaxat pretermitterent. Hinc est quod (vt supra diximus) viri venerabiles, liquide cernentes quamplures sanctorum incitatos exemplis qui diuinis raro mouentur preceptis, contemplantesque sponsam in Canticis tantopere sponsi voce laudatam (eo quod antiqua sanctorum opera studioso imitatur affectu), dicente ad eam sponso[10]: 'Quam pulcri sunt gressus tui in calciamentis, filia principis—' vestigiis scilicet amicorum dei fortius inherendo, et alibi ipsam ad eorum sequelam dulcius hiis verbis incitante[11]: 'Si[12] ignoras te, o pulcra inter mulieres, egredere et abi post vestigia

[1] This Prologue is a later addition made for the edition, and is not Capgrave's work. It was edited before in Capgrave's Liber de Illustr. Henricis (Rolls Series), 1858, p. 195. [2] Ed. resencentes. [3] E. forcitan. [4] E. temeriores. [5] E. et. [6] E. eges. [7] E. popolos. [8] E. At. [9] E. fiere. [10] Cant. vii. 1. [11] E. imitando. [12] Cant. i. 7.

gregum' etc., ac si aperte diceret: 'Pensare debes mira et stupenda opera que in aliis conspicis, vt eorum comparatione parua ac minima tibi videantur bona que tu facis, ac sic ad meliorem vitam capessendam[1] feruentius accendaris;'—attendentes, inquam, hec omnia, laudare viros generosos in generationibus suis permaxime, ac cupiebant deus quam sit mirabilis in sanctis suis latius ostendere.

Mathathias vero, sanctus Machabeorum dux et princeps, viam vniuerse carnis mox ingressurus; vocatis filiis, dum eos ad preliandum prelia domini fortius animaret, omissis[2] tanquam minime[3] necessariis diuine legis densissimis[4] siluis, sanctorum virtutes et exempla deuotius[5] recensuit, imitandos quosdam proferens in medium qui ante legem fuerunt, vt Noe, Abraham, et Loth ceterique sancti Patriarche, qui in medio nationis praue bona operari non cessabant[6] et, dum adhuc lex non esset data, ipsi tamen sine lege non fuerunt, sed sibimetipsis facti sunt lex, cuncta future legis perfectiora strenue adimplentes ac deo fide firmissima et operatione dignissima iugiter placentes, quorum inuictissima pacientia sublimissimaque obedientia tanta meruerunt apud deum, vt ceteris, eorum culpa exigente, pereuntibus, a pressura flamme et de profundis aquarum, insuper et de manibus querentium animas eorum, diuina liberarentur virtute, ac seminis eorum multiplicationem ad instar stellarum celi consequerentur: quosdam vero, qui et sub lege floruerunt et eidem veluti quibusdam loris arctius astricti sunt, sub cuius iugo libentissime colla inclinauerunt; Phinees quoque sacerdos in exemplum proponitur, qui, zelo dei succensus, Madianitam cum concubitore transfodit, in vltionem diuine legis[7]; porro et Daniel, vir desideriorum summeque abstinentie; atque alii quamplures, de quibus omnibus longum iam esset enarrare.—Cuius et rei seriem sapiens ille qui Ecclesiasticus[8] dicitur, imitatus est; qui, post multa sacra hortamenta salubriaque documenta, in sui calce voluminis cathalogum[9] sanctorum patrum studiose retexuit, cunctorum virtutes singulares mira replicans sedulitate, vt posteris daretur sanctitatis exemplum, et qua vnusquisque potissimum polleat virtute clarius innotesceret;—sicuti in Habraham obedientiam summam; in Moyse mititatem et mansuetudinem; in Phinees zelum et iusticiam; in Samuele pacientiam et longanimitatem; in Dauid misericordiam et humilitatem; in Mathathia ceterisque Machabeis in persecutione constanciam et perseuerantiam; et sic de ceteris; vt hii omnes, vna et consona quasi voce, cum Apostolo clamarent: 'Imitatores nostri estote, sicut filii charissimi[10].'

Apostolus quoque, et is eundem insecutus ordinem in suo cathalogo ad Hebreos[11], antiquos patres, seriatim procedens, commemorat; ab Enoch incipiens, septimo ab Adam, qui, deo sancta conuersatione

[1] E. capescendam. [2] E. emissis. [3] E. mine. [4] E. densissimimis. [5] E. deuosius. [6] E. cessabunt. [7] Num. xxv. 6. [8] Eccl. xliv. 49. [9] E. cathologum. [10] Ephes. v. 1; Philipp. iii. 17. [11] Hebr. xi.

placens, translatus est in Paradisum ne mortem videret, sed daret gentibus sapientiam; Abraham quoque commemorans, quod fide iustificatus sit; et Moysen sanctum, qui vir erat mitissimus super terram, in quo mundi contemptum laudauit, eo quod Egipti gloriam fastidiens, 'magis elegit affligi cum populo dei, quam temporalis peccati habere iocunditatem[1];' sancti denique omnes 'quomodo per fidem vicerunt regna, operati sunt iusticiam, adepti sunt repromissiones[2]' et cetera que sequuntur.

Proinde, vt etiam ad sanctos ecclesiasticosque veniam doctores, beatus ille Iheronimus[3] vitas sanctorum patrum qui in heremo victitabant, tanto studio in vnum collegit fasciculum, vt innumerabiles immortalesque virtutes, immensas singulorum diuisiones gratiarum, viuendique efficacissima exempla, et plurimorum signorum infinita prodigia intuentium oculis aspicienda, breui membrana exararet, Paulum sanctissimum inducens anachoritarum principem atque primarium, Antonium quoque, et Hilarionem[4], ceterosque pene innumerabiles, qui, 'tanquam purgamenta huius mundi, omnium peripsima'[5], stulti esse voluerunt vt essent sapientes[6]; qui omnes, quasi dii quidam (vt ita dicam) in hominum effigie latitantes, peccata hominum suis expiarunt sacratissimis meritis, et deum quadam violentia, ne ad vindicandum esset propensior, orationibus retinuerunt; quorum etsi numerus infinitus erat, tamen cor vnum, et anima vna; ac consona voce deo laudes decantabant, incredibili viuentes abstinentia, et supra omnem[7] prorsus humanam naturam; cibum illum, qui non perit, iugiter operantes, et tanquam luminaria in hoc mundo innumerabilibus virtutibus choruscantes. Nec minori diligentia illud spiritus sancti organum, beatus videlicet Gregorius, virtutes et exempla sanctorum patrum Italie in vno Dialogi volumine suauissimo stilo complexus est[8]. Sic et plures historiografi, aliique deuoti, sanctorum exempla vitasque summo recolligere studio conati sunt. Maxime tamen in laudibus eorum immorati sunt, quorum eis noticiam et locorum vicinitas et nascendi propinquitas abundantius prebuerunt; nos inde (vt verum fatear[9]) sanis prouocantes exemplis, quatenus sanctorum vitas hoc sacro volumine contentas, nec sine magno quorundam labore ac studio in hanc quam videmus formam sollicite redactas, tanto diligentiori studio perlegamus, eorumque viuendi exemplo ad sacra conuersationis studia pertrahamur, quanto pro maiori parte ex nostris sunt et patria et gente.

Deus enim omnipotens, cum seminans exiret seminare semen suum, et orbem iam pene vniuersum fecunda[10] repleret vite spiritualis segete, singulis donans prouinciis sacre fidei patronos, quorum sanctissima sequerentur vestigia, in Idumeam quoque suum tandem

[1] Heb. xi. 25. [2] Heb. xi. 33. [3] E. Ihetoonius. [4] E. Hillaronem. [5] 1 Cor. iv. 13. [6] 1 Corinth. iii. 18. [7] E. omnia. [8] Cf. Gregorii Opp. (Romae 1591), III. p. 209. [9] E. fateor. [10] E. secundo.

extendit calamentum, suos videlicet mittens predicatores in hunc extremum orbis angulum, qui populum gentilibus implicatum erroribus ad viam veritatis reducerent, atque ipsum Saluatoris sermonem, in Apostolorum Actibus inscriptum, deuotius implerent, vbi ait: 'Et eritis michi testes in Iudea et Ierusalem, et vsque ad vltimum terre[1],' presciens vtique, quod postea est impletum, quoniam multus ei esset populus in ista regione[2].

Quante etenim sunt anglicorum turbe sanctorum, quam magnis floruere virtutibus, quantisque choruscauere miraculis, optimus erit iudex liber subsequens, ita vt ipsum huius nostre patrie vocabulum sui merito sortiatur[3] nominis effectum[4].

Anglia namque, secundum quorundam diffinitionem, dicitur ab 'en,' quod est 'in,' et 'cleos,' quod est 'gloria,' quasi 'intus gloriosa,' nec immerito quidem. Namque tametsi exterius quoque multis magnisque gaudeat prerogatiuis, quemadmodum in promptu est videre, vtputa in agrorum ac segetum fecunditate, in lane pannorumque immensitate, in pratorum, fluuiorum[5], ac fontium amenitate, in ciuitatum, villarum, castrorum, edificiorumque multiplici varietate et pulcritudine, in ipsius denique gentis vultus et habitus miro angelicoque splendore et formositate, animique audacia et strenuitate, ac ceteris innumeris terrenis commoditatibus, in quibus omnibus, absque eo quod intrinsecus latet, eiusdem resplendet pulcritudo et gloria; longe tamen illustrius et gloriosius[6] eius relucet claritas spiritalisque maiestas ex sanctorum, qui in ea floruerunt, virtutibus et exemplis, qui, tanquam sidera queque rutilantia, tenebrescentem mundum suis illuminarent radiis, claraque luce cuncti perspicerent quod non sit 'personarum acceptor deus, sed in omni gente qui timet deum et operatur iusticiam, acceptus est illi[7].'

Nostre itaque memorie reducenda sunt aurea illa tempora, cum primo in hac nostra regione[8] fides adoleuit[9], quantum in omnibus viguit cristiane religionis feruor, currebatur passim ab omnibus ad dei cultum, nec felicem se quispiam estimauit, nisi aut longo diuturne penitencie, aut certo gladii seuientis breui martyrio, vitam consummaret[10]. Effusa est in omnes diuine virtutis abundancia, sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron, descendens et in oram vestimenti eius[11].

Vnguentum enim in capite superhabundantem dixerim dei gratiam in superiori potestate; que tunc in barbam Aaron descendit, cum et in alios nobiles summo gradui vicinius adherentes ipsa eademque dei gratia sese infundit; que etiam in oram vestimenti defluit, quando inferioris plebis mentes tangit. Vnguentum quippe in capite effusum est, quia tantus erat regum et principum feruor religionis, vt vniuersos

[1] Act. i. 8. [2] Act. xviii. 10. [3] E. sociatur. [4] E. affectum. [5] E. fluuium. [6] E. gloriosus. [7] Act. x. 35. [8] E. religione. [9] E. adolent. [10] E. consummret. [11] Ps. cxxxii. 2.

Dominican College

subiectos sibi populos suis prouocarent exemplis. In sacre conuersationis exercitio tantum impendebant, et is semper inter ceteros reputabatur laudabilior, qui circa dei cultum pre ceteris fuerit sollicitior. In latum extensum est illis diebus sacre crucis vexillum; circumquaque edificabantur ecclesie, monasteria vndique erigebantur; et tantum fuit in talibus implendis vnius anglicani regis desiderium, vt quamdiu vixerit vnum quolibet anno fundaret monasterium. Veniam denique ad sacros dei martyres reges, qui stolas suas lauerunt in sanguine agni. Enumerando siquidem eos, duodecim specialiter inueni nominatos, ac viginti alios qui, tacito nomine, omnes sunt sacro martyrio coronati; ipsorum etiam anglicanorum regum septem, qui, pompis seculi prorsus derelictis, nudi nudum in sacra religione sequebantur Christum, atque hominum consorcia fugientes, monachi effecti, celibem in monasteriis vitam duxerunt; preter alios sanctissimos dei confessores, qui, superfluis resecatis curis, abiectisque seculi pompis ac vanis mundi solaciis, deo totaliter erant intenti necessariisque regni negociis, operibus misericordie iugiter vacantes et iuxta domini preceptum amicos sibi de mammona iniquitatis facientes [1].

Vnde et inter ceteros Sanctus dei Edwardus rex tantum dinoscitur mundum habuisse contemptui vt latronem conspiciens suos sepius thesauros furantem, non solum non caperet, sed etiam suo camerario, de hoc conquerenti, penitus excusaret: 'Forte,' inquiens, 'plus nobis indiguit qui furatus est; habeat igitur sibi; nobis enim sufficit quod remansit.' Vnde etiam tam largus in pauperes fuit quod sanctum Iohannem Euangelistam, domini consobrinum, quodam tempore in peregrini habitu recipere meruit.

Oswaldus preterea rex, salvatoris perficiens sentenciam qua ait 'Omni petenti te tribue [2],' nullum omnino pauperem a se vacuum dimisit, immo cuncta fere que habuit indigentibus tribuens, scutellam quoque argenteam, cum preciosissimo ferculo, mendicanti pauperi dedit. Vnde et sanctus presul Aidanus hoc videns brachium regis dextrum, quo elemosinas erogare est assuetus, protinus benedixit, 'Nunquam,' inquiens, 'marcescat manus ista!': quod quidem ita diuina est impletum virtute, vt post regis mortem, ceteris tocius corporis membris in cinerem resolutis, vsque in hodiernum [3] diem integra adhuc maneat sine corruptione. Quid plura? Tam feruida fuit retroactis temporibus anglicanorum regum deuotio, vt mirum tunc fuerit regem videre non sanctum. Vnde et venerabilis ille ac religiosus pater qui 'Fasciculum Temporum [4]' compilauit, asserit in sua Cronica, plures se inuenisse sanctos reges in Anglia quam in vlla alia mundi prouincia quantumcumque populosa.

[1] Luc. xvi. 19. [2] Matth. v. 42. [3] E. Odiernum. [4] E. Temperium. It is Werner Rolewink's 'Fasciculus Temporum,' in Pistorii Script. Germ. II. 73.

Nec sane minore sanctitatis studio sancte ipsorum regum floruere regine, ac cetere nobiles, que sincero matrimonio domino deuote seruientes, proles suas in dei timore erudientes, operibus misericordie summa sollicitudine vacantes, honestas nupcias thorumque immaculatum custodierunt. Quarum tamen multe, ex consensu maritorum suorum, a licitis etiam amplexibus abstinentes, celebem et vere angelicam vitam ducentes, tanto ampliori corona digne sunt quanto in igne posite non exarserunt. Vnde earum plurima corpora, vt quantum deo placeat illibata virginitas cunctis innotesceret, hucusque absque omnimoda corruptione (si fame credendum est) diuina virtute seruata sunt: quemadmodum in sacra patet virgine Etheldreda, que, duobus nupta viris, virgo nichilominus semper remansit, et ideo corruptionis prerogatiuam a domino pro munere accepit; sicut et plures alie (vt ita dicam) testes et sanctissime puritatis et future resurrectionis fuerunt.

Et plures sanctissime vite presules, quorum sanctitas tantum emicuit, vt omnes qui eos viderent, cognoscerent vtique quoniam isti sunt semen cui benedixit dominus[1]; quorum iugis conuersatio in celis erat,—ab hiis nostris (vt verum fatear) longe dissentiens[2] temporibus, vbi totum auaricie ac voluptati datur, sanctitati[3] parum aut nihil: circueunt enim iam multi (pace aliquorum dicam) vt seduli exploratores, simulant, dissimulant, sequuntur, obsequuntur, manibus repunt et pedibus, vt quoquo modo sese ingerere queant in patrimonium Crucifixi; quorum insaciabilia corda nunquam quiescunt, duplici semper estuantes desiderio, quo vtique magis magisque et dilatentur in plura et ad celsiora sublimentur. Verum non sic illius temporis sacri pontifices! non sic, inquam, sanctissimus ille presul Cuthbertus, qui, etsi virtutibus plenus, etsi omni sanctitate conspicuus, haud tamen ad ecclesie regimen vocatus electusque ire voluit, quousque rex, cum suis optimatibus, sancti viri pedibus prostratus, cum multis precibus et lachrimis eius tandem renitentem animum non sine maxima instantia deuicit. Sic et sanctissimus Hugo episcopus, non sine quadam violentia maximaque solennitate, ac regis procerumque magna importunitate, vt curam susciperet animarum tandem est deuictus. Sic et alii quamplures qui, gregis sibi commissi[4] curam strenue agentes, veri et re et nomine pastores, oues suas pascere studebant, non expoliare, ac iuxta sacros canones necessaria sibi solummodo, non superflua, reseruare.

Vnde et sanctus dei Aidanus episcopus tanto exarsit pietatis amore in pauperes Christi, vt ipse, ex episcopo pauper effectus, dum totam pecuniam pauperibus erogaret, et pauperi cuidam a se elimosinam expetenti, vnde redderet nichil haberet, equum protinus quo sedit, sibi paulo ante a rege datum, pedes incedens, pauperi mendicanti daret.

[1] Isai. lxi. 9. [2] E. discentiens. [3] E. sanctitate. [4] E. commisse.

Preterea et multi ac strenui in hac fulsere regione sancti predicatores et doctores, quorum primarii sancti fuerunt Augustinus, Anglorum apostolus, et Theodorus, ceterique eorum socii, qui in hiis precipue partibus ortodoxe fidei seminantes triticum, centuplices hinc[1] fructus collegerunt[2] celestibus horreis reseruandos. Anselmus quoque, et is quidem pullulantium errorum strenuissimus eradicator hereticorumque[3] atrocissimus inimicus, diuini verbi sarculo, omni penetrabiliori gladio ancipiti, superseminata zizania sollicite resecauit, deique sacre genetrici semper deuotissimus, cumque sermonis eloquencia esset disertissimus[4] plurima in eius laudem dulciter compilauit. Beda etiam Venerabilis, qui, verbum dei predicando, celestia grana vbique seminauit, tanteque fuit auctoritatis tantoque ab omnibus habitus honore et reuerencia, vt eius Homelie, ipso adhuc viuente, quod de nullo alio legimus, publice legerentur; commentatus est denique in totum fere Vetus Nouumque Testamentum, ac felici tandem morte sopitus.

Sed nec illud est negligendum et tacita prorsus voce pretereundum, quomodo et antiquitus sacra dei[5] floruerit religio, quantosque protulerit viros disciplina excellentes; ex quorum numero Beda fuit sanctissimus, et ante episcopatum sancti presules Cuthbertus et Dunstanus, pluresque alii: Bartholomeusque monachus, Alredus etiam vir religiosissimus, Wallenusque abbas, cum aliis quampluribus, qui celestibus solummodo intendentes eloquiis, nullam prorsus habebant de crastino sollicitudinem, humilitatis et paupertatis amatores, perituras calcantes diuicias, vt celestes eternasque inuenirent; quorum exemplis tantum viguit inter monachos feruor discipline, vt vsque ad Coilsi[6] regis tempora nec vinum biberent aut ceruisiam[7], nec aliquas[8] comederent carnes.

O quam suauis est vita istorum sanctorum, qui duxerunt vitas tam gloriose hic in terra! O homo, lege; et quod legeris memento, quia (vt verum fatear) rem pulchriorem non scis facere.

Oblitus sum paulominus (mea culpa dixerim) sacrarum virginum cateruas, que, tanquam lilia inter spinas, spretis pro Christo carnalibus illecebris terrenisque diuitiis, in castitate, paupertate, et humilitate sponso celesti adherentes, eius nimium accense dilectione, licet earum parentes plurimis habundarent diuitiis, ipse tamen, obliuiscentes populum suum et domum patris sui, malebant angustias paupertatis sustinere quam inter pomposos seculares in periculo permanere; quarum et multe sacro sunt martyrio coronate, sicut beata Vrsula, vna cum ceteris suis consodalibus, ac beata Ositha virgo et martyr, quas deus ex sexu eligens[9] infirmiore, vt fortia mundi confunderet, per eas multos vtriusque sexus lucratus est.

[1] E. huic. [2] E. colligerunt. [3] E. heriticorumque. [4] E. omnes.
[5] E. die. [6] i. Ceolwulfi. [7] E. seruisiam. [8] E. alquas. [9] E. elegens.

Demum, vt paucis concludam, tantus ipsis temporibus electorum erat numerus, a singulisque tam feruenti ardentique animo ad Christi obsequium currebatur, vt genitam nobilitatem omnes pro maiori parte sanctitate imitarent[1]; nec aliqua tunc in quouis reputabatur nobilitas nisi dei seruitute fulciretur.

Sed quorsum hec omnia? Nimirum vt nulla curiosa indagine forenses queritemus longinquasve sanctorum operationes, cum intra nos ipsos sit regnum dei, et tantos hic habeamus sanctos patronos, vt eorum merito nobis sufficerent ad imitandum exempla, si nulla prorsus alia documenta haberemus; immo tanto diligentiori studio eos imitari debemus, quo eis vicinius sumus annexi.

'Solent enim homines proprii semper ducis magis prouocari ad bellum' (vt verbis Iheronimi[2] vtar), 'habet et vnumquodque propositum principes suos. Ergo[3] Romani duces imitentur Camillos, Fabricios, Scipiones; philosophi proponant sibi Pitagoram, Platonem, Arestotilem; poete[4] emulentur Homerum, Virgilium, Therentium,' et sic de ceteris. Nos vero eamus ad exemplum turbamque anglicanorum sanctorum; imitetur vnusquisque propositi sui duces: Seculares videlicet principes et domini ac milites. Reges sanctissimos imitentur Edwardum et Oswaldum. Sexus vero femineus Helenam sanctam reginam, Sexburgam reginam, et virginem dei Etheldredam, ac beatam Modwennam. Episcopi vero sacros pontifices Dunstanum, Cuthbertum, et Aidanum; Thomam quoque, sanctissimum Christi athletam, qui, pro zelo iusticie diram perpessus persecutionem, proprio est cruore profusus. Predicatores vero, theologi et doctores Augustinum, Anselmum, Bedamque Venerabilem, discantque ab eis non altum sapere, nec ad inflationem scire, sed ad edificationem. Religiosi quidem ipsum quoque Bedam Venerabilem, Bartholomeum quoque, et Alredum. Sacrate proinde virgines Vrsulam imitentur beatam, Osithamque, Etheldredam, ac beatam Modwennam, ceterasque sacras virgines. Omnes denique ipsorum sanctorum exemplis proficere studeamus in melius ad alciora subuehi. Si etenim prauorum sepe secuti sumus exempla, cur non imitemur sanctorum digna studia et deo placita? Et si tam apti sumus imitari iniquos ad malum, cur pigri sumus iustos imitari in bonum? Timeamus ergo, bonumque facere satagamus, ne vicia nostra aliorum virtutibus noceant, ne aliorum sanitatem nostra[5] infirmitas corrumpat, ne aliorum pulcritudinem feditas nostra contaminet, ne aliorum lampades extinguamus[6] ardentes, si nostras illuminare non possumus; quin magis vnusquisque[7] proximum suum sancte conuersationis odore post se trahat et nox nocti indicet scientiam, vt qui audiat dicat

[1] E imitarint. [2] Hieron. Op. ed Verona I. 320. [3] E. ergo suos. [4] E. poeti. [5] E. nostram. [6] E. extingamus. [7] E. vnusquique.

'Veni.' Porro attendat prudens lector quod in hoc codice, etsi quamplurime sunt anglicanorum vite sanctorum, non tamen omnes hic inseruntur, maxime cum nemo facile omnes qualicumque indagine valeat inuenire.

Huius nichilominus collector, siue (vt ita dicam) auctor operis, ita suam compilandis sanctorum vitis dedit operam[1], vt et ipse tam pii operis fructum percipiat[2], et aliis quoque ad eorum meritum plura aliaque ad hec addendi facultatem relinquat. Nec quempiam de cetero mouere debet si presens volumen in assertione locorum, vbi sanctorum corpora siue reliquie quiescunt, omnino[3] et in omnibus veritati forte non conueniat aut verius aliorum opinioni non consenciat, nam vnusquisque sensu suo abundat, et quod sibi magis euidens videtur suis inserit scriptis; potest etiam esse et de aliquibus sanctis dubium non est quin eorum corpora et reliquie fuerunt ad diuersa loca mutata siue translata: vnde licet diuersa inde sunt scripta, possunt tamen secundum temporis diuersitatem continere veritatem. Hoc tamen vnum pie credere possumus, immo et debemus, quod vbicumque locorum eorum sunt corpora, anime eorum in eterna iam recepte sunt habitacula, quo nos perducat qui est omnium sanctorum iocundissima laus et gloria amen. Et quia maior pars sanctorum in hac presenti legenda iam nouiter impressa contentorum fuerunt de ista patria que nunc Anglia vocatur, aut cum vocabatur Britannia vel postquam nomen Anglie sortita est in ea nati vel conuersati; et quia similiter predicte (!) terre Hibernie, Scotie, et Wallie de iure subici debent et obedientes esse tenentur huic regno Anglie, presens volumen istud (vt videtur) non incongrue vocari potest 'Noua legenda Anglie.'

TABULA.

De sancto Adriano abbate et confessore[4]
De sancto Aido siue Aidano abbate
De sancto Aidano episcopo et confessore
De sancto Albano martyre
De sancto Aldelmo episcopo et confessore
De sancto Alredo abbate et confessore
De sancto Amphibalo martyre
De sancto Anselmo archiepiscopo
De sancto Audoeno episcopo et confessore
De sancto Augustino episcopo et confessore
De sancto Bartholomeo seruo dei et monacho
De sancto Benedicto abbate cognomento Biscop
De venerabili Beda presbitero
De sancto Benigno episcopo et confessore
De sancto Bernaco confessore
De sancto Birino episcopo et confessore
De sancto Bonifacio episcopo et martyre

[1] E. aperam. [2] E. parcipiat. [3] E. omnioo.
[4] I leave out the folio-numbers.

De sancto Bothulpho abbate et confessore
De sancto Bregwino episcopo et confessore
De sancto Brendano abbate
De sancta Brigida virgine
De sancto Brithuno abbate et confessore
De sancto Bertellino heremita et confessore
De sancto Cadoco episcopo et martyre
De sancto Carodoco heremita
De sancto Carantoco confessore
De sancto Cedd episcopo, fratre sancti Cedde episcopi
De sancto Cedda episcopo et confessore
De sancto Claro presbitero et martyre
De sancto Clitauco rege et martyre
De sancto Colfrido abbate et confessore
De sancto Columba abbate et confessore
De sancto Columbano abbate et confessore
De sancto Cuthberto episcopo et confessore
De sancta Cuthburga regina et virgine
De sancto Cungaro heremita et confessore
De sancto Dauid episcopo et confessore
De sancto Decumano heremita
De sancto Deusdedit archiepiscopo et confessore
De sancto Dubricio epis. et confessore
De sancto Dunstano episcopo et confessore
De sancta Eanswida virgine et abbatissa
De sancto Eata episcopo et confessore
De sancta Ebba virgine et abbatissa
De sancta Edburga virgine et martyre
De sancto Edgaro rege et confessore
De sancta Editha virgine et abbatissa
De sancto Edmundo episcopo et confessore
De sancto Edmundo rege et martyre
De sancto Edwardo rege et confessore
De sancto Edwardo rege et martyre
De sancto Edwino rege et martyre
De sancto Edwoldo confessore
De sancto Egberto monacho
De sancto Egbino monacho
De sancto Egwino episcopo et confessore
De sancta Elfleda abbatissa et virgine
De sancto Elphego archiepiscopo et martyre
De sancto Erkenwaldo episcopo et confessore
De sancta Ermenilda regina
De seruo dei Esterwino abbate
De sancto Ethelberto rege et confessore
De sancto Ethelberto rege et martyre
De sancta Ethelburga virgine et abbatissa
De sancta Etheldreda virgine
De sanctis Ethelredo et Ethelbricto martiribus
De sancto Ethelwoldo episcopo et confessore
De sancto Felice episcopo et confessore
De sancto Fiacrio heremita et confessore
De seruo dei Finano episcopo et confessore
De sancto Foillano episcopo et martyre
De sancto Fremundo rege et martyre
De sancta Frediswida virgine
De sancto Furseo abbate et confessore
De sancto Gilda abbate et martyre
De sancto Gilberto confessore
De sancto Godrico seruo dei et heremita
De sancto Grimbaldo abbate et confessore
De sancto Gudwalo episcopo et confessore
De sancto Gundleo rege et confessore
De sancto Guthlaco confessore
De sancta Helena regina
De sancto Henrico heremita
De sanctis Hewaldo Nigro et Hewaldo albo martyribus

De sancta Hilda virgine et abbatissa
De sancta Hildelitha virgine et abbatissa
De sancto Honorio archiepiscopo et confessore
De sancto puero Hugone a Iudeis crucifixo
De sancto Hugone episcopo et confessore
De sancto Iltuto abbate et confessore
De sancto Indracto et sociis eius martyribus
De sancto Iohanne de Beuerlaco episcopo et confessore
De sancto Iohanne de Bridlington confessore
De sancto Ioseph ab Armathia
De sancto Ithamaro episcopo et confessore
De sancto Iuone episcopo et confessore
De sancto Iwyo confessore
De sancto Iustinano martyre et monacho
De sancto Iusto archiepiscopo et confessore
De sancta Iuthwara virgine et martyre
De sancto Kebio episcopo et confessore
De sancta Keyna virgine
De sancto Kynedo confessore
De sancto Kenelmo rege et martyre
De sancto Kentegerno episcopo et confessore
De sancto Kylyano cum sociis suis martyribus
De sanctis Kyneswyda, Kyneburga, et Tibba virginibus
De sancto Lamfranco archiepiscopo et confessore
De sancto Laurencio archiepiscopo et confessore
De sancto Lethardo episcopo et confessore
De sancto Machuto episcopo et confessore
De sancto Maglorio episcopo et confessore
De sancto Malachia episcopo et confessore
De sancta Margareta Regina Scotie
De sancta Maxentia virgine et martyre
De sancto Mellito archiepiscopo et confessore
De sancto Melone epis. et confessore
De sancto Melore martyre
De sancta Milburga virgine
De sancta Mildreda virgine et abbatissa
De sancta Modwena virgine et abbatissa
De sancto Neoto abbate et confessore
De sancto Niniano episcopo et confessore
De sancto Odone archiepiscopo et confessore
De sancto Odulpho confessore
De sancta Ositha virgine et martyre
De sancta Osmanna virgine
De sancto Osmundo episcopo et confessore
De sancto Oswaldo episcopo et confessore
De sancto Oswaldo rege et martyre
De sancto Oswino rege et martyre
De sancto Oudoceo episcopo et confessore
De sancto Paterno episcopo et confessore
De sancto Patricio episcopo et confessore
De sancto Paulino episcopo et confessore
De sancto Petroco abbate et confessore
De sancto Pirano episcopo et confessore
De sancto Richardo episcopo et confessore
De seruo dei Roberto abbate venerabili
De sancto Rumwoldo confessore
De sancto Sampsone episcopo et confessore
De sancta Sexburga regina
De sancto Swithuno episcopo et confessore
De sancto Thatheo episcopo et confessore
De sancto Theliao episcopo et confessore
De sancto Theodoro archiepiscopo et confessore
De sancto Thoma episcopo Herfordie

De sancto Thoma archiepiscopo et martyre
De sancto Thoma monacho a Gallis occiso
De sancta Walburga virgine
De sancto Walleno abbate
De sancto Walstano confessore
De sancta Wenefreda virgine et martyre
De sancta Werburga virgine
De sancto Wilfrido episcopo et confessore
De sancto Wyrone quiescente in Traiecto Inferiore
De sancto Willibrordo episcopo et confessore
De sancto Wilhelmo puero et martyre
De sancto Wilhelmo episcopo et confessore
De sancto Wilhelmo martyre
De sancto Wynwaloeo abbate et confessore
De sancto Wistano rege et martyre
De sancta Withburga virgine
De sancta Vrsula virgine et martyre
De sancta Wlfhilda virgine et abbatissa
De sancto Wlrico confessore
De sancto Wlsino episcopo et confessore
De sancto Vulstano episcopo et confessore

Finis Tabule

NOVA LEGENDA ANGLIE.

De sancto Adriano abbate et confessore [1].

ADRIANUS, natione Affricanus, comes et cooperator euangelicus apostolicorum virorum post primatem Augustinum, magnum lumen refulsit Anglorum. Quod autem sanctus Augustinus in Anglia plantauit, sanctus Adrianus cum beato Theodoro vbertim rigauit. Nam cum papa Vitalianus beato Adriano bis electo imponeret apostolatum Anglie, [hic][2] beatum Theodorum inuenit pro se, quem sibi debitis insigniis induit[3] suisque titulis sublimauit. O beatum Adrianum, dignum gradu apostolico et sanctitatis merito, et doctrine studio, et caritatis officio; qui et greca et latina eruditione emicuit. Qui etiam electus a Romano pontifice in apostolatum Britannie, refugit honorem: inuasit tamen laborem, de prelato subiectus[4], de magistro minister factus euangelii; malens genti instruende prodesse quam preesse, ministrare quam ministrari. Primo Andream quendam virum probi testimonii pro se obtulit: sed hunc infirmitas corporis inhibuit. Rursus raptus Adrianus ad pontificium, obiecto, vt diximus, Theodoro se redemit. Prius tamen a papa hec interiecta est conditio, vt ipse pontifici non solum dux, comes, adiutor, et cooperator dominice legationis in Britannia, verumetiam custos et obseruator apostolice fidei in omnibus existeret, ne greca institutio gentem apostolice docendam in aliquo lederet. Beatum vero Adrianum, abbatem Viridiani monasterii, quod erat non longe a Neapoli Campanie, Afrum natione, monasterialibus[5] [et] ecclesiasticis disciplinis sancte informatum, celesti ac mundiali philosophia, latina quoque et greca lingua eruditum, adeo Roma nouerat, vt nullum magis Anglie institutorem optaret, aut tandem pro illo non alium quam quem ipse approbaret et suo comitatu et suffragio confirmaret. Ibat ergo athleta dei Adrianus cum beato Theodoro sanctisque sociis laboriosa

[1] ed. in Act. SS. Boll. Ian. I. p. 596. [2] added in Tib. and Tanner. [3] Ed. induitque. [4] E. subiecto. [5] E. monasteriabus; et om.

peregrinatione, ad omnem pacientie palmam paratus. Illustrissimus autem Adrianus, quia frequenti legatione per Gallias famosus erat, ad cumulum premiorum detentus est a duce Francorum Ebroino[1], quasi legatus imperatoris ad reges Britannie contra regnum, quod ipse maxime procurabat. Sed tandem innocens repertus, et ad Angliam libere dimissus, regimen monasterii sancti Augustini Cantuarie suscepit. [2] Congregata autem discipulorum caterua, metrice artis, astronomie, et[3] arithmetice ecclesiastice disciplinam, inter sacrorum apicum volumina suis auribus[4] tradiderunt; vt quidam eorum discipuli latinam grecamque linguam eque vt propriam, in qua nati sunt, nouerunt. Sed et sonos cantandi in ecclesia, quos eatenus in Cancia tantum nouerant, ab hoc tempore per omnes Anglorum ecclesias discere ceperunt. Anno autem domini septingentesimo octauo sanctus pater Adrianus, bonis operibus et exemplis plenus, migrauit ad dominum, quinto idus Ianuarii, et in monasterio suo sepultus est, quadragesimo primo scilicet anno ex quo in Angliam missus fuit. Reliquit autem sanctum et doctissimum Albinum, discipulum suum, sibi successorem. Post mortem vero multis effulgens miraculis, nautas Anglorum quosdam ad Frisonum littora appulsos, ab inuasione hostili citius liberauit. Nam cum essent ab irruente turba opprimendi, inuocato sancti suffragio, celeri turbine in alta pelagi propellente, ad optatum illesi portum peruenerunt. Mortuum resuscitauit; et inter paganos cum quidam christianus peregrinus sub eleuato iam percussoris gladio 'sancte Adriane adiuua me' exclamando proferret, percussor eadem hora trucidatur, et captiuus liberatur. Conflagrata, in qua requiescit, ecclesia, in visu cuidam viro apparuit, dicens: 'Vade et dic episcopo Dunstano: "Hec tibi mandat famulus Christi Adrianus: Tu in domibus diligenter coopertis requiescis, et mater domini nostri, atque nos domestici sui, omni celi iacture patemus."' Quo audito Dunstanusecclesiam sancte Marie reparat, quam eterna dulcedine raptus singulis noctibus frequentare solebat. Nocte autem quadam idem episcopus ecclesiam ingressus, manifeste vidit sanctum Adrianum inter choros celestium cum ipsa mundi domina collaudantem dominum. Cum puer quidam doctoris sui verbera timens, Adriani tumbe fugiendo adhereret, et inuocans sanctum ictibus afficeretur; dum tertio altius dexteram doctor eleuaret, stetit eleuatum[5] in alta brachium, plurima diei parte irreflexum[6]. Demum ab ipso, quem afflixerat, paruulo veniam suppliciter petiit, et ipso interueniente solutum et sanum brachium demum recepit. Offendens puer alius doctorem suum, dum ad tumbam sancti Adriani, eius auxilium implorando, confugeret, rapitur a magistro suo, qui ait: 'Nec ipso, inquit, Christo adueniente impuni-

[1] E. Ebronio. [2] Cf. Vita Theodori. [3] E. arithmetice et ecclesiastice.
[4] r. auditoribus. [5] T. elatum. [6] E. tenens irreflexum.

tum dimitterem te.' Et ecce illico columbam candidissimam in vertice tumbe sancti Adriani conspexit, que clementer submisso capite, et expansis alis, veniam pro paruulo implorare videbatur. Perterritus ergo doctor puero pepercit, coram sancto se proiecit, et veniam sue obstinacie humiliter implorauit. Columba vero ad summa ecclesie tecta euolans, ab oculis eius disparuit. [1]Vir quidam sancto Adriano valde deuotus, pro suis commissis ipsum apud deum intercessorem fore iugiter flagitabat. Cumque repentina morte preuentus fuisset, quidam ei familiarior continuis precibus pro anima eius dominum exorare non cessabat. Cui demum soporato defunctus lineis indutus apparens, dixit. 'Scito, inquit[2], quod peccatis meis exigentibus cum demonum traditus essem potestati, tanquam stella matutina radians subito aduenit beatus Adrianus, aduocatus meus, cum splendida facie, et columbina specie, qui cunctis excussis aduersariis eripuit me, et ante tribunal eterni iudicis tremendum constituit. Vidi enim vultum domini [amabilem][3] erga me terribilem valde, qui sancto Adriano conuersus ait: "O Adriane, inquit, hunc preuaricatorem et meis preceptis non obtemperantem quare huc adduxisti?" Cui ille: "O domine clementissime et misericors eterne, pro tui nominis honore mei memoriam semper habuit, et apud te intercessorem et protectorem me constituit." Hac placatus dominus satisfactione, sensi faciem domini erga me fore serenissimam, et a culpis meis absolutus in custodia aduocati mei Adriani me tradidit dominus, sub cuius protectione viuo feliciter et eternaliter conregnabo[4].'

¶ *Narratio* [*edificatoria*][5].

CIrca hec tempora fuit in regione Northanhumbrorum vir quidam, nomine Drithelmus[6], primo noctis tempore defunctus, et diluculo reuiuiscens, obseruantes se in fugam conuertit; vxor tamen eius, quamuis nimis pauida, remansit. Cui ille: 'Noli timere: surrexi a morte qua tenebar, et permissum est michi iterum apud homines viuere; sed multum aliter viuendum est michi amodo quam prius.' Et statim surgens ad ecclesiam abiit, et vsque ad diem in oratione persistens, substantiam suam in tres partes diuisit: et vnam coniugi, alteram filiis tradens, tertiam pauperibus statim distribuit; et in monasterio Mailros, quod modo Meuros dicitur, vsque ad mortem in mirabili conuersatione permansit. Narrabat autem hoc modo quod viderat: 'Quidam lucidus aspectu et clarus veste me ducebat. Incedebamus taciti contra solis ortum solsticialem, et venimus ad vallem latissimam, longissimam, et profundissimam, que erat a leua nostra. Et habebat vnum latus flammis feruentibus nimium terribile, aliud

[1] T. on the margin: Beda de (Hist. Eccl.) Angl. li. V, cap. 12. [2] E. inquid.
[3] added in T. [4] The Antiphon in MS. Tib. has been destroyed.
[5] added in T. [6] T. om. nomine drithelmus.

autem feruenti grandine et frigore nimium omnia perflante nimis horrendum, vtrumque plenum animabus, que vicissim hinc inde iactabantur cum impetu. Cum enim vim[1] feruoris tollerare non possent, prosiliebant misere in medium frigoris infesti; et cum neque ibi quippiam requiei inuenire valerent, resiliebant rursus in medium flammarum vrende. Cumque in hac infelici vicissitudine sine vlla quiete innumerabilis spirituum multitudo torqueretur, cogitare cepi quod infernus ibi esset. Ductor autem meus respondit cogitationi mee: "Non est hic, inquit, vt putas, locus inferni." Et cum progrederemur, vidi subito ante nos obscura incipere loca, et tenebris omnia repleri, vt preter speciem et vestem ductoris mei nichil videre potui. Et ecce crebri flammarum globi ascendebant de puteo, et rursus in eundem decidebant. Repente ductor meus disparuit et me solum in medio tenebrarum et horride visionis reliquit. Et cum idem globi ignium sine intermissione modo alta peterent, modo ad ima baratri descenderent, vidi omnia fastigia flammarum plena esse animabus, que instar fauillarum cum fumo ascendentium nunc ad sublimiora eiecte[2], nunc retractis ignium vaporibus erant relapse, fetore intollerabili exalante. Interea turba demonum cachinnans et insultans quinque animas merentes et eiulantes ducebat in tenebris, e quibus, vt dinoscere potui, vnus erat attonsus vt clericus, quidam laicus, quedam femina; et descenderunt cum eis in medium baratri illius ardentis. Quidam autem spiritus de abysso illo ascendentes, circumdederunt me, atque oculis flammantibus, et de ore ac naribus ignem putridum efflantes, forcipibus igneis, quos portabant, minabantur comprehendere me; et tamen tangere non valebant. Cumque vndique hostibus et tenebris vallatus, attonitus et tremens immobilis starem, ecce quasi fulgor stelle micantis inter tenebras post me apparuit, qui paulatim crescens ad me ocius festinauit, et mox spiritus michi infestos effugauit. Hic erat ductor meus, qui conuersus ad dexteram cepit me ducere ad ortum solis brumalem. Et mox in lucem serenam eductus, vidi murum permaximum, cuius longitudinis et altitudinis quasi nullus terminus videbatur; in quo etiam nulla ianua vel ascensus vel fenestra videbatur. Et statim nescio quo ordine fuimus in summo. Et erat ibi campus latissimus et letissimus, floribus plenus, et odore suauissimo repletus, et lux sole meridiano clarior, et agmina albatorum erant plurima, et letantium sedes multe. Et cum me inter illos duceret, cogitabam hoc esse regnum celorum. Et ait ductor meus: "Non est hoc regnum celorum, vt cogitas." Et procedens inde, aspexi multo maiorem claritatem quam prius: in qua vocem cantantium dulcissimam audiui, et miri odoris fragrantiam persensi. In cuius amenitatem loci cum nos intraturos sperarem, ductor gressum retorquens, dixit: "Vallis illa quam aspexisti, flam-

[1] T. om. vim.

[2] E. eiecti.

mis et frigoribus horrenda, locus est in quo puniende sunt anime illorum qui, differentes confiteri et emendare scelera que fecerant, in ipso tandem mortis articulo ad penitentiam confugiunt et sic de corpore exeunt; qui tamen quia confessionem et penitentiam vel in morte habuerunt, omnes in die iudicii ad regnum celorum peruenient. Multos autem preces viuentium, et elemosine, et ieiunia, et maxime missarum celebratio, vt ante diem iudicii liberentur adiuuant. Putridus ille puteus et flamminosus[1] quem vidisti, os est iehenne, in quo quicunque semel inciderit, in euum liberari[2] non poterit. Locus iste florigerus[3] et amenus, paradisus est, in quo recipiuntur anime eorum qui in bonis operibus de corpore exeunt, nec tamen sunt tante perfectionis vt in regnum celorum statim introduci mereantur; qui tamen omnes in die iudicii ad visionem Christi et gaudia regni celestis intrabunt. Nam quicunque in omni verbo et opere et cogitacione perfecti sunt, mox de corpore egressi, ad regnum celeste peruenium. Ad cuius vicina pertinet locus ille vbi sonum cantilene dulcis, cum odore suauitatis ac splendore lucis, audisti. Tu autem, quia nunc ad corpus reuerteris et inter homines rursus viuere debes, si actus tuos curiosius[4] discutere et mores sermonesque tuos in rectitudine ac simplicitate seruare studueris, locum mansionis post mortem accipies inter agmina spirituum beatorum[5], que vidisti. Ego namque, cum ad tempus ab[s]cessissem a te, ad hoc feci vt quid de te fieri deberet, agnoscerem." Hec cum audissem, multum detestatus sum ad corpus redire, suauitate ac decore loci illius quem intuebar delectatus. Sed inter hec, nescio quo ordine, repente me inter homines viuere cerno.' Hec et alia que viderat vir iste, illis solummodo qui vel tormentorum metu perterriti, vel spe gaudiorum delectati, profectum pietatis ex eius verbis haurire volebant, referre solebat. Narrabat autem visiones suas regi Northanhumbrorum, Alfrido doctissimo; cuius rogatu in dicto monasterio habitum religionis suscepit, et ad eum audiendum sepius rex veniebat. Dicebatur autem hic frater Drithelmus[6]; qui sepissime in flumine Twede vsque ad collum se immergens ad restringendum calorem corporis, psalmis et precibus insistebat. Egrediens vero de aqua, nunquam ipsa vestimenta humida[7] atque algida deponebat, donec ex suo corpore calefierent et siccata essent. Cumque cruste glacierum circa eum de veste sua defluerent[8], fratres dixerunt ei: 'Mirum est[9] quod tantam frigoris asperitatem vlla ratione tollerare vales.' Respondit 'Frigidiora ego vidi.' Et cum diceretur ei quare tantam austeritatem continentie teneret, dixit: 'Austeriora ego vidi.' Sicque vsque ad diem mortis sue infatigabili celestium bonorum desiderio corpus senile inter quotidiana[10] ieiunia domabat, multisque verbo et con uersatione saluti fuit.

[1] *al.* flammivomus. [2] E. liberare. [3] *al.* florifer. [4] T. curiose. [5] T. Tan. beatorum; E. bonorum. [6] T. drihtelmus. [7] T. uda. [8] E. defluxerunt; T. defluerent. [9] est om. in T. [10] T. cotidiana.

¶ De sancto Aido siue Aidano abbate[1].

VIr quidam in regione Connactorum, nomine Sedia, cum prolem habere non posset, venit cum vxore sua ad quosdam sanctos, vt propter sterilitatem suam ad dominum exorarent. Tunc sancti illi dominum deuote rogauerunt vt ipsis hominibus ad se venientibus conceptionem boni filii donare dignaretur; et dixerunt ad eos: 'Ite in nomine domini ad loca vestra[2].' In nocte autem sequenti, antequam conuenirent, vidit vir idem stellam candidam de celo cadentem in os vxoris sue dormientis; et ipsa in visione[3] vidit lunam lucidam in os suum descendere. Nato autem infantulo, cum pueritiam attigisset, oues octo et bidentes[4] octo patris sui pascens, dum videret quadam die octo lupos valde esurientes, misertus illis tradidit eis octo bidentes; et statim ab eis comesti sunt. Non multo post cum vidisset nutricem suam, sororem videlicet matris sue, causa bidentium ad se venire, timens eam clamauit ad dominum dicens: 'Domine, adiuua me.' Et exaudiuit dominus preces pueri sancti, et misit octo bidentes ad oues, sicut prius erant. Sanctus autem puer Aidus, qui et Aidanus a multis vocabatur, eleuata voce in campis legebat: et cum venator cum canibus ceruum in loco illo persequeretur, ceruus ad puerum lassus diuertit, et quasi auxilium ab eo postulans, coram eo in terram genua flexit: et canibus vbique in vanum discurrentibus, ceruus illesus euasit. Alio autem die erant simul in vno loco legentes sancti Aidus et eius collactaneus Molassus, et peregrinari cogitantes, quo irent nesciebant. Erant enim coram ipsis duo ligna magna: et inspirati a deo, lignis illis dixerunt: 'In nomine domini reuelate nobis quid faciemus, et quid futurum nobis est indicate.' Et statim ligna illa in terram ceciderunt, vnum ad aquilonarem partem, et aliud ad australem. Elegit ergo Molassus insulam quandam versus aquilonem, Aidus vero vsque ad fines Laginensium perrexit. Cum autem Aidus esset in quodam monte, in fine diei voluit venire ad locum in quo Airedus quidam sanctus habitabat: et angeli descendentes et manibus eum tollentes, deduxerunt eum ad locum optatum, et dimiserunt illum, antequam nox veniret. Puer quidam iuxta stagnum erat nomine Bos, qui cum duobus pueris in profundum stagni submersus fuit. Et rogatus Aidus vt eos resuscitaret[5], siccis pedibus super stagnum ambulans, perrexit ad locum vbi pueri in stagno submersi sunt; ibique orans, ad vitam resuscitauit illos. Sanctus enim Aidus, transito prospere mari, de Hibernia ad sanctum Dauid venit in Britanniam, et multo tempore cum ipso manens, multa miracula fecit. Quodam autem die, cum sedens legeret, venit ad eum Ychonomus, dicens: 'Surge et accipe plaustrum, vt cum fratribus ad necessaria

[1] Abridged from the Vita S. Aidui in MS. Cott. Vesp. A. XIV. ed. Rees, 'Cambro-British Saints,' p. 232. [2] E. nostra. [3] E. visionem. [4] Vit. vervices. [5] E. resussitaret.

onera deferenda pergas.' At ille cito surgens, et pre velocitate librum apertum dimittens; quamuis pluuia magna descenderet, librum, donec sanctus Dauid illum inueniret, non lesit. Dixit quoque Ychonomus vt duos boues indomitos teneret: sed statim mites et domestici sub eius manu effecti sunt. Deditque Ychonomus sancto iugum sine loris: et adhesit iugum ceruicibus[1] boum sine loris, quasi fortiter loris constringeretur. Et obuians[2] ei sanctus Dauid dixit: 'Quare dimisisti librum apertum sub pluuia?' Hoc audito, prostrauit se coram sancto Dauid, et non surrexit donec senior preciperet ei: Et nec dictum est ei 'surge.' Venerunt autem fratres ad domum, remanente Aido in littore prostrato. Cum autem quesisset Dauid vbi puer esset, responsum est quia non viderunt eum nisi quando in littore eum prostratum dimiserunt. Tunc missi ad littus fratres, inuenerunt plenum mare et in circuitu prostrati sancti mare subleuatum; et cum funiculo in nauem traxerunt eum. Alio tempore Ychonomus, inuidia commotus sanctum Aidum occidere cogitans, misit eum cum viro laico et vehiculo, vt a silua ligna deferret; suasitque laico vt sanctum in siluis occideret. Cumque sanctus ligna colligens se inclinaret, laicus eleuata securi ictum versus caput eius vibrauit: et ecce manus eius sursum erecte et aride effecte remanserunt in aere. Tunc laicus agnita culpa sua, per orationem sancti sanatus et solutus est. Hoc autem diuinitus sancto Dauid reuelato, statim surgens cucurrit ad fluuium: et innumerabilia agmina angelorum circa Aidum venientem vidit. Et aspiciens sanctus Aidus a longe sanctum Dauid expectantem eum, venit cito per fluuium, et per vias asperas, vbi hominum nullus prius ambulauit, recto itinere ad locum vbi Dauid stantem vidit; ibique crux vsque in hodiernum diem erecta est. Increpante autem sancto Dauid Ychonomum, Aidus ait: 'Non est necesse vt illum increpes; si enim increpaueris eum, ipse mox morietur, et sepulchrum illius nemo sciet'; et sic factum est. Filius regis qui erat cecus, claudus, et surdus, ad sanctum Aidum adductus ab omni languore sanatus est. Adductus est ad eum habens faciem sine oculis et naribus: et benedixit faciem eius, et dedit ei dominus oculos et nares. Venerunt autem Saxones ad bellum contra Britones; et rogatus Aidus cum Britonibus ad prelium perrexit. Quem videntes Saxones in fugam versi sunt, et orante illo nec[3] vnus Britonum cecidit die illo. Quamdiu enim in regionibus illis cum sancto Dauid seruus dei Aidus habitauit, Saxones illuc venire nec populo nocere presumpserunt[4]. Quidam de Saxonibus latrunculi ad nocendum incolis[5] pagum vbi seruus dei mansit, intrauerunt. Quo cognito, suis imprecationibus excecauit eos; et cum magna difficultate neminem ledentes regressi, per totum annum cecitate percussi permanserunt. Rex quidam Saxonum ad

[1] E. seruicibus. [2] E. obuiens. [3] T. ne. [4] T. non presumpserunt. [5] E. incolos.

temptandum eum venit, dicens: 'Cecus sum et surdus.' Cui sanctus: 'Neque surdus es neque cecus; sed, sicut me temptando mentitus es, ab hodierno die rex non eris, et vsque in[1] diem mortis tue cecus et surdus permanebis.' Et factum est ita. Cum benedictione demum sancti Dauid[2] illo in Hiberniam regresso, cogitauit in corde suo, dicens: 'Penitet me, apud doctorem meum non interrogasse quis in hac Hibernie insula erit michi amicus anime.' Cumque sicco pede super mare ambularet, ecce angelus domini occurrens ei dixit: 'Magna fiducia est quod fecisti, vt supra mare pedibus ambulares.' Et ille: 'Non pro fiducia hoc feci, sed pro fortitudine fidei.' Angelus ait: 'Non est tibi necesse vt anime amicum habeas: amat te deus, et inter te et deum medius non erit. Et si anime amicum volueris, habebis viduam Molue nomine.' Tunc ille in Hiberniam regressus est. Cogitauit quoque quod cimbalum suum in Britonum regione oblitus fuisset, et necesse illi fuit vt illud hora legitima percuteret. Nec mora, cimbalum ipsius de Britannia trans mare subito veniens iuxta se repositum conspexit. In cuius aduentu gauisus, gratias egit deo. Alio die sanctus Aidus in curru suo per mare magnum perrexit de vno loco ad alium, et vngule equorum et rote in mari non sunt intincte, sed erat mare solidum quasi durissima terra. Cumque in molendino molens, quidam farinam ab eo postularet, et petitam consecutus fuisset, iterum mutato habitu, oculum sinistrum excecans, venit, et in nomine domini farinam peciit. Vir autem dei calliditatem eius cognoscens, ait illi: 'Quare hoc fecisti? Ego tibi pro nomine domini farinam dabo; sed vsque ad diem mortis tue cecitatis plagam non euades.' Vidit die quadam lupam cancellantem nimisque esurientem; et interrogans puerum si cibum haberet, ait: 'Habeo vnum[3] panem et partem piscis.' Et accipiens panem, lupe porrexit; et puer erubuit. Cui sanctus: 'Affer michi folium.' Quo allato et benedicto, panem de folio fecit, et puero dedit. Cum autem de terra suis precibus fontem produxisset, quidam armentarius veniens ad eum dixit: 'Serue dei, matrem meam infirmam visitare et pro salute eius deum deprecari ne differas, suppliciter efflagito.' Sed antequam illuc veniret, mulier illa defuncta est. Currens ergo armentarius ad sanctum, dixit. 'Homo dei, noli vexari: mater enim mea mortua est.' Cui ille: 'Vade et dic matri tue vt ad me salutandum veniat.' Pergens autem ille, matri sue locutus est dicens: 'Surge, vocat te sanctus Aidus.' Et statim, quasi de sompno, sana surrexit; et festinans ad sanctum gratias deo egit. Cumque aratores sui ad arandum boues iungerent, ecce quedam mulier leprosa venit, rogans vt sibi bouem largiretur. Cui sine mora de ceteris dedit bouem electum. Tunc aratores offensi dixerunt ei: 'Quid faciemus, et quomodo arare poterimus?' Sanctus ait: 'Expectate paulisper

[1] T. ad. [2] E. dauit. [3] T. vinum.

bouem: ad vos velociter veniet[1].' Et ecce subito de mari propinquo bouem ad se venire conspiciunt, qui mugiendo vocem exaltans, collum in iugum alterius bouis humiliter posuit; per tres menses apud illos arauit et vnoquoque die mane de mari veniens, et vocem exaltans, completo opere reuertebatur in mare. Alio tempore ad virum dei misit sanctus Dauid, vt ad salutandum illum veniret. Cumque transito mari aliquanto tempore apud illum mansisset, et redire affectaret, dixit ad sanctum Dauid: 'Quomodo in patriam rediens vadam per mare?' Et ille: 'Perge[2], inquit, ad mare, et quodcunque animal venerit tibi, super illud[3] ascendens, vsque ad monasterium tuum vade.' Qui veniens ad mare, vidit animal magnum in similitudine equi magni; super cuius dorsum sedens, in Hiberniam venit, et animal in mare reuersum est. Alio autem tempore ieiunauit quinquaginta diebus et noctibus, nichil manducans neque bibens: et corpus illius magis in ieiunio creuit. Et veniens[4] ante hostium cuiusdam regis, vt, pro nepotibus suis prece sua, a captiuitate liberaret, et ecce regis filia mortua est. Qua ad preces regine resuscitata; cum rex durus verbis asperis viro sancto resisteret, et ille regem maledicere cepisset, puer qui iuxta stabat dixit: 'Aue senior[5], tuam maledictionem super hanc petram effunde.' Et cum sanctus maledictionem super petram fulminasset, in duas statim partes diuisa est. Quo viso rex penitentiam agens, nepotes suos ei liberos dimisit. Sedente eo semel in curru, equi qui sub curru erant, immobiles steterunt, et venit ad eum angelus domini, dicens: 'Vult enim dominus vt ad regnum Connactie vadas, vt regem magnis doloribus et morbo fatigatum sanitati reddas.' Cui ille: 'Nolo[6] ire.' Et angelus: 'Quamuis nolueris, tamen ibis, quia hoc vult dominus.' Et dixit ad aurigam: 'dimitte equos ire quocunque voluerint.' Et declinauerunt equi sub curru ad stagnum quoddam, et siccis pedibus quasi per aridam terram perrexerunt. Et sanato rege, predixit ei quod in fine vite sue doloribus multis pressus regnum celorum consequeretur. Scripto autem cuidam puero quodam psalmo, vidit puer eum subito ascendentem per scalam auream inter celum et terram positam, pueri libellum secum portantem; et post longam temporis moram iterum reuersus, non potuit puer sustinere splendorem vultus eius. Et puero ait: 'Vide ne alicui hoc in vita mea reuelare presumas.' 'Si michi, inquit puer, ad quid existi non celaueris, ego quod vidi nulli pandam.' 'Ego, ait, exiui ad leticiam quam fecit familia dei in aduentu sancti Columbe, amici mei.' Fallaces quidam et callidi sua vestimenta in siluis abscondentes, vestes a viro dei postulabant. Quibus ait: 'Sustinete paulisper, donec vestimenta accipiatis.' Tunc misit occulte ad loca vbi vestimenta eorum abscondita erant, et allatas

[1] T. Vit. venientem. [2] E. Parge. [3] E. illum. [4] r. venit.
[5] E. seniorum [6] E. Volo.

vestes suas dedit eis. Illi autem proprias vestes cognoscentes, confusi recesserunt. Quidam nomine Sarau[1] cum regem Laginensium[2] iugulasset, et vir dei hoc audisset, ait: 'Vtinam illa manus que regem iugulauit, ex latere illius viri caderet: sed tamen post penitenciam vere factam:' et factum est ita. Nam Sarau ille iuxta sepulcrum regis complosis manibus die ac nocte iacebat, donec rex de sepulchro dixit ei: 'O Saraue brute, ignoscitur tibi quod fecisti.' Et hoc dicto, manus Sarau cecidit de latere suo. Sanctus autem Aidus perrexit ad sepulchrum regis, et fusa oratione ad dominum resuscitauit eum. Cui rex dixit: 'Si michi dederis[3] regnum celorum, rogo te vt nunc ad celum pergam[4].' Tunc accepta eucharistia dormiuit in pace. Inops quidam a quo censum multum rex exigebat, venit ad virum dei, auxilium ab eo petens. Tunc ille dimidium modii ordei in sinum petentis dedit: et statim in aurum optimum versum est. Et ait vir dei: 'Hoc regi da, et eris liber.' Rex autem, viso tanto auro, ait: 'Quis tibi hoc aurum largitus est?' 'Sanctus, inquit, Aidus dedit michi.' Cui rex ait: 'Hoc aurum non accipio, sed deo et sancto Aido te liberum in eternum dimitto.' Et redeunte illo, vir sanctus aurum, in ordeum mutatum, accipiens, illud in terram seminari iussit. Lauante viro sancto manus suas in fonte, quidam fratrum intra se dixerunt: 'Nullus homo ad discordiam sanctum Aidum commouere potest.' Tunc vnus ex eis ait: 'Ego possum commouere eum.' Et arripiens eum proiecit in fontem. Et videns vestimenta sancti sine aliqua aque gutta esse arida, dixit: 'Penitet me quod feci.' Cui sanctus: 'Bene fecisti penitenciam agendo: nam si non penituisses, a terra absorbtus fuisses. Nunc vero peccata tua orationibus et lachrimis redime: quia quadragesimo abhinc die morieris.' Mortua quadam puella, misit ministrum cum baculo suo: et cum tangeret eam, resurrexit. Occurrit sancto viro quidam nomine Colmanus, cuius equus mortuus fuerat: et dedit ei equum suum. Et ecce alius equus a deo missus ad virum dei statim venit. Cumque Colmanus reuersus esset, equus ipsius viuus et sanus surrexit in occursum eius. Tandem in senectute bona, operibus deo gratis et virtutibus plenus, seculum reliquit, pridie kal. marcii. Sanctus enim iste in vita sancti Dauid 'Aidanus' vocatur, in vita vero sua, vt superius patet, 'Aidus' dicitur, et apud Meneuiam in ecclesia sancti Dauid appellatur 'Moedok,' quod est hibernicum; et ibidem in magna veneratione festum eius recolitur[5].

¶ *Narratio.*

Monachus quidam erat[6] omni virtutum flore ornatus, cui dominus cotidianum victum exhibebat: Cotidie enim, speluncam suam in heremo

[1] E. Saran. [2] E. laginencium [3] E. dederit. [4] E. pargam.
[5] The Antiphon at the bottom of MS. Tib. has been destroyed. [6] erat om. in T.

ingrediens, panem mire suauitatis et candoris inuenit; et refectus, gratias deo referens[1], ad orationes et hympnos se conuertit. Cumque de suis meritis gloriari cepisset, continuo subintrauit in eum desidia quedam animi modica, et post hec creuit negligentia, vt tardior[2] fieret ad orationem; cumque parum[3] psallendi ministerium exhibuisset, anima eius quasi nimio labore fatigata, requiescere festinabat. Erat enim iam clandestina quedam in corde eius turpis ac nephanda cogitatio. Cum post orationes cibum sumeret, inuenit tardius solito panem mense appositum, nec paulatim se casurum intellexit. Cumque grauis libidinis stimularetur incendio, inuenit demum panem suum solito sordidiorem. Occupauerunt eum cogitationes et luxurie stimuli, et quasi iam presens et secum accumbens ymago mulieris, quam et amplecti sibi videbatur et ad turpes vsus habere substratam. Cumque cibum sumeret, inuenit panem sordidissimum atque aridum et quasi a muribus vndique corrosum. Tunc ille ingemuit et lachrimas fudit, sed non ita vberes, que possent flammam tanti ignis extinguere. Et cum cogitationes vndique eum vallarent, exurgens nocte, ad ciuitatem iter arripuit. Die autem facto, vidit quandam fratrum cellam, vbi fatigatus requieuit. Cumque parum refectus quieuisset, ex more quasi ab eruditissimo patre verbum edificationis ceperunt expetere, interrogantque eum quis diaboli laqueos possit effugere, et turpes[4] cogitationes ab eo immissas depellere. Tunc ille sufficienter eos docuit, et in semetipsum regressus ait: 'Quomodo alios moneo et ipse decipior? Age, inquit, miser, que facere alios mones.' Et intelligens se miserabiliter supplantatum, ad speluncam rediit, in cilicio et cinere cum lachrimis iacuit[5], donec angelus sibi apparens dixit: 'Suscepit deus penitentiam tuam, et repropitiatus est tibi; sed caue ne vltra elatus decipiaris.'

¶ De sancto Aidano episcopo et confessore[6].

EST insula que vocatur Hii, cuius monasterium, magno monachorum pollens examine, in cunctis pene septentrionalium Scotorum et omnium Pictorum monasteriis non paruo tempore arcem tenebat, regendisque eorum populis preerat. Que videlicet insula ad ius quidem Britannie pertinet, non magno ab ea freto discreta, sed donatione Pictorum, qui illas Britannie plagas incolunt, iam dudum monachis Scotorum tradita, eo quod illis predicantibus fidem Christi perceperunt. Ab hac igitur insula ad prouinciam Anglorum in Christo instruendam[7] missus est Aidanus, gradu episcopali accepto. Vnde, inter alia viuendi documenta, saluberrimum abstinentie vel continentie clericis exemplum reliquit. Non

[1] E. referrens. [2] E. tardeor. [3] T. paruum. [4] E. turpis. [5] E. tacuit.
[6] From Beda H. E. III. 3. 5 ff. [7] E. instruendum.

enim aliter, quam cum suis viuebat, ipse docebat. Nichil huius mundi querere, nichil amare curabat. Cuncta que sibi a regibus vel diuitibus seculi donabantur, mox pauperibus, qui occurrerent, errogare gaudebat. Non equorum dorso, nisi [si][1] maior forte necessitas compulisset, sed pedibus ire solebat, quatinus vbicumque aliquos vel diuites vel pauperes incedens aspexisset, confestim ad hos diuertens, vel ad fidei suscipiende sacramentum, si fideles[2] non essent, inuitaret, vel, si fideles fuissent, in ipsa eos fide confortaret, atque ad elimosinas operumque bonorum executionem et verbis excitaret[3] et factis. In tantum autem vita illius a nostri temporis segnitie distabat, vt omnes qui cum eo incedebant, siue attonsi siue laici, meditari deberent, id est, aut legendis scripturis aut psalmis dicendis operam dare. Hoc erat quotidianum opus illius, et omnium qui cum eo erant, vbicumque locorum deuenissent. Et si forte euenisset[4]—quod tamen raro euenit—vt ad regis conuiuium vocaretur, intrabat cum vno clerico aut duobus, et vbi paululum reficiebatur, accelerauit ocius ad legendum cum suis siue ad orandum egredi. Cuius exemplis informati tempore illo religiosi quique viri ac femine, consuetudinem fecerunt per totum annum, excepta remissione quinquagesime paschalis, quarta et quinta[5] sabbati ieiunium ad nonam vsque horam[6] protelare. Nunquam diuitibus honoris siue timoris gratia, si qua deliquissent, reticebat, sed aspera illos inuectione corrigebat. Nullam potentibus seculi pecuniam, excepta solummodo esca, si quos hospitio suscepisset, dare unquam[7] solebat, sed ea potius que[8] sibi a diuitibus largita fuerant, vel in vsus pauperum vel ad redemptionem iniuste venditorum dispensabat. Multos precio dato redemptos, suos fecit discipulos, atque ad sacerdotalem gradum erudiendo atque instruendo prouexit. Cum enim rex Oswaldus de prouincia Scotorum postulasset antistitem qui sibi sueque genti verbum fidei ministraret, missus fuit primo alius austerioris animi vir. Qui cum nihil proficiens rediret, in conuentu seniorum fratri reuerso dixit Aidanus: 'Videtur michi, frater, quia durior iusto indoctis auditoribus fuisti, et non eis, iuxta doctrinam apostolicam, primo lac mollioris doctrine porrexisti, donec paulatim enutriti verbo dei[9] ad capienda perfectiora et ad facienda sublimiora dei precepta sufficerent.' Quo audito, ipsum ad erudiendum incredulos et indoctos mitti debere, cuncti decernebant. Huius igitur antistitis Aidani doctrina rex Oswaldus cum ea cui preerat gente Anglorum institutus, non solum incognita progenitoribus suis regna celorum sperare didicit, sed et regna terrarum plus quam vlli maiorum suorum ab illo qui fecit celum et terram consecutus est.[10] Cum enim presbiter quidam venerabilis nomine Vtta mitteretur Canciam

[1] om. in E. T. [2] E. fidelis. [3] E. exitaret. [4] E. deuenissent. [5] Beda sexta. [6] E. oram. [7] E. nunquam. [8] T. que potius. [9] E. domini. [10] Cf. Beda III. 15.

ad adducendam inde coniugem regi Oswio, filiam videlicet Edwini regis Eanfledam, que occiso patre illuc fuerat adducta; accessit ad episcopum[1] Aidanum, obsecrans eum pro se suisque qui tantum iter nauigio aggressuri erant domino supplicare. Qui benedicens illos deoque commendans, dedit etiam oleum sanctificatum, dicens: 'Scio enim quod tempestas vobis in mari et ventus contrarius eueniet: sed memento vt hoc oleum mittas in mare, et statim quiescentibus ventis serenitas maris vos leta prosequetur.' Cumque nauem intrassent, et orta tempestate furentibusque pelagi vndis, temptabant naute anchoris in mare missis nauem retinere; et cum[2] nichil proficerent, incepit nauis fluctibus impleri, et mortem sibi omnes imminere iamque adesse viderunt. Presbiter tandem reminiscens verba antistitis, assumpta ampulla, de oleo misit in pontum: et statim, vt predictum erat, a feruore suo quieuit. Sicque factum est vt vir dei per prophecie spiritum tempestatem predixerit futuram, et per virtutem eiusdem spiritus hanc exortam, quamuis corporaliter absens, sopiuerit. Alio namque tempore hostilis exercitus Merciorum[3] Penda duce Northanhumbrorum regiones impia clade deuastans, peruenit ad vrbem regiam que ex Bebbe quondam regine vocabulo Bebeburch cognominatur, nunc Bamburch dicitur; et quam neque armis neque obsidione capere poterat, flammis absumere conatus est. Aduehit plurimam congeriem trabium, tignorum, et feni, et vrbem in magna altitudine a parte qua terre[4] est contigua circumdans, allato igne vrbem comburere nitebatur[5]. Quo in tempore sanctus Aidanus in insula Farne, que duobus ferme miliaribus passuum ab vrbe distat, morabatur: illuc enim sepius secrete orationis et silentii causa secedere consueuerat. Qui cum ventis furentibus globos ignis et fumum supra muros vrbis exaltari conspiceret, eleuatis oculis et manibus in celum cum lacrimis dixit: 'Vide, domine, quanta mala facit Penda.' Quo dicto statim mutati ab vrbe venti, in eos qui accenderant[6] flammarum incendia retorserunt: ita vt aliquot lesi, omnes territi, impugnare vrbem vltra cessarent, quam diuinitus iuuari cognouerunt. Completis autem episcopatus sui annis decem et septem, erat in villa regia, non longe ab vrbe de qua prefati sumus. In hac enim habens ecclesiam et cubiculum, sepius illuc diuertere ac ibidem manere, atque inde ad predicandum exire consueuerat, sicut in aliis villis regiis facere solebat, vtpote nil proprie possessionis excepta ecclesia sua et adiacentibus agellis habens. Tetenderunt ergo ei egrotanti tentorium ad occidentalem ecclesie partem, ita vt ipsum tentorium parieti adhereret ecclesie. Vnde factum est vt acclinis destine que extrinsecus ecclesie pro munimine erat apposita, spiritum vite exalaret vltimum. Obiit autem septimo decimo episcopatus sui anno, pridie kalendas sep-

[1] E. ipsum; T. episcopum. [2] cum om. in T. [3] E. mercatorum.
[4] E. terra. [5] E. nitebantur. [6] E. accederant.

tembris, anno[1] gratie sexcentesimo quinquagesimo primo. Cuius animam ab angelorum choris in celum eleuatam sanctus Cuthbertus adhuc iuuenis, custodiam pecorum iuxta fluuium Leder in montibus agens, intempeste noctis silentio orationibus vacans, videre meruit[1]. Cuius corpus mox inde translatum ad insulam Lindisfernensem, in cimiterio fratrum sepultum est. Interiecto post hec tempore aliquo, cum fabricata esset ibi ecclesia maior, illuc ossa eius translata, ad dexteram altaris recondita fuerunt. Sancto enim Aidano successit in episcopatus regimine Finanus, cui[2] Colmannus[3] genere Scotus succedens, tertio episcopatus sui anno relicta sua sede, anno gratie sexcentesimo sexagesimo quarto, assumptis secum quibusdam ossibus sancti Aidani, in Scotiam ad monasterium suum rediit. Reliqua vero sancti Aidani ossa temporibus nostris apud monasterium dunelmense dignó cum honore seruantur[2]. Contigit autem post aliquot annos vt Penda Merciorum rex cuncta illius prouincie loca ferro flammaque perderet, vicusque ille in quo antistes obiit, vna cum ecclesia flammis absumeretur. Sed mirum in modum sola illa destina, cui incumbens obiit, ab ignibus circumcincta[4] vorantibus consumi non potuit. Quo clarescente miraculo, mox ibidem ecclesia restaurata, et hec eadem destina in munimentum est parietis, vt ante fuerat, forinsecus apposita. Rursum, peracto[5] tempore aliquanto, euenit per culpam incurie vicum eundem et ipsam pariter ecclesiam voraci flamma consumi. Sed nec tunc quidem tangere flamma destinam valebat, et cum, magno vtique miraculo, ipsa eius foramina ingrediens, quibus edificio erat affixa, perderet[6], ipsam tamen ledere nullatenus permittebatur. Vnde tertio edificata ibi ecclesia, non, vt antea, deforis destinam illam in fulcimentum domus apposuerunt, sed intro ipsam ecclesiam in memoriam miraculi posuerunt, vbi intrantes genuflectere ac misericordie dei supplicare deberent. Constatque multos ex eo tempore gratiam sanitatis in eodem loco consecutos, quin etiam hastulis ex ipsa destina excisis et in aquam missis, plures sibi suisque languorum remedia conquisisse[7]. Beda vero venerabilis, qui vitam sancti Aidani conscripsit, de eodem sancto sic inter cetera dixit: 'Scripsi autem de persona et operibus viri prefati, nequaquam in eo laudans aut eligens hoc quod de obseruatione pasche minus perfecte sapiebat, immo hoc multum detestans; sed quasi verax historicus simpliciter ea que de illo siue per illum sunt gesta describens, et que laude sunt digna in eius actibus laudans atque ad vtilitatem legentium memorie commendans: studium videlicet pacis et caritatis, continencie et humilitatis; animum ire et auaricie victorem, superbie simul et vane[8] glorie contemptorem; industriam faciendi simul et docendi mandata

[1] anno—meruit added. [2] cui—seruantur added. [3] T. colmanus. [4] Beda circum cuncta. [5] E. paracto. [6] E. penderet; Beda perederet. [7] Beda conquisiere. [8] E. inane.

celestia, solertiam lectionis et vigiliarum, auctoritatem sacerdotii[1] dignam redarguendi superbos et potentes, pariter et infirmos consolandi, ac pauperes recreandi vel defendendi clementiam. Qui, vt breuiter multa comprehendam, quantum ab eis qui illum nouere[2] didicimus, nichil ex omnibus que in euangelicis siue apostolicis siue propheticis litteris facienda cognouerat, pretermittere[3], sed cuncta pro suis viribus operibus explere curabat. Hec in prefato antistite multum complector et amo, quia nimirum hec deo placuisse non ambigo. Quod autem pascha non suo tempore obseruabat, vel canonicum eius tempus ignorans, vel sue gentis auctoritate, ne agnitum sequeretur, deuictus, non approbo nec laudo. In quo tamen hoc approbo quod in celebratione sui pasche non aliud corde tenebat, venerabatur et predicabat, quam quod nos: id est, redemptionem generis humani per passionem, resurreccionem et ascensionem in celos mediatoris dei et hominum hominis Christi Iesu. Vnde et hanc non, vt quidam falso opinantur, quarta decima luna in qualibet feria cum Iudeis, sed die dominica semper agebat a luna quartadecima vsque ad vicesimam, propter fidem videlicet dominice resurrectionis quam prima sabbati factam, propterque spem nostre resurrectionis [quam][4] eadem prima sabbati, que nunc dies dominica dicitur, veraciter futuram, cum sancta ecclesia credebat.' Cetera vero huius sancti antistitis gesta in vitis sanctorum Oswaldi et Oswini regum et sancti Cuthberti episcopi deuote requirens videre potest.

¶ *Narratio*[5].

Circa annum domini M. ix. C. iii.[6] erant in Vannetis ciuitate duo clerici, nondum patientibus annis presbiteri, litteris affatim instructi, inter se multum amici. Hii pactum inierunt inter se vt quis eorum prior moreretur, alteri vel vigilanti vel dormienti appareret infra triginta dies, data acceptaque corporali fide. Non multo post vnus obiit: et tricesimo die astitit alteri vigilanti et nescio quid operis molienti mortuus, vultu exsangui et pallido. Qui prior viuum compellans: 'Agnoscis me?' inquit. 'Agnosco, ait ille, et miror quod tam diu moratus fueris.' Ille prius excusans moram, tandem ait: 'Tandem venio, et aduentus meus, si volueris, tibi fiet comodus, michi vero infructuosus: nam sempiternis deputatus sum suppliciis.' 'Ego, ait alter, iuuabo te precibus, ieiuniis, et elemosinis multis.' Et ille: 'Sine penitentia sunt iudicia dei in inferno. Dum rotat astra polus, dum pulsat littora pontus, pro criminibus puniar meis. Si totus mundus ad remedia concurreret, eterna tamen et innumera penarum genera patiar. Et vt aliquam ex meis agnoscas, en vna': Protenditque manum sanioso vlcere stillantem, et tres guttas super eum proiecit, quarum due timpera[7], vna frontem contingentes, cutem sicut ignito iaculo pene-

[1] r. sacerdote. [2] E. nouisse. [3] E. pretermitteret. [4] om. in E. [5] From Vinc. Bell. Spec. hist. XXV. 89. [6] T. millesimum nonagesimum tercium. [7] = tempora.

trauerunt, foramen nucis capax efficientes. Illo magnam penam esse doloris clamore protestante: 'hoc, inquit mortuus, erit tibi, quamdiu vixeris, et penarum graue documentum, et, nisi neglexeris, salutis tue singulare munimentum. Vade ergo dum licet, muta habitum simul et animum, et esto monachus Redonis apud sanctum Melanium.' Cumque viuus ad hoc respondere nollet: 'si dubitas, inquit mortuus, conuerti, miser, lege litteras istas': Et hoc dicens, manum protendit tetris notis inscriptam, in quibus sathanas et omnes infernorum[1] satellites omni ecclesiastico cetui gratias de profundo tartari emittebant quod cum ipsi in nullo suis voluptatibus deessent, tantum numerum subditarum animarum paterentur ad inferna descendere, predicationis et operum bonorum negligentia, quantum nunquam miserant secula retroacta. His dictis loquentis aspectus disparuit, et audiens bona sua vendita pauperibus erogauit, et in monasterio sancti Melanii monachus effectus optime conuersatus est.

¶ De sancto Albano martyre[2].

CVm persecutio sub Dioclesiano imperatore mota in Christianos longe lateque deseuiret, vir quidam meritis et doctrina clarus, nomine Amphibalus, transiens in Britanniam, Verolamium domino ducente peruenit. Qui ingressus vrbem in domum diuertens Albani, hospitium postulauit. Erat autem Albanus ciuis verolamius, vir eminens in ciuitate, ex illustri Romanorum prosapia originem ducens. Hic sanctum virum hospitio benigne suscipiens, vite necessaria ministrauit. Quem tandem, remoto seruorum strepitu, secretius allocutus: 'quomodo, inquit, cum sis homo christianus, per gentilium fines transitum habere et ad hanc vrbem illesus peruenire potuisti?' Dicit ei Amphibalus: 'Dominus meus Iesus Christus, filius dei viui, securum inter discrimina me custodiuit, et pro multorum salute ad istam me misit prouinciam, vt fidem eius annuncians, populum acceptabilem prepararem.' 'Et quis est, inquit, iste filius dei? Quid est quod deus natus esse asseritur? Noua sunt hec et michi hactenus[3] inaudita. Nosse[4] vellem quid super hac re vos Christiani sentiatis.' Tunc sanctus ait: 'Assertio nostre fidei est vt deum patrem, et deum filium esse dicamus. Qui scilicet filius pro salute hominum carnem dignatus est assumere, et humanum genus per passionem mortis redimere.' Et cum multa de natiuitate Christi, passione, resurrectione et ascensione disseruisset, subiunxit: 'Si hec, hospes, ita esse credideris, debilibus, egrotis, et cunctis male habentibus inuocato Christi nomine poteris subuenire. Iccirco enim hanc vrbem ingressus sum vt in ea preco fierem tue[5] passionis: Benignus enim dominus humanitatis officia, quibus insistis, celestis vite premio recompensabit.' Dicit ei Albanus:

[1] T. inferorum. [2] The first part is compiled from the old Vita S. Albani, in Act. SS. Boll. June V. p. 129. [3] E. actenus. [4] E. nosce. [5] T. tue fierem.

'Quid reuerentie Christo, quid honoris impendam, si Christi fidem forte suscepero?' Et ille: 'Crede dominum Iesum cum patre et spiritu sancto deum vnum esse, et opus magnum in eius oculis peregisti.' Albanus ait: 'Quid est quod loqueris? Insanis. Nescio[1] quid dicis. Assercionem tuam non capit intellectus, ratio non admittit. Si nossent[2] viri huius ciuitatis te talia locutum fuisse de Christo, sine mora pessima morte te occiderent. Ego vero pro te omnino solicitus, ne quid tibi contingat aduersi priusquam de domo mea recesseris, vehementer pertimesco.' His dictis surrexit et abiit ira commotus; et Amphibalus solus noctem totam peruigilem in oratione transegit. Albano[3] vero in solario quiescenti, miranda quedam nocte illa diuinitus ostenduntur. Cumque nouo visu fuisset exterritus, ac insolito perturbaretur aspectu, surgens continuo ad inferiora[4] descendit, et accedens ad hospitem dixit: 'Amice, si vera sunt que de Christo predicas, veram michi somnii solutionem queso ne metuas indicare. Aspiciebam, et ecce de celis homo veniebat; quem apprehendens innumera hominum multitudo, diuersa expendit in eum genera tormentorum. Manus vinculis constringuntur, flagellis corpus atteritur et grauiter laniatur. Corpus [saucium][6] ligno suspenditur, per transuersum ligni manus expanduntur. Homo qui torquebatur nudus erat, et calciamenta in pedibus non habebat. Manus eius et pedes clauis affiguntur, latus lancea perforatur; ex cuius lateris vulnere, vt michi visum est, et[6] sanguis et aqua pariter profluxerunt. A dexteris[7] eius arundinem statuunt, coronam spineam capiti superponunt. Consumptis[8] omnibus que humana potuit inferre crudelitas, ceperunt verbis illudere ei, dicentes: "Aue rex Iudeorum. Si filius dei es, descende nunc de cruce, et credimus tibi." Cumque multa conuicia irrogarent, adolescens ille verbum eis non respondit. Denique cum dixissent in eum quecumque voluerunt, tandem exclamans ille voce magna dixit: "Pater, in manus tuas commendo spiritum meum:" et his dictis expirauit. Corpus exanime de cruce deponitur, sanguine de vulneribus adhuc largiter profluente; lapideo illud includunt[9] sarcophago, signatoque lapide custodes deputantur. Mira res! Cadauer extinctum remeauit ad vitam, resumptisque viribus clauso prodiit monumento: Qui qualiter a mortuis resurrexit, propriis oculis ipse conspexi. Viri niueis induti vestibus de celo aduenium, assumptoque secum homine, illuc vnde venerant reuertuntur. Subsequitur eum candidatorum infinitus exercitus, qui per omne illud iter laudes canere non destitit[10], et patrem nescio quem, eiusque filium assidue benedicit, dicens: "Benedictus sit deus pater, filiusque eius vnigenitus." Ingens inter eos gaudium, leticia ineffabilis, vt nulla huic digne valeat comparari. Hec et alia multa, que nec volo nec licet vlli mortalium

[1] Vit. nescis. [2] E. noscent. [3] E. Albanus. [4] E. interiora. [5] added in T. [6] om. in T. [7] T. dextris. [8] Vit. consummatis. [9] Vit. includitur. [10] Tan. Vit. desistit.

indicare, michi nocte per visionem ostensa sunt. Quid illa significent, obsecro te ne celaueris michi; noli timere.' His auditis, beatus Amphibalus, sentiens cor eius visitatum a domino, supraquam cuiquam credibile est in domino gaudebat. Statimque crucem domini quam secum habebat proferens, ait: 'Ecce in hoc signo potes manifeste dinoscere quid visio tua nocturna velit, quid portendat. Homo namque veniens de supernis dominus meus est Ihesus Christus: qui crucis supplicium subire non renuit, vt nos a reatu quo per preuaricationem[1] primi parentis Ade tenebamur astricti, suo sanguine liberaret. Qui vero manus homini iniecerunt et diuersis penis affecerunt, populum significant[2] Iudeorum, qui cum promissum haberent quia deus eis filium suum de celis mitteret, et tandem quem diu expectauerant [venisset][3], venientem non receperunt[4], nec sue salutis auctorem cognouerunt, sed in omnibus ei contradicentes, semper ei mala pro bonis et odium pro dilectione rependerunt. Denique inuidia contra eum ducti, ad tantam nequiciam proruperunt, vt eum comprehenderent, crucifigerent, et occiderent. Sic benignus dominus sanguinis sui precio nos redemit, sic moriendo mortis victor extitit, et in cruce exaltatus ad se vniuersa traxit. Ad inferni claustra sponte descendens, suos qui illic tenebantur absoluit, et eternis nexibus dyabolum alligatum ad infima tenebrarum loca deiecit.' Tunc Albanus, super sermonibus illius vehementer admirans, in hec verba prorupit dicens: 'Vera sunt, inquit, que de Christo memoras, nec possunt[5] vllatenus argui falsitatis. Ego enim euidenter hac nocte cognoui qualiter Christus dyabolum vicerit, alligauerit et ad inferni profundiora detruserit; propriis oculis ipse conspexi, quia cathenarum nexibus teter ille iacet irretitus. In hoc cognoscens quoniam omnia que locutus es vera sunt, ammodo fidelissimum me tibi polliceor auditorem. Dic ergo, obsecro—quia nosti vniuersa—quid patri, quid spiritui sancto facturus sim, accedens ad filii seruitutem.' Quibus ille auditis, cum ingenti exultatione dixit: 'Gratias ago domino meo Ihesu Christo, quod hec tria nomina per temetipsum proferre iam nosti. Tres enim personas, quas aperte suis designasti vocabulis, deum vnum crede, firmiter et fideliter profitere.' Respondit Albanus: 'Credo, inquit, et ex hoc fides mea est, quod nullus sit deus nisi dominus meus Ihesus Christus, qui ob salutem hominum hominem dignatus assumere, crucis sustinuit passionem. Ipse cum patre et spiritu sancto deus vnus est, et preter eum non est alius.' His dictis sepe prosternitur ante crucem, et quasi pendentem dominum Ihesum in cruce cerneret, veniam sibi beatus penitens deprecatur. Sic pedes, sic vulneris[6] loca assidua exosculatione demulcet, ac si ad ipsius quem crucifigi viderat vestigia procumberet redemptoris. Sanguine mixte per ora voluuntur lachryme, super illud venerabile lignum crucis[7]

[1] E. priuaricationem. [2] E. significat. [3] so T.; om. in E. [4] T. Vit. non receperunt venientem. [5] E. possint. [6] Vit. vulnerum. [7] om. in Vit.

vbertim decidentes. 'Ego, inquit, dyabolum abnego, omnesque Christi detestor inimicos; in illum credens, illi me committens, qui, sicut asseris, a mortuis die tertia resurrexit.' Dicit ei Amphibalus: 'Forti animo esto: dominus tecum est, et illius gratia non tibi deerit vnquam. Fidem quam ceteri mortalium homine tradente percipere meruerunt[1], tu non ab homine neque per hominem didicisti, sed per reuelationem Ihesu Christi. Quare, iam securus de te redditus, longius ire dispono, viam veritatis gentibus ostensurus.' 'Nequaquam, inquit Albanus, sed vna saltem septimana maneas apud me, vt interim fidem plenius instructus agnoscam.' Et factum est ita. Gentilis enim quidam ad iudicem ingressus, quod factum fuerat indicauit. Mox iudex ira commotus Albanum et magistrum illius ad se iussit euocari: sed Amphibalo clam recedente, equites cum magna manu peditum a iudice missi, illustrem Albanum in habitu peregrino, nudis pedibus ante crucem domini precibus incumbentem reperiunt; cateruatimque irruentes, vbinam esset clericus quem susceperat percunctantur. Quibus ipse ait: 'Ecce cum deo est, cuius presidio circumfultus, minas hominum non veretur.' His auditis, manus ei iniecerunt; rapitur, trahitur, dirisque nexibus cathenarum constrictus, ab aliis vestibus, ab aliis trahitur et capillis. Caracallam autem magistri sui sibi retinuerat, certissime sciens quod non equis oculis eam seuientes inimici aspicerent. Qua indutus, vt se seruum crucis palam cunctis ostenderet signum dominicum iugiter in manibus preferebat. Et de multis a iudice interrogatus, nomen suum tantum indicat, Christianumque se esse libera voce confitetur. Cui iudex demum ait: 'Albane, clericus ille vbi est, qui nuper a Christo nescio quo huc directus, vt ciuibus nostris illuderet hanc vrbem latenter ingressus est? Si reatus conscientie eum non remorderet, si de causa sue qualitate non diffideret, sponte se nostris obtutibus ingessisset, vt pro se suoque discipulo magister egregius allegaret. Verum in eius doctrina quanta latuerit falsitas quantaque fraudulentia, suo tandem patefecit exemplo, quando eum quem in causa tueri debuerat, inerti resolutus timore deseruit et aufugit. Qua in re, nisi fallor, satis euidenter intelligis quam fatuo homini prebueris in errore consensum, cuius instinctu ad tantam deuolutus es insaniam vt omnia que mundi sunt repente desereres et deos magnos habere contemptui non timeres. Vnde ne iniuriam deorum inultam preterisse videamur, eorum contemptum in nece contemptoris placuit vindicare. Sed quia nemo est qui falli non possit, eorum poteris indignationem penitendo declinare. Quorum gratiam promereberis, si hec secta nephandissima fuerit a te penitus segregata.' Respondit Albanus: 'Verba tua, o iudex, quibus diucius insudasti, quam vana sint et superflua, satis in promptu est. Clericus enim, si bonum, si vtile videretur, si denique vtrique[2] nostrum cordi esset, ad vestram[3] vtique audientiam occur-

[1] Vit. consueverunt. [2] E. vterque. [3] E. nostram.

risset. Sed mora[1] eius michi certe placere non potuit, qui sciebam populum semper ad mala fuisse procliuem: nec ei iudices vnquam placuerunt, qui verum in iudicio discernunt[2]. Huius doctrinam me fateor suscepisse: nec facti penitet. Fidem enim quam suscepi, debiles et egroti sanitati restituti veram esse salutis sue testimonio comprobabunt. Diis vestris non sacrifico, nec[3] etiam minas vestras nec tormenta vestra, dei mei fultus presidio, pertimesco[3].' His dictis conueniens turba precepto iudicis sacrificare nolentem acriter flagellabat. Qui cum grauiter cederetur, conuersus ad dominum hilari vultu dicebat: 'Domine Ihesu Christe, custodi queso mentem meam, ne vacillet, ne a statu decidat quem dedisti. Tibi, domine, animam meam in holocaustum offerre, fusoque sanguine testis tuus fieri concupisco.' Cumque fatigarentur manus lictorum, vir sanctus in ima carceris sex mensibus detruditur.—His ita gestis, mox iniuriam martyris elementa testantur. A tempore namque comprehensionis illius vsque ad mortem, terram ros aut pluuia non infudit, venti non spirarunt, sed diebus singulis omnis regio sub sole ardentissimo torrebatur. Nocturnis quoque horis estus erat nimius et intollerabilis. Non agri, non arbores quicquam fructuum protulerunt, orbe terrarum pro iusto contra impios dimicante. Ciues autem hanc plagam non ferentes, dixerunt: 'Christus ille, quem colit Albanus, hoc agit vt nulla nobis germina, sata nulla proueniant.' Iniuriisque sancti condolentes, omnium iudicio nexibus exuitur cathenarum. Quod grauiter ferens Albanus, et ne eius martyrium differretur[4] vehementer formidans, cum gemitu suspiciens in celum dixit: 'Domine Ihesu Christe, ne permittas in tantum dyaboli preualere maliciam, vt per machinationes suas callidas, et istius populi concordiam, meam impediat passionem;' et ad populum se conuertens ait: 'Quid sustinetis? Si non nostis ferre sententiam, leges vestras consulite, ciuitatis vestre statuta requirite: ipsa vobis insinuent quid agere debeatis. Quid moras patimini? Sciatis vniuersi, deorum vestrorum me grauem existere inimicum. Numquid enim honore sunt digni qui nichil in se diuinitatis habere noscuntur, cum sint opera manuum hominum? Vos testes eorum estis: quia nichil[5] vident, nichil audiunt, nichil intelligunt. O multum detestanda vanitas, ab his vitam sperare qui nunquam vixerunt; his offerre preces qui nunquam audierunt; ab his salutem querere quibus nunquam bene fuit! Vnde absolute pronuncio quia qui tales colit, insanissimus est. Rogo quid infelicius homine cui sua figmenta dominantur? Ve ergo idolis, et ve cultoribus idolorum!' His auditis, vnanimi consensu in sanctum virum mortis tulere sententiam, ipsumque ad locum qui Holmhirst[6] dicebatur adduxerunt. Tanta congeries illuc confluxerat populorum, vt loca illa spaciosa pre multitudine hominum angusta viderentur. Vis quoque tanta solis erat, vt nimiis eius ardoribus

[1] Vit. adventus. [2] Vit. non discernunt. [3] nec—pertimesco added.
[4] E. differetur. [5] T. nichil eorum. [6] T. E. holinhirst.

terra sub itinerantium pedibus vreretur. Cumque iter ageretur, tandem ad flumen rapidissimum peruenerunt; et dum sine ordine ruunt, dum alter alterum preuenire contendit, vasto flumini se credentes ab aquis vehementibus intercepti perierunt. Quod videns Albanus, ingemuit, et positis in terram genibus[1] deum exorauit dicens: 'Domine Ihesu Christe, de cuius sanctissimo latere sanguinem simul et aquam manare conspexi, fac queso vt minorentur aque, fluenta recedant, quatinus hic omnis populus sanus et incolumis mee passioni valeat interesse.' Mira res! Cum genua curuaret Albanus, alueus ille repente desiccatur; Albani lachryme dum funduntur, aquas in flumine non relinquunt: Orationis virtus flumen exhausit, et inter vndas viam populo patefecit. Quos ante fluminis impetus secum rapuit, inuoluit ac perdidit, hi nunc inuenti sunt in profundo nichil habentes lesionis nec signum aliquod mortis in se preferentes. Tunc miles ille qui Albanum trahebat ad supplicium, tandem per Albanum peruenire meruit ad salutem: Visis namque miraculis ensem proiecit[2] et ad pedes sancti prostratus, veniam deprecatur. Quod videns populus, hominem arripiunt, dentes excutiunt et os eius sacrum dilacerant, et omnia eius ossa confringunt. Sanctum vero Albanum per dura lapidum loca, per vepres et aspera queque ducunt et reducunt; spine quoque et radices arborum etiam de pedibus auulsa secum frusta diripiunt. Cumque populus in monte siti laboraret, sanctus Albanus positis in terram genibus[1] dominum exorauit, dicens: 'Deus qui hominem de limo terre creasti, ne sinas, queso, creaturam tuam mei causa qualemcumque sentire iacturam.' Et ecce subito fons ante pedes eius erupit, et rapido cursu riuus ad inferiora descendit, et populus aquis refocillatus sitis cladem euasit. Christum tamen blasphemantes, laudes deo magno Soli, qui seruis suis in arto positis remedium prouidere dignabatur, vnanimiter acclamabant. Carnifex autem electus vno ictu caput sancti amputauit: et statim, luminibus eius in terram cadentibus, totus efficitur tenebrosus. Miles autem nomine Heraclius[3], antea vt premittitur semiuiuus relictus, annisu quo potuit montem manibus reptando conscendit. Cui iudex ait: 'Eya, nunc debilis obsecra tuum Albanum vt ossa tua dignetur in statum pristinum reformare. Curre, festina, reliquo corpori caput appone statimque plenam ab eo mereberis consequi sanitatem. Quid moraris? Sepeli mortuum, nec dubium quin in serui sui manibus celerem conferat medicinam.' At ille respondit: 'Ego firmissime credo quod sanctus Albanus meritis suis integram michi reddere poterit sanitatem. Facile enim, quod vos irridendo nunc dicitis, per eum circa me poterit adimpleri.' Et statim caput martyris amplectens corporique apponens, sanitati integre restituitur. Quod pagani videntes, zelo inuidie repleti dicebant: 'Quid faciemus? homo iste ferro non potest interire; corpus eius contriuimus et ecce iam pristinas vires recepit.' Et apprehendentes eum vinculis artant, et

[1] E. genubus; T. genibus. [2] Vit. proiicit. [3] Name om. in Vit.

diuersis suppliciis[1] discerpentes gladio vitam amputarunt. Et ecce nocte sequenti columpna lucis e tumulo beati martyris in celum extendi visa est, per quam descendentes angeli et ascendentes noctem totam in hymnis et laudibus deducebant, hecque frequentius repetebant: 'Albanus vir egregius, martyr extat gloriosus.' Compilator enim vite sancti Albani inter cetera sic dixit: 'Ne vero posteri super meo nomine reddantur omnino solliciti, sciant quia si voluerint verum michi ponere nomen, me miserum, me peccatorem vltimum nominabunt. Romam autem proficiscor[2] vt illic gentilitatis errore deposito, et lauacro regenerationis adepto, veniam merear assequi delictorum. Libellum quoque istum offeram examini Romanorum, vt si quid in eo secus quam debuit forte prolatum fuerit, hoc per eos dignetur in melius commutare dominus Ihesus Christus, qui viuit et regnat deus per omnia secula seculorum.' [3] Passus est autem gloriosus martyr Albanus decimo kalendas iulii, anno domini ducentesimo octogesimo sexto. Passi sunt eadem tempestate Aaron et Iulius, Legionum Vrbis ciues, aliique vtriusque sexus diuersis in locis perplures, qui diuersis cruciatibus torti, et inaudita membrorum discerptione lacerati, animas ad superne ciuitatis gaudia, perfecto agone, miserunt sub Dyoclesiano imperatore. At vbi turbo persecutionis quieuit, progressi in publicum fideles, ecclesias destructas renouant, nouas construunt, dies festos celebrant, mundo corde et ore sacra conficiunt. Mansit in ecclesiis Christi que erant in Britannia pax, donec arriane heresis vesania huic insule, extra orbem posite, noui semper aliquid audire gaudenti et nichil certi firmiter obtinenti, venena sui erroris infudit. Circa annum domini quadringentesimumquartum Pelagius brito abbas illius famosi monasterii de Bangor extitit, vbi duo milia monachorum et centum, laboribus manuum vitam suam ducentium, sub vno abbate militarunt. Hic Pelagius, auxilio vtens Iuliani, de Campania nuper ab episcopatu expulsi, heresim sui nominis suscitauit. Asseruit[4] enim hominem sine gratia dei posse saluari, vnumquemque suis meritis propria voluntate ad iusticiam regi; infantes sine peccato originali nasci et tam insontes quam insons fuit Adam ante preuaricationem; nec etiam baptisandos esse vt a peccato soluantur, sed vt per adoptionem in regnum dei admittantur: qui etsi non baptisarentur[5], esse tamen eis extra regnum dei eternam beatam vitam; Adam solum suo peccato lesum esse, eumque mortuum esse non ex culpe merito, sed ex conditione nature: qui moriturus fuisset, etiam si non peccasset. Mutas etiam dicebat esse orationes que fiunt ab ecclesia siue pro infidelibus siue fidelibus. Arrius autem presbyter asseruit filium dei creaturam esse, et spiritum sanctum ab eo creatum. Has autem hereses Germanus Autisiodorensis[6] episcopus predicatione et miraculis extinxit, anno domini quadringentesimo quad-

[1] T. suppliciis diuersis. [2] Vit. proficiscar. [3] From Beda I. 7.
[4] E. asserint. [5] T. baptizentur. [6] E. Antisiodorensis.

ragesimonono[1]. Anno[2] autem domini septingentesimo nonagesimo tertio rex Merciorum Offa, diuino admonitus oraculo, sancti Albani corpus, luce super locum in quo iacebat celitus emissa, de terra leuauit, et monasterium in eius honore construxit. [3] Regnante Ethelstano rege, circa annum domini nongentesimum quartum decimum, Dani Angliam cede et incendio infestantes, ossa sancti Albani fracto scrinio rapientes, ad quoddam monasterium in terra sua nomine Owense secum detulerunt, et per aliquot annos in magno honore illa habuerunt. Tandem sanctus Albanus cuidam monacho apparens dixit: 'Ego sum prothomartyr Britannie, quem diligis, Albanus: preces tue ad dominum ascenderunt: oraui tecum, et preces nostre exaudite sunt. Habita enim abbatis tui licentia, habitum, non mores mutabis et ad reducendum reliquias meas vsque in Daciam proficisci ne formides.' Quo dicto martyr disparuit, et miri odoris fragrantiam ibidem reliquit. Monachus igitur ille, nomine Egwinus, in habitu seculari Daciam proficiscens, post aliquam inter monachos illos conuersationem habitum religionis suscepit et virtutibus proficiens, et sacrista demum effectus, ossa sancta extraxit et in capsam modicam pallis inuoluta reposuit, et cum quodam mercatore anglico ad monasterium Sancti Albani transmisit. Postulata autem post hec ab episcopo patriam et amicos visitandi licentia, transito prospere mari, tam episcopo quam monachis expressam rei seriem per litteras intimauit: In quo facto, cum dei et martyris auctoritas audaciam prestitit, si peccasset veniam postulauit. Regnante sancto Edwardo confessore, Anglis Danorum infestationem et aduentum timentibus, abbas Sancti Albani Alfricus, consciis quibusdam fratribus, reliquias sancti Albani muro quodam sub altari sancti Nicholai cum feretro recondidit, et ossa cuiusdam sancti monachi in capside preciosa, in panniculo villoso inuoluta quasi in sancti Amphibali caracalla, ad abbatem heliensem cum multis aliis ecclesie ornamentis misit conseruanda: vt si forte pars Danorum preualeret, de illa reliquiarum asportatione opinio relata satisfaceret et furorem compesceret. Submerso autem rege Danorum cum abbas Alfricus commendata reposceret, monachi helienses ossa ad eos missa clam reseruantes, ossa quedam adulterina supposuerunt, et dolosi sic pio dolo decepti sunt. Quo comperto, abbas Alfricus suis fratribus rem gestam aperuit, et extractum feretrum cum reliquiis de muro in medio ecclesie publice collocauit. Alfrico successit Leofstanus; et illi Frethericus, anno domini millesimo sexagesimosexto: et quia contra regem Villelmum nobilibus Anglie refugium et auxilium prestitit, formidare cepit: et assumptis secum libris et pannis et aliis necessariis, ad insulam heliensem fugit, et ibi finem vite dedit. Circa annum domini millesimum centesimum quinquagesimumnonum[4], ad peti-

[1] Here a passage seems wanting, cf. Beda I. 18. [2] Cf. Matthaeus Paris Vita S. Offae. [3] Cf. Matth. Paris Vitae Abbatum S. Albani. [4] T. quintum.

tionem abbatis Roberti, Alexander papa tertius tribus Anglie episcopis litteras direxit, vt facta diligenti inquisitione de reliquiis quas penes se sancti Albani helienses monachi recondi iactando assererent, rei veritatem agnoscerent. Illis autem ad locum accedentibus, monachi duodecim seniores, prestito de veritate dicenda sacramento, protestati sunt se fuisse pio dolo deceptos, nichilominus grauiter deliquisse et sacrilegium perpetrasse, et veri martyris reliquiis caruisse. De caracalla se similiter deceptos fuisse crediderunt, que ipso tempore in rerum natura creditur non fuisse. Non enim inuenit eam sanctus Germanus in sepulchro martyris, sed ossa in quadam palla inuoluta, sicut inuenit reliquit. In cenobio heliensi scriptum inueni quod cum Stigandus archiepiscopus cantuariensis a rege Willelmo et pape legato deponendus esset, abbas Sancti Albani Alfricus ab eo promotus, sibi timens, cum litteris commendaticiis Stigandi ad abbatem helien-sem Thurstanum confugit, cum duobus fratribus, Symanno et Alrico, et scrinium cum reliquiis sancti Albani ac aliis ecclesie ornamentis secum detulit. Deposito tandem Stigando, et substituto Lamfranco, necnon abbate Paulo ad ecclesiam Sancti Albani ordinato, Alfricus[1] abbas ira commotus, habito cum Thurstano abbate consilio, iuxta corpus beate Etheldrede reliquias sancti Albani posuit; et in confratrem receptus, diem extremum ibidem clausit. Gauisus ergo Thurstanus, translationis sancti Albani diem quarto idus maii celebrari instituit. Instinctu tandem abbatis Pauli, cogente regis Willelmi edicto, cum monachi helienses ossa sancti Albani cum scrinio reddere vrgerentur, ablatis reliquiis cum caracalla, cum qua capitalem subiit sententiam sanctus Albanus, necnon reliquiis apostolorum quas sanctus Germanus cum eis recondidit, alia ossa in scrinio reposuerunt et ad monasterium Sancti Albani remiserunt[2]. Iudicia premissorum discutienda lectoribus peritis relinquens; que diuersis in locis exarata repperi, sine inuidia scribendo communicare decreui. Quidam tribunicie potestatis, nomine Thurstanus, quendam viculum ecclesie Sancti Albani sub annuo censu a monachis accepit: et processu temporis censum soluere renuens, terram illam vt suam propriam vendicauit. Et ecce eques quidam terribilis in equo albo obuiam ei veniens, et armis aureis renitens, eum hasta percussit, et elisum in terram semiuiuum relinquens abiit. Resumpto tandem sensu, reatus sui penitens, omnem satisfactionem promisit. Sed conualescens ad scelus suum cum rediret, in medio conuiuantium cetu subito duo viri incogniti ad eum festinando prorumpunt, et arripientes eum fortiter in terram precipitant: qui confractis ceruicibus coram omnibus expirauit. Et protinus viri illi egressi, nusquam comparuerunt. Cum domum quandam vorax flamma inuaderet, monachi feretrum ignibus opponunt: et sedatis flammis et extinctis, edificia ab incendii periculo liberantur. Multi infirmi, variis languoribus oppressi, sancti Albani suffragium postulantes,

[1] E. Alfridus. [2] The following is ed. in Act. SS. Boll. p. 144.

integram sanitatem se recepisse letantur. Naues etiam periclitantes in mari[1], sedata tempestate eius beneficia consequuntur. Iuuenis quidam homicidii reus, ad sancti Albani presidium confugit; sed promissis cuiusdam deceptus, egressus capitur, iudici presentatus conuincitur, et lata sententia, oculorum [dextereque][2] pariter et genitalium mutilationi est addictus. Cumque lictores oculos eius eruere niterentur, omnis eorum conatus cassatur: Sanctus enim Albanus reum adamante duriorem effecit; sicque ad ecclesiam currens, gratias deo letus exsoluit. Diues quidam, in translatione sancti Albani, ad agrum cum messoribus iuit; et videns multos ad ecclesiam tendentes, dixit: 'Quare ad Albanum pergerem ego, qui rusticus quidam fuit vt ego, per posteriora stercora egerens vt ego.' Dixit, et cibum quo refectus fuerat, per os blasphemum euomuit[3] et[4] sub forma stercorum egessit. Per septem annos quibus vixit, nunquam, nisi per oris blasphemi officinam, ventrem purgauit. Et licet ditissimus fuerat, ad tantam tamen[5] deuenit inopiam, vt victus necessaria ante mortem vix haberet. Vxor eius, quamdiu vixit, ostiatim[6] mendicauit. Filia eius, ventris multata tumore, pregnante grossior, in vtero quod pareret non habens, monstruosum spectantibus prestabat prodigium. Miles quidam, Herebertus[7] Duket nomine, latrociniis assuetus, terram Sancti Albani nocturnis incursibus depredabatur. Factum est autem vt cum domino suo in ecclesia Sancti Albani missam audiret: et vocans dominus milites suos, ait illis: 'Videtisne Herebertum solito minorem effectum?' 'Videmus, inquiunt, et supra modum obstupescentes miramur.' Et ceperunt inter se eum deridere. Egressis omnibus de ecclesia, ait dominus: 'Hereberte, quid est quod tam paruus effectus es? Vide ne beatum Albanum in aliquo leseris, qui, Britonum more, cito in male conscios animaduertit.' Herebertus vero confusus, vix manibus strepam tangere potuit, quam prius facillime pede tangebat. Et statim signo crucis humeri[s][8] apposito, peccata commissa abbati cum lachrymis confitetur, veniam obtinuit, et solitam staturam recuperauit. Peregrini dum per mare nauigarent, orta tempestate maxima, quinque ex eis beati Albani suffragium flebiliter implorabant. Et ecce nauis, vim ventorum ferre non valens, tabularum ruptis compagibus fluctus admittit. Periit[9] nauis, pereunt et qui in ea fuerunt, his quinque exceptis quos beatum Albanum diximus inuocasse. Nam vnde maris, eos incolumes subuehentes, in portum voluntatis eorum, cum omnibus rebus suis exposuerunt. Cum quidam nocte quadam ante martyris Albani altare consideret, deum non timens nec martyrem reueritus, cum summa festinatione calceos suos resartire cepit. Cumque aliquantulum in opere iam processisset, ecce tam valide alapa ei impressa est, vt a summo gradu non solum ad

[1] T. E. Mare. [2] added in T. [3] T. Tan. non euomuit. [4] T. set. [5] Vit. demum. [6] T. hostiatim. [7] T. Herbertus. [8] T. E. humeri. [9] r. perit.

infimum, verum etiam longius in pauimento deuolueretur. Pre timore autem exterritus, relictis que in manibus habuerat, de ecclesia quamtotius aufugit[1].

¶ De sancto Aldelmo episcopo et confessore[2].

BEatus Aldelmus, splendidissimo Anglorum genere oriundus, attauis etiam regibus est editus. Pater siquidem eius nomine Kentenus, vir deo deuotus, Yne[3] regis Westsaxonum fuit germanus. Hic igitur Kentenus ex vxore sua filium genuit nomine Aldelmum. Aldelmus enim anglice, latine 'vetus galea' interpretatur: quia galea salutis caput protectus, optimam de hoste in celum reuexit victoriam. Puerilibus elapsis annis, liberalibus studiis traditus est; vbi adeo in breui refloruit, vt doctoribus, quos grecos et latinos habebat, preferendus estimaretur. In meldunensi demum monasterio, modo Malmesbiria vocato, primo monachus, dehinc presbyter, et abbas effectus; cibi potusque abstinens, vigiliis et orationibus vacabat. Fama enim eius multis preconiis illustrata, iam mare transierat, Alpes excesserat et Romam penetrauerat. Qua incitatus, papa Sergius scriptis eum asciuit, et honorifice suscepit. Dum enim quadam die in lateranensi ecclesia missam celebrasset, et casulam exuisset, porrexit eam retro se, ratus alicui ministrorum illam tradere. Sed quia seruientium defuit industria, diuina mox affuit prouidentia: Confestim namque radius solaris per fenestram irrumpens casulam excepit, et eam diu sustinuit. Casula enim illa, ad miraculi memoriam, meldunensem hactenus decorauit ecclesiam. Per idem tempus [forte][4] contigit Rome vt puer, ex incesta matre incestoque patre editus, famam apostolici lederet, quod eum, vt fieri solet, vulgaris opinio ex pontifice genitum crederet. Anxius Aldelmus, multa amicitia federatum sibi presulem tali fedari infamia, puerum nouem dies a natiuitate habentem exhiberi precepit, imperatque in virtute et in[5] nomine Ihesu Christi vt fateatur si Sergius incesti conscius habeatur. Respondit infans absolutissimo sermone, antistitem affinem criminis non esse; nichil illum commune cum secundo sexu habere. Aldelmus itaque et ab amico pontifice depulit infamiam, et sibi accumulauit gratiam. Cum autem in cenobio suo ecclesiam sancte Marie construeret, una[6] trabium ne-

[1] At the bottom, MS. Tib. has the following Antiphon:

(Salue) splendor quem intendit flos Albanus martirum: eius prece cuius in te collaudamus meritum, auge nostrum et adimple pium desiderium. V. Gloria et honore.

Quesumus, omnipotens deus, vt beati Albani martiris tui precibus tuam nobis iusticiam placari senciamus, cuius gloriosa certamina solempni deuocione ueneramur, per etc.

[2] Extracted from the Vitae II and I in Act. SS. Boll. May VI. p. 84; same extract in Surius and Sarum Breviary. [3] E. yue. [4] added in T.
[5] om. in T. [6] T. una; E. ima.

cessaria curtior aliis inuenta fuit. Aldelmus igitur, fusa ad deum prece, trabem mox iuxta votum elongatum inuenit. Ea tempestate a Bertwaldo archiepiscopo ad colloquium ascitus; eo iuxta litus maris transeunte[1], naute quidam ipsum, vestibus sordidum, contempnere et deridere non verebantur. Et ecce, contrario flante vento, mare insurgit, hyems seuit, tempestas inualescit. Periclitantes ergo naute, et mortis horam expectantes, reatum suum cum lachrymis confitentur, et sancti Aldelmi suffragium inclamitant. At ille scapham[2] ad inferendum auxilium conscendit: et mox vt sanctus lembum corpore suo[3] pressit, ad omnem tranquillitatem se paratum mare prebuit, et nautas cum naue terre appulit. Hic enim vir sanctus multos conscripsit libros, vtpote vndecumque doctissimus; inter quos librum 'de virginum laude,' et 'de pugna septem principalium vitiorum,' 'de disciplinis philosophorum,' 'de ammonitione fraterne charitatis,' multosque alios composuit libros. Fecit quoque cenobium iuxta fluuium qui vocatur From: vbi adhuc stat ecclesia in honore sancti Iohannis Baptiste constructa; et apud Bradeford tertium construxit monasterium. Sed illa monasteria a Danis postea fuerunt deleta et destructa. Nusquam enim a monasterio, nisi necessitate magna coactus, progrediens, pecuniarum minime auidus extitit, sed omnia sibi erogata in vsus vtiles et pauperum expendebat; vt autem carnem suam fragilem domare posset, fonti qui proximus est monasterio, qui 'fons sancti Aldelmi' vocatur, se humerotenus inmergebat: ibi nec glacialem rigorem curans, noctibus durabat psalterium totum decantans. Feminarum consortia non fugiebat, immo vel assidens vel cubitans aliquam detinebat, quousque carnis tepescente lubrico, quieto et immoto discederet animo. Derideri se videbat dyabolus, cernens adherentem feminam, virumque, alias auocato animo, insistentem cantando psalterium; et valefaciebat sanctus mulieri saluo pudore, illesa castitate. Sanctus enim Aldelmus vice quadam detulit secum de Roma altare ex marmore candido, habens in grossitudine sex pedes, in longitudine quatuor, in latitudine tres palmos. Hunc lapidem vsque ad Alpes secum detulit camelus, et ibi propter prerupta vie concidit: et ruina iumentum contriuit, et marmor in duas partes fregit. Quo viso Aldelmus fusa ad deum prece, et data benedictione; salutis vigor animali redditur, et fractura lapidis, qui[4] non recta linea sed quodam amfractu dissiliens crepuerat, statim se in solidum compegit; in miraculi tamen memoria adhuc cicatrix scissure ostenditur, sanata quidem miraculo, sed curioso tamen perspicua oculo. Lapis ille modo dicitur esse in quodam canonicorum prioratu nomine Britonum[5], in Somersitana[6] prouincia. Processu tandem temporis westsaxonica plaga in duos episcopatus

[1] E. transsemite. [2] E. schapham; T. scapham. [3] T. suo corpore. [4] T. E. que. [5] T. brutonum. [6] T. somersetana.

diuisa extitit, et Daniel Wintonie preficitur, et Schireburnie Aldelmus subrogatur, post Heddam episcopum, qui vtrique prouincie presidebat. Aldelmus vero in senectute bona, plenus virtutibus et sanctitate, migrauit ad dominum, octauo kalendas iunii; et in monasterio suo meldunensi, id est Malmesbury, cum magno honore sepelitur. Cuius obitum sanctus Egwinus diuinitus prenoscens, in quodam suo scripto sic ait: 'Post duos annos Aldelmus religiosus episcopus migrauit ad dominum: quod ego per reuelationem agnoscens, conuocatis fratribus, excessum venerandi patris eis aperui; concitoque gradu ad locum, vbi sacrum corpus iacebat, quinquaginta fere milibus vltra meldunense monasterium positum, deueni, et ad sepulturam adduxi, et honorifice sepeliui; mandans vt in quocumque loco sacrum corpus in asportatione pausauerat, sacre crucis signacula erigerentur.' Manent adhuc omnes cruces, nec vlla earum [1] vetustatis sensit iniuriam; quarum vna in claustro monachorum videri vsque hodie potest. Cum enim in quadam valle, dum viueret, ad predicandum pergeret, et sermonem ad plebem faceret; forte baculum fraxineum, quo vtebatur, terre fixit, et interim per dei virtutem miram in magnitudinem excreuisse, succo animatus, cortice indutus, foliorum et frondium decorem emisisse dicitur. Obiit autem anno domini septingentesimonono, ab anno quo factus est abbas tricesimo quarto, et episcopatus sui anno quinto. Post ducentos quadraginta annos post obitum eius, scilicet anno domini nongentesimo quadragesimonono, eleuatum fuit corpus eius sacrum de terra, et in scrinio cum magno honore collocatum. Narrat enim Beda libro quinto capitulo octauodecimo quod 'Aldelmus' in ecclesiasticis rebus et scientia scripturarum nobiliter instructus, scripsit, iubente synodo sue gentis, librum egregium aduersus errorem Britonum quo vel pascha [2] non suo tempore celebrabant, vel alia perplura ecclesiastice castitati et paci contraria gerebant; multosque eorum ad catholicam dominice [3] pasche celebrationem huius libri lectione perduxit. Scripsit et 'de virginitate' librum eximium, quem in exemplum Sedulii geminato opere, et versibus [h]exametris et prosa, composuit. Scripsit et alia nonnulla, vtpote vir vndecumque doctissimus; nam et sermone nitidus, et scripturarum, vt dixi, tam liberalium quam ecclesiasticarum erat eruditione mirandus. Hec Beda [4].

[1] E. eorum. [2] T. pasca. [3] T. dominici. [4] MS. Tib. here adds the narration of Alquinus, which in MS. Tanner and the Ed. of 1516 is annexed to S. Ythamar (where a narrative is wanting in Tib.). At the bottom MS. Tib. has the following antiphon:

Aue presul insignis Aldelme, salue gloriose senator celestis curie, intende in faciem supplicantis ecclesie, et accepta laudum preconia presentis familie alleluia. V. Ora pro nobis beate Aldel.

Deus qui inter apostolicos ecclesie doctores sanctum Aldelmum pontificem celesti splendore fecisti lucere, annue quesumus ut sicut in eo formam salutis agnouimus, sic eius uestigiis inherere studeamus, per etc.

[1]¶ De sancto Alredo abbate et confessore[2].

VEnerabilis Alredus[3] cum infantulus in cunis iaceret; venit ad domum patris eius archidiaconus quidam nomine Willelmus, vir quidem preclarus genere, et secundum carnem Alredo propinquus. Is enim ad infantulum respiciens, videt faciem illius in speciem solis conuersam, et splendidissimis choruscare radiis, vt sue manus apposite vmbra succederet; tamque serenus innotuit paruuli vultus, vt tamquam in speculo perfecte videri posset. Affirmauit ergo archidiaconus illum in oculis dei magnum futurum, cui tanta gratia in sua infantia arrisisset. Cum autem puerulus de puerorum ludo regressus domum intrasset, intuens eum pater dixit: 'Eya fili, inquit, quales[4] nobis edicis rumores?' Et ille: 'Archiepiscopus eboracensis hodie obiit, pater mi.' Ridet ille his auditis cum vniuersa familia, et dixit: 'Vere fili, inquit, ille obiit qui male viuit.' Et puer: 'Aliter iste, pater, nam carne solutus vltimum hodie valefecit mortalibus diem.' Tertio vero post hec[5] die, quod puer predixerat cunctis de episcopi obitu verum apparebat. In hospicio Rieuallis, eboracensis diocesis et cisterciensis ordinis, cum esset, pridie antequam ad habitum reciperetur, in cella nouitiorum ignis in domo illa accensus, vsque ad laquearium[6] iuncturas seuiens vehementer preualebat, vt culmen edificii in momento consumere crederetur. Alredus cum ceteris ad mensam sedens, apprehendit ciphum[7], et extensa manu siceram[8] quam continebat, in medium flammarum cum fiducia proiecit: et confestim flamma[m] ignis extinxit. Adolescens enim tanto amore a rege Scotorum Dauid complexus est, vt quasi secundus in curia eius factus, ad episcopatum eum promouisset, nisi ad cisterciensem ordinem citius aduolasset. Ita pium in omnibus et mansuetum se exhibuit, vt Iesus non turbaretur ad iram, maledictis stimulatus non prouocaretur ad vindictam; amorem pro odio, bonum pro malo, pro inuidia obsequium semper reddere satagebat. Miles quidam videns illum a rege pre omnibus amari et plus ceteris honorari, illum persequi cepit et graui odio insectari, quandoque etiam coram rege illum verbis iniuriosis appetere. Cui ille: 'Bene, inquit, dicis, o miles, optime loqueris, et vera sunt omnia que dicis, et mendacium odis; meque, vt credo, diligis.' Tandem miles ille considerans Alredum non turbari, a virtute in aliquo non auelli, penitentia ductus veniam petiit, et firmum amicum de reliquo se illi fore spospondit[9]. Cui ille: 'Fateor, inquit, congaudeo penitentie tue, et idcirco multo magis te amabo, quia odio tuo in amorem creui domini mei, et, pacientia mea per hoc excitata et

[1] Ed. in Act. SS. Boll. Ian. II. p. 31. [2] Title in T., De seruo dei Alredo abbate. [3] T. Alfredus. [4] E. qualis. [5] E. hoc. [6] T. E. laquearum. [7] = scyphum. [8] T. E. ciceram. [9] T. spopondit.

probata, forte aliquantulum profeci apud deum.' Veniens post hec ad monasterium ryeuallense, et habitum monachorum suscipiens, et in vite conuersatione proficiens; cum cura nouiciorum sibi iniuncta fuisset, quidam clericus ordinem intrans valde instabilis effectus, velut arundo mutabilis ferebatur. Super quo motus Alredus, dixit deo in corde suo: 'Da michi animam huius, et quod ipse minus habet salutis, licet indigno gratia tua concedere digneris, domine deus meus.' Non multo post frater ille ad seculum redire desiderans, rem magistro indicat et desiderium praue mentis sue exponit. Cui Alredus ait: 'Noli, frater, perire; nam non poteris, quamquam et velis. Et stultissimum est hoc ipsum velle, cuius contrarium cupiunt omnes sancti: Omnes enim saluari desiderant.' Sed ille monita salutis non audiens, a monasterio recessit, et per deuia saltus tota die vagabundus oberrat; et parum ante solis occasum ad viam rediens, subito infra murum monasterii transpositum se sensit. Alredus obuiam illi occurrens, amplectitur collum eius, deosculatur faciem eius, et dicit: 'Fili, quid fecisti michi sic? Ecce fleui pro te hodie multis lachrymis, et credo in deum quod sicut petii a domino, et tibi promisi, non peribis.' Fecit enim in probatorio cacellam testeam ad modum paruule cisterne sub terra, cui per occultos riuulos aqua influebat. Ne autem deprehenderetur, os eius lapide latissimo claudebat. In illam intrans sepe, aqua frigidissima calorem in se omnium extinxit vitiorum. Idem frater, cuius animam deum rogauit vt sibi daretur, pristine mutabilitatis incendio conflagratus, a monasterio recedere volebat: Et veniens ad Alredum, tunc abbatem de Reuesby factum, dixit: 'Domine, grauitatem ordinis leuitas mea non sustinet. Res omnes contrarie sunt nature mee, diuturnos labores non fero. Angor et crucior in mora longa vigiliarum, laboribus frequenter succumbo manuum, vestium asperitas carnem penetrat; voluntas mea delitias appetit seculares, et amores mundi et voluptates suspirat.' 'Et ego, inquit abbas, lautiores cibos et blandiora vestimenta tibi preparo, et omnia que monacho debentur, portabiliora indulgeo.' 'Nolo, inquit ille, licet michi dederis omnes diuitias domus huius.' Et abbas: 'Nec ego gusto cibum, donec inuitum aut volentem te reducat dominus.' Currit alter ad portam, vt recedat: alter in cubiculum intrat, et orat. Lamentatur pius abbas filium, et suspiriis intimis cordis erroneum plangit, et consolationem contempnit. Fugitiuus autem ad portam veniens, ianuis apertis quasi murum ferreum sensit; et sepius exire temptans, cum propositum suum nullo conatu implere posset, ad abbatem compunctus rediit, et veniam petens, stabilitatem promittit. Cui abbas dixit: 'Euge fili mi, bene venisti; vere misertus est mei deus meus, qui te sanum reduxit.' Nec multo post brachium cuiusdam fratris tumore inflatum, signo crucis tumorem fugauit, et sanitati reddidit. Factus post hec abbas Rieuallis, ita parcus in

cibo extitit, vt eum non hominem, sed spiritum esse putares. Numerum monachorum vsque ad centum quadraginta, et quingentos fratres in monasterio suo ampliauit. Licet enim calculo, et artetica[1] passione, ante obitum per decennium vexatus fuisset, in humilitate tamen et pacientia perseuerans, fratribus sepius hoc dicere solebat: 'Filioli, loquimini que vultis, tantum non exeat de ore vestro verbum turpe, detractio in fratrem, et blasphemia contra deum.' Scripsit enim vitam sancti Edwardi regis et confessoris, vitam Dauid regis Scotie, sancte Margarete regine Scotie; triginta tres omelias super onus Babilonis in Ysaia; tres libros de spirituali amicitia; de natura anime et quantitate ac subtilitate libros duos; multas quoque scripsit epistolas: et quod in litteris commendauit, hoc in vita complere curauit. Digitum autem suum in os fratris cuiusdam muti posuit, et ipsum loqui precepit, dicens: 'Loquere, mi frater, in nomine domini.' Qui statim omnibus admirantibus respondit: 'Libenter loquor tecum, benedicte domine.' Et Alredi meritis confestim sanus effectus, laudes domino referebat. Sincopis[2] passio fratrem quendam perurgens vexabat, vt neque vox neque sensus in illo apparebat. Cui accedens abbas dixit: 'Dilecte fili, saluet te filius dei.' Nec mora, omnis dolor in eo conquieuit. Quidam abbas ei subditus, multa conuitia, improperia, et blasphemias Alredo inferens, eum iniuste[3] commouit, et spiritum eius merito contra se[4] prouocauit. Cuius maliciam grauiter ferens, ad celum oculos et manus eleuans dixit: 'Domine rex eterne glorie, sentiat, queso, cito iste finem malicie sue, quia tu scis falsa esse que nomini meo nititur ascribere.' Cumque abbas ille cenobium suum intrasset, in lectum decidit, et die septimo cum magnis cruciatibus vitam finiuit. Descendens in Galwediam Alredus, inuenit regulum terre illius contra filios suos iratum, filios in patrem seuientes[5], et in se inuicem fratres. Est autem terra illa fera, siluestris, et barbara; bestiales homines, et barbarum omne quod gignit. Veritas ibi non inuenitur, sapientia locum non habet. Nam neque fides neque charitas diu perdurat in ea. Castitas totiens patitur naufragium quotiens libido voluerit, nec est inter castam et scortum vlla distantia, mulieres per menses viros alternant. Inter religiosos tamen quidam aliorum consilio et ductu satis religiosi existunt, sed propria industria raro perfecti. Sunt enim naturaliter hebetes[6], et animalem habentes spiritum, voluptatibus carnis semper intendunt. Inuenit itaque Alredus principes prouincie ira et dissentione[7] turbatos, quorum odia et rancores nec rex Scotie humiliare, nec episcopus mitigare suffecit; multoque sanguine terram polluerunt. Quos Alredus non tantum pacificauit, verum patrem filiorum habitum religionis suscipere inflexit, et qui multa milia hominum vita priuauerat, vite participem[8] eterne fieri

[1] r. arthritica. [2] E. Cincopis. [3] E. inuste. [4] se om. in T.; Tan. eum. [5] E. seuientem. [6] T. ebetes. [7] E. discentione; T. dissencione. [8] E. perticipem.

docuit. In ore viri qui aquam potando ranam deglutiuerat, digitos imposuit, et eleuatis oculis ad celum dixit: 'Domine rex omnipotens, obsecro per filium tuum dominum Ihesum, respice super hanc creaturam tuam, et fac huic sicut vis et scis.' Nec mora, rana ad digitos suos ascendit et, humore magno et putredine sequentibus, in terram cecidit. Per quatuor ante obitum suum annos ab omni vite presentis iocunditate corpus absoluit; ob nimiam corporis maciem et faciei extenuationem cutis ossibus adherebat. Parum namque comedens et minus bibens, ciborum appetitum incredibilis abstinentia extinxit; medicorum consilia spreuit, et pro deo corporis remedia contempnens, anime sanitati consulere satagebat. Legebat autem libros quorum lectio lachrymas elicere solet, et edificare mores; et maxime 'Confessiones' Augustini manibus assidue portabat. Sedebat sepe in fouea in solo oratorii sui facta, cogitans quia puluis esset; vbi lux angelice visitationis resplenduit super caput eius, et quasi cum hominibus, ita cum spiritibus celestibus loquebatur. Et cum solus sepe esset, plurimorum voces cum illo audite sunt. Spiritu quoque prophetie claruit; nam fratribus quibusdam, antequam confiterentur, peccata iussit confiteri, et que occulte commiserant predixit, locum et tempus adiungens. Fratres duo cum nocte quadam in dormitorio exclamarent et fratres ad horrendam eorum vocem excitassent, fratri, illud in crastino Alredo referenti, dixit: 'Vere fili, inquit, inter fratres nostros nocte ista dyabolus aduenit, et aliquem seducere cogitauit, sed sine effectu attemptate malicie cum confusione quamtotius abscedere compulsus est. Verumtamen[1] aliquantulum ei quispiam consensit.' Post quemdam sermonem in capitulo factum, inter cetera fratribus dixit: 'Videte fratres, vitam vestram, corrigite mores, saluti vestre intendite quia pro certo affirmo, aliquis vestrum ad dampnationem suam ad corpus Christi accedit, quem publicare nolo; eius correctionem diligo, et rubori parco.' His cum admiratione magna auditis, qui reos se cognouerant, venientes secreta cordis sui ei aperire festinabant. Frater quidam aspiciebat in visu noctis: et vidit coram facie eius quoddam excelsum edificium artificiose constructum, amplum et venustum, vnoque tantum ostio[2] introitum ostendens. Fenestre in illo nulle, nulla foramina, nullum ibi lumen, nisi per paruum solis radium, qui ostio aperto infundebatur. Ligna domus omnia odorifera et fragrantia erant. Quanto propius accedebat, tanto in illius suauitate odoris amplius delectabatur. Et aspiciens per ostium, vidit lectum in pauimento positum, et in lecto iacentem abbatem suum. Cum autem ingressus abbatem mortuum videret, vbertim eiulare et flere cepit. Et eleuans oculos ad tectum domus, vidit imaginem hominis relucentem supra omne quod carnalis oculus in hoc mundo conspexit; totumque edificium

[1] T. verumptamen. [2] T. hostio.

tamquam mille luminaribus illustratum refulsit. Per medium omnium membrorum imaginis ita clare vidit ac si in parte altera presens affuisset. In medio autem domus imago in aere apparebat, subtus vel supra nullo adiutorio suffulta. Nubecula tamen quedam subobscura iuxta vmbilicum visa est, que non adherebat luci figure, sed ibi parumper motabilis dependebat. Et ecce vir a latere assistens, vultu et habitu gratus, fratri ineffabiliter admiranti ait: 'Quid miraris? Quare non potius respicis ad patrem tuum, qui ante te iacet, vt estimas, mortuum?' Et ille: 'Gloria, domine, huius imaginis obliuisci me fecit mortem dulcissimi patris mei.' Et alter: 'Non est mortuus pater tuus. Nam et figura hec quam vides, anima illius est. Tantum autem in operibus eius restat illuminandum, sicut illa nubecula que circa vmbilicum mouetur imaginis. Quod cum fuerit illuminatum, migrabit ad dominum. Et vt scias, inquit, quod hec imago anima illius sit, ecce ingreditur corpus eius.' In ictu oculi, illa figura in corpus per os eius illapsa, vidit statim abbatem se mouere, quasi vellet de loco consurgere. Et pre gaudio frater ille ita valide exclamare cepit, vt ceteros fratres, de lectis surgentes, eum excitare cogeret. Per integrum ante obitum suum annum tussis sicca pectus eius ventilans, cum aliis infirmitatum generibus in tantum debilitauit eum, vt sepe missarum solemniis celebratis in cellam rediens, per vnam horam nec loqui nec se mouere preualens, immobilis in stratu cubaret. Demum vocatis in vnum fratribus, inter cetera illis dixit: 'Deum inuoco testem quod nullius malicia, detractione, vel lite exarsi, ex quo habitum suscepi religionis, que aliqua commotione diei finem in corde meo valuit expectare, semper pacem et fraternam salutem, et propriam quietem diligens. Hoc gratia dei animo imperaui, ne turbata mentis mee patiencia solis occasum pertransiret.' Dormienti cuidam fratri abbas infirmus apparens, dixit: 'Quando, frater, putas transibo?' 'Nescio, domine,' inquit ille. Et abbas: 'Pridie idus ianuarii migrabit ancilla domini, anima mea, a domo sua terrena, quam hucusque inhabitauit.' Et factum est ita. Nam secunda die post hec, circa quartam vigiliam noctis, pridie idus ianuarii, migrauit ad dominum, Anno domini M.C.LXVI, et anno vite sue quinquagesimo septimo. Abbas iste adhuc viuens cum passione colica et tortione[1] calculi multum vexaretur, et super mattam iuxta ignem sedens, inter genua caput prorsus habere videretur; superuenit frater quidam, fremens atque crudeliter dentibus frendens, et manibus suis abbatem cum matta apprehendit et totis viribus in ignem proiecit, clamans et dicens: 'O miser, ecce modo te occido, modo te morte dura perdo. Quid hic iaces fictissime? Ammodo non erit quod mentiaris, quia nunc vtique morieris.' Inter hec monachi venientes,

[1] r. torsione.

patrem ab igne extrahunt, et zelo accensi in filium pestilentie manus iniicere voluerunt. Sed oblitus infirmitatis, et caritatis memor, precepit illis abbas dicens: 'Nolite, queso, nolite filii, patrem vestrum tunica patientie spoliare. Non sum commotus, non sum lesus, turbatus non sum, quia filius meus est qui me proiecit in ignem, et per hoc purgauit, non peremit. Filius meus est, sed infirmus est. Ego quidem corpore non sum sanus, sed sanauit me in anima infirmus ille.' Et apprehendens caput eius deosculatur, benedicit, amplectitur, et quasi nil mali sensisset vel passus fuisset, dulciter lenire studuit furorem irascentis in se sine causa.

¶ *Narratio edificatoria.*

Hoc tempore Bartholomeus, vir religiosus et theologus, exoniensis episcopus, dum lucris animarum deuotus intendens parochiam visitaret, in villa quadam campestri cum suis clericis pernoctauit. Dormiens igitur de nocte in solario, ecclesie ac cimiterio vicino, cum circa noctis medium euigilasset, lumen quod coram illo ardere solebat, apparebat extinctum. Querente ergo ministro lumen, episcopus interim voces audiuit quasi infantium innumerabilium de cimiterio exeuntes, plangentium et dicentium manifeste: 'Ve nobis, ve nobis! quis ammodo pro nobis orabit et elemosinas dabit vel pro nostra salute missas celebrabit?' Audiens has voces episcopus, obstupuit vehementer, supramodum quid hoc significaret admirans. Cubicularius interim in aula et coquina ignem non inueniens, anxius in villam perrexit, et vix tandem in vltima ville domo [inuenit][1], in qua funus mortuum iacebat, et cum presbytero ville multos circumstantes et lachrymas fundentes vidit. Posito autem in lucerna lumine, cum festinatione rediit et episcopo que viderat enarrauit. Facto autem mane, audiuit episcopus quod vir ille nuper defunctus, vir iustus erat ac timens deum, pater orphanorum et consolatio miserorum, et omnem substantiam suam pauperibus et hospitibus erogauit: tenuit preterea in domo sua sacerdotem, et illi necessaria ministrauit, qui commendationes animarum et missarum suffragia pro defunctis celebraret. Intellexit igitur episcopus, voces animarum esse illorum corporum que in cimiterio quiescebant, plangentes mortem hominis et gementes, per quem, dum vixerat, elemosinarum et missarum habere suffragia meruerunt. Et vocato presbytero qui sub viro defuncto missas pro defunctis celebrauerat, portionem in ecclesia ville illius[2] dedit, iniungens vt, quamdiu viueret, missas et obsequia defunctorum iugiter celebraret.

[1] om. [2] E. illiusT. illi.

¶ De sancto Amphibalo martyre[1].

CVm enim sanctus Amphibalus Albanum martyrem gloriosum sua predicatione et exhortatione, operante spiritus sancti gratia, ad fidem Christi conuertisset, hortatur eum discipulus venerabilis Albanus ab vrbe discedere, dans ei clamidem auro textam, quo tutior[2] ab hostibus redderetur. Vestis autem huiusmodi tante tunc temporis dignitatis et reuerentie extitit, vt illa indutus hostium cuneos penetraret illesus. Adquiescens igitur Amphibalus discipuli precibus, ante lucem fugam arripuit, versus aquilonem iter dirigens ad Walliam, predicaturus gentibus verbum dei. Cum autem multitudo populi columpnam lucis de tumulo beati Albani vsque in celum tendentem, et angelos descendentes et ascendentes, et noctem totam in hymnis et laudibus deducentes, euidenter aspexisset, lumine turbatur insolito, nouitasque rei vertitur in miraculum. Tunc vnus illorum, ceteros videns attonitos, ait: 'Hec miranda, que videmus, Christum dei filium liquido operari constat. Dii quos hucusque coluimus, potius sunt portenta quam numina; quibus virtus nulla, nulla diuinitas inesse facile deprehenditur. Opera nostra inutilia, diesque nostri inutiliter defluxerunt. Ecce noctis tenebre splendoribus celi cedunt; superni ciues eunt et redeunt, sanctitatem Albani commendant. Nos ergo errorem nostrum relinquentes, de falsis ad vera, ad fidem de perfidia conuertamur: Eamus et inquiramus virum dei qui, sicut nostis, Albanum predicando ad Christum conuertit.' His et multis aliis prosecutis, mox errorem pristinum omnes detestantur, Christi fides ab omnibus predicatur, iter in Walliam sub festinatione dirigitur, vbi dei seruus Amphibalus manere putabatur. Ad quem venientes, verbum vite regionis illius hominibus predicantem inuenerunt: causam aduentus sui exponunt, crucem quam suo quondam Albano commendauerat obtulerunt, que recente[3] cruore perfusa, martyrii beati Albani signa preferebat. Cunque omnes ab eo instructi Christo crederent, Verolamium fama repleuit viri dei, asserens quosdam de ciuitate hominem sequi transmarinum, eiusque suasu deorum culturas et leges patrias abiecisse. Turbatis igitur vniuersis, cum armis suis ad eum tandem perueniunt. 'Seductor, inquiunt, pessime, cur populum simplicem circumuenire verborum fallaciis voluisti, leges calcare et deos contempnere docuisti?' Et ira commoti, sine respectu etatis, sanguinis aut reuerentie, vicini vicinos et amicos neci tradunt: et atrociter in ore gladii mille viros pro Christo occidunt. Sanctus vero Amphibalus, vndique corporibus occisorum vallatus, beatas animas letus domino commendabat. Cuius brachia pagani loris astringentes, ante equos

[1] Extracted from Vita Albani, in Act. SS. Boll. June V. p. 131. [2] E. tutius. [3] T. recenti.

nudis pedibus eum ire compulerunt. In itinere vero languidus quidam iacens clamare cepit et dicere: 'Serue dei excelsi, adiuua me, vt qui propria iaceo depressus infirmitate, tua releuari merear intercessione. Credo enim quod inuocato super me Christi nomine celerem michi possis reddere sanitatem.' Nec mora, sub oculis omnium, qui iacebat languidus, sancti meritis hilaris[1] surrexit et sanus. Egressi sunt autem ciues Verolamii obuiam sancto, et arripientes eum atrocius spoliauerunt, viscera eius patefacta ferro palo in terram defixo circumligantes, et flagellis eum nimiis conterentes, in circuitu pali ambulare fecerunt, et quasi ad signum post hec statuunt cultellisque et lanceolis quod reliquum erat corporis confodiunt. Vir autem domini, tanquam nichil mali pateretur, vultu hilari stabat constantior, et signa sui martirii toto iam corpore preferebat, prodigiosum cunctis de se prebens spectaculum, quod post tanta supplicia, post tot mortis genera adhuc viuere potuisset. Eadem hora plurimi constantiam sancti videntes[2], renunciantes ydolis, christiane fidei se subdiderunt, martyrem deprecantes vt ipsius intercessione beatitudinis eterne participes fieri mererentur, pro qua animas ponere minime formidabant. Quo cognito, princeps vocatis mox spiculatoribus, omnes qui deorum curam abiecerant et culturam, et doctrinam clerici sequebantur, interfici iussit. At illi ferale complentes edictum, mille viros morti tradiderunt, beato Amphibalo intuente eorumque animas domino commendante. Tunc vnus qui ceteris audacior videbatur, sic virum dei prior alloquitur: 'Crudelissime hominum, cur imprudentes illos persuasionis tue fraude decepisti, et monitis tuis irretitos a cultura deorum subtraxisti? Tuorum subtilitate verborum parentes et amici nostri in perditionem abierunt. Sed quamuis deos et homines ad iracundiam supramodum prouocaueris, eorum tamen gratiam penitendo poteris promereri. Perfecte penitencie hoc erit indicium[3], si sectam illam quam hucusque tenuisti deserueris, et deos inuictos, quos ignorans forsitan offendisti, ceperis adorare. Tunc omnes quos neci nuper tradidisti, per sue diuinitatis potentiam dii omnipotentes a mortuis ad vitam reuocabunt.' Tunc sanctus ait: 'Dum deos tuos, o pagane, nimis laudibus conaris extollere, in verbo tuo te noueris offendisse: Solus enim dominus meus Iesus Christus suscitat mortuos et viuificat. Illos vero quos quasi deos colitis et potentes in celo estimatis, potenter tormenta patiuntur in inferno. Horum participes et socii in tormentis erunt iniusti, adulteri, maledici, ceterique qui dum hic viuerent, similes se demonibus per actus reprobos reddiderunt. Tu quoque, pagane, cum ceteris cultoribus idolorum, nisi citius relicto gentilitatis errore ad fidem Christi conuertaris, eisdem penis inferni subiacebis. Misericordia dei magna est: nolite desperare. A viis

[1] E. halaris. [2] constantiam—videntes om. in T. Tan. [3] E. iudicium.

vestris prauis resipiscite, et ad baptismi gratiam conuolate. In baptismo peccata donantur, celum homini reseratur, et vetustate deposita, noua quodammodo efficitur creatura. Qui enim prius erant per culpam filii dyaboli, fiunt postmodum per gratiam filii dei. Ad hanc ergo gratiam confugite, vt penas sempiternas possitis euadere.' His auditis, furore accensi impii in necem innocentis, beatum spiritum eiicere totis viribus elaborant. Et licet dei martyr saxorum multitudine vndique cederetur, immobilis tamen in oratione persistens, loco suo motus non est, nec in partem alteram vel ad horam declinauit. Cum demum inuictum spiritum celo redditurus esset, eleuatis in celum oculis Ihesum stantem ad patris dexteram vidit, et angelorum concentum in celis audiuit, inter eosque Albanum suum recognouit. Quem sibi in auxilium inuocans, 'sancte, inquit, Albane, deum nostrum depreceris vt michi angelum bonum obuiam mittat, ne michi predo truculentus obsistere, nec iter meum pars iniqua valeat impedire.' Et ecce duo angeli celesti fulgore radiantes ad eum de supernis veniebant; vox etiam huiusmodi celitus ad eum facta insonuit: 'Amen dico tibi, quia [hodie][1] cum discipulo tuo[2] eris in paradiso.' Pagani vero celestem sonum audientes, stupefacti stabant. Angeli vero beati viri animam, niueo candore fulgentem, secum assumentes in celum cum hymnis et laudibus detulerunt. Pagani enim corpus exanime in vinculis constitutum lapidibus adhuc obruere non cessabant; christianus quidam corpus martyris latenter auferens, sub terra diligenter occultauit. Interim celestis in populum ira deseuit: distorquentur labia, varia deformitas vultus apprehendit, obrigescunt digiti, nerui officiis non funguntur; ardent lingue quibus beato martyri conuicia fuerant illata. Omnium membrorum flexibilitas ita repente diriguit, vt ne lapidem quidem de terra leuare iam possent. Iudex autem, amisso rationis intellectu, amens effectus est. Quotquot enim manum erexerant contra dominum, dignam pro meritis a iusto iudice senserant vltionem. His autem visis, fidem Christi tota ciuitas deuote suscepit, et multi diuini amoris instinctu sua relinquentes Romam adeunt, commissa deflent, errores fatentur, vndamque lauachri expetunt salutaris. [3]Anno autem domini millesimo centesimo septuagesimooctauo, sanctus Albanus visibiliter apparuit cuidam viro mediocris substantie, nomine Roberto, vicum Sancti Albani inhabitanti; qui, vt sibi videbatur, erat decori vultus et elegantis stature, vestibus niueis indutus, virgamque[4] pulcherrimam dextera baiulabat. In cuius ingressu domus tota resplenduit, et quasi claritas solis interiora cubiculi circumfulsit. Et iacentem ex nomine vocauit, percussoque latere eius, si dormiret requirebat, dicens: 'Roberte, dormis?' Qui cum se vigilare diceret, subintulit: 'Ne timeas, frater, neque formides: ego sum prothomartyr Britannie

[1] om. in T. E. [2] tuo om. in T. [3] cf. Matth. Paris. Hist. maior. [4] que om. in T.

Albanus; surge velociter et sequere me.' Qui statim surgens, per tria miliaria vsque ad villam nomine Redburna sequebatur sanctum. Tunc sanctus Albanus paululum a via declinans, apprehensa viri manu dixit: 'In hoc loco iacent reliquie Amphibali magistri mei': Et pollice viri terram ad instar crucis aperuit: et euersa cespitis modica portione, quasi quoddam scrinium apparebat, cuius resupinato operculo splendor nimius exiens orbem illuminauit. Reclusa vero capsa, et reposito cespite, dixit Albanus: 'Signa diligenter locum, et eamus hinc et ad locum vnde recessimus reuertamur.' Regressis illis, sanctus ecclesiam suam intrauit, et homo ille proprio se lecto recepit. Elapsis post hec duobus annis, idem vir diuinitus admonitus, abbati ordinem rei geste denudauit, et locum fratribus ostendit. Qui terram aperientes, sanctum Amphibalum inter martyres duos medium, et ambobus collateralem, tertio martyre quasi ex transuerso et opposito locum solitarium occupante, inuenerunt. Inter martyris reliquias cultelli duo reperti sunt; nullumque ex ossibus eius integrum apparebat, cum aliorum sanctorum ossa fere illesa perdurassent. Lapidibus enim conquassatus occubuit, et post eius mortem persecutorum immanitas exanima membra saxorum ictibus obruit et confregit. Cum enim siccitas magna illis diebus perdurasset, eleuatis de terra reliquiis sanctis, tanta pluuie inundatio facta est, vt, terra vberius imbre perfusa, desperate fruges spem letiorem repromitterent. Multa quoque miracula, breuitatis causa hoc in loco pretermissa, ad laudem et gloriam sui nominis saluator noster pro martyre suo glorioso ostendere dignatus est.

[MS. Tib. adds: *Incidencia.*[1]

Vir quidam longe profecturus sanctis martiribus Cosme et Damiano uxorem suam commendauit, dans ei signum cui protinus deberet annuere, si aliquando eam uocaret. Post hec autem diabolus, signum quod maritus dederat cognoscens, se in hominem transfigurauit et uxori signum uiri offerens dixit: 'Vir tuus ab illa ciuitate me misit ad te, ut ducam te ad eum.' At illa, ire formidans, ait: 'Signum quidem agnosco; set quia sanctis martiribus Cosme et Damiano commendata sum, super eorum altare michi iura quod securam me duces: et tunc protinus tecum proficiscar.' Ille autem continuo, ut dixerat, sibi iurauit. Secuta igitur eum cum ad quendam locum secretum uenisset, uoluit eam diabolus de iumento precipitare, ut ipsam occideret. Quod illa senciens, exclamare cepit: 'Deus sanctorum Cosme et Damiani, adiuua me: Vobis enim credidi et secuta sum eum.' Confestim autem sancti cum multitudine dealbatorum ibidem affuerunt et eam liberarunt. Diabolus enim statim euanuit. Et dixerunt mulieri:

[1] Cf. Legenda Aurea, ed. Graesse, p. 638.

Nos sumus Cosmas et Damianus, quibus in iuramento credidisti; ideoque festinauimus uenire in auxilium tibi[1].']

¶ [2]De sancto [3]Anselmo archiepiscopo.

SAnctus enim Anselmus in Augustana[4] ciuitate Alpium nobilibus parentibus ortus, a pueritia litteratus, et castus erat. Et audito vnum deum sursum in celo esse, omnia regentem, omnia continentem, suspicatus est, vtpote puer inter montes nutritus, celum montibus incumbere, in quo et aulam dei esse, eamque per montes adiri posse. Cum hoc sepius animo volueret, contigit vt quadam nocte per visum videret, se debere montis cacumen ascendere et ad aulam magni regis dei properare. Verum priusquam montem cepisset ascendere, vidit in planicie, qua pergebat, ad pedem montis mulieres, que regis erant ancille, segetes metere: sed hoc nimis negligenter faciebant et desidiose. Quarum puer desidiam dolens atque redarguens, proposuit illas apud regem accusare. Ascenso monte, regem cum solo suo dapifero inuenit: Nam, vt sibi visum erat, familiam suam ad colligendas messes miserat. Ingrediens itaque puer, a domino vocatur, et allato per dapiferum nitidissimo pane, coram rege reficitur. Mane, quid viderit ante oculos mentis reducens, sicut innocens puer, se veraciter in celo fuisse et de pane dei comedisse credebat, et coram aliis ita esse constanter asserebat. Infestum ei tandem et intestinum generatur bellum: nam patris animus contra illum tali odio inflammatur, vt magis ea que bene, quam perperam[5] ageret, insequeretur. Nec aliqua poterat humilitate patrem lenire: sed quanto se illi exhibebat humiliorem, tanto illum sibi senciebat asperiorem. Exactis proinde in Burgundia et Francia tribus annis, Beccum in Normannia sub Lamfranco confouendus accessit. Regebat eo tempore cenobium ipsum abbas quidam nomine Herlwinus, vir grandeuus et magna probitate conspicuus, qui primus ipsius loci abbas, monasterium ipsum a fundamentis de suo patrimonio construxerat: et Lamfrancus gradum prioris obtinebat. Occupatur itaque Anselmus[6] in litterarum studiis, et corpus vigiliis, frigore, et inedia fatigare non cessauit. Et cum vicesimumseptimum ageret annum, monachus effectus est. In

[1] At the foot MS. Tib. has the following oration:

(Amphibalo) patulo socios conuertere niso (Mortis) in articulo sonuit uox minime . . . : . . . cum discipulo letaberis in paradiso,

Letetur ecclesia tua, deus, beati Amphibali martiris tui sociorumque eius confisa suffragiis, atque eorum precibus gloriosis et deuota permaneat et secura consistat, per.

V. Letamini in domino.

[2] Compiled from the Vita by Eadmer, in Surius and Act. SS. Boll. Apr. II. p. 863. [3] T. uiro dei (on the margin: seruo dei). [4] Vit. Augusta, i. Aoust in Piedmont. [5] E. properam. [6] T. Ancelmus.

tantum vero religiosis operibus et sancte conuersationi animum dabat, vt quisquis [1] religiose in tota congregatione viuere volebat, in eius vita quod imitaretur satis inueniret. Sicque per triennium in omni deuotione proficiens, magnus et honorandus habebatur. Lamfranco autem ad cadomensis cenobii regimen assumpto, Anselmus sub Herlwino abbate prior instituitur. Totum exinde tempus suum in dei obsequio conatus [2] expendere, seculum et eius negocia cuncta ab eius intentione funditus extirpabat. Factumque est vt soli deo celestibusque disciplinis iugiter occupatus, in tantum diuine speculationis culmen ascenderit, vt obscurissimas et ante suum tempus insolutas de diuinitate dei et nostra fide questiones, deo reserante, perspiceret, ac perspectas enodaret, apertisque rationibus, que dicebat rata et catholica esse probaret. Diuinis namque scripturis tantam fidem habebat, vt indissolubili firmitate cordis crederet, nichil in eis esse quod solide veritatis tramitem vllo modo exiret. Quapropter summo studio animum ad hoc intenderat, quatinus iuxta fidem suam mentis ratione mereretur percipere que in ipsis sensit multa caligine tecta latere. Contigit ergo quadam nocte vt ipse in huiusmodi mente detentus, ante nocturnas vigilias in lecto iaceret, et meditando secum rimari conaretur quonam modo prophete preterita simul et futura, quasi presentia, olim agnouerunt [3], et indubitanter ea dicto vel scripto protulerunt. Et ecce cum in his totus esset, et ea intelligere [4] summe desideraret; defixis oculorum suorum radiis, vidit per medias maceries oratorii et dormitorii monachos, quorum hoc officium erat, altare et alia loca ecclesie circumeuntes, luminaria accendentes, et quendam eorum, sumpta in manibus corda, pro excitandis fratribus schillam pulsantem. Ad cuius sonitum conuentu fratrum de lectis surgente, miratus est de re que acciderat. Concepit ergo deo esse leuissimum, prophetis in spiritu futura monstrare; cum sibi concesserit, que fiebant, per tot obstacula corporeis oculis posse videre. Hinc perspicaciori interius sapientie luce perfusus, mores omnis [5] sexus et etatis ita discretionis ratione monstrante [6] penetrauit, vt eum palam inde tractantem, cuique crederes sui cordis archana reuelare. Origines [7] insuper atque semina et radices, necnon processus omnium virtutum ac viciorum detegebat, et quemadmodum vel he adipisci, vel hec deuitari aut vinci possent, luce clarius edocebat. Ab initio enim prioratus sui tanta corpus suum inedia macerauit, vt non solum omnis illecebra gule penitus in eo postmodum extincta sit, sed nec famem siue delectationem comedendi pro quauis abstinentia, vt quibusdam dicere consueuit, aliquando pateretur. Comedebat enim [8] vt alii, sed parce. Sanctis quoque meditationibus insistebat, ex contemplatione summe beatitudinis et desiderio vite perhennis immensos lachrymarum imbres

[1] T. E. quisque. [2] om. in T. [3] Vit. agnoverint. [4] T. intellige. [5] T. E. omnes. [6] T. E. monstrare; Vit. monstrante. [7] E. Origenes. [8] Vit. tamen.

effundebat; huius vite miserias suaque et aliorum peccata amarissime flebat, et vix parum ante nocturnas vigilias, sepe vero nichil sompni capiebat. Inuidebant ei fratres quidam, videntes illum preponi quem iuxta conuersionis ordinem iudicabant sibi debere postponi. Itaque turbati scandala mouent, dissentiones pariunt, sectas nutriunt, et odia fouent. Ipse vero detractionibus eorum reddebat officia fraterne charitatis, malens vincere maliciam in bono, quam a malicia eorum vinci in malo. Quidam nomine Osbernus, ingenio sagax, ad diuersa opera manualia pollens, sed peruersis moribus multum incompositus erat, et Anselmo non modicum inuidebat. Ille tamen puerum piis blandimentis delinire[1], puerilia facta eius tollerare cepit, et multa illi que sine ordinis detrimento tollerari poterant, concedere, vt effrenus[2] animus in mansuetudinem curuaretur. Incipit tandem Anselmum diligere, eius monita suscipere, et mores suos componere. Demum Anselmus paulatim que concesserat puerilia subtrahit[3], ad honestam morum maturitatem prouehit. Et vbi de firmitate boni studii adolescentis se posse confidere animaduertit, mox omnes pueriles actus in eo resecat, et si quid[4] reprehensionis eum admittere comperit, non solum verbis, sed et verberibus eum corripuit. Equanimiter adolescens cuncta sustinet, in excercitio sancte actionis feruet, et aliorum contumelias et opprobria pacienter suffert, erga omnes sincere charitatis affectum seruans. Post aliquot vero annos adolescens infirmitate depressus, ad extremum vite finem deuenit. Appropinquante autem mortis articulo, Anselmus familiari precepit alloquio quatinus post obitum suum, si possibile foret, sibi statum suum reuelaret. Promisit, et transiit. Anselmus vero, quo liberius pro eo preces funderet, in secretiorem ecclesie locum secessit. Et cum inter lachrymas et grauem[5] cordis mesticiam oculos in sompnum paululum deprimeret, vidit in spiritu quosdam reuerendi vultus, candidissimis vestibus ornatos, domum in qua Osbernus iacuit intrare, et quasi ad iudicandum sedere. Et cum iudicii sententiam ignoraret, eamque sollicitus nosse desideraret, ecce Osbernus adest, similis homini cum ex languore aut ex nimia sanguinis minutione fuerit exinanitus. Ad quem pater: 'Quid est, fili? Quomodo es?' Cui ille respondit: 'Ille antiquus serpens ter insurrexit in me, et ter cecidit in semetipsum, et vrsarius domini dei liberauit me.' Quo dicto Osbernus non comparuit. Cuius verba Anselmus interpretans dixit: 'Ter antiquus serpens insurrexit in eum, quia de peccatis que post baptismum ante religionis ingressum commiserat, accusauit. De peccatis etiam post ingressum religionis ante professionem suam; et etiam de peccatis post professionem, que ante obitum suum egerat, illum accusauit. Sed ter cecidit in semetipsum, quia peccata que in seculo admiserat,

[1] E. delinere. [2] T. effrenis. [3] E. subtrahet. [4] E. quod. [5] E. graui.

per fidem parentum, quando eum deo obtulerunt, deleta inuenit: Et peccata que in monasterio degens ante suam professionem fecerat, in ipsa[1] professione purgata erant: Peccata vero que ante obitum suum egerat, per veram confessionem et penitentiam deleta atque dimissa in ipso eius obitu confusus inuenit. Vrsarii dei, boni angeli sunt: Sicut enim vrsarii vrsos, ita angeli malignos demones a seuicia sua coercent et opprimunt[2], ne nobis noceant quantum volunt.' Post hec Anselmus per integrum annum omni die missam pro anima eius celebrauit. Senex quidam nomine Herewaldus infirmitate pressus, nichil in sui potestate preter linguam habens; vino de racemis per manum Anselmi in ore eius expresso, refocillatur et pristine sanitati restituitur. Proposuit apud se quidam frater vt nulla occasione suam manum genitalibus suis vnquam admoueret: et inuidens ei dyabolus, tantam in eisdem membris dolorem et angustiam eum sentire fecit, vt nullo modo ferre valeret. Videbatur ei tantum pondus sentire, ac si plumbi grauissima moles in illa corporis parte dependens, eum ad ima trahere niteretur. Requisitus ab Anselmo quid[3] haberet, cum rem celare non posset; assumpto secum quodam sene iuuenem ad secretum locum ducit. Et ecce caro sanissima reperitur, et omnis illa dyabolica vexatio euanuit, nec fatigat vlterius; quem simplex Anselmi aspectus a tanta clade fecit immunem. Quidam ex antiquioribus fratribus cenobii [qui][4] veteri odio plurimum erat infestus Anselmo, nec vllatenus poterat eum[5] simplici respicere oculo, infirmitate pressus ad extrema perducitur. Et ecce miserandas voces edere cepit, et quasi quorundam horrendos aspectus subterfugere gestiret, pallens et anxie tremens, vultum suum delitescendo hincinde commutare. Territi fratres qui aderant, quid[3] haberet inquirunt. Et ille: 'Geminos immanes lupos inter brachia sua me tenere, et guttur meum impressis dentibus iam suffocare videtis, et quid michi sit queritis?' Quod audiens, Anselmus ad infirmum venit, et leuata manu signum sancte crucis edidit, dicens: 'In nomine patris et filii et spiritus sancti.' Quo dicto, statim eger conquieuit, et exhilarato vultu, intimo cordis affectu deo gratias agere cepit. Dicebat enim quod Anselmo ingrediente, et manu extensa signum sancte crucis edente, vidit ex ore illius flammam ignis in modum lancee procedentem, que in lupos iaculata eos deterruit, et celeri fuga dilapsos procul abegit. Tunc Anselmus de salute anime sue cum eo loquens, ad penitentiam et confessionem omnium in quibus se deum offendisse recordari valebat, cor eius inclinauit, et paterna auctoritate absoluit. Dixit enim hora qua fratres ad Nonam surgerent, presenti[6] vita[7] eum decessurum. Quod et factum est. Cum secretarius nocte quadam fratres ad vigilias excitaret, per claustrum pergens, forte per ostium capituli pertransiuit: Et intro-

[1] E. ipso. [2] Vit. reprimunt. [3] E. quod. [4] om. in T.E. [5] T. Vit. super eum. [6] E. presente. [7] T. E. vite.

spiciens, vidit Anselmum in oratione stantem, ingenti splendentis flamme globo circumcinctum. Et estimans Anselmum hora illa sopori potius quam orationi deditum, dormitorium festinus ascendit, ad lectum Anselmi pergit: sed eum ibi non inuenit. Regressus ad capitulum, Anselmum repperit, sed globum ignis quem [re]liquerat[1] videre non potuit. Cum a quodam principe Normannie diuersas ob causas ad colloquium inuitaretur Anselmus, et de hospitando illo, finito colloquio, principem nulla cura teneret, ait quidam frater ad eum: 'Hospicium, pater, qualecunque non longe habemus: sed preter panem et caseum ibidem reperire non possumus.' Ille autem subridens dixit: 'Ne timeas frater, immo cito precede[2] et mitte in amnem vicinum rhete[3], piscemque, qui omnibus nobis sufficere possit, statim extrahe.' Quod cum fecisset, truttam insolite magnitudinis piscator extraxit. Nobilis quidam Anselmum inuitans, conquestus est quod tanto viro preter vilia quedam non haberet. Sanctus illi[4] ait: 'Sturio vnus en tibi defertur, et animus tuus de delitiarum fluctuat inopia?' Ridet ille, fidem dictis prebere non valens. Nec mora, viri duo attulerunt sturionem vnum pregrandem, in fluminis ripa a pastoribus suis inuentum sibique transmissum. Illis diebus scripsit tractatus tres: scilicet 'de veritate,' 'de libertate arbitrii,' et 'de casu dyaboli'; et quartum, quem intitulauit 'de grammatico.' Fecit et libellum quem 'Monologion' appellauit: solus enim in eo et secum loquitur, ac, tacita[5] omni auctoritate diuine scripture, quid deus sit, sola ratione querit et inuenit, et quod vera fides de deo sentit, inuincibili ratione sic nec aliter esse posse, probat et astruit. Post hec incidit sibi in mentem inuestigare vtrum vno solo et breui argumento probari posset id quod de deo creditur[6] et predicatur, videlicet quod sit eternus, incommutabilis, omnipotens, vbique totus, incomprehensibilis, iustus, pius, misericors, verax, veritas, bonitas, iusticia, et nonnulla alia; et quomodo hec omnia in ipso vnum sint. Que res, sicut ipse referebat, magnam sibi peperit difficultatem: Nam[7] hec cogitatio partim illi cibum, potum, et somnum tollebat, et intentionem eius in diuinis obsequiis perturbabat. Quod cum ad plenum capere non valeret, dyaboli temptationem hoc fore timens, a sua intentione hoc procul repellere temptabat. Verum, quanto plus in hoc desudabat, tanto illum ipsa cogitatio magis ac magis infestabat. Et ecce quadam nocte, inter nocturnas vigilias, dei gratia illuxit in corde eius, et res patuit intellectui eius, et immenso gaudio et iubilatione repleuit omnia intima eius. Quod conceperat, in tabulis scripsit, et cuidam fratri sollicite custodiendum[8] tradidit. Post aliquot dies tabulas a custode repetit: et quesite nusquam poterant reperiri. Reparat Anselmus de eadem materia dictamen in tabulis, et iterum

[1] E. liquerat; T. reliquerat. [2] Vit. procede [3] T. rethe. [4] T. Cui ille. [5] T. E. tanta; Vit. tacita. [6] T. credatur. [7] T. Nec. [8] Vit. custodiendas.

fratri cautius custodiendum[1] tradit. Sequenti vero die frater ille tabulas ante lectum, cera hac illacque frustratim dispersa, reperit. Iterum scripturam reparat, volumen paruulum, sed sententiarum ac subtilissime contemplationis pondere magnum, quod 'Prosologion' vocauit, inde composuit. Cum enim totam sue mentis intentionem in contemptum mundi composuisset, et his solis que dei erant studium suum infixisset, contigit vt infirmitate correptus grauiter affligeretur. Et raptus in excessu mentis, vidit fluuium vnum rapidum atque precipitem, in quem confluebant omnium fluxuum purgature, et omnium rerum terre sordes et lauature. Videbatur itaque aqua nimis turbida et immunda et omni spurciciarum sorde horrida. Rapiebat igitur in se quicquid attingere poterat, et inuoluebat tam viros quam mulieres, diuites et inopes simul. Cunque Anselmus tam obscenam illorum reuolutionem miseratus vidisset, [et] vnde viuerent aut vnde sitim refocillarent inquireret; qui eum comitabatur asseruit eos ea qua trahebantur aqua viuere delectarique. Et addit: 'Torrens mundi est quod vides, quo rapiuntur et inuoluuntur homines mundi. Visne, ait ductor ille, videre quid sit verus monachatus?' Respondit: 'Volo.' Et duxit illum in amplissimum claustrum, cuius parietes obducti erant argento purissimo et candido. Herba quoque medie planiciei virens erat et ipsa argentea, mollis et vltra humanum intellectum delectabilis. Locus ille totus erat amenus, et precipua iocunditate repletus. Et ait ductor ille: 'Vis videre quid[2] sit patientia vera?' Quod cum ille multum desiderare diceret, ad se subito reuersus, visionem et eius ostensorem dolens pariter amisit. Cum quidam abbas de his que monastice religionis erant cum Anselmo loqueretur, inter alia de pueris in claustro nutritis verbum conseruit, dicens: 'Quid[2], obsecro, fiet de istis? Die et nocte non cessamus eos verberare: et semper deteriores fiunt.' 'Cum adulti sunt, inquit Anselmus, quales sunt?' Et ille: 'Hebetes, inquit, et bestiales.' Anselmus dixit: 'Quam bene nutrimentum vestrum expendistis! de[4] hominibus bestias nutriuistis!' 'Modis, ait, quibus possumus, constringimus eos vt proficiant, et nichil proficimus.' Anselmus ait: 'Dic, queso, domine abba[5], si plantam arboris in orto tuo plantares et mox illam omni ex parte ita concluderes vt ramos suos nullatenus extendere posset, post aliquot annos qualis arbor inde prodiret? Profecto inutilis, incuruis ramis et perplexis! Et hoc ex cuius culpa procederet nisi tua, qui eam immoderate conclusisti? Certe hoc facitis de pueris vestris: Plantati sunt in orto ecclesie vt crescant et fructificent deo. Vos autem in tantum terroribus, minis et verberibus vndique illos coartatis, vt nulla penitus sibi liceat libertate potiri. Itaque indiscrete[6] oppressi, prauas et spinarum more perplexas intra se

[1] Vit. custodiendas. [2] E. quod. [3] T. hebetis. [4] Vit. qui de.
[5] E. abbas; T. abba. [6] T. indiscreti.

cogitationes congerunt, fouent, nutriunt, et omnia que illorum correctioni adiuuare[1] possent, obstinata mente subterfugiunt: Vnde fit vt quia nichil amoris, nichil pietatis et beniuolencie siue dulcedinis circa se in vobis sentiunt, omnia ex odio et inuidia contra se procedere credunt. Sicque sicut corpore crescunt, sic in eis odium et suspicio omnis mali crescit, semper proni[s] ad vicia et incurui[s][2]. Vidistis, queso, vnquam aurificem ex lamina auri vel argenti, solis percussionibus imaginem speciosam formasse? Non puto; sed nunc eam leniter[3] premit et percutit, lenius[4] quandoque leuat et format. Panis quoque et quisque solidus cibus vtilis et bonus est eo vti valenti: verum subtracto lacte ciba inde lactentem infantem, et videbis eum ex hoc magis strangulari quam recreari. Sicut enim [fragile et][5] forte corpus pro sua qualitate habet cibum suum, ita fragilis et fortis anima habet victum suum pro sui mensura. Fortis anima delectatur et pascitur solido cibo, pacientia scilicet in tribulationibus, non concupiscere aliena, percutienti vnam maxillam prebere alteram, orare pro inimicis, odientes diligere, et multa in hunc modum: fragilis autem et adhuc in dei seruicio tenera, lacte indiget, mansuetudine videlicet aliorum, benignitate, misericordia, hilari aduocatione, charitatiua supportatione, et pluribus huiusmodi. Si taliter vestris et fortibus et infirmis vos coaptatis, per dei gratiam omnes, quantum vestra refert, deo adquiretis.' His abbas auditis, ingemuit, dicens: 'Vere errauimus a veritate, et lux discretionis non illuxit[6] nobis.' Tandem abbas Herlwinus iam decrepitus, causis monasterii[7] intendere et opem ferre non valens, sub Anselmi dispositione cuncta constituit. Dum autem quadam die ad lectum suum in dormitorio diuerteret, anulum aureum in eo insperatus inuenit: quem in opere ecclesie expendi fecit. Quod cum Lamfrancus archiepiscopus audisset, eum in episcopatu sibi successurum, indubitanter asseruit[8]. Miles quidam nomine Cadulus, vigiliis et orationibus deo intentus, audiuit dyabolum sub voce scutarii sui extra ecclesiam, in qua erat, vociferantem et turbato murmure, equos et omnia sua fracto hospitio a latronibus direpta esse et abducta conquerentem, nec aliquid eorum recuperandum, nisi citius accurreret. Cumque ille nequaquam moueretur, maius damnum orationi cedere deputans, quam sua perdere; dolens dyabolus se despectum, in specie[9] vrsi mutatus, per tectum ecclesie lapsus ante illum preceps corruit, vt horrore saltem et fragore sui casus illum perturbaret. Sed miles immobilis permanens, monstrum securus irridet. Cumque ad Anselmum iter maturaret, malignus spiritus ei obuians in hec verba prorupit: 'Cadule, Cadule, quo tendis? Que te vanitas priorem illum ipocritam[10] cogit adire? Opinio siquidem eius omnino alia est a conuersatione vite illius.

[1] Vit. adminiculari. [2] T. E. proni, incurui. [3] E. leuiter, [4] leuius. [5] om. in T. E. [6] Vit. luxit. [7] T. monasterii causis. [8] *al.* Vita. [9] Vit. speciem. [10] T. ypocritam.

Quapropter suadeo, consulo, vt celerius redeas, ne seductus ab eo, stulticia, qua modo traheris, illaqueeris [1]. Ipocrisis [2] namque sua iam multos decepit, et spe vana deceptos, vacuos fecit et immunes.' At ille malignum esse considerans, signo crucis se muniuit, et quo proposuerat ire cepit: et audito Anselmo, seculum spreuit et religioni se tradens, monasticum habitum suscepit. Defuncto abbate Herlwino, vno omnium consensu in abbatem Anselmus eligitur; sed conuocatis fratribus flens Anselmus et miserandos singultus edens, prosternitur in faciem coram omnibus, orans et obtestans per nomen omnipotentis dei, vt si qua in eis essent viscera pietatis, respectu misericordie dei super eum intendant, et ab incepto desistentes, se a tanto onere quietum manere permittant. At illi omnes in terram prostrati, orant vt ipse potius loci illius et eorum misereatur, ne postposita vtilitate communi, se solum pre ceteris singulariter amare conuincatur. Victus tandem lachrymis, precibus et instancia fratrum, necnon obedientia archiepiscopi Maurelii, onus reuera inuite suscepit. Nunquam enim ad hoc consensisset, nisi imperium et obedientia eum constrinxisset. Delegatis enim monasterii causis cure et sollicitudini fratrum, de quorum vita certus erat, ipse contemplationi, monachorum eruditioni et correctioni iugiter insistebat. Sollicitus enim erat circa hospitum susceptionem, et hoc quod deerat, eius bona voluntas et vultus alacritas apud hospites gratiose supplebat. [3] Transiens autem in Angliam, a Lamfranco archiepiscopo honorifice susceptus, quadam die familiarius cum illo loquens, [Lamfrancus] [4] dixit: 'Angli isti, inter quos degimus, instituerunt sibi quosdam sanctos de quorum sanctitatis merito animum a dubietate flectere nequeo. Et ecce vnus illorum nomine Elphegus, quondam cantuariensis archiepiscopus, quem non solum inter sanctos, verum etiam inter martyres annumerant, licet eum non pro confessione nominis Christi, sed quia pecunia se redimere noluit, occisum non negent. Nam cum illum emuli eius et inimici dei pagani cepissent, et potestatem se redimendi concessissent, immensam ab eo pecuniam expetebant: Quam quia nullo poterat pacto habere, nisi homines suos spoliaret, et mendicitati nonnullos subiiceret, elegit vitam perdere quam eam tali modo custodire. Quid [5] igitur tua fraternitas senciat, audire desidero.' Anselmus enim respondit: 'Palam est quod is qui nec [6] leue quidem contra deum peccatum admittit [7], mori non dubitaret priusquam aliquo graui peccato deum exacerbaret. Et reuera grauius peccatum videtur esse, Christum negare, quam quemlibet terrenum dominum pro redemptione vite sue homines suos per ablationem pecunie illorum ad modicum grauare. Sed hoc, quod minus est, Elphegus noluit facere: multo

[1] T. E. illaquearis. [2] Vit. Hypocrisi. [3] Cf. Vita Lamfranci auct. Milone Crispino (Act. SS. Boll. 28 May, p. 836). [4] om. [5] E. quod. [6] Vit. ne . . . admittat, [7] Vit. adds: mori non dubitat.

igitur minus Christum negaret, si vesana manus eum ad hoc mortem intemptando[1] constringeret. Vnde datur intelligi, miram in[2] pectus eius iusticiam eum[3] possedisse, quando vitam suam maluit dare quam spreta charitate proximos suos scandalizare. Nec immerito, vt reor, inter martyres computatur qui pro tanta iusticia mortem sponte sustinuisse veraciter predicatur: Nam et beatus Iohannes Baptista, qui precipuus martyr creditur et ab ecclesia veneratur, non quia Christum negare, sed quia veritatem tacere noluit occisus est. Et quid distat inter mori pro iusticia, et mori pro veritate? Cum enim Christus veritas et iusticia sit, qui pro veritate et iusticia moritur pro Christo moritur. Qui autem pro Christo moritur, ecclesia teste martyr habetur. Beatus vero Elphegus eque pro iusticia, vt beatus Iohannes passus est pro veritate: Cur ergo magis de vnius, quam de alterius vero sanctoque martyrio quisquam ambigat, cum [par][4] causa in mortis passione vtrumque detineat[5]?' Ad hec Lamfrancus ait: 'Fateor, inquit, subtilem perspicaciam et perspicacem subtilitatem ingenii tui vehementer approbo et veneror, firmaque ratione tua edoctus, beatum Elphegum vt vere martyrem Christi deinceps me colere ac venerari ex corde confido.' Post hec vero ab Osberno, eiusdem ecclesie monacho, non solum vite sue[6] historiam ad legendum, verum etiam musico modulamine ad canendum, diligenti studio fieri precepit, auctorizauit, et in ecclesia legi cantarique instituit. Nobilis quidam lepra percussus, nocte quadam per visum admonetur vt si sanari vellet, Beccum adiens, aquam, vnde manus Anselmi lauarentur in missa, in potum sumeret. Quo facto, sanitati integre restituitur. Monachus quidam in tantam temptationis procellam demergitur, vt succedentibus sibi variis cogitationum tumultibus, vix mentis sue compos existeret. Cumque singula Anselmo cum magna cordis contritione reuelasset, hoc solum pio affectu, scilicet 'consulat tibi deus' ei respondit. Nec mora, tanta mentis tranquillitas protinus est secuta, vt subito alius fieret quam fuerat. Defuncto rege Anglorum Willelmo, Willelmus Rufus, filius eius, regnum obtinuit. Hic mortuo Lamfranco, ecclesias ac monasteria totius Anglie graui nimium oppressione afflixit. Cuius oppressionis anno quarto Anselmus inuitatus ab Hugone cestrensi comite multisque Anglorum principibus qui eum animarum suarum medicum elegerant, Angliam ingressus est. Venienti autem ad curiam regis, rex ipse ad hostium domus sibi gaudens occurrit, et in oscula eius ruens, per dexteram eius ad sedem suam perduxit. Demum Anselmus, secretius cum rege acturus, ceteros secedere monet. Omissis igitur monasterii sui causis, regem de his que fama de eo ferebat arguere cepit, nec quicquam eorum que illi dicenda esse sciebat, silentio pressit. [7]Fiebant

[1] Vit. intendendo. [2] om. in Vit. [3] om. in Vit. [4] om. in T. E. [5] E. detineatur. [6] Vit. eius. [7] added.

tunc in Anglia sub Willelmo Rufo rege depredationes, proscriptiones, confiscationes. Rex enim cuncta sibi benigne dicta aut turbata ira aut facetis verbis elidebat. Quippe non permisit[1] vt orationes fierent pro eo aut pro statu ecclesie. 'Orate, inquit, quod vultis: ego faciam quod placebit.' Interea regi, graui languore correpto, suadetur vt cantuariensem ecclesiam a sua viduitate et calamitate per institutionem pontificis releuet. Qui adquiescens, Anselmum, de consensu omnium, archiepiscopum fore designauit. Quod cum Anselmus audisset, fere vsque ad exanimationem sui contradicit, reluctatur et obstat. In hunc autem modum renitendo allegabat: 'Si tauro indomito, id est regi Willelmo Rufo, ouis vetula, id est Anselmus, coniungatur, pro disparilitate trahentium aratrum non recte incedet.' Inuitus verumtamen inuestitur et consecratur. Rex autem conualescens, et peior quam ante effectus, hortantibus eum ad bonum respondere solebat: 'Nunquam deus habebit me bonum pro malo quod michi erogat.' Denique rex, ipse ad congregandum rapax, ad effundendum prodigus, quemcunque quicquam offerentem turbide exterruit, nisi magnitudo dati sue conueniret menti. Vnde cum Anselmus semel quingentas libras regi offerret[2], nec ipse reciperet, Anselmus eas pauperibus distribuit. Apud Wintoniam ignis molestia inualescens cum multa edificia consumpsisset; signum crucis impressit: et nec prius manum extenderat, quam [in] se incendium retorqueri, flammas deficere videres, vt domum, quam vorare ceperant, semiustam relinquerent[3]. Venit ad Anselmum quidam ex seculari vita monachus factus[4], et consilium de vita sua flagitans, dixit: Cum se in seculari vita teneret, intellexit non rectum fuisse iter suum pergendi ad vitam; 'Quamobrem, inquit, relicto seculo veni ad ordinem monachorum, sperans me ibi posse penitus intendere vite perhenni et deo. Et ecce ex precepto abbatis mei secularibus negociis intendo, et dum res ecclesie contra seculares defendere tuerique desidero, placito, litigo, nec michi forsan magne cure est, si alii perdunt in meo lucro. Quapropter fere cogor desperare, dum ea que reliqui cum tot peccatis videor administrare.' Anselmus ait: 'Tota vita hominum comparari potest molendino, super precipitem fluuium constituto. Sit igitur in hoc molendino ad manum hominis molens mola: qua qui molunt, alii sic suam farinam negligunt, vt tota in fluuium labatur ac defluat; alii parte retenta, partem in preceps ire sinant; alii totam colligant atque in sua custodia condant. Horum enim qui nichil sibi de farina seruauit, quid[5] in vespere comedat non habebit: qui parum retinuit, pro portione sua parum inueniet: qui totam collegit, large se pascere poterit. Itaque molendino assimulatur, vt dixi, vita hominum; mole, actus illorum. Nam sicut mola, dum aliquid molit, in circuitu ducitur, et circumducta simili cursu sepe reducitur, sic et actus

[1] E. promisit. [2] E. offerreret. [3] E. relinqueret. [4] et om. in T. [5] Vit. quod.

humani quibusque temporibus in se reuertuntur. Verbi gratia: Arant homines, seminant, metunt, molunt, panificant, comedunt. En circuitum suum mola facit! repetitur id ipsum, nec requiescit. Vides enim hominem cuncta opera sua pro terreno comodo suo facientem, nichil in eis nisi transitorium quid desiderantem: Iste quidem molit, quia operatur, sed tota farina sua, qui fructus est operis, a fluuio, id est, a fluxu secularis desiderii, rapitur ac precipitatur: Hic cum in fine vite sue molendinum egressus, atque in domum suam regressus, operum suorum fructus manducare voluerit, nichil inueniet, eo quod fluuius torrens totum absorbuit: Ieiunabit ergo, et erit ve misero in eternum. Est alius qui suam non omnino farinam perdit, quoniam nunc aliquam propter deum elemosinam facit, nunc ad ecclesiam vadit, infirmum visitat, et aliis bonis intendit: Verum cum is ipse voluptatibus carnis inseruit, pro illata[1] iniuria per odium seuit, humanis laudibus pascitur, crapula et ebrietate sopitur, horumque similibus eneruatur, ne farine pars maxima pereat, nequaquam cautus inuigilat. Quid de isto erit in futuro? nisi quia recipiet prout gessit. Iam tertium genus in ordine monachorum intende. Est igitur monachus sub abbatis sui imperio positus, obedientiam in omnibus que secundum deum iniunguntur professus, sua, in se quantum[2] est, voluntate nunquam claustra monasterii pro quouis seculari negotio egredi volens. Huic forte precipitur vt extra claustrum, vt prefatum est, pergat; et non audens recusare, paret. Ecce venit ad molam, necessario illum molere oportet. Insurgunt hincinde querele, placita, lites. Custodiat ergo sapiens monachus farinam suam, eamque in vas suum diligenter recipiat, ne in fluuium defluat. Nichil per inanem iactantiam agat, nichil quod deus prohibet, cuiuslibet lucri gratia faciat; obedientie, que sibi iniuncta est, ita studeat vt et res ecclesie contra omnes viriliter iusteque tueatur et protegat, et de alieno per iniusticiam ad dominium ecclesie nil redigat. Quamuis aliquando pro talibus missas perdat, loquatur[3] cum fratres tacent, et quedam similia faciat vel dimittat; obedientie virtus, quam exercet, hec cuncta consumit, et vas suum integrum seruans, farinam de sua mola fluentem, que illum eternaliter pascat, totam ac puram colligit atque recondit: Non enim secundum carnem, sed secundum obedientiam incedit.' Secularia negocia Anselmus equanimiter ferre nequibat, sed pro posse suo modis omnibus suam eis presentiam subtrahebat. Si autem talis causa emergebat vt necessario ipsum interesse oporteret, soli veritati studuit, nulli fraudem, nulli preiudicium patiebatur inferri. 'Quia[4], inquit, omnem secularium rerum amorem et concupiscentiam ab animo meo iam dudum pepuli, qualiter in causis earum fortis et diligens existam? Ita enim mens mea illarum horrore concutitur, sicut infans, cum aliqua terribilis imago vultui eius fuerit oblata. Nec in earum dis-

[1] T. illa. [2] T. quantum in se. [3] E. loquetur. [4] Vit. qui.

positione magis delector quam puer in vberibus matris delectatur, dum, illis acerba amaritudine superlinitis, ablactatur.' Nil enim in mundo, quantum peccare, timebat. Solebat enim dicere quoniam si hic peccati horrorem, illic inferni dolorem corporaliter cerneret, et necessario vni eorum immergi deberet, prius infernum quam peccatum appeteret. Dixit quoque se malle purum a peccato et innocentem, iehennam habere, quam peccati sorde pollutum celorum regna tenere. Regem tandem Anselmus adiit et vt sibi Romam ad papam Vrbanum pro stola sumenda eundi licentiam daret, humiliter petiit. At ille, ad nomen Vrbani turbatus, dixit se illum pro papa non tenere, nec sue consuetudinis esse vt absque sua electione alicui liceret in regno suo papam nominare. Iterum autem congregatis prelatis et nobilibus, causa in medium ducitur, et Anselmus diuersis querelis hincinde concutitur. Maxime enim, quia[1] episcopi, regie voluntati fauere volentes, probare nitebantur quod Anselmus, salua fide regi debita, nullatenus posset in regno ipsius Vrbanum pro papa tenere. Cunque Anselmus ex verbis domini, 'reddite que sunt cesaris cesari, et que sunt dei deo,' aliisque nonnullis, que ratio nulla refellere poterat, penitus eos infrenasset; eum in regem blasphemare vno strepitu conclamarunt. Igitur ad vnam regie indignationis vocem, quidam episcopi omnem subiectionem et obedientiam vno impetu Anselmo abnegabant: quidam vero tantum, que ex parte Vrbani pape preciperet, illi se negant obedituros. Omnes quoque[2], episcopo roffensi excepto, aut vno modo aut alio debitam illi subiectionem et obedientiam abnegarunt. Rex etiam cunctam ei securitatem adimit, nec se illum pro archiepiscopo vel patre amplius habiturum iurat, nisi Vrbano pape vlterius se obediturum statim denegare velit. Tres enim dies in isto negocio, clamoribus in Anselmum et contumeliis elapsi sunt. Anselmus tamen in suo proposito constans, per internuncios conductum a rege postulat, quo tutus regno discedat. Conceduntur tandem inducie inter ipsum et regem vsque penthecosten ; rege promittente in negocio quod emerserat voluntati archiepiscopi se interim multum condescensurum. Verumptamen hominibus suis captis et spoliatis, terrisque vastatis, in immensum Anselmus affligitur. Non multo post ab albanensi episcopo pallium Anselmo defertur, et in amicitiam regis vel specietenus recipitur. Petita interim a rege licentia transfretandi, licet non obtenta; viro dei in itinere constituto, leporem in via occurrentem canes laxati insequentes, infra pedes Anselmi fugientem auide persequuntur. Retentis vir dei habenis, bestie refugium non negauit, et canes vndique appropinquantes nec leporem eiicere nec in aliquo ledere valebant. Cumque vir dei quasi pro capta bestia leticie frena alios laxare conspiceret, in lachrymas mox solutus[3] ait: 'Ridetis? Et vtique infelici huic nullus risus, leticia nulla est.

[1] om. in T. Vit. [2] Vit. itaque. [3] E. salutis.

Hostes eius circa eam sunt, et ipsa de vita sollicita, confugit ad nos, presidium querens. Hoc plane est et anime hominis: Nam cum de corpore exit, mox inimici sui, maligni scilicet spiritus, qui eam in corpore degentem per amfractus vitiorum multis modis persequuntur[1], crudeliter assunt, parati eam rapere et in mortem eternam precipitare. At ipsa, nimis anxia, huc illucque circumspicit, et auxilium ineffabili desiderio concupiscit. Demones vero rident et gaudent, si illam suffragio destitutam inueniunt.' Quo dicto, bestiam vltra persequi palam canibus interdixit, iter suum carpit, et illa ab omni lesione immunis euasit. Puer quidam pedem auis cuiusdam filo ligatum habens; cum fuga sibi consulere et sepius auolare niteretur, puer, retracto ad se filo auem deiiciens[2], ingens sibi gaudium prouocabat. Quod videns Anselmus, condoluit, et vt rupto filo libertati redderetur, optauit. Et ecce filum rumpitur, euolat[3] auis, puer plorat, et pater exultat, dicens: 'Simili consideratione iocatur dyabolus cum multis hominibus, quos suis laqueis irretitos pro sua voluntate in diuersa vitia pertrahit. Sunt enim quidam auaricie seu luxurie et similium flammis succensi, et ex mala consuetudine illis addicti. His contingit aliquando vt sua facta considerent, defleant, seque amodo a talibus cessaturos sibi promittant. En more auis liberos volare se estimant. Sed quia prauo vsu irretiti ab hoste tenentur, volantes in eadem vitia deiiciuntur. Nec omnino liberari valent, nisi magno conatu per respectum gratie dei, funis[4] praue consuetudinis dirumpatur.' Tertio per internuncios licentiam transfretandi a rege petiit. Turbatur rex, et nimium se vexari ab eo anxie queritur. Anselmus ait: 'Et quidem, quod Romam ire dispono, causa sancte Christianitatis quam in hac terra regere suscepi, causaque salutis anime mee, causa etiam sui honoris et vtilitatis, si credere velit, id ago. Si ergo bono animo licentiam dederit eundi, gratiosus accipiam: Si non, ego vtique, quod deus precepit, postponere non debeo, quia scriptum est: "Obedire oportet deo magis quam hominibus."' Quod rex audiens, turbato animo iubet vt aut cepto desistat, et insuper se nunquam beatum Petrum vel sedem eius pro quolibet negotio appellaturum iureiurando promittat, aut sine mora, omni spe remeandi sublata, suo regno discedat. Et subdens ait: 'Si vero territus istis, cepto desistere et remanere elegerit, tunc volo[5] michi, prout iudicabit curia mea, emendet, quoniam illud sibi concedi a me tertio petiit, in quo se perseueraturum certus non fuit.' Respondit Anselmus: 'Dominus est: quod vult dicit. Ego tamen sciens ad quid assumptus sum[6], et quid in Anglia gerendum susceperim, cuiusquam transitorii comodi causa non omittam quod futuris temporibus ecclesie dei vtile fore cognoui.' Rege igitur et curialibus contra illum in iram commotis[7], placido vultu ingreditur,

[1] Vit. persecuti sunt. [2] T. dehiciens. [3] Vit. avolat. [4] Vit. filum.
[5] Vit. volo quatinus. [6] Vit. sim. [7] E. commotus.

et ad dexteram regis ex more assidens, ait: 'Ego, domine, vt disposui, vado; sed vobis primo meam benedictionem, si eam non abiicitis, dabo.' Quam cum ille se nolle abiicere responderet; leuata dextera regem benedixit: et relicta curia, Cantuariam venit. Congregatis monachis causam sui transitus exponit, et addit: 'Deo omnipotenti et beato Petro vos commendo: ego vestra licentia et benedictione vado, ac vt deus pacis et dilectionis vobiscum maneat, oro.' Dato cunctis osculo, oratorium intrauit, peram et baculum peregrinantium more suscepit. Et cum quindecim diebus prosperum expectasset ventum, Willelmus, clericus regis, singulis diebus in mensa episcopi comedens, causam, pro qua missus fuerat, denudare nolebat. Parata demum naue, idem Willelmus quasi fugitiuum et alicuius criminis reum Anselmum in littore detinet, ac ne mare transeat, ex parte domini sui iubet, donec omnia que secum ferebat sibi reuelaret[1]. Cunque totam suppellectilem spe pecunie reperiende subuertisset, et quod sperabat non inuenisset; cum suis Anselmus transire permissus est. Transcursis per mare aliquot miliaribus, cum ventus contrarius illos redire compelleret, Anselmus ingemuit, et ait: 'Si omnipotentis[2] dei iudicio placet me magis in pristinas redire miserias, quam liberatum ab illis, tendere ad id quod ipse nouit me animo proposuisse; ipse videat, ipse dispenset: ego voluntati eius obsequi paratus sum. Nec enim meus, sed ipsius sum.' Hec et alia cum lachrymis et singultibus prosequente Anselmo, ventus ex alio latere illico in velum surgens, ad portum optatum applicare facit. Inuenta est autem in fundo nauis, fractura vnius tabule, foramen fere duorum spacio pedum magnitudinis habens, sed, quamdiu Anselmus in naue fuerat, nullam omnino aquam admittens. Audito eius transitu, rex cuncta que illius erant confiscari, et omnia a consecratione eius per ipsum statuta irritari[3] precepit. Letatur autem apostolicus in eius aduentu, et multa in laudem eius prosecutus, virum virtutis ac totius religionis illum esse contestans, ait: 'Cunque illum, cunctis liberalium artium disciplinis eruditum, pro magistro teneamus, et quasi comparem, velut alterius orbis apostolicum et patriarcham, iure venerandum censeamus; nos[4], magis illius quam illum nostro egentem consilio, super causis suis consulendos adiit.' Audita causa eius pro qua venerat, papa miratur et subuentionem plenam pollicetur. Vnde et Iohannes, olim monachus Becci, tunc abbas cenobii Sancti Saluatoris Telesini; annuente papa, suscepit eum vt proprium patrem in sua. Vbi christiane fidei amore permotus, insigne volumen edidit, quod 'Cur deus homo' intitulauit. In Anglia tamen illud opus incepit, sed in capuana prouincia finiuit. Morabatur autem in villa nomine Sclauia; et videns penuriam aque loci illius, in excelsa rupe ligone terram aperuit, et data benedictione, fons viuus

[1] Vit. reuelet. [2] E. omnipotens. [3] Vit. irrita fieri. [4] E. nosque.

de rupe iugiter manare cepit. In concilio[1] autem apud Barrum celebrato Anselmus, a papa persuasus, Grecos in processione spiritus sancti, vtpote quem[2] a patre, non a filio procedere astruebant, errantes, rationabili atque catholica disputatione confutauit; et magnus apud omnes habitus est, et veneratione dignissimus comprobatur. In omni conuentu nobilium, in processionibus, in stationibus, semper et vbique a papa secundus erat, pre cunctis honoratus, cunctis acceptus, et ipse omnibus simplici humilitate submissus. Tertia ebdomada pasche Rome celebratum est concilium, vbi interat Anselmus, et excommunicationis sententiam tam in laicos qui inuestituras ecclesiarum dant, quam in eos qui de manibus eorum illas suscipiunt, cum toto concilio[1] papa intorsit. Eadem quoque sententia dampnauit et eos qui in officium sic adepti honoris aliquem sacrant. Anselmus Lugdunum veniens, nonnullos a febribus et aliis morbis pressos, sumptis ciborum eius reliquiis, integre sanitati restituit. Milites quoque duo, gustato cibo eius, a quartanis febribus et intestinorum torsionibus liberantur. Mulierem a demone obsessam sua benedictione sanauit: et apud matisconensem vrbem pro siccitate terre illius preces deo fudit, et subito serenitas celi vertitur in nubilum, et pluuia copiosa terris illabitur. Apud Lugdunum scripsit librum 'de conceptu virginali,' necnon et aliud opusculum 'de meditatione redemptionis humane.' Anno exilii sui tertio venit Anselmus Marceniacum ad colloquendum cum Hugone abbate cluniacensi et sanctimonialibus: vbi de his que inter Anselmum et regem versabantur verbis hinc et inde prolatis, intulit idem abbas, sub testimonio veritatis, proxime[3] preterita nocte eundem regem ante thronum dei accusatum, iudicatum, sententiamque dampnationis in eum promulgatam. [4]Vidit etiam Anselmus in visione nocturna quod omnes sancti Anglie conquere[re]ntur altissimo super tyrannide Willelmi regis, ecclesias suas destruentis. Et ait dominus: 'Accedat Anglorum prothomartyr Albanus.' Et tradidit ei vnam sagittam ignitam, dicens: 'Ecce mors illius, de quo querimonia[5] coram me reponitur[6].' Et beatus Albanus, eam accipiens, dixit: 'Et ego trado eam spiritui nequam, vltori peccatorum.' Et proiecit eam in terram, volantem per aerem instar comete. Et mox intellexit Anselmus in spiritu quod rex sagitta illa sagittatus interiret. Postera die, dictis matutinis, quidam iuuenis splendidus apparuit cuidam clerico Anselmi, vix oculos ad sompnum clausos habenti, dicens: 'Adam, inquit, dormis? Vis audire noua? Pro certo scias quod totum dissidium[7] quod est inter Anselmum et regem, determinatum est atque sedatum.' At ille alacrior factus, apertis oculis neminem vidit. Sequenti nocte inter matutinas quidam ex familia Anselmi clausis oculis stabat et psallebat. Et ecce quidam illi cartulam admodum

[1] E. consilio. [2] T. E. qui. [3] T. E. proxima. [4] This passage added.
[5] E. querimoniam. [6] T. reponis; E. reponitur. [7] E. discidium.

paruam legendam exhibuit. Aspexit: et in ea 'obiit rex Willelmus' scriptum inuenit. Confestim oculos aperuit, et nullum preter socios vidit. In monasterio 'Casa dei' vocato, subito fragore celum intonuit, fulgura volant, domum in qua fenum monasterii seruabatur[1], accenso igne inuadunt. Quo viso, signum crucis Anselmus edidit: et ignis in semetipsum rediens, totus elanguit, nec aliquid absumpturus vltra processit. Superuenientes interea duo monachi mortem prefati regis cum Anselmo nunciassent, in acerbissimum fletum mox prorupit, dicens quia, si hoc fieri potuisset, multomagis eligeret seipsum corpore quam illum sic ut erat, mortuum esse. Rex enim quodam mane in siluam venatum perrexerat, ibique illum miles quidam casu fortuito[2] sagitta in corde percussit et nulla interueniente mora extinxit. Veniente Anselmo in Angliam, ad regem Henricum fratrem Willelmi; quid de ecclesiarum inuestituris[3] in romano concilio acceperit[4], plano sermone innotuit. Quamobrem indoluit rex, et valde turbatus, misit semel et iterum Romam pro mutatione decretorum. Demum rex cum maioribus terre rogauit Anselmum quatinus ipse vna cum nuncio quodam Romam iret et cause, que emerserat, pro suo honore opem ferret. Ille vero ad instantiam eorum, Romam libenter ire respondit, sed nil quod vel ecclesiarum libertati vel sue deberet obuiare honestati, suo vel rogatu vel consilio papam acturum, viua voce respondit.

Itaque cum Romam venisset, a papa Paschali[5], qui Vrbano successerat, honorifice suscipitur. Die constituto Willelmus regis clericus causam regis in medium protulit: ac inter alia, quod rex ipse, nec pro regni amissione, inuestituras ecclesiarum pateretur amittere, minacibus verbis asseruit. Papa ait: 'Si, quemadmodum dicis, rex tuus nec pro regni amissione patietur ecclesiarum donationes amittere, scias, ecce coram deo dico, quia nec pro sui capitis redemptione, eas illi aliquando Paschalis papa impune permittet habere.' Rediens Anselmus vna nocte Florentiam[6] quieuit: et lecto, in quo sopori indulserat, dominus domus eo discedente decubuit. Cui dormienti astitit quidam acriter eum redarguens quod in lecto tanti presulis quiescere presumpsit. Cumque secunda nocte hoc idem repetisset; tertia nocte, vultum iratum pretendens, dixit: 'Quare, ait, facis, quod precepi ne omnino faceres? Surge cito et amodo a lecto pontificis te cohibe: nam si vltra in eo repertus fueris, grauissime punieris.' Exterritus ille de lecto exiliit, et amplius in eo quiescere non presumpsit. Cum vero Lugdunum venisset Anselmus, prefatus Willelmus interdixit ei ex parte regis redire in Angliam, nisi omnes patris et fratris ipsius consuetudines, postposita sedis apostolice subiectione et obedientia, se ei seruaturum promitteret. Mansit igitur Anselmus apud Lugdunum: et ibi

[1] E. seruatur. [2] E. fortuitu; T. fortuito. [3] E. inuestiturus. [4] E. accepit. [5] T. paschale. [6] Vit. Fl. usque pervenit et nocte una in ea quievit.

cecum[1] quendam crucis signaculo illuminauit. Rex autem Henricus, vt comperit papam in sua sententia stare, mox archiepiscopatum in dominium suum redegit, et Anselmum suis omnibus spoliauit; annoque vno et dimidio indignatio regis sopita non est. Post hec vero vocato in Normanniam Anselmo, rex timore simul et amore dei correptus, reuestiuit eum de suis, et in amicitiam suam recepit. Eo tempore, coadunatis Londonie cunctis primoribus Anglie, victoriam de libertate ecclesie, pro qua diu laborauerat, Anselmus adeptus est. Rex enim, antecessorum suorum vsu relicto, nec personas que in regimen ecclesiarum sumebantur per se elegit, nec eas per dationem virge pastoralis ecclesiis, quibus preficerentur, inuestiuit. Scripsit inter hec Anselmus libellum vnum 'de concordia prescientie et predestinationis, et gratie dei, cum libero arbitrio.' Vexabatur tamen frequentibus et acerbis infirmitatibus, et lectica vehebatur. Omnes tandem cibi, quibus humana natura alitur, in fastidium ei versi sunt. Manducabat tamen, nature sue vim faciendo: sciens se viuere non posse sine cibo. Inualescente infirmitate, in die palmarum dixit ei vnus ex monachis qui ministrabant ei: 'Domine pater, vt nobis intelligi datur, ad paschalem[2] domini tui curiam, relicto seculo, vadis.' Respondit: 'Et quidem, si voluntas eius in hoc est, voluntati eius libens parebo. Verum si mallet me adhuc inter vos saltem tamdiu manere donec questionem quam de origine anime mente reuoluo, absoluere possem, gratanter acciperem, eo quod nescio vtrum aliquis eam me defuncto sit soluturus.' Tertio dehinc die, anno scilicet domini millesimo centesimo nono, et anno pontificatus sui sextodecimo, vite vero sue septuagesimosexto, plenus bonis operibus migrauit ad dominum, vndecimo kalendas maii. Cum autem viri dei prouisor et dispensator, Baldewinus scilicet monachus, faciem patris defuncti balsamo, quod admodum parum in paruulo vase remanserat[3], inungere vellet; in fundo vasis digitum immergens et extrahens, vix summitatem digiti madefactam inuenit: Et cum vas in palmam versaret, si forte inde aliqua gutta deflueret; stupentibus cunctis liquor desiliens manum impleuit et supereffluxit. Hoc enim sepius factum est, et tantam abundantiam vas vacuum ministrauit, vt totum corpus sanctum multis vicibus omni ex parte vngeretur. In ecclesia autem cantuariensi cum magno honore sepultus est. [4] Monachus quidam cantuariensis, tribus mensibus ante obitum viri, quadam nocte vidit se in oratorio solum stare et orationi intendere: et ecce pater Anselmus ante sepulchrum beati Dunstani precibus incumbebat. Nec mora, erigens se Dunstanus de sepulchro, ad Anselmum respexit, dicens: 'Amice charissime, scias me preces tuas exaudisse.' Et entensa dextera sua, obtulit ei anulum aureum,

[1] E. secum. [2] T. paschale. [3] E. remenserat. [4] The following miracles added; they also occur in the Vita by Ioh. Saresb. in Wharton, Anglia Sacra, II, p. 173.

ita dicens: 'Hoc habeas signum, me tibi vera locutum.' Cumque Anselmus, vt anulum susciperet, manum extenderet, retraxit manum beatus Dunstanus, et ait: 'Hac enim vice istum anulum non habebis, sed, me seruante, quarta feria ante pascha de manu domini illum recipies.' Aurora enim illius diei terram deserens celestia penetrauit. Monachus quidam sancti Augustini Cantuarie, hora transitus beati Anselmi de hoc mundo, dum sopore grauatus obdormiret; vidit cameram, in qua sanctus dei iacebat, a quibusdam albatis hinc inde miro decore circumuallatam, quendam vero pontificalibus insignitum ingredi et egredi, et eos qui foris erant, ne tedio sue expectationis afficerentur, exhortari. Et iam Anselmo obeunte, festinus exiit et ait: 'Ecce adest quem expectastis: suscipite illum, et quo dominus iussit, efferte, in voce laudis et exultationis.' Expergefactus a sompno qui hec vidit, Anselmum a seculo migrasse intellexit. Quidam alius frater, Anselmum valde diligens, orauit deum quatinus eius meritum sibi reuelare dignaretur. Cui dormienti sanctus Anselmus astitit, pronuncians se velle illum omnibus modis certum esse, quia statim vt corporis onere fuit exutus, gloriose susceptus et stola fuit iocunditatis indutus. In hora transitus serui dei quidam iuuenis speciosus apparuit cuidam in extremis iacenti, dicens: 'Pater ciuitatis istius et totius patrie, iam nunc relicto seculo, ad deum ineternum victurus properat: et tu non[1] morieris. Surge sanus, et glorifica deum patrem hec in te operantem, et sanctum Anselmum pro meritis suis perhenniter iam glorificantem.' Surrexit homo sanus, et quid de Anselmi glorificatione didicerit, clara voce cunctos edocuit. Miles quidam ydropicus cingulum[2] sancti Anselmi sibi circumposuit: et omnis inordinatus humor euanuit. Nec abundantia humoris aliquo meatu effluxit, sed in nichilum redacta, quasi nunquam fuisset, deperiit. Multa insuper alia miracula memoratu digna, breuitatis causa omissa, meritis sancti Anselmi ostendere dignatus est, ad laudem sui nominis, omnipotens dominus.

[MS. Tib. adds: *Narratio.*

Leo papa, hominum sanctissimus, quinquies aut pluries in die celebrare consueuit. Cuius manum dum quedam mulier die pasce deoscularetur, tantam illico delectacionem pontifex persensit, ut tanquam uindicando se manum dexteram amputaret. Verum cum tumultus populi contra eum surgeret, eo quod sicut solito missam non celebraret, ipse totum se beate Marie commendauit. Cui uirgo beata manum miraculose restituit, unde et ipse sicut prius missas celebrauit, et miraculum palam coram omni populo in sermonibus publicauit. Ad concilium enim calcidonense dum idem Leo papa

[1] om. in T. Ioh. Sar.: et tu moreris?

[2] T. singulum.

epistolam de uera fide esset missurus, epistolam scriptam super altare beati Petri posuit, [et] per quadraginta dies ieiunans, beatum Petrum assidue exorauit ut quicquid in illa foret emendandum, ipse Petrus corrigeret. Vnde (beatus) Petrus ei apparens dixit: 'Legi et emendaui.' Alia uice per quad(raginta) dies ieiunans, orabat beatum Petrum ut ueniam de peccatis suis impetraret. Cui beatus Petrus ait: 'O papa, peccata tua tibi sunt dimissa, set indiscreta manuum imposicio a te exigetur.' Hec Vincencius. Athila rex Hunorum, de Gallia fugatus, in redeundo Pannoniam deuastauit Italiam. Tunc Leo papa, postquam tribus diebus et noctibus in ecclesia beati Petri ieiuniis et oracionibus uacasset, ait ad suos: 'Qui me uoluerit sequi, iam sequatur.' Appropinquante igitur Leone papa ad Athilam, descendit rex de equo, et pedibus pape se prouoluens, rogauit eum ut peteret ab eo quicquid uellet. Qui statim, sicut peciit, ita et optinuit, ut rex scilicet Italiam desereret. Rex autem dum a suis rogaretur cur orbis dominator a sacerdote uictus esset, respondit: 'In hoc facto prospexi michi et uobis. Vidi enim a dextris episcopi militem fortissimum et terribilem cum gladio extracto astare, qui michi ista dixit quod nisi episcopo in hiis que diceret obtemperarem, cum omnibus meis cito interirem.' Deserens igitur Italiam deuenit Pannoniam, ubi cito post hec obiit. Hec Martinus.]

¶ De sancto Audoeno episcopo et confessore[1].

VItam sancti Audoeni episcopi, cuius ossa apud Cantuariam, sicut inferius habetur, delata sunt, in hoc nostro libro inserere placuit. Temporibus Lotharii gloriosi principis, filii Hilderici[2] regis Francorum, anno vicesimo, iuxta vrbem suess[i]onicam in loco Sanctiato orti sunt tres fratres gratia dei celitus illuminati: Ado, Bado[3], Dado. Nati sunt autem patre Anchario[4], matre vero Aiga. Cum essent nobilissimi carnis origine, fuerunt tamen studiosissimi et[5] christiane religionis deuotione feruentissimi[6]. Cuncta que possidebant siue in fundis siue in diuitiis, necessitatibus hospitum, pauperum, peregrinorum, monachorum summo studio impendebant. Contigit autem eo tempore, sanctum Columbanum, genere Scotum, fundatorem cenobiorum luxouiensis in Gallia, bobiensis in Italia, ex Hibernia insula in Gallias aduenisse. Qui cum vice quadam ab Anchario predicto cum magno gaudio susceptus fuisset, oblatos sibi tres pueros memoratos benedixit, et spiritu prophetico, illos in christiane religionis virtutibus eximios futuros predixit, honoribus et dignitate seculi claros, in aula etiam regis gloriosos. Mox enim vt pubescere inciperent[7], regibus Lothario[8] et Dagoberto in cunctis gratissimi inuenti sunt.

[1] Compiled from the Vita ascribed to Fridegod, in Sutius and Act. SS. Boll. Aug. IV. p. 810. [2] Vit. Hilperici. [3] Vit. Rado. [4] Vit. Authario. [5] Vit. in. [6] om. [7] Vit. ceperunt. [8] E. lathario.

Proinde ad celestia tendentes, inter pestifera mundi huius negocia sanctorum semper consortia amabant. Primogenitus namque Ado, cuncta mundi huius obstacula contempnens et monasticam vitam appetens, monasterium iordanense[1] super fluuium Materne in proprio solo secundum regulam sancti Columbani, adiuuante germano suo Audoeno, construxit. Bado vero thesaurorum regalium summus procurator effectus, sancte tamen religioni subditus et elemosinis intentus, iuste et pie vitam ducere curauit. Sanctus vero Audoenus, cognomento Dado, auricularii[2] locum in aula regis sortitur, et ad signanda scripta vel edicta regalia, quorum ipse conscriptor erat, sigillum vel anulum regis custodiebat. Erat autem sensu profundus, eloquio copiosus, consilio prouidus, corporis statura procerus, vultu decorus, et ante omnia in Christi charitate fundatus; regi amabilis, et cunctis principibus venerabilis erat. Denique assidue regem hortari solebat vt regem omnium Christum, conditorem et redemptorem suum, sine quo nullus iuste regnat vel imperat, diligendo, timendo, cunctisque domini mandatis obediendo pie coleret, subiectorum se populorum socium magis quam dominum estimaret, subditis parceret, superbos debellaret, pauperibus, peregrinis et viduis omnibusque necessitatem patientibus pie subueniret. Fulgebat et sodalis eius in aula regis, nomine Eligius, quem vt animam suam diligebat. His amor vnus erat, cor vnum et anima vna; ab his cuncti Francorum proceres exempla sumebant, et monita doctrine salutaris hauriebant. Sepe namque Audoenus vestibus preciosis, aureo precinctus baltheo enituit, et subtus cilicio caro tecta fuit. Infatigabiliter perseuerabat in orationibus, ieiuniis, vigiliis, lectione diuina, hospitum susceptione, et pauperum et infirmorum ministerio pene semper deditus erat. In silua brigiensi, in patrimonio proprio, monasterium secundum regulam sancti Columbani, 'Hierosolimum' nuncupatum, construxit, et Agilum, sancti Columbani discipulum, abbatem constituit. Cum autem heresis quedam totum pene fedaret orientem, et dominum nostrum Ihesum Christum non veram carnem ex virgine Maria assumpsisse assereret; Audoenus contra omnes hereticos Galliam intrantes disputans, manifesta[3] ratione et diuina auctoritate conuincens, in longinquas regiones fugere compellebat. Simoniacam prauitatem in cunctis Francorum pene ecclesiis nimium preualuisse considerans, cepit regi suadere vt patriam tali labe corruptam medicina salutari liberaret. Hortabatur vt nullatenus consentiret cuiquam sacros ordines emere vel vendere; dicens tale commercium dyabolica fraude repertum et ab ecclesiastice fidei puritate penitus eliminandum fore; magis eligendos esse ad sacros ordines quos non aurum, sed fidei puritas, doctrine suauitas, morum probitas commendarent. Electus ad archiepiscopatum rothomagensem, non

[1] Boll. Iodarense, Sur. Lodariense. [2] i. e. secretarii. [3] E. manifeste.

statim sacrum ordinem sumere presumpsit, sed relictis palacii curis, ad predicandum verbum dei in Hispanias perrexit: et populos nimia siccitate laborantes inuenit. Iam enim septem anni transierant ex quo pluuia regionem illam non attigisset[1]. Fusa igitur ad deum prece, tanta pluuie sequebatur abundantia, vt priorem penuriam recompensare videretur. Confortato igitur populo rediens per Andegauiam, pauperem manum aridam habentem et lignum quo molam manualem rotabat in die dominico, inter pollicem et palmam tam stricte tenentem vt auelli non posset, signo crucis sanauit. Igitur anno domini sexcentesimo tricesimoquinto Audoenus rothomagensem cathedram suscepit; in quo eadem in vultu grauitas, in corde humilitas erat. In consilio prudens, in corrigendo vehemens, in diligendo ardens, in aduersis patiens, in elemosinis largus, ad ignoscendum paratus, humilitate summus, hospitalitate precipuus; in obsequiis pauperum et peregrinorum infatigabiliter perdurans, eorum consortiis delectabatur. Rigorem nimium abstinentie ora pallida demonstrabant; maxille lachrymis humecte contritionem cordis indicabant. Lactea colla circuli ferrei premebant; ventrem et brachia ferrum eque constringebat. Ipsius lecti congeries ex asperis virgulis[2] construebatur, vbi corpus ieiuniis et vigiliis fatigatum collocauit. Sepissime vero in cubiculo lecti sui lux immense claritatis celitus emissa a discipulis eius visa est, vocesque angelice cum eo colloquentes audite sunt. Plurima cenobia per Galliam et in episcopatu suo construxit, clerum adunauit et ecclesiasticis disciplinis mirabiliter imbuit[3], et zenodochia instituit. Waningum quendam nobilem crucis signo a sua infirmitate sanauit, et fiscanense cenobium construere fecit: et introductis monialibus, Wandragesilum Fontanelle abbatem prefecit, quatinus eius verbis et vita castissima fragilioris sexus lasciuia moderaretur[4] et in norma religionis instrueretur. Et si quando a predicatione et piis operibus cessabat Audoenus; quieti sue non statim prouidebat, sed pernox in orationibus et vigiliis instabat, et terrenis negotiis solutus, mente celestibus inherebat. Cum enim parochiam suam predicando lustraret et nimio senio fessus curru sederet, muli qui currum trahebant subito stantes, nullo modo aurige flagello ab ipso loco auelli potuerunt. Et erigens vir dei oculos ad celum, vexillum crucis amplo splendore micans aspexit. Cumque intelligeret, spiritu sancto reuelante, quod eundem locum ad seruiendum sibi dominus elegisset, figuram sancte crucis ibidem baculo expressit. Nocte sequenti in ipso loco columpna ignea tanto splendore visa est, vt solis claritatem vincere videretur. Confluente ergo illuc populorum multitudine, a diuersis languoribus detenti sanitatem receperunt. Ibi enim postea constructo monasterio, monachorum multitudo regulariter deo deseruiuit. Peragrans

[1] Vit. attigerat. [2] Vit. virgultis. [3] T. imbuit; E. inhibuit. [4] E. modaretur.

parochiam suam, iuxta Secanam fluuium paululum requiescens, angelicis colloquiis fruebatur: Quo in loco ecclesiam[1] et zenodochium pauperum sanctus antistes construxit. Sanctus tandem Audoenus, cum sancto Sidonio genere[2] Scoto, qui monasterium quod nunc 'Sanctum Sidonium' dicunt construxit, ad limina apostolorum Petri et Pauli Romam profectus est. Prosternens autem se singulis memoriis apostolorum et martyrum, vota supplicationis tam pro se quam pro pace totius ecclesie catholice obtulit, lachrymas tamen magis quam verba fudit. Vbicumque prostratus in oratione iacebat, flumina lachrymarum pauimentum irrigabant. Cumque ad confessionem beati Petri hunc versum inciperet: 'Exultabunt sancti in gloria,' diuinitus responsum est: 'Letabuntur in cubilibus suis.' Interea beatus Audoenus, orta discordia inter gentem Francorum et Austrasiorum, Coloniam pacis causa perrexit; signo crucis quendam mutum signauit et linguam tacentem loqui continuo fecit; et discordem populum initis pacis federibus concordauit; et in Neustria demonium fugauit. Cum[3] vir dei diem obitus sui febribus vexatus imminere conspiceret, hortatus est regem vt abbatem Ansbertum eius faceret successorem: et post quadragesimum tertium episcopatus sui annum, anno etatis sue nonagesimo, et anno incarnationis dominice sexcentesimo septuagesimonono, kal. septembris migrauit ad dominum; et in ecclesia beati Petri apostoli Rothomago, in loco quem viuens preparauerat, sepelitur. Post tricesimum sepulture sue annum eius corpus integrum et absque corruptionis molestia illibatum repertum est.——[4] Circa annum domini nongentesimum quinquagesimumsextum, tempore regis Edgari, venerunt in Angliam clerici quatuor, et regali curie se presentantes, ad conspectum regis et colloquium adducti sunt. Qui cum tempus oportunum se nactos existimarent, quod in regnum eius reliquias sancti Audoeni attulerant, familiari affatu auribus regis intulerunt. Audito autem rex nomine sancti Audoeni, obstupuit, nec se hoc credere posse vlla ratione respondit. At illi nichil verius esse asserentes, addiderunt: 'Proba qualicunque modo magis tibi placuerit, igne seu quorumlibet miraculorum experimentis: et si corpus prefati patris, silentibus miraculis, non esse constiterit, nos tanti mendacii reos, lege, qua iustum fuerit, punitos a tuo exterminabis regno.' Et ait rex: 'Hoc enim non seculari, sed examine debet ecclesiastico diffiniri. Sustinete ergo donec archiepiscopus veniat, que dicitis audiat, audita examinet, diiudicet, et quid in tanta re sit tenendum sententiam ferat.' Cum autem archiepiscopus sanctus Odo aduenisset, et clerici interrogati in suo proposito perseuerassent et examinatione ostensionis diuine rem inuestigare magnis precibus exorassent, ait episcopus: 'Adducatur leprosus aliquis, vt ex euentu illius cognoscamus

[1] E. ecclesia. [2] E. gente. [3] E. Tunc. [4] From here ed. in Act. SS. Boll. Aug. IV. p. 804.

quid de reliquiis istis certa fide teneamus. Tante siquidem pietatis, tante virtutis, tantorumque meritorum credimus esse sanctum Audoenum, vt, si ipse vere est de quo agimus, sua nobis bonitate ea que pro gloria dei et sua ostensione humiliter petierimus, non negabit.' Adductus est igitur quidam in medium horrida corporis feditate corruptus. Quem pontifex Odo cum vno de ossibus allatis in modum crucis tertio consignans, ita mox omni corruptionis horrore deterso, ad inuocationem nominis sancti Audoeni sanauit, vt tanti mali vestigium in homine nullum penitus resideret. Allatus est etiam in lecto alter egrotus, paralisis[1] morbo toto corpore dissolutus, mortis potius quam vite imaginem in se vultu, voce, et membrorum omnium stupore pretendens. Pontifex ergo ipsarum reliquiarum caput assumens, super corpus iam pene extinctum posuit, et flexis genibus pronus orauit quatinus ob merita et intercessiones beati Audoeni pristine sanitati paraliticus redderetur, si ipsum quidem caput eius fuit dum in hac transitoria vita degebat. Mira dei pietas, et potentia vere miranda! Confestim ad tactum capitis sacri homo sanus erigitur, et gaudens atque exultans in voce laudis et iubilo cordis ad sua regreditur. Patrata sunt etiam per easdem reliquias ipso tempore et alia miracula non pauca; que breuitatis causa transiuimus, nullum in prolixitatibus grauare volentes. His ita gestis, rex, antistites et qui aderant, valde exhilarati, deum in sanctum suum[2] glorificabant. Tunc rex cum pontifice habito concilio[3], clericos conuenit, et quid eis pro adeptione sacrorum que detulerant facere deberet, diligenter inquirit. Referunt ipsi hoc et ipsorum voluntati. Tunc regis munificentia, supra id quod petebant, copiam sue largitatis extendit, pontificique ait: 'Cum respectus gratie dei nos et regnum Anglorum tanti amici sui presentia sublimauerit, videtur conuenire vt et nos ipsi sancto qui ad nos venire dignatus est, in maiori et digniori loco totius regni perpetuam mansionem procuremus condonare. Quapropter, reuerende pater, ad ecclesiam cui deo auctore presides, has sanctas reliquias condigna reuerentia transfer, et eius patrocinio atque tutamini ipsam ecclesiam et quicquid ad eam pertinet, commenda.' Quod cum episcopus fecisset, ipsi clerici loci dignitatem considerantes et monachorum religionem, facti sunt monachi inter eos, et in seruitio dei et beati Audoeni vsque ad finem vite sue iugiter permanserunt. Factum est autem scrinium preciosum, in quo ossa sacra, diuersis inuolumentis obuoluta, cum honore sunt locata. Cum monachus quidam cantuariensis ecclesie demonio vexaretur, fratres, consilio habito, reliquias sancti Audoeni sumentes, ad infirmum fratrem detulerunt. Necdum ostium domus in qua vinctus ferro tenebatur, intrauerant: et ecce ille deintus clamosa voce perstrepebat dicens: 'Quid est? quo tenditis? Nichil michi et sancto Audoeno commune esse sciatis, nec me illi pre-

[1] E. peralisis. [2] r. in sancto suo. [3] E. consilio.

sentandum qualibet vi aut arte noueritis. Quapropter sicut venistis, recedite, et vos inaniter fatigare nolite.' Illi tamen intrepidi reluctantem demoniacum secum violenter adducunt, ipso incessanter vociferante, sibi vim et iniuriam fieri; se tamen presentiam sancti Audoeni modis omnibus detestari. Itaque vno de ossibus sancti Audoeni super eo imposito, statim conquieuit, a sua vesania liberatus, nec vlterius huiusmodi est furore fatigatus.

[MS. Tib. adds: *Narratio*[1].

Conradus imperator statuit legem ut quicunque hominum, eciam procerum seu principum, legem terre infringeret, capite plecteretur. Cuius statuti transgressor fuit primo comes (L)upoldus. Qui timens sibi, fugit cum vxore sua in heremum, ubi aliquamdiu heremitice uixit. Cum ergo Conradus predictus semel ibidem uenandi gracia deuenisset, dormiendo in strato audiuit uocem sibi bis dicentem: 'Puer comitis et heremite qui nunc recenter natus est, erit tibi, Conrade, gener et successor.' Quamobrem indignatus rex iussit cor pueri sibi afferri: set nuncii, deum timentes, (puerum) uiuum in silua proiecerunt, et cor leporis (attu)lerunt. Contigit eciam cito post hec ut (dux quidam) Conradi locum illum casu adiens puerum (uagien)tem audiuit: quem uxori sue sterili (nutrien)dum transmisit, nomen Henricum sibi impo(nens). Cumque adultum iuuenem imperator Conradus (ueni)ens conspiceret, ac preteritum presagium in (mente) uolueret, reclamante patre pueri (adopt)iuo rex iuuenem secum retinuit, tractans (semper) penes se quomodo eum perdere posset. Vnde (misit eum) ad imperatricem cum literis canentibus quod (iuuenis) uisis literis moreretur. At dum iuuenis (apud) quendam presbiterum de nocte hospitaretur; (ips)o dormiente uisis literis pro illis uerbis '(eo) die moriatur' scripsit 'eo die ad filiam (nostram) maritetur.' Quod et factum est. Et licet ipsa . . . . . de hoc conturbaretur, pensato tamen quod filius esset (illu)stris comitis, leuius tulit. Set et in hoc (loco) heremi ubi natus fuit Henricus, post(ea) imperator effectus, monasterium construxit, quod (usque) hodie Vrsania dicitur.]

¶ De sancto Augustino episcopo et confessore[2].

ANno siquidem domini quingentesimo nonagesimosexto sanctus papa Gregorius, diuino admonitus instinctu, misit seruum dei Augustinum, et alios plures cum eo monachos timentes deum, predicare verbum dei genti Anglorum, anno circiter centesimo quinquagesimo aduentus eorum in Britanniam. Qui cum iussis pontificalibus obtemperantes, memoratum opus aggredi cepissent, et aliquantulum

[1] cf. Legenda Aurea, p. 840.

[2] Mostly from Beda H. E. I. 23 ff.; II. 2, 3 (as in Surius).

itineris confecissent; percussi timore inerti, redire domum potius, quam barbaram, feram, incredulamque gentem, cuius nec linguam quidem nossent, adire cogitabant, et hoc esse tutius communi consilio decernebant. Nec mora, Augustinum, quem eis episcopum ordinandum si ab Anglis susciperentur disposuerat, domum remittunt, qui a beato Gregorio humili supplicatu obtineret ne tam periculosam, tam laboriosam, tam incertam peregrinationem adire deberent. Quibus ille exhortatorias mittens litteras, in opus eos verbi, diuino confisos auxilio, proficisci suadet. Quarum videlicet litterarum ista est forma: 'Gregorius seruus seruorum dei, seruis domini nostri. Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab his que cepta sunt cogitatione retrorsum redire, summo studio, dilectissimi filii, oportet vt opus bonum quod auxiliante domino cepistis, impleatis. Nec labor vos ergo itineris, nec maledicorum hominum lingue deterreant: sed omni instantia omnique feruore, que inchoastis, deo auctore, peragite; scientes quod laborem magnum maior eterne retributionis gloria sequetur. Remeanti autem Augustino preposito vestro, quem et abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite; scientes vestris animabus per omnia profuturum quicquid fuerit a vobis in eius admonitione completum. Omnipotens deus sua gratia vos[1] protegat, et vestri laboris fructum in eterna patria me[2] videre concedat; quatinus etsi vobiscum laborare nequeo, simul tamen[3] gaudio retributionis inueniar, quoniam laborare, scilicet, volo. Deus vos[4] incolumes custodiat, dilectissimi filii. Data die decima kalendarum augustarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno quartodecimo, post consulatum eiusdem domini nostri anno decimotertio, indictione quarta decima.' Misit etiam idem venerabilis pontifex ad Etherium[5] arelatensem episcopum, vt Augustinum Britanniam pergentem benigne susciperet, litteras, quarum iste est textus: 'Reuerendissimo[6] et sanctissimo fratri Etherio[5] coepiscopo, Gregorius seruus seruorum dei. Licet apud sacerdotes habentes deo placitam charitatem religiosi viri nullius commendatione indigeant; quia tamen tempus aptum se scribendi ingessit, fraternitati vestre nostra mittere scripta curauimus; insinuantes, latorem presentium Augustinum seruum dei, de cuius certi sumus studio, cum aliis seruis dei, illic[7] nos pro vtilitate animarum, auxiliante domino, direxisse: quem necesse est vt sacerdotali studio sanctitas vestra adiuuare, et sua ei solatia prebere festinet. Cui etiam vt promptiores ad suffragandum possitis existere, causam vobis iniunximus subtiliter indagare[8]; scientes quod, ea cognita, tota vos propter deum deuotione ad solaciandum, quia res exigit, comodetis. Candidum preterea presbyterum, communem filium, quem ad gubernationem patrimo-

[1] Bed. sua vos gratia. [2] Bed. me patria. [3] Bed. in. [4] E. nos. [5] T. Eucherium; T. Eutherium. [6] T. Reuerentissimo. [7] r. illuc. [8] Bed. indicare.

niali ecclesie nostre transmisimus, charitati vestre in omnibus commendamus. Deus te incolumem custodiat, reuerendissime[1] frater. Data die decima' in omnibus vt supra. Roboratus ergo confirmatione beati patris Gregorii, Augustinus cum famulis Christi qui erant cum eo, rediit in opus verbi, peruenitque Britanniam. Erat eo tempore rex Ethelbertus in Cancia potentissimus, qui ad confinium vsque Humbre fluminis maximi, quo meridiani et septemtrionales Anglorum populi dirimuntur, fines imperii tetenderat[2]. Est autem ad orientalem Cantie plagam Thanatos insula non modica, id est magnitudinis—iuxta consuetudinem estimationis Anglorum—familiarum sexcentarum; quam a continenti terra [secernit][3] fluuius Wantsum, qui est latitudinis circiter trium stadiorum, et duobus tantum in locis est transmeabilis: Vtrumque enim caput protendit in mare. In hac ergo applicuit seruus dei Augustinus, et socii eius, viri, vt ferunt, ferme quadraginta. Acceperant[4] autem, precipiente beato papa Gregorio, de gente Francorum interpretes: et mittens ad Ethelbertum, mandauit, se venisse de Roma, ac nuncium ferre optimum, qui sibi obtemperantibus eterna in celis gaudia, et regnum sine fine cum deo viuo et vero futurum, sine vlla dubietate promitteret. Qui hec audiens, manere illos in ea quam adierant insula, et eis necessaria ministrari, donec videret quid eis faceret, iussit. Nam et antea ad eum christiane religionis fama[5] peruenerat, vtpote qui et vxorem habebat christianam de gente Francorum regia, vocabulo Berta; quam ea conditione a parentibus acceperat, vt ritum fidei ac religionis sue cum episcopo quem ei adiutorem fidei dederant, nomine Lethardo, inuiolatum seruare licentiam haberet. Post dies ergo aliquot venit ad insulam rex, et residens sub diuo, iussit Augustinum cum sociis ad suum ibidem aduenire colloquium. Cauerat autem ne in aliquam domum ad se introirent[6], veteri vsus augurio, ne superuentu suo, si quid malefice artis habuissent, eum superando deciperent. At illi non demoniaca, sed diuina virtute prediti veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, et imaginem domini saluatoris in tabula depictam; letaniasque canentes, pro sua simul et eorum propter quos et ad quos venerant salute eterna domino supplicabant. Cumque ad iussionem regis residerent, ait Augustinus[7]: 'Ad tuam, o rex, totiusque huius regni perpetuam pacem huc ingressi, optimum nuncium sempiterne leticie, vt pridem mandauimus, afferimus tibi. Si susceperis, hic et in eterno regno eternaliter beatificaberis. Iam enim mundi conditor, et redemptor humani generis regnum celorum aperuit, et de terrigenis celestes indigenas fecit. Sic enim deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum pro mundo daret; vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam eternam.

[1] T. Reuerentissime. [2] E. tetenderant. [3] om. in T. E. [4] *al.* Acceperunt. [5] om. in T. [6] E. introierent. [7] This speech is added from the Vita by Goscelinus, in Act. SS. Boll. May VI, p. 379.

Tam enim infinita charitate idem dei filius homines dilexit quos fecit, vt non solum homo inter homines fieri, verum etiam mortem, mortem autem crucis, pro hominibus pati dignaretur. Sic enim placuit eius ineffabili clementie, vt dyabolum captiuatorem nostrum, non in sue diuinitatis maiestate, sed in nostre carnis infirmitate elideret, et nos debitam predam, per indebitam crucis penam, a faucibus impiissimi tyranni erueret. Cuius incarnata diuinitas innumeris virtutibus claret, omni debilitate curata, omni virtute patrata: celo, sideribus, terra[1], mari, inferno se omnium deum ostendit et dominum. Ventos et mare imperio sedauit, fluctus maris quasi solidum marmor[2] calcauit. Tandem mori vt homo pro hominibus dignatus, in triduo a morte sicut deus surrexit, et solem, qui in sui conditoris nece obtenebratus est, suo splendore clarius illustrauit. Surrexit, inquam, vt nos resuscitaret: ascendit ad celos, vt nos illuc triumphantes aggreget. Inde iudex omnium seculorum veniet, vt credentes in regno suo, dampnatis incredulis, perpetuo collocet. Ne autem, precellentissime regnator, superstitionis[3] nos iudices, quod a Roma in tuos fines tue tuorumque salutis gratia laborauimus deuenire, et ignotis gentibus quasi ingrata beneficia subrogare; noueris, piissime, magne charitatis necessitate vrgente id nos intendisse. Desideramus enim, super omnem mundi appetitum et gloriam, quamplurimos in regno dei nostri conciues habere; et qui in sanctorum angelorum consortium possint proficere. ne pereant, totis nisibus certamus prospicere. Hanc quippe beniuolentiam Christi nostri benignitas, de inestimabili dulcedine spiritus sui, omnibus sue veritatis preconibus vbique infundit, vt propriis necessitatibus postpositis in omnium gentium salutem exardescant, et quaslibet nationes vt parentes, vt filios, vt fratres et cognatos habeant, et omnes vna dei dilectione amplexos ad infinita omnium gaudiorum ac solempnitatum secula pertrahere satagant. Tales regis nostri signiferi, cum innumeris miraculis facti testes, per gladios, per ignes, per bestias, per omnia tormentorum et mortis genera mundum saluatori suo inuictissime subdiderunt. Iam olim Roma, iam Grecia, iam reges et principes terre, iam insule gentium, propheticis inuitationibus attracte, cum ipso orbe terrarum gaudent regum dominum adorare et illi in perpetuum seruire, per quem et cum quo perhenniter valeant regnare. Tali etiam affatu[4] hodiernus pater totius Christianitatis Gregorius, vestram saluationem ardentissime sitiens, nec penarum nec mortis timore prohiberetur ad vos venire, si posset; sed[5] non potest tot commissarum animarum curam deserere. Quapropter nos in sua vice misit, vt viam eterne lucis et ianuam vobis pandamus regni celestis. Quod si contemptis idolis demoniacis[6] per Christum intrare non renuitis, certissima fide semper regnabitis[7].' Cumque, hec et his similia Augustino disserente, eius comites, prout

[1] E. terre, T. terra. [2] So T.; E. marinorum, *al.* campum. [3] *al.* superstitiosos. [4] *al.* affectu. [5] *al.* quod. [6] T. demonicis. [7] E. regnabilis.

dominus dedit, pleraque adderent; respondit rex, dicens: 'Pulchra quidem sunt verba et promissa que affertis; sed quia noua sunt et incerta, non his possum assensum tribuere modo, relictis eis que tanto tempore cum omni Anglorum gente seruaui. Verum quia de longe huc peregrini venistis, et, vt ego michi videor perspexisse[1], ea que vos vera et optima credebatis, nobis quoque communicare desiderastis; nolumus molesti esse vobis, quin potius benigno vos hospicio recipere et que victui[2] vestro sunt necessaria ministrare curamus; nec prohibemus quin omnes quos potestis fidei vestre religionis predicando societis.' Dedit ergo eis mansionem in ciuitate doroberneusi, que imperii sui totius erat metropolis, eisque, vt promiserat, cum administratione victus temporalis, licentiam quoque predicandi non abstulit. Fertur autem quod appropinquantes ciuitati, more suo cum cruce sancta et imagine magni regis domini nostri Ihesu Christi, hanc letaniam consona voce modularentur: 'Deprecamur te, domine, in omni misericordia tua, vt auferatur furor tuus et ira tua a ciuitate ista et de domo sancta tua, quoniam peccauimus[3].' At vbi datam sibi mansionem intrauerant, ceperunt apostolicam primitiue ecclesie vitam imitari; orationibus videlicet assiduis, vigiliis, ac ieiuniis seruiendo, verbum vite quibus poterant predicando, cuncta huius mundi velut aliena spernendo, ea tantum que victui necessaria videbantur ab eis quos docebant accipiendo, secundum ea que docebant ipsi per omnia viuendo, et paratum ad patiendum aduersa queque vel etiam [ad] moriendum pro ea quam predicabant veritate animum habendo. Curabant vicissim omnes debiles et languidos, vel ad se delatos vel a se visitatos. Adeo vt nullus aut rarus in grege Augustini habebatur qui non gratia sanitatum polleret: vt non minus miraculis quam predicationibus tenebras gentilium illustrarent[4]. Quid mora? Crediderunt nonnulli et baptizabantur, mirantes simplicitatem innocentis vite, ac dulcedinem doctrine eorum celestis. Erat autem prope ipsam ciuitatem ad orientem ecclesia in honore[5] sancti Martini antiquitus facta, dum adhuc Romani Britanniam incolerent, in qua regina, quam christianam fuisse prediximus, orare consueuerat. In hac ergo et ipsi primo conuenire, psallere, orare, missas facere, predicare et baptizare ceperunt, donec rege ad fidem conuerso, maiorem predicandi per omnia, et ecclesias fabricandi vel restaurandi, licentiam acceperant[6]. At vbi ipse etiam inter alios, delectatus vita mundissima sanctorum, et promissis eorum suauissimis, que vera esse miraculorum multorum ostensione firmauerunt, credens baptizatus est; ceperunt plures cotidie ad audiendum verbum dei confluere, ac relicto gentilitatis ritu, vnitati se sancte Christi ecclesie credendo sociare. Quorum fidei et conuersioni ita congratulatus esse rex perhibetur, vt nullum tamen cogeret ad christianismum[7], sed tantum-

[1] E. prospexisse. [2] T. victui que. [3] T. adds Alleluia. [4] E. illustraret.
[5] T. honorem. [6] r. acciperent. [7] E. christianissimum.

modo credentes artiori dilectione, quasi conciues sibi regni celestis, amplecteretur. Didicerat enim a doctoribus auctoribusque sue salutis, seruitium Christi voluntarium, non coacticium, esse debere. Nec distulit quin etiam ipsis doctoribus suis locum sedis, eorum gradui congruum, in Doroberni[1] metropoli sua donaret, simul et necessarias in diuersis speciebus possessiones conferret. Interea vir domini Augustinus venit Arelas, et ab archiepiscopo eiusdem ciuitatis Etherio, iuxta quod iussa sancti patris Gregorii acceperat, archiepiscopus genti Anglorum ordinatus est: Reuersusque Britanniam, misit continuo Romam Laurentium presbyterum et Petrum monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglorum fidem Christi suscepisse, ac se episcopum factum esse referrent; simul et de eis que necessaria videbantur questionibus, eius consulta flagitans. Nec mora, congrua questui[2] responsa recepit; que etiam hic comodum duximus inserere. ¶ *Interrogatio beati Augustini:* Cantuariorum ecclesie[3] de episcopis, qualiter cum suis clericis conuersentur, vel de his que fidelium oblationibus accedunt altario, quante debeant fieri portiones, et qualiter episcopus agere in ecclesia debeat. ¶ *Responsio beati Gregorii pape:* 'Sacra scriptura testatur, quam te bene nosse[4] dubium non est, et specialiter beati Pauli ad Tymotheum epistole, in quibus eum erudire studuit qualiter in domo dei conuersari debuisset. Mos autem sedis apostolice est, ordinatis episcopis precepta tradere vt in omni stipendio quod accedit, quatuor debeant fieri portiones: Vna videlicet episcopo et familie eius propter hospitalitatem atque susceptionem, alia clero, tertia pauperibus, quarta ecclesiis reparandis. Sed quia tua fraternitas monasterii regulis erudita, seorsum fieri non debet a clericis suis in ecclesia Anglorum, que auctore deo nuper adhuc ad fidem perducta est, hanc debet conuersationem instituere que in initio nascentis ecclesie fuit patribus nostris; in quibus nullus eorum ex his que possidebant, aliquid suum esse dicebat, sed erant eis omnia communia[5]. Si qui vero sunt clerici extra sacros ordines constituti, qui se continere non possunt, sortiri vxores debent, et stipendia sua exterius accipere: quia et de eisdem patribus de quibus prefati sumus, nouimus scriptum quod "diuidebatur prout cuique opus erat." De eorum quoque stipendio cogitandum atque prouidendum est, et sub ecclesiastica regula sunt tenendi, vt bonis moribus viuant et canendis psalmis inuigilent, et ab omnibus illicitis et cor et linguam et corpus deo auctore conseruent. Communi autem vita viuentibus iam de faciendis portionibus, vel exhibenda hospitalitate, et adimplenda misericordia, nobis quid erit loquendum? cum omne quod superest, in causis piis ac religiosis erogandum est, domino magistro omnium docente: "Quod superest, date elemosinam, et ecce omnia munda sunt vobis."' ¶ *Interrogatio*

[1] T. dorouerni. [2] *al.* quesitui. [3] *al.* b. Aug. episcopi Cantuariorum ecclesie. [4] E. nosce. [5] E. comunia.

beati Augustini: 'Cum vna sit fides, quomodo[1] sunt ecclesiarum diuerse consuetudines, et altera consuetudo missarum in sancta romana ecclesia atque altera in Galliarum tenetur?' ¶ *Responsio beati Gregorii pape:* 'Nouit fraternitas tua romane ecclesie consuetudinem, in qua se meminit nutritam; sed michi placet vt, siue in romana, siue in Galliarum, seu in qualibet ecclesia aliquid inuenisti quod plus omnipotenti deo possit placere, sollicite eligas, et in Anglorum ecclesia, que adhuc ad fidem noua est, institutione precipua, que de multis ecclesiis colligere potuisti infundas. Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque ecclesiis, que pia, que religiosa, que recta sunt, elige, et hec quasi in fasciculum collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem depone.' ¶ *Interrogatio beati Augustini:* 'Obsecro quid pati debeat, si quis aliquid[2] furtò abstulerit?' ¶ *Responsio beati Gregorii pape:* 'Hoc tua fraternitas ex persona furis pensare potest, qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam qui habentes subsidia furtum perpetrant; et sunt alii qui in hac re ex inopia delinquunt: Vnde necesse est vt quidam minis[3], quidam vero verberibus; et quidam districtius, quidam autem leuius corrigantur. Et cum paulo districtius agitur, ex charitate agendum est, et non ex furore: quia ipsi hoc prestatur qui corrigitur, ne iehenne ignibus tradatur. Sic enim nos fidelibus tenere disciplinam debemus, sicut boni patres carnalibus filiis solent, quos et pro culpis verberibus feriunt, et tamen ipsos quos doloribus affligunt habere heredes querunt, et que possident ipsis seruant quos irati[4] [in]sequi videntur. Hec ergo charitas in mente tenenda est et ipsa modum correctionis dictat, ita vt mens extra rationis regulam omnino nichil faciat. Addas etiam, quomodo ea que furto de ecclesiis abstulerint reddere debeant: sed absit vt ecclesia cum augmento recipiat quod de terrenis rebus videtur amittere, et lucra de vanis querere.' ¶ *Interrogatio beati Augustini:* Si debeant duo germani fratres singulas sorores accipere, que sunt ab illis longa progenie generate? ¶ *Responsio beati Gregorii pape:* 'Hoc fieri modis omnibus licet: Nequaquam enim in sacris eloquiis inuenitur quod huic capitulo contradicere videatur. ¶ *Interrogatio beati Augustini:* Vsque ad quotam generationem debeant fideles cum propinquis sibi coniugio copulari? et nouercis [et] cognatis si liceat copulari coniugio? *Responsio beati Gregorii pape*[5]*:* 'Quedam terrena lex in romana republica permittit vt siue frater et soror, seu duorum fratrum germanorum vel duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus, ex tali coniugio sobolem non posse succrescere, et sacra lex prohibet cognationis turpitudinem reuelare. Vnde necesse est vt iam tertia vel quarta generatio fidelium licenter sibi iungi debeat: nam secunda, quam prediximus, a se omni modo debet abstinere.

[1] om. in T. [2] *al.* aliquid de ecclesia. [3] *al.* damnis. [4] E. iratim; T. irati; E. T. sequi. [5] pape om. in T.

Cum nouerca autem miscere graue est facinus, quia et in lege scriptum est: "Turpitudinem patris tui non reuelabis." Neque enim patris turpitudinem filius reuelare potest, sed quia scriptum est: "erunt duo in carne vna," qui turpitudinem nouerce, que vna caro cum patre fuit, reuelare presumpserit, profecto patris turpitudinem reuelauit. Cum cognata quoque miscere prohibitum est, quia per iunctionem[1] priorem caro fratris fuerit facta. Pro qua re etiam Iohannes Baptista capite truncatus [est][2] et sancto martyrio consummatus, cui non est dictum vt Christum negaret, et pro Christi confessione occisus est: sed quia isdem dominus noster Ihesus Christus dixerat: "ego sum veritas," quia pro veritate Iohannes occisus est, videlicet et pro Christo sanguinem fudit. Quia vero sunt multi in Anglorum gente qui, dum adhuc in infidelitate essent, huic nephando coniugio dicuntur admixti, ad fidem venientes admonendi sunt vt se abstineant, et graue hoc esse peccatum cognoscant; tremendum dei iudicium timeant, ne pro carnali dilectione tormenta eterni cruciatus incurrant. Non tamen pro hac re corporis et sanguinis domini communione priuandi sunt, ne in eis illa vlcisci videantur in quibus se per ignorantiam ante lauacrum baptismatis astrinxerunt. In hoc enim tempore sancta ecclesia quedam per feruorem corrigit, quedam per mansuetudinem tolerat, quedam per considerationem dissimulat, atque ita portat et dissimulat, vt sepe malum quod aduersatur portando et dissimulando compescat. Omnes autem qui ad fidem veniunt, admonendi sunt ne tale aliquid audeant perpetrare. Si qui autem perpetrauerint, corporis et sanguinis domini communione priuandi sunt: Quia sicut in[3] his qui per ignorantiam fecerunt, culpa aliquatenus toleranda est, ita in his fortiter insequenda qui non metuunt sciendo peccare.' ¶ *Interrogatio beati Augustini:* Si longinquitas itineris magna interiacet, vt episcopi non facile valeant conuenire, an debeat sine aliorum episcoporum presentia episcopus ordinari? ¶ *Responsio beati*[4] *Gregorii pape*[4]*:* 'Et quidem in Anglorum ecclesia, in qua adhuc solus tu episcopus inueniris, ordinare episcopum non aliter nisi sine episcopis potes; nam quando de Galliis episcopi veniunt, qui in ordinatione episcopi testes assistant? Sed fraternitatem tuam ita volumus episcopos ordinare, vt ipsi sibi episcopi longo interuallo minime disiungantur; quatinus nulla sit necessitas, vt in ordinatione episcopi, pastores quoque alii quorum presentia valde est vtilis, facile debeant conuenire. Cum igitur auctore deo ita fuerint episcopi in propinquis sibi locis ordinati, per omnia episcoporum ordinatio sine aggregatis tribus vel quatuor episcopis fieri non debet. Nam in ipsis rebus spiritualibus, vt sapienter et mature disponantur, exemplum trahere a rebus etiam carnalibus possumus. Certe enim dum coniugia in mundo celebrantur, coniugati quique conuocantur, vt qui in via iam coniugii

[1] *al.* coniunctionem. [2] om. in T. E. [3] in om. in T. [4] om. in T.

precesserunt, in subsequentis quoque copule gaudio misceantur. Cur non ergo et in hac spirituali ordinatione, qua per sacrum ministerium homo deo coniungitur, tales conueniant, qui vel in profectu[1] ordinati episcopi gaudeant, vel pro eius custodia omnipotenti deo preces pariter fundant[2].' ¶ *Interrogatio beati Augustini:* 'Qualiter debemus cum Galliarum atque Britanniarum episcopis agere?' ¶ *Responsio beati*[3] *Gregorii pape*[3]*:* 'In Galliarum episcopis nullam tibi auctoritatem tribuimus: quia ab antiquis predecessorum meorum temporibus pallium arelatensis episcopus accepit, quem nos priuare auctoritate percepta minime debemus. Si igitur contingat vt fraternitas tua ad Galliarum prouinciam transeat, cum eodem arelatense episcopo debet agere, qualiter, si qua sunt in episcopis vicia, corrigantur. Qui si forte in discipline vigore tepidus[4] existat, tue fraternitatis zelo accendendus est. Cui etiam epistolas fecimus vt cum tue sanctitatis presentia in Galliis, et ipse tota mente subueniat, et que sunt creatoris nostri iussioni contraria, ab episcoporum moribus compescat. Ipsos[5] autem extra auctoritatem propriam episcopos Galliarum iudicare non poteris; sed suadendo, blandiendo, bonorum quoque operum eis imitationem monstrando, prauorum mentes ad sanctitatis studia reforma: Quia scriptum est in lege: "Per alienam messem transiens falcem in eam mittere non debet, sed manu spicas conterere et manducare." Falcem enim iudicii mittere non potes in ea segete que alteri videtur esse commissa; sed per affectum boni operis frumenta dominica vitiorum suorum paleis expolia, et in ecclesie corpore monendo et persuadendo quasi mandendo[6] conuerte. Quicquid vero ex auctoritate agendum est, cum predicto arelatense episcopo agatur, ne pretermitti possit hoc quod antiqua patrum institutio inuenit. Britanniarum vero omnes episcopos tue fraternitati committimus, vt indocti doceantur, infirmi persuasione roborentur[7], peruersi auctoritate corrigantur.' ¶ *Interrogatio beati Augustini:* Si pregnans mulier debeat baptizari? aut, postquam genuerit, post quantum tempus possit ecclesiam intrare? aut etiam, ne morte preoccupetur quod genuerit, post quot dies hoc liceat sacri baptismatis sacramenta[8] suscipere? aut post quantum tempus huic vir suus possit in carnis copulatione coniungi? aut si menstrua consuetudine tenetur, an ecclesiam intrare liceat, aut sacre communionis sacramenta[8] percipere? aut vir sue coniugi permixtus, priusquam lauetur aqua, si ecclesiam possit intrare, vel etiam ad misterium communionis sacre accedere? Que omnia[9] rudi Anglorum genti oportet haberi comperta. ¶ *Responsio beati*[10] *Gregorii pape:* 'Hoc non ambigo fraternitatem tuam esse requisitam, cui iam et responsum reddidisse me arbitror. Sed hoc quod ipse dicere et sentire potuisti,

[1] E. profecto; T. profectu; *al.* provectu. [2] E. fundantur. [3] om. in T. [4] E. trepidus. [5] *al.* Ipse. [6] E. mandando. [7] E. roborantur. [8] E. sacrā. [9] T. omni. [10] om. in T.

credo quia mea apud te volueris responsione firmari. Mulier etenim pregnans cur non debeat baptizari, cum non sit ante omnipotentis dei oculos culpa aliqua fecunditas carnis? Nam cum primi parentes nostri in paradiso deliquissent, immortalitatem quam acceperant recto dei iudicio perdiderunt. Quia itaque idem omnipotens deus humanum genus pro culpa sua funditus extinguere noluit, et immortalitatem homini pro peccato suo abstulit, et tamen pro benignitate sue pietatis, fecunditatem ei[1] sobolis reseruauit. Quod igitur nature humane ex omnipotentis dei dono seruatum est, qua ratione poterit a sacri baptismatis gratia prohiberi? In illo quippe mysterio, in quo omnis culpa funditus extinguitur, valde stultum est si donum gratie contradicere posse videatur. Cum vero enixa fuerit mulier, post quot dies debeat ecclesiam intrare, testamenti veteris preceptione didicisti, vt pro masculo diebus trigintatribus[2], pro femina autem diebus sexagintasex debeat abstinere. Quod tamen sciendum est quod[3] in misterio accipitur[4]. Voluptas etenim carnis, non dolor in culpa est; in carnis commixtione voluptas est, nam in prolis prolatione gemitus. Vnde et ipsi prime matri omnium dicitur: "in dolore paries." Si itaque enixam mulierem prohibemus ecclesiam intrare, ipsam penam suam in culpam deputamus. Baptizare autem [vel] enixam mulierem, vel hoc quod genuerit, si mortis periculo vrgetur, vel ipsam hora eadem qua gignit, vel hoc quod gignitur, eadem qua natum est, nullo modo prohibetur: quia sancti misterii gratia, sicut viuentibus atque discernentibus cum magna discretione prouidenda est, ita his quibus mors imminet, sine vlla dilatione offerenda; ne dum adhuc tempus ad prebendum redemptionis misterium queritur, interueniente paululum mora inueniri non valeat qui redimatur. Ad eius vero concubitum vir suus accedere non debet, quoadusque qui gignitur ablactatur. Praua autem in coniugatorum moribus consuetudo surrexit vt mulieres filios quos gignunt nutrire contempnant eosque aliis mulieribus ad nutriendum tradant: Quod videlicet ex sola causa incontinentie videtur inuentum, quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt. He itaque que filios suos ex praua consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit[5], viris suis non debent admisceri: quippe quia et sine partus causa, cum in consuetis menstruis detinentur, viris suis misceri prohibentur, ita vt morte lex sacra feriat si quis vir ad menstruatam mulierem accedat. Que tamen mulier dum consuetudinem menstruam patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet, quia ei nature superfluitas in culpam non valet reputari, et per hoc quod inuita patitur iustum non est vt ingressu ecclesie priuetur. Nouimus namque quod mulier que fluxum patiebatur sanguinis, post tergum domini humiliter veniens, vestimenti eius fimbriam tetigit,

[1] T. E. esse. [2] T. tres. [3] *al.* quia. [4] om.: Nam si hora eadem qua genuerit, actura gratias intrat ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur. [5] E. transierint.

atque ab ea statim sua infirmitas recessit. Si ergo in fluxu sanguinis posita laudabiliter potuit domini vestimentum tangere, cur que menstruum sanguinis patitur, ei non liceat domini ecclesiam intrare? Sed dices: illam infirmitas compulit, has vero de quibus loquimur consuetudo constringit. Perpende autem, charissime frater, quia omne quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate nature est, digno dei iudicio post culpam ordinatum. Esurire namque, sitire, estuare, algere, lacessere, ex infirmitate nature est: Et quid est aliud, contra famem alimenta, contra sitim potum, contra estum auras, contra frigus vestem, contra lassitudinem requiem querere, nisi medicamentum quidem contra egritudines explorare? Femine itaque et menstruus sui sanguinis fluxus egritudo est. Si igitur bene presumpsit que vestimentum domini in[1] languore posita[2] tetigit; quod vni persone infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus, que nature sue vitio infirmantur? Sancte autem communionis misterium in eisdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non presumpsit, laudanda est; sed si perceperit, non iudicanda. Bonarum quippe mentium est, et ibi aliquando[3] culpas suas agnoscere vbi culpa non est; quia sepe sine culpa agitur quod venit ex culpa. Vnde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa primi hominis factum est vt esuriamus. Menstrua[4] enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet que naturaliter accidit. Sed tamen quod natura ipsa ita viciata est, vt etiam sine voluntatis studio videatur esse polluta, ex culpa venit vitium, in quo se ipsa qualis per iudicium facta sit, humana natura cognoscat, et homo qui culpam sponte perpetrauit, reatum culpe portet inuitus. Atque ideo femine cum semetipsis considerent, et si menstrua consuetudine ad sacramentum dominici corporis et sanguinis accedere non presumant, de sua recta consideratione laudande sunt. Dum vero percipiendo ex religiose vite consuetudine, eiusdem misterii amore rapiuntur, reprimende, sicut prediximus, non sunt. Sicut enim in testamento veteri exteriora opera obseruantur, ita in testamento nouo, non tam quod exterius agitur, quam id quod interius cogitatur, sollicita intentione attenditur, vt subtili sententia puniatur. Nam cum multa lex velut immunda manducare prohibeat, in euangelio tamen dominus dicit: "non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed que exeunt de ore, illa sunt que coinquinant hominem"; atque paulopost subiecit exponens: "ex corde exeunt cogitationes male." Vbi vbertim indicatum est quia illud ab omnipotente deo pollutum esse in opere ostenditur quod ex pollute cogitationis radice generatur. Vnde Paulus quoque apostolus dicit: "Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nichil mundum"; atque mox eiusdem causam

[1] E. in illa. [2] T. E. postea. [3] *al.* aliquo modo. [4] E. Mensterna.

coinquinationis annuncians subiungit: "coinquinata sunt enim et mens eorum et conscientia." Si ergo cibus immundus non est, cui mens immunda non fuerit; cur quod munda mente mulier ex natura patitur, ei in immundiciam deputatur? Vir autem cum propria coniuge dormiens, nisi lotus aqua, intrare ecclesiam non debet; sed neque lotus intrare statim debet. Lex autem veteri populo precipit vt mixtus vir mulieri, et lauari aqua debeat, et ante solis occasum ecclesiam non intrare. Quod tamen spiritualiter intelligi potest: quia mulieri vir miscetur quando illicite concupiscentie animus in cogitatione per delectationem coniungitur, quia nisi prius ignis concupiscentie a mente deferueat, dignum se congregationi fratrum estimare non debet, qui se grauari per nequitiam praue voluntatis videt. Quamuis de hac re diuerse hominum nationes diuersa sentiant, atque alia custodire videantur, Romanorum tamen semper ab antiquioribus vsus fuit, post ammixtionem proprie coniugis, et lauachri purificationem querere et ab ingressu ecclesie paululum reuerenter abstinere. Nec hec dicentes, culpam deputamus esse coniugium; sed quia ipsa licita admixtio coniugis sine voluptate carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu abstinendum est, quia voluptas ipsa esse sine culpa nullatenus potest. Non enim de adulterio vel fornicatione, sed de legitimo coniugio natus fuerat qui dicebat: "Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea." Qui enim in iniquitatibus se conceptum nouerat, a delicto se natum gemebat: quia portat in ramo humorem vicii, quem traxit ex radice. In quibus tamen verbis non admixtionem coniugum iniquitatem nominat, sed ipsam videlicet voluptatem admixtionis. Sunt etenim multa que licita ac legitima sunt, et tamen in eorum actu aliquatenus fedamur: Sicut sepe irascendo culpas insequimur, et tranquillitatem in nobis animi perturbamus; et cum rectum sit quod agitur, non est tamen approbabile quod in eo animus perturbatur. Contra vitia quippe delinquentium iratus fuerat qui dicebat: "turbatus est pre ira oculus meus." Quia enim non valet nisi tranquilla mens in contemplationis se lucem suspendere, in ira suum oculum turbatum dolebat quia dum male actum deorsum insequitur, confundi atque turbari a summorum contemplatione cogebatur. Et laudabilis ergo est ira contra vitium, et tamen molesta, quia turbatum se aliquem reatum incurrisse estimabat. Oportet itaque legitima carnis copula vt causa prolis sit, non voluptatis; et carnis commixtio, creandorum liberorum sit gratia, non satisfactio vitiorum. Si quis vero sua coniuge, non cupidine voluptatis raptus, sed solummodo creandorum liberorum gratia vtitur, iste profecto siue de ingressu ecclesie, seu de sumendo dominici corporis sanguinisque misterio, suo est iudicio relinquendus: Quia a nobis prohiberi non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cum vero non amor optande sobolis, sed voluptas dominatur in opere commixtionis: habent coniuges etiam de sua commixtione quod

doleant. Hoc enim eis concedit sancta predicatio, et tamen de ipsa concessione metu animum concutit. Nam cum Paulus apostolus diceret: "qui se continere non potest, habeat vxorem suam," statim subiungere curauit: "Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium." Non enim indulgetur quod licet, quia iustum est. Quod igitur indulgeri dixit, culpam esse demonstrauit. Vigilanti vero mente pensandum est quod in Syna monte dominus ad populum locuturus, prius eundem populum abstinere a mulieribus precepit. Et si illic vbi dominus per creaturam subditam hominibus loquebatur, tanta prouisione est mundicia corporis requisita, vt qui verba dei perciperent mulieribus mixti non essent: quantomagis mulieres, que corpus domini omnipotentis accipiunt, custodire in se mundiciam carnis debent, ne ipsa inestimabilis misterii magnitudine grauentur? Hinc etenim ad Dauid de pueris suis per sacerdotem dicitur, vt si a mulieribus mundi essent, panes propositionis acciperent, quos omnino non acciperent, nisi prius mundos eos Dauid a mulieribus fateretur. Tunc autem vir qui post admixtionem coniugis lotus aqua fuerit, etiam sacre communionis misterium valet accipere, cum[1] ei iuxta prefinitam sententiam, etiam ecclesiam licuerit intrare.' ¶ *Interrogatio beati Augustini:* Si post illusionem que per sompnium solet accidere, vel corpus domini quilibet accipere valeat, vel, si sacerdos sit, sacra misteria celebrare? ¶ *Responsio beati Gregorii pape*[2]*:* 'Hunc quidem testamentum veteris legis, sicut in superiori capitulo iam diximus, pollutum dicit, et nisi lotum aqua, ei vsque ad vesperum intrare ecclesiam non concedit. Quod tamen aliter populus spiritualis intelligens, sub eodem intellectu accipiet quo prefati sumus: quia quasi per sompnium illuditur qui temptatus immundicia, veris imaginibus in cogitatione inquinatur. Sed lauandus est aqua, vt culpas cogitationis lachrymis abluat; et nisi prius ignis temptationis recesserit, reum se quasi vsque ad vesperum cognoscat. Sed est in eadem illusione valde necessaria discretio, que subtiliter pensare debeat ex qua re accidat menti dormientis. Aliquando enim ex crapula, aliquando ex nature superfluitate vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit. Et quidem cum ex nature superfluitate vel infirmitate euenerit, omnino hec illusio non est timenda, quia hanc animum nescientem pertulisse magis dolendum est quam fecisse. Cum vero vltra modum appetitus gule in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula grauantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen vsque ad prohibitionem percipiendi sancti misterii, vel missarum solempnia celebrandi: cum fortasse aut dies festus exigit, aut exhiberi misterium, pro eo quod sacerdos alius in loco deest, ipsa necessitas compellit. Nam si assunt alii qui implere ministerium valeant, illusio pro crapula facta a perceptione sacri misterii pro-

[1] T. E. cui. [2] pape om. in T.

hibere[1] non debet, sed ab immolatione sacri misterii abstinere (vt arbitror) humiliter debet: si tamen dormientis mentem turpi imaginatione non concusserit. Nam sunt quibus ita plerumque illusio nascitur, vt eorum animus, etiam in sompno corporis positus, turpibus imaginationibus non fedetur. Qua in re vnum ibi ostenditur, ipsa mens rea, non tamen suo iudicio libera, cum se, etsi dormienti corpore nichil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporis, meminit in ingluuiem cecidisse. Sin vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio dormientis, patet animo reatus suus: Videt enim a qua radice inquinatio illa processerit, quia quod cogitauit sciens, hoc pertulit nesciens. Sed pensandum est, ipsa cogitatio vtrum suggestione, an delectatione, vel, quod maius est, peccati consensu acciderit. Tribus etenim modis impletur omne peccatum: videlicet suggestione, delectatione, consensu. Suggestio quippe fit per dyabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum: Quia et primam culpam serpens suggessit, Eua vero[2] velut caro delectata est, Adam vero velut spiritus consensit. Et necessaria est magna discretio, vt inter suggestionem atque delectationem, inter delectationem et consensum, iudex sui animus presideat. Cum enim malignus spiritus peccatum suggerit in mente, si nulla peccati delectatio sequitur, omnino perpetratum non est: Cum vero delectare[3] caro ceperit, tunc peccatum incipit nasci: Si autem ex deliberatione consentit, tunc peccatum cognoscitur perfici. In suggestione igitur peccati semen[4] est, in delectatione fit nutrimentum, in consensu perfectio. Et sepe contingit vt hoc quod malignus spiritus seminat in cogitatione, caro in delectationem trahat: nec tamen anima eidem delectationi consentiat. Et cum caro delectare[3] sine animo nequeat, ipse tamen animus carnis voluptatibus reluctans, in delectatione carnali aliquo modo ligatur inuitus, vt ei ex ratione contradicat ne consentiat, et tamen delectatione ligatus sit, sed ligatum se vehementer ingemiscat. Vnde et ille celestis exercitus precipuus miles gemebat dicens: "Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee, et captiuum me ducentem in legem[5] peccati, que est in membris meis." Si autem captiuus erat, minime pugnabat. Sed et pugnabat: quapropter et captiuus erat, et pugnabat: Igitur legi mentis lex que in membris est repugnabat. Si autem pugnabat, captiuus non erat. Ecce itaque homo est (vt ita dixerim) captiuus et liber: Liber ex iusticia quam diligit, captiuus ex delectatione quam portat inuitus.'——Hucusque responsiones beati pape Gregorii ad consulta reuerendissimi antistitis Augustini. Epistolam vero quam se arelatensi episcopo fecisse commemorat, ad Virgilium Etherii successorem dederat; cuius hec forma est: 'Reuerendissimo et sanctissimo fratri Virgilio episcopo[6], Gregorius seruus seruorum dei. Quantus sit affectus venientibus

[1] T. E. prohiberi. [2] *al.* om. [3] *al.* delectari. [4] T. si mens; *al.* initium. [5] *al.* lege. [6] *al.* coepiscopo.

sponte fratribus impendendus, ex eo quod plerumque solent charitatis causa inuitari, cognoscitur. Et ideo, si communem fratrem Augustinum episcopum ad vos venire contigerit, ita illum dilectio vestra, sicut decet, affectuose dulciterque suscipiat, vt et ipsum consolationis sue bono refoueat, et alios, qualiter fraterna charitas colenda sit, doceat. Et quoniam sepius euenit vt hi qui longe sunt positi, prius ab aliis, que sunt emendanda cognoscant: si quas forte fraternitati vestre sacerdotum vel aliorum culpas intulerit, vna cum eo residentes subtili cuncta inuestigatione perquirite, et ita vos in ea que deum offendunt et ad iracundiam prouocant, districtos ac sollicitos exhibete, vt ad aliorum emendationem et vindicta culpabilem feriat, et innocentem falsa opinio non affligat. Deus te incolumem custodiat, reuerendissime frater. Data die decima kalendarum iuliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno nonodecimo, post consulatum[1] eiusdem domini nostri anno octauodecimo, indictione quarta.' Preterea idem papa Gregorius Augustino episcopo, quia suggesserat ei multam quidem sibi esse messem, sed operarios paucos, misit cum prefatis suis legatariis plures cooperatores ac verbi ministros: in quibus primi et precipui erant Mellitus, Iustus, Paulinus, Rufinianus; et per eos generaliter vniuersa que ad cultum erant ac ministerium ecclesie necessaria, vasa videlicet sacra, et vestimenta altarium, ornamenta quoque ecclesiarum, et sacerdotalia vel clericalia indumenta, sanctorum etiam[2] apostolorum ac martyrum reliquias, necnon et codices plurimos. Misit etiam litteras in quibus significat se ei pallium direxisse, simul et insinuat qualiter episcopos in Britannia constituere debuisset. Quarum litterarum iste est textus: 'Reuerendissimo et sanctissimo fratri Augustino coepiscopo, Gregorius seruus seruorum dei. Cum certum sit pro omnipotente deo laborantibus ineffabilia eterni regni premia reseruari; nobis tamen eis necesse est honorum beneficia tribuere, vt in spiritualis operis studio ex remuneratione valeant multiplicius insudare. Et quia noua Anglorum ecclesia ad omnipotentis dei gratiam, eodem domino largiente, et te laborante perducta est, vsum tibi pallii in ea ad sola missarum solempnia agenda concedimus; ita vt per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tue subiaceant ditioni, quatinus londoniensis[3] ciuitatis episcopus semper imposterum a synodo propria debeat consecrari, atque honoris pallium ab hac sancta et apostolica, cui deo auctore deseruio, sede percipiat. Ad Eboracam vero ciuitatem volumus[4] episcopum mittere quem ipse iudicaueris ordinari[5]; ita dumtaxat, vt si eadem ciuitas cum finitimis locis verbum dei receperit, ipse quoque duodecim episcopos ordinet, et metropolitani honore perfruatur: Quia

[1] T. E. pontificatus; r. post consulatum. The original MS. had PC, which was wrongly taken for pontificatus. [2] E. et. [3] T. lundoniensis. [4] *al.* te volumus. [5] *al.* ordinare.

ei quoque, si vita comes fuerit, pallium tribuere domino fauente disponimus, quem tamen tue fraternitatis volumus dispositioni subiacere. Post obitum vero tuum ita episcopis quos ordinauerit presit, vt londoniensis episcopi nullo modo ditioni subiaceat. Sit vero inter Londonie[1] et Eborace ciuitatis episcopos imposterum honoris ista distinctio, vt ipse prior habeatur qui prius fuerit ordinatus. Communi autem consilio et concordi actione queque sunt pro Christi zelo agenda, disponant, vnanimiter recte senciant, et ea que senserint, non sibimet discrepando perficiant. Tua vero fraternitas non solum eos episcopos quos ordinauerit, neque hos tantummodo qui per Eborace episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Britannie sacerdotes habeat domino nostro Ihesu Christo auctore subiectos; quatinus ex lingua et vita tue sanctitatis, et recte credendi et bene viuendi formam percipiant, atque officium suum fide ac moribus exequentes, ad celestia, cum dominus voluerit, regna pertingant. Deus te incolumem custodiat, reuerendissime frater. Data die decima kalendarum iuliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto, anno nonodecimo, post consulatum[2] eiusdem domini anno octauodecimo, indictione quarta.' Abeuntibus autem prefatis legatariis, misit post eos beatus papa Gregorius litteras memoratu dignas, in quibus aperte, quam studiose erga saluationem nostre gentis inuigilauerit, ostendit, ita scribens: 'Dilectissimo filio Mellito abbati, Gregorius seruus seruorum dei. Post discessum congregationis [nostre][3] que tecum est, valde sumus suspensi redditi, quia nichil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cum ergo deus omnipotens vos ad reuerendissimum virum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractaui[4]: videlicet quia phana idolorum destrui in eadem gente minime debeant, sed ipsa que in eis sunt idola destruantur; aqua benedicta fiat et[5] in eisdem phanis aspergatur, altaria construantur, reliquie ponantur: quia si phana eadem bene constructa sunt, necesse est vt a cultu demonum in obsequium veri dei debeant commutari: vt dum gens ipsa eadem phana sua non videt destrui, de corde errorem deponat, et deum verum cognoscens et adorans, ad loca que consueuit, familiarius concurrat. Et quia boues solent in sacrificio demonum multos occidere, debet eis etiam hac de re aliqua solempnitas immutari: vt die dedicationis, vel natalicii sanctorum martyrum quorum illic reliquie ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias que ex phanis commutate sunt, de ramis arborum faciant, et religiosis conuiuiis solempnitatem celebrent; nec dyabolo iam animalia immolent, sed ad laudem dei in esu suo animalia occidant, et donatori omnium de sacietate sua gratias referant: Vt dum eis aliqua exterius gaudia reseruantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscidere im-

[1] T. lundonie. [2] See note 1, p. 88. [3] om. in E. [4] E. tractatui. [5] om. in T.

possibile esse non dubium est, et[1] is qui summum locum ascendere nititur, gradibus vel passibus, non autem saltibus, eleuatur. Sic israelitico populo in Egypto dominus se quidem innotuit, sed tamen eis sacrificiorum vsus, que dyabolo solebant exhibere, in cultu proprio reseruauit, vt eis in suo sacrificio animalia immolare preciperet; quatinus cor mutantes, aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent: vt etsi ipsa essent animalia que offerre consueuerant, vero tamen deo hec et non idolis immolantes, iam sacrificia ipsa non essent. Hec igitur dilectionem tuam predicto fratri necesse est dicere, vt ipse in presenti illic positus perpendat qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime fili. Data[2]' etc. vt supra.

Quo in tempore misit etiam Augustino epistolam super miraculis que per eum facta esse cognouerat, in qua eum, ne[3] per illorum copiam periculum elationis incurreret, his verbis hortatur: 'Scio, frater charissime, quia omnipotens deus per dilectionem tuam in gente quam elegi voluit, magna miracula ostendit. Vnde necesse est vt de eodem dono celesti et timendo gaudeas, et gaudendo pertimescas. Gaudeas videlicet, quia Anglorum anime per exteriora miracula ad interiorem gratiam pertrahuntur; pertimescas vero, ne inter signa que fiunt, infirmus animus in sui presumptione se eleuet, et vnde foras in honorem tollitur, inde per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus quia discipuli cum gaudio a predicatione redeuntes, dum celesti magistro dicerent: "Domine, in nomine tuo etiam demonia nobis subiecta sunt," protinus audierunt: "Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete quia nomina vestra scripta sunt in celo." In priuata enim et temporali leticia mentem posuerant qui de miraculis gaudebant; sed de priuata[4] ad communem, de temporali ad eternam leticiam reuocantur quibus dicitur: "In hoc gaudete quia nomina vestra scripta sunt in celo." Non enim omnes electi miracula faciunt; sed tamen eorum nomina omnium in celo tenentur asscripta. Veritatis etenim discipulis esse gaudium non debet nisi de eo bono quod commune cum omnibus habent, [et] in quo leticie finem[5] non habent. Restat itaque, frater charissime, vt inter ea que operante domino exterius facis, semper te interius subtiliter iudices, ac subtiliter intelligas et temetipsum quis sis, et quanta sit in eadem gente gratia pro cuius conuersione etiam faciendorum signorum dona percepisti. Et si quando te creatori nostro seu per linguam, siue per opera reminisceris deliquisse, semper hec ad memoriam reuoces, vt surgentem cordis gloriam memoria reatus premat. Et quicquid de faciendis signis acceperis vel accepisti, hec non tibi, sed illis deputes donata pro quorum tibi salute collata sunt.' Misit idem beatus papa Gregorius eodem tempore etiam regi Ethelberto epistolam, simul et dona in diuersis speciebus perplura: tem-

[1] *al.* et quia. [2] *al.* Data die decima quinta, etc. [3] E. nec. [4] T. priuato. [5] T. finem leticie.

poralibus quoque honoribus regem glorificare satagens, cui glorie celestis suo labore et industria noticiam prouenisse gaudebat. Exemplar autem epistole hoc est: 'Domino gloriosissimo atque precellentissimo filio Ethelberto regi Anglorum, Gregorius episcopus. Propter hoc omnipotens deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, vt per eos omnibus quibus prelati fuerint, dona sue pietatis impendat; quod in Anglorum gente factum cognouimus: cui vestra gloria idcirco est preposita, vt per bona que vobis concessa sunt, etiam subiecte vobis genti superna beneficia prestarentur. Et ideo, gloriose fili, eam quam accepisti diuinitus gratiam, sollicita mente custodi, Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina, zelum rectitudinis tue in eorum conuersione multiplica, idolorum cultus insequere, phanorum edificia euerte, subditorum mores et magna vite mundicia, exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, et boni operis exempla monstrando edifica; vt illum retributorem inuenias in celo, cuius nomen atque cognitionem dilataueris[1] in terra. Ipse enim quoque vestre[2] glorie nomen etiam posteris gloriosius reddet, cuius vos honorem queritis et seruatis in gentibus. Sic etenim Constantinus quondam piissimus imperator, romanam rempublicam a peruersis idolorum cultibus reuocans, omnipotenti deo domino nostro Ihesu Christo secum subdidit, seque cum subiectis populis tota ad eum mente conuertit. Vnde factum est vt antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione precessores suos, quanto in bono opere, superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem vnius dei, patris et filii et spiritus sancti, regibus ac populis sibimet subiectis festinet infundere, vt et antiquos gentis sue reges laudibus ac meritis transeat, et quanto in subiectis suis aliena peccata deterserit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis dei terribile examen securior fiat. Reuerendissimus frater noster Augustinus episcopus, in monasterii regula edoctus, sacre scripture scientia repletus, bonis auctore deo operibus preditus, queque vos ammonet libenter audite, deuote peragite, studiose in memoria reseruate: quia si vos eum in eo quod pro omnipotente deo loquitur, auditis, idem omnipotens deus hunc pro vobis exorantem celerius exaudi[e]t. Si enim (quod absit) verba eius postponitis, quando eum omnipotens deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro deo? Tota igitur mente cum eo vos in feruore fidei stringite, atque annisum illius virtute quam vobis diuinitas tribuit, adiuuate, vt regni sui vos ipse faciat esse participes, cuius vos fidem in regno vestro recipi facitis et custodiri. Preterea scire gloriam vestram volumus quia, sicut in scriptura sacra ex verbis domini omnipotentis agnoscimus, presentis mundi iam terminus iuxta est, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo vnquam poterit fine terminari. Appropinquante autem eodem mundi termino, multa

[1] E. delataueris. [2] r. vestre quoque.

imminent que antea non fuerant[1]: videlicet immutationes aeris, terroresque de celo, et contra ordinationem temporum tempestates, bella, fames, pestilentie, terremotus per loca; que tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies omnia subsequentur. Vos itaque, si qua ex his euenire in terra vestra cognoscitis, nullomodo vestrum animum perturbetis; quia idcirco hec signa de fine seculi premittuntur, vt de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, et venturo iudici in bonis actibus inueniamur esse preparati. Hec nunc, gloriose fili, paucis locutus sum verbis, vt cum christiana fides in regno vestro excreuerit, nostra quoque apud vos locutio latior excrescat, et tanto plus loqui libeat, quanto se in mente nostra gaudia de gentis vestre perfecta conuersione multiplicant. Parua autem exennia transmisi, que vobis parua non erunt, cum a vobis ex beati Petri apostoli fuerint benedictione suscepta. Omnipotens itaque deus in vobis gratiam suam, quam cepit, perficiat, atque vitam vestram et hic per multorum annorum curricula extendat, et post longa tempora in celestis vos patrie congregatione recipiat. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat, domine fili. Data die decima kalendarum iuliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno nonodecimo, post consulatum[2] eiusdem domini nostri anno octauodecimo, indictione quarta.' At Augustinus, vbi in regia ciuitate sedem episcopalem, vt prediximus, accepit, recuperauit in ea, regio fultus adminiculo, ecclesiam quam inibi antiquo Romanorum fidelium opere factam fuisse didicerat, et eam in nomine sancti saluatoris dei et domini nostri Ihesu Christi sacrauit, atque ibidem sibi habitationem statuit, et cunctis successoribus suis. Fecit autem et monasterium non longe ab ipsa ciuitate ad orientem, in quo, eius hortatu, Ethelbertus ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli a fundamentis construxit ac diuersis donis ditauit, in qua ipsius Augustini, et omnium episcoporum dorobernensium[3], simul et regum Cancie poni corpora possent. Quam tamen ecclesiam non ipse Augustinus, sed successor eius Laurentius consecrauit. Primus autem eiusdem monasterii abbas Petrus presbyter fuit, qui legatus Galliam missus, dimersus[4] est in sinu maris qui vocatur Amflet, et ab incolis loci ignobili traditus sepulture: Sed omnipotens deus vt qualis meriti vir fuerit demonstraret, omni nocte supra sepulchrum eius lux celestis apparuit, donec animaduertentes vicini, qui videbant, sanctum fuisse virum qui ibi esset sepultus, et inuestigantes vnde vel quis esset, abstulerunt corpus, et in Bononia ciuitate iuxta honorem tanto viro congruum in ecclesia posuerunt. Anno autem domini sexcentesimoquinto beatus Gregorius, postquam romanam sedem tresdecim annis, mensibus sex, diebus decem rexisset[5], ad celestem gloriam translatus est. Quem

[1] *al.* fuerunt. [2] T. E. pontificatus. [3] T. doruernensium. [4] *al.* demersus. [5] *al.* rexit.

recte nostrum appellare possumus et debemus apostolum: quia cum primum in toto orbe gereret pontificatum et conuersis iam dudum ad fidem veritatis esset prelatus ecclesiis, nostram gentem, eatenus idolis mancipatam, Christi fecit ecclesiam. Nec silentio pretereunda opinio que de beato Gregorio traditione maiorum ad nos vsque perlata est: qua videlicet ex causa ammonitus, tam sedulam erga salutem nostre gentis curam gessit. Dicunt quia die quadam, cum aduenientibus nuper mercatoribus multa venalia in forum fuissent allata, multi[que] ad emendum confluxissent, et ipsum Gregorium inter alios aduenisse, ac vidisse inter alia pueros venales positos, candidi coris ac venusti vultus, capillorum quoque forma egregia. Quos cum aspiceret, interrogauit, de qua regione vel terra essent allati? Dictumque est quia de Britannia insula, cuius incole talis essent aspectus. Rursus interrogauit, vtrum insulani Christiani essent, an paganicis adhuc erroribus implicati? Dictumque est quod essent pagani. At ille intimo ex corde longa trahens suspiria, 'heu prochdolor, inquit, quod tam lucidi vultus homines tenebrarum auctor possidet, tantaque gratia frontis perspicue[1] mentem ab interna gratia vacuam gestat!' Rursus ergo interrogauit, quod esset vocabulum gentis illius? Responsumque[2] est quod Angli vocarentur. At ille: 'Bene, inquit, Angli[3], nam et angelicam habent faciem, et tales angelorum in celis decet esse coheredes. Quod habet nomen ipsa prouincia de qua isti sunt allati?' Responsum est quia Deiri vocarentur idem prouinciales. Et ille: 'Bene, inquit, Deiri, quia[4] de ira eruti, ad misericordiam Christi vocandi[5]. Rex prouincie illius quomodo appellatur?' Responsumque est quod Alle[6] diceretur. At ille alludens ad nomen, ait: 'All(elui)a ad[7] laudem dei creatoris illis in partibus oportet cantari.' Ascendensque ad pontificem summum—nondum enim erat ipse pontifex factus—rogauit vt genti Anglorum in Britanniam aliquos verbi ministros, per quos ad Christum conuert[er]entur, mitteret; seipsum paratum esse in hoc opus, domino cooperante, perficiendum, si tamen apostolico pape hoc fieri placeret. Quod dum perficere non posset—quia, etsi pontifex concedere illi quod petierat voluit, non tamen ciues romani, vt tam longe ab vrbe tenderet[8], permitterent[9]—Mox vero[10] pontifex factus, opus diu desideratum perfecit; alios quidem predicatores mittens, sed ipse predicationem, vt fructificaret, suis exhortationibus ac precibus adiuuans. Interea Augustinus, adiutorio vsus Ethelberti regis, conuocauit ad suum colloquium episcopos siue doctores proxime Britonum prouincie, in loco qui[11] vsque hodie lingua Anglorum 'Augustines ok[12],' id est 'robur Augustini,' in confinio Wictiorum et Occidentalium Saxonum, appellatur; cepitque eis fraterna admonitione suadere vt pace catholica secum habita, communem

[1] *al.* frontispicii, frontis speciei. [2] T. om. que. [3] *al.* om. [4] T. om. quia. [5] T. vocati. [6] T. elle. [7] T. om. ad. [8] *al.* recederet. [9] *al.* potuere permittere. [10] *al.* om. [11] T. E. vbi. [12] Bed. Augustinaes ac.

euangelizandi gentibus pro domino laborem susciperent. Non enim pasche diem dominicum suo tempore, sed a quartadecima vsque ad vicesimam [lunam] obseruabant; que computatio octogintaquatuor annorum circulo continetur. Sed et alia plurima vnitati ecclesiastice contraria faciebant. Qui cum longa disputatione habita, neque precibus, neque hortamentis, neque increpationibus Augustini ac sociorum eius assensum prebere voluissent, sed suas potius traditiones vniuersis, que per orbem sibi in Christo concordant, ecclesiis preferrent; sanctus pater Augustinus hunc laboriosi ac longi certaminis finem fecit, et dixit[1]: 'Obsecremus deum, qui habitare facit vnanimes in domo patris sui, vt ipse nobis insinuare celestibus signis dignetur, que sequenda traditio, quibus sit viis ad ingressum regni illius properandum. Adducatur aliquis eger: et per cuius preces fuerit curatus, huius fides et operatio deo deuota atque omnibus sequenda credatur.' Quod cum aduersarii, licet inuiti[2], concederent, allatus est quidam de genere Anglorum, oculorum luce priuatus. Qui cum oblatus Britonum sacerdotibus, nichil curationis vel sanationis horum ministerio perciperet; tandem Augustinus, iusta necessitate compulsus, flectit genua sua ad patrem domini nostri Ihesu Christi, deprecans vt visum ceco, quem amiserat, restitueret, et per illuminationem vnius hominis corporalem, in plurimorum corde fidelium spiritualis gratiam lucis accenderet. Nec mora, illuminatur cecus, ac verus summe lucis preco ab omnibus predicatur Augustinus. Tunc Britones confitentur quidem intellexisse se veram esse viam iusticie quam predicaret Augustinus; sed non posse se absque suorum consensu ac licentia priscis abdicare moribus. Vnde postulabant vt secundo synodus pluribus aduenientibus fieret. Quod cum esset statutum, venerunt septem Britonum episcopi et plures viri doctissimi, maxime de nobilissimo eorum monasterio 'Bencornaburc,' modo ab Anglis Bangor vocato[3], cui tempore illo Dinoot abbas prefuisse narratur. Qui ituri ad prefatum concilium[4] venerunt primo ad quendam virum sanctum ac prudentem qui apud eos anachoritice vixit, consulentes an ad predicationem Augustini suas deserere traditiones deberent. Qui respondit: 'Si homo dei est, sequimini illum.' Dixerunt: 'Et vnde hoc possumus probare?' Et ille: 'Dominus, inquit, ait "Tollite iugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde." Si ergo Augustinus ille mitis est et humilis corde, credibile est quia iugum Christi et ipse portet, et vobis portandum offerat. Sin autem inmitis ac superbus est, constat quia non est de deo, neque vobis eius sermo curandus.' Et illi: 'Et vnde vel hoc dinoscere valemus[5]?' 'Procurate, inquit, vt ipse prior cum suis ad locum synodi aduenial, et si vobis appropinquantibus assurrexerit, scientes quia famulus Christi est, obtemperanter illum audite. Sin

[1] *al.* ut diceret. [2] T. inuiti licet. [3] modo-vocato added. [4] E. consilium. [5] E. valeamus; T. valemus.

autem vos spreuerit nec coram vobis assurgere voluerit, cum sitis numero plures, et ipse spernatur a vobis.' Factumque est vt venientibus illis sederet Augustinus in sella. Quod illi videntes, mox in iram conuersi, eumque notantes superbie, cunctis que dicebat contradicere laborabant. Dicebat autem eis 'quod[1] in multis nostre consuetudini, immo vniuersali[2] ecclesie contraria geritis: et tamen si in tribus his michi obtemperare vultis, vt pascha suo tempore celebretis, et ministerium baptizandi iuxta morem romane ecclesie compleatis, et gentibus Anglorum vna nobiscum verbum domini predicetis: cetera que agitis, quamuis moribus nostris contraria, equanimiter cuncta tolera[bi]mus.' At illi nichil horum se facturos, neque illum pro archiepiscopo habituros esse respondebant; conferentes ad inuicem 'quia si modo nobis assurgere noluit, quantomagis si ei subdi ceperimus, iam nos pro nichilo contempnet.' Quibus Augustinus fertur dixisse[3] quia si pacem cum fratribus accipere nollent, bellum ab hostibus forent accepturi; et si nationi Anglorum nollent viam vite predicare, per horum manus vltionem essent mortis passuri. Quod ita, diuino agente iudicio, patratum est. Siquidem post hec rex Northanhumbrorum[4] Ethelfridus, collecto grandi excercitu, ad Ciuitatem Legionum, que modo Cestria dicitur, maximam gentis perfide stragem dedit. Cumque bellum acturus videret sacerdotes eorum, qui ad exorandum deum pro milite bellum agente conuenerant, seorsum in tutiore loco consistere, sciscitabatur qui essent hi, quidue acturi illuc conuenissent. Erant autem plurimi eorum de monasterio Bencor, id est Bangor, in quo tantus fertur fuisse numerus monachorum, vt cum in septem portiones esset[5] cum prepositis sibi rectoribus monasterium diuisum, nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet: Qui omnes de labore manuum suarum viuere solebant. Horum ergo plurimi ad memoratam aciem, peracto triduano ieiunio, cum aliis orandi causa conuenerant, habentes defensorem nomine Brocmailum[6], qui eos intentos precibus a barbarorum gladiis protegeret. Quorum causam aduentus cum intellexisset rex Ethelfridus, ait: 'Ergo si aduersum nos ad deum suum clamant, profecto et ipsi, quamuis arma non ferant, contra nos pugnant, qui aduersis nos imprecationibus persequuntur.' Itaque in hos primum arma verti iubet, et sic ceteras nephande militie copias, non sine magno excercitus sui dampno, deleuit. Extinctos in ea pugna ferunt, de his qui ad orandum venerant, viros circiter mille ducentos; Brocmailus ad primum hostium aduentum cum suis terga vertens, eos quos defendere debuerat, inermes et nudos ferientibus gladiis reliquit. Sicque completum est presagium sancti pontificis Augustini, quamuis illo ad celestia regna tunc translato, vt etiam temporalis interitus vltionem sentirent perfidi, quod allata[7] sibi perpetue salutis consilia spreuerunt[8].——

[1] *al.* quia. [2] *al.* universalis. [3] *al.* predixisse. [4] *al.* Anglorum. [5] T. essent. [6] E. brocinailum. [7] *al.* oblata. [8] *al.* spreuerant.

[1]Perrexit autem sanctus Augustinus ad Eboracam ciuitatem, salutem omnium affectans. Ibat semper pedes absque vehiculo, patiens laborum, vt verus apostolorum successor. Igitur circa fines eboracos, iuxta iter homo quidam paraliticus et oculorum lumine priuatus exclamauit dicens: 'Sancte Augustine, huic homini, rerum et salutis indigo, succurre.' Ad quem sanctus accedens dixit: 'Argentum non est michi; quod autem habeo hoc do tibi. Surge sanus in nomine domini nostri Ihesu Christi.' Qui statim curatus, credens baptizatus est. Baptizauit autem in ipso natalis domini die plus quam decem milia Anglorum, absque paruulorum ac mulierum infinito numero, in fluuio, qui Swaluua[2], modo Swala, dicitur. In tanta tamen irruentium turbarum pressura, in tam diuerso sexus et etatum atque infirmorum discrimine, cum omnes per illud intransuadabile profundum transirent, nullus omnino periit, nullus se artatum vel lesum planxit, omnesque egroti, sicut animarum ita et corporum molestias in aqua deposuerunt. Stat hactenus in eodem loco ecclesia in sancti Augustini honore et nomine condita. Regrediens Augustinus ab Eboraco, obuium quendam habuit leprosum, vlcerosa ac purulenta[3] feditate deformatum: et salutem petenti condolens, accessit dicens: 'In domini saluatoris nomine, mundare ab omni lepre tue illuuie.' Et statim omnis putridus humor, vt nubes, aufugit, et absorpta[4] prorsus immundicia, cutis munda totum hominem vestiuit. Cumque prouinciam que Dorseta appellatur attigisset, et vbique vt angelus domini reciperetur; incidit in quandam villam, vbi plebs impia non solum audire nequibat viuifica documenta, verum ludibria et opprobria sanctis ingerentes, a possessione sua sanctos dei longe proturbabant[5], nec manu pepercisse creditur manus effrenis. Vir autem dei, excusso puluere pedum in eos, dignam suis meritis sententiam iniecit, quatinus sanctorum contemptores, tam in ipsis quam in omnibus posteris suis, debita pena redargueret, qui vite mandata repulissent. Fama enim est[6], illos marinorum piscium caudas sanctis appendisse, et illis quidem gloriam sempiternam peperisse, in se vero ignominiam perennem retorsisse, vt hoc dedecus degeneranti generi, non innocenti et generose imputetur patrie. In alia vero incredulorum gente eum[7] non solum repudiabant[8], verum etiam, quicquid benignus predicator credentibus pollicebatur, respuebant et subsannabant. Orat autem sanctus[deum][9] vt illam ollam mundialis petulantie ac dyabolice culture qualem propheta vidit a facie aquilonis feruentem, in virga ferrea conterat, aut sua fornace in melius excoquat, et perditione dignos correptione redimat. Protinus omnes incredibili[10] igne inuisibili exusta cute, sanguinolenta vestigia ostendebant. Senes, iuuenes, et lactentes vna pene sententia plectebantur. De-

[1] The following is extracted from the Vita by Goscelin. [2] E. Swaluna. [3] T. E. prurulenta. [4] T. absorta. [5] T. E. perturbabant. [6] T. om. est. [7] E. cum. [8] E. repudiaretur. [9] om. [10] T. increduli (?) illi.

mum preuaricatores ad cor redeuntes, simul conglobati vestigiis sancti Augustini succumbunt, baptismum humiliter flagitantes. Augustino tandem interueniente, in vniuersis baptizatis ignis extinguitur; et ab illa die hec pestis a tota hac patria exterminatur. Oranti semel sancto Augustino Ihesus Christus se ostendere dignatus est, et familiari allocutione consolatus est eum dicens: 'Confortare, mi serue bone et fidelis, et viriliter age: quia tecum sum dominus deus tuus in omni tua affectione[1], et aures mee ad preces tuas, vt pro quibuscunque petieris obtineas. Tibi enim patet ianua eterne vite, vbi mecum gaudebis sine fine.' Et cum in loco vbi steterunt pedes domini, baculum itineris sui fixisset, fons viuus et indeficiens manare cepit. Quem locum ad eternam tante glorie memoriam a cernendo deum 'Cernel' appellauit, quod nomen ex latino hebreoque confectum est: Nam vt prima syllaba a cernendo 'visum,' ita sequens, el, 'deum'[2] sonat;—modo vero Cern dicitur, et est in prouincia dorsetana, quem locum et fontem ego Iohannes vidi[3]. Ad hoc etiam ecclesia in nomine domini saluatoris, qui se ibidem reuelare dignatus est, construitur et consecratur: ac deinde monasterium, iam olim in honore beati Petri apostoli edificiis et rerum opulentia sublimatum[4], conspicuo in presentiarum cetu pollet monachorum. Iuuenis quidam contractus, surdus et mutus, prece sancti Augustini curatur: diriguntur gressus, absoluitur lingua, aures reserantur. Hic, vt cetera vitia leuitatis et scurrilitatis ipsius taceamus, ad ecclesiam veniens tanta garrulitate et lasciuia plebem afficiebat, vt omnes sua in probitate scandalizaret. Et cum sine mora predictis vinculis grauius astrictus esset; ad sanctum dei adductus, quod verbis nequibat, diris suspiriis deplangit et eiulans veniam deposcit. Misertus ergo Augustinus miserie eius, fusa ad deum prece, perfecte sanitati illum restituit[5]. Erat autem beatus Augustinus statura procerus, adeo vt a scapulis populo supereminereret; facie amabilis et reuerendus. Signa vero et sanitates, que in populo faciebat, nullus enarrare potest. Pedes incedebat, sepius discalceatus[6] prouincias lustrabat, et callos in genibus pro crebra genuflectione habebat.——[7]Anno autem dominice incarnationis sexcentesimoquarto, Augustinus ordinauit duos episcopos, Mellitum videlicet et Iustum. Mellitum quidem ad predicandum prouincie Orientalium Saxonum, qui Thamisi fluuio dirimuntur a Cancia, et ipsi orientali mari contigui; quorum metropolis Londonia ciuitas est, super ripam prefati fluminis sita: In qua videlicet gente tunc temporis Sabertus, nepos Ethelberti regis, regnabat. Vbi vero et hec prouincia fidem Christi, predicante Mellito, accepit, rex Ethelbertus in vrbe Londonia ecclesiam sancti Pauli apostoli construxit, in qua locum sedis episcopalis instituit. Iustum vero in Cancia Augustinus episcopum ordinauit

[1] T. effectione. [2] E. domini. [3] modo-vidi added. [4] T. sullimatum. [5] T. restituit illum. [6] T. discalciatus. [7] From Beda II, 3.

in ciuitate Dorubreui, que ab Anglis a primario quondam illius, qui dicebatur Roues[1], Rouescester cognominatur. Distat autem a Dorobernia[2] milibus passuum fere vigintiquatuor ad occidentem. In qua rex Ethelbertus ecclesiam beati Andree apostoli fecit, et vtrisque ecclesiis, scilicet beati Pauli et Andree, simul et dorobernensi ecclesie multa dona contulit, sed et territoria ac possessiones in vsum eorum qui erant cum episcopis adiecit. Defuncto tandem sancto Augustino septimo kalendas Iunii, positum[3] est corpus eius foras iuxta ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli: quia necdum fuerat perfecta nec dedicata. Mox vero vt dedicata est, translatum[4] est corpus eius et in porticu illius aquilonari[5] decenter sepultum est. Ibi enim archiepiscorum corpora vsque ad Theodorum archiepiscopum posita sunt; Theodori[6] vero ac Brithwaldi corpora in ipsa ecclesia condita sunt, eo quod predicta porticus plura corpora capere nequiuit.——[7] Cum autem rex Anglie Canutus, sancto Augustino valde deuotus, Romam proficiscens mare transire vellet, orta subito tempestate validissima, ad sanctum Augustinum deuotas preces fudit: et omnis pelagi furor in tranquillitatem versus mox conquiescere cepit. [8] Erant enim in translatione sancti Augustini duo irremediabiles inimici, quorum alter alterius occiderat genitorem. Vltor exhorruit interfectorem, interfector expauit vltorem. Cum autem[9] vterque, alter odio alter timore, fugere ab ecclesia decertaret; diuina virtute quasi fulmine reuerberati, etiam patente ostio egredi non poterant. Itaque Augustini interueniente gratia ex inprouiso coram eodem pio pacificatore representati, et nullo alio mediante inuicem compuncti, inuicem in satisfactione prostrati, vberrimis lachrymis suffusi, ex aduersariis fiunt amici, acsi eiusdem patris filii. Tertio enim die ante natiuitatem sancte Marie facta est translatio sancti Augustini sociorumque eius; in qua nocte ciuis quidam cantuariensis, Wintonie constitutus, vidit eminus celum apertum super ecclesiam sancti Augustini, scalamque flammeo fulgore radiantem, angelorumque chorum splendidissimo habitu per illam descendentem[10] vsque in ipsam apostolicam aulam. Totum vero monasterium, quasi ingens globus flammiuomus, tantus[11] fulgoris radius cum ipsa scale extremitate inuoluebat, vt repercusso intuitu, quid intrinsecus vel circa ea loca ageretur perpendere nequiret. Euigilans autem, cum nichil sciret de sanctorum translatione, mirabatur quidnam rerum prefiguraret hec visio. Facta est autem translatio sancti Augustini sociorumque eius anno domini millesimo nonagesimo primo, octauo idus septembris, per Guidonem abbatem, presulante venerabili Anselmo; et corpora singulorum sanctorum

[1] Bed. Hrof. [2] E. Doroberina, T. Doroberni. [3] T. positus. [4] *al.* intro illatum. [5] *al.* aquinonali. [6] E. Thedori. [7] cf. Miracula S. Aug. by Goscelin, in A. SS. Boll. p. 396. [8] From the Translatio by Goscelin, in A. SS. Boll. p. 411. [9] T. om. autem. [10] E. desendentem. [11] *al.* flammivomum stantis.

in scriniis, sicut modo apparet, honorifice collocantur.——[1] Sanctus enim Augustinus versus Angliam tendens, in andegauensi prouintia pontem Say nuncupatum, miliarii tractu super Ligerim fluuium lapideo opere productum, cum sociis suis transiit. Quibus adiacenti ville Say, eiusdem nominis, conantibus accedere, incole tot homines peregrinos, pedestri incessu et habitu humiles, quasi tot lupos et ignota monstra repulerunt. Muliercule vero simul congregate, subsannatione, derisione et despectu in sanctos dei debaccate sunt. Nec suffecit eiecisse, sed longius inculcantes trahebant, impellebant, abeuntes ludibriosa importunitate lacessebant. Stabat enim prope vlmus ampla et vmbrosa, lassis viatoribus ad pausam accomoda. Sub hac sancti volentes ipsa nocte quiescere, non poterant pro mulierum infestatione. Vnam vero ceteris impudentius sancti vestigiis incumbentem dum ipse eleuato baculo velut bestiam conaretur abigere, subito baculus de manu eius velut ab arcu excussa sagitta euolauit, et in spacio fere trium stadiorum humi affixus substitit. Et accurrens[2] illuc sanctus, et baculum, immo cum baculo fontis estum extraxit, qui protinus copiose erumpere cepit. Quo viso, gratias agentes deo, serui dei a graui siti releuati et suauiter sunt refecti. Et ecce subito lux de celo elapsa et super eos effusa, tota ipsa nocte obtexit famulos Christi. Finitimi enim omnes tam immensum radium a celo vsque ad sanctos directum palam conspexerunt. Sanctus autem Augustinus secus fontem illum ita baculo scripsit in terra: 'Hic hospicium habuit [seruus seruorum dei][3] Augustinus, quem misit ad conuertendos Anglos beatus papa Gregorius.' Mane autem facto sanctis iter arripientibus, vicini ad locum, vbi viderant lumen, accurrentes, et fontem intuentes, graui merore pro iniuria sanctis illata tabescebant. Et inuenientes scripturam, et legationis officium, iuxta fontem ecclesiam construxerunt, ac in nomine sancti Augustini consecrari fecerunt, et vbi littere inuente sunt, altare construxerunt. Ibi enim perpetuum illud durat miraculum, quod ipsam ecclesiam intrare aut de fonte aquam haurire nulla vnquam potest feminarum: vt nimirum sciat mundus quantum hoc genus offenderit deum in iniuria seruorum suorum. Quedam matrona diues cum cereo illic appetebat ingressum, et interminantibus omnibus, dixit se non peccasse in sanctum, sed velle honorare eum. Vix autem inconcessam metam attigit, quin subito ruptis intestinis expirauit.—Sunt autem in ecclesia sancti Augustini quinque cerei continue ardentes, videlicet coram tumba beati Augustini Anglorum apostoli, sancte Mildrede, sancti Adriani abbatis, coram magno altari[4] ante feretrum sancti Ethelberti regis et sancti Lethardi episcopi, et etiam in cripta coram ymagine beate virginis Marie, vbi sanctus Dunstanus crebras eiusdem virginis gloriose

[1] From the Vita by Goscelin, p. 377. [2] *al.* accurrit. [3] so T.; om. in E. [4] T. magnum altare.

visiones habere meruit.——[1] Inueni siquidem a patribus antiquis nonnullis in locis scriptum, quod in comitatu Oxonie, in villa nomine Cometoun, veniente beato Augustino ad predicandum, accessit ad eum presbiter eiusdem ville, dicens: 'Pater, dominus huius fundi, sepe a me monitus, decimas non soluit: illum excommunicaui, et magis obstinatum repperi.' Cui accito Augustinus dixit: 'Cur decimas, fili, deo et ecclesie non reddis? Nescis quia decime non sunt tue sed dei?' Et miles: 'Quis terram coluit aut seminauit? nonne ego? Sciant omnes quia eius erit decimus manipulus cuius erunt et nouem.' Et conuersus ad altare Augustinus, vt celebraret, coram omnibus dixit: 'Precipio ne aliquis excommunicatus misse intersit.' Quo dicto, in ipso introitu ecclesie cadauer sepultum se erigens, exiit et immobile in cimiterio stetit. Cui[2] Augustinus accedens dixit: 'Precipio tibi in nomine domini vt indices michi quis[3] sis.' Et ille: 'Ego, inquit, tempore Britonum huius ville patronus fui, et licet sepius a presbitero monitus, decimas meas nunquam dedi. Tandem excommunicatus mortuus sum, et in infernum detrusus.' Precedente autem cadauere precepto viri dei et locum sepulti sacerdotis ostendente, ait Augustinus: 'Vt sciant omnes quia mors et vita[4] in manibus dei sunt, cui nichil est impossibile, in eius nomine surge, opus enim te habemus.' Quo de tumulo resurgente et coram omnibus stante, dixit vir dei: 'Cognoscis istum, frater?' 'Noui, inquit, et vtinam non nouissem! In omnibus enim ecclesie semper extitit decimarum retentor, et multorum flagitiorum vsque ad diem vltimum perpetrator.' Cui Augustinus: 'Nosti, frater, quia misericors est deus; vnde et nos miseri[5] creature et imagini dei que eius sanguine redempta est, que[6] tamdiu penas inferni sustinuit, oportet misereri.' Tunc tradidit ei flagellum, et flexis ante eum genibus, absolutione flebiliter petita, mortuus mortuum relaxauit. Quo absoluto, precepit Augustinus vt ad sepulchrum rediret et diem iudicii expectaret. Qui ad sepulchrum reuersus, mox in cinerem est resolutus. Tunc ait presbitero Augustinus: 'Quanto tempore hic iacuisti?' Et ille: 'Centum quinquaginta annis et amplius.' 'Quomodo, inquit Augustinus, hucusque fuisti?' Respondit: 'Bene, pater sancte, et in eterne vite deliciis.' 'Visne, ait, vt orem dominum quatinus ad nos reuertaris et animas a diabolo deceptas nobiscum predicando ad suum creatorem reducas?' 'Absit a te, pater, ait, vt me a quiete mea perturbatum ad seculi laboriosam vitam facias reuerti.' Tunc Augustinus ait: 'Vade charissime frater, et quiesce in pace, et ora pro me et vniuersa ecclesia sancta dei.' Qui sepulchrum intrans, incineratus est. Tunc militi aduocato vir dei ait: 'Adhuc [non] vis decimas tuas deo reddere, fili mi?' Et tremens miles procidit ad pedes eius, flens et reatum suum

[1] abridged from the Chronicon Ioh. Bromtoni (Act. SS. Boll. May VI. p. 392).
[2] T. Cui et. [3] E. qui. [4] E. tua. [5] *al.* misere. [6] T. om. que.

Dominican Collect

confitens et veniam petens, omnibus[que] que habebat relictis, sanctis diebus vite sue sanctum secutus est Augustinum[1].

[2]¶ De sancto[3] Bartholomeo seruo dei [et monacho][4].

VIr dei Bartholomeus, in prouincia Whitebi oriundus, a parentibus primo Tostius dictus est. Cum vero monasterium intrasset felici presagio celebre, quo nunc vocatur nomen a fratribus ei imponitur, quatinus eius in celo coheres gaudii fieret cuius in terra consortium vocabuli sortitus est. In puerili etate constitutus, putabat se in loco admirande viriditatis et amenitatis constitui, lumenque in eo quasi nubis candide vel aurore surgentis intueri. Cumque superne claritati aciem intenderet, vidit dominum Ihesum eminus stantem, sanctamque matrem eius Mariam, Petrumque apostolum et Iohannem euangelistam. Quem beata virgo placido vultu intuita, protensa manu ipsum nutu quodam vocauit, et dixit: 'Accede, inquit, et filii mei vestigia amplectere, et vt tui misereatur, eius pietatem humiliter deposce[5].' Statimque eo in faciem prostrato, et clamante iam tertio 'miserere mei domine Ihesu'; eleuans ille manum benedixit eum, dicens: 'Et ego tui misereor, et in eternum miserebor.' Hoc idem secundo in sompnis vidit; et ne phantastica illusio videretur, tertio vigilans, carnalibus oculis manifeste conspexit. Adolescens autem, diuersarum gentium nationes et mores inquirens, in Norwegia tandem cuidam presbitero adhesit, et ab episcopo loci sacerdocii gradum suscepit. Quadam enim die cum quodam iuuene faciens[6] iter, qui malignum spiritum adesse conspiciens quem prouintie illius incole Kambeyn[7] vocant, alludens ait: 'Ecce ille.' Cui Bartholomeus: 'Vellem eum videre.' Iubet ergo eum supra pedes ipsius stare, et pedibus suis terram non tangere, pollicens quod suis artibus optate visionis desiderio frueretur: Quem qui[8] semel intuitus fuisset, perpetuo videre posset. Quo audito vir dei hominem illum irrisit, societatem contempsit, visionem nephariam detestando. Fidem enim christianam, sicut postea referebat, lederet, si contemplationi[9] diabolice iugiter inhereret. Angliam vero rediens, in monasterio dunelmensi religionis habitu

[1] MS. T. has at the bottom of the page the following Antiphon and Collect:

O beate Augustine, te uenerantes tuere, cum omnibus quos domino adquisisti, pro quibus animam posuisti et sine . . . . meruisti. V. Sacerdos dei Augustine, pastor egregie, ora pro nobis deum. V. Ora pro nobis.

Deus qui beatum Augustinum pontificem, primum doctorem [populo] concessisti Anglorum, eius interuentu nobis tribue ueniam peccatorum et cum ipso celestium gaudia premiorum, per.

Deus qui in diuersis nacionum populis preclaros uere fidei constituisti doctores, concede ut omnes qui sanctissimi doctoris nostri Augustini implorant auxilium, presentis prosperitatis gaudia et future beatitudinis premia consequantur.

[2] Abridged from the Vita (probably by the author of the Vita b. Godrici) in Act. SS. Boll. June V. p. 714. [3] om. in T. [4] added in T. [5] E. deposse. [6] r. fecit? [7] Vit. Rabem. [8] Vit. quemque. [9] E. contemplatione.

suscepto cum in ecclesiam introductus, ex more crucem adoraret, vidit in spiritu crucis imaginem submisso vultu adorantem resalutare, et protensis brachiis in amplexus excipere. Cum monachis enim habitans in humilitate et obedientia proficiens, opus dei quod ceteri negligerent aut facere non possent, alacriter perficiebat, affirmans hoc esse pro fratribus animam ponere. Locum solitudinis affectabat, vbi secretius domino militare et parcius viuere posset. Beatus quoque Cuthbertus ei in visu apparens, et ad insulam pharnensem in spiritu adducens[1], situm loci, decorem oratorii, et singula insule loca ostendit, dicens: 'Ecce locum, a deo tibi preparatum, si in eo vsque in finem conuersari te spondeas.' Quo firmiter promittente, et gratias agente; mane a fratribus de insula inquirens, omnia audiuit que per beatum antistitem in sompnis vidit. Proposito itaque priori ostenso, cum in religione nisi annum fecisset vix impetrata licentia, pharnensem insulam veniens, fratrem Elwinum[2] ibidem inuenit, qui ei inuidit et aduentum eius moleste tulit et post multas tandem viro dei illatas iniurias, cum nil proficeret, pacientia illius et humilitate victus, Dunelmum rediit. Vir dei cilicio aliquot annis, donec prior suus illud deponi iuberet, vsus est; lectum, quo pausaret, non habebat. Cibus eius panis et olera, et que de pinguedine lactis exprimi solent. Post aliquot annos a piscibus abstinuit; et potus eius aqua, raro vero lac fuit. Esus carnium, ex quo insulam intrauit, non tetigit. Denique septem annis et dimidio ante obitum suum nichil omnino bibisse perhibetur. Nunquam caput operuit, nec pellicium corpori adhibuit; solum stamina vsus est et cuculla, que dicitur fuisse manicata; et pallio nigro, pellibus intus munito. Caligas ex pellibus arietinis corticatis habebat: quas cum semel tibiis circumdedit, donec vetustate consumerentur non amouit. Solebat enim fratribus dicere quia[3] omnia turpia corporibus nostris inferre debemus, si ea ad perfectum anime candorem volumus perducere. Erat quoque fortis et integer viribus, et que vel animo vel corpori ingerebantur, inuictissimus. Sed et faciem ita semper hilarem, adeoque ruboris gratia perfusam pretendebat, quod cum summe abstinentie parcitatem sectaretur et curam corporis negligeret, eum quisque deliciis vti corporalibus estimaret. Psalterium bis vel ter in die deo cantare solebat. Diuitum ferocium arrogantiam arguebat, nec sine metu quandoque coram eo apparebant[4]. Tantum enim reuerentie gerebat in vultu, adeoque venerabilis erat aspectu, vt nonnulli eorum eius exortationibus a lesione pauperum desistere, a munere illicito manus excutere, elemosinis peccata redimere studebant. Circa pauperes et egrotos pia viscera gerebat, vitam in pacientia ducere eis suadens. Multa temptationum genera a spiritu maligno expertus est. Modo se in

[1] Vit. traducens. [2] Vit. Ebwinum. [3] E. quam. [4] E. apperebant.

murem, modo in leonem vel taurum transformauit, simie et murilegi[1] sepius effigiem ostendit. Post matutinas laudes nocte quadam spiritus nequam viro dei orationibus intento, primo super vestigia, deinde super crura saltus dedit; postremo super ipsum totum se proiiciens, guttur manibus fortiter strinxit, et ita tamdiu tenuit, donec quasi deficeret sub tanta mole. Tandem virtute diuina liberatus, sanctam Mariam in adiutorium sepius inuocabat. Pleruınque etiam cum ad orationem genu flexo staret, idem inimicus eum per capucium traxit[2] et longius in atrium proiecit. Ille autem arrepta virga eum percutere nitebatur; sed imago vanitatis ictum derisit. Astante illo ad altare et sacra missarum solemnia celebrante, inimicus se exhibere non erubuit, et oram[3] casule nunc trahens, nunc excuciens, deuotionis obsequium impedire laborabat. Asserebat enim ipsum humani generis inimicum fragilem et fumo similem, et facile a suo colluctatore posse subuerti. Veniente ad eum quodam fratre dunelmensi, cum de spiritualis[4] vite rudimentis inuicem tractarent, malignus spiritus inuisibiliter affuit, et quasi humana manu desuper tectum lapillis percutiens, sui aduentus signum dedit, et fratrem illum pallere et non modicum pauere coegit. Cui vir dei ait: 'Non turbetur cor tuum, neque timeas; venit bonorum omnium inimicus, et nostris sermonibus inuidus, a colloquiis diuinis nos cessare laborat.' Et statim malignus ille vacuas[5] in auras euanuit.—Thomas prior dunelmensis, deposito regiminis onere, in insula cum viro dei manere cepit, et in magna vite sanctitate vsque ad mortem in eodem loco perseuerauit. Qui in extremis positus, vidit choros candidatorum in superiori parte domus deambulantes, libellos portantes in manibus, et ad susceptionem eius cum iubilo preparatos. Animam eius a corpore exutam, vir dei Bartholomeus ab angelis in celum ferri vidit. Vidit etiam diabolum in angulo propius assistere, planctus miserabiles ore terribili et facie deformi edere—vrsi quippe specie tunc erat. Eo vehementius dolebat quod nullam in moriente, que dolori satisfaceret, causam reperiret: Cassatis enim fallacie sue laqueis quos ei a puericia tetendit, libere celestia penitrare[6] senem vidit. Allata autem Bartholomeus aqua benedicta, locum et bestiam aspersit, et[7] illa tactum aque declinans et resiliens in angulum rediit. Cumque aliquotiens hoc faceret, et hostis antiquus illum deluderet, assumpto vir domini in manibus vase aqua benedicta[8] pleno[9], in faciem eius proiecit. Qui in diuersas formas tandem paulatim deficiens euanuit. Deposito autem in itinere versus Dunelmum in quadam ecclesia corpore, quidam diaconus, bone actionis vir, columbam niueam toto noctis tempore circa loculum volitare, et alarum plausu sacris exequiis obsequium prebere conspexit.——Venerunt ad insulam pharnensem mulieres quedam, cum quibus

[1] E. mureligi, T. murelegi. [2] T. trahere. [3] T. horam. [4] E. spirituali. [5] E. vacuus; T. vacuas. [6] T. penetrare. [7] Vit. at. [8] E. benedicto. [9] T. plena.

quedam Flandrensis, viros oratorium ingredi conspiciens, et vocem dissuadentium introitum non audiens, ausu femineo intrare presumpsit. Nec mora, iam vestigium in ostio posuit, et quasi valido venti turbine celitus repulsa, retrorsum in terram exanimis corruit. Quo audito vir dei subridens dixit: 'Et hoc merito pro culpis suis accepit.' Et veniens ad eam et aqua benedicta aspergens, adeo salus festina successit, quod eadem hora aque fieret aspersio et sanitatis exhibitio. Cum autem modicum cere a nautis sibi traditum vsque ad vlteriorem insulam coruum in ore deferre conspiceret, contristatus, positis in littore genibus supernam exorauit clementiam ne quod naute dederant ex deuotione, vsui deperiret ecclesie. Et statim coruus rediit, et in loco vnde ceram tulerat illam proiecit. Quibusdam nautis in insule portu morantibus, puer eorum cimbam naui annectere, sicut consueuerat, oblitus est. Quam rapaces vnde excipientes, longius in freta compellunt. Quod naute videntes, exclamare ceperunt: 'Frater Bartholomee, veni et adiuua nos.' Qui egressus, et tanquam quid peterent prescius, subrisit, et ita iocose intulit: 'Vt quid vocastis me? Quid enim vultis michi dare?' Illis autem casum suum de cimba exponentibus, ipse nauem ascendens, cimbam eorum velociter crucis signo redire coegit. Insurgente in puerum gubernatore et manum ad percutiendum extendente, prohibuit vir dei, asserens, insulam tale pacis habere priuilegium, quod pro nullo excessu licet in ea animaduersionis exercere iudicium. Et ille: 'Etsi in ea pacem habere meruit, in naui pacem non habebit.' 'In naui, inquit vir dei, vide ne feceris, eo quod inde continget quod vite tue non expediet.' Ille vero monita patris audire contempnens, adolescentem virga percussit: et primo nauigationis die egrotare cepit, et secundo vite finem dedit. Quod cum vir dei audisset, ait: 'Numquid non dixi homini illi "Noli peccare in puerum," et non audiuit me?' Auis paruula cotidianam de mensa eius capiens annonam, a niso, in oratorium eam insequente, rapta deuoratur. Quo facto nisus exire temptans, et non valens, precipiti volatu in fenestra, in ostio aperto velut a muro repulsus allidens, egressum non inuenit, sed vbi vir dei sedere solebat descendit. Quem cum vidisset seruus dei in rostro et vngulis cruoris signum habentem, ait: 'Nunquid tu miser auem nostram ausu temerario inuadere presumpsisti?' Et apprehendens eum, et biduo concludens, tanti facinoris culpam ieiunio purgare coegit; et tertia die, misericordia motus, libere abire permisit. Hanc insulam farnensem vetusta longeuitas quasdam perhibet aues incolere[1], que 'aues sancti Cuthberti' ab incolis appellantur. Tempore nidificationis ibi conueniunt, et tante mansuetudinis gratiam a loci sanctitate possident, vt humanos contactus et aspectus non abhorreant; quietem amant, secus altare quedam aues[2]

[1] E. in colore.

[2] T. ouis.

cubant nullusque eas ledere presumit. Oua sibi et ceteris hospitibus fratres apponunt; cum masculis in equore victum aues ille querunt. Pulli cum creantur, matres sequuntur, et patrias vndas semel ingressi, ad nidos non reuertuntur. Quodam tempore, dum quedam pullos suos ipsa preeunte duceret, vnus ex eis in rimose rupis baratrum incidit. Mater vero relictis ibi filiis ad Bartholomeum reuersa venit, et oram[1] pallii sui rostro trahere cepit. Animaduertens ille eam aliquid petere, precedentem sequitur: et veniens ad rupem rostro locum ostendit, et sanctum intuita, quo potuit indicio, vt videret innuit. Qui accedens, pullum in rupe pennulis herentem vidit: et descendens matri restituit. Aquas igitur cum filiis mater ingreditur, et vir dei rediit ad oratorium suum. Sanctus Cuthbertus non solum per visum, verum etiam corporaliter ad consolationem famuli sui, suam exhibere dignatus est presentiam. Quadam nocte natalis domini post matutinas egressus vir dei, vt videret si adhuc aurora esset, reuersus vidit cereos accensos, et reuerendi vultus sacerdotem coram altari sacerdotalibus indutum assistere. Cumque nullus ad ministrandum apparuit, ipse admiracione et gaudio repletus accessit. Dictaque alterutrum confessione, canebat[2] officium 'lux fulgebit,' cum ceteris. In prosa quoque letabundus se supra vires clamasse professus est. Peractis misteriis, cerei nemine manum apponente extincti sunt, sacerdote ab oculis eius disparente. Nec ausus est eum interrogare quis esset, sciens pro certo quia sanctus Cuthbertus extitisset. Interrogatus vtrum osculum pacis sacerdoti in missa dedisset; licet confiteri noluerit, dubium non est quin id exhibuerit, qui debitum et deuotum in ceteris ministerium impendit. Seruus dei obitum suum longe ante presciuit: Vidit enim in visione quemdam sibi mirandi decoris et eximie[3] claritatis virum assistere, qui in hac vita nouem annis ipsum peregrinari oportere ostendit. Quadam itaque nocte cum vigilaret in oratione, tintinnabulum suum nullo pulsante trine pulsationis, quasi trine citationis signum dedit; quatinus ex hoc agnosceret quod vocatio sua a corpore immineret. Correptus ergo infirmitate, corporis sui resolutionem fratribus palam nunciat. [4]Requirentibus fratribus vbi sepulturam corporis sui eligeret, ait: 'Corpus meum, inquit, hic quiescere desidero, vbi spiritum a suo conditore suscipiendum spero et aliquantulum domino militaui et tribulationes multas pro illa que in celis est consolatione sustinui. Locus enim iste sanctus est.' Septem namque ebdomadibus[5] ante obitum suum nec comedisse nec bibisse perhibetur. Quinta siquidem feria ascentionis dominice illud laudabile ieiunium inchoauit, et rursus quinta feria, scilicet in Natiuitate Iohannis Baptiste, migrauit ad dominum. Parum enim ante transitum eius factus est in atrio sonitus

[1] T. horam. [2] Vit. canebant. [3] E. eximee. [4] From here ed. in Act. SS. Boll. p. 721. [5] E. ebdomatibus.

quasi murium saltantium, et super tectum quasi passerum, vngulis et rostris reptantium: sed et moles quasi canis inmanissimi ad tergum cuiusdam fratris cecidit, et ipsum pallescere et quasi deficere pre timore fecit. Seruus autem dei quod fiebat agnoscens, ait: 'Quid hic agis, miser et infelix? In vanum laboras; quia nichil in me quod tuum est inuenire debes.' Statimque omnis ille sonitus cum horrore abscessit[1]. Omni tempore imbecillitatis sue nunquam stratum, in quo vel modicum pausaret, fieri permisit, sed sedens aut ambulans aut insulam circuiens, ab oratione non cessauit; cum fratribus colloquium habere vix consensit: Iam vero homines videre non dignatus, ad celestia toto corde inhiabat. Transactis itaque in vita solitaria quadraginta duobus annis et mensibus sex, ab hac luce subtractus est. Cuius obitus cuidam adolescenti in ecclesia lindisfarnensi quiescenti innotuit: Astitit autem ei quidam venerandi vultus, dicens: 'Surge velociter et dic priori et fratribus quia Bartholomeus a seculo migrauit.' Superueniente alio de vrbe Bebbe et de transitu viri dei referente, sicut dixerant ita repertum est. Sepulto in oratorio corpore eius, quendam ad tumulum eius febris omnino reliquit; demoniaca sensum recepit; noxius squinantie tumor de collo iuuenis euanuit, et ille letus gratias deo egit.

[MS. Tib. adds: *Narratio*[2].

(Refert Petrus Da)miani quod in Burgundia (erat quidam clericus) superbus et ambiciosus, (qui quandam ecclesiam) sancti Mauricii sibi u(surpauerat), quodam potente milite sibi plu(rimum obsist)ente. Dum autem quadam die can(taretur missa) et in fine euangelii diceretur ('Omnis qui se exal)tat humiliabitur, et qui se (humiliat) exaltabitur,' derisit miser ille et (ait: 'Fal)sum est. Nam si ego meis hostibus me (humili)assem, tot hodie diuicias ecclesie non (haber)em.' Et ecce fulmen instar gladii in os per quod blasphemie uerba euomuit introiuit et subito eum extinxit.]

¶ De sancto Benedicto abbate cognomento Biscop[3].

Anno gratie septingentesimo tertio sanctus Benedictus abbas in Anglia[4] post vitam laudabilem finem[5] in domino quieuit. Hic vir dei in stirpe nobili gentis Anglorum progenitus est, et in adolescentia militie rudimentis addictus. Denique cum esset minister Oswii regis, et possessionem non modicam ipso donante percepisset, caduca mundi omnia pro Christo spernens, Romam adiit, vt ibidem ecclesiastica informatus disciplina[6] miliciam assumeret spiritualem, qua sibi prodesset et aliis, vtilisque ministris[7] in dominice posset

[1] E. abscescit. [2] From Leg. Aurea p. 632. [3] In MS. Tib. Colfrid's life has the wrong title: de Benedicto abbate et monacho; but Benedict's life is wanting. The text is taken from Matthaeus Westmon. anno 703; cf. Act. SS. Boll. Ian. II. p. 29. [4] E. angila. [5] Matth. glorioso fine. [6] E. ecclesiastice . . discipline. [7] Matth. minister.

cultura vinee reperiri. Inde vero rediens, apud lixmensem[1] insulam se monachorum cetui coniunxit, tonsuram accepit; vbi per biennium regulariter institutus, ad limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli iterum repedauit. Quo tempore cum papa Vitalianus Theodorum cantuariensem archiepiscopum in Britanniam destinauit, ipse simul aduenies, multas secum sanctorum reliquias reportauit. Qui postea regi Northamhumbrorum Egfrido coniunctus, confestim ei rex terram .lx. familiarum ad construendum apostolorum principi Petro monasterium contulit, ad hostium Were fluminis, anno gratie sexcentesimo .lxxiiii., indictione secunda. Sed et aliud monasterium, ad honorem doctoris gentium Pauli, in Girum[2] non longe ab altero fabricauit, et a rege prefato prediis .xl. famuliarum acceptis, multipliciter illud ditare curauit. Hec autem monasteria religiosis implens monachis, Ceolfridum in vno, East[er]winum in altero prepositos ordinauit. Hic ideo fecit vt tam in eius absentia quam in presentia regularis semper custodia seruaretur. Huic denique famulo dei Benedicto Beda venerabilis et doctor Anglorum traditur nutriendus, sub quo et [ad] ordinem sacerdotis legitur fuisse promotus. Quinquies Romam petisse asseritur, qui semper rediens diuinorum locupletatus commodorum, subiectos instituere opere pariter et exemplo curauit. Tandem post vitam laudabilem victor vitiorum Benedictus, confessor Christi piissimus, carnis infirmitate victus, pridie idus ianuarii spiritum reddidit creatori. Successit ei in onere et in honore vir sanctus et eiusdem discipulus Ceo[l]fridus, sub quo Beda Christi famulus ad vtilitatem vniuersalis ecclesie de scripturis sanctis laborem inchoatum laudabiliter adimpleuit.

¶ [3]De venerabili Beda presbitero [et doctore[4]].

BEda venerabilis presbiter, in territorio girwensi, non grandi oriundus fuit viculo, quem non longe inde lapsurus in occeanum ampnis Tyna preterfluit. Anno autem dominice incarnationis sexcentesimo septuagesimoseptimo, et a fundatione monasterii girwensis quarto, etatis vero sue anno septimo, cura[5] propinquorum datus est puer Beda educandus reuerendissimo[6] abbati Benedicto cognomine Biscop in monasterio apostolorum Petri et Pauli, quod est in Wiremutha et in Girwin[7], quod modo Iarwe appellatur;—primo quidem in monasterio beati Petri; postmodum vero in monasterio apostoli Pauli etas infantilis sub discipline frenis educatur. Monasterium vero girwense, quod modo Iarwe a vulgo dicitur, constructum erat in honore beati Pauli apostoli, super Tynam fluuium versus austrum; monasterium in Weremutha edificatum erat in honore

[1] r. lirinensem; sc. Lerines in Provence. [2] *al.* Girwi. [3] The text is made up from notices in Bede H. E. V, at the end, IV, 1–2, Will. of Malmesb., Simeon of Durham, &c.; cf. Act. SS. Boll. May VI, p. 721. [4] added in T. [5] E. cure. [6] T. reuerentissimo. [7] *al.* Ingyrvum.

beati Petri apostoli super Weram fluuium, modo vero Weremuth[1] dicitur: et quia vnus abbas duobus illis monasteriis prefuit, quasi sub vnius monasterii appellatione Beda de illis mentionem faciens scripsit. Erant autem in illis amplius quam sexcenti monachi, sub regulari disciplina deo militantes. Postquam vero, adepta liberalium artium scientia, excercitii sui ingenium protriuerat vsu, etiam profunda sanctarum scripturarum penitranda[2] ingredi conatus est. Vir vtique venerabilis Benedictus abbas girwensis, quinquies Romam proficiscens, librorum innumerabilem omnis generis copiam secum deferebat; iubente quoque papa Vitaliano, Theodorum archiepiscopum, et eius collegam Adrianum abbatem, Britanniam perduxit, vtriusque, secularis scilicet et ecclesiastice philosophie scientia sufficienter instructos, in vtraque lingua, greca videlicet et latina. Qui discipulorum cateruas congregantes, metrice artis, astronomie, et arithmetice ecclesiastice disciplinam inter sacrorum apicum volumina suis auditoribus infundebant[3]. Post illos vero, in lingua latina simul et greca eque vt in propria nonnullos eruditos discipulos in Britannia relinquebant, a quibus adolescens Beda in latina lingua non mediocriter instructus, grece quoque non parua ex parte scientiam attigit. Preterea[4] et archicantorem sancte romane ecclesie Iohannem abbatem, ab Agathone[5] papa directum, legendi et modulandi habuit preceptorem. Habuit et alios quamplures in scripturis sanctis instructos. Quippe inter sexcentos monastice militie commilitones degens—hunc enim numerum fratrum, vt premittitur, legitur habuisse supradictum apostolorum Petri et Pauli monasterium—in singulis emulabatur carismata meliora, vt, quod quisque illorum spiritualis scientie accepisset, ille totum ex singulis perdiscendo conbiberet. In hec sacrosancte philosophie studia cum incremento annorum creuit et gratia spiritualium donorum, vt cum spiritu sapientie et intellectus acciperet etiam spiritum timoris domini, quo castigans corpus suum et in seruitutem redigens, sciret vas suum possidere in sanctificatione[6] et honore[7]. Nonodecimo autem vite sue anno diaconatum, tricesimo gradum presbiteratus, a sancto Iohanne Beuerlacensi suscepit. A quo tempore, vt idem Beda testa[tur, inter obseruanciam discipline regularis et cotidianam in ecclesia cantandi cu[8]]ram, omnem meditandis[9] scripturis, in eiusdem monasterii habitatione vitam ducens, operam dedit, et semper aut discere aut scribere dulce habuit aut docere. Insuper et in explanatione sanctarum scripturarum ingenii sui laxabat acumen, pluresque catholice eruditionis libros conficiens, quicquid eatenus discendo, legendo, et meditando mundum animal ruminauerat, totum ad dei laudem scribendo ac docendo[10] eructuabat. Cum igitur tam subli-

[1] T. wermuth. [2] T. penetranda. [3] Cf. Vita Adriani; Beda H. E. IV, 2.
[4] E. Preteria. [5] E. agatone. [6] E. sanctificationem. [7] E. honorem.
[8] so T.; om. in E. [9] E. meditantis. [10] E. dicendo.

miter dei in eo gratia emineret, nomen viri celebris circumquaque fama ferebat, que illius in scripturis excellentiam ecclesie auribus infundebat, plurimique eius sapientiam audituri etiam de longinquo confluxerunt, indiuidua cohabitatione ei adherentes. Alii qui presentes esse nequibant, directis epistolis questiones super capitula scripturarum nodosas enodari, et obscuras sibi exoptant dilucidari. Vnde inter alia scripta sua, in Euangelium Luce sex explanationis libros luculenter edidit, postulatus ab episcopo hagustaldensi Acca[1], cuius exhortatoria ad eum epistola ita incipit: 'Sepe quidem tue sancte fraternitati et absens scribendo, et presens colloquendo suggessi, vt post expositionem Actuum apostolorum, in Euangelium quoque Luce scribere digneris: Quod ipse hactenus verecunda excusatione differre quam facere maluisti.' Et in processu epistole: 'Beatum Lucam luculento sermone expone. Et quia sanctus Ambrosius quedam indiscussa preteriit que illi, quasi summe eruditionis viro, plana nec quesitu digna videbantur; hec quoque, perspectis aliorum patrum opusculis, diligentius tuis, vel eorum dictis explanare curato. Credo etiam, tuo vigilantissimo ingenio, qui in lege domini meditanda dies noctesque ducis[2] peruigiles, nonnullis in locis que ab eis intermissa sunt, quid sentiri debeat, auctor lucis aperiat. Iustum namque satis est et superne pietatis atque equitatis moderamini conueniens, vt qui, neglectis ad integrum mundi negotiis, eternum verumque sapientie lumen indefessa mente persequeris, et hic fructum intelligentie purioris assequaris, et in futuro ipsum, in quo sunt omnes thesauri sapientie et scientie absconditi, regem in decore suo mundo corde contempleris.' Denique, vt et ipse Beda scripsit, semper docere et scribere dulce habuit. [3]Cuius viri venerabilis apud romanum pontificem adeo celebris erat fama, vt ad quasdam enodandas sacre scripture questiones, eius auxilio romana sublimitas indigeret. Quod autem Rome fuerit, solide non affirmo; sed tamen illum illuc inuitatum non dubito, quod hec epistola clarum facit quam olim Sergius papa Colfrido abbati girwensi in hec verba direxit: 'Sergius episcopus seruus seruorum dei, Colfrido religioso abbati, salutem et apostolicam benedictionem. Quibus verbis et modis clementiam dei nostri atque inenarrabilem prouidentiam possumus effari, et dignas gratiarum actiones pro vniuersis[4] eius beneficiis circa nos persoluere, qui in tenebris et vmbra positos ad lumen scientie perducit.... Hortamur itaque deo[5] dilectam religiositatis tue bonitatem, vt, quia, exortis quibusdam ecclesiasticarum causarum capitulis non sine examinatione longius innotescendis, opus nobis fuit[6] ad conferendum arte litterature imbutum[7], sicut decet deuotum auxiliatorem sancte matris et vniuersalis ecclesie, immo[8] obedientie deuo-

[1] T. acca; E. acta. [2] T. E. duces. [3] From Will. Malm. Reg. I. [4] WM. immensis. [5] E. in domino. [6] WM. sunt. [7] imbuti. [8] om. in WM.

tionem, huic nostre hortationi non desistat actio moderare[1], sed absque aliqua retentione religiosum dei famulum Bedam venerabilem, monasterii tui presbiterum, ad limina apostolorum principum dominorum meorum Petri et Pauli, amatorum tuorum ac protectorum, ad nostre mediocritatis conspectum non moreris dirigere, quem fauente domino sanctis tuis precibus non diffidas prospere ad te redire, peracta premissorum capitulorum cum auxilio dei desiderata solempnitate. Erit enim, vt confidimus, etiam cunctis tibi creditis profuturum quicquid ecclesie generali claruerit per eius presentiam[2] impertitum.' Venerabilis iste pater triginta sex volumina edidit, que in septuaginta octo libros diuisit; et quinquaginta nouem annis vixit. Continuis septem ebdomadibus[3] ante obitum suum stomachi indignatione cibos nauseans, et angusto suspirio alitum producens, litterarum tamen ac studiorum operam non reiecit, sed totaliter[4] his diebus preter debitum psalmodie pensum intendebat; et tandem in vocem orationis prorupit, dicens: [5] 'Te deprecor bone Ihesu, vt cui propicius donasti verba tue scientie dulciter haurire, dona[6] etiam benignus aliquando ad [te][7] fontem omnis sciencie peruenire et semper ante tuam faciem comparere.' Et conuersus ad fratres dixit: 'O, inquit, charissimi, quoniam tempus est persoluendi debitum conditioni humane, rogo vos, rogate patrem domini nostri Ihesu Christi, patrem misericordiarum, vt per eum in quo princeps mundi huius nichil inuenit, in occursum salutis michi dirigat angelum pacis, cuius circumseptus tutela non confundar, cum loquar inimicis meis in porta. Plane cupio dissolui et esse cum Christo, cuius morte morte peremta, de morte ad vitam me transiturum confido. Si quid autem vobis laboraui, si quantulumcunque ecclesie fructificaui, id beneficii, queso, michi rependatis, vt ibi post mortem mei memineritis, vbi cotidie Christus est sacerdos et sacrificium placationis.' Interea cum horam mortis, immo ingressum vite perhennis, letus expectaret, quiddam de scripturis restabat, super quo discipulis magistri sententiam audire necesse fuit. Qua percepta ab illo atque descripta, dicente scriptore 'consummatum est,' ille hilarior verbo consummationis applaudens, 'bene, ait, ac vere dixisti "consummatum est."' Die autem dominice ascentionis, contra oratorium, in quo orare consueuerat, cilicio sub se posito decumbens, integro vultu et sensu spiritus sancti gratiam inuitabat, dicens: 'O rex glorie, domine virtutum, qui triumphator hodie super omnes celos ascendisti; ne derelinquas nos orphanos, sed mitte promissum patris in nos spiritum veritatis, alleluia.' Adiuncta vero laude sancte et indiuidue trinitatis, 'gloria patri et filio et spiritui sancto,' cum nominatione sancti spiritus spiritum exalauit, septimo kalendas Iunii; subsequente tam suaui

[1] WM. obedientem devotionem . . . non desistas accomodare. [2] WM. prestantiam. [3] E. ebdomatibus. [4] *al.* totis. [5] cf. Beda H. E. V, end. [6] Bed. dones. [7] om.

odore, vt omnes qui astabant in paradiso se esse crederent; talemque odorem sentiebant qualem nec timiamata spirant nec balsama preciosa[1] subministrant. Sepultus est autem in eodem monasterio sancti Pauli apud Iarwin, anno domini septingentesimo tricesimo quinto, etatis vero sue quinquagesimonono, anno centesimo primo ex quo per sanctum Oswaldum regem et Aidanum pontificem in prouincia Berniciorum primum fundata est ecclesia. Extendebatur autem regnum Berniciorum a fluuio Tyna vsque ad mare scoticum; regnum vero Deirorum ab Humbro fluuio siue Trenta vsque ad Tynam fluuium porrigebatur. [2]Licet enim Beda in sanctorum catalogo computetur, tamen ab ecclesia non 'sanctus,' sed 'venerabilis' appellatur, et hoc duplici de causa: Prima est quia cum pre nimia senectute eius oculi caligassent, habebat, vt aiunt, quendam ductorem, a quo per villas et castra se duci faciebat et vbique verbum domini predicabat. Quadam vice dum per quandam vallem magnis lapidibus plenam transirent, eius discipulus derisionis causa eidem dixit, quod ibi esset magnus populus congregatus, qui eius predicationem silenter et auide expectabant[3]. Tunc ille feruenter predicare incipiens, cum in fine 'per omnia secula seculorum' concludisset, mox, vt aiunt, lapides alta voce clamauerunt: 'amen, venerabilis pater.' Quia igitur eum venerabilem miraculose lapides vocauerunt, ideo 'venerabilis pater' appellatur. Vel, vt alii asserunt, angeli ei responderunt: 'Bene, venerabilis pater, dixisti.' Secunda causa est, quia post eius mortem quidam clericus sibi deuotus quendam versum edere cupiebat, quem in eius tumulo facere sculpi volebat, ita incipiens: 'Hac sunt in fossa,' volens versum taliter terminare: 'Bede sancti ossa.' Sed quia talem finem versus congruitas non patiebatur, et sedula[4] mente reuolueret nec congruum finem videret; dum quadam nocte in stratu suo[5] super hoc cogitans, mane ad tumulum properasset, manibus angelicis versum taliter sculptum repperit et finitum: 'Hac sunt in fossa Bede venerabilis ossa.' Eius ossa, vt habetur in fine Legende Auree, apud Ianuam[6] deuotione congrua recoluntur. Verius tamen creditur quod cum corpore sancti Cuthberti in locello auro et argento fabrefacto recondita sint, sicut antiquissimi illius plage codices, et etiam historie satis auctentice attestantur.

¶ *Narratio*[7].

Tempore Adriani imperatoris quedam virgo nomine Maria pro fide Christi multis tormentis cruciata, cum preces ad deum, ne amplius manibus impiorum eam lacerari permitteret, cum lacrimis effudisset; petra pergrandis, que ante oculos eius iacebat, deo iubente patefacta, rimam refugii, qua virgo susciperetur, ostendit, et

[1] E. preconsa. [2] From Leg. Aurea, p. 833. [3] L. A. expectarent. [4] E. cedula. [5] in str. suo om. in L. A. [6] = Genuam. [7] cf. Vinc. Bell. Sp. H. X, 87.

ad instar matris care virginem anxiam amplexans se prebuit: Moxque suscepta virgine, latera ante aperta conclusit. Carnifices vero omnia petre loca perscrutati sunt, sicubi erepta subito petra[1] ex oculis latitaret: et adherentes exuuiarum reliquias et affixa saxo vestium frusta deprehendunt. Incredibili autem stupore confusi, ad eruendum lapidem magnam multitudinem populi congregabant. Quod cum attemptare niterentur, fulgor nimii splendoris et fragor maximus cunctos qui aderant prostrauit, et fugiente sensu pariter et anima, in eternam mortem oculos clauserunt. Multi vero ad templum fugientes, ab igne de celo misso combusti sunt. Et ita factum est vt iuxta lapidem et in templo quinque milia et septingenti, exigentibus peccatis, corpore et anima perierunt[2].

¶ De sancto Benigno episcopo et confessore.

SAnctus enim Benignus, in regimine[3] pontificali transactis feliciter in Hibernia annis multis, quadam nocte soporatus, per angelum admonetur, patriam suam relinquere et, voluntaria peregrinatione suscepta, deserti secreta petere. Mari igitur prospere transito, Glastoniam veniens, sanctum Patricium inuenit; qui ei dixit: 'Proficiscere, mi frater, baculo tuo contentus, et cum ad locum a domino tibi predestinatum ipso ducente perueneris, quocumque solo fixo baculo tuo ipsum virescere, florescere et frondescere videris, ibi tibi habitandum et habitaculum preparatum noueris.' Qui comitante quodam puero nomine Pincio profectus; per nemorosa et paludosa loca gradientes, ad quandam insulam nomine Ferramere peruenerunt: et fixo ibi baculo, virescere frondes et flores producere cepit. Illis enim temporibus fluuius quem nunc ibidem defluere cernimus, non tunc defluebat; sed diebus singulis penuriam aque nimiam vir dei cum puero paciebatur. Et cum die quadam puer aquam ei humeris de longe baiulans in itinere dormiret, hostis malignus vasculum auferens abcessit. Euigilans puer et merens protinus cum lachrymis in hanc vocem prorupit dicens: 'Heus, inquit, tibi loquor quicumque meum furatus es vasculum: en te per deum celi adiuro quem meus magister beatus Benignus adorat, in quem credit ac fideliter seruit, vt illud michi festinanter restituas.' Nec mora, vas eius vlterius secum demon retinere nequiuit, sed dicto citius restituit, et cachinnando aufugit. Quod audiens sanctus Benignus, prostrato in terram toto corpore, cum preces ad deum deuotas fudisset; angelus domini, pennis fulgentibus alas habens, flammeoque aspectu irradians, apparuit ei dicens: 'Constans esto, serue dei: exaudite sunt orationes tue: mitte puerum tuum Pincium ad orientalem celle tue plagam, vbi terram baculo tuo percutiens, fontem perhennem abunde[4] manare videbit.' Perrexit ergo puer

[1] V. B. preda.
[2] The Collect, written by a later hand, is partly unreadable.
[3] E. regione.
[4] T. abundare.

ad locum a viro dei designatum: et cum terram baculo percussisset, fons ingens statim erupit, a quo vsque nunc magnum et latum fluuium creuisse videmus. Vir dei Benignus solus in obscuro noctis silentio ad ecclesiam sancte Marie in Glastonia orandi gratia ire solebat. Cumque nocte quadam per pontem quem fecerat transiret, vidit quendam demonem turpissimum, aspectu terribilem, obuiam sibi venientem. Ad quem sanctus propius accedens, hiis verbis eum alloquitur dicens: 'Quid, inquit, hic stas, cruenta bestia? cui insidiaris? cui hic expectando dampnum gestis inferre?' Cui demon ait: 'Te hic expecto, edentule senex, te decipere cupio.' Ad quem sanctus: 'Dominus, inquit, michi est adiutor; non timebo quid faciat michi vel dicat malignus.' Et hec dicens, leua eum apprehendit manu, et baculo quem dextera gestabat diutissime verberauit, et in quendam profundissimum puteum precipitauit; qui vltra non comparuit. Ex illo enim tempore vsque in hodiernum diem nullus ad puteum illum ausus est accedere, quoniam fertur ibi fundum penitus non inueniri. Et ad Glastoniam pergens sanctus, facta ibi oratione solita, ad cellam rediit. Ieiuniis et orationibus assiduis vacans, supremam vite sue horam cotidie suspectam habuit. Cum igitur finem suum diuinitus imminere cognouisset, vocatis discipulis suis, horam qua ab hoc seculo migraturus erat innotuit. Eleuatis tandem in celum oculis, inter manus illorum felicem animam ad supernorum ciuium beatitudinem, tertio nonas nouembris, emisit. Anno autem domini millesimo nonagesimoprimo eleuatum est corpus eius sanctum de terra, et ad glastoniensem ecclesiam delatum. Illo vero die abbas vnum de ossibus sanctis arripiens, et signum crucis super populum cum eo faciens, nonnullos diuersis languorum cruciatibus vexatos sanitate recepta letari fecit; et ceci quidam atque contracti optatam salutem consecuti sunt; et plurimi cerei in manibus populi a vento et turbine prius extincti, per merita beati Benigni ipsa hora diuinitus sunt accensi. Plurimi etiam colubros et diuersa dolorum genera visceribus habentes, palam vidente populo, euomuerunt. Tanta etenim curationis gratia in illo loco erat ostensa, vt vix debilis quisquam aut egrotus ad tumbam sancti veniens absque sanitate recepta discederet. Frater quidam longa infirmitate decoctus, a fratribus rogatur vt sanctum Benignum pro salute sua exoraret; qui ita respondit: 'Re enim vera sicut michi prodesse non valet, ita nec michi nocere potest.' Cumque sopori membra dedisset, apparuit ei sanctus Benignus, candidis vestibus ornatus, qui quasi indignans sic eum affatur: 'Quid nunc tibi, ait, de Benigno seruo dei videtur, frater? Quid tibi de duobus credi[1] potissimum sit, an cum sanctis in regno gaudet, vel cum impiis in penis torquetur?' Et cum ille[2] respondere non auderet, comminando hoc intulit sanctus: 'Cum secreta dei iudicia humane fragilitatis

[1] E. crede.

[2] T. illi.

ingenio comprehendi nequeant, cur michi derogasti? quare me blasphemare voluisti? Ecce enim grauiorem, quam hactenus passus es, infirmitatem et molestiam inuitus sustinebis, eo quod verbis inanibus michi irridendo detraxisti. Ceteri quoque quos me [in][1] derisum habuisse cognosco, illum maxime qui dentem meum furto abstulit; nisi penitentiam agendo resipuerint, penis cum impiis amaris se torqueri cognoscant.' Hiis dictis alapam ingentem in faciem eius dedit: et mox expergefactus a sompno, quem ante despexerat, tunc timere et venerari cepit, diris tamen correptus febribus per totum annum liberari nequiuit. Quod cum per ordinem abbas et fratres audissent, dens a fratre receptus in locum suum restituitur, et laudes et gratie ab omnibus deo et sancto eius referuntur.

Narratio.

[MS. Tib. adds:

Frater quidam cum a spiritu fornicationis teneretur, perrexit ad quendam senem magnum et rogabat eum dicens: 'Ostende caritatem et ora pro me: quia fornicacione sollicitor.' Senex autem deprecatus est dominum pro eo. Et secundo ueniens ad senem, eundem sermonem dixit. Et non neglexit senex rogare pro ipso dominum, dicens: 'Domine, reuela michi unde in hoc fratre operatio est ista diaboli, quoniam deprecatus sum te et requiem necdum inuenit.' Et uidit senex fratrem sedentem, et spiritum fornicacionis iuxta eum et quasi ludentem cum eo, et angelus stabat missus ad adiutorium et indignabatur aduersus fratrem illum quia non se prosternebat deo, set quasi delectabatur in cogitacionibus, totam mentem suam ad hoc inclinans. Et annunciauit ei senex dicens: 'Tu consentis cogitacioni tue,' et docuit eum quomodo deberet resistere: et tunc inuenit requiem a temptacione sua[2].]

¶ [3] De sancto Bernaco [confessore et abbate] [4].

ERat autem Bernacus venustis[5] ornatus moribus, titulisque virtutum insignibus excellens; ab vberibus matris sue dei sui nomen amplectens eiusque mandata non preteriens. Ab illustri siquidem prosapia ortus, diuitiis admodum locupletatus extitit, et patrimoniis dilatatus. Omnia tamen propter deum demum relinquens, transito prospere mari, Romam peregre proficiscitur. Eo

[1] so T.; om. in E.

[2] At the bottom is the following collect:

Omnipotens sempiterne deus qui mirabiliter fulges in electis tuis quos te habitatore (?) glorificare uoluisti, concede nobis, quesumus, beati Benigni ita depositionem uenerari ut eius suffra. . . .

[3] Abridged from the Vita in MS. Vesp. A. XIV. ed. Rees, p. 1. [4] added in T.

[5] E. venustus.

tempore in partibus Rome seuiebat quedam belua pestifera, que quoscunque conspiceret aut cruentis faucibus lacerabat, aut solo flatu venenoso ad mortem infecit, infinitaque animalium corpora laniabat. Tantum incolis metum incutiebat, vt felicem se estimaret qui suam habitationem relinquendo, diram huius[1] pestem effugere posset. Vir autem sanctus hominum illorum miseriis compatiens; quod populorum nequibat multitudo, sola precum instantia, beluam mortiferam ad terram enecando prostrauit. Cumque ab omnibus magnificari cepisset, malens in occulto soli placere deo, quam in ore populi, qui sola solet exteriora perpendere, famosus versari: Romam autem[2] clam deserens, Minorem Britanniam ingreditur, et per multos annos laudabiliter ibidem conuersatus, magnas virtutes ostendit. Confluebat ad eum cotidie infirmorum multitudo, et sanitate consecuta, celestis doctrine monita salutaria percepit. Demum laudem populi et fauorem fugiens, solus accessit ad mare: et naue non reperta, petram quandam in vnde superficie locauit, totum se deo committens petram ascendit, et prospero cursu in demetica regione, id est Southwallia, applicuit. Cumque aliquamdiu deo famulando ibidem moraretur, humani generis aduersarius filiam optimatis, qui terram illam regebat, in amorem illius acrius incitauit. Omni ingenio suo famulum dei illecebrose voluptatis sue laqueis vinculare temptat et a consummatione melioris propositi[3] auertere conatur, nec cessat illi propinare quod miscuit inepte. Sanctus tamen dei huiusmodi poculum respuens, fornicationis insultus fugit. In hoc enim conflictu melius pugnat qui cedit, quam qui resistit; fortius vincit qui fortius fugit. Puella tandem, viri sancti animum ad amorem illicitum non valens inclinare, amorem vertit in odium, et animam a corpore separare[4] cogitabat. Repudiata enim omne malum excogitat. et quem pauloante vt animam suam dilexerat, in odium tunc stimulata, ad omne genus mortis eum perducere desiderat. Misit ergo viros quosdam iniquitatis filios, ferociter precipiens vt si viuum non possent reducere, viuum non sinerent abire. Illi autem pergentes in sanctum irruunt, et diro lancee vulnere quidam iniquitatis filius eum confodit, nutu tamen dei assistentes viri sanctum de manibus eorum eripiunt. Qui autem vulnus inflixit, dei statim vltione percussus, toto corpore pediculis alatis obsessus, postquam diu languore et inedia afflictus fuerat, morte miserabili vitam finiuit. Sanitate demum diuino recepta suffragio, iuxta fluuium quendam inhabitare cepit, et locum illum a spiritibus immundis turbatum liberauit, quem ipsi omni nocte oberrantes diris clamoribus horrendisque replentes vlulatibus vsque ad illum diem inhabitabilem reddiderunt. Ad alium locum post hec se transferens, ignem accendit, et totam noctem cum sociis, orationibus vacans, insompnem duxit.

[1] Vit. huiusmodi. [2] omit autem. [3] E. prepositi. [4] E. seperare.

Mane autem surgens dominus loci illius, nomine Cletherus[1], et ignem videns, vocatis viginti filiis suis dixit: 'Filii mei, audite et auribus percipite, quia venit vir ille quem diu nobis promissum nouimus; cuius fama super terram dilatata est.' Et pergentes ad virum dei, et ad genua eius prouoluti, orauerunt vt misereretur[2] sui. Et benedicens eos sanctus Bernacus, quid velint inquirit. Senex ait: 'Domine, multo tempore huius territorii dominus fui: sed quia dei prouidentia hunc locum tibi noui destinatum, voluntati dei cedo et tibi. Verum hos filios meos tibi commendo, vt sub tutela paternitatis tue deo nostro valeant adherere.' Suscepit ergo eos gratanter, regularibusque instructos disciplinis, consortes sui laboris habuit fideles. Pater vero senex illis valedicens, osculatisque omnibus, in partes Cornubie cessit[3], et deo ibidem seruiens, beatam domino animam commendauit. Sanctus itaque Bernacus corpus suum ieiuniis assiduis macerabat et crebris vigiliis extenuabat, carnis insolentiam vestium asperitate gelideque, quam intrabat cotidie, aque infrigidatione cohibebat. Quod ori et toto corpori subtrahebat, in vsus pauperum conuertebat. Placentem ita deo vitam gerebat, vt angelorum visione simul et allocutione crebra[4] perfrui mereretur. Mons autem ille in quo conueniebant, in cuius pede ecclesia construitur, 'Mons Angelorum' appellatur. Aduocabat quandoque de grege ceruos, quos volebat, ad trahendum currum, in quo suppellex deferenda reponebatur; et soluti a iugo, ad pascua redire iussit. Vaccam suam cotidie custodie cuiusdam lupi deputauit, qui more pastoris vaccam ad pascua mane agens, sero ad domum reduxit. Misit autem rex Cambrie ad sanctum Bernacum, precipiens vt sibi cenam pararet. Ille vero nullam regi debere cenam, nec iniusto eius precepto in aliquo se velle parere asseruit. Offensus ergo rex misit satellites qui vaccam sancti adducerent, et inde sibi cibaria prepararent; minasque minis adiecit, quod in crastino sanctum a regno suo proscriberet locaque sua solotenus penitus destrueret. Occisam autem vaccam, et in partes diuisam, supra ignem in caldario locant, et igni ligna copiosa ministrant. Lupus interim custos vacce currit ad dominum suum, tristis ac gemens prostratus ad terram iacet, quasi veniam postulaturus. Affuit etiam quidam vaccam a ministris regis raptam, occisam, et ad coquendum positam denuncians. Nec mora, vir sanctus coram deo suo querimoniam deponens, totam causam suam diuino commisit arbitrio ventilandam. Aqua enim in qua caro coquenda iacuit, sicut quando infusa erat, ita frigida permansit, nec magis maximo igne supposito ad bullitionem vel calefactionem mouebatur, quam si glaciei congeries non modica dempto igne supponeretur. Quo viso humiliatus statim rex, fastu regali deposito, omnesque sui pariter contriti, nudis pedibus ince-

[1] Vit. Clechre. [2] E. miseretur. [3] Vit. secessit. [4] Vit. crebro.

dentes ad virum dei venerunt. Omnibus enim ad pedes eius in terra prouolutis, rex se grauiter peccasse confitetur, humili postulans prece vt sui misertus omnipotentem pro se et suis exoraret. Sanctus autem Bernacus regis dexteram suscipiens, erexit eum et gratanter, quod commiserat, indulsit, vaccam in conspectu omnium resuscitauit, et lupo custodiendam commisit. Post hec regem rogauit vt secum pernoctaret, et quod pauloante fronte obstinata negauerat, hoc nunc largiflua charitate et mente gratuita obtulit. Rex autem gratias ei agens, hilari mente remansit. Et cum vir dei nichil pro cena regis paratum haberet, accessit ad quercum que prope stabat, et pro foliis dependentes triticeos decerpsit panes, quotquot habuit necessarios; vnde et quercus illa 'Quercus Panis,' dum stabat, vocabatur. Accessit quoque ad torrentem qui prope erat, et pro aqua in magna abundantia vinum hausit; pro lapidibus de torrente eodem pisces ad saturitatem extraxit: et saturatis omnibus, dormierunt vsque mane. Tunc surgens rex ait ad sanctum Bernacum: 'Quia gratuitam beneficentiam tuam accepi, ego munificentiam meam tibi gratis largiri non dedignor. In nomine dei et domini nostri Ihesu Christi, te et locum tuum, totumque territorium ad locum tuum pertinens, necnon omnes in eo manentes, ab omni regia exactione imperpetuum libero.' Quot et quantis sanctus iste in vita sua miraculis et bonis operibus effulserit, difficile quisquam potest explicare. Transiit autem de hoc mundo ad dominum septimo idus aprilis.

¶ *Narratio*[1].

Sanctus Helyas, secundum Vincentium, monasticam vitam agens, feminei sexus miseratione commotus, deuotarum dei virginum curam habebat, et in quodam grandi monasterio vsque ad trecentarum feminarum numerum collegerat, earumque conuersationem ordinabat. Quod cum per biennium iam fecisset, et adhuc iuuenis quasi triginta annorum esset, subito carnis temptationem passus est. Relictoque monasterio dum per solitudines iugi biduo ieiunus[2] erraret, ait: 'Domine deus, aut occide me, aut temptationem istam exclude a me.' Vespere igitur ei subito sompnus irrepsit: et tres angelos ad se venisse aspexit dicentes: 'Cur egressus es de monasterio feminarum?' Qui cum timuisse se diceret ne aut sibi aut illis noceret, dixerunt: 'Si huiusmodi metu per nos liberatus fueris, rursus illarum curam suscipies?' Cumque libenter adquieuisset, et hoc exigentibus illis iuramento firmasset, vnus eorum manus illius tenuit, et alter pedes, tertius vero nouacula testiculos eius abscidit: non quod vere hoc faceret, sed quod facere videretur. Angelis autem interrogantibus an aliquid sibi profuisse sensisset factum suum, 'vehementer, inquit, intelligo, quoddam onus circa me esse sublatum, et satis credo me omni quam formidabam molestia liberatum.' Igitur

[1] From. Vinc. Bell. Sp. H. xvii, 81.

[2] E. ieiuniis.

post quinque dies regressus et lugentium feminarum monasterium ingressus, in cella quadam illic habitauit, et quadraginta annis post hec vixit, sanctis patribus asseuerans quod nunquam vlterius in cor eius cogitatio talis ascenderit.

¶ De sancto Birino episcopo et confessore[1].

SAnctus enim Birinus, a papa Honorio episcopus ordinatus, ad predicandum verba salutis genti Anglorum directus est. Hic enim pape Honorii presentia, in intimis Anglorum partibus quo nullus doctor precessisset, sancte fidei semina se sparsurum promisit. Vnde et iussu[2] eiusdem pontificis ad littus britannici freti arrepto itinere perueniens, ascensurus nauem diuina celebrat misteria; sibi suisque viaticum parans, salutaris hostie pia libamina deo obtulit. Vrgente vero nauigationis articulo, ad nauem festinans introducitur: et insurgente vento, dum alta sulcarent pelagi, reminiscitur Birinus se quod carius sibi erat amisisse et nautis vrgentibus se prepeditum in littore vnde ascenderat reliquisse. Dederat ei siquidem Honorius papa pallam, super quam corpus Christi consecrabat; corpusque dominicum in eadem inuolutum et collo suo suspensum semper secum portabat, et inter sacranda sacrosancta misteria super sanctum altare ponere consueuit. Fide igitur armatus in mare descendit, deum auctorem habens per mare securus incedit, et recepto quod reliquerat, ad nauem regreditur. Repperit autem nauem quasi immobilem stantem, quam pauloante per vndas maris velociter currentem dimisit. Quo nauem intrante, inuentus est in vestimento suo nec vnam stillicidii guttam habere. Quod naute videntes, flexis genibus quasi deum eum adorauerunt, et plures ex eis ad fidem Christi, predicante illo verbum dei, conuersi sunt. Intrante autem episcopo in portum apud Occidentalium Saxonum gentem, qui antiquitus Gewisse vocabantur, cum omnes ibidem paganissimos inueniret, vtilius esse ratus est ibi potius verbum dei predicare, quam vltra progrediens eos quibus predicare deberet inquirere. Ruebant enim populi cateruatim audire beatum antistitem, non tam aure corporis quam cordis que ab ipso dicebantur humiliter amplexantes. Erat in eadem prouincia mulier quedam annosa, que per multum tempus nec videre nec audire poterat; cui per visionem reuelatum est vt ad beatum antistitem receptura sanitatem ire festinaret. Surgens autem mulier ducem parat qui gressus eius regat. Episcopus autem, visa illa, motus pietate auribus et oculis eius signum crucis apposuit: et mox dissoluta cecitate visus redditur et, vitio surditatis eliso, auditus

[1] Same text in Surius, 3 Dec. [2] E. iussi.

reparatur. Euangelizante itaque illo in prefata prouincia, cum rex Kinegilsus cathezizatus fonte baptismi cum sua gente abluretur, contigit tunc sanctum regem Northanhumbrorum Oswaldum affuisse, eumque de lauachro exeuntem suscepisse: ac sic pulcherrimo prorsus et deo digno consortio, cuius erat filiam accepturus in coniugem, ipsum prius secunda regeneratione deo dedicatum, sibi accepit in filium. Donauerunt autem ambo reges eidem episcopo ciuitatem que vocatur[1] Dorcic., id est Dorcestre[2], ad faciendam inibi sedem episcopalem. Anno autem tricesimooctauo post ingressum sancti Augustini in Angliam, predicare cepit sanctus Birinus Westsaxonibus, et baptizare. Anno domini sexcentesimo tricesimoquinto, tempore regis Kinegilsi, canonicos seculares instituit apud Dorcestre, ab Oxonia miliaribus septem distantem, vbi ipse et successores eius viginti et septem episcopi manserunt per annos circiter quadringentos quinquagintaseptem. Tempore regis Willelmi Conquestoris, per Remigium episcopum apud Lincolniam sedes episcopalis translata extitit. Tempore vero regis Stephani, per Alexandrum episcopum apud Dorcestre canonici regulares instituti sunt. Beda vero de gestis Anglorum libro tertio capitulo septimo scribit, beatum Birinum factis dedicatisque ecclesiis, multisque ad dominum pio eius labore populis aduocatis, migrasse ad dominum, et in eadem ciuitate sepultum esse, et post multos annos, Hedda episcopatum agente, eum inde in Wentam ciuitatem, id est Wintoniam, translatum, et in ecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli honorifice collocatum. Dorcestrenses canonici scripture Bede obuiantes, pape Honorio suggestionem quandam fecerunt, vnde et ipse litteram talis tenoris in Angliam transmisit: 'Honorius episcopus seruus seruorum dei, venerabili fratri Stephano archiepiscopo cantuariensi, sancte romane ecclesie cardinali, et dilectis filiis archidiacono et officiali cantuariensi, salutem et apostolicam benedictionem. Ex parte dilectorum filiorum abbatis et conuentus de Dorcestria[3] fuit nobis humiliter supplicatum vt corpus sancti Birini, qui olim a felicis recordationis Honorio papa predecessore nostro in Angliam destinatus, clare memorie regem Anglie ab idolatria cum gente sua conuersum baptizauit, et multis choruscans virtutibus, feliciter officio legationis impleto, defunctus et sepultus[4] in suo monasterio in loco humili extitit, cum nomen eius in sanctorum cathalogo habeatur, faceremus in loco magis idoneo collocari. Nos igitur, de vestra discretione plenam fiduciam obtinentes, discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatinus, si rem inueneritis ita esse, prefatis abbati et conuentui, vt corpus sancti predicti ad locum transferant digniorem, auctoritate nostra licentiam concedatis. Datum Lateran. septimo idus marcii, pontificatus nostri anno octauo.' Archiepiscopo autem

[1] T. vocabatur. [2] T. dorchestre. [3] T. dorkcestria. [4] E. supultus.

Stephano predictis archidiacono et officiali vices suas committente, pluribus conuocatis, anno domini millesimo ducentesimo vicesimo quarto, inter multos testes quidam canonicus iuratus dixit quod audiuit multotiens Willelmum canonicum dicentem quod pluries apparuit ei quidam in visu precipiens vt quereret quoddam sepulchrum in ecclesia de Dorcestre[1] ante altare sancte crucis, et ibi inueniret corpus sancti Birini: Et accepta ab abbate licentia quesito sepulchro et aperto, presentibus abbate et canonicis, inuenerunt corpus episcopi integrum cum duplici stola et infula rubea de panno serico, et cum cruce de metallo super pectus posita, et calice super vmbilicum. Die sabbati post illam inuentionem quidam per septennium cecus ad corpus accedens, visum recepit. Adolescens a natiuitate surdus et mutus, auditum et loquelam habere meruit. Asseruit enim se iussum in visu quod ad Dorcestre[1] pergeret, vt sanitatem consequi posset. Qui cum se locum nescire responderet, ait ille qui sibi apparuit, quod duceret eum. Et euigilans ductus est ab eodem viro vsque ad locum. Et cum curaretur ad sepulchrum beati Birini, et loqueretur anglice, dixit iocose canonicus quidam: 'Qui te docuit loqui, non erat curialis; posset enim docuisse te alio idiomate loqui.' Et infra triduum ita perfecte gallice, sicut anglice, loqui cepit. Quendam quoque mortuum resuscitauit; leprosum mundauit; viros duos insuper mortuos vite restituit; et a natiuitate mutus loquelam recepit. Post hec et multa alia [ab][2] abbate et conuentu proposita, quesitum est si aliqua scriptura cum corpore reperta fuit. Respondit abbas quod non. Vnde de consensu omnium aperto sepulchro, inuenta sunt ossa ordine naturali posita, carne in cineres redacta. Inuentus est et anulus, crux plumbea super pectus eius, quidam calix paruus, particule vestimentorum suorum, dueque stole, licet non integre. Inuenta est etiam quedam bursa serica super pectus eius, quedam pera ex vna parte auro contexta. Asserebant enim omnes quod in ea fuerat palla predicta cum corpore Christi, pro qua, vt premittitur, super mare siccis pedibus ambulauit. Et exclamauit abbas quidam dicens: 'Certus sum quod hoc est corpus sancti Birini: nam audiui in hac nocte vocem quasi cuiusdam magne persone in latina lingua sic dicentem: "Ne[3] dubitetis de inuentione corporis beati Birini: vos inuenietis totum corpus, sed redactum in cinerem."' Quesitum est post hec quid respondere voluit ad hoc in libro Bede scriptum: quod beatus Birinus sepultus fuit in ecclesia Dorcestre[4] et inde post multos annos translatus fuit ad ecclesiam wentanam. Abbas vero bene confitetur ita scriptum esse; sed dicit quod in cronicis scribuntur non solum que videntur, sed et que audiuntur. Confitetur etiam quod corpus cuiusdam episcopi sepulti in angulo post ostium ecclesie, Wintonie translatum fuit,

[1] T. dorkcestre. [2] om. in E. [3] E. Nec. [4] T. dorkacestre.

ossibus quibusdam in eadem ecclesia relictis. Nec credendum esse quod talis episcopus et legatus in tam vili loco sepeliretur. Asseruit etiam quod post primam inuentionem beati Birini audiuit quidam inclusus sanctus apud Haliwelle extra Oxoniam, nomine Matheus, vocem quandam dicentem sibi: 'Birinus in pauimento, Bertinus retro ostium—' Erat autem Bertinus ille, episcopus decimus post Birinum. Et insuper, quod apud Dorcestre[1] fiunt miracula multa, et apud Wintoniam nulla. Certificato super premissis summo pontifice, sic [re]scripsit[2]: 'Honorius episcopus etc., Venerabili fratri Stephano cantuariensi archiepiscopo, sancte romane ecclesie cardinali, et dilecto filio magistro Othoni subdiacono nostro, salutem et apostolicam benedictionem. Dilectis filiis abbate et conuentu de Dorcestre[1] olim nobis insinuantibus quod corpus beati Birini episcopi in eorum ecclesia in loco humili requiescit, et humiliter supplicantibus vt illud faceremus in loco magis idoneo collocari; tibi, frater archiepiscope, ac dilectis filiis archidiacono et[3] officiali cantuariensi per nostras dedimus litteras in mandatis vt si inueneritis rem taliter se habere, concederetis ipsis abbati et conuentui auctoritate nostra licentiam corpus ipsum ad locum magis idoneum transferendi. Nuper autem recepimus tuas et eorum archidiaconi et officialis litteras, continentes quod ipse archidiaconus vice tua et officialis predicti personaliter ad locum ipsum accessit et, accitis viris vita et fama conspicuis, super hoc veritatem quanta potuit diligentia inquisiuit. Licet autem per ea que inuenit super inuentione sepulchri vbi predicti sancti corpus requiescere dicitur, ac super miraculis quibus diuina dignatio locum ipsum ad inuocationem nominis prefati gloriosissimi sancti tam misericorditer quam mirabiliter modernis temporibus illustrauit, necnon per indicia in sepulchro ipso quod fecit aperiri reperta, vobis[4] fuit verisimile visum quod eiusdem sancti corpus in loco requiescit eodem; Quia tamen in libro Bede de gestis Anglorum legitur corpus ipsum apud wintoniensem ecclesiam olim fuisse translatum: verentes procedere in negocio contra tanti viri dicta, ne[5] argueremini[6] aliquid presumpsisse, negocium ipsum ad apostolicum iudicium remisistis, processum ipsius archidiaconi nobis sub sigillis vestris fideliter transmittendo. Quamquam igitur ex ipso processu appareat euidenter, locum ipsum tot et tantis tamque claris per sepedicti sancti merita gloriosa choruscare miraculis, ac verisimile sit et merito credi possit quod ipse gloriosissimus sanctus locum ipsum sua presentia corporali nobilitat quem ad inuocationem nominis eius diuina potentia tot et tantorum miraculorum attestatione illustrauit; Ne tamen in tali negocio aliquid de contingentibus omittatur: processum ipsum vobis

[1] T. dorkacestre. [2] E. scripsit; T. rescripsit. [3] E. et et. [4] E. nobis. [5] om. in T. [6] E. arguerimini.

sub bulla nostra duximus remittendum, discretioni vestre per apostolica scripta mandantes, quatinus ad wintoniensem ecclesiam personaliter accedatis et inquiratis sollicite si per miracula facta in ipsa wintoniensi ecclesia mirificauit dominus sanctum suum. Et si vobis constiterit miracula paria vel maiora his que continentur in processu predicto, ad inuocationem nominis dicti sancti facta esse in ipsa wintoniensi ecclesia, negocio supersedeatis eodem, nobis quod inueneritis litteris vestris fideliter intimantes. Alioquin, cum verisimile sit, immo dubitari non debeat quin ipse Beda in Anglorum historia multa retulerit de auditu; et etiam esse potuerit vt, cum duorum sanctorum pontificum, Birini scilicet et Bertini, corpora in prefata ecclesia de Dorcestre[2], sicut ex ipso processu colligitur, fuerunt tumulata, quod Beda de Bertino scripsit, fuerit de Birino receptum, nomine scriptorum negligentia viciato: sepedicti sancti gloriosissimum corpus pronuncietis requiescere in sepedicta Dorcestre[1] ecclesia que ipsius sancti meritis tot tantorumque miraculorum fulgore noscitur illustrata; ipsi abbati et conuentui tribuatis auctoritate nostra licentiam ipsum corpus in locum magis idoneum transferendi. Datum Reatine nonis augusti, pontificatus nostri anno decimo.' Executionem huius bulle nusquam reperire potui; noui tamen, sicut in loco illo didici, corpus sancti Birini gloriosum de loco vbi in memorata ecclesia antiquitus fuerat sepultum, cum magno honore, sicut intuentibus liquet, esse translatum. Obiit autem tertio nonas decembris.

¶ De sancto Bonifacio episcopo et martyre[2].

SAnctus enim Bonifacius, genere Anglus, cum quinque esset annorum dei seruicio se subiugare studens, presbiteris et clericis predicandi gratia aduenientibus, cepit cum eis de celestibus loquendo tractare, et sue infirmitati in futurum quid proficeret, indefessa mente interrogare. Quod intelligens, pater eius abbati Wlfhardo in monasterio, lingua Anglorum 'Exancestre' vocato, sub monastici ordinis disciplina eum tradidit educandum. Cumque in omni sanctitate et virtutum exercitio annos adolescentie attigisset, ardentior illum ingenii sui voluntas accendit: de fratrum suorum licentia monasterium dictum Huntscelle[3], vbi venerabilis Winbertus abbas prefuit, admissus, fratrum consortio annumeratur. Vbi non paruam litterarum sacreque scripture noticiam assecutus, omnibusque[4] exemplum bene viuendi prebens, fratribus timori pariter habebatur et amori, et quem diuina dilectione[5] habebant socium, mutuo apostolice admonitionis honore amplecti curabant

[1] T. dorkacestre. [2] Abridged from the Vita by Willibald, in Act. SS. Boll. Iune I. p. 453. [3] *al.* Nutscelle, Nuscelle. [4] T. om. que. [5] Vit. lectione.

vt patrem. Tanta in eo affabilitas erga fratres, et celestis doctrine succreuit magnitudo, vt rumore sancte exhortationis eius crebrescente, fama eius per monasteria queque diffundebatur. Diuitibus enim ac potentibus, liberisque ac seruis equalem sancte exhortationis exhibuit disciplinam; vt nec diuites adulando demulceret, nec seruos vel liberos nimia districtione grauaret. Tandem deliberato proposito, ad conuertendam fidei christiane paganam gentem, exteras petere regiones, vix ab abbate impetrata licentia, decreuit. Sed quoniam graui ingruente paganorum impetu, hostilis exorta dissentio inter Carolum Francorum ducem, et Radbodum regem Frisonum, populos ex vtraque parte perturbabat, maximaque iam pars ecclesiarum Christi que Francorum prius in Frisia subiecte erant imperio, Radbodi incumbente persecutione ac seruorum dei facta expulsione[1], vastata erat ac destructa, idolorumque cultura extructis delubrorum phanis lugubriter reuocata est[2]: Tunc vir dei Bonifacius cum tribus fratribus mari transito, perspecta peruersitatis nequicia regem Radbodum allocutus est. Et dum sterilem Frisonum terram inhabitaret et verbum domini vbique seminaret, interiecto paruo tempore cum suis sociis rediit ad monasterium suum. Sequenti vero anno ab infirmitate, qua diu detentus fuerat, conualescens, et pastorali cure monasterii sui, ad quam fuerat electus, et precibus fratrum ac lachrymis nullatenus adquiescens; cum litteris Danielis episcopi commendaticiis ad limina apostolorum Petri et Pauli iter suum maturare cepit; papam Gregorium secundum adiit, et ostensis litteris suis commendaticiis, itineris sui ordinem et aduentus occasionem humiliter exponens, benigne ab eo suscipitur. Sedulum deinceps cum eo habebat cotidiane disputationis colloquium; receptisque a papa cum benedictione litteris, ad immanissimos Germanie populos directus est; vt[3], inculta cordium arua, euangelico arata vomere, si[4] predicationis recipere semen vellent, consideraret. Collecta in breui numerosa reliquiarum multitudine, et arrepto itinere, vsque in Thuringiam profectus est. Senatores plebis totiusque populi principes verbis spiritualibus affatus est, eosque ad veram agnitionis viam et intelligentie lumen prouocauit, quam olim ante, maxima siquidem ex parte prauis seducti doctoribus, perdiderunt. Sed et sacerdotes qui fornicaria contaminati pollutione, castitatem seruis dei necessariam amiserant, verbis euangelicis quantum potuit ad canonicam vitam correxit, admonuit atque instruxit. Audita autem morte Radbodi regis Frisonum, Carolum regem Francie, tunc Frisonibus imperantem, adiit; deinde per tres annos factus est sancti Willebrordi archiepiscopi cooperator assiduus: et multum in Christo roboratus[5], non paruum domino in Frisia populum, destructis

[1] E. expultione. [2] om. est. [3] Vit. ut an. [4] om. in T. [5] Vit. laborans.

delubrorum phanis et extructis ecclesiis, prefato pontifice opitulante, adquisiuit. Cumque ingentem domino populum inter Frisones adquireret, alias Germanie predicandi causa partes adiit, et locum quendam, cui gemini preerant germani, deo auxiliante obtinuit, eosque a sacrilega idolorum censura, qua sub quodam christianitatis nomine male abusi sunt, euocauit; ac plurimam populi turbam, recte facta intelligentie via, deposito errore retraxit; monasterium, collecta seruorum dei multitudine, construxit. Similiter et iuxta fines Saxonum, Hessorum populum paganicis adhuc ritibus oberrantem, a demoniorum captiuitate sua predicatione liberauit; multisque milibus hominum expurgata paganica vetustate baptizatis, nuncium suum nomine Binnam Romam direxit: que circa illum domino donante facta sunt, summo pontifici per suas litteras declarauit. Sed et de rebus que ad cotidianam ecclesie dei necessitatem populique prouentum pertinebant, plura ad[1] consilium sedis apostolice interrogando conscripsit. Cumque responsum litterarum suarum accepisset; se inuitatum ad Romam intelligens, festinus limina apostolorum petiit, et ad presentiam Gregorii pape benigne admissus; de simbolo et fidei ecclesiastice traditione illum [papa][2] inquisiuit. Cui vir dei mox respondit dicens: 'Domine apostolice, noui me imperitum; iam peregrinus, vestre familiaritatis sermone fruitus sum[3]: sed queso vt ocium michi temporis[4] conscribende fidei concedas, et muta tantum littera meam rationabiliter fidem aperiat.' Qui cum hilari vultu consentiret, et vir dei fidem suam scriptam determinato tempore eidem offerret; perlecta carta, in qua integra et incorrupta fidei patuit veritas, et Bonifacio reddita, eum consedere fecit et salutari eum admonitionis doctrina instruens, vt fidem hanc sine intermissione conseruaret, et aliis instanter predicaret, admonuit. Multa quoque alia de religione sanctitatis et fidei vnitate sciscitando profert, et in episcopum eum consecrare decreuit. Accepto itaque pontificali gradu, ad Hessorum populum rediit, quorum nonnulli adhuc paganicis erroribus detenti erant, quamuis magna eorum pars iugum domini suaue et baptisma suscepisset. Consilio autem fidelium, roborem quendam mire magnitudinis, qui prisco paganorum vocabulo 'Robur Iouis' dicebatur, seruis dei secum astantibus, sanctus Bonifacius succidere temptauit: presenteque paganorum copia, roboris moles immensa in quatuor partes equales diuina virtute corruens disrupta est. Quo viso, paganorum multitudo, abiecta idolatria, christiane fidei sua colla submiserunt. Episcopus vero ex dicte arboris materia ligneo constructo oratorio, in honore sancti Petri dedicauit. Deinde ad Thuringiam profectus, seniores plebis populique rectores, relicta ignorantie cecitate, acceptam dudum Christi fidem et abiectam, sua doctrina et predicatione

[1] Vit. ob. [2] om. [3] fruitus sum om. in Vit. [4] Vit. et tempus.

iterum amplecti prouocauit; monasterium in loco qui Orthorf dicebatur, seruorum dei congregata multitudine construxit, qui propriis more apostolico manibus victum vestimentumque[1] instanter laborando sibi adquirerent. Fama sancti dei vbique diuulgata, etiam ex Anglia ad eum tam lectorum quam etiam scriptorum, aliarumque artium eruditorum magna festinauit copia. Quorum plurimi sub eius institutione monachi effecti, populum ab errore multis in locis illarum regionum verbum dei predicantes reuocarunt. Cumque ingens vtriusque populi multitudo fidei sacramenta, multis hominum milibus baptizatis, perciperet, denuo Romam nuncios misit; qui pape Gregorio omnia per eum domino fauente consummata referentes, pallium cum muneribus diuersis ac sanctorum reliquiis secum deferentes honorifice remissi sunt. Construxit enim dei famulus duas ecclesias, alteram in Frideslare in honore sancti Petri, et alteram in Amanaburgh in honore sancti Michaelis. Duo quoque monasteria cum seruorum dei multitudine eisdem ecclesiis subrogauit. Baguariorum quoque terris multas perlustrauit ecclesias, et quendam scismaticum, heretica prauitate deceptum, dampnauit atque eiecit, et populum a peruersa secta eius et idolatria ad viam veritatis reduxit. Post hec vero cum magno fratrum cetu Romam pergens, a papa Gregorio Iuniore benigne susceptus est; tantaque a cunctis tam Romanis quam etiam aduenis veneratione habebatur, vt multi ad salutarem eius doctrinam confluerent: Francorum enim et Baguariorum, necnon Anglorum aliarumque prouinciarum, eius admonitione et salutari doctrina prouocata adherebat multitudo[2]. Non paucis ditatus reliquiis, ab Odilone, Baguariorum duce, inuitatus, visitauit incolas, diebus multis euangelizans vere fidei ac religionis sacramenta renouauit, destructores ecclesiarum populique peruersores abigendo. Ducem populumque suum ab heretica secta, et sacerdotes fornicarios cohercens, prouincie Baguariorum quatuor episcopos ordinauit. Regnante in Gallia Pipino et Carolomanno[3], suggerente sancto Bonifacio, sanctorum patrum synodalia in Francia correcta sunt instituta; et iniusta concubinarum laicis copula, et clericorum nephanda cum vxoribus coniunctio, exhortante sancto viro, interdicta est et seiuncta. Carolomanno[3] autem consentiente ac donante, vna cum totius cleri consensu et electione sanctus Bonifacius Maguncie ciuitatis factus est episcopus. Qui [apud][4] totam Franciam, omni funditus eradicata[5] hereticorum perfidia, et extirpata iniquorum coniuratione, legis diuine augebat incrementa, et synodales generalium conciliorum canones incolas recipere fecit; que ob cotidiana bella et barbararum gentium irruptionem quasi obliuioni tradite erant. Cumque longo senio laboribusque multis

[1] Vit. vestitumque. [2] Vit. ingens sedulo eius admonitioni adh. m. [3] E. carolo magno. [4] so Vit. om. in T. E. [5] T. erradicata.

fatigaretur, Willebaldum et Burghardum, viros vtique simplices et morigeratos, ad episcopatus gradum promotos[1], in intimis Orientalium Francorum partibus et[2] Baguariorum terminis ecclesias sibi commissas impartiendo distribuit; et ecclesias inconfiniorum[3] Saxonum ac Sclauorum suo officio deputauit. Pipino in regem Francorum sublimato, cepit idem rex synodalia recuperare instituta, ac canonica, iuxta exhortationem sancti Bonifacii inchoata, instaurare misteria. Sed quia vir sanctus, infirmitate corporis grauatus, conciliorum[4] conuenticula per omnia adire non poterat, Lullonem[5] discipulum suum[6], episcopatus ordine suscepto, ad erudiendam tante plebis numerositatem constituit et in hereditate quam Christo adquisierat onus imposuit et laborem. Qui et fidelis in domino comes peregrinationis eius erat, et testis vtrobique passionis et consolationis. Cum autem dominus seruum suum de temporalis vite tribulationibus eripere disponeret, ad Frisiam, olim corpore, non quidem mente omissam, seruis dei secum assumptis iter quantotius maturauit, et ad Lullonem[5] coepiscopum suum dixit: 'Ego propositum pergendi iter complere cupio; ego me a desiderato proficiscendi itinere reuocare non potero. Iam enim instat resolutionis mee dies: iam, deposito carnis ergastulo, eterne retributionis reuertar ad brauium.' Cumque hec, et multa alia protulisset, et de his que ad regimen ecclesie et animarum instructionem [spectant] informasset; ascensa naui gentem paganam Frisonum visitans, vbique verbum domini euangelizare cepit, ecclesias fabricauit, et multa milia vtriusque sexus ad fidem conuertit; episcopum illis ordinauit, et monasterium quoddam construxit. Iuxta fluuium quendam regionis illius cum suis persistens, tentoria ibidem erigi fecit, vt prefixo certo die baptizati manus impositionem concurrentes ab eo susciperent. Cumque dies prefixa aduenirent, ecce turba infidelium manu armata superueniens tentoria sua circumuallare cepit. Audito autem armatorum strepitu, sanctus dei extra tentoria egrediens, pueris periculo et morti se exponere volentibus confestim increpando interdixit certamen, dicens: 'Cessate, pueri, a conflictu, pugneque deponite bellum: ne forte malum pro malo, sed etiam bonum[7] pro malis reddamus. Iam enim diu optatus adest dies, et spontaneum resolutionis nostre imminet tempus. Confortamini igitur in domino, et sperate in eum: et liberabit animas vestras.' Sed et ad presbiteros et clericos ceterosque fideles ait: 'Viri fratres, fortes estote animo, et ne terreamini ab his qui occidunt corpus, quoniam[8] animam necare non possunt; sed gaudete in domino, quoniam[9] perpetue reddet nobis remunerationis mercedem, et celestis aule sedem cum

[1] Vit. promouit eisque. [2] T. E. et a. [3] Vit. in confiniis. [4] E. consiliorum. [5] T. lul Vit. Lullum. [6] T. sanctum suum discipulum. [7] Vit. bona. [8] Vit. quorum. [9] Vit. qui.

supernis angelorum ciuibus condonabit.' Cumque talia nonnulla, socios in domino confortando protulisset; statim paganorum turba, cum gladiis et fustibus in sanctos irruens, episcopum sanctum cum sociis crudeli morte trucidauit; techas[1] diuersis libris repletas, reliquiarumque capsas secum asportans. Exorta est dissentio non modica populi infidelis, et pro diuisione sue prede tanta discordia, vt arma quibus martyres inhumane antea occiderant, in seipsos crudeliter pugnando conuerterent. Sicque maxima parte turbe prostrata; qui superstites remanserunt, apertis capsis et nichil preter libros et reliquias omnino repertis, per campi planiciem et in paludibus ceterisque locis vbique disperserunt. Christiani vero corpora sanctorum colligentes, exercitu congregato, paganos die tertia ingenti strage deleuerunt. Lullo autem episcopus et sancti successor corpus sancti Bonifacii ad monasterium, quod viuens construxerat, iuxta Magunciam secus ripam fluminis quod dicitur Folde[2] situm, transtulit, et cum magno honore sepeliuit. Obiit autem nonis iunii, anno peregrinationis sue quadragesimo, incarnationis vero dominice anno septingentesimo quinquagesimoquinto, episcopatus sui tricesimosexto, mensibus sex, diebus sex.——Hic Bonifacius, vt ait Vincentius[3] in Speculo Historiali[4], natione Anglus, huiusmodi scripsit epistolam Ethelbaldo regi Anglorum: 'Domino charissimo Ethelbaldo regi Anglorum, Bonifacius archiepiscopus, legatus germanicus romane ecclesie, perpetuam in Christo charitatis salutem. Audiuimus quod elemosinis intentus, furta et rapinam prohibes, et pacem diligis, et defensor pauperum et viduarum es: et inde deo gratias agimus. Quod vero legitimum matrimonium spernis: si pro castitate faceres, esset laudabile; sed quia in luxuria et adulterio et cum sanctimonialibus voluptaris[5], est vituperabile et dampnabile. Quapropter, fili charissime, penitere et memorare quam turpe sit vt tu, qui dono dei dominaris, ad iniuriam eius sis libidinis seruus. Audiuimus preterea quod optimates pene omnes gentis Merciorum, tuo exemplo, legittimas vxores deserant, et adulteras et sanctimoniales constuprent. Quod quam sit ab honestate peregrinum, doceat vos aliene gentis institutio. Nam in antiqua[6] Saxonia, vbi nulla est Christi cognitio, si virgo in paterna domo, vel maritata sub coniuge fuerit adulterata, manu propria strangulatam cremant, et super fossam sepulture[7] corruptorem suspendunt; aut cingulotenus[8] vestibus abscisis, flagellant eam caste matrone, et cultellis pungunt, et de villa in villam misse occurrunt noue flagellantes, donec interimant. Wndi quoque, quod est fedissimum[9] genus hominum, hunc habent morem vt marito mortuo, mulier se in rogum, cremando[10] pariter arsura

[1] =thecas. [2] =Fulda. [3] E. innocentius. [4] cf. Vinc. xxiii, 157.
[5] T. volutaris. [6] E. antiqua in. [7] Vinc. sepulte. [8] E. singulotenus.
[9] E. fetidissimum; T. fedissimum. [10] Vinc. cremati.

precipitet. Si ergo gentes deum ignorantes zelum castimonie habent, quid tibi conuenit, fili charissime, qui christianus es, et rex? Parce ergo anime tue, parce multitudini populi, tui [1] pereuntis [2] exemplo, de quorum animabus rationem redditurus es. Recogita, queso, quam terribilem vindictam deus in antecessores [3] reges exercuit, eius culpe quam in te arguimus conscios. Nam Colredum predecessorem tuum, stupratorem sanctimonialium, et ecclesiasticorum priuilegiorum [4] fractorem, splendide cum suis comitibus epulantem spiritus arripuit malignus, et sine confessione et viatico, cum dyabolo sermocinanti et legem dei detestanti animam extorsit. Osredum quoque regem Deirorum et Berniciorum, earundem reum culparum, ita effrenem egit, vt regnum et iuuenilem etatem contemptibili morte amitteret. Obtestamur et obsecramus te vt recorderis quam fugitiua sit presens vita, et delectatio spurce carnis, per quam eterni cruciatus emuntur; et quam ignominiosum sit vt breuis vite huius mala exempla imperpetuum posteris relinquas.' Ex his perpendi potest huius beati viri prudentia et libertas spiritus in peccata regum et principum publice arguendo, per quam cum presentis vite sanctimonia ad gloriam et coronam martyrii feliciter peruenit. Ethelbaldus autem rex Merciorum, suis exigentibus peccatis, a Bornredo tyranno cito occiditur, et apud Rependoun [5] sepelitur. [6] Hic quoque sanctus Bonifacius nobile monasterium fuldense, vt premittitur, iuxta Magunciam [7] in Thuringia construxit, in quo circa annum domini millesimum centesimumquartum tale prodigium contigit. Exicialis enim lues grassata prius abbatem corripuit, et mox multos monachos extinxit. Superstites tunc primo sibi quique [8] prouidere [9], orationes [10] et elemosinas largiores facere ceperunt, sed processu temporis, vt est natura omnium, pedetentim [11] metu dempto bona omittere; presertim celerarius [12], qui palam clamitabat non posse penu tot expensis sufficere; sperasse se semper aliquod alleuiamentum pro tot elationibus funerum; nichil vltra spei esse, si quod [13] viui nequissent, mortui consumerent. Itaque cum quadam nocte propter necessaria diu soporem distulisset, tandem in dormitorium pergebat. Et ecce vidit [14] in capitulo abbatem et omnes qui obierant illo anno, eo quo decesserant ordine sedere. Et tremens, ac effugere gestiens, vi retractus est, et more monastico flagellatus. Audiuit abbatis verba in hanc sententiam prorupisse: 'Stultum est de alterius morte emolumento inhiare, cum sors cuiusque sub eodem pendeat fato. Impiumque est [15], cum monachus omnem vitam suam in ecclesie consumpsit obsequio, vt careat saltem vnius anni post mortem stipendio. Scito ergo te citissime obiturum: sed quic-

[1] Vinc. tuo. [2] E. pereuntes. [3] Vinc. anteriores. [4] E. preuilegiorum. [5] E. repodoun. [6] On the margin in T.: Vincencius in speculo. Cf. Vinc. xxv, 107. [7] T. magonciam. [8] E. quinque; V. quisque. [9] V. timere. [10] T. omnes. [11] T. pedetimtim. [12] E. celarius. [13] T. E. sed siquid. [14] E. videt. [15] T. E. esse.

quid pro te fiet, ad aliorum, quibus abstulisti, referetur comodum. Modo vero alios tam euidenti corrige signo, quos inconsulto corripuisti exemplo.' Abiit ille, et nichil se vanum vidisse, tam recentibus plagis quam morte proxima demonstrauit.

[MS. Tib. adds: *Narratio.*

[1]Circa annum domini millesimum quinquagesimum Henricus imperator tercius[2] apud Magonciam pentecosten celebrans; paulo ante missam cum sedilia pararentur in ecclesia, ortum (est iurgium) inter cubicularios archiepiscopi, et abb(atis) fuldensis cenobii, utrorum dominus iuxta (imperatorem) sederet. Nam fuldense cenobium pre(diis est di)tatum permagnificis; cuius loci abbas (sexaginta)milia armatorum prebet in hostem (imperatori, et) habet ex antiquo priuilegium (ut in) magnis festiuitatibus ad dexteram imperatoris sedeat. Itaque uentum est ad pugnam, (et) furore per ecclesiam grassante, pauimentum sanguine inundauit. Set statim episcopis conuolantibus pace inter reliquos statuta, (templum pur)gatur, et missa festiuis clamoribus (est acta). Sequencia autem percantata, et (ultimo eius) uersu dicto 'hunc diem gloriosum (fecisti),' uox ab aere lapsa est dicens: '(hunc diem) bellicosum ego feci.' Rigentibus omnibus (pre timo)re, imperator diligenter intendens leti(ciam) inimici, sic affatus est: 'Tu, inquit, omnis (mes)ticie et malicie inuentor simul et incentor, diem bellicosum et arrogantibus luctuosum fecisti: set nos per dei graciam illum glorios(um redde)mus.' Et mox reincepta sequencia (so)lempni ploratu spiritus sancti graciam inuitabat, aliis plorantibus uel cantantibus, omnibus simul pectora tundentibus. Finita missa, per precones egenos omnes et pauperes congregari iussit, et dapes que sibi et curialibus parate erant, ipso presente et uidente in usus eorum expendi fecit. Illis diebus Gengulphus in Burgundia claruit, qui fontem emit in Gallia, et eum oriri fecit in Burgundia. Cuius uenditor dum emptorem irrid(eret), repente fontem suum siccatum uidit. Cum (autem) quadam die iuxta fontem illum in orto suo mirabiliter ortum[3] sederet, idem Gengulphus cum uxore sua adultera, cepit illam arg(uere de) adulterii infamia commissi. Qu(od crimen cum illa uehementer negaret, facillimam ei purgationem opposuit, dicens: 'Si uis ut credam) te sub (hac infa)mia falso labo(rare, denuda) brachi(um tuum) et affer michi lapillum de fundo fonti(culi). Si illesum brachium retraxeris, credam quod innocens sis.' Quod (illa audi)ens, secure brachium immersit fonti: (et statim) combustum ue(lut ab igne) retraxit. Tunc sanctus ad illam ait: '(Ecce,) apparet ueritas flagicii tui: habe ergo tu(a et m)ane per te, uel cum adultero tuo: nam so(cia mea) ultra non eris.' Et data

[1] Cf. Vinc. Bellov. XXV. 19. [2] T. secundus. [3] Vinc. orientem.

ei dimidia parte substancie sue, mansit per se. Non multo post (dormiens) in domo sua occisus est a quodam c(lerico), qui cum uxore sua adulterari solebat. Cuius corpus dum in feretro ad sepulturam portaretur, multi infirmi eius tactu sanati sunt. Cumque hoc illius uxori referretur ab ancilla sua, irridens et subsannans ait: 'Si (Gengulphus, inquit,) miracula facit, anus (meus cant)-abit.' Moxque ab ano suo uellet (nollet turpes sonos) emittere cepit. Quod ei conti(git omni uita) sua postea in sexta feria, ut (quotiens in eadem) feria in qua uir eius mar(tyr effectus) est, aliquod uerbum ab ore profer(ret, tociens) ab ano turpem sonum ederet. Hec Vincencius[1]. Circa annum domini millesimum centesimum octuagesimum tercium mater soldani Ychonii, que soror fuerat comitis Sancti Egi(dii et) in mari rapta et in uxorem ducta, ad extrema ueniens reuelauit filio quod esset christiana, rogauitque quod crederet in Christum, et quod christianos diligeret. Cui ille quod propter sarracenos hoc facere non auderet affirmans, mater ait: 'Cum mortua fuero, michi sepulturam excelsam sicut piramidem para, (et super eam) signum crucis, nocte tamen propter sarracenos colloca.' Quo facto, indignati saraceni principem suum occidere temptabant. (Asc)endens autem quidam ut crucem deponeret, (corr)uens expirauit, alteri idem casus acci(dit). Tertia uero die conueniente multitudine ut totum dirruerent, multi choruscacione et fulgu)re perierunt. Tunc fertur apparuisse an(gelus et) clarissimum signum crucis super . . . . posuisse . . . . . .][2].

¶ De sancto Botulpho abbate et confessore[3].

ANtequam in Britannia christiana religio dilataretur, venerabilis vite patres Botulphus et Adulphus nobilibus orti natalibus germana natiuitate et charitate deuincti, studiis mox iniciantur celestibus. Nati sunt enim de saxonica gente, que Britanniam bellica adquisierat virtute et fidem christiane religionis per diuersos doctores didicerat[4], sed adhuc rudis[5], perfectionem celestium documentorum et altioris vite non attigerat[6]. Soboles ergo suas quique nobiles ad antiquam stirpis sue patriam dirigunt Saxoniam, vt sancte fidei gloriam, conuersationisque sancte disciplinam addiscerent. Ob hoc itaque patres predicti mare transeuntes sanctorum cenobia requirunt, expetunt colloquia, percipiunt documenta. Ibi ergo monasterialibus imbuti regulis, et arcioris vite informati disciplinis, habitum induunt monachalem, et non solum doceri, sed ex gratia dei inter perfectiores potestatem adepti sunt docendi.

[1] Vinc. Bell. Sp. H. XXIII. 159.
[2] Collect at the bottom of MS. Tib.:
. . . . ut beatum Bonifacium quem . . . . . esse concessisti et mar . . . . . nos facias habere perhen . . . . . orcia sue beatitudinis pium. . . .
[3] Compiled from the Vita by Folcard of Thorney in Mabillon, A. SS. Ben. III, 1–7 and in Act. SS. Boll. Iune IV, p. 327. [4] E. didicerant. [5] E. rudes. [6] E. attigerant.

Sanctum igitur Adulphum, audita eius fama, ad traiectensem ecclesiam in episcopum rex sublimauit. Vigilauit enim in preceptis domini, assidua sollicitudine excubias celebrans ouilis sui, ne insidians lupus detrimento aliquo commisso sibi gregi insultaret. Instat operibus misericordie in pascendis pauperibus, vestiendis nudis, corrigendis errantibus, consolandis merentibus; vt eandem pietatis vicem consequeretur a domino sicut promittit in euangelio: 'Beati, inquit, misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.' Vigiliis, ieiuniis, et orationibus intendebat. Actu preuenit doctrinam, in omnibus sanctam agens vitam. Beatus vero pater Botulphus ad Angliam, moribus sanctis exercitatus redire disponebat. Erant autem in eodem monasterio, quo morabatur, due sorores Ethelmundi regis Australium Anglorum, monastice discipline causa illuc misse: que beatum virum repatriare volentem[1] intelligentes, mandata ei imponunt fratri regi perferenda. Transito ergo[2] mari, a rege honorifice Botulphus suscipitur; et auditis sororum suarum petitionibus deo[3] acceptis, vt scilicet fundum aliquem ad monasterium construendum illi ob amorem diuine mercedis concederet, benignum prebuit assensum. Petit enim vir sanctus simpliciter, non vt aliquem regia violentia de suo hereditario iure causa sui depellat, sed potius, vt de incultis terris suis, siue possessore carentibus, sibi tantum concedat vt ecclesiam deo construere et in ea diuinis legibus seruientes possit fratres adunare, quorum deo placita conuersatione et deuoto interuentu regnum eius temporaliter firmari, et eternaliter in celis posset premiis perhennibus remunerari. Annuente pie eius petitioni rege, venerabilis pater locum quendam incultum et ab hominibus desertum, Ykanho vocatum, elegit. Erat autem heremus illa, sicut ab hominibus derelicta, sic a demonibus possessa, quorum fantastica[4] illusio per sancti aduentum viri erat inde fuganda, et pia fidelium conuersatio inducenda; vt vbi superabundauerat vsque tunc dyaboli fallacia, superabundaret benignissimi conditoris nostri gratia. Ad ingressum ergo beati Botulphi, fumus exalat teterrimus: et agnoscens fugam suam imminere inimicus, horridis personat clamoribus, dicens: 'Locum hunc longo incoluimus tempore, [ac][5] in sempiternum putauimus incolere; cur, Botulphe, seuissime hospes, his nos violenter sedibus depellis? Nichil te offendimus, nichil tui iuris inquietauimus. Quid petis in expulsione nostra? quid tibi parare vis in hac regione nostra, et ab omni profligatos[6] orbe ab hac etiam miseros exturbas solitudine?' Beatus vero Botulphus, edito crucis signo, inimicos omnes vertit in fugam, et potenti verborum virtute sibi diuinitus concessam interdicit illis regionem. Constructo autem monasterio, vt bonus

[1] r. velle. [2] T. igitur; E. ergo. [3] E. de, T. deo. [4] T. phantastica. [5] om. [6] Vit. profugatos.

pastor oues congregat, euitare discrimina docet, et ad gaudia ineternum mansura properare sue sanctissime vite instruxit exemplo. Apostolicam enim doctrinam et sanctorum patrum instituta assidua in se obseruans diligentia, subditos hortatur et docet exempla. Quod transmarinis partibus didicerat de monachorum districtiori vita et regulari consuetudine, cotidianis inculcationibus[1] solita mansuetudine subditos consuescit. Diligebatur ab omnibus, in nullo arrogans, in nullo tumidum quid vel improbum demonstrans; sed in omnibus mitis et humilis, dulcis et affabilis enituit. Multis enim miraculorum signis in vita sua effulsit, prophetieque spiritu veridicus vates claruit, interdum etiam futura acsi iam preterita, a deo doctus, enunciauit. Infirmitate corporis pressus, [in] gratiarum actione cum beato Iob perstitit patientissimus. Semper de profectu animarum habebat colloquium; semper de gaudio eterne felicitatis in eius ore sonabat eulogium. Talibus institutionibus hoc exegit euum, talibus ad condignum pater angelicus peruenit senium. Appropinquante autem vite sue termino, grauiorique inualescente morbo, pia non defecit intentio, sed charos quos Christo diuinis dogmatibus genuerat filios verbo commonet[2] propicio, et de obseruandis monasterii regulis que peregrinus petierat, sepius repetere dulce et delectabile ducebat. Sic longis virtutum studiis adornatus miles Christi indefessus, longa etiam inter fratres inualitudine vexatus senex gloriosus, tandem euocante deo de ergastulo carnis exutus est, quintodecimo kal. iulii[3], et in eodem quod construxerat monasterio sepelitur. [4]Tempore enim regis Edgari, sanctus Ethelwoldus, monasteriorum reparator, petiit a rege et obtinuit vt de locis et monasteriis a paganis destructis corpora sanctorum ad monasteria suo tempore constructa transferre posset. Monasterium enim Ykanho a persecutoribus beati Edmundi regis destitutum fuerat monachorum conuersatione et destructum, sed nequaquam ab omni fidelium deuotione. Locus enim ab incolis notus sedulo colebatur; sed in diuinis officiis a solo presbitero seruiebatur. Cum autem monachus quidam, Vlfkitelus nomine, cum multis aliis ex mandato sancti Ethelwoldi ad tumbam sancti Botulphi[5] venisset, et preciosa eius ossa in sindone recondita suscepisset, et in humeris leuata asportare conarentur, tanto figuntur pondere, vt nullo annisu gressum possent mouere. Preterea magno crepitu personant claustra altaris, motumque intendunt quendam quasi operis impercepti. Attonitis[6] ergo stupent sensibus diutius[7]: sed tandem edocente dei gratia predictus monachus recolit ex auditis in eodem loco, beatum Adulphum presulem consepultum fratri suo: eiusque de terra

[1] T. conculcacionibus. [2] E. commouet. [3] E. iunii. [4] This translation ed. in Act. SS. Boll. Iune IV. p. 330. [5] E. Bothulphi. [6] E. Attonitus. [7] T. E. diutinis.

leuato corpore secum ad sanctum Ethelwoldum gaudentes detulerunt, [hic autem regi][1]. Qui caput sancti Botulphi heliensi annuit cenobio, sibi sueque curie medietatem reliqui corporis regalium reliquiarum recepit scrinio, et quod residuum fuit thornensi ecclesie cum corpore beati Adulphi concessit. In libro ecclesie Sancti Botulphi iuxta Aldersgate Londoñ habetur quod pars corporis sancti Botulphi per bone memorie regem Edwardum ecclesie beati Petri Westmonasterii est collata. Eodem etiam tempore, vt in quibusdam locis scriptum inueni, per eundem monachum, iubente episcopo Ethelwoldo, translata sunt apud thornense monasterium ossa Benedicti Biscop abbatis venerabilis wermuthensis, nutritoris Bede presbiteri. Construxit autem sanctus Ethelwoldus non longe a monasterio thornensi, in loco vbi beata virgo Christi Toua inclusa fuerat, lapideam ecclesiolam delicatissimis cameratam cancellulis, et duplici area, tribus dedicatam altaribus permodicis, vndique vsque ad eius muros vallatam arboribus diuersi generis: sedem ibi heremiticam, si permisisset deus, sibi delegit.

[MS. Tib. adds[2]: *Narratio.*

Mulier quedam filium suum abbati monasterii sancti Mauricii erudiendum tradidit, quem in breui defunctum irremediabili luctu plangebat. C(ui ap)parens Mauricius, cur filium suum sic fle(ret), quesiuit. Que sibi respondit quod quamdiu uiueret a lacrimis non cessaret. Cui ille: 'Noli filium tuum flere ut mortuum, set scias eum (habitare nobiscum). Quod si probare desideras: cras et omnibus diebus vite tue, si ad matutinas surrexeris, uocem eius inter monachorum psallencium uoces audire valebis.' Quod illa semper fecit (et uocem) filii sui cum monachis cantantem (semper dis)cernens audiuit.]

¶ De sancto Bregwino episcopo et confessore[3].

FVit autem beatus Bregwinus in matris vtero a deo electus, cuius parentes ex gente saxonica nobili prosapia orti sunt. Regnabat enim in Cancia vir strenuus et nobilis Wihredus nomine, deum in seruis suis semper honorans; cuius tempore Brithwaldus in episcopatu Theodoro sancto successit et digne in omnibus administrauit. Huius instinctu et exhortatione prefatus rex in generali concilio[4] cunctas regni sui ecclesias ab omni dominatione et exactione regum siue cuiuslibet terrene potestatis liberas inperpetuum esse constituit. Hiis diebus sanctus Bregwinus in Saxonia natus est; et infantiles annos egressus sacris litteris eruditur; et litterarum gratia, que a tempore Theodori in Anglia floruera[n]t[5],

[1] om. in T. E. [2] Cf. Leg. Aur. p. 631. [3] Same text, from a later Lambeth MS., in Wharton Angl. Sacra, II. p. 75; it is compiled from the Vita by Eadmer in Wharton II. p. 184 and in Act. SS. Boll. Aug. V. p. 831. [4] E. consilio. [5] T. E. floruerat.

natiuo relicto solo in Angliam profectus, et mox cunctis charus et ciuis patrie[1] effectus, in sanctis moribus et celesti sapientia proficiebat; et relictis tandem seculi blandimentis, Christum sequi cupiens, monachorum collegio se sociauit. Mortuo autem Brithwaldo, successit Tadwinus monachus quatuor annis. Cui successit Nothelmus quinque annis. Illi vero anno domini septingentesimo quadragesimosecundo successit Cuthbertus, ex illustri Anglorum prosapia ortus; qui ecclesiam in orientali parte maioris ecclesie eidem pene contiguam, in honore beati Iohannis Baptiste fabricauit. Hanc ecclesiam eo respectu fabricauit vt et baptisteria et examinationes iudiciorum pro diuersis causis ad correctionem scelerum inibi celebrarentur, et archiepiscoporum corpora in ea sepelirentur, sublata de medio antiqua consuetudine qua eatenus in ecclesia apostolorum Petri et Pauli corpora antecessorum suorum tumulari solebant. Huic quintodecimo episcopatus sui anno defuncto, et in ecclesia sancti Iohannis sepulto, sanctus Bregwinus, licet multum renitens, successit. Hic speculum omnibus a deo constitutus, ita in sanctis operibus clarus effulsit, vt qui lucis semita volebant incedere, in eius vita satis possent aperte videre. Tandem vero tertio episcopatus sui anno, plenus operibus bonis et virtutum exemplis celestia conscendit, septimo kalendas septembris; et in ecclesia sancti Iohannis sepelitur. [2] Euolutis autem paucis annis audientes Dani, Anglos in omni pene genere hominum a pristino statu exorbitare et diuiciis ac voluptatibus magis solito operam dare, ceperunt cum tribus nauibus illuc directis probare quidnam efficere possent. Qui cum prospere egissent, classe parata Angliam non semel aut bis, sed [sepenumero][3] veniendi vsum acceperunt. Quodam itaque tempore cum in Cancia applicuissent, Cantuarite[4] res suas ad sancta loca transtulerunt. Quorum vnus archam frumento repletam super sepulchrum beati Bregwini constituit. Planum siquidem sepulchrum fuit, et paululum a pauimento alcius constructum. Sequenti vero die homo longius archam a loco proiectam repperit, seque minus caute illam collocasse existimans, diligentiori cura eam restituit. Altera autem die reuersus, repperit archam a loco iam longius actam, frumento hinc inde per pauimentum latissime sparso. Res acta per vicina loca insonuit, et iam alio ordine sepulchrum famuli dei vulgus inuisere cepit. Quidam ambulandi officio carens et manibus scabellis innitens genibusque pro pedibus vtens, crura ac pedes intortos post tergum miserrime trahens ad tumbam sancti Bregwini venit: et illico reparatis[5] pedibus et extensis omnibus membris, integre sanitatis beneficium adeptus est. Pueri quidam seueritatem magistri timentes,

[1] E. patre. [2] These miracles ed. in A. SS. Boll. p. 829. [3] om. in T. E.
[4] E. cantuarie. [5] T. E. reperatis.

ad tumbam sancti confugerunt, pietatis eius auxilium et protectionem implorantes. Quos magistri perquirentes nec inuenientes, circa tumbam sancti vbi prostrati iacebant ambulantes, nec[1] tamen illos videre aut illos esse quos querebant aduertere potuerunt. Sicque sua seueritate frustrati; meritis sancti pueri liberati sunt. Quidam ex clericis Stigandi archiepiscopi spiritu tumens et ex diuitiarum copiis, quibus affluebat, se inter socios non minimum estimans, quadam vice lectum sibi super locum quietis sancti episcopi extruere iussit. Alta enim de se sapiens, in equalitate aliorum humili loco iacere dedecus sibi esse arbitrabatur. At cum se sopori dedisset, excussus est cum lecto et a loco proiectus, talique[2] temeritatis sue obsequio edoctus est ipse et similes sui. Post multum vero temporis ecclesiam cantuariensem cum officinis, et ecclesiam sancti Iohannis, vorax flamma consumpsit: que postea Lamfrancus archiepiscopus reparauit, et in ecclesiam nouam corpora sanctorum episcoporum in aquilonari parte super voltum sub singulis locellis decenter collocauit. In illa enim conflagratione quanta dampna locus ipse perpessus sit, nullus edicere potest; scilicet in auro, in argento, in libris diuinis et secularibus. Insuper et priuilegia romanorum pontificum, et regum et principum regni ex integro consumpta sunt. His ita dispositis, vnus ex fratribus Helias nomine in scamno sedens coram sepulchro beati Bregwini, posteriora sua irreuerenter ad illud vertit, et operi cuidam non multum vtili totus intendit. Et ecce ex insperato inter scapulas percussus, ab opere suo cessare inuite[3] compellitur. Exterritus ergo erexit se, scire volens quis eum percusserat. Sed cum neminem videret, resedit et, vt prius, labori suo operam dedit. Et ecce secundo in collo tam grauiter percussus est, vt quod inter manus habebat deorsum cadens amitteret, et ipse celeri casu terre procumberet. Tunc intellexit se honorem sancto non dedisse, et que pertulit iusto [dei][4] iudicio sibi accidisse[5]. Idem enim casus alteri fratri contigisse refertur. Venit de Teutonia[6] monachus quidam Lambertus nomine, notus regine, quam Henricus mortua vxore sua, de Saxonia duxerat. Hic rogatu regine cum fratribus Cantuarie diu conuersatus est, et quasi monachus loci reputatus. Cum autem de beato Bregwino audiret, succensus est desiderio habendi corpus eius et in terram suam illud transferendi. Verum cum hoc sibi difficile videretur, suspicatus est se per reginam posse apud regem efficere quatinus ipse regia potestate vi a monachis extorqueret vt sibi concederent quod querebat. Super negocio igitur regine locuturus, Londoniam venit: et subita infirmitate correptus, progredi vltra nequiuit, Cantuariamque reportatus, cito defungitur, et inter mortuos fratres sepelitur. Nocte enim

[1] Wh. non. [2] Wh. utilique. [3] Wh. inuitus. [4] so Wh.; om. in T. E. [5] E. accedisse. [6] E. tētonia.

sequenti astitit vir quidam statura mediocris, persona insignis, habitu monachus, facie ignotus, et cuidam fratri de congregatione deum timenti dixit: 'Scisne quam ob causam Lambertus ille saxonicus inopinata morte raptus sit?' Cui cum se responderet nescire: 'Scias, inquit, quia eo quod corpus Bregwini de sua sede auferre, sibique conatus est vendicare. Nec enim talis meriti fuit in oculis dei vt tanti pontificis presentia vel possessione debuerit iure potiri.' Translata sunt enim hac occasione ossa huius sancti, cum ossibus sancti Plegmundi archiepiscopi, in australem ecclesie partem, et retro altare beati Gregorii pape decentissime collocantur.

[MS. Tib. adds: *Narratio*[1].

[1] Circa annum domini millesimum duodecimum contigit (in quadam) uilla Saxonie in ecclesia sancti Magni (martiri)s: quindecim uiris et tribus mulieribus nocte natalis domini choream in cimiterio ducentibus, presbiter ecclesie ira commotus imprecatus est dei uindictam, dicens: 'Vtinam dei uirtute et merit(is) sancti Magni sic inquieti uos annum peragatis.' Quod et factum est: Nam post annum euolutum eadem nocte natalis domini usque ad latera niue demersi reperti sunt, chorea ducentes. Iohannes quidam, presbiteri filius, sororem suam cantantem per brachium arripuit, et statim illud a corpore auulsit, set gutta sanguinis inde non exiuit. Illa uero toto anno cum ceteris permansit chorum ducens et cantans; pluuia non cecidit super eos, non frigus, non calor, non fames, non sitis, non lassitudo eos affecit. Indumenta uel calciamenta non sunt attrita. Euoluto anno, Herbertus coloniensis episcopus eos absoluit a nodo quo manus eorum ligabantur, et filia presbiteri cum aliis duobus exanimata est, et ceteri continuis tribus noctibus proximis dormierunt. Aliqui postea obierunt, et miraculis, ut fertur, choruscarunt, quia ualde penituerunt; ceteri penam suam membrorum tremore prodiderunt.]

¶ De sancto Brendano abbate [et confessore][2].

SAnctus enim Brendanus abbas in occidentali parte Hibernie originem traxit: cuius pater Findlugus vocabatur; mater vero sinum suum vidit auro obriso[3] plenum, et mamillas suas nimio splendore radiantes. Hanc visionem Ercus episcopus interpretatus dixit: quod ex illa muliere filius magne virtutis atque sanctitatis nasciturus esset. Erat autem in loco illo quidam propheta nomine Bec: ad quem

[1] Cf. Vinc. Bell. Sp. H. XXV. 10. Same narrative in the old English poem on St. Editha. [2] Compiled from the Acta S. Brendani, ed., from the Liber Kilkenniensis, by P. F. Moran, Dublin, 1872; and the Navigatio S. Brendani (ed. by Iubinal, Paris, 1836, and Moran, partly, also, in Colgan I. p. 721), which was inserted in the Acta. [3] r. obrizo.

quidam diues dixit: 'Quod signum nobis cicius apparebit?' Cui ille: 'In hac nocte nascetur infans quem multi timebunt et honorabunt.' In ipsa autem nocte huic diuiti triginta vacce vitulos procrearunt. Mane vero facto, quesiuit diues ille domum vbi natus est puer: et inuento puero, flexis genibus adorauit eum, et obtulit ei triginta vaccas suas. Et eleuans infantem in manibus suis, dixit: 'Te confiteor pastorem meum sempiternum.' Sanctus enim episcopus Ercus in illa nocte vidit totam prouinciam luce magna illuminatam, et angelos in vestibus albis circumuolantes. Ercus[1] autem[2] ille mane exurgens, accepit infantem in manibus suis, et ait: 'Homo dei viui, multa corda letantur in natiuitate tua; quanto magis cor meum et anima mea!' Et baptizato infante, vocauit eum Brendanum, quia ros erat in die baptismi eius: Brendanus enim interpretatur quasi 'ros splendens.' Nutriuit autem infantem episcopus Ercus, et tradidit eum sacris litteris imbuendum. Et cum episcopus lac semel non haberet, exaudiuit dominus puerum: et cerua cum suo vitulo de monte propinquo cotidie veniens, lac puero cotidie sufficienter dabat[3]. Cum puella quedam nobilis, videns eum pulchrum nimis, ludere vellet cum eo; arripiens ipse flagellum, percussit eam. Et episcopus increpauit eum, dicens: 'Quare percussisti sanctam virginem, non cognoscentem malum? age ergo penitenciam.' Puer ait: 'Dic quid[4] vis, et ego implebo illud.' 'Mane, inquit episcopus, in hac spelunca vsque mane.' Tunc puer in spelunca psalmos decantans deo, solus ibi mansit; et episcopus, illo nesciente prope sedens, vidit choros[5] angelorum inter celum et speluncam ascendentes et descendentes. Cum enim episcopus et puer Brendanus ambularent simul in via, et quidam laicus cum illis pergens, cum videret inimicos suos sibi approximantes, dixit: 'O viri dei, ecce inimici mei ad me occidendum et perdendum veniunt; succurrite michi!' Cui puer: 'Vade ad istum propinquum lapidem stantem, et noli timere!' Quo eunte, sanctus puer eleuauit manus suas in oratione, et lapidem benedixit et hominem. Venientes autem inimici percusserunt lapidem quasi inimicum suum, et hominem stantem quasi lapidem videntes, sanum reliquerunt: fecit enim deus meritis sancti Brendani oculis illorum apparere quasi virum de lapide, et lapidem de viro. Et ait episcopus persecutoribus illis: 'Penitentiam agite, et videte lapidem quem percussistis, non hominem; occidere enim hominem illum, quem persequimini, non potestis.' Tunc illi vsque ad mortem sub Erco episcopo penitentiam agentes, laudabant et benedicebant dominum. Quadam die episcopus sedebat cum Brendano in monte quodam, et nimia siti grauatus fere defecit. Tunc Brendanus, humi prostratus, deum rogauit vt terra aquam produceret multam et dulcem: et fons statim ibidem emanans epi-

[1] T. E. Diues. [2] E. aut. [3] T. prebebat. [4] T. quod. [5] E. chorus.

scopum refecit. Dixit autem Brendanus ad episcopum Ercum: 'Si tibi placet, pater, volo ire et discere regulas sanctorum huius insule.' Cui ille: 'A deo est istud consilium: vade et fac vt vis.' Cumque venisset ad quendam sanctum episcopum[1], dixit: 'Non est[2] hic resurrectio tua.' Episcopus dixit: 'O sancte puer, quare tot archana et dona dei in te abscondis? Scio quod spiritum sanctum habes, et potentia multa latet in te. Tu ad me venisti vt disceres: sed tu potius magister noster eris; dic ergo michi locum resurrectionis mee.' Cui puer: 'Accipe plaustrum nouum[3], quia senex es: et vbicunque rote plaustri confracte fuerint, ibi mane, quia illic[4] tecum erit resurrectio multorum.' Quo facto, non longe a viculo, confractis rotis ibi manere cepit. Redeunte autem Brendano ab episcopo illo, angelus domini in via apparuit ei dicens: 'Scribe, que dicam tibi, verba religionis dei.' Tunc Brendanus scripsit ex ore angeli sanctam regulam, que vsque hodie manet. In loco illo obuiam habuit Brendanus mortuum iuuenem, qui a parentibus plangentibus ad sepulchrum portabatur. Quibus vir dei ait: 'Nolite flere, sed in Christum confidite; qui dedit animam, dabit et salutem.' Et orante Brendano, iuuenis ille resurrexit. Reuersus autem Brendanus ad episcopum Ercum, gradum sacerdotii ab eo suscepit; et populus multus ad eum in breui congregatus, et doctrine eius colla subiiciens, mundum reliquit. Subintrauit autem in mentem[5] viri dei peregrinandi voluntas: et postulauit a domino vt sibi daret terram secretam in mari, ab hominibus et eorum cohabitatione remotam. Et facta est illi dormienti vox celitus illapsa, dicens: 'Brendane serue dei, exaudita est oratio tua a domino.' Venit autem ad eum vir quidam sanctus nomine Barintus[6], nepos illius; cui et ait: 'Indica nobis verbum dei et refice animas nostras de diuersis miraculis que in occeano videre meruisti.' Tunc ille cepit narrare de quadam insula, dicens: 'Filiolus meus Mernocatus, procurator pauperum Christi, confugit a facie mea et solitariam vitam eligens, inuenit insulam in mari, et ibi habitare cepit. Post multum vero temporis nunciatum est michi quod plures monachos congregasset, et deus multa miracula per eum ostendisset: et perrexi visitare filium meum. Cumque illi appropinquassem, in occursum michi festinauit cum fratribus suis: reuelauit enim sibi dominus aduentum meum; et occurrerunt nobis obuiam, sicut examen apum, de diuersis cellulis fratres. Nichil aliud cibi monstrabatur[7] nisi poma et nuces, atque radices et herbe. Post completorium singuli in suis cellis vsque ad gallorum cantum permanserunt. Me autem pernoctante et insulam totam perambulante, duxit me filiolus meus ad littus maris contra occidentem, vbi erat nauicula, et dixit michi: "Pater, ascende in nauim, et nauigemus contra

[1] sc. S. Jarlathe. [2] *al.* erit. [3] *al.* om. [4] E. illuc. [5] E. mente; T. mentem. [6] E. barnitus. [7] *al.* ministrabatur.

occidentalem plagam, ad insulam que dicitur 'terra repromissionis sanctorum,' quam daturus est deus successoribus nostris in nouissimo tempore." Nauigantibus enim nobis, nebule operuerunt nos vndique, vt vix potuissemus proram nauicule asspicere. Transacto vero vnius hore spacio, circumfulsit nos lumen ingens, et apparuit terra spaciosa et herbosa pomiferaque valde. Et ascendentes[1], quindecim dierum confecto itinere finem insule inuenire non potuimus. Nichil herbe nisi flores[2], arborum sine fructu ibi vidimus; lapides ipsius[3] preciosi generis erant. Quintodecimo demum die inuenimus fluuium vergentem ab orientali parte ad occasum: et dubium nobis erat quid agere deberemus; placuitque nobis transire flumen, expectauimus tamen consilium domini. Et ecce subito apparuit vir quidam splendoris magni coram nobis, qui propriis nominibus nos appellauit[4] atque salutauit, dicens: "Fuge, boni fratres; dominus reuelauit vobis[5] istam terram quam daturus est sanctis suis. Est enim medietas insule istius vsque ad flumen istud, nec licet vobis[5] vlterius transire: sed reuertamini vnde existis." Cum hec dixisset, statim illum interrogaui vnde esset, aut quo nomine vocaretur. Qui ait: "Quid me interrogas vnde sim, aut quomodo vocer[6]? Quare me non interrogas de ista insula? Sicut illam vides modo, ita ab initio mundi permansit. Indigesne aliquid cibi aut potus siue vestimenti? Per vnum enim annum es in hac insula et non indiguisti cibo aut potu; sompno oppressus non fuisti, nec nox operuit te. Dies namque est semper sine vlla cecitate tenebrarum hic. Dominus enim noster Ihesus Christus lux ipsius est." Confestim inchoauimus iter, et vir ille ad insulam deliciosam rediit. Vbi vero fratres nos viderunt, in aduentu nostro exultabant valde. Et dixit abbas: "Nonne cognoscitis in odore vestimentorum nostrorum, quod in paradiso dei fuimus?" Accepta[7] autem ab abbate et fratribus licentia, reuersus sum ad cellam meam.' Hiis auditis, sanctus Brendanus cum omni congregatione sua prostrauerunt se in terram, glorificantes deum. Post paucos[8] enim dies Barintus regressus est ad monasterium suum. Brendanus autem, trium milium monachorum pater, de omni congregatione sua electis quatuordecim fratribus, conclusit se in vno oratorio cum illis, et locutus est ad eos dicens: 'Dilectissimi fratres, cor meum et cogitationes mee conglutinate sunt in vna voluntate, tamen si dei voluntas est. Terram, de qua locutus est pater Barintus, repromissionis sanctorum, in corde meo proposui querere: quomodo vobis videtur, aut quod consilium michi vultis dare?' Agnita vero voluntate sancti patris, quasi vno ore dicunt omnes: 'Abba, voluntas tua, ipsa est et nostra. Nonne parentes nostros dimisimus? nonne hereditatem nostram despeximus, et corpora nostra tradidimus in manus tuas? Itaque parati sumus,

[1] *al.* descend. [2] *al.* sine flore, et. [3] r. ipsi. [4] E. appellans. [5] E. nobis. [6] T. E. vocor. [7] E. accepto. [8] E. paucas.

siue ad mortem siue ad vitam ire tecum; vnum tantum queramus dei voluntatem.' Diffiniuit ergo sanctus Brendanus, et hii qui cum eo erant, ieiunium quadraginta dierum per triduanas, et postea proficisci. Transactis vero quadraginta diebus, in summitate cuiusdam montis fecerunt vnam nauiculam leuissimam, costatam et columpnatam; et cooperuerunt eam coriis bouinis tannatis, et linierunt omnes iuncturas pellium butiro, et miserunt alias duas paraturas nauis de aliis coriis intus in nauem, et expensas quadraginta dierum. Arborem quoque posuerunt in medio nauis fixum[1], et velum, et cetera que ad regimen nauis pertinent. Sanctus autem Brendanus fratribus suis precepit in nomine patris et filii et spiritus sancti intrare in nauem. Cumque ille solus stetisset in littore et portum benedixisset, superuenerunt tres fratres de suo monasterio, qui statim ceciderunt ante pedes sancti patris, dicentes: 'Pater, dimitte nos[2] ire tecum quo iturus es, alioquin isto loco fame et siti moriemur. Decreuimus enim peregrinari[3] omnibus diebus vite nostre.' Cumque vir dei eorum vidisset angustiam, precepit illis[4] intrare nauem, dicens: 'Fiat voluntas vestra, filioli.' Et addidit: 'Scio quomodo vos venistis. Iste frater bonum opus operatus est: nam deus preparauit sibi aptissimum locum, vobis autem teterrimum iudicium.' Ascendit autem sanctus Brendanus nauem, extensisque velis ceperunt nauigare contra solsticium estiuale: et habebant prosperum ventum, nichilque opus fuit nisi tenere vela. Post quindecim dies cessauit ventus: et ceperunt remigare, vsque dum vires eorum deficerent; et confortauit illos Brendanus, dicens: 'Fratres, nolite formidare: deus enim adiutor noster est, et nauem[5] et nos gubernat: tantum dimittite vela extensa, et faciat deus sicut vult de seruis suis et de sua naue.' Reficiebant se[6] semper ad vesperam; et nesciebant versus quam mundi partem nauis ferebatur. Consummatis iam quadraginta diebus, et omnibus expensis que ad victum pertinebant, apparuit illis quedam insula valde saxosa et alta, de qua diuersi riuuli de summitate insule descendentes fluebant in mare. Cumque fratres siti et fame essent afflicti antequam portum inuenissent, [et] aquam in vasis sumere vellent, dixit illis Brendanus: 'Nolite, fratres, hoc facere: stultum est enim quod agitis. Adhuc deus non vult nobis ostendere portum et locum, et vultis rapinam facere? Dominus Ihesus Christus post tres dies ostendet portum et locum intrandi, vt reficiantur corpora vexatorum.' Cum autem circuissent per tres dies illam insulam, tertia die circa horam nonam inuenerunt portum, vbi erat aditus vnius nauis. Et egressis illis de naui, et per ripas maris ambulantibus, occurrit illis canis per quandam semitam, et venit ad pedes sancti Brendani. Quem omnes secuti vsque ad opidum, viderunt aulam magnam, stratam

[1] so T. E. [2] E. T. nobis. [3] E. peregrinare; *al.* add. tecum. [4] E. illos. [5] T. nauta; E. nauem. [6] *al.* om.

lectulis et sedilibus; et aquam ad lauandos pedes. Illis autem residentibus, precepit vir dei sociis suis, dicens: 'Cauete, fratres, ne sathanas perducat vos in temptationem. Video enim illum suadentem vni ex tribus fratribus, qui post nos venerunt de nostro monasterio, de furto pessimo: propterea orate pro anima eius, nam caro eius tradita est in potestatem sathane.' Illa domus in qua residebant, erat quasi inserta[1] in circuitu de appendentibus vasculis diuersi generis metalli, frenis et cornibus circumdatis argento. Tunc sanctus Brendanus dixit: 'Comedamus de hoc quod nobis contulit dominus noster.' Et residentes, inueniebant de cibo et potu quantum volebant. Et surgentes de mensa, in lectulis, optime stratis, nimio labore fatigati quiescebant. Et dormientibus fratribus, vidit Brendanus infantem ethiopem, habentem frenum in manu, et iocantem ante predictum fratrem: Et surgens Brendanus pernoctauit in oratione vsque ad diem. Cumque in insula diuina voluntate triduo recreati fuissent; pergentibus omnibus ad nauem, dixit Brendanus: 'Videte, fratres, ne aliquis ex vobis aliquid de substantia istius insule tollat secum.' 'Absit, inquiunt, pater, vt aliquid furti violet iter nostrum.' Tunc sanctus Brendanus dixit: 'Ecce frater noster, quem predixi vobis heri, habet frenum argenteum in sinu suo, quod sibi hac nocte dyabolus tradidit.' Quo audito, frater ille iactauit frenum de sinu suo, et cecidit ante pedes viri dei, dicens: 'Peccaui, pater: ignosce, et ora pro anima mea, ne pereat[2].' Confestim omnes simul prostrauerunt se ad terram, deprecantes deum pro anima eius. Eleuatis a terra fratribus, viderunt ethiopem paruulum[3] de sinu illius fratris exeuntem[4], voce magna vlulantem ac dicentem: 'Cur, vir dei, de habitatione mea, in qua habitaui, me expellis, et facis me alienari ab hereditate mea?' Cui Brendanus ait: 'Precipio tibi in nomine domini nostri Ihesu Christi, vt nullum hominem ledas vsque in diem iudicii.' Et conuersus ad fratrem illum, dixit: 'Sume corpus et sanguinem domini: quia anima tua modo egredietur[5] a corpore tuo; hic enim erit locus sepulture tue. Frater autem tuus, qui venit de monasterio nostro tecum, in inferno sepulture locum habet.' Accepta itaque eucharistia, de corpore egressa est anima fratris, et, videntibus fratribus, ab angelis lucis suscepta. Sepulto autem in eodem loco eius corpore, et intrantibus nauem fratribus, occurrit iuuenis portans cophinum plenum panibus, et amphoram aque; qui dixit: 'Sumite benedictionem de manu serui vestri: restat vobis longum iter; tamen non deficiet vobis panis neque aqua vsque pascha.' Et ceperunt nauigare, semper in biduo se[6] reficientes; et appropinquantes cuidam insule, venerunt ad portum. Et exeuntes de naui, viderunt aquas largissimas ex diuersis fontibus, piscibus plenas: et manserunt in insula a cena domini vsque ad vigiliam pasche. Et perambulantes

[1] E. incerta. [2] E. periat. [3] E. peruulum. [4] *al.* exire. [5] E. egreditur. [6] *al.* om.

insulam, inuenerunt diuersas turmas ouium vnius coloris, videlicet albi; ita vt non possent vltra[1] videre terram pre multitudine ouium. 'Accipite, inquit Brendanus, que sunt necessaria de grege ad diem festum.' Qui cum vnam tantum[2] accepissent, et per cornua ligassent, sequebatur quasi domestica vsque ad locum vbi stetit vir dei. Et acceperunt, iussu Brendani, agnum immaculatum de grege. Et statim apparuit illis vir, habens in manu sua sportam plenam panibus subcinericiis, et cetera que necessaria erant; et posuit ante pedes viri dei, et dixit: 'Pater, hic celebrabis sabbatum: sed cras in illa insula, quam vos videtis, proposuit deus vos celebrare diem resurrectionis sue. Ego vobis transmittam que necessaria sunt, vsque in pentecosten. Post resurrectionis diem dominice[3] nauigabitis ad aliam insulam ad occidentalem plagam, que vocatur "paradisus auium": ibiqūe manebitis vsque in octabas pentecostes.' [4][Interrogabat enim sanctus Brendanus quomodo (poterant) oues tam magne esse sicut (ibi vise sunt). Erant enim maiores quam boues. Cui ille: 'Nemo colligit lanam de ouibus in hac insula, nec hiems distringit illas, set in pascuis die nocteque[5] commorantur; (et ideo) maiores sunt hic quam in regionibus uestris.' Profecti nauigabant ad aliam insulam, que erat petrosa sine ulla herba; silua rara ibi erat. Sanctus autem Brendanus (scie)bat qualis erat illa insula: (set tamen) noluit indicare illis, ne (perterriti fugerent. Mane sing)uli missas celebrarunt, (et sanctus Brendanus vltimus omnium cum missam inciperet in naui, posuerunt fratres cacabum super ignem: et cum feruere) inchoa(ret, cepit illa insula se mou)ere sicut (vnda. Fratres vero currentes) ad nauem, (patrocinium sancti patris) implorabant. Ille vero (singulos per manus tra)hebat intus, re(lictisque omnibus que) portabant in insulam, (ceperunt nauigare). Porro illa insula fe(rebatur in occeanum et) fratres per[6] duo mi(liaria ignem vi)debant. Et ait Brendanus: ('Filioli mei, nolite exp)auescere: deus enim (reuelauit michi hac no)cte per uisionem sacra(mentum huius rei. Non) est enim insula, ubi fu(imus, set piscis; prior) est[7] omnium natancium in (occeano; cuius nomen est) iasconius.' Cum (autem nauigarent iuxta) illam insulam per (triduum[8], viderunt aliam) insulam herbosam (et plenam arboribus et) floribus: et inuento (riuulo in mare) mergente[9], traxerunt na(uem per funes) contra alueum fluminis (per spacium miliarii) usque ad eiusdem fluuii (fontem. Erat autem) super fontem arbor mire (latitudinis in) girum auibus candidissi(mis cooperta, vt) folia et rami eius vix uideri possent. Et cogitare cepit Brendanus et tractare quid hoc esset, aut que causa quod tanta multitudo auium posset esse in una colleccione. Et prouolutus genibus et lacrimas fundens, deprecabatur

[1] *al.* om. [2] *al.* ovem. [3] T. dominice diem. [4] Here a longer passage is om. in E., but extant in T. I supply the gaps in MS. Tib. from MS. Tanner. [5] Tanner noctuque. [6] Tanner in. [7] *al.* om. [8] *al.* ubi per triduum fureant antea. [9] Tanner margente.

deum (dicens): 'Deus incognitorum cognitor, et reuelator omnium ab(sconditorum), deprecor maiestatem tuam ut michi peccatori digneris per tuam magnam misericordiam hoc tuis seruis reuelare secretum.' Quo dicto, ecce una ex auibus illis[1] uolabat: et sonabant ale eius quasi tintinnabulum contra nauem ubi[2] uir dei sedebat. Que in summitate prore residens, cepit extendere alas suas quasi (signo leticie, et) placido uultu aspice(re sanctum. Et) agnouit uir dei quia recor(datus esset) deus deprecacionis sue, et ait ad auem: 'Si nuncius dei es, narra michi unde sunt aues iste, aut pro qua re illarum est colleccio hic.' Que statim ait: 'Nos sumus de illa[1] magna ruina antiqui hostis: set in peccati eorum consensu non fuimus; set ubi fuimus per lapsum illius reati (!)[3], cum suis satellitibus contigit et nostra ruina. Deus autem noster et iustus et uerax per suum magnum iudicium misit nos in istum locum, ubi penas non sustinemus. Hic presenciam dei uidere possumus. Set tantum alienati a consorcio aliorum qui fuerunt superbi[4], peruagamur per diuersas partes aeris et firmamenti et terrarum, sicut alii spiritus qui mittuntur. Set in sanctis diebus atque[5] dominicis accipimus corpora talia qualia nunc uides, et commorantes hic, laudamus creatorem nostrum[1]. Tu autem habes cum tuis fratribus unum annum in tuo itinere[6]: adhuc restant sex. Vbi hodie celebrasti pasca, ibi omni anno celebrabis: et postea inuenies que proposuisti in corde tuo, id est, terram repromissionis sanctorum.' Cum hec dixisset auis illa, cepit uolare ad alias. Appropinquante uespertina hora, omnes, que[7] in arbore erant, aues quasi una uoce cantabant, et percucientes alis latera sua, dicebant: 'Te decet ympnus, deus in Syon,' et cetera. Et semper reciprocabant predictum uersiculum quasi per spacium unius hore. Et uiro dei et fratribus illa modulacio et sonus alarum quasi canticum planctus pro suauitate erat. Hora matutinarum omnes aues alis et ore resonabant dicentes: 'Laudate dominum omnes angeli eius: laudate eum omnes uirtutes eius.' Similiter ut ad uesperas, per spacium unius hore semper cantabant. In aurora ceperunt cantare: 'Sit splendor' et cetera. Ad terciam uero: 'Psallite deo nostro, psallite,' et cetera. Ad sextam: 'Illumina domine uultum tuum super nos et miserere nostri.' Ad nonam: 'Ecce quam bonum et quam iocundum habitare fratres in unum.' Ita aues reddebant domino laudes. Consummatis in eodem loco octo diebus, ecce uir cum quo fuerunt ante pasca, uenit ad illos cum sua naui plena uictu et potu; et dixit: 'Viri fratres, hic habetis sufficienter usque ad diem sanctum pentecostes, et nolite bibere de hoc fonte: fortis est enim ad bibendum. Quisquis ex eo biberit, irruet sopor super eum, et non euigilabit per uiginti quatuor horas.' Et manserunt ibi usque in octabas pentecostes. Tunc predictus

[1] om. in Tanner. [2] Tanner ibi. [3] *al.* creati. [4] *al.* illorum qui steterunt. [5] *al.* om. [6] Tanner itinere tuo. [7] Tanner qui.

superueniens uir dixit: 'Restat uobis magnum iter: ego tribuam uobis quantum uestra nauicula portare potest.' Ductis autem omnibus ad litus maris, predicta auis pernici uolatu uenit, et resedit super[1] proram nauis, et dixit: 'Nobiscum anno futuro celebrabitis diem pasce; similiter noctem dominicam pasce super dorsum iasconii. Post octo menses inuenietis insulam Albei: et ibi natiuitatem domini uos oportet celebrare.' Et statim quasi una uoce omnes aues cantabant: 'Exaudi nos, deus salutaris noster, spes omnium finium terre et in mari longe.'] Igitur sanctus Brendanus post pentecosten[2] per tres menses nauigans, preter celum et mare nichil vidit. Reficiebant autem semper post triduum aut biduum. Tandem per quadraginta dies per circuitum cuiusdam insule nauigantes, portum inuenire non poterant. Demum apparuit illis portus angustus, viderunt que duos fontes, quorum vnus turbidus, et alter clarus erat. Festinantibus fratribus ad hauriendam aquam, ait sanctus: 'Nolite, filii, illicitam rem facere sine licentia seniorum qui in hac insula commorantur. Tribuent enim nobis has aquas sponte, quas modo vultis furtim bibere.' Et statim occurrit illis senex nimie grauitatis, capillis niueo candore, et facie clarus[3]; qui tribus vicibus se ad terram prostrauit, antequam oscularetur virum dei. At vero sanctus Brendanus eleuauit eum. Et tenuit senex manum Brendani, et ibat cum illo per spacium stadii vsque ad monasterium. Et ante portam monasterii dixit seni: 'Cuius est istud monasterium, aut quis preest illi, vel vnde sunt qui commorantur ibi?' Nec respondit illi, sed tantum incredibili mansuetudine insinuabat[4]. Quod videns Brendanus, ait fratribus suis: 'Custodite ora a locutionibus, ne polluantur isti fratres per nostram scurrilitatem.' Et occurrerunt vndecim fratres obuiam, cum cappis[5] et cruce et hymnis, dicentes: 'Surgite, sancti, de mansionibus vestris[6] et proficiscamini obuiam veritati: locum sanctificate, plebem benedicite, et nos famulos vestros in pace custodire dignemini.' Finito predicto versiculo, pater monasterii osculatus est sanctum Brendanum et socios suos per ordinem. Similiter et sui fratres osculabantur fratres sancti viri. Data pace vicissim, duxerunt illos in monasterium ad orationem. Post hec lauabant pedes hospitum, et cantabant antiphonam: 'Mandatum nouum do vobis.' His finitis, manibusque lauatis, resederunt[7] omnes, et parata mensa appositisque panibus miri candoris, et quibusdam radicibus incredibilis saporis, comedebant. Sedebant mixti fratres cum hospitibus per ordinem, et inter duos fratres semper panis integer ponebatur. Cumque comedissent, dixit abbas loci illius ad hospites suos: 'Ex hoc fonte quem hodie furtim bibere voluistis, ex eo modo facite charitatem cum iocunditate et timore domini. Ex alio fonte turbido, quem vidistis, lauantur pedes fratrum

[1] Tanner supra. [2] post pentecosten om. in T. [3] *al.* clara. [4] *al.* silentium insinuabat. [5] *al.* capis. [6] E. nostris. [7] E. residerunt.

cotidie, quia omni tempore calidus est. Panes vero quos modo vidistis, vbi preparantur ignotum est nobis, aut quis ad nostrum cellarium eos portat: Sed tamen notum est nobis quod ex dei magna elimosina[1] ministrantur nobis per aliquam creaturam subiectam. Nos sumus hic viginti quatuor fratres, et omni die habemus duodecim panes. In festiuitatibus vero et dominicis diebus integros panes singulis fratribus addit deus, vt cenam habeant ex fragmentis. Modo in aduentu vestro duplicem annonam habemus. Et ita donauit nobis Christus a tempore sancti Patricii et sancti Albei patris nostri vsque modo per octoginta annos. Attamen senectus in membris nostris non amplificatur. In hac enim insula nichil ad comedendum indigemus quod igne paratur; neque frigus neque[2] estus superat nos vnquam. Sed cum tempus missarum venerit aut vigiliarum, incenduntur luminaria in nostra ecclesia, que duximus nobiscum de terra nostra; diuina predestinatione ardent et nunquam minuuntur.' Surgentes a mensa Brendanus[3] et pater monasterii, cum fratribus ecclesiam intrarunt. Erat autem ecclesia quadrata in [tam][4] longitudine quam in latitudine; et erant de cristallo altaria facta, et vasa omnia. Nulla vox in monasterio erat, aut strepitus. Si aliquod opus necesse fuisset alicui fratri, ibat ante abbatem et genu flectebat coram illo, postulans in corde suo quod necesse fuerat. Et statim abbas per reuelationem dei scribebat in tabula et dabat qui ab eo consilium postulabat. Completorio finito, dixit abbas Brendano: 'Coram Christo meo fateor, octoginta sunt anni postquam venimus in hanc insulam: nullam vocem audiuimus humanam, excepto quando cantamus deo laudes. Nullus ex nobis sustinet[5] infirmitatem carnis aut spirituum qui vagantur circa humanum genus, postquam venimus in hunc locum.' Et addit: 'Duo fratres tui qui supersunt, vnus peregrinabitur in insula anachoritarum, et alter morte turpissima condempnabitur apud inferos.' Cum hec inter se loquerentur in ecclesia, ecce, illis videntibus, sagitta ignea celitus emissa accendit omnes lucernas que erant posite ante altaria; et ait abbas: 'Ecce tu vides candelas ardentes in medio vasculorum, tamen nichil ex eis consumitur nec decrescit, nec remanet vlla fauilla: quia spirituale lumen est.' Demum Brendanus et fratres nauem intrantes, viderunt post aliquot septimanas[6] vnam insulam, in qua inuenerunt fontem lucidum, et herbas diuersas, diuersaque genera piscium. Cumque potassent de aqua, dixit Brendanus: 'Cauete fratres, ne supra modum vtamini his aquis: ne grauius vexentur corpora vestra.' Cuius precepto vsquequaque[7] non obseruato, irruit in illos trium dierum et noctium sopor. Ille vero sine intermissione deprecabatur deum pro fratribus suis, quod per ignorantiam contigit illis periculum tale. Ingressi autem nauiculam, appropinquabant insule

[1] *al.* ex dei dono in e. [2] *al.* aut. [3] T. brendano. [4] om. [5] *al.* sustinuit. [6] T. post a. s. viderunt. [7] E. vsquequam.

in qua fuerant in cena domini: et occurrit illis predictus procurator, dicens: 'Mirabilis in sanctis suis deus Israel: ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi[1] sue benedictus deus.' Et induit omnes nouis vestibus; et onerata victualibus naui, [2][Et celebrata super bestia[3] dominica resurreccione, nauigabant ad insulam auium; et omnes aues cantabant quasi una uoce dicentes: 'Salus deo nostro sedenti super tronum et agno.' Et iterum: 'Dominus deus illuxit nobis, constituite diem solempnem in condensis usque ad cornu altaris.' Tam uocibus quam alis resonabant quasi dimidium unius hore. Et aduenies procurator predictus omnia uictui necessaria secum deferebat. Et ecce predicta auis extensis alis strepitum fecit sicut sonitum organi magni, et] dixit: 'Post peregrinationem septem annorum inuenietis terram repromissionis quam queritis: et postea reducet vos deus ad terram natiuitatis vestre.' Cumque post[4] nauigarent, apparuit illis bestia mire magnitudinis, que iactabat de naribus spumas, et sulcabat vndas velocissimo cursu, quasi ad illos deuorandos. Quo viso, fratres clamabant ad dominum, dicentes: 'Libera nos domine, ne nos deuoret belua ista.' Et confortabat eos Brendanus, dicens: 'Nolite expauescere, minime[5] fidei: deus qui est semper noster defensor, ipse nos liberabit de ore illius bestie, et de ceteris periculis.' Et cum appropinquasset ad eos, antecedebant vnde mire altitudinis vsque ad nauem. Cumque fratres magis ac magis timerent, Brendanus extensis manibus in celum, dixit: 'Domine, libera seruos tuos, sicut liberasti Dauid de manu Golie, et Ionam de ventre ceti magni.' His dictis, confestim belua ab occidente iuxta illos transibat et irruit super illam, ita vt ignem mitteret ab ore suo: et interfecta est belua que persequebatur famulos Christi, et in tres partes diuisa. Quarum partem vnam, iussu Brendani, sumpserunt fratres et ad comedendum parauerunt. Visa autem quadam insula, Brendanus dixit: 'Tres populi sunt in ista insula, vnus puerorum, alius iuuenum, tertius vero seniorum. Porro vnus ex fratribus nostris illic peregrinabitur qui nos subsecuti sunt de monasterio nostro.' Erat autem insula illa mire planiciei, vt equalis mari videretur; sine arboribus, aut aliquo quod a vento moueretur: Valde enim spaciosa erat, cooperta scaltis albis et purpureis. Viderunt tres turmas, et inter turmam et turmam spacium erat quasi iactus lapidis de funda, et semper ibant huc atque illuc. Et vna turma cantabat stando in vno loco, dicens: 'Ibunt sancti de virtute in virtutem, et videbunt deum deorum in Syon.' Dum vna turma illum versiculum cantaret, altera turma stabat et incipiebat cantare predictum carmen; et ita faciebant sine cessatione. Erat autem prima turma puerorum in vestibus candidissimis, et secunda in iacinctinis, et tertia in purpureis[6] dalmaticis. Hora autem sexta

[1] T. plebis. [2] The following is om. in E., but extant in T. and Tanner. [3] Tanner bestiam. [4] r. post tempus statutum. [5] *al.* modice. [6] E. purpuriis.

ceperunt cantare: 'Deus misereatur nostri' vsque in finem, et 'Deus in adiutorium meum intende,' et 'Credidi propter,' et orationem vt supra. Ad horam nonam: 'De profundis,' 'Ecce quam bonum,' et 'Lauda Ierusalem dominum.' Ad vesperas cantabant: 'Te decet hymnus,' 'Benedic anima mea domino' ii., 'Laudate pueri dominum;' et psalmos quindecim graduum cantabant sedendo. Completo cantu, obumbrauit illam insulam nubes mire claritatis, sed non poterant videre que ante viderant, pre spissitudine nubis: Audiebant tamen voces canentium predictum carmen sine intermissione, vsque ad vigilias matutinas. Tunc enim canebant 'Laudate dominum de celis,' 'Cantate domino,' 'Laudate dominum in sanctis eius.' Post hec cantabant duodecim psalmos per ordinem psalterii[1]. Adueniente aurora, discooperta est insula de nube, et cantabant 'Miserere mei deus,' 'Deus deus meus,' et 'Domine refugium,' [Ad tertiam][2]: 'Omnes gentes,' 'Deus in nomine tuo,' 'Dilexi quoniam,' cum alleluia. Deinde immolabant agnum immaculatum, et omnes ad communionem veniebant, dicentes: 'Hoc sacrum corpus domini, et saluatoris sumite sanguinem vobis in vitam eternam.' Quo facto, duo iuuenes portabant cophinum plenum de scaltis purpureis, et miserunt in nauem, dicentes: 'Sumite de fructu insule virorum fortium, et reddite nobis fratrem nostrum: ac proficiscamini in pace.' Tunc vocato fratre, ait Brendanus: 'Osculare fratres tuos, et vade cum illis qui te inuocant[3]. Bona hora concepit te mater tua, quia meruisti habitare cum tali congregatione.' Osculatis fratribus et sancto patre, ait Brendanus: 'Fili, recordare quanta beneficia contulit tibi deus in hoc seculo: vade et ora pro nobis.' Illo autem cum duobus iuuenibus pergente, ceperunt fratres nauigare: et hora refectionis accepit Brendanus vnam de scaltis, et videns illam esse plenam succo, admirans dixit: 'Nunquam vidi nec legi scaltas tante magnitudinis.' Erant autem equalis stature in modum pile magne: et expressit de vna libram succi vnam. Quam in partes[4] duodecim diuisam, fratribus distribuit: et habebat in ore saporem mellis. Transacto demum triduano ieiunio, vna auis grandissima volans tenebat ramum cuiusdam arboris ignote, habentem in summo botrum magnum mire rubicunditatis, et misit illum in sinum patris sancti. Et vue illius sicut poma. De quibus refecti fratres, iterum post triduanum ieiunium viderunt insulam totam coopertam arboribus densissimis[5], habentibus fructum predictarum vuarum, ita vt omnes arbores incuruate essent ad terram; vnius fructus et coloris, nullaque erat alterius generis arbor. Erat autem odor insule sicut odor domus plene malis punicis. Et manserunt in insula illa quadraginta diebus. Post hec nauigantes fratres viderunt auem, que grifa vocatur, illis obuiam volantem. Cumque exten-

[1] *al.* add: usque 'Dixit insipiens.' [2] om. in T. E. [3] *al.* vocant.
[4] *al.* uncias. [5] E. dencissimis.

disset vngulas ad seruos dei capiendos, ecce[1] subito auis que ramum cum fructibus illis detulerat, grifam penitus extinxit; cuius cadauer coram fratribus in mare cecidit. Viderunt autem post hec mare ita clarum, vt possent videre quicquid subtus erat. Quadam die apparuit illis columpna in mari, que alcior aere videbatur, et cooperta erat raro canopeo, qui in tantum rarus erat vt nauis posset transire per foramina illius. Colorem habebat argenteum, sed tamen[2] durior marmore videbatur; et columpna de clarissimo cristallo erat. Cumque per foramen vnum illius canopei transissent, apparuit mare quasi vitreum pre claritate, ita vt omnia que subtus erant clare videre possent. Per totum diem nauigabant iuxta latus illius columpne: que habebat per singula latera mille quadringentos cubitus. Quarto autem die inuenerunt calicem de genere canopei, et patenam de colore columpne, iacentem in quadam fenestra in latere columpne[3]. Que vasa vir dei accipiens, dixit: 'Dominus noster Ihesus Christus ostendit nobis hoc miraculum, et michi vniuersa ista dedit.' Elapsis octo diebus, viderunt insulam valde saxosam, sine arboribus et herbis, plenam officinis fabrorum; et ait Brendanus: 'Videte[4] fratres, angustia est michi de hac insula, quia[5] nolo in illam ire aut sibi appropinquare: sed ventus illuc subtrahit nos recto cursu.' Audierunt autem sonitum follium sufflantium quasi tonitruum, atque malleorum collisiones[6]. His auditis, vir dei armauit se signo crucis, dicens: 'Domine Ihesu Christe, libera nos de hac insula.' Et ecce vnus de habitatoribus eiusdem insule egressus est foras, quasi ad aliquod opus peragendum; et erat hispidus valde, et igneus atque tenebrosus.' Cumque famulos dei vidisset, reuersus est in suam officinam. Et ait vir dei: 'Tendite fratres vela in altum, et nauigemus quantocius ab insula hac.' Et ecce predictus barbarus occurrit illis ad littus, portans forcipem in manibus cum massa ignea immense magnitudinis atque feruoris, et predictam massam iactauit super famulos Christi; sed illis non nocuit: Transiuit enim illos quasi per spacium vnius stadii. Et vbi cecidit in mare, cepit feruere, quasi ruina montis ignei fuisset ibi; et ascendebat fumus de mari sicut de clibano ignis. Et omnes qui in insula erant, accurrerunt ad littus, portantes singuli suas massas. Alii iactabant post famulos Christi suas massas in mare, et alter super alterum iactabat suam massam, semper[7] reuertentes in illorum officinas, et[8] incenderunt eas, et apparuit quasi tota arderet illa insula sicut clibanus. Et mare estuabat sicut cacabus plenus carnibus estuans, quando ministratur ab igne. Et peruenit ad aures fratrum vlulatus habitantium in insula, atque ad nares ingens fetor. Et ait Brendanus: 'O milites Christi, confortamini in fide non ficta et in armis spiritalibus: quia sumus in confinibus infernorum; propterea vigilate et agite viriliter.' Altera die ap-

[1] T. E. et ecce. [2] *al.* et. [3] iacentem—columpne *al.* om. [4] *al.* Vere. [5] *al.* om. [6] E. collitiones. [7] *al.* Post hec autem. [8] *al.* om.

paruit illis mons altus in occeano quasi per tenues nebulas, sed valde fumosus erat in summitate: et statim rapidissimo cursu ventus traxit illos ad littus insule. Vnus qui remansit ex tribus fratribus predictis, exiliuit foras de naui et cepit ambulare vsque ad ripam, et exclamans dixit: 'Ve michi pater: predor a vobis et non habeo potestatem venire ad vos.' Et aspiciebant fratres quomodo ducebatur infelix ille a multitudine demonum ad tormenta, et incendebatur inter illos. Et ait vir dei: 'Ve tibi fili: quia recepisti in vita tua mortalem[1] finem.' Et viderunt montem discoopertum a fumo, et a se flammas spumantem vsque ad ethera, et iterum ad se easdem flammas respirantem, ita vt totus mons vsque in mare vnus rogus videretur. [2][Apparuit post hec in mari[3] quedam formula quasi hominis sedentis super petram; et uelum ante eum a longe quasi mensura unius sagi, pendens inter furcellas ferreas, et agitabatur fluctibus sicut nauicula quando periclitatur a turbine. Viderunt quoque hominem sedentem supra petram hispidum et deformem, et ex omni parte quando defluebant unde ad illum, percuciebant eum usque ad uerticem, et[4] recedebant. Petra in qua sedebat infelix ille, apparebat nuda. Pannus quoque qui ante illum pendebat, aliquando percuciebat eum per oculos et frontem. Et interrogauit illum Brendanus quis esset, aut pro qua culpa missus esset ibi et talem penitenciam pateretur. Cui ait: 'Ego sum Iudas, negociator pessimus; non pro meo merito habeo istum locum, sed pro misericordia ineffabili Ihesu Christi; non michi computatur penalis iste locus, set pro indulgencia redemptoris propter honorem dominice resurreccionis[5].'—Nam erat dies dominicus tunc.—'Michi enim uidetur, quando sedeo hic, quasi essem in paradiso deliciarum, propter timorem tormentorum que futura sunt michi in hac uespera. Nam ardeo ut plumbum liquefactum[6] in olla die ac nocte in medio montis quem uidistis. Ibi est Leuiathan cum suis satellitibus; ibi fui quando deglutiuit fratrem uestrum, et ideo erat inferus letus, ut emitteret foras flammas ingentes: et sic facit semper quando animas impiorum deuorat. Meum uero refrigerium habeo hic omni die dominico a uespera usque ad uesperam, et in[7] natiuitate domini usque ad theophaniam, et a pasca usque in pentecosten, et in purificacione dei genitricis, atque assumpcione. Postea et antea crucior in profundum inferni[8], cum Herode et Pilato et Anna et Caipha. Idcirco adiuro uos per redemptorem mundi, intercedere dignemini ad dominum Ihesum ut habeam hic potestatem esse usque ad ortum solis cras: ne me demones in aduentu uestro crucient atque ducar ad malam hereditatem quam comparaui malo precio.' Cui sanctus

[1] *al.* talem. [2] The following is om. in E., but extant in T. and Tanner. [3] T. mare. [4] *al.* Quando vero rec., petra, &c. [5] add: hoc habeo refrigerium. [6] T. liquefacta, *al.* massa plumbi liquefacta. [7] *al.* a. [8] in prof. inf. *al.* om.

Brendanus ait: 'Fiat uoluntas domini: hac nocte non eris morsus demonum usque mane.' Quesitus autem de panno pendente coram illo, ait: 'Istum pannum dedi cuidam leproso quando fui camerarius domini; set tamen non fuit meus, nam domini et fratrum suorum erat: ideo ab illo nullum habeo refrigerium, set magis impedimentum. Nam furcas ferreas in quibus pannus pendet[1], dedi sacerdotibus templi ad cacabos sustinendos. Petram in qua sedeo, misi in fossam in publica uia sub pedibus transeuncium, antequam (essem discipulus) domini.' Aduenientе uespera innumerabilis multitudo demonum in circuitu uociferancium uisa est et dicencium: 'Recede uir dei a nobis, quia non possumus appropinquare ad socium nostrum usque dum ab illo recedas; (nec faciem) principis nostri ausi sumus[2] uidere, donec sibi (red)damus amicum suum. Noli istum hac (nocte defen)dere.' 'Non ego, inquit uir dei, eum defendo, set dominus Ihesus Christus concessit sibi istam noctem hic (esse usque) mane.' Cui demones: 'Quomodo inuocas (no)men domini super illum, cum sit ipse[3] traditor domini?' 'Precipio, ait Brendanus, uobis in nomine domini nostri[4] Ihesu Christi ut nichil sibi mali[5] faciatis usque mane.' Transacta autem nocte ecce infinita multitudo demonum cooperuit faciem abyssi, emittencium[6] diras uoces atque dicencium: ('O vir) dei, maledictus ingressus (tuus atque exi)tus tuus, quia princeps noster hac nocte (flagel)lauit nos uerberibus pessimis, (quia non presen)tauimus maledictum sibi (captiuum.' 'Non ad) nos, ait Brendanus, pertinet (uestra malediccio), set ad uos ipsos. Cui maledi(citis[7], ille erit) benedictus, et cui benedicitis, ille (erit) maledictus.' 'Duplices, inquiunt, (penas sustinebit) in hiis sex diebus infel(ix Iud)as, quia defendisti illum[8] in hac nocte.' Vir dei ait: 'Non habetis potestatem Iude, neque princeps uester, set potestas dei erit. Precipio uobis in nomine domini, nostri Ihesu Christi et principi uestro, ne istum extollatis amplius cruciatibus quam antea.' Et illi: 'Nunquid dominus es omnium, ut tuis sermonibus obediamus?' 'Securus, inquit sanctus, (sum, ut[9]) quicquid in suo nomine precipiam, (michi seruo suo) non denegabit.' Et leuauerunt dem(ones in)felicem animam inter illos cum magno (impetu) et ululatu.] Et cum appropinquarent[9] viri dei cuidam insule, ait Brendanus, 'Modo videbitis Paulum heremitam, spiritalem in hac insula sine vllo victu corporali manentem per quadraginta[11] annos. Nam triginta annis antea sumpsit cibum a quadam bestia. Non licet nobis intrare insulam sine licentia viri dei: expectate ergo reditum meum.' Et occurrens senex Brendano dixit: 'Ecce quam bonum et quam iocundum, habitare fratres in vnum!' Dixitque sancto Brendano vt fratres omnes

[1] in quibus—pendet om. in Tanner. [2] *al.* audemus. [3] Tanner ipse sit. [4] om. in Tanner. [5] om. in Tanner. [6] Tanner emittentes. [7] Tanner maledictus. [8] Tanner eum. [9] *al.* Servus sum domini omnium, et. [10] T. Et appropinquantes. [11] *al.* sexaginta.

ascenderent de naue. Et osculantibus se inuicem, ac residentibus, propriis nominibus singulos appellauit. Erat autem senex coopertus capillis suis et barba, et ceteris pilis vsque ad pedes, et erat candidus sicut nix, pre nimia senectute; tantum facies et oculi illius videbantur. Nullum indumentum exceptis pilis habebat qui egrediebantur de corpore suo. Cum hec vidisset Brendanus, contristatus est intra se, dicens: 'Ve michi, qui[1] porto habitum monachi, et sub me constituti sunt multi sub nomine illius ordinis, cum videamus in angelico statu hominem in carne sedentem, illesum a viciis corporis!' Cui ait vir dei: 'O venerabilis pater, quanta et qualia mirabilia ostendit tibi deus, que nulli sanctorum patrum manifestauit! et tu dicis in corde tuo non esse te dignum monachi portare habitum: cum sis maior quam monachus? Monachus namque labore manuum suarum alitur[2] et vestitur: deus autem de suis secretis per septem annos pauit te, cum familia tua[3]. Ego vero sicut auis miser sedeo in ista petra nudus, exceptis pilis meis.' Tunc sanctus Brendanus interrogauit illum de suo aduentu, aut vnde esset, aut quanto tempore sustinuisset ibi talem vitam. Cui ille: 'Fui nutritus in monasterio sancti Patricii per quinquaginta quinque[4] annos, et custodiebam cimiterium fratrum. Et apparuit michi die quadam vir quidam splendidus, dicens: "Ego sum Patricius abbas tuus: ego heri migraui a seculo. Cras proficiscere ad littus maris, et inuenta naue, intrabis; que ducet te ad locum vbi expectabis diem mortis tue." Mane ascendi in nauiculam, et septimo die ad insulam istam veniens, vsque nunc mansi hic. Circa horam nonam luter portauit michi prandium de mari[5], id est piscem vnum in ore suo, et fasciculum de sarmentis ad ignem faciendum, inter suos anteriores pedes. Ego vero cum ferro de silice ignem extrahens, feci ignem de sarmentis, et paraui michi de illo pisce cibos. Itaque per triginta annos semper tercia die idem minister vnum piscem attulit mihi. Nunquam siciebam, sed die dominico egrediebar foras parumque aque de petra eduxi ad opus manuum mearum. Et post triginta annos inueni hic duas speluncas, et fontem viuum. Et postea vixi sexaginta annis sine nutrimento alicuius cibi, nisi de fonte. Nonagenarius enim sum in ista insula: triginta annis in victu piscium, et sexaginta in pastu fontis; et quinquaginta annis fui in mea patria. Omnes anni vite mee centum quadraginta sunt. Et hic debeo modo, sicut fuit michi promissum, expectare diem iudicii in ista carne.' Nauigantes ergo per quadraginta dies, cum appropinquarent cuidam insule, operuit eos caligo grandis, ita vt vix alter alterum videre posset. Post spacium tamen vnius hore circumfulsit illos ingens lux. Et ascendentes de naui, viderunt[6] terram spaciosam et plenam arboribus pomiferis, sicut in tempore autumpnali.

[1] T. E. quia. [2] T. E. vtitur. [3] *al.* add: et induit. [4] *al.* om. [5] T. E. mare. [6] E. viderant.

Cumque per quadraginta dies terram perlustrassent, et nullam noctem vidissent, nec finem insule videre possent; inuenerunt demum fluuium magnum vergentem per medium insule: et statim iuuenis occurrit obuiam illis, osculans illos cum magna leticia, et singulos nominatim appellans, dixit: 'Beati qui habitant in domo tua, domine; in secula seculorum laudabunt te.' Et ait ad Brendanum: 'Ecce insula quam quesisti per multum tempus; ideo non potuisti eam statim inuenire, quia voluit deus ostendere tibi diuersa sua secreta in occeano magno. Reuertere igitur ad terram natiuitatis tue, portans tecum de fructibus istius insule, et de gemmis, quantum potest tua nauicula capere. Post multa annorum curricula declarabitur ista terra vestris successoribus, quando christianorum superuenerit persecutio. Sicut modo apparet insula plena fructibus, ita omni tempore apparet: Lux enim illius Christus est.' Tunc acceptis de fructibus terre, et omnibus generibus gemmarum, prospero cursu ad monasterium suum reuersus est. Quos cum fratres vidissent, cum magna leticia deum glorificauerunt. Tunc sanctus Brendanus omnia que eis acciderant, et quanta eis dominus dignatus est miraculorum ostendere portenta, fratribus enarrauit.——Dixerunt autem sancto Brendano habitatores loci Elioch[1]: 'In magna tribulatione positi sumus in loco isto: nam pulices super arenam maris nascuntur hic.' Tunc sanctus ait: 'Domine Ihesu, libera eos qui nos in tuo nomine susceperunt.' Ex illa hora nusquam pulex in illo loco vlterius apparuit. [2][Mortuo tandem puero suo Senano[3], dixit Brendanus episcopo Meneuo[4]: 'Pone baculum meum super puerum.' Et cum imposuisset illum, post tres dies a morte puer[5] surrexit.] Nutrix Brendani[6] propter absentiam suam tedio affecta, rogauit dominum vt corpus domini de manu eius recipere mereretur, et audire vocem eius. Diuino itaque nutu sursum eleuata, delata est ad virum dei; et diuino refecta epulo, iter quatuor dierum in momento rediens fecit. [7]Quodam die cum vir dei stetisset in quodam loco amenissimo et pulcherrimo, dixerunt ei fratres: 'Multa plane dimitteret quisquis terram hanc delectabilem propter Christum relinqueret.' Quibus sanctus ait: 'Erat quidam vir valde diues in finibus istis, in mandatis dei ambulans, habens duas vxores speciosas valde. Cui dixerunt vxores sue: "Quousque sic habitabis nobiscum, nostro non vtens connubio?" Et ille: "Tam diu vobiscum ero donec discordiam inter vos ortam videro. Dominus enim Ihesus Christus per discordiam ab hominibus recedit, et demones appropinquant." Post multum vero temporis audiens eas inter se rixantes, recessit ab eis, et pergens ad mare, inuenta naue nauigare cepit, et in inuenta parua insula inhabitare. Ad hunc post

[1] Act. Cliath. [2] added in T. [3] om. in Act. [4] Act. Moeneiu. [5] Tanner puer a morte. [6] sc. S. Ita. [7] The next two stories are wanting in the Acta.

multos annos peruenimus, multa mira [et][1] stupenda ab eius ore audiuimus; qui ad instar auis pilis sui corporis omnino indutus fuerat. Nonne, fratres, beatus iste multo plura reliquit, quam illam delectabilem terram superius a vobis collaudatam?' Quidam frater dixit alteri fratri, Brendano audiente: 'Si peccata mortuorum redimi possunt ab amicis suis remanentibus in hac vita, orando vel elimosinas faciendo?' Brendanus respondit: 'Cum quadam nocte in magno mari essemus, suspiciens vidi nubem horridam et valde nigram venientem ad me, et in medio eius erat forma hominis nigri; qui multum plangens et eiulans, dixit michi: "Obsecro te in nomine Ihesu Christi vt in his tribus diebus roges deum pro me peccatore, grauia supplicia patiente." Post hec ab oculis meis euanuit. Facto autem mane, conuocatis fratribus, que videram narraui, et vt pro anima illa orarent postulaui[2]. Post tres dies rediit aliquantulum nitida et subtristis, iterumque rogauit, ut pro se[3] aliis tribus diebus deum rogaremus. Quo facto, venit in nube candida et in corpore splendido: In nube autem illa candida audiebantur quasi septem carmina dissimili voce; et ait anima illa: "Gratias ago domino deo vestrisque orationibus: quia iam in mansione celesti sum receptus." Ego vero dixi illi: "Quod est nomen tuum?" "Colmannus, inquit, vocor: qui fui monachus iracundus discordieque seminator inter fratres." His dictis disparuit. In hoc ergo, dilectissimi, apparet quod oratio viuorum multum mortuis prodest.' Cum quidam reges Hibernie alteram regionem vastare vellent, et incole regionis illius auxilium Brendani expeterent; deprecatus est vir dei humiliter reges illos vt a presumptione desisterent. Illis vero in pertinatia persistentibus, rogauit sanctus deum: et exaudiuit eum. Reges enim de loco, in quo erant, exire non poterant: sed huc illucque oberrantes, viam penitus non inueniebant. Reuersi igitur intra se dixerunt: 'Ineptum est quod facimus. Quis enim potest resistere nutui dei, qui in sancto suo Brendano nobis repugnat? Reuertamur ergo, et desistamus deuastare velle regionem alienam.' Et factum est ita. Et oblatus est sancto Brendano in via quidam mutus ex vtero matris sue: et benedicente eo linguam eius, statim liberatus est mutus. Sanctus vero Brendanus anno vite sue nonagesimo-tertio, plenus virtutibus et miraculis migrauit ad dominum, .xvii. kalendas iunii; et in Cluenarca[4] sepelitur.

¶ De sancta Brigida virgine[5].

VIr quidam in Hibernia, genere Laginensis, Dubtacus nomine, ancillam nomine Brocsech, bonis moribus ornatam, emit, et illicito amore seductus, illam oppressit. Cuius vxor cum eam grauidam vidisset, contristata valde viro suo dixit: 'Eice et vende ancillam

[1] So T. [2] E. postulauit. [3] E. pro se ut. [4] T. Cluenerca, Act. Cluayn-Festa = Cloufert. [5] Abridged from Vita I. in Act. SS. Boll. Febr. I. p. 119, Colgan II. p. 527.

istam, ne progenies ipsius meam superare contingat progeniem.' Coactus tandem maritus cuidam mago vendidit illam. Nata autem infantula Brigida, viderunt pannum contingentem caput eius flamme incendio ardere: et porrigentibus illis velociter qui aderant manus, ignem non viderunt. Sancta autem puella cibos magi fastidiens, cotidie vomitum faciebat. Cuius causam considerans magus, ait: 'Immundus ego sum, et puella ista spiritu dei plena non potest capere cibum meum.' Et eligens vaccam albam, dedit puelle: de cuius lacte viuens, a puericia bonarum rerum studiis inoleuit. Pudicitie et sobrietati semper intenta, et de bonis ad meliora semper crescens, virtutum signis extitit admiranda. Cum enim vaccas magi pasceret, quicquid de lacte colligere potuit, pauperibus et egenis distribuit. Cumque magus modicum butirum in vase magno vidisset, iratus est valde. Quo viso, virgo sancta fusis ad deum precibus, diuina virtute vsque ad summum vas illud de butiro impleuit. Stupefactus inde magus in Christum credens, duodecim vaccas puelle dedit, et liberam cum matre ad patrem misit. Post hec cogitauit pater eius illam vendere, quia quicquid potuit auferens, pauperibus occulte dabat. Et veniens ad regem, rogauit illum vt filiam suam in seruitutem emeret. Et ait ad illam[1] rex: 'Qua de causa dedisti pauperi gladium patris tui?' Cui illa: 'Ego dedi illum Christo. Si teipsum et patrem meum deus meus postularet a me, si possem, vos cum omnibus que habetis illi darem.' Et ait rex: 'Ista filia tua, vt video, magna est ad emendum michi, et maior ad vendendum tibi.' Et dedit virgini gladium, vt daret illum patri suo. Cum grauiter ab amicis ad accipiendum maritum artatam se videret, rogauit dominum vt aliquam deformitatem super corpus suum daret, vt homines eam petere et affectare cessarent. Et statim alter oculus eius crepuit et liquefactus est in capite suo. Et assumptis secum tribus puellis, perrexit ad episcopum Machillam[2], sancti Patricii discipulum. Et intuens eam episcopus sanctus, columpnam ignis super caput eius apparere vidit. Lectis enim orationibus Brigida capite submisso pedem altaris ligneum manu sua tetigit[3], et ab illa hora pes ille viridis sine putredine et sine defectu in eternum manet. Et accepto velamine, perfecte sanitati redditur oculus eius. Fecit autem contra pascha ceruisiam de vno brasii modio, et decem et octo per circuitum ecclesiis diuisam misit; et per octauas pasche omnibus inde gustare volentibus sufficienter abundauit. In eodem pascha venit quidam leprosus et a beata Brigida vaccam sibi dari postulauit. Illa autem vaccam non habens, dixit ei: 'Vis vt rogemus deum vt a lepra tua sanus fias?' Et ille: 'Hoc michi omnibus donis melius est.' Tunc illa aquam benedicens corpus leprosi aspersit: et statim sanus effectus, et gratias deo agens, vsque ad mortem cum sancta virgine mansit. Due virgines paralitice aquam a sancta Brigida cum sale benedictam

[1] E. illum. [2] Vit. Mel. [3] Vit. tenuit.

sumentes, sanitate recepta gratias reddebant deo. Duo Britones ceci cum ministro leproso, ducatum eis prebente, ad ianuas ecclesie eius peregre venientes ab ea salutem postulabant. Que dixit eis: 'Expectate paulisper et intrantes hospitale comedite: nos interim pro salute vestra deum deprecabimur.' Illi autem indignantes dixerunt: 'Infirmos generis tui sanas, nos autem quasi aduenas negligis pro Christo curare.' Tunc illa accepto opprobrio exiit ad eos [et] aqua benedicta aspersit: et mundato leproso, ceci illuminati sunt. Inuitata quedam virgo a sancta Brigida cum sederet in mensa; vidit demonem prope sedentem. 'Si possibile est, inquit hospita, volo videre eum.' Brigida ait: 'Non est illud impossibile; sed prius signentur oculi tui, vt possis sustinere ac faciem eius aspicere.' Signatisque oculis, vidit inimicum tetra et nigra figura, capite ingenti, et per omnes fores flamma et fumus exalabat. 'Loquere, inquit Brigida, nobis, demon.' Et ille: 'O sancta virgo, non possum[1] tibi loqui, nec tua precepta contempnere, quia tu precepta dei non contempnis et pauperibus eius et minimis affabilis es.' 'Qua de causa, inquit virgo, huc venisti?' 'Apud virginem, ait, hic habito, et causa pigritudinis eius locum in ea habeo.' 'Vide, ait Brigida virgini, quem multis annis nutrire solebas.' Et ex illa die liberata est virgo a demone. Quedam mulier pomorum munuscula detulit famule dei, et statim venerunt leprosi ab ea elemosinam postulantes. 'Diuidite, ait sancta illis, hec poma.' Hoc audiens mulier, rapuit a[2] se poma sua, dicens: 'Tibi et virginibus tuis hec poma attuli, non leprosis.' Hoc cum displiceret sancte Brigide, intulit: 'Male agis prohibens elemosinam dare; idcirco ligna tua fructum non habebunt ineternum.' Tunc mulier foras egressa, in orto, quem pomis plenum reliquerat, nullum inuenit, et sterilis semper permansit. Cum in curru cum suis puellis sederet, vidit virum cum sua vxore et familia et pecoribus in ardore solis onera grauia portantes et lassitudine grauatos. Et miserta illorum dedit eis equos currus sui ad portanda onera, et cum puellis suis iuxta viam sedens remansit, dicens: 'Fodite sub cespite propinquo, vt foras aqua erumpat, vt qui sitientes venient et escas habent, potum sumant.' Tunc illis fodientibus, fluuius confestim clarus et lucidus erumpere cepit. Post paululum venit dux quidam, et audiens quid[3] beata Brigida de equis fecerat, dedit ei duos equos indomitos: et statim, quasi semper sub curru fuissent, domestici facti sunt. Venerunt quidam leprosi ad sanctam Brigidam petentes currum eius; que statim currum cum equis dedit eis. Mulier quedam dicebat, infantem quem genuit esse cuiusdam episcopi discipuli sancti Patricii, nomine Broon. Quo negante, sancta Brigida vocata muliere dixit: 'De quo concepisti infantem hunc?' Et illa: 'De episcopo Broon.' Tunc Brigida signo crucis os illius femine signauit; et statim totum caput cum lingua intumuit[4]. Tunc Brigida

[1] Colg. non possum non. [2] Vit. ad. [3] Vit. quod. [4] E. tumuit; T. intumuit.

linguam infantis benedicens, dixit: 'Quis est pater tuus?' Ille ait: 'Non est episcopus Broon pater meus, sed homo ille turpis et vilis qui in populo vltimus sedet.' Tunc omnibus deo gratias agentibus, mulier penitentiam egit. Cum quidam demoniacus cognouisset quod ad sanctam Brigidam duceretur, cecidit in terram, dicens: 'Non me portabitis illuc.' 'Numquid, inquiunt, scis locum eius?' 'Scio, ait, et ad illam non ibo.' Et cum non possent illum mouere, miserunt qui sanctam Brigidam adduceret. Et videns demon Brigidam de longe ad se venientem, ab homine fugit. Cuidam virgini elemosinam querenti dixit Brigida: 'Audiui multos infirmos [esse] in patria tua: accipe ergo zonam meam, et per illam, in aqua tinctam, in nomine Ihesu Christi sanabis eos, et victum et vestitum dabunt tibi.' Auferens ergo secum zonam, languores sanauit, et lucra accipiens et diues effecta, pauperibus multa distribuit. Dum in solempnitate quadam plebeius quidam cum tota familia sua cum sancta Brigida pernoctaret, venientes ad domum eius latrones boues eius furati sunt, et accedentes ad fluuium, inuenerunt illum abundancia aque ita repletum, vt transire non possent. Armis ergo et vestibus super capita boum alligatis, aquam boues intrare coegerunt. Sed regressi impetu magno, hominibus nudis post illos currentibus, ad habitaculum Brigide recto cursu peruenerunt; et [fures] deo laudem dantes in monasterio Brigide penitentiam egerunt. Quedam regina cum multis donis venit ad Brigidam, in quibus erat argentea cathena pulchra nimis. Hanc puelle rapientes in thesauris suis absconderunt, ceteris a sancta pauperibus datis. Non multo post, cum pauper elemosinam peteret, illa nichil habens cathenam accepit et illam pauperi dedit. Quo viso, dixerunt puelle: 'Perdidimus per te que misit nobis deus; omnia das pauperibus, et nos inopes relinquis.' Et illa: 'Querite, ait, cathenam vbi in ecclesia orare consueui: forsitan ibi inuenietis illam.' Inuenta cathena et cunctis ostensa, in testimonium virtutis illam semper reseruarunt. Cum autem leprosum quendam a lepra mundasset; misit ad sanctum Patricium, vt sibi predicaret verbum dei. Et dum cum discipulis suis et illa in vnum conuenirent, predicauit sanctus episcopus per tres dies et noctes, loqui non cessans, nec sol occidit eis, sed vnam esse horam omnes crediderunt. Quidam autem ignarus rerum superueniens, sancto Patricio dixit: 'Quid tanto tempore hic sedetis?' Respondit sanctus: 'Que est hora diei?' Et ille: 'Per tres dies hic mansistis.' Dixit Patricius: 'Per quadraginta dies et noctes hic fuissemus si nullus hic venisset, nullam lassitudinem vel esuriem diuina donante gratia sentientes.' Quedam regina cum ad preces sancte Brigide filium sterilis peperisset; quidam demoniacus furore agitatus multos affligens ad sanctam Brigidam adducitur. Cui et dixit: 'Predica michi verbum domini nostri Ihesu Christi.' Ille ait: 'O Brigida virgo sancta, iussa tua implere inuitus cogor. Ama

deum et amabunt te omnes; honora deum et honorabunt te omnes, time deum et timebunt te omnes.' His dictis fugit cum clamore magno. Sanatis per sanctam Brigidam multis claudis, leprosis, demoniacis et infirmis, venerunt leprosi duo sanitatem cum lachrymis postulantes. Tunc sancta orans et aquam benedicens precepit eis vt alterutrum in aqua se lauarent. Quibus lotis, vnus eorum mundatus est. Cui dixit sancta: 'Laua et tu socium tuum.' Qui videns se mundatum, de salute sua glorians alterius lepram tangere renuit: et post modicum dixit: 'Ego sentio sintillas ignis esse super humeros meos.' Et statim totum corpus eius, altero mundato, lepra percussum est. Vir quidam aurigam et currum Brigide, in quo sedebat, per agrum suum transire prohibens, et equos percutiens, in terram corruit et spiritum emisit. Mundata quadam muliere a lepre plaga; venit Brigida, a patre suo rogata, ad regem Laginensium[1], dicens: 'Detur michi, inquit, gladius tuus patri meo, et vnum de seruis tuis michi dimitte liberum.' Cui rex: 'Quid dabis michi pro petitionibus his duabus magnis?' Et illa: 'Si vis, vitam eternam dabo tibi, et semen tuum reges erunt per secula.' 'Vitam, inquit, quam non video, non quero, de filiis qui post me erunt non procuro. Alia enim duo, scilicet vt longeuus fiam in hac vita quam diligo, et in omni loco et bello victor existam, exopto.' 'Hec duo, inquit sancta, tibi concessa erunt.' Nec multo post cum paucis contra multos exiens ad bellum, inuocato sancte Brigide auxilio vidit sanctam Brigidam cum baculo suo preire, et columpnam ignis de capite eius vsque ad celum ardere. Deuictis vero hostibus, nomen sancte Brigide laudibus extollens ad sua letanter rediit. Cum autem eucharistiam de manu episcopi sumeret, vidit in calice, quem puer episcopi tenebat, deforme prodigium, hirci videlicet vmbram. Et renuens de calice bibere, visionem episcopo dixit. Tunc episcopus puero ait: 'Quid fecisti? Da gloriam deo.' Puer autem confessus est se furtum fecisse et vnum hircorum suorum occidisse et partem comedisse. Et cum penitentiam cum lachrymis egisset, vocata Brigida nichil de hirco in calice vidit. Quadam nocte, in qua erat nix et glacies, omnibus dormientibus venit ad quoddam stagnum Brigida, et in illa nocte erat in stagno orans et flens: et sic semper in omnibus noctibus facere et in consuetudinem vertere cogitauit, Christi tamen misericordia hoc diutius fieri passa non est. Alia autem nocte stagnum siccum sine aqua inuenit, et ad stagnum in crastino veniens plenum aqua repperit. Secunda similiter nocte iterum aruit stagnum, et die plenum inuentum fuit. Cum puella quedam naufragium passa nomen sancte Brigide inuocaret, siccis pedibus ambulans supra mare mortis periculum euasit. Puelle sancte Brigide, multis farine modiis a quodam diuite acceptis, aquam quandam transire non valentes, inuocato Brigide suffragio in alteram

[1] E. laginentium.

fluminis ripam cum oneribus suis subito translate sunt. Quedam puella Brigide virum quendam illicito amore seducta diligens, ad ipsum in nocte exire promisit. Dormiente autem sancta Brigida, de lecto surrexit et vehementi igne amoris vrebatur, et mira cogitationum perturbatio in eam irruit. Et timens deum et sanctam Brigidam, orauit dominum vt adiuuaret illam in tali angustia existentem. Inuento tandem consilio, et accenso igniculo, pedes in ignem misit, et ignis ignem extinxit, et dolorem dolor[1] vicit. Hec omnia Brigida, diuinitus docta, nouit; sed tacuit, vt puella paulisper temptata probari posset. Puella enim peccatum mane confitente, dixit sancta: 'Quia viriliter in hac nocte dimicando pedes tuos combussisti, ignis fornicationis in presenti non nocebit tibi, et ignis iehenne in futuro non comburet te.' Tunc beata Brigida pedes eius sanauit, et nullum combustionis signum in eis apparuit. Pluuia maxima per proiuinciam inundante, guttarum iniuria ab ortu solis vsque ad occasum messores Brigide non tetigit. Illuminato puero cecitate a natiuitate percusso; viro per septem vices elemosinam petenti septem arietibus erogatis numerus in grege diminutionem passus non est. Aquam sua benedictione in ceruisiam conuertit, et leprosis sitientibus abundanter porrexit. Lapidem crucis signaculo in sal mutatum, indigenti cum hilaritate dedit. Fortissimum quendam virum multos in ciborum voracitate excedentem a nimia comestione sanauit et, nulla virtute virium priuata, aliis hominibus in cibo similem fecit. Argentum orando diuinitus accepit et reum ductum ad iugulandum dato regi precio redemit. Tunicam vnam duobus pauperibus diuisit, et vtriusque pars integra tunica celesti virtute facta fuit. Daria virgo, cecitate percussa, Brigide sancte dixit: 'Benedic oculos meos, vt videam mundum sicut desidero.' Cumque benedictis oculis suis statim vidisset, ait: 'Iterum reclude oculos meos. Quanto enim quis mundo absentior fuerit, tanto deo presentior erit.' Tunc beata Brigida iterum reclusit oculos suos, sicut rogauit. Mulier quedam filiam suam mutam ad sanctam Brigidam duxit; quam cum [illa][2] vidisset, dixit puelle: 'Vis virgo permanere?' Nesciebat enim quod muta esset. Puella statim respondit: 'Quodcumque michi preceperis, ego faciam.' Et sic in virginitate permanens, vsque ad mortem eloquentissima permansit. Cum rusticus quidam vulpem in regis palatio videret, et putans quod non mansueta et familiaris esset,—variis enim artibus docta regi solatium facere solebat,—vidente multitudine occidit eam. Tunc alligatus et regi adductus, iubetur occidi, nisi alia vulpes ei similis in omnibus calliditatibus restituta esset, et vxorem et filios et omnia que habebat in seruitutem redigi. Quo audito, sancta Brigida preces ad deum pro misero fudit: et statim vulpes alia in currum ad eam intrans mansuete sedere cepit. Quam cum regi obtulisset, rex vulpem variis artibus et calliditatibus

[1] E. dolore. [2] So T.; om. in E.

ludentem videns, reum liberum placatus dimisit. Brigida autem ad sua regressa, vulpes dolosa in turbas se callide mouens ad loca deserta et antrum suum refugit. Quadam semel necessitate cogente mel a domino postulauit virgo sancta: et in pauimento domus sue quod petiit abundanter inuenit. Flumen quoddam de loco suo ad alterum locum mutauit; et vsque nunc, sicut ipsa disposuit, currit. Aues et anates sepe ad se venire precepit, et manu illas tangens et palpans, redire permisit. Nouem viri nephariis votis et iuramentis in kalendis iulii hominem interficere quendam se astringentes, predicatione sancte Brigide ab errore suo reuocari nullo modo potuerunt. Brigida tamen pro obcecatione cordis eorum deum rogante, contemplantur imaginem instar viri quem disposuerant iugulare. Quam continuo suis lanceis et gladiis confodientes, quasi post triumphum sui aduersarii cum armis cruentatis ad Brigidam ingressi, veritate cognita ad penitentiam conuertuntur. Mulier quedam pauper ligna sua telaria, in quibus texebantur tele, incidit et vitulum occisum coxit et cibum sancte Brigide et qui secum venerant parauit. Mane facto vitulum viuum et integrum, et ligna telaria restaurata inuenit. Tribus leprosis elemosinam petentibus vas argenteum dedit, et orta inter eos pro vase rixa, apprehensum vas contra lapidem iecit, et tres partes ponderis equalis subito fecit, et pauperibus dedit. Appropinquante autem die obitus sui, vocata puella alumpna sua, diem transitus sui ei predixit, et circa annum domini quingentesimum octauumdecimum kalendis februarii migrauit ad dominum.

[MS. Tib. adds: *Narratio*[1].

Non multum ante hec tempora Italia a Wandalis depopulata et multis in Affricam captiuitate detentis, Paulinus Nolane ciuitatis episcopus, multorum prediorum dominus, cuncta que habere potuit captiuis redimendis largitus est. Cumque nichil omnino superesset quod petentibus dare posset, quedam uidua aduenies precium pro filio suo captiuo redimendo postulauit. Cui ille: 'Mulier, quod possum dare non habeo: set meipsum tolle et uice filii tui in seruum trade.' Quo facto, gener regis, qui filium uidue captiuauit, quam artem nosset inquisiuit. 'Ortum, inquit, excolere bene scio.' Deputato itaque Paulino ad excolendum ortum, omnibus pauperibus in orto crescencia distribuit et uirentes herbas ad mensam domini deferre consueuit. Quodam tandem die domino suo secum (secretius loquenti) ait: 'Vide quid agas, et regnum (Wandalorum quomodo) disponi debeat prouide: (quia sub omni celeritate rex) moriturus est.' Quo audito, (rex ait: 'Ego) vellem hunc de quo loqu(eris videre.' Quem) cum rex subito conspexisset, (infremuit et gene)ro suo dixit: 'Verum est quod (audisti: nam nocte) hac sedentes in

[1] Cf. Vinc. Bell. Sp. H. XVIII. 37.

tribunalibus contra me iudices in sompnis uidi, inter quos simul iste sedebat, et flagellum quod aliquando contra christianos acceperam, eorum michi iudicio tollebatur. Percunctare quisnam sit, nam ego illum popul(arem uirum) ut conspicitur esse non suspicor.' (Tunc gener) regis a Paulino quisnam esset sec(reto inquisiuit). Cui ille: 'Seruus tuus (sum, quem pro filio uidue) suscepisti.' Cumque (instanter requireret ut) non quis esset, set quis in (sua terra fuisset in)dicaret, episcopum se fuisse (testatus est. Quod) ille audiens, ualde pertim(uit et humiliter dixit: 'Pe)te quod uis, ut ad ter(ram tuam cum magno honore reuertaris.' C(ui ait: 'Vnum hoc beneficium impendere (potes, ut omnes ciuitatis) mee captiuo(s relaxes.' Qui cuncti protinus in Af)fricana regione requisiti, pro uiri dei satisfac)cione relaxati sunt. (Nec multo post rex occubuit et fla)gellum quod [ad] sûam (perniciem dispensante deo pro) disciplina fili(orum accepit amisit. Et) uir dei qui se solum in seruicium (tradiderat), cum multis ad libertatem rediit][1].

¶ De sancto Brithuno abbate et confessore[2].

VEnerabilis Christi confessor Brithunus, ex progenie Anglorum originem ducens, diaconus sancti Iohannis Beuerlacensis episcopi diu permansit; quem pro vite sanctitate et laudabili morum conuersatione pre ceteris familiariorem et charum semper habuit, et in monasterio Deirwode, id est 'silue Deirorum'—quod modo Beuerlacus appellatur—ab eodem sancto Iohanne a fundamentis constructo, abbatem constituit. Sanctus enim Iohannes, senectute grauatus, dimisso episcopatu, in suo monasterio prefato, abbatis venerabilis Brithuni consilio, quatuor annis in angelica conuersatione degens vitam finiuit. Quo ad celos translato, venerabilis Brithunus abbas omni tempore vite sue, velut bonus alumpnus, magistri imitator effectus, in omni vite puritate, vigiliis, ieiuniis, orationibus ceterisque bonis operibus vsque ad vite finem perseuerauit. Erat enim virtutum amator, vitiorum persecutor, mundi huius contemptor, celestis regni desiderator, gregis sibi commissi custos fidelis et instructor, iustitie et pietatis executor indefessus, elemosinarum largitioni et hospitalitati deditus; et in quibus deo placere nouit, sedule ministrare et operam dare curauit. Cumque in omnibus operibus bonis vsque ad decrepitam etatem deo seruiens, sanctissimam vitam suam laudabili[3] fine compleuisset; idibus maii relicto seculo celestia conscendit, et in suo monasterio cum magno honore sepulturam accepit. Processu vero temporis, clarescentibus eius meritis et crebris mi-

[1] Collect in T (cf. Brev. Aberd.).

Sancte Brigide uirginis tue domine quesumus precacio tibi grata nos adiuuet et tuam nobis indulgentiam poscere non desistat, per.

[2] ed. in Act. SS. Boll. May III. p. 501. [3] E. laudabile.

raculorum signis, de consensu cleri et populi corpus eius sanctum de terra translatum est: Cuius reliquie iuxta feretrum magistri sui et instructoris sancti Iohannis episcopi, ad altare suum in ecclesia Beuerlaci duobus feretris diuise reconduntur.

[MS. Tibb. adds: *Narratio*[1].

Cum enim Atila rex Hunorum Franciam infestans et direpcionibus et cedibus miserabiliter lacerans, urbem Trecassinam obsideret, beatus Lupus, eiusdem urbis episcopus, super portam ascendens exclamauit quis esset qui sic indigenas molestaret. Cui ille: 'Ego sum Atila, flagellum dei.' Episcopus autem humilis gemens ait: 'Et ego sum Lupus uastator gregis dei et indigens flagello dei:' moxque portas reserari iussit. Illi autem diuinitus excecati, per portam ad portam neminem uidentes aut ledentes transierunt. [2]Andreas fundane ciuitatis episcopus dum quandam sanctimonialem feminam secum habitare permitteret; antiquus hostis cepit speciem illius oculis mentis imprimere, ut in lecto nephanda cogitaret. Quadam uero die Iudeus quidam Romam ueniens cum iam diem declinare cerneret, et ubi manere posset minime inuenisset, in quodam templo Apollinis ad manendum se contulit. Qui loci sacrilegium pertimescens, quamuis fidem crucis non haberet, signo tamen crucis se munire curauit. Nocte autem media eui(gilans, uidit sathanam sedentem et omnem eius miliciam ei adstantem. Et ueniens unus de malignis spiritibus adorauit eum. Cui ille: 'Vnde uenis?' Et ille: 'In quadam prouincia fui et ibi bella plurima) suscitaui et perturb(aciones multas feci) et sanguinem copiosum (effudi, et ueni nuncia)re tibi.' Et sathan (ait: 'Quanto tempore hoc fe)cisti?' Et ille: 'In t(riginta diebus.' Et sathan ait:) 'Quare to,t diebus hoc fecisti?' Et) ait assistentibus sibi: 'Ite (et flagellis eum) cedite et durius uerb(erate.' Et secundus ueni)ens adorauit, dicens: ('In mari, domine, eram) et commociones maximas (excitaui et naues) multas demergen(s homines quamplurimos occidi.') Et ait: 'Quanto tempore (hoc fecisti?' Et ille: 'In) uiginti diebus.' Et (iussit hunc similiter fl)gellari, dicens: 'In (tanto tempore ita modicum) laborasti?' Et terci(us ueniens ait: 'In quadam) ciuitate fui et rix(as in quibusdam nupciis ex)citaui et multam (sanguinis effusionem feci et) sponsum ipsum occi(di, et ueni nunciare tibi.') Cui et dixit: 'Qua(nto tempore hoc fecisti?' Et ille): 'In decem diebus.' C(um ergo singuli spiritus ex)ponerent quid egiss(ent, unus in medium pro)siliit et in quandam (carnis temptacionem de) sanctimoniali fem(ina Andree animum com)mouisse se asse(ruit, addens quod heri hora) uespertina usque ad(huc eius mentem traxerit ut) in terga eius bl(andiens alapam daret.) Tunc malignus spir(itus eum hortatus est ut perfice)ret quod cepisset, ut (illius ruine inter ceteros) singularem palmam teneret,

[1] Cf. Vinc. Bell. XX. 39. [2] From Leg. Aurea, p. 609.

(precepitque) ut quererent quisnam esset ille (qui iacere in) templo presumpsisset. Cum (autem missi spiritus) eum crucis misterio sig-(natum uiderent, terri)ti exclamare ceperunt: '(Vere uas uacuum, set) signatum.' Et protinus (illa malignorum) turba disparuit. Iudeus (episcopo omnia enarrauit), qui omnem mulierem a domo (sua remo)uit et Iudeum baptizauit.]

¶ De sancto Bertellino heremita et confessore[1].

QUoniam quanto intellectui nostro commodiferum fuerit ignotius, tanto noticia eius habetur preciosior: Beati Bertellini confessoris vitam ex antiquis historiis, omnia cum nequeam sancti describere gesta, pauca breui calamo scribere nitor. Ne ergo verborum prolixitas auditoribus[2] generet fastidium, compendiosam exaudiamus corditer veritatem. Bertellinus angligena, pia proles regia, generosus stirpe formaque, generosior fide catholica, vitam suam patriis negans commaculare lasciuiis transfretauit. Et cum quodam rege conuersatus hibernico, pre cunctis gratiam meruit dilectionis. Sed quia, causa maioris penitentie future, pater noster qui es[t] in celis, aliquando quosdam peccare non impedit, filie regis percussus amore, ipsam in partes anglicas pregnantem abduxit— Quod dico ne causa mirabilis penitentie sue peccatoribus ignoretur. Nemorum quippe densitate latentibus, ecce tempus pariendi, doloris terminus, merorisque fluuius eisdem precipue successit. O quam flebile puerperium! Bertellino obstetricis necessario querenti suffragium, mulier vna cum partu lupinis dentibus expirauit. Reuersus itaque Bertellinus, oppressionem illam peccati sui causa credens destinasse[3], triduum exequiali fungens officio, si tristetur non queratur. Solus vero ibidem deo deseruiens, penis prius inauditis, semper sua pre oculis habendo peccata, vere penitendo, vitam duxit contemplatiuam. Pius vero et misericors deus, cor contritum et humiliatum non despiciens[4], sed secundum multitudinem miserationum suarum remisit ei peccata multa; quoniam dilexit multum. Dilexit deum, dilectus est a deo. Magnificauit Christum bonis operibus, magnificatur a Christo multis miraculis. Temptauit virum sanctum spiritus malignus, dicens: 'dic vt lapides isti panes fiant.' Confudit Bertellinus dyabolum per oppositum temptationis: quia non petram [in] panem, sed econuerso panem in petram, ad dyabolice temptationis opprobrium, mutauit. Que petra loco qui nunc Bertelmesley[5] nuncupatur, miraculi scitur testimonium. Quo percepto prouinciales Bertellinum Christi charum, quasi prophetam venerabantur. Erat quidem in diebus illis dilectus deo et hominibus

[1] om. in T.; ed. from a MS. Rubeae Vallis collated with Capgr., in Act. SS. Boll. Sept. III. p. 449. The author of this life is said to be Alexander Essibiensis (Pits). It is based on the Vita S. Guthlaci. [2] Boll. auditorum. [3] r. destinatam esse? [4] r. despexit. [5] r. Bertelinesley?

beatissimus Guthlacus, de nobili genere Merciorum, ex illustrissimis parentibus originem ducens, in cuius natiuitatis hora manus quasi hominis celitus missa [contra] ostium domus extensa est, inestimabili fulgore choruscans: Que crucis signaculo ostium muniens, felici prefigurabat auspicio quod ille ad ortum procederet qui finali perseuerantia Christi crucem in suo corpore circumferret. Postquam enim quintumdecimum impleuerat annum, cepit ad militares actus iuxta illius etatis exigentiam feruentius estuare. Decoratus itaque cingulo militari, virorum fortium transcendit audaciam: adiunctisque sibi copiis militaribus, cepit in hostiles populos deseuire, vrbes, castella diuertere [1], de bellicis actibus suis cepit [2] inestimabiles titulos obtinere. Mirum tamen in modum in ipsa crudelitate armorum hostibus suis misericors erat, eisque de rapinis et predis tertiam partem refundebat: et quanto in armorum militia feruentior fuerat, tanto ardentius animum eius ad desideria militie spiritualis dominus accendebat. Recogitabat igitur dies suos in amaritudine, sciens quia breues sunt dies hominis, finis dubius, exitus horribilis, iudex terribilis, pena infinibilis: Valedicens commilitonibus suis, abiectis armis secularibus, recedens [3] ab eis iam non cogitat [4] nisi arma militie Christi. Porroque [5] sciebat sensus hominis esse ab adolescentia sua in malum [pronos] [6], nisi cohiberentur obseruantia regulari: Repyngdonam venit, vbi electus in sortem domini, caracterem tonsure clericalis accepit. Disciplinis itaque monasticis mancipatus, exhibebat corpus suum hostiam sanctam, viuentem, placentem deo: ibique psalmos et hymnos didicit, atque in scientia sanctorum infra biennium mirabili [7] facilitate profecit. Volens itaque Guthlacus anachoriticam ducere vitam, de Repyngdona recessit, et ducens secum duos iuuenes, quorum vnus erat predictus Bertellinus filius regis staffordensis populi—qui ob ipsorum vitam corrigendam ipsi viro sancto continue adheserunt—ad quandam insulam diuersis nemoribus, stagnis, et carectis variis deuenit, nomine Croyland[i]am, ibique eis tuguriolum pro palatio ex agrestibus glebis confecerunt. Recolentes etiam antiquos patres circumiuisse in melotis, in pellibus caprinis solitudines, iam non vestitu lineo vel laneo, sed pellibus caprinis crudis et rudibus vtebantur, [8] primis parentibus se conformantes [9], qui de loco voluptatis paradisi eiecti, pelliceas a deo tunicas habuerunt. Scientes quia non est regnum dei esca et potus, pane tantum [10] ordeaceo et aqua luculenta [11] cum magno moderamine vescebantur. Multo ieiunio continue, multisque [12] vigiliis carnem suam edomare studuerunt, quod ipsa cogebatur [13] spiritui humiliter deseruire. Iste, inquam, sanctus Guthlacus, (datum optimum donumque perfectum) descendens a patre luminum, contra spirituales nequitias

[1] Boll. evertere. [2] om. in Boll. [3] Boll. recessit, [4] Boll. cogitans. [5] Boll. Porro. [6] om. [7] E. mirabile. [8] E. Et in. [9] E. confirmantes. [10] E. tamen. [11] Vit. Guthl. lutulenta. [12] E. a multisque. [13] = ut . . cogeretur.

in ipsa insula multiplicia bella gessit, nunc a demonibus in aera gestus, nunc inter vepres et spinas tractus, nunc vi[1] in paludibus demersus ac diuersimode grauiter afflictus: consolatione sancti Bartholomei apostoli fortiter eos vicit, omnesque illas monstruosas acies de illa insula Croylandie, quam longi temporis prescriptione vendicabant, potenter eiecit ac procul imperpetuum relegauit. Isti duo sancti Guthlacus et Bertellinus in ipsa insula in diuino seruitio multis annis assidui commorantes, multa per eos fiebant miracula. Venit tandem tempus vt deponeret sarcinam carnis sue vir dei Guthlacus, quam longo vsu domare studuerat: egritudine repentina feria quarta ante pascha correptus est, atque Bertellino vnico contubernali[2] suo denunciat quod octauo die de hac plorationis valle transiret. Cumque ille in eiulatum et lachrymas prorupisset; 'noli inquit, fili mi, noli flere: ad laborum meorum stipendia vado, cum illo domino cui seruiui perenniter permansurus.' Quarto autem die egritudinis sancti Guthlaci celebratum est pascha: paschalis misse solempnitate premissa, et viatico nostre salutis accepto, Bertellino qui ei in mensa domini ministrabat, tanta sacri eloquii et misteriorum [profunditate][3] vsus est, vt non ille loqui videretur, sed potius angelus dei. Bertellinus itaque considerans in facie sancti viri[4] quod terminus sue depositionis instabat, cepit instantius ab eo querere, quod nunquam antea interrogare presumpserat; 'Adiuro te, inquit, pater, per misericordiam Christi, vt michi apertius reuelare digneris, quid sit quod a prima cohabitatione quam tecum habui, singulis diebus mane et vespere te cum alio loquentem mutuos sermones audiui, et cum quo verba promeres ignoraui.' Dei vero amicus consueta benignitate respondit: 'Instat, inquit, fili charissime, dies nouissimus, nec mentiri michi expedit, qui a primitiua conuersatione mea omne mendacium declinaui. Scias enim quod, ex quo ad heremum hanc me contuli, semper mane et vespere angelum mee consolationis habui, qui labores et temptationes meas celesti solatio releuabat[5], predicebat[6] futura, demonstrabat absentia, archanaque celestia que non licet michi nec expedit loqui, celitus indicabat. Hec autem, fili, sub silentio include, nec attemptes ea cuiquam mortalium nisi sorori mee Pege et Egberto anachorite vllo tempore reuelare.' Mane itaque sequenti suspiria et singultus, qui solent esse preambuli mortis, iam pectus beati viri sepe concusserant, ac de ore eius tanta odoris suauitas exalauit, ac si aliquis roseos flores sparsisset[7] aut balsamum effudisset. Nocte vero sequenti, cum sepedictus frater Bertellinus circa viri sancti custodiam vigiliis indulgeret[8], non sine magno stupore conspicit quod a media nocte vsque ad auroram totam domum candor lucis inestimabilis circumfulsit. Oriente vero sole, dilectus deo Guthlacus fratrem illum aduocans: 'Fili, inquit,

[1] E. vt. [2] E. contuberniali. [3] om. [4] Boll. viri dei, sancti om.
[5] E. reuelabat. [6] E. predicabat. [7] E. spercisset. [8] Boll. vacaret.

tempus est vt ad ipsum transeam cuius seruus sum, et tu arripias iter tuum;' extendensque manus ad altare, sacra se communione muniuit, oculisque ac manibus ad celum leuatis, in domino obdormiuit. Beatissimi viri Guthlaci transitum gloriosum celestis splendor presignauerat, vt[1] celestis lucis immensitas specialiter illustrauit. Nam cum sol esset in virtute sua radiisque meridianis vehementius estuaret, frater ille Bertellinus quasi currum[2] igneum a terris vsque ad celum erectum prospicit, cuius tanta claritas erat quod in comparatione illius solaris splendor luce illa inferior pallescebat. Bertellinus vero intollerabili timore correptus, fugiens nauiculam arripuit, et ad sanctam[3] Christi virginem Pegam, sororem beati Guthlaci, festinantius tendit. Illa vero cum Bertellino reuertente[4], funeri fraterno lachrymas debite pietatis indulsit, ac gratias agens, animam illius deo commendans, se etiam ipsius precibus commendauit. Exequiis igitur dicti sancti viri deuotissime celebratis, ac ipsius corpore tradito sepulture in ipsius oratorio, ipsa virgo Pega ad propria remeauit. Sanctus igitur Bertellinus gloriam omnino respuens temporalem, regem patrem suum adiit, et insulam quandam in diebus illis valde latitantem[5], ab eo heremitice habitandam petiuit. O quam mira filii religio, qui patris se visioni, sed non cognitioni ostendit[6]! Annuit rex eius petitionem[7], breuemque concessit insulam—ab antiquis Bethnei nominatam, a modernis vero Stafford—cui largam libentius dedisset regionem. Quo[8] nobilis heremita penitendo diu laborauit, spiritualiterque triumphando multis choruscauit miraculis. Rege quidem venerabilis heremite Bertellini patre vniuerse carnis metas naturaliter transgresso, facta est persecutio magna in partibus illis, et immensa auctoritate virium regalium alienus regni illius suscepit dominium. Qui cum vidit dei famulum Bertellinum in amenitate loci delectabilis[9] habitantem, ipsum proposuit eiicere; in hoc tamen parcendo religioni quod ei non viribus regiis, sed curiali insurrexit rigore. Bertellinus[10] quidem in necessitatis vrgentia parentum et amicorum suorum querente suffragium, non parentes sed diffidentes, non consiliarios[11] sed potius aduersarios inuenit, sedentes cum principibus in occultis vt destruerent innocentem, iuxta illud Salomonis: 'Proximo suo pauper odiosus est; amici vero diuitum multi.' Quippe parentele sue inique[12] degeneranti sententiam tenacis intulit maledictionis, que non tantum in quarta vel quinta progenie[13], sed vsque in hodiernum diem manifestis patet signaculis. O quanta religionis sue mirabilis fecunditas, qui in curia regia apparens responsurus, iura celando hereditaria, ius allegauit donationis. Lite tandem deducta, partes in duellica

[1] Boll. et. [2] Vit. Guthl. turrim. [3] E. sancti. [4] om. in Boll. [5] Boll. desertam. [6] E. ogendit. [7] Boll. petitioni. [8] r. Vbi. [9] Boll. delectabiliter. [10] Boll. Bertellino. [11] Boll. consolatorios. [12] Boll. iniquam. [13] Boll. generatione.

restiterunt[1] determinatione. O quanta mundi iniquitas! regia potestate pugilibus abundante, pauperi in Christo et humili non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Bertellinus itaque plenus gratia et fortitudine, prostrauit se in oratione, dicens: 'Deus in adiutorium meum intende; domine ad adiuuandum me festina. Domine deus meus, in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequentibus me et libera me. Extraneus factus sum fratribus meis, et non est qui consoletur me. Libera me et pone me iuxta te, et cuiusvis manus pugnet contra me.' Oratione finita, audiuit quandam vocem dicentem: 'Bertelline Christi chare, noli timere: exaudiuit dominus deprecationem tuam, dominus orationem tuam suscepit.' Mane autem facto iactans super eum curam suam qui non dabit in eternum fluctuationem iusto, obuiauit cuidam homunculo (quem melius appellarem fortitudinem archangelicam, vt patebit in sequentibus) cum auli et bidentili (!)[2] Bertellinum salutanti et dicenti: 'Domine, ecce in nomine patris et filii et spiritus sancti, vestri iuris presto sum defensioni.' Bertellinus vero gratia confortatus diuina (sciens quod spiritus vbi vult spirat: pro paruitate corporis non diffidens, sed memorans qualiter puer Dauid non corporis potentia, sed pneumatis gratia decem milia percussit Philistinorum; nec istud philosophicum tradens obliuioni: 'Corporis exigui vires contemnere noli') respondit ei dicens: 'Amice, omnipotenti gratia Christi bene venisti.' Beatus vero Bertellinus, Ihesu Christi famulus, nuncium dei diligenter suscepit, gratias agens deo, tempore vero statuto ipsum in locum duelli conduxit. Et respicientes turbe viderunt quendam Ethiope nigriorem, gygante terribiliorem, dentibus stridentem et ad pugnandum ferientem. Nuncius vero dei, corpore homunculus, spiritu archangelus, hilari vultu insultantem prestolabatur. Gygas vero horribilis rugitu prosiliens leonino, assultus minabatur impassibiles: Sed dei nuncius imperterritus, non quasi arte pugillatoria, sed virium infinita potentia, diuina fauente gratia, minimus[3] maximum decenter tenuit pedibus prostratum, clamantem, et voce magna dicentem: 'Bertelline serue dei, miserere mei.' Quo viso circumstantes si vniuersi mirentur, non miretur, dum minimus[3] maximum virtutis potentia tenuit deuictum; nec est aliquis adeo vesani capitis inuentus quin illud diuinum reputauerit miraculum. Vnde omnes qui ibi aderant, exceptis Bertellini parentibus, pedibus eius prostrati dixerunt: 'Peccauimus, iniuste egimus, iniquitatem fecimus: Pater sancte, nostri miserere.' Beatissimo igitur Bertellino venerabiliter a rege suscepto, cuncta que erant prius confiscata, iussu eiusdem regis viro dei sunt restituta. Omnes itaque viri ac mulieres totius prouincie deum timentes, beatum Bertellinum tanquam patrem suum spiritalem in vita sua venerantes,

[1] E. restituerunt. [2] MS. R. V. cum aulo et edentulo. [3] E. immunis.

in omnibus dilexerunt. Sanctus vero dei, gloriam et honorem timens temporalem, abiit in desertis montibus vagans vt nemorista; vbi vir sanctus[1] ieiuniis et orationibus[2] ac vigiliis multis deo deseruiens, vanitatem mundi respuens[3] vitam finiuit. Quinto vero idus septembris ad celestem transiens Hierusalem, accepit coronam[4] quam repromisit deus diligentibus se. Hic seruus est ille quem dominus inuenit vigilantem; cui dominus tradidit quinque talenta, et lucratus est alia quinque, et intrauit in regnum domini sui. Quod dominus noster in vita sua mirabiliter monstrauit, et post obitum suum valde mirabilius, crebris choruscantibus miraculis locum quem moderni[5] Stafford nuncupant: quia claudis gressum, mutis loquelam, surdis auditum, cecis visum, et aliis languoribus, amore sancti Bertellini, donec quidam in ecclesia sua commiserat homicidium, dominus cupitam[6] prestitit sanitatem. Erat enim in villa Stafford quidam homo nomine Willmot, cortuarii (!)[7] vtens arte: hic homo multis annis, fere sedecim, suorum visu caruit oculorum, ita quod non potuit de domo sua recedere sine duce qui illi in suis itineribus subueniret. Tandem multis elapsis annis ductus ad ecclesiam sancti Bertellini in ipsa villa Stafford, causa recuperandi sue egritudinis sanitatem[8], flexis genibus in oratione ante altare sancti Bertellini, dum sacerdos, tunc Iohannes Crostys appellatus, in missa obtulit eucaristiam summo patri, prefatus cecus, tunc visui restitutus, vidit primo illud venerabile sacramentum, summo deo gratias agens, qui ob amorem sancti Bertellini antiqua miracula renouauit[9]. Iste homo qui ad missam predictam sine duce venire non potuit, sine aliquo ducente se ad propria remeauit. Et sic tota vita sua sine oculorum grauamine vidit clare. Hoc enim miraculum anno domini millesimo tricentesimo octogesimosexto manifestauit deus in ecclesia antedicta. Oremus igitur summe beatitudinis clementiam, vt ad incrementum honoris beatissimi Bertellini confessoris, et fidei speique nostre confirmationem, merita sua solitis nobis manifestare dignetur miraculis; Vt[10] omnes eum corde venerantes deuoto, corporalem spiritualemque mereantur suscipere sanitatem, ac[11] de quacunque tribulatione ipsius implorantes auxilium, meritis et intercessionibus beati Bertellini petitionis sue salutarem consequantur effectum. In eo qui viuit et regnat per infinita seculorum secula. Amen.

¶ De sancto Cadoco episcopo et martyre[12].

SAnctus enim Cadocus, sancti Gundlei regis filius, cum in vtero matris sue Gladuse clausus esset, per singulas noctes in quatuor

[1] vir. s. om. in Boll. [2] Boll. add vacans. [3] Boll. spernens. [4] E. coram. [5] Boll. nunc. [6] E. cupidam. [7] r. cortilarii? or coctuarii? [8] Boll. recuperande sanitatis; sue egr. om. [9] Boll. renouauerat. [10] E. Vt cum. [11] E. ad. [12] Ed., from a MS. Rub. Vallis, in Act. SS. Boll. Ian. III. p. 218; the orig. Vita, in MS. Vesp. A. XIV., is ed. in Rees, p. 22.

angulis domus, in qua manebat, quatuor lampades igneo splendore choruscantes vsque ad partum filii vise sunt. Apparuit autem angelus domini in nocte qua natus est puer, dicens regi: 'Cras veniet ad te anachorita quidam sanctus[1], quem deuote suscipiens, humiliter implora quatinus filium tuum lauachro regenerationis purificet et nomen eius Cathinail appellet, eundemque post septennium litteris et moribus informandum suscipiat.' Quo facto, tempore quo natus est puer, celaria lacte et melle plena inuenta sunt. Cum autem cresceret infans, quicquid veniebat ad manus eius totum pauperibus erogabat. Sub vili habitu singulis[2] horis ecclesiam frequentans, et in nocte, modicum panis et aque, lautioribus cibis penitus abiectis, sumebat. Ad diuersos sepe ludos inuitatus, ad ecclesiam confugit, dicens: 'O ceca mens hominum, que semper transitoria appetit et eterna respuit! Videte quid sitis et ad quid facti estis. Nescitis quia dies domini veniet, quando risus vertetur in luctum, et luctus in gaudium?' Quodam die extincto igne precepit magister puero Catinail, id[3] est Cadoco, ignem ad coquendam escam deferre: et [cum][4] rusticus quidam illi ignem dare renueret[5], nisi carbones ardentes in gremio deportaret, [6]viuos in clamide carbones suscepit, et inusta veste ad magistrum suum attulit. Erectis autem in celum oculis, preces ad deum fudit quatinus rusticus ille cum farre suo suorum pariter fomento titionum concremaretur. Et intulit: 'Non ideo, domine, bonitati tue supplicaui, vt peccatorem illum in suo flagitio condempnari exoptarem, verum vt diuina potestas in hoc mundo sit[7] scelerosis manifesta, teque magis pauerent[8], et tibi ministrantibus resistere abhorrerent[9].' Quo dicto, rusticus ille cum trituratorio suo succensus exuritur. Discedens tandem a magistro suo, monasterium construxit et fratres multos congregauit. Profectus tandem Cadocus sine nummis et sacculo, et mare transiens, a regina quadam supplicatur vt a sterilitatis opprobrio eam liberare dignaretur. Cui ille: 'Vade in pace: deus det tibi petitionem quam rogasti.' Eadem autem nocte filium concepit, cui nato Elle[10] in baptismo nomen imposuit. Cadocus tandem Hierusalem veniens, loca sancta visitauit; cui et dominus gentium idioma, per quas transibat, contulit, variisque linguis loqui cepit. Post triennium vero rediens puerum Ellinum, sterilis regine filium, accip ens in humeris baiulauit, educauit et instruxit. Quia enim mater illum deo vouerat et sibi educandum et moribus informandum tradiderat, eum valde diligebat. Lictor quidam maliciosus post illius peregrinationem cum Bellinum[11] patruelem ipsius trucidasset, reditu sancti viri cognito, nimio pauore perterritus a facie eius celerius aufugit. Prosequente autem illum Cadoco, sub oculis eius, tanquam puluis aut fumus a facie venti, nutu tonantis euanuit.

[1] sc. Meuthius. [2] E. singularis. [3] E. in. [4] om. in E. and Boll. [5] Boll. renuit. [6] Boll. At ille. [7] Vit. esset. [8] Boll. paueant. [9] Boll. timeant. [10] Vit. Elli. [11] E. beliuum; Vit. Cimbelinum.

Tirannus quidam nomine Sawil cum suis sociis cibum viri dei et potum vi diripiens, ebrietati et crapule vacauit, et ad interficiendum Cadocum et fratres eius iter maturauit. Et ecce, coram oculis serui dei terra aperuit os suum, et absorpto cum suis satellitibus tiranno, fossa vsque in hodiernum diem ibidem in testimonium remansit[1]. Pascebat enim Cadocus centum cotidie clericos, totidem pauperes, et totidem viduas, preter aduenas et hospites ad illum crebro venientes. Licet enim abbas multos sub se monachos regeret, portionem tamen regni patris sui possidens indigentibus necessaria distribuit. Cum in cathedra sedens populos doceret, quinquaginta milites cuiusdam reguli, accipitres in manibus habentes, veniebant ad illum, vt escam ab eo violenter auferrent. Quibus ille quinquaginta panes, vnum porcum, et ceruisiam mitti iussit. Cumque ad sumendam paratam se locassent refectionem, terra ex insperato[2] dirupta in ictu oculi in profundum absorbuit[3] eos, esca permanente intacta. Quo viso, Iltutus illorum princeps, qui absens tunc erat, vestigiis[4] beati Cadoci prouolutus veniam petiit, et habitum monasticum suscepit. Superuenit quidam Hiberniensis ad locum in quo sanctus Cadocus oratorium fabricauit, qui operarios omnes sancti subtili artificio superabat. Inuidentes ob hoc ceteri ipsum nequiter interfecerunt, et amputato capite eius, et magno saxo circa truncum corpus alligato, in altum stagnum precipitatur. Cunque planctum filiorum occisi sanctus audisset Cadocus, cum suis clericis peruigil in orationibus pernoctauit, vt rem gestam dominus ei reuelare dignaretur. Facto autem mane, decollatus artifex caput in sinu suo gestans, et magnum lapidem supra tergum ferens, cruentus horrida specie viro sancto se ostendit; precisumque caput in hec verba prorupit: 'Serue dei, fige me supra collum in pristino statu, et que tibi incognita hactenus de hac re extiterunt denudabo.' Quod cum fecisset, indicauit ei nephas artificum et quomodo inuidia ducti illum flagitiose trucidarunt. Et ait sanctus: 'Elige quod vis[5], aut in hac vita nobiscum denuo viuere, aut in eternam vitam, cum deo perhenniter regnaturus, remeare.' Et ille: 'Domine, vt in eternam requiem regrediatur anima mea.' Et hoc dicto expirauit. Dux quidam Britonum tres milites Arthuri regis illustrissimi trucidauit, et Arthuro vbique eum persequente nusquam tutum locum reperire potuit, nullusque ipsum tueri ob regis fauorem ausus fuit, donec fuga fatigatus ad virum dei profugus venit. Qui illius miseratus labores, benignus[6] illum suscepit. Demum adquiescente ad preces sancti rege, a iudicibus determinatur[7] vt pro redemptione vniuscuiusque occisorum Arthurus rex tres boues optimas susciperet. Huiusmodi enim iudicium apud Britones a regibus priscis sanccitum fuit. Arthurus tamen vnicolores[8] vaccas renuit, et

[1] Boll. perseuerat. [2] E. inspirato. [3] E. obsorbuit. [4] E. vestigii. [5] Vit. mavis. [6] Vit. benignius. [7] Boll. decernitur. [8] T. E. vnicoloris; Vit. vni coloris.

in anteriori parte rubeas[1] et[2] in posteriori candidi coloris distinctas plurima tergiuersatione gestiuit. Iussu ergo Cadoci adducte[3] sunt nouem vacce, et fusis ad deum precibus in prelibatos colores mutate sunt, et inter manus tenentium illas in conspectu regis in filicis fasces transfigurantur. Quo viso, super iniusta petitione veniam humiliter rex Arthurus flagitauit. Cum regulus quidam vicinam regionem, incolis offensus, congregato exercitu vastare vellet, populi regionis perterriti sanctum Cadocum exorantes, dixerunt: 'Domine, adiuua nos, et erue nos de manu regis huius: quia quecunque petieris a deo impetrabis.' 'Constantes, inquit, estote et nolite timere; ad nichilum deducet dominus inimicos nostros.' Cumque nocte illa cum clericis preces deo fudisset, mane facto columpna nubis precedebat eum: que tentoria regis operiens diem obscurauit, vt nullus alterum videre posset. Et accedens vir sanctus ad regem dixit: 'Salue, rex. Queso, inquit, si in oculis tuis gratiam inueni, verba mea bene suscipe.' Cui rex: 'Loquere,' inquit. 'Vtquid, inquit sanctus, ad patriam meam armata manu predandi vastandique causa aduenisti, presertim cum id non meruissem?' Et ait rex: 'Fateor me in te peccasse; quod stulte egi, propicius et misericors veniam concedendo remitte, et tua intercessione tenebrositas ista discedat.' Sanctus ait: 'Remittantur tibi pregrandia facinora tua.' Et adhuc eo loquente, lux estiua desuper effusa nimiam serenitatem in castris infudit. Et procidens se rex in faciem suam, gratias ei retulit et deum glorificauit. Filius cuiusdam regis cum multitudine copiosa ad diripiendas possessiones Australium Britonum, et terram penitus depopulandam venit. Cuius equites cum ignem in horreum sancti Cadoci misissent, et tantum fumari posset, fumus instar lignei postis recto tramite vsque ad papilionem filii regis tetendit, et lumen oculorum omnium obcecauit. Orante autem sanctum Cadocum cum humilitate filio regis et veniam petente, priscam[4] luminum aciem cum suis recepit. Congregatis autem discipulis suis, ait illis: 'Quoniam quidem[5] diuino nutu ter Hierosolimam, septiesque Romam pro dei amore profectus sum, superest vt orandi gratia ad ecclesiam sancti Andree in Scocia proficiscar.' Quo cum pergeret, apparuit ei angelus domini dicens: 'Dominus deus tuus per me tibi precipit ne hinc discedas, sed septem annorum spacio gratia conuertendi populum ad Christi fidem in hoc loco persistas.' Ibi vero[6] populum docuit, baptizauit, cunctosque languidos curauit. Quadam vero die dum terram ad construendum monasterium foderet, os colli cuiusdam prisci gigantis monstruosum ac incredibilis quantitatis inuenit. Et admirans sanctus dixit: 'Non ad escam neque ad potum vadam, sed erit michi oratio pro cibo, lachryme pro potu, donec hoc prodigium nobis a deo propaletur. Eadem nocte angelus domini apparens ei dixit: 'Ecce clamor ora-

[1] Vit. rubei. [2] om. in T. [3] E. adducti. [4] Boll. pristinam. [5] Boll. Quandoquidem. [6] Vit. igitur.

tionis tue ad deum ascendens exauditus est: Cras enim veteranus gigas resuscitatus, vester fossor quoad uixerit, erit.' Mane autem facto, immanis et horribilis stature gigas aduenies, pedibus sancti prouolutus sic inquit: 'Sancte Cadoce serue dei, tuam efflagito benignitatem quatinus miseram animam meam, in diris inferni supliciis hactenus cruciatam, illuc denuo remeare nequaquam permittas.' Et interrogatus quis esset et de qua gente, ait: 'Vltra talem montem quandoque regnans, cum semel cum meis predonibus diripiendi et vastandi causa huc venissem, rex istius terre me et exercitum meum commisso graui prelio trucidauit.' Requisitus de nomine suo, 'Cau'[1] ipsum vocari dixit. 'Letare, inquit vir dei, et alacer sis animo: nam michi a deo concessum est te diutius in hoc seculo victurum; et post presentis vite cursum, si deo fidele deuotumque obsequium exhibueris, ac meis preceptis obtemperaueris, anima tua ad perhennem gloriam cum deo regnatura migrabit.' Vsque ad obitum suum fodiendo et laborando in eodem loco permansit. Rediens sanctus ad monasterium suum, inuenit Gildam nobilem scolasticum cum pulcherrima quadam campanula de Hibernia illuc aduenisse. Cumque decor, et sonus colorque Cadoco placuisset[2], Gildam sibi nolam vendere implorauit. 'Non, inquit ille, vendam, sed super altare sancti Petri offeram illam.' Et cum nullo precio eam vendere se assereret, Romam profectus ostendit eam Alexandro pape, dicens: 'Hanc nolam a me fabricatam et ab Hibernia huc delatam, deo et sancto Petro offero.' Et cum nullum omnino sonum pulsata redderet, admirans papa, qualiter hoc fieri posset inquirit. Et auditis que a Cadoco dicta fuerant, benedixit nolam, et ait: 'Hanc campanulam a me benedictam et consecratam beato Cadoco reporta, quatinus in hac omne principale iusiurandum fiat. Si quis enim super ipsam periurii crimen incurrerit, nisi dignam penitentiam egerit, hic et in futuro procul dubio anathema erit. Ego enim gentis illius incredulitatem rebellemque ceruicositatem audiui, ideoque illam eis mittam vt per eam fedus et pacem concorditer sacramentis[3] faciat[4].' Allata autem beato Cadoco nola dulcem sonum audientibus et desiderabilem reddidit. Asserunt enim Britones, pro sancti Cadoci amore per hanc nolam duos mortuos ad vitam dominum resuscitasse. Sanctus enim Cadocus fontem iugiter manantem de terra produxit; fluuium quendam magnum virga quam manu gestabat, ter percussit, et cum vigintiquatuor sociis siccis pedibus pertransiuit. Cum sancti Cadoci oues die quadam pascerentur, ecce duo lupi superuenientes pluribus ouibus laceratis, nonnullis rapacibus morsibus necatis, brachium maris transnatare ceperunt. Qui cum ad medium venissent, diuino iudicio in lapides transformati sunt. Dum autem de monte sancti Michaelis in Cornubia venisset et sitim maximam passus

[1] E. T. can. [2] Vit. placuissent. [3] E. sacris. [4] Vit. faciant.

esset[1], in loco arido baculum fixit: et statim fons largifluus de terra scaturire cepit. Orauitque vt cuncti languidi illuc accedentes suorum morborum medelam reciperent, venenosas pestes illa aqua extingueret, vermesque cunctos de ventre potantium proiiceret. Iuxta enim fontem illum in Cornubia in honore sancti Cadoci fundata est ecclesia magna. Apparuit angelus domini beato Cadoco dicens: 'Deus decreuit te iam de terra Britannie discessurum.' Et ille: 'Omnia que michi precepta fuerint a domino, libens effectui pro posse mancipabo; sed qualiter hinc discedam, penitus ignoro.' Angelus ait: 'Cras enim ad locum in quo post predicationem solebas quiescere, perges, et ibi subito nubes lucida operiet te: atque sic super eam transueheris ad ciuitatem beneuentanam. Eadem hora qua de nube descendes, abbas illius vrbis in tua presentia sepultvre honorifice tradetur, in cuius loco monachi te abbatem constituere maturabunt.' Eadem nocte idem angelus priori beneuentane ciuitatis in visu apparuit ita dicens: 'Cras quidam clericus sapiens britannus, seruus dei electus, ad vos huc venturus est, quem abbatem super vos ordinari et constitui pontifici[2] obnixius supplicate. Ipsum enim elegit deus vt abbatis vestri vice vobis subrogetur; "Sophias"-que apud vos vocabitur, quia sapientia dei plenus est.' Cadocus autem mane surgens Ellenum discipulum suum loco sui ordinauit abbatem. Et cum adhuc discipulis sermonem faceret, ecce claritas dei repente omnes circumfulsit, et non valentes tanti luminis ferre claritatem, proni pariter in facies suas super terram ceciderunt. Beatus autem Cadocus in nube alba[3] raptus, ab oculis eorum euanuit: et quasi in palpebre motu in ciuitate beneuentana de nube descendens, inter sepelientes abbatem visus est. In eadem hora cuncta monachorum congregatio, cum episcopo abbatem eum constituit, et Sophiam illum nuncupauit. Defuncto demum illius ciuitatis episcopo, apparuit angelus domini beato Sophie, precipiens ei quatinus episcopatus ordinem susciperet. Eadem vero nocte idem angelus archidiacono in sompnis iussit vt sequenti die remota dilatione sanctum Sophiam ad pontificatus gradum diuina iussione promoueret. Quo mane cunctis clericis per ordinem reuelato, vnanimi omnium consensu ad episcopatum[4] assumptus est. Angelus autem domini demum in visu noctis apparuit ei dicens: 'En a domino deo tuo datur tibi optio: nunc elige quo exitu hanc letalem vitam deserens ad regnum velis migrare perpetuum.' Qui respondit: 'Quoniam enim martyrium omni morte in conspectu domini preciosius inuenitur, illud eligens pre ceteris exopto.' Et angelus: 'Robustus, inquit, esto corde et animo, quia dominus tecum est. Cras etenim rex quidam crudelis ciuitatem hanc ingrediens depopulabit eam, et miles quidam ipsius monasterium ingressus, diuina misteria te celebrante[m][5] super aram

[1] Boll. sustineret. [2] Boll. a pontifice. [3] Boll. candida. [4] Boll episcopatus gradum. [5] E. celebrante.

atrociter haste cuspide terebrans trucidabit.' Sanctus Sophias inde gratias agens deo, dixit: 'Promptus ad martyrium factus sum: hac enim nece dominus noster Ihesus Christus, et apostoli eius, multique alii mundum triumpharunt et celestis regni gloriam adepti sunt.' Hora prima cum missam celebraret, tirannus cum suo exercitu suburbia deuastauit: et eques quidam ecclesiam cum furore intrans, sanctum Sophiam dominici corporis et sanguinis consecrationem libantem lancea penetrauit. Qui oculis ad celum erectis, animam suam domino commendauit dicens: 'Domine Ihesu Christe, accipe spiritum meum, et ne statuas huic hoc peccatum, quoniam ignorauit quid egit. Domine deus omnipotens inuisibilis rex, Ihesu Christe saluator, postulationem meam exaudi et presta vt qui ossium meorum partem aliquam possederint[1], virtutes faciant, demones procul pellant, et omnis ab eis pestis absistat; et qui corpori meo honorem exhibuerit in terris, dimissis peccatis te semper glorificet[2] in celis.' Nec mora, vox de nube candida[3] facta est, dicens: 'Cadoce famule mi, ascende ad regnum patris mei, et que postulasti faciam tibi, et non contristabo te, quoniam in morte mei memor es tu. Quicunque in tribulatione magna nominis tui memor inuocauerit me, amen dico tibi quia a tribulatione sua placabilis et propicius liberabo eum.' His auditis, nono kalendas februarii in manus dei spiritum emisit. In eius enim honore fundata est ibi ecclesia magna super sepulchrum eius, in qua nullus Britannus intrare permittitur: Futurum est enim, vt asserunt ciues, quendam Britonem ex suo in Britannia monasterio, scil. Lancaruan[4], illuc aduenire et reliquias corporis sancti furto inde quandoque auferre. Quinimo, quod grauius est, post ablationem corporis sancti fontem illum, qui secus est vrbem, quem ad operariorum vsum in edificatione murorum ciuitatis per illius preces de tellure manare fecit, velut mare super totam vrbem et illius habitatores inundaturum presagiunt.—Distat enim locus predicti monasterii modo[5] in Wallia a Coubrige tribus miliaribus, et est ibi ecclesia parochialis in plano sita.

¶ *Narratio*[6].

Illis diebus sanctus Arnulphus, sancti Remigii discipulus, cum in ecclesia quadam solus oraret; cuiusdam peccatoris anima, quam dyabolus ad inferna trahebat, exuta[7] a corpore, clamare cepit: 'Sancte Arnulphe electe dei, succurre, et hos impetus inimicorum comprime.' Tunc ille hoc luctu commotus, largissime flens orauit: et anima ad corpus rediit, et[8] reuixit.

[1] E. possiderint. [2] T. glorificent. [3] Boll. lucida. [4] E. lancarnan. [5] om. in Boll. [6] Cf. Vinc. Bell. XXI. 25. [7] V. B. exutam. [8] V. B. et homo.

¶ De sancto Carodoco heremita[1].

AMicus dei Carodocus, de Cambria oriundus, et de prouincia Breghennoc, parentibus non infimis propagatus, originalem lineam duxit: et litterarum studiis deditus, dum virgam timuit et verba doctorum, non parum in doctrina profecit. Demum relictis litterarum disciplinis, curiam[2] Resi Soutwallie principis adiens, eius se famulatui subiicere curauit. Princeps autem ipsum magno diligens affectu, duorum leporariorum, quos diligebat, ei custodiam assignauit. Erat enim affabilis, liberalis, et morigeratus: In lira quoque et musicis instrumentis plurimum doctus erat. Cumque aliquamdiu in obsequiis illius principis deuotus et sedulus extitisset, domino disponente contigit, vt dictos leporarios casu fortuito amitteret; quatinus electus eius ad vtiliora et que sunt appetibilia, tali relicta vanitate, transiret. Vnde princeps et dominus[3] eius valde offensus, membrorum mutilationem et mortem ei minabatur. Cui et Carodocus respondit: 'Si longa et laboriosa seruicia mea adeo paruipenduntur, sicut ex verbis istis euidenter apparet; illi de cetero principi labores meos et obsequium impendam qui mercedem vberem pro labore modico donare nouit; qui canes hominibus non anteponit, nec morte, sed vita eterna suos remunerat seruitores.' Nec mora, de lancea sua sibi baculum faciens, votum deo vouit quod ab illo die et deinceps vitam celibem duceret et monachalem. Assumptis autem secum quibusdam sociis, versus landauensem[4] ecclesiam et eius episcopum iter dirigit. Et cum per montana pergens victualibus careret, dominus, qui suos in necessitate non deserit famulos, victualia sufficienter et abunde prouidit. Capream enim sagitta transfixam inuenientes, absque difficultate ceperunt, et cibum inde illis parauerunt. Veniens itaque Carodocus ad episcopum, coronam clericalem ab ipso suscepit: et in ecclesia sancti Theliai aliquanto tempore deo seruiuit. Videns tandem locum illum, propter nimiam hominum frequentiam, religioni sue et proposito minus accomodum; inde secedens, ad ecclesiam sancti Kinedi accessit, que tunc quasi deserta fuit. Casa igitur iuxta cimiterium edificata, spinis ac tribulis non sine labore grandi locum purgans, vix post triduum ecclesiam introire valebat. Sic enim[5] olim contigit apud Meneuiam. Cum enim vrbs meneuensis per piratas, ab insulis Orchadum longis nauibus aduectos, exigentibus incolarum peccatis, crebra infestatione per septennium fere desolata fuisset; sacerdos quidam religiosus, spinas et tribulos extirpando, ad tumbam sancti confessoris Dauid vix septimo die peruenit. Cum autem Carodocus monasterium illud laudabili conuersatione aliquamdiu illustrasset, apparuit ei angelus domini, dicens: 'Frater Carodoce,

[1] Ed. in Act. SS. Boll. Apr. II. p. 151; extracted perhaps from a life by Giraldus Cambrensis, bishop of S. David's. [2] E. curam. [3] E. domus. [4] E. landanensem. [5] Boll. etiam.

non hic diu habitare, nec vite cursum iuxta propositum tuum, deo aliter disponente hic adimplere debes: Ecclesia namque meneuensis et vita tua et morte decorabitur.' Veniens ergo Meneuiam, infra tempus breue ad sacerdotium meruit promoueri. Et cum de virtute in virtutem excresceret, puellam quandam tumore horribili et ydropico turgentem manu tangens, euanescente statim tam languore quam tumore, plene restituit sanitati. Cementarios et operarios cuiusdam sue ecclesie, quadam sexta feria, de paucis pisciculis refecit. Oblatis ei duodecim allecibus; cuidam elemosinam petenti, cum aliud ad manum non haberet, cum seruo suo illa[1] dare iussisset, et ille tardaret; ecce alius aduenies duodecim denarios ei dedit, quos simul cum allecibus pauperi hilari vultu errogauit, dicens: 'Accipe donum dei: non enim propter nos, vt estimo, sed magis propter te nobis misit hoc deus.' Vespere vero minister aduenies, allecia[2] vbi prius reposita erant, inuenit. Cum autem post hec in insula, nomine Ary, deo deuotum prestaret obsequium, norwagenses pirate superuenientes, ipsum et socios suos rapiunt, et ad naues secum adducunt. Austro enim ad vota flante nocte tota velificantes, mane iuxta insulam se esse viderunt. Quo viso, barbari et increduli, pauore et horrore percussi, virum sanctum cum suis ad terram dimiserunt. Cumque socios suos ad terram de insula misisset, affuit ei sathanas et visibiliter in forma humana apparuit; cui et ait: 'Quid me, miser, persequeris in vanum? Nichil in me per dei gratiam reperies.' Et demon: 'Ne solus hic remaneres et absque seruitore, certe tibi seruiturus accessi, non rogatus.' 'Vade, inquit vir dei, sathana, humani generis inimice, quia non curo seruicia tua.' Iterum enim, cum magno vir sanctus manuum labore fatigatus tunicam exueret, zonamque proiiceret, affuit sathan et zonam cum marsupio furtim abstulit. Expedito autem labore zonam querens, et nequaquam inuenire valens; vidit malignum non longe ioculantem et saltantem. 'Num tu, inquit, miser, que amissa sunt asportasti? Adiuro te per nomen domini, quatinus ablata restituas, licet inuitus.' Et factum est ita. Cumque in illa insula, propter irruptiones barbarorum, amplius manere non posset; assignauit ei episcopus meneuensis monasterium sancti Hismaelis in rosensi prouincia, vulgariter Ysam vocatum. Vbi cum aliquamdiu moram trahendo deo famularetur, superuenerunt flandrenses viri, armis robusti, ab Anglorum rege Henrico primo cum vxoribus et liberis illuc transmissi: qui expulsis Wallensibus terram inhabitare ceperunt. Qui cum incolas regionis expulissent, Caradocum modis omnibus eiicere nitebantur. Vnde cum quidam crudelis, nomine Ricardus Tanchard[3], oues eius et armenta, de quorum lacte pauperes recreare solebat, biduo inclusa retinuit[4]; commotus inde vir dei, ad deum preces fudit quatinus crudelitas hec

[1] Boll. illos. [2] B. alleces. [3] T. tanchardi. [4] T. detinuit; Boll. retinuisset.

et obstinacia diu impunita non maneret. Nec mora, superuenit vxor eiusdem viri, virum sanctum suppliciter rogans quatinus pro inopinato iuuenis casu diuinum auxilium implorare dignaretur: Nam subito quasi in terram corruerat, quasi ad mortem. Cumque ad preces sancti conualuisset, et in nullo humiliatus nec correctus esset; dum venationi intenderet, ceruus quidam vsque ad maris ripam ipsum precedens, et ipse calcaribus equum vrgens, a rupe quadam in precipitium se dedit et continuo expirauit; nec de ceruo nec corpore iuuenis quicquam postea inueniri potuit. De monasterio autem sancti Hismaelis per spacium stadiorum septem ad preces sancti Carodoci mare se retrahens, viam viro dei siccam dedit. Cum quodam paschali tempore ministerio[1] altaris se pararet, ecce viri duo, stolis albis induti, mensam auream deferentes ad ipsum introire visi sunt; et erat scriptum in mensa: 'Sequere nos: Habemus enim cibum manducare, quem tu nescis.' Perlecta autem scriptura, diem obitus sui imminere intellexit. Et volens diem scire: 'quando, inquit, in conuiuio vestro cum fratribus meis epulabor?' 'Ad cenam, inquiunt, agni prouidi;' nichilque amplius adiicientes, recesserunt. Quarta vero postmodum feria febre correptus, fratribus ait: 'Scitote, fratres charissimi, quod die dominica anima mea, carnis ergastulo soluta, ad dominum, quem dilexit et concupiuit, migrabit.' Obiit autem anno domini millesimo centesimo vicesimoquarto; et in meneuensi ecclesia cum magno honore sepulture traditur. Post multos vero annos, cum corpus eius, congregata multorum copia virorum, transferretur, incorruptum et incontaminatum repertum est. Cuius digitum cum Willelmus Malmesburyensis, monachus et historiographus insignis, deuotionis gratia abscidere et secum forte auferre temptaret; sanctus, quasi sentiens membrorum abscisionem, collectis in volam digitis et simul in palmam replicatis, manum manica subtraxit. Quo viso, perterritus monachus a sancto humiliter veniam postulauit.

¶ *Narrationes*[2].

Cum enim gens Hunorum perfida cum rege suo Athila Aurelianensium menia vallans ad vrbis interitum[3] aspiraret,[4] sanctus Anianus episcopus, sanctorum reliquias gestans, super murum ambulando preces domino fundebat. Tunc miser quidam sacerdos, a barbaris captus, his verbis eum alloquitur: 'Quod tu modo agis vnusquisque nostrum in ciuitate sua studiose peregit, sed nil profuit.' Hec locutus, diuina vltione statim cecidit mortuus, perpetua pena condempnatus. Hostilis interim exercitus tela iactabat, et arietibus murum quatiebat. Tunc fugiente ad ecclesiam populo, episcopus hortabatur eum sperare in domino; ipse vero murum ascendit et tacitus celum aspiciens orauit. Cumque sibi domini auxilium adesse sensisset, repente

[1] T. misteriis. [2] Cf. Vinc. Bell. XIX. 13. [3] E. interiatum. [4] T. E. et s.

contra barbaros expuit: tantaque subito cum sputo pluuie moles descendit, et impiorum impetum quatriduana inundatione compressit, vt cateruam hostilem a muris fugere cogeret. In Thebaide enim erat cenobium, in quo plus quam quinque milia fratrum sub vno abbate degebant. Tantaque fuit obedientia omni euo, quanta non potest apud nos vnus vel vni obedire. Informabantur enim nullas penitus cogitationes prurientes in corde celare, sed confestim, vt exorte fuerant, eas suo patefacere seniori, nec super eorum iudicio quicquam sue discretioni committere, sed illud credere malum esse vel bonum quod discusserit senioris examen. Generale namque et euidens indicium dyabolice cogitationis esse pronunciabant, si eam seniori confunderentur aperire. Tanta obseruantia obedientie regula custodiebatur, vt absque prepositi sui scientia vel permissu non solum non audebant cellam egredi, sed nec naturali necessitati satisfacere sua auctoritate presumebant. Sicque vniuersa complere quecunque fuerant ab abbate precepta, tanquam si a deo essent celitus edita, sine vlla discussione festinabant. Summe reputabantur delitie, si herba sale condita, quam lapsamum vocant, aqua diluta, ad refectionem fratrum apponeretur. Cum autem sonitum audierunt, ad orationem seu ad opus, certatim proruperunt, ita vt, qui opus scriptoris exercebat, quam repertus fuerat inchoasse litteram, finire non audebat. Inter quos nullum peculiare opus, non dico effectu, sed nec cogitatione quidem ab aliquo penitus affectabatur. Nos, inquit Cassianus, miserabiles, quid dicemus, qui in cenobiis commorantes, cura et sollicitudine[1] constituti, peculiares circumferimus claues? quique ita nonnunquam pro vilibus nullisque rebus accendimur, eas velut proprias vendicantes, vt siquis vel digito quicquam ex his contrectare presumpserit, tanta contra eum iracundia suppleamur, vt commotionem cordis nostri reuocare vix possimus? Hec Cassianus.

¶ De sancto Carantoco confessore[2].

REx quidam nomine Keredicus multos habuit liberos[3]: quorum vnus, nomine Carantocus, puer bone indolis, que deo placita erant implere cepit. Venerunt demum Scoti et omnem quasi regionem pugnantes occupauerunt. Keredicus vero rex, senectute et bellis fessus, cum inimicis resistere non posset; seniores populi sui dixerunt ei: 'Senex es, domine, nec amplius dimicare potes: oportet nos Carantocum filium tuum ordinare in regem.' Quo audito Carantocus, plus regem celestem terreno regno diligens, et domini sui voluntatem quam humanum fauorem, fugam iniit, et emptis a paupere pera et baculo, iter arripuit: et precedentem sibi a deo

[1] E. sollicitudini. [2] Abridged from the Vita in MS. Vesp. A. XIV, ed. in Act. SS. Boll. May III. p. 583, Rees, p. 97. [3] E. libros.

missam columbam sequens, vsque ad quendam locum satis amenum peruenit: vbi constructa ecclesia, manere cepit, et deuotas deo laudes persoluit. Ab annis enim puericie puritatem et innocentiam amplectens, perrexit tandem ad Hiberniam, amore sancti Patricii allectus. Quo cum peruenisset, inito consilio dixerunt vt separarentur[1], vnus ad sinistram, et alter ad dexteram: quia multi clerici cum illis ambulabant; et vt conuenirent vna vice in anno condixerunt. Triginta autem annis ante natiuitatem sancti Dauid episcopi Carantocus in Hibernia conuersari cepit: et quocunque ibat, angelus domini in similitudine columbe comitabatur eum; et mutauit nomen eius in lingua eorum Cernath. Quocunque ibat, virtutes et prodigia faciebat, multa hominum milia variis morbis afflicta sanauit, videlicet cecos, claudos, surdos et mutos, et quacunque infirmitate detentos. Beati enim Cernachi, qui et Carantoci, opera, miranda nimis et commendanda, leguntur in Hibernia, et gratia que apostolis data est, in illo etiam impleta fuit. Mirabilis enim miles Christi extitit, et spiritalis abbas, longanimis preceptor, iusta omnibus nuncians. Per multos annos viuens, incredibilia[2] peccatorum crimina dimisit, preces per singulos dies et noctes innumeras fudit; et postquam multos in Hibernia populos ad fidem conuertisset, et multa miracula pro ipso deus ostendisset, venit ad regionem suam Kereticam, ad suam speluncam, cum clericis multis. Et dedit illi dominus altare honorabile de excelso, cuius nemo colorem intelligebat; et ad Sabrinam amnem tandem veniens, misit altare in mare, vt precederet vbi deus vellet illum venire. Illo vero tempore Catho et Arthurus regnabant in patria illa: et venit Arthurus circuiens vt inueniret serpentem ingentem et terribilem, qui multos agros vastauerat. Venit autem Carantocus et salutauit Arthurum; qui gaudens accepit benedictionem ab illo. Et interrogauit eum sanctus vtrum audisset vbi applicuisset altare suum. Et ille: 'Si habuero precium, nunciabo tibi.' 'Quod precium, inquit sanctus, postulare vis?' Rex ait: 'Vt educas[3] serpentem qui prope est tibi, si seruus dei es vt videamus.' Tunc vir dei perrexit et orauit ad dominum: et illico venit serpens cum sonitu magno, quasi vitulus[4] ad matrem currens; et inclinauit caput suum ante seruum dei, quasi seruus domino suo obediens, humilis et oculis lenis. Et misit stolam suam circa collum eius, et deduxit illum quasi agnum. Et erat collum illius quasi collum tauri, et vix stola circuiri poterat. Et perrexerunt pariter ad arcem, et salutato rege Cathone, bene suscepti sunt ab eo. Et adduxit vir dei serpentem in mediam aulam, et conati sunt aliqui occidere illum, nec permisit sanctus illum occidi, sed dixit quod ex verbo dei venisset vt deleret peccatores qui[5] in loco illo erant, et vt ostenderet virtutem dei per illum. Et perrexit sanctus extra portam arcis et

[1] E. seperarentur. [2] Vit. incredulis. [3] Vit. deducas. [4] T. vitulum. [5] E. que.

soluit illum, et imperauit vt discederet et nemini vnquam nocere presumeret. Et factum est ita. Et accepit vir dei altare suum, quod cogitauerat Arthurus in mensam edendi facere, sed quicquid super illam apponebatur, in longinquum excutiebatur. Post hec venit viro dei vox de celo vt mitteret altare in mare; et cum hoc fecisset, misit ad Cathonem et Arthurum, vt interrogarent de altari. Et nunciatum est illis quod ad ostium cuiusdam fluminis applicuit. Et dixit rex: 'Date illi duodecim partes agri, vbi altare inuentum est.' Vbi edificata ecclesia, viuere cepit. Nec multo post venit iterum vox illi de celo vt relicta terra natiuitatis sue, in Hiberniam peregrinus pergeret. Vbi in senectute bona, plenus sanctis operibus quieuit in pace, xvii. kal. iunii, et sepultus est in ciuitate sua, que a nomine suo vocata est Chernac.

[MS. Tib. adds: *Narratio*[1].

Legitur enim in Vitis patrum quod nunciabatur cuidam episcopo quod due matrone impudice uiuerent. Qui commotus ex hoc suspicatus est ne forte et alie huiusmodi essent; ad deprecandum deum se conuertit, ut inde certus effici mereretur. Post missam uero dum accederent singuli ad communionem, per uultus eorum cernebat animas, quibus unaqueque anima subiaceret peccatis. Et peccatorum quidem hominum uidebat facies nigras, quasdam uero tanquam ab estu exustas, oculos rubeos atque sanguineos; alios autem eorum claros quidem facie, candidos uero amictu. Et alii quidem dum acciperent corpus domini, exurebat eos et incendebat; aliis autem sicut lumen efficiebatur in se, et per os ingressum omne eorum corpus illustrabat. Inter mulieres enim aduenerunt et ille due mulieres que accusate erant illi episcopo: et clarum habebant uultum et honorificum, candidaque stola circumamicte erant; et cum participes fuissent misteriorum Christi effecte, sicut a lumine illustrate sunt. Et admirans episcopus, deprecabatur dominum ut huius uisionis posset habere noticiam. Et ab angelo domini, sibi apparente, de illis duabus sciscitabatur mulieribus si uera esset illa prima accusacio an falsa. Angelus autem affirmauit uera esse omnia que dicta de eis fuerant; 'et in percepcione corporis Christi splendide erant facies earum, et albam stolam habebant, eo quod resipuerunt de actibus suis, et discedentes ab hiis, lacrimis et gemitibus atque elemosinis pauperum et per confessionem ueniam consequi meruerunt, diuinamque immutacionem adepte et a criminibus absolute, uiuent deinceps sobrie et iuste et pie.' Episcopus autem mirari se dicebat non tantum de immutacione illarum mulierum—hoc enim multis contigit; set dei donum, qui non solum eas tormentis minime adiecit[2], set etiam tantam eis donare dignatus est graciam. Angelus (ait:) 'Admiraris hoc iuste ut homo; dominus

[1] From Vite Patrum, ed. Migne, p. 998. [2] V. B. subiecit.

autem noster cum naturaliter sit bonus ac (misericors) hiis qui discedunt a propriis delictis (et per confes)sionem accedunt ad eum, non tantum (in tormenta) eos ire non sinit, set eciam furorem suum (mitigat) ab eis et honore dignos facit. (Etenim sic) dilexit deus mundum ut filium suum unigenitum daret pro eo. Cui igitur cum inimici essent (homines, mori) pro ipsis elegit: Non multo magis (domesti)cos effectos et penitenciam agentes (super hiis) que gesserant absoluit a penis? Hoc ergo scito quia nulla delicta hominum uincunt clemenciam dei: tantum ut per penitenciam ea que pri(dem quis gesse)rat mala absoluat actibus (bonis. Cum enim) sit misericors deus, scit infirm(itatem gene)ris humani et passionum fort(itudinem et di)aboli potenciam atque hastuciam, (et incidentibus) quidem hominibus in peccatis quasi filiis (ignoscit et ex)pectat correccionem eorum, pacien(ciam habens in eis). Cõuertentibus uero atque eius (exorantibus bonitatem), tanquam infirmis compat(itur et absoluit con)festim tormenta eorum (et donat eis bona que) preparata sunt iustis.' (Ait autem episcopus ad angelum): 'Obsecro, dic michi etiam uultuum differencias et quibus peccatis unusquisque eorum subiaceat.' 'Hii, inquit angelus, qui splendido ac hilari uultu sunt, in sobrietate et castitate et iusticia uiuunt. Hii vero qui nigras habent facies, fornicacionis et libidinis opera(rarii sunt) ceterisque sceleribus et delict(is [dediti]. Hii uero qui appa)ruerunt sanguinei atque (rubei, in malignitate) et iniusticia uiuentes (sunt, amantes detractiones), blasphemi, dolosi, et homicide (sunt).' Rursum dicit ei angelus: 'Adiuua eos si salutem eorum desideras: propter(ea eciam) meruisti oracionum tuarum effectum ut per ammoniciones atque obsecraciones meliores eos per penitenciam facias.']

¶ De sancto Cedd episcopo, fratre sancti Cedde episcopi[1].

QUia enim diem obitus sanctissimi Cedd episcopi nusquam reperire potui, hic[2] post vitam sancti Cedde fratris sui virtutes eius et vitam, quas Beda venerabilis in sua sparsim scribit historia, inserere potius, quam intactas relinquere mente concepi. Sub principe enim Peada, regis Pende filio, Mediterranei Angli fidem et sacramenta veritatis perceperunt. Cum enim esset iuuenis optimus ac regis nomine dignus, prelatus est a patre regno gentis illius: et venit ad regem Northanhimbrorum Oswi, postulans filiam eius Elfledam sibi coniugem dari. Nec aliter quod petebat impetrare potuit, nisi fidem Christi ac baptisma cum gente cui preerat acciperet. Ille vero audita predicatione veritatis et promissione regni celestis, speque resurrectionis ac future immortalitatis, libenter se christianum fieri velle confessus est, etiamsi virginem non ac-

[1] From Beda H. E. III. 21 ff. (cf. Act. SS. Boll. Ian. I. p. 373). In T. Cedda precedes. [2] hic, sc. in MS. Tib., where Cedd is preceded by Cedda.

ciperet : persuasus maxime ad percipiendam fidem a filio regis Oswi nomine Alfrido, qui sororem eius Kineburgam, Pende regis filiam, in vxorem habuit. Baptizatus est autem a Finano episcopo, cum omnibus qui secum venerant comitibus ac militibus, eorumque familiis vniuersis, in vico regis illustri qui vocatur 'ad murum[1].' Et acceptis quatuor presbiteris, qui ad docendam baptizandamque gentem illius et eruditione et vita videbantur idonei, multo cum gaudio reuersus est. Erant autem presbiteri Cedd, et Adda, frater Vtte abbatis monasterii quod vocatur 'ad caput capre[2],' et alii duo serui dei[3]. Predicabant ergo sacerdotes dei verbum, et libenter auditi sunt, multique quotidie et nobilium et infirmorum, abrenunciata sorde idolatrie, fidei sunt fonte abluti. Nec prohibuit Penda rex quin etiam in sua, Merciorum natione verbum predicaretur dei; quin potius odio habebat et despiciebat eos quos fide Christi imbutos opera fidei non habere deprehendit, dicens contempnendos esse eos et miseros qui deo suo, in quem crederent, obedire contempnerent. Acta[4] sunt hec biennio ante mortem regis Pende, scilicet anno gratie sexcentesimo quinquagesimo tertio. Eo etiam tempore Orientales Saxones fidem quam olim expulso Mellito antistite abiecerant, instancia regis Oswi receperunt : Erat enim rex eiusdem gentis Sabertus[5], qui post Sigibertum[6] regnauit, amicus eiusdem Oswi regis. Qui cum frequenter ad eum in prouinciam Northanhimbrorum veniret, solebat eum hortari ad intelligendum[7] deos esse non posse qui hominum manibus facti essent : dei creandi materiam lignum vel lapidem esse non posse, quorum recisure[8] vel igni absumerentur, vel in vasa quelibet humani vsus formarentur, vel certe despectui habita foras proiicerentur, et pedibus calcata in terram verterentur. Deum potius intelligendum maiestate incomprehensibilem, humanis oculis inuisibilem, omnipotentem, et eternum, qui celum et terram, et humanum genus creasset, regeret et iudicaturus esset orbem in equitate, et omnes qui voluntatem eius a quo creati sunt facerent et discerent, eterna ab illo premia essent percepturi. Cum talia multa rex Oswi quasi fraterno consilio regi Saberto sepe inculcaret[9], facto cum suis demum consilio, baptizatus est a Finano episcopo in loco qui dicitur 'ad murum,' in villa regia iuxta murum romani operis, duodecim milibus passuum a mari orientali secreta. Rex igitur Sabertus eterni regni iam ciuis effectus, postulauit a rege Oswi vt aliquos sibi doctores daret, qui gentem suam ad fidem Christi conuerterent ac fonte salutari abluerent. At ille accito ad se viro dei Cedd de prouincia Mediterraneorum Anglorum, cum altero presbitero sibi dato misit predicare verbum dei genti Orien-

[1] Now Walton, near the Picteswall. [2] E. capri ; now Gateshead. [3] Beda : et Betti et Diuna. [4] Beda Cepta. [5] B. Sigbertus. [6] B. Sigbertum cognomento Parvum. [7] E. intelligendos. [8] E. recissure ; T. rescisure. [9] T. E. conculcaret.

talium Saxonum. Vbi cum omnia perambulantes multam domino ecclesiam congregassent, contigit tempore quodam eundem Cedd redire domum. Et cum Finanus episcopus lindisfarnensis[1] prosperatum ei opus euangelii comperit, in episcopum Orientalium Saxonum eum consecrauit. Qui accepto episcopatus gradu rediens, et ceptum opus explens, ecclesias construxit, presbiteros et diaconos ordinauit. Collecto autem famulorum Christi non paruo numero, disciplinam vite regularis, inquantum rudes adhuc capere poterant, custodire docuit. Cumque tempore non pauco in prefata[2] prouincia, gaudente [rege, gaudente][3] etiam populo vniuerso, vite celestis institutio quotidianum sumeret incrementum; contigit ipsum regem, instigante omnium bonorum inimico, propinquorum suorum manu interfici. Erant autem duo germani fratres qui hoc facinus patrarunt. Qui cum interrogarentur quare hoc facerent, nichil aliud respondere poterant nisi ob hoc se iratos et inimicos regi fuisse quod nimium suis parcere inimicis sol[er]et[4] et factas ab eis iniurias mox obsecrantibus placida mente dimitteret. In qua tamen eius morte innoxia, iuxta predictum viri dei vera est eius culpa punita. Habuerat enim vnus ex his qui eum occiderunt comitibus illicitum coniugium: Quem[5] cum episcopus prohibere et corrigere non posset, excommunicauit eum, atque omnibus qui se audire vellent precepit ne domum eius intrarent neque de cibis illius acciperent. Contempsit autem rex preceptum, et rogatus a comite intrauit epulaturus domum eius. Qui cum abisset, obuiauit ei antistes. At rex intuens eum, mox tremefactus desiliuit equo, ceciditque ante pedes eius, veniam reatus postulans—nam et episcopus pariter desiliuit, sederat enim et ipse in equo. Iratus autem, tetigit regem iacentem virga quam tenebat manu, et pontificali auctoritate protestatus ait: 'Quia noluisti, inquit, te continere a domo perditi et dampnati illius, tu in ipsa domo mori habes.' Sed credendum est quia talis mors viri religiosi non solum talem culpam diluerit, sed etiam meritum eius auxerit: quia tam ob causam pietatis quam propter obseruantiam mandatorum Christi contigit. Successit autem Saberto Swithelmus filius Sexbaldi, qui ab ipso Cedd baptizatus est. Sepius autem vir domini Cedd suam, Northanhimbrorum prouinciam exhortandi gratia reuisere[6] solebat: quem cum Ethelwaldus filius Oswaldi regis, qui in Deirorum partibus regnum habebat, virum sanctum et moribus probum videret, postulauit eum possessionem terre aliquam ad construendum monasterium accipere, in quo ipse rex ad deprecandum dominum verbumque dei audiendum aduenire et defunctus sepeliri deberet. Fauens ergo votis regis antistes, elegit sibi locum monasterii construendi in montibus arduis et remotis: in quibus latronum magis latibula ac lustra ferarum, quam

[1] E. lindisfernensis. [2] E. prefato. [3] om. in T. E. [4] E. solet. [5] *al.* quod. [6] E. sepius reuisere.

habitacula hominum fuisse videbantur. Studens autem vir domini acceptum monasterii locum primo precibus ac ieiuniis a pristina flagitiorum sorde purgare, et sic in eo monasterii fundamenta iacere; cunctis quadragesime diebus, excepta dominica, ieiunium ad vesperam iuxta morem protelans, panem permodicum et vnum ouum gallinaceum[1] cum paruo lacte aqua mixto percipiebat. Dicebat enim hanc esse consuetudinem eorum a quibus normam discipline regularis didicerat, vt accepta nuper loca ad faciendum monasterium vel ecclesiam, prius orationibus ac ieiuniis domino consecrent. Expleto autem ieiuniorum studio, monasterium Lestingeia dictum construxit, et religiosis moribus iuxta ritus Lindisfarnensium, vbi educatus erat, instituit. Cum autem annis multis in Orientalium Saxonum prouincia episcopatum administrasset, et huius monasterii, statutis prepositis, curam gereret; ad ipsum monasterium tempore mortalitatis adueniens, tactus ibidem infirmitate ad dominum feliciter perrexit. Dedit autem vir sanctus regendum post se monasterium fratri suo Cedde, qui postea, vt in vita sua liquet, episcopus factus est. Quatuor enim erant[2] fratres, scilicet Cedd et Cimbillus[3], Celin et Cedda; omnes sacerdotes domini fuere preclari, quorum duo episcopali gradu in magna vite sanctitate functi sunt. Audita autem morte eius, fratres de monasterio in prouincia Orientalium Saxonum venerunt circiter triginta, cupientes ad corpus patris sui aut viuere, si deo placeret, aut morientes ibi sepeliri. Qui, pestilentie superueniente postea clade, vno excepto puero defuncti sunt, quem patris sancti orationibus a morte constat esse seruatum. Nam cum multo post hec tempore viueret et scripturis legendis operam daret, tandem didicit se aqua baptismatis non esse regeneratum, et mox fonte lauacri ablutus salutaris, etiam ad ordinem presbiteri postmodum promotus, multis in ecclesia vtilis fuit.

¶ *Narratio* [*edificatoria*][4].

Palestinus quidam nomine Valens pluribus annis in heremo viuens et difficilis vite studium assecutus, ad tantum superbie cacumen ascendit vt dyabolicis[5] illusionibus falleretur; nescio quid magnum se esse putans, tanquam angelorum visione ministerioque quotidie frueretur. Quadam quoque die, dum in tenebris opus faceret, acus ei, qua sportulam consuebat, de manibus cecidit. Et dum eam in obscuro cernere non potuit, lampade sibi ministerio demonis accensa eandem inuenit. Eo igitur ex ipsa inflatione refecto, accidit vt quidam illuc peregrini venirent variaque leguminum et fructuum genera fratribus exhiberent. Sanctus Macharius presbiter singulis fratribus pugillum misit, inter quos et Valenti partem destinauit.

[1] T. E. gallicanum. [2] om. in Beda. [3] T. cimbillis. [4] From Vinc. Bell. XVII. 80. [5] E. dyabolicus.

Qui ait: 'Vade et dic Machario quia non sum deterior illo, vt benedictiones ad me transmittat.' Quo audito Macharius ad eum veniens consilium ei humilitatis dedit; sed persuadere non valens, de ruina eius tristis abscessit. Denique dyabolus in effigie saluatoris transfiguratus nocte venit ad eum, cum choro mille (vt finxerat) angelorum lampades accensas tenentium, et cum flammea rota in qua saluator se sedere simulauit, vno ex illis precedente eique dicente: 'Placuit Christo conuersatio tua et probabilis vite fiducia, et ecce venit ad te. Tantum egredere de cella tua et venientem eminus cernens adora.' Egressus igitur illum vt deum adorauit. Et sequenti die congregatis ad ecclesiam fratribus ait: 'Ego iam communione non indigeo: Christum enim ipsum hodie vidi.' Tunc sancti patres ferreis[1] eum vinculis alligatum, secularis vite conuersationi[2] dederunt, vt ex eo tumor animi eius cessaret quod nichil commune cum sanctis haberet. Et sic eum per totum annum propriis orationibus curauerunt. [3] Diebus quoque predicti sancti Cedd fratres lindisfarnensis ecclesie ceterarumque Anglie partium domos solummodo construxerunt sine quibus conuersatio ciuilis esse non poterat. Nil pecuniarum absque pecoribus habebant, et si quid pecunie a diuitibus accipiebant mox pauperibus dabant. Nam neque ad susceptionem potentium seculi vel pecunias colligi vel domos preuideri necesse fuit, qui nunquam ad ecclesiam nisi orationis tantum et audiendi verbi dei causa veniebant. Rex enim ipse, cum oportunitas exegisset, cum quinque tantum aut sex ministris veniebat, et expleta in ecclesia oratione discedebat. Quodsi forte eos ibi refici contingeret, simplici tantum et cotidiano fratrum cibo contenti, nichil vltra querebant. Tota enim fuit tunc sollicitudo doctoribus illis deo seruiendi, non seculo; tota cura, cordis excolendi, non ventris. Vnde in magna erat veneratione tempore illo religionis habitus, ita vt vbicunque clericus aliquis aut monachus aduenirent, gaudenter ab omnibus tanquam dei famulus exciperetur; etiam, si in itinere pergens inueniretur, accurrebant, et flexa ceruice vel manu signari, vel ore illius se benedici gaudebant, verbis quoque illorum exhortatoriis diligenter auditum prebebant. Sed et in diebus dominicis ad ecclesiam siue ad monasteria certatim, non reficiendi corporis, sed audiendi sermonis dei gratia confluebant; et si quis sacerdotum in vicum forte deueniret, mox congregati in vnum vicini[4] verbum vite ab illo expetere curabant. Nam neque alia ipsis sacerdotibus aut clericis vicos adeundi quam predicandi, baptizandi, infirmos visitandi et, vt breuiter dicam, animas curandi causa fuit. Qui in tantum erant ab omni auaricie peste castigati, vt nemo territoria ac possessiones ad construenda monasteria, nisi a potestatibus seculi

[1] E. farreis. [2] E. conuersatione. [3] Cf. Beda H. E. III. 26. [4] Bed. vicani.

coactus, acciperet. Que consuetudo per omnia aliquanto post hec tempore in ecclesiis Northanhimbrorum seruata est. Hec Beda.

¶ De sancto Cedda episcopo et confessore[1].

ANno autem dominice incarnationis sexcentesimo sexagesimo quarto subita pestilencie lues, depopulatis australibus Britannie plagis, Northanhimbrorum prouinciam corripiens, magnam hominum multitudinem strauit. Qua domini plaga cum Tuda, episcopus lindisfarnensis et Northanhimbrorum, raptus esset de mundo, Alfridus filius regis Oswi misit Wilfridum presbiterum ad Agilbertum parisiensem episcopum, qui eum in antistitem consecraret. Quo in transmarinis propter ordinationem suam moram faciente, rex Oswi, industriam filii imitatus, misit Canciam virum sanctum, modestum moribus, scripturarum lectione sufficienter instructum, et ea que agenda in scripturis didicerat, operibus solerter exequentem, qui eboracensis ecclesie ordinaretur episcopus. Erat autem sacerdos vocabulo Cedda, frater reuerendissimi[2] Cedd[3] antistitis[4], et abbas monasterii quod vocatur Lestingeia. Qui Canciam veniens, cum archiepiscopum Deusdedit de seculo migrasse cognouisset; a Wina[5] Occidentalium Saxonum episcopo, qui solus in tota Britannia canonice ordinatus fuerat, consecratur, assumptis in societatem ordinationis duobus de Britonum gente episcopis, qui dominicum pasche diem secus morem canonicum a quartadecima vsque ad vicesimam lunam celebrabant. Consecratus in episcopum sanctus Cedda, maximam[6] ecclesiastice veritati et castitati curam impendere cepit, humilitati[7], continentie, lectioni operam dare, opida, rura, casas, vicos, castella euangelizandi gratia non equitando, sed apostolorum more pedibus incedendo peragrare. Erat enim de discipulis Aidani episcopi, eisdemque actibus et moribus, iuxta exemplum eius ac fratris sui Cedd[8], suos instituere curauit auditores. Missus demum a Vitaliano papa Theodorus, Tharso Cilicie[9] natus, cantuariensi ecclesie archiepiscopus; vniuersas perlustrans ecclesias, episcopos locis oportunis ordinauit et que minus perfecta repperit, vir magne scientie et circumspectus correxit. In quibus et Ceddam episcopum cum argueret non fuisse rite consecratum, respondens ipse voce humillima dixit: ‘Si me, inquit, nosti

[1] From Beda H. E. III. 28, IV. 2, 3. (Cf. Act. SS. Boll. March I. p. 146.) Collect in T.:

(Sis pro nobis), sancte Cedda, rogamus ad (dominum: Vt nos) regat et perducat ad celi pa(latium), Vbi tecum et cum sanctis simus imperpetuum. V. Ora pro nobis.

Deus qui sanctorum tuorum meritis ecclesiam toto orbe terrarum diffusam decorasti, presta quesumus, ut intercessione beatissimi Cedde episcopi in sorte iustorum tua opitulante pietate cenceamur, per. (Cf. Brev. Sar.)

[2] T. reuerentissimi. [3] T. Ceddi. [4] E. antistis. [5] *al.* Wini. [6] *al.* mox. [7] E. humilitate. [8] T. Ceddi. [9] E. Silicie.

episcopatum non rite suscepisse, libenter ab officio discedo; quippe qui me nunquam hoc esse dignum arbitrabar, sed obedientie causa hoc onus[1] subire, quamuis indignus, consensi.' Ille vero humilitatem responsi eius audiens, eum non dimittere episcopatum debere dixit, sed ordinationem eius catholica ratione consummari[2]. Eo tempore Wlferus rex Merciorum a Theodoro sibi episcopum et suis dari petiit; qui eis nouum noluit ordinare episcopum, sed postulauit a rege Oswi vt illis episcopus Cedda daretur, qui tunc in monasterio suo Lestingeie quietam vitam agebat, Wlfrido episcopatum eboracensem administrante. Et quia mos erat eidem reuerendissimo[3] antistiti opus euangelii magis ambulando quam equitando perficere, iussit eum Theodorus, vbicunque longius iter instaret, equitare, multumque studio et amore pii laboris renitentem, ipse eum manu sua leuauit in equum: quia virum sanctum eum esse[4] comperit, atque equo vehi quo esset necesse, compulit. Susceptum itaque episcopatum gentis Merciorum simul et Lindisfarorum[5], id est Lindeseie, Cedda iuxta exempla patrum antiquorum in magna vite perfectione administrare curauit. Cui etiam rex Wlferus ad construendum monasterium in prouincia Lindeseie in loco nomine 'Barwe'[6] terram quinquaginta familiarum donauit. Habuit autem sedem apud Lychefeld[7], vbi sibi mansionem fecerat non longe ab ecclesia remotiorem, in qua secretius cum septem vel octo sociis, quotiens a labore et ministerio verbi vacabat, orare ac[8] legere solebat. Cum autem duobus annis et dimidio episcopatum illum gloriosissime rexisset, superuenit clades diuinitus missa, et multis de ecclesia eius a mundo subtractis, venit hora eius vt transiret ad dominum. Erat autem cum eo monachus quidam nomine Owinus, pura intentione deo seruiens, qui quondam primus ministrorum et princeps domus regine Etheldrede de prouincia Orientalium Anglorum venerat. Qui crescente deuotionis feruore, adeo se rebus mundi exuit, vt relictis omnibus que habebat, simplici tantum habitu indutus, securim atque asciam in manu ferens ad monasterium Lestingeie venit[9]; et non ad ocium, sed ad laborem se monasterium intrare, facto monstrauit. Nam quo minus meditationi[10] scripturarum sufficiebat, eo amplius operi manuum studium impendebat. Is enim, episcopo solo in oratorio orationi vacante, audiuit repente vocem suauissimam cantantium atque letantium de celo ad terras descendere, donec ad tectum oratorii in quo erat episcopus, peruenirent: quod ingressa, totum impleuit atque in giro circumdedit. Transacto autem quasi dimidio hore spacio, idem leticie canticum, qua venerat via, cum ineffabili dulcedine ad celos reuerti-

[1] *al.* iussus hoc s. [2] *al.* consummavit. [3] T. reuerentissimo. [4] so T.; E. esse eum. [5] E. lindefarorum; T. lindifarorum. [6] *al.* 'Ad Barue,' i. e. 'Ad nemus.' [7] T. lichefeld. [8] E. et; T. ac. [9] Bed. veniret. [10] T. E. meditatione.

tur. Aperuit autem episcopus fenestram oratorii, et sonitum manu, ut sepius consueuerat, faciens, si quis foris esset ad se intrare precepit. Ingresso autem Owino[1], et fratribus accitis septem, admonuit eos vt virtutem dilectionis et pacis adinuicem et ad omnes fideles seruarent, instituta discipline regularis que ab ipso didicissent et in ipso vidissent et in patrum factis et dictis inuenissent, indefessa instantia sequerentur. Deinde subiunxit, instare diem obitus sui; 'Hospes, inquit, ille amabilis qui fratres nostros visitare solebat, ad me quoque hodie venire meque de hoc seculo euocare dignatus est. Dicite ergo fratribus vt et meum exitum domino precibus commendent, [et][2] suum quoque exitum, cuius hora incerta est, vigiliis, orationibus ac bonis operibus preuenire meminerint.' Frater autem qui visionem viderat, solus aduenies prostrauit se in terram, dicens: 'Obsecro, inquit, pater, quod erat canticum venientium de celis super oratorium tuum, quod audiui, et iterum redeuntium ad celos?' 'Si vocem, ait episcopus, carminis audisti et celestes superuenire cetus cognouisti, precipio tibi in nomine domini ne hoc cuiquam ante meum obitum reuelare presumas. Reuera enim angeli domini [me][2] ad celestia, que semper amabam ac desiderabam, premia vocare venerunt, et post dies septem se redituros ac me secum adducturos esse promiserunt.' Et factum est ita. Nam languore corporis tactus, septimo, vt dixerat, die migrauit ad dominum, sexto nonas martii. Inter plura namque continentie, humilitatis, doctrine, orationum, voluntarie paupertatis, et ceterarum virtutum merita, in tantum erat timori domini subditus et nouissimorum suorum in omnibus operibus suis memor, vt si forte legente eo vel aliud quid agente, flatus venti maior assurgeret, continuo misericordiam domini inuocaret et eam generi humano propiciari rogaret: Si autem violentior aura insisteret, iam clauso codice procideret in faciem atque obnixius orationi incumberet: Si vero procella fortior aut nimbus perurgeret vel tonitrua terras et aera terrerent, tunc veniens ad ecclesiam orationibus et psalmis, donec serenitas aeris rediret, fixa mente vacaret. Interrogatus cur hoc faceret, respondit: 'Non legistis quia "intonuit de celo dominus, et altissimus dedit vocem suam; misit sagittas suas et dissipauit eos, fulgura multiplicauit et conturbauit eos?[3]" Mouet enim aera dominus, ventos excitat, iaculatur fulgura, de celo intonat, vt terrigenas ad timendum se suscitet, vt corda eorum in memoriam futuri iudicii reuocet, vt superbiam eorum dissipet et conturbet audaciam, reducto ad mentem tremendo illo tempore quando ipse, celis ac terris ardentibus, venturus est in nubibus in potestate magna et maiestate ad iudicandos viuos et mortuos. Oportet igitur nos admonitioni eius celesti debito cum timore et amore respondere; vt quotiens aere commoto, manum ad

[1] E. Oswino. [2] om. [3] Ps. xviii. 13, 14.

feriendum quasi minatur[1] nec adhuc tamen percutit, mox imploremus eius misericordiam et discussis penetralibus cordis nostri, atque expurgatis vitiorum sordibus, solliciti ne vnquam percuti mereamur agamus.' Venerabilis enim pater Egbertus monachus vir sanctissimus, de cuius conuersatione sancta et virtutibus inferius mentio fiet, vidit animam Cedd[2] fratris ipsius cum agmine angelorum de celo descendentium et assumpta secum anima sancti Cedde episcopi ad celestia regna redire. Ad indicium autem virtutis eius ad tumbam suam crebra sanitatum miracula operari solent. Freneticus enim quidam, dum per cuncta errando discurreret, vespere, nescientibus siue non curantibus loci custodibus, illuc venit: et tota nocte ibi quiescens, sanato mane sensu cunctis mirantibus egressus est. Aqua quoque in qua puluis sepulchri eius fuerit admixtus, potata, multis infirmitatibus ablata molestia sospitatem conferre solet.

¶ De sancto Claro presbitero et martyre.

TEmpore gloriosi regis Anglorum Edmundi fuit in ciuitate que Orchestria vocabatur vir quidam ex genere consulum ortus, nomine Edwardus, qui moribus pollens, virtutibus reuerendus multisque bonis operibus effulgens, cum vxore sua deo deuota deum iugiter exorabat quatinus vnum eis filium, sue voluntati per omnia obedientem, donaret. Quorum vota ex alto deus prospiciens, filium moribus preditum et nomine Clarum eis prebuit. Quem, litteris instructum, iugo matrimoniali coniungere disponebant. Quod beatus Clarus quasi crimen respuens, solique deo verbis et operibus vacans, parentes et patriam diuino fretus auxilio dereliquit, et transito mari in Neustria, id est Normannia, apud Cesaris Burgum[3] applicuit. Sed antequam heremum intraret, quendam heremitam per medium corpus grauiter vulneratum repperit: quem misericordia motus oratione premissa pristine sanitati restituit. Et laudem seculi vitare cupiens, ad monasterium in quo sanctus Odobertus degebat adiit, et heremita sanatus ceteris fratribus heremitis omnia que sibi contigerant enarrauit. Qui omnes heremum exeuntes et ad beatum Clarum venientes, absque omni indicio vultus serenitate et alacritate eum cognoscentes, genibus eius prouoluti dixerunt: 'O amabilis dei amice, te rogamus obnixe vt aliquid consilii nobis aperias quo ludibria[4] huius seculi deuitare, et post mortem animas Christo reddere valeamus.' Et ille: 'Audite, fratres, verba Christi dicentis "Qui vult post me venire, abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua, et proximum tuum sicut teipsum. In his quippe duobus mandatis vniuersa lex pendet et prophete." Deum vero diligere ex toto corde

[1] Bed. minitans erexit. [2] T. Ceddi. [3] = Cherbourg. [4] E. ludubria.

et ex tota anima, est mentem a terrenis rebus subtrahere et soli deo seruire suamque totam intentionem in ipso assidue ponere.' Et heremitas bonis operibus et virtutibus confirmans, ad propria remisit. Non multo post, cum beatus Clarus iuxta quendam fluuium solitarie habitaret, quendam demoniacum ad se adductum sua prece sanauit; et variis oppressi infirmitatibus ad eum venientes et vestimentum eius tangentes, liberati sunt; et vnicum paupercule filium resuscitauit. Diabolus autem amicos dei fallere cupiens, mulieris cuiusdam mentem amore ipsius vehementer accendit. Que cum diues et nobilis esset, multa beato Claro promittebat, si voluntati eius adquiesceret. Sed vir dei terrena despiciens, multas Gallie partes circuiens, iuxta Epta fluuium in pago Wlcassino[1] in quodam nemore fugiendo peruenit, monasterium construxit, et solis herbarum radicibus viuens, a diuino seruitio non cessabat. Mulier interea predicta duobus seruis suis iussit vt beatum Clarum quererent, et inuentum morti traderent. Qui post multa itinera eum fodientem in orto respiciunt; a quo si virum quendam nomine Clarum agnosceret, inquirunt. Quem cum ille se nescire diceret, sed illis abeuntibus mendacium se dixisse peniteret, aduocauit eos et dixit: 'Ego sum.' Tunc illi veritatem ex ore eius cognoscentes, mandatum sue domine perfecerunt et eum ibidem, quarto die nouembris, decollarunt. Qui caput proprium in manibus suis accipiens, a loco in quo decollatus fuerat vsque ad suum cenobium deportauit, vbi cum honore sepeliri meruit. Vbi per merita eius multi infirmitatibus oppressi sanitatis beneficium consecuti sunt.

[MS. Tib. adds: *Narratio*[2].

Senex quidam per simplicitatem dixit: 'Melchisedech, ipse est filius dei.' Hoc autem indicatum est Cirillo archiepiscopo alexandrino de eo, et misit ad eum. Cui dixit: 'Abba, rogo te quia in cogitacione mea est quod Melchisedech ipse sit filius dei; et rur(sus) alia cogitacio mea dicit quia non sit, set (homo) sit et summus sacerdos fuerit dei. Quoniam (ergo) hesito de hoc, iccirco misi ad te ut (deprece)ris deum quatinus reuelare tibi dignetur (de hoc) quid[3] ueritas habeat.' Senex ait: 'Da(michi per tres) dies inducias et ego deprecor deum de (hac) re et renuncio tibi quod michi fuerit re(uela)re dignatus.' Cum autem per tres dies o(rasset), rediit ad episcopum dicens: 'Homo est M(elchi)sedech.' Respondit episcopus: 'Quomodo consta(t apud te,) abba?' Et ille: 'Deus michi ostendit om(nes pa)triarchas ita ut singuli eorum cor(am me tran)sirent ab Adam usque ad Melchi(sedech), et angelus assistens michi dixit: "Ecce (iste est) Melchisedech." Et ideo, archiepiscope, ce(rtus es)to quia sic est.' Et predicabat senex ill(e quia homo) est Melchisedech. Et sanctus episcopus mag(nifice) gauisus est.]

[1] E. wlcasino. [2] From Vit. Patr. p. 980. [3] T. quod.

¶ De sancto Clitauco rege et martyre[1].

Rex autem Clitaucus[2], cum esset in regno suo in Sout[h]wallia[3] tenens pacem et iusticie rigorem[4], factus est martyr virtute et meritis, et corona celestis glorie cum palma carnalis castimonie decoratus. Virgo enim quedam, potentis cuiusdam filia, adamauit illum, dicens requirentibus se nulli nupturam nisi Clitauco inclito et ab omnibus dilecto. Audito vero puelle responso, quidam de sodalibus regis maligno spiritu inflatus et ardore libidinis accensus, fundamentum accipiens a fece temeritatis et liuore luxurie, quadam die in venatu regem Clitaucum innocentem, iuxta fluuium quendam venatorum cateruam expectantem et verba sacri eloquii et orationis cum summa deuotione proferentem, gladio nequiter iugulauit. Quo mortuo, familiares sui et nobiles propinqui, iunctis bobus corpus auferentes, vadum fluuii iuxta quem occisus fuerat transire temptabant. Sed cum iuga boum disrumpi et boues stare cepissent, de loco illo pre nimia corporis grauitate se mouere non poterant. Cumque multis modis corpus sanctum de loco transferre niterentur et nichil omnino proficerent, in loco sibi diuinitus preparato martyris corpus dimiserunt. Visa est autem columpna ignis in sequenti nocte post sepulturam eius de tumulo ad celum mirabiliter eleuata, vbi in honore sancti Clitauci ecclesia constructa est. Potens quidam die dominico cum vxore sua ad audiendum dei seruitium in ecclesia sancti Clitauci veniens, super ripam fluminis, non longe ab ecclesia positam, cum vxore sua concubuit, et peccato commisso, ab illa separari non potuit, immo iunctus vxori inseparabilis remansit. Et exclamans sodalibus voce magna dixit: 'Ite ad sepulchrum martyris Clitauci, et pratum istud, a me vi et iniuste ablatum, sibi restitui promittite, et pro me suppliciter queso intercedite.' Quo facto, ab horribili ligamine statim liberatus est. Viri duo inter se multo tempore irati et infesti dixerunt intra se: 'Concordemur et tendamus ad ecclesiam sancti Clitauci, et simul iuremus super altare illius, vt oblito inuidie liuore et iuncto federe, [semper amodo simus fideles amici et in dilectione fratres.' Et confirmato federe,][5] vnus in reditu, rupta pace et violata fide, occidit alterum fraude. Et facto homicidio, seipsum sua lancea propria statim perforauit, et sic miserabiliter vitam finiuit.

[MS. Tib. adds: *Narratio*[6].

Temptauit autem demon fratrem quendam pulchritudine cuiusdem mulieris, et affligebat eum ualde. Et cum a quodam audisset eam mortuam, nocte ascendit ad locum ubi sepulta fuit, locum fodit et extersit de cruore putredinis cadaueris in uestimento suo. Et

[1] Ed. in Act. SS. Boll. Aug. III. p. 733. Abridged from the Vita in MS. Vesp. A xiv. [2] E. clitancus. Vit. adds: filius Clitgum. [3] E. soutwallia. [4] E. regorem. [5] om. in E. and Tanner. [6] Cf. Vit. Patrum, p. 744; Vinc. Bell. XV. 97.

reuersus ad cellam cum nimis feteret, improperans cogitacioni sue dixit: 'Ecce desiderium quod querebas; habe illud, saciare ex eo;' et sic cas(tigabat se in illo fetore, usquequo cessaret ab eo sordidissima impugnacio.]

¶ De sancto Colfrido abbate et confessore[1].

VEnerabilis Benedicti cognomine Biscop virtute et industria ac religione rex Egfridus non modicum delectatus, terram quam ad construendum monasterium ei donauerat, quadraginta familiarum possessione augmentare curabat; ubi missis monachis decem et octo, et abbate Colfrido ibidem constituto, anno domini sexcentesimo septuagesimotertio monasterium beati Pauli apostoli construxit, in loco qui vocatur Girwin super ripam Tyne fluminis ad austrum—modo vero Iarwe appellatur et a paucis monachis cenobii dunelmensis inhabitatur. Constructum erat illud monasterium quarto anno a fundatione monasterii sancti Petri super ripam Were fluminis, ea dumtaxat ratione vt vna vtriusque loci pax et concordia, eadem perpetua familiaritas conseruaretur inter illa loca, et gratia; vnoque sub abbate vtriusque cenobii fratres quandoque deo militabant, vt sicut corpus a capite per quod spirat non potest auelli, caput corporis sine quo non viuit nequit obliuisci, ita nullus hec monasteria primorum apostolorum fraterna charitate coniuncta aliquo ab inuicem temptaret disturbare conatu. Seruiebant autem deo fratres in illis cenobiis Petri et Pauli, secundum Bedam, fratres sexcenti; et inter se quinque miliaribus distabant. Colfridus autem industrius per omnia vir, acutus ingenio, actu impiger, maturus animo, religionis zelo feruens; iubente pariter et iuuante Benedicto abbate prefato, cenobium beati Pauli apostoli rexit; ac deinde vtrique monasterio, vel, sicut rectius dicere possumus, in duobus locis posito vni monasterio beatorum apostolorum Petri et Pauli, viginti octo annos[2] solerti regimine prefuit, cunctaque[3] que suus predecessor Benedictus egregia virtutum opera cepit, ipse non segnius perficere curauit. Missis Romam monachis tempore Sergii pape, priuilegium[4] ab eo pro tuitione sui monasterii instar illius quod Agatho papa Benedicto dederat, accepit. At vbi post multam regularis obseruantie disciplinam, post incomparabilem orandi psallendique solertiam qua ipse quotidianus exerceri non desiit, post mirabilem et coercendi improbos feruorem et modestiam consolandi infirmos, post insolitam esce potusque parcitatem et habitus vilitatem, . . . ordinato loco sui alio abbate, Romam proficisci iam decrepitus deliberauit. Electus itaque Wetbertus in abbatem, commendatoriam epistolam

[1] T. has the false title De Benedicto abbate et monacho. The life is extracted from Beda Vita S. Abbatum Wermuth. et Girwen. [2] E. annis.
[3] T. om. que. [4] E. priuiligium.

pape deferendam per Colfridum transmisit; cuius tenor talis erat: 'Domino in domino dominorum dilectissimo terque beatissimo pape Gregorio, Wetbertus humilis seruus vester, abbas cenobii [beatorum][1] apostolorum Petri et Pauli, perpetuam in domino salutem. Gratias agere non cesso dispensationi superni examinis, vna cum fratribus qui mecum in his locis ad inueniendam requiem animabus suis suauissimum Christi iugum portare desiderant, quod te nostris temporibus tam glorificum electionis vas regimini totius ecclesie preficere[2] dignatus est, quatinus per hoc quo ipse impleris lumen veritatis et fidei, etiam minores quosque affatim iubare sue pietatis aspergeret. Commendamus autem tue sancte benignitati, dilectissime in Christo pater et domine, venerabiles[3] patris nostri dilectissimi canos, Colfridi videlicet abbatis, ac nutritoris tutorisque nostre spiritualis in monastica quiete libertatis et pacis. Et primum quidem gratias agimus sancte et indiuidue trinitati quod ipse, etsi non sine maximo nostro dolore, gemitu, luctu ac prosecutione lachrymarum a nobis abiit, ad sue tamen diu desiderate quietis gaudia sancta peruenit, dum ea que iuuenem se adisse, vidisse atque adorasse, semper recordans exultabat, etiam senio defessus beatorum apostolorum deuotus limina repetiit. Et post longos amplius quadraginta annorum labores curasque continuas quibus monasteriis regendis incomparabili virtutis amore prefuit, quasi nuper ad conuersationem vite celestis accitus, vltima confectus etate et prope iam moriturus, rursus incipit peregrinari pro Christo, quo liberius prisca sollicitudinum secularium spineta, camino spirituali feruens compunctionis ignis absumat. Deinde etiam paternitati vestre supplicamus vt, quod nos[4] facere non meruimus, vos erga illum vltime pietatis seduli munus expleatis; pro certo scientes quia, etsi vos corpus habetis ipsius, et nos tamen et vos deo deuotum eius spiritum, siue in corpore manentem seu carneis vinculis absolutum, magnum pro nostris excessibus apud supernam pietatem intercessorem habemus et patronum etc.' Colfridus autem in itinere versus Romam, apud Lingonas in ecclesia beatorum Geminorum martyrum honorifice sepultus est. Erat autem, quando obiit, annorum septuagintaquatuor, abbatis officium ministrans annis trigintaquinque. Cui ne[5] prisci morem rigoris vel etatis vel infirmitatis vel itineris vnquam minueret occasio, ex die quo de monasterio suo profectus abiit vsque ad diem quo defunctus est, exceptis canonicis horis, quotidie bis psalterium ex ordine decantauit; etiam cum ad hoc per infirmitatem deueniret vt equitare non valens feretro caballario veheretur, quotidie missa cantata salutaris hostie deo munus offerret, excepto vno quo occeanum nauigabat, et tribus ante exitum suum diebus. Obiit autem septimo kal. octobris, anno domini septingentesimo sextodecimo. [6] Illis diebus Naitanus,

[1] so T.; om. in E. [2] E. proficere. [3] E. venerabilis. [4] E. nos quod.
[5] T. E. nec. [6] Ex Beda Hist. eccl. V. 21.

rex Pictorum, Colfrido abbati nuncios misit, in regulis paschalis obseruantie et de modo tonsure clericorum edoceri per litteras postulans; sed et architectos sibi mitti petiit. Cui idem abbas architectos misit qui iuxta morem Romanorum ecclesiam de lapide fabricare possent; simul et litteras, talia continentes: 'Domino excellentissimo et gloriosissimo regi Naitano, Colfridus abbas, in domino salutem. Catholicam sancti pasche obseruantiam, quam a nobis, rex deo deuote, religioso studio quesisti, iuxta quod ab apostolica sede didicimus, tuo desiderio libentissime satisfacere[1] satagimus. Scimus namque celitus ecclesie sancte donatum, quotiens ipsi rerum domini discende, docende, custodiende veritati operam impendunt. Nam et vere omnino dixit quidam secularium scriptorum, quia felicissimo mundus statu ageretur, si vel reges philosopharentur, vel regnarent philosophi. Quod si de philosophia huius mundi vere intelligere, de statu huius mundi merito diligere potuit homo huius mundi; quanto magis ciuibus patrie celestis in hoc mundo peregrinantibus optandum est et totis viribus animi supplicandum, vt, quo plus in mundo quique valent, eo amplius eius qui super omnia est iudicis mandatis auscultare contendant, atque ad hec obseruanda secum eos quoque qui sibi commissi sunt, et[2] exemplis simul et auctoritate instituant. Tres sunt ergo regule sacris indite litteris, quibus pasche celebrandi tempus nobis prefinitum, nulla prorsus humana licet auctoritate mutari; e quibus due in lege Moysi diuinitus statute, tertia in euangelio[3] per effectum dominice passionis et resurrectionis adiuncta est. Precepit enim lex vt pascha primo mense anni, et tertia eiusdem mensis septimana, id est a quintadecima die vsque ad vicesimam primam, fieri deberet; additum est per institutionem apostolicam ex euangelio, vt in ipsa tertia septimana diem dominicam expectare atque in ea temporis paschalis initium tenere debeamus. Quam videlicet regulam triformem quisquis rite custodierit, nunquam in annotatione festi paschalis errabit. Verum si de his singulis enucleatius ac latius audire desideras; scriptum est in Exodo, vbi liberandus de Egypto populus Israel primum pascha facere iubetur, quia dixerit dominus ad Moysen et Aaron: "Mensis iste vobis principium mensium primus erit in mensibus anni. Loquimini ad vniuersum cetum filiorum Israel et dicite eis: Decima die mensis huius tollat vnusquisque agnum per familias et domos suas." Et paulopost: "Et seruabitis eum vsque ad quartamdecimam diem mensis huius, immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel[4] ad vesperam." Quibus verbis manifeste constat quod ita in obseruatione paschali mentio[5] fit diei quartedecime, vt[6] non tamen in ipsa die quartadecima pascha fieri precipiatur; sed aduenientе tandem vespera diei quartedecime, id est quintadecima luna, que initium tertie septimane faciat, in celi

[1] Bed. patefacere. [2] *al.* om. [3] E. euagelio. [4] om. in T. [5] T. E. mensis. [6] T. E. et.

faciem prodeunte, agnus immolari iubeatur[1]; et quod ipsa sit nox quintedecime lune, in qua percussis Egypciis, Israel est a longa seruitute redemptus. "Septem, inquit, diebus azima[2] comedetis." Quibus item verbis tota tertia septimana eiusdem primi mensis decernitur solempnis esse debere. Sed ne putaremus easdem septem dies a quartadecima vsque ad vicesimam esse computandas, continuo subiecit: "In die primo non erit fermentum in domibus vestris; quicunque comederit fermentum, peribit anima illa de Israel, a primo die vsque ad diem septimum," et cetera, vsque dum ait: "In eadem ipsa die educam exercitum vestrum de terra Egypti." Primum diem ergo azimorum appellat eum in quo exercitum eorum esset educturus de Egypto. Constat autem quia non quartadecima die, in cuius vespera agnus est immolatus, et que proprie pascha siue phase[3] dicitur; sed quintadecima sunt educti de Egypto, sicut in libro Numerorum apertissime scribitur "Profecti igitur de Ramesse quintadecima die mensis primi, altera die phase[3] filii Israel in manu excelsa." Septem ergo dies azimorum, in quarum prima eductus est populus dei de Egypto, ab inicio, vt diximus, tertie septimane, hoc est, quintadecima die mensis primi, vsque ad vicesimam primam eiusdem mensis diem completam computari oportet. Porro dies quartadecima extra hunc numerum separatim sub pasche titulo prenotatur, sicut Exodi sequentia patenter edocent, vbi dictum est: "Primo mense, quartadecima die mensis, comedite azima vsque ad diem vicesimam primam eiusdem mensis ad vesperum. Septem diebus fermentatum non inuenietur in domibus vestris." Quis non videat, a quartadecima vsque ad vicesimam primam, non septem solummodo, sed octo potius esse dies, si et ipsa quartadecima annumeretur? Sin autem, vt diligentius explorata scripture veritas docet, a vespera diei quartedecime vsque ad vesperam vicesime prime computauerimus, videbimus profecto quod ita dies quartadecima vesperam suam in festi paschalis initium prorogat[4], vt non amplius tota sacra solempnitas quam septem tantummodo noctes cum totidem diebus comprehendat. Veraciter ergo agitur ebdomada[5] que a vespera quartedecime diei incipit et in vespera vicesime prime completur. Postquam vero pascha nostrum immolatus est Christus[6], diemque nobis dominicam, que apud antiquos vna vel prima sabbati, siue sabbatorum vocatur, gaudio resurrectionis sue fecit esse solempnem; ita hanc apostolica traditio festis paschalibus inseruit vt nichil omnino[7] de tempore pasche legalis preocupandum, nichil minuendum esse decerneret; quin potius statuit vt expectaretur iuxta preceptum legis idem primus anni mensis, expectaretur quartadecima dies illius, expectaretur vespera eiusdem. Et cum hec dies in sabbatum forte incideret, tolleret vnusquisque agnum per familias et domos suas, et immolaret

[1] E. iubebatur. [2] T. azimam. [3] E. pasche. [4] T. prerogat. [5] E. ebdomoda. [6] E. christis. [7] *al.* omnimodis.

eum ad vesperam, id est, prepararent omnes ecclesie per orbem, que vnum catholicum[1] faciunt, panem et vinum in misterium carnis et sanguinis agni immaculati, qui abstulit peccata mundi; et precedente congrua lectionum et orationum solempnitate, offerrent hec domino in spem future sue redemptionis. Ipsa est enim eadem nox in qua de Egypto per sanguinem agni israelitica plebs erepta est; ipsa in qua per resurrectionem Christi liberatus est a morte eterna populus omnis dei. Mane autem illucescente[2] die dominica, primam paschalis festi diem celebrarent. Ipsa est enim dies in qua resurrectionis sue gloriam dominus multiphario pie reuelationis gaudio discipulis patefecit; ipsa prima dies azimorum de qua multum distincte in Leuitico scriptum est. Si ergo fieri posset vt semper in diem quintumdecimum primi mensis, id est, in lunam quintamdecimam, dominica dies incurreret, vno semper eodemque tempore cum antiquo dei populo, quamquam sacramentorum genere discreto, sicut vna eademque fide, pascha celebrare possemus. Quia vero dies septimane non equali cum luna tramite procurrit, decreuit apostolica traditio, que per beatum Petrum Rome predicata, per Marcum euangelistam et interpretem ipsius Alexandrie confirmata est, vt adueniente primo mense, adueniente in eo vespera diei quartedecime, expectetur etiam dies dominica, a quintadecima vsque ad vicesimamprimam diem eiusdem. In quacunque enim harum inuenta fuerit, merito in ea pascha celebrabitur: quia nimirum hec ad numerum pertinet illarum septem dierum quibus azima celebrari iubetur. Itaque fit vt semper pascha nostrum aliquem[3] illorum septem dierum azimorum legalium teneat. Nullus ergo nos arguere poterit quod non recte dominicum pasche diem, quem de euangelio suscepimus, in ipsa quam lex statuit tercia primi mensis ebdomada celebremus. Cuius obseruantie catholica ratione patefacta, patet econtrario error irracionabilis eorum qui prefixos in lege terminos, nulla cogente necessitate, vel anticipare, vel transcendere presumunt. Cum enim a vespera diei tertiedecime vigilias sancte noctis celebrare incipiunt, claret quod illam in exordio sui pasche diem statuunt[4] cuius nullam omnino mentionem in decreto legis inueniunt; et cum vicesima prima die mensis pascha dominicum celebrare refugiunt, patet profecto quod illam per omnia diem a sua[5] solempnitate secernunt quam lex maiore pre ceteris festiuitate memorabilem sepenumero commendat: Sicque diem pasche ordine peruerso, et aliquando in secunda ebdomada totam compleant[6], et nunquam in ebdomade tertie die septima ponant. Rursum qui a sextadecima die mensis sepedicti vsque ad vicesimam secundam pascha celebrandum magis autumant, non minore vtique errore a recto veritatis tramite diuertunt et veluti naufragia Scille fugientes, in Caribdi[s][7] voraginem submer-

[1] *al.* vnam catholicam. [2] E. illucente. [3] E. aliquam. [4] E. statu
[5] E. suo. [6] E. complent. [7] T. E. caribdi.

gendi decidunt . . . Quecumque quoque luna ante equinoctium plena est, quartadecima videlicet vel quintadecima existens, hec ad precedentis anni nouissimum pertinet mensem, ideoque pasche celebrando habilis non est. Que vero post equinoctium vel in ipso equinoctio suum plenilunium habet, in hac absque vlla dubietate, quia primi mensis est, et antiquos pascha celebrare solitos, et nos vbi dominica dies aduenerit, celebrare debere, noscendum[1] est. Quod ita fieri oportere illa[2] nimiro ratio cogit, quia in Genesi scriptum est quod "fecit deus duo magna luminaria: luminare maius, vt preesset diei, et luminare minus, vt preesset nocti." Sicut ergo prius sol a medio procedens orientis, equinoctium vernale suo prefixit exortu; deinde luna, sole ad vesperam occidente, et ipsa plena a medio secuta est orientis: ita omnibus annis idem primus lune mensis eodem necesse est ordine seruari, vt non ante equinoctium, sed vel ipso equinoctii die, sicut in principio factum est, vel eo transcenso plenilunium habere debeat. At si vno saltem die plenilunium tempus equinoctii precesserit, non hanc primo mensi anni incipientis, sed vltimo potius preteriti lunam esse ascribendam, et ideo festis paschalibus inhabilem, memorata ratio probat. Quod si misticam quoque vos[3] in his rationem audire delectat: Primo mense anni, qui etiam mensis nouorum dictus est, pascha facere iubemur, quia renouato ad amorem celestium spiritu mentis nostre, sacramenta[4] dominice resurrectionis, et ereptionis nostre celebrare debemus. Tertia eiusdem mensis septimana facere precipimur: quia ante legem et sub lege promissus, tertio tempore seculi cum gratia venit [ipse qui][5] pascha nostrum immolaretur, Christus: quia[6] tertia post immolationem sue passionis die resurgens a mortuis, hanc dominicam vocari, et in ea nos annuatim paschalia eiusdem resurrectionis voluit festa celebrare: quia nos quoque ita solum veraciter eius solempnia celebramus, si per fidem, spem, et charitatem pascha, id est 'transitum' de hoc mundo ad patrem, cum illo facere curamus. Post equinoctium veris, plenilunium mensis precipimur obseruare paschalis, vt videlicet primo sol longiorem nocte faciat diem, deinde luna plenum sue lucis orbem mundo presentet: quia primo quidem sol iusticie, in cuius pennis est sanitas, id est dominus Ihesus, per resurrectionis sue triumphum cunctas mortis tenebras superauit, ac sic[7] ascendens in celos, misso desuper spiritu, ecclesiam suam que sepe lune vocabulo designatur, interne gratie luce repleuit. Post equinoctium quoque, plenilunium ac quartamdecimam diem, monente euangelio diem dominicum expectantes, pascha nostrum celebramus, vt indicemus nos non cum antiquis excussum egyptie seruitutis iugum venerari, sed redemptionem totius mundi, que in antiqui dei populi liberatione prefigurata, in Christi autem resurrectione completa est, deuota fide ac dilectione

[1] E. tenendum. [2] E. illam. [3] E. nos. [4] E. sacram. [5] T. E. in qua. [6] T. E. Qui; *al.* quia. [7] E. acsi.

colere, vtque resurrectionis etiam nostre, quam eadem die dominica futuram credimus, spe nos certissima gaudere signemus.—Verum et tonsuram, de qua pariter vobis litteras fieri voluistis, hortor vt ecclesiasticam et christiane fidei congruam habere curetis. Scimus enim quia neque apostoli omnes vno eodemque sunt modo attonsi, neque nunc ecclesia catholica, sicut vna fide, spe et charitate in deum consentit, ita etiam vna atque indissimili[1] totum per orbem tonsure sibi forma congruit. Verum tonsure discrimen non nocet, quibus pura in deum[2] fides, et charitas in proximum sincera est. Inter omnes tamen tonsuras nullam magis sequendam amplectendamque dixerim ea quam in capite suo gestabat ille cui se confitenti[3] dominus dixit "Tu es Petrus etc., et porte inferi etc., et tibi dabo etc." Neque vero ob id tantum in coronam attondemur, quia Petrus ita attonsus est; sed quia Petrus in memoriam dominice passionis ita attonsus est, iccirco et nos qui per eandem passionem saluari desideramus, ipsius passionis signum cum illo in vertice, summa videlicet corporis nostri parte[4], gestamus. Et sicut omnis ecclesia signum sancte crucis in fronte imprimere consueuit, vt[5] vexilli huius munimine a malignorum spirituum defendatur incursibus, crebra huius admonitione doce[a]tur[6] se quoque carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifigere debere: ita etiam oportet eos qui vel monachi votum, vel gradum clericatus habentes artioribus se necesse habent pro domino continentie frenis astringere, formam quoque corone quam ipse in passione sua spineam portauit in capite, vt spinas et tribulos peccatorum [nostrorum][7] portaret, id est exportaret et auferret a nobis, suo quemque in capite per tonsuram preferre, vt se etiam irrisiones et obprobria pro illo libenter ac prompte omnia sufferre ipso etiam frontispicio doceant; vt coronam vite eterne, quam repromisit deus diligentibus se, se semper expectare, proque[8] huius perceptione et aduersa se mundi et prospera contempnere signent.' Et post mentionem corone quam Symon Magus fertur portasse in capite, que ad ceruicem perueniens decurtata erat, intulit: 'Gratia te regis eterni longiori tempore regnantem, ad nostram omnium pacem custodiat incolumem, dilectissime in Christo fili.' Interpretata in presentia regis et suorum littera et tenore eius, exurgens rex de medio optimatum suorum genua in terram flexit, deo gratias agens quod tale munusculum de terra Anglorum accipere mereretur.

[MS. Tib. adds: *Narratio*[9].

Treuerensis archiepiscopus nomine Rusticus operibus sanctis Goaris uiri dei inuidens, missis ad eum nunciis iniunxit ut ad eius colloquium

[1] E. indissimile. [2] E. domini. [3] E. confitendi. [4] E. per te. [5] *al.* vt crebro. [6] T. E. docetur. [7] so T.; om. in E. [8] T. E. pro quo.
[9] From Vinc. Bell. XXII. 15.

festinaret. Cumque ad presenciam episcopi adductus fuisset, uenit quidam portans in brachio suo infantem [tres noctes habentem][1]. Et ait episcopus uiro sancto: 'Nunc oportet ut ostendas nobis ministerium tuum si uerum sit an falsum. Precipio tibi per ueram obedienciam ut facias istum infantem nobis utrumque innotescere parentem, ut credamus tibi quia ex deo es.' Tunc sanctus Goar preces ad deum cum lacrimis fundens ait: 'Trinitas sancta, te inuoco, atque infans, in nomine trinitatis te coniuro, ut utrumque nobis tuum edisseras parentem.' Et respondens infans ait: 'Iste Rusticus episcopus est pater meus, et mater mea Afflagia nuncupatur.' Proiecerat enim eum mater sua in concham marmoriam ubi paupercule femine solent infantes suos iactare. Episcopus, hoc audito, cecidit ad pedes uiri dei et ait: 'Nunc scio uere quia seruus dei es cui scelera mea, omnibus abscondita, ita tibi per nati mei uerba patefacta sunt.' Tunc sanctus ait: 'Heu domine, quare per me miserum et peccatorem tua peccata hactenus latencia facta sunt manifesta? Melius quidem fuisset spontanea et secreta coram deo confessio, quam ista contra uotum tuum ignominiosa publicacio.' Deinde solicite ac benigne monuit eum ad penitenciam, dicens: 'Quantum saluator noster pius est ad remittendum, tantum nos oportet paratos esse ad penitendum. Ego autem, in quantum pietas diuina me exaudire et uitam dignabitur condonare, septem annis penitenciam pro te, compellente fraterna caritate, iam decreui facere.']

¶ De sancto Columba abbate et confessore[2].

ANno siquidem domini quingentesimo sexagesimo quinto venit de Hibernia presbiter et abbas insignis, sanctus Columba, Britanniam, predicaturus verbum dei Septemtrionalibus Pictis, qui arduis montibus ab australibus eorum sequestrati sunt regionibus. Nam Australes Pictos multo ante tempore Ninianus, episcopus sanctus, ad fidem conuertit. Sanctus itaque Columba gentem illam verbo et exemplo ad fidem conuertens, insulam nomine Hii ab eis accepit, in qua et monasterium construxit: vbi et ipse sepultus est cum esset annorum septuaginta septem, post triginta quatuor[3] annos ex quo Britanniam predicaturus adiit. Habere autem solet ipsa insula rectorem semper abbatem, cuius iuri[4] et omnis prouincia, et ipsi etiam episcopi, ordine inusitato, debeant esse subiecti: iuxta exemplum primi doctoris illius, qui non episcopus, sed abbas extitit. Erat enim vir vite venerabilis et beate memorie, monasteriorum pater et fundator Columba, qui non solum ab infantia deo donante

[1] per triduum mortuum crossed out. [2] Ed. Colgan II. p. 332; abridged from Adamnan's Vita; the beginning from Beda H. E. III. 4. [3] In T. duos crossed out. [4] E. viri.

hoc nomine appellari meruit, sed ante multorum annorum curricula, spiritu sancto reuelante, prophetice hoc nomine vocatus est. Nam Brito quidam sancti Patricii discipulus, nomine Macceus[1], ita de illo propheciam edidit: 'In nouissimis, ait, seculi temporibus filius nasciturus est quidam, cuius nomen Columba, per omnes insularum occeani prouintias diuulgabitur, nouissima orbis tempora clare illustrabit. Erit enim deo charus, et grandis coram ipso erit.' Hic enim nobilibus oriundus parentibus, quadragesimo quinto etatis sue anno de Scotia ad Britanniam pro Christo peregrinus venit. Erat[2] enim aspectu angelicus, sermone nitidus, opere sanctus, ingenio perspicax, et consilio magnus. Nullius hore spacium transire poterat quo non aut orationi, aut lectioni, aut scripturis sanctis[3], vel operi sancto incumberet; ieiuniorum quoque et vigiliarum indefessis laboribus ita occupatus, vt supra humanam possibilitatem omnibus virtutibus et laboribus sanctis subderet corpus suum. Cum enim sanctus Oswaldus rex, pridie quam contra Catlonem[4] Britonum regem in bellum procederet, in papilione sua [esset][5] dormiens, sanctum Columbam in visu videt forma choruscantem angelica; [qui][5] suum regi reuelans nomen, in medio castrorum stans, eadem castra veste sua fulgida protegebat, dicens: 'Confortare et age viriliter, ecce ego tecum sum: hac sequenti nocte de castris ad bellum procede, quia hac vice michi dominus donauit vt hostes in fugam vertantur tui, rege Catlone in manus tuas tradito; et post bellum victor feliciter regnaturus reuerteris[6].' Confortatus igitur Oswaldus, que viderat suis pandit: totusque populus eius post victoriam fidem Christi se suscepturum promisit. Rege vero Catlone occiso, et optenta victoria, hanc visionem Filbeo[7] abbati cum magna humilitate sanctus Oswaldus, quibusdam sanctis viris presentibus, enarrauit. Sanctus Columba ab adolescentia sua prophecie spiritu claruit, ventura predicere, presentibus absentia nunciare, longe acta preuidere consueuit. Totum mundum veluti vno solis radio collectum, sinu mentis mirabiliter laxato[8] speculabatur. Abbate cenobii sancti Cerani cum fratribus obuiam sancto Columbe festinante, puer quidam valde despectus vultu et habitu, et senioribus displicens, occulte acce[ssit][9], vt vel fimbriam viri dei ipso nesciente tangeret. Quod diuinitus sanctus intelligens, manum post se extendens, ceruicem pueri tenuit, et ante faciem suam eum statuit, dicens: 'O fili, aperi os tuum et porrige linguam.' Quam benedicens, ita intulit: 'Hic puer quamuis vobis[10] vilis habeatur, bonis tamen moribus animeque virtutibus paulatim accrescet[11], et sapientia et prudentia preditus, per omnes Scotie ecclesias valde famosus erit.' Et factum est ita[12]. Cum esset in Iona insula, conuocatis

[1] *al.* Mocteus; Ad. Mauctaneus. [2] E. Erit. [3] Ad. scriptioni. [4] Bed. Cedualla. [5] om. [6] Ad. reuertaris. [7] *al.* Falbeo. [8] E. laxata. [9] T. E. accedens. [10] E. nobis. [11] E. accresset. [12] It is S. Erneneus.

fratribus et flexis genibus dixit: 'Nunc intente pro hoc populo et rege Aidano oremus: hac enim hora ineunt bellum.' Et post modicum surgens, et in celum respiciens, ait: 'Nunc barbaris in fugam versis, Aidano quamuis infelix, tamen victoria concessa est ei.' Sed et de numero excercitus Aidani trecentos et tres interfectos vir beatus dixit. Quadam nocte conuocatis ad ecclesiam fratribus dixit: 'Nunc dominum intente deprecemur, nam in hac hora aliquod inauditum in mundo peccatum perpetratum est, pro quo valde timenda est iudicialis dei vindicta.' Cum enim postea homo ille miser qui facinus commiserat, ad sanctum veniret Columbam, dixit vir dei: 'Hic homo fratricidium in modum Cayn perpetrauit, et cum sua matre mechatus est.' Tunc vir ille flexis genibus, omnem penitentiam iuxta sancti preceptum se impleturum[1] promisit. Cui sanctus: 'Si duodecim annis inter Britones cum fletu et lachrimis penitentiam egeris, nec ad Scotiam vsque ad mortem reuersus fueris, forsan deus peccato tuo ignoscet[2].' Et conuersus ad fratres ait: 'Hic homo filius est perditionis, qui quam promisit penitentiam non explebit, sed mox ad Scotiam reuersus, ab inimicis percussus peribit.' Factumque est ita: Nam ad Hiberniam regressus ille miser, in manus inimicorum incidens, trucidatur. Cum vice quadam facies viri dei tanto splendore et rubore esset perfusa, vt a quoquam videri non posset, quibusdam fratribus dixit: 'Sulphuria de celo, inquit, flamma super romani iuris ciuitatem, intra Italie sitam terminos, hac hora effusa est, triaque fere milia virorum, exceptis mulieribus et paruulis, perierunt.' Et ita postea compertum est. Presbiter quidam nomine Findcanus, quendam nobilem Aidum nomine, in Britanniam secum adduxit: fuerat enim ille Aidus valde sanguinarius, et multorum hominum trucidator; qui accito episcopo apud predictum Findcanum presbiter ordinatus est. Episcopus tamen non est ausus super caput eius manum imponere, nisi prius idem Findcanus suam capiti eius pro confirmatione imponeret dexteram. Quod egreferens Columba, dixit: 'Illa manus quam Findcanus contra ius ecclesiasticum super caput filii perditionis imposuit, mox computrescet, et illicite ordinatus, sicut canis ad vomitum reuersus, et hominum trucidator effectus, et in fine iugulatus, in aquam cadens submergetur.' Et ita factum est. Vox enim sancti Columbe in ecclesia cum fratribus decantantis aliquando per quatuor stadia, aliquando per octo, incomparabili eleuata modo audiebatur, nec in auribus eorum qui cum ipso stabant, vox eius modum humane vocis excedebat: sed qui vltra mille passus stabant, quos canebat versiculos per singulas sillabas distinguebant. Cum vesperas cum fratribus celebraret, quidam magi accedentes, in quantum poterant impediebant eum. Quo comperto, ita vox viri dei in aere instar tonitrui eleuata est, vt populus intollerabili pauore perterritus staret. Cum quem-

[1] T. expleturum. [2] E. ignosset.

dam diuitem de malis suis corriperet, et ille paruipendens sanctum subsannaret, vir dei ait: 'Inimici tui periment te in cubiculo tuo cum meretrice cubantem, et demones ad loca penarum rapient animam tuam.' Et ita factum est.——Iuuenis adhuc discens, cum vinum in missa deficeret, assumptam aquam benedixit et in vinum optimum conuertit. Poma cuiusdam arboris amara, benedictione sua in miram dulcedinem subito versa sunt. Diuersorum quoque languores infirmorum inuocato Christi nomine sanauit: Nam aut manus protensione[1], aut aqua ab eo benedicta egroti plures aspersi, aut fimbrie eius tactu, aut pane benedicto et limphis intincto accepto, plenam credentes salutem recuperarunt. Libri de manu sancti Columbe scripti, in aquis sepe submersi, dei virtute operante corrumpi nec ledi vllatenus potuerunt. Deficiente aqua ad baptizandum quendam puerum, facta oratione rupem percussit: et aqua habundanter[2] ebullire cepit. In prouintia Pictorum de quodam fonte audiuit quem plebs gentilis quasi deum venerabatur: Nam de eodem fonte bibentes aut manus vel pedes lauantes, demoniaca deo permittente arte percussi, aut leprosi aut lusci aut debiles aut aliis infirmitatibus detenti erant; ob hoc seducti gentiles diuinum honorem fonti deferebant. Ad quem vir dei accedens, cum inuocatione nominis Christi fontem signans, manus et pedes lauit et cum sociis de aqua bibit: Ab illo die demonum infestatio a loco illo discessit, et infirmi multi per eundem fontem sanati sunt. In magna maris tempestate nauigans vir sanctus, eadem hora qua in prora stans extensis ad celum manibus deum exoraret[3], dicto citius tempestas sedatur, et tranquillitas redditur. Maleficus quidam coram viro dei de boue masculo arte diabolica lac expressit: ad presentiam tamen viri sancti lac illud allatum, in naturam propriam[4] sanguinis mutatur. Persecutores ecclesiarum vir dei excommunicauit; quorum quidam instinctu diaboli cum hasta irruens, sanctum interficere conabatur. Quod precauens vnus ex fratribus, et mori pro sancto paratus, eiusque cuculla indutus, intercessit. Et ecce beati viri vestis[5], quasi quedam impenetrabilis lorica, forti impulsione acutissime haste transfigi non potuit, sed illesa permansit, et qui ea indutus erat, incolumis illa veste protectus est. Infra annum sceleratus ille hasta transfixus interiit. Cum adhuc iuuenis in Scotia conuersaretur, sceleratus quidam fugientem puellam persequebatur. Que cum magistrum beati Columbe in campo legentem vidisset, ad eum quantocius fugit; superueniens tamen persecutor puellam lancea iugulauit. Et ait Columba magistro suo: 'Eadem hora qua interfecte ab eo puelle anima ad celos ascendit, anima ipsius interfectoris ad inferos descendet.' Et dicto citius cum verbo, sicut Ananias coram Petro, sic et ille iugulator coram oculis sancti iuuenis corruens,

[1] E. protentione. [2] T. abundanter. [3] Ad. exoravit. [4] E. proprium. [5] E. vestes.

mortuus in terram cecidit. In prouincia Pictorum quendam plebeum cum sua familia in fide instruens baptizauit; pro cuius filio mortuo genibus flexis deum exorauit, et surgens ad mortuum dixit: 'In nomine domini Ihesu Christi, surge et sta super pedes tuos.' Et redeunte anima ad corpus, tenuit vir dei manum eius, et reddidit eum patri suo. Magus quidam dixit ad Columbam: 'Dicito michi, Columba, quo tempore proponis nauigare.' 'Tertia, inquit ille, die deo volente propono nauigare.' 'Non poteris, ait magus, nam ego ventum tibi contrarium facere, caliginemque vmbrosam superinducere possum.' 'Omnipotentia dei, dixit sanctus, omnium dominatur[1], in cuius nomine omnes nostri motus ipso gubernante reguntur.' Tertia vero die magi gaudere ceperunt, magnam videntes superinductam caliginem, et contrarium cum tempestate flatum. Columba tamen inuocato dei nomine nauem intrans, velum contra ventum erigi iussit: et contra flatus aduersos mira nauis velocitate cucurrit, ventique[2] contrarii ad votum reuertuntur. Facta autem siccitate magna, fratres sancti Columbe inito consilio nuper aratum et seminatum campum cum viri dei candida tunica et libris ab eo scriptis circuierunt, libros eius aperuerunt et legerunt in 'colliculo angelorum,' vbi aliquando celestis patrie ciues ad consolationem beati Columbe descendere solebant. Et ecce eadem die pluuia magna de celo descendit, et siciens prius terra tempore suo dedit fructum suum. Tribus enim vicibus, inuocato sancti Columbe nomine, fratribus mare transituris venti[3] contrarii ad votum prosperum[4] sunt conuersi.——Presbiter quidam nutritor sancti Columbe, post missam ad hospitium diuertens, totam inuenit domum suam clara luce irradiatam: Globum quippe igneum super pueri dormientis faciem stantem vidit. Quo viso, statim intremuit, et prostrato in terram vultu spiritus sancti gratiam super alumpnum suum celitus effusam intellexit. Cum a quadam synodo iniuste Columba excommunicaretur, ad eandem congregationem venit; quem cum eminus appropinquantem sanctus vidisset Brendanus, ei assurgens inclinata facie eum veneratus osculatur. Quem cum aliqui seniores redarguerent quod excommunicato[5] reuerentiam talem exhiberet: 'Si vos, ait, videretis ea que michi dominus de isto suo, quem dehonoratis[6], electo manifestare dignatus est, nunquam excommunicassetis quem deus, vestram sententiam non approbando, magis ac magis magnificat: Igneam et valde luminosam columpnam eum precedentem vidi, et angelos sanctos comites itineris eius. Hunc itaque spernere non audeo, quem populorum ducem ad vitam eternam preordinatum video.' His auditis, sanctum Columbam omnes venerari ceperunt. Morante sancto Columba in Himba insula, quadam nocte angelum dei, ad se missum, vidit in sompnis,

[1] E. dominator. [2] T. que que. [3] E. T. ventus. [4] r. in prosperos.
[5] E. excomunicato. [6] E. dehoneratis.

qui in manu vitreum ordinationis regum habebat librum. Quem cum Columba de manu angeli accepisset, ab eo iussus legere cepit. Qui cum secundum quod in libro erat Aidanum regem ordinare recusaret, quia magis alium fratrem[1] diligeret, subito angelus extendens manum sanctum percussit flagello, cuius liuoris signum[2] in eius latere omnibus diebus vite sue permansit, dicens: 'Pro certo scias quia ad te a deo missus sum, vt iuxta verba que legisti in regem ordines Aidanum. Quod si iterum obtemperare nolueris[3], iterato te percutiam[4].' Aidanum igitur ad Ionam insulam venientem, in regem, sicut iussus erat, ordinauit. In insula Iona remotiorem ab hominibus[5] locum aptum ad orationem quesiuit: ibidemque cum orare cepisset, subito videt contra se tetram et nigerrimam demonum cum ferreis verubus aciem instaurari[6]: Qui, sicut ei per spiritum reuelatum erat, monasterium eius inuadere et multos fratrum iugulare volebant. Sanctus enim, contra eos virtute orationis fortiter dimicans, innumerabiles tamen vnus vincere non poterat, nec de insula repellere valebat: donec angeli dei in adiutorium eius venirent; quorum timore demones perturbati, a loco illo fugere sine mora coacti sunt. Demones enim ad aliam insulam accedentes, fratrum monasteria inuadunt, et pestilentes morbos inferentes nonnullos occidunt. Quidam faber ferrarius nomine Columbus, elemosinarum operibus satis intentus et ceteris iusticie actibus plenus, cum in extremis langueret; sanctus Columba fratribus ait: 'Columbus non incassum laborauit, qui de operibus manuum suarum premia felix comparauit eterna. Ecce enim nunc anima eius ad celi gaudia ab angelorum caterua exaltari meruit.' Vir dei oculos ad celum dirigens, astantibus ait: 'Felix mulier et deo placens, cuius animam in paradisum ab angelis deferri vidi!' Eadem vero die anno reuoluto Columba cuidam fratri dixit: 'Ecce mulier de qua te presente preterito dixeram anno, nunc mariti sui in aere obuiat anime, et cum angelis contra aduersarias pro ea belligerat potestates. Quorum adiutorio, eiusdem hominis iusticia suffragante, a potestate demonum erepta, ad eterne felicitatis locum anima ipsius est perducta.' Vidit iterum subito celum apertum et innumerabilium choros angelorum sancti Brendani[7] animam suscipientium, quorum luminosa et incomparabili claritate totus eadem hora illustratus est mundus. Dixit iterum Columba fratribus: 'Me hodie, inquit, licet indignus[8], ob venerationem anime sancti Columbani episcopi laginensis celebrare oportet, que hac in nocte inter sanctos angelorum choros eleuata, vltra siderea[9] celorum spatia ad paradisum ascendit.' Vir dei collectis in vnum fratribus dixit: 'Nunc, inquit, ad orationem confugientes monachis abbatis Congelli auxiliemur, hac in hora in stagno

[1] Ad. Eogenanum fratrem eius. [2] Ad. liuorosum vestigium. [3] E. volueris. [4] E. percutiet. [5] T. omnibus. [6] T. E. instaurare; Ad. preliari. [7] T. brendeni; Ad. Brendini. [8] Ad. i. sim. [9] E. sidera.

Dominican Studies

submersis. Ecce enim hoc momento in aere contra malignos spiritus bella mouent, animam cuiusdam hominis[1] cum eis dimersi eripere satagunt[2] omni nisu.' Post lachrimosam et prolixam orationem sanctus exurgens hilari vultu: 'Christo, ait, gratias agite: nunc enim sancti angeli sanctis obuiantes animabus, et ipsum hominem ereptum ab infestatione demonum quasi victores liberarunt bellatores.' Alio tempore vir sanctus dixit fratribus: 'Properemus, inquit, sanctis obuiam angelis, qui ad perferendam cuiusdam gentilis animam nos illuc vsque peruenientes expectant, vt ipsum, naturale bonum per totam vitam vsque ad extremam senectutem conseruantem, priusquam moriatur baptizemus.' Et in quantum potuit festinans, venit ad locum; vbi senex, nomine Emchatus, audiens ab illo verbum dei et credens, baptizatur, et continuo letus et securus cum angelis obuiantibus ad dominum migrauit. Sed et filius eius cum tota familia baptizatus fidem Christi suscepit. Vir sanctus in tugurio suo dum scribens sederet; subito eius immutatur facies, et hanc puro de pectore promit vocem, dicens: 'Auxiliare, auxiliare.' Et vocatis fratribus dixit: 'Angelus domini qui nunc inter nos stabat, iussus est a domino[3] vt vni ex fratribus de summo culmine domus lapso cito subueniret, que in Roboreti monasterio fabricatur.' Et subdit: 'Valde admirabilis et pene indicibilis est angelici volatus pernicitas, fulguris, vt estimo, celeritati parilis. Nam ille celicola qui hinc a nobis nunc, illo viro labi incipiente, auolauit, quasi in ictu oculi, priusquam terram tangeret subueniens, eum subleuauit, nec vllam fracturam aut lesuram ille qui cecidit sentire potuit. Quam stupenda hec[4] velocissima et oportuna subuentio, que dicto citius, tantis maris et terre interiacentibus spaciis, tam celerrime valuit consummari!' [5]Roboreti autem monasterium quod lingua Scotorum Armach[6], hoc est 'Campus roborum,' id est 'quercuum,' in Hibernia est; Columba vero in Britannia tunc extitit. Quodam die vir sanctus in montis fastigio, manibus oculisque in celum erectis orare cepit: et ecce subito res miranda apparuit, quam quidam secretius explorans, non sine permissu dei, oculis corporalibus videre promeruit. Sancti enim angeli celestis patrie ciues, mira peruolantes pernicitate, sanctum virum orantem albatis vestibus induti circumsteterunt; et post aliquam cum beato viro moram illa celestis caterua, quasi se exploratam sentiens, ad summa celorum quantotius[7] reditum maturauit. Columba ad monasterium rediens, ne cuiquam quod viderat reuelaret ipso viuente, cum grandi comminatione fratri illi interdixit. Sancto Columba sacris misteriis insistente, quendam igneum globum et valde luminosum de vertice sancti ante altare stantis et sacram oblationem consecrantis, tam

[1] Ad. hospitis. [2] Ad. conantes. [3] Ad. Angelo d. qui nunc inter vos stabat, iussi. [4] E. ac; T. hec. [5] added. [6] r. Darmach, cf. Beda III. 4. [7] E. quam totius.

diu ardentem et[1] instar columpne sursum ascendentem quidam vidit, donec sacra solennia misse consummata essent. Alio tempore cum sanctus in Himba esset insula, gratia spiritus sancti super eum abunde effusa per triduum mansit, ita vt per tres dies et noctes intra obseratam[2] et repletam celesti claritate domum manens, nullum ad se accedere permitteret, neque manducans neque bibens. De qua domo immense claritatis radii per rimulas valuarum et clauium foramina erumpentes, nocte videri poterant. Carmina quedam spiritualia et ante inaudita decantauit, et multa occulta, vt postea retulit, ab exordio mundi, et archana videbat; scripturarum obscura sacrarum et difficilia plane[3] et luce clarius aperta cordis oculis patebant[4]. Factum est autem in Iona[5] insula vt facies sancti Columbe subita et mirifica hilaritate effloreret, oculosque ad celum eleuans, incomparabili repletus gaudio letificabatur. Et post modicum interuallum illa delectabilis et suauis leticia in magnam mestitiam conuersa est. Duobus autem fratribus causam tante leticie vix extorquentibus, ait: 'Vsque in presentem, inquit, diem, peregrinationis mee in Britannia ter deni completi sunt anni; interea multis antea diebus a domino meo deuote postulaui vt in fine huius presentis tricesimi anni de meo incolatu me absolueret et ad celestem patriam euocaret[6]. Hec vtique fuit causa leticie mee: Angelos enim sanctos de excelso throno[7] vidi missos ad meam animam obuios de carne educendam. Sed ecce nunc subito retardati, vltra nostre insule fretum stant[8] in rupe, volentes ad me de corpore euocandum apropiare, sed propius accedere non permittuntur, mox excelsa celorum repetentes. Dominus vero, quod michi totis viribus roganti donauit, vt in hac die ad ipsum de mundo transirem; multarum magis ecclesiarum pro me orationes exaudiens, dicto citius immutauit[9]: Quibus exorantibus ecclesiis sic a domino donatum est vt, quamuis contra meam voluntatem, quatuor ab hac die michi in carne manenti superaddantur anni. Hec michi talis mesta est[10] retardatio, et[10] hodierne tristitie non immerito causa fuit.' Completis enim quatuor annis, subita emigratione, nulla precedente corporis molestia, cum sanctis angelis ad dominum letus emigrauit[11]. Appropinquante exitus sui hora, circa mediam noctem surgens ad ecclesiam pergit, et iuxta altare flexis in oratione genibus procumbit. Diormicius vero minister eius tardius prosecutus, totam intrinsecus ecclesiam angelica luce circa sanctum repleri videt. Illo appropinquante lux eadem otius recessit, et allatis lucernis, sanctum ante altare recubantem[12] fratres inuenerunt, et ipsis presentibus continuo spiritum exalauit. Eadem hora monachus quidam in Hibernia, Ionam insulam, quam nunquam corpore viderat, angelorum claritate in

[1] T. E. ad. [2] T. obserratam. [3] Ad. plana. [4] E. patebit. [5] E. ioua. [6] Ad. avocaret. [7] T. trono. [8] T. E. stantes. [9] T. E. intimauit. [10] om. in Ad. [11] Ad. emigrabo; T. corrected. [12] E. recubante.

spiritu irradiatam vidit, totaque aeris spacia angelorum luce illustrata, et suauia cantica audiuit, hora egressionis anime sancti Columbe inter angelos ad celos ascendentis. Quidam alius frater capture piscium operam dans, subito totum aeris spacium claritate ineffabili illustratum vidit. Et ecce quasi quedam pergrandis ignea apparuit columpna, que in illa media nocte sursum ascendens[1], sicut meridianus sol ita[2] mundum totum illustrare videbatur. Obiit autem venerabilis abbas Columba in insula Iona quinto idus Iunii, et in monasterio fratrum cum honore sepelitur.——Est autem sciendum quod Hibernia proprie Scotorum est patria: antiquitus igitur Scotia pro Hibernia sepius scribi solet, sicut hic in vita sancti Columbe diligenter intuentibus apparet; et etiam venerabilis Beda 'de gestis Anglorum' multis in locis Hiberniam exprimere volens, Scotiam scripsit.

[MS. Tib. adds: *Narratio*[3].

Clericus quidam apud Lugdunum in uisione noctis uidit quandam uallem sub quodam monte, super quam ciuitas quedam pulcherrima sita erat, ut qui eam uideret de aspectu illius saciari non posset. Circa pedem montis fluuium currentem uidit, et in ripa duodecim pauperes in flumine uestes suas lauantes. Inter quos erat quidam ueste candidissima indutus multum aliis dissimilis, qui in tunicarum suarum ablucione illos iuuabat et postquam adiuuerat unum, ibat adiuuare alium. Tunc clericus accedens ad illum dixit: 'Que gens estis uos?' Qui ait: 'Isti pauperes homines sunt penitenciam agentes et se a peccatis suis lauantes, et ego filius dei Ihesus Christus sum, sine cuius auxilio nec isti nec alii benefacere possunt. Ciuitas hec quam uides paradisus est; et quando quis tunicam suam lauerit, id est penitenciam peregerit, in illam intrabit.' Cumque euigilans Cistercium ueniret, inuenit locum incultum et desertum, et fratres inter bestias conuersantes, et uisis abbate et conuentu, omnes tunicas suas lauantes se uidisse recognouit; et in monachum susceptus non multo post prior factus est.]

¶ De sancto Columbano abbate et[4] confessore[5].

BEatus Columbanus in Hibernia insula in occeano sita, quam Scotorum gens inhabitat, ortus est. Hibernia enim antiquitus Scotia dicta est; de qua gens Scotorum Albaniam, Britannie Maiori proximam, que ab euentu modo Scotia dicitur, inhabitans, originem duxit et progressum habuit. Cum autem genitrix Columbani esset

[1] E. accendens. [2] E. solita. [3] Cf. Vinc. Bell. XXV. 106. [4] T. omits et confessore. [5] Abridged from the Vita by Ionas, in Mabillon II, Messingham Flor. Ins. SS. 219-239, Fleming Coll. Sacra; Surius has a modified text.

grauida, subito per intempestam noctem sopore depressa, vidit de sinu suo rutilantem solem et nimio fulgore micantem procedere et mundo magnum lumen prebere. Quam visionem cum cuidam sancto enarrasset, responsum accepit: se egregie indolis vtero tenere virum, qui et sue saluti vtilia, et proximorum vtilitati prouideret oportuna. Nato itaque puero, et litteris commendato; cum multis floreret virtutibus, cepit contra eum antiquus hostis letifera tela laxare et puellarum in eum amores suscitare. Sed cum tantis telis vndique se vrgeri conspiceret, peregre proficisci[1], quo deo placeret, disposuit, ne frustrato labore quem in scientiis variis desudauerat, in seculi illecebris occuparet[ur][2]. Venit igitur ad cellam cuiusdam religiose femine, et propositum suum [ei][3] studiose reserare curauit. Cui illa: 'Tu adolescentie flammis exestuans, dum natale solum incolis, ad fragiles voces velis nolis fragilitate attrahente aures accomodans, visitare[4] te femineos sexus libere credis[5]? Non reminisceris, suasu Eue Adam delapsum, Sampsonem a Dalida[6] seductum, Dauid a pristina iusticia pulchritudine Bersabee corruptum, sapientissimum Salomonem mulierum amore deceptum? Perge, o iuuenis, perge et evade[7] ruinam per quam multos comperis corruisse; declina viam que inferi ducit ad valuas.' Huiusmodi ergo dictis stimulatus, sodalibus et matri valedixit, et obstantem matrem in limite hostii postulat vt se ire sinat, dicens: 'Nonne audisti, mater, inquit, quia qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus?' Illa vero eiulans et pauimento prostrata, illum abire se permissuram[8] denegat. Ille limitem matremque transiliens, poscit vt letetur, illum nunquam deinceps in hac vita visura. Et veniens ad quendam religiosum nomine Senilem, in sanctarum scripturarum scientia ab eo informatur. In monasterio Benechor sub abbate Congello monachus effectus, in omni sanctitate multis annis vixit. Vicesimo enim etatis sue anno, electis duodecim fratribus, ad littus maris accessit, et nauigio transuectus ad Galliam prospere peruenit. Vbique vero verbum dei seminans; si quis fratrum proprium aliquid vsurpare temptasset, a ceterorum consortio segregatus, penitentie vltionem passus est; nullus asperum sermonem proferre audebat: ita vt in humana conuersatione angelicam ducerent vitam. Tanta namque in beato viro gratia refulsit, vt vbicumque moraretur, omnium animos ad religionis cultum inclinaret. Venit autem ad Sigibertum regem Austrasiorum et Burgundionum, et honorifice ab eo susceptus, heremum nomine Vosagum ab eo petiit: qua liberaliter concessa, monasterium ibidem construxit. Vnum enim e fratribus cum subito vis febrium[9] flagellaret, et nulla alimentorum solatia preter corticum et herbarum pabula haberent; facto ieiunio ab omnibus triduano et orationibus, ex insperato conspiciunt virum quendam, panibus et

[1] E. proficissi. [2] T. E. occuparet. [3] om. in E. [4] E. insitare. [5] T. E. credes. [6] *al.* Dalila. [7] E. vade. [8] E. promissuram. [9] E. febirum.

pulmento equos oneratos habentem, ante fores astare. Oblatis autem viro dei que attulerat, illum pro coniuge sua dominum deprecari suppliciter rogat, quam per annum tantus ignis febrium vexabat vt morti appropinquare videretur. Cumque ille cum suis orationem complesset, mulier illa perfecte sanitati reddita, gratias deo agebat. Nec multo post nouem transierant dies[1] quo vir domini cum suis non alias dapes caperet quam arborum cortices et herbas. Monitus est ergo abbas quidam diuinitus vt famulo dei Columbano in heremo consistenti necessaria confestim deferret. Iubet abbas celerarium omnia que parare posset beato[2] Columbano baiulare. Oneratis ergo vehiculis cum ad heremum venisset, hoc in corde monachus dixit vt si iter quod ceperat dei esset imperium, premissis equis imperantis potentia viam aperiret. Nec mora, iter ignotum equi arripientes, vsque ad fores viri dei peruenerunt. Receptis autem muneribus vir dei gratias deo retulit; et monachus rediens rem gestam fratribus enarrauit. Cepit exinde frequentia populi sanitatis recuperande gratia ad eum concurrere, quorum vota diuino fultus auxilio adimpleuit. Vir dei solus per deserta gradiens vidit duodecim lupos sibi appropinquare et dextera[3] leuaque medium se astare. Cumque ille constans nil timeret, eo relicto heremi secreta latibula petebant. Rursum heremi vasta penetrans, vrsum [in][4] rupe quadam repertum absque reditu abire iussit. In qua rupe soli orationi vacans, incredibili abstinentia corpus suum macerauit: agrestium herbarum exigua mensura vel pomis heremi vescebatur; aquamque ad sedandam sitis ariditatem de rupe, vsque hodie fluentem, manare suis precibus effecit. Monasterium Luxouium[5], et aliud nomine Fontanas, construxit, et fratrum cateruam magnam in illis adunauit. Audito autem quod in Luxouio cenobio fratres variis morbis afflicti essent, nec plures sani remansissent[6] quam qui egrotis ministrare possent; illuc ergo veniens, imperat vt omnes surgant atque messem in area virga cedant. Qui statim nullo doloris vestigio remanente surgentes, iussa patris implere curabant. Irruebant messis tempore ventorum turbines cum vehementia ymbrium, nec omnino nubila celi terris dare pluuiam quiescebant. Et cum fratres iussu viri dei inter diffusionem ymbrium, ipso in medio eorum labori insistente, segetem falce secarent, ymber a segete fugiens per reliquas patrie plagas se vndique diffundebat, nec, quousque messis tota colligeretur, sola pluuiarum gutta super terram Columbani stillare videbatur. Quidam dux nobilis nomine Waldelenus, liberis carens, cum vxore sua Flauia[7] venit ad virum dei, dicens se multis opibus abundare, sed cui hereditatem post obitum relinqueret non habere. Cui vir sanctus ait: 'Si, inquit, voti vestri est vt largitoris donum eius nomini consecretis michique

[1] T. dies crossed out, another word not visible; E. anni. [2] E. bono; T. beato. [3] T. dextra. [4] so T.; om. in E. [5] E. luxonium. [6] T. remansisse. [7] E. flania.

ex lauacro suscipiendum tradatis, pro vobis ego clementiam domini implorabo, vt non solum eum quem domino voueritis habeatis, verum etiam quantos volueritis liberos suscipiatis.' Quo promisso, mulier concepit, filium peperit, et ad virum dei illum destinauit. Quo baptizato, Donatum nomen imposuit, et matri ad nutriendum remisit. Hic postea in eodem cenobio monachus factus, et sapientia et virtutibus imbutus, Vesontionis episcopus factus est, et monasterium nomine Palacium construens monachos introduxit. Alterum filium, et filias duas dux idem postea genuit; post cuius obitum vxor sua monasterium puellarum in vrbe Vesontione fundauit et possessionibus variis dilatauit. Cum vir dei cirotechas[1] quas ad operis laborem habere solebat ante fores refectorii deposuisset, coruus aduolans vnam ex eis rostro ferens abstulit. Querentibus inter se fratribus quis illam[2] abstulisset, Columbanus ait quod nullus alius hoc presumpsit nisi auis que ab archa Noe dimissa non rediit; addiditque, nullo modo se pullos suos alituram, si rapax furtum celeri[3] volatu non deferret. Confestim coruus aduolans furtum rostro reportat, et ferocitatis oblitus vltionem expectat; quem vir sanctus abire imperat. Cum minister refectorii tracto serraculo in vas quoddam latum liquorem currere faceret, beati Columbani imperio vnus e fratribus vocauit illum. At ille, obedientia feruens, meatum reserare oblitus cucurrit ad patrem, serraculum, quod duciculum vocant, manu deferens. Postquam autem quod voluit vir dei sibi reserasset, ad cellarium festinus rediit, nichil in dolio[4] repperit, sed intuitus vas illud latum suppositum, ceruisiam supra creuisse nec minimam stillam foris cecidisse vidit; et crederes vas geminatum esse, ac qualis et quanta rotunditas infra vas erat, tantum in altum excreuisse clarum fuit. Cuidam fratri super[5] exiguitate frumenti in horreis contenti, et vnde tanta fratrum multitudo aleretur conquerenti, Columbanus respondit: 'Si recte conditori suo plebes deseruirent, nunquam per euum fame illas perire deus pateretur. Perfacile enim horreum replere potest qui de quinque panibus quinque milia hominum satiare dignatus est.' Mane facto, optimo frumento totum horreum repletum inuenitur. Apud Fontanas sexaginta fratres sarculo terram excolentes et futuro semini arua parantes inueniens vir dei, cum tantum duos panes et paululum ceruisie pro refectione illos habere didicisset, intuens in celum ait: 'Christe Ihesu vnica spes orbis, tu hos panes et hunc potum multiplica, qui de quinque panibus quinque milia in heremo saciasti.' Factumque est vt omnibus saciatis dupla panis portio in fragmentis, duplaque mensura potus, a fratribus collecta est. Erat enim in monasterio Luxouio frater quidam nomine Columbanus ex genere beati Columbani, cui bestie et volucres venientes se manu blandientis[6] attrectari sinebant, eique gaudentes et ludentes sicut

[1] E. cirotechas; T. cirothecas. [2] T. illas. [3] T. celi. [4] E. doleo. [5] E. sub. [6] E. blandientes.

catuli solent dominis exultabant. Hic febre correptus valida, vidit iuuenem pulcherrimum venientem ad se et dicentem: 'Non te modo a corpore ducere possum, quia orationibus et lachrymis patris tui Columbani impeditus existo.' Et accercito Columbano, cum lachrymis ait: 'Cur me, inquit, tuis orationibus in hac erumpnosa vita detines? Nam adsunt[1] qui me ducere volunt, si tuis fletibus et precibus impediti non sint. Solue retentionis obstacula, vt michi iam pateant celestia regna.' Tunc conuocatis fratribus, et sumpto viatico, migrauit ad dominum. Hic enim tante mansuetudinis fuit vt ferus-cula quam squirium vocant, sepe de arborum culminibus accercita manuque percepta suoque collo imposita[2], in sinum ingrediens et egrediens sepe videbatur. Theodericus rex ad virum dei sepe venire et orationum suarum suffragia omni cum humilitate deposcere solebat. Sigibertus etenim[3] predictus Hilperici germani sui dolo, quem Sigibertus vsque ad internitionem persequebatur, interfectus est. Perempto itaque Sigiberto Childebertus, filius eius, regni sceptra suscepit, annuente matre Brunchilde. Quo mortuo, regnauerunt duo filii sui, Theodebertus et Theodericus, cum auia Brunchilde: Regno Burgundionum Theodericus potitus est; regnum Austrasiorum Theodebertus suscepit regendum. Theodericus vero, quia intra terminos regni sui beatum habuit Columbanum gauisus est. Ad quem cum veniret, cepit vir dei eum increpare cur concubinarum adulteriis misceretur, et non potius legitimo frueretur coniugio, vt regalis proles non ex lupanari, sed ex regina prodire possit. Cumque rex sibi obtemperare[4] et[5] omnibus illicitis se renunciare responderet, Brunchildem auiam suam [antiquus anguis][6] adit[7], eamque contra virum dei stimulatam excitat, quia viro dei Theodericum obedire timebat[8]. Verebatur enim ne, si abiectis concubinis reginam aule preficeret, dignitatis atque honoris sui modum amputaret. Venit autem vir dei die quadam ad Brunchildem; que eum videns, filios Theoderici ex concubina genitos ad eum perduxit. Quos cum vidisset, sciscitatur quid sibi vellent. Cui illa ait: 'Regis sunt filii: tu eos tua benedictione corrobora.' 'Nequaquam, inquit ille, istos regia sceptra suscepturos scias, quia de lupanaribus processerunt.' Tunc illa furens paruulos abire iubet. Egrediens autem vir dei dum limitem transiret, fragor exortus totam domum quatiens, omnibus terrorem incussit, misere tamen femine furorem compescere non potuit. Per nuncios itaque imperat ut nulli monachorum extra monasterii terminos iter pandatur, neque receptacula monachis eius, vel quelibet subsidia tribuantur. Cernens vir dei animum regis contra se motum, ad ipsum properat, vt suis monitis eius pertinaciam[9] frangat. Quo cum iam sole occumbente venisset, regi nunciant virum dei inibi esse nec in regias domos intrare[10] velle. 'Melius est, inquit rex, virum

[1] T. assunt. [2] E. inposita. [3] E. etinim. [4] Vit. obtemperaret. [5] E. omnibus et. [6] om. in T. E. [7] E. adiit. [8] Vit. cerneret. [9] E. partinaciam. [10] *al.* metari.

dei oportunis subsidiis honorare, quam dominum ex seruorum eius offensa ad iracundiam prouocare.' Missi sunt igitur nuncii, cibaria Columbano deferentes. Qui cum vidisset cibaria et pocula, abhominatus est ea, dicens: 'Non enim dignum est vt famulorum dei ora cibis eius polluantur qui non solum suis, verum et aliorum habitaculis famulis dei aditum denegat.' His dictis vasa omnia in frusta dirupta sunt, vina solo diffusa, et cetera separatim[1] dispersa. Pauefacti ministri rem gestam regi nunciare ex ordine curabant. Rex igitur timore correptus, cum auia diluculo ad virum dei properat: precantur de commisso veniam, in futurum se emendare pollicentur. Promissa tamen rex seruare negligit et solita adulteria committit. Quo audito, vir dei litteras regi verberibus plenas dirigens, excommunicationem comminatur, si se emendare non proponeret. Ad hec Brunchildis contra virum dei regem excitat, proceres, et episcopos sollicitat vt eius religioni detrahendo, regulam quam suis custodiendam monachis statuerat, macularent. Rex igitur multorum persuasionibus incitatus, Luxouium venit, et cur vir dei a comprouincialium moribus discreparet, et intra septa secretiora omnibus christianis aditus non pateret quesiuit. Vir autem dei se consuetudinem non habere respondit, vt secularium hominum voluntatibus[2] et [a] religione alienis famulorum dei habitationis pandat introitum; sed[3] apta loca ad hoc habere parata, quo omnium hospitum aduentus suscipiatur. Rex ait: 'Si largitatis nostre munera et solaminis supplementum capere cupis, omnibus in locis omnium patebit ingressus.' Cui ille: 'Si, quod nunc vsque sub regulari disciplina conseruatum est, violare conaris, nec tuis muneribus nec quibuscunque subsidiis me a te fore sustentandum noueris. Et si hanc ob causam huc venisti vt seruorum dei cenobia destruas, et regularem disciplinam macules, scito tuum regnum funditus ruiturum et cum omni propagine regia anullaturum[4].' His dictis territus rex egreditur et diris increpationibus viri dei perurgetur. Et ait rex: 'Martyrii coronam me tibi illaturum speras?' non esse se tante dementie vt hoc tantum patraret scelus; sed potioris consilii se vtilia paraturum respondit, vt qui ab omnium secularium more discreparet, qua venerat ea via repedare studeat. Ad hec Columbanus se dicit de cenobii septis non egressurum, nisi violenter abstrahatur. Discessit ergo rex, relinquens post se virum nomine Baudulfum, qui virum dei a monasterio expellens, ad vesontionense opidum ad exulandum perduxit[5]. Ibi enim Columbanus carcerem, vbi multi dampnati erant, nullo obstante ingressus, verbum domini dampnatis depromit. Spondent illi se si liberarentur, emendaturos et de commissa noxa penitentiam acturos. Nec mora, compedes quibus ligati erant, veluti frutex putrefacta, per partes comminuti sunt. Lotis vero pedibus eorum atque lintheo abstersis,

[1] E. seperatim. [2] om. in T.; Vit. secularibus hominibus. [3] Vit. se.
[4] Vit. demergendum. [5] T. E. produxit.

imperat vt ecclesiam petant et commissi sceleris culpas penitendo ac fletibus abluendo lauent. Currentibus illis ad ecclesiam, et fores obserratas reperientibus, tribunus militum cum suis vestigia eorum sequebatur. Orante vero Columbano deum vt sua virtute a vinculis ereptos satellitum nexui denuo tradi non sinat: Nec mora, ianuis diuinitus reseratis, et positis in angustia ingressis, fores in oculis militum absque humana manu dicto citius obserrari[1] videntur. Nec quisquam ausus est iniuriam facere quos diuina virtus meritis sancti viri ab angustiis sic dignatus est liberare. Regresso post hec cum suis ad monasterium viro dei, Brunchildis et Theodericus, atrocibus ire stimulis agitati, militum cohortem rursum virum dei abstrahere et ad pristinum exilium reducere iubent. Residente Columbano in atrio ecclesie et in libro legente, septa[2] monasterii peragrant et vbique perquirunt. Vbi cum sepe venissent et prope virum dei transirent, nonnullique in eius pedibus offenderent pedes suos, ipsum videre nequibant. Venit ergo tribunus, intuitusque per fenestram, vidit Columbanum sedentem legere: et virtutem dei timens, dixit: 'Nequaquam, inquit, amplius insanie[3] errore cor vestrum decipiatur; non enim inuenire valetis quem virtus diuina ab oculis nostris tegere dignatur. Redeamus ergo, et quod eum inuenire non possumus, regi nunciare curemus.' His auditis offensus rex, comitem Bercharium et Baudulphum, quem prius direxerat, cum multis destinauit. Qui beatum virum in ecclesia cum suis psallentem et orationi intentum inuenientes, dixerunt: 'Vir dei, precamur vt tam regiis quam etiam nostris obedias preceptis, egressusque itinere quo venisti pergas.' Et ille: 'Non, inquit, reor placere deo, semel natali solo relicto repedare.' Comes ergo, relictis aliis quibus mens ferocior erat, abscessit[4]. Igitur qui relicti fuerant, vndique vrgente formidine, pallium quo vir dei erat indutus, attingunt, et genibus prouoluti cum lachrymis precantur vt pro tanti sceleris culpa illis ignosceret, qui non suis desideriis, sed regiis obtemperarent[5] preceptis. Videns autem vir dei periculum aliorum fore, si sue seueritati non[6] satisfaceret, cum omnium eiulatu atque merore egreditur, dicens: 'Eterne, inquit, conditor regum, tu nobis locum prepara oportunum, quo tibi plebes tue possint in secula famulari.' Additque vt qui eum sequi vellent ad sustinendas secum iniurias, venirent; et qui in monasterio remanerent, cito dominum de eorum merore vltionem[7] daturum animo constanti expectarent. Egressus ergo vir dei, vicesimo anno post incolatum heremi illius, iuxta Auallonem[8] castrum custodi equorum Theoderici occurrit, qui lancea illum percutere temptat: sed dextera quam leuarat torpente, lancea cecidit, et ipse demone correptus, ante vestigia viri dei ruit; die tamen crastina prece sancti ad sua sanus rediit. Duodecim viros a demonibus arreptos vna die sua prece

[1] T. E. obserrare. [2] E. cepta. [3] E. insane. [4] E. abcessit. [5] E. obtemptarent. [6] om. in Vit. [7] Vit. unctionem. [8] T. E. Cauallonem.

sanauit ; et quinque freneticos saluti restituit. Venientes ad fluuium Ligerim cum tarde nauiculam intrarent, quidam arrepto remo quendam fratrem viri dei percussit. 'Cur, inquit Columbanus, illi crudelis addis merori merorem ? An non sufficit ad nostram ruinam patrati sceleris malum ? Cur fessa Christi membra cedis ? Cur contra mitem immitis appares ? Memento te diuina vltione in loco hoc quo membrum Christi percussisti, fore percutiendum.' Et factum est ita : Nam illuc transiturus rediens, diuinitus percussus in eodem loco est demersus. Inde Aurelianis veniens, cum nec aditum ecclesiarum ex regis precepto sibi pandi videret ; qui victualia emerent misit : et illustrantes[1] nichil inuenerunt[2], quia regio timore ducti[3] omnium corda percussa[4] manebant. Cumque, multis ibidem curatis, a viris vrbis Columbanus honoraretur, nec[5] tamen propter custodes quicquam palam ei prebere, offensam regis timentes, audebant. Nauigantes per Ligerim ad turonensem perueniunt vrbem ; vbi custodes precatur vt cum nauicula portum adirent, seque ad sepulchrum beati Martini ire sinant. Quod abnuentes custodes, veloci cursu portum transire et medio fluminis alueo scapham tenere iubent. Quod videns sanctus, vultum mestus[6] ad celum dirigit, compellans se tante mesticie subdi vt nec sanctorum sepulchra visitare permittatur. Mox ergo, vt contra portum ventum est, velut quibusdam anchoris defixis scapha stare cepit, et ad portum caput dirigit, et custodes quo vellet scapham ire inuiti sinunt. Egressus ergo vir dei, ad sepulchrum Martini accedit, et tota nocte in oratione ibi permansit. Crastina die ab episcopo inuitatus cum in mensa sederet, interrogatus cur retro ad patriam rediret, respondit : 'Canis me Theodericus meis a fratribus abegit.' Tunc vnus Crodoaldus nomine, potens valde, viro dei humili voce dixit se melius esse arbitrari lac potare quam absinthium. Et ille : 'Cognosco, ait, te regis Theoderici[7] federis iura seruare velle.' Quod cum ille quamdiu valeret obseruare assereret, 'sile[8], ait. Si regis Theoderici federi iunctus[9] es, amico tuo et domino letus a me directus nuncius eris. Hec ergo eius auribus infer : et ipsum et suos liberos intra[10] triennium esse delendos, radicitusque stirpem eius dominum eradicaturum.' 'Cur, inquit ille, talia, famule dei, promis ?' 'Non enim, inquit vir dei, silere queo que dominus loquenda tradidit michi.' Surgens mane vir dei, que in scapha habuerat sublata audit : Et rediens ad sepulchrum beati Martini, conquestus est se non idcirco illuc excubasse vt ille sua ac suorum sineret dampna patrari fratrum. Nec mora, qui aureos furatus fuerat, cepit inter flagella corporis et penas clamare et dicere : illo et illo in loco aureos occultos haberi. Et currentes fures omnes sublata omnia reddunt, veniam tanti sceleris deprecantes. Nauigantes vero ad namutense[11] opidum, cuidam

[1] Vit. lustrantes urbem. [2] T. E. inuenissent. [3] om. in Vit. [4] E. percussa corda. [5] Vit. non. [6] E. mestis ; Vit. mestum. [7] T. theodorici. [8] om. in Vit. [9] Vit. regi . . federe vinctus. [10] T. E. infra. [11] Vit. Nannetense.

egeno elemosinam petenti iussit Columbanus cibum dari. Et cum audisset eos preter modicum[1] farine nichil habere, iussit totum pauperi dari, nec quicquam in crastinum reseruari. Membris tandem eorum ieiunio triduano fessis, superuenit quidam, a domina sua nomine Procula directus, qui dominam suam diuinitus admonitam dixit vt sumptus sancto dei Columbano et sociis eius dirigeret: Obtulitque centum modios vini et ducentos frumenti, sed et brasii modios centum. Ibi enim mulieres duas a demonibus possessas sua prece saluti restituit. Post hec namutensis episcopus et comes quidam iuxta regis imperium beatum virum cum sociis ad Hiberniam nauigare compellunt. Cumque longius per mare nauigassent, ventus contrarius insurgens ad portum de quo exierant eos redire cogit. Eiectis omnibus que viri dei erant, et egressis dei seruis, ventus ad placitum rediens, quo naute volebant prospere nauem traducere fecit. Perrexit ergo Columbanus ad regem Lotharium, Hilperici filium, qui in Austrasiis Francisque regnabat; a quo honorifice susceptus, rogatur vt intra[2] regni sui terminos resideat. Ille vero, ne forte inimicitie regum occasionem dare videretur, in locis illis morari noluit. Correptus est ab eo rex de quibusdam erroribus, et spondet se iuxta eius imperium omnia emendaturum. Interim oritur lis de regni sui terminis inter reges Theodericum et Theodebertum, et vterque ad Lotharium legatos dirigit et auxilium postulat. Super quo cum consilium a beato viro quesisset, Columbanus prophetico spiritu repletus ait, neutris se fore pariturum consiliis, suam intra triennii tempus in ditionem vtrorum[que][3] regna venire. Videns rex, a viro dei talia sibi prophetico ore dici, neutri parere voluit, sed[4] promissum tempus sibi feliciter expectauit. Egressus inde vir dei, cum Parisius venisset, in vrbis porta demoniacum curauit. Et veniens ad regem Theodebertum, locum nomine Brigancias iuxta Renum ad construendum ibi monasterium ab eo recepit. Et videns quosdam sacrificium prophanum litare[5] velle, vasque magnum viginti modiorum ceruisia[6] plenum in medio positum, sciscitatur quid de eo facere vellent. Illi autem dixerunt se deo suo Woden, quem Mercurium vocant, velle litare. Ille pestiferum opus audiens, in vase sufflat: et protinus dissoluitur et per frusta[7] diuiditur vas cum liquore toto. Videntes hoc barbari, stupefacti dixerunt magnum illum habere anhelitum[8] qui sic posset dissoluere vas ligaminibus munitum. Multos eorum vir dei ad fidem conuertit, et instructos baptizauit. Degente illo apud Briganciam cum suis, tam dure egestatis tempus inter fratres euenit, vt per triduum quid[9] comederent non haberent. Tertio vero die euenit tanta copia alitum, velut Israelitarum castra coturnix[10] olim operuit; ita vt omnem pagum loci illius auium multitudo repleret.

[1] Vit. modium. [2] T. E. infra. [3] T. E. vtrorum. [4] E. se. [5] *al.* libare. [6] T. seruisia. [7] E. frustra. [8] T. anelitum. [9] T. quid; E. quod. [10] E. conturnix.

Iussit ergo suos gratias laudesque conditori referre et postea aues capere: nec ante triduum abscedere[1] temptabant. Quidam quoque pontifex diuinitus admonitus frumenti copiam viro dei direxit. Tale genus auium nullus fratrum ante viderat, et tantus earum in cibo sapor erat, vt etiam dapes regias vincere videretur. Cum sub quodam scopulo inter vasta heremi ieiunio corpus maceraret, et preter poma siluestria ad vescendum non haberet, vrsus superueniens auide illa comedere cepit. Quod vir dei intelligens, ministrum suum misit, qui partem pomorum fere dimitteret et aliam partem intactam ab ea seruari iuberet. Et cum minister arbores certas fere assignasset, partem viri dei deinceps, sua contentus portione, tangere non presumpsit. Interea inter Theodericum Theodebertumque reges lis firmatur, ac vterque aduersus fratrem suum vsque ad internitionem deseuit. Inter que vir dei ad Theodebertum accedit, eique[2] suadet vt cepte arrogantie supercilium deponeret, seque clericum faceret et in ecclesia positus sacre religioni subderetur, ne simul cum dampno presentis regni, eterne vite dispendia pateretur. Quod dictum regi et omnibus circumstantibus risum excitauit; dicentes se nunquam audisse, Meruingum[3] in regno sublimatum voluntarium clericum fuisse. Detestantibus ergo hoc consilium omnibus, Columbanus ait: 'Si voluntarius nullatenus clericatum sumat, in breui inuitus clericus fiet.' His dictis vir dei ad cellam suam regressus est. Nec mora, Theodericus Theodebertum ad bellum prouocat, et prope Tullum deuictum fugat. Eo tempore vir dei librum tenens legebat et subito sopore oppressus, quid inter duos reges ageretur vidit. Et excitatus cruentam regum pugnam ministro suo indicat, et multum humanum sanguinem fundi suspirat. 'Pater, inquit minister, Theodeberto precibus tuis prebe suffragium, vt communem debellet hostem Theodericum.' 'Stultum, inquit Columbanus, ac religioni alienum consilium administras: Non enim ita dominus voluit, qui nos pro inimicis nostris orare docuit. In arbitrio est iusti iudicis quid de eis fieri velit.' Persecutus ergo[4] Theodebertum Theodericus, et suorum proditione captum ad auiam Brunchildem direxit. Quem cum illa recepisset, et Theoderici parti faueret, Theodebertum clericum fieri rogauit; ac non post multos dies impie nimis post clericatum perimi iussit. Porro Theodericus apud metensem vrbem morans, diuinitus percussus inter flagrantis ignis incendia mortuus est. Post quem Brunchildis filium eius Sigibertum patri substituit. Lotharius itaque, memor prophetie viri dei, collecto exercitu fines regni sui[5], qui sue ditioni debebantur, eripere[6] conatur. Contra quem Sigibertus pugnaturus aduenit; quem Lotharius captum peremit, fratresque eius quinque, Theoderici filios, cum proauia Brunchilde cepit, et pueris separatim occisis, Brunchildem camelo

[1] E. abcedere. [2] T. E. eumque. [3] T. E. ineruingum. [4] Vit. est. [5] om. in Vit. [6] Vit. recipere.

impositam hostibus girando monstrauit, et equorum caudis ligatam vita priuauit, et radicitus stirpem illam iuxta viri dei propheciam deleuit. Columbanus vero, relicto in Alamannia discipulo suo Gallo, transiens in Italiam, Bobium cenobium construxit, et circa annum domini sexcentesimum quintumdecimum nono kal. decembris obiit. Nonnulla quoque famosa cenobia in Alamannia construxit, que vsque in hodiernum diem ad monachatum solos Hibernicos, vt fertur, admittunt.

¶ De sancto Cuthberto episcopo et confessore[1].

EX regali Hiberniensium prosapia rex quidam, nomine Muriardachus, diues et potens, regibus Hibernie cunctis aliquot annis imperans, fidem quam susceperat christianam piis operibus iugiter exornabat. Vxor autem eius Sabina, pro vite sanctitate et miranda conuersatione sancta celebratur, et memoria illius annua[2], vbi requiescit, deuota[3] habetur. Accidit enim vt quidam rex alius Hibernie felicitati illius et glorie inuidens, nocturnis insidiis regem cum vxore et familia, vnica eius filia vite reseruata, occideret. Illectus demum pulchritudine puelle rex iniquus, cum nullis persuasionibus eam mouere ad consensum illicitum valeret, virginem oppressit. Concepit itaque, et filium peperit: et tantus fulgor claritatis omnem locum circumdedit, quod pre lucis nimio splendore vix aliquid intueri quis posset; domusque tota flammis absumi putabatur. Hoc viso episcopus quidam sanctus gratias deo referens, infantem a rege educandum petiit, et baptizatum lingua patria 'Nulluhoc'[4] eum appellauit. Educato demum puero et studiis litterarum tradito, vice quadam sanctus episcopus, armenta sua consideraturus cum puero egressus, vaccam pregnantem occurrere vidit. Quam diutius intuens puer sanctus, ventris inclusa onera admirando subridebat. Interrogatus ab episcopo quid sic intentus inspexisset, ait: 'Video, inquit, mirabile et quod matricis sobolis prorsus naturam videtur excedere. Nam cum vacca, nigri coloris exterius tota appareat, nimis videtur mirabile qua causa latentis nature dissimilem fetum concepisse preualeat: Vitulus autem rubicundo colore flauescens, in fronte instar stelle candide formam preferre videtur.' Nec mora: emittente fetum vacca, sicut puer predixerat reperitur. Defuncto demum qui eum educauerat episcopo, assumpsit eum mater sua et Britanniam nauigatura nauem

[1] Ed. in Colgan, I. p. 679. The life is compiled from the Vita by Beda, preceded by an extract from the fabulous Libellus de ortu S. Cuthberti, of Irish origin (ed. Surtees Soc., Biogr. Misc. p. 63), and followed by an extract from the Historia translationum (ed. Surtees Soc., Opp. Sim. Dun., p. 158) and Simeon's Hist. Eccl. Dunelm. (in Twysden Decem Script.); with addings from the Historia de S. Cuthberto (Surt. Soc., Opp. Sim. Dun.), Reginaldi libellus de admirandis Cuthberti virtutibus (Surt. Soc.) etc.

[2] E. anima.

[3] Lib. celebris.

[4] Lib. Mullucc.

ascendit. Elapso autem de manibus pueri psalmorum libro, in maris profundum corruit, et vitulus marinus sine mora erumpens ore hiante librum absorbuit et sub vndis euanuit. Egressis in portu de naui omnibus, vitulus ille marinus subito apparens, librum penitus illesum euomuit. Venit inde mater cum puero ad episcopum Columbam, qui primus sedem Dunkeld' rexit in Scotia, et ab eo benigne suscepta est. Merulam, sancti episcopi auem domesticam, occisam ab emulis, prece sua puer almus vite reddidit. Habebat enim mater pueri in Scotia duos fratres germanos pontifices, Meldanum scilicet et Eatanum; cum quibus aliquamdiu conuersata, relicto sub eorum custodia filio, Romam profecta est. Puer autem in monte altissimo Doilwem, id est 'area pulchra,' vocato, expulsis de habitatione sua antiqua demoniis, solitarius habitare cepit; fontem de saxo durissimo produxit, et noctes insompnes iugiter deum orans duxit. Cuius operibus piis hostis antiquus inuidens, in montis supercilio balneareum lapideum, quasi seruo dei illusurus, construxit. Enormis tamen et incomposite magnitudinis fuit. Quadam autem die eum amplius seruus dei sustinere nolens, fustem pergrandem arripuit, de loco ad locum persecutus est inimicum, quousque vltra montis verticem eum ruere cogeret[1]: vbi[2] vsque in hodiernum diem vestigia tam sancti quam inimici in saxis impressa videntur: Dyaboli tamen vestigia pedum lata, curua, magna ac distorta sunt. Hunc locum imposterum mulierum nulla impune intrare potuit. In finibus Pictorum sanctus Cuthbertus dum solitarie post hec maneret; filia regis illius prouincie, cum iuuene adulterata, concepit: et a rege, quis eam impregnasset, diligentius inquisita, ait: 'Iuuenis ille solitarius in vicino habitans, sua pulchritudine et blandis sermonibus me decepit et oppressit.' Indignatus igitur rex, plurimo stipatus milite, vna cum filia ad virum dei furibundus accedens, ait: 'Tune es qui sub specie religionis omni spurcitia et incestu sanctuarium dei prophanando polluis? Ecce hic filia mea, quam tuis fraudibus et ludibriis corrumpere et cum illa tantum scelus committere non formidasti. Nunc tamen palam tuam noxam confitere[3], et quomodo hanc seduxeris, coram cunctis edissere, iubemus[4].' Puella quoque pertinacius erumpens, hoc illum facinus commisisse constanter et inuerecunde asseruit. Admirans autem iuuenis, et diaboli versutias has esse non ignorans, plurimum anxiatus et ad deum tota mente conuersus dixit: 'Domine deus, qui solus occultorum es cognitor, hoc opus iniquitatis manifesta et tua virtute in presenti diuinitus declara, vt glorificetur nomen tuum sanctum, quod est benedictum in secula.' Viro autem dei cum lachrymis talia perorante, subito in loco quo steterunt pedes eius, terra dehiscens os suum aperuit, et in oculis omnium ipsam absorbendo deglutiuit. Locus

[1] T. ruere cogeret eum. [2] om. in T. [3] T. confiteri. [4] *al.* om.

autem ille ab incolis 'Coruen' vocatus est. Regi vero cum illis qui aderant humiliter veniam petenti benignus indulsit, mulierum tamen consortium vlterius non admisit.——Sanctus autem Cuthbertus vsque ad octauum etatis annum solis paruulorum ludis et lasciuie mentem tribuens, oblectabatur iocis, et paruulorum conuenticulis interesse cupiebat. Dum enim quadam die ludis in turba puerorum insisteret, repente vnus de paruulis fere triennis accurrens ad eum, quasi senili constantia cepit hortari ne iocis et ocio indulgeret, sed stabilitati potius mentem simul et membra subiugaret. Quo monita spernente, luget ille, corruens in terram et faciem lachrymis rigans, consolantique se Cuthberto inter ceteros dixit: 'Quid, inquit, sanctissime antistes et presbiter Cuthberte, hec et nature et gradui tuo contraria geris? Ludere te inter paruulos non decet, quem dominus etiam maioribus natu magistrum veritatis[1] consecrauit.' Quod cum ille audisset, relicta continuo ludendi vanitate, ex illo tempore stabilior animoque adolescentior existere cepit. Cum autem subito dolore genu illius correptum[2] acri cepisset tumore grossescere[3], ita vt neruis in poplite contractis pedem primo a terra suspensum claudicans portaret, dehinc, ingrauescente molestia, omni pene priuaretur incessu; sub[4] diuo die quadam recumbens, vidit repente equitem albis indutum vestimentis, et honorabilem vultu, sed et equum, cui insederat[5], incomparandi decoris. Qui de equo dissiliens[6] et genu languidum diligentius considerans, 'coque, inquit, triticeam in lacte farinam, et tumorem superunge: et sanaberis.' Et his dictis ascendens equum abiit. Ille iussis obtemperans, post dies paucos sanatus est: Agnouitque angelum fuisse qui hec sibi monita domino iubente dedisset. Ab hoc autem tempore deuotus domino, sepe in angustiis orans dominum, angelica meruit opitulatione defendi, necnon etiam pro aliis in periculo constitutis supplicando exaudiri. Rates enim quedam dum ligna per Tinam fluuium ad monasterium monialium[7] non longe ab ostio eiusdem fluminis ad meridiem situm veherent; ventus ab occasu subito assurgens, vsque ad ostium fluminis et etiam occeanum nauiculas attraxit. Nec mora, puer in ripa oraturus dominum genua flexit, caput in terram declinauit: statimque retorta vis ventorum rates integras ad terram eiecit et iuxta ipsum monasterium in loco oportuno disposuit[8]. Contigit eum remotis in montibus commissorum sibi pecorum agere curam. Qui dum nocte quadam, dormientibus sociis, ipse iuxta morem peruigil in oratione duraret, vidit subito de celo fusum lumen medias longe noctis interrupisse tenebras, in quo celestium choros agminum terras petisse, nec mora, rapta[9] secum anima claritatis eximie, supernam redisse ad patriam.

[1] Bed. virtutis. [2] T. correptum illius. [3] E. groscessere. [4] T. Qui sub. [5] Bed. sedebat. [6] r. desiliens. [7] *al.* Bed. [8] r. deposuit. [9] Bed. sumpta.

Et gratias deo agens socios ad laudandum deum prouocauit, dicens: 'Heu, inquit, miseri, qui sompno et inertie dediti, non meremur semper vigilantium ministrorum Christi cernere lucem. En ipse, cum modico noctis tempore peruigil orarem, tanta dei magnalia conspexi: Aperta est ianua celi, et inductus illuc angelico comitatu spiritus cuiusdam sancti: qui nunc, nobis in infima caligine versantibus, superne mansionis gloriam ac regem Christum perpetuo beatus intuetur. Et quidem hunc vel episcopum quemlibet sanctum, vel eximium de fidelium numero virum fuisse existimo, quem tante splendore lucis, tot ducentium choros[1] angelorum [ad] celos allatum vidi.' Agnouitque, mane facto, antistitem lindisfarnensem Aidanum, magne virtutis virum, eodem tempore celestia, de corpore raptum, regna petisse. Et statim pecora que pascebat suis dominis commendans, monasterium petere decreuit. Ea tempestate, instante iam vespera cum cerneret se iter propositum finire non posse, quoddam pastorum desertum tugurium ingrediens, et orationi vacans, vidit equum elato sursum capite tecta case carpentem ore nisuque trahentem, atque inter cadentia fena tecti, inuolutum pariter decidere lintheum: et dimidium panis calidi et carnem pro vna refectione sufficientem, inuolutum lintheo inuenit. Et gratias agens deo, panis dimidium equo dedit, et reliquum suo vsui[2] reseruauit. Cum enim ad Mailros monasterium deuenisset, Boisilus vir sanctus, eiusdem monasterii prepositus, ipsum videns, spiritu sancto edoctus hoc vnum dixit astantibus: 'Ecce seruus dei.' Et causam sui itineris audiens, adduxit eum ad abbatem Eatanum, postea lindisfernensem episcopum, et accepta tonsura fratrum iungebat consortio. Qui ingressus monasterium, confestim equalem ceteris fratribus vite regularis obseruantiam tenere curabat, legendi videlicet et operandi, vigilandi atque orandi solerter[3]. Placuit post hec regi Alfrido, locum, qui vocatur Ripun, ad construendum monasterium Eatano abbati donare. Qui monasterium ibi construens, Cuthbertum suscipiendorum hospitum officio deputauit. Qui die quadam iuuenem quendam ad portam sedentem inueniens, solito humanitatis more suscepit, aquam manibus dedit, pedes abluit, lintheo extersit, fouendos propter frigus humiliter manibus suo in sinu composuit. Apposuit mensam, sumendas obtulit escas, et ait: 'obsecro te, inquit, frater, reficias, dum rediens panem calidum affero: spero enim quia iam cocti sunt.' At vbi rediit, hospitem non inuenit. Explorat vestigia qua[4] iret, sed nulla vspiam inuenit. Recens autem nix terram operuerat, que facile viantis iter proderet, et quo declinaret monstraret. Stupefactus vir domini, mensam reposuit in conclaui. Sed regressus[5] continuo, obuiam habuit miri odoris fragrantiam.

[1] Bed. choris. [2] Bed. esui. [3] Bed. sollertior. [4] Bed. quo.
[5] Bed. Quod ingressus.

Et circumspiciens in domo[1] vnde esset orta tanta odoris suauitas, vidit iuxta positos tres panes calidos insoliti candoris, et expauescens dixit: 'Cerno quod angelus dei erat quem suscepi: pascere, non pasci veniens. En[2] panes attulit quales terra gignere nequiuit: Nam lilia candore, et rosas odore, et mella precellunt sapore. Vnde constat quia non de nostra tellure orti, sed de paradiso voluptatis sunt allati.' Ex illo enim tempore sepius angelos videre et alloqui, sed et esuriens cibis a domino preparatis refici meruit. Aliquanto post hec decurso tempore, prefatus abbas Eata cum Cuthberto et ceteris quos secum adduxerat fratribus, monasterio illo ad incolendum aliis monachis collato, domum repulsus est. Morbo vero pestilentie, quo tunc plurimi per Britanniam longe lateque deficiebant, correptus est, sed fratres monasterii totam, pro eius vita et salute precantes, noctem peruigilem deduxerunt. Quod dum Cuthbertus mane cognouisset, hilari vultu dixit: 'Date baculum et caligas; cur hic iacere amplius volo[3]? Neque enim[4] dubitandum est quia tot taliumque virorum preces non despexerit dominus.' Statimque exurgens, et baculo innitens, infra paucos dies plene conualuit. Sed quia tumor qui in femore apparebat, paulatim ad superficiem detumescens corporis, ad viscerum interiora perlapsus est, toto pene vite sue tempore aliquantulum interaneorum[5] non cessabat sentire dolorem. Quem cum Boisilus sanatum cerneret, ait: 'Vides, frater, quia liberatus es a molestia qua laborabas: dico tibi quod ea iam vltra tangendus non es. Sed quia me mors vicina prestolatur, discere a me aliquid, quamdiu docere valeam, non omittas: Non enim plus quam septem dies sunt quibus michi ad docendum sanitas corporis, et lingue concessa est virtus.' Et completis, vt predixit, septem diebus, feliciter anima de corpore exiit. Quibus diebus septem, omnia que Cuthberto futura erant, denunciabat. Propheticus namque et mire sanctitatis erat homo, et prefate acerbitatem pestilentie triennio, priusquam veniret[6], Eatano abbati suo predixit futuram. Sed et Cuthberto inter cetera, quod et episcopus esset ordinandus insinuauit. Post Boisilum vero Cuthbertus factus prepositus, non solum ipsi monasterio regularis vite monita simul et exempla preferebat, sed et vulgus circumpositum longe lateque, a via stulte consuetudinis ad celestium gaudiorum conuertere curabat amorem. Nam et multi fidem, quam habebant, iniquis prophanabant operibus; et aliqui etiam tempore mortalitatis, neglecto fidei quo imbuti[7] erant sacramento, ad erratica idolatrie medicamina concurrebant, quasi missam a deo conditore plagam per incantationes vel alligaturas vel alia demoniace artis archana cohibere valerent. Ob hoc vero vir dei crebro de monasterio

[1] in domo *al.* om. [2] T. E. Et. [3] E. nolo. [4] E. vbi. [5] T. E. interraneorum. [6] T. veniret; E. venerit. [7] E. imbitu.

egressus, sepius pedes incedens viam veritatis errantibus vbique predicabat. Erat quippe moris eo tempore Anglorum populis vt veniente in villam clerico vel presbitero, cuncti ad eius imperium, verbum dei audituri, confluerent, libenter que dicerentur audirent, libentius[1] que audire et intelligere poterant operando sequerentur. Porro tanta Cuthberto erat docendi peritia, tantus amor persuadendi que ceperat, tale vultus angelici lumen, vt nullus presentium latebras ei sui cordis celare presumeret, omnes palam que gesserant confitendo proferrent, quia nimirum delicta sua illum latere nullo modo putabant. Erat autem abbatissa quedam, nomine Ebba, regens monasterium in loco quem Coludi Vrbem' vocant, id est Coldingham, religione pariter et nobilitate cunctis honorabilis. Erat enim soror vterina regis Oswi. Hec ad virum dei mittens, rogauit vt se suumque monasterium gratia exhortationis inuisere dignaretur. Veniens igitur, viam iusticie actu pariter et sermone omnibus pandere satagebat[2]. Et cum more solito, quiescentibus noctu ceteris, ad orationem solus exiret et post longas intempeste noctis vigilias, instante matutinarum[3] hora, domum rediret, quadam nocte vnus e fratribus eiusdem monasterii, egredientem illum in silentio cernens, clanculo secutus eius vestigia, quo iret[4] quidve agere vellet dinoscere querebat. Sanctus vero dei mare ingressus, peruigiles vndisonis in laudibus tenebras exigebat. Appropinquante autem diluculo ascendens in terram, denuo cepit in littore flexis genibus orare. Et ecce de profundo maris quadrupedia duo 'lutree'[5] vocata in arenam ascendentes, anhelitu[6] suo pedes eius fouere ac villo extergere satagebant: Completoque ministerio, et accepta benedictione, patrias relapsa sunt sub vndas. Vir autem dei mox domum reuersus, canonicos cum fratribus hympnos compleuit. Ac[7] frater qui hec videre presumpsit, ingenti pauore percussus, mane ad sanctum accedens in terram se prostrauit et veniam de reatu stulti ausus cum lachrimis flagitauit. Cui ille: 'Quid, inquit, habes, frater? quid fecisti? Num iter nostrum nocturnum lustrando explorare temptasti? Sed ea solum conditione tibi indulgeo hoc commissum, si promiseris, te, que vidisti, nulli ante meum obitum esse dicturum.' Quod cum promitteret, fratrem benedixit, et culpam, quam temerarius incurrit, benigne remisit. Quadam die cum puero quodam de monasterio predicaturus exiens, fatigatus itinere quesiuit a puero, temptans eum, vbi pernoctare possent vel refici; et cum ille se ignorare omnino respondisset, vir sanctus ait: 'Disce, fili, spem semper et fidem habere in domino: quia nunquam fame perit qui deo fideliter seruit.' Et videns aquilam in alto volantem, dixit: 'etiam per huius ministerium possibile est domino nos hodie reficere.' Et ecce vident subito

[1] Bed. libentiusque. [2] Bed. pandebat. [3] Bed. communis synaxeos.
[4] Bed. ire. [5] Bed. lutre. [6] T. anelitu. [7] Bed. At.

aquilam in ripa sedentem, et ait vir dei: 'Vides vbi nostra, quam predixi, ministra residet? Curre, rogo, et quid nobis epularum, domino mittente, attulerit, inspice et citius affer.' Qui accurrens, attulit piscem non modicum, quem illa nuper de fluuio prendiderat. Et[1] ait sanctus: 'Quid fecisti? Quare ministre nostre partem suam non dedisti?' Et diuiso pisce dimidium remittens, in proximo vico se refecit. Cum plurimis in quadam villa verbum vite predicaret, preuidit subito in spiritu antiquum hostem ad retardandum opus salutis adesse: Moxque insidias, quas futuras intellexit, docendo preoccupare curauit, dicens: 'Oportet, charissimi, vt quotiens vobis misteria regni celestis predicantur, intento hec corde et sensu vigilantissimo[2] audiatis, ne forte diabolus, qui mille nocendi habet artes, superuacuis vos curis ab eterne salutis auditione prepediat.' Et ecce statim hostis antiquus fantasticum deferens ignem, domum iuxta positam incendit, ita vt viderentur facies[3] ignium totam volitare per villam, ac iuuante vento fragor aera concutere. Tunc exiliens, quasi ad extinguendum ignem, turba pene tota, aquas iactant[4]: vnda tamen vera falsas non potuit extinguere flammas, donec orante Cuthberto fugatus auctor fallaciarum ficta secum incendia vacuas reportaret in auras. Quo viso, turba multum erubuit et flexis genibus, instabilis animi veniam precabatur. Alia autem vice, instantia cuiusdam deuote femine, in terram prostratus preces altissimo deuotas fudit: et flatus ventorum sine mora mutatur, et totum incendii periculum penitus recessit. Cuidam comiti pro sanitate vxoris suppliciter exoranti, ait Cuthbertus: 'Scio enim ipse, quamuis te dicere pudeat, quia a demonio vexatur: scio etiam quia priusquam illuc peruenerimus, fugato demone, liberabitur, nobisque aduenientibus occurrens ministerium, quod consueuerat, nobis sedula impendet. Neque enim tali tormento soli subiiciuntur mali, sed occulto dei iudicio aliquotiens etiam innocentes in hoc [seculo] non tantum corpore sed et mente captiuantur a diabolo.' Cumque omnia vt predixerat euenissent, testabatur mulier illa quomodo ad primum freni equi, in quo sanctus sedebat, tactum omni se molestia absolutam sensit. Cum multis in mailrosensi monasterio annis degens, nonnullis[5] virtutum claresceret signis, translatus est ab abbate Eata ad monasterium lindisfernense, vt prepositi auctoritate fratres instrueret et exempla virtutis ostenderet. Nam vtrumque monasterium abbas Eata tunc regebat. Igitur vir domini mox monastica instituta fratribus viuendo pariter et docendo tradebat: variisque languoribus et tormentis comprehensos orationum instantia pristine sanitati restituit, nonnullos ab immundis spiritibus vexatos non solum presens orando, tangendo, imperando, exhortando[6], sed etiam quandoque absens, valitudine

[1] B. At. [2] E. vigilantissime. [3] Bed. faces. [4] Bed. iactabat. [5] Bed. multis. [6] Bed. exorcizando.

solita potiri fecit. Sepius denique in cetu fratrum de regula disputans, cum acerrimis contradicentium fatigaretur iniuriis, exurgebat repente et placido vultu ac animo egrediens dimittebat conuentum: et sequente nichilominus die, quasi nil obiectionis pristine[1] sustinuisset, eadem, que prius, monita eisdem auditoribus dabat; donec eos paulatim modesta pacientie sue virtute et quotidiano exercitio ad melioris propositi[2] statum et ad ea[3] que vellet conuerteret. Erat namque pacientie virtute precipuus, atque ad perferenda fortiter omnia, que vel animo vel corpori aduersa ingerebantur, inuictissimus, nec minus inter tristia faciem hilarem pretendebat. Sed et vigiliarum atque orationis ita studiosus existebat, vt aliquotiens tres siue quatuor noctes continuas peruigil transegisse[4] credatur. Missarum quoque solempnia celebrans, nequaquam sine profusione lachrymarum officium implere valebat. Affabilis erat omnibus, et ad arguendum peccantes feruidus, ad ignoscendum penitentibus modestus. Confitentibus sibi peccata sua, prior ipse miserans lachrymas fundebat, et quid peccatori agendum esset, ipse iustus suo premonstrauit exemplo. Vestimentis vtebatur communibus, ita temperanter agens vt horum neque mundiciis, neque sordibus esset notabilis. Vnde in eodem monasterio obseruari eius exemplo solebat ne quis varii coloris aut preciosi habeat indumentum, sed ea maxime vestium specie sint contenti quam naturalis ouium lana ministrat.——[5] Suscepit autem habitum monachalem in monasterio mailrosensi anno domini sexcentesimo quinquagesimoprimo, ab aduentu sancti Augustini in Angliam anno quinquagesimoquinto, ex quo autem gens Northanhumbrorum per sanctum Oswaldum et Aidanum fidem Christi suscepit septimodecimo. Peractis vero in eodem monasterio quatuordecim annis, translatus est[6] ad monasterium lindisfarnense: ibidem duodecim annis prepositus, fratres in omni vite sanctitate informauit. Anno autem domini sexcentesimo septuagesimosexto, monachatus sui vicesimosexto anno, intrauit insulam Farne, ante ipsum inhabitabilem propter fantasias demonum: Ibi per nouem annos mira animi alacritate domino militauit[5]. Farne autem dicitur insula medio in mari posita, que non, sicut Lindisfarnensium regio, bis quotidie, accedente estu occeani— quem reuma vocant Greci—fit insula, bis renudatis abeunte reumate littoribus, contigua terre redditur, septem miliaribus per ambitum se extendens[7], sed aliquot milibus passuum ab hac semiinsula ad eurum secreta, et hinc altissimo et inde infinito clauditur occeano. [8] Vocatur autem Lindisferne, vbi quondam nobile monachorum collegium et sedes episcopalis erat, a fluuiolo scilicet Lindis, decurrente in mare, qui duorum pedum habens latitudinem, nisi cum mare

[1] Bed. pridie. [2] E. prepositi. [3] E. eam. [4] E. transsegisse. [5–5] Added from Hist. Eccl. Dun. I. 3. [6] est om. in T. [7] septem—extendens from Hist. Dun. [8] Added from Hist. Dun. II. 5.

recesserit videri non potest. Intrante autem Cuthberto insulam Farne, omnia tela nequissimi ignea extincta sunt, et ipse hostis antiquus cum omni satellitum suorum turba procul fugatus est. Et cum locus aridus aquam non haberet, fusa ad deum prece, foueam, quam fratres eius iussu fecerant, in crastinum aqua repletam inuenerunt: Que primis contenta ripis, nec foras ebulliendo pauimentum inuadere, nec haurientibus[1] nouit deficere. In tantum namque vir dei a cultu sui corporis animum sustulerat atque ad anime solius cultum contulerat, vt quandoque calciatus in pascate, non nisi post annum, propter lauationem pedum in cena domini, se discalciauit[2]. Vnde ob crebras incuruationes genuum quas orando[3] exercebat, callum oblongum in confinio pedum et tibiarum habuisse deprehensus est. Demum ab hominum remotus aspectibus inclusus, rarum cum aduenientibus, et hoc per fenestram, habuit colloquium. Primum quidem permodicum a fratribus panem quo vesceretur accepit, aquam de fonte bibens. Et accepto demum instrumento et effossa ac euersa terra et verno tempore tritico seminata, nullos vsque ad medium estatis omnino reddidit fructus. Et visitantibus eum iuxta morem fratribus, ait: 'Forsitan voluntas dei non est vt hoc in loco michi triticum nascatur. Afferte, rogo, ordeum, si forte illud fructum facere possit. Quodsi nec illi deus incrementum dare voluerit, sacius est me ad cenobium reuerti, quam alieno hic labore sustentari.' Allatumque ordeum dum vltra omne tempus serendi et fructificandi terre commendaret, mox abundanter exortum fecit fructum copiosum. Et cum maturescere cepisset, aduenientes volucres depascendo certatim insistebant. Ad quos vir dei appropians ait: 'Quid tangitis sata que non seuistis? an forte vos plus me his opus habetis? Si tamen licentiam a deo accepistis, facite quod ipse permisit; sinautem, recedite, neque vlterius aliena ledatis.' Et confestim ad primam iubentis vocem vniuersa volucrum multitudo recessit, et deinceps a messis eiusdem inuasione continuit. Cum enim coruos domum suam rostro lacerare et culmos, quibus tecta fuerat, ad fabricam nidi ore ferre conspiceret, coercuit eos leui protensione[4] dextere, atque a lesura domus iam cessare precepit. Sed illis imperium spernentibus: 'in nomine, inquit, Iesu Christi abite quantotius, neque in loco quem leditis vltra manere presumatis.' Vix verba compleuerat, et confestim tristes recesserunt. Peracto autem triduo, vnus illorum rediit et sparsis lamentabiliter pennis, et submisso ad pedes sancti viri capite, atque humiliata voce, quibus valebat indiciis veniam precabatur. Quod ille intelligens, dedit facultatem remeandi. Impetrata vero redeundi licentia, mox sodalem adducturus abiit. Nec mora redeunt ambo, et secum munera

[1] Bed. hauriendo. [2] *al.* discalciaret. [3] Bed. calceatus. [4] E. protentione.

digna ferunt, dimidiam videlicet axungiam porcinam. Quam vir dei fratribus ostendens[1], ac eis quanta[2] hominibus obedientie, quanta sit cura humilitatis habenda contestans, cum auis superbissima iniuriam quam sibi intulerat precibus, lamentis ac muneribus abluere festinabat. Multis post hec annis in ipsa insula manentes nidificabant, nec aliquid molestie cuiquam inferre presumebant. Qui enim auctori omnium creaturarum fideliter et corde integro famulatur, non est mirandum si eius imperiis ac votis omnis creatura deseruiat. At nos plerumque idcirco subiecte nobis creature dominium perdimus[3] quia domino et creatori omnium ipsi seruire negligimus. Rogauit autem fratres, cum ad ipsum visitandum iterum redirent lignum sibi longitudinis duodecim pedum ad faciendam domuncule basim secum deferrent. Qui redeuntes lignum, vt promiserant, non adducentes; blando sermone ait illis: 'Credo quia deus non obliuiscatur mee voluntatis et necessitatis.' Et exurgentes mane, viderunt quia nocturnus occeani estus lignum memorate longitudinis attulit, in ipsoque loco deposuit vbi in edificium erat imponendum. Nullus ab eo sine gaudio consolationis abibat; nullum dolor animi, quem illo attulerat, redeuntem comitatus est. Nouerat quippe mestos pia exhortatione fouere, angustiatis gaudia vite celestis ad memoriam reuocare, fragilia seculi huius et prospera simul et aduersa monstrare, temptatis multipharias antiqui hostis pandere versutias, quibus facile[4] caperetur animus qui vel fraterno vel diuino amore nudatus existeret: at qui integra fide roboratus incederet, insidias aduersarii quasi casses aranee pertransire posset. 'Quotiens, inquit, meipsum de alta rupe perpreceps misere! quotiens quasi ad interficiendum me lapides iactabant! Sed et aliis innumeris fantasiarum temptamentis me appetentes deterrere ac de loco huius certaminis conabantur eliminare: Nec tamen vllatenus vel corpus meum lesura aliqua, vel mentem timore, contaminare valebant.' Abbatissa Elfleda regali ex progenie orta, cum facultas standi vel ambulandi prorssus sibi deesset, inter angustias mentis sue dixit: 'Vtinam de rebus Cuthberti mei quicquam haberem: scio certe et credo et confido in domino quia cito sanarentur membra mea.' Non multo post aduenit qui ei zonam lineam ab eo missam deferret: que multum gauisa de munere, et desiderium suum viro sancto iam celitus patefactum intelligens, succinxit se illa: et mox erecta ad standum, tertia die sanitati redditur. Quedam quoque sanctimonialis quasi ad mortem infirmitate depressa, iussu abbatisse Elflede caput suum predicta zona alligauit: et mox eodem die plene conualuit. Quam zonam in capsa repositam, cum postea requireret abbatissa, nullatenus inuenire potuit. Quod diuina dispensatione factum intelligitur, videlicet vt per duo sanitatis miracula deo dilecti patris sanctitas appareret

[1] Bed. ostendere atque ad ungendas caligas praebere solebat, contestans eis quanta etc. [2] E. quanto. [3] E. perdidimus. [4] E. facere.

credentibus, et de sanctitate illius hesitationis occasio incredulis tolleretur. Si enim eadem zona semper adesset, continue egroti sanitatem consecuturi concurrissent; et si forte quisquam curari non mereretur, salutis indignus impotencie sancti derogare presumeret. Misit Elfleda abbatissa ad virum dei, adiurans in nomine domini vt eam videre et de necessariis alloqui dignaretur[1]. Qui ascensa cum fratribus naui, venit ad insulam que Coquedi fluminis hostio preiacens, ab eodem nomen accepit, et ipsa monachorum cetibus insignis. Nam prefata abbatissa illuc eum sibi occurrere rogauerat. Cuius potita colloquiis, cum multa ab eo que sciscitabatur audiret; ecce repente in medio sermone aduoluta pedibus eius, adiurauit eum per nomen illud terribile ac venerabile superni regis et angelorum eius, vt diceret ei quam longo tempore victurus esset Egfridus rex frater illius, et regnum gubernaturus Anglorum; 'Scio enim, inquit, quia prophetie spiritu, quo polles, etiam hoc dicere potes, si vis.' At ille expauescens ad iuramentum, nec tamen volens aperte quod petebatur reuelare secretum, 'mirum, inquit, quare sapiens femina et in sanctis scripturis erudita, longa vocare velis tempora vite humane, dicente psalmista "quia anni nostri sicut aranea meditabuntur," et cum moneat Salomon: "Si annis multis vixerit homo, et in his omnibus letatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis et dierum multorum, qui cum venerint vanitatis arguuntur preterita:" quantomagis is[2] cui vnius solum anni vita superest, breui videtur tempore vixisse, vbi mors astiterit in ianuis?' Hec audiens illa, fusis lachrymis, presagia dira[3] deflebat: Extersaque facie, rursus audacia[4] feminea adiurauit per maiestatem summe diuinitatis vt diceret quem habiturus esset heredem, cum filiis careret et fratribus. Qui parum silens, dixit: 'Ne dicas quia caret: habebit enim successorem, quem germana, vt ipsum Egfridum, dilectione complectaris.' At illa: 'Obsecro, inquit, dicas, quibus in locis sit ille?' Qui ait: 'Cernis hoc mare magnum et spaciosum, quot abundat insulis? facile est deo de aliqua illarum sibi prouidere quem regno preficiat Anglorum.' Intellexit ergo quia de Alfrido diceret, qui ferebatur fuisse patris illius filius, et tunc in insulis Scotorum ad[5] studium litterarum exulabat. Proposuit enim eum Egfridus constituere episcopum. Et ait illa: 'O quam varia intentione diuiduntur corda mortalium! Quidam adeptis gaudent diuitiis, alii amantes diuitias semper egent: tu gloriam mundi, quamuis offeratur, respuis; etiamsi ad episcopatum pertingere possis, quo sublimius[6] apud mortales nichil est, tui claustra deserti huic gradui preferres.' Et ille: 'Scio me, inquit, tanto gradu dignum non esse, nec tamen iudicium superni gubernatoris vspiam fugere queo. Qui si tanto oneri me subiiciendum disposuit, credo quia post modicum liberum reddet, et fortasse non amplius quam

[1] Bed. eum videre . . . mereretur. [2] E. his. [3] E. dura. [4] E. audacea. [5] Bed. ob. [6] T. sullimius.

duobus annis exactis me mee sollicitudinis remittet ad quietem. Precipio autem tibi in nomine domini et saluatoris nostri, ne cui ante meum obitum, que a me audisti referre presumas.' Cumque hec et multa alia que querebat exposuisset, reuersus est ad insulam suam. Congregata post hec synodo non parua, in presentia regis Egfridi et archiepiscopi Theodori, vnanimi omnium consensu ad episcopatum lindisfarnensem electus est. Cum[1] tamen, multis legatariis pro se missis et litteris, a loco suo nequaquam erui posset, rex prefatus et Trunwinus episcopus cum plurimis religiosis et potentibus veniunt, genu flectunt, per dominum adiurant, lachrymas fundunt, obsecrant, donec et ipsum lachrymis plenum ad synodum pertrahunt. Vbi, licet plurimum renitens, compellitur ab omnibus episcopali officio submittere collum. [2]Ordinatus est autem Eboraco[3] a Theodoro dorobernensi archiepiscopo die pasche, conuenientibus ibidem septem episcopis, et presente rege Egfrido, anno domini sexcentesimo octuagesimoquinto. [4]In die vero ordinationis sue commutauerunt ipse et Eata sedes episcopales, consentientibus rege Egfrido, Theodoro archiepiscopo, Cedda et Cedd episcopisque aliis quinque. Sicque Fata apud hagustaldensem ecclesiam sedit, Cuthbertus vero lindisfarnensem cathedram obtinuit. Et dedit ei rex Egfridus terram in Eboraco a muro sancti Petri vsque ad magnam portam occidentalem, et vsque ad murum ciuitatis versus austrum. Dedit etiam ei villam que dicitur Creik, et tria miliaria in circuitu, vt ibi posset manere in eundo et redeundo de Eboraco. Ibi sanctus Cuthbertus congregationem monachorum, et abbatem nomine Geue statuit. Huic adiecit rex ciuitatem Luel, id est Cair-leil, et in circuitu quindecim miliaria: Ibi enim vir sanctus congregationem sanctimonialium et abbatissam ordinauit et scolas ibi constituit. Postquam vero sanctus Cuthbertus suscitauit puerum a mortuis in villa que dicitur Exenford', dedit ei Egfridus rex terram que vocatur Carthmel, et omnes Britannos cum ea. Ea tempestate pugnauit rex Egfridus contra regem Merciorum Wlferum, filium Pende, et ceso exercitu eius fugauit eum. Postea dedit Egfridus viro dei Mailros, id est Meuros, et Carram[5] et quicquid ad eas pertinet[4]. Suscepto itaque episcopatu, commissam sibi plebem orationibus protegebat assiduis, admonitionibus salutaribus ad celestia vocabat; et que agenda docebat, ipse prius agendo premonstrabat. Esurientibus alimenta, nudis vestes prebebat, ceterisque vite pontificalis insignibus rite decoratus incedebat. Igitur dum Egfridus rex Pictos atroci seuitia deuastaret, vir dei venit ad Lugubaliam ciuitatem, que ab Anglis Luel vocabatur—modo Carleolum appellatur. Et cum ei ciues menia vrbis fontemque in ea miro quondam Romanorum opere exstructum ostenderent, repente turbatus spiritu mestam faciem deflexit ad terram: rursumque [se][6] erigens

[1] T. Qui; Bed. Qui cum. [2] Cf. Bed. H. E. IV. 28. [3] r. Eboraci.
[4–4] Added from Historia de S. Cuthberto. [5] *al.* Carrum. [6] om. in E.

atque ad celum oculos attollens, ingemuit grauiter et non grandi voce ait: 'Forte modo discrimen factum est certaminis.' Nolens autem amplius de his que sibi erant reuelata patefacere, 'Nonne videtis, inquit, quam mire mutatus ac turbatus sit aer? Et quis mortalium sufficit inuestigare iudicia dei?' Et in crastino in vicino monasterio facta collatione inter cetera dixit: 'Obsecro, fratres, iuxta apostoli monita, vigiletis, stetis in fide, viriliter agatis et confortemini, ne forte superueniens aliqua temptatio vos inparatos inueniat.' Putabant autem, quia non multo ante pestilentie clades et eos et multos circumquaque lata cede strauerat, de huiusmodi plaga iam reditura fuisse locutum. At ille rursus assumpto sermone, ait: 'Quondam venerunt ad me fratres, dum in mea demorarer insula solitarius, et cum tertio eiusdem admonitionis verba repeterem, attendentes illi quia non frustra hec tam studiose suggererem, et expauescentes, dicebant: "Faciamus vt doces, quia magna necessitas nobis incumbit, vt contra insidias dyaboli et omnia temptamenta semper accincti spiritualiter vigilemus." Nec ego sciebam aliquid temptationis noue occursurum: sed tantum instinctu mentis admonitus sum aduersus subitas temptationum procellas statum cordis semper esse munendum. Sed vbi reuersi sunt a me ad suum monasterium, quemdam de suis morbo pestilentie obisse reperierunt. Seuiente pene per annum eadem clade, nobilissimus ille patrum fratrumque cetus spiritualis pene vniuersus migrauit ad dominum.' Hec et his similia sancto dicente episcopo, putabant omnes quia de reditu pestilentie mentionem faceret. Sed postera die qui[1] fugerat de bello, regem cum toto quasi exercitu extinctum enarrauit. Accessit quidam ad virum dei nomine Herebertus, spiritualis amicitie federe eidem copulatus, qui in insula stagni illius pergrandis de quo Dorwentionis fluuii primordia erumpunt, vitam solitariam ducens, annis singulis ad eum venire et monita salutis ab eo accipere consueuit. Cui Cuthbertus ait: 'Memento, frater Hereberte, vt modo, quicquid opus habes, me interroges mecumque loquaris: quia postquam abinuicem digressi fuerimus, in hoc seculo oculis carneis inuicem vltra non videbimus. Tempus enim resolutionis mee instat, et velox est depositio tabernaculi mei.' Qui hec audiens, prouolutus eius pedibus, fusisque cum gemitu lachrymis, 'Obsecro, inquit[2], per dominum, ne me derelinquas, sed tui sodalis memineris, rogesque supernam pietatem vt cui pariter in terris seruiuimus, ad eius videndam claritatem [pariter][3] transeamus ad celos. Nosti enim quia ad tui oris imperium semper viuere studui, et quicquid ignorantia vel fragilitate deliqui, eque ad tue voluntatis arbitrium semper castigare curaui.' Incubuit precibus episcopus, statimque edoctus in spiritu impetrasse se quod petierat a domino, 'Surge, inquit, frater mi, et noli plorare, sed gaude: quia donauit nobis dominus quod ro-

[1] Bed. adveniens qui. [2] om. in T. [3] om.

gauimus eum.' Digredientes vero ab inuicem, vnius eiusdemque momento temporis spiritus eorum a corpore egressi angelico ministerio ad regnum celeste pariter translati sunt. Occurrit ei comes quidam et flexis genibus gratias egit de aduentu illius, et introducens illum in domum suam, lotis more hospitalitatis manibus et pedibus, simul residentes, cepit referre illi de languore coniugis desperate, obsecrans vt illam benedicere dignaretur. Qui allatam benedicens aquam, precepit vt super languidam aspergeretur. Quo facto, plenam corporis sanitatem recepit, et benedicens dominum, episcopo potum obtulit. Prefectus quidam morti appropinquans, panem a sancto viro benedictum in calice cum aqua miscens, et bibens, fugato continuo interaneorum dolore subito conualuit. Eodem tempore pestilentia subito exorta illis in partibus nece grauissima incubuit: ita vt in magnis quondam villis vix parue rareque reliquie, et interdum nulle residerent. Vnde sanctus Cuthbertus eisdem reliquiis ministerium verbi et necessarie consolationis opem ferre non desiit. Adueniens autem in viculum quendam, ibidem omnibus quos inuenerat auxilio exhortationis adhibito, dixit ad presbiterum suum: 'Putasne superest quispiam his in locis cui nostra visitatione et allocutione opus sit; an cunctis qui male habebant visis, iam ad alios transire licet[1]?' Qui omnia circumspiciens, vidit mulierem eminus stantem, que extincto paulo ante filio, fratrem eius, iam morti proximum tenebat in manibus, et preteritam pariter et presentem testabatur erumpnam. Quam cum viro dei ostenderet, accessit ad eam, et benedicens dedit osculum puero, dixitque ad matrem: 'Ne metuas, nec mesta sis: saluabitur[2] enim et viuet infans, neque vllus vltra de domo tua hac mortalitatis peste deficiet.' Et factum est ita. Cum autem in monasterio Elflede abbatisse ad mensam sederet, subito auersam a carnalibus epulis mentem ad spiritualia contemplanda contulit[3]: Vnde lassatis ab officio suo membris corporis, mutato colore faciei, et quasi attonitis contra morem oculis, cultellus quoque quem tenebat in mensa decidit. Quod dum presbiter eius, qui astabat et ministrabat, aspiceret, inclinatus ad abbatissam dixit: 'Interroga episcopum quid viderit. Scio enim quia non sine causa manus eius tremefacta cultellum deseruit, vultusque illius mutatur, sed vidit aliquid spirituale, quod nos ceteri videre nequiuimus.' At illa confestim conuersa ad eum, 'Obsecro, inquit, domine mi episcope, dicas quid videris modo: neque enim frustra lassata tua dextera cultellum quem tenebat amisit.' Qui dissimulare conatus vidisse se quippiam secreti, iocose respondit: 'Num tota die manducare valebam? Iam aliquando quiescere debui.' Illa autem diligentius adiurante et flagitante vt exponeret visionem, tandem ait: 'Vidi, inquit, animam cuiusdam sancti manibus angelicis ad gaudia regni celestis

[1] E. liceret. [2] Bed. sanabitur. [3] Bed. sustulit.

transferri[1].' Rursus illa: 'De quo loco assumpta est?' Respondit: 'De tuo monasterio.' Adiecit nomen inquirere. Et ille: 'Tu michi, inquit, die crastina missam celebranti nomen eius indicabis.' Hec audiens illa, confestim misit ad maius suum monasterium: et[2] didicit quia quidam de pastoribus, bone actionis vir, incautius in arborem ascendens deciderat deorsum, et contrito corpore, ipsa hora spiritum exalauit qua hunc vir domini ad celestia ductum videbat. Et ingressa ad episcopum iam tunc ecclesiam dedicantem, stupore femineo quasi nouum aliquid nunciatura, dixit: 'Precor, domine mi episcope, memineris ad missas Hadwaldi mei'—hoc enim viro erat nomen—'qui heri cadendo de arbore defunctus est.' In monasterio autem quod non longe ab hostio Tine fluminis situm est, ab abbatissa Verca vir dei magnifice susceptus, aquam, vt biberet, a ministris sibi dari petiit. Qui haustam de fonte aquam obtulerunt ei. At ille, data benedictione, cum paululum gustasset, dedit ministro suo: Qui cum bibisset, visa est ei aqua quasi in saporem vini conuersa. Duobus igitur annis in regimine episcopali transactis, abiecit pondus cure pastoralis, et ad insulam Farne[3] properauit. Et cum fratres ipsum visitantes ante regressum illorum aucam quandam comedere monuisset, ipso ad cellam suam eunte; quia cibis quos attulerant abundabant, aucam tangere non curabant. At cum refecti nauiculam vellent ascendere, exorta subito tempestas omnem eis nauigandi abstulit facultatem. Factumque est vt septem diebus feruente vnda conclusi, tristes in insula residerent[4]. Septima die domum, in qua manebant, eos consolaturus ingressus vir dei, et videns aucam non fuisse comestam, placido vultu et leto potius sermone redarguit eorum inobedientiam: 'Nonne, inquiens, incomesta adhuc pendet auca? Et quid mirum si mare vos non sinit abire? Citissime ergo coquite illam et comedite, vt possit mare quiescere et vos domum remittere.' Quod cum fecissent, ventis cessantibus vnda a feruore suo quieuit, et secundis flatibus cum gaudio simul et pudore domum remearunt. Cumque multo consuete districtionis rigore corpus mentemque constringeret, arreptus infirmitate subita, tribus continuis septimanis morbo decoctus est. At cum quidam frater ad fenestram celle sue appropinquaret, dato iuxta morem signo et salutanti se, suspirium pro responso reddidit. Qui[5] frater: 'Quid habes, inquit, domine mi episcope? an forte nocte hac tuus te languor tetigit?' Et ille: 'Etiam, inquit, languor me tetigit nocte hac.' Credidit autem frater quia de veteri sua infirmitate, cuius quotidiana pene molestia consueuerat excoqui, non autem de noua et insolita diceret. Et subiunxit: 'Cum autem deus susceperit animam meam, sepelite me in hac mansione iuxta oratorium meum.' Quinto post hec die redeuntibus fratribus, idem frater calefaciens aquam ab-

[1] E. transferi; Bed. ferri. [2] om. in T. [3] E. Ferne. [4] E. T. residerunt. [5] Bed. Cui.

luebat pedem[1] eius, qui gratia diuturni tumoris iam tunc vlcus habebat ac, profluente sanie, cura indigebat. Et dixit sanctus: 'Dei prouidentia et voluntate gestum est vt presentia et auxilio destitutus humano, aliqua sustinerem aduersa. Ex quo autem hac in sede membra composui, non moui me hinc, sed quinque diebus et noctibus hic quietus permansi.' Cui ille: 'Num absque cibo tanto tempore mansisti?' Et ostensis quinque cepis, vir sanctus ait: 'Hic michi victus erat his quinque diebus. Quotienscumque enim ariditate ac siti nimia ardebam, hec gustando me recreare ac refrigerare curaui.' Videbatur autem vna de cepis minus quam dimidia parte corrosa. Et addidit: 'Et concertatores mei nunquam tot michi persecutiones, quot in his quinque diebus, intulerunt.' Et quosdam fratrum secum retinuit, in quibus erat maior Beda presbiter, qui ministerio eius familiariter semper adesse consueuerat, ideoque donationum acceptionumque eius omnium conscius erat indubius: Quem ob id maxime secum manere voluit, vt si cuiuslibet acceptis muneribus recompensatione digna non respondisset, illius admonitione recoleret, et priusquam obiret, sua cuique restitueret. 'Mea, inquit, voluntas erat, hic requiescere corpore, vbi quantulumcumque pro domino certamen certaui, vbi cursum consummare desidero, vnde ad coronam iustitie subleuandum me a pio iudice spero. Sed et vobis quoque com[m]odius esse arbitror vt hic requiescam, propter incursionem profugorum vel noxiorum quorumlibet: qui cum ad corpus meum forte confugerint, quia, qualiscumque sum, fama tamen exiuit de me quia famulus Christi sum, necesse habetis sepius pro talibus apud potentes seculi intercedere, atque ideo de presentia corporis mei multum tolerare laborem.' At illis multum diuque precantibus, laboremque huiusmodi gratum illis ac leuem fore asserentibus, tandem ille ait: 'Si meam dispositionem superare et meum corpus illuc reducere vultis, videtur michi optimum vt in interioribus basilice vestre illud tumuletis, quatinus et ipsi, cum vultis, meum sepulchrum visitare possitis, et in potestate sit vestra an aliqui illuc de aduentantibus accedant.' Et cum fratres flexis genibus gratias illi egissent, frater quidam, qui longe[2] ventris fluxu egrotans a medicis curari non potuit, tangens eum sensit se omni illa longe infirmitatis carere molestia. Et cum loquele facultas paulatim deficeret, cepit disserere pauca, sed fortia, de pace et humilitate, cauendisque eis qui his obluctari[3] malunt. 'Pacem, inquit, inter vos semper et charitatem custodite diuinam: in consiliis vnanimes estote, cum aliis Christi seruis mutuam habete concordiam, venientes ad vos hospitalitatis gratia, familiariter ac benigne suscipite, nequaquam vos meliores arbitrantes ceteris eiusdem fidei et vite consortibus. Cum illis autem qui ab vnitate catholice pacis,

[1] E. pedes. [2] T. longo. [3] T. E. oblectari; Bed. obluctari quam oblectari.

[1] vel peruerse viuendo aberrant, vobis sit nulla communio. Et si vos vnum e duobus eligere necessitas cogerit, multo plus diligo vt eruentes de tumulo tollentesque vobiscum ossa mea recedatis ab his locis, et vbicumque deus prouiderit incole maneatis, quam vt vlla ratione consentientes iniquitati, scismaticorum iugo colla subdatis. Catholica patrum statuta diligentissime discere ac obseruare contendite. Ea quoque que per meum ministerium vobis diuina pietas instituta vite regularis dare dignata est, exercete solliciti. Scio enim quia, et[si] quibusdam contemptibilis vixi, post meum tamen obitum, qualis fuerim, et quod [2] mea doctrina non sit contempnenda, videbitis.' Hec et his similia cum dixisset, acceptis sacramentis salutaribus dominici corporis, eleuatis ad celum oculis extensisque in altum manibus, intentam supernis laudibus animam ad gaudia regni celestis emisit, tertiodecimo kal. aprilis, anno gratie sexcentesimo octuagesimoseptimo, episcopatus sui tertio, ex quo autem rex Oswaldus et Aidanus episcopus pontificalem sedem in Lindisfarnea insula instituerunt, quinquagesimoquarto, monachatus sui tricesimoseptimo, anachoriseos secundo anno; et in sindone, quam ei Verca abbatissa contulerat, inuolutum corpus eius sepultum est. Aqua enim cum qua corpus eius lotum erat, in os demoniaci infusa [3], sanum reddidit. Transactis autem ab obitu eius annis vndecim, aperientes fratres sepulchrum eius iussu Eadberti episcopi, corpus totum, quasi adhuc viueret, integrum repertum est, et flexibilibus artuum compagibus multo dormienti quam mortuo similius. Vestimenta quoque, quibus indutum erat, intemerata, et prisca nouitate miranda cernuntur. Frater quidam eiusdem monasterii, paralisi depressus, fusa ad sanctum cum lachrymis prece, quasi latam manum caput suum tangere vidit: et mox euigilans, sanitatem integram se recepisse sensit.——Vsque hunc locum scripsit Beda venerabilis presbiter vitam sancti Cuthberti; que vero inferius sunt collecta, per succedentia tempora erant conscripta. [4] Deus omnipotens, iuste misericors misericorditerque iustus, gentem Anglorum dum pro suis multiplicibus offensis flagellare disposuit; paganam gentem [5] Frisonum atque Danorum illi permisit dominari. Iste igitur gentes, Hubba duce Frisonum et Alfdene rege Danorum, in Angliam venientes, in [6] tres turmas mox diuise, tribus in partibus terram inuaserunt. Nam eborace ciuitatis menia pars vna ex eis restaurauit, regionemque in circuitu incolens ibidem pausauit. Relique vero partes due, multo ferociores, regnum Merciorum et Australium Saxonum mox occupabant, omnia [7] incendiis, rapinis, atque homicidiis exterminantes, diuina eque vt humana barbarica seuitie contamina-

[1] Bed. adds: vel pascha non suo tempore celebrando. [2] Bed. quam. [3] T. E. infusum. [4] The following is abridged from the Historia Translationum and the Hist. Eccl. Dunelm.; cf. Act. SS. Boll. March III. p. 127. [5] HT. paganarum gentium . . . immanitatem. [6] E. et. [7] HT. omniaque.

bant. Videres tunc sacerdotes sacrosanctis misteriis assistentes trucidari, virgines rapi, infantes ab ipsis matrum vberibus auulsos ad terram alios elidi, per pedes alios suspendi, inter manus barbarorum discerpi[1], neque sexui neque etati nec vlli gradui parcentes[2]. Vnde illius tempestatis rabie[3] omnibus regii seminis, per quos sibi timebant, extinctis, solus Alfredus, pater regis Edwardi, manus illorum vix euasit. Hic per tres annos per siluestria somersetensis pagi[4] vitam incertam et inquietam ducebat: quippe qui nichil vnde viueret habebat, nisi quod predando aut venando aut piscando adquireret. Tandem dum socii sui circa capturam piscium instarent, et ipse molestiam sue proscriptionis meditatione scripturarum consolaretur, astitit ei quidam peregrinus in dei nomine elemosinam petens. Tunc rex vtrasque manus leuans ad celum, ait: 'Gratias ago deo qui pauperem suum hodie in paupere visitauit.' Vocauit cito ministrum suum, qui nichil preter modicum vini et vnum panem habebat: iussitque mediam partem pauperi dari. Gratias egit pauper et abscessit: Et nullo transitus sui vestigio in paludibus relicto, subito euanuit, et que largita fuerant, integra inuenta sunt; et qui piscatum exierant, tres naues piscibus onustas domum reduxerunt. Soporato igitur regi apparuit quidam pontificalibus indutus, qui de diligendo deo, seruanda iusticia, de misericordia in pauperes, de reuerentia in sacerdotes exhibenda eum monuit, et adiecit: 'O mi Alfrede, Christus conscientiam tuam respiciens, erumpnis tuis finem imponit. Me enim impetrante deoque donante, totius Britannie imperium tibi successoribusque tuis concedetur[5] disponendum. Si autem deo michique fideles fueritis, me post hec ad conterendum robur inimicorum omnium inexpugnabile defensionis scutum habebitis. Cras enim aderunt tibi fortes auxiliarii, quorum ope hostes deuinces.' Et ait rex: 'Quis es tu?' Et ille: 'Ego sum, inquit, Cuthbertus, peregrinus ille hesternus cui panem porrexisti, tui tuorumque curam agens. Memento huius rei, cum bene tibi fuerit.' Mane autem facto venerunt ad ipsum viri quingenti armis optime muniti: quibus visionem per ordinem pandens, ait: 'Nunc, inquit, quanta parentes nostri qui omnes iam interfecti sunt barbarorum tormenta pro suis nostrisque offensis iusto dei iudicio pertulerunt vidimus: et nos ipsi [qui][6] die noctuque ad similia per eosdem exquirimur, quomodo nullum habeamus iam tutum fuge locum videmus, immo miserabiliter profugi sustinemus. Vnde rogo monitis sancti Cuthberti defensoris nostri attente obediamus, deo sibique fideles existamus, vitiorum voragines fugiamus, atque virtutum exercitia diligamus: sic profecto promissum celestis gratie auxilium et sue defensionis experiemur vbique patrocinium.' Sicque apud Aschdon̄. congregato exercitu, paganos ita contriuit, vt acceptis ob-

[1] *al.* alios d. [2] *al.* parci. [3] E. rabiem. [4] HT. in Glestigiensibus paludibus. [5] E. conceditur. [6] om.

sidibus electissimis, Guttrum regem Danorum cum viginti nobilioribus suis de sacro fonte Alfredus leuaret, pace circumquaque [1] firmata. Illis diebus Ardulphus lindisfarnensis episcopus, et [Eadredus] eiusdem loci abbas, cum quibusdam fratribus incorruptum sancti patris corpus discedentes asportauerunt, longoque tempore de loco ad locum transmigrantes, propter diuturnum laborem nimio tandem confecti tedio, sedem in Hibernia querere deliberabant. Et erectis velis mare sulcant: sed continuo mutatis ventis, fluctus intumescentes eleuantur, et nauis, que gubernari non valuit, huc et illuc inter fluctiuagas iactabatur vndas. Interea tres mire magnitudinis vnde horrifico cum murmure superuenientes, nauem medias pene vsque ad tabulas impleuerunt, protinusque in sanguinem conuerse sunt, et omnes qui in naue erant sanguine profusi videntur. Continuo omnes gemunt, lugent, genua flectunt, veniamque stulti ausus, toto corpore ad pedes sancti corporis prostrati, petunt. Et ecce continuo flantibus a tergo ventis sine aliqua difficultate ad portum optatum perueniunt. Facta est autem ista deuastatio Northumbrie a rege Danorum Haldene anno gratie octingentesimo septuagesimoquinto. [2] Et dum nauis in latera verteretur, cadens ex ea textus euangeliorum in maris ferebatur profundum: sed reuelante sancto Cuthberto postmodum inueniunt. Necnon equum, et frenum in arbore, vt ab eodem sancto didicerant, ad releuandum [3] laborem suum, rufi coloris, in campo reperiunt. Quem adiungebant [4] vehiculo, quo celestem thesaurum liberius ferre possent. Interea sanctus Cuthbertus per sompnium prefato abbati Edredo apparens, precepit: Cuthredum [5], filium Ardechenk [6], quem Dani cuidam vidue in seruum vendiderant, precio libertatis persoluto, exercitus et qui supererant de indigenis sine rege nutantes [7], perductum [8] in medium vnanimi fauore in regem constitui. Sedes interim episcopalis que in Lindisfarnensi erat, restauratur in Cuncacestre, que modo Cestria dicitur, et distat a Dunelmo sex miliaribus; anno gratie octingentesimo octuagesimo tertio: et mansit ibi corpus sanctum annis centum quatuordecim [2]. [9]Anno autem gratie septingentesimo nonagesimotertio, ab obitu sancti Cuthberti centesimoseptimo, prima vastatio miserrima paganorum lindisfarnensem ecclesiam sanguine et rapina replens, pene vsque ad internitionem deleuit. Exercitus iste nauibus piraticis veniens, sancta conculcauit, altaria suffodit, quosdam interfecit, alios in mare demersit. Sequenti tamen anno omnes illi raptores mortui sunt. [10] Post hec vero rex quidam nomine Reginaldus multa cum classe aduenies, vniuersos meliores vel in bello prostrauit vel extra patriam fugauit, villas sancti Cuthberti

[1] E. circumquam. [2–9] Cf. Hist. Eccl. Dun. II. 11 ff. [3] T. E. reuelandum. [4] T. adiungentes. [5] T. cutheredum. [6] *al.* Hardecnut. [7] *al.* cum . . . nutarent. [8] *al.* productum. [9] Cf. Hist. Eccl. Dun. II. 5. [10] Cf. Hist. Transl. 3.

militibus distribuit. Quorum vnus[1], tanquam indomabilis bestia, multis sepe iniuriis episcopum atque populum molestauit. Quem episcopus[2] blande corripiens, vt animi rigorem deponeret et abdicato demonum cultu creatorem suum recognosceret, sedulo admonere cepit. Et ille: 'Quid huius mortui hominis[3] minas michi quotidie obiicitis? Quid putatis contra me vobis valebit ipsius in quo speratis auxilium? Deorum meorum omnipotentiam contestor atque per ipsorum gloriam iuro quod tam ipsi mortuo quam vobis omnibus inimicus ero: et[4] ex hoc aperte discatis quia nichil aut ipse aut vos michi resistere valeatis.' Et ecce continuo tamquam clauis per vtrumque pedum in ostio ecclesie confixus, pallescere et contremiscere[5], oculisque sanguineis et toruis circumspicere, atque diuersis membrorum motibus dolorem, quem intus sustinebat, foris ostendere cepit. Et tandem horribiliter clamans, sanctitatem beati Cuthberti palam confessus, animam suam in eodem loco reddere compellebatur[6]. Temporibus itaque non multis postea transactis, gens Scotorum, coadunato maximo exercitu, terras aquilonares Anglie ingressus, cede, incendio et rapinis cuncta depopulatur. Non gradui, non etati, non sexui parcens, inaudita crudelitate cunctos prosternebat; lindisfarnense monasterium simili feritate peruasit. Occurrit autem illis Cuthredus rex in loco qui Mundingdene dicitur, cum parua admodum manu festinans, non enim congregari exercitum breuitas temporis permittebat. Cum vero rex tantum conspexisset exercitum, nimio timore resolutus [est][7] eo quod ad pugnandum[8] vires non habuit, et ab eis fugere pudor et locus prohibebat. Et ecce sanctus Cuthbertus in sompnis sibi apparens, et eum confortans, dixit: 'Ne timeas, neque diffidas, cum dei meumque habeas auxilium: deo enim nequaquam est impossibile siue in multis siue in paucis saluare. Hostes quippe tuos, magis autem meos, in sua nunc multitudine gloriantes, coram te ut[9] lutum platearum delebo. Quamuis enim hominibus adhuc viui appareant, in conspectu dei omnes mortui computati sunt. Vnde, cum aurora diei primum exoritur, facto impetu irrue super eos, quoniam in primo congressu, terra dehiscente, in baratrum viui corruent, et sine tuorum detrimento omnes simul disperient.' Rex vero multum confortatus visionem suis pandens, facto mane in hostes irruit, sed quos modo contra se iacula mittere conspiciunt, in eodem statim momento nusquam nec vnum inueniunt: Quod enim vir dei predixerat, coram eis terra os suum aperiens, omnes viuos absorbendo deglutiuit.[10] Anno gratie nongentesimo [nonagesimo][11] quinto Aldunus episcopus, celesti oraculo premonitus vt cum incorrupto sancti Cuthberti corpore

[1] sc. Onlafbald. [2] sc. Cuthhard. [3] T. hominis mortui. [4] *al.* ut. [5] E. contremescere. [6] E. compellabatur. [7] om.; *al.* sollicitabatur. [8] E. pugnandum dum. [9] T. ut; E. in. [10] Cf. Hist. Eccl. Dun. III. 1 ff. [11] T. E. vicesimo.

quantotius fugiens superuenturam piratarum rabiem declinaret, tulit illud, centesimo tertiodecimo anno ex quo in Cuncacestre locatum fuerat, in Ripun [1], [vbi] per quatuor menses moram traxit. Cum vero sanctum corpus ad priorem locum reportarent, et iam ad orientalem plagam Dunelmi, in locum qui Wardelawe dicitur, deuenissent, vehiculum vlterius nullo moueri poterat ingenio. Precepit ergo episcopus omnes per triduum ieiuniis, vigiliis ac precibus insistere, ac dei voluntatem omni instantia deuote postulare. Quo facto, reuelatum est eis vt in Dunelmum [illud] transferre ibidemque locum requiescendi deberent preparare. Episcopus autem Dunelmum veniens, locum quidem natura munitum, sed non facile habitabilem inuenit. Totius ergo populi et comitis Vthredi auxilio tota extirpata silua, ecclesia edificatur, et corpus sanctum in ea honorifice collocatur. A prima igitur institutione sedis lindisfarnensis vsque ad hunc annum, computantur anni trecenti sexagintaunus, et ab obitu sancti Cuthberti trecentinouem. Defuncto vero Alduno episcopo, Edmundus, vir religiosus, ad episcopatum eligitur, quem presbiter cum diacono sibi ad altare ministrante, in medio canone, voce quasi de tumba sancti patris, ter eum vocante, prolata episcopum designari audierat. Sub isto antistite sacerdos quidam nomine Elfredus, bone actionis vir, diuino admonitus oraculo, per antiqua monasteriorum loca cucurrit, ossa sanctorum de terra leuauit, scilicet Baltheri et Bilfridi anachoritarum, Acce et Alkmundi episcoporum, et regis Oswini, necnon et Ebbe abbatisse. De quorum reliquiis aliquam partem, cum corpore sancti Cuthberti locauit. Ossa quoque Boisili, sancti Cuthberti magistri, in discipuli ecclesiam transtulit. Insuper et ossa venerabilis Bede presbiteri, apud Girwin tumulata, vsque Dunelmum transtulit. Tempore autem Egelrici episcopi, successoris Edmundi, presbiter quidam vxori copulatus, indignam sacerdotis officio vitam ducebat. Quadam die cum a multis missam illis celebrare rogaretur, et ille, vtpote qui ipsa nocte cum vxore dormierat, id se facturum negaret, tandem multis precibus fatigatus, magis humana verecundia quam timore diuino victus, missam celebrare cepit. Hora vero qua sacrosancta misteria sumere deberet, in calicem aspiciens, particulam dominici corporis in calice missam, in teterrimam speciem cum sanguine vidit commutatam, vt magis picis colorem quam panis et vini habere videretur. Illico reatum intelligens, pallere, et quasi iam flammis tradendus vltricibus, pauere nimium cepit. Exhorrebat quoque illud velut suam mortem sumere: volebat in terram fundere, sed, quoniam consecratum erat, hoc facere metuebat. Tandem magno cum tremore ac formidine illud sumpsit; sed tante amaritudinis fuit vt nil ad gustandum amarius esse posset. Peracta autem missa, ad episcopum festinans, eiusque pedibus prostratus, rei ordinem enarrauit, et indicta penitentia, secun-

[1] E. ripim.

dum preceptum sui episcopi, caste et religiose deinceps viuere satagebat. Fuit vir quidam praue actionis, qui in campo dormiens, cum expergefactus fuisset, serpentem sibi collum stringere sentiebat. Quem mox ad terram manu comprehensum elidit: sed mox eius iterum collum complexus circumdedit. Rursum eum ad terram proiecit, sed eodem momento ab eodem constringi se sentiebat. Itaque serpentem siue in ignem siue in aquam vel in terram semper proiicere potuit, sed qualiter mox in suum collum redierit, scire non valuit. Aliquotiens in particulas ferro consecuit, sed protinus idem serpens collum eius circumcinxit. Primo quidem paruus erat, sed paulatim in maius et maius excrescens, nulla eum veneni infusione ledebat. Quotiens autem ecclesiam sancti Cuthberti intrauit, mox in ipso introitu serpens eum dimisit. Cum vero exiret, velut ante complexus est. Itaque dum per multum tempus tale sustinuisset incom[m]odum, inuento tandem salubri consilio, tribus continue diebus et noctibus in ecclesia sancti Cuthberti in oratione perseuerans, et postmodum exiens, a serpentis infestatione omnino liberatus est. [1] Latro quidam notissimus, rapinis, homicidiis et incendiis multos offendens, tandem comprehensus vinculis mancipatur. Et mortem valde timens contrito corde et humiliato spiritu beatum Cuthbertum pro sua liberatione suppliciter exorabat. Nec mora, compedibus solutis et carceris hostio patefacto, monasterium sancti Cuthberti intrauit. Quem quidam nomine Barkwit, potens valde, cum suis persequens, nimio furore succensus, ait: 'Quid moramur? quare ianuas non infringimus? Neque enim huius hominis mortui [2] pax adeo est tenenda, vt fures, raptores et homicide, huc si confugerint, nobis insultent quod impuniti euaserint.' Vix enim verba compleuerat, et ecce subito quasi sagitta desuper veniens, caputque sibi transuerberans, vsque ad cor suum pertingere [3] protestabatur. Sicque in terram corruens, vlulando et dentibus stridendo vitam finiuit. Quo sepulto, talis tantusque de tumulo ipsius fetor per dimidium exalauit annum, vt transitum vie per locum illum multi fugere conarentur [4]. [5] Tempore Willelmi Conquestoris Robertus comes Northumbrie, Dunelmum veniens, ab his quibus dominari debuerat circumuentus, cum suis omnibus ob suam occisus est crudelitatem. Vnde offensus rex, illuc direxit exercitum suum. Tunc episcopus, assumpto corpore sancto, versus Lindisfarneam properabat. Et quamuis mare plenum esset, siccum tamen introeundi aditum in loco in quo in refluxu iter esse solet inueniunt. Mox omnes cum gaudio ingressi, siccis pedibus insule littus attingebant. Sed et milites feretrum portantes—postea monachi effecti—quomodo se precedentes fluctus maris vestigia illorum sequebantur, cum magna cordis compunctione attestati sunt. [6] Robertus enim de

[1] Hist. Transl. 5. [2] T. morituri. [3] *al.* pertingeret sibi visum esse.
[4] *al.* omnes fugerent. [5] Hist. Eccl. Dun. III. 15. [6] Hist. Tr. 12.

Moubreio, comitatus honorem adeptus, aduersus ecclesiam sancti Cuthberti odiis exagitatus, calumpniis fatigatam iniuriis oppressit. Res illius vexare, iura dissipare, quicquid aduersi poterat facere, plusquam poterat se facturum minari cepit. Vnde et ecclesiam in Tynemutha, proprii sancti Cuthberti iuris, sue violentie predam effecit. Hinc denique ipsi qui diu inhabitauerant monachi, immo in monachis ipse sanctus cum violentia expellitur, et in Pauli abbatis Sancti Albani dominium [ea][1] transfertur. Quem tamen abbatem, ne rapinam suscipiens ecclesie proposito et gradui iniuriam faceret, monachi dunelmenses monendo, obsecrando, prohibendo reuocare studuerunt. Non illum gratia cuiusquam inflectebat, non venerandi confessoris nec ordinis reuerentia, quominus rapinam susciperet et retineret[2]. Premissis igitur monachis cum ipse sequens ecclesiam ipsam primo vidit, subita infirmitate correptus; qui sanus et incolumis aduenerat, mortuus domum reuehitur. Comes vero in eodem loco biduo a ministris regis obsessus, ad ecclesiam vulneratus fugere compellitur, et in ecclesia, quam sancto rapuerat, capitur, trahitur, et ad regem adductus, vinculis ligatus custodie mancipatur. [3]Anno autem domini millesimo centesimoquarto, ab obitu sancti Cuthberti quadringentesimo octauodecimo, ob incredulitatem quorundam prelatorum, cum capite sancti Oswaldi corpus sancti Cuthberti incorruptum repertum est, et dormienti magis quam mortuo similius. [4]In nullam ecclesiarum pene quas beatus Cuthbertus sui sacri corporis illustrauit presentia, ulla[5] vsque hodie feminis intrandi constat esse licentia. Cuius rei consuetudo[6] hac de causa primum orta est: Ante paucos sane dies[7] monasterium in Coldingham per culpam incurie flammis absumptum est, ob maliciam vtique habitantium in eo, sicut in vita Ebbe abbatisse inferius habetur: nec multo post vir domini Cuthbertus episcopali honore sublimatus, omne a fratribus graui interdicto feminarum separauit[8] consortium, ne indiscreta illarum societas seruis dei aliquod sui propositi periculum, et eorum ruina inimico gaudium generaret. Omnibus ergo et viris et feminis consentientibus, omne suis et in presenti et in futuro muliebre interdixit consortium, earumque ab ecclesie sue penitus ingressu amouit introitum. [9]Sancto insuper Cuthberto in episcopum consecrato, suis semper feminarum consortia interdicere consueuit. Et cum in quodam monasterio plebi verbum dei predicaret, vidit plerosque cachinno resultando ridere, et socios quasi ad spectacula mirifica contuenda inuitare. Circumspiciens ergo episcopus, vidit quandam sub specie mulieris mirabiliter radiantem, et crine et facie cum nitenti vestium varietate miro modo fulgentem. Omnem siquidem humanam effigiem sua pulchritudine excellebat,

[1] so T.; om. in E. [2] HT. retinebat, et om. [3] Cf. Flor. Wigor. [4] From Hist. Eccl. Dun. II. 7. [5] E. nulla. [6] T. consueto. [7] om. in T.; HD. sui episcopatus annos. [8] E. seperauit. [9] added.

et ornatus ipsius omnis texture mundane peritiam superabat. Vnde quicunque vultum ipsius inspexerant, pre nimie cupidinis lasciuia pene seipsos excesserant. Cum festinatione ergo episcopus aquam benedicens in imaginem fantasticam iecit: et statim ab oculis omnium euanuit, euulsaque maxima parietis ecclesie parte, tanto fetore nares omnium suis ludibriis deceptorum perfudit, quod vix quisquam subsistere valuit. Quibus episcopus ait: 'Ecce, inquit, vos corporalibus oculis modo vidistis quare olim tam crebro feminas ab omni limite ecclesie mee separare decreui. Nam nunquam virus deceptionis citius infertur quam astuta[1] feminarum decipula, que de paradiso Adam fragilem expellebat. Quare ex hoc tempore feminarum accessus in meis amodo ecclesiis prohibeo, quia spiritum fornicarie falsitatis, quem vidistis, neque vos neque meos a dei seruitio retardare permitto.'——Tempore quo primo sanctus Cuthbertus quietis sedem apud Dunelmum elegerat, veteranus quidam, bone actionis vir, corporis sancti Cuthberti habebat custodiam, tanteque familiaritatis apud eum extitit, quod capillos nonnunquam et vngues ei precidere solitus fuerit, et familiare colloquium cum eo habens, in multis ab eo informatus fuit. [2]Naute quidam, commota in mari tempestate, naualibus fractis instrumentis et tabularum iuncturis pene dissolutis, beati Cuthberti suffragium in tanto vite discrimine deuote cum lachrymis implorabant. Nec mora, pater sanctus, pontificalibus indutus, corporali specie in prora nauis sedens, baculo pastorali pontum seuientem diuisit: erantque fluctus instar montium a dextris et a sinistris, a semita tamen sua nauis, tanto rectore suffulta, deuiare non potuit. Et confortans eos sanctus dei ait: 'Nolite timere! Ego sum Cuthbertus, quem totiens inuocastis, ad salutis portum deuote rogatus vos adducens.' Sicque baculo nauem regens, et ad portum optatum eos ducens, ab oculis eorum confestim euanuit. [3]Quidam nomine Elfredus clauem sepulchri sancti Cuthberti deferens, capitis comam supereffluentem tondendo prescidere, capillos pectine eburneo diuidendo componere, digitorum vngues decenti rotunditate solebat excidere. Contigit enim quendam murem permodicum sepulchri foramen intrare, nidum facere, et partum in angulo quodam producere. Vnde et sanctus dei clerico cuidam ecclesie apparens, dixit: 'Dic, inquit, Elfredo, vt laciscam istam, que catulis suis domum meam polluit, quam citius expellat. Domum enim meam maculauit, et quietis mee requiem perturbauit.' Diligenter ergo inquisita fera, et cum catulis inuenta, Elfredus ira commotus omnes in frusta comminuisset, nisi pius confessor ab illorum lesione parcere precepisset. [4]Post beati Cuthberti obitum locus Farne in maximo honore habitus est. Vnde quodam tempore duo monachi dunelmenses in eadem

[1] T. hastuta. [2] Cf. Reginald, cap. 23. [3] Reg. c. 26. [4] Reg. c. 58.

insula deo iuge sacrificium impendebant. Accidit enim nocte natalis domini, cum circa noctis medium missam primam celebrassent, et facto paululum interuallo alterutrum secretius orationi vacandum decreuissent, alter, qui laicus erat, pro nocturno labore fessus modicum sopori membra dedit, et alius in choro peruigil in oratione permansit. Et ecce subito vidit luminaria cuncta accendi, vtroque mouente cardine ostia reserari, duos attonsos cum cereis accensis introire, et virum quendam maturum pontificalibus indutum ad altare procedere. Dicta confessione, et absolutione, missam ad diem natalis pertinentem incipiunt. Et dum pontifex 'gloria in excelsis deo' incepisset, quasi multitudo angelorum, quod reliquum est cum dulci modulatione decantauit. Frater autem qui hec videre meruit, tanta mole deprimitur, quod inter sacra misteria a solo se erigere minime posset. Sicque cunctis rite expletis, eo quo venerat ordine totus cetus ille regressus est. Cognouit enim in spiritu frater ille, quoniam beatus Cuthbertus extitit qui ibi tanta virtutum magnalia ostendit. Audire vero et videre hec omnia poterat, facies vero pre splendore luminis discernere non valebat. [1] Clericus quidam beato Thome ante eius exilium seruiens, aliquot annis vomitum oris et fluxum sanguinis per posteriora patiens, dolentibusque oculorum pupillis magis tenebras quam lucem videre potuit. Hic quindecim diebus Cantuarie martyris opem iugiter implorauit. Cui demum sanctus Thomas apparens, dixit: 'Surge velociter et ad sanctum Cuthbertum proficiscere, cuius meritis misericordiam et sanitatis gratiam obtinebis. Volo enim vt mei de infirmitate sua ad illum salutis gratia confugiant, atque ipsius serui ac ministri languentes ad me veniant.' Igitur Dunelmum properans, primo die aduentus sui sanus effectus, cum gaudio rediit. [2] Quidam miles de peregrinatione rediens; orta tempestate in mari valida, mortis compellente metu, equos et quicquid habebant certatim cuncti in mare proiecerunt. Vndis demum tranquillitate sopitis, cum miles portum attigisset, pro amissione equi turbatus, sanctum Cuthbertum precibus interpellare cepit. Et ecce a longe quasi caput coruinum aspiciens, post biduanam submersionem equum celerius ad ripam festinare vidit. [3] Mulier quedam cum marito suo de conuiuio nocte rediens, propter lutosas platearum voragines per cimiterium sancti Cuthberti transire, et peccatum post elemosinis expiare proposuit. Cumque intra [4] cimiterium pedem poneret, cepit nescio quid abhorrere [5], et extra sensum se fore clamare. Et ad terram cadens, vix ad domum delata, eadem nocte mortua est. Diuitis cuiusdam vxor, audiens variam esse ornamentorum ecclesie pulchritudinem, feminea auiditate succensa impetum animi refrenare non valens, viam per cimiterium arripuit. Et ecce confestim amisso sensu, linguam mor-

[1] Reg. c. 116. [2] Reg. c. 75. [3] Hist. Dun. II. 8. [4] T. E. infra. [5] E. abhorreri.

sibus prescidit, et propria manu inciso gutture, vitam finiuit. [1] Vxor comitis Tostii, sanctum Cuthbertum diligens, diuersa eius ecclesie ornamenta contulit, et adhuc plura, cum multis terrarum possessionibus, se daturam promisit, si eius ecclesiam intrare et ad ipsius sepulchrum sibi liceret adorare. Sed rem tantam temptare non audens, vnam de ancillis suis hora secretiori premisit. Cumque pedem in cimiterio poneret, subito velut ventorum violentia cepit repelli, et viribus deficere. Sicque grauiter infirmata, cum graui cruciatu et dolore in breui vitam finiuit. [2] Miles quidam nomine Boso per tres dies raptus, quasi mortuus sine vllo sensu permansit: sed tertio die ad se rediens, priori Dunelmie dixit: 'Ad te iussus [3] sum venire, tibique peccata confiteri, et meam deinceps vitam, que tamen longa non erit, tuo imperio ordinare.' Itaque cum gemitu multo peccata sua confessus, talia narrare cepit. 'Ductore, inquit, preeunte per horrenda simul et amena loca sequebar. Erant autem omnes monachi ecclesie sancti Cuthberti quodam in loco congregati, ante quos multi splendoris crux deferebatur. Omnes in processione in directum, nusquam declinantes incedebant, preter duos qui a recto ordine aliquantulum declinabant.' Et ait ductor suus ad eum (!): "Dicito, inquit, priori Turgoto vt eos ad salutem animarum suarum diligentius hortetur. Illos duos quos ab ordine suo deuiare vidisti, nominatim illi ostende: Non parum enim a via recta aberrant, et ideo peccata sua [4] purius confessi, emendatiorem vitam ducere festinent. Huc etenim vsque, puram ac rectam confessionem nunquam fecerunt." Inde ductus per latissimum campum, vidi omnes indigenas huius prouincie equis sedentes, et hastas portantes. Et dixit ductor meus: "Omnes isti cito peribunt:" qui omnes velut fumus ab oculis eius euanuerunt. Post hos vidi plures et maiori superbia Francigenas innumerabiles: qui statim cum omni gloria sua, vt michi videbatur, subito terre hiatu absorpti non comparuerunt. Deinde vidi per campum extensum magnam turbam feminarum; quarum multitudinem dum satis mirarer, dixit [5] michi ductor meus: "Has [6], inquit, miserabiles feminas et illos qui ad sue erumpne cumulum vnanimitate prauorum actuum gloriantur [7] nec illecebris carnalibus inuolui metuunt, ve [8] sempiternum et iehennalium flammarum atrocissimus [9] cruciatus expectat [10]." Inde in loco vaste ac tetre solitudinis magna altitudine domum, totam ex ferro fabrefactam, aspexi. Cuius ianua dum sepius aperiretur sepiusque clauderetur, ecce subito Willelmus episcopus dunelmensis efferens [11] caput proprium, vbinam Godfridus monachus esset quesiuit. "Hic enim, inquit, ad placitum meum adesse deberet"—hunc namque episcopus

[1] Hist. Dun. III. 11. [2] Hist. Dun. IV. 9. [3] T. missus. [4] E. suo. [5] HD. eas presbiterorum uxores esse didici. [6] T. hac; E. hec. [7] HD. qui ad sacrificandum deo consecrati sunt. [8] E. ne. [9] E. atrocissimos. [10] E. expectant. [11] E. offerens.

procuratorem sui episcopatus fecerat. Tunc ductor meus: "Certe, inquit, scias episcopum citissime moriturum. Ille quoque quem ipse nominauit, licet aliquantulum tardius[1], eum moriendo sequetur[2]. Tu autem breui tempore viues; vt ergo dei iram euadas, facta pura peccatorum confessione, secundum prioris iudicium te corrige, eique cuncta tibi ostensa pande."' Duo enim illi quos ab ordine processionis deuiare vidit, eius verbis fidem prebentes, deinceps vitam suam emendare satagebant. Anno autem tertio post obitum venerabilis Bede presbiteri, Colwlfus rex Northumbrie, cui historiam ecclesiasticam de gestis Anglorum Beda dudum scripserat, relicto regno Eadberto filio, patrui sui monasterium Lindisfarne intrauit, et monasticam tonsuram accipiens, thesauros regios, et Werkworth et Witingham cum aliis villis, sancto Cuthberto dedit. Procurante rege Colwlfo et monacho effecto, data est monachis lindisfarnensis ecclesie licentia bibendi vinum vel seruisiam. Ante enim non nisi lac vel aquam bibere solebant, secundum antiquam traditionem sancti Aidani episcopi[3].—Et quia de rege Colwlfo monasticum habitum suscipiente mentionem fecimus, reges Anglie ceteros, propter deum et regni celestis desiderium monastica suscepta tonsura sua regna relinquentes, hic ad futurorum noticiam inserere placuit. Circa annum gratie septingentesimum sexagesimum Eadbertus rex Northumbrie, omnibus aduersariis suis vel sibi subiectis vel bello prostratis; cui etiam rex Francorum Pipinus multa [dona][4] regalia transmisit; anno regni sui vicesimoprimo, filio suo Osulpho in regnum substituto, omnibus diuitiis seruitutem dei pretulit et, suscepta tonsura monastica, decem annis in operibus bonis deo placuit. Circa annum gratie septingentesimumquintum Ethelredus rex Merciorum, filius Pende, postquam triginta annis strenue[5] regnasset, apud Bardeneiam[6] monachus effectus, ibidem sepultus est. Eodem tempore Offa rex Orientalium Saxonum, hortatu sancte virginis Kyneswide, cuius nuptias illa spreuerat, celestes suspirare doctus amores, Romam perrexit, ibique in monachum attonsus celestia regna deuotus conscendit. Eodem etiam tempore Conredus rex Merciorum, celesti inflammatus desiderio, Rome monachatum subiit, et vitam laudabiliter finiuit. Fremundus vero rex, sicut inferius in vita eius clarius videri potest, relicta regni gloria, heremiticam vitam duxit. Circa annum domini sexcentesimum vicesimum Sigibertus[7] rex Orientalium Anglorum, in monasterio suo quod construxerat, sub habitu monastico vitam sanctam ducens, ad confortandum milites de monasterio inuitus extrahitur, et virgam in manu tenens, a pagano rege Penda cum toto pene exercitu occisus est. Circa annum insuper domini sexcentesimum septuagesimum Sebba rex Orientalium Saxonum, post tricesimum regni sui annum

[1] E. tardus. [2] E. sequebatur. [3] Cf. Sim. Dun. Hist. Angl. a. 854. [4] om. [5] E. strennue. [6] E. bardenciam. [7] T. sighbertus.

monasticam ducens vitam, obitus sui diem angelica reuelatione cognouit. Scrutatis quoque regum Anglie gestis, de regno Northanhumbrorum reges quinque [1], scilicet Alkmundum, Edwinum, Oswaldum, Oswinum, et Alwoldum, martyrio coronatos inueni. De regno vero Orientalium Anglorum similiter quattuor: Sigibertum a Penda, Ethelbertum ab Offa, Edmondum ab Inguar, Sigibertum a nepotibus suis gladio necatos. De regno vero Merciorum Kenelmus, et Wistanus, gloriosum martyrium adepti sunt. Edwardus quoque totius Anglie monarchiam tenens, martyrio coronatur. Inueni etiam curiose rimando de diuersis Anglie regnis tum a paganis tum ab inimicis, preter principes et amicos dei prefatos, viginti reges alios gladio seu veneno occisos [2]. Cuthredus autem rex Northumbrie, et Alfredus rex Westsaxonum, dederunt sancto Cuthberto totam terram inter Thesam fluuium et Tinam, et episcopatui dunelmensi adiecerunt omnia ad episcopatum hagustaldensem pertinentia. Tempore quoque regis Willelmi primi Edgarus rex Scotie donauit sancto Cuthberto et monachis dunelmensibus Berwicum cum suis appendentiis, et Coldingham.

¶ *Narratio* [3].

Quidam sanctus fugandorum demonum incredibili potestate preditus, non solum presens neque verbo tantum, sed absens quoque interdum cilicii sui fimbriis aut epistolis missis corpora obsessa curabat. Et dum miro affectu [4] frequentaretur a populis, prefectis, comitibus et diuersarum potestatum iudicibus—ferebatur enim omni potu penitus abstinere, et pro cibo septem tantum caricis sustentari [5] —vt ex virtute honor, ita ex honore vanitas cepit obrepere. Quod malum ille vbi primum potuit in se sentire grassari, diu multumque [6] discutere conatus est, sed repelli penitus vel tacita conscientia vanitas perseuerante virtute non potuit: Vbique enim nomen eius demones fatebantur [7], excludere a se confluentem populum non valebat. Virus interim latens serpebat in pectore, et cuius nutu ex aliorum corporibus demones fugabantur, seipsum occultis cogitationibus vanitatis non poterat purgare. Totis igitur precibus ad deum fertur orasse, vt, permissa in se mensibus quinque diaboli potestate, similis illis fieret quos ipse curauerat. Sicque ille potens, ille signis atque virtutibus toto oriente vulgatus, ad cuius fores summe istius seculi se prostrauerant potestates, correptus a demone est tentus in vinculis, et omnia que energumini solent ferre, perpessus. Quinto demum mense purgatus est, non tantum demone, sed, quod illi erat vtilius atque optacius, vanitate. Sed michi ista replicanti nostra infelicitas, nostra occurrit infirmitas. Quis enim, si paruulus eum salutauerit, aut adulantibus verbis femina vna

[1] T. quatuor. [2] Cf. Prol. p. 5. [3] From Vinc. Bell. XVIII. 18. [4] om. in T.; VB. modo. [5] E. sustentare. [6] T. E. diuque multum. [7] E. fetebantur.

laudauerit, non continuo elatus sit superbia, non statim inflatus sit vanitate? Et si conscientiam non habeat sanctitatis, stultorum tamen adulatione sanctus esse dicatur, sanctissimum se putabit. Quod si vel modico ei aliqua virtutis signa succederent, angelum se putaret. Ceterum cum neque opere neque virtute conspicuus sit, si quis ad gradum altiorem promotus fuerit, dilatat fimbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occursionibus, et vbique discurrit. Et qui ante forte pedibus ire consueuerat, de patrimonio Christi superbus, spumeo equo inuehitur. Parua prius ac vili domuncula habitare contentus, erigit celsa laquearia, construit palatia, sculpit ostia, vestem respuit grossiorem, indumenta mollia desiderat[1].

¶ De sancta Cuthburga regina et virgine[2].

KEnredus rex Merciorum genuit filium nomine Yne, et sanctam Cuthburgam et Queneburgam[3]: quarum Cuthburga a diebus adolescentie sue soli angelorum domino complacere elegit. Cumque fama bonitatis et pulchritudinis eius circumquaque diuulgaretur, multos reges et nobiles eius amore illexit, et a multis in coniugium petebatur. Illa vero solius celestis sponsi gaudens inherere complexibus, hominum horrebat aspectus, vt sine offendiculo vitam presentem transigere posset. Interea rex Northanhumbrorum Alfridus misit legatos suos ad regem Yne Westsaxonum, rogans vt ei suam sororem Cuthburgam daret in coniugem. Aduocans igitur rex sororem suam, regis legationem indicauit ei. Cui virgo respondit: 'Si michi ad votum meum viuere licet, nullus certe in tota Britannia rex michi placere potest. Sed quia scriptura dicit quod qui potestati resistit, dei ordinationi resistit: quecunque tua maiestas de me ordinauerit, me sibi obedientem, quamuis non voluntarie, inueniet. In domino enim confido, quod humilitatem ancille sue respiciet nec patietur violari claustra pudicitie mee, neque vnquam sequestrabit me a castis complexibus dilectionis sue. Potens est dominus et sponsus meus me sibi etiam sub matrimonio custodire incorruptam: et quamuis alicui secundum leges hominum nubam, potest tamen me sibi conseruare inuiolatam.' Cumque virgo sancta regi Alfrido desponsata fuisset, cubicularem ingressa thala-

[1] Collect in T.:

Nos qui sumus inuoluti uiciorum funibus, Deuiantes et imbuti delictorum sordibus, Te Cuthberte inuocamus: faue supplicantibus, Vt celorum rex placatus a te fusis precibus, Nos . . . mundatos iungat celi ciuibus. V. Amauit.

Deus (qui per inestimabile munus gracie tue sanctos) tuos (facis esse glorio-sos, presta quesumus ut inter)ueniente be(ato Cuthberto confessore tuo atque pon)tifice, me(reamur ad culmen uirtutum peruenire, per). (Cf. Sar. Br.)

[2] Ed. in Act. SS. Boll. Aug. VI. p. 699; the orig. Vita (Ms. Lansd. 436, cf. Hardy) is unpublished. [3] T. quenburgam.

mum, talem orationem dicitur fudisse ad dominum: 'Domine Iesu, vniuerse creature dominator, inclina pias aures tuas ad preces ancille tue; intende, queso, orationi mee, et ascendat deprecatio mea in conspectu maiestatis tue. Te solum sponsum michi elegi, tibi me totam a iuuentute mea deuoui, tu michi super omnia complacuisti. Custodi ergo, domine, quod tuum est; conserua tibi partem tuam, et dignare me vocari sponsam tuam. Non sinas corpus meum, quod tuum est templum, aliqua carnis corruptione contaminari, nec michi detrimentum inferri. Fac etiam, domine, vt in corde sponsi mei huius regis terreni spiritum infundas gratie salutaris, quatinus, despectis seculi huius vanitatibus et carnis illecebris, michi in castitatis proposito consentiat, vt ad te, qui omnium bonorum dispensator es, recto itinere perueniat.' Et cum sola cum rege in cubiculo constituta esset, oportunum sibi considerans loquendi tempus, talibus regem verbis affari cepit: 'Amantissime domine, ne indigneris, queso, si loquar tibi sponsa tua et ancilla. Si enim aliquid dixero quod saluti tue maiestatis fore cognoueris necessarium, ne cuncteris libenter verbis meis prebere assensum. Omnium creaturarum dei naturale et proprium est creatorem suum super omnia diligere, et quicunque voluerit amicus esse huius mundi, inimicus dei constituetur. Studendum est ergo omni homini, qualiter possit esse amicus dei. Dicit enim Iacobus[1]: "Nolite diligere mundum, neque ea que in mundo sunt. Mundus enim transibit et concupiscentia eius." Cur ergo diligetur quod quasi in momento in nichilum redigetur? Considera, queso, quot reges hoc regnum ante tempus tuum optinuerunt: dic ergo vbi sunt, vel quo deuenerunt. Nonne omnes sicut fumus euanuerunt? Tu quoque, cum diu forsitan regnaueris, mortem certe nequaquam effugere poteris, sed mortis debitum solues, velis nolis. Et quamuis centum annorum spacio vixeris: tunc eris tanquam nunquam fueris, immo etiam multo peius quam si nunquam natus fueris, si male viuendo diem vltimum clauseris: quia eterna tormentorum, quod absit, pena cruciaberis. Hinc ergo collige, quam caduca, quam fallax sit huius mundi gloria; quam contemptibilia, quam vana sunt huius carnis gaudia. Considera insuper, rex, quod fallaces sunt seculares diuitie, que possessori suo non possunt conferre sufficientiam, sed magis solent augere concupiscentiam. Concupiscentia autem parit peccatum, peccatum vero generat mortem. Perseueremus ergo in corporis castitate et cordis puritate, nulla carnis corruptione polluamus corpus nostrum, vt sancti spiritus mereamur effici sacrarium; vt pro voluptate carnis, que quasi in momento pertransit, mutuari possimus gaudium illud quod nullo fine concludi poterit.' Audiens rex tantam verborum in beata virgine prudentiam, et admirans, sic respondit dicens: 'Vniuersa que loquendo prosequeris, sponsa

[1] 1 Ioh. ii. 15.

dulcissima, cognosce te prorsus veraciter disseruisse, nec aliqua possunt contradici ratione, et sicut ex tuis verbis colligi potest, virginitatem tuam deo consecrasti, et, vt michi videtur, virginem permansuram te proposuisti. Iniustum igitur est me aliquam tibi contra tuam voluntatem inferre molestiam, et mentem tuam a tam sancto proposito reuocare. Permitto tibi propositam tenere pudicitiam, concedatque tibi deus talem inchoate religionis habere perseuerantiam, vt post huius vite peregrinationem ad gloriam possis peruenire[1] eternam. Pro me etiam assiduis precibus deum interpellare non desistas, vt presentis vite superare valeam illecebras, et vt iuste et sancte viuens in hoc seculo, dei consequi valeam misericordiam.' Cumque de renunciatione huius mundi sponso[2] regi multa disseruisset, annuit rex petitioni eius, et semetipsum sposponsit, relictis omnibus, velle deo famulari. Impetrata itaque licentia, beata Cuthburga, postposita omni gloria mundi, locum qui Wimburnia nominatur edificauit, ecclesiam beate Marie construxit, carnem suam ibidem macerauit, ieiuniis et vigiliis vacauit sine intermissione. Erga deum et homines erat humilis, et erga omnes mansueta et mitis; virgines multas in eodem loco congregauit, nullam corpori suo requiem habere permisit, sed importune die ac nocte pias dei aures obsecrationibus pulsabat. Infirmitate tandem longe[3] decocta, intelligens diem depositionis sue imminere, indesinenter cepit gratias Christo agere, et vocatis sororibus inter cetera dixit: 'Videte, charissime sorores, vocationem vestram, quomodo caute ambuletis redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Considerate quam fallax sit mundus, quem corpore et habitu deseruistis, et ideo in Egyptum, vnde existis, corde reuerti ne velitis; sed omni custodia cor vestrum custodite, quoniam ab ipso vita procedit. Christo desponsate estis, cui angeli seruiunt, ad cuius nutum vniuersa celestia et terrestria tremiscunt. Si igitur tanto sponso placere desideratis, necesse est vt eius legem et mandata sollicite custodiatis, et que odit et prohibet, cum omni diligentia caueatis. Ipsum Christum sponsum vestrum[4] super omnia amate, vosmetipsas mutua charitate diligite, honore vos inuicem preuenite, ad eterne beatitudinis premia indesinenter suspirate. Ego iam mortis debitum me persoluere gaudeo, victura postmodum sine fine cum sponso meo dulcissimo. Vos autem imitatrices mei estote, et que vidistis in me et audistis, hoc agite: et deus pacis erit vobiscum. Propter discessum meum nolite flere, nec gemitibus vestris exitum meum aggrauare. Non enim moriar, sed viuam: quia de corruptione transibo ad immortalitatem, de miseria vado ad gloriam, de peregrinatione reuertor ad patriam.' Sicque locuta, et sacro viatico munita, pridie kal. septembris relicto terre corpore anima celos penetrauit.

[1] T. peruenire possis. [2] E. sponsa; T. sponso. [3] T. longa. [4] Boll. virginum.

[MS. Tib. adds : *Narratio*[1].

Vir quidam cenomannicus ad sanctum Iacobum proficiscens, cuidam terribilis forme obuiauit ; qui stupefactus crucis se signo muniuit. Ille uero signaculum quasi paruipendens, ('Nequaquam, inquit, hoc modo tueri) te poteris quin meus sis. Porro si procid(ens) adoraueris me, faciam te locuplete(m.' Ad hec) homo : 'Liquet te nunc partis esse s(inistre ; sint) tua tibi, michi sufficit Christi largicio quem solum adoro.' Et ille : 'Oportet te uel inuitum (ali)quid de meo habere.' Et mox iactauit super caput hominis quasi pallium tenuis materie, quo crinibus adustis cutis capitis denigrata permansit, et homo trepidus sanctum Iacobum inclamauit. Qui mox assistens, demonem increpauit, ac quis esset quidue negocii haberet inquisiuit. Qui constrictus ait : 'Demon sum humano generi infestus : ego christianos reges in orientali profeccione impediui ; ego regem Ricardum per ministrum meum ducem Aus(tri)e captiuaui. Ego quoque eidem postquam liberatus fuit iugiter assisto, potissime circa cubile eius et thesauros quos recondit.' Hiis dictis disparuit ; et homo rediens, Ricardo regi quod uiderat retulit, caput ustulatum ostendit. Vnde rex de cetero castius uixit, et elemosinas errogauit.—Huius regis animam elapsis non paucis post obitum eius annis una cum anima Stephani cantuariensis archiepiscopi sanctus Edmundus episcopus a penis purgatorii liberatam celestis regni gaudia penetrare [uidit]. [2]Henricus quoque roffensis episcopus sermonem populo faciens, eodem anno quo prefata facta est uisio, scilicet anno domini millesimo ducentesimo tricesimo secundo, post obitum eiusdem regis anno tricesimo tercio, fiducialiter protestatus est dicens : 'Gaudete omnes in domino fratres, scientes quod uno eodemque die nuper exierunt de purgatorio rex quondam Anglorum Ricardus, et Stephanus cantuariensis archiepiscopus, cum uno capellano eiusdem archiepiscopi, ad conspectum diuine maiestatis migraturi. Et in illa die non nisi illi tres de locis penalibus exierunt. Hoc, inquit, michi et cuidam alii tercia iam uice per uisionem reuelatum est, ita manifeste, quod ab animo meo omnis dubitacionis ambiguitas penitus remouetur.'][3]

[1] Ex Chron. Bromton (Dec. Scr. p. 1162). [2] Cf. Roger de Wendover, a. 1232.

[3] Collect in T. :

O Cuthburga, tuo presidio iuua tuo pronos obsequio : Ab erroris nos trahe deuio, et in celi loca palacio. V. Ora pro nobis beata.

Deus qui eximie castitatis priuilegio famulam tuam Cuthburgam multipliciter decorasti : da nobis famulis tuis, eius promerente intercessione, utriusque uite prosperitatem ; ut sicut eius commemoracio nobiscum agitur in terris, ita per eius interuentum nostri memoria apud te semper habeatur in celis, per. (Cf. Br. Sar.)

¶ De sancto Cungaro[1] heremita et confessore[2].

DVm quidam constantinopolitanus imperator ab imperatrice, Luciria nominata, speraret generare prolem, nullam generabat: vnde ambo tristes condolebant de infecunditate communi. Et inceperunt assidue ieiunare, elemosinas erogare, omnipotentem deum fidenter et incessabiliter inuocare quatinus omnium donorum donator donaret eis filium adoptiuum, qui genitori posset succedere et post imperatoris obitum retinere imperium. Itaque adiuuante magestate exaudite sunt preces amborum, acceptabilia et accepta dona elemosinarum. Post hec vero imperatrix religiosissima diuino nutu feliciter concepit, et post conceptionem felicius generauit. Audita igitur natiuitate pueri, parentibus et compatriotis exultantibus veniebant potentes duces, nobiles et diuites ad imperialem curiam, collaudantes vnanimiter et benedicentes summi datoris beniuolentiam, quia exaudierat petitionem postulatam, et insuper perduxerat ad perfectionem et impletam et implendam. Infans nutritus creuit ad pueritiam, et gradatim puer bone indolis florebat, tendens ad iuuenilem formam. Forma eius erat decora et inenarrabilis; propter quod multi reges et regine desiderabant copulare talem filiabus suis. Audiebant enim illum esse amatorem largitatis, et adornatum moribus legittimis. Interea, consensu parentum et compatriotarum, cuiusdam regis nobilissimi filia pacta est illi cum honore vtriusque regni. Ille autem, caducam potestatem despiciens, et quod est perpetuum animo eligens, virginitatem inuiolatam seruans sub vili amictu discessit ab imperiali curia, nulli reuelans que cogitabat: Ac[3] nulli consentiens, diuinitus inspiratus, peruenit ad tireni maris littora: vnicus itineri insistebat, sed comitabatur illi societas diuina. Quando debuerat venari per nemora, latenter adibat diuinum oratorium, repetita sepissime oratione dominica; quando etiam cogebatur a curialibus ludere in aleis, discedebat illis inuitis festinando ad ecclesiastica oracula: Ibi remanens et genu flectens, cum eximio affectu orabat. Et non ad curiale prandium, sed ad cenam constitutam venire solebat. Ieiunia frequentabat ita, vt omnes videntes et audientes de iuuenis religione admirarentur. His peractis post discessionem vnici filii lugebant parentes: et ciues dediti mesticie iussu imperatorio secuti sunt iuuenem Cungarum fugientem, ut[4] si possent inuentum occupare, caperent et reducerent inuitum ad imperatorem. Illis autem venientibus cum magna festinatione ad equoreum littus, ecce nauis prompta erat ad transfretandum. Iuuenis autem videns illos sequentes, et ventorum prosperitatem et paratum nauigium, intrauit nauem velatam, et sic veniens prospere ad equoream marginem, deuitauit odiosam persecutionem. Indigene itaque inuestigantes proposuerant, ab

[1] *al.* Docuinus. [2] This life is omitted in T. [3] E. At. [4] E. et.

imperatore admoniti, cogere fugitiuum ad reuersionem: sed deus prescius et preuisor futurorum noluit vt a proposito impediretur, sed potius adimpleret primitus conceptam intentionem suam. Inchoauerat enim a pueritia castissime viuere, et indesinenter orare, et nullum offendere. Ac dum inuitaretur ad equestre certamen, nolebat militare: suum certamen erat primi aduersarii insidias superare, et contemplari celestia, et spernere transitoria. Elegerant parentes sui et ciues ipsum futurum imperatorem: sed maluit ipse tendere ad celestem electionem. Electus itaque dei famulus Cungarus elegit natiuam terram deserere, incipiens peregrinari, desiderans complere euangelicum preceptum quod audistis, scilicet: 'qui non reliquerit patrem et matrem et fratres et sorores et vxorem et filios et agros propter me, non est me dignus.' Illud audiens nec obliuiscens, sed firmiter recondens in pectore, non cessauit donec fideliter adimpleret. Noluit autem sanctissimus Cungarus et iuuenis mansuetissimus remanere in vicinia parentum, timens, si vicinum audirent commorantem filium, sine dilatione aduocarent sibi vnicum et charissimum. Hac occasione et angelica exhortatione recessit a ripa tireni maris, et peruenit ad Italiam, et de Italia trans Alpes ad Galliam, de Gallia nauigando ad Britanniam. Toto enim conamine nitebatur[1] solitariam vitam ducere: propterea inquirebat et interrogabat diligenter in itinere loca congrua heremite. Dum itaque conaretur implere intentionem a deo sibi inspiratam, direxit iter suum ad partem quandam Britanniarum que vocatur Somersete, quam sic incole nominant regionem. Deinde ammonitus iterum angelica reuelatione, peruenit ad amenissimum locum, aquis et arundineto circumdatum, postea suo vocabulo Cungresbiria nominatum. Cungarus enim apud Angligenas vocabatur, Doccuinus, quasi 'doctor,' apud Britannigenas vocabatur. Nec immerito, quia doctrine sue fluenta seminabat per patriam, et quocunque ibat, non cessabat predicare verbum dei secundum traditionem apostolicam. Omnia que dabantur ei a regibus et diuitibus, continuo erogabat pauperibus. Sanctissimo et reuerentissimo Cungaro adueniente in patriam que Somerseta nuncupatur ab incolis, proposuit ibidem perseuerare. Qui dum nocte membra quieti dedisset, etiam somnus a consueta contemplatione spiritum suspendisset, reuelatum fuit illi ab angelo vt vbicunque videret aprum in die crastino, ibi construeret habitaculum et postea fundaret oratorium. Qui expergefactus, ad angelicam reuelationem gauisus est valde: et festinanter processit: ac ex improuiso vidit aprum iacentem in arundineto, ac visum preteriuit. Territus autem aper cursu solito fugitiuus abscessit. Ille autem, viso apro, secundum angelicam promissionem, insuper intuens loci illius aquosi et siluestris amenitatem, letabatur, proferens huiusmodi sermonem:

[1] E. nitabatur.

'Hic est locus quem quesiui: hic manebo, vt seruiam sancte trinitati.' Nec mora, habitaculum construxit. Dehinc mensus est cimiterium. Quo emenso fundauit in honore sancte et indiuidue trinitatis oratorium. Perseuerauit igitur in hoc loco deo dilectus Cungarus, indutus cilicio, vitam ducens irreprehensibilem, in ieiuniis et crebris orationibus, sine impedimento. Omni hora matutina intrabat in frigidam aquam, ibi permanens donec orationem dominicam ter repetisset. Sic itaque frigescens de amne consurgens, reuertebatur ad ecclesiam, vigilans et exorans summi creatoris omnipotentiam. Nona autem hora vtebatur ordeaceo pane, nunquam fungens ferculis vel saturitate. Macies tenuerat corpus eius pertenue, ita vt qui eum viderant dicerent illum languidum esse aut febricitantem. Vita heremitica erat ei dulcissima, estimanti imitanda Pauli primi heremite et Antonii vestigia. Istud primum miraculum peractum est per diuinam clementiam a iustissimo Cungaro: Loca aquatica et arundinea que essent circa culturam suam, tunc nullam vtilitatem prebentia, conuersa sunt in campos cultui aptissimos ac in florida prata. Hoc audito miraculo, vndique per Angliam et etiam per vniuersam Britanniam cum eximia reuerentia magnificabant electum dei famulum; talia dicendo in laudem eius et honorem: Laudant indigene dicendo: 'videmus aperte Campos cum pratis, vbi creuit arundo palustris.' Transacto tali ac tanto miraculo, dum quodam die staret reuerentissimus Congarus in cimiterio clericis suis circumstantibus, optauit ibi cresceret taxus, vt fieret vmbraculum propter calorem estiuum, ac ramorum dilatatione decoraretur cimiterium. Dum igitur talia optaret, baculum de arbore taxo factum tenens in manibus affixit in terram, nec retrahere potuit. Qui die sequenti, cunctis ibi astantibus et videntibus, fronduit; postea latissimam in arborem creuit, et secundum petitionem et desiderium beatissimi Cungari vmbraculum clericis ac populo pro feruore estiuali fuit. Vnde dictum est: 'Taxus adest viridis, non arida nec manualis. Quod fuerat sutum, frondet mirabile lignum.' Reuelatis vndique et promulgatis talibus miraculis, Ina, rex Anglorum largissimus, largitus est venerabili Cungaro totum territorium libere circa Cungresbiriam situm; promisitque quod ipsemet ei refugium esset immolatum [1], ne orationibus suis impediretur, quamdiu ipse regnaret, a regali tumultu militum. Idem autem Ina rex post donationem supradicti territorii noluit deinceps locum iam sancto datum et concessum visitare, ne venerabili Cungaro molestiam ex accessu ipsius generaret. His quidem peractis, ceteri reges successores eiusdem non ausi sunt visitare, nec etiam videre, locum, ex presentia Cungari venerabilem. Si enim contingeret casu vt reges aut viderent aut visitarent a beato Cungaro incultum, aut grauiter et continuo inciperent infirmari, aut viso loco non haberent longius

[1] r. inuiolatum.

spacium viuendi. Multi itaque reges eundem locum improbe videntes, ad citam mortem peruenientes de sua improbitate iustam penam dederunt. Rex Anglorum Edgarus die quodam, dum venaretur in nemore, ignoranter accessit ad locum beati viri: quemque regibus videre non erat licitum, locum incaute intuitus est. Quem postea cum vidisset, penitentia ductus ex intimo corde condoluit, dicens: 'In manus tuas domine commendo spiritum meum: redemisti me deus veritatis.' Inde autem valde contristatus penitentiam egit, quod locum sanctum intuitus est, quem nullatenus videre ei permissum fuit. Magnam vero partem terre largitus est deo et sancto Cungaro. Omnem etiam clerum eiusdem territorii deuotissime orauit quatinus pro eo preces funderent domino, ne pro temeritate qua locum videre aggressus est ipsum de hac luce citius et nimis improuidum vltio diuina propellat. Regressus autem formidolosus de venatu, in palatio regio se recepit: ac valido languore oppressus nono die diem clausit extremum. Multi itaque reges prius huius loci reuerentiam et priuilegium violare timuerant, et precedentium successores amplius, audito hoc miraculo, timuerunt. Cum itaque huiusmodi studiis et virtutibus tam deo quam hominibus placeret deo dilectus Cungarus, constituit in eodem oratorio suo duodecim canonicos, qui regulariter viuerent et in honore sancte et indiuidue trinitatis in eodem templo deo officiosissime deseruirent. Construxerat enim idem templum lapidibus, quod primitus fuerat ex virgis et tabulis contextum. Confluebat autem vndique multitudo languentium ad sanctum dei famulum Cungarum, quatinus per merita ipsius et orationes curarentur ab infirmitatibus et diuersis languoribus: quos per dei gratiam, inuocato sancto nomine trinitatis, curabat omnes, a quacunque detinebantur infirmitate. Cernens autem vir dei tali occasione a dilecta sibi solitudine et ab orationis instantia se nimium prepediri, de recessu ab eo loco secum sepius pertractauit. Quod et tandem opere compleuit. Audierat enim vltra Sabrinum fretum loca aptissima et secretissima esse: que videre non modice cupiebat. Que si sibi animo sederent, statuit in eisdem locis, quanto secretius tanto deuotius, deo famulari. Igitur iter aggressus littus marinum petiit, prosequentibus eum et deducentibus clericis suis, cum aliis diuersi sexus, et lachrimantibus ac eiulantibus de tanti patris sui et fidelissimi et defensoris recessu. Transfretauit autem beatus Cungarus cum quibusdam clericis secum retentis in regionem Glatmorcantie, in portu Camensi prospere appulit. Deinde venit ad arduum montem, non minus vno stadio ab equore distantem. Quem cum ascenderet, et vidit[1], inuenit ibi liquidissimum fontem: iuxta quem construxit habitaculum, et cepit signare cimiterium. Nocte igitur insequenti, dum quieti membra concessisset, angelica visione admonitus est quatinus

[1] om. et vidit ?

locum quem sibi elegerat[1] inhabitandum, cito desereret et ad alium locum sibi a deo destinatum vlterius requirendum cito properaret. Qui statim expergefactus a somno, que visione nocturna audierat sollicita mente pertractans, locum quem inhabitare ceperat deseruit, ac non longius ab eodem loco digressus, peruenit ad arduum montem omnibus modis tanto habitatore dignissimum. Qui statim comperiens angelicam promissionem ad se esse completam, in hunc modum loqui exorsus est: 'Hic fons, hic lapides, hic templi materiales; Hic fluuiale bonum nutritur vbique per amnes. Hic mea sit sedes: locus iste parabit honores. Vult deus hic habitem, monstrans in monte laborem.' His dictis construxit edificium, et postea metitus est cimiterium. Quod dum emensus fuisset, in honore sancte et indiuidue trinitatis fundauit oratorium. Cum itaque inibi perseuerare proposuisset, quodam die bubulcus Poulenti regis Glatmorcantie venit ad locum. Qui cum beatum Cungarum vidisset absque licentia regali ibi heremiticam mansionem construxisse, indignatus ita secum tacite pertractauit dicens: 'Indignum quippe valde est hominem aduenam et ignotum, domino meo rege Poulento inconsulto, regiis territoriis inhabitare. Quapropter quantotius huius rei causa indicande regem Poulentum adibo.' Qui statim, quod in voto habuit opere complens, regi Poulento indicauit Cungarum heremitam aduenam non licentiatum in agellis regiis habitare. Quo audito, rex Poulentus in iram excanduit et ad locum eundem visendum statim cum festinatione properauit. Quo cum peruenisset et de beato viro prout audierat certum comperuisset, in beatum virum iniurias et cetera inhonesta furiose intulit, effrenatus in eum. Qui cum diuersis modis iniuriarum beatum virum Cungarum concitasset et vt abiret gradu concito precepisset, sanctus Cungarus, vt erat mansuetus, mansuete respondit dicens: 'Tu rex, sed seruus michi mox seruilis habendus. Hic remanere volo, pro te discedere nolo. Me male compellis: rogo sis correctus ab alto. Audiat ipse deus: te vertat recta loquendo.' Qui cum regem huiusmodi verbis de imperitia corripuisset, statim idem rex amissione visus mulctatus est. Quo sine dilatione compuncto ob tantam iniuriam sancto viro illatam, quem prius violenter corripuerat, mox ad genua prouolutus eiusdem veniam sibi de illata iniuria postulauit, et vt de sui obcecatione, quam iuste meruerat, apud misericordem dominum veniam postularet. Sanctus autem Cungarus, innata sibi pietate regi truculento, sed iam per dei gratiam et visitationem humili et mansueto plene compassus, gratiam quam ipse rex sibi non meruerat a deo postulauit, et oculos regis pristine luci restituit, ita vt multo limpidius iam illuminatus videret quam antequam cecatus esset. Rex autem Poulentus, viso tanto miraculo in se per dei gratiam perpetrato, dedit beato Cungaro totum territorium circa

[1] E. eligerat.

locum quem elegerat: et mansionem construxit, in qua cum omni securitate et pace deuotissime deo deseruiuit. Construxit autem in eodem loco oratorium in honore sancte et indiuidue trinitatis, in quo, sicut et apud Cungresbiriam, duodecim canonicos [constituit] qui regulariter viuentes deo seruirent. Ipse autem tanquam sollicitus et pater sanctissimus, vtriusque monasterii curam gerebat, et propria presentia frequentius recreabat. Princeps quidam nomine Pebian[1] voluit auferre sancto Cungaro, qui etiam et Doccuinus apud Walenses vocabatur ex eo quod eos viam domini docebat; volebat, inquam, auferre magnam partem terre, que et ex dono regis et attestatione vicinorum ad ecclesiam suam pertinebat. Beatus autem Cungarus, testimonium sibi perhibente conscientia sua, tam iniuste exactioni penitus non cessit, sed diem certum omnimodo statui procurauit quo sub certis et fidelibus iudicibus hinc inde constitutis super terre portione predicta redderetur vnicuique quod suum esset. Die autem constituto quo super hoc iusta inquisitio fieret, conuenit multitudo vicinorum, vt de mandato Poulenti regis, cuius potestati et iuri predicta terre portio pertineret, summopere discerneret. Prefatus autem princeps nomine Pebian, magna stipatus testium copia, cum vi et fraude niteretur in causa prefata beato Cungaro inferre iniuriam, ad modum cere ad ignis ardorem liquescentis, in conspectu omnium qui aderant liquescendo adnichilatus est. Quod videntes omnes timore turbati sunt, et glorificauerunt deum qui iustum iudicium iudicans, innocentem liberauit de manu potentis iniqui, reddens in caput suum quod meruerat. Ex hoc autem et deinceps erat[2] beatus Cungarus honori et venerationi omnibus hominibus qui eius famam et sanctitatem audierant, et colebatur et venerabatur ab omnibus quasi angelus dei. Cum igitur beatus Cungarus omnibus virtutibus esset adornatus, simulque iam dictis atque aliis innumeris miraculis clarus esset diuinus; cumque videret vtrumque monasterium, scilicet in Cungresbiria et quod in Vallia fundauerat, ambulare et fructificare in timore dei; incidit ei in mentem propositum diuinitus, scilicet adeundi limina beatissimorum Petri et Pauli, et eorum suffragia ad diuinam misericordiam optinendam implorare. Deinde etiam hoc in votis habuit vt visitatis sacris pignoribus apostolorum, etiam Hierosolimitanam visitaret [terram] et sancta loca deoscularetur in quibus steterunt pedes domini. Accepta itaque licentia ac benedictione Dubricii landauiensis episcopi, simulque et monasteriorum quibus pater preerat, necnon et parochianorum vicinarum ecclesiarum, iter quod in voto habuit aggressus est. Quod etiam pie et deuotissime adimplens; posteaquam Rome sacratissima sanctorum apostolorum limina visitauit ac aliorum sanctorum innumerabilium suffragia inibi dormientium implorauit, Hierosolimam profectus est. Qui peragratis ac visitatis locis sanctis, in eadem

[1] r. Pebiau. [2] E. etiam.

vrbe, pro vite sue meritis transitorie ad regna translatus est celestia. Vnde, sicut a maioribus accepimus, a sociis et fidelibus qui ei indiuidui comites adheserunt, translatus est vsque Congresbiriam, prestante domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria per infinita secula seculorum.

¶ De sancto Dauid episcopo et confessore[1].

SAnctus enim Dauid, quem vulgus Dewi appellat, Anglorum oraculis ad patrem quidem prius, deinde ad sanctum Patricium ter-denis annis priusquam nasceretur, non solum prophetatus, verum etiam misticis donationum muneribus ditatus innotuit. Nam quodam tempore pater eius, ceretice gentis, regali potentia fretus, qua tandem deposita celeste regnum comparans, angelica in somnis monitus voce audiuit: 'Crastina die venatum iturus, tria munera reperies: ceruum scilicet, quem prosequeris, piscem, apiumque examen. Ex hiis itaque tribus reserues fauum, partemque piscis et cerui: Que ad Maucanni[2] monasterium,' (quod vsque nunc Depositi monasterium vocatur,) 'filio ex te nascituro custodienda transmittes. Que quidem munera huius vitam prenunciant. Nam fauus mellis eius sapientiam clamat: Sicut enim mel in cera, ita spiritalem sensum historico capiet instrumento. Piscis vero aquaticam eius vitam significat: Sicut enim piscis aqua viuit, ita iste vinum et ciceram et omne quod inebriare potest respuens, beatam deo vitam in pane tantum et aqua ducet.' (Inde etiam 'Dauid aquatice vite' cognominabatur.) 'Ceruus enim in antiquo serpente signat dominium[3]: Sicut enim ceruus expoliatus serpentibus pastus fontem aque desiderans, acceptis viribus velut iuuentute renouatur, sic iste quasi ceruorum pedibus super excelsa statutus, antiquum humani generis serpentem viribus nocendi[4] contra semetipsum expolians, fontem vite assiduis lachrymarum cursibus adoptans de die in diem renouatus proficiet.' Deinde sanctus Patricius, Rome eruditus et pontifex effectus, demetica intrat rura[5] et ad locum qui 'Vallis Rosina' dicitur [peruenit][6], id est Meneuia—ibi est modo ecclesia cathedralis, vbi idem sanctus modo requiescit—ibique deo deseruire cepit. Et ecce angelus domini ei apparens dixit: 'Tibi, inquit, non istum locum disposuit deus, sed filio nondum nato, nec nisi peractis annis .xxx. nascituro.' Audiens hoc Patricius, merens et stupens, iratus in corde suo dixit: 'Cur dominus despexit seruum suum ab infantia sua sibi seruientem cum timore, elegitque alium nondum in hac luce natum?' Parauitque fugere et dominum suum Iesum Christum deserere, dicens: 'Cum ante domini mei conspectum incassum

[1] From the Vita by Ricemarch in MS. Vesp. A. XIV ed. Rees; from which are also derived the texts in Act. SS. Boll. March I. p. 41, Colgan I. 425, and that by Giraldus Cambr. in Wharton A. S. II. 628. [2] E. mancanni; Boll. Nautanum. [3] E. T. dominum. [4] T. E. nocendo. [5] E. iura. [6] om.

labor meus dirigitur, et michi qui nondum natus est preponitur, vadam et tali labori amodo me non subiiciam.' Misit autem ad eum dominus angelum suum, vt illum verbis familiaribus blandiretur. Cui et ait: 'Patrici[1], letare, dominus enim misit [me][2] ad te, vt ostendam tibi totam Hibernie insulam. Tu enim eris apostolus illius insule quam cernes, multaque propter nomen domini dei tui in ea patieris, sed dominus erit tecum in omnibus que facturus sis. Ibi prodesse debes, ibi parauit tibi dominus sedem, ibi signis et virtutibus radiabis, totamque gentem deo subiugabis. Sit tibi hoc signum: Ecce totam tibi insulam ostendam. Curuabuntur montes, humiliabitur pelagus: oculus[3] trans omnia euectus, ex loco in quo stas promissum videbit.' His dictis, erectisque oculis, de loco in quo stabat—et erat vallis satis magna, in quo est lapis, super quem stetit, ante hostium cuiusdam capelle antique; quem ego oculis vidi et manibus palpaui—totam prospexit insulam. Tunc placatus vir dei, parata naui, suscitauit in portu quendam senem per annos duodecim ibidem sepultum; quem secum in Hiberniam duxit. Peractis autem triginta annis, rex ceretice regionis Demeciam, que nunc Northwallia dicitur, pergens, inuenit sanctimonialem sibi obuiam, nomine Nonnitam, virginem pulchram nimis. Quam concupiscens et vim inferens, oppressit eam. Que filium concepit, et nec ante nec post virum agnouit, sed in castitate mentis et corporis perseuerans felicem vitam duxit et ab ipso conceptionis tempore pane tantum et aqua vixit. In loco autem in quo oppressa concepit, tempore ipso conceptionis duo lapides grandes apparuerunt, vnus ad caput, alter ad pedes, qui antea visi non fuerant. Crescente autem vtero, mater ad offerendas pro partu oblationum elemosinas quandam ingreditur ecclesiam, ad predicationem audiendam. Et ecce subito Gildas obmutescens, quasi clauso gutture tacuit. Vide hoc miraculum supra in vita sancti Gilde confessoris. Interea quidam tirannus ex magorum vaticinio audierat filium suis in finibus nasciturum cuius potestas totam occuparet patriam[4]; et[5] notato ex magorum oraculis loco in quo filius nasceretur, ait: 'Quemcumque ibi vel modicum [quiescentem][6] inueniam, gladio meo protinus occidam.' Vrgente tandem partus tempore, mater predictum petiuit locum. Ipsa vero die tanta aeris tempestas inualuit, vt nullus vel foras egredi posset. Locus autem in quo mater parturiebat, ingenti lucis serenitate prefulsit. Habebat parturiens petram iuxta se positam, in qua, vrgente dolore, manibus innixa[7] fuerat: quarum vestigium veluti cera impressum, petra intuentibus ostendit; que in medium diuisa dolenti matri condoluit. In illo enim loco construitur ecclesia, in cuius altaris fundamento hec petra tecta latet. Cumque infans ab episcopo baptizaretur, in ipso loco fons lucidissime aque subito

[1] T. Patrice. [2] om. in E. [3] E. oculos. [4] E. patria. [5] om. in T. [6] om. in T. E. [7] E. innixta.

erumpens apparuit, curauitque oculos cuiusdam ceci qui baptizatum tenuit eum. Intelligens enim cecus ille, qui, sicut fertur, ab vtero matris sue sine nare et oculis natus fuerat, infantem quem sinu tenebat plenum esse gratia spiritus sancti, accepit aquam in qua infans baptizatus fuerat, et in faciem spargens [1], oculorum claritatem et faciem integram recepit. Cum autem litterarum studiis positus esset, viderunt condiscipuli eius columbam cum rostro aureo ad labia eius ludentem et eum docentem. Demum ad sacerdotium promotus, perrexit ad Paulentem [2], discipulum sancti Germani episcopi, qui in insula quadam gratam deo vitam ducebat; cum quo multis annis, quod legebat implendo, vixit. Contigit autem Paulentem [3] magistrum suum propter nimium [eorum] [4] dolorem oculorum lumen amisisse: et vocatis discipulis suis rogauit vt ex ordine inspicerent et benedicerent oculos eius. Et cum hoc fecissent, et nichil remedii sensisset [5], ait illi Dauid: 'Pater mi, noli michi precipere vultum tuum inspicere: decem enim anni sunt ex quo tecum scripture operam dedi, et adhuc faciem tuam non aspexi.' Paulens autem, nimiam eius verecundiam admirans, ait: 'Quia, inquit, ita est, satis erit vt palpando benedicas oculos meos: et sanabor.' Statimque vt tetigit eos, sanati sunt. Post hec vero duodecim monasteria construxit, et Glastoniam veniens, ecclesiam a fundamento fecit. Deinde Bathoniam veniens, mortiferam aquam sua benedictione salutarem efficiens, lauandis corporibus dignam perpetuo donauit calore. Lemustir [6], et aliud in Gowir in Wallia monasterium construxit; et quendam regem cecum illuminauit. Quadam vero die sanctus Dauid et tres eius discipuli, scilicet Aidanus, Theliaus, et Ismael, cum multa condiscipulorum turba Vallem Rosinam adeunt... Quo audito, tirannus quidam nomine Baia, liuore stimulatus et ira contra sanctum, cum suis venit vt eos occideret. Et ecce statim per viam gradientes, febre correpti grauissime vexari ceperunt. Cumque ad domum regrederentur, occurrit illis vxor illius tiranni, dicens: 'Domine, ecce pecora nostra [7], iumenta, oues, et animalia omnia subita peste mortua sunt. Reuertamur ad seruum dei et misericordiam postulantes ipsum adoremus, vt nostri et pecorum dignetur misereri.' Et redeuntes ad sanctum, cum lachrimis et precibus misericordiam implorabant, dicentes: 'Terra, inquiunt, in qua es, tua in sempiternum fiat.' Et dederunt ei totam Rosinam Vallem. Seruus autem dei benigno animo ait illis: 'Pecora, inquit, vestra reuiuiscent.' Et reuersus ille domum, sanitate recepta, cum coniuge sua, pecora omnia viua et sana inuenit. Altera die vxor eiusdem viri, liuoris zelo accensa, conuocatis ancillis suis dixit: 'Ite ad flumen, et nudatis corporibus in conspectu sanctorum ludicra exercentes, impudicis vtimini verbis.' Ancille obediunt, impudicos

[1] E. spergens. [2] *al.* Paulinum. [3] E. poulentem. [4] so T.; om. in E. [5] E. sensissent. [6] i. Leominster. [7] E. vestra.

ludos exercent, simulant concubitus, blandos amoris nexus ostendunt; monachorum mentes quorundam ad libidinem pertrahunt, quorundam molestant. Cuncti ergo discipuli illam iniuriam non ferentes, dixerunt ad Dauid: 'Fugiamus hinc, quia propter molestiam mulierum hic habitare non possumus.' 'Nostis, inquit vir dei, quod mundus nos odit; sed scitote quod plebs israelitica comitante federis archa terram repromissionis ingrediens, continuis preliorum periculis cesa nec tamen victa, insistentem prope et incircumcisum deleuit populum: quod nostre victorie certamen manifesto indicio[1] signat. Qui enim superne patrie promissum querit, necesse est aduersitatibus fatigari, nec tamen vinci, sed Christo comite immundam vitiorum labem tandem superare. Debemus itaque non vinci a malo, sed vincere in bono malum, quia si Christus pro nobis, quis contra nos? Estote ergo fortes in bello, ne de fuga vestra gaudeat inimicus noster[2].' Sicque cordibus discipulorum [roboratis][3], ieiunauerunt omnes in illa die ac nocte vsque mane. Mane autem facto vxor illius tiranni, cum sua priuigna[4] pergens ad vallem, dixit: 'Tribue caput tuum in sinum meum: volo enim inuestigare leniter cirros tuos.' Puella vero innocens, que ab infantia sua pie et caste inter pessimas mulierum turmas vixerat, caput in sinum nouerce vertit. Illa vero, confestim extracta nouacula, caput virginis amputauit: et sanguine in terram fluente, fons viuus erumpens, multos postea languores sanauit. Sicque nouerca fugiens[5], qua morte vitam finiuit nemo nouit. Cumque Baia qui sanctum occiderent misisset, inimicus illius in arce sua amputauit caput eius. Erat enim porta illius diluculo aperta, cum hostis inopinatus de naui venisset. Moxque ignis de celo cecidit et totum edificium cito combussit. Dauid autem, constructo in Valle Rosina monasterio, talem cenobialis propositi[6] rigorem decreuit, vt monachorum quisque cotidiano desudans operi manuum labore[7], suam in commune transigeret vitam, dicens: 'Qui enim non laborat, ait apostolus, non manducet.' Noscens[8] enim quod secura quies vitiorum fomes et mater esset, monachorum humeros duris[9] fatigationibus subiugauit: Nam qui sub ocii quiete tempora mentesque submittunt, instabilem[10] spiritum libidinisque stimulos sine quiete parturiunt. Possessiones enim iniquorum respuebant[11], dona reprobabant, diuitias detestabantur, boum nulla ad arandum cura: quisque sibi et fratribus diuitie, quisque et bos. Nullum preter necessarium inter eos habebatur colloquium, sed quisque aut orando aut deo placita cogitando iniunctum opus peragebat. Peracto autem rurali opere ad monasterii claustra reuertentes, aut legendo, aut scribendo, aut orando totam ad vesperum peragebant diem. In vespera vero, audito nole pulsu dimissis mox

[1] E. iudicio. [2] T. vester. [3] om. in E. [4] E. preuigna. [5] T. fugiente. [6] Vit. adds fervore. [7] om. in Vit. [8] E. Nesciens; T. noscens. [9] *al.* diurnis. [10] Vit. adds accidie. [11] Vit. resp., iniquorum dona repr.

operibus, ecclesiam petebant; et visis in celo stellis, ad mensam conuenientes citra saturitatem comedebant: Nimia enim sacietas, quamuis solius panis, luxuriam generat. Pane autem et oleribus sale conditis pasti, sitim lacte aqua mixto restringebant. Peracta cena, quasi per tres horas vigiliis, orationibus, genuflectionibus insistebant. Quamdiu in ecclesia orationibus vacabant, nullus oscitare, nullus sternutationem facere, vel saliuam foras iacere licenter audebat. His ita gestis, sopori membra dabant; et pullorum cantu[1] expergefacti, vsque diem orationibus dediti erant. Cogitationes patri propalabant, patris licentiam etiam vel ad nature requisita petebant. Pellinis vestibus induebantur. Qui enim sancti propositi conuersationem desiderans fratrum inire consortium postularet, prius decem diebus pre foribus monasterii, quasi reprobatus, necnon et verborum opprobriis confutatus, remaneret: Si autem bene vtens pacientia, ad decimum perstaret diem, acceptus prius a[2] seniore qui porte[3] preerat, constructus[4] seruiebat; ibique per multum temporis desudans, fractusque multis animi aduersitatibus, tandem fratrum merebatur inire consortium. A conuersationem enim cupientibus eorum nichil recipiebant, sed nudi veluti e naufragio euadentes recepti erant, vt occasionem se extollendi non haberent. Sanctus autem Dauid post matutinas protinus frigidam petebat aquam, in qua diutius morando carnis ardorem domabat. Orphanorum, pupillorum, viduarum, egentium, peregrinorum multitudinem pascebat. Audita autem eius fama, reges et principes, sua regna deserentes, eius monasterium petebant. Constantinus quoque Cornubiensium rex, relicto regno suo, in eius monasterio monachus effectus est, ibique diu felici conuersatus seruitio, tandem in aliam longinquam patriam migrans[5] monasterium fundauit. Cum autem in estate abundantiam aque non haberent vt in hyeme, a fratribus rogatus sanctus Dauid eleuatis in celum oculis necessariam a deo aquam petiuit: et cum voce orantis fons lucidissime aque de terra effluxit; et quia vineis fructifera non erat patria ad efficiendum dominici corporis et sanguinis sacramentum, in vinum conuersa est, ita vt in tempore suo nunquam indiguerit[6] mero. Iterum ad rogatum cuiusdam rustici pater sanctus, proximorum compatiens necessitati, glebe superficiem baculi cuspide aperuit: et fons viuus emanare cepit. Sanctus Aidanus, eius discipulus, a preposito monasterii imperatus[7] vt ad deportanda de valle ligna acceptis duobus bobus abiret: Cuius dicto obediens, nec claudendo librum moram accipiens, siluam petit. Paratis autem lignis cum viam caperet, de prerupta et alta rupe cum vehiculo boues in mare precipitati sunt. Ruentibus autem signum imponit crucis: atque ita factum est vt ex vndis sanos et incolumes cum vehiculo accipiens boues,

[1] E. canti. [2] *al.* sub. [3] *al.* forte, pro tempore. [4] *al.* constitutus.
[5] om. in T. [6] T. E. indiguerat. [7] *al.* imperatur.

letus ingrederetur viam. Peracto itinere, solutisque a labore bobus, librum apertum a pluuiis que tunc multum inundauerant repperit illesum. Tandem ad plenum eruditus et virtutibus pollens, Hiberniam petiit, constructoque ibidem monasterio sanctissimam vitam duxit. Cum autem Aidanus nocte paschali orationes continuaret, apparuit ei angelus domini dicens: 'Nosti quod sancto Dauid patri vestro crastina die venenum a quibusdam fratribus ad prandium apponetur?' At ille: 'Nescio' inquit. Et angelus: 'Condiscipulus tuus Scutinus ad littus pergat maris, ego enim eum illuc transferam.' Veniens ad mare discipulus pontum vsque ad genu intrauit. Et accipiens eum belua, traduxit eum. Peracta autem missa cum sanctus Dauid refectorium ad prandium cum fratribus peteret, Scutinus, quondam discipulus suus, obuians illi, cuncta ex ordine referens[1]; pariter leti discumbunt, gratias agentes deo. Finita oratione assurgens diaconus qui patri ministrare consueuerat, panem veneno infectum mense imponit; cui cocus et ychonomus consenserant. Scutinus autem se erigens: 'hodie, inquit, nullum frater patri ministerium adhibebit: ego enim impendam.' Ille autem confusus abscedens et ebetans diriguit. Accepit Dauid panem illum venenosum, et in tres partes diuidens, vnam cuidam canicule dedit: que statim vt gustauit, misere vitam finiuit. Omnes enim pili illius in ictu oculi ceciderunt, ita vt viscera eius, corio passim fracto, foras erumperent. Partem alteram dedit coruo: et mox vt rostro tetigit, exanimis de arbore cecidit. Tertiam vero partem in manu sua tenens, benedixit et cum gratiarum actione comedit: et in nullo ei nocuit. Cum autem quidam [Hiberniensium][2] abbas nomine Barre limina apostolorum Petri et Pauli visitare affectaret[3], equum sancti Dauid petiit, et accepit. Optenta patris benedictione, portum petit, mare intrat, et fidens patris benedictione equo pro naui vtitur. Equus enim tumentes fluctuum cumulos velut planum campum peragebat. Cum autem longius processisset, apparuit ei sanctus Brendanus, super marinum cetum duram[4] vitam ducens. Qui videns hominem in mari equitantem, stupefactus ait: 'Mirabilis deus in sanctis suis.' Salutantibus autem se mutuo, Brendanus interrogat vnde esset, a quo venisset, et qualiter in mare equitasset. Et cum ille cuncta de sancto Dauid retulisset, ait Brendanus: 'Vade in pace: ego veniam et videbo eum.' Barre autem illeso gressu patriam adiit et fratribus gesta per ordinem indicauit. Dedit autem sanctus Dauid Aidano tintinnabulum, sed ille, nauigans ad Hiberniam, illius oblitus, misit ad Dauid nuncium vt transmitteret illud. Cui ille ait: 'Perge, puer, ad magistrum tuum.' Et factum est, dum reuerteretur ille, crastina die visum est tintinnabulum iuxta Aidanum, angelo deferente antequam venisset nuncius eius. Quadam autem nocte apparuit ei angelus domini dicens: 'Crastina die percingens calcia te: Hierusa-

[1] So T. E.; r. referebat. [2] om. [3] r. visitasset. [4] Vit. miram.

lem vsque peregre[1] proficiscens optatam carpe viam: sed et alios duos comites vocabo, Theliaum scilicet et Paternum.' Sanctus autem admirans imperii preceptum, dixit: 'Quomodo fiet hoc? Nam quos promittis comites, trium vel eo amplius dierum spacio a nobis separantur.' 'Ego, inquit angelus, hac nocte ad illos vadam, et huc illos ad te adducam.' Et factum est ita. Cum autem alienigenarum linguas audirent, intellectus illarum sine interprete a domino collatus est. Apparuit autem angelus domini patriarche dicens: 'Tres ab occidentis finibus viri aduenient: quos cum gaudio et hospitalitatis gratia suscipiens in episcopos consecrabis.' Patriarcha vero tres honoratissimas sedes parauit, et sanctos benigne suscipiens, in illis sedere fecit, et Dauid in archiepiscopum prouexit, et ait: 'Iudeorum, inquit, potestas in christianos inualescit; nos commouent, fidem repellunt. Parate ergo vos [et][2] ad predicationem singulis diebus procedite, vt eorum violentia confutata quiescat.' Predicant itaque per singulos dies, intelligentibus eos in sua lingua vniuersis: fit grata predicatio eorum, plures in fide roborati conueniunt[3]. Patriarcha vero sanctum Dauid quatuor muneribus ditauit: altari scilicet consecrato, in quo dominicum consecrabat corpus —quod innumeris pollens virtutibus nunquam ab hominibus a sancti Dauid obitu visum est, sed pelleis velaminibus tectum latet absconditum. Insigni etiam nola: sed et ipsa virtutibus claret. Baculo; etiam[4] auro texta tunica; qui baculus miraculis choruscus per patriam insignis predicatur. 'Sed quia, inquit patriarcha, laboriosa vobis sunt in itinere ad ferendum, ad patriam reuertamini in pace, et ego post vos illa transmittam.' Patri ergo valedicunt, patriam aduenient: et allata ab angelo dei munera accipiunt. Cum autem heresis pelagiana post transitum sancti Germani in Britannia pulularet, conuocata synodo, vnanimi consensu statuitur vt, quicunque tali sermonis gratia ditaretur vt in cunctorum auribus eius eque loquela insonaret, metropolitanus et archiepiscopus omnium fieret ex consensu. Erecto itaque vestimentorum cumulo cum multi predicare incepissent, et vsque ad proximos vox illorum vix audita fuisset, deliberato consilio pro viro sancto Dauid festinanter transmiserunt. Qui venire renuens ait: 'Nemo, inquit, temptet me; quod ipsi nequeunt, qualis sum vt ego possum[5]? Agnosco humilitatem meam: ite in pace.' Sancti tandem Daniel et Dubricius ad eum missi sunt. Quorum aduentum in spiritu preuidens, dixit fratribus: 'Hodie, fratres, sanctissimi viri ad nos veniunt: leto animo eos excipite, pisces cum pane et aqua adquirite.' Cumque legationem suam exposuissent viri sancti, ait Dauid: 'Pariter visitabimus synodum: sed tunc predicare nequeo, orationibus tamen quantulumcunque iuuamen feram.' Dum autem simul pariter pergerent, ecce orbata mulier eiulans et gemens corpus

[1] T. pergere. [2] om. in E. [3] Vit. plures convertunt ad fidem, alios roborant. [4] *al.* et. [5] *al.* possim.

Dominican College

extincti filii seruabat, qui Magnus vocabatur. Que cadens ad pedes eius, importunis deprecatur clamoribus vt sui misereretur. Ille vero mulieri compatiens, faciem lachrymis rigauit, et dominum orauit dicens: 'Domine deus meus, qui in hunc mundum pro nobis peccatoribus de sinu patris descendisti vt nos redimeres de faucibus antiqui hostis, miserere istius vidue et da vitam vnico filio suo atque inspira in eo spiraculum vite, vt magnificetur nomen tuum in secula seculorum.' Et statim redeunte anima corpus contremuit. Et tenens pueri manum, viuum et sanum reddidit matri sue. Et ait mater: 'Michi mortuus filius erat: tibi vero et deo amodo viuat.' Cumque omnes sanctum Dauid predicare cogerent, iussit puerum nuper resuscitatum sudarium suum sub pedibus suis exponere; et super illud stans, euangelium et legem quasi ex buccina exposuit. Coram cunctis niuea celitus emissa columba in eius humeris resedit, que tamdiu permansit quamdiu ille predicauit. Cum autem clara voce omnibus, et qui in proximo et qui in longinquo erant, equaliter predicaret, terra sub ipso accrescens attollitur in collem: Ab omnibus in summo positus cernitur, vt in montem excelsum stans quasi tuba exaltaret vocem suam. In cuius collis cacumine ecclesia, vsque in hodiernum diem perseuerans, edificatur. Expulsa itaque heresi, et fides sanis pectoribus roboratur et sanctus Dauid totius Britannie archiepiscopus constituitur, necnon ciuitas eius totius patrie metropolis dedicatur, ita vt quicunque eam regeret archiepiscopus foret[1]. Expulsa itaque heresi, omnes Britannie ecclesie modum et regulam romana auctoritate acceperunt, monasteria per loca construuntur, et sanctus Dauid summus protector, summus predicator, a quo omnes normam atque formam recte viuendi acceperunt, effectus est. Ipse cunctis ordo, correctio, imitatio, legentibus doctrina, egentibus vita, orphanis nutrimentum, nudis[2] fulcimen, patrie[3] caput, monachis regula, secularibus vita[4] fuit. Appropinquante autem hora obitus sui, apparuit ei angelus domini dicens: 'Desiderata, inquit, dudum dies iam in proximo futura est. Para te, quia kalendis martii dominus Ihesus Christus multa constipatus angelorum militia obuiam tibi aduenet.' Cui ille: 'Nunc dimitte seruum tuum domine in pace.' Fratres autem sonum tantum[5] auribus capientes, nec verba intelligentes, pariter exterriti in terram ceciderunt. Sanctus autem episcopus voce magna clamauit dicens: 'Domine Ihesu Christe, accipe spiritum meum.' Et fratres, planctum magnum emittentes, blandis sermonibus demulcebat, dicens: 'Constantes estote, fratres, iugum quod accepistis vnanimes ad finem perducite, et quecunque mecum vidistis et audistis, custodite et implete.' Ab illa vero hora vsque ad diem obitus sui in ecclesia remanens, omnibus predicabat. Fama itaque illa

[1] At the bottom of f. 50 b in T.: . . . . Meneuia vel vrbs Dauid. Idem: Roma dabit quantum, dat bis Meneuia tantum. [2] Vit. viduis. [3] patribus, [4] via. [5] E. cantum.

per vniuersam Britanniam Hiberniamque velocissime in vna die ab angelo portata est, qui ait: 'Scitis quia in sequenti ebdomada dominus vester Dauid de hac luce migrabit ad dominum?' Adueniente hora exitus eius a corpore, dominus Ihesus sui presentiam ad patris sancti consolationem impartiri, sicut per angelum promiserat, dignatus est. Quo viso, totus in spiritu exultans ait: 'Tolle me, domine, post te.' Cum his verbis, Christo comite, kalendis martii animam deo reddidit, atque angelica comitatus caterua, celestia regna petiuit, anno etatis sue centesimo quadragesimo-septimo.——[1] Captus autem quidam Wallensis de episcopatu meneuensi a sarracenis extitit, et cathena ferrea cum quodam Alamanno ligatus. Wallensis enim die ac nocte iugiter ad sanctum Dauid in sua lingua clamare cepit, sic dicens: 'Dewi wareth,' hoc est: 'Dauid adiuua.' Mirã res: In breui subito ad patriam suam restitutus, Geruasio[2] tunc loci episcopo hoc intimans, ob insigne miraculum secum mansit. Alamannus autem eius socius, tanquam facti conscius, verberibus exponitur, et sub artiori custodia detinetur. Cogitauit ergo quomodo socius suus frequenter 'Dewi wareth' dicere consueuit: et quamuis vocabulum non intellexit, statuit tamen hoc idem dicere et 'Dewi wareth' sepius exclamare. Nec mora, subito rapitur et ad domum suam, qualiter euectus scire non potuit, transducitur. Et cum vbique intellectum scrutans vocabuli, scire nequiret, Parisius properauit, et a quodam Wallense ibidem reperto vim verbi agnoscens, gratias deo egit, et pro impenso sibi beneficio gratias acturus, sanctum Dauid in Meneuia peregre profectus quesiuit. Quem socius suus considerans, et admirans, ad eum accessit, et cum fletu maximo deosculans, qualiter a seruitute libertati[3] sit restitutus inquirit. Qui seriatim quicquid ei acciderat, omnibus intimare curauit. Cum pestis magna in Anglia inualesceret, et strages maxima populi per loca fieret, habito communi consilio prouisum est vt quilibet episcopus reliquias sue deferret ecclesie in aqua benedicta balneandas, vt aspersione aque siue potatione plebi diuina gratia subueniret. Quo facto mortalitas illa cessare non potuit. Vltimus demum omnium episcopus venit meneuensis, secum brachium sancti Dauid ferens. Quo in aqua lauato, apparuit aqua quasi pinguedine deaurata, et desuper crux aurea. Cumque populus certatim illa ex aqua gustasset, mortalitate hominum omnino sedata, gaudium et letitia salusque in regno diffusa sunt.

[MS. Tib. adds: ¶ *Narratio*[4].

Sanctus enim Macharius reperto cuiusdam defuncti capite, dum orasset, interrogauit illud (cuius caput fuerit. Et respondit se fuisse paganum.) Et dixit ei Macharius: 'Vbi est anima tua?' Et ille: 'In inferno.' Cumque requireret si multum in profundo esset, re-

[1] Miracles added; ed. in A. SS. Boll. p. 47. [2] sc. Gerv. de Castro, ep. Bangor, 1366–70? [3] E. libertatis. [4] From Leg. Aur. p. 101.

spondit quod tantum erat in profundo quantum distaret terra a celo. Cui Macharius: 'Suntne aliqui profundiores te?' ait: 'Etiam, Iudei.' Et ille: 'Et ultra Iudeos sunt aliqui profundiores?' Respondit: 'Profundiores omnibus sunt falsi christiani qui Christi sanguine redempti tantum precium paruipenderunt.' [1]Alius Macharius, Alexandrie presbiter, cum in cella sederet, a culice uulneratus in pede, dolensque, manu sua peremit eum, qui moriens plurimum cruoris effudit. Reprehendens igitur se ipsum, quod iniuriam propriam uindicasset, ita se condempnauit, ut in pratis Sithie nudus per sex menses sederet, ubi culices pertulit qui aprorum quoque perforarent cutem. Sic ergo totus illic exulceratus est, ut tuberibus per omnia eius membra turgentibus elephantinus visui[2] appareret. Regressus post hec ad cellam suam, sola eius uoce patefactum est quod ipse esset Macharius.][3]

¶ De sancto Decumano heremita et martyre[4].

BEatus Decumanus ex illustri est prosapia oriundus in occidentalibus Cambrie partibus, que nunc Wallia nuncupatur, ex parentibus quidem cultoribus precipuis christiane religionis. Natio siquidem illa, prius quam maior Britannia que nunc est Anglia, barbarica feritate deposita et relicto errore gentilitatis, viuificis iniciata sacramentis mox Christo se subdidit, et euangelicis informari meruit institutis. In qua quamplures effulsere fide preclari, virtutibus insignes, miraculis choruscantes. Inter quos pudice enutritus, catholice instructus, velut lucifer inter minores stellas, omnium morum honestate preditus emicuit Decumanus. Hic postquam domi puerilia transcendit, per incrementa innocentis etatis cepit bone indolis adolescens esse, et nequaquam, vt moris est, mente euagari, verum discipline regularis[5] studiosius coerceri. Facile quidem precepta transeunt in effectum, vbi gratia prestat auxilium, et obedientia mollit imperium. Erat enim sermo purus, nichil habens lasciuie, nichil, quoad potuit, ociositatis, sed qui totus esset ad edificationem. In cibis et potibus temperantie medium tenuit, ne prorsus abstinens superstitionis argue[re]tur, aut immodice sumens crapula grauaretur. Et cum beati Decumani coetanei aut studio venandi varie delectati, aut studio aliarum quarumlibet artium occupati tenerentur, ille spreta omni carnali

[1] Vinc. Bell. XVII. 71. [2] VB. elephantiosus vilis.

[3] Collect in T.:

Toxicate torte panis bolo degustato, Perit coruus atque canis, sancto reseruato. V. Occidentem uisitauit oriens iusticie, Cum per sanctum cornu Dauid errorem perfidie In uirtute uentilauit racionis obuie, Et salutem propinauit egre prius Cambrie. Ora pro

Deus qui beatum [Dauid] confessorem tuum atque pontificem angelo nunciante triginta annis antequam nasceretur predixisti, quesumus ut, cuius memoriam recolimus, eius intercessione ad superna gaudia perueniamus, per. (Br. Aberd.)

[4] Ed. in A. SS. Boll. Aug. VI. 24. This life is omitted in T. [5] r. regulis?

delectatione, spiritui carnem seruire cogebat, et ecclesiarum studiosus terens limina, ea que de diuinis scripturis audiebat, ardentius memorie commendabat. In facultate litterarum parum admodum expeditus, totum se sanctitati dederat, et, quoad licuit, propter insolentiam curialium, contulerat se contemplationi. Melius enim docent opera quam littera; melius comprehendit sanctitas quam disputatio; et qui plus diligit, plus cognoscit. Sane sanctus Decumanus, spiritus sancti preuentus ardore, iam statim voluebat in animo quod postea claruit in effectu. Et tunc pio quidem saciem dedisset desiderio: sed expectauit turbe tumultuantis defluentiam, et suorum contribulium insolentium, quos summo opere detestabatur. 'Nemo enim propheta acceptus est in patria sua,' et 'inimici hominis domestici eius.' Cessit igitur propter scandalum, et se totum soli deo committens, quod pie preconceperat distulit imposterum. Tandem tempus obseruans, et fuge secretioris oportunitatem inueniens, mare adiit sabrinum, clam suis omnibus, et precipue familiarioribus et eis qui sibi videbantur studio humanitatis coniunctiores, Christum solum conscium et ducem sui itineris habens. Quid plura? Defuit naulum, defuit et nauigium, et maturanda erat fuga e vestigio subsequentium. Vir dei, misericordia dei confidens et nequaquam hesitans de potentia, virgas secus mare in frutecto quas repperit crescentes colligauit in fasciculum: et tali vtens vehiculo, misit se in profundum. Et sic, diuina gubernante prouidentia, prouectus est ad littus oppositum prope castrum Dorostorum[1]. Tua sunt hec, Christe, opera, qui sanctos tuos ita mirificas! Vere in mari vie tue, et semite tue in aquis multis. Eo tempore quo sanctus Decumanus diuinitus perductus in Angliam venit, erat in eo territorio in quo applicuit, vasta heremi solitudo, frutectis et vepribus obsita, et densitate siluarum in longum et latum spaciose porrecta, montium eminentia sursum educta, et concauitate vallium mirabiliter interrupta. Hec ei sedes complacuit; hec pio eius proposito videbatur accomoda, adeo vt re ipsa videbatur dicere: 'Hec requies mea in seculum seculi: hic habitabo, quoniam elegi eam.' Sic igitur vir sanctus, patriam commutans exilio, antra deserti pro fastu palatii, cepit ibidem commanere, herbis et radicibus victitare, ieiuniis et orationibus crebrius insistere; carnem cilicio domans, vigiliis penaliter affligens; et quanto rarius intererat hominum consortio, tanto frequentius angelorum mulcebatur et fouebatur eloquio. Tali sub tenore vitam ducens heremiticam, in iam dicta solitudine multis vixerat annis. Fertur etiam vaccam habuisse cuius lacte pro necessitate corporis saltem preclaris festiuitatibus magis sustentaretur quam aleretur, sicut de beato Egidio legitur quod ceruam habuit que sibi beneficium lactis ministrabat. Nec defuit sancto vrgens et insperata[2] persecutio. Omnes enim qui pie volunt viuere in Christo persecutionem patiuntur: Hanc enim viam reliquit Christus coheredibus suis, vt in euangelio legitur: 'Si me

[1] i. Dunster Castle. [2] E. inspirata.

persecuti fuerint, et vos persequentur.' Sed et ait apostolus: 'Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum. Quoniam quod fornax auro, quod lima ferro, quod flagellum grano, hoc tribulatio viro iusto.' Cum igitur sanctus Decumanus multimodis signorum floreret virtutibus, que per negligentiam scriptorum abierunt in dissuetudinem et pro magna parte penes nos in obliuionem—alias deo dante reseruarentur ad edificationem: Vir quidam, sed et ipse vir Belial, aspide seuior, vipera truculentior, tanti patris inuidens sanctitati, in odium vere virtutis et in detestationem christiani nominis furiali mente debachatus, bestialiter accurrit et inter verba orationis et preces sancte deuotionis sanctum domini capitis obtruncatione ad celestia regna transmisit. Tali igitur martyrio migrauit ad dominum post tot et tantas quas corpori suo indixit molestias, vt euidentius suo monstraret exemplo quod non est transitus a delitiis ad delitias, sed qui volunt viuere secundum euangelium, tota vita sua fiat crux et martyrium. Nimis enim delicatus est miles qui vult hic gaudere cum mundo et in futurum regnare cum Christo. Sed et istud sub silentio non est pretereundum quod cum decollatus esset cum quadam vanga, vt fertur, truncus laceri corporis se erexit et caput proprium cepit pendulis brachiis vectitare a loco decollationis vsque ad fontem limpidissimi liquoris, in quo caput suum propriis manibus abluere pro consuetudine habebat. Qui vsque hodie ad memoriam et reuerentiam ipsius 'fons sancti Decumani' nuncupatur, dulcis, necessarius et salubris incolis ad potandum. In quo loco caput simul cum corpore postmodum a fidelibus quesitum, et inuentum, sepulture honorifice tradebatur. Renouantur antiqua miracula, rediuiua repullulant signa que per beatissimi Dionisii Galliarum merita dominus exercere dignatus est, ad laudem et gloriam sanctissimi nominis sui, qui viuit et regnat per immortalia secula seculorum. Amen.

¶ De sancto Deusdedit archiepiscopo et confessore[1].

EGregio dei pontifice Honorio ex hac luce ad dominum translato, electus est archiepiscopus dorobernensis vir deo dignus, vita et eruditione clarus Deusdedit, de gente Occidentalium Saxonum, cum maximo omnium tripudio, quem ordinaturus venit illuc Ythamarus antistes ecclesie roffensis; et nouem annis, mensibus quatuor ecclesiam suam gloriose rexit. Seruus itaque dei Deusdedit fidelissimus per omnia et deo deuotus, euangelici precepti non immemor: sicut eius[2] fuerat idoneus auditor, ita non minus ipsius erat et studiosus executor. Verus enim erat dei cultor, vitiorum mortificator, virtutum amator, verbi diuini non segnis sator; meditabatur legem domini assidue, preceptis eius se ipsum humiliter subdendo, et talentum sibi commissum a Christo, affectu voluntatis nimio nitebatur creditori

[1] Ed. in Act. SS. Boll. Iuly IV. p. 49; abridged from the Vita by Goscelin (MS. Vesp. B. XX); cf. Beda III. 20. [2] T. E. enim.

soluere suo, vsu centuplicato. Quicquid de dominicis eloquiis aure cordis exceperat[1], non solum opere, sed etiam moribus et vita adimplere satagebat. Agebat pastor sanctitatis eximie vt sibi fieret plebs commissa conformis, et ob merita virtutis, celestibus titulis ascriberetur. Gregem sibi commissum pane verbi diuini saciabat, et potu euangelice institutionis recreabat. Peruigil erat in orationibus, ieiuniis intentus, et elemosinis deditus; ouile sibi creditum non mediocri industria procurabat, et ab eo insidias demonum vexillo crucis dominice propellebat. Integerrima[2] vite puritate excellens, omnium bonorum opinione pollens, se et sibi subditos domino iugiter commendabat, et vt in fide Christi stabiles essent pernox orabat. Presul igitur insignis ac domino per cuncta amabilis, cum diuini crediti memor esset, et quam humili et cauta dispensatione illud peregisset; prouidens in futurum sancte ecclesie, ne post discessum suum, vtpote rudis adhuc, vacillaret, probos et religiosos viros, quos in diuina doctrina perfectos esse probauerat, verbum dei predicando paterna cum [am]monitione[3] delegauit. Deinde sibi a deo collata scientia, sacri ordinis primordia disposuit mira industria. Ministros sacri officii et diuini ministerii adiutores vsui ecclesie, secundum instituta apostolica deputauit, et in puritate vite seruire deo docuit. Erat enim vir angelicus, doctrina preclarus, spiritu sapientie et humilitatis gratia plenus. Hic enim patria lingua Frithona vocabatur, sed ob merita eius magnifica nomen saxonicum ab electis dei ministris commutatur in nomen angelicum. Iste confessor et amicus dei Deusdedit nomine vocabatur: gratia namque dei eum in opus ministerii sancti assumpsit, et sibi in sacerdotem magnum adoptauit. Sumpto sacerdotali officio, in timore domini perfectus perseuerabat, oculos mentis sue semper ad deum defixos habens; in seruitio domini dies noctesque assiduabat, pauperes recreando, nudos vestiendo, infirmos visitando; in charitate dei[4] et proximorum amore perseuerando[5] deo soli[6] placere studebat. Sanctissimum hunc pastorem et doctorem, ad consummationem sanctorum nobis superna gratia dedit, id est ad supplementum fidei sanctorum. Principium igitur consummationis sanctorum, ad quam beatus Deusdedit missus est, prior dedit almus Augustinus, fundamenta iecit, ad spem[7] reddidit. Deinde melliflui doctores Laurentius, Mellitus, Iustus, Honorius, sibi inuicem succedentes[8]. Horum vera consummatio erat hic sanctus, qui[9] post hos, vt sapiens architectus, domum dei viriliter conscendens, predicatione, ammonitione, correctione, et eximia charitate omnipotenti deo templa in eternum mansura stabiliuit. Anno autem domini sexcentesimo sexagesimoquarto, postquam cuncta in tranquilla pace disposuerat, idus iulii celestia conscendit, et in monasterio apostolorum Petri et Pauli sepeliri meruit. Vitam huius almiflui patris, virtutes quoque et merita, mira odoramentorum suauium gratia de tumba eius erumpens ostentat.

[1] T. exciperat. [2] Vit. Integerrime. [3] E. monitione. [4] om. in T. [5] Vit. perseverans. [6] T. E. sibi. [7] Vit. speciem. [8] E. succidentes. [9] Vit. quia.

[MS. Tib. adds: *Narratio*[1].

Sanctimoniales due nobili genere orte, linguam suam non restringentes, qui eis preerat incautis[2] sermonibus sepe ad iracundiam prouocabant. Qui cum sancto Benedicto abbati hoc retulisset, mandauit eis dicens: 'Corrigite linguam vestram, alioquin excommunicabo uos.' Quam excommunicacionis sententiam non proferendo intulit, set intemptando. Ille autem nichil mutate, infra paucos dies defuncte sunt. Et cum in ecclesia ex more diceretur 'qui non communicat exeat foras,' nutrix earum, que pro eis semper oblacionem offerebat, eas de sepulcris suis progredi et exire ecclesiam uidebat. Quo audito, sanctus Benedictus manu sua oblacionem dedit, dicens: 'Ite et hanc oblacionem pro eis offerte: et ulterius excommunicate non erunt.' Quo facto, cum di(aconus) ex more (clamaret), ab ecclesia de (cetero exire uise non sunt).—Monachus quidam cum (ad uisitandos parentes exiisset) sine benediccione (et ea die defunctus) fuisset (et sepultum semel et bis) terra reiecisset, parentes eius (ad Benedictum uenerunt) et ut ei suam benediccionem (impenderet) rogauerunt. Qui (corpus domini accipiens, ait:) 'Ite et hoc super pectus eius ponite (eumque sic se)pulture tradite.' Quo facto, suscep(tum) corpus terra retinuit nec ultra proiecit[3].]

¶ De sancto Dubricio episcopo et confessore[4].

[5][Anno autem domini centesimo quinquagesimo sexto][6]

Lvcius Britannorum rex ad Eleutherium papam legatos misit, scilicet Eluanum et Meduinum, vt iuxta eius admonitionem christianus fieret. Qui eosdem legatos baptizauit, et catholica fide suscepta ordinauit Eluanum in episcopum, Meduinum autem in doctorem. Et propter eloquentiam et scientiam quam habebant in scripturis sacris, predicatores ad Lucium in Britanniam reuersi sunt, quorum sancta predicatione Lucius, et totius Britannie primates, baptismum susceperunt; episcopos ordinarunt, et beneuiuendi normam docuerunt. Exorta tandem heresi pelagiana, ad illam confutandam sanctus Germanus et Lupus episcopi a Gallie episcopis ad Britannos missi sunt. Qui cum heresim illam extirpassent, episcopos

[1] From Leg. Aur. p. 210. [2] T. in tantis.

[3] Collect in T.:

(Celebr)emus mente pia almi patris letissi(mam) Deusdedit memoriam, Qui dum uixit (terrige)na, uerus fuit deicola, Sacerdotali (infula) prepollens in ierarchia. Hinc deo laus (et gloria) in seculorum secula. Amen. V. Iustum deduxit. (Cf. MS. Vesp. B. XX, fol. 231.)

Deus qui nos beati Deusdedit confessoris tui atque pontificis deuotam memoriam celebrare concedis, eius quesumus semper meritis et intercessionibus adiuuemur, per.

[4] Compiled from the 2 Vitae in MS. Vesp. A. XIV, that from the Llandaff Register (ed. Liber Landavensis, Landovery, 1840), and that by Benedict of Gloucester, who adds from Geoffrey of Monmouth, ed. in Wharton A. S. II. 654 (ib. p. 667 part of the 1st Vita). [5] From Vita I (Whart. p. 667) [6] So T.; om. in E.

in pluribus locis Britannie consecrarunt, et dextralis partis Britannie beatum Dubricium summum doctorem et[1] archiepiscopum statuerunt, et landauensem ecclesiam, in honore beati Petri fundatam, sedem cathedralem collocarunt[2]. Collatis autem ecclesie landauensi a rege multis possessionibus et ecclesiis, Dubricius discipulos per ecclesias diuisit, quasdam nouas ecclesias fundauit, Danielem in episcopum bangorensem, et sanctum Iltutum [in abbatem][3] in loco ab illo Laniltut, id est 'ecclesia Iltuti' vocato[4], ordinauit.——Regulus quidam Cambrie Peibanus nomine contra hostes in expeditionem profectus, et cum triumpho regressus, precepit filie sue Eurdile pro labore peracte pugne caput ipsius abluere. Que cum iussa patris conaretur implere, ex ipsius grauitate genitor illam pregnantem animaduertit. Nimia igitur ira succensus, iussit eam in quodam vtre includi et in flumen precipitari. Quotiens vero in flumen illam proiiciebant, totiens ad ripam illesa ferebatur. Indignatus ergo pater igne eam comburi sine miseratione iussit. Parato illico rogo puella immittitur: sed in crastino, missis a patre legatis ad videndum[5] si ossa aliqua filie inusta remanerent, eam incolumem, et filium quem pepererat in medio ignis in gremio tenentem inuenerunt, vestibus illius atque capillis ab omni combustione intactis. Baptizatus autem puer, Dubricius vocatur, et spiritus sancti gratia statim repletur. Quis vero pater eius extiterat, ignoratur; quidam idcirco erronei eum patre carere mentiuntur. Cum itaque rex miranda signa que dominus erga filiam et ipsius partum patrauerat cognouisset, filiam cum nata prole confestim ad se adduci precepit. Cumque infantulum paterno affectu complectens deoscularetur, instinctu diuino puer manum sursum porrigendo, puerili more faciem ipsius contrectauit[6]: et ex infantis contactu ab incurabili morbo, quo laborabat, curatur. Saliua enim ab ore eius incessanter profluebat, quam duo clientes, ad hoc deputati, extergere vix poterant. Gauisus ergo rex recepta salute, paucis annorum elapsis curriculis Dubricium totius regni sui constituit heredem. Traditur puer litteris imbuendus; et iuuenis factus, litterarum scientia et morum honestate in tantum profecit, vt non solum rudes, sed etiam periti edificandi gratia ad eum confluebant. Inter quos erant sanctus Theliaus, Sampson, Aidanus, et ceteri multi. In natiuitatis sue solo, iuxta ripam Waie fluminis, aptam sibi et discipulorum multitudini sedem elegit, et pluribus annis ibidem studium rexit. Constructa autem ecclesia iussu angeli domini, predicabat et populum docebat: et manus eius impositione[7] diuersorum morborum languores crebrius sanabantur, anxii quicunque et debiles leti et incolumes redibant.—[8]Exorta tandem, vt premittitur, heresi pelagiana, mittitur de Gallia sanctus Germanus, cum Lupo episcopo, ad compescendam eam. Corrupta namque fuerat christianitas Britonum, tum

[1] om. in Vit. [2] Vit. constituerunt. [3] om. [4] T. E. vocatum. [5] ad videndum om. in T.; Vit. scitum. [6] E. contractauit. [7] T. posicione. [8] From Vita II.

propter paganos Saxones, tum propter pelagianam heresim, cuius venenum in ipsis pluribus serpserat diebus. Itaque sancti episcopi predicti, consenciente rege Ambrosio Aurelio necnon et omni clero, Dubricium archiepiscopum consecrarunt. Idem autem rex, vt memoriale procerum Britannie quos Hengistus, Saxonesque sui complices, nephanda proditione in Monte Ambrii[1], qui nunc vulgo 'Stanhenges' dicitur, trucidauerat, scilicet quadringentorum octoginta consulum atque baronum, eternum fieret, pergrandes lapides qui ibidem in horum memoriam vsque in presens positi sunt, ab Hibernia cum magna manu germano suo Vther illuc transmisso deportari fecit. Qui cum allati fuissent, congregati sunt in Monte Ambrii[1] edicto regis magnates cum clero, vt cum magno honore dictorum nobilium sepulturam prepararent. Die autem prefinita impositum est diadema capiti regis Aurelii Ambrosii; et de communi consensu sedem eboracensem contulit Sampsoni viro sancto, Vrbis vero Legionum archiepiscopatum inclito Dubricio dedit. Cumque hec et alia in regno suo rite disposuisset, precepit Merlino vati, saxa circa sepulturam erigere que de Hibernia[2] nauigio attulerat. Et factum est ita. Perempto tandem veneno Aurelio rege, et regnante paucis annis Vther fratre eius, Arthurus filius eius ope Dubricii successit; qui Saxones audacter pluribus preliis aggreditur, nec tamen illos a regno funditus extirpare potuit. Subiugauerant enim sibi Saxones totam partem insule que a[3] flumine Humbrie vsque ad cathanensium equor protenditur. Ea-propter conuocato Arthurus clero regnique primatibus, quid potissimum contra paganorum Saxonum irruptionem faceret consuluit. Communi tandem consilio mittit ad Armoricam, id est Minorem Britanniam, ad Howelum regem nuncios, qui ei calamitatem Britannie notificarent. Qui cum quindecim milibus armatorum Britanniam veniens ab Arthuro et sancto Dubricio honorifice susceptus; ad vrbem Lincolniam[4] a Saxonibus obsessam proficiscentes; commisso bello sex milia Saxonum vel submersi vel telis percussi perierunt. Ceteri vero ad nemus Calidonis fugientes, a Britonibus obsessi, ad deditionem coacti sunt. Et susceptis obsidibus de tributo annuatim soluendo, cum solis nauibus eos repatriare permisit. Elapso paruo inde tempore, peracte pactionis Saxones puduit, et viribus reparatis fedus suum irritum fecerunt, vrbemque Badonis obsidione vallant, que nunc Bathonia vocatur. Quo audito Arthurus congregato exercitu, conspectis hostium castris sic suos alloquitur: 'Quoniam, inquit, impiissimi Saxones fidem michi seruare dedignantur, ego fidem deo meo seruans, sanguinem ciuium meorum vlcisci conabor. Proditores ergo istos viriliter aggrediamur, quos procul dubio suffragante Christo cum votiuo triumpho deuincemus.' Hec illo prosequente, sanctus Dubricius ascenso cuiusdam montis cacumine, excelsa voce exercitum sit affatur: 'Viri christiana

[1] T. Vit. ambrii; E. ambrosii. [2] E. hibernie. [3] T. E. est a. [4] E. lincolinam.

professione insigniti, maneat in vobis conciuium vestrorum pietas et patrie, qui proditione paganorum exterminati vobis sempiternum cedent in opprobrium, nisi ipsos totis nisibus defendatis. Pugnate pro patria vestra, et mortem, si superuenerit, sponte patimini pro ea. Ipsa enim victoria est et anime remedium. Quicunque enim pro fratribus suis mortem subierit, viuam hostiam se prestat deo; Christumque sequi non ambigitur, qui pro fratribus suis animam ponere dignatus est. Siquis igitur vestrum in hoc bello mori contigerit[1], sit ei mors illa omnium delictorum suorum penitentia et remissio, dum eam hoc modo recipere non diffugerit.' Percepta itaque sancti benedictione, omnes ad arma currunt, Arthurus etiam humeros suos clipeo protegit, quo imago sancte Marie dei genitricis depicta constitit, quam sibi crebrius in auxilium inuocauit. Et irruens in Saxonum cuneos, adiutus sancti Dubricii precibus, multa milia prosternendo victoriam obtinuit, et paucos qui stragem euaserant ad deditionem coegit.— Dubricius autem monasterium Iltuti abbatis quodam tempore quadragesime visitauit: et cum sanctum Sampsonem ad sacerdotii gradum promoueret, vna cum sancto Iltuto columbam niue candidiorem celitus missam, quousque compleretur officium, super caput Sampsonis manentem vidit. Idem etiam Sampson curam promptuarii habens, cum omnia pene pocula ob letitiam aduentus Dubricii hospitibus erogasset et egenis, cuiusdam fratris inuidia qui paulo ante eodem officio fungebatur, delatus est se quicquid in cellario potus habuerat prodiga manu dilapidasse. Exorto idcirco inter fratres murmure, Sampson nimis erubescens cum sancto Dubricio rem gestam retulisset, et eius auxilium in tanta necessitate postulasset; motus episcopus orauit dominum vt Sampsonem a cordis amaritudine liberare dignaretur. Et cellarium comite Sampsone ingressus, extensa manu et data benedictione, omnia vasa plena reperta sunt. Confluentibus vndique populis ad beatum Dubricium, et egris meritis eius corporum et animarum salutem reportantibus, quidam potens, regali prosapia ortus, flexis genibus eum exorauit vt filiam suam energuminam sua prece a demonio liberaret. Mox vir dei procidens in terram, facie lachrymis profusa deum precibus pulsans, puellam sanauit. Que seculo renuncians, doctrinis viri dei adhesit et deuote deo seruire studuit. Dubricius tandem, infirmitatibus et senio grauatus, laboriosum opus episcopi dereliquit: et heremiticam vitam cum pluribus discipulis, labore manuum suarum viuentibus, in quadam maris insula solitarie vixit: et octauodecimo kal. decembris vitam gloriose finiuit, et in eadem insula, vt viuens iusserat, sepeliri meruit. Asserunt enim antique Britonum[2] historie, multa sanctorum martyrum et confessorum milia in illa insula, nomine Enly[3], sepulturam habuisse. Hec enim pauca de multis enucleauimus viri sancti gesta, cum miracula eius nonnulla

[1] Vit. letum subierit. [2] E. britonium. [3] E. T. Euly; Vit. Enli; i. e. Bardsey.

et sancte conuersationis eius exempla membranis impressa vel ignibus hostium exusta, seu ciuium exilio fuerant, vt fertur, deportata. Anno autem domini quingentesimo duodecimo sanctus Dubricius migrauit ad dominum, et anno domini millesimo centesimo vicesimo nonis maii ab insula Enly ab Vrbano landauensi episcopo translatum fuit corpus sancti Dubricii et quarto kal. iunii in ecclesia landauensi honorifice reconditum. Eodem vero tempore tota Glamorgancia nimia siccitate afficiebatur, nam pluribus septimanis in prouincia illa pluuia de celo non descenderat; in aduentu sanctarum reliquiarum pluuia copiosa super terram illapsa incolas letificauit. Cum autem episcopi duo ossa sancti in pelui lauare inciperent, reliquiis confestim vnda intinctis ebullire limpha cepit, ac si lapis ignitus immissus fuisset. Et quamdiu ossa ab episcopis erant lota, calor laticis auctus est, et sonus feruentis vnde auditus.

[MS. Tib. adds: *Narratio*[1].

Quantam autem uirtutem habet simplicitas fidei, ex hiis que in (concilio Ni)ceno gesta referuntur, ag(noscitur. Cum) pro studio religiosi imperatoris (ex omni) terra sacerdotes dei conuenissent, inter philosophos et dialeticos nobiles ibi congregatos quidam insignis in arte dialectica per dies singulos conflictum summi certaminis cum episcopis nostris ualde eruditis mouebat, nec tamen ullo genere concludi a quoquam poterat aut constringi. Tanta enim dicendi arte obiectis questionibus occurrebat ut ubi maxime putaretur astrictus, uelut (anguis lubric)us laberetur. Set ut ostenderet deus quod non in sermone regnum dei set in uirtute consistit, quidam episcopus simplex et nichil aliud sciens nisi Ihesum Christum, et hunc crucifixum, inter ceteros (eius) auditores aderat. Qui cum uidisset philosophum nostris insultantem et callide se disputacionis arte iactantem, poscit ab omnibus locum, se uelle dicens paucis cum philosopho sermocinari. Tunc nostri, qui simplicitatem uiri et impericiam in sermone nossent, pauere et uelut pudorem quendam pati ceperunt, ne forte apud callidos homines risui efficeretur sancta simplicitas. Persistit tamen senior, et hinc mouet sermonis exordium: 'In nomine Ihesu Christi philosophe, inquit, audi que uera sunt. Deus unus est, qui fecit celum et terram, qui homini quem de limo terre formauerat, spiritum dedit, et uniuersa que uidentur et non uidentur, uirtute uerbi sui creauit et spiritus sui sanctificacione firmauit. Hoc uerbum ac sapiencia, quem nos filium dicimus, humanos miseratus errores de uirgine nascitur, et per passionem mortis a perpetua nos morte liberauit, ac resurrectione sua eternam nobis contulit uitam; quem expectamus iudicem omnium que gerimus esse uenturum. Credis hec ita esse, philosophe?' At ille uelut nunquam ullum sermonem

[1] Cf. Vinc. Bell. XIII. 63.

contradicendi didicisset, ita stupefactus uirtute dictorum, hoc solum respondere potuit, ita sibi uideri, nec aliud tam uerum esse quam quod dixerat. Tunc senior ait: 'Si hec ita esse credidisti, surge et sequere me et huius fidei signaculum suscipe.' Philosophus autem conuersus ad discipulos suos et eos qui audiendi gracia conuenerant, ait: 'Audite, (o eruditi ui)ri. Donec uerbis mecum gesta res est, uerba uerbis opposui, et quod dicebatur, dicendi arte subuerti. Vbi uero pro uerbis uirtus processit ex ore dicentis, non potuerunt resistere uerba uirtuti, nec homo potuit aduersari deo. Et ideo si quis uestrum potuit in hiis que dicta sunt sentire que sensi, credat Christo et sequatur hunc senem, in quo locutus est deus.' Ita philosophus christianus effectus, tandem se gratulatus est uictum.]

¶ De sancto Dunstano episcopo et confessore[1].

REgnante rege Ethelstano, anno regni sui primo, aduentus vero Anglorum in Britanniam quadringentesimo nonagesimosep-timo, natus est puer dei Dunstanus in westsaxonica Anglie plaga, magnis quidem pro seculi dignitate parentibus, sed ad religionem, que christianos decet, longe maioribus. Tanta siquidem ratione viuentes animum colebant, tot piis operibus laborantes insudabant, vt, sicut eidem filio suo postmodum diuina reuelatione innotuit, viam vniuerse carnis ingressi spiritibus angelicis associari mererentur. Magnum enim deus puerum futurum preuidebat; cui tantum muneris donatum est vt ante mundo signis innotesceret, quam hunc in mundi huius lucem mater fudisset. Cumque in purificatione beate Marie populus ad ecclesiam in Glastonia conflueret, contigit patrem pueri Herstanum, cum coniuge sua grauida Kinedrida ad ecclesiam aduenisse, accensisque candelis, sacris missarum solempniis interfuisse. Et cum recitatum esset quemadmodum puerum Ihesum in templum parentes inducerent, maiestas domini repente ibidem apparuit, que luminaria cuncta extinguens, totam domum tenebrosa caligine obtexit. Pauore igitur singuli tabescunt, rigent come, genua colliduntur; sensu stabant herentes, et alternis obtutibus stuporem indicantes. Sed, vt omnibus clarum fieret quid hac in re, que apparuit maiestas intenderet; extemplo lux celitus emissa resplenduit, et eum quem puerpera manu tenebat cereum accendit. Si ante populus de amisso lumine miratus est, nunc maiori admiratione simul et exultatione detinetur! A lumine itaque illo lumen omnibus, non immerito gaudentibus, porrectum est. Nato itaque Dunstano; cum linguam ad loquendum temporis processu formare cepisset, a parentibus suis ad ecclesiam defertur: et illis in oratione pernoctantibus, apparuit vir ethereum habens vultum; locum dixit non multo post tempore sublimandum, puerum ibidem deo relinquendum,

[1] Mostly abridged from the Vita by Osbern (in Act. SS. Boll. May IV. p. 358), with additions; the text frequently agrees with Vinc. Bell. XXIV.

et beatum illum per secula predicandum. Et mensoris funiculum per plana atrii extendens, 'Sic, inquit, edificabitur locus iste, ad preparanda[1] corda illorum domino, qui hoc in loco per hunc puerum domino crediturí sunt.' Qua illi reuelatione vehementer gauisi, immensas deo laudes persoluunt, et puerum ad seruiendum domino[2] ibidem derelinquunt. Qui tam in scientia pietatis, quam in virtute sanctitatis quotidie proficiens, assidue domino ministrabat. Ea tempestate Glastonia, regalibus stipendiis addicta, monastice religionis penitus erat ignara. Nondum enim in Anglia communis vita colebatur, non vsus deserendi voluntates affectabatur; abbatis nomen vix quisquam audierat. Venerant autem de Hibernia illustres viri quidam, et locum habitationis sue a ciuili multitudine sequestratum, apud Glastoniam elegerunt. Filios idcirco nobilium liberalibus studiis imbuendos susceperunt, vt quod minus ad vsum loci vbertas exhiberet, eorum[3] quos docebant liberalitate redundaret. Adest ergo nobilissimus puer Dunstanus, inter alios vnus, immo pre aliis solus. Vbi paulo diligentius quam imbecilla etas ferre posset litterarum studio intentus, acerrimo languore fatigatur. Cumque in limine mors adesse putaretur, ecce intempesta nocte celestis illum medicina reuisit, quam ei per angelicum ministerium Christus exhibuit. Qui confestim de lectulo surgens, ad ecclesiam deo gratias acturus moderata velocitate currit. Stupefacti qui eius curam gerebant, lento pede eius vestigia sequuntur, finem rei explorantes. Necdum medium itineris confecerat, cum malignus spiritus, siue eius saluti inuidens seu futuram religionem suspectam habens, latrantium canum multitudine stipatus occurrit, viam eunti intercludere contendit. Exclamat itaque puer Christum pauore conterritus; virgam arripit, quam in faciem obsistentis inimici vibrans, ipsum cum omni comitatu, diuino suffultus suffragio, in fugam compulit[4]. Venit igitur ad ecclesiam: et eam obserratam inueniens, scalam, ibidem repertam, quasi per excessum mentis ascendit; ad alteram inde tecti partem, qua nullus erat descensus, progrediens, angelicis manibus ad solum deponitur, et in interiora ecclesie non patentibus claustris inducitur. Orta autem luce, leui sopore depressus in ecclesia reperitur. Rogatus vero vt tam mirabilis euentus modum exponeret, non esse hoc in sua conscientia respondit. Certabat itaque, adolescens factus, gratia et affabilitate[5] omnes excedere, pudicitiam seruare, lasciuiam fugere; appetitor honesti, turpitudinis execrator; maiorum natu colloquiis adesse, iuuenum ludicra declinare; ciborum abstinens, sompno temperans, incessu grauis; magne fidentie ad incipiendum bonum, constantie ad perficiendum; principium bene agendi deum semper habere, finem vero eidem commendare. Lectionibus sacris intentus erat, quarum

[1] E. preparandum. [2] T. deo; E. domino. [3] E. eorumque. [4] Vit. compellit. [5] E. effabilitate.

exercitio et vitiorum oportunitates[1] euitans, virtutum augmenta nutriebat. Et quamuis variis scientiis magnifice polleret, musica tamen instrumenta speciali quadam affectione scire vendicabat; sicut Dauid psalterium sumens, citharam percutiens, modificans organa, cimbala tangens. Nec eo ista commemoramus quod his opus esse ad perfectionem tendenti arbitremur, sed vt multiplices dei gratias in iuuene commendemus. Nam omnibus secularibus studiis preferebat scientiam pietatis, sua semper ingenia sanctorum patrum auctoritati contradens. Preterea manu aptus erat[2] ad omnia: picturam facere, litteras formare, scalpello imprimere, ex auro argentoque, ere et ferro, quicquid liberet operari. Permissu tandem parentum suorum ad Athelmum[3] cantuariensem archiepiscopum, auunculum suum, profectus, benigne suscipitur ab eo: et[4] regi Athelstano[5] adductum familiariter studuit commendare, dicens: 'Hunc, ait, iuuenem, michi quidem plurimum, regie vero stirpi nonnullo consanguinitatis iure deuinctum, vestre excellentie commendo, vt stet iugiter in conspectu vestro, audiatque verbum ex ore domini mei regis. Experiar in illo gratiam vestram, quam multiplicem in maximis sepe rebus expertus sum, et deinceps amplius experturum [me] confido.' Rex vero oblatum iuuenem gratanter excipiens, vnice dilexit, et necessariis rebus regia vice preesse constituit. Et prosperatum est in manibus Dunstani, quicquid operis ipse cepisset. Et nunc quidem surgens ad orandum deum, nunc sedens ad diiudicandas causas hominum, ita sapienter ac circumspecte se agebat, vt et deo per omnia placeret, nec aliquem pie viuentium sua culpa offenderet. Cumque videret dominum regem secularibus curis fatigatum, in cithara psallebat siue alio musici generis instrumento, quo tam regis quam principum corda exhilararet. Matrona quedam frequenti ac religioso rogatu exorauit illum vt ei stolam sacerdotalem artificiosa operatione prepingeret, quam postea ad diuinos cultus aurifactoria imitatione figuraret. Qui assumpta in manibus cithara ad domum tendit religiose, citharam in pariete suspendit, opus ad quod venerat diligenter incepit. Cumque manum operi, cor autem atque labia deo prepararet, cithara illius, parietis suspensa in paxillo, absque vllo hominis impulsu huius antiphone melodiam acutissima simul et disertissima[6] modulatione personuit: 'Gaudent in celis anime sanctorum, qui Christi vestigia sunt secuti; et quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt, ideo cum Christo gaudebunt in eternum.' Et exiliens omnis familia et vociferans, hominem nimium esse sapientem et amplius eum quam expediat scire protestatur. At ille celestem musicum intendens, admoneri se intelligit vt vias duriores arripiat, vt Christi vestigia propius sequatur, vt sanguinis sui effusionem non metuat, sed[7] dei regnum et vitam

[1] Vit. importunitates. [2] om. in T. [3] E. aldelmum. [4] r. qui. [5] T. athestano. [6] Vit. discretissima. [7] *al.* si.

delectet[1] habere eternam. Accensus ergo furore dyabolus quod tam sanctis principiis iuuenem niti conspiceret, inuidie stimulis operarios iniquitatis inflammat, qui conficto mendacio opinionem iuuenis apud regem ledant, asserentes illum malis artibus imbutum, nec quicquam diuino auxilio, sed pleraque demonum prestigio operari. Aduertens autem Dunstanus faciem regis non esse sicut heri et nudius tertius, discedere parat, malens regem sponte deserere, quam a rege inuitus derelinqui. Emulatores enim eius insidiis iter obsident, socios disturbant, illum equo deiiciunt, supplitiis affligunt, et vinculis ligatum in cisternam quandam depellunt. Intellexit ergo hoc esse principium certaminis, ad quod illum diuinus nuper citharedus premonuit. Profectus inde, cognatum suum Elphegum Wentane vrbis episcopum adiit; a quo frequenti supplicatione rogatus est vt monachum indueret, 'quia, inquit, necesse est vt[2] qui ignem iehenne voluerit[3] effugere, ignem concupiscentie studeat extinguere. Ignis vero concupiscentie non multum extinguitur, si fomenta illius humanis sensibus non subtrahuntur. Sicut enim ligna ad ignem, sic ea que sensibus subiacent ad concupiscentiam. Sed nulla erit fomentorum subtractio, si secularium negotiorum non fuerit renunciatio. Ex quibus elicitur vt si ignem iehenne volueris effugere, seculo studeas renunciare.' Quod cum facere differret, in ambiguo positum grauissima febris inuasit, et vsque ad desperationem vite perduxit. Et accito episcopo, postulat sibi dilate religionis habitum dari. Qui cum magna letitia celeriter illum monachali ac sacerdotali gratia promouit, attitulans eum ecclesie beate Marie in Glastonia, vbi parentum suorum sponsio eum dicauit ab initio. Ibi enim adherentem ecclesie cellam, siue destinam, siue speluncam, siue alio quolibet nomine rectius nominari potest,—non enim inuenio qua illud appellatione vocetur, cum non tam humani habitaculi quam formam gerebat sepulchri—propriis laboribus fabricauit. Eiusdem vero longitudo celle non amplius quinque pedum, latitudo duos et semis habebat pedes. Porro altitudo staturam exprimit hominis, siquis in defossa terra constiterit. Aliter enim neque satis ad pectus porrigitur; vt, sicut dixi, magis mortui videatur sepulchrum, quam viuentis habitaculum. Vnde manifestum est illum neque iacendo sompnum cepisse, et stando deum semper orasse. Ostiolum autem idem est quod paries: Quod enim ingredienti ostium, idem ingresso paries fiebat. Medium ostioli fenestrella[4] aperit, per quam lumen operanti irradiauit. Hec erat iuueni domus, hic lectus, hoc de toto mundo spectaculum. Verum humani generis inimicus, quem ante non sinebat habitare in palatio, eum nunc nititur depellere tugurio. Sub obscuro namque vespere cellam iuuenis petens, immisso capite fenestre incumbit, cernit illum fabrili opere occupatum, postulat sibi quippiam fabricari. Dunstanus autem neque eius calliditatem aduertens, neque

[1] *al.* delectat. [2] inquit—vt om. in T. [3] E. voluerat. [4] E. fenestrellam.

importunitatem ferens, operi quod postulabatur animum intendit. Interim ille mulierum nomina inserere, luxurias commemorare, deinde religionem ostendere, et denuo eadem repetere cepit[1]. Tunc Dunstanus, quis esset intelligens, tenacula quibus ferra tenebat fortiter ignire, et suppressis labiis Christum inuocare conatur[1]. Cumque tenacula candentia videret, celeriter de igne ea rapit, larualem faciem tenaculis includit, et totis viribus monstrum introrsum trahit. Iam stando vires sumebat Dunstanus, cum is qui tenebatur, auulso pariete de manibus se tenentis aufugit, tales immani rugitu fremens vlulatus: 'O quid fecit caluus iste! o quid fecit caluus iste!' Tenui namque, sed formosa, cesarie[2] erat: et ea re talia de homine clamitabat. Mane autem facto congregata est ad eum non parua populi multitudo, sciscitans quisnam ille clamor fuisset qui tanta eos vehementia dormientes terruisset. 'Demonis, ait, furor ille fuit; qui nusquam me viuere sinit, e cella quoque eiicere temptat. Caute vos agite ab illo, quia si vocem irati ferre non potuistis, societatem dampnati quo pacto sustinebitis?' Post hec vero Dunstanus corpus suum inedia macerare, animam iugi oratione decorare satagebat. Vnde cum pudicitia corporis tantam cordis munditiam obtinere meruit, vt vix eum latere posset quicquid sinister spiritus molitus fuisset. Fama itaque nominis eius vniuersam percurrit regionem, que ad visendum[3] hominem dei corda accendit. Omnis etas, vterque sexus Dunstanum loquuntur, sapientiam eius predicant, virtutem magnificant. Mulier quedam nomine Alfgiua, regali progenie orta, magnarum diuitiarum, que omne semen regium materno semper affectu dilexerat, nutrierat; innixa[4] manibus suorum ad hominem dei accessit, sanctissimo illius colloquio perfrui desiderans. Que cum ex ore illius verbum audisset, adeo delectata est dulcedine vite eterne, vt vlterius neque domum repetere, neque loco discedere, sed cum beato Dunstano manere, viuere, mori eligeret. Habitationem iuxta ecclesiam sibi fabricauit, multe continentie et operibus bonis et elemosinis operam dedit. Plures sacri ordinis viros in loco statuit, quibus necessaria iugiter ministrauit. Cumque graui corporis infirmitate laboraret, Dunstanus ad eam intrans consolatur, et hortatur illam, vt nudam ab omni mundana specie se faciat; ne in transeunte quicquam suum princeps mundi inueniat. Cui illa: 'Ihesum Christum rerum mearum heredem facio, te vero hereditatis tutorem constituo, vt quicquid illum cognoueris velle, tui arbitrii sit effectui mancipare.' Dunstanus vero gazas eius mobiles continuo pauperibus erogauit, cetera ad ecclesiarum subleuationem reseruabat. Et dum vespere ostium ecclesie psallendo preteriret, erectis ad celum oculis, spiritum sanctum in columbe specie videt descendentem: cuius corpus omni candore nitidius, alarum remigia sintillantis ignis splendorem per aera spar-

[1] om. in Vit. [2] E. cesarei. [3] E. videndum. [4] T. innisa.

gebant. Quem[1] ille contemplatus, domum matrone subintrantem vidit. Confestim regressus, aspexit domum diuino fulgore splendentem, audit feminam gratias deo agentem, miratur colloquium, et dicendi finem patiens auditor expectat. Demum subintrat; stelliferi illius nomen requirit, nuncium interrogat. Illa autem modeste subridens illi ait: 'Tu stelliferum antequam huc venires vidisti, et nunc cui sum[2] locuta interrogas? Ipse est qui tibi ad ostium ecclesie psallenti apparuit; qui et me de pauore imminentis mortis perterritam, visitationis sue gratia consolari dignatus est. Annuntio itaque omnibus amicis meis, tristandum de mea morte non esse, quoniam me suscipiet claritas eterne vite. Tibi autem singulari amico gratias refero, quia tuis semper instructa admonitionibus, et adiuta orationibus, ecce ad deum vado.' Que cum spiritum tradidisset deo, in ecclesia beate Marie honorifice sepulta est. Dunstanus vero tum de illius, tum etiam de sui ipsius patrimonio sollicitus,—nam vterque parens obierat, nec preter eum alium heredem reliquerant—primo quidem viciniores patrimonii terras eidem ecclesie contulit, ceteras fundandis quinque monasteriis reseruauit. Que monasteria processu temporis per eius industriam monachorum numero et diuitiis multipliciter aucta sunt. Exinde Dunstanus maioribus sese virtutum profectibus subdens, deprecatus est dominum, ostendi sibi gloriam iustorum: vt qui eam per fidem bene creditam haberet, per manifestationem cognitam dulcius amaret. Talia ex corde meditanti astitit iuuenis, decore insignis, quem puerum olim in corpore ipse puer agnouerat, et sancta semper familiaritate dilexerat; referens ei eterne vite gaudia, illum in hoc seculo plura passurum, demonum insidias, malignitates hominum, ad summos gradus illum ascensurum, multa milia hominum deo lucraturum, et post hec ad celestia regna migraturum. Sed cum[3] dicenti assensum non dedisset, apprehendit eum iuuenis et in atrium ecclesie deducens, ostendit ei locum eatenus inconuulsum, et ait: 'Vt de auditis singulis dubietas omnis auferatur, ante triduum presbiter quidam hic sepelietur, et nondum infirmatur.' Exurgens autem mane ab oratione Dunstanus, conuocatis in vnum clericis ad locum venit, positoque signo ait: 'Si vera sunt que michi nocturno tempore ostensa sunt, ante tres dies presbiter quidam hic sepelietur et nondum infirmatur.' Vix illis ab inuicem digressis, superuenit presbiter quidam, qui facta cum clericis conuentione, prefatum locum in sepulturam obtinuit dicens: 'Cum me deus de corpore migrare iusserit, hoc in loco meas precor reliquias sepelite.' Recessit pres- biter sanus, nocte rediit egrotus, obiit in crastino, et in loco beato patri assignato[4] sepelitur. Defuncto tandem rege Ethelstano, frater eius Edmundus in regem erectus est. Qui statim accito Dunstano, [eum] inter palatinos proceres summum tenere fecit principatum.

[1] *al.* Quam. [2] T. sum; E. sim. [3] Vit. adds propter cautelam. [4] Vit. signato.

At ille, iusticiam et iudicium, vbique in terra collapsum, exaltare cupiens; tam regem quam omnes Anglorum principes iusticie legibus submittere curauit. Iterum, sicut olim, a plerisque nobilium, malorum satore stimulante, in prosperos Dunstani successus est offensum, et regi, vt a consortio illorum pelleretur, falsa criminatione suggestum. Rex autem, plus honesto falsis fauorem attribuens, Dunstanum, et rebus et gratia regia priuatum, a curia proturbari[1] iubet. Adueniente vero tertia luce, rex venatum pergens, per deuia queque fugientem ceruum insectari cepit. Omni tandem fugiendi libertate negata, bestia precipitium quoddam arduum et excelsum valde petit, ruit, et in partes minutissimas contrita deperit; et canum sequentium similis interitus euenit. Cumque regem illuc equus adueheret, viso cominus quod pre se fortuna pararat, retraxit habenas, vectorem reflectere nisus. Et ecce, ruptis repente frenis, regem veloci cursu equus asportat. Omnino igitur de se diffidens, celeste auxilium implorat, sicque confitendo orat: 'Deus rex omnipotens, qui cum sis super omnia excelsus, humilia respicis, et alta semper alonge cognoscis; adesto nunc non regi, sed homini ceteris mortalibus simili, in suppremo mortis periculo consistenti, nec reminiscaris iniuriarum fideli tuo Dunstano per me illatarum: quoniam si me ipsius meritis a presenti morte eripueris, quoad uiuam[2] deuotum me tui nominis et illius laudatorem habebis.' Necdum plene verba finierat, cum animal quasi diuina manu retentum, in summo voraginis fixum manebat. Tunc rex corde pariter et ore deo gratias referens, Dunstanum adesse iubet, et que per illum diuinitas operata sit, coram omnibus exponit. Et apprehensa dextera eius, osculatus est eam, dicens: 'Agnosco, virorum sanctissime, quid in te commiserim mali; non quod ego voluerim, sed quod a pessimis hominibus coactus id fecerim. Gratias ago clementie dei, que non solum debitum michi supplicium noluit inferre, verum etiam a precipitio mortis eripiens, longioris vite spacia in tuo nomine concessit. Sit ergo deinceps inter nos perfecte familiaritatis integritas, sit in[3] disponendis in palatio rebus libera semper tibi facultas, sit in toto Anglorum regno iudicandi inter virum et proximum eius summa potestas. Et vt animi mei affectum circa te cognitum habeas, illum tibi locum in quo te genitum, educatum, conuersatum accepi, perpetuo iure possidendum trado, vt quodcunque de illo velis statuere, tui arbitrii sit considerare. Quodsi eius ordinis [viros] cuius tu habitum geris, ibidem aggregare[4] volueris, quicquid eis in quacunque re defuerit, ego ob gratiam tui regia liberalitate supplebo.' Dunstanus igitur ecclesie fundamenta iacere, officinas secundum exemplar olim sibi ostensum construere, egregium monachorum collegium coadunare curauit. Quibus ipse primus abbas effectus, ad tantam vite perfectionem omnes adduxit, vt ad omnes circum-

[1] E. T. perturbari. [2] E. quo aduiuam. [3] om. in Vit. [4] T. E. agregare.

quaque ecclesias ex eisdem monachis pontifices electi, et abbates assumpti sint. Quadam enim nocte oranti Dunstano malignus spiritus in immanem lupum se transfigurat, iterumque post paulum vulpem blandientem confingit. Quam ille specierum varietatem subridens, 'O te, inquit, per omnia similem tibi! o formas tue actioni[1] congruas, dum in altero cruentum, in altero te comprobes fraudulentum! Vade iam, inimice, quoniam in eius nomine te vincam in lupo et vulpe, qui te in leone superauit et drachone.' Videns autem vir dei se magnam a demonibus inuidiam pati, adhibuit vite sue patronum Andream apostolum, vt esset fidus interpres apud deum, assiduus in terra comes, atque in omnibus mundi huius turbinibus indeficiens custos. Huius ipse assidua protectione quasi muro vallatus, que mundi sunt transcendit[2], et[3] in amore dei iugi meditatione [re]quieuit[4]. Vnde suauissimis supernorum spirituum concentibus sepe interesse promeruit; vt[5] qui angelorum conuersationem agebat in terra, illorum societatem agnosceret in celo. Cum autem regi Edmundo filius nasceretur nomine Edgarus, audiuit beatus Dunstanus angelos in celo gratulantes et cum magna exultatione psallentes: 'Sit pax, sit magna Anglorum[6] ecclesie leticia, quamdiu puer natus regnum tenuerit, et noster Dunstanus mortalis vite metas transegerit.' Apud bathensem[7] ecclesiam dum solitarius oraret, repente ad superna raptus, animam cuiusdam discipuli sui apud Glastoniam educati, innumera angelorum[8] frequentia hinc inde stipatam atque immensi luminis fulgore perfusam, ad celi palacium prouehi conspexit. Contigit[9] vt regem loquendi sibi cupidissimum Dunstanus adiret: diabolum scurre simillimum coram equitantibus deprehendit saltantem, et quasi de futuro aliquo lucro gloriantem. Cuius[10] presentiam dum populo indicasset, formamque omnium conspectibus horribilem ex imperio denudasset; requisitus quid eiusdem monstri tam petulans leticia portenderet[11], ille mortem regis, regnique mutationem proximam esse denunciat. Post hec vero infra[12] septem dies et rex occiditur et regnum mutatur. Sepulto apud Glastoniam rege Edmundo, successit ei in regnum frater suus Edredus, cultor iusticie et pietatis, deum valde diligens. In cuius conspectu pater Dunstanus adeo preciosus erat[13] vt[14] omni eum humano generi preferret,[15] principem testamentorum statueret, thesauros ei delegaret, animam, corpus, et regnum committeret, nec quisquam in toto regno Anglorum esset qui absque eius imperio manum vel pedem moueret. Proinde Dunstanus, quasi rex et regis imperator effectus, virgam equitatis et iusticie per omnes Anglorum fines extendit; ecclesias quas ipse fundauerat, aut ab aliis fundatas egestas oppresserat, am-

[1] E. actione. [2] T. Vit. transcendens. [3] om. in T. [4] E. quieuit; T. requieuit. [5] T. et. [6] E. angelorum. [7] E. batensem. [8] E. anglorum. [9] E. Contingit. [10] T. Cum. [11] E. protenderet. [12] *al.* intra. [13] T. erat preciosus. [14] om. in E. [15] E. vt principem.

plis[1] possessionibus releuare curauit. Defuncto Elphego Wentane vrbis episcopo, cum rex Edredus Dunstano pastoralem suscipere curam persuadere non posset, regine matri sue Ead[g]iue[2] verbum [im]posuit suadele. Quod cum instanter regina fecisset, ille respondit: 'Nolo, ait, domina, illud a me expeti, quod vel concessum meos animos[3] perturbet, vel non concessum tuos offendat. Neque enim nescio quam difficulter suam quisque ante tribunal Christi causam agat, nedum aliene cause cognitor aut iudex existat.' Cumque illa negantem suis adhuc rationibus tenere voluisset, motus ille paulisper, ait: 'Certissimum habeto, domina, in diebus filii tui pontificali infula me non esse sublimandum.' Cumque sopori membra dedisset, assunt ei in sompnis apostoli dei Petrus et Paulus, cum sancto Andrea, gladios in manibus tenentes. Erat autem scriptum aureis litteris in gladio Petri: 'In principio erat verbum, et verbum erat apud deum, et deus erat verbum.' Ceterorum gladiis nomina tenentium scripta erant, Pauli Paulus, Andree Andreas. Hos gladios officiosa benignitate sibi obtulerunt. Interea Andream exhilarato vultu aspicit concinentem: 'Tollite iugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem animabus vestris.' Tunc a beato Petro iussus leuam extendere, modicum crepitantis ferule ictum excepit, hoc ab illo audiens: 'Hoc tibi sit et pena abiecti, et signum vlterius non abiiciendi pontificatus.' Euigilans autem vir dei gratias egit deo, cuius munere ita se conspicit honoratum et diuinitus visitatum. Cumque regi cuncta narrasset, ille visionem absoluens dixit: 'Quoniam per arma apostolice benedictionis potestas exprimitur pontificalis, noueris te pro eo quod iugum domini contempseris increpatum, ac[4] diuina electione futurum pontificem designatum. Porro quod "in principio erat verbum" gladio Petri apostoli [in]scriptum[5] vidisti; cum verbum dei sit vnigenitus filius dei, qui homo pro hominibus inter homines factus est[6], profecto scias te sedis eius principem futurum que Christi nomine Cantuarie honoratur.' Interim vero rex Edredus, letali morbo correptus, decidit in lectum, et celeriter nuncios mittit qui patrem vite sue Dunstanum accersiant, vt sit confessionum susceptor et fidelis apud deum intercessor. Contristatus igitur Dunstanus, quanta velocitate potuit, amicum regem inuisere pergit. Videns autem illum deus et cordis dolore affligi et corporis laborem pati, non est passus vt vltra illum afflictio tangeret, quin et dolorem leniuit[7], et laborem imminuit. Nam cum esset in itinere, et membra ieiuniis confecta fatigaret; vox ab ethere lapsa insonuit dicens: 'Ecce rex Edredus obdormiuit in domino.' Ad quam vocem equus, cui insidebat, percussus interiit. Et suis rem aperiens, commendauit animam regis defuncti in manu regis

[1] E. amplius. [2] T. eadine; E. VB. cadine. [3] E. amicos. [4] E. aut. [5] E. scriptum. [6] om. in T. [7] E. liniuit.

eterni. Huic Edredo successit Edwius[1], filius Edmundi regis, etate quidem iuuenis et nulla regnandi gratia pollens. Qui neque ipse sapiens, neque sapientum consilio acquiescens, sed alter Roboam, despectis maioribus natu, puerorum consilia sectabatur. Optimum reputabat[2] quemque rebus spoliare, locupletes proscribere, exheredare ecclesias, detrahere religioni, in ciuitatibus exactiones exercere; libidine ardens, sine intermissione estuabat ad coitum. Ob hoc Dunstanus grauiter offensus, frequenter eum acriter in locis oportunis increpare cepit: ille increpantem ridere et multa illi mala minari non timuit. Postquam autem industriam suam nihil prevalere videret, omnino decreuit eius colloquio abstinendum, sicque ad monasterium suum regressus est. Erat autem in monasterio turris extructa, quam necdum vlla in supremo cacumine tectura claudebat. Cumque populus trabem, totius operis sustentatricem, summis muris applicare contenderet, repente ruptis funibus eadem trabes deorsum ruere cepit. Clamor ingens fit totius populi, Dunstanum iteratis vocibus perstrepentis. At Dunstanus eleuatam dexteram machine opposuit, e regione signo crucis trabem depingit. Necdum sancta manus sanctos contraxerat digitos, cum ea que vergere ceperat trabes, non vinculis astricta, non machinis leuata, nec[3] vllo humani ingenii apparatu sustentata, ad locum de quo ruere ceperat reuehitur. Translatus hostis antiquus in speciem vrsi, hiante rictu orantem aggreditur Dunstanum, iniectisque vngulis pastoralem, quam manu tenebat, virgam complectitur atque ad se trahere conatur. At Dunstanus, diuino spiritu fortiter roboratus, retractum ad se baculum erigit in sublime, fugientem beluam dirissime cedit, nec prius monstrum cedendo desistit, quam flagellum in tergo illius tribus in partibus comminutum apparuit. Victus enim in se diabolus, in aliis victorem suum vincere querit. Nam rege prefato (eodem quo consecratus fuerat die) in turpes concubitus publice deuoluto, nemine tamen eum redarguere auso; pari omnium voto Dunstanus compellatur[4], qui regem adeat, diuina humanaque ratione regium stuprum compescat, mulierem adulteram suspendii comminatione percellat. Quo facto, regem a mechali thoro violenter abstraxit positaque in capite eius corona, coram archiepiscopo Odone adduxit. Itaque mulieris animum diabolus instigat, regis iram mulier exaltat, ambo exilium Dunstano intentant. Omnes monachorum ecclesie, vrgente regis edicto, suis rebus spoliabantur; et descriptis omnibus cum ipse proscriptus fuisset, inter lachrimas monachorum et gemitus pauperum audita est in atrio templi vox plaudentis diaboli, quasi vox iuuencule acriter atque minute cachinnantis. Quem Dunstanus seuera fronte suspiciens, 'nihil, ait, super exilio meo gratuleris, quoniam plus est quod me redeunte doleas, quam quicquid me exulante letari valeas.' Quo dicto, malignus ille

[1] E. edwinus. [2] om. in T. Vit. [3] *al.* non. [4] E. compellitur.

confestim abscessit[1]. Dunstanus vero in Flandriam nauigans, in monasterio gandauensi arctissimam vitam duxit. Nec tamen cessat mulieris vesania, quin omnibus qui Dunstanum hospicio fouerant perscrutatis, proscriptis, damnatis, ipsius quoque[2] oculis eruendis iniquitatis ministros rex[3] transmitteret. Verum diuina clementia miserante, illum ante Gallia suscepit quam serui Iezabelis fluctus maris attigissent. Exulat itaque Dunstanus, nulla exilii damna deplorans, dum suis meritis ita sibi omnes deuinciret[4], vt patriam esse exilium putaret. Illum quoque apostoli Andree consolatio fouit, qui nullius rei quam ipse expeteret, eum indigere permisit. Insurgunt[5] interim contra regem omnes ab Humbre fluuio vsque Thamisim, et ipsum cum adultera fugientem persequuntur, et qua digna fuerat morte comprehensam adulteram multant, et regem latebras querentem vsque Canciam fugere compellunt. Deinde accito fratre eius Edgaro, super prouincias inter aquas predictas regem statuunt. Edwius[6] vero, flagitia non deserens, in Cancie regno aliquamdiu tirannizat. Edgarus ad regimen regni assumptus concilium conuocat, iniqua fratris decreta annihilat, a fratre ablata restituit, Dunstanum ab exilio in magna gloria reuocat: nec ante a precibus quiescere voluit quam pastoralem curam wigorniensis ecclesie Dunstanus susciperet. Qui Cantuariam sacrandus aduenies, ab Odone archiepiscopo cum honore maximo susceptus est: et[7] consecrationis ministerium non quasi super antistitem, sed [sicut][8] super archiepiscopum cantuariensem hilariter compleuit. Ob hoc a clero reprehensus, sic respondit: 'Si diuinis humana non cederent, iure mihi hominum auctoritas pretendi posset: nunc vero, quoniam auctor[9] omnium deus est, non possum illud non facere quod faciendum spiritus dei dignatus est precipere. Erit namque beatus iste proximus post mortem meam huius sedis archiepiscopus, et aduersus mundi principem fortissimus preliator.' Interea mortuo impiissimo rege Edwio[10] atque in sortem malignorum spirituum translato; Dunstanus in ecclesia, cui preerat, cum orationibus vacaret, ecce tartarea cohors, sub eius aspectu exultando, quasi chorum ducere et veluti de capta preda letas victorias agere cepit. Inquirit Dunstanus causam leticie: audit regem obiisse, animam illius iehennalibus statim incendiis tradendam, sed prius hoc sibi ex diuino imperio nunciandum fore. Motus iccirco pietate Dunstanus, in terram prosternitur, copiosus ex oculis lachrimarum imber producitur, pulsat deum precibus, nec [ab][11] orando quiescit, quousque spiritum regis liberatum agnoscit. Peracta autem breui mora, redit tristis legio infernalis, magnoque clamore in has voces erumpit: 'O te pessimum hominum! o fidei alienum! o nostris beneficiis semper ingratum! Nos detulimus obsequium, tu nobis retulisti supplicium; ad vlciscendas iniurias tuas de regione

[1] E. abcessit. [2] T. E. que. [3] om. in Vit. [4] E. deuinceret. [5] T. Insurgit. [6] E. Edwinus. [7] r. qui. [8] T. sicut; om. in E. [9] E. autor. [10] E. Edwino. [11] om.

tenebrarum venimus, et ecce aduersis imprecationibus tuis confusi redimus.' Cumque ille depromende veritatis preceptum demonibus indiceret, agnoscit, animam regis angelica virtute illis sublatam, ad statutum terminum sub signaculo seruatam, nihil iuris in illam demones habere, sed in sortem penitentium animarum eandem cedere. Tunc ille exultans in domino, furores illorum tali ratione compescuit: 'Quid, inquit, iniusti[1] actum est vobis? Si peccauit homo iste in Christum, et in me peccauit: sed quoniam meas propter Christum dimisi iniurias, dimisit et suas Christus, cum eius ego clementiam deprecatus sum. Quod ergo Christus et ego dignati sumus clementer indulgere, vos qua temeritate audetis improbe reprehendere?' Qua sententia spiritus maligni, quasi sagitta percussi, velut musce a vento rapte dissiliunt. Defuncto londoniensi episcopo, rogatu regis et principum Dunstanus successione donatur, a ciuibus vrbis[2] importunis vocibus nomen illius acclamatur. Neque illum iuuit excusatio, canonum auctoritate pretensa, qui duas ecclesias vni episcopo fieri posse non[3] permittunt. Sicque vtrique ecclesie, londoniensi scilicet et Wigorniensi presidens, vtramque regens, vtriusque proprius episcopus fuit. Sicque gladium Pauli habuit, quem sibi destinatum olim ipse detulit et ad diuidendos ecclesie inimicos habendum tradidit. Mortuo quoque archiepiscopo Odone, cum rex Dunstanum adiuraret vt archiepiscopatum sumeret, nec ille adiuranti vlla ratione assensum preberet; Elsinus[4] wintoniensis episcopus, paratis aduocatis quorum manus impleuerat, surrepto regis edicto Cantuariam intrusus est. Hic enim et ante Odonem archiepiscopatum ambierat, sed custos ecclesie sue Christus ambitionem illius impediebat. [5]Primo itaque apud Cantuariam exceptionis sue die non abstinuit quin conceptas mente furias euomeret; et tumbam beati Odonis pedibus pulsans ait: 'Pessime senex, animam effudisti: sero satis te meliori locum fecisti. Itaque quod diu concupiui, te inuito teneo: vnde tibi malas grates ago.' Cum autem cubili se dedisset, vidit beati Odonis effigiem improperare conuitium, minari exit[i]um. Ille vero, qui volatico fantasmate se putabat deludi, ad recipiendum pallium Romam pergit, per Alpes transiit: vbi niuali frigore congelatus, exenterratorum equorum spirantibus adhuc extis pedes quibus tumbam Odonis pulsauerat inuoluit[5], et sic misere interiit; vt qui ab amore celestium friguisset in corde, per frigoris asperitatem periret in corpore; et qui alienos honores ambire presumpsisset, ipse in aliena regione mortuus, honorem pariter et vitam amitteret. Iterum preces Dunstano de archiepiscopatu funduntur, nec quicquam in animo illius consensus operantur. Quapropter Berthelmus[6] Dorsetensium episcopus ad archiepiscopatum assumptus; et post paucos dies ad tantum onus minus idoneus inuentus; non sine verecundia rediit ad

[1] Vit. iniuste. [2] E. verbis. [3] om. in T. [4] *al.* Elffinus. [5–5] From Chron. Bromton or Higden VI. [6] E. Berthelinus.

ecclesiam suam. Dunstanus igitur, regis et episcoporum importunitate superatus, ad archiepiscopatum electus est. Romam profectus, a papa Iohanne pallium suscepit, et Angliam rediit. Primo enim apud Cantuariam aduentus sui die, cum sacris altaribus assisteret et populo dei viuificum panem distribuendo porrigeret; repente contecta nube domo, columba de celo[1] descendens, quousque sacrificium fuisset consummatum super illum mansit. Peracto autem sacrificio, requieuit supra tumbam beati Odonis, que in modum piramidis ad australem partem altaris constructa fuit. Ex qua die sanctum Odonem ita Dunstanus reueritus est, vt nunquam pertransiret nisi genua flecteret, bonumque illum vocaret, ita dicens, 'Hic requiescit[2] Odo bonus.' Dedicabat aliquando Dunstanus ecclesiam cuiusdam nobilis: vbi dum aqua deficeret ad ministerium, et ille nobilis turbaretur; premissa ad deum prece, baculo terram percussit, et arida rupes aquam produxit, que vsque hodie manans ac salutiferum poculum prebens, Dunstani nomen celebre[3] facit. Cum enim a forensibus[4] rebus requies data fuisset, tunc secretius cum deo manere cepit, sacris vigiliis insistendo, diuinas scripturas legendo, aut earum codices emendando. Summumque ei studium fuit vt nunquam a diuinis operibus vacaret. Sed nunc verum iudicium inter virum et virum discernere, nunc impacatas hominum mentes placido sermone tranquillare; horum inepta dissoluere coniugia, illorum hereticam refutare opinionem; hic neglecta renouare[5], illic noua construere; viduis, orphanis ac peregrinis ex iustis ecclesie redditibus subuenire. Proinde rex consilio eius vt vite sue credens, et omne quod ab eo diceretur quasi ab omnipotentis ore prolatum fuisset suscipiens, quecunque statuenda erant statuit, quecunque dampnanda dampnauit. Omnes ecclesiarum ministros qui aut venandi studio intenti, aut questuosis negotiis dediti, seu fornicationis insolentia deturpati, etatem agere solebant, aut districta animaduersione decreuit cohercendos, aut de ecclesiis expellendos. Vnde factum est vt quarundam clarissimarum ecclesiarum ministri, dum voluptatem honestati preferrent, regali sanctione de eisdem ecclesiis expulsi, melioribus se et alterius ordinis viris sua loca relinquerent. Hostis enim antiquus, totius ecclesie gaudia cupiens disturbare, accendit animum regis in amorem deo sacrate virginis: vt quoniam a tramite iusticie Dunstanum deiicere non posset, eum quem precipue diligebat deiiceret. Perpetrato itaque in virginem velatam peccato, atque ad publicam populi audientiam perlato, Dunstanus tam pro culpa quam pro regis infamia grauissimo dolore affectus, mox illum veluti alterum Dauid redarguendum alter ille Nathan intrepidus adiit. Cui assurgens rex cum manum extenderet, vt eum ad regium thronum deduceret; ille renuens manum dare, oculos cum indigna-

[1] E. cele. [2] T. Hic requiescit; E. Requiescat. [3] E. celibre.
[4] *al.* forinsecis. [5] E. reuocare.

tione in illum torsit, et ait: 'Tu pontificis manum audes tangere, qui virginem deitatis munere arratam[1] non timuisti preripere? Sponsam conditoris tui adulterasti: et amicum sponsi aliquo tuo obsequio existimas posse placari? Nolo amicus esse cui Christus fuerit inimicus.' Territus ergo verborum tonitruo rex, pedibus Dunstani prosternitur, scelus flebiliter fatetur, veniam humiliter precatur. Quod vt vidit pontifex, expauit, perfusumque regem lachrimis, lachrimis et ipse madens, de terra leuauit. Denique cum magnitudinem peccati exposuisset, et paratum illum ad omnem satisfactionem reddidisset, septennem ei penitentiam indixit: vt in toto hoc spacio coronam regni non gestaret, ieiunium in hebdomada biduanum transigeret, thesauros suos pauperibus large dispergeret; super hec sacrandis deo virginibus monasterium Septonie fundaret, quatinus qui vnam per peccatum deo virginem abstulisset, plures ei per plura seculi volumina aggregaret; clericos etiam male actionis de ecclesiis propelleret, monachorum agmina introduceret; iustas deoque acceptas leges sancciret[2] et per omnes fines regni populis custodiendas mandaret. Nihil enim erat quod minus aut segnius rex impleret, quam a rectore vite sue preceptum fuisset. Elapso tandem septennalis penitentie termino, congregatis omnibus Anglie principibus, episcopis et abbatibus, imposuit regi coronam coram omni multitudine populi Anglorum, cunctis letantibus et deum in sancto Dunstano laudantibus. [3] Puerum vero ex peccatrice quondam progenitum, sacro fonte regeneratum leuauit, Edwardum illum vocauit et in filium sibi adoptauit. [4] Willelmus tamen libro secundo Pontificum[5], et etiam historie nonnulle asserunt, Edgarum ex prima vxore genuisse Edwardum, ex secunda Ethelredum, et tandem de Wilfritha genuisse Editham virginem sanctam. Hanc enim Wilfritham non vere sanctimonialem, sicut opinio vulgaris delirat, sed timore regis Edgari, eam illicite concupiscentis, proprio arbitrio esse velatam constat. Vnde legitur quod, cum apud Wiltoniam rex veniret, quandam puellam in communi habitu speciosissimam videns, et concupiscens, pro illa misit. Que timens pudori suo, raptum velum a quadam sanctimoniali capiti suo imposuit, et sic ad regem iuit. Quam videns ille ait: 'quam subito sanctimonialis effecta es!' Et ablato velo, renitenti vim intulit, et secundum quod predicitur, septennem penitentiam egit. Illa quoque, partu explicito, voluptati renuntians, religiose vixit sanctaque celebratur apud Wiltoniam[6] et asseritur[4]. [7] Illis enim diebus multis in locis abiectis clericis insolenter viuentibus, monachi instituuntur. Nam clerici laborem chori fugientes, et bona ecclesie pro libito suo illicite consumentes, vicarios, parum ad victum habentes, loco sui constituerunt. Sed cum sepius admoniti non corrigerentur, rex prebendas clericorum

[1] E. aratam; T. arratam. [2] E. sanctiret. [3] cf. Vinc. Bell. [4–4] added, cf. Chr. Bromton. [5] r. Regum. [6] E. Wilthoniam. [7] From Higden Polychr. VI.

vicariis prefatis contulit. Sed et illi in personatum promoti vicarios sibi facientes, prioribus peiores facti sunt. Rex igitur turbatus, annuente papa, monachos introduxit. [1] Eo tempore quidam comes duxerat cognatam suam, et correptus a Dunstano, parere noluit. Excommunicatur[2] ille, adiit regem conquerens de Dunstano. Rex mandauit archiepiscopo vt eum absolueret: qui noluit, sed eum grauius excommunicauit. Ille Romam cum multis muneribus misit, et apostolicus mandauit Dunstano vt eum absolueret. 'Absit hoc, inquit Dunstanus, vt causa alicuius mortalis hominis contemnam legem dei mei.' Quod videns comes penituit et vxorem suam repudiauit, nudisque pedibus, laneis indutus virgamque in manu gerens cecidit ad pedes Dunstani, et tunc primo absolutus est. Quodam tempore capti sunt tres fabricatores false monete; qui mox adiudicati sunt ad manuum abscisionem: et Dunstanum non latuit. Die autem pentecostes celebraturus missam percunctatus est vtrum lex impleta esset: responsum est, propter reuerentiam diei dilatam esse penam vsque in diem alterum. 'Nequaquam, inquit, ad altare ego hodie ascendam, donec debitam sustinuerint penam; nam negocium ad me respicit.' Ipsi enim viri in potestate eius erant. Dixit: et pro eis qui manus perdituri erant multum plorans ostendit de qua affectione hoc dixit. Quibus punitis, ascendit ad altare lota facie, dicens: 'Nunc confido quod sacrificium de manu mea suscipiet omnipotens.' In qua missa dum diceret 'ecclesiam tuam quam pacificare, custodire, adunare, et regere digneris,' niuea columba super eum, multis videntibus, descendit, et alis expansis super caput eius, sic mansit in silentio, vsque dum sacrificium compleretur. Quo impleto, diuertit super tumbam Odonis quondam archiepiscopi, alis suis eam complexans et rostro deosculans. Vnde Dunstanus, quotiens postea per sepulchrum illius pertransiuit[3], vt premittitur, genua flexit, et eum postea 'Odonem sododem[4],' id est 'Odonem bonum' appellauit. Dum autem digrederetur ab altari, ministris pro signo[5] quod acciderat in diuersa euntibus, non fuit qui casulam illius susciperet. Que pependit in aere, nec terram tetigit, ne seruum dei a sua intentione turbaret. Cum autem Dunstanus quandam dedicaret ecclesiam, et illam vidisset versus orientem non esse conuersam; humero suo parum suppressit[6] eam: et mox fertur eam ad orientem se conuertisse. Villa autem in qua hoc factum legitur, Magauelda vocabatur. [7] Post obitum vero Edgari regis, status regni turbationem pertulit: nam plures magnates, eiectis monachis de magnis monasteriis quos rex Edgarus et Dunstanus instituerant, clericos cum vxoribus reduxerunt. Coacto super hoc apud Wintoniam consilio, ymago crucifixi in capite refectorii modo locata, humanas exprimens

[1] From Vinc. Bell. c. 79 (cf. Eadmer's Vita in Surius). [2] E. Excomunicatur. [3] T. VB. transiuit. [4] Eadm. 'se gode.' [5] E. signa. [6] Eadm. pressit. [7] Cf. Chr. Bromton.

voces dixit: 'Absit hoc vt fiat! absit hoc vt fiat! iudicastis bene: mutaretis non bene.' Ad quam vocem omnes incredibiliter perterriti, clamore pariter et dei laudatione aream complent.—Hanc enim ymaginem ego, Iohannes, Wintonie vidi in capite refectorii monachorum sancti Swithuni in altum erectam: et in pariete supra caput ymaginis sic scriptum erat: 'Humano more crux presens edidit ore Celitus affata que perspicis hic subarata: Absit hoc vt fiat,' et cetera superius memorata. His enim aduersariis viuentibus[1] cessatum est a contentione: quousque per successionem filiorum prior discordia renouata est. Quibus in villa nomine Calue[2] Dunstanus sic respondit: 'Quoniam senescente me antiquis querelis deseruire contenditis, fateor, vinci nolo: ecclesie sue causam Christo iudici committo.' Dixit[3]: et quod dixit irati dei censura firmauit. Mox etenim concussa domus, cenaculum sub pedibus est solutum, hostes solo precipitati ac ruentium trabium pondere sunt oppressi. Vbi vero cum suis sanctus accubabat, ibi nulla ruine suffusio erat. Edgaro rege mortuo et Edwardo ad regnum relicto, dum quidam principes acquiescere nollent, Dunstanus arrepto crucis vexillo in medio constitit, Edwardum illis ostendit, elegit, sacrauit; patrisque ac magistri affectum, quoad uixit, ei impendit. Sed illo post triennium nouercali fraude occiso, successit Ethelredus frater suus. Attamen in die consecrationis sue, post impositam coronam, fertur Dunstanus hoc illi predixisse: 'Quoniam aspirasti ad regnum per mortem fratris tui, in cuius sanguine conspirauerunt Angli cum ignominiosa matre tua, non deficiet gladius de domo tua, seuiens in te omnibus diebus vite tue, interficiens de semine tuo, quousque regnum tuum transferatur in regnum alienum, cuius ritum et linguam gens cui presides non nouit. Nec expiabitur nisi longa vindicta peccatum tuum, et peccatum matris tue, et peccatum virorum qui interfuere consilio illius nequam.' Hic etiam Ethelredus dum pusiolus a Dunstano baptizaretur, minxit in sacro fonte. Vnde et beatus Dunstanus predixit, exterminium Anglorum tempore eius futurum. Contigit enim Ethelwoldum[4] wintoniensem episcopum cum roffensi episcopo Cantuariam venire. Quibus cum magno gaudio susceptis, cum tandem ad sua reuerti vellent, confestim Dunstanus erupit in fletum, fletum adeo magnum vt vix loqui posset. Inquisitus cur fleret, ait: 'Ea re, inquit, fleo, quoniam vos in proximo morituros scio.' 'Noli, inquiunt, pater sancte, tam dira nobis prophecia occurrere.' Et ille: 'Quod dixi, necesse est fieri. Moriemini, namque huic seculo, sed viuetis cum[5] deo. Nec in hac vita diutius manere debetis, sed eternaliter cum illo victuri pergetis ad deum.' Et infra paucos dies, sicut predixerat, ambo episcopi mortui sunt. Defuncto, vt premittitur, episcopo Ethelwoldo, et de eligendo pontifice habita dissentione, orauit Dunstanus ad dominum vt digna-

[1] E. videntibus. [2] T. kalue. [3] E. Dixi. [4] E. ethelwaldum. [5] *al.* om.

retur ostendere quis regende ecclesie deberet idoneus pastor succedere. Et ecce, affuit Andreas apostolus dicens: 'Quid, charissime, contristaris? Surge et Elphego abbati manum impone eumque desolate ecclesie sacerdotem constitue. Nec te aliquorum prohibeat potentia: quia non ab homine, sed a deo processit hec sententia[1].' Dum enim rex Ethelredus propter quasdam dissentiones vrbem obsideret roffensem, patrimonium beati Andree apostoli deuastando inuasit. Mandauit ei Dunstanus a stulticia quiescere: Andream, sicut ad prestandum facilem, sic ad vlciscendum virilem; in promptu esse vt potentiam illius ipse experiatur, si hereditatem illius vexare non destiterit. Contemptus a rege Dunstanus, iterum eadem suggerit, insuper argenti pondo centum transmittit. Quo accepto, ab obsidione recessit. Miratur[2] Dunstanus hominis cupiditatem, hoc illi confestim scripsit: 'Quia pretulisti pecuniam deo, argentum apostolo, mee voluntati tuam cupiditatem, velociter venient super te mala que locutus est dominus: mala qualia non fuerunt, ex quo gens Anglorum regnare cepit, vsque ad tempus illud. Attamen viuente me ista non erunt, quoniam et hoc locutus est dominus.' Quadam nocte, dum dormiret Dunstanus, per visum raptus est in celum, et intererat beatis agminibus illis. Oblectabatur modulationibus angelorum, suam genitricem quasi nuptiali thalamo eterno regi[3] copulantium et suaue Kyrieleison [cum][4] hymnis et laudibus modulantibus organis[5] resonantium. Quibus dum ipse magnifice delectatus intenderet, accessit ad eum quidam iuuenis candidissimo tectus amictu, dicens: 'Quare omnibus aliis gaudentibus et cantantibus tu solus taces in nuptiis matris tue?' Qui respondit: se nescire quid in laudem tanti regis cantare posset. Cui ille: 'Vis, inquit, instrui quid cantare debeas?' Respondit: 'Cupio.' Et ille: 'Canta: "O rex dominator gentium, salua genus christianorum adhuc in terra peregrinantium, vt et ipsi post inimicitias ad gratiam reuertantur, et angelice ruine per illos damna reparentur."' Ego enim sepius legi[6] Dunstanum in eadem visione, quod subsequitur, cantare edoctum: 'O rex gentium dominator omnium, propter sedem maiestatis tue da nobis indulgentiam, rex Christe, peccatorum. Alleluya.' Quod sepius ille cantans, et repetens, miro modo delectabatur. Expergefactus statim illam antiphonam iussit scribi. [7]Quodam tempore rex Edgarus adhuc viuens dum venatum pergeret, Dunstanum, donec rediret, missam differre rogauit. Appropinquante hora tertia, vir dei sacris induitur vestibus, regem expectat, stans cubitis innixus altari, lachrimis deditus et orationi. Et ecce subito sopore leuiter[8] pressus, raptus in celum et iunctus angelis, audit eosdem trinitati modulatis vocibus canere: Kyrieleison,

[1] Cf. Vinc. Bell. XXV. 3. [2] *al.* miratus. [3] E. rege. [4] E. T. et. [5] T. organis; E. organicis. Vita: et suave Kyrie eleyson modulantibus organis resonantium; cf. Eadmer. [6] Cf. Vita auctore B. Presbytero, Boll. p. 345, and Eadmer. [7] Cf. Eadmer, Vinc. Bell. [8] E. leniter.

Christeleison, Kyrieleison. Et rediens ad se, interrogat si rex aduenisset. Respondetur: Non. Iterum ergo orat, et iterum in celum raptus audit ibi altisona voce dici: 'Ite, missa est.' Cumque responderetur 'deo gratias,' accurrerunt clerici regis, regem adesse dicentes. Quibus ille respondit quod iam missam audierat nec aliam eo die auditurus vel celebraturus erat. Interrogatus quare; visionem aperit, et[1] sumpto ex hoc sermone, prohibuit regi[2] ne vlterius in die dominico venatum iret. Kyrieleyson quod in celo audierat, suos clericos docuit. Cuius modulos armonie adhuc continet tropus ille apud Anglos famosus: 'Kyrie rex splendens.' [3]Vidit enim Dunstanus vice quadam corporeis oculis in ecclesia sancti Augustini in capella beate Marie, vbi modo in cripta sub feretro beati Augustini imago eiusdem virginis locatur, matrem domini saluatoris virginali corona decoratam; mellifluasque eius voces audire meruit, quibus socias virgines ad collaudandum regem seculorum hortabatur, concinens illud carmen sapientis ac senatoris Sedulii: 'Cantemus domino socie, cantemus honorem: Dulcis amor Christi personet ore pio.' Cumque ab aliis virginibus hoc fuisset acceptum[4], alie, qui sequuntur versus pronunciabant: 'Primus ad ima ruit magna de luce superbus: Sic homo, cum tumuit, primus ad ima ruit. Vnius ob meritum cuncti periere minores: Cuncti saluantur vnius ob meritum. Sola fuit mulier, patuit qua ianua lethi[5]: Ex qua vita redit, sola fuit mulier.' Atque in hunc modum totius carminis bini ac bini versus percurrebantur[6], illis semper repetitis qui primi a matre domini dicebantur: 'Cantemus domino etc.' Hec, pontificum sanctissime, acutissima vi corporaliuni oculorum in spiritalem potentiam translatorum videre potuisti: Hec, celestium archanorum perscrutator, audire meruisti. Prestet omnipotens deus per Dunstani merita gloriosa, vt quem semper nobiscum corporaliter viuentem habere non licuit, liceat saltem ex consideratione preciose vite[7] sue suam vitam sempiternam agnoscere, agnoscendo diligere, et diligendo sempiterne vite gloriam a deo per te, patrem piissimum, obtinere. Non enim sufficiebat Dunstano in secreto cubi[cu]li[8] sui sacras excubias celebrare, castis orationibus inseruire, nisi etiam nocturnis frigoribus ecclesiam sancti Augustini frequentaret et inde ad vicinum virginis Marie templum predictam gloriam visurus procederet. Anno autem domini duodecim minus a millesimo, aduentus Anglorum in Britanniam quingentesimo sexagesimo tertio, archiepiscopatus sui tricesimo tertio, etatis sue septuagesimo, sanctus Christi confessor Dunstanus virtutibus plenus et operibus bonis migrauit ad dominum. [9]Cum enim instaret dies ascencionis dominice, peractis vigiliis remansit Dunstanus in oratione in ecclesia solus: et ecce

[1] T. ex. [2] so VB. [3] From Osbern and Eadmer, combined. [4] *al.* exceptum. [5] T. leti; E. letho. [6] *al.* procurrebant. [7] *al.* mortis. [8] E. cubili. [9] Cf. Vinc. Bell. (Eadmer).

innumera candidatorum multitudo, coronas aureas in capitibus gestantium, inestimabili fulgore micantium, per ecclesie ianuam irrumpens ante ipsum conglobata astitit, vna voce salutans et dicens: 'Salue Dunstane noster[1], salue. Mandat tibi, quem pie desideras, filius dei, quatinus, si paratus es, venias et diem hanc, ad cuius gaudium spiras[2], nobiscum celebres.' Ad quod ille imperterritus manens, sciscitatus[3] est qui essent. 'Cherubin, inquiunt, et Seraphin sumus; et responde quid velis.' Tunc ille: 'Hodie dies solemnissimus est, et incumbit mihi pane verbi dei plebem reficere, et ostendere illi quomodo ad hoc gaudium possit peruenire. Propter quod et multi conuenerunt, nec debeo illos decipere: et ideo hodie venire non possum.' Qui dixerunt: 'Eya, paratus esto in[4] die sabbati: presto sis hinc nobiscum Romam venire, et coram summo pontifice "Sanctus, sanctus, sanctus" eternaliter canere.' Annuit ille, et illi recedunt. Lecto igitur eo die ad missam euangelio, loquutus est ad plebem qualiter nunquam antea fuerat loquutus, [5]ostendens qua ratione filius dei carnem induerit, cur humani generis saluationem non nisi moriendo compleuerit, quemadmodum resurgens a mortuis mortis principem superauerit, et famulantibus angelis celum ingressus sit. Deinde sanguinem Christi incomparabiliter omnibus creaturis docuit esse prestantiorem, tantamque fiduciam in effusione[6] sanguinis illius mundum habere posse, vt si vnus aliquis totius mundi peccata haberet, neque de multitudine neque de magnitudine criminum illi esset desperandum si mediatorem dei et hominum haberet aduocatum[5]. Et reuersus ad altare, celebrauit misteria. Vbi autem ventum est ad benedictionem super populum, iterum ab altari, predicaturus, regreditur, ita vt non hominem sed angelum loqui putares. Iterum ad altare reuertitur, et data benedictione iterum ad populum redit, stupentibus cunctis, et mox vt ad loquendum os aperuit, tanta claritate vultus eius resplenduit, vt nemo in eum intendere posset. Obitum suum illis instare predixit, promittens se illis nunquam defuncturum[7]. Et tunc ad mensam domini regressus est. Eadem die, cum a mensa sumpto cibo surrexisset, ecclesiam petiit, et designauit locum in quo sepeliri voluit. Mox languor eum inuasit; sexta feria lecto decubuit, omnesque aduentantes ad sequenda Christi vestigia incitauit. Sabbato enim cum horam suam expectaret, subito cum lecto, in quo iacebat, vsque ad superiora leuatus est, et, trabibus obsistentibus, ad terram leniter demissus. Iterumque vsque ad trabes cum lecto suo raptus est, vt prius, et iterum leniter demissus; hoc vsque tertio factum est. [8]Videntes hoc qui astabant, territi fugientes, et parietibus innixi, de longe sursum aspicientes exitum rei videre cupiebant. Conuocat omnes Dunstanus qui fugam inierant, taliter eos demul-

[1] T. noster; E. pater. [2] VB. suspiras. [3] E. scissitatus. [4] *al.* ut. [5–5] From Osbern. [6] E. effussione. [7] VB. defuturum. [8] From Osbern.

cens: 'Vidistis, ait, filii, vidistis, charissimi, quo me deus vocat, quo ineffabilis dei[1] misericordia inuitat. Semita itineris mei pre oculis ostensa est vobis, vt nullus vestrum de premio diffidat, qui vite mee diligens sectator extiterit. Sursum est quod amplector, sursum quo gradior. Estote ergo vite imitatores, si itineris mei cupitis esse sectatores. Nolite boni videri, sed esse. Hoc enim maximum inter homines malum est quod omnes cupiunt boni videri et esse nolunt; nulli volunt mali videri, et nolunt non esse mali. Pacem semper sectamini. Predico etiam vobis, Anglorum gentem dira ac diuturna mala ab exteris gentibus esse passuram, sed in fine dierum miserationem dei super illam stillaturam.' Et extensis ad celum manibus, inter verba orationis videt illos qui se ad celeste conuiuium inuitauerant beatos angelos assistentes, et celeste illi obsequium preparantes. Quorum veneranda presentia felix anima illius de habitaculo corporis egressa, ad contemplandam eterni regis claritatem cum illis profecta est, .xiiii. kal. iunii, et in ecclesia Saluatoris Cantuarie cum magno honore sepelitur. Post eius[2] enim obitum ita omnia in contrarium versa sunt, vt Dunstani mortem omnia deflere, nec eius absentiam se[3] ferre posse viderentur. A summa quippe pace fit commutatio ad intollerabile bellum, ab immensa leticia ad omnium rerum indigentiam. Denique aer ipse immutatus est, celum non exaudiuit tellurem, nec tellus ea que seminabantur in ea. Hostilis incursio fedam[4] vbique faciem dereliquit, dum eorum irruptione vrbes diruerentur, ecclesie spoliarentur, et sacerdotes domini de terra delerentur.——Vir quidam et mulier[5] longa cecitate percussi, iuxta sepulchrum sancti Dunstani vigiliis et orationibus insistentes, perfecte sanitati restitui meruerunt. Presbiter quidam, inter suos nobilis, paralisis morbo percussus, ad sepulchrum sancti Dunstani delatus, sensit quendam[6] manum per totum corpus suum ducentem et membra sua resolidantem. Sanatus enim grande conuiuium amicis suis parat; et dum conuiue pro eius salute gratias deo et beato Dunstano referrent, ille tumens ait: 'Et si Dunstanus non esset, sanatus fuissem[7].' Quo dicto statim pristina infirmitate correptus, et miserabiliter clamans, post paululum spiritum emisit. Iuuenis quidam a natiuitate mutus et claudus, mox vt tumbam sancti Dunstani tetigit, erectus[8] pedibus stetit, et soluta lingua excelsa voce clamare cepit: 'Gloria in excelsis deo, alleluya.' Et sic omnibus diebus vite sue non solum expedite, verum etiam diserte omnia loquebatur. Puella quedam a natiuitate ceca, ad tumbam sancti Dunstani a matre sua adducta, apertis oculis omnia clare videbat, et pre gaudio exiliens dixit: 'Mater mi, que sunt hec pulchra que video?' Cui illa: 'Videsne, inquit, chara mi?' Que dixit, 'Pulcher homo quidam iussit me hec pulchra videre.' Quidam enim[9]

[1] T. dei ineffabilis. [2] E. enim eius. [3] *al.* om. [4] T. fadam. [5] *al.* tres mulieres. [6] E. quandam. [7] T. fuisset. [8] T. erectus; E. erectis. [9] om. in T.

Teutonicus nomine Clemens, quem sacerdos[1] pro culpa voluptatis et contumacie in interitum carnis sathane tradiderat; septennio a demone possessus, de loco ad locum instabili ferebatur motu. Hic ad tumbam sancti Dunstani perlatus, cum ad nocturnas vigilias responsorium 'Videte miraculum' inciperetur, saltum in sublime dedit, et demonium cum sanguine euomuit. Cuidam seni[2] et claudo precepit Dunstanus in sompnis, sanitatis gratia tumbam suam visitare. Quod cum fecisset, et nihil salutis consecutus fuisset, desperatus ad sua redire cepit. Cui is qui dudum dormienti apparuerat, vultu seuerus, veste decorus occurrit, sciscitans[3] vnde veniret, vel quo pergendo tenderet. 'Recuperande, inquit, salutis gratia iussus ad sanctum dei Dunstanum perrexi; sed nihil proficiens, ad domum meam redire decreui.' 'Et ego sum, inquit, Dunstanus, omnium seruorum dei conseruus: necessariis quibusdam causis occupatus, non poteram his diebus requiem corporis mei visitare, nec presentiam meam filiis ibidem manentibus exhibere. Nam ecclesiam dei quidam aduersarius exheredare temptauit, sed (me tutore)[4] nihil efficere potuit. Nunc autem confecto negotio, ad locum requietionis mee vado. Vide ergo vt illa die te ibi inueniam, quatinus per te gratiam meam meis ciuibus ostendam.' Rediens ergo, et sanus effectus, palam cunctis que viderat et audierat enarrauit. Quodam enim tempore in nocturna visione visus est Dunstanus a fratribus de ecclesia exire. Quem cum exeuntem retinere vellent, 'Non possum, inquit, ibi manere, propter spurcitias malorum morum, et reorum in ecclesia sepultorum[2].' Nec multo post ecclesia Saluatoris igni combusta est, parietes ceciderunt, nec quicquam ex omnibus monasterii officinis incombustum remansit, preter dormitorium et refectorium et modicam claustri partem. Lamfrancus autem archiepiscopus, ecclesiam Sancti Saluatoris, quam prefatum incendium inutilem fecerat simul et vetustas, funditus destruere, et augustiorem construere cupiens; celebrato triduano ieiunio iussit corpora sanctorum, que in orientali parte ipsius ecclesie humata erant, in occidentalem partem, vbi beate Marie memoria[5] celebris habebatur, transferri. Interea duo milites archiepiscopi coram feretro beati Dunstani terre procumbunt[2], misericordiam et indulgentiam per merita eius sibi ab abbate Sancti Augustini de morte nepotis eius, quem nuper occiderant, dari postulantes. Denegat abbas, denegant et fratres defuncti qui astabant. Iungunt alii preces suas precibus militum, sed in vanum: Nec enim illos aut reuerentia sancti, aut supplicans multitudo flectere potuit ad miserendum. Pius autem Dunstanus, non sic auditu difficilis, surdam ab infantia mulierem ipsa hora se requirentem exaudiuit et ei coram omnibus auditum perfectum reddidit. Abbas autem in sua pertinatia rigidus,

[1] *al.* episcopus. [2] Cf. Osbern. [3] E. scissitans. [4] Osb. mei timore. [5] T. memoria Marie.

nocte sequenti cum suis nepotibus, coram se quendam reuerendi habitus sacerdotem irato vultu stare conspexit et quibusdam teterrimis hominibus, in medio camere, in qua iacebant, mire magnitudinis cacabum supposito igne succendentibus, precipere audiuit quatinus illos simul ligatos in candentem cacabum sine vlla miseratione comburendos precipitarent. Percunctantibus autem quare tam crudeli pene subiici deberent, respondetur: 'propterea quod vos, furoris igne succensi, mortem vestri germani noluistis perdonare propter amorem ac reuerentiam sancti Dunstani.' Hiis dictis, rapiuntur ad ignem: et illi, nimia anxietate constricti, miserandas voces emittebant, et se quamcitius possent ad requiem sancti venturos eumque super illa iniuria digna satisfactione honoraturos deuouent, si solummodo eos ab imminenti miseria sua gratia liberare dignaretur. Ad hec tetri ministri, nutu sacerdotis exterriti, cum suis ignibus disparuerunt. Mane autem abbas idem, Scotlandus nomine, ad sepulchrum sancti Dunstani cum suis veniens nepotibus, monachos ecclesie congregatos sibi precibus succurrere flebilis orat. Indulgetur reis militibus mors defuncti: qui homines pii patris Dunstani effecti, ad sua letantes redierunt. [1] Monachus quidam iuuenis ecclesie Saluatoris in missa Lamfranci archiepiscopi euangelium legebat: et cum dicta oratione dominica patenam ex more pontifici offerret, vidit coram se quosdam teterrimos et horribiles malignorum spirituum vultus. Ad quorum aspectum nimio pauore perterritus, Lamfrancum, inter manus sacra tenentem, vtrisque brachiis strictim [2] amplectitur, horrido clamore vociferans ac dicens: 'Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.' Post missam adunatis in capitulo fratribus, et iuuene illo adducto, Lamfrancus [3] habito prius sermone omnes pro fratre rogare monuit. Loris autem astrictus, iuuenis ad tumbam sancti Dunstani omnino reluctans pertrahitur; in Christum ac sanctum Dunstanum blasphemias iactans miserabili cruciatu torquebatur. Et cum quidam ad eum accederent, grauia peccata nondum confessa detegebat, et illos sibi in penis perpetuis socios fore futuros gaudens et hilaris pronunciauit. Confessi autem et absoluti cum se ei presentarent, illos ex transuerso intuens nec eos sicut prius recognoscens, vnde venerint, quo lauacro loti tam subitam purgationem meruerint, quidve contigerit quod suam societatem sic cito alterati amiserint, spumans et eiulans mirabatur. Dicebat quoque de quibusdam fratribus nephanda. Tunc nominauerunt quendam, asserentes quoniam de illo non haberet quid diceret. At ille affirmare cepit quod ad presentiam suam nunquam auderet accedere. Tunc frater ille Lamfranco puram fecit confessionem, et ingressus ante demoniacum stetit. At ille, in eum toruo respiciens oculo, ait cachinnans: 'Pro malo homine quomodo es [4] nunc rebullitus et candidatus? quis te sic rebulliuit et dealbauit?'

[1] Cf. Eadmer. [2] E. strictum. [3] E. Lamfranco. [4] E. est.

Et nichil plus dicere voluit. Vnde datur intelligi quia virtus confessionis et absolutionis aufert diabolo aut memoriam peccati, de quo pura facta est confessio, aut certe potestatem hominem accusandi. Hoc enim misericorditer Christus fecit, monachos ad correctiorem vitam erudiens, qui cessante disciplina in seculari conuersatione vltra quam debebant iacere non timebant. Cumque inter sanctos Dunstanum et Elphegum poneretur; demon, qui eum possidebat, in ventre eius hac et illac discurrendo vagari cepit, vt putares illum modo per os, modo per inferiores corporis partes fugam parare; et si quis manum super tumorem quem faciebat supponeret, statim in alium locum exiliebat. Quidam vero gallica lingua, quod sicut paruus catus saliret dixit. Iuuenis vero, qui linguam illam non nouit, subridens eadem lingua respondebat dicens: 'Non vt catulus, sed vt catellus.' Nec multo post meritis sancti Dunstani, demone fugato, liberatur, et sensus ei redditur.——[1] De translatione autem corporis sancti Dunstani de Cantuaria ad Glastoniam, sicut in monasterio Glastoniensi scriptum inueni hic inserens, opiniones varias peritioribus circa hoc discutiendas penitus reliqui. Anno domini .M.xii., regnante rege Edmondo cognomento Yrensyde[2], Dani Angliam intrantes, orientales partes Anglie et totius Cançie fines in suam redigebant potestatem: et incole multi a patria eliminati, multi crudelissima sunt morte perempti. Sic vsque Londonias, non gradui nec etati vel sexui parcentes, homicidiis, rapinis, incendiis, diuina eque vt[3] humana exterminabant; et expulso a sede propria Elphego archiepiscopo, predia deuastantur, possessiones diripiuntur; monachos Cantuarie trucidant, ecclesiam et omnia incendio consumunt. Contigit hisdem[4] temporibus, prefatum regem Edmondum Glastoniam aduenire: et ibidem aliquantulam trahens moram, abbati et fratribus tante captiuitatis[5] ex ordine retulit historiam, et Cantuariensem ecclesiam incensam, et habitatoribus et religione penitus viduatam. Quibus auditis, abbas cum tota congregatione valde contristatus; inter cetera eximii patris sui Dunstani virtutes precelsas recitabat, qui, dum viueret, amplis possessionibus, libertatibusque magnificis, et regularibus institutis Glastoniam mirifice insigniuit. Precibus enim vberrimis opem consiliumque regis implorant, quatinus reliquias gloriosi viri ad loca transferre possent religiosa, vbi quondam religionis lacte nutritus, ad tantas virtutes excreuerat, vt non solum gregem Glastonie, sed totius Anglie prouincias sua doctrina illustrare posset. Quibus auditis, rex eorum desideriis pio occurrens affectu, quod petierant celeri effectui mancipari decreuit. Brithredus igitur abbas, quatuor confratribus suis huius legationis officium iniunxit, vt assumptis sociorum auxiliis Cantuariam pro-

[1] Cf. Will. Malm. Antiq. Glast. (Gale III. p. 301), Joh. Glast. De reb. Glast. (ed. Hearne, p. 143). [2] T. Yrenside. [3] T. ut; E. et. [4] so T. E. [5] so WM.; JG. calamitatis.

perantes, ossa sancti Dunstani Glastonie transferrent. Idem enim monachi beato Dunstano in carne degenti, capelle sue complentes officium adherebant: qui etiam corpus eius, anima ad celos translata, sepulture tradiderunt; postea quoque cum successore suo Elphego archiepiscopo vsque ad eius martyrium commanebant. Dicebantur autem fratres illi: Sebrichtus, Ethelbrichtus, Bursius, Adelwordus. Cantuariam igitur aduenientes fratres, locum, sicut a rege didicerant, omni habitatore nudatum inueniunt. Aperientes ergo sepulchrum, ossa sancti Dunstani, tanto temporis processu carne resoluta, reperiunt. Anulum vero digito sancti, cum terre traderetur, impositum, quem iuuenili etate fecisse dicitur, recognoscunt. Glastoniam igitur, reliquias sancti Dunstani secum deferentes, cum gaudio redierunt. Facta est autem hec translatio anno domini supradicto, post interfectionem sancti Elphegi martyris anno secundo, et anno post dormitionem sancti Dunstani vicesimoquarto. Per cuius intercessiones et merita deus ibidem non cessat operari magnalia, mortuis vitam, infirmis sanitatem crebrius restituendo, brutis etiam plurimis in periculis subueniendo.

[MS. Tib. adds: *Narratio.*

[1] Abbas Macharius egipcius fratribus, ab eo sermonem petentibus, ait: 'Semel in heremo pergens, inueni stagnum aquarum, et insulam in medio eius; ueniebant quoque diuersa animalia heremi et bibebant ex eo. Inter que uidi duos homines nudos: et contremui, putans quia spiritus essent. Cumque uidissent me trepidantem, locuti sunt ad me, dicentes: "Noli timere: nos enim homines sumus, et de cenobio huc uenimus, et quadraginta annis hic deo seruiuimus." Interrogauerunt me et ipsi, dicentes: "Quomodo est mundus, et si ascendit aqua secundum tempus suum, si eciam habet inundus abundanciam suam?" Respondi eis: "Eciam." Et interrogaui eos quomodo possum fieri monachus. Dicunt michi: "Nisi quis renunciauerit omnia[2] que in mundo sunt, non potest fieri monachus." Quibus dixi: "Ego infirmus sum et non possum sicut uos." Responderunt: "Si non potes sicut nos, sede in cella tua et plange peccata tua."' [3] Senex quidam uidit in heremo hominem herbam pascentem sicut bestiam: et fugientem currendo sequens, exclamauit: 'Expecta me: quia propter deum sequor te.' Et conuersus ille: 'et ego, inquit, propter deum fugio a te.' Cum autem senex indumentum suum prohiciens sequeretur, alius expectauit eum, dicens: 'Quando proiecisti materiam mundi a te, et ego expectaui te.' 'Pater, inquit senex, dic michi uerbum quomodo saluus efficiar.' Et ille: 'Fuge homines, et tace: et saluus eris.' [4] Quidam senex pergens in heremo uidit bubalos uenientes, et quendam seruum dei uenientem cum eis nudum, de capillis cooperientem que inhonesta

[1] Cf. Vit. Patr. p. 1006. [2] VP. omnibus. [3] VP. p. 1008. [4] VP. 1009.

erant corporis sui. Qui uidens senem, estimabat eum spiritum esse, et stetit ad oracionem. Senex autem hoc perpendens, dixit: 'Serue dei, et ego homo sum: uide uestigia mea et contrecta me, quia caro et sanguis sum.' Et introducens senem in suam speluncam, dixit: 'Ego in cenobio fui, et exiens in heremum cellam edificaui, et quod de opere meo adquisiui, pauperibus errogaui: set aduersarius diabolus inuidens michi, eo quod festinabam labores meos deo offerre, in amorem illicitum cuiusdam uirginis sacre species deferentis michi temptauit me. Rursus inmisit ei ut alias species michi deferret. Vbi uero consuetudo facta est et fiducia maior, postremo tactu manuum, et uuis conuesci simul, oblectabamur. Concepimus demum dolorem et perfecimus iniquitatem. Et cum septem mensibus cum ea mansissem, cogitaui quia hodie aut cras aut post multos annos, morti addictus, eternum haberem supplicium. Si enim uxorem quis hominis uiolauerit, penis eternis legitime subiacebit: quantis tormentis dignus est qui Christi stuprauerit sponsam? Et sic occulte huc ueni, omnia relinquens illi mulieri. In iniciis ualde afflictus fui dolore iecoris, ita ut humi iacens prostratus ad dominum clamarem. Et cum in dolore ac defeccione essem, uir quidam michi astitit et tangendo sanauit me, dicens: "Ecce sanus factus es: serui domino Ihesu Christo sicut oportet." Et sanus effectus mansi hic usque nunc.' Senex quidam inuenit in heremo tugurium, et arborem palme, et uirum stantem, cuius capilli capitis, candidi per totum, pro indumento ipsius erant. Et cum senem uidisset, stetit ad oracionem: et expleto amen, et cognoscens illum hominem esse, quesiuit quomodo constarent que in mundo essent, et si adhuc persecuciones durarent. Senex uero dixit: 'Bene est mundo uestri gracia, qui in ueritate domino seruitis, et persecucio cessauit.' Tunc ille, cum lamentatione plorans, dixit: 'Ego episcopus eram et persecucione facta, multis michi illatis suppliciis, cum iam ferre non possem tormenta, sacrificaui. In meipsum deinde reuersus, agnoui iniquitatem meam: huc ueni, et quadraginta nouem annis mansi in confessione et obsecracione ad deum, si forte dimittatur michi peccatum meum. Victum prestitit michi dominus ex hac palma: et in hoc anno consolacionem indulgencie accepi.' Et currens exiit foras et diu in oracione stetit: et facta est facies eius sicut ignis (orig. nix), et extendens manus pedesque finem uite fecit[1].]

¶ De sancta Eanswida virgine et abbatissa[2].

Ethelbertus rex Cancie, per sanctum Augustinum episcopum ad fidem conuersus, genuit Edbaldum et Ethelburgam virginem, quam pater suus Ethelbertus dedit Edwino regi Northanhumbrorum

[1] Coll.: (Deus qui) beatum Dunstanum pontificem (tuum ad regna) transtulisti celestia: da(nobis per tempora)lia que agimus solempnia (ad gaudia) transire perhennia. Qui (cf. Br. Sar.). [2] Ed. in Act. SS. Boll. Aug. VI. p. 685.

in vxorem, sicut inferius in vita eiusdem sancti regis clarius patet. Edbaldus vero ex Emma, regis Francorum filia, genuit Ermenredum et Ercombertum, et filiam Eanswidam. Que ab infantia pompis secularibus renuncians, deo seruire studuit, preciosa queque mundi calcauit et ad vitam regni celestis, tota virtute sanctam amplexata doctrinam, iugi desiderio suspirauit, et sanctimonialis vite regulam subire deliberauit. Ad cuius obseruantie oportunitatem com[m]odum elegit locum a vulgi frequentatione remotum, Folkstan nominatum, vbi et pater eius Edbaldus in honore beati Petri apostoli ecclesiam construxit. Ibi ergo ex parte maris, quo remotior dicitur esse ab ipsis ruricolis[1], huiusmodi competentem fundauit ecclesiam, cum officinis sibi suisque comitibus, professioni eius necessariis; a pleno tamen maris gurgite septem iugerum latitudine, id est viginti octo perticarum[2] distantem. Que hodie nusquam apparet: terra namque a mari paulatim consumpta, post longum seculum corruit, et ripa maris cimiterium hausit. In qua castimoniam virginalem sub regulari habitu ducens, die nocteque dei famulatui dedita, ad beatum finem peruenire meruit, pridie kal. septembris. Cuius reliquie, ruina ipsius ecclesie imminente, in vicinam ecclesiam beati Petri translate sunt. Cum enim ad annos nuptiarum peruenisset beata virgo Eanswida, pater eius iugi ammonitione, crebris precibus ad nuptias virginem inuitauit. Cui beata virgo, spiritu sancto inspirata, immobili mentis deuotione in hec verba respondit: 'Genitor charissime, si dilectionis constantiam interminabilem, fructum nuptiarum perpetuum, sponsum immortalem, letitiam sobolis infinitam virginitati mee properare[3] sufficitis, consilio vestro gratulanter[4] adquiescam. Sinautem amicitiam odiis immixtam, nuptias steriles, fructum in illis transitorium, maritum mortalem, lugubrem filiorum interitum, et in omnibus virginitatis corruptionem studetis[5] apponere, potiori adherere etiam patris consilium intimabit, nisi patrem velit exuere. Maria namque optimam partem elegit, que non auferetur ab ea. Cum igitur in humanis iura mortis vniuersa possideant, sponsi celestis et immortalis amplexus sitio[6]: illi mee virginitatis florem reseruo, quem cum amauero casta sum, cum tetigero munda sum, cum accepero virgo sum. Ad huius sponsi talis obsequium oratorium michi construi deposco, pater.' Motus igitur virginis precibus, locum orationis sibi pater suus Edbaldus construere cepit. Quod cum construeretur, rex Northanhumbrorum prosapia nobilis, beatam virginem in coniugem adoptauit. Pater vero puelle filiam suam blandiciis conuenit et tam illustris mariti consortium extollit. Contigit tunc ad opus oratorii inter ceteras trabem adductam, reliquis trium pedum longitudine minorem, que[7] sui breuitate operi inutilis habebatur. Adducto autem rege Northanhumbrorum multis comitantibus, talibus

[1] E. ruriculis. [2] E. particarum. [3] om. in T. [4] r. gratanter. [5] r. audetis. [6] E. scitio. [7] T. E. qui.

patrem suum affatur verbis: 'Regis huius nobilitas me Christi ancillam comitem sibi suspirat, coniugem querit[1]. O quam stulta commutatio, quam detestanda stulticia, quam intollerabile dampnum, si pro celestibus terrena, pro eternis transitoria suscipiam! Hunc tamen licet transitorium, licet terrenum, coniugem accipiam, si in dei sui potestate hoc lignum, quantum opus est, elongare orando sufficiat. Sinautem, intactam me relinquat.' Rex autem conditioni congratulans, leuiter in dei sui potestate hoc patrare sperauit, sed nequaquam vllus deorum suorum hoc facere, licet plurimum inuocatus, valuit. Accessit enim et capite ligni eleuato preces coram diis suis prolixius in vanum effudit, et omnibus intuentibus verecundus abscessit[2]. Virgo igitur sancta mente congaudens, celesti manifestatione ab illicito coniugio se liberatam exclamauit. Et accedens ad lignum, facta oratione, pars eius opposita se sursum eleuans in tantum producitur, vt ceteris equalis aut maior longitudine videretur; et que prius ceteris nequaquam adaptari poterat, tunc aptior operi habebatur. Oratorium enim suum rupibus suspensum, mari supereminens, aque dulcis suffragio caruit. Et cum de longinquo ministrorum labore aqua deferretur, ministrantium miserata labores liquorisque penuriam, perrexit ad fontem, per spacium miliarii vnius aut eo amplius, in villa Swectoñ nomine, baculo precedente eius ductum quasi viue vocis iussione ab infimis ad summa, per rupes et saxorum vertigines, ad oratorium suum perduxit, et hominibus et iumentis poculi largitatem dare abundanter non cessauit. Sicque precibus virginis sancte aqua contra sui naturam ascendit, et, quod vehementius est mirandum, per aquam alienam riuus transiens prorsus quasi intacta et immixta perdurare ceruitur. Mira res: Virginis precibus, quam creator suus iusserat a mundi principio descendere aqua[3] ancillam sequitur etiam contra[4] naturam, dominum oblita etiam in natura. Ancilla domini iussit vt sequeretur, et hec audiuit secuta iubentem. Contigit enim agros suos multiplici auium genere et fructus eorum absumi, et sic labores hominum denudari. Inter ceteras vero aues, que gante vocantur plurimum agris nocere presumebant. Virgo autem Christi aues iussit congregari, et in nomine domini in domo quadam includi. Et ecce aues, que volare poterant per naturam, iussu virginis manus hominum quasi domestice sequuntur. Sub illius vero noctis custodia, noue carnis gaudentes edulio, tres sibi ministri parare non metuebant. Mane vero pietatis commota visceribus famula Christi ad locum vbi incluse erant processit, et omnibus euolandi libertatem exhibuit. Que statim a carcere egresse, inauditum planctum circa domum volitantes ediderunt, alas reuerberant, questus ingeminant, et neglecto recessu pro modo querentium musitant[5], ac si aliquid amisissent. Miratur dei famula queri-

[1] E. queritur. [2] E. abcessit. [3] T. E. aqua descendere. [4] T. extra. [5] E. inusitant.

moniam, miratur et moram. Causam a ministris inquirit, et omnes vnanimiter se excusant: Iussu tandem virginis sancte, factum confitentur licet inuiti. Iubet igitur ossa colligi, et in eius presentiam collecta deferri. Allatis itaque ossibus, cum preces deuotas ad dominum fudisset, quot volucrum ossa collegerant, tot repente volatilia prodierunt, vt numerus deficientium in nullo sentiret detrimentum. Auibus in hunc modum reparatis, hoc illis adiunxit interdictum, ne territorio suo insiderent ineternum. Et factum est ita. Hec enim virgo sancta suis meritis mulierem cecitate percussam illuminauit, demoniacum sensui reddidit, et multos alios a diuersis morbis salute recepta letari fecit. Erant enim quatuor fratres, rebus mundi abundantes, qui decimas in contemptu ducebant nec eas dare volebant. Elapsis in tali errore annis multis, dixerunt tres fratres ad quartum: 'Frater, si dudum deo iniuriantes oberrauimus, resipiscere tempus est, vt quod maligna deliquit presumptio, defleat penitentia, corrigat satisfactio. Accedamus ad corpus sancte Eanswide, et frugum nostrarum decimas deo et sancte virgini offeramus.' Et cum ille non acquiesceret, ecce inimicus in eum ingressus, eum insanire et huc illucque discurrere et discerpere seipsum fecit. Qui a fratribus vinculis astrictus ante altare sancte virginis adducitur, et sanitate recepta decimas deo et sancte virgini deinceps subtrahere non presumpsit. Vir quidam continuis pressus doloribus carnis et tabescens, nulla tamen in carne vel carnis superficie[1] lesionis vestigia apparebant. Huic astitit mulier speciosa nimis, dicens: 'Vir bone, cur animam tuam tantis doloribus affligis? cur doloribus dolores accumulas? Perge apud Folkstañ ad ecclesiam virginis Eanswide, cuius precibus noueris te pristine saluti restituendum.' Quo facto, virgo quedam venerabilis sibi apparens, primo doloris loca lauit, post lintheo tersit, et carnem prorsus a dolore purgauit.

¶ *Narratio*[2].

Circa annum domini sexcentesimum septuagesimum octauum, conserto[3] graui prelio inter reges Merciorum et Northanhumbrorum Ethelredum et Egfridum[4], miles quidam nomine Ymma, inter cadauera occisorum similis mortuo iacens, recepto spiritu reuixit, et vulnera vt potuit alligauit. Inuentus autem ab inimicis et captus, ad quendam comitem regis Ethelredi adducitur, et interrogatus quis esset, rusticum et pauperem se esse fatetur. Quotiens enim vinculis ferreis ligatus erat, totiens vincula soluta reperta erant. Habebat enim germanum fratrem cui nomen erat Tunna, abbatem cenobii in ciuitate que hactenus ab eius nomine Tunnacester[5] vocabatur, qui eum mortuum credens, missas pro ipso crebro celebrabat. Quarum

[1] E. superfisie. [2] Ex Beda IV. 22. [3] E. consorto. [4] T. egfrigum. [5] E. tumacester.

celebratione factum est vt nullus eum vincire[1] posset quin continuo solueretur. Interrogatus a comite quare ligari non posset, ait: 'Habeo, inquit, fratrem in prouincia mea, et scio quia ille me interfectum putans, pro me missas crebras facit, et si nunc in alia vita essem, ibi anima mea per intercessiones eius a penis solueretur.' Requisitus a comite intentius vnde esset, promisit se nichil ei mali facturum, si simpliciter sibi quis fuisset proderet. Quod dum ille faceret, militem se regis fuisse manifestans, respondit: 'Et ego, inquit comes, per singula tua responsa cognoueram quia rusticus non eras, et nunc dignus es morte, quia omnes fratres et cognati mei in illa sunt pugna occisi, nec te tamen occidam, ne fidem mei promissi preuaricem.' Vendidit ergo eum Londoniis cuidam Freso; sed nec ab illo, nec[2], cum illuc duceretur, vllatenus ligari potuit, cum alia atque alia vinculorum genera hostes imponerent: Tertia vero hora, quando misse fieri solebant, vincula eius soluta erant. Precium demum redemptionis sue persoluens ad fratrem rediit, et cuncta que sibi euenerant narrauit. Multi enim hoc audientes, accensi sunt in fide ac deuotione pietatis ad orandum, vel ad elemosinas faciendas, vel ad offerendas deo victimas sacre oblationis, pro suorum ereptione qui de hoc seculo migrauerant[3].

¶ De sancto Eata episcopo et confessore[4].

ANno ab incarnatione domini sexcentesimo tricesimotertio, interfecto rege[5] Edwino, rege Northanhumbrorum nobilissimo, suscepit pro illo regnum Berniciorum filius Ethelfridi nomine Eansfridus[6]. Siquidem tempore toto quo regnauit Edwinus, filii prefati regis Ethelfridi qui ante illum regnauerat, cum magna nobilium iuuentute apud Scotos siue Pictos exulabant, vbi in fide instructi, baptizati sunt. Mortuo enim rege Edwino, regressus ab exilio Eansfridus[6] et Berniciorum adepto regno[7], ad idolatriam, relicta quam susceperat fide, se conuertit. Vnde iusto dei iudicio a Cedwalla rege Britonum in breui peremptus[8] est. Quo mortuo, successit Oswaldus frater eius, qui regnum Deirorum et Berniciorum suo dominio subiugauit. Qui statim Aidanum, venerabilem epi-

[1] T. vincere. [2] *al.* om.

[3] Collect in T.:

Virginale collegium, ecclesia fidelium, conuocetur in gaudium, alleluia; Consonet plebs angelica: flos Eanswida adquisiuit agnum sponsum, cum quo uiuit alleluia: Aue nostrum, aue pium, dulce dignum solatium, pro seruis tuis ora dominum alleluia. V. Diffusa est.

Deus qui beatam uirginem Eanswidam ecclesie tue honorabilem exhibuisti, et preciosam supernis ciuibus reddidisti; ipsius meritis et precibus sic nos facias tibi in hac uita placere, ut in futura partem mereamur habere, per. (Cf. Boll. p. 685.)

[4] Ed. in Act. SS. Boll. Oct. XI. p. 927 (from a MS. Rub. Vallis). Abridged from the Vita ed. Surtees Soc., Biogr. Misc. p. 121. [5] om. in Vit. [6] T. Vit. Eanfridus. [7] Boll. adeptus regnum. [8] Boll. interemptus.

scopum, ad conuertendum populum sibi subiectum acciuit, sedem episcopalem in lindisfarnensi insula eidem statuit, et ecclesias ac monasteria per loca edificare curauit. Idem vero sanctus antistes Aidanus duodecim pueros de natione Anglorum in Christo erudiendos suscepit. Ex quibus extitit Eata, puer bone indolis ac mansueti animi valde. Doctoris enim sui monitis et[1] exemplis sedulus auditor, menteque totus inherens, omni[2] morum honestate conspicuus enituit. Acceptus itaque deo et hominibus, et monachus factus, monasticam vitam in vigiliis, ieiuniis et ceteris actibus bonis die et nocte exequi operam dedit. Erat namque vir patientie virtute precipuus, castitate nitidus, affabilis et iocundus omnibus, et, vt venerabilis Beda[3] de eo testatur, pre omnibus hominibus mansuetudinis et simplicitatis gratia decoratus. Effectus tandem abbas mailrosensis, id est Meuros, multo maioris humilitatis et charitatis exempla quam antea suis fratribus exhibens, non quasi magistrum, sed [vt] pium patrem omnes confratres sui eum diligebant. Potentibus et diuitibus huius seculi in tantum veneratus[4], vt ipsi etiam reges illum vt patrem colerent, terras et possessiones ad construenda monasteria deuotis animis largirentur. Pius autem pater ecclesias et monasteria diligenti studio oportunis locis construxit, discipulos, sancte conuersationis studiis operam dantes, in ipsis aggregare curauit. Inter quos Boisilus, mailrosensis cenobii prepositus, et Cuthbertus postea lindisfarnensis episcopus, viri vtique mire sanctitatis nitore lucentes et spiritu prophetico mirifice pollentes erant. Post conflictum vero, in monasterio Hilde abbatisse de obseruatione pasche habitum, Colmannus episcopus, genere Scotus, impetrauit a rege Oswi vt abbas venerabilis Eata lindisfarnensi ecclesie abbatis iure preesset. Multum namque sanctum Eatam Scoti diligebant, eo quod vnus de duodecim pueris Aidani episcopi esset. Suscipiens Eata curam lindisfarnensis ecclesie, beatum Cuthbertum, quem prepositum mailrosensem post obitum Boisili fecerat, adducens secum in cenobio lindisfarnensi prepositum ordinauit. Orta tandem inter regem Egfridum et sanctum Wilfridum episcopum dissentione, illo ab episcopatu expulso[5], Bosa in regno Deirorum apud Eboracum, et Eata abbas in prouincia Berniciorum apud hagustaldensem—id est Extoldesham, vbi modo sunt canonici regulares,—seu apud lindisfarnensem ecclesiam, id est Hely eland[6], episcopi substituti sunt. Consecrati sunt Eboraco a Theodoro, archiepiscopo dorobernensi. Post tres annos eiectionis sancti Wilfridi Trunwinus ordinatur episcopus in prouincia Pictorum, Anglorum imperio tunc subiecta, et Tunbertus ad hagustaldensem ecclesiam, remanente Eata ad lindisfarnensem. Sed post triennium, pro culpa cuiusdam inobedientie, depositus est Tunbertus, et loco eius sanctus Cuthbertus est electus. Sed quoniam plus

[1] om. in T. [2] E. omnium. [3] H. E. III. 27. [4] Boll. venerabilis. Vit. adds exstitit. [5] Boll. pulso. [6] Boll. holy land.

lindisfarnensem quam haugustaldensem dilexit ecclesiam, Eata ad hagustaldensem, in qua primo ordinatus fuerat, regresso, Cuthbertus lindisfarnensi ecclesie preficitur et episcopus consecratur. Eata cum magno vniuersorum gaudio suscipitur, exultantibus omnibus et deo gratias agentibus, quod pastorem suum dilectissimum, quem tristes perdiderant, dei prouidente gratia iterum recipere meruissent. Creber erat in orationibus, oportunus et importunus in exhortationibus, elemosinarum operibus intentus, disciplinis ecclesiasticis deditus, et quecunque per spiritum sanctum agenda cognouit, sedulus ac deuotus administrare curauit. Cumque pius dominus [pios][1] labores eius eterna mercede remunerare decreuisset, tactus est morbo interaneorum acerrimo, quem medici dissinteriam vocant. Quo per dies ingrauescente, velut aurum per ignem examinatus, decocta omni peccatorum rubigine, diem clausit extremum, et regni celestis ianuam perpetuo victurus intrauit. Sepultus est autem iuxta sacrarium ecclesie prefate hagustaldensis ad plagam meridianam, et parua capella lapidea supra tumulum eius constructa est. De quo loco incertum habetur a quo translatus sit ac intra ecclesiam in scrinio condigno honore collocatus. Verisimile attamen videtur, illum translatum fuisse ab Alfredo presbitero dunelmensis ecclesie, qui venerabiles eius successores Accam et Alkmundum de terra leuauit ac intra ecclesiam in feretris honorifice collocauit. Anno domini millesimo centesimo tertiodecimo, cum Thomas eboracensis archiepiscopus ad hagustaldensem ecclesiam venisset et reliquias sancti Eate ad sedem suam secum transferre, canonicorum eboracensis ecclesie ductus consilio, meditaretur; eiusdem ecclesie fratres tristes effecti, sanctum Eatam intentis precibus exorabant ne locum quem viuens excoluit et dilexit suaque sepultura honorauit, sua presentia viduaret ac desereret. Eadem nocte, qua in crastino[2] sanctas reliquias asportare decreuisset[3], intempeste noctis silentio, archiepiscopo sompno depresso apparuit quidam veneranda specie habituque pontificali, virgam pastoralem in manu gerens, et in eum terribiliter aspiciens sic ait: 'Quid est quod facere disponis? Venisti me de loco quietis mee ad alienam ecclesiam transferre: quod tibi a domino iussum non est. Dico tibi quia penas presumptionis tue lues.' Et eleuans baculum quem manu gerebat, percussit eum bis in humero; et vehementer comminans disparuit. Expergefactus[4] archiepiscopus, et pre nimio timore exclamans, omnes clericos, suis clamoribus turbatos[5], excitauit, rem gestam retulit, et fratres illius ecclesie pro sua presumptione deum exorare suppliciter implorauit. Asseruit enim voto se obligans, quod illam ecclesiam nullo suorum patronorum amplius spoliare presumeret. Sicque per tres dies infirmitate depressus, demum conualuit, et infecto negotio ad suam ecclesiam rediit.

[1] so Vit. [2] Vit. qua transacta. [3] Boll. decreuerat. [4] E. Expergefactus. [5] Vit. turbatis.

¶ De sancta Ebba virgine et abbatissa[1].

SAncta virgo Ebba ex regali progenie orta, soror regis Oswi Northanhumbrorum, et Egfridi regis amita extitit. Quorum temporibus velut mater regni et decus tante nobilitatis enituit. Tradunt enim historie, Ethelfridum, filium Ethelrici, filii Yde regis Berniciorum, ex Acca filia Elle regis Deirorum septem suscitasse filios et vnam filiam, scilicet sanctam Ebbam abbatissam. Alii vero et verius, sicut superius in vita sancti Oswaldi habetur, asserunt Eansfridum[2] et Oswaldum ex Acca regina progenitos, Oswi vero et ceteros ex concubinis fore procreatos. In diebus illis summa nobilium ingenuitas habebatur in qua Christi seruitus probaretur; nec aliquam celsitudinis gloriam se credebant attigisse, quos humilitatem dominice crucis non constitit induisse. Vtraque tunc domini familia, virorum scilicet sacre multitudinis conuentus, et innumerabilis virginum chorus, sparsim per Angliam militabant, et in vno loco sub vnius patris siue matris regimine, diuersis diuisi monasteriis degentes, contra potestates tenebrarum gladio spiritus accincti prelia castitatis exercebant. Horum beata virgo Ebba indefessis gressibus sequens vestigia, regnum mundi et omnem ornatum seculi cum flore iuuentutis contempsit, propter amorem filii dei quem mundo corde dilexit, et a sancto Finano, lindisfarnensi episcopo, sancte conuersationis velamen accepit. Dominicam seruitutem nobilitati pretulit, spiritualem paupertatem diuiciis, honoribus spontaneam abiectionem. Claris siquidem orta[3] natalibus, mundum fide, et formam[4] moribus, et sexum virtutibus vicit. Petebatur autem a quodam Scotorum tiranno, rege Eadano, in vxorem. Quo demum ob sui contemptum raptum meditante, et amore simul et violentia eam persequente, traditur ad montem Coludi, id est Coldingham, confugisse; et ad preces eius a meridie in altum mare se erigens, subiecte vallis alueum transcurrens, hosti triduo continuis fluctibus obstitisse, et cooperante domino munitionis presidium virgini prestitisse. Habet enim mons ille fontes duos ad sue solitudinis et heremitice conuersationis solatium: Vnus enim, ad radices eius, latice perpetuo madet, alter in cacumine eius ad calores estiuos quandoque arescit. Horum haustu salubri, meritis sancte Ebbe, multi debiles et infirmi pristinam sanitatem consecuti sunt: Ex his enim beata virgo Ebba et sue congregationis ciues potare consueuerunt. In huius vastitate deserti vtrum spiritu sancto preuenta religionis cultum prima instituerit, an ab antecessorum studiis institutum inuenerit, incertum est. Nichil autem verius quam quod ibi sobrie, iuste et pie conuersata sit, et beatum celo spiritum, relicta terre corporis sancti[5] gleba, intulerit. Aliud

[1] Ed. in A. SS. Aug. V. 196. Abr. from the Vita by Reginald in MS. Fairfax 6; cf. Brev. Aberd. [2] T. eanfridum. [3] T. exorta. [4] BA. forma et. [5] E. sancti corporis.

autem monasterium feminarum ex dono fratris sui Oswi iuxta ripam Dorwentionis fluminis construxit, eique ex nomine suo Ebbecestre, id est 'Castrum Ebbe' vocabulum dedit. Quod quale quantumque in se olim fuerit dum staret, ex ruinis suis manifeste nunc docet. Mutato namque, vt assolet, statu temporum, interfectis habitatoribus suis a nephandis principibus Ynguar et Hubba, subuersum est, et in plurimam nemorum vastitatem et animalium pascua, sicut hodie videtur, commutatum. In Coludi enim monasterio virorum et virginum congregationi prefuit, et contigua vtrique habebant ibidem habitacula; qui diuino conducti federe, cum summa anime et spiritus iocunditate sub ea gaudebant viuere, que se, admirabili discretionis gratia, et puellis matrem exhortationis instantia, et viris patrem animi constantia exhibuit. Huius enim sancte Ebbe virgo illa nobilis Etheldreda olim[1] discipula, nunc Heliensium gloria, tante magistre rudimentis se subdidit. Beatus quoque pater Cuthbertus, licet consortia mulierum velut pestem quandam ab infantia vitauerit, ad huius colloquia venire et ad habitantium informationem aliquot dies manere consueuit. Tandem vero, instigante totius mali incentore, habitacula que ad orationum, lectionum et alia spiritualis vite exercitia fuerant facta, in commessationum[2], confabulationum, et aliarum illecebrarum mutata sunt cubilia. Virginum species viros allexit, et inquieta virorum cupido virgines attraxit, et quasi stelle de celo cadentes in ceno voluptatum inuoluti sunt. Hec autem offensionum dei Ebbam sanctam quasi omnino latebat iniuria. Anno autem ab incarnatione domini sexcentesimo octuagesimo monasterium virginum quod Coludi Vrbem cognominant, id est Coldingham, per culpam incurie flammis absumptum est. Quod tamen a malitia inhabitantium in eo, et precipue illorum qui maiores esse videbantur, contigisse, omnes qui nouere facillime potuerunt aduertere. Non defuit tamen puniendis admonitio diuine pietatis, qua correcti per ieiunia et fletus et preces iram a se instar Niniuitarum iusti iudicis auertissent. Erat enim in eodem monasterio vir eximie sanctitatis nomine Adamnanus, genere Scotus, qui in adolescentia sceleris aliquid commiserat, quod, si sibi reconciliatio sacerdotis, et penitentie non subueniret remedium, eternis cruciatibus grauius a deo nouit puniendum. Quendam ergo magne religionis presbiterum consuluit, et scelus suum cum gemitu ostendens, dixit: 'Adolescentior, inquiens, sum, vegetus corpore: quicquid michi imposueris, libenter feram, dummodo in die domini saluus fiam: si totam noctem stando precibus continuare, si integram septimanam abstinendo iubeas pertransire.' Cui ille: 'Multum est, sed biduanum aut triduanum satis est obseruare ieiunium. Hoc facito donec redeam: et quid deinceps agere debeas tunc plenius ostendam.' Abiit igitur sacerdos in Hi-

[1] T. E. olim fuit.

[2] E. commessationem.

berniam vnde originem duxit: et eodem anno humanis rebus excessit. Quo comperto, Adamnanus, quoad uixit, die dominica et quinta feria solum cibum sumpsit; hoc insuper ex propria voluntate adiiciens, quod noctes integras obsecrationibus domino cum multa deuotione sepe vigilando transegit. Et quod causa diuini timoris semel ob reatum ceperat, iam diuini amoris causa delectatus in posterum semper agebat; et quod ex necessitate emendande prauitatis euenerat, in voluntarie consuetudinis vsum conuertebat[1]. Hic tandem monasterii edificia sublimiter erecta considerans, in lachrymas resolutus, tristiciam cordis vultu indice demonstrabat. Quod intuens comes, quare fleret inquisiuit. Et ille: 'Cuncta, inquit, hec que cernis edificia, in proximo est vt ignis absumens in cinerem conuertat.' Quod cum frater ille sancte Ebbe retulisset, aduocato Adamnano[2], vnde hec nosset inquirebat. Qui ait: 'Nuper nocturnis vigiliis et psalmis occupatus, astitit michi quidam vultus incogniti, precipiens ne timerem, et quasi familiari me voce alloquens dixit: "Bene facis, inquit, qui tempore nocturne quietis non sompno indulgere, sed vigiliis et orationibus maluisti insistere." Et ego: "Noui, inquam, multum michi esse necessarium vigiliis salutaribus insistere et pro meis erratibus sedulo dominum deprecari." "Verum, inquit ille, dicis, quia tibi et multis opus est peccata sua bonis operibus redimere, et cum cessatum est a laboribus rerum temporalium, tunc pro appetitu eternorum liberius laborare. Hoc tamen paucissimi facere curant. Siquidem modo totum hoc monasterium ex ordine perlustrans, singulorum casas ac lectos inspexi: et neminem ex omnibus, preter te, erga sanitatem anime sue occupatum repperi, sed omnes prorsus viri et femine aut sompno torpent inerti, aut ad peccata vigilant. Nam et domuncule que ad orandum vel legendum facte erant, nunc in commessationum, potationum, fabulationum et ceterarum sunt illecebrarum cubilia conuerse. Vnde habitatoribus loci huius, et loco, grauis de celo vindicta flammis seuientibus preparata est."' Cui abbatissa ait: 'Et quare non citius hoc michi reuelare voluisti?' Et ille: 'Timui propter reuerentiam tuam, ne forte nimium turbareris; et tamen hanc consolationem habes quod in diebus tuis hec plaga a deo superuenire permissa non est.' Qua diuulgata visione, aliquantulum loci incole paucis diebus timere, et seipsos intermissis facinoribus castigare ceperunt. Ecce enim propter vnius meritum vniuersitatis protelatur exicium. Magnum nimirum illius sancte matris fuit coram deo meritum, ad cuius consolationem de loci sui desolatione per[3] seruum suum dominus dignatus est edocere! Translata demum ad celos virgine sancta, ad pristinas sordes reuersos prefate vltionis clades inuoluit. Hec ideo in hoc loco inserere decreui, vt lectorem operum domini ad-

[1] E. couertebat. [2] E. adamnato. [3] om. per.

monerem, quam terribilis est in consiliis super filios hominum: ne forte nos tempore aliquo carnis illecebris seruientes, minusque dei iudicium formidantes, repentina eius ira corripiat, et vel temporalibus dampnis iuste seuiens affligat, vel ad perpetuam perditionem districtius examinans tollat. Conuersus est exinde in heremi solitudinem locus ille, et qui remanserant corde soluti, per loca diuersa sunt metu compellente dispersi. Et quod eis contigit ad ruinam, multis ad castigationem profuit et medelam. Liquet itaque quam vitanda sit bonarum etiam cohabitatio mulierum. Perpendite quanta seruis dei prelia malignus spiritus earum familiaritate intulerit, quot vrbes incenderit, quot monasteria subuerterit, quot demum corda sublimia et ad celum per contemplationem erecta, earum solo conspectu ad iniquitatis profundum inclinauerit. Beatus itaque Cuthbertus, in insula farnensi tunc degens, intellecta confusione in domo domini per feminas facta, creditur, etsi non legitur, celebre condidisse decretum lege perpetua seruis suis obseruandum, quo non solum eis, sui corporis presentia, consortia feminarum inhibuit, verum etiam introitus earum et accessus et aspectus abscidit. Sancta tandem virgo Ebba, virtutibus et operibus bonis plena, ante memoratum patrem sanctum Cuthbertum quatuor annis migrauit ad dominum, octauo kal. septembris, anno domini sexcentesimo octuagesimotertio; et in monasterio suo cum magno honore corpus eius terre commendatur. In Vrbe enim Coludi a pastoribus post multa temporum curricula sepulchrum eius repertum est. Quod cum tangentes aperire temptarent, repentina cecitate percussi et insanis motibus diutius agitati sunt. Loci igitur incole illud in ecclesiam sancte Marie tulerunt, et ad meridianam altaris partem reuerenter deposuerunt. Erat autem sepulchrum illud ligneum; quo a parte pedum per quendam fratrem confracto, immissa manu lintheum et ossa tangens, subito membrorum dolore correptus, infra paucos dies ad extrema deducitur. Quo fratres agnito, lapide illud vndique concluserunt, ne in futurum similia presumens indignationem sancte virginis et iram subire contingeret. Apparuit autem beata virgo cuidam fratri, precipiens vt sine timore ossa sua de tumulo leuarent et in loco nouiter constructo cum omni honore transferrent. Confracto itaque sepulchro, ossa maxima ex parte in cineres redacta colligentes, in loco quo virgo sancta precepit honorifice collocarunt. Quedam iuuencula fantastica demonum vexatione vnius oculi visum, auris vnius auditum, lingue penitus quindecim diebus perdidit officium. Hec in oratorio sancte virginis pre tedio dormiens, columbam niueam super altare descendere et stare vidit. Euigilans autem, perfecte sanatam se sensit. Cum quedam mulier cecitate percussa ad oratorium virginis adducta fuisset, apparuit ei in sompnis virgo quedam albis vestibus induta, dicens: 'Graues ex cecitate molestias vsque nunc perpessa es; sed ad fontem meum descendens, lauari ne

differas, vt saneris.' Quo facto, sanata cum gaudio recessit. Osse cuiusdam auce in guttur iuuenis infixo, et collo in tumorem verso, cum lotus de fonte virginis in oratorio preces fudisset, subito sanus effectus, quo os illud deuenisset penitus ignorabat. Cuidam contracto virgo sancta apparens in sompnis membra debilia manibus suis tam fortiter attrectauit ac si membrum aliquod auelleret. Vnde pro nimio dolore clamans et euigilans, sanatum se inuenit. Quandam[1] mulierem mutam et colli inflatione vexatam, virgo sancta apparens digitos suos immisit in os eius et tangens linguam eius, sanauit. Alteri surdo et muto auditum et loquelam reddidit, mulierem a demone vexatam liberauit, et alteram cecitate percussam lumen celi videre fecit. Venerunt ad fontem Coludi mulieres quedam, [que] sicut e diuerso loco, sic erant et merito. Aliis quidem aquam in fonte non reperientibus, cetere vasa sua implere meruerunt. Et cum relique non credentes cum indignatione aquam ostendi peterent, inclinatis vasis vacua inuenta sunt. Et cum domi venissent, omnia vasa sua aqua repleta viderunt. Cuidam muto loquelam, et mulieri cece lumen oculorum dedit; idropicam in specie columbe apparens et crebro alarum verbere ventrem perlustrans sanauit; alteram idropicam valitudini restituit; claudum erexit, et tres cecos illuminauit. Puella muta et contracta ad beatam Margaretam reginam delata, gressum recepit. Cui beata regina apparens precepit vt ad sanctam Ebbam pergens loquelam reciperet. Quo cum venisset, beata Ebba sibi apparens, blanda manu oculos eius et faciem palpans, atque per labia trahens, ait: 'Surge, quia loquelam recepisti.' Et sanata surgens benedixit deum. Iuuenis quidam multis annis mutus et mirabiliter inflatus, ad tumbam sancte Margarete regine de ventris inflatione medelam recepit, et ad oratorium sancte Ebbe venienti, beata virgo nimis speciosa ei apparens, digitum suum in os eius posuit et discessit. Euigilans ille cum sanatum se vidisset, apparuit ei iterum sancta Ebba, precipiens vt beatum Thomam martyrem peregrinando[2] festinus adiret.——Est autem mons Coludi, siue monasterium Coludi antiquitus famosum, locus quidam in Scotia, a Berewico versus boriam sex miliaribus distans, supra mare situs; ab incolis temporibus nostris Coldingham vocatur, et a monachis dunelmensis ecclesie inhabitatur.

[MS. Tib. adds[3]:

Anno domini octingentesimo septuagesimo applicuerunt in Scotia innumeri Dani, (quorum) duces fuerunt Hynguar et Hubba, dire (peruersi)tatis homines et fortitudinis inaudite; (qui) totius fines Anglie in exterminium a(ddu)cere conantes, pueros et senes q(uosque)

[1] T. E. Quendam. [2] E. perigrinando. [3] The following passage is written by another hand on the space left vacant by the former scribe. It is from Math. Westm. an. 870.

sibi obuios iugulabant, matronas(que) sanctimoniales seu virgines ludibrio (tra)dendas mandabant. Cumque per omnes regnorum fines tanta tirannorum imman(itas disseminata) fuisset, Ebba sancta Colingham(ensis cenobii) abbatissa, metuens ne (et ipsa, c)ui sollicitudo regiminis et cura pa(stora)lis commissa fuerat, cum sibi subiectis (virginibus) ludibrio traderetur paganorum, (ut pudicitiam) amitteret virginalem; con(uocatis) sororibus in capitulum uniuersis, in (hanc uocem) prorupit dicens: 'Aduenerunt (nuper), inquit, ad partes nostras pagani ne(quissi)mi et totius humanitatis ignari, (qui) loca regionis huius singula perlustrantes, nec sexui muliebri nec paruulorum quidem parcunt etati. Ecclesias et ecclesiasticas personas destruunt, feminas sanctimoniales prostituunt, et obuia sibi queque conterendo consumunt. Itaque si consiliis meis adquiescere decreueritis, spem certam de clementia diuina concipio quod et barbarorum rabiem effugere ualebimus, et perpetue uirginitatis pudiciciam custodire.' Cui cum uniuersa virginum congregatio certis promissionibus spopondissent se maternis uelle in omnibus obtemperare[1] preceptis; illa admirande animositatis abbatissa palam cunctis sororibus exemplum castitatis prebens, non solum (sanctimoni)alibus illis proficuum, uerum et omnibus (succedenti)bus virginibus eternaliter amplec(tendum), arrepta nouacula nasum proprium (cum labro) superiori ad dentes usque preci(dens), horrendum de se spectaculum astantibus (preb)uit vniuersis. Quod cum tota (congre)gatio uidens admiraretur, (simili de se) opere a singulis perpetrato ma(terna) sunt uestigia insecute. Et cum (mane) crastinum illuxisset, superuenerunt (tiran)ni nequissimi, ut feminas sanctas (et deo) deuotas ludibrio traderent, (simul) et ipsum monasterium spoliatum ignibus concremarent. Set conspicientes abbatissam illam et sorores singulas tam enormiter mutilatas et in suo sanguine a planta pedis usque ad uerticem tabefactas, cum festinatione recesserunt de loco; sed preceperunt suis satellitibus nefandis ut (iniecto) igne monasterium cum omnibus officinis et ipsis sanctimonialibus concremarent. Sicque executione completa a ministris iniquitatis, sancta abbatissa et omnes cum illa virgines sanctissime ad martirii gloriam peruenerunt. (After that, space of about a quarter of a column is left open in T.)]

¶ De sancta Edburga virgine et abbatissa[2].

POst sancte Mildrede consummationem virgo nobilis Edburga orbatam matre familiam causa regiminis subintrauit, ne forte lupi rapaces gregem dominicum crudeliter inuadentes rabidis dentibus dilacerarent. Fuit enim beata virgo Edburga beate Mildrede proauia, filia quidem Ethelberti[3], regis primi qui Christi

[1] T. contemperare. [2] Cf. Dict. of Chr. Biogr. v. Bugga. [3] John of Tynemouth here confounds St. Edburg with St. Ethelburge, daughter of Ethelbert of Kent. Edburg's father was King Centwin of Wessex, cf. Dict. of Nat. Biogr.

fidem suscipere meruit, ex Berta regina progenita. Ex hac enim religiosorum parentum prosapia virgo sancta Edburga originem duxit. Nomen enim Edburge ex corrupto et integro compositum, 'beata ciuitas' interpretatur. Beata quippe ciuitas est, in qua sibi dominus sedem habitationis preparans, armis sue potentie ab inimicorum impugnationibus defendit. Hec enim virgo sancta post sacri baptismatis susceptionem die nocteque laudes deo referebat, feruenti animo iugiter flagitando quatinus in superna ciuitate celestis Hierusalem conscribi, et ad thronum sponsi sui Christi spiritualium premiorum . . . circumamicta conduci mereretur. In ecclesia enim cui neptis sua beata Mildreda prefuit, in omni sanctitate deo seruire studuit, et sibi in regimine successit. Solerti studio meditari cepit corpus sancte Mildrede virginis ad locum transferre paratum: et patefacto tumulo, integrum virginis corpus et incontaminatum, quasi ipsa die fuisset sepultum, repperit. Tanta autem redolebat odoris suauitas, ac si omnium illic odoramentorum aromata succensa haberentur. Virgo autem Edburga quasi in mundi fluctibus nauigans, sed tamen viriliter agens, cor suum diuinis studiis confortans, sacris eloquiis animum oblectans, orationibus animam decorans, elemosinis corpus purgans, angelos sibi in adiutorium inuitans, de virtute in virtutem proficiebat. Iamque mundi huius delitias vigili mente caducas conspiciens, cuncta huius eui gaudia vt lutum platearum contempsit. Aurum enim et argentum, nisi forte ad ecclesiastica ornamenta vel cetera diuina officia redegisset, sicut stercus reputabat, et, que a solo deo est gloriam toto corde quesiuit. Magis enim solui et esse cum Christo desiderans, sententiam apostoli 'quamdiu in corpore sumus, peregrinamur a domino' iugiter in corde reuoluit. Post multorum itaque annorum curricula, post varia et innumera hostis antiqui deuicta temptamenta, inuenta est sine macula: quoniam 'post aurum non abiit, nec in thesauris pecunie sperauit.' Iustus itaque remunerator dominus inuenit famulam suam dignis operibus inherentem et vocauit eam ad superna polorum gaudia, dicens: 'Veni, electa mea, et ponam in te thronum meum: quoniam rex iusticie concupiuit speciem tuam. Oleum tui laboris in lampade reconde, vt cum bonorum operum luce venienti saluatori possis occurrere.' Mox enim fine felici beatam virginem mors preuenit temporalis, qua carnem hactenus anime sue cohabitatricem idus deposuit decembris spiritumque deo commendauit. Iuuenis quidam a natiuitate mutus ad tumbam sancte virginis veniens, recepta loquela eloquens postea efficitur et facundus. Sacerdos quidam monasterii sancte Edburge, propter seculi presentis sublimitatem locum vel reliquias eiusdem sacre virginis neglexit. Qui[1] cum in visione per virginem sanctam reprehensiones crebras audisset, et in sua pertinacia perdurasset; nocte quadam appa-

[1] E. Que.

ruerunt cuidam fideli duo nigerrimi viri, eundem sacerdotem ante ecclesie ostium strictis vinculis religatum tenentes, et oculos illius vnguibus eruentes, multisque eum cruciatibus torquentes, quousque virgo sancta a loco quietionis surgens, ipsum de manibus impiorum erueret, dicens: 'Dimittite, miseri, ministrum meum.' Ex ea enim die idem sacerdos oculorum lumine priuatus, vsque ad diem obitus sui digne deo et virgini sancte seruiebat. Archiepiscopus quidam dorobernensis cum plures superuacuas et inutiles terrarum cartulas comburi iussisset, carta territorium sancte Edburge describens igni cum ceteris forte iniecta, ceteris vsque ad fauillas redactis comburi non potuit. Matrona diris cruciata languoribus, tumbam sancte Edburge adiens vigiliis et orationibus insistebat. Et ecce in nocte pasche vidit in sompno agnum dei de superis descendentem, niue candidiorem, omni venustate pulchriorem, super pectus eius leniter consistere et se visitare. Mane autem facto cum 'gloria in excelsis deo' caneretur, mulier eadem perfecte sanatam se sentiens, gratias deo reddidit. Cum sacerdos quidam a facie Danorum ad sepulchrum sancte virginis confugisset, barbarica austeritate eum rapientes diuersis tormentis affligebant. Nec mora, diuina protinus subsecuta est vindicta: et ventris intollerabili resolutione vel sanguinis effusione momento paruo multi interibant, quousque prompta mente sacerdotem abire compellerent. Cum furti quidam argutus ablata restituere moneretur, temerario ore talia[1] proferre non metuit: 'Non me, inquit, dominus, secretorum inspector, neque virgo beata Edburga, cuius nunc locum aspicio, ex hoc vnquam loco viuum transire permittat, si furti crimen michi imputatum commisi.' Et ecce protinus intestinorum viscera per anum effudit, et, vt voce petiuit, viuus a loco non surrexit. Mulier quedam annis multis infirmitatibus decocta cum nocte quadam sopori membra dedisset, apparuit ei quedam mulier pulcherrima, dicens: 'Surge et ad ecclesiam sancti Gregorii Cantuarie proficiscens, lumen tuum ad quietem sancte Edburge deferre cum deuotione propera, vt plena gaudere possis sanitate.' Quo facto, optatam salutem, deo gratias agens, ad sua reportauit. Cantuarie vero in cenobio sancti Gregorii scriptum repperi quod anno domini millesimo octuagesimoquinto ab archiepiscopo Lamfranco fuerunt de tumulis sanctarum Mildrede et Edburge in Thaneto insula eleuate reliquie, et cum maximo honore Cantuariam translate, et in ecclesia beati Gregorii, quam paulo ante ad pauperum solamen constructam ditauerat, collocate. In monasterio tamen sancti Augustini Cantuarie scrinium sancte Mildrede ostenditur, et aliter quam premittitur, sicut in eius vita ibidem exaratum est, et supra legentibus perpendi potest, habetur. Quorum in hac parte altercationem peritis discutiendam relinquens; que in vtrisque locis

[1] E. tali.

exarata videre merui, edificationis et notitie gratia literis mandare decreui[1].

(The life of Edgar rex et conf. is appended at the end.)

¶ De sancta Editha virgine et abbatissa[2].

BEata virgo Editha filia fuit Edgari regis, et Wlftrudis[3], regii ducis filie, quam rex insolubilibus votis regno sociare disposuerat; sed partu explicito, caste viuere, quam illecebris deseruire maluit, propter deum, habitumque monialium de manu sancti Ethelwoldi episcopi apud Wiltoniam suscepit, et virtutibus et exemplis proficiens, virginibus mater spiritualis effici meruit. Sancta vero Editha sub materna cura relicta, de consensu tandem regis in eodem monasterio habitum religionis suscepit; quam mater non auro et[4] monilibus ac[5] vario ornatu, sed litterarum ac virtutum decore ornare studuit. Inter multa autem sanctorum exempla que libris legebat, interque presentia sanctorum et maxime propinquorum religiosorum lumina, vicinius accendebatur virginali palma sanctissime amite[6] sue Edithe, Edgari regis patris sui germane, que in monasterio Pollesworth[7], prouincie Warwici[8], meritorum signis, sicut et ipsa Wiltonie, refulsit. Sororibus enim Martham, Christo se prebuit Mariam. Singulis in ministrando inclinabatur, et omnes hospites in Christi viscera amplexans, sic abstinens ac si epularetur, sic epulans vt fragilitas seruaretur, terrenis fauoribus valedixit, languidis ac destitutis se impendit, et regis natis leprosos preposuit. Quanto quisque apparuerat[9] morbis deformior, tanto hec offertur[10] benignitate compatientior, et famulatu suffusior. Oculus cecorum[11], baculus debilium, vestis et alimonia indigentium, atque omnium desolatorum extitit solatium. Cilicio asperrimo ad carnem vtebatur, nitidis vestibus superius[12] decoratis (!)[13]. Vnde cum beatus Ethelwoldus videret illam cum ornatiore habitu aliquando procedentem, ait: 'O filia, non his itur ad thalamum Christi indumentis, nec[14] exteriori cultu delectatur sponsus celestis.' Illa vero interni conscia habitatoris, taliter respondit: 'Crede michi, o pater, nequaquam deterior mens, deo aspirante, sub hoc habitabit tegmine, quam sub caprina

[1] Collect in T.:

O uirgo Christo amabilis, in omnibus laudabilis, pietate ineffabilis, Tu nostrum semper manens gaudium, omnium ad te clamancium exaudi preces supplicum. V. Ora pro.

Deus qui beatam sancte uirginis tue Edburge animam celorum regna penetrare fecisti, concede propicius, eius nos interuentu a peccatorum nostrorum nexibus solui et ab omni semper aduersitate defendi, per.

[2] ed. in Act. SS. Boll. Sept. V. p 369 (from a MS. Rub. Vallis) and in Surius. Abr. from the Vita by Goscelin in MS. Rawl. C. 938; cf. Sar. Brev. [3] T. uulftrudis. [4] Boll. ac. [5] aut. [6] E. amice. [7] T. tamworde. [8] T. Staffordensis; cf. Sar. Br. [9] Boll. apparebat. [10] T. offertur; E. affertur; Boll. effertur. [11] E. secorum. [12] Boll. exterius. [13] Boll. decoratur; r. decorata. [14] Boll. non.

melote. Habeo dominum meum, qui non vestem, sed mentem attendit.' Sensit ergo vir dei in virgine gratie auctoritatem, nec ausus [est] contristari supernum in illa presidem. Letatur magis dominum in sanctis suis omnia prout vult operantem; animaduertens etiam nil differre, in purpura an[1] in sacco [2]mens munda versetur. Vbicunque Editha incedebat, crux Christi comes erat: crucem in fronte, in pectore, in itinere, in omni opere suo pretendebat. Quodam enim tempore epulas ex more cum in disco efferret, quas in sinu pauperis absconderet, occurrit a latere puer elemosinam petens. Cui cum illa cum solito crucis signaculo porrexisset, ita mendicus disparuit, vt nullus videretur qui reciperet. Cum enim quindecim esset annorum, a patre suo rege Edgaro super tria monialium monasteria, scilicet Wintoñ, Berkingum, et tertium, abbatissa effecta est. A domo tamen in qua deo seruire ceperat, auelli non poterat; sed singulis locis spirituales matres, tanquam efficaciores, disposuit, malens matri subesse quam aliis preesse, matrem timere quam aliis imperare. Mortuo autem patre suo rege Edgaro, et succedente filio suo Edwardo adhuc infantulo, sompniauit virgo sancta, oculum sibi decidisse dextrum. Quod referens sororibus, simulque exponens, ait: 'Videre, inquit, michi videor, hanc visionem Edwardi fratris mei portendere casum.' Nec multo post Edwardus, dum fratrem suum Ethelredum videre desiderat, a filiis iniquitatis, sicut in vita[3] eius claret, occisus est. Cumque magnates virginem sanctam de monasterio extrahere et in patris solio, sicut plerisque nationibus femine principantur, sublimare niterentur, et instarent, et denique vim facere vellent, facilius saxa in plumbum conuerti quam illa a proposito suo et dei seruitio reflecti valuerunt. Cum enim in honore sancti Dionisii ecclesiam fabricasset, et beatum Dunstanum ad eius dedicationem inuitasset, idem pontifex vidit prefatam[4] virginem pollicem dextrum frequenter protendere et signum crucis fronti imprimere. Ex quo delectatus Dunstanus, apprehensa manu eius dextra, dixit: 'Nunquam putrescat digitus iste.' Continuo inter missarum solempnia in lachrymas prorupit Dunstanus, et inquisitus a dyacono suo cur fleret, suspirans ille imoque trahens a pectore vocem, dixit: 'Hec deo dilecta anima, hec siderea gemma, ad sanctorum patriam rapietur ab illuuione terrena et erumpnosa cohabitatione nostra. Neque enim sceleratus mundus iam dignus est tante lucis presentia. Quadragesima enim tertia die ab hodierna occidet nobis hec prelucida stella. Auferuntur ab ergastulo nostro sanctorum luminaria, et nos sedemus in tenebris et mortis vmbra. Nos pigritantes senes dampnat etas immatura, que nobis dormitantibus intrat celi palatia.' Appropinquante hora qua de hoc mundo transiret ad dominum, adest sanctus Dunstanus,

[1] So T.; E. aut. [2] E. si mens. [3] Boll. passione. [4] Boll. beatam.

et exhortationibus atque orationibus animam eius armans, et egressam a corpore in manus dei recommendauit. Quedam interim soror trepida currens de ecclesia sancti Dionisii, vbi virgo sancta obierat, ad monasterium, audit tanquam in choro multitudinem psallentium. Cui herenti occurrit quidam speciosi vultus et habitus gloriosi: 'Ne appropies, inquit, huc, quia angeli sancti Godam puellam'—sic enim gratiosius appellabatur, que patria voce 'bona' cognominatur—'conuenerunt, vt ad eterna gaudia hinc secum auferant, quatinus cum isto concentu exercitus celestis aulam introeat perpetue iocunditatis.' Sicque anno vicesimotertio etatis sue, sextodecimo kal. octobris migrauit ad Christum, circa annum domini nongentesimum octuagesimumquartum; et sepeliuit eam Dunstanus in ecclesia beati Dionisii, quam ipsa fundauerat. Hunc locum presaga mente sepe virgo notauerat et 'hic locus requietionis mee est' dixerat, atque hunc frequentans, assiduo imbre lachrymarum irrigauerat. Zenodochium in atrio monasterii[1], quo tresdecim pauperes vsque hodie reficiuntur, instituit. Tricesimo obitus sui die apparuit virgo sancta genitrici sue Wlftrude[2] ita pulchra et leta, ac lumine sicut vestimento amicta et gloriosa; narrat se regi suo bene acceptam in gloria eterna. 'Et sathanas, inquit, me coram domino meo accusauit, sed sanctorum apostolorum patrociniis caput eius contriui, et in cruce Iesu mei deiectum et conculcatum[3] triumphaui.' Tricesimo transitus sui die nata est ex illustrissimis parentibus paruula, super qua ipsa beata Editha ante mortem rogitata vt de sacro fonte hunc partum cum nasceretur susciperet, 'Suscipiam, inquit, quomodo[4] deo placuerit;' sed illa ante nata est celo, quam ista mundo. Allata itaque ad ecclesiam infantula, cum Elphegus illam baptizaret, et post cereum pretenderet, dixit: 'Accipe, puella, lampadem, cum qua introeas ad nuptias domini:' subito quasi sancta Editha coram tenente susceptam infantulam, palmulam porrexit, cereumque vltro[5] suscepit ac tenuit. Intellexit repente sanctus[6] Elphegus episcopus, hoc esse mirabile presagium diuine electionis[6]; et[7] statim parentibus eius ait[8]: 'Hanc infantulam soli deo desponsandam nutrite, et post ablactationem monasterio tradite.' Hec enim puella, Brithgiua[9] vocata, apud Wiltoniam abbatissa effecta, in sancta conuersatione vitam finiuit. Elapsis post depositionem sancte Edithe annis tresdecim, apparuit Dunstano archiepiscopo, dicens: 'Reminiscens, inquit, dominus miserationum suarum, assumpsit me, placetque ineffabili bonitati sue vt clarificer in salutem fidelium suorum apud homines, quam glorificauit apud angelicos conciues in celis. Vade ergo Wiltoniam et diuina mandata exequere, et corpus meum de terra eleuare stude. Ne dubites, nec vlla te fantasia deludi existimes: hoc enim veritatis tibi dabitur

[1] T. adds edificauit. [2] r. Wlftrudi. [3] et conc. om. in Boll. [4] Boll. cum. [5] om. in Boll. [6] Boll. revelationis. [7] om. in T. [8] Boll. dixit. [9] E. Brithgina.

signum quod scilicet preter officia membrorum quibus in puellari leuitate abusa sum, id est oculorum, manuum, pedum, inuenies reliquum corporis mei, sicut illibatum, ita et incorruptum: nam libidinis et crapule expers semper fui. Pollicem quoque dextre manus quo mihi assidue sancte crucis impresseram signum, videbis nihilominus illesum, vt appareat benignitas domini in parte seruata, et paterna castigatio[1] in parte absumpta[2].' Dunstanus itaque, cum apud Sarum prope Wiltoniam pernoctaret, per visum transfertur in ecclesiam Wiltonie vsque ad tumulum virginis sancte; et ecce, videt angelica claritate sanctum Dionisium altari assistere, et virginem Editham luce et candore splendidam tali dilectum patronum compellare deuotione: 'Scis, pater, de me quid dominice placuerit[3] gratie; tu summi consilii interpres et diuine voluntatis legate, huic aduene, qua fide et auctoritate huc eum inuitauerim edissere.' Sanctus Dionisius ait: 'Animaduerte, frater, visionem quam nuper vidisti veram esse super huius dilecte domini declaratione. Digna est a terrigenis venerari, que inter celigenas meruit coronari. Dignum est honore hoc corpus, hoc templum virginalis pudicitie, in quo amator virginitatis regnauit dominus rex glorie. Nam eius placabilia apud Christum suffragia mortalibus sunt necessaria.' Igitur tertio nonas nouembris corpus sanctum de terra leuatur, et omnia, vt premittitur inueniuntur. Monachus quidam Glastonie, nomine Edulfus, collectam temere in rugam a corpore sancto tunicam cultello prescidit, simulque sanctum corpus ferro percussit. Nec mora, sanguinis unda, ac si de viua vena elicita prorupit, vestesque ac pauimentum respersit. Territus presumptor[4], ferrum cum sacra rapina proiiciens, in faciem ruit, culpam fletibus lauare curauit. Cumque a satisfactione surrexit, iam nullus cruor apparuit. Et cum soror quedam de vitta sacri capitis partem abscidere[5] tentaret[6], vitale caput se erexit, ac presumptricem minaci indignatione absterruit. Clerici Pictorum scrinio circumferentes sanctum confessorem Ywium, in cenobio sancte virginis honorifice suscepti, in altari beate Edithe reliquias deposuerunt. Cumque clerici abscedere vellent, tanto Ywius affixus est pondere, vt ab altari nullo conamine leuare[7] possent. Plorant aduene, eiulant, vestes scindunt et crines euellunt[8]. Desperati tandem receptis duobus milibus solidorum a Wlftrude abbatissa, ad propria tristes redierunt. Cum enim rex Canutus[9] in festo pentecostes apud Wiltoniam conuiuans, solennes cachinnos[10] in sanctam Editham effunderet, nunquam se crediturum dixit, filiam regis Edgari sanctam fore, cuius pater libidini semper ac tirannidi deditus fuit. Contradixit Ednotus[11] archiepiscopus, tunc presens, et statim sepulchrum virginis aperuit:

[1] E. castigatione. [2] E. assumpta. [3] E. placuit. [4] E. presomptor. [5] E. abscindere. [6] T. temptaret. [7] T. E. leuari possent. [8] T. auellunt. [9] E. camicus. [10] E. cachinnas. [11] *al.* Edilnotus.

vbi defuncta virgo cingulotenus[1] se erigens, in contumacem regem impetum facere visa est. Hoc ille metu turbatus, humi quasi exanimis cecidit, et tandem respirans, letus erubuit, et sue presumptionis et temeritatis veniam postulans, sanctam virginem deinceps in magno honore habuit. Vnde semel orta in mari tempestate, beatam Editham inuocauit: et serenitate reddita, ad portum optatum applicuit. Aldredo eboracensi archiepiscopo in mari adriatico periclitante, sanctam virginem inuocauit: et statim visibiliter apparens, 'ego sum, inquit, Editha;' et subitam[2] maris tranquillitatem reduxit. Cum quidam terram sancte Edithe[3] vsurpasset, et morte superueniente impenitens correptus fuisset, post aliquantulum temporis spacium, qui[4] mortuus fuerat surrexit, dicens: 'Succurrite, amici[5], subuenite omnes fideles dei: ecce sancte Edithe indignatio intollerabilis ab omni plaga celi et terre hanc infelicem animam meam excludit, suique iuris inuasorem nusquam subsistere permittit, nec in hoc corpore durare, nec viuere mihi nec mori concedit.' Reddita autem terra, sine mora spiritum emisit.

¶ *Narratio*[6].

Circa annum domini millesimum secundum imperator Otho tertius vxorem habuit, que cuidam desponsato se substituere et illicito concubitu[7] commiscere voluit: sed dum ipse stuprum recusaret, accusatus graniter ab eadem apud imperatorem, iussus est sine audientia decollari. Qui antequam moreretur, vxori sue cuncta referens rogauit vt post mortem suam iudicio ferri candentis eius purgaret innocentiam. Affuit dies quo Cesar in proximo[8] pupillis et viduis se asseruit iudicium facturum. Affuit et vidua, caput mariti deportans, et querens qua morte dignus esset qui aliquem iniuste peremisset[9]. Respondit Cesar: 'Capitis priuatione.' Et illa: 'Tu es vir ille qui ad instantiam vxoris tue maritum meum iniuste occidisti; quod ego iudicio ferri candentis mox comprobabo.' Quo facto, Cesar in manus femine se dedit puniendum; instantia tamen pontificum impetratis a vidua induciis, in quibus rex examinata causa vxorem propriam concremauit, ac pro tali redemptione quatuor castra in episcopatu brumensi[10] vidue dedit[11].

[1] T. E. singulotenus. [2] Boll. subito. [3] E. edite. [4] Boll. quo. [5] E. amice. [6] Cf. Chr. Bromton, Leg. Aur. p. 839. [7] T. E. concubito. [8] VB. Aff. dies in proximo quo. [9] E. perimisset. [10] Chr. Br. Launensi.

[11] Collect in T.:

Quam dilecta deo prefulges, Editha uirgo! Per mare, per terras suplices promptissima seruas; Egros solaris, mala pellis, uincula soluis; Subuenis externis (MS. exterius), et nos famulos tuearis. V. Ora pro nobis.

Deus, qui fidelibus tuis castitatis exemplum prebuisti dum de uirgine filium tuum dominum nostrum nasci uoluisti, sancte Edithe uirginis tue precibus nobis mentis et corporis tribue puritatem, per quam a te nobis promissam percipiamus felicitatem, per. (Sar. Br.)

¶ De sancto Edmundo episcopo et confessore[1].

Sanctus Edmundus in Abendonie villa in Westsaxonica plaga Anglie originem duxit. Cuius parentes censu quidem seculari mediocres, sed morum diuitiis fuerunt prepotentes. Pater eius nomine Edwardus, cognomento Diues[2], de consensu coniugis sue in monasterio de Euesham regularem vsque ad obitum vitam, in bonis operibus perseuerans, deduxit. Mater vero, virtute non inferior, cogitationi feminee masculinum animum inserens, in seculo non seculariter viuens, cum animi mollicie carnis illecebras a se penitus amputauit: capam clausam deferens, vestes reiecit quas proposito castitatis non conuenire censuit; vigilias monachorum Abendonie singulis fere noctibus frequentare consueuit; et cilicio induta, loricam ferream desuper addidit. In[3] huius enim sancti Edmundi carne florida virginitatis florem illibatum perpetuo deus permansurum edocuit, qui eum supra morem communiter nascentium felicibus auspiciis ex sue matris vtero segregauit. Egressus itaque[4] de cellula natiuitatis sue ita mundus et immunis ab omni[5] corruptionis humane contagio extitit, velut si mox inuolutus sindone mundissima nullam contraxisset maculam continens de contento. Iacebat puer a mane diei sancti Edmundi martyris, quo prodiit in lucem, vsque ad vesperam velut exanimis, vt astantes sepeliendum puerum mandassent, nisi consilium matris obstitisset. Vocatus est autem puer Edmundus, eo quod in die sancti Edmundi natus est, ac etiam quia mater eius, dum ad feretrum prefati martiris grauida preces funderet, vite vel[6] spiritus primitias in prole primitus deprehendit. Hoc enim nomen, ex duobus integris compositum, anglice et latine, interpretatum sonat 'felicem et mundum.' Dum igitur Edmundus adolescens factus esset, sensuum primitias deo dedicans, ita ipsos per spiritualis vite exercitia assuescebat in boni studium, vt, prevalente postmodum consuetudine, vitaret velut naturaliter omne malum. Vnde velut in quibusdam tabulis vacuis, habitum sanctitatis ex frequenti bona actione acquisitum per quandam impressionem imaginatiuam studuit figurare; ac sic[7] innocentie fundamento superedificauit ardua virtutum palatia, vt cresceret in templum sanctum in domino edificatio, per spiritum inchoata. Eratque talis, vt non solum prius faceret quam doceret, sed et prius faceret quam audiret. [8]Incorruptionem que proximum facit deo, specialiter preelegit, beate virgini Marie se deouit, et ad matris consilium cilicio vsus, per sextas ferias pane et aqua ieiunauit; diebus festiuis et dominicis, antequam comederet, psalterium ex integro dicere consueuit. Cum semel dolor capitis eum tam acriter arriperet quod in studio profi-

[1] Compiled from the Vita by Bertrand, in Martene Thes. Anecd. 3, p. 1775 (abr. in Vinc. Bell.), and a condensed text (Surius); with the extract in Higden Pol. VII. 35 badly inserted. [2] *al.* Reynold Rich. [3] T. In; E. Qui. [4] *al.* enim. [5] *al.* communi. [6] *al.* vitalis. [7] T. si. [8] Cf. Higden.

cere desperaret, ait ei mater sua: 'fili, vt arbitror, inordinata tonsura doloris est causa quem pateris.' Clericaliter deinde attonsus, doloris incom[m]odo nequaquam est vexatus. Accidit enim vt cum[1] in prato quodam, Oxonie vicino, spatiandi[2] causa seorsum iret, apparuit puer speciosus, sic inquiens: 'Salue, dilecte mi!' Subiunxitque: 'Miror valde quod tibi sum ita incognitus, presertim cum ad latus tuum in scolis quotidie, et alibi, comes indiuiduus existam. Respice igitur in faciem meam: et quod ibi scriptum videris, singulis noctibus fronti tue imprime.' Erat autem scriptum 'Ihesus nazarenus rex Iudeorum.' Hoc quidem titulo Edmundus contra mortem subitam et contra incursiones hostiles iugiter se muniuit. Extunc duxit in consuetudinem, omni hora diei et noctis aliqua passionis dominice[3] insignia meditando recolere. Vnde cum semel noctem quandam prepeditus absque vlla passionis dominice recordatione transisset, ecce circa auroram apparuit antiquus hostis, vtramque manum eius alligans, ne signare se posset. Sed Edmundo in spiritu orante, auulsus hostis inter parietem et lectum cecidit. Quem per guttur stringens, adiurauit in virtute passionis et aspersionis sanguinis Christi, vt ei diceret in quo plus arceri posset. Et ille: 'Per illud quod modo nominasti.'——[4]Alia vice, dum orationem quandam beate Marie et Iohannis Euangeliste dicere omisisset, apparuit ei in somnis beatus Iohannes, cum ferula percutere comminatus. Instigante enim antiquo hoste, filia hospite sue non solum signis et nutibus[5], sed et verbis Edmundum ad illicita prouocabat, nec destitit, donec ad cameram viri dei veniens, expoliata flagellaretur. Cumque per puellam inimicus nihil proficeret, per matronam[6] quandam, donaria afferentem quasi sub obsequii velamine, conatus est Edmundum supplantare. Sed ille sine mariti conscientia nihil recipere volens, illam verecundia sic delusit. Quamuis enim non esset promotus[7], factus tamen magister in artibus, antequam legeret, missam audire, horas canonicas dicere consueuit. Pecuniam a scolaribus acceptam puluere operiens in fenestra posuit, dicens: 'Terra terre, puluis pulueri merito debet commendari.' Vnde sepe a sociis ioco, et a furibus clanculo asportabatur. Cum arithmeticam legeret, apparuit ei in somnis mater sua dudum mortua, querens quid legeret, queve essent figure ille quibus intendit. Respondit: 'Talia sunt et talia.' Illa vero depinxit in manu sua dextera tres circulos, patrem, filium, et spiritum sanctum continentes; 'His, inquit, fili, de cetero intende figuris.' Raro in ecclesia sedit, sed aut stans aut genua flectens exorauit. Pilis quoque capitis et barbe pre nimia abstinentia defluentibus, labia eius fissa videbantur, velut humore egens hians terra. Pridie quam celebrauit, et ipso celebrationis die, carnes non gustauit. Carni

[1] om. in T. [2] E. spaciendi. [3] T. dominice passionis. [4] From Higden (cf. Dec. Script. 2432). [5] E. nutubus. [6] T. margaretam (!). [7] sc. ad sacros ordines.

sue solebat frequenter insultando dicere: 'Eo magis humiliaberis, quo magis appetis superbire.' Electuaria et medicinalia non curabat; genua ex frequenti geniculatione habebat callosa. Post primum somnum, quem potius sedendo quam iacendo sumpsit, de nocte surgens synaxim dicebat, vix post hec somnum subiturus. Si quando detractionis verbum veniret in medium, mutato statim themate ad materiam transiit saniorem. Ventilationibus causarum interesse noluit; officinas suas nunquam visitauit; compotum de ministris non audiuit; plus semper expendebat quam habuit. A famulis suis carnis mundiciam adeo exegit, vt ex pacto prescripto, quicunque in immundiciam incideret, accepta mercede recederet. Decimas, oblationes ac peccatorum precia in pios solummodo vsus expendebat. In studio suo coram se imaginem beate Marie habebat[1] eburneam, et in circuitu misterium nostre redemptionis habebat depictum: Sicque de codice procedebat lectio, ad ychoniam[2] oratio. Comestionis[3], dormitationis, et equitationis tempora, quibus studio[4] nequiuit intendere, deperdita iudicauit. Tantum scripture sacre detulit honorem[5], quod quotiens bibliam aperuit, osculo honorauit. Commissa sibi crucis legatione, procurationes concessas non sumpsit, propriis stipendiis contra morem militauit. Contigit, illo in studio dormitante, candelam ardentem super bibliam suam cadere, sed, eo [e]vigilante et suspirante, nullam vsturam apparere. Eius cilicia inueterata, igni tradita comburi non potuerunt; nec in cilicio eius aut ceteris vestibus vix vnquam vermis reperiri potuit. Missis aliquando de Cantuaria apud Sarum nunciis pro Edmundo in archiepiscopum promouendo, ait ad eos decanus: 'Bene veneritis, et male veneritis: Bene quidem[6], quod ecclesie nostre honorem facitis; sed male, quia thesaurum cum thesaurario nostro aufertis.' Edmundus vero, nisi deum offendere timuisset, electioni de se facte nunquam consensisset. Hoc igitur aduertant ambiciosi, honores captantes, per phas nephasque in vineam domini vltro se ingerentes, irrumpere volentes per lites et iurgia, per promissa et munera, per conspirationes et confederationes, per amfractus et dissimulationes in ouile domini ascendentes. Promotus igitur Edmundus, in virtutum exercitiis creuit; calciamenta propria detrahere sibi non erubuit. Cuicunque[7] obiter volenti confiteri, de equo descendens libenter audiuit[8], nulla aeris intemperie aut hospitii propinquitate retardatus. Instar quoque oliue, que sibi corticis amaritudinem retinet et ceteris liquoris dulcedinem infundit[9], sic ipse sibi durus erat, ceteris compatiens et benignus. Pectus suum frequenter tutudit, genua terre[10] collisit, ita vt clerici in cellariis sub ipso[11] vix dormire possent. Sexum quoque femineum, ob honorem beate virginis,

[1] om. in Higd. [2] E. ychonomiam. [3] E. Commestionis. [4] E. studeo. [5] om. in T. [6] E. quidam. [7] E. Quicunque. [8] *al.* audientiam prebuit. [9] *al.* fundit. [10] T. E. terra. [11] *al.* add pausantes.

semper honorauit, nec tamen per hoc maculam vel mentis incurrit. Immo, cum a quodam suo familiari reprehenderetur quod cum quadam matrona tam frequenter loqueretur, respondisse fertur: 'Videsne[1] quam speciosa fuit illa? Sepius mihi assedit, nunquam tamen plus, quam de muro illo, temptatus extiti; quin etiam, si omnia que vnquam in hoc peccati genere commisi scripta essent in fronte mea, non erubescerem.'——[2] Cum iuuenis esset et cum quodam alio versus Abendoñ. pergeret, vidit campum auibus fuligine nigri-oribus coopertum; socium autem stupor validus cum tremore inuasit. Cui beatus Edmundus: 'Sta, inquit, a via semotus paululum, et te crucis signaculo muni: ne timeas, quia videbimus quid portendat hec monstruosa auium multitudo.' Postmodum vero, videntibus illis, aues ille corpus quoddam[3] nigerrimum, nec hominis nec vllius animalis effigie distinctum, in aera subuexerunt[4]: et ita demum[5] disparuit multitudo auium subito velut vmbra. Quo facto, conuersus Edmundus ad socium dixit: 'Aues quas vidisti, noueris esse demones, hominis cuiusdam qui in villa proxima nuper obiit animam ad inferos deportantes. Ipsam animam laruale corpus quod in aera detulerunt[6] exprimit: quod conditoris ymaginem, ad quam facta fuerat, ipsa dum viueret nequiter deformauit.' Et ad villam accedentes, cognouerunt quendam hora qua Edmundus predixerat ex hoc mundo migrasse. De consilio namque cuiusdam sacerdotis perpetuam virginitatem iuuenis vouit[7], atque in signum irrefragabilis federis, annulo[8] suo beate Marie imaginem subarrauit et nouo more annulo digitum ipsius insigniuit, vbi erat scriptum illud Aue angelicum. Extunc vero, sicut ipse confessus est in obitu, quotiens eiusdem virginis presidium inuocauit, ipsa in temptatione prouentum, in persecutione solacium, in tribulatione remedium, in dolore gaudium sibi celeriter impetrauit. Psalterium glos[s]atum, et duodecim prophetas, et decretales, que habebat, vendidit et precium scolaribus egenis Parisius errogauit. Quadam die disputaturus de trinitate cathedram conscendit, et dum ibi discipulos expectans questionem in animo reuolueret, in somnum resolutus visionem talem vidit: Columba desuper volauit ad se celeriter, deferens in ore suo corpus Christi, quod[9] in ore eius posuit et ad superos rediit. Expergefactus vero, velut[10] humanum excedens ingenium excellentissime disputauit ac de beata trinitate luculenter disseruit. In predicatione quoque mira ei gratia inerat, et ignitum eius eloquium animos auditorum quantumcunque frigidos efficaciter accendebat. Vnde et Willelmus Longa-spata comes Sarum, cum iam longo tempore minime confessus esset ac de sumendo Christi corpore iuxta morem vniuersalis ecclesie non curaret, ad eius monita conuersus est. Cum autem populo predicaret, crucem dominicam manu propria

[1] *al.* Vidistine. [2] Cf. Vita. [3] E. quod. [4] E. deuexerunt. [5] E. deuium. [6] *al.* sustulerunt. [7] E. nouit. [8] T. anulo. [9] om. in T. [10] E. velud.

tenebat assidue : quam frequenter intuens, solebat nunc amarissime flere, nunc honestissime subridere. Flebat quidem, vt dicere consueuerat, quia cum plures essent verbi dei auditores, pauci tamen factores existerent, cum tamen Christi passionem haberent pre oculis, et exempla sanctorum eis innumera[1] non deessent. Ridebat vero cum crucem prospiceret oculo, recolens beneficia que per eam prouenerant toti mundo. Hic pecuniam, non dico tangere, sed nec videre censuit dignum, nisi eam quam manu propria pauperibus errogauit. Nullus ab eius ianuis recessit vacuus, sed accipiebat quilibet prout sibi videbatur competere ; nunc panem, nunc bladum, vel certe legumina que parari fecerat, pauperibus vndique confluentibus, precipue famis tempore, ministrabat. Cum autem crucem[2] predicaret, accessit iuuenis quidam, vt crucem ab eo susciperet. Quem mulier quedam volens[3] a proposito retrahere, per pallium arripuit : et mox manus ipsius contracta dedit ei intelligere, non esse licitum Christi militem a tam pio proposito reuocare. Que statim flens et eiulans clamorem emisit. Quod cum episcopus didicisset, quesiuit a muliere an de manu sua vellet crucem accipere. Que ait : 'Volo.' Et dum vir dei crucem eius humeris imponeret, sanata est. Cum iuuenis quidam eo predicante surrexisset vt crucem sumeret, eius amasia ipsum tenuit : et protinus cecitatem incurrit. Vir autem dei pro ipsa orauit : et statim visum recepit. Cum apud Wigorniam, multitudine maxima confluente, predicaret, ecce subito nubes horrida cepit diffundi et pluuiam cum turbine comminari. Conuertens[4] autem Edmundus se contra nubem, et extenta manu, opposuit ei signum crucis, dicens : 'Precipio tibi, maligne spiritus, cum hac commotione longius abscedere, nec astantem populum, quominus verbum dei audiat, audeas impedire.' Quo dicto, statim recessit spiritus procellarum, et nubes lucida eos obumbrans affuit : In cuitu vero eorum pluuia cum tempestate valida distillauit. Sicque pluries a predicationis loco pluuiam siue procellam prece fugauit. Cum vice quadam studeret ad lumen, vigiliis grauatus somno oppressus est. Et ecce mus quidam crusibolum intrans, dum huc atque illuc discurreret, lumen suffocauit. Et euigilans, beatam virginem inclamauit : et lumen in crusibolo[5] celitus missum habuit. Ab omni munere semper manus suas excussit, acceptoresque munerum detestabatur, precipue in potestate positos, quos ad reddendam iusticiam dicebat gratuitos esse debere, non muneribus inuitatos. Vnde et frequenter dicebat : 'Inter prendere[6] et pendere non distat nisi vna littera tantum,' vnde patet quod valde proximus est suspendio qui munera libenter accipit, nisi bono modo ea acceperit[7]. Itaque multi quidem ei placere cupientes offerebant ei plura et preciosa : sed ille respuebat vniuersa, dicens : 'Nunc inimicus me per dona

[1] E. immunera. [2] E. tenens crucem. [3] E. nolens. [4] Vit. Convertit. [5] E. crusibilo. [6] T. prendre. [7] T. acceperit ea.

Dominican College

temptare vult, cum diues sum et nullius egeo; qui[1] dum pauper fui me decipere non potuit. Spero per dei misericordiam quod nunquam me decipiet per hanc viam. Per dona siquidem que nec data nec accepta sunt secundum deum, corrupta est christianitas hodie, deficietque[2], priusquam hec aduertant christiani, nisi se curare studuerint ab hac peste.' Volens enim athleta dei se totum pro salute animarum et libertatibus ecclesie more predecessorum exponere, contradictiones multas a regni maioribus et a rege patiebatur, ipsumque[3] cantuariense collegium eidem obuiabat. Eius familiares, aduersitates suas plangentes et iniurias, compescuit et redarguit dicens: 'Sicut, cum egrotanti filio poculum propinatur amarum, dicit mater: "ad sanitatem ebibe," ita hec omnia que nobis offeruntur aduersa, ad salutem cupimus epotare. Inundationes maris quasi lac debemus sugere[4], et cum precursore domini in deserto mundi comedere mel siluestre.' In ipsos autem qui eum acrius insequebantur et in eum atrociores fuerant, summam exercebat misericordiam, quotiens veniani postulabant. Apertos persecutores suos ad pacis osculum et alias familiaritates admisit. Et cum sui dicerent, hanc remissam animi sui mansuetudinem aliis contra ipsum insurgendi exemplum prebere, ait: 'Sinite. An nescitis quia dominus noster mortem sibi inferentibus non restitit, sed pro eis suppliciter intercessit? Vtique deo, non homini seruanda est potentia vindicandi. Absit a me vt erga eos aut trabem aut festucam portem in oculo, quantocunque me videantur afficere detrimento. Certe, si oculos capitis mei eruerent vel vtrumque brachium truncarent, nullatenus eos minus diligerem, nec minus exhiberem diligentis animum siue vultum. Nolo mihi de alienis defectibus dispendium propagare.' Libentius namque, vt dicebat in[5] ignem iret ardentissimum, quam aliquod peccatum committeret ex certa scientia contra deum. [6]Conuocato tandem prelatorum consilio, inquisiuit quomodo ecclesiam iam ancillatam releuare posset. Decernitur statim regem cum ceteris rebellibus admonendos fore, et si non corrigerentur, ecclesiastice censure seueritas non dormiret. Paret vir sanctus his dictis, regem adiit; et rex deliberandum fore asseuerauit. Expectat vir patiens per temporum curricula; tandem, soli regi deferens, sententiam in ceteros iuris ecclesiastici perturbatores promulgauit. Et cum nec hiis quidem compungerentur transgressores, cedendum magis censuit[7] maliciis, quam inseruire litigiis. Considerauit etiam quod, si totam seueritatem ecclesiasticam impenderet in rebelles, forsan legatus pape, tunc presens, in irritum duceret regemque ad deteriora prouocaret. Si vero presens existens eorum errata non corrigeret, videretur ea per quandam dissimulationis tolerantiam approbare. Ob hoc corpore preelegit se ad

[1] Vit. quia. [2] E. deficientque. [3] *al.* i. quoque. [4] T. suggere. [5] E. mihi. [6] Cf. Vita and Higden. [7] E. sensuit.

tempus elongare, vt ipso facto cordis monstraret amaritudinem, ipsorum detestando malitiam.. Quidam[1] de clericis eius quartanis vexatus, per aulam, dum episcopus discumberet, perrexit. Et cum quesisset ab eo cur cum ceteris non pranderet, respondit: 'Domine, diem meum expecto hodie quo me solet febris molestare.' Ad quem sanctus ait: 'Ego signum crucis super morsellum[2] murene, que est in disco meo, faciam, et illum in nomine trinitatis in tuo ore ponam: quem si statim comedere volueris, sanaberis.' Ille cum gaudio morsellum recepit, ad mensam cum sociis comedit: et eum post hec febris molestia non vexauit. Beatus Thomas martyr insignis, antequam de Anglia exiret ei in visione apparuit et ad agendum viriliter quod incepit monitis roborauit. Quo viso, vir beatus pedem martiris osculari nitebatur: sed beatus Thomas prohibuit, subtrahens pedem suum. Quapropter flenti et ingementi, ait sanctus Thomas: 'Cur, inquit, fles?' 'Quia indignitas mea, ait, non patitur pedes tuos sanctissimos osculari.' Et ille: 'Pro hac, inquit, re nolo te flere vel gemere.' Mari tandem transito, Pontiniacum, predecessorum suorum asilum, ingreditur; et ingrauescente demum morbi molestia, secessit apud Sasiacum[3], promittens Pontiniacensibus quod in festo sancti Edmundi regis et martyris reuerteretur[4]. Et factum est ita: Eadem quippe die ad Pontiniacum corpus eius delatum est. Cum vero iam cerneret diem mortis imminere, iussit afferri[5] sibi eucharistiam: extenditque dexteram ad ipsam et cum ingenti fiducia dixit: 'Tu es, domine, in quem credidi, quem predicaui, quem veraciter docui, quem dilexi, et tu mihi testis es quod aliud quam te in terra positus non quesiui: et[6] sicut tu scis quod nihil volo nisi quod tu vis, domine, ita fiat voluntas tua.' Mirati sunt vniuersi qui aderant, ipsum mente putantes excedere: presertim cum se sic haberet quasi presentem et in carne vidisset crucifixum. Post perceptionem itaque viatici, tota die illa tam iocundus erat et hilaris, ac si esset ab omni egritudine liber et immunis. Accepta denique extrema vnctione, cum esset morti proximus, nullum tamen certum mortis indicium pretulit, non gemitus edidit aut suspiria, sed nec querulas voces dedit; nec lecto decubuit, sed vel sedit vel caput super manum suam reclinauit, quando voluit repausare. Inualescente tandem morbo, preciosam resolutus est in mortem, sextodecimo kalendas decembris, anno domini millesimo ducentesimo quadragesimo. Monachus quidam sacrista Pontiniaci, corpore sancti Edmundi in ecclesia insepulto adhuc existente, videns multos accurrere deuotius aliquid si possent accipere[7], alios ornamenta varia offerentes ad tactum, tacitus cogitare cepit: 'Quid est quod tanta deuotione fidelium minime prouocaris vt aliquid de hoc sancto consequaris quod ad casus futuros profuturum reponas?' Et

[1] E. Cuidam. [2] E. morcellum. [3] Vit. Soysi, VB. Soisiacum. [4] E. reuertetur. [5] E. auferri. [6] om. in T. [7] *al.* arripere.

accedens temptauit annulum de manu episcopi euellere, et alium loco[1] ipsius digito subrogare. Cumque leuiter contrectando nil proficeret, omni quo potuit conatu institit vt annulum amoueret, sed in cassum. Abscedens[2] stupidus et confusus, deliberansque quid agendum foret, rursus accedit ac deuote inclinans[3] auribus episcopi, demissa voce quasi viuentem cepit alloqui sic dicens: 'Pater sancte, peccaui quod a te licentiam non petii et quod tuum est mihi temere vendicaui. Sed quia id ad honorem tuum facere disposui, ignosce confitenti, et petenti, si placet, postulatum concede.' Et cum manum tangeret, statim cum summa facilitate annulum, non extractum, sed prolapsum potius, cum ingenti leticia tulit, et inter sacra reposuit; ex cuius contactu multa infirmis beneficia vsque hodie largiente domino conceduntur. Die vero quo sepultus fuit sanctus dei, tria tantum facta[4] fuere miracula, quia fortasse in quibus plura fierent non affuerunt. Post hec per octo dies cessantibus miraculis, plurimum contristati monachi, ex qua causa id posset accidere conferebant. Et ecce frater quidam adueniens, ciaram se vidisse visionem asseruit, dicens: 'Vidi et ecce sanctus Edmundus mihi apparuit, vultum tamen hilarem non ostendit. Quem cum interrogarem cur opus bonum non perficeret, ipse, defossum se monstrans, quod depressas manus non valeret ad celum dirigere respondebat. Et adiecit: "Quid possum facere sic grauatus? Ecce surgere, ecce manus ad deum nequeo attollere nec pro egrotis exorare."' Sicque remouerunt totam quam super eum coniecerant terram. Quo facto, virtutes subito redierunt: et deum in sancto suo omnes glorificauerunt. Ad maiorem igitur sui meriti declarationem ceci vident, claudi ambulant, ydropici detumescunt, surdi audiunt, muti loquuntur, paralitici conualescunt, obsessi a demonibus liberantur, incarcerati a vinculis soluuntur, epilentici curantur, membrorum officio priuati sani efficiuntur, mortui resuscitantur; et bruta animalia ipsius beneficia experiuntur. [5]Miles quidam diues prope Pontiniacum erat, sed leprosus. Qui cum multa expendisset in medicis et sibi nihil proficere videret, relictis illis hortabatur eum vxor sua vt diuinum auxilium peteret, ex quo humanum consilium iam diu probatum nil sibi posse valere conspexit: monebatque eum vt se beato Edmundo voueret et eius reliquias visitaret. Qui vxoris acquiescens consiliis, fecit sibi parari vehiculum, in quo die crastina vsque Pontiniacum veheretur. In ipsa autem nocte cepit idem miles vlulare, fremere, et clamare, et nemo eum a sompno vsque ad gallicantum poterat excitare. Et querenti vxori quid sibi contigerat, respondit: 'Videbatur mihi esse in itinere versus sanctum Edmundum, et obuiam cuidam reuerendi vultus episcopo, quem vnus clericus sequebatur. Et inquirenti a me episcopo quo pergerem, respondi: "Vado ad sanctum Edmundum, vt ab eo consequi merear sanitatem." Et ille: "Quid vel quantum velles pati,

[1] om. in Vit. [2] Vit. abscessit. [3] Vit. inclinatus. [4] om. in Vit. [5] added.

vt salutem pristinam reciperes?" Ego autem respondi quod quicquid vellet mihi precipere, vellem pati. Precepit ergo ipse clerico suo vt me excoriaret et pellem meam mihi subtraheret. Et factum est ita. Et ideo tota nocte non potui me tenere quin vlularem, fremerem, et clamarem.' Cui vxor sua ait: 'Ad bonum tuum excoriatus es, nam perfecte sanitati restitutus es.' Crastina vero die profectus est miles et vxor sua cum magnis exenniis[1] ad sepulchrum beati Edmundi: et ad tumbam eius militis pellem suspensam inuenerunt; et gloriam deo et beato Edmundo episcopo agentes, ad propria cum magno[2] gaudio redierunt. Anno autem domini millesimo ducentesimo quinquagesimo monachi pontiniacenses, sicut scriptum repperi, brachium sancti Edmundi absciderunt, qua consideratione nescitur: et deo offenso[3] miracula cessarunt[4].

[MS. Tib. adds:[5] *Narratio.*

Iudeus quidam a deo inspiratus, tempore passionis Christi quodam accepto uase corpori Christi in cruce pendentis supposuit, et de sanguine de corpore crucifixi profluente suscepit. Indignati (ergo) iudei edificata domo extra ciuitatem (perpe)tuo carcere eum dampnauerunt. Anno autem post ascensionem domini quadragesimo se(cundo), euersa per Vespasianum et Titum filium suum urbe Ierusalem, uiderunt principes illi domum predictam edera coopertam; quam diruentes quendam iudeum hilarem sedentem, et preciosum sanguinem in uase super gremium tenentem, inuenerunt. Et cum uas ab illo amouissent, confestim iudeus spiritum emisit. Et tollentes secum uas cum sanguine, in templo pacis Rome cum honore collocarunt: ubi usque ad tempus Caroli, una cum prepucio Christi, permansit. (Elap)sis autem multis annis cum rex Ala(mannie) Ricardus, frater regis Henrici Angli(ci, in) Alamanniam transiret, Edmundus filius (eius) in castro Triuelensi uidit uestimenta (et re)liquias diuersas, et firmaculum aureum (cum qu)adam aurea cathena, in quo preciosus (sangu)is domini nostri Ihesu Christi prefatus pro redemp(cione) generis humani effusus[6] a Carolo mag(no h)uc delatus et inclusus erat. Et precibus (et au)ro multo illa accipiens, in Angliam

[1] E. exemiis. [2] om. in T. [3] E. offensa.

[4] Collect in T.:

Aue primas Anglorum, miles regis angelorum, O Edmunde, confessorum flos, et decus clericorum: Funde preces ad dominum pro salute fidelium. Munda pater, quos immundos peccati prurigine Mundus fedat, et fac mundos Edmundi precamine. Ora pro.

Deus qui largiflue bonitatis consilio ecclesiam tuam beati Edmundi confessoris tui atque pontificis preclare (MS. preclarite) uite meritis decorasti et gloriosis letificasti miraculis, concede propicius nobis famulis tuis, ut et ipsius in melius reformemur exemplis, et ab omnibus eius patrocinio protegamur aduer(sis.) (Cf. MS. Reg. 8 F. XIV. end.)

[5] Cf. Chron. Hayles in MS. Harl. 3725, and the O.E. legend in Altengl. Leg. N. F. p. 275. [6] MS. effusi.

(secum) detulit, et monasterio de Hailes contu(lit), anno domini millesimo ducentesimo sep(tuage)simo. Ibi enim miracula multa uir(tute) sanguinis illius preciosi dominus ostendit, in (quibus) quadraginta utriusque sexus a uari(is morb)is liberati deum glorificabant. Hec (in pre)fato monasterio legens, literis com(mendare) placuit[1].]

¶ De sancto Edmundo rege et martire[2].

REx quidam in Saxonie regno Alkmundus nomine, ex vxore sua Siwara prolem non habens, ab angelo admonetur in somnis vt Romam peregrinando proficisceretur. Quo cum peruenisset, matrona quedam sancta spiritu prophetico plena, cum qua pernoctare solebat; cum vice quadam ad eum accessisset, globus igneus in quatuor partes se extendens ab ipsius regis pectore exire videbatur[3]. Quo viso, regem a vero illuminandum, vel stirpem diuinitus insignitam de suo sanguine processuram predixit. Rediens autem rex, prolem felicem genuit Edmundum. Illis enim diebus rex Estanglorum Offa nomine liberis carens Hierusalem[4] proficisci et heredem a Christo petere disposuit. Et transiens in Saxoniam ad cognatum suum regem Alkmundum, honorifice suscipitur; duobusque regis Alkmundi filiis, Edmundo et Edwoldo, sibi sedule ministrantibus, etate iunior Edmundus specialius sibi inherens, propensiori cura quasi patri ministrabat. Cuius obsequio et colloquio rex Offa delectatus, quendam annulum in recessu suo sibi porrigens dixit: 'Edmunde fili charissime, accipe nostre mutue dilectionis munimentum, vt memineris me solerti tuo obsequio esse obnoxium: super quo gratias tibi refero, et mercedem paternam ex dei prouidentia in corde tibi reseruo.' Et iuuenem amplexibus et osculis mulcens, annulum quendam ei tradens dixit: 'Intuere, ait, Edmunde charissime, cuiusmodi sit annulus iste: vt, si absens aliquid tibi per hunc intimauero, filiali obsequio adimplere ne differas.' Cumque rex Offa ad brachium sancti Georgii peruenisset, morbo grauissimo detentus, familiares iuramento astrinxit vt annulum Edmundo iuueni presentantes, eum in Angliam secum adducerent et regem Orientalium Anglorum constituerent. Cum autem, collato iuueni annulo, in borialem partem Estanglorum nomine Hunstantoñ. appli-

[1] Collect in T.:

(Sa)lue sancta pars cruoris, fusa nostri redemptoris pede, manu, latere: Omnes salua qui te querunt, delens quicquid deliquerunt uisu, uerbo, opere; propiciare domine: Tuo redemtis sanguine.

Deus qui locum de Heyles unigeniti tui precioso sanguine uisibiliter uenerari dignatus es, presta, quesumus, ut qui eundem saluatoris nostri sanguinem gloriosum adoraturi aduenerint, et tuis in presenti copiosius muniantur auxiliis, et gaudiis in futuro mereantur perfrui sempiternis, per.

[2] Abridged from the Vita by Abbo of Fleury written 985, ed. in Surius; the beginning is added from Gaufridus de Fontibus De Infantia S. Edm. in MS. Cbr. Ff. 1. 27, the miracle from Mir. S. Edm. by Hermann in MS. Tib. B ii., c. 1.170. Similar text in MS. Bodl. 240. [3] T. videbat. [4] E. hierusalam.

cuissent, sanctus Edmundus orationem fudit : et mox fons de terra erumpens, multis infirmitatibus sanitatem ministrauit.——Sanctus igitur Edmundus, Estanglorum rex, ex antiquorum Saxonum nobili prosapia oriundus, a primo sue etatis tempore cultor veracissimus extitit fidei christiane. Qui ab attauis regibus editus, cum bonis polleret moribus, omnium comprouincialium vnanimi fauore, non tantum eligitur ex generis successione, quantum rapitur, vt eis preesset sceptrigera potestate. Erat namque omnibus affabilis et humilis et in subiectos benignus; gradiens via regia, nec declinabat ad dexteram extollendo se de meritis, nec ad sinistram, succumbendo vitiis humane fragilitatis. Erat namque[1] egentibus dapsilis, pupillis[2] et viduis pater, spes ope destitutis ac refugium. Contigit enim duos duces, Hynguar et Hubbam, de Dacie partibus cum magna nauium multitudine Estangliam applicare. Qui oppida[3] villasque voraci flamma comburentes, nulli etati, ordini, aut sexui parcentes, quoscunque reperire poterant aut gladio cedebant aut captiuos secum detinebant. Festinabant enim passim neci cunctos tradere, ne stipatus militum agmine ad defensionem suorum posset rex sibi resistere. Consueuit namque Danorum et Alanorum[4] natio semper rapto viuere, nunquam tamen indicta pugna palam contendit cum hoste, nisi preuenta insidiis, [ablata spe ad portus nauium remeandi[5]]. Misit itaque Hynguar nuncios ad regem Edmundum, apud Heglisdoñ[6] commorantem, qui et dixerunt: 'Terra marique metuendus dominus noster Hynguar rex inuictissimus, diuersas terras sibi armis subiugando ad huius prouincie optatum littus cum multis nauibus hiematurus appulit: atque iccirco mandat vt relicto christianorum dogmate[7], cum eo antiquos thezauros et paternas diuitias, sub eo regnaturus, diuidas. Cuius si aspernaris potentiam, innumeris legionibus fultam, vita indignus iudicaberis et regno. Et quis es tu, vt tante potentie insolenter audeas contradicere? Marine tempestatis procella nostris seruit remigiis, nec ingens mugitus celi nec crebri ictus fulminum vnquam nocuerunt, fauente gratia elementorum. Esto itaque sub hoc imperatore maximo cui famulantur elementa, pro sibi innata clementia: quoniam nouit piissimus parcere subiectis et debellare superbos.' Cumque episcopus quidam regi assistens ad consentiendum pluribus hortaretur exemplis, respondit: 'Ad id modo peruenimus quod nunquam veriti sumus? Vtinam incole omnes regni mei me occumbente viuere possent: Honestum enim est mihi pro patria mori. Hoc est autem quod desidero, hoc quod omnibus votis antepono. Ecce enim simulata beniuolentia pretendit callidus sue[8] machinationis muscipulam, qua me irretire[9] deliberat, maxime cum promittit quod nobis largitas diuina concessit. Vitam indulget qua necdum careo;

[1] S. quoque. [2] T. pusillis. [3] T. opida. [4] S. T. alanorum; E. Ta. alemannorum. [5] added in T., from the Vita. [6] S. Hagilisdun. [7] relicto—dogmate, om. in S. [8] E. sui. [9] T. E. irritire.

regnum promittit quod habeo; opes conferre cupit quibus non egeo.' Et conuersus [1] ad nuncios ait: 'Madefacti cruore meorum, supplicio digni estis; sed plane Christi mei exemplum secutus, nolo puras maculare manus, qui pro eius nomine libenter paratus sum vestris telis occumbere. Hec domino vestro perferatis, addentes quod pro amore vite temporalis christianus rex Edmundus duci non subdetur pagano, nisi prius effectus [2] fuerit christianus.' Hoc audito, iussu impiissimi Hynguar sanctus Edmundus inermis capitur, et vinculis arctioribus [3] artatus constringitur; ante ducem sistitur, et multis modis illuditur, et tandem fustigatus, et ad quandam arborem ligatus, flagris durissimis diutissime verberatur: nec vincitur, semper Christum vocibus flebilibus inuocando. Aduersarii igitur in furorem versi, quasi ludendo ad signum eum toto corpore sagittarum telis confodiunt, et vulnera vulneribus imprimebant, dum iacula iaculis locum dabant. Sicque spiculorum aculeis circumfossus palpitans, velut heritius aut spinis hirtus carduus similis [4] factus est. Cumque nec sic Hinguar eum sibi assentire conspiceret, sed Christum iugiter inclamantem videret, lictori protinus mandat vt amputet caput eius. Sicque, duodecimo kalendas decembris, capite truncatus, cum palma martyrii rex et martyr migrauit ad dominum. Caput autem sancti regis Dani secum auferentes [5] in [6] sylua de Heglesdon̄ inter densa veprium frutecta proiecerunt. Reddita tandem terre aliquanta pace, ceperunt christiani de latibulis consurgere, et caput in sylua diligenter inquirere. Cumque in sylua densissima caput sanctissimum lustrando pergerent, et alternatim (vt moris est) inter se clamarent 'vbi es?', ecce mirabile auditu caput martyris patria lingua respondebat dicens: 'Heer | heer | heer' | quod est interpretatum 'Hic | hic | hic': nec vnquam eadem repetendo clamare destitit, quousque omnes ad se perduxit. Palpitabat mortue lingue plectrum intra [7] meatus faucium, manifestans illius magnalia qui rudenti [8] aselle humana compegit verba. Immanis enim lupus caput inter brachia complexus procumbebat, excubias martyri impendens. Accipientes itaque illud, et corpori coaptantes, honorifice sepelierunt. Cum autem postea corpus huius sanctissimi Edmundi martyris [9] transferri deberet, inuiolatum repertum est et incorruptum, ac caput corpori redintegratum, nihilque omnino vulneris, nihil apparuit cicatricis. Tantum enim in eius collo ob signum martirii rubet vna tenuissima ruga [10] in modum fili coccinei: sicut testari erat solita quedam deuota femina Oswenna [11] vocata, que in eodem loco ieiuniis et orationibus vacans multos transegerat annos: cui, diuina reuelatione aut nimia deuotione, mos inoleuit vt patefacto [12] beati martiris sepulchro singulis

[1] E. conuersos. [2] E. ssectus. [3] T. arcioribus. [4] S. similis Sebastiano martyri. [5] E. afferentes. [6] T. E. et in. [7] T. E. infra. [8] E. rudente. [9] T. eius instead of huius sanct. E. m. [10] S. riga = linea. [11] E. ofwenna. [12] E. patifacto.

annis in dominica cena attondendo precidere[1] capillos solebat et vngues. Que omnia diligenter colligens, quamdiu vixit, mira deuotione excolere non neglexit; positaque super altare eiusdem ecclesie, post eius mortem debita adhuc reseruantur deuotione et veneratione. Cum autem octo latrones ecclesiam sancti martyris infringere et quecunque asportare possent capere decreuissent, et cum diuersis instrumentis hoc attemptassent; martyr dei ita eos ligauit diuinitus, vt nec pedem mouere nec arreptum officium deserere possent. Mane autem inuenti, et vincti, episcopo Theodredo sunt presentati. Qui impremeditatus sententiam dedit et eos affigi patibulis iussit. Quamobrem postea in se reuersus, grauiter indoluit, et sibi penitentiam indicens, diutius se grauibus lamentis dedit. Idem tandem episcopus corpus martyris ad locum deuotiorem transtulit, et incorruptum reperit, tetigit, lauit et optimis vestibus indutum ligneo locello reposuit. Quidam iuuenis, filius nobilis cuiusdam, potentie sue auctoritate ductus integritatem martyris omnino videre affectauit. Reseratoque locello astitit, aspexit: et in eodem momento in amentiam versum, in reprobum sensum deus illum tradidit; et ob scelus eius a patre deiectus, et ad summam inopiam perductus, vitam finiuit vermibus consumptus.——[2] Rex quidam Danorum nomine Swanus cum magna nauium multitudine Angliam intrans, nulli parcens etati, sexui vel ordini, cede et incendio cuncta[3] vastabat, et vbique predas agens, ab incolis totius terre tributa exigebat: et ad proprie damnationis cumulum ex vrbe Sancti Edmundi martiris grande tributum petiit. Alioquin, nisi solueretur, vrbi incendium, ciuibusque exitium comminatur. Insuper et sancto Edmundo probrose detraxit. Audientes hoc ciues, et vehementer expauescentes, ante sepulchrum sancti Edmundi se prosternunt, cum multis lachrimis et singultibus, deuotis precibus opem martyris implorabant. Erat enim in eodem loco monachus quidam nomine Egelwinus, sancto martiri adeo deuotus, vt eius secretalis cubicularius merito ab omnibus vocaretur. Hic, quando sibi oportunum videbat, solus ad martirem ingrediens, corpus eius diligenter abluebat, capillos capitis reuerenter demulcendo planos pectine reddebat, pilosque pectinis violentia[4] extractos in pixide ponens, quasi viuenti in carne debitum seruitium impendebat. Mutuis allocutionibus ore ad os, quasi amicus amico, non solum vtile responsum dare sanctus non distulit, sed etiam variarum oppressionum, quas sibi referebat, viam leuaminis et salubris consilii notificauit. Huic sub noctis silentio sopori dedito sanctus Edmundus vultu merore confecto astitit, dicens: 'Perge, inquit, ad regem Danorum Swanum, et ex parte mea, nihil dubitans, precipe vt a meorum infestatione et tributi exactione ciuium desistat, si diuinam imminentem effugere cupiat vltionem.' Cum autem monachus hec

[1] E. prescindere, T. prescidere. [2] added. [3] E. cunct. [4] E. biolentia.

regi nunciasset; more leonis frendens, nisi citius fugeret, mortem iureiurando minabatur. Imminente autem vespera, in medio commilitonum suorum apud villam de Gaynesburgh[1] Swanus pugione sancti Edmundi confossus est: sicque vociferans noctis crepusculo mortuus est tertio nonas februarii. Canutus vero, filius Swani, hoc videns, mitius deinceps cum sancto Edmundo egit: fossatum terre Sancti Edmundi circumduxit, immunitatem ab omni prestatione terre tribuit, basilicam super corpus construxit, monachos instituit et predia multa donauit.

¶ De cruce de Holm[2].

¶ Sancta vero Helena, inuenta cruce sancta nouem particulas abscidit, propter nouem ordines angelorum, circa foramina cruore respersa vbi manus et pedes clauabantur: quas in vnam paruam crucem quasi duplicato transuerso mirabiliter composuit, et in quandam capsam argento, auro et gemmis compositam collocauit, et filio suo Constantino Constantinopolim transmisit: quam ad bella secum deferens, semper victoriam habuit. Mortuo Constantino, de successione in successionem vsque ad Baldewinum imperatorem deuenit. Mortuo tandem sacerdote illo qui missam coram prefata cruce celebrare solebat, sacerdos quidam genere Anglus, nomine Hugo, in Northfolchia ortus, tunc ibidem existens, loco sacerdotis defuncti electus est, anno domini millesimo ducentesimo vicesimo tertio. Prefatus vero Baldewinus, crucem ad bella deferens, semper victoriam reportauit. Et cum tandem ab aduersariis suis occisus fuisset, sacerdos prefatus crucem memoratam clam secum deferens, in Angliam reportauit. Apud cenobium de Bromholm dictam crucem reliquit, et omnia vite sue necessaria vsque ad obitum ibidem percipere pro suo munere precioso meruit, vna cum duobus filiis suis, quos ante sacerdotii gradum ex vxore sua susceperat. Quorum alter in eodem postmodum cenobio monasticum ordinem intrauit, alter in litteratura proficiens electus factus extitit aduocatus. In prefato vero monasterio virtute crucis memorate, cooperante domino, trigintanouem mortuos vite redditos[3] legi, decem et nouem cecos illuminatos, cum aliis nonnullis miraculis diuinitus ostensis[4].

[1] E. ganesburgh. [2] De cruce de Holm om. in T.; r. Bromholm (Cluniac Priory in Norfolk). Cf. Math. Paris Hist. Angl. an. 1223. [3] E. reditos.

[4] Collect in T.:

Exulta sancta ecclesia tocius gentis anglice: ecce in manibus est laudacio Edmundi regis incliti, et martiris inuictissimi: qui triumphato mundi principe celos ascendit uictoriosissime. Sancte pater Edmunde, tuis suplicibus intende. Ora.

Deus ineffabilis misericordie, qui beatissimum regem Edmundum tribuisti pro tuo nomine inimicum moriendo uincere, concede propicius familie tue ut eo interueniente mereamur in se an(tiqui) hostis incitamenta superando extinguere, per.

¶ De sancto Edwardo rege et confessore[1].

GLoriosi ac deo dilecti Regis Edwardi vitam litteris tradituri, ex verbis beatissimi Petri apostolorum principis sumamus exordium; qui centurionis vocationem admirans, ait: 'In veritate comperi quia non est personarum acceptor deus, sed in omni gente, qui timet deum et operatur iusticiam, acceptus est illi.' In omni enim gente, ordine, gradu et dignitate nouit dominus qui sunt eius, et miseretur cui voluerit, et misericordiam prestat in quem sibi placuerit. Neque enim ex sui ipsius natura vel paupertas prestat, vel adimunt diuitie, sanctitatem; nec perfectum obscuritas, nec reprobum claritas facit; nec claudit libertas, nec reserat seruitus, paradisum. Primus patriarcha Abraham et diues scribitur et perfectus, cui fides admirabilis et obedientia imitabilis[2] in rerum omnium copia predicatur. Ioseph, dominus Egipti constitutus a rege, vniuerso orbi prebuit castitatis exemplum. Sanctus Iob qualis in diuitiis fuerit, earum probauit ademptio; quem morbus corporis, temptatio vxoris, amicorum exprobatio, spectabili patientia reddidit clariorem. Rex Dauid, quo nemo ditior, sed nemo sanctior[3]; quo nullus sublimior, sed humilior nullus; et inter thezauros innumeros sepelitur, et inter dei amicos ceteris gratior computatur. Nemo proinde miretur si noster Edwardus et rex dicatur et sanctus, quem cernimus et in[4] diuitiis egenum, et in deliciis sobrium, in purpura humilem, et sub corona aurea mundi contemptorem. Cum enim rex Ethelredus ex filia comitis Thoreti filium suscepisset Edmundum cognomento Ferreum-latus, ex regina autem Emma Aluredum, beatus Edwardus intra viscera materna conclusus prefertur vtrique, agente eo qui omnia operatur secundum consilium voluntatis sue, qui dominatur in regno hominum, et cuicunque voluerit, dat illud. Fit enim coram rege magnus procerum et episcoporum conuentus, et quia iam future cladis indicia[5] seua precesserant, agitur inter eos de regni statu tractatus. Alii vero Edmundum, ob inuictissimum robur corporis, estimant preferendum; alii, ob virtutem Normannorum, Aluredum promouendum tutius arbitrantur. Sed futurorum omnium prescius, prioris breuissimam vitam, alterius mortem immaturam prospiciens, in puerum necdum natum vniuersorum vota conuertit. Vtero adhuc clauditur et in regem puer eligitur: non natus, natis prefertur, et quem necdum terra susceperat, terre dominus designatur: et leti proceres sacramentum fidelitatis illi iurant, qui vtrum nasceretur ignorant. Paulo itaque post natiuitatem sancti Edwardi irruentibus in Angliam barbaris, et maximam

[1] This is the Vita written by Ailred Rieuallensis, ed. in Surius (from Capgr.), Act. SS. Boll. Ian. I. p. 293, and in Twysden Dec. Script. 369 (fuller text).
[2] Sur. inimitabilis. [3] S. et s. [4] om. in S. [5] E. iudicia.

insule portionem cede incendioque vastantibus, regina cum filiis in Normanniam transposita est. Viuebat in auita domo inter pueros puer, immunis tamen a vitiis quibus etas illa solet implicari. Castus erat corpore, sermone rarus, simplex actu, et purus affectu. Frequentare ecclesiam dulce habuit, crebrius orationibus incumbere, sacris missarum interesse solemniis, visitandis monasteriis operam dare, et quos sanctiores sciebat, sibi monachos in amicitiam copulare. Seuiebat interim gladius hostilis in Anglia, cedibus et rapinis omnia replebantur: vbique luctus, clamor et desolatio. Incenduntur ecclesie, monasteria deuastantur, sacerdotes a suis sedibus fugati, in locis desertis communem miseriam deplorantes delitescebant. Inter quos vir venerabilis Brithwaldus Wintoniensis[1] episcopus cenobium Glastoniense merens ac tristis ingressus, orationibus vacabat et psalmis. Qui cum aliquando pro regni plebisque liberatione preces lachrimasque profunderet, quasi in hec verba prorumpens ait: 'Et tu domine vsquequo? Vsquequo auertis faciem tuam, obliuisceris inopie nostre et tribulationis nostre? Sanctos tuos occiderunt, altaria destruxerunt, et non est qui redimat neque qui saluum faciat. Scio domine, scio, quia omnia que fecisti nobis, in vero iudicio fecisti: Sed nunquid in eternum proiiciet deus, et non apponet vt complacitior[2] sit adhuc? Eritne, domine deus meus, eritne finis horum mirabilium, aut in eternum tuus in nos mucro deseuiet, et percuties vsque ad internitionem?' Inter preces tandem et lachrimas fatigatum sopor suauis excepit; videtque per somnium beatum Petrum in eminentiori loco constitutum, et ante eum preclari vultus in forma decenti, regalibus insigniis amictum Edwardum. Quem cum propriis manibus apostolus consecrasset et vnxisset in regem, monita salutis adiecit: precipueque celibem vitam commendans, quot esset annis regnaturus aperuit. Obstupefactus presul tanti miraculi nouitate, petit sibi a sancto huius visionis misterium reuelari. De statu insuper regni, et de instantis periculi fine[3], apostolicum exegit oraculum. Tunc placido vultu intuitus intuentem se[4], ait[5]: 'Domini, inquit[6], o presul, est regnum, et ipse dominabitur in filiis hominum. Ipse transfert regna et mutat imperia, et propter peccata populi regnare facit ypocritam. Peccatum peccauit populus tuus domino, et tradidit eos in manus gentium, et dominati sunt eorum qui oderunt eos. Sed non obliuiscetur misereri deus, nec continebit in ira sua misericordias suas. Erit enim, cum dormieris cum patribus tuis, visitabit dominus populum suum, et faciet dominus redemptionem plebis sue. Eliget enim sibi virum secundum cor suum, qui faciat[7] omnes voluntates suas, qui me opitulante regnum adeptus Anglorum, danico furori finem imponet. Erit enim acceptus deo, gratus hominibus, terribilis hostibus,

[1] r. Wiltoniensis? [2] T. complacidior. [3] T. fine periculi. [4] om. in T. Tw. [5] om. in Tw. [6] om. in S. [7] Tw. faciet.

amabilis ciuibus, vtilis ecclesie, laudabilemque vitam sancto fine concludet.' Que omnia in beato Edwardo completa, rei exitus comprobauit. [1]Cum autem episcopus de posteritate Edwardi quereret, respondit sanctus Petrus: 'Regnum Anglorum regnum dei est; post istum prouidebit regem ad placitum suum.'[1] Stabat adhuc spiritus procelle, et exaltati sunt fluctus eius, externisque[2] malis accessit ciuilis discordia, adeo vt quis cui [crederet, quis cui][3] mentis sue secreta committeret, nesciretur. Plena erat proditoribus insula; nusquam tuta fides, nusquam sine suspitione amor, sermo sine simulatione. Tandem eousque proditio ciuilis et astutia processit hostilis, vt defuncto rege Ethelredo, magna pars insule, legitimis heredibus abdicatis, Canuto, qui regnum inuaserat, manus darent: peremptoque inuictissimo rege Edmundo, etiam filios eius, adhuc in cunis agentes, barbaris mitterent occidendos. Alfredus demum Edwardi frater in Angliam transuectus, inaudita crudelitate ab hostibus ciuibusque perimitur. Tunc Edwardus omni humano destitutus auxilio, exul patrie, regni, et honoris viuebat: Impiorum insidias timebat, et ne a suis proderetur, vel ab hostibus ad mortem emeretur, plurimum formidabat. Inuento[4] autem consilio salutari, deo prosternitur, talia prosequendo: 'Ecce, inquit, domine, non est mihi auxilium in me, et necessarii mei recesserunt a me, amici mei et proximi mei aduersum me appropinquauerunt et steterunt. Pater meus post multos labores rebus humanis excessit; fratres meos crudelitas proditorum absorbuit; nepotes in exilium acti sunt; mater emuli nostri nuptiis tradita est. Ita solus relictus sum, et querunt animam meam. Sed tibi, domine, derelictus sum pauper, pupillo tu eris adiutor. Tu quondam Edwinum, morti expositum, mirabili modo et vite reseruasti et regno. Tu illud Anglie decus sanctum Oswaldum ex exule regem factum, per signum crucis reddidisti cunctis hostibus fortiorem. Si igitur fueris mecum et custodieris me, et reduxeris me in regnum patris mei, eris tu mihi semper in deum, et beatus Petrus apostolus in patronum: Cuius sacratissimas reliquias in vrbe Roma, te annuente, te regente, te comitante, visitaturum me promitto.' Exhinc enim factus fide robustior, spe alacrior, expectans expectauit dominum. Canuto autem rege rebus humanis exempto, filiis eius immatura morte prereptis, Angli danico iugo liberati Edwardum in regem elegerunt, et cum maximo honore consecrari et inungi fecerunt. Tunc sacerdotes sapientia et sanctitate fulgebant, monasteria omni religione pollebant, agebat[5] clerus in officio suo, populus[6] stabat in gradu suo. Videbatur etiam terra fecundior, aer salubrior, maris vnda pacatior. Reges enim et principes pro tanta rerum mutatione admiratione perculsi, cum tanto rege fedus inire, amicitias iungere,

[1–1] om. in Tw. [2] E. eternisque. [3] So T. Tw.; om. in E. [4] E. inuenta. [5] om. in Tw. [6] T. et p.

pacem componere gauisi sunt. Sola tamen Dacia[1] adhuc spirans et anhelans[2] cede[s][3], Anglorum interitum minabatur. In hiis omnibus vir beatus in gloriam non est elatus humanam, sed hanc sibi viuendi formam proponens, suis se domesticis prebebat equalem, sacerdotibus humilem, plebi gratum, compatientem miseris, et largum egenis. Nulla apud eum personarum acceptio, sed iudicabat in iusticia pauperes, et arguebat in equitate pro mansuetis terre: Eratque pater orphanorum, et iudex[4] viduarum. Si quicquam petebatur, prebebat; si accipiebatur, tacebat. Nullus vnquam eum vidit aut inflatum superbia, aut ira efferatum, aut gula dehonestatum. Supra humanum enim modum pecunie[5] contemptor, nec in earum amissione tristior, nec in adeptione videbatur hilarior. Recumbente aliquando gratia quiescendi rege in lectulo, camerarius accessit ad thecam in qua aes regium seruabatur, et reposito intus quod volebat, et illam claudere oblitus, foras egressus est. Animaduertit hoc quidam, et accedens ad thecam, pecuniam non modicam in sinum recondit, et abscedit[6] Reuersus denuo[7], rege inspectante, facinus iterauit. Quod cum tertio attemptasset, cernens rex in spiritu thezaurorum adesse custodem, ait: 'Importune agis, o homo: si mihi credis, tolle quod habes, et fuge; quoniam si venerit Hugolinus'—hoc enim cubicularii nomen erat—'nec vnum tibi nummum relinquet.' Fugit ille, et vix pedem extulerat: et ecce minister regis rediens, et thezaurum ablatum reperiens, timore et tremore concutitur: angustiam cordis et furorem mentis clamor et suspiria prodiderunt. Surrexit rex, et quasi nesciens quid acciderit, perturbationis huius causam inquirit. Quam cum didicisset, ait: 'Tace, forte ille qui cepit, plus nobis indiguit. Habeat sibi, nobis sufficit quod remansit.' Proceres enim[8] terre de successione solliciti, regem de vxore ducenda conueniunt. Stupet rex, thezauro metuens suo, qui in fictili vase reconditus, facile poterat calore dissolui[9]. Si obstinatus resisteret, timebat ne propositi sui proderetur dulce secretum: Si suadentibus preberet assensum, naufragium pudicitie formidabat[10]. Tandem importune insistentibus cedere tutius ratus, huiusmodi verbis suam pudicitiam[11] domino commendabat: 'Ihesu bone, tua quondam misericordia tres pueros inter flammas caldaicas illesos seruauit; per te Ioseph, relicto pallio in manibus meretricis, cum titulo castitatis euasit; admirabilis Susanne constantia tua virtute de impudicis presbiteris triumphauit; sancte Iudith castitas ab Holoferne nec ledi potuit nec temptari. Ecce ego seruus et filius ancille tue, qualiscunque dilector tuus et vnice matris tue: succurre mihi domine, quatinus sic maritale suscipiam sacramentum vt pudicitie periculum non

[1] = Dania. [2] T. E. hanelans. [3] T. E. cede. [4] r. uindex? [5] Boll. pecuniarum. [6] T. E. abcedit. [7] E. de vno. [8] *al.* autem. [9] S. Tw. add: Sed quid ageret? [10] E. formidaret. [11] S. pudicitiam suam.

incurram.' Rege igitur procerum voluntati consensum prebente, Godwini filiam duxit in vxorem. Erat enim[1] Godwinus vir magnarum opum, sed hastucie singularis, regum regnique proditor; qui doctus fallere, et quelibet dissimulare consuetus, facile populum ad cuiuslibet factionis inclinabat assensum. Sed sicut spina rosam, genuit Godwinus Editham. Hanc dilecto suo preparauit[2] Christus Edwardo, inspirans ei ab ipsa infantia castitatis amorem, odium viciorum, virtutis affectum. Legere aut operari manibus ocium fugiendo consueuit, lasciuiam vitare, et colloquia iuuenum declinare. Conuenientibus igitur in vnum, rex et regina de castitate seruanda paciscuntur, nec huic fidei alium quam deum testem estimant adhibendum. Fit illa coniunx mente, non carne; ille maritus mente, non opere. Perseuerat inter eos sine actu coniugali coniugalis affectus; et sine defloratione virginitatis, caste dilectionis amplexus. Diligitur[3] ille, sed non corrumpitur; diligitur illa, nec tangitur, et quasi noua quedam Abysag regem calefacit amore, sed non dissoluit libidine; mulcet obsequiis, sed desideriis non emollit. Quadam namque die pentecostes[4], cum rex diuinis misteriis interesset[5], hora eleuationis corporis Christi subito rex vultu hilarior et erectior oculis in risum modicum, seruata tamen regia grauitate, dissoluitur. Mirari, qui aderant, ceperunt[6]; nec sine causa, cum[6] preter consuetudinem id ei accidisse sciebant. Peractis autem missarum solempniis, causam risus instanter astantes sibi exponi petunt. Ille, vt erat mire simplicitatis, simpliciter querentibus simpliciter omnia confitetur, dicens: 'Conuenit Danis cum rege suo antiquum facinus iterare, et quam nobis propitia diuinitas largita est, infestare quietem. In percussione quidem nostra, qua castigans castigauit nos dominus, ignorantes dei iusticiam, et suam extollentes virtutem, dixerunt: "Manus nostra excelsa, et non dominus, fecit hec omnia." Quia vero deus patribus nostris iratus, Dacorum[7] nos tradidit potestati, suis id viribus tribuentes, facile hoc ipsum et nunc fieri posse arbitrabantur; nescientes quia qui percutit, ipse et sanat; et qui mortificat, ipse et viuificat; et qui ducit ad inferos, ipse et reducit. Igitur rex Dacie, coacto in vnum exercitu, hodierna die ventis pro voto flantibus naues parari precepit. Iam naues velis, et vela ventis fuerant committenda: et rex iniquus ob nimiam superbiam quasi semetipsum non sustinens, dum de scapha in nauem conscendere vellet[8], pede lapso inter vtramque in mare corruit: et statim abyssus vallauit eum, et pelagus cooperuit caput eius. Sicque morte sua vtrumque populum, Danorum scil. et Anglorum, a peccato pariter et periculo liberauit. Et spero in domino [deo][9] meo, et in dulcissima matre eius, quod temporibus meis nullum habebit conatus eorum effectum. Hec sunt que Christo reuelante cognoui, et vidi

[1] S. autem. [2] Tw. preparauerat. [3] Tw. Diligit. [4] E. penthecostes. [5] S. interesset mysteriis. [6] om. in Tw. [7] S. Danorum. [8] *al.* Tw. [9] om. in T. E.

et risi et gauisus sum. Risum enim mihi fecit dominus, et quicunque audierit, corridebit mihi.' Notantur tempus et hora, mittuntur nuncii in Daciam: et omnia que beatissimo regi celitus nunciata fuerant, vera et eadem hora accidisse reperta sunt. Succedentibus itaque prosperis, rex voti sui nequaquam oblitus, recogitans quanta sibi fecerit dominus, qui ditauit egenum, sublimauit humilem, inglorium coronauit; parat reddere vota sua, parat sumptus, parat[1] donaria. Vocatis autem regni proceribus, habuit cum eis de statu regni, vel de sua peregrinatione, sermonem, dicens: 'Non excidit nobis quomodo irruentibus in hereditatem nostram barbaris, facti sumus obprobrium vicinis nostris, subsannatio et illusio hiis qui in circuitu nostro sunt. Aliis namque interfectis, aliis fugatis, aliis iugo ignominiose seruitutis oppressis, nihil fere honoris, nihil glorie nostro generi reliquerunt. Tandem defuncto patre meo, peremptis fratribus, actis in exilium nepotibus, et[2] cum hostibus nostris in omnibus fortuna faueret, mihi profecto nihil spei superesse videbatur. Ego vero contra spem in spem[3] credens, et domini mei[2] misericordie me totum dedens, peregrinationem meam ad sanctorum apostolorum limina voui, et deinceps diuine me protectioni dispositionique commisi. Ille autem respexit in orationem meam et non spreuit precem meam, et abstulit obprobrium meum et restituit me in regnum patris mei. Insuper cumulatum[4] diuitiis auxit gloria, donis celestibus illustrauit. Ipse sine sanguine rebelles subegit, hostes subuertit, et omnia nostra amabili quadam pace composuit. Absit vt tot et tantis eius beneficiis inueniamur ingrati, quin potius de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi in iusticia et veritate, faciamusque quod ait propheta: "Vouete et reddite domino deo vestro." Decernite ergo mecum quomodo me peregrinante regnum subsistat Anglorum; qua lege, qua pace, qua iusticia, quo iudice[2] omnia disponantur; quis castra, vrbes, priuata et publica negocia procuret. Erit autem vnus omnium custos et protector deus, et pacem quam dedit ipse seruabit, nobiscum proficiscens, et vobiscum[5] remanens: qui et vos custodiat, et me reducat.' Tunc omnes in communi vociferantes ad regem, se non deserendos, se non exponendos gladiis, patriam hostibus non prodendam, nec pro vno, vt putabatur, bono tot admittenda pericula allegabant. Tunc rex eorum vocibus et precibus se vrgeri[6] sentiens, diu in animo fluctuabat: quia et voto supersedere, pericul[os]um[7]; et tantorum precibus fletibusque non cedere, inhumanum arbitrabatur. Tandem peregrinationem differens, expectabat[8] donec apostolico fultus consilio, aut votum redimeret, aut impleret. Demum pontifex summus, consideratis premissis et diligenter discussis, regi epistolam subscripta continentem transmisit: 'Leo episcopus seruus seruorum dei, dilecto filio suo

[1] Tw. separat. [2] om. in Tw. [3] in spem om. in Boll. [4] Tw. cumulauit.
[5] T. nobiscum. [6] S. urgeri se. [7] T. E. periculum. [8] om. in T.; cf. Tw.

Edwardo Anglorum regi, salutem et apostolicam benedictionem. Quoniam voluntatem tuam laudabilem et deo gratam agnouimus[1], gratias agimus ei per quem reges regnant, et principes iusta decernunt. Sed quia prope est dominus in omni loco omnibus inuocantibus eum in veritate, et sancti apostoli cum suo capite coniuncti vnus spiritus sunt, et pias preces equaliter audiunt; et quia constat periclitari anglicam regionem ex tua discessione[2], qui freno iusticie seditiosos eius motus cohibes: ex auctoritate dei et sanctorum apostolorum absoluimus te a peccato illius voti pro quo dei offensam times, et ab omnibus negligentiis et iniquitatibus tuis, ea potestate vsi qua[m][3] dominus in beato Petro concessit nobis dicens: "Quecumque solueritis[4] super terram, soluta erunt et in celis." Deinde precipimus tibi sub nomine sancte obedientie et penitentie, vt expensas quas ad iter istud paraueras, pauperibus erroges, et cenobium monachorum in honore sancti Petri apostolorum principis aut nouum constituas[5], aut vetustum emendes et augeas, et sufficientiam[6] victualium fratribus de tuis redditibus constituas, quatinus dum illi assidue inibi deum laudauerint, et sanctis augeatur[7] gloria et tibi indulgentia. Cui loco quicquid contuleris, vel collatum est, vel conferetur[8], vt ratum sit apostolica auctoritate precipimus, et vt semper habitatio monachorum sit et nulli laice persone nisi regi subdatur; et quecunque priuilegia[9] ibi constituere volueris ad honorem dei pertinentia, concedimus et robustissima auctoritate confirmamus, et in fine[10] fractores eorum eterna maledictione damnamus.' Responsalibus enim[11] regis et litteris pontificis oraculum celeste concurrit. Erat enim in Anglia vir quidam deo dilectus et hominibus, qui [in] specu subterraneo multis annis inclusus, suorum erat meritorum stipendiis iam vicinus. Huic Petrus apostolus in visione noctis assistens ait: 'Rex, inquit, Edwardus pro voto quo se cum adhuc exularet astrinxerat, pro regni etiam pace, pauperumque necessitate preceque sollicitus, romanam ecclesiam de omnibus credidit consulendam. Nouerit ergo, se mea auctoritate ab hac obligatione solutum, et de cenobio ad mei nominis honorem construendo a summo pontifice suscepisse mandatum. Incuntanter itaque litteris apostolicis fidem habeat, preceptis obediat, consiliis acquiescat. A me enim egressus est sermo, quem sibi quondam[12] patronum elegit, vie comitem, gratie largitorem. Est autem mihi locus in occidentali parte Londonie a me electus, mihi dilectus, quem quondam mihi propriis manibus consecraui, mea nobilitaui presentia, diuinis insuper[13] miraculis illustraui. Thorneia nomen est loci, qui quondam[12] ob peccata populi, barbarorum traditus potestati, pauperrimus ex diuite, humilis ex sublimi, ex nobili factus est contemptibilis. Hunc me rex precipiente in habitaculum monachorum suscipiat reparandum, subli-

[1] S. cognouimus. [2] E. dissessione. [3] T. E. qua. [4] S. solueris. [5] Tw. construas. [6] Tw. sufficientia. [7] T. augetur. [8] E. conferretur. [9] E. preuilegia. [10] Tw. infractores. [11] S. autem; om. in Tw. [12] T. condam. [13] S. etiam.

mandum edifitiis, possessionibus ampliandum. Non erit ibi aliud nisi domus dei, et porta celi. Ibi erigenda est scala per quam descendentes et ascendentes angeli preces et vota hominum perferant et deferant gratiam. Inde ascendentibus reserabo ianuas paradisi, vt ex officio quod meus mihi dominus ac saluator iniunxit, et ligatos absoluam et absolutos suscipiam, et quam eius delictum obcluserat, iustificatis portam patrie celestis aperiam. Tu autem omnia que a me audisti [1] et didicisti, litteris tradens regi mitte, vt munere dei duplicato, et de absolutione securior, et [in] precepti executione deuotior, in mei autem dilectione et obsequio reperiatur propensior.' Hiis dictis, lux cum loquente disparuit. Scripsit itaque senex omnia audita, et regi direxit. Eadem autem hora lecto pape rescripto, beati senis apices recitantur. Tunc rex letus et alacer [2], pecuniam quam ad peregrinationem parauerat, pauperibus distribuit, et monasterium edificauit. [3] Tempore quo rex Ethelbertus, qui regnauit in Cancia, predicante beato Augustino fidei sacramenta susceperat, nepos eius Sebertus, qui Orientalibus Anglis prefuit, fidem eodem episcopo euangelizante suscepit. Hic Londoniis, que regni sui caput habebatur, intra muros ecclesiam beati Pauli fabricauit [4], et episcopali honore, Mellitum episcopum instituens, honorauit. Extra muros vero in occidentali parte, in honore beati Petri monasterium insigne fundauit, et multis possessionibus ditauit. Nocte autem dedicationem eiusdem ecclesie [5] precedente, piscatori cuidam [in] Thamensis fluuii, qui eidem monasterio [6] preterfluit [7], vlteriori ripa in habitu peregrino beatus Petrus apparens, promissa mercede, transponi se ab eodem et petiit et promeruit. Egressus autem de nauicula, ecclesiam, piscatore cernente, ingreditur. Et ecce subito lux celestis emicuit, miroque splendore illustrans omnia, noctem conuertit in diem. Affuit cum apostolo multitudo ciuium supernorum egredientium et ingredientium, melodiaque celestis insonuit; indicibilis odoris fragrantia nares perfundebat. Peractis enim [8] omnibus que ad ecclesie dedicationem spectant, solemniis, redit ad piscatorem piscium piscator egregius hominum. Quem cum [9] diuini luminis fulgore perterritum et [10] alienatum pene sensibus reperisset, blanda consolatione reddit hominem sibi, animum rationi. Ingredientes cimbam simul vterque piscator, ait Petrus: 'Numquid pulmentarium non habes?' Et ille: 'Inconsuete, inquit, lucis perfusione stupidus, et expectatione tui detentus, nihil cepi, sed promissam a te mercedem securus expectaui.' Ad hec apostolus ait: 'Laxa nunc retia in [11] capturam.' Paruit imperanti piscator, et mox impleuit rethe piscium maxima multitudo. Omnes erant eiusdem generis pisces, preter vnum mire enormitatis esicium [12]. Quibus ad ripam extractis, dixit apostolus: 'hunc qui pre [13] ceteris precio et mag-

[1] S. audisti a me. [2] T. alacer; E. alacris. [3] In Tw. precedes Mir. de contracto (p. 340). [4] om. in T.? [5] E. ecclesio. [6] S. idem monasterium. [7] Tw. subterfluit. [8] S. autem. [9] T. cum; E. dum. [10] om. in Tw. [11] Tw. ad. [12] Sur. esocium. [13] om. in Tw.

nitudine precellit, Mellito ex mea parte piscem defer[1] episcopo. Pro nautica[2] vero mercede, cetera tibi tolle. [3]Huius generis copia abundabis in vita tua, et longo tempore post te progenies tua : tantum ne vltra piscari audeatis in celebritate dominica[3]. Ego sum Petrus qui loquor tecum, qui cum meis conciuibus constructam in meo nomine basilicam dedicaui episcopalemque benedictionem mee sanctificationis auctoritate preueni. Dic ergo pontifici que vidisti et audisti, tuoque sermoni signa parietibus impressa testimonium perhibebunt. Supersedeat igitur dedicationi[4] : suppleat quod omisimus, dominici corporis et sanguinis sacrosancta misteria : populumque sermone erudiens, notificet omnibus hunc locum me crebro visitaturum, hic me fidelium votis et precibus affuturum, sobrie vero, pie, et iuste in hoc seculo[5] viuentibus celi ianuam reseraturum.' Hiis dictis, confestim ab oculis eius disparuit. Mane autem facto, episcopo Mellito ad dedicandam ecclesiam procedenti, cum pisce piscator occurrit, et omnia que sibi mandata fuerant pandit. Stupet antistes, reseratisque ecclesie valuis, videt pauimentum vtriusque alphabeti inscriptione[6] signatum, parietem bis senis in locis sanctificationis oleo linitum, tot[7] cereorum reliquias duodenis crucibus inherere, et quasi recenti respersione adhuc cuncta madescere. Quod videns episcopus, vna cum populo deum benedicebat, et illi gratias referebat. Dat fidem miraculo piscatoris illius tota successio, que sicut a patre acceperat, totius emolumenti quod ars illa deinceps ei conferret[8], beato Petro eique seruientibus decimas offerebat. Vnus tamen semel fraudem ausus inferre, mox tamdiu artis caruit beneficio, donec confessus reatum, et ablatum restitueret et promitteret correctionem. Hec cum sanctus Edwardus relatione ac scriptis veterum didicisset, ad monasterium illud edifitiis, possessionibus, et dignitatibus altius extollendum exarsit animus eius, et pro priuilegiis illius loci, ceterisque causis nuncios Rome[9] transmisit, talem epistolam pape deferentes. 'Summo vniuersalis ecclesie patri Nicolao, Edwardus gratia dei Anglorum rex, debitam et subiectionem et obedientiam. Glorificamus deum quia curam habet sue electe ecclesie, quoniam[10] in loco boni predecessoris vos optimum successorem constituit. Quapropter iustum iudicamus, apud vos, velut ad solidam petram, acuere et probare omnes bonas actiones nostras, et vestram notitiam atque societatem in bono habere, quatinus eas donationes et preuilegia que optinuimus apud predecessorem vestrum, renouetis et augeatis nobis, videlicet vt quod ille iniunxerat nobis sub nomine obedientie et penitentie, propter votum quod voueram ire Romam, et in remissionem omnium peccatorum meorum, construere cenobium monachorum in honore apostoli Petri, ratum faciatis, et priuilegia possessionum et dignitatum eiusdem loci

[1] S. defer piscem. [2] Tw. naulica. [3–3] om. in Tw. [4] E. dedicatione. [5] Tw. loco. [6] E. inscripsione. [7] S. totidem. [8] Tw. contulit. [9] S. Romam. [10] Tw. quando.

confirmetis, renouetis, et decernatis[1]. Ego quoque pro modulo meo augeo, et confirmo, donationes et consuetudines pecuniarum quas habet sanctus Petrus in Anglia: et ipsas pecunias collectas cum regalibus donis mitto vobis, vt oretis pro me, et pro pace regni mei, et continuam ac solemnem memoriam instituatis totius gentis Anglie coram corporibus apostolorum sanctorum[2].' Rescripsit autem ei papa in hunc modum: 'Nicolaus[3] episcopus seruus seruorum dei, gloriosissimo ac piissimo omnique honore dignissimo, speciali quoque filio nostro Edwardo Anglorum regi, visitationem omnimodam, salutem mellifluam, et benedictionem apostolicam. Omnipotenti deo referimus grates, qui vestram prudentissimam excellentiam in omnibus ornauit et decorauit, erga beatum Petrum apostolorum principem, et nobiscum habere dilectionem, et in[4] omnibus apostolicis consentire censuris. Litteras igitur vestre nobilitati transmittimus, et per eas societatem sanctorum apostolorum[5], et nostram vobis damus, orantes misericordiam illius qui est dominus omnium et rex super omnia solus, vt ipse vos participem faciat ex omnibus, si qua sunt coram deo, bonis operibus nostris, et fratres nos et[6] socios in sua[7] dilectione constituat in omni tempore amplius, ac non minorem partem obsequii nostri vobis in suo regno reconsignet, quam nobismet-ipsis prouenire optamus. Erimus etiam deinceps pro vobis sine dubio orantes assidue, vt ipse deus [vobis] subiiciat hostes et inimicos qui contra vos voluerint insurgere, et confirmet vos in paterno solio et propria hereditate, ac beatus Petrus sit vobis custos et adiutor in omni tribulatione. . . Renouamus ergo et confirmamus et[6] augemus vobis priuilegia vestra, scilicet vt absolutus sitis ab illo voto quod timebatis, et ab omnibus aliis peccatis et iniquitatibus vestris, auctoritate illius qui me, licet indignum, sue sancte preesse voluit ecclesie. Preterea illi loco quem sub nomine sancte penitentie construendum et meliorandum suscepistis, quoniam, vt fertur, primam antiquitus consecrationem a beato Petro accepit, cuius, licet indigni, vicarii sumus, et quia regia antiquitus sedes est, ex auctoritate dei et sanctorum apostolorum, atque huius romane sedis et nostra, concedimus, permittimus, et solidissime confirmamus, vt amplius in perpetuum regie constitutionis locus sit atque repositorium regalium insignium, et habitatio perpetua monachorum qui nulli omnino persone nisi regi subdantur, habeantque potestatem secundum regulam sancti Benedicti per successores[8] eligere ex se ydoneos abbates, neque introducatur per violentiam extranea persona, nisi quam concors congregatio esse preelegerit[9]. Absoluimus etiam eum locum ab omni seruitio et dominatione episcopali, vt nullus episcopus illuc introeat ordinaturus aut precepturus aliquid, nisi ex petitione et consensu abbatis et monachorum: et habeat idem locus

[1] Tw. et in perpetuum immutabilia stare decernatis. [2] Tw. S. sanctorum apostolorum. [3] E. Nicalaus. [4] om. in Boll. [5] S. s. apost. soc. [6] E. ac. [7] om. in Tw. [8] S. successiones. [9] Tw. preesse elegerit.

liberum procinctum, id est, ambitum et cimiterium mortuorum circa se, absque episcopali vel cuiuslibet respectu vel exactione : et omnia que ad libertatem et exaltationem illius loci ad honorem dei pertinentia, per nostram auctoritatem accedere possunt, hilari et promptissima voluntate concedimus. Possessiones autem quas antiqui reges seu quicunque alii homines, vos quoque et vestri barones ad eundem [1] locum contulistis, et cartas que ex eis facte sunt, diuina et nostra auctoritate roboramus, et ratas ac stabiles esse decernimus ; et infractores earum vel inuasores, aut diminutores, aut dispersores, venditores etiam, eterna maledictione cum Iuda proditore dampnamus, vt in beata non habeant partem resurrectione, sed a beato Petro apostolo se iudicandos sciant, quando sedebit cum suis coapostolis, iudicans duodecim tribus Israel. Vobis vero et posteris vestris regibus committimus aduocationem et tuitionem eiusdem loci, et omnium totius Anglie ecclesiarum, vt vice nostra cum consilio episcoporum et abbatum constituatis [2] vbique que iusta sunt, scientes pro hoc vos recepturos dignam mercedem ab eo cuius regnum et imperium non desinet nec minuetur in seculum.' Sanctus enim [3] Edwardus tributum illud grauissimum quod tempore patris sui classi danice pendebatur et postmodum fisco regio inferebatur [4], regia liberalitate remisit, et ab hoc onere importabili imperpetuum Angliam absoluit. [5] Cum enim collecta illa pecunia ante illum delata esset, diabolum super cumulum sedentem et ludentem vidit, et ne amplius exigeretur precepit [5]. Cum in palatio iuxta ecclesiam beati Petri rex aliquando moraretur, superuenit quidam vir miserabilis, Hibernicus genere [6], pedis vtriusque priuatus officio. Nerui enim in poplite contracti ad posteriores corporis partes crura retorserant [7], tali natibus inheserant, immersique carnibus pedum articuli, a lumbis eius et deorsum corpus omne peruerterant. Porrectis ad terram manibus, et scamnis suppositis, repebat, et factus sibimetipsi grauis, trahebat se post se. Hic videns regis cubicularium, ait ad eum : 'Hugoline, inquit [8], non me respicies, nec misereberis, nec mouebit te mei [9] tanta calamitas ?' Et ille : 'Quid me vis facere ?' Cui pauper, 'Sexies, inquit, apostolorum limina repens (vt cernis) visitaui, et sanitatem necdum promerui. Quam tamen mihi apostolorum princeps non negauit, sed distulit, socium in hoc miraculo habere volens Edwardum, quem sibi nouit in omnibus esse deuotum. Ab ipso enim apostolo in mandatis accepi regem adire, vt me suo sacro subuectum dorso ad ecclesiam eius que palatio vicina est perferat, recepturum, si id fecerit, membrorum meorum integram sanitatem.' Hec vbi nunciata sunt regi, gratias agit deo ; et citatus mox eger accessit. Rex vero, vt spiritalis ille asinus fortis accubans in terminis, supposuit humeros suos ad portandum. Pendet de humero tanti principis plenus sordibus pauper, squalidis manibus

[1] E. eundum. [2] T. Tw. constituas. [3] *al.* autem. [4] E. inserebatur. [5–5] Added from Chr. Bromt. 942. [6] Named Gillemichel in Tw. [7] E. retorserat. [8] *al.* om. [9] *al.* mea.

brachiisque squamosis regium illud pectus collumque complectitur. Interea ex assistentibus ridebant nonnulli, alii a paupere regem delusum iocabantur, alii iusti simplicitatem fatuitatem iudicabant. Cum itaque rex paululum processisset, subito nerui extenduntur, rigantur ossa, carnes marcide recalescunt, emergunt a carne articuli, pedes a natibus soluuntur. Distendit homo crura poplite iam flexibili, et sanie cum sanguine profluente, vestis regia ornatur potius quam fedatur. Iam tunc satis esse clamant omnes, sanatum languidum, onus ob sordes vlcerum deponendum. Ille vero memor precepti quod susceperat, sirenarum cantus obturata aure pertransiit, ingressusque ecclesiam, ante sanctum altare holocaustum quod detulerat, deo ac beato Petro resignat, incolumemque dimisit. Suscepto autem a rege itineris viatico, acturus gratias deo et sancto Petro Romam profectus est. In monasterio namque[1] beati Petri ante altare sancte trinitatis, missarum solemniis sanctus rex vice quadam cum comite Leofrico assistebat. Et ecce speciosus ille forma pre filiis hominum Christus Ihesus in ara consistens, oculis vtriusque corporalis aparuit[2], sacraque dextera super regem extensa, signum sancte crucis eum benedicendo depinxit. At rex, demisso[3] capite, diuine maiestatis adorabat presentiam. Comes vero quid in animo[4] regis ageretur ignorans, uolensque[5] regem tante visionis esse participem, cepit velle ad ipsum vsque procedere. Verum rex quid in mente comitis voluebatur intelligens, 'sta, inquit, Leofrice, sta; quod vides, video et ego.' Post missam vero dixit rex ad comitem: 'Per eius quem vidimus maiestatem, mi Leofrice, te obtestor ne quoadusque vixerimus sermo iste proferatur in publicum, ne vel nos in pernitiem nostram ob fauorem vulgi pulset elatio, vel fidem deroget dictis infidelium emulatio.' Sub faucibus quippe[6] quasi glandes mulieri cuidam succreuerant, que totam faciem deformi tumore fedantes, putrefactis sub cute humoribus sanguinem in saniem verterant; inde nati vermes odorem teterrimum exhalabant. Iubetur tandem in somnis adire palatium, et ex regis manibus sperare remedium: quibus si lota, si tacta, si signata foret, meritis eius reciperet sanitatem. Cum autem venisset ad regem, et oraculum exposuisset, ille nec sordes cauit, nec fetorem exhorruit; sed loca tumentia manibus contrectans, et aqua lauans, signum sancte crucis impressit. Et subito rupta cute, cum sanie vermes ebulliunt, recedit[7] tumor, et dolor omnis abscessit. Cecus quidam docetur oraculo, lumen amissum sancti regis meritis se adepturum, si limpha qua manus ablueret ipse, faciem perfudisset. Cumque id cubiculario, et ille regi retulisset, obstupuit ille plurimum indignatus, illusum fantasmatibus hominem, nihil tale de peccatore sperandum, apostolice id esse uirtutis, nec fidem somniis adhibendam[8] asseruit. Aqua manus[9] lauit, et ad ecclesiam processit. Cubicularius

[1] S. autem. [2] E. aperuit. [3] E. dimisso. [4] E. regis animo.
[5] E. nolensque. [6] S. autem. [7] Tw. resedit. [8] E. adhibendum.
[9] E. manibus.

autem ceco receptam in pelui aquam illam tradit, cum qua oculos et faciem lauans, visum confestim percipere meruit. Ciuis quidam lincolniensis cecitate percussus, ad palatium regis veniens, aqua lotionis manuum eius faciem et oculos lauans, mox tenebris diu[tu]rnis [1] lux optata [2] succedit. Quidam cecus [3] regem adire et visum ab eo percipere monitus, cubiculario, et ille regi rem [4] pandit. Cui rex: 'Veniat, inquit. Quis ego sum qui contrister, et non potius exultem, si meis manibus, licet indignis, promissum beneficium homini illi pietas diuina contulerit?' Vocatus est autem vir, et a rege tactus, et signatus, et inter manus eius ab oculis vtrisque vbertim sanguis effluxit, pupillas serenauit, et tumorem palpebrarum deposuit. Et dixit homo ille: 'Video te, domine mi rex, et facies tua tanquam facies angeli stantis ante me.' Alia autem vice duo [5] ceci, cum vno monoculo, aqua lotionis manuum sancti perfusi, visum percipere meruerunt. Sedebat aliquando rex ad mensam, et a latere eius comes Godwinus. Huius duo filii adhuc pueri, Haraldus et Tostius, ludentes coram eis, cum vnus ex illis amarius, quam expetebat ludi suauitas, insurrexisset in alterum, ludum vertunt in pugnam. Et ecce Haraldus vehementius in fratrem irruens, capillis eius vtramque manum inserit, prostratumque, nisi citius eriperetur, virtute superior suffocasset. Tunc rex versus ad ducem, ait: 'Nihilne [6] aliud, o Godwine, nisi simplicem in hiis vel ludum puerorum vel pugnam contemplaris?' Et ille: 'Nihil aliud, domine mi.' Tunc rex dixit: 'Longe aliud mea mihi mens loquitur, et hiis quid futurum sit pueris, per hoc mihi bellum reuelatur. Emensis [7] quippe puerilibus annis cum in virum vterque profecerit, tandem [8] aduersus inuicem liuor vtrumque aduret: et primum circumuentione insidiisque priuatis quasi ludere videbuntur, ad vltimum fortior infirmiorem proscribet, rebellantem prosternet, et prioris mortem post modicum sequens alterius calamitas expiabit.' Que omnia sic completa, tota Anglia teste, proba[n]tur [9]. Nam Tostius ab Haraldo fugatus, cum paulo post in regnum successit [10] Edwardo Haraldus, vna cum rege Norwegie Tostius prosternitur, et totus fere exercitus deletur. Eodem anno Haraldus [11] ipse regno spoliatus Anglorum, aut misere occubuit, aut, vt quidam putant, penitentie tantum seruatus euasit. Godwinus enim [12] cum in mensa regi assideret [13], vnus ministrorum in obicem aliquem vno pede immoderatius impingens, pene lapsum incurrit. Quem tamen [pes] [14] alius recto gressu procedens, iterum in statum suum, nihil iniurie passum, erexit. De hoc euentu pluribus inter se loquentibus, et quod pes pedi subuenerit gratulantibus, comes quasi ludendo intulit: 'Sic est frater fratrem adiuuans, et alter alteri in necessitate subueniens.' Et ait rex ad ducem: 'Hoc meus mihi fecisset, si Godwinus hoc permisisset.' Ad hanc vocem Godwinus

[1] E. diurnis. [2] S. optata lux. [3] E. secus. [4] S. rem regi. [5] Tw. tres. [6] T. E. Nihil te; Tw. Nichilne; S. Nihil. [7] E. emersis. [8] om. in T. Tw. [9] T. E. probatur. [10] Tw. successisset. [11] E. heraldus. [12] *al.* om. [13] E. assederet. [14] om.

expauit, et tristem preferens vultum, ait: 'Scio enim rex, scio, adhuc de morte fratris tui tuus me accusat animus, nec eis estimas discredendum qui me vel eius vel tuum vocant proditorem. Sed secretorum omnium conscius deus iudicet, et sic[1] buccellam hanc quam manu teneo, guttur meum faciat pertransire et me seruet illesum, sicut nec tue proditionis reus, ne[c] de fratris tui nece mihi conscius existo.' [2]Cumque vir beatus buccellam manu benedicens signasset[2], miser ille eam ori inferens, vsque in medium gutturis protraxit. Temptat interius trahere, nec valuit; temptat emittere, sed firmius hesit. Mox meatus quibus ducebatur spiritus, obcluditur, vertuntur oculi, brachia rigescunt. Intuetur infeliciter morientem rex, et vltionem in eum sentiens processisse diuinam, astantes alloquitur dicens: 'Extrahite canem istum.' Et factum est ita. Hic Godwinus simplicitate regis abutens, multa in regno contra iusticiam et deum faciebat. Cunctos fere regis cognatos et amicos quos de Normannia adduxerat, fraude sua, dolo et circumuentione de patria perturbarat[3], credens sibi cuncta processura pro voto, si rex amicis nudatus, suis tantum consiliis vteretur. At rex cuncta dissimulans, diuinis vacabat obsequiis, vltionem[4] dei sibi futuram multis predixit. Aliquando etiam ipsi[5] Godwino idipsum non tacuit. In die namque[6] dominice resurrectionis, cum rex ad mensam sederet, arctius solito se collegit ad se, et ponens pre oculis deum, omnia ista mundana arbitrabatur vt stercora. Et ecce subito vultus eius plus solito serenabatur[7], interiorque leticia labia soluebat in risum; rursumque solita grauitate resumpta, obscuriorem faciem preferebat. Mirabantur qui astabant, nemo tamen audebat eum interrogare quid accidisset. Mensis tandem sublatis, sequutus est ad thalamum regem dux Haraldus, cum vno episcopo et abbate vno, simulque regem super hoc sermone conueniunt. Tunc ille ait: 'Quantum enim se quisque vanis subtraxerit, tantum veris arctius adherebit. Ecce ego enim[8] inter fecundos calices et pinguia fercula ac radiantis metalli splendorem, recordatus sum domini dei mei, et effudi in me animam meam; dilatatoque mentis sinu oculus interior spirituali perfusus lumine, radios profecto vsque ad illam Ephesiorum[9] ciuitatem mira celeritate porrexit, et vsque in montem Celion progressus, sanctorum quidem Septem Dormientium, quiescentium in spelunca, proprietatem vultuum, necnon membrorum quantitatem, ac qualitatem vestium expressione manifestissima contemplatus sum[10]. Hec dum, interiorem risu significante leticiam, corde luminoso conspicerem, subito, me cernente, a latere dextro, super quod multis quieuerant annis, in sinistrum se latus virtute diuina vertentes, dirum mortalibus omen hac laterum suorum mutatione[11] signarunt. Exhinc enim "surget gens contra gentem, et regnum

[1] E sic et. [2–2] om. in Tw. [3] E. perturbat; T. perturbarat; S. exturbabat. [4] S. ultionemque. [5] E ipse. [6] *al.* om. [7] E. serenebatur. [8] S. enim ego. [9] E. epheseorum. [10] E. est. [11] E. matatione.

aduersus regnum, et erunt pestilentie, et fames, et terremotus magni per loca." Hiis enim septuaginta annis—tantum enim tempus in sinistro latere repausabunt—visitabit[1] dominus iniquitatem plebis sue, tradens eos in manus gentium, vt dominentur eis qui oderunt illos. Inimici namque nominis Christi[2] insurgent in christianos, serui dominis rebellabunt, reges insidiabuntur regibus, et principibus principes, et in omnibus finibus terre vltor iniurie Christi mucro deseuiet.' Et exposuit eis rex vitam illorum, et nomina, et passionem, et dormitionis modum. Quibus auditis, inito consilio, vt fidem posteris facerent, ad explorandam sermonis veritatem dux militem, clericum pontifex, abbas monachum cum litteris regiis ad imperatorem constantinopolitanum direxerunt. Qui omnia vera reperientes, incolumes ad regem regressi sunt. Sanctus enim[3] Edwardus nulli petenti in nomine sancti Iohannis Euangeliste, aliquid denegabat: hunc enim post apostolorum principem arctius diligebat. Vnde contigit quod quidam peregrinus, absente camerario, in nomine sancti Iohannis Euangeliste importune a rege elemosinam postularet. Cui rex preciosum annulum, cum nil aliud in promptu haberet, dedit. Accidit post hec, duos Anglicos ad [ad]orandum saluatoris sepulchrum Hierosolimam proficisci[4]. Qui die quadam a publica strata declinantes, deuia queque sectati sunt: et sole ruente nox obscura subducta[5] est. Et cum nescirent quid agerent, quo se verterent, apparuit eis senex quidam venerandus, qui eos ad ciuitatem reduxit[6]. Susceptis autem hospicio mensa paratur, lautissimeque refecti dant membra quieti. Mane autem facto, egressis illis de ciuitate ait senex: 'Viri fratres, cum summa prosperitate vos repatriaturos non dubitetis; quoniam prosperum iter faciet vobis deus, et ego, ob amorem regis vestri, in omni via firmabo super vos oculos meos. Ego enim sum apostolus Christi Iohannes, qui regem vestrum ob meritum castitatis summa dilectione complector. Hunc enim[7] annulum, quem mihi in habitu peregrino apparenti tribuit, reportate, denunciantes ei obitus sui instare diem: quem infra sex menses visitans visitabo, vt mecum sequatur agnum quocumque ierit.' His dictis, disparuit: et illi ad patriam prospere redeuntes, que viderant et audierant regi seriatim retulerunt. Cum autem rex infirmitate graui detineretur, in mentis raptus excessum biduo fere iacebat exanimis. Tandem quasi de graui somno euigilans aperuit oculos, et resedit, et assumpta parabola ait: 'Cum adolescens in Normannia exularem, grata mihi semper extitit bonorum amicitia, et quicunque sacre religionis meliores videbantur, hii mihi ceteris erant familiariores. Inter quos monachos duos[8] speciali quadam mihi deuinxerant[9] charitate conuersationis honestas, vite sanctitas, suauitas morum, verborum affabilitas. Hos frequentius visitabam: Quam dulcia faucibus meis eloquia eorum! Hos ante[10] plurimos

[1] E. visitabit enim. [2] E. chriti. [3] *al.* om. [4] E. proficissi. [5] S. adducta. [6] r. duxit. [7] S. ergo. [8] S. duos monachos. [9] E. deiunxerant. [10] T. ante ante?

[annos] translatos ad celum, vidi mihi paulo ante in sompnis assistere, quid genti mee post obitum meum sit futurum ex dei mihi mandato referentes. Impletam dicunt Anglorum nequitiam, et iniquitas consummata iram prouocat, accelerat vindictam. Sacerdotes preuaricati sunt pactum domini, polluto pectore et manibus inquinatis sancta contrectant; et hii[1] non pastores, sed mercenarii, exponunt lupis oues, non protegunt, lac et lanam querunt, non oues, vt detrusos ad inferos mors et pastores depascat et oues. Sed et principes terre infideles, socii furum, predones patrie, quibus nec deus timori est, nec lex honori; quibus veritas oneri, ius contemptui, crudelitas delectationi. Itaque nec prelati iusticiam, nec seruant subditi disciplinam. Et ecce dominus gladium suum vibrabit[2], arcum suum tetendit, et parauit illum. Ostendet deinceps populo huic iram et indignationem, immissiones insuper per angelos malos, quibus traditi sunt anno vno et die vno, igne simul et gladio puniendi. 'Ego vero ob intentatam mee genti calamitatem dolens atque suspirans, dixi: "O celestium secretorum conscii, si conuersi egerint penitentiam, numquid non ignoscet deus et relinquet post se benedictionem? Penitentia certe prolatam dei ore in Niniuitis[3] suspendit sententiam; que etiam imminentem impiissimo Achab debitam distulit vltionem. Suadebo igitur genti mee vt peniteant de preteritis, et caueant de futuris: et forte miserebitur deus, vt non inducat super eos malum hoc grande, sed qui punire preparauit auersos, recipiat in gratiam solita pietate conuersos." "Nequaquam, inquiunt, hoc erit: quoniam induratum est cor populi huius, et excecati oculi, et aures aggrauate, vt nec audiant corripientem, nec intelligant commonentem, nec terreantur minis, nec beneficiis prouocentur." Hiis eorum verbis dum mihi maior accresceret sollicitudo, dixi: "Num ita imperpetuum irascetur[4] deus, et non apponet vt complacitior[5] sit adhuc? Quando ergo tot tristibus leta succedent, aut tot aduersa qualis consolatio temperabit? Quale sperandum est in hiis malis remedium, vt sicut illinc terret et contristat futura correptio, ita hinc aliquantulum mulceat diuine miserationis promissio?" Ad hec sancti tale mihi problema proponunt: "Arbor quelibet viridis a suo[6] trunco decisa, ad trium iugerum spacium a radice propria separetur. Que cum nulla hominis manu cogente, nulla vrgente necessitate, ad suum reuersa truncum in antiquam radicem sese receperit, resumptoque succo rursum floruerit, et fructum fecerit, tunc sperandum est aliquod in hac tribulatione solacium, et de ea quam prediximus aduersitate remedium." Hec cum dixissent, ipsi celo, vobis ego redditus sum.' Assidebant narranti visionem regina, Robertus sacri palacii custos, dux Haraldus, Stigandus etiam[7] qui ascendit cubile patris sui et maculauit stratum eius, viuente adhuc archiepiscopo Roberto cathedram cantuariensem

[1] om. in Tw. [2] Tw. vibrauit. [3] Tw. S. Niniuitas. [4] E. irrascetur.
[5] T. complacidior. [6] E. sua. [7] E. et; T. eciam.

inuadens—ob hoc a summo pontifice suspensus, paulo post crepuit et effusa sunt viscera eius. Hic ad vocem narrantis obduruit, nec terretur oraculo, nec fidem habuit prophetanti, sed potius regem senio confectum delirare submurmurans, ridere maluit quam lugere. Ceteri vero, quibus mens sanior erat, flebant vbertim et suspirabant, qui nihil secus quam ipse dixerat, aut a sacerdotibus aut a principibus fieri non ignorabant. Quidam enim premissam similitudinem dicunt regem pro impossibili statuisse, illi maxime qui totam Anglorum nobilitatem sic deperisse lugebant, vt ex ea gente nec rex, nec episcopus, nec abbas, nec princeps quilibet vix in Anglia cerneretur. Mihi sane alia mens est, consideranti, sanctissimum virum Dunstanum et ipsam calamitatem predixisse, et consolationem nihilominus promisisse. Potest proinde sic non inconuenienter exponi: Arbor hec regnum Anglorum significat, decorum gloria, deliciis diuitiisque fecundum, excellentia regie dignitatis sublime. Radix, ex qua totus honor iste processit, regium semen fuit, quod ab Alfredo, qui primus Anglorum a summo pontifice vnctus et consecratus fuerat in regem, recta successionis linea vsque ad sanctum Edwardum descendit. Abscisa est arbor de trunco, quando regnum a genere regali diuisum, ad aliud semen translatum est. Ad spacium trium iugerum hec facta est separatio: quia in trium temporibus regum nulla fuit nouis cum antiquo semine regali communio. Haraldus enim successit Edwardo, Willelmus Haraldo, Willelmus iunior priori Willelmo. Accessit ad radicem, [arbor] quando rex Henricus, in quem totum regni decus transfusum est, nulla necessitate cogente, nulla spe lucri vrgente, sed ex infuso ei amoris affectu abneptem Edwardi Matildam duxit vxorem, semen regum[1] Normannorum et Anglorum coniungens, et interueniente opere coniugali de duobus vnum faciens. Floruit sane arbor, quando de vtroque semine imperatrix Matilda processit. Tunc vero fructum fecit, quando de ipsa Henricus exoriens, quasi lapis angularis vtrumque populum copulauit. Habet nunc certe de genere Anglorum Anglia regem, habet de eadem gente episcopos et abbates, principes et milites, ex vtriusque seminis coniunctione procreatos. Si enim[2] alicui hec displicuerit expositio, aut ipse aliter exponat, aut aliud tempus quo hec expleantur expectet. Sciens itaque rex quia appropinquauit hora eius vt transiret de hoc mundo, suum transitum mox in circuitu propalari iussit, ne mortis sue cognitione dilata, orationum quoque suffragia differrentur. Sicque senex, et plenus dierum et[3] bonorum operum, migrauit ad dominum. Obiit autem anno domini millesimo sexagesimo sexto, cum regnasset viginti tribus annis mensibus sex et diebus vigintiseptem, pridie nonas ianuarii; cum quo tota pariter Anglorum felicitas ruit, periit libertas, vigor omnis interiit.——Contractus quidam ad sepulchrum eius veniens, membrorum sanitatem deuotis lachrymis et precibus postulabat. Et ecce

[1] E. regnum; S. regium; Tw. regum. [2] S. autem; Tw. Si cui. [3] S. ac.

vis quedam occulta subito neruos extendit, in naturalem statum crura pedesque retorquet, euulsisque a carne articulis sanguis profluit, paulatimque succo resumpto, arida prius ossa pristinum robur recipiunt. Sex enim[1] ceci, vnum monoculum secuti, ad sepulchrum regis properantes, cum alter ab altero traheretur, et vnus precedens oculus viris septem ducatum preberet, sancto cum lachrymis miseriam exponunt, opem flagitant, contra diuturne caliginis tedium sanctissimi regis deposcunt auxilium. Nec mora, beati meritis et precibus visum oculorumque claritatem percipere meruerunt. Interea Haraldus filius Godwini, regnum nec sibi[2] iure debitum nec natura vsurpans, malum quod Anglis secundum regis sancti[3] oraculum dominus prepararauerat, transgressione pacti cum duce Willelmo et fidei lesione accelerauit. Vt autem attenuatis viribus facilius ab his quos iniuste prouocauerat hostibus vinceretur, suscitauit ei deus a parte aquilonis inimicos, scil. Haraldum regem Norwegie, et Tostium fratrem suum, quem de Anglia expulerat ipse, et[4] tempore regis Edwardi exulabat in Flandria. Hi cum magna classe per Humbriam[5] ad Eboracum properantes, cum exercitum Northumbrensium prelio excepissent, potiti victoria magnam de obstantibus stragem dederunt. His Haraldo nunciatis, exercitum copiosum ex omnibus finibus Anglie collegit. Apparuit autem tunc sanctus Edwardus cuidam Alexi, abbati Rameseie, viro religioso, dicens: 'Vade et dic Haraldo vt homines qui contra ius et fas regni huius fines inuadunt, aggrediatur secure. Ego enim ero dux et protector exercitus, quoniam iusticie gentis huius deesse non possum. Per me enim reportabit vice hac de hoste triumphum. Et ne verbis tuis fidem deroget, secretum ei sui cordis ostende, vt cum ei, que nullo conscio[6] mente voluebat, edixeris, non hec tue adinuentioni, sed mee promissioni ascribat. Nocte quidem preterita cum dolore femoris torqueretur, licet eum non parum vrgeret imminens molestia, siluit tamen, reputans apud se, si publicaret languorem, quod et[7] suis esset[8] contemptui, et hostibus irrisioni. Verum quia nunc ab illa peste conualuit, de meo presumens auxilio contra barbaros iustum bellum suscipiat, et ab imminenti periculo suos eripiat.' Quod cum abbas Haraldo reserasset, ex celesti promissione factus audacior, in valida manu progrediens, apud Stamford-brig[9] hostibus occurrit. Consertoque[10] prelio, dux vterque prosternitur, scil. rex Norwegie, et frater Haraldi Tostius, et pene totus eorum exercitus deletus est. Anno siquidem[11] tricesimosexto post sancti Edwardi obitum, cum corpus eius de terra eleuaretur, integrum, incorruptum, et flexibile cum vestibus recentibus repertum est. Quod videns episcopus roffensis pilum vnum, deuotionis desiderio accensus, extrahere sibique seruare conatur: sed ille firmius herens, effectum

[1] S quoque. [2] Tw. sibi nec; S. nec iure nec natura sibi debitum. [3] Tw. S. sancti regis. [4] so Tw.; S. quique. [5] Tw. Humbram. [6] E. concio. [7] E. a; om. in S. [8] Tw. futurus esset. [9] T. Stamforth-brig. [10] E. Concertoque. [11] om. in S.

mentis episcopi et voluntatem defraudauit. Mulier quedam in festo Edwardi sancti [1] operibus vacans, paralisis morbo correpta, ad sepulchrum sancti deducitur, et sanitatem pristinam se recepisse letatur. Tres viri [2] febre quartana vexati [2], visitato sancti sarcophago quasi in momento curati sunt.

¶ *Narratio et prophetia.*

[3] Quidam vir dei in diebus illis predixit Anglis quod ex scelerum suorum immanitate, quia non solum cedi et proditioni insistebant, sed ebrietati et negligentie domus dei dediti erant, insperatum eis a Francia aduenturum dominium, quod et eorum excellentiam deprimeret imperpetuum, et honorem sine termino restitutionis euentilaret. Predixit etiam quod non solum ea gens, sed etiam gens Scotorum, quos Angli vilissimos [4] estimant, ad emeritam confusionem Anglis dominaretur. Predixit etiam nichilominus adeo varium seculum aduenturum vt varietas que in mentibus hominum latebit et in actibus patebit, multimoda vestium variatione designaretur. [5] Illis diebus imperauit Henricus [tertius] [6], qui in pueritia sua a quodam clerico fistulam tulerat argenteam qua pueri ludentes aquam iaculantur, pactus ei episcopatum dare [7] cum foret imperator. Adultus autem repetenti pollicitum impigre dedit. Non multo post aspero morbo correptus decubuit, et morbo crescente, triduo exsensis et mutus iacuit. Episcopi presentes, triduano indicto ieiunio, pro vita eius domino supplicabant. Conualescens accitum episcopum quem pro fistula fecerat, sententia concilii deposuit. Confessus est autem se toto illo triduo demones infestos sibi vidisse, flammam in se per fistulam iaculantes, vt [8] noster ignis respectu illius iocus putetur. Interim vero iuuenem semiustulatum aduentasse, ferentem calicem aureum immense magnitudinis aqua plenum: cuius visione, et laticis aspergine, ardores illos euasit. Hic erat beatus Laurentius, cuius ecclesiam reparauerat, et preter alia munera calice aureo decorarat. [9] Eo tempore in confinio Normannie et Britannie portentum visum est in vna, vel potius duabus mulieribus. Duo erant capita, et quatuor brachia, cetera gemina omnia vsque ad vmbilicum, inferius singula omnia. Ridebat, comedebat, loquebatur vna, flebat, esuriebat, tacebat altera. Ore gemino manducabant, sed vno meatu egerebant. Vna defuncta, superuixit altera, pene triennio mortuam portans, donec et pondere molis et fetore cadaueris defecit. Putatum est a quibusdam, et litteris traditum, quod he mulieres Angliam et Normanniam significarent, que, diuise licet fuerint, tamen sub vno domino sunt vnite. He quicquid pecuniarum auidis faucibus sorbuerant, in vnam lasciuiam defluit, que [10] est vel principum auaritia

[1] S. sancti Edwardi. [2] T. E. viros . . . vexatos. [3] Ex Chr. Bromton, p. 909. [4] T. E. vilissimas. [5] Cf. Vinc. Bell. XXV. 19; Chr. Bromt. p. 933. [6] T. E. secundus. [7] om. in VB. [8] VB. flamman dico adeo pertinacem vt. [9] Vinc. Bell. XXV. 38. [10] E. qui.

vel circumpositarum gentium ferocia. Mortuam et pene exhaustam Normanniam ingens pecuniis sustentat Anglia, donec et ipsa exactorum fortassis violentia succumbat [1].

¶ De sancto Edwardo rege et martyre [2].

MOrtuo autem rege Edgaro, successit Edwardus filius eius, et regnauit annis tribus cum dimidio. Hunc Dunstanus episcopus, contra voluntatem opimatum et nouerce, regem coronauit. Nam quidam fratrem eius Ethelredum, de secunda vxore progenitum, elegerunt. Quamobrem Dunstanus episcopus, cum Oswaldo eboracensi episcopo et quibusdam abbatibus et ducibus, Edwardum ex prima vxore Elfleda genitum, vt pater eius moriens iusserat, quibusdam murmurantibus nobilibus in regem consecrauit. Nouerca insuper Edwardi, Alfritha, filium suum Ethelredum paruulum vix septennem promouere ad regnum conabatur, vt potius sub eius nomine regnare videretur. Factum est autem, cum rex Edwardus quindecim esset annorum in [3] dorsetania prouincia iuxta villam nomine Warham venationi cum multis nobilibus intenderet: ad videndum fratrem suum Ethelredum ad castrum nomine Corph gressum suum dirigit. Et assumptis secum paucis, ceterisque vbique dispersis, ad domum nouerce sue properauit. Quo audito, quasi de aduentu eius congratulans, obuiam ei procedit, blande eum salutat et ad suum hospitium inuitat. Qui cum renueret, et [4] fratrem suum videre et alloqui se velle denunciaret, rursum illa ad alia se commenta transferens, iubet absque dilatione sibi potum propinari: vt, dum potum degustaret, oportunius quod cogitaret expleret. Vnus interim animo audacior et scelere immanior, osculum pacis ei dedit, vt omnem suspitionem auferens eum facilius suffocaret. Postquam vero poculum a pincerna suscipiens ori apponeret, qui osculum sibi intulerat ex aduerso insiliens cultello mox eius viscera transfixit. Qui graui inflictus vulnere, cum paululum inde diuertisset, de equo cui insederat subito in terram corruens expirauit, quintodecimo kalendas aprilis, anno gratie nongentesimo octuagesimoprimo. Erat autem in eadem domo mulier quedam a natiuitate ceca, quam memorata regina pietate et Christi amore alebat: que dum sequenti nocte ibi cum corpore sacro sola pernoctasset, intempesta noctis hora diuinitus lumen emissum domum repleuit, et oculorum suorum tenebras fugans luminis claritatem reddidit. Regina ergo hoc cognito, in locis abditis et palustribus iussit corpus, ne a quoquam inueniretur, detegi [5]. Elapso autem post hec anno, columpna instar lucis desuper

[1] Antiph. in T. destroyed. Collect:

Deus, qui beatum regem Edwardum confessorem tuum eternitatis gloria coronasti, fac nos, quesumus, ita eum uenerari in terris, ut cum eo possimus regnare in celis, per (Sar. Br.).

[2] Short extract from the Vita (by Eadmer?) in MS. Addit. 11881, Rawl. C. 440, Rawl. A. 903; cf. Chr. Bromton. [3] r. vt in? [4] *al.* set. [5] Vit. humo tegi.

apparuit, que lucis sue radiis locum vndique illustrauit. Incole igitur illius prouincie, hoc sepius viso miraculo, corpus sanctum assumentes, apud Warham sepulture tradiderunt. Fons autem de loco vbi prius iacuit de terra erumpens, multis infirmis beneficia sanitatis conferre solebat. Propalatis vndique demum miraculis, Editha virgo sancta, martyris soror, cum matre sua Wlftrude et episcopis ac multis aliis corpus de terra extractum, ita ab omni corruptione inuenit illesum, ac si eodem die fuisset sepultum. Et assumentes illud cum maximo honore in monasterio virginum Septonie transtulerunt. [1] Pro hac autem sancti regis occisione Ethelfritha regina (vt fertur) dure penitens, monasteria monialium de Wherewelle et Ambrisbury pro delicti expiatione construxit, et multis prediis et libertatibus donauit[1]. Apparuit autem sanctus Edwardus cuidam viro religioso in sompnis, dicens: 'Surge et ad cenobium Septonie velociter pergens, abbatisse denuncia quia in loco in quo nunc iaceo diutius esse nolo, et vt hoc fratri meo Ethelredo regi absque dilatione annunciet admoneo.' Quo facto, rex episcopis et maioribus ecclesie precepit vt corpus fratris sui ad locum magis honorabilem transferre maturarent[2]. Quod cum facerent, tanta ex eo odoris fragrantia emanare cepit, vt omnes in loco presentes in paradisi delitiis constitutos se fore[3] estimarent. Eleuatumque est corpus eius sanctum, et ad locum decentiorem translatum, anno martyrii sui vicesimoprimo, et incarnationis dominice anno millesimo primo[4].

[MS. T. and Tanner add:

[5] In monasterio enim heliensi scriptum inueni quod cum Brithnodus, primus abbas heliensis, ad curiam regis Ethelredi pro negociis ecclesie proficisceretur, per siluam que 'Noua Foresta' uocatur iter faciens, ad usus nature remociora loca peciit, et undique forte circumspiciens, uidit (memora)tam reginam Ethelfritham sub arbore quadam uenenficiis suis uacantem. Per (artem eius) magicam uelut in equinum animal uersa, putabatur intuentibus esse equa et non mulier, ut insaciabilem luxurie intemperiem saturaret; discurrens autem huc atque illuc cum equis ac dissiliens, ipsis irreuerenter et impudice se exhibuit, contempto dei timore ac regie dignitatis honore crimen glorie sue ita contemptibiliter intulit: et non absque luctu et pauore

[1–1] Cf. Chr. Bromton, 876. [2] T. adds iussit. [3] om. in Vit.

[4] Antiph. in T. destroyed. Collect:

Deus eterni triumphator imperii, familiam tuam propicius respice commemoracionem regis celebrantem Edwardi, et presta ut sicut illum mu(nere glorificare dignaris celesti, ita nos eius obtentu eterne felicitati facias dignanter ascribi, per) (Sar. Br.).

Deus, qui beatum Edwardum regem et martirem tuum ineffabili prouisione patronum Anglorum populo destinatum tribuisti, da quesumus, ut sicut hodierna die te auctore meruit coniungi sanctorum choro, ita eum ad tuam impetrandam misericordiam habere mereamur intercessorem, per.

[5] Cf. Liber Eliensis, ed. Stewart, Angl. Christ. 1848, p. 172.

ingenti in talibus se perceptam a uiro sancto ingemuit. Turbatus nimium abbas, inde recessit, et expeditis in curia regis suis negociis, inuitatus ad reginam uenit. Cui ingresso plures enormitates lasciuie nimis fauorabiliter et inuerecunde locuta est, precibus et promissis illum ad illicita allexit, estimans uirum dei fraude maligna in scelere secum commisceri; quoniam per illum detegi metuit a malicia quam illam excercere inuenit. Cumque ille uiribus et uerbis nephas abhorreret, commota in furorem regina, uocatis ancillis suis beatum uirum neci tradere iussit; nolens esse superstitem quem aliquando fore dubitauit suorum scelerum proditorem. Et ne uulnus in eo appareret, gladiorum capulos in igne feruere fecit, et sub ascellis abbatis usque ad spiritus exalacionem impressit[1]. Quo facto, clamant et lugent ancille tanquam infortunio pauefacte. Occurrentes autem ministri abbatis et monachi, preuentum subita morte abbatem audierunt. Et imponentes corpus uehiculo, et nullum uulneris inuenientes indicium, in heliensi ecclesia sepulture tradiderunt.]

¶ *Narratio*[2].

Abbas quidam nomine Nathanael, fraude demonis accidiam passus, de cella sua recedens aliam sibi fabricauit. Vbi cum habitare cepisset, demon per noctem cum flagris sonitum magnum fecit. 'Quis es tu, inquit vir dei, qui talia in hospitio meo conaris?' 'Ego sum, ait, qui te de priore cella fugaui; et vt nunc de hac te expellam veni.' Tunc sanctus illusum se videns, ad habitaculum primum rediit, et triginta septem annis ipsum limen domus non exiuit. Et cum septem episcopos eum visitantes nec vno quidem passu prosequendo conduceret, diaconus illorum ait: 'Abba, superbam rem admodum facis, qui sanctos episcopos non conducis!' 'Ego, inquit, dominos meos episcopos veneror, sed et his et vniuerso seculo mortuum me esse profiteor. Occultum autem propositum meum nouit deus, propter quod eos non prosequor.' Fit iterum demon quasi paruulus annorum decem, minans asinum profunda nocte panes ferentem, et asinum in terram ruisse fingens, exclamauit: 'Abba Nathanael, miserere michi, ego sum puer monachi illius et panes ei porto; queso ne iacentem despicias ac ferarum morsibus tradas.' Et ait vir dei intra se: 'Necesse est me aut misericordiam, quod maximum est preceptum, non facere, aut a proposito deuiare.' Tandem oratione ad deum facta, respondit: 'Audi, infans. Credo in ipso cui seruio, qui omni spiritui dominatur, quia si necessarium habueris, auxilium ipse tibi prestabit nec feras aut quemquam alium nocere patietur. Si vero res temptatio est, iam nunc aspiciat dominus meus nec ex ea me ledi permittat vlterius.' Demon itaque victus et confusus, in venti turbinem est resolutus, et in sues agrestes, discursibus et strepitu lasciuiens[3].

[1] *al.* imprimi. [2] From Vit. Patrum, II. 266. [3] VP. lasciuientes.

¶ De sancto Edwino rege et martyre[1].

ANno domini quingentesimo sexagesimo Elle, pater Acce, matris sancti Oswaldi, cepit in prouincia Northanhumbrorum regnare et post Idam regem primus regnum Deirorum possidere. Hic sanctum Edwinum regem et martyrem genuit, et Accam sororem eius. Porro Elle iste rex erat de quo sanctus Gregorius alludens nomini dixit: 'Bene, inquit, Elle vocatur rex iste, quia in laudem creatoris oportet all[elui]a illis in partibus decantari.' Elle vero triginta annis regnans, Edwinum, Acce fratrem, heredem moriens reliquit; Ethelfridus tamen[2] sancti Oswaldi pater, licet sororem Edwini regis Deirorum vxorem habuit, tamen glorie cupidus eum a regno expulit et aliquamdiu pro eo regnauit. Interfecto tandem, vt infra claret, Ethelfrido rege cum Edwinus regnaret, Ethelburgam filiam regis Cantuariorum sancti Ethelberti, a fratre suo Edbaldo, missis nunciis, petiit in vxorem. Cui responsum est: non esse licitum christianam virginem pagano in coniugem dari, ne fides et sacramenta[3] celestis regis[4] consortio prophanarentur regis cui[5] veri dei cultus esset prorsus ignarus. Quod cum Edwinus audisset, promisit se nichil omnino contrarium christiane fidei, quam virgo colebat, esse facturum; sed potius fidem cum omnibus qui secum venirent, more christiano seruaret. Sicque Paulinus a Iusto dorobernensi archiepiscopo archipresul consecratus, cum Ethelburga virgine, anno domini sexcentesimo vicesimoquinto, ad regem Edwinum aduenit. Anno autem sequenti venit in prouinciam illam quidam sicarius vocabulo Eumerus, missus a rege Occidentalium Saxonum nomine Quichelmo, sperans se regem Edwinum regno[6] simul et vita priuaturum. Qui habebat sicam bicipitem toxicatam, vt si ferri vulnus minus ad mortem regis sufficeret, veneni peste iuuaretur. Peruenit autem ad regem primo die pasche, iuxta amnem Dorwentionem, vbi tunc erat villa regalis, intrauitque quasi nuncium domini sui referens. Et cum simulatam legationem ore astuto volueret, exurrexit repente, et euaginata sub veste sica, impetum fecit in regem. Quod cum videret Lilla minister regis amicissimus, non habens scutum ad manum quo regem a nece defenderet, mox interposuit corpus suum ante ictum pungentis. Sed tanta vi[7] hostis ferrum infixit, vt per corpus militis occisi etiam regem vulneraret. Qui cum mox vndique gladiis impeteretur, in ipso tumultu etiam alium de militibus sica nephanda peremit. Eadem autem nocte dominici pasche peperit regina filiam nomine Eanfledam: Cumque idem rex presente Paulino episcopo gratias ageret diis suis pro nata sibi filia, econtra episcopus gratias cepit agere domino Christo, regique astruere quod ipse

[1] Taken from Beda, H. E. II. 9 ff. Cf. A. SS. Boll. 12 Oct. VI. 109, and Vita S. Paulini in Surius and Boll. 10 Oct. [2] E. cum. [3] E. sacra. [4] om. in T. [5] *al.* qui. [6] E. regnum. [7] E. in.

precibus suis apud illum obtinuerit vt regina sosper et absque dolore graui sobolem procrearet. Cuius verbis delectatus rex, promisit se abrenunciatis idolis Christo seruiturum, si vitam sibi et victoriam donaret pugnanti aduersus regem a quo homicida ille qui eum vulnerauerat missus est; et in pignus implende promissionis eandem filiam suam Christo consecrandam Paulino episcopo assignauit. Que baptizata est die sancto pentecostes[1], prima de gente Northanhumbrorum, cum duodecim aliis de familia regis. Quo tempore curatus a vulnere sibi inflicto rex, collecto exercitu, venit aduersus regem Occidentalium Saxonum, ac bello inito, vniuersos quos in necem suam conspirasse didicerat, aut occidit aut in deditionem recepit. Sicque victor in patriam reuersus, non statim et inconsulte sacramenta fidei christiane percipere voluit, quamuis nec idolis vltra seruiuit ex quo se Christo seruiturum esse promiserat. Verum primo diligentius ab ipso Paulino episcopo rationem fidei addiscere, et cum suis primatibus quos sapientiores nouerat curauit conferre quid de his agendum arbitrarentur. Sed et ipse, cum esset vir natura sagacissimus, sepe diu solus residens, ore quidem tacito, sed in intimis cordis multa secum colloquens, quid sibi esset faciendum, que religio seruanda tractabat. Quo tempore exhortatorias ad fidem litteras a papa Bonifacio accepit, quarum tenor talis erat: 'Viro glorioso Edwino regi Anglorum, Bonifacius episcopus seruus seruorum dei. Licet summe diuinitatis potentia humane locutionis officiis explanari non valeat, quippe que sui magnitudine ita inuisibili atque inuestigabili eternitate consistit, vt hec nulla ingenii sagacitas, quanta sit, comprehendere dissereque sufficiat; quia tamen eius humanitas ad insinuationem sui reseratis cordis ianuis, que de semetipsa proferantur[2], secreta humanis mentibus inspiratione clementer infundit; ad annunciandam[3] vobis plenitudinem fidei christiane, sacerdotalem curauimus sollicitudinem prerogare, vt perinde Christi euangelium, quod saluator noster omnibus precepit gentibus predicari, vestris quoque sensibus inserentes, salutis vestre remedia propinentur. Superne igitur maiestatis clementia, que cuncta solo verbo preceptionis sue condidit et creauit, celum videlicet et terram, mare et omnia que in eis sunt, dispositis ordinibus quibus subsisterent, coeterni verbi sui consilio et sancti spiritus vnitate dispensans, hominem ad imaginem et similitudinem suam ex limo terre plasmatum constituit, eique tantam premii prerogatiuam indulsit, vt eum cunctis preponeret, atque seruato termino preceptionis, eternitatis subsistentia premuniret. Hunc ergo deum patrem, filium, et spiritum sanctum, quod est indiuidua trinitas, ab ortu solis vsque ad occasum humanum genus, quippe vt creatorem omnium atque factorem[4] suum, salutifera confessione fide[5] vene-

[1] E. penthecostes. [2] *al.* proferetur. [3] T. E annunciandum.
[4] E. factorum. [5] E. fidei; T. fide.

ratur et colit. Cui etiam summitates imperii regumque[1] potestates submisse sunt, quia eius dispositione omnium prelatio regnorum conceditur. Eius ergo bonitatis misericordia totius creature sue dilatandi subdi etiam in extremitate terre positarum gentium corda frigida, sancti spiritus feruore in sui quoque agnitione mirabiliter est dignata succendere. Que etiam[2] in gloriosi filii nostri Edbaldi regis, gentisque ei supposite illustratione, clementia redemptoris fuerit operata, plenius ex vicinitate locorum vestram gloriam conicimus[3] cognouisse. Eius ergo mirabile donum et in vobis certa spe, celesti longanimitate conferri[4] confidimus; cum profecto gloriosam coniugem vestram, que vestri corporis pars esse dinoscitur, eternitatis premio per sacri baptismatis regenerationem illuminatam agnouimus. Vnde presenti stilo gloriosos vos adhortandos cum omni affectu[5] intime charitatis curauimus, quatinus abhominatis idolis eorumque cultu, spretisque phanorum fatuitatibus et auguriorum deceptabilibus blandimentis, credatis in deum patrem omnipotentem eiusque filium Ihesum Christum et spiritum sanctum, vt credentes, a dyabolice captiuitatis nexibus, sancte et indiuidue trinitatis cooperante potentia, absoluti, eterne vite possitis esse participes. Quanta autem reatitudinis culpa teneantur obstricti hi qui idolatriarum perniciosissimam superstitionem colentes amplectuntur, eorum quos colunt, exempla perditionis insinuant. Vnde de eis per psalmistam dicitur: "Omnes dii gentium demonia, dominus autem celos fecit." Et iterum: "Oculos habent et non videbunt, aures habent et non audient, manus habent et non palpabunt, pedes habent et non ambulabunt. Similes ergo efficiuntur his, qui spem sue confidentie ponunt in eis." Quomodo enim iuuandi quemlibet possunt habere virtutem hi qui ex corruptibili materia inferiorum etiam supposito-rumque tibi manibus construuntur? quibus videlicet artificium humanum accomodans, eis inanimatam membrorum similitudinem contulisti? qui, nisi a te moti fuerint, ambulare non poterunt, sed tanquam lapis in vno loco posita[6], ita constructi, nichil intelligentie habentes ipsaque insensibilitate obruti, nullam neque ledendi neque iuuandi facultatem adepti sunt? Qua ergo mentis deceptione eos deos, quibus vos ipsi imaginem corporis tradidistis, colentes sequimini, iudicio discreto reperire non possumus. Vnde oportet vos, suscepto signo sancte crucis, per quod humanum genus redemptum est, execrandam dyabolice versutie supplantationem, qui diuine pietatis[7] operibus inuidus emulusque consistit, a cordibus vestris abiicere, iniectisque manibus hos quos eatenus materie compage vobis deos fabricastis, confringendos diminuendosque summopere[8] procurate. Ipsa enim eorum dissolutio corruptioque, que nunquam viuentem spiritum habuit, nec sensibilitatem a suis factoribus potuit

[1] *al.* rerumque. [2] *al.* enim. [3] E. conuicimus. [4] T. E. conferre.
[5] E. affecti. [6] *al.* positus. [7] *al.* bonitatis. [8] E. sumopere.

quolibet modo suscipere, vobis patenter insinuet quam[1] nichil erat quod eatenus colebatis: dum profecto meliores vos qui spiritum viuentem a domino percepistis, eorum constructione nichilominus existatis: quippe quos deus omnipotens ex primi hominis quem plasmauit cognatione, deductis[2] per secula innumerabilibus propaginibus, pululare constituit. Accedite ergo ad agnitionem eius qui vos creauit, qui in vobis vite insufflauit spiritum, qui pro vestra redemptione filium suum vnigenitum misit, vt vos ab originali peccato eriperet, et ereptos de potestate nequitie dyabolice prauitatis celestibus premiis muneraret[3]. Suscipite ergo[4] verba predicatorum, et euangelium dei quod vobis annunciant, quatinus credentes, sicut sepius dictum est, in deum patrem omnipotentem, et in Ihesum Christum filium eius, et spiritum sanctum, et inseperabilem trinitatem, fugatis demoniorum sensibus expulsaque a vobis sollicitatione venenosi et deceptabilis[5] hostis, per aquam et spiritum sanctum renati, ei cui credideritis in splendore sempiterne glorie cohabitare, eius opitulatione ac munificentia valeatis. Preterea benedictionem protectoris vestri[6] beati Petri apostolorum principis vobis direximus, id est camisiam cum ornatura in auro vna, et lena anciriana vna: quod petimus vt eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum.' Ad coniugem quoque illius Ethelburgam huiusmodi litteras idem pontifex transmisit: 'Domine gloriose filie Ethelburge regine, Bonifacius episcopus seruus seruorum dei. Redemptoris nostri benignitas humano generi quod[7] preciosi sanguinis sui effusione a vinculis dyabolice captiuitatis eripuit, multe prouidentie quibus saluaretur propinauit remedia, quatinus sui nominis agnitionem diuerso modo gentibus innotescens, creatorem suum suscepto christiane fidei agnoscerent sacramento. Quod equidem in vestre glorie sensibus celesti collatum munere mistica regenerationis vestre[8] purgatio patenter innuit. Magno igitur largitatis dominice beneficio mens nostra gaudio exultauit quod scintillam orthodoxe[9] religionis in vestri[10] dignatus est conuersione succendere; ex qua re non solum gloriosi coniugis vestri, immo totius gentis supposite vobis, intelligentiam in amore sui facilius inflammaret. Didicimus namque, referentibus his qui ad nos gloriosi filii nostri Edbaldi regis laudabilem conuersionem nunciantes peruenerunt, quod etiam vestra gloria christiane fidei suscepto mirabili sacramento, piis et deo placitis iugiter operibus enitescat, ab idolorum etiam cultu seu[11] phanorum auguriorumque illecebris se diligenter abstineat, et ita in amore redemptoris nostri inmutilata deuotione persistens inuigilet, vt ad dilatandam christianam fidem incessabiliter non desistat operam commodare. Cumque de[12] glo-

[1] E. quoniam. [2] E. deductus. [3] E. remuneraret. [4] *al.* om. [5] *al.* deceptibilis. [6] E. nostri. [7] E. quoque. [8] E. nostre. [9] E. ortodoxe. [10] E. nostri. [11] E. se. [12] E. glorioso de.

rioso coniuge vestro paterna charitas sollicite perquisisset, cognouimus quod eatenus abhominandis idolis seruiens, ad suscipiendam vocem predicatorum suam distulerit obedientiam exhibere. Qua ex re non modica nobis amaritudo congesta est, ab eo quod pars corporis vestri ab agnitione summe et indiuidue trinitatis remansit extranea. Vnde paternis officiis vestre gloriose christianitati nostram commonitionem non distulimus conferendam, adhortantes quatinus diuine inspirationis imbuta subsidiis [1], importune et oportune agendum non differas, vt et ipse, saluatoris nostri domini Ihesu Christi cooperante potentia, christianorum numero copuletur; vt perinde intemerato societatis federe iura teneas maritalis consortii. Scriptum namque est: "Erunt duo in carne vna." Quomodo ergo vnitas vobis coniunctionis inesse dici poterit, si a vestre fidei splendore, interpositis detestabilis erroris tenebris, ille remanserit alienus? Vnde orationi continue insistens, a longanimitate celestis clementie illuminationis ipsius beneficia impetrare non desinas, vt videlicet quos copulatio carnalis affectus vnum quodammodo corpus exhibuisse monstratur, hos quoque vnitas fidei etiam post huius vite transitum in perpetua societate conseruet. Insiste ergo, gloriosa filia, et summis conatibus duritiam cordis ipsius religiosa diuinorum preceptorum insinuatione mollire summopere matura, infundens sensibus eius quantum sit preclarum quod credendo suscepisti misterium, quantumue sit admirabile quod renata premium consequi meruisti. Frigiditatem cordis ipsius sancti spiritus annunciatione succende, quatinus amoto torpore perniciosissimi cultus, diuine fidei calor [2] eius intelligentiam tuarum adhortationum frequentatione succendat, vt profecto sacre scripture testimonium per te expletum indubitanter perclareat: "saluabitur vir infidelis per mulierem fidelem." Ad hoc enim misericordiam dominice pietatis consecuta es vt fructum fidei creditorumque tibi beneficiorum redemptori tuo multiplicem resignares; quod equidem suffragante presidio benignitatis ipsius vt explere valeas, assiduis non desistimus precibus postulare. His ergo premissis, paterne vobis [3] dilectionis exhibentes officia, hortamur vt nos [4], reperta portitoris occasione, de his que per vos superna potentia mirabiliter [5] in conuersione coniugis vestri, submisseque vobis gentis, dignatus fuerit operari, prosperis quantotius nunciis reueletis [6], quatinus sollicitudo nostra, que de vestri vestrorumque omnium anime salute optabilia desideranter expectat, vobis nunciantibus releuetur [7], illustrationemque diuine propitiationis in vobis diffusam opulentius agnoscentes, hilari confessione largitori omnium bonorum deo et beato Petro apostolorum principi vberes merito gratias exsoluamus. Preterea benedictionem protectoris vestri [8] beati Petri apostolorum principis [vobis] direximus,

[1] E. subdiis. [2] T. E. calore. [3] E. nobis. [4] E. vos.
[5] E. merabiliter. [6] *al.* releuetis. [7] E. reueletur. [8] E. nostri.

id est speculum argenteum, et pectinem eboreum inauratum: quod petimus vt eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum.' Cum autem videret Paulinus episcopus, difficulter posse sublimitatem animi regalis ad humilitatem vie salutaris et suscipiendam fidem inclinari, pro salute illius ac gentis Anglorum diuinam pietatem exorauit: didicitque in spiritu oraculum quondam celitus regi ostensum. Erat autem tale: Cum autem [1] persequente illum Ethelfrido, qui sororem eius Accam duxerat et ante eum regnauit, per diuersa occultus loca vel regna multorum annorum tempore profugus vagaretur, tandem venit ad Redwaldum, regem Orientalium Anglorum, obsecrans vt vitam suam a tanti persecutoris insidiis tutando seruaret. Qui [libenter] [2] eum suscipiens, promisit se que petebat esse facturum. At postquam Ethelfridus in hac eum prouincia apparuisse et apud regem habitare cognouit, misit nuncios qui Redwaldo pecuniam multam pro nece eius offerrent; et bellum insuper illi, si non acquiesceret, indixit. Qui minis corruptus et muneribus, deprecanti cessit et Edwinum occidere vel legatariis tradere promisit. Quod vbi fidissimus quidam amicus illius animaduerteret [3], intrauit ad eum nocte, et quid erga eum agere rex promisisset edocuit, et insuper adiecit: 'Si ergo vis, educam te ad talem locum, vbi secure habitare possis.' Qui ait: 'Gratias ago beniuolentie tue; non tamen hoc facere possum quod suggeris, vt pactum quod cum rege inii, ipse primus irritum faciam, cum ille michi nil mali fecerit, nil adhuc inimicitiarum intulerit; quin potius, si moriturus sum, ille me magis quam ignobilior quis [4] morti tradat.' Abeunte igitur amico, remansit Edwinus solus, residensque mestus ante palatium, multis cepit cogitationum estibus affici, quid ageret, quoue pedem verteret nescius. Cumque diu tacitus multa cogitaret, vidit subito intempeste noctis silentio appropinquantem sibi hominem: qui salutauit eum et interrogauit quare illa hora, ceteris quiescentibus, solus ipse mestus in lapide peruigil sederet; et adiecit: 'Scio, inquit, quis [5] es, et quare meres, et que ventura tibi in proximo mala formidas. Sed dicito michi quid mercedis dare velis ei qui his te meroribus absoluat, et Redwaldo suadeat vt nil mali tibi faciat nec tuis [te] hostibus perimendum tradat.' Qui cum se omnia que [6] posset, tali pro mercede daturum esse responderet, adiecit ille: 'Quid si etiam regem te futurum extinctis hostibus in veritate promittat, ita vt non solum omnes tuos progenitores, sed et omnes qui ante te reges in gente Anglorum fuerant, potestate transcendas? Insuper [si] [7] et consilium tibi tue salutis ac vite melius atque vtilius quam aliquis de tuis parentibus aut cognatis vnquam audiuit ostendere potuerit: num ei obtemperare et monita eius salutaria suscipere consentis?' Nec distulit Edwinus quin continuo polliceretur in omnibus se

[1] *al.* om. [2] So T.; om. in E. [3] Bed. animaduertit. [4] Bed. quisquam. [5] *al.* qui. [6] E. qui. [7] om.

secuturum doctrinam illius qui se tot ac tantis calamitatibus ereptum, ad regni apicem proueheret. Quo accepto responso, confestim is qui loquebatur cum eo, imposuit dexteram suam capiti eius, dicens: 'Cum hoc ergo tibi signum aduenerit, memento huius temporis ac loquele nostre, et ea que nunc promittis adimplere ne differas.' His dictis, qui hec loquebatur repente disparuit. Et ecce venit ad eum prefatus amicus illius, dicens quia mutatum erat cor regis, nec sibi aliquid mali facere, sed fidem potius pollicitam seruare disposuit. Non multo post Redwaldus rex congregato exercitu Ethelfridum regem occidit in finibus gentis Merciorum ad orientalem plagam amnis de[1] Idle, et Edwinum ad regnum prouexit. Cum ergo predicante verbum dei Paulino rex credere differret, et per aliquod tempus horis competentibus solitarius sederet et quid agendum sibi esset, que religio sequenda, sedulus secum reuolueret, ingrediens ad eum quadam die vir dei, imposuit dexteram capiti eius, et an hoc signum agnosceret requisiuit. Qui cum tremens ad pedes eius procidere vellet, leuauit eum, et quasi familiari voce affatus: 'ecce, inquit, hostium manus euasisti, regnum percepisti: memento vt tertium quod promisisti facere ne differas, suscipiendo fidem eius et precepta seruando, qui te a temporalibus malis eripiens, ad regni honorem sublimauit; et si deinceps voluntati eius, quam per me tibi predicat, obsecundare volueris, a perpetuis malorum tormentis te liberans, eterni secum regni in celis faciet esse participem.' Quibus auditis, rex suscipere quidem se fidem quam docebat, et velle et debere respondebat. Verum adhuc cum amicis suis[2], principibus et consiliariis de hoc collaturum esse dicebat, vt, si et illi eadem cum eo sentire vellent, omnes pariter credere possent. Annuente Paulino, et habito cum sapientibus consilio, sciscitabatur singillatim ab omnibus qualis sibi doctrina hec eatenus inaudita, et nouus diuinitatis qui predicabatur cultus videretur. Cui primus pontificum ipsius Coifi continuo respondit: 'Tu vide, rex, quale sit hoc quod nobis modo predicatur: ego autem tibi verissime quod certum didici profiteor, quia nichil omnino virtutis habet, nichil vtilitatis religio illa quam hucusque tenuimus. Nullus enim tuorum studiosius quam ego culture deorum nostrorum[3] se subdidit, et nichilominus multi sunt qui ampliora a te beneficia quam ego, et maiores percipiunt[4] dignitates, magisque prosperantur in omnibus que agenda vel acquirenda disponunt. Si autem dii aliquid valerent, me potius iuuare vellent, qui illis impensius seruire curaui. Vnde restat vt si ea que nunc noua nobis predicantur, meliora esse et fortiora, habita examinatione perspexeris, absque vllo cunctamine suscipere illa festinemus.' Cuius suasioni verbisque prudentibus alius optimatum regis tribuens assensum, continuo subdidit: 'Domine rex, vita hec hominum ad modicum apparens elabitur, quid autem se-

[1] r. dicti; Bed. qui vocatur. [2] *al.* om. [3] E. vestrorum. [4] Bed. accipiunt.

quatur quidue precesserit, prorsus ignoramus. Vnde si hec noua doctrina certius aliquid attulit, merito esse sequenda videtur.' His similia et ceteri maiores natu ac regis consiliarii diuinitus admoniti prosequebantur. Adiecit autem Coifi quia vellet ipsum Paulinum diligentius audire de deo quem predicabat verbum facientem. Quod cum iubente rege faceret, exclamauit, auditis eius sermonibus, dicens: 'Iam olim intellexeram nichil esse quod colebamus: quia videlicet, quanto studiosius in eo cultu veritatem querebam, tanto minus inueniebam. Nunc autem aperte profiteor quia in hac predicatione veritas claret[1] illa que nobis vite, salutis et beatitudinis eterne dona valeat[2] tribuere. Vnde suggero, rex, vt templa et altaria que sine fructu vtilitatis sacrauimus, ocius anathemati et igni contradamus.' Quid plura? prebuit palam assensum[3] euangelizanti[4] beato Paulino rex, et abrenunciata idolatria, fidem se Christi suscipere confessus est. Cumque a prefato pontifice sacrorum suorum quereret[5] quis aras et phana idolorum cum septis quibus erant circumdata, primus prophanare deberet, ille respondit: 'Ego. Quis enim ea que per stultitiam colui, nunc ad exemplum omnium aptius quam ipse destruam, per sapientiam michi a deo vero donatam?' Statimque, abiecta superstitione vanitatis, rogauit sibi regem arma dare et equum emissarium, quem ascendens, ad idola destruenda veniret. Non enim licebat pontificem sacrorum vel arma ferre, vel preter in equa equitare. Accinctus ergo gladio accepit lanceam in manu, et ascendens emissarium regis, pergebat ad idola. Quod aspiciens vulgus, estimauit eum insanire. Cumque appropinquaret ad phanum, prophanauit[6] illud, et[7] iniecta in eo lancea, iussit sociis destruere ac succendere phanum cum omnibus septis suis. Ostenditur autem locus ille quondam idolorum non longe ab Eboraco ad orientem, iuxta[8] amnem Dorwentionem, vocabaturque Godmundingaham. Rex igitur Edwinus cum cunctis gentis sue nobilibus ac plebe multa fidem Christi et lauacrum suscepit anno regni sui vndecimo, et incarnationis dominice sexcentesimo vicesimoseptimo, ab aduentu Anglorum in Britanniam anno circiter centesimo octogesimo. Baptizatus est autem Eboraco[9] die sancto pasche, pridie idus aprilis, in ecclesia sancti Petri apostoli, quam ibidem de ligno vbi cathcchizaretur[10] et baptizaretur, citato opere construxit; in qua[11] doctori suo Paulino sedem episcopatus donauit. Mox post baptismum in eodem loco de lapide ecclesiam fabricare cepit, in cuius medio oratorium prius factum includeretur. Priusquam tamen altitudo parietis esset consummata, rex occisus opus illud successori suo Oswaldo perficiendum reliquit. Baptizati sunt etiam Osfridus et Edfridus filii regis Edwini, qui ei exuli nati sunt de Quenburga[12]

[1] T. E. daret. [2] *al.* valet. [3] E. ascensum. [4] T. E. euangelizante. [5] E. quereretur. [6] E. prophanit. [7] *al.* om. [8] *al.* vltra. [9] r. eboraci. [10] T. E. cathezizaretur. [11] Bed. in qua etiam ciuitate. [12] T. qwenburga.

filia Cearli regis Merciorum. Baptizati sunt et alii liberi eius de Ethelburga regina progeniti: Ethelhunus et Wscfrea[1], et filia Etheldrit[h]a[2]; et Yffi[3] filius Osfridi. Tantum autem deuotionis Edwinus erga cultum veritatis habuit, vt etiam regi Orientalium Anglorum Eorpwaldo, filio Redwaldi, persuaderet, relictis idolorum superstitionibus fidem et sacramenta Christi sua prouincia suscipere. Cuius pater Redwaldus iam dudum in Cancia sacramentis fidei imbutus fuerat: sed rediens domum, ab vxore sua et quibusdam peruersis doctoribus seductus, a sinceritate fidei deprauatus, in eodem phano altare habuit ad sacrificium Christi, et arulam ad victimam demoniorum. Verum Eorpwaldus non multo postquam fidem accepit, occisus est a viro gentili nomine Ricberto; cui successit frater suus Sighbertus, vir per omnia christianissimus, sicut supra plene expressum est. Tanta autem eo tempore pax in toto regno Edwini fuisse perhibetur, vt si mulier cum paruulo per totam prouinciam ambulare vellet a mari ad mare, nullo se ledente valeret. Tantum rex idem vtilitati sue gentis consuluit vt plerisque in locis vbi fontes lucidos iuxta publicos viarum transitus conspexit[4], ibi ob refrigerium viantium, erectis stipitibus ereos caucos[5] suspendi iuberet, neque hos quisquam, nisi ad vsum necessarium, contingere pre magnitudine timoris vel amoris vellet. Illo tempore papa Honorius, audito quod gens Northanhumbrorum ad fidem conuersa esset, misit episcopo Paulino pallium, et regi Edwino litteras, talis tenoris: 'Domino excellentissimo ac precellentissimo filio Edwino regi Anglorum, Honorius episcopus seruus seruorum dei, salutem. Ita christianitatis vestre integritas circa sui conditoris cultum fidei est ardore succensa, vt longe lateque resplendeat, et in omni mundo annunciata, vestri operis multipliciter referat fructum. Sic enim vos reges esse cognoscitis, dum et regem[6] creatorem vestrum orthodoxa[7] predicatione edocti, deum venerando creditis, eique, secundum[8] quod humana valet conditio, mentis vestre sinceram deuotionem exsoluitis. Quid enim deo nostro aliud offerre valebimus, nisi vt in bonis actibus persistentes, ipsumque auctorem humani generis confitentes, eum colere, eique vota nostra reddere festinemus? Et ideo, excellentissime fili, paterna vos charitate qua conuenit, exhortamur vt hoc quod vos diuina misericordia ad suam gratiam vocare dignata est, sollicita intentione et assiduis orationibus seruare omni modo festinetis; vt qui vos in presenti seculo ex omni errore absolutos ad agnitionem sui nominis est dignatus perducere, etiam[9] celestis patrie vobis preparet mansionem. Predicatoris igitur vestri domini mei apostolice memorie Gregorii frequenter lectione occupati, pre oculis affectum doctrine ipsius, quod[10] pro vestris animabus libenter exer-

[1] E. wsefrea. [2] T. etheldritha. [3] T. yffy. [4] *al.* construxit. [5] E. cantos. [6] *al.* regem et. [7] T. ortodoxa. [8] om. in T. Bed. [9] T. Bed. et. [10] *al.* quem.

cuit, habetote, quatinus eius oratio et regnum vestrum populumque augeat, et vos omnipotenti deo irreprehensibiles representet. Ea vero que a nobis pro vestris sacerdotibus ordinanda sperastis, hec[1] pro fidei vestre sinceritate, que nobis multimoda relatione per presentium portitores laudabiliter insinuata est, gratuito animo attribuere vlla sine[2] dilatione preuidimus; et duo pallia vtrisque metropolitanis, id est Honorio et Paulino, direximus, vt dum quis eorum de hoc seculo ad auctorem suum fuerit accersitus, in loco ipsius ille qui superstes fuerit alterum episcopum ex hac nostra auctoritate debeat subrogare. Quod quidem tam pro vestre charitatis affectu, quam pro tantarum prouinciarum spacio[3] que inter nos et vos esse noscuntur, sumus inuitati[4] concedere, vt in omnibus deuotioni vestre nostrum concursum, etiam[5] iuxta vestra desideria preberemus. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.' Edwinus vero rex cum decem et septem annis genti Anglorum simul et Britonum prefuisset, e quibus sex Christi regno militauit; rebellauit aduersus eum Cedwalla rex Britonum, prebente illi auxilium Penda rege Merciorum: et conserto[6] graui prelio in campo qui vocatur Hathfeld, occisus est Edwinus, quarto idus octobris, anno domini sexcentesimo tricesimotertio, cum esset annorum quadraginta et octo; eiusque totus vel interemptus vel dispersus est exercitus. Quo in tempore maximâ facta est strages in ecclesia et gente Northanhumbrorum. Nam Penda, cum omni Merciorum gente idolis deditus, christiani nominis ignarus erat; Cedwalla, quamuis christianus esset, animo tamen ac moribus barbarus erat, et nec sexui muliebri nec paruulorum pepercit etati, quin vniuersos atrocitate ferina morti per tormenta contraderet, multo tempore totas eorum prouincias debachando peruagatus, totum genus Anglorum de finibus Britannie erasurum se esse deliberans. Sed nec religioni christiane, que[7] apud eos exorta erat, aliquid impendebat honoris; quippe cum vsque hodie moris sit Britonum, fidem religionemque Anglorum pro nichilo habere. Allatum est autem caput Edwini regis ad ecclesiam beati Petri apostoli, quam, vt diximus, ipse cepit, et successor eius Oswaldus perfecit; positumque est in porticu sancti Gregorii pape.

[MS. T. adds[8]:

Huius cladis articulo turbata prouincia, Paulinus episcopus assumpta secum regina Ethelburga Canciam nauigio rediit. Venit autem illuc duce Basso milite regis Edwini fortissimo, habens secum Eanfledam filiam et Iosfridum[9] filium Edwini, necnon et Yffy filium Osfridi filii eius. Quos postea mater metu Edbaldi et Oswaldi regum misit in Galliam regi Dagoberto, et ibi in infancia mortui sunt.

[1] T. E. hoc. [2] E. sine vlla. [3] *al.* spaciis. [4] E. inuitate. [5] T. Bed. et. [6] E. concerto. [7] E. qui. [8] om. in MS. Tanner. [9] Bed. Vuscfream.

¶ *Narratio*[1].

Dum quidam curialis persecucionem iudicis pateretur, uenit cum omni domo sua ad monasterium: et incurrit diaconus quidam in mulierem eius, et facta est omnibus fratribus confusio. Ille abiit ad quendam senem et indicauit ei rem; et intrauit in obscuram cellam, et in ueritate penitenciam egit. Contigit autem ut post multum temporis non ascenderet aqua in flumine Nilo. Et cum omnes letanias facerent, reuelatum est cuidam sanctorum quia 'nisi uenerit diaconus qui absconsus est apud talem monachum, non ascendet fluminis aqua.' Quod cum audissent, admirati sunt, et eiecerunt eum de loco in quo erat: et orauit, et aqua ascendit. Et glorificauerunt omnes deum et edificati sunt in penitencia eius.]

¶ De sancto Edwoldo confessore[2].

Miles Christi Edwoldus sancti regis et martyris Edmundi perhibetur fuisse germanus. Nec altius querenda est in hoc[3] seculo eius generositas, quam tanti regis commendat eadem regia et germana sublimitas; nec vite ipsius preclara sanctitas est dissimulanda, quam tam preciosi martyris fraterna corona illustrat. Cum igitur esset beatus Edmundus tam sanctitate quam prosapia insignis, tam liberalitate quam operibus illustris, tam benignitate quam potentia venerabilis; beatus Edwoldus deuotus imitator et coheres virtutum extitit fratris. In ipsa adolescentia cepit que dei erant amare, sacras eruditiones supernorum gaudiorum sitienter audire, sanctam ecclesiam colere, indigentibus auxilii et largitatis manus porrigere, paulatim secularem pompam declinare, delitias suspectas habere, terrenam gloriam exuere, et tota mente Christo adherere velle. Regno preposuit solitudinem, et diuitiis seculi paupertatem. Feruentissimus miles Christi solitudinem desiderans heremum suspirabat, anachorita Christi esse flagrabat. Interfecto enim a paganis fratre eius sancto Edmundo, cum vniuersi prouincie maiores illum ad regni apicem eleuare niterentur, toto mentis affectu ad dominum conuersus flagitabat vt consilium eius dirigere dignaretur. Reuelatum est ei tandem diuinitus, oportere illum qui 'fons argenteus' diceretur querere locum: ibi tandem eum desideratam requiem inuenturum; sed in quibus terris inueniendus esset locus, non est ei ostensum. A patria igitur latenter fugiens, res suas ad celum iturus ante se premittere sollicitus erat et terras ecclesiis, cetera pauperibus errogabat. Cumque varias prouincias nauigio lustrasset, quod querebat inuenire non potuit. Reiectus tandem diuino nutu in patriam, et Septoniam post multos labores veniens, pastorem inuenit puerum, qui asseruit proximum adesse fontem quem querebat argenteum. Quo cum peruenisset, baculum in deuexo montis cacu-

[1] From Vit. Patr. p. 880.
[2] Cf. Will. Malm. J. P. p. 250. Chr. Bromton, 807.
[3] hoc om. in T.

mine affixit: et lignum olim a sua arbore precisum[1] et aridum virescere, frondere et folia producere cepit, et vsque hodie spectabilis fraxinus ibidem persistit. Athleta igitur domini in loco diuinitus dato artam et humilem cellam ad inhabitandum sibi construxit. Quotiens autem miles Christi in antiquum hostem insurrexerit; quibus armis infernales potestates debellauerit; quibus carnis mortificationibus in ieiuniis, vigiliis, orationibus, lachrymis et patientia se deo immolauerit, ipse testis est cui causam suam reuelauit et credidit. Cuius merita tanto sunt in supernis splendoribus sanctorum clariora, quanto sunt humane notitie propter antiquorum negligentiam, et tempore Danorum librorum combustionem occultiora et incognita. Fertur enim virum dei Edwoldum pastorem prefatum habuisse ministrum et conscium solum, qui sibi ter in septimana panem ordeaceum et interdum lac attulit; cui vir dei in stipendium mercedis singulis vicibus denarium argenteum dedit, precipiens ne cuiquam eum proderet. 'Quocunque, inquit, die me prodideris, huius vestri muneris extremus tibi vsus erit.' Processu tandem temporis cum quibusdam de viro dei tetigisset, in crastino nummum ab eo accepit et hoc ab eo prophetantis voce audiuit: 'Accipe munus vestrum ab hac die vltimum: quia, sicut quondam predixi, iam ex quo me prodidisti, extremum hoc tibi fecisti.' Ad hec ille confusus abcessit; et sequenti die quamquam desperatus redit: sed nec responsum repperit. Iam enim miles Christi labores suos, quarto kalendas septembris, finierat, et suscepto ab angelis spiritu corpus exanime iacebat. Quo viso, minister clamans et eiulans proximos quosque aduocauit, et presbiter accurrens virum dei in sua cella tumulauit. Distat autem fons ille a Cernelii cenobio miliaribus quatuor versus occidentem. Claudus quidam aqua fontis illius se lauans et precibus insistens, meritis sancti Edwoldi curatur. Mulier a natiuitate ceca et ibidem lota illuminatur. Diuersi etiam ceci oculorum visui restituuntur; resiliunt contracti; surdi et muti officiis redduntur; leprosi diuersorumque morborum molestia pressi sanantur. Columpna lucis a tumba sancti vsque in celum extensa sepius conspicitur, vnde ampla regio irradiatur. Procurante igitur Almaro episcopo et decernente sancto Dunstano, ossa sancti Edwoldi de terra eleuata, cum ad episcopalem sedem Schireburnie ferri deberent, a loco illo moueri non potuerunt. Episcopus igitur cum populo genua flectit, orationibus humiliter instans; et Almarus[2] comes qui tunc aderat, vt ad Cernelium portaretur si ipse sanctus dignaretur, cum ceteris deum exorat[3]. Et ecce statim putares ipsum feretrum vltro exilire, ac etiam exportari velle. Sic ergo beatus Edwoldus pridie idus augusti cum magno honore Cernelium deportatur et in ecclesia sancte Marie collocatur; qui et innumeris miraculorum signis locum illustrare non desinit. Prefatus vero Almarus[2] monasterium

[1] T. prescisum. [2] T. alimarus. [3] E. exorabat; T. exorat.

in eodem loco fundauit, et multis[1] possessionibus adauxit. Tempore Canuti regis cum a Danis scrinium sancti Edwoldi omnino spoliaretur, quatuor malefactores subito percussi cecitate interierunt[2], et reliqui amisso oculorum visu amentia et varia pena perierunt. Dicitur autem Cernelium a 'cerno,' et 'el' deus, quasi cernens deum; ibi enim sanctus Augustinus, vt in vita eius superius exprimitur, deum sibi loquentem audire meruit. Potest etiam dici Cernelium quasi cernens illum a quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Fons autem viuus in loco in quo deus beato Augustino apparuit, indesinenter emanat; super quem satis ampla fundatur capella, et sub altari arcuato fontis origo consistit.

¶ *Narratio*[3].

In Bononie partibus duo quidam amici et compatres in conuiuio discumbebant; quibus allatus est gallus, quem vnus illorum arrepto cultello (vt mos est) in frusta desecuit, tritumque piper cum liquamine superfudit. Quo facto alter ait: 'Profecto, compater, sic explicuisti gallum hunc, vt ipse Petrus, etiam si velit, redintegrare non possit.' Cui mox intulit alter: 'Plane, non modo si beatus Petrus, sed et si ipse Christus imperaret, hic imperpetuum non resurget.' Ad hanc vocem repente gallus viuus et plumis[4] coopertus exiliuit, alas percussit et cecinit, excussit plumas totumque liquamen super eos qui conuescebantur aspersit. Illico sacrilegi blasphemi in aspersione piperis lepra percussi sunt: que plaga lepre etiam in posteris eorum hereditaria permansit vsque ad obitum. Vnde in famulatum subacti sunt bononiensis ecclesie que[5] beati Petri vocabulo insignitur[6].

¶ De sancto Egberto monacho[7].

ANno autem incarnationis dominice sexcentesimo sexagesimo quarto subita pestilentie lues, depopulatis prius australibus Britannie plagis, Northanhumbrorum quoque prouinciam corripiens, atque acerba clade diutius longe lateque deseuiens, magnam hominum multitudinem strauit. Hec autem plaga Hiberniam insulam pari clade premebat. Erant autem in Hibernia eo tempore multi nobilium et mediocrium[8] de gente Anglorum, qui tempore Finani et Colmani episcoporum, relicta patria, vel diuine lectionis vel conti-

[1] om. in T. [2] E. perierunt. [3] Cf. Vinc. Bell. XXV. 64. [4] E. et p. et. [5] T. E. qui. [6] Collect in T.:

(Sanctus?) Edwoldus cecos et claudos sanos (efficit) diuersosque curat egrotos. Nos quoque mente et corpore sibi sanet deuotos. Ora pro nobis.

Omnipotens sempiterne deus, qui fidelis famuli tui Edwoldi merita miraculis coruscantibus manifestare dignatus es, concede nobis famulis tuis per eius intercessionem, fidei . . . .

[7] From Beda, H. E. III. 27, v. 9; cf. Act. SS. Boll. Apr. III. p. 315. [8] E. mediocrum.

nentioris vite gratia illuc secesserant. Quidam monastice conuersationi mox se mancipabant, alii magis circueundo per cellas magistrorum, lectioni operam dare gaudebant. Quos omnes incole[1] libentissime suscipientes, victum eis quotidianum sine precio, libros quoque ad legendum, et magisterium gratuitum prebere curabant. Erant autem inter illos duo iuuenes magne indolis de nobilibus Anglorum, Ethelhunus et Egbertus; qui cum essent in monasterio nomine Rathmael, et omnes socii eorum vel mortalitate de seculo rapti, vel per alia essent loca dispersi, correpti sunt ambo morbo eiusdem mortalitatis, et grauissime afflicti. Egbertus enim, cum se estimaret moriturum, egressus est tempore matutino de cubiculo suo, et residens solus in loco oportuno, cepit sedulus cogitare de actibus suis, et compunctus memoria peccatorum suorum faciem lachrimis abluebat, atque intimo ex corde deum precabatur ne adhuc mori deberet, priusquam preteritas negligentias perfectius castigaret et in bonis operibus se abundantius exerceret. Vouit etiam quia adeo peregrinus viuere vellet, vt nunquam in insulam, in qua natus est, scil. Angliam, rediret; et quod preter canonicam et quotidianam psalmodiam, si non valitudo corporis obsisteret, quotidie psalterium totum decantaret, et in omni septimana diem cum nocte ieiunus[2] transiret. Cumque finitis lachrimis, precibus et votis, domum rediret, sodalem dormientem inuenit. Et cum paulatim in lecto quiesceret, expergefactus sodalis respexit eum, et ait: 'O frater Egberte, o quid fecisti? Sperabam quia pariter ad vitam eternam intraremus. Verumtamen scito quia que postulasti accipies.' Didicerat enim per visionem et quid ille petisset et quia petita impetrasset. Ethelhuno vero proxima nocte defuncto, Egbertus excussa egritudinis molestia conualuit, et multo postea tempore in bonis actibus perseuerans, anno domini septingentesimo vicesimo nono, et etatis sue anno nonagesimo, octauo kalendas maii ad regna celestia migrauit. Duxit autem vitam in magna humilitatis, mansuetudinis, continentie, simplicitatis, et iustitie perfectione. Vnde et genti sue, et illis in quibus exulabat nationibus, exemplo viuendi et instantia docendi et auctoritate corripiendi et pietate largiendi de hiis que a diuitibus acceperat, multum profuit. Addidit autem votis que diximus, vt semper in quadragesima non plus quam semel in die reficeret, non aliud quam panem et lac tenuissimum cum mensura gustaret. Quod quidem lac pridie nouum in fiala ponere solebat, et post noctem, ablata superficie crassiore, cum modico pane residuum bibebat. Cuius modum continentie [etiam][3] quadraginta diebus ante natale, et totidem post pentecosten semper obseruare curabat. [4] Circa annum domini sexcentesimum nonagesimum venerabilis famulus Christi Egbertus pluribus prodesse proposuit, et verbum dei, que nondum audierant gentibus euangelizando committere. Quarum in Germania plurimas nouerat esse

[1] Bed. Scotti. [2] E. ieuniis. [3] om. [4] Beda, V. 9.

nationes[1], a quibus Angli genus et originem duxisse noscuntur, paganicis adhuc ritibus seruientes: ad quas venire circumnauigata Anglia disposuit, si quos forte ex illis ereptos sathane ad Christum transferre valeret. Cuius proposito superna oracula simul et opera restiterunt[2]. Electis enim sociis strenuissimis et ad predicandum verbum dei ydoneis, vtpote actione simul et eruditione preclaris, preparatis necessariis venit ad eum quidam de fratribus, dicens: 'Cum expletis laudibus nocturnis in lecto membra posuissem, et leuis[3] mihi somnus obrepsisset, apparuit mihi magister quondam meus et nutritor Boisilus prepositus mailrosensis, interrogans me an eum cognoscere possem. Cui ego respondi: "Tu es enim Boisilus." Et ille: "Ad hoc, inquit, veni ut[4] responsum domini saluatoris Egberto afferam, quod te tamen referente ad illum venire oportet. Dic ergo illi quia iter quod proposuit implere non valet: dei voluntatis[5] est vt ad Columbe monasteria magis docenda pergat." Audiens hec Egbertus, precepit ne cuiquam hoc referret[6], ne forte visio illusoria esset. Rursus venit ad eum idem frater, dicens quia famulus Christi Boisilus iterum apparens ei dixit: 'Quare tam negligenter ac tepide dixisti que[7] tibi dicenda precepi? Vade et dic illi: velit nolit debet ad monasteria Columbe venire, quia aratra eorum non recte incedunt, oportet autem eum ad rectum hec tramitem reuocare.' Et denuo precepit fratri ne cuiquam hoc patefaceret: et nihilominus iter dispositum cum fratribus incipere temptauit. Cumque nauigare prospero flante vento maturaret, facta est tam seua maris procella, vt perditis magna ex parte que[7] erant in naui, rebus tamen Egberti et sociorum eius saluatis, tunc vir dei quasi propheticum illud dicens 'quia propter me est tempestas hec', remanere coactus est. Videns autem quia ad predicandum gentibus [ire][8] non est permissus, retentus ob aliam sancte ecclesie vtilitatem, de qua oraculo fuerat premonitus; temptauit in opus verbi dei mittere viros sanctos et industrios duodecim, in quibus eximius Willebrordus presbiter[9] gradu et merito prefulgebat. Qui ope ducis Francorum Pipini suffulti, sicut inferius in vita sancti Willebrordi[10] declaratur, magnum populum deo acquisierunt. [11] Anno autem domini septingentesimo sextodecimo monachi qui insulam Hii incolebant, cum his que sibi erant subdita monasteriis, ad ritum pasce ac tonsure canonicum, domino procurante, perducti[12] sunt. Cum enim venisset ad eos de Hibernia deo amabilis pater Egbertus, honorifice ab eis et multo cum gaudio susceptus est. Qui, quoniam et doctor suauissimus, et eorum que agenda docebat executor erat deuotissimus, libenter est[13] auditus ab vniuersis. Immutauit piis ac sedulis exhortationibus inueteratam illam traditionem parentum eorum—de quibus apostolicum illum

[1] E. vacationes. [2] E. restituerunt. [3] E. lenis. [4] E. veniunt. [5] *al.* voluntas. [6] E. referet. [7] E. qui. [8] om. in E. [9] Bed. presbyterii. [10] E. Wilbrordi. [11] Bed. V. 22. [12] E. producti. [13] om. in Bed.

licet proferre sermonem 'quod emulationem dei habebant, sed non secundum scientiam'; catholico illos atque apostolico more celebrationem pasce sub figura corone perpetis agere perdocuit. Quod mira diuine constat factum dispensatione pietatis, vt quoniam gens illa, quam nouerat scientiam diuine cognitionis, libenter ac sine inuidia populis Anglorum communicare curauit; ipsa postmodum per gentem Anglorum in eis que minus habuerat, ad perfectam viuendi normam perueniret. Susceperunt autem hienses monachi[1], docente Egberto, ritus viuendi catholicos post annos circiter octoginta ex quo ad predicandum genti Anglorum Aidanum miserunt[2] antistitem. [3]Est autem insula illa hiensis in mari scotico a terra reliqua maris reumate separata; vbi etiam corpus sancti Columbe, qui et Columkillus, a 'columba' et 'cella,' nominatur, diem resurrectionis magne requiescens expectat[3]. Mansit autem vir domini[4] Egbertus in prefata insula annis tresdecim, quam ipse, velut noua quadam relucente gratia ecclesiastice societatis et pacis, Christo consecrauerat: et anno domini septingentesimo vicesimo nono, quo pasca domini octauo kalendas maii celebrabatur, cum missarum solemnia in memoriam eiusdem dominice resurrectionis celebrasset, eodem die et ipse migrauit ad dominum, ac gaudium[5] summe festiuitatis, quod cum fratribus quos ad vnitatis gratiam conuerterat, inchoauit, cum domino et apostolis ceterisque celi ciuibus compleuit, immo idipsum celebrare sine fine non desinit.

[MS. T. adds (before the Narratio):

[6]Illis enim diebus in monasterio lindisfarnensi ceterisque illius prouincie cenobiis, excepta ecclesia paucissime domus constructe erant, ille uidelicet solummodo sine quibus conuersacio ciuilis esse non poterat. Nil pecuniarum absque pecoribus habebant. Si quid enim pecunie a diuitibus accipiebant, mox pauperibus dabant. Nam neque ad suscepcionem potencium seculi uel pecunias colligi uel domos preuideri necesse fuit, qui nunquam ad ecclesiam nisi oracionis tantum et audiendi uerbi dei causa ueniebant. Rex ipse, cum oportunitas exegisset, cum quinque tantum aut sex ministris ueniebat, et expleta in ecclesia oracione discedebat. Quod si forte eos ibi refici contingeret, simplici tantum et cotidiano fratrum cibo contenti, nichil ultra querebant. Tota enim fuit tunc sollicitudo doctoribus illis deo seruiendi, non seculo; tota cura, cordis excolendi, non uentris. In magna erat ueneratione tempore illo religionis habitus, ita ut ubicunque clericus aliquis aut monachus aduenirent, gaudenter ab omnibus tanquam dei famulus exciperetur; eciam si in itinere pergens inueniretur, accurrebant et flexa[7] ceruice uel manu signari uel ore illius se benedici gaudebant; uerbis illorum exhortatoriis diligenter auditum prebebant. In diebus dominicis ad ecclesiam siue monasteria

[1] E. manachi. [2] *al.* miserant. [3–3] added. [4] T. domini, E. dei. [5] T. E. gaudia. [6] From Beda, III. 26. Same passage precedes p. 184. [7] T. flexo.

certatim, non reficiendi corporis, set audiendi sermonis gratia confluebant; et si quis sacerdotum in uicum forte deueniret, mox congregati in unum uicini (uerbum uite ab) illo expetere curabant. Nam (neque alia ipsis) sacerdotibus aut clericis (uicos) adeundi, quam predicandi, baptizandi, (infirmos) uisitandi, et ut breuiter dicam (animas) curandi, causa fuit. Qui in tantum erant ab omni auaricie peste castigati, ut (nemo) territoria ac possessiones ad con(stru)enda monasteria nisi a potestatibus seculi (coactus) acciperet. Que consuetudo per omnia (aliquanto post hec) tempore in ecclesiis (North-anhymbrorum) seruata est. Hec Beda.]

¶ *Narratio*[1].

Pullulante intra Gallias longe ante illa tempora heresi[2] arriana, que inequales credens esse personas sancte trinitatis, dicebat filium minorem esse patre; Dominus, errantes corrigens, ostendit plano miraculo, deum in tribus personis vnius et equalis esse substantie, nec debere ab indignis de diuinitate tractari. Nam vasatensi vrbe ab Hunorum obsidione per diuinum auxilium liberata, cum episcopus pro gratiarum actione missam populo celebraret, respiciens sursum vidit desuper altare quasi de camera templi cadere tres guttas equalis magnitudinis, cristallo clariores, que in vnum coniuncte, quasi vnam gemmam pulcherrimam effecerunt. Quam cum in medio crucis auree posuissent, alie gemme ceciderunt. Seorsum vero posita infirmis dabat sanitatem, adorantibus crucem deuotionem augebat, quia mundis clara, immundis obscura videbatur.

¶ De sancto Egbino monacho[3].

Egbinus[4] in[5] Britannie partibus natus, et in domo patris sui nobilissimi[6] vsque ad quintumdecimum annum liberalibus artibus eruditus est. Mortuo autem patre eius[7], mater[8] ad sancti Sampsonis monasterium[9] confugit, qui eam sacro velamine consecrans deo dicauit, et filium suum Egbinum, comam capitis radens, clericauit. Qui annis[10] aliquot cum eo manens, eique iugiter seruiens, eo quodam die celebrante, audiuit verba domini in euangelio dicentis: 'Qui non renunciauerit omnibus que possidet, non potest meus esse discipulus.' Hac voce compulsus cuncta reliquit, et ad[11] sanctum Similianum abbatem peruenit, et assumpto habitu monastico in Tauraco monasterio iugo domini ceruicem[12] suam inclinauit. In quo monasterio habitabat sanctus Winwaloeus[13] sacerdos et monachus; [14] cui iussu abbatis ecclesiam vno miliario distantem a monasterio

[1] From Vinc. Bell. XX. 39. [2] E. herisi. [3] Abridged from the Acta in Act. SS. Boll. Oct. VIII. p. 487 (and Surius). [4] Boll. Ethbinus. [5] E. in enim. [6] E. nobilissimus. [7] Boll. Eutio; Sur. Eutychio. [8] Boll. mater Eula. [9] Boll. Sampsonis episcopi Dolensis presidium. [10] Boll. diebus. [11] om. in E. [12] E. seruicem. [13] T. Wingwalogus; E. Winwaloeo. [14] Cf. S. Winwaloeus.

visitare ibique hostias offerre consuetudo fuit, et ad hoc secum Egbinum diaconum sociauit. Quadam igitur die, dum illuc irent, inuenerunt leprosum in messe[1] iacentem, totum vulneribus plenum, flebili voce ab eis auxilium postulantem. Qui requisitus de infirmitate, suspirans ait: 'Graues dolores queruntur[2] in corpore meo; sed vnus est dolor tam nociuus vt si hunc diem sine [eius][3] auxilio transiero, mortem proximam esse puto: Nares enim mee plene stercoris concremantur ab ardore infirmitatis.' Tunc Egbinus eum per latera arripiens, a terra sursum erexit, et Winwaloeus ad nares eius manum porrexit: sed[4] pauper flebili voce clamare cepit: 'Noli, senior, manibus nares[5] capere: quia dolor non permittit; sed si dolorem meum leuiare volueris, poteris, si lingue mollitie nares tangens pruriginem inde traxeris[6].' Tunc ille, se humilians; quando putauit dolorem leuiare[7] pauperi, in ore suo carnem excepit filii dei. Mox ergo vt ad se traxit, petra mirabilis in eius ore[8] cecidit. Beatus autem Egbinus per latera dominum tenens, sursum aspexit, celum apertum vidit, et in capite domini quem tenebat, sancta crux apparuit, angelosque in[9] obuiam domini[9] venire vidit: et sacerdoti ait: 'Pater, ipsum quem teneo manibus, dominum Ihesum Christum, qui pro nobis seipsum dedit, esse credo.' Cum autem[10] dominum tenere vellent manibus, eleuauit se in nubibus, dicens: 'Non me erubuistis, serui mei, in angustiis meis, nec ego vos erubescam in regno patris mei. Hereditas vestra mecum est; et hiis qui vestri memores fuerint in orationibus suis, salus in regno meo.' Hiis dictis euanuit ex oculis eorum, et cum magna voce receptus est in celum. Vocem quidem audiebant, sed neminem videbant. Cumque stupefacti laudassent dominum, Winwaloeus Egbino dixit: 'Hoc tuis meritis accidit nobis, mi frater, qui tante humilitatis es et obedientie, vt quicquid humana lingua precipere potest, tu corde deuotissimo impleas.' Egbinus ait: 'Non est ita, pater: sed tu qui quotidie carnem et sanguinem domini immolas, ipsum meruisti videre in corpore suo quem assidue portas in animo.' Denique cum Franci vastassent Britanniam, sanctus Egbinus Hibernie partes petens, in silua que Nectensis dicitur, vt pauper peregrinus tugurium fecit et ecclesiam fabricauit; in qua assidue domino militans, quadam die claudum ab eo petentem elemosinam in Christi nomine sanauit. Quedam etiam mulier ab eo pro sanitate filii sui paralitici postulauit. Cui ille: 'Nos peccatores sumus, hoc miraculum in vsu non habemus: sed si vis sanari filium tuum, perduc eum ad sancte Brigide sepulchrum.' Et illa: 'Ibi, inquit, o pater, eum [iam] portaui[11], sed quadam nocte expletis vigiliis vocem mihi dicentem audiui: "In nectensi silua moratur seruus dei

[1] Boll. terra. [2] Winw. quatiuntur, Boll. quatiunt meum c. [3] om. in E.; Boll. huius doloris curatione. [4] T. E. sed et. [5] E. nares manibus. [6] E. intraxeris. [7] E. leuiari. [8] r. os. [9] *al.* om. [10] T. Cumque. [11] E. portam.

Egbinus; ad quem si filium tuum duxeris, sanitatem suis meritis ei impetrabis." Viuit ergo dominus quod a te non recedam, donec filium meum incolumem ante me reducam.' Tunc sanctus oratorium intrans, in oratione ante altare iacuit, quousque adolescens a[1] domo matris veniens dixit: 'Gratias tibi ago pater[2], qui me in lecto egritudinis iacentem visitasti et tuis manibus erexisti, tanteque infirmitati sanitatem donasti.' Tunc erigens se vir sanctus deum benedixit, et adolescenti[3], vt nemini diceret, eo quod non suis meritis, sed gratia dei sanatus esset, precepit. Vixit autem in eodem loco sanctus dei annis viginti, opus dei operans et sanitatem infirmantibus donans. Tante ibi fuit abstinentie, vt hebdomada cibus in eo non intraret, nisi tantum quinta feria panis et aqua. Vinum autem non bibebat nisi quando communicabat. Cumque iam esset octoginta trium fere annorum, acri dolore fatigatus, fratribus qui in eadem insula morabantur conuocatis obitum suum predixit, eosque deo commendans, spiritum reddidit, quartodecimo kalendas nouembris.

[MS. T. adds: *Narratio*[4].

Venerunt quidam fratres ad quendam senem, habentes secum unum qui a demonio uexabatur, ut curaretur ab illo sene. Senex ergo cum diu rogaretur, dixit demoni: 'Exi de factura dei.' Et respondit demon: 'Exeo. Set interrogo te unum uerbum: ut dicas michi qui sunt edi, et qui sunt agni.' Et dixit senex: 'Edi quidem tales sunt qualis ego: agnos vero dei quis scit[5]?' Et audiens hoc demon, clamauit uoce magna dicens: 'Ecce propter istam humilitatem tuam exeo.' Et exiit eadem hora. [6]Cuidam fratri apparuit diabolus transformatus in angelum lucis, et dixit ad eum: 'Ego sum Gabriel, et missus sum ad te.' Ille uero dixit ei: 'Vide ne ad alium missus sis: ego autem non sum dignus ut angelus mittatur ad me.' Diabolus statim non comparuit. Dicebant senes quia si pro ueritate angelus tibi appareat, non suscipias facile, set humilia temetipsum, dicens: 'Non sum dignus angelum uidere, uiuens in peccatis.']

¶ De sancto Egwino episcopo et confessore[7].

TEmporibus regum Ethelredi atque Kenredi, qui Merciorum regimen obtinuerunt, in territorio Wigorniensi extitit vir religiosus nomine Egwinus, regali ex prosapia ortus; qui in adolescentia positus, postposita secularis fastus ambitione et bonorum temporalium iocunditate, paupertatem voluntariam propter deum appetiuit, et ecclesiastico cultui diuinisque officiis se omnino man-

[1] E. in. [2] E. pater ago. [3] E. adolescentuli. [4] Ex Vit. Patr. 964. [5] VP. agni vero qui sint, deus scit. [6] Vit. Pat. 965. [7] Ed., from a MS. Rub. Vallis and Capgr., in Act. SS. Boll. Ian. I. p. 707, and in Mabillon III. 318. The text is an abridgment of the Vita by Dominic in MS. Rawl. A 287, ed. by Macray in Chron. abbatiae de Evesham (Roll's Series, 1883), which is founded on the older life in MS. Nero E 1.

cipauit. Per singulos itaque ordinis ecclesiastici gradus ad sacerdotium vsque prouectus, mox totam vitam suam in contemplatione diuina conuertit. Vbi vero Wigorniensis sedes pontifice orbata est, clamat clerus, petit populus, beatum virum pro sanctitatis merito ad episcopalem dignitatem sublimandum. Beatus autem Egwinus multum reluctans et renitens, consentiente cum clero et populo rege Ethelredo, immo rogante et plurimum cogente, ad episcopatum vrbis prefate[1] assumptus est. Et statim diuini verbi inclitus predicator effectus, bonis actibus omni conamine operam dedit, tanto humilior, quanto altiori sublimatus erat officio. Charus deo et hominibus, [2]ipsique regi prudentia, equitate et[3] doctrina, consilio omnique probitate erat acceptus[2]. Pater orphanorum, sustentator viduarum, et desolatorum erat consolator. Potenter eos redarguebat qui sane fidei resistebant, et leniter suaui iugo Christi colla subdentes[4] demulcendo[5]. Prauis erat sermo eius quasi stimulus [2]et quasi clauus in altum defixus[2]; mansuetis quasi oleum apparebat. Populos nouiter conuersos et gentilitatis adhuc plurimum sapientes et errore antiquo[6] in multis deceptos illicitisque connubiis contra christianam sectam inuolutos, a faucibus diaboli abstrahere cupiens et ab errore et squalore vetuste gentilitatis conuertere desiderans, de talibus ad eos sepe loquutus est; [2]de predictis sceleribus et erroribus atque illicitis copulationibus durissime eos increpans et amplius talia perpetrare[7] interdicens, deum ista damnare asseruit[2]; tremendi iudicii et sempiternorum tormentorum crebris verborum tonitruis retundens lapidea corda, arguens, obsecrans, increpans, in omni patientia et doctrina. Verum quia insanabilibus morbis plerumque officit medicina, ab inuidis et inimicis fidei seua tempestas persecutionis excitatur, et seditiosa[8] in sanctum domini grassatur et in vitam eius falsis figmentis armatur. Vulgus ergo et populus, cuius vita et intentio procliua erat ad malum[9], videns sibi[10] illicita non licere, et assueta vitia nolens[11] relinquere; vnde proficere debuit, inde contra sanctum dei in iram et odium exarsit, et eum ab episcopatu expulit. Permisit hoc etiam excitatus contra eum liuor regius. De eo nempe non solum apud regem accusatio, sed etiam apud romanum pontificem ab inimicis prolata fuerat delatio. Tunc vir dei fide munitus, diuina consolatione roboratus, angelico consilio fretus, cum se vidisset ad certamen vocari, pro salute[12] errantis populi et annihilandis inimicorum figmentis ad apostolicam sedem ire disposuit. Quamuis enim vir dei coram hominibus se immunem ab illatis sciret, tamen quia coram deo peccatis se obnoxium esse non diffitebatur, et etiam pro peccatis populi sui, pedes suos vinculis ferreis astrinxit, que claue poterant

[1] Boll. prefate urbis. [2–2] om. in Rawl. [3] om. in T. [4] Boll. submittentes. [5] R. Boll. demulcebat. [6] Boll. vetusto. [7] Boll. agere. [8] R. seditiosa peste. [9] R. adds omni tempore. [10] T. E. se. [11] om. in T. [12] E. saluta.

ligari et reserari, ipsamque clauem in fluuium (Abbona vocatum, anglice[1]) Auen[2], proiecit, et versus Romam ire cepit. O virum cunctis mirabilem, nec terroribus concussum, nec blandimentis seductum, nec laboribus victum, qui inter corporis sui pressuras et abiectiones nec mundanas laudes captauit nec aspectus hominum recusauit! O fortissimum victorem laborum, contemptorem exprobrationum, angelis et hominibus admirandum et tot populis et[3] gentibus spectaculum factum! Sicque in conspectu populorum vinctis[4] ferro pedibus Romam ingreditur, et in ecclesia Petri apostolorum principis ad orationem prosternitur. [5]Qua cum magna prolixitate completa, ad sacra misteria celebranda solemniter[6] preparatur[5]. Interim namque famuli sui pro cibis emendis ad fluuium pergunt: et empto quodam pisce magno, et exenterato, compedum clauicula quibus sanctus pedes astrinxerat, in visceribus inuenitur, ferrumque quod anglica Auena absorbuerat, romana (!) Tiberis exalat. Allata famulo dei clauicula, voluntati dei se subiiciens, coram cunctis clauem accepit et vincula sua reserauit[7]. Tanti miraculi nouitas in omnes erupit, Romam implet. Qui miserabilis et noxius putabatur, sanctus et venerabilis commendatur. Quis illum videre non certabat? quis ab eo benedici non festinabat[8]? Ipse etiam reuerendus papa, cognito sancti [viri][9] Egwini aduentu, auditis laboribus et angustiis in itinere ab eo perpessis, et qualiter omnipotens dominus eum a nexibus absoluerat[10], eum accersiri fecit: et volentem sibi prosterni digna reuerentia detinuit; quem benedicere debuerat, ab eo benedici et absolui petiit, et sibi considere fecit. Ante illum[11] missarum solemnia celebrare coegit; ad eius singulare colloquium et consilium frequenter admissus, gratiose auditur. Controuersie sue et itineris causa[12] tandem coram summo pontifice recitata, discussa[13] et omnimoda ventilatione ad votum diffinita, cum apostolica benedictione et litteris ad sedem propriam regressus est. Auditis autem rex miraculis et virtutibus per sanctum virum patratis, plurimum gratulatus in propria sua sede restituit eum: [5]et non solum pater spiritualis, verum etiam circa filios eius compater factus [est][14] carnalis, et[15] filios suos litteris et moribus informandos rex commendare curauit[5]. Illis diebus locus erat in territorio Wigorniensi dumis et vepribus condensis incultus, qui a modernis Eoueshammium[16] appellatur: Hunc beatus Egwinus a rege Merciorum Ethelredo expetiit et obtinuit. Super illam quoque siluam quatuor pastores gregum ad victualia seruorum dei nutrienda constituit: ex quibus vnus, Eoues[17]

[1] Abbona—anglice om. in T. Vit. [2] T. Auene. [3] Boll. ac. [4] E. vintis. [5–5] om. in R. [6] Boll. ad sacra Missarum solemnia celebranda. [7] E. reseruauit. [8] E. festinabatur. [9] So T.; om. in E. [10] T. E. absolueret. [11] Boll. se. [12] T. causam. [13] R. et omn. v. examinata et. [14] So T.; om. in E. and Boll. [15] Boll. ei. [16] T. Eoueshamium. [17] E. eones.

nomine, quadam die [1]in interiora silue progressus est[1], et ecce astabat in loco quodam virgo quedam cum aliis duabus virginibus preclarissima, [1]omnem mundanam pulchritudinem et[1] ipsius solis fulgorem sui splendore et gloria deuincens, librum in manibus tenens et cum sacris virginibus celestia cantica psallens. [1]Expauit vir ille tam corusca visione ebetatus, nec ferens celestia conspicere, tacitus ac tremens domum rediit[1]: que viderat sancto episcopo intimare curauit. Vir autem dei tacite rem considerans, post ieiunia et preces quadam die cum tribus sociis, et cum psalmis et orationibus deuotis, nudus pedes ad locum designatum pergit, eminusque relictis sociis ipse interius processit, diutiusque terre accubans cum gemitu et lachrimis implorabat respectum misericordie redemptoris. Surgente illo ab oratione, tres virgines non minoris splendoris et glorie quam prius, apparuere: quarum que media erat, precelsior et omni nitore splendidior prefulgebat, liliis candidior, rosis vernantior, odore inestimabili fragrantior, librum quoque manibus prefcrens et crucem auream luce radiantem. Cumque cogitaret hanc domini genetricem esse, virgo precellentissima, quasi fauens tam pie estimationi, adorantem pretensa (quam tenebat) cruce benedixit, et cum tali valefactione disparuit. Gauisus itaque vir sanctus et gratias deo agens, intellexit esse diuine voluntatis vt locus ipse dei cultoribus[2] consecraretur et beate dei genitrici dedicaretur. Vouerat enim inter varias temptationum angustias, si dominus prosperum faceret desiderium suum, edificaturum domino templum. Locum ergo[3] protinus mundauit, opus inchoauit, et ad finem perduxit[4]. Scripsit quoque idem sanctus et palam omnibus fecit monasterii edificationem, tunc nomine Homme vocati[5], sub hiis verbis: 'Ego Egwinus Wiccíorum humilis episcopus, volo manifestare omnibus fidelibus dei[6] qualiter ego primum per spiritus sancti inspirationem istum locum elegi et monasterium edificaui in Homme[7], in honore omnipotentis dei et sancte Marie perpetue virginis. Contigit quodam tempore, non sine omnipotentis dispositione, quod ego in laboribus multarum et magnarum visionum ductus fui. Qua de re arsit mihi[8] in animo per spiritus sancti inspirationem, quod ego vnum locum edificare deberem ad laudem et gloriam omnipotentis dei et sancte Marie et omnium electorum Christi, et etiam mihi ad eternam retributionem, antequam ab ista mutabili vita discederem.... Cum igitur maxime florerem in diebus Ethelredi regis Merciorum, cepi eum benigne deprecari vt mihi concedere dignaretur antiquum cenobium quod 'Fledanburch'[9] nuncupatur. Satis ille libenti animo quod poscebam concessit.... Regnante post illum rege Kenredo, contulit deo et mihi, tum pro amore dei, tum pro affectione carnalis amicitie

[1–1] om. in R. [2] *al.* cultibus. [3] om. in T. [4] T. duxit? [5] T. E. vocatam. [6] Boll. Christi. [7] E. homine. [8] Boll. meo. [9] T. Sledanburgh, cf. Nero.

qua penitus mihi deuinctus erat, octoginta quatuor mansas[1] in ambitu loci illius qui 'et-Homme[2]' dicitur. . . . Post modicum tempus Aldelmus religiosus episcopus migrauit ad dominum: quod ego per reuelationem agnoscens, conuocatis fratribus et clericis excessum venerandi patris eis aperui[3], et in meldunensi monasterio cum honore sepeliui. Post hec vero cum Kenredo rege Merciorum, et Offa rege Orientalium Anglorum Romam perrexi, et de cenobio fundando ad vota cuncta peregi.' Fertur enim quod dum in itinere illo per montuosa et arida iret loca, die quadam fame, siti, et lassitudine omnino addictus[4] est, et socii eius, cum plurima populi turba. Rogatus igitur a sociis sanctus episcopus, preces ad deum fudit: et fons aque limpidissime ex harenis statim prosiliit; acceptisque panibus et paucis cibariis, que habebat per populos dispersit; refectisque[5] omnibus deum in sancto suo glorificabant[6]. Detulit autem secum a Roma vir dei priuilegium, cuius talis erat tenor: [7] 'Constantinus episcopus seruus seruorum dei, Brithwaldo Britanniarum ecclesie[8] primati, salutem et apostolicam benedictionem. Venerabilem virum Egwinum episcopum, quem bis tua fraternitas ad apostolicam sedem misit, etiam nunc secundo manipulis iusticie refertum tibi remittimus, monentes quatinus sic suos effectus[9] adiuuando prosequaris, sicuti illum a deo incepisse et in via dei cucurrisse cognouisti. Porro de visione illa, immo aperta ostensione, qua se beata virgo Maria ei manifestauit, eque ita certum esse tenemus[10] quemadmodum de viri bonitate non dubitamus. Denique vigilantiam tuam admonemus quatinus illis in partibus in quibus manifestatio habita fuisse refertur, concilium totius Anglie cogas[11], episcopos sacrique ordinis religiosas personas illuc conuenire facias, optimatesque regni cum proceribus suis adesse precipias. Quibus in nomine domini congregatis denunciamus quod duo reges Anglie Kenredus et Offa, cum quibus iam dictus episcopus ad limina apostolorum venit, in loco ostense visionis plurima de suis beneficiis in presentia nostra, regia libertate donata et apostolica auctoritate confirmata[12] contulerunt, quatinus ibidem congregatio monachorum secundum regulam memorandi patris Benedicti, que minus in illis partibus adhuc[13] habetur, possit instaurari et indesinenter Christo famulari. Ipsas autem donationes et beneficia prefati reges[14] in ipsorum priuilegio nominatim determinauerunt et a nobis corroborari fecerunt. Igitur, frater dilecte, quoquo modo Christus annuncietur lucrum Christi inquire, opus Christi exerce, promulgatisque in concilio vndique sententiis tum a deo ostense visionis, tum apostolice auctoritatis, tum regie libertatis et donationis, tum

[1] Boll. mansos. [2] T. hommo. [3] E. apperui. [4] r. afflictus. [5] T. et refectis. [6] Boll. glorificauerunt. [7] Cf. Chr. Evesh. p. 171. [8] om. in. R., Boll. ecclesiarum. [9] E. affectus. [10] *al.* teneamus. [11] E. rogas. [12] E. confirmitate. [13] Boll. adhuc in illis p. [14] E. reges.

tui ipsius clerique et populi assensus et fauoris, constitue ouile Christo [1], diuinitus ostensum, apostolica auctoritate fultum, regia libertate donatum, cleri et populi benedictione sanccitum. Tibi autem et successoribus tuis, memorato episcopo Egwino assentiente, curam animarum eiusdem ecclesie precipue iniungimus, vt si, quod absit, aliquo [2] diaboli impulsu quisquam peruasor aut [3] tyrannus sacrum locum minuere aut impugnare presumpserit, tibi a deo concesse potestatis sententia et anathematis percussus verbere complere non audeat; si quid [4] vero sinistre partis inibi compertum fuerit oriri, auribus summi pontificis [patrie] [5] potius deferatur, quam per alicuius occultam sententiam sanctus locus iniuste deprauetur. Ipsum ergo locum, quem regia potestas regie libertati donauit, et nos auctoritate dei et sanctorum apostolorum et nostra donamus; vt nullus cuiuscunque ordinis homo hoc quod constituimus deprauare aut minuere presumat. Qui hoc destruxerit aut male contaminauerit, sit ille maledictus; qui vero seruauerit et adauxerit, benedictionibus repleatur [6].' Scripta est hec epistola anno gratie septingentesimo nono. Et consecrato loco per sanctum Wilfridum episcopum, idem Wilfridus et Egwinus coram omnibus sic loquuti sunt: 'Domine deus, qui in celis habitas et omnia creasti, conserua illum qui locum istum pacificabit et conseruabit. Nos etiam precipimus in dei omnipotentis et omnium virtutum celestium nomine, vt neque rex neque princeps neque ullius [7] ordinis homo locum istum sanctum diminuat; sed sit, vt optamus, gregibus et dei pastoribus murus [8] bene dispositus in potestate proprii abbatis, secundum regulam dei et sancti Benedicti. Si autem aliquis, quod absit, auaritie spiritu arreptus vertere velit, iudicetur ante tribunal dei, et nunquam in Christi veniat memoriam, sed nomen eius deleatur in eternum de libro viuentium, et ligetur eternarum penarum nodis in inferno, nisi in hac vita penitens emendet.' Huius ecclesie dedicatio facta est anno gratie septingentesimo quartodecimo. Cepit deinde vir domini Egwinus, omissis regalium [9] negotiorum curis, ad contemplatiuum [10] vite statum se conferre, virtutibus et miraculis choruscare, curas mundi postponere, dampna rerum temporalium simplici animo tolerare, sacris lectionibus insistere, vigilia et abstinentia [11] (venerabile suum [12]) castigare [13] corpus. Erat enim (episcopus iste Egwinus confessorum sanctissimus [14]) humilis in habitu, in sermone iocundus, in predicatione deuotus, verax in iuditio, in moribus venerabilis, in orationibus peruigil, in lectione assiduus, in affectu pius; multis etiam miraculis fulgens. Nam inter lachrimas et singultus que [15]

[1] Boll. Christi. [2] Boll. aliquando. [3] Boll. ac. [4] T. E. quod. [5] om. in T. E. [6] Boll. add the conclusion from Reiner Discept. de Antiq. Bened. in Anglia; cf. Chr. Evesh. [7] E. illius. [8] R. in usum et. [9] R. terrenorum. [10] E. contemplationem, Boll. contemplativae. [11] R. inedia et vigiliis, Boll. vigiliis et abstinentiis. [12] ven. suum om. in T. [13] T. corpus castigare; E. castigari. [14] episcopus—sanctissimus om. in T. R. [15] Boll. quos.

nocte ac die indesinenter omnipotenti deo fundebat, sepe angelorum visitationibus demulcebatur et alloquiis, et aliorum sanctorum qui de hoc seculo excesserant continuis consolationibus refouebatur. Beatissimam [1] vero Mariam [2] genitricem domini nostri Ihesu Christi toto affectu et spiritu, toto corde et amore amplectebatur [3], vt nunquam a memoria eius exciderent, nunquam in verbis eius deesset; cuius visitatione et consolatione dei seruus Egwinus sepe recreatus, omnia que mundi erant omittebat [4], et que dei erant indesinenter exercebat. Miseris condolebat, pauperes recreabat, esurientes pascebat, et cetera pietatis opera indesinenter adimplebat. [5] In diutinam tandem infirmitatem decidens, non cessabat die ac nocte a diuinis quidem [6] laudibus necnon [7] cantibus spiritualibus, et quod per se minus poterat, per alios compleri faciebat. Curam pauperum et peregrinorum ante omnia procurabat. Multis etiam infirmantibus cum inuocatione nominis sancte trinitatis sanitatem impendebat, tactu manuum suarum dolores expellens, et ab obsessis corporibus demones effugans. Sanctus itaque Egwinus cum a primeuo iuuentutis flore semper vsus fuerit cilicio, nunc in cinere iacens asperrimo ad carnem nudam indutus erat trogulo, ipsam infirmitatem et debilitatem carnis sue corporali maceratione et ieiunio deuincens [5]. [8] Cum enim beatus Egwinus operibus charitatis totus affluueret, maxime tamen predicationi operam dedit. Erat namque iuxta Eouesham ad octo miliaria castrum Alnecestre [9], regale tunc mansum, cuius loci habitatores, quanto rerum opulentia et temporalium abundantia affluebant, tanto magis gule et luxurie dediti, studentes auaritie et cupiditati, misericordia dei se indignos efficiebant. Ad hunc locum accedens beatus Egwinus, predicauit illis regnum dei. Sed gens absque consilio et [10] prudentia, et ceruicis dure, nec assueta vitia relinquere nec [11] monitis illius volebat acquiescere. Et cum castrum illud, veluti nemoribus vndique consitum, conflandi ferrum locus esset aptissimus, et fabris et ferri exclusoribus maxime repleretur, gens incredula incudes ferreis malleis tanto strepitu continue percutiebat, vt beati viri sermo non audiretur, et a castro recedere cogeretur [12]. Beato igitur [Egwino] [13] castrum exeunte, pre concussione, immo confusione, malleorum et incudum adhuc tinniebant ambe aures eius, et leuatis oculis in celum, flexis in terra genibus, contra artem fabrilem [14] castri illius dominum imprecatus est. Et ecce subito castrum ipsum terra absorbuit; ita quod, nouo super veteri qualitercumque reedificato, vsque in hodiernum diem in constructione nouarum domorum in fundamentis antiqua edificia reperiuntur. Nunquam enim postea in loco illo

[1] T. R. Beatam. [2] E. dei gen. [3] E. amplectabatur. [4] E. amittebat. [5–5] *al.* om. [6] om. in T. [7] T. et. [8] Cf. Chr. Evesh. p. 24. [9] E. Aluecestre. [10] Boll. R. et sine. [11] om. in Boll. [12] E. cogitaretur. [13] om. [14] T. fabricam fabrilem.

aliquis artem fabrilem recte exercuit, nec aliquis eam exercere volens ibi vigere potuit. Cum autem ad extremum vite peruenisset, conuocatis monachis et filiis quos deo genuerat, dixit: 'Vixi, fratres, apud vos, nec pudet vixisse: feci enim quod potui, quamuis omnino exiguum sit quod feci. Quid agere et a quibus vos oporteat declinare, dixi quibuscunque modis dicendum esse existimaui. Ostensa igitur rectitudinis via precor vt gradiamini; nec vos decipiat presentis vmbra felicitatis: fugit enim, et nunquam in eodem statu permanet. Ipse qui est via, veritas, et vita, viam iniquitatum a vobis amoueat, via iustificationum suarum vos instruat.' Sicque plenus virtutibus, circa annum domini septingentesimum vicesimum, tertio kalendas Ianuarii, migrauit ad dominum, et in monasterio quod a fundamentis construxerat sepultus est. Post cuius obitum multa deus miracula pro ipso operari dignatus est.——[1] Rusticus quidam partem terre sancti Egwini surripuit, et cum iudices sanxissent vt certo die veniret et terram illam suam esse iuraret[2], puluerem de domo sua sumpsit et sotulares impleuit, vt tute iurare[3] posset quod supra terram suam staret. Cumque super reliquias sancti Egwini iuraturus manum porrigeret, ferreo[4] falcastro quod in manu gestabat, nescio quo casu, in cerebro percussus, subito ad terram mortuus ruit, et vitam cum terra coram omnibus amisit. Cum alius quidam terram sancti Egwini inuadens possideret, iudicum[5] sententia decernitur vt manu propria super reliquias sancti prefati iurando terram acquireret. Erat enim vir ille grandeuus, et barba valde prolixa barbatus. Assurgens ergo barbam propriam concludit palmo, 'per istam, inquit, barbam mea est terra, et ego eam possidebo iure hereditario.' Vix emissum [e]volauerat[6] verbum, et ecce totam barbam coram cunctis lapsam ita proiecit ad terram ac si apposita esset, non naturaliter nata. Sic qui alienam terram iniuste inuasit, iure cum ipsa terra barbam propriam perdere meruit. Londoniensis episcopus Elfwardus cum in mari orta tempestate maxima naufragium pene pateretur, inuocato sancti Egwini suffragio subito sedatur tempestas, et tranquillitate mari reddita ad portum optatum cum gaudio peruenit. Iuuenis quidam a natiuitate mutus pro salute recuperanda Romam pergens, tribus annis ibi mansit. Et ecce nocte quadam albis vestibus quidam indutus sibi apparens, dixit: 'Redi festinus ad terram tuam: et ad sepulchrum sancti Egwini, si volueris, sanitatem consequeris.' Quo cum peruenisset, solutis quidem[7] vinculis lingue, aperte loquendo verba protulit. Ante Normannorum aduentum in Angliam, tanta miraculorum frequentia monasterium[8] sancti Egwini illustrauit, vt omni fere die sabbati aliqua infirmitate vel molestia detentus gratam per sanctum Egwinum medelam aliquis

[1] Cf. Chr. Evesh. p. 42. [2] E. iurauit. [3] E. iuuare. [4] E. ferro.
[5] E. iudicium. [6] Boll. emiserat. [7] om. in T. [8] E. monasteriam.

eger[1] reportare solebat[2]. Monachus quidam couentrensis, nomine Sperculfus, solitus erat monasterium sancti Egwini in sanctorum festiuitatibus frequentare, in orationibus pernoctare. Is cum in quodam festo sancti Egwini more solito in ecclesia eiusdem sancti nocturnas vigilias in vigiliis et orationibus preoccuparet, admirabilem visionem oculis corporeis videre meruit. Vidit enim primo lumina[3] diuina virtute extincta[3], et ecclesiam paulatim superna luce illustratam et incredibili fulgore irradiatam. Cumque ad hoc spectaculum territus animum et oculos conuertisset, conspicit processionem maximam sanctorum spirituum aduenientem, in qua quidam pueri luminum portitores[4] cum candelabris precedebant[5], dehinc ephebi sequebantur; post quos seniores veneranda canicie nitentes secuti sunt. Hii omnes albis stolis induti mirum spectaculum prebuere. Post hos quidam pontificalibus indutus aduenit, quem dextra leuaque bini seniores deducebant. Accedentes ergo ad altare sancti Egwini matutinas cantare ceperunt. Mira res! Missa incipitur, ac mirabili dulcedine decantatur. Qua completa, sicut intrauerat totum illud collegium seriatim[6] procedendo egressum est. Cum idem monachus quadam nocte in ecclesia dei genitricis in eodem monasterio in illius festo[7] vigilans pernoctaret; ianuis clausis, cum inestimabili claritate et decore conspicit simili modo processionem venientem, sanctumque Egwinum gloriosam dei genitricem virginem Mariam deducentem. Peruenientes igitur ante altare sancte Marie, venerandus pontifex sanctus Egwinus post matutinas honestissime decantatas, missarum solemnia exorsus est. Monachus vero qui hec vidit, stupefactus intra se dixit: 'Quid est hoc? Num sensum perdidi? Nonne hic quidam sunt quos diu ex hac luce subtractos intelligo?' Et accedens secreto ad quendam, que esset cui missa decantaretur inquirit. Et ille: 'Tace. Num ignoras dominum nostrum sanctum Egwinum beate dei genetrici et semper virgini Marie sacrum misterium celebrantem?' Itaque missa completa, duo episcopi reginam celi dextra leuaque[8] assumentes, eodem ordine quo intrauerant cum processione regressi sunt[9].

[1] Boll. eger quispiam. [2] Boll. mereretur. [3] R. limina . . . recludi. [4] E. portatores. [5] E. procedebant. [6] Boll. sicut ante. [7] E. facto. [8] que om. in T. [9] In T. the rest of the column has been obliterated purposely, so that not a word of the Narration is readable. At the bottom occurs the following Collect:

Sancte presul Egwine, solue uincula captiuitatis nostre, qui pro amore Christi ab Anglia usque Romam ferro compeditus perambulasti ad uincula sancti Petri, et clauem compedis quam in Anglia proiecisti, (in Rom)a ex uentre piscis recepisti. Ora pro.

Omnipotens sempiterne deus, tribue nobis famulis tuis per intercessionem beati Egwini confessoris tui atque pontificis, poscentibus ueniam, querentibus salutis uiam, pulsantibus regni celestis aulam, ut ad eterne maiestatis tue mansi(onem te adiuuante possimus peruenire, per). (Same Ant. in Act. SS. Boll. Ian. I. p. 707 from another MS.)

¶ [1] De sancta Elfleda [2] virgine et abbatissa.

REgnante nobilissimo Anglorum rege Edgaro, fuit vir quidam genere Anglus nomine Ethelwoldus, qui ex Brithwina [3] vxore sua, progenie regali orta, moribus honesta, facie formosa, in municipio nomine Clara [4] in dei timore viuens genuit filiam nomine Elfledam. Antequam enim parturiret vxor, Ethelwoldus, debilitate arreptus ad extrema perueniens, obsecrauit vxorem vt pro anime sue redemptione in quo degebant municipio dei genitrici Marie romesiense monasterium fundaret. Quo mortuo, vxor, eius imperii non oblita, Claram quam prescripsimus mansionem romesiensi ecclesie dedit. Cum autem Brithwina filiam pareret, vidit per somnium [5] quasi fulgoris magni radium super caput eius insistere, et magnam ibi moram velut solaris lampas facere. Nata itaque filia et Elfleda vocata, quanto [plus] annorum maturitate crescebat, tanto amplius omnium vitiorum carnalium ambitione carebat. Cumque genitrix eius maritali esset iterum coniuncta connubio, sicut videri solet de orphanis, Elfleda quandoque necessariorum indumentorum oportunitate indigebat. Quo audito, rex Edgarus, probitatis paterne non immemor, fecit Elfledam in Romeseie monasterio virginum collegio sociari, vbi Merwenna abbatissa, deuota dei famula, sanctitatis conuersatione mansueta et in preceptis dominicis studiosa, a rege prefato constituta fuerat magistra; cuius discipline virginem Elfledam tradidit imbuendam. Quam tanto diligebat amore vt die nocteque secum illam habens, velut [6] mater dilecta in omni sanctitate et virtutum exercitio educauit. Vna in ieiuniis et [7] fame corpus castigabat; altera ieiunando quicquid ex cibo corpori subtrahebat, peregrinis et pauperibus occulte errogabat. Quadam enim nocte pulsatis campanis ad matutinas cum virgo sancta, assumpta lucerna in manu, ad legendum procederet, extincta est: sed tantus splendor de digitis dextre manus illius [8] ancille dei circumquaque refulsit, vt circumstantibus lumen, et ad legendum lucerne vicem ministraret. Inter sorores, hoc viso miraculo, cum in magna veneratione haberetur, illa honores velut stercora contempnens, quanto magis se sentit honoribus extolli, tanto deuotior in ministrando et humilior, obediendo persistere satagebat. Defuncta tandem abbatissa Merwenna, in locum eius Elwina subrogatur; que, ante altare in oratione procumbens, audire vocem meruit celitus illapsam de Danorum aduentu ad monasterium Romeseie in futura vespera. Que, assumptis reliquiis ceterisque rebus, vna cum sororibus vsque Wintoniam profugit. Veniens itaque rex [9] Danorum Swanus ille seuissimus [10] cum filio suo Canuto ad partes illas, cede et incendio cuncta vastauit. Mortua post tres annos abbatissa Elwina, sancta

[1] ed. in Act. SS. Boll. Oct. XII. p. 925; another Life abr. from the same source, in MS. Lansd. 436 f. 43, is ed. ib. p. 922. [2] L. Athelfleda, Alfleda, Ethelfleda. [3] L. Brithgiua. [4] = Kingsclere? [5] T. E. sompnum. [6] Boll. haberet. Ut. [7] om. in L. [8] om. in T. [9] E. rex itaque. [10] ille seuissimus om. in T.

virgo Elfleda in abbatissam electa, facta est simplex vt columba et omnium bonorum fructu fecunda, Christo Ihesu dilecta, qui eam ab infantia sibi famulam elegit. Quis enim referre potest quantas egenis distribuerit elemosinas, quantasque orationes deo fuderit, quantasque pro peccatorum suorum et omnis ecclesie catholice remissione effuderit lachrimas, et quanta illa bonis in[1] omnibus etiam[2] actibus iugiter institerit curiositas? Fama siquidem virtutum ipsius, circumquaque per regionem diffusa, tandem ad aures regis peruenit, et ad reginam vocata est. Que prope thalamum vidit fontem, aquam viuam scaturientem: ad hunc singulis noctibus, sicut alibi consueuerat[3], ceteris quiescentibus secreto[4] exiit, et nuda fontem intrans, orationes deo fudit; deinde reuersa, mane inuenta est in lecto similis dormienti, tanquam ab ea nihil aliud per noctem totam actum fuisset. Nocte autem quadam regina, dum somnum, ceteris dormientibus, capere non posset, vidit virginem sanctam de thalamo solam exire: et ipsam impudicitie gratia exisse estimans, subsequitur. Elfleda vero, signo crucis se muniens, in fontem nuda prosiliit; et regina, viso forsitan aliquo signo, pre nimio stupore mente quasi alienata est, et reuersa ad thalamum suum, cum magno vocis strepitu prosternitur[5], et velut exanimis effecta et pallida in terra iacens[6]. Cumque virgini sancte quod acciderat[7] diuinitus esset reuelatum, in terram prostrata tamdiu orationem cum lachrimis fudit, donec regina perfecte sanata surrexit. Dicebat enim assidue inter cetera verba orationis sue: 'Domine, dirigatur oratio mea[8] in conspectu tuo, et ne statuas illi istud peccatum, quia nescit quid fecit.' Prepositus vnus, cui pre ceteris cura monasterii fuerat collata, collectam omnium reddituum Elflede abbatisse seruandam commisit: quam ipsa pauperibus statim errogauit. Cum autem pecuniam memoratam ab illa deposceret, et super dilapidatione bonorum ecclesie redargueret, illa ad deum conuersa sic [orare][9] cepit: 'Deus, qui cuncta creasti ex nihilo, et vniuersa a te creata mirabiliter tuis mandatis obedire fecisti, multiplica super nos misericordiam tuam, et ne deseras sperantes in te. Ego semper in te speraui, nec fraudasti me a desiderio meo. Et nunc fac in hac causa ne[10] confundar ego. Deus, qui perdita mirabiliter restauras[11], restaura pecuniam ad honorem nominis tui egenis errogatam. Tu enim dixisti: "quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis."' Finita oratione, loculi, prius vacui, pecunia pleni inuenti sunt. Fuit domus quedam iuxta Romeseiam, in qua vicecomes negocia regia tractabat et lites: qui abbatissam Elfledam fictis adinuentionibus vexabat. Virgo autem sancta, fusa ad deum prece, coram vicecomite ad omnia obiecta ita respondebat, vt omnes, illius sapientiam mirantes, laudarent eam. Cum autem annis multis in omni sanctitate vitam deo placitam

[1] T. in bonis. [2] om. in T. [3] E. consuerat. [4] T. L. secreto; E. secreta. [5] L. prostrata est. [6] Boll. in terram corruit. [7] T. accide. [8] mea om. in T.; Boll. add sicut incensum. [9] so T.; om. in E. [10] L. vt non. [11] E. restaurans.

duxisset, in senectute bona, quarto[1] kalendas nouembris, celestia, terram relinquens, conscendit[2]. Floruit autem circa annum domini nongentesimum quinquagesimum nonum.

[MS. T. adds: *Narratio*[3].

Duo fratres perrexerunt ad ciuitatem, ut uenderent quod fuerant operati: et cum a se inuicem fuissent diuisi, incurrit unus in fornicacionem. Veniens autem postea frater eius dixit: 'Reuertamur ad cellam nostram.' Et ille: 'Non uenio: quia cum discessisses a me, in fornicacionem lapsus sum.' Tunc frater ille, uolens eum lucrari, dixit: 'Et michi quidem sic contigit: quando separatus sum a te, incurri et ego in fornicacionem. Set eamus et penitenciam agamus simul cum omni labore, et deus ignoscet nobis peccatum.' Qui cum senibus retulissent quod acciderat, et penitentiam accepissent, ille unus non pro se, set (pro illo alio fratre penitenciam agebat, tanquam si et ipse peccasset. Videns autem deus laborem et caritatem eius, intra paucos dies manifestauit uni de senibus quod pro multa caritate) illius fratris qui (non peccauerat, indul)serit illi qui fornicatus est[4].]

¶ De sancto Elphego archiepiscopo et martire[5].

PRincipium nascendi splendidissimis natalibus trahens Elphegus, magna prudentia et summa humilitate vitam instituit. Cuius animi ingenui[6] atque vite innocentiam parentes admirati, litterali eum scientia et christiane eum[7] religionis sapientia imbuendum tradiderunt. Qui totum philosophie studium conuertit ad diligendum deum, illum semper nosse[8], illi parere, illius iugo mancipari desiderans. Tactus itaque maiestatis spiritu, paterne hereditatis negligens, maternum dolorem, cum ab ea vnice diligeretur, obliuiscens, mundum deseruit et in monasterio nomine Derhirst religionis habitum suscepit. Vbi priuata desideria ac[9] voluntates cepit abigere, cunctorum famulatui subiacere atque omnium se instrumentum facere, deum infatigabiliter diligere, ieiuniis et vigiliis vacare. Quibuscunque potuit profuit; quibus autem non potuit prodesse, studuit non obesse. Transactis autem in religione aliquot annis, cum videret tempus adolescentie preterire; artioris vite semitam arripere, singulareque cum antiquo hoste certamen inire contendit. Egressus itaque de monasterio, peruenit ad locum Bathonia vocatum, vbi aqua calida de terra emergens balnearum vsum pro voluntate prestat. Ibi habitaculum

[1] L. decimo. [2] E. concendit. [3] Ex Vit. Patr. 880.

[4] Collect in T.:

(O) gloriosa uirgo sponsaque dei Elfleda, pro nobis dominum regem celorum supplicamus rogita. Ora pro nobis.

Deus, qui presentem diem nobis honorabilem in beate Elflede deposicione fecisti, illius meritis optinentibus salua nos per indulgenciam, qui nos dignatus es saluare per graciam, per.

[5] Abridged from the Vita by Osbern of Canterbury in Act. SS. Boll. Apr. II. p. 628, Wharton II. 122, Mabillon VI. 113; Surius has Capgrave's text. [6] Boll. ingenium. [7] *al.* om. [8] E. nosce. [9] *al.* solitarias.

construens, se inclusit, et rigore incredibili corpus suum ieiuniis et abstinentia afflixit. Confluebant ad eum in breui nobiles quique, suarum vulnera animarum detegentes et consilium salutis ab eo perquirentes. Vnde factum est vt non parua monachorum turba infra tempus exiguum ibidem congregata esset. Culpabat enim non modicum, qui secularem habitum mutarent, et vitam non mutarent. 'An non, inquit, mendacii plenus tibi videtur qui quod non est esse se ostentat[1], cum aliud simulat in veste, aliud gestat in corde? Sanctius[2] est enim vestem non mutare, quam sub veste vitam negligere.' Cum autem, amplissima mansione perfecta[3], sobrietatis legem discipulis indixisset, atque carnales appetitus refrenare docuisset, ipse in angustam domunculam se reclusit; summas tamen causas et negotia ad eum fratres referebant. Plerique interea monachorum fidei et professionis immemores, laxatis obedientie frenis, mediis noctibus furtiuos cibos edere, ebrietati operam dare, lasciuire, et prorsus que inhonesta sunt, quantum latens audacia sinebat, operari ceperunt[4]. In cuius sceleris capitalem ira dei deseuit pariter et occidit. Nocte vero quadam Elphego more solito sacras excubias faciente, voces et strepitus infra monasterium audiuit. Qui foras egressus, fratrem quendam misere afflictum et [solo] iacentem vidit, super quem horridi aspectus et sordidissimi amictus homines stabant, qui taureis eum atque ignitis serpentibus flagellabant. Eiulante[5] autem illo et pre doloris angustia diros vlulatus emittente, tortores illi talia improperando dixerunt: 'Nec tu obedisti[4] deo, nec nos tibi.' Et hec dicentes, animam de corpore excusserunt[6]. Quod videns sanctus, totus in lachrymas resolutus rediit ad cellam suam. Videntes[7] autem fratres que gesta sunt, errorem suum[8] fatentur, et penitentiam agentes vitam in melius commutarunt. Mortuo autem Wintoniensi episcopo Ethelwoldo, facta est non modica contentio pro pontificis electione inter monachos et clericos. Siquidem clerici eiusdem ecclesie sceleratissimam vitam agentes, contra canonum statuta per omnia viuentes, cum a prefato antistite sepius correpti prauos mores corrigere nollent, immo que praue gesserant pertinaci spiritu defendere vellent, regali sanctione decretum fuit[9] eos extrudi, et alios qui digniores essent eorum vice fungi debere. Itaque clericis in exterminium datis, timentes dominum monachi admittuntur. Ex quo factum est vt in electione episcopi clerici clericum, monachi monachum, vtrique sue voluntatis fautorem vellent. Quod videns sanctus Dunstanus, ad orationis refugium se contulit, deum, cui futurorum scientia patet, supplicans quatinus dignaretur ostendere quis regende ecclesie dignus[10] foret. Cumque preces deo deuote multiplicaret, apparuit sibi Andreas apostolus, tali oraculo vsus: 'Quid, inquit, charissime,

[1] E. ostendat. [2] Boll. Satius. [3] E. perfectam. [4] om. in Boll. [5] E. Euigilante. [6] Boll. captiuum extrahunt loco. [7] r. Audientes. [8] E. suam. [9] *al.* fuerat. [10] *al.* idoneus.

contristaris? quid tam lugubres questus lachrymando effundis[1]? Surge et Elphego abbati manum impone et episcopum desolate ecclesie constitue. Nec te aliquorum potentia prohibeat: quoniam non ab homine, sed a deo hec de illo sententia processit. Ne autem de me te sollicitum[2] reddam, ego sum Andreas filii dei apostolus, tueque salutis diligentissimum custodem me esse noueris.' Sicque letus[3] factus Dunstanus, Elphegum, vt iussus fuerat, in episcopum consecrauit, et ad sedem suam cum honore remisit. Elphegus autem ita se omnium moribus conformauit, vt et omnibus charus esset, et nemo—quod rarum est inter homines—eius glorie inuideret: Summe in omnes extitit misericordie, in se impius apparebat et crudelis. In hyemali enim frigore et glacie, cum sompnus omnes nocte occuparet, ipse clam nudis pedibus, tunica sola indutus, de stratu surgere, foras exire, et vsque ad auroram orationibus vacare consueuit. Cum autem[4] pransurus ad mensam intraret, tam vacuus fere a mensa surrexit, quam accessit. Vnde corpus illius tanta attenuatum est macie, vt cum manus cum sacramento tensas in altum porrigeret, per medias palmarum iuncturas claritas aeris perspici posset. Omni generi hominum suum sciuit contemperare sermonem et animum. Nullum parochianorum suorum publice mendicare [siuit][5] nec alterius loci pauperem vacuum abire permisit; immane horrendumque nephas reputans si quod natura commune constituit, hoc velit homo vsurpare proprium. Quapropter nec dominici corporis membrum esse qui pauperum indigentiis nollet subuenire, vigilanter disputabat: Nam, si, patiente vno corporis membro, compatiuntur cetera, manifestum est eiusdem corporis membrum non esse, quod patiente alio, compassionis affectum nescit habere. Vbi vero illa defecerunt que ex iure ecclesie ministerio pauperum competere potuissent, thesauros ecclesie, quos ipse multiplices parauerat, iubet distribui; docens ex[6] hoc ornatissima queque ecclesias possidere vt tempore felicitatis sint honestati, tempore vero necessitatis sint vtilitati. Cum autem Dunstanus obitum sibi imminere conspiceret, et ecclesiam dei per malorum successionem turbari metueret, sollicitis obsecrationibus aures diuine misericordie pulsat quatinus Elphegum successorem habere posset. Cui statim exaudito quod postulat promittitur; quamuis non statim quod promissum fuerat adimpletur. Quod ea re dilatum fuisse arbitror vt et omnibus manifestum fieret quantum deus Dunstanum diligeret, cui quod viuenti tam benigne promiserat, hoc defuncto longe post tam veraciter exhibebat; et Elphegum illa tempora inuenirent que eum ad martyrii gloriam prouehere possent. Anno autem domini millesimo sexto, ab aduentu Anglorum in Britanniam quingentesimo septuagesimo octauo, Elphegus, anno etatis sue quinquagesimo secundo, archiepiscopus cantuariensis

[1] Boll. effaris. [2] Boll. ambiguum. [3] T. letus; E. leuis; Boll. letissimus. [4] E. ante. [5] T. E. permisit. [6] *al.* ad.

effectus est. Cumque iter versus Romam pro pallio habendo arriperet, et quoddam opidum[1] hospitandi gratia intraret, opidani hominem incognitum videntes, et auaritie consulentes, domum irrumpunt, res suas diripiunt, et verberibus ipsum exire compellunt. Ille autem suas iniurias leuiter[2] ferens, via qua venit regreditur. Nec mora, vorax flamma opidum consumere cepit. Cumque ignis vehementer excresceret, nec euadendi spes aliqua fuisset, virum sanctum adeunt, fatentur delictum, et veniam petunt. Mox sanctus illis compatiens, preces ad deum fudit: et ignis molestia protinus extincta cessauit. Restitutis ergo episcopo rebus suis; acceptoque a papa pallio, domum prospere regreditur. Pudicitie virtus tantum dominabatur in eo, vt nemo in audientia illius obcenum verbum proferre, nec turpe factum auderet referre[3]. Erat enim pauperum consolator, oppressorum releuator[4], vnicum afflictis refugium. Per idem quoque tempus Swanus et Turkillus Danorum principes nonnullam terre Anglorum maculam, exigentibus eorum peccatis, intulerunt; Swano tamen terribiliter diuinitus occiso, Turkillus maligne hereditatis principatum sortitus, multas Anglie prouincias cede et incendio vastabat. Rex namque Ethelredus imbellis quia imbecillis, monachum potius quam militem actione pretendebat; homines vero regionis diuitiis corrupti, voluptatibus obligati, nec[5] quicquam preter corporis, et singulare et priuatum, com[m]odum honestum putabant. Itaque quisque dum sibi et rebus suis timet, omnes temperant bello; nemo pro causa omnium certamen experiri temptabat; cum ea de causa[6] certandum esset, vt quod quisque suum esse vellet, pro eo quam splendide[7] pugnaret. In tanto igitur rerum discrimine, Elphegus hostes adire solebat et verbum vite eis predicabat, captiuos dato precio redimebat, et quos fames opprimebat, studiose alebat. Vnde quantum a fideli populo colebatur et venerabatur, tantum ab infideli contempnebatur et deridebatur. Sed beatus ille, malens cum domino Belzebub, quam cum phariseo rabbi vocari, non destitit operi incepto operam dare, fideles in fide confortare, infideles ad fidem vocare. Quendam namque Edricum rex totius regni prefectum statuerat, hominem humili quidem genere, sed cui lingua diuitias ac nobilitatem comparauerat; callentem ingenio, suauem eloquio, et qui omnes mortales tum inuidia atque perfidia, tum superbia et crudelitate superauerat. Huius igitur fratrem, primo nobilitati Cantuariorum in presentia regis gratuito maledicentem, deinde ea que vnicuique ex hereditate prouenissent, violenta dominatione inuadentem, eadem nobilitas interfecit, edesque eius succendit. Cuius frater a rege vltionem postulat; denegat rex postulata, iure fratrem eius peremptum pronuntiat. Prefectus itaque palatium egreditur; iunctis secum decem milibus virorum, fratrem occisum

[1] T. opidum quoddam. [2] E. leniter. [3] Boll. nedum . . . efferre. [4] E. reuelator. [5] Boll. haud. [6] Boll. ea re magis. [7] *al.* splendidissime.

vlcisci conatur. Sed dum parum proficeret, Danorum auxilia petit, non ad Cantuaritas solos debellandos, sed ad totius Britannie fines inuadendos, regnumque post victoriam equa sorte diuidendum. Sicque fedus ineunt, dextras dant et accipiunt, sacramenta exigunt et porrigunt, Cantuariam vastare primo deliberant. Quod audiens Elphegus episcopus, conuocato populo ait: 'Forti animo estote, deum pre oculis habete, preter eum, qui corpus et animam in iehennam perdere potest, nichil formidate, humilitatem et patientiam habete. Christus enim, cum deus esset, et omnia illi pater in manus dedisset, de inimicis vlcisci se noluit, sed gladium Malchi sanguine cruentum vagina recondidit.' Obsessa tandem a Danis ciuitate per viginti dies, et quicquid ad vsum vite ciues parauerant exhausto, mittitur a pontifice, qui Danis suggerat[1] vt ab incepto desistant populoque innocenti parcant[2], caueantque ne diuine correptionis flagello, pro filiorum castigatione ad tempus concesso, nimis insolenter abutantur. Sed Dani[3] mandata pretermittentes, turres extruere, arietibus murum ferire, igneas faces iacere constanter ceperunt[4]. Et ecce vorax flamma per domos succenditur, ac, seuiente austro, se dilatando dispergitur[5]. Tunc miseranda inter ciues facta est cunctatio vtrumnam desertis murorum propugnaculis ad proprias domos conuolarent, an eis neglectis munitioni incumberent. Vicit communem vtilitatem priuata affectio, filiorum dulcis recordatio, tuende familie innata compassio. Currunt itaque et rapiunt de mediis flammis coniuges et charos liberos, hostili gladio statim feriendos. Et ecce effracta vrbe, exercitus ingreditur, terribilis sonitus ex clamore vocum et clangore tubarum attollitur, adeo vt omnia ciuitatis fundamenta concuti viderentur. Alii namque ferro iugulati, alii flammis consumpti, plures supra muros precipites dati, nonnulli per verenda suspensi deficiunt. Matrone, dum thesauros quos non habebant coguntur prodere, capillis per omnes ciuitatis plateas distracte, ad vltimum flammis iniecte sunt. Paruuli a matrum vberibus euulsi[6], lanceis effodiuntur, aut superacto plaustro minutatim conteruntur. Sanctus autem Elphegus, non ferens tantam suorum depopulationem, dum turba monachorum in ecclesia circumseptus[7] fuisset, repente de manibus tenentium elapsus, de ecclesia euasit: currensque ad locum cadaueribus plenum, inter cuneos hostium se ingerens exclamauit: 'Parcite, inquit, parcite; et si viros vos esse cognoscitis, innocentem etatem persequi cessate. Non est ista victoria, qua lactentium perimitur innocentia; nec laudi ascribitur quicquid in simplices et mites[8] bellando peragitur. En me, qui vestre impietatis crimina libero semper ore clamaui: En qui captiuos et multatos paui, vestiui, redemi. In me vestra potius ira deseuiat.' Mox itaque capitur, et intercepto manibus gutture vox loquentis prepeditur: vinculis palme innectuntur, gene vnguibus dissecantur[9],

[1] T. suggirat. [2] E. percant. [3] T. Boll. Angli. [4] *al.* om. [5] *al.* spargit. [6] *al.* auulsi. [7] E. circumceptus. [8] Boll. in supplices. [9] E. discecantur.

pugnis et calcibus latera tunduntur. Ecclesiam igni comburunt, et gregem domini gladii in ore consumunt; episcopumque septem mensibus in arcto[1] carcere custodiunt. Interea cepit ira dei in homicidam populum deo deseuire, vt paruo temporis interuallo duchas eorum milibus per diros internorum cruciatus[2] prostratis cetera quoque multitudo, similiter percussa, simile exicium expectaret. Commoniti[3] sunt autem a fideli populo vt de peccatis peniteant, et[4] pontifici satisfaciant; sed[3] illi differunt, arbitrantes hoc malum ex fortuna eis accidisse. Preualuit interim clades super omnem carnem que pontifici mortem inferre nitebatur; et nunc denis, nunc vicenis terribili viscerum dolore capitisque[5] absumptis, magnam formidinem viuentibus incussit. Citato igitur consilio, mox ad episcopum currunt, et de perpetrato facinore cum lachrymis veniam deplorant; et de carcere eum extrahentes, ad publicos populi conspectus cum honore deducebant. Et ait illis episcopus: 'Et si vestra incessabilis crudelitas veniam non promeretur, tamen quid nos facere deceat, exemplo domini edocemur, qui, cum suorum dignatus fuisset lauare pedes discipulorum, non illum exclusit a quo se tradendum esse presciuit, immo ipsum sanctissimo pane cibauit; phariseorum ministros potentie sue verbo elisit, sed confestim eosdem erigendo sanauit: et, quod magne bonitatis insigne est, quos quotidie mandatis celestibus pertinaci animo videt resistere, eos in celo sedens adhuc patitur viuere, immo humanis rebus [plurimum][6] ceteris prestare. Quapropter quoniam exemplorum illius deuotus cupio imitator existere, oblitus incendia ciuitatis, innocentium cedis, oblitus, inquam, que in me acta est preterite impietatis; sicut ipse patrem pro suis crucifixoribus, ita ego pro meis tortoribus ipsum interpellabo. Afferte ergo panem, statim vobis reddendum salutarem; quatinus ex hoc refecti, et cupite salutis beneficium adepti, aut gratias saluatori reddatis, aut sceleratiores blasphemi remaneatis.' Et dato omnibus pane a se benedicto, omnes de exiciali liberauit clade. Cumque sanitati redditi essent, principes quatuor episcopo mittunt et[7] primo quidem pro impenso beneficio gratias agunt, deinde [proponunt vt][8] si vita ac libertate velit potiri, tria milia marcarum[9] persoluat. Quod cum ille facere renuisset, eum ligauerunt et inauditis tormentorum questionibus die dominice resurrectionis affligentes, in carcerem retruserunt. Cumque in omnibus his laudes deo ageret, ecce apparuit ei spiritus malignus in specie angeli, mentiturque se[10] de supernis sedibus destinatum, quatinus illum ad communem gentis salutem de squalore carceris educat: Nec vere[re]tur[11] ignaui militis vocabulo notari, cum neque Petro humilior, nec Paulo esset robustior[12], quorum alterum sporta contexit, alterum vero carcerali[13] stridore grauatum angelus absoluit. 'Christus quoque, vt lapidantium manus effugeret, de templo exiuit ac fugiendi licentiam euangelico

[1] T. arto. [2] E. cruciatis. [3] *al.* om. [4] E. vt. [5] E. captisque; T. capitisque; Vit. captis, tortis, abs. [6] T. E. plusquam. [7] *al.* qui . . . agant. [8] om. [9] E. mercarum. [10] om. in E. [11] T. E. veretur. [12] E. et rob. [13] E. carcerari.

precepto suis mandauit.' His ille sermonibus veluti vnguentis delibutus, carcerem egreditur, illum sequens. Plurimis autem aquarum alluuionibus per obscuras noctis vmbras transuadatis, repente malignus disparuit. Tunc sanctus, pestiferi ductoris machinas intelligens, ex imo pectoris dolorem attraxit[1], mediis[que] se paludibus iniectans, cum maximo fletu saluatorem implorat, dicens: 'O vite dator, o stirpis Ade vnice miserator, cur senem me tua gratia destituit, quem in florida etate nunquam destituere consueuit? Tam diu misericorditer seruatum, in extremo vite pateris perire abiectum? Quotiens te in huius vite naufragio saluatorem inueni! experiar nunc, queso, consolatorem in hac demonis illusione, adiutor in oportunitatibus, in tribulatione. Carcer a tergo, a fronte flumen, in girum tenebre, auctor earum iuxta: Elphegus omnibus erumpnis inclusus, Tibi soli derelictus est pauper: pupillo tu eris adiutor.' His et huiusmodi diuinas aures implorare non cessat: et ecce, apparuit ei iuuenis aureo splendore amictus, diuini signaculi vexilla preferens, [et] dixit: 'Quo te, ait, tui distrahunt pedes? quo impetus fuge? quo ductoris inuidia? Siccine itur ad coronam, fugiendo certaminis luctam? aut quomodo[3] potest brauio palme fulgescere, qui currendi metas in stadio noluit perficere?' Cui cum retulisset sacerdos, non se fugere, sed diuini nuncii imperio paruisse: 'Non hoc, ait, imperium fuit diuinitatis, sed dyabolice malignitatis com[m]entum; nec tam te ille de carcere educere, quam extra carcerem voluit seducere. Vrget namque illum preterite vite tue pia operatio, et in tantis tribulationibus presens tibi semper sancti spiritus consolatio, cuius presentia omnibus[4] constantiam donat, constantia victoriam, victoria gloriam. Redi ergo ad locum amisse[5] corone celitus tibi[3] deputatum, sciturus quod te die crastino pater honorabit in celo, honore illo maximo, vt in eternum sis cum eius filio.' Elphegus igitur ad locum certaminis ab angelo reuocatus, letus expectabat horam qua a deo perciperet coronam. Sed cum prope fuisset vt carcerem intrare debuisset, comprehensus a carnificum turba, plagis afficitur maximis; insuper cerebro capitis violato, semiuiuus ergastulo recluditur: vbi accenso foco, et quicquid fetidissimum fumum vel generaret vel generatum nutriret, per singulas diei horas iniecto, carceris ianuas claudunt. Transacta igitur magna noctis parte, cepit domus celestis gratie participium suscipere, eterne vite odoramenta[6] spirare, hymnos mellifluis sanctorum vocibus sonare. Quos beatus Elphegus intuitus cum magna cordis letitia, Dunstanum quondam archiepiscopum vultu et veste gloriosum conspicit assistentem, protensisque ad illum manibus ita dicentem: 'Ad te, eterni regis inuictissime miles, ad te nostro honorandum obsequio venimus, missi ab illo qui tibi et victoriam prestitit de inimico, et sempiternam coronam preparauit in celo. En quorum collegio post

[1] *al.* anhelat. [2] *al.* o. his. [3] *al.* om. [4] *al.* hominibus. [5] *al.* amice. [6] E. odoromenta.

mortem carnis imperpetuum frueris—ciues Hierusalem celestis ac domestici[1] dei—, si ea que desunt passionum, Christi amore in carne tua patienter suppleueris. Vidimus namque multiplices vrbis[2] labores, ecclesiarum incendia, filiorum necem, tua cum vinculis obprobria et, post impensa beneficia, duplicata tormenta. Quod ergo reliquum est, deitatis potentia vallatus libens excipe, sciens non esse condignas passiones huius temporis ad superuenturam gloriam que reuelabitur in te. Vnus namque dies ad supplicium, sed iugis ac sempiternus erit ad premium.' Inter hec laxantur vincula, et integre omnis corporis sanatur plaga; Elphegus psallens cum psallentibus, exultans cum exultantibus, incedit. Mane autem facto cum armatorum manu non parua de carcere educitur, et super iumentum positus, ad iudicium pertrahitur. Dixerunt autem ei: 'Solue[3] aurum, aut mundo hodie eris spectaculum.' Et ille: 'Aurum vobis diuine sapientie propono, vt relicta vanitate quam diligitis, ad vnum viuum et verum deum studia conuertatis. Quod si consilium dei per me vobis annunciatum obstinata mente spreueritis, peiori profecto quam Sodoma morte peribitis, nec in hac terra imperpetuum radicabitis[4].' Tunc dyaboli satellites in ipsum prosiliunt, auersis securibus deiiciunt, lapidibus eum obruentes. Qui genua flectens, hanc orationem deo fudit dicens: 'Altissimi[5] patris vnigenite, Ihesu Christe, qui per vterum intacte virginis venisti in hunc mundum peccatores saluos facere: et me in pace suscipe, et istis miserere.' Et prolapsus in terram iterumque resurgens, denuo sic ait: 'Pastor bone, pastor singularis, filios ecclesie quos[6] tibi moriens commendo, tuere.' Accurrens autem quidam, quem et ipse[7] de sacro fonte susceperat, securim capiti illius infixit. Qui statim in eterna pace[8] requiescens, victorem spiritum cum triumpho, tertiodecimo kalendas maii, dirigit ad celum. Principes autem Danorum, cupientes suum facinus et Elphegi gloriam obscurare, corpus illius flumine immergi statuunt, rati sceleris enormitatem eo facilius contegi posse quo eius ab hominibus memoria tolleretur. Sed quod Dani[9] ad contumeliam, Christus Elphego parauit ad gloriam. Protinus namque omnis populi multitudo que illo docente errorem abiecerat, armata procedit, malens cum defuncto pariter occumbere, quam illud corpus cuius ministerio sanctificationis susceperat misterium, aquarum voragini tradere absorbendum. Itaque corpus a[10] diuerso populo seruatum, nec mergebatur nec sepeliebatur. Vespere autem vtriusque partis senatores conueniunt, vt tante contentionis litem suis rationibus determinent. Factum est autem omnium assensu vt in commune omnes sanctum deposcant quatinus si quid valeat apud deum suum, in hoc ambiguo potentie sue virtutem ostendat. 'Ecce, inquiunt Dani, ramus de fraxino excisus[11], succo et cortice omnino nudatus: si hunc huius

[1] Boll. ciuis . . domesticus. [2] E. verbis. [3] *al.* om. [4] T. E. iudicabitis. [5] T. E. Altissime. [6] *al.* quam. [7] *al.* ipsum. [8] T. E. patria; *al.* pace. [9] Boll. Danis; Wh. Danus. [10] *al.* ab uno ac d. [11] E. abscisus.

sanguine intinctum matutina lux virentem inuenerit, iustum nos et sanctum occidisse constabit, et quo illum honore sepeliatis penes vos erit. Sinautem in pristina lignum ariditate permanserit, errasse vos in eius amore dicemus, nostrique erit arbitrii quid de cadauere facere velimus.' Cumque omnibus conditio grata et accepta fuisset; vt omnibus liquido constare posset quod post mortem Elphegus viueret, contra ordinem nature aridum lignum sub vnius noctis tempore cepit frondere, et quod sero Dani telluri fixerunt, mane surgentes florere viderunt. Nichil ergo contradictionis vlterius habentes Dani, certatim in amplexus defuncti ruere, crebra oscula figere, ceruices supponere, lachrymas et eiulatus emittere ceperunt. Sublatum ergo corpus humeris inimicorum ad arborem eius triumpho insignem defertur, comitantibus innumeris signorum prodigiis, potenti virtute dei celitus ostensis. Mox enim salus languidis innouatur, ceci illuminantur, surdi audiunt, muti loquuntur, claudi gressui restituuntur. Ibi enim orationis domo super illum fabricata, plerique Danorum magnates in eadem regenerati, ad fidem Christi conuertuntur. Cum autem hec omnia Londonienses per ordinem audissent, multa mediante pecunia corpus vsque Londonias transferentes honorifice sepelierunt. Anno autem domini millesimo duodecimo, aduesperascente sabbato paschalis ebdomade, sanctus Elphegus cum martyrii corona, tertiodecimo kalendas maii, anno episcopatus sui septimo, et natiuitatis sue quinquagesimonono, migrauit ad dominum. In eius namque mortis au[c]tores intantum ira dei [1] deseuit, vt quidam dux propria se manu interimeret, alius gutturi suo stilum infigeret; presbiter, pertinaciter crucem abscondens martyris, gladio occideretur, alius eiusdem ordinis, sandalia episcopi temere portans, a demone coram omni populo vexaretur. Et factum est vt tam vehemens cunctos Danorum principes formido inuasit, vt vix eos terra teneret; sed marinis se tempestatibus dantes, existimabant in pelago martyris iram effugere posse, quos ab eius ira tellus tueri non posset. Sed mox vt in altum maris educti fuissent, centum sexaginta naues, aduersis ventorum flatibus acte, in profundum maris submerse sunt. Iterum vero sexaginta quinque ad ignotas regiones appulse, quasi qui [2] insidiarum gratia venissent, ab eisdem miserabiliter interfecti [2] sunt. Remansit tamen in Anglia pessimus Turkillus malorum princeps, pauco tempore predo futurus, sed ineternum dampnati spiritus preda mansurus. Nam [3] paruo tempore euoluto, venit princeps Danorum Canutus cum multo nauigio in Angliam; dissidensque ab illo propter quasdam res male ac perfide actas, quicquid residuum nephandi populi fuerat deleuit, ipsumque ducem cum sex tantum nauibus in Daciam fugauit. Qui cum ad terram euasisset [4], suspectus Danorum principibus ne intestina bella moliretur, statim per cuncta regionis loca agitatus, in fine ab ignobili vulgo occisus, feris et auibus proiectus est. Post hec

[1] om. in T. [2] *al.* que . . interempte. [3] E. Non. [4] E. euacisset.

vero princeps Danorum Canutus, cum videret populum suum ab exercitu Anglorum sine intermissione cedi, et propter rerum difficultatem ad deditionem fere[se] compelli; accersitis omnibus qui ad se confugerant sapientioribus Anglis, consuluit eos quid cause esset quod tot sibi aduersa contigissent. Qui omnes vno ore respondentes dixerunt: 'Prophetia est sancti martyris Elphegi; qui cum a patribus tuis fuisset circumuentus, predixit eis quod in regno Anglorum perpetuo non essent radicaturi, sed peiori quam Sodoma morte perituri. Nunc ergo si vis illum tuis temporibus facere placabilem, hoc illi promitte vt, cum felix rerum fuerit successio, reliquias suas ad sedem suam cum honore transferri facias.' Quod cum firmiter promisisset, post modicum pacem obtinuit, post pacem regni dimidium, post dimidium totum. Cumque ab omni bellorum tumultu requies vndique data fuisset, recordatus est[1] rex quod beato Elphego quondam promiserat: et[1] directa legatione vocauit Egelnothum archiepiscopum. Qui corpus martyris decem annis sepultum incorruptum et inuiolatum repperientes, Cantuariam cum maximo honore deducunt, in sarcophago veneranter collocantes.

[MS. T. adds[2]: *Narratio.*

(Inquietus ualde Theodorus nomine) puer fuit, (qui in monasterium[3] fratrem suum necessitate magis) quam uoluntate (secutus est. Cui nimi)um gra(ue erat si quis pro sua aliquid salute loqueretur; bona autem non solum facere, sed etiam audire non poterat. Nunquam se ad sancte conuer)sacionis ha(bitum uenire, iurando, irascendo, de)ridendo (testabatur. In pestilentia autem) deductus est a(d mortem. Conuenerunt fratres) ut egressum illius (orando protegerent. Tunc) repente cepit astantibus (fratribus clamare) et oraciones eorum interrumpere, dicens: ('Recedite, re)cedite, ecce drachoni ad deuor(andum da)tus sum, qui propter uestram presen(tiam me deuora)re non potest. Caput m(eum in ore suo iam ab)sorbuit. Date locum ut non (me amplius cruci)et, set faciat quod facturus est. (Si ei ad deuo)randum datus sum, quare propter (uos moras) pacior?' Tunc fratres ceperunt (ei dicere: 'Quid est) quod loqueris, frater? si(gnum tibi sancte crucis im)prime.' Respondit ille cum mag(nis clamoribus) dicens: 'Volo me signare, (set non possum, quia) squamis huius drachonis (premor.' Cumque hec) fratres audirent, pro(strati in terram cum lacrimis ceperunt pro ereptione illius uehementius orare. Et ecce subito cepit eger cum magnis uocibus clamare dicens: 'Gracias deo, ecce dracho qui me ad) deuoran(dum acceperat fugit, orationibus uestris) expulsus stare non potuit. (Pro peccatis meis) modo intercedite, quia conuer(ti paratus sum) et secularem uitam funditus (relinquere.' Homo ergo re)seruatus ad uitam, toto (ad deum corde con)uersus est. Hec Gregorius. [3](At contra

[1] *al.* om. [2] Ex Vinc. Bell. XXII. 93, from Greg. Dial. IV. 38. [3] V. B. in meum m.

quoddam monasterium 'Tōn Galatōn' dicitur, in quo quidam monachus mag)ne es(timationis habebatur, [bonis] moribus atque in omni sua) ac(tione compositus. Set sicut ex fine res) pa(tuit, longe aliter quam apparebat fuit). Nam (corporis superueniente molestia, fratres) ad se (omnes congregari fecit. At illi tali ut putabant uiro moriente, magnum quid ac delectabil)e se (ab eo audire crediderunt. Quibus) ipse af(flictus et tremens compulsus e)st prodere cu(i hosti traditus cogebatur exire; di)cens: 'Quando (me uobiscum ieiunare credebatis, oc)culte (comedebam. Quare nunc ecce ad) deuoran(dum draconi traditus sum, qui) cauda sua (genua pedesque ligauit.) Caput uero (suum intra meum os mittens, spiritum meum ebiben)s ab(strahit.' .Quibus dictis statim defunctu)s est, (atque ut penitendo liberari potuisset a dr)aco(ne quem uiderat expectatus non) est.][1]

¶ De sancto Erkenwaldo episcopo et confessore[2].

TEmporibus antiquis, quando regnum Anglie iam deo propitio sub vnius regis gubernaculo salubriter vnitum fuerat, in octo regum gubernacula sparsim diuisum, ex nobili prosapia Albionum Offe regis Estanglie, licet strenui tamen erroribus paganicis obfuscati, duo luminaria preclara nutu diuino processerunt, videlicet Erkenwaldus, postea futurus abbas Cereteseie, deinde londoniensis episcopus; et Ethelburga, sanctimonialium monasterii de Berkinga futura postmodum abbatissa; ducentes originem de illa parte Anglie cui nomen Lyndeseia[3], in castro seu villa de Stallyngeton[4] olim nuncupato. Erkenwaldus igitur, deo inspirante, christiane religioni deditus fuit, tempore quo beatus Augustinus, cum Mellito et collegis eius, in Angliam[5] destinatus fuit a sancto Gregorio, anno gratie quingentesimo nonagesimosexto, ad verbum dei predicandum et populum ad fidem catholicam conuertendum. Sancte indolis puer Erkenwaldus doctrine sancti Melliti presulis adhesit, fide, moribus, et doctrina feliciter instruendus. Ethelburga[6] vero soror eius, deo disponente, vestigia fratris secuta est, quam omnium[7] miserator deus futuram sibi sponsam destinauerat. In ipsius vite[7] primordiis ei gratiam contulit baptismalem, imposito sibi nomine Ethelburga[6], vt tanquam rosa de rampnis, fidelis de infidelibus electa virgo procederet, odorem sanctitatis posteris allatura. [8] Cuius bonis initiis inuidens hostis anti-

[1] Antiphon in T. wanting. Collect:

Deus qui beatum (Alphegum) po(ntificem sacerdocii) dignitate et pal(ma martyrii decorasti), concede propicius, (ita nos apud te eius intercessi)onibus a(diuuari, ut cum eo possimus in eter)na feli(citate letari, per). (Sar. Br.)

[2] In T., the life of St. Erkenwald is written by another, less correct, hand, and without title. This life was ed. before in Act. SS. Boll. Apr. III. p. 790. It is derived from the Vita in MS. Cott. Claud. A. v, Lansd. 436, (ed. in Dugdale Hist. of St. Paul's, 1818, p. 289), and the Vita S. Ethelburge; the Miracles are abr. from MS. Corp. Chr. Coll. Cambr. 161, (wr. c. 1140 by the nephew of Bish. Gilbert Universalis). [3] T. lyndeseya. [4] T. Stallyngebourh. [5] T. Anglia. [6] T. Athilburga. [7] om. in T. [8] Cf. S. Ethelburga.

quus patrem eiusdem Offam, adhuc incredulum, sed fidelem futurum [1], in tantum furorem contra filiam concitauit, quod [2] de progenitore factus est ei seuissimus persecutor. Mira res! in tanta patris [2] seuitia cor puelle tam tenere in bono proposito immobile perseuerat; suamque sanctitatem parentibus abscondens, sine scitu ipsorum et visu ad capellam in qua regenerationis lauachrum receperat, secretius se contulit, ibi crebris suspiriis et afflictionibus deum inuocans ne [2] suam castitatem carnali corruptela permitteret violari. Crescente autem etate eius puellari, cum pater suus secundum seculi consuetudinem eam tradere vellet copule maritali; ipsa penitus renu[it] [3], tanquam venenum detestans amplexus carnales, vtpote que a pueritia sponsum sibi elegerat dominum Ihesum Christum. Quapropter frequentes patris instantias in hac re non sustinens, patrem reliquit et patriam, vnius domicelle simplicis comitatu contenta, que pedum suorum vestigia sequeretur [4]. Sanctus vero Erkenwaldus, se et dictam sororem suam a mundi vanitatibus et illecebris abstrahere votis omnibus affectans, vt circa diuinam contemplationem in sancta religione mentem totaliter occuparet, ab aduentu sancti patris Augustini in Angliam trigintatribus annis effluxis, sumptibus suis, de bonis que iure hereditario sibi obuenerunt, postquam domum Ceroteseye fundauerat et dotauerat pro seipso; fundauit domum de Berkinga in area quam infructuosam inuenit [4], et eam redditibus amplioribus dotari procurauit per reges et principes terre. Sicque terrenam dignitatem et ampla patrimonia sua in diuinam et ecclesiasticam hereditatem duxit transferenda, priusquam ad pontificium londoniensis ecclesie fuerat diuina dispositione vocatus, et per sanctum Theodorum dorobernensem archiepiscopum consecratus. Cum igitur beata [2] virgo Ethelburga [5], vt virginitatem suam deo conseruaret, ob paternam persecutionem labores, vigilias et ieiunia, varias afflictiones et defectus peregrinando sit perpessa propter amorem sponsi sui Ihesu Christi; duce spiritu sancto peruenerat ad Berkingum [6], a deo destinatum et per fratrem suum Erkenwaldum preordinatum. Ipso sancto fabrice domus pro sanctimonialibus ibidem et dicta sorore sua deo [7] seruitura intendent[e] [8]; cum dicte domus artifices meremium suum mensurarent, diuersis locis iuxta decentiam operis coaptandum; inuenta est trabs vna, operi admodum necessaria, ceteris breuior, et ideo fabrice minus apta: sed vir [9] totius sanctitatis Erkenwaldus et soror sua deo deuota Ethelburga [5] aridam

[1] T. futurum fidelem. [2] om. in T. [3] T. E. renuens et. [4] T. Ta. add here: (Postea uero, fama virginis deo deuote per Anglie partes diuulgata, Eadwinus) rex Northumbrie peciit (Athilburgam in vxorem; responso accepto quod non (liceret) christianam virginem pagano coniungi, (per sanctum) Paulinum tunc archiepiscopum eboracensem protegitur, ne pollueretur a pagano rege, postmodum tamen ad fidem Christi conuerso; sicque dicta sancta permansit incorrupta. [5] T. Athilburga. [6] T. Berkyngum. [7] E. a deo. [8] T. E. intendentibus. [9] sed vir, om. in T.

trabem inter manus arripientes, ipsam in longum traxerunt, quousque ceteris equaretur; quod quidem miraculum communiter notum extitit et publice diuulgatum. Ipsa vero domo perfecta, cum virgo sepedicta ad statum regularem transire decreuisset; quia tunc temporis non erat monasterium sanctimonialium in Anglia, sanctus Erkenwaldus vnam dominam religiosam, moribus preclaram et in artibus liberalibus sufficienter eruditam, nomine Hildelitham, de partibus transmarinis accersiuit, cui tradidit sororem suam Ethelburgam, regularibus obseruantiis et litterarum apicibus imbuendam. At venerabilis puella, bone indolis et ingenii preclari, tante magistre doctrinam faciliter concepit et memorie firmiter commendauit, intantum quod ipsius magistram et omnes condiscipulas in virtutibus perfectius cito[1] transcendit, et totius congregationis prefecta est mater et abbatissa. Quidam ciuis nobilis Londonie habebat filiam, multum quidem facie decoram et spectabilem, sed claudicabat. Parentes sui iudicauerunt salubrius esse vt ad collegia sanctimonialium dedicaretur et ecclesiasticis disciplinis erudiretur. Cum ergo credita esset venerabili Alwine abbatisse[2] berkingensis ecclesie, quotidianis orationibus frequentauit sepulchrum sancte Ethelburge virginis sororis beati Erkenwaldi eiusdem loci fundatoris, et vt directo gressu potiretur, gemitu, lachrymis, poplitibus flexis obnixe orauit, spondens deo celibem et illibatam omni tempore vitam. Et dum fidelis virgo sepius peteret et sepissime[3] celi palatium humili prece pulsaret, efficaciam sui desiderii consecuta est. Nam sponsa Christi Ethelburga nocturno tempore visa est se taliter alloqui: 'Filia, depone dolorem, quoniam tua sanitas iam approximat. Tantum memor esto vt fratrem meum Erkenwaldum crebro ad intercessionem tuam inuoces, quia suis opitulantibus meritis sospes redderis.' Talem visionem cum ipsa[4] diluculo sororibus suis explanasset, exhortationibus omnium ieiuniis et orationibus plus solito inuigilabat. Non multo igitur tempore lapso, dum sanctimoniales matutinales laudes concinerent, circa tumbam beate virginis Ethelburge tam dulcis sopor irrepsit oculis ipsius claudicantis ancille Christi, vt nequaquam reniti posset. Sed dum in loco dormitasset opaco, non longe a sepulchro, ecce sanctus pontifex Erkenwaldus, in vultu angelico, illi apparuit, et paterne consolatus eam, manum eius apprehendit, dicens: 'In nomine domini nostri Ihesu Christi, surge, et sicut Petrus et Iohannes claudum erexerunt, sic et tu erigaris.' Quo dicto, statim euigilans et exurgens, conclamauit dicens: 'Sanctissime pater Erkenwalde, miserere, miserere.' Interim vero dum ad integritatem restauretur, tantus fragor a circumstantibus auditus est, ac si arida sepes confringeretur. Vt autem sanctimoniales rei euentum seriatim didicerunt, vnanimi voce dominum in sanctis suis gloriosum deuote laudauerunt. [5]Confessor domini gloriosus beatus Erken-

[1] Boll. om. perfectius cito. [2] T. E. abbatisse Alwine. [3] E. cepissime. [4] om. in T. [5] Cf. Beda IV. 6.

waldus, london[iensis][1] episcopus, ante transitum suum multorum miraculorum testimonio placuit deo. Hic enim appropinquante iam vite sue termino cum ad predicandum populo propter debilitatem corporis in feretro caballario duarum rotarum duceretur, contigit vt vna rotarum in casu caderet, altera sola in curru remanente. Nescientes igitur qui cum sancto erant huius rei euentum, sed cursu solito per viam suam ambulantes, tandem, quod dictu est mirabile, currum vehicularium viderunt contra consuetudinem super vnam tantum rotam gradientem; mirantur omnes dei virtutem, viri sanctitatem in sancto miraculo aperte cognoscentes. Post transitum vero ipsius ad celestia, multi febricitantes aliique morbidi, eius feretrum tangentes vel osculantes, integre sanabantur; sed et absentibus infirmis per hastulas inde abscisas et ad eos delatas repentina salus sepius aduenit. Erat autem illo tempore apud Berkingum sanctarum monasterium feminarum, quod ad honorem dei sancteque Marie preparauerat prefatus vir sanctus, vt in dicto loco causa deuotionis moraretur. Placuit altissimo dilectum suum ab hac valle miserie ad sedem sue glorie[2] feliciter inuitare: Sanctus itaque Erkenwaldus, spiritus sancti gratia repletus, suis ad se vocatis diem obitus sui veraciter predixit, et vsque ad vltimum vite sue terminum omnes circumstantes verbo vite salutaris alacriter confortabat. Egrediente vero illa sancta anima a corpore et ad celos manibus angelicis deportata, tanta remansit odoris suauitas, vt totam domum in qua corpus iacuit, mirabili dulcedine impleret, et omnium corda ad dei laudem et sancti sui deuotionem excitaret. Post hec igitur audito beati viri transitu, veniunt apud Berkingum clerus et populus de Londonia, vt cum honore maximo corpus sui pontificis sepulture debite commendarent. Ponentes autem talentum illud preciosum in feretro ad hoc reuerenter preparato, cum sacrosanctis reliquiis versus Londonias processerunt. Sed cum ad aquam quandam, que Ylefordia[3] nominatur, cum sacro corpore peruenissent, dictam aquam sic miraculose extra locum proprium inueniunt excreuisse, vt ipsis transire volentibus via solita non pateret. Deponentes igitur corpus sanctum in loco prius nominato, quid[4] facere aut quo ire debebant sibi monstrari[5] diuinitus deuotis[6] precibus postulabant. Igitur ad exhortationem cuiusdam religiosi viri diuinitus[6] inspirati facta apud deum a fidelibus oratione deuota; ecce dei potentia statim deuotis hominibus est ostensa. Subito enim aquam illam magnam in duas partes diuisam prospiciunt, et sicco pede per medium fluminis cum sacro corpore perrexerunt. Transacto itaque flumine, cerei qui iuxta corpus prius fuerunt[7] extincti, absque omni humano studio

[1] E. londoñ. [2] In T. the next column (fol. 117 b. 2) is written by the former hand, and contains different matter, e. g. the narration of Piers Tollere; on fol. 118 the text of Erkenwald proceeds. [3] *al.* Hula, i. e. Lea. [4] om. in T. [5] T. monstrare. [6] deuotis—diuinitus, om. in T. [7] Boll. fuerant.

celitus fuerunt accensi; vt vno eodemque tempore ipsa elementa, scilicet ignis et aqua, testimonium redderent sanctitatis. Et [quia][1] corpus beati pontificis dum[2] adhuc viueret omnibus virtutibus et gratiis spiritualibus fuit plenum, ideo in eius morte, quotquot feretrum quo iacuit tetigerunt, per dei misericordiam sanabantur, a quacunque detinebantur infirmitate. [3] Fuit autem in ciuitate londoniensi ecclesia in honore beati Pauli consecrata, in qua, quia cathedralis erat, clerus et populus corpus sancti pontificis sepulture tradiderunt. Iacuit quoque annis multis in terra, sub teca lignea prope altare dominicum, corpus illud reuerendum, quodam pallio parui precii indecenter preparatum; sed quia vir sanctus duplici honore in celo et in terra dignus erat, non permisit dominus seruum suum fidelem in loco humili diutius in abscondito latitare. Accidit quoque tempore Mauricii londoniensis episcopi, ante festum sancti Iohannis Baptiste, vt in eadem ciuitate subito, ad vindictam malorum hominum, maximum oriretur incendium. In porta namque occidentali, circa horam noctis mediam, copiosus ignis accensus est, cuius flamma ex omni parte diffusa, iusto dei iudicio vsque ad portam orientalem totam combussit ciuitatem. Excitati autem ciues et ad tam horribile spectaculum conturbati, vix cum vita fugere potuerunt, male perquisitas diuitias flamme relinquentes. Interea siquidem crescente incendio, ecclesia beati Pauli comburitur, et omnia que in ea erant igne consumuntur. Et ecce iam non erat populi consolatio, sed omnium iam dolor et gemitus, eo quod sanctas ecclesie sue reliquias, omni spe gratie postposita, se credebant perdidisse. Cum enim[4] ecclesia inflammata tota caderet et plumbum liquefactum ex omni parte discurreret, et tamen huius sancti feretrum integrum inter hec omnia dei gratia permaneret, tanta subito in populo oritur letitia, vt dolor prehabitus obliuioni traderetur in tanti nouitate miraculi, quo deus mirabilis in sanctis predicatur. Concurrente autem populo et de tanto facto miraculo vehementer confortato, recognoscunt predicta que facta fuerant propter suam emendationem, meritis sui pontificis taliter euenisse. Sciebant quippe ciues londonienses quod extunc dei vindicta iuste contra ipsos fuerat suscitata, eo quod erga pastorem suum ac mediatorem apud deum velut ingratitudinis filii se habebant. Voluit igitur bonus deus hoc vno eodemque miraculo sanctum suum, quem caput Britannie appellabant, extollere, et imprudentium hominum ignorantiam inposterum premunire. Post dies autem aliquos, mitigata iam flamma in furore domini excitata, intrant ecclesiam ciues, prout poterant de combustis reliquiis aliquid forte residuum requirentes. Ipsis namque omnibus iam dictam ecclesiam ingressis, ecce simul assunt duo pontifices, londoniensis scilicet et wyntoniensis, cum sacerdotibus et clericis et aliis diuersorum ordinum ministris, vt certitudo ipsorum testimonio probaretur. Hi autem omnes ad tumulum sancti Erkenwaldi accedentes, quod valde erat

[1] om. [2] T. E. dum quasi. [3] From the Mir. in Corp. Chr. Cbr. 161. [4] Boll. autem.

mirabile, omnia salua et integra inuenerunt; et quod plumbeus liquor et viui carbones vim virtutis sue perdiderunt. Preter hec etiam trabes quedam magna, igne inflammata, super palliolum memoratum quo illud reuerendum sepulchrum tegebatur, diu iacuisse inuenitur. O quam mirabile ad videndum! omnia in circuitu in cineres sunt redacta, nec quicquam fuit quod comburi potuit quod ignis non consumpsit, et tamen nec filum pallii sepulchro superpositi naturam suam perdidit aut colorem mutauit. Currunt igitur hinc inde populi, inaudita spectacula admirantes, et ad perpetuam sancti huius [1] laudem deo gratias referentes. Patrata sunt hec Londonie sub Mauricio tunc episcopo londoniensi, imperante primo rege Normannorum Willelmo, anno gratie millesimo octogesimo septimo [2], mense iunii die septimo. In huius igitur nouitate miraculi sepedictus episcopus aliam ecclesiam a fundamentis incepit, opus videlicet, vt multis videbatur, inconsummabile, verum si consummari posset, honor et decus Londonie. Peractis denique criptis, sanctissimi corpus Erkenwaldi ibidem collocari precepit. Mauricio itaque viam vniuerse carnis ingresso, Ricardus primus, vir venerandus, curam suscepit regiminis: vir, inquam, prudens et strenuus, nobilitate et moralitate conspicuus. Iste siquidem incepte muros ecclesie mirabiliter auxit, necnon et plateas circa eandem ecclesiam permaximas, que ante domibus laicorum obsesse [3] fuerant, proprio sumptu acquisiuit et in circuitu muro fortissimo pene cinxit, aliisque iam [4] plurimis beneficiis londoniensem ecclesiam ampliauit. Demum, diuino procurante consilio, dura per quinquennium et eo amplius infirmitate concutitur, sicque homine mundano demum relicto perpetua pace quieuit. Vacuam quoque per vnum annum cathedram Gilbertus qui 'vniuersalis' dictus est, ab Autisiodora [5] ciuitate Gallie vocatus, feliciter ascendit. Hic nempe litteris et sapientia, necnon auctoritate et frugalitate media cumulatus, ante episcopatum veteris hominis imperfecti gibbum planauerat, explanatumque opus tecto superposito ad liquidum composuerat. Que vero vel quanta episcopi [6] onere suscepto ecclesie sue contulerit, cuiusue integritatis extiterit, non est huius operis enarrare. [7] Propter immensa sancti Erkenwaldi merita, circumquaque diuulgata per crebra miraculorum insignia que facere dignabatur dei prouidentia pro salute fidelium ad laudem sui sancti, imponebatur quibusdam Anglorum monasteriis quod fama miraculorum attoniti corpus sancti noctu furari voluerunt. Vnde intempeste noctis silentio non pauci homines valuas criptarum in quibus idem sanctus condebatur confregerunt, et ianuas altaris vsque venientes ausu temerario prope frangere presumpserunt. Quorum strepitu euigilans quidam tunc pueritiam exuens, qui solus cum duobus clericis locum custodum occupans in ecclesia pernoctabat, clamoribus suis totam illam multi-

[1] T. eius. [2] septimo, om. in T. [3] T. E. obcesse. [4] que iam, om. in T. [5] E. antisiodora. [6] Boll. episcopali. [7] Cf. Sar. Brev. 14 Nov. (same text).

tudinem ita dementauit, vt diuino percussi iudicio, ad vocem tantilli hominis, cursu concito per portam qua venerant repedarent. His igitur tumultuationibus ad ecclesie superioris aditum conclamantes, et tintinnabuli[1] pulsatione auxilium conuocantes, illos quidem comprehendere nequiuerunt: sed pro tanta animaduersione vsque ad mane ibidem excubias celebrarunt. Facto autem mane octo presbiteri tam venerabilis thesauri custodes delegati fuerunt, donec tertia die in tutiori loco, interim parato[2], sancti reliquie clauderentur. Omnibus igitur rite peractis cum crucibus et cereis, sacerdotibus etiam[3] ad tam venerabile obsequium prestolantibus, cum processione et letaniis ad tumulum ven[erunt][4] Erkenwaldi pontificis, cuius loculo ligneo subleuato repertum fuit corpus[5] sacratissimum[6] isdem sigillorum munitionibus quibus iam pridem fuerat premunitum. Tandem diuina prouidentia tantus factus est concursus populorum, vt toto nisu reluctantibus qui pre foribus aderant, ipsas fores serris[7] postibusque excuterent: nec a suo desiderio defraudati tam ineffabile sacramentum prospexerunt[8]. His itaque gestis, sancta decreuit deuotio fidelium, corpus gloriosi pontificis digna cum reuerentia ad locum honorabiliorem[9] esse transferendum. Statuto autem die, quo dicta solempnitas debe[b]at celebrari, conuenerunt pontifices et clerici ad tam magnificum ministerium peragendum specialiter euocati. Cunque cista plumbea, in qua prius iacuerat, cum sacro corpore ad locum eidem de nouo paratum portaretur inuentum est, per ignorantiam artificis, quod vas illud cum corpore in longitudine et latitudine sepulchro iam parato maius esset. Et ecce, cum omnes qui aderant pro tanta negligentia multum essent contristati, subito dei potentia maior in lapide fit apertura, ita quod duricies lapidis sacrosanctis reliquiis locum daret—quod affirmabant qui aderant, sorori sue sanctissime Ethelburge[10] olim[11] euenisse. Translatum est itaque sanctissimi corpus Erkenwaldi et cum tanta pietate repositum, anno ab incarnatione domini millesimo centesimo quadragesimo[12], mensis nouembris die quartodecimo. In cuius translatione preter illud quod supra describitur, alia multa, que propter quorundam tedium obmittuntur, miracula claruerunt: alterum in omnium oculis in quodam canonico ipsius ecclesie presente, fortiter tunc febricitante; alterum in quodam puero absente, et iam per dimidium annum et eo amplius vsque ad mortem egrotante: presenti subuenitur sancti presentia, absenti vero pulueris de ligno in quo sanctus iacuerat aspersura. Quidam vero[13] deo[14] deuotus collectum puluerem statim vt cum aqua infirmo tradidit, ipse infirmitatem omnino euasit. Adiungebatur etiam quod[15] thuris in eodem ligneo locello a se reperti tenuis fumigatio nares infirmantis impleuerat: quasi thimiamate compellente

[1] E. tintunabuli. [2] T. E. peracto. [3] T. et. [4] T. E. venientes; Sar. venientibus; Boll. venerunt. [5] T. cuius. [6] Boll. cum. [7] Sar. ferris. [8] Boll. perspexerunt. [9] om. in T. [10] T. Athelburge. [11] T. solum. [12] Boll. add octauo. [13] om. in Sar. [14] T. de. [15] Boll. quod si.

morbum vniuersum depellebat. Post hec vero, vt ipsius translatio deo grata et hominibus venerabilis appareret, addidit saluatoris clementia nouum quoddam miraculum demonstrare. Accidit quodam anno, in festo translationis ipsius, in ciuitate londoniensi ignem maximum et horribilem subito suscitari, qui vndique diffusus, magnam partem ipsius ciuitatis combussit. Approximante autem flamma ad ecclesiam sancti Pauli, viderunt sensibiliter multi ciuium quemdam pontificalibus indutum, et vexillum in manu tenentem, super dictam ecclesiam stantem et eam ex omni parte ab omni periculo potenter[1] defendentem. Hic est itaque, fratres dilectissimi, pastor noster singularis ac patronus specialis, beatus Erkenwaldus episcopus: cuius preter hec que dicta sunt virtutes et merita nullius iam lingua sufficit enarrare[2]. Eo tempore quo ipsius sancti presulis prefati corpus adhuc in cripta in sarcophago seruabatur, testudo eiusdem cripte pingenda fuit. Interea reuoluto anni circulo, solempnitas ipsius sancti patris Erkenwaldi illuxit. Nullus ibi missam illa die celebrauit, altare discoopertum fuit, propter[3] instrumenta erecta, pictoris officio idonea. Innumerabilis multitudo vtriusque sexus conuenit ad oratorium, orare volentes et oblationes ac luminaria ferentes, sed introitus eis non patuit[4]: Pictor enim ianuam serrauit, vt ipsam arcuatam testudinem coloribus vermiculareť[5]. Dum autem diligentius colores protraheret, repente destitutus est viribus, et repentino dolore arreptus veluti exanimatus corruit. Cum diu sic cruciaretur, ecce supradictus antistes, infula pontificali exornatus, venit; et baculo pastorali grauiter eum flagellauit, recapitulans negligentiam ipsius[6], videlicet quod illa die pertinaciter operatus est, et quod populum exclusit. Hanc visionem et castigationem pluribus innotuit, postquam de infirmitate illa conualuit. Cum quedam mulier ad feretrum argenteum parandum in quo sancti Erkenwaldi corpus poneretur, vt aliquid offerret ibidem, mente deuota pergere preoptasset[7]; a viro suo acrius increpata, quod proposuerat implere non potuit. Sequente nocte infelix ille graui renum passione corripitur, et tam acriter dira humorum collectione per non paucos dies vexatur, vt medicorum iudicio in desperationem verteretur. Verum quia dicit Paulus: 'sanabitur vir infidelis per mulierem fidelem;' ecce intempeste noctis silentio mulieri in sompnis sanctus Erkenwaldus apparuit, et certa reuelatione perdocuit quatinus sine aliqua procrastinatione virum suum propensius animaret vt ad ipsius mausoleum se ferri preciperet. Itaque mane facto vxoris monitu humeris famulorum vir ille sustentatus ad beati Pauli basilicam humilis et deuotus adducitur; vbi auxiliante sepedicto pontifice, languoris sui sanitate percepta, sui compos efficitur; et qui alienis adiutus venerat pedibus, propriis

[1] Boll. a periculo omnipotenter. [2] T. Ta. add: Anno igitur ab incarnatione domini M°c°xl° corpus huius [sacrosanctum translatum est, ad honorem et laudem] domini Iesu Christi qui est benedictus in secula seculorum, Amen. [3] om. in Sar. [4] T. E. paruit. [5] E. vernicularet. [6] T. illius. [7] Sar. peroptasset.

ad propria reuertitur. Quidam argentarius, nomine Eustachius, cum limina domus in qua sancti Erkenwaldi feretrum fabricaretur sepius attriuisset, vbi erat sepulchrum ligneum argento et auro tegendum, in quo sancti Erkenwaldi membra conderentur; statim[1] crescente insania, cepit miser super memorato ligneo locello non tantum quedam inhonesta proferre, verum etiam ausu temerario, fabrica lignea subleuata, ad modum sancti corporis quiescentis interius latitare ac dicere: 'Ego sum Erkenwaldus: michi munera deferte, a me auxilium postulate, michi argenteum feretrum preparate.' Cum hec[2] infelix rauco gutture perstrepuisset, graui infirmitate correptus a circumstantibus foras eiicitur, et ad locum suum[3] lachrimabiliter deductus, infra paucos dies expirauit. Nimirum beati Erkenwaldi[4] miracula, eius denique sanctitatem obstinaciter spreuerat; vnde secreti iuditii rimatorem ad percutiendum animauerat. Artifex quidam in vrbe sancti pontificis aliis feriantibus ipse[5] opus exercere solitum conatus est: falcem enim arripuit, festinus ascendit[6] pellemque radendi[7] opera dedita (!)[8] cepit. Contigit interea conciues illos transire, ad templum dei ob honorem sancti Erkenwaldi festinantes, quo patronum suum in celo cum deo regnantem interpellarent ne in causa extremi examinis illis deesset qui eius memoriam eiusque gloriam dulciter recolerent. Vt autem pellificem, postpositis diuinis operibus humanis intendere[9] presumpserant[10], quidam illorum pereunti fratri condoluerunt, quidam vero tanquam sacrilego insultauerunt. Nec fuerunt[11] qui fraterno affectu ab illicito ausu transgressorem reuocare [non][12] temptarent[13]. Horum autem monitionibus diutissime protractis, permansit in opere cepto, morte dignus. Parum sibi fuit[14] vt amicos salubriter exhortantes negligeret: Accidit etiam vt pro ammonitione subsannationem et derisionem aliam et aliam proximis ingereret[15]. Cum igitur contumeliis pretereuntibus ingerendis operam daret, ferramentum quo pellem scalpebat improuidus[16] extraxit oculumque proprium perforauit. Sic igitur luit homo iniquus instructionem piam quam frustra perfecerat illi populus amicus. Captiuus quidam, iussu regio compeditus, ire festinauit ad ecclesiam eo die quo festiuitas sancti Erkenwaldi celebratur; et ingressus, in hunc modum est exorsus: 'Deus, quem nemo petit in uanum nisi vanus, vanitatem[17] meam euacua: Deus illuminator mentium, me tua pietate illumina, vt mihi quid[18] expediat, orare possim, tibique placita postulare ac impetrare.' Cum in hunc modum [orantem][19] custodes quererent illum, nunciatum est illis, hominem quem querebant ad solempne gaudium festiuitatis sancti Erkenwaldi peruenisse, nec latitare voluisse, sed in conspectu fidelium altari assistere, oculis ac manibus in altum leuatis ad dominum intentius orare.

[1] Sar. fatui. [2] T. Sar. add: et hiis similia. [3] om. in T. [4] T. beatus erkenwaldus. [5] T. ipsi. [6] T. assendit; Sar. pellem extendit et. [7] Boll. radere. [8] Sar. operam dare. [9] T. intendi. [10] T. E. presumpserat; Sar. presenserant. [11] Boll. defuerunt. [12] so Sar.; om. in T. E. [13] E. temptauerent. [14] T. dignus. [15] T. gereret. [16] T. E. imperuidus. [17] E. natiuitatem. [18] Sar. quod mihi. [19] om.

Tunc custodes, nunc reperto captiuo letati, nunc vero ipsius euasione commoti, ad templum dei cursum instituerunt, et suum commendatum non sine pena reducere proposuerunt. Intrantibus autem custodibus et hominem arripere destinantibus, fragore maximo rupta sunt vincula, captiuique orantis, cum ammiratione cunctorum qui astabant, dissoluta sunt crura. Vt vero rumor miraculi peruenit ad episcopum, verba de miraculo fecit ad populum; et quem sanctus Erkenwaldus dignatus est absoluere, prohibuit arctius[1] ne predicto homini per custodes iniuriaretur. Quanta vero tunc sequuta est populi exultatio, quantaque in deum et eius dilectum Erkenwaldum prodita est laudatio, nullius eloquium edere, nullum ingenium valet excogitare. Gloriosi[2] vero pontificis solempnitate iam appropinquante, iuxta morem ecclesie denunciatum est vniuersis[3] in territorio degentibus, vt secularibus studiis intermissis, in die quam[4] sanctissimi patris ad paradisum transitus insigniuit, ad ecclesiam Christi conuenirent suisque precibus ac tanti patroni Erkenwaldi meritis tam corporis quam anime necessaria obtinere laborarent. Et ecce quidam miser, graui fasce[5] onustus, occurrit obuius cuidam ecclesie ministro[6], et iuxta monasterii parietem exoneratus, cepit resistere, vacans quid quisque loqueretur. Minister vero prefatus verbis ammonitionis pie ad ipsum loqui cepit: 'Quis es tu, homo miserande, qui dei misericordia[7] et[8] sancti Erkenwaldi plus aliis hominibus indigens, et ad orandum deum dilectumque ipsius Erkenwaldum aliis festiuantibus[9], tu solus non attendis?' Qui proterue respondit[10]: 'Vult me Erkenwaldus pascere, si eius gratia questum meum incipiam omittere? ridiculum esset, si ego deserto officio victum a vestro patrono expectarem. Ite igitur et vestras ferias vestrasque cantilenas cum Erkenwaldo vestro sine inuidia vobis habete, et opus virorum fortium ignaui nobis relinquite.' Sic ipse quasi esset fugatus, profecto sub omni celeritate, onere subleuato quod contra sepulchrum sancti Erkenwaldi extra monasterium deposuerat, sic est auersus[11], sic in viam amens est progressus, quod ad caput sepulchri cuiusdam mortui pedem offendens, in proprium caput est prolapsus, et suimet ruina conquassatus et extinctus. Cognouit itaque populus hominem infelicem per inobedientiam et verborum petulantiam[12] summi iudicis sententia mortem meruisse atque incurrisse subitaneam, dum se suaque sic amaret, vt correctionem irridens, in sanctos dei contumeliam grauem diuulgaret. Quedam venerabilis mulier, Benedicta nomine, ad sancti feretrum diebus singulis veniam postulabat, et quod natura subtraxerat, obtinere Erkenwaldi precibus flagitabat. Siquidem duo pessima simul ei a natiuitate contigerant: vt preter manum aridam, quam gestabat ac si adhuc matris vtero foueretur, pugni concreta congeries et digitorum pollici suppositorum integralis conglutinatio, manus obseruationem penitus denegaret:

[1] T. acius. [2] T. glorio. [3] T. E. in uniuersis. [4] E. qua. [5] E. faste. [6] om. in T. [7] T. misericordiam. [8] om. in T. [9] T. E. festiuitatibus. [10] om. in T. [11] E. ausus. [12] E. petulantium.

Preterea Ytalicam se asserebat, ortam apud Marcilliacum in prouincia lugdunensi[1], et pro sanitate recipienda fere extremas hominum nationes vbi religio christiana peruenerat, pede lasso lustrauerat. O quam ineffabilis secretorum dei profunditas! Quam vniuersus mundus cum suis reliquiis abdicauit, diuina prouidentia reseruat Erkenwaldo, vt mirabiliorem in sanctis suis deum Britannia recognoscat. O beate Erkenwalde, apostolorum principes Petrus et Paulus tibi deferunt, alumpnam suam tibi mittunt, vt gloriosior appareas, et Londonia te melius veneretur et colat. Quid plura? Quadam die dum supramemorata mulier, vt religionis est, non sub hominum obtutibus sed in ecclesie angulis occultata, aures summi pulsaret artificis, absconditorum cognitor deus, meritis Erkenwaldi exigentibus, manu miserationis manum alleuat deprecantis. Cum vero prolixius illa propensiori cura[2] ad sancti tumulum flagitaret[3], nerui, qui ex nimia strictione sui extorres animalis viuacitatis extiterant, digitis ad ordinem reuocatis, ad cursum naturalem subito redeunt, et vsui competens succus viuificus[4] et venarum pororumque repletio naturalis membrum restituunt. Manus arida humectatur[5], et neruosa soliditas denodatur; Naturalis vigor miraculo depellit vitium, et putrefacta manus vsuale sentit officium; Erkenwaldi precibus admiratur digitorum discretio, quod pregnantis natura dimiserat in gremio; Reddit Erkenwaldus oblita iura nature, dum humanum membrum restituit creature. Tempore Stephani regis Anglorum, erat quidam iuuenis, nomine Willelmus, qui de Galliis exercende negotiationis causa fines Londoniarum intrauerat, et in presentia sanctissimi corporis Erkenwaldi, die solempnitatis sue, inter populos assistebat. Completa itaque processione, inter ceteros supramemoratus homo repedauit ad sibi delegata hospitia; et dum inter conuiuantes socios medius, et quasi nulli tunc secundus, discumberet, subito tam atroci et pessima infirmitate concutitur, vt catalēpticum hominem iudicares, et magis mortem, quam periculum intimares[6]. Ex ipsa desperatione[7] signum domini nostri Ihesu Christi ante infirmum apponitur: Sacerdos (vt fidelium mos est) magis ad exequias, quam ad infirmi visitationem inducitur; et omnibus rite peractis, iam tedio fessi qui aderant, magis eius mortem, quam tam pessime cruciari propensius inhiabant. Nec adhuc ex circumstantibus ciuibus erat aliquis qui Erkenwaldi potentiam imploraret. Silent siquidem Erkenwaldi vicini, vbi[8] transmarinus non siluit. Obliuiscuntur ciues, quod de Gallorum gente genitus recognouit. Profecto quidam ex infirmi sodalibus [in] pedes repente prosilit; quod ante de virtutibus mirandi antistitis audierat non surdus auditor attollit; vt egrotus se totum reddat, totum voueat[9], totum precibus sancti pontificis se conferat, nutu diuino laudando consulit: Currit citus, cereis oculis ceci oculos tangit, et festinus equo ante

[1] T. lugunensi. [2] E. crura. [3] T. E. flagitante. [4] T. viuicus. [5] E. humectetur. [6] T. E. imitares. [7] E. disparatione. [8] om. in T. [9] T. E. moueat.

sanctissimum corpus aduenies, super hastam [1] que eminebat eosdem oculos diligenter apposuit. Res miranda: vir boni consilii cera tangit squalentes oculos, et illuminator noster preciosissimus Erkenwaldus sublata vmbra lumen reddit oculorum. Et egrotus, qui antea maniacus videbatur, iam naturaliter in omnibus membris vsualem cursum recuperauerat. O hominem de perditione anime et corporis Erkenwaldi precibus absolutum! Sciscitantibus [2] qui aderant, quomodo se haberet, tale dicitur dedisse responsum: 'Ego per beatum Erkenwaldum, qui mortuus fueram, iam viuo; qui lumine priuatus extiteram, iam video: et certe venerabiles ipsius digitos [3] sensi orbatis luminibus dignanter appositos. Et hoc [3] vobis [4] signum: Crucem illam huc afferte.' Qua allata, arrepta acu que crucem et crucis baculum consuebat extraxit, et iterum cunctis videntibus primo acu [5] foramen impleuit. Iisdem [6] temporibus quidam [7] iuuenis languidus et atroci infirmitate correptus, postquam admodum [diu] [8] ante sepulchrum sepedicti presulis iacuit, sanitate recuperata coram omnibus exclamauit: 'Gratias tibi refero, Erkenwalde, qui infirmus huc veni et modo tua opitulante clementia sanus et incolumis quo voluero [3] possum exire.' Nec hoc pretermittendum est quod diebus illis quedam matrona filiam propriam vtriusque sideris lumine destitutam, ad sepulchrum preciosissimi corporis in multorum presentia secum lachrimabiliter adduxit; et statim oratione completa, subitam illuminationem puella cunctis mirantibus euidenter obtinuit. Per idem tempus egrotantium multitudo copiosa ante sancti tumbam sanitatis remedia poscebat, inter quos quidam venerabilis clericus, cuiusdam magni nominis notarius [9], spe sanitatis recipiende, omnibus qui eum nouerant mirantibus se medium interiecit. Nam cum medicus esset, et minime se per se vel per alios curare potuisset, odore miraculorum sancti pontificis refectus [10], tandem prouentione fidei roboratus, medicine celesti totum se destinauit: dei quoque misericordiam prestolatur vigiliis, ieiuniis, et orationibus, et ante corpus sanctissimum deum lachrimabiliter deprecatur vt et suorum facinorum veniam [11] et languoris [12] remedia consequi mereatur [13]. Quid plura? Die tertia post horam vespertinam apparuit [dei potentia] [14] subito supra memoratum languidum, Erkenwaldi precibus adiutum, immo pristine sanitati restitutum, et huius preconia in omnium [15] presentia resonantem: 'Sciat hoc vniuersus clerus et populus, me ante paucas horas letali infirmitate pregrauante ita mei impotem extitisse, vt non solum manuum officia perdidissem, verum omnium membrorum adminiculis caruissem. Modo sancti nostri meritis interuenientibus sanitate recuperata, ita validus existo, vt non solum manducare vel bibere, seu ceteros naturales corporis sensus possim

[1] T. astam. [2] E. scissitantibus. [3] om. in T. [4] E. T. nobis. [5] Boll. ictu. [6] T. E. Hiisdem. [7] T. quidem. [8] E. ad modum; diu om. [9] Boll. notorius. [10] T. E. refertur. [11] T. veniam facinorum. [12] T. E. languoris et. [13] T. mereantur. [14] om. in T. E. [15] E. omni.

exercere, verum etiam incredibili dei virtute viribus propriis equum ascendere et quo placuerit valeam equitare[1].' Puer quidam, etatis tenere lubrico et coetaneorum ludo seductus, tam[2] didascoli[3] sui comminationis, quam proprie lectionis est oblitus. Sequenti autem die, cum reddendi tempus instaret, formidoque pre oculis ex ignorantia lectionis puerilem memoriam[4] occuparet; quid faceret[5] nihil tutum inuenit, qui nec lectionem reddere[6] neque ire magistri remedium reperire vale[b]at[7]. Post multas igitur cordis anxietates, incidit in animum pueri, vt fuga penam alicuius precibus euitaret. Concito surrexit, aufugit, et ad ecclesiam in qua sancti Erkenwaldi requiescit corpus, peruenit. Pretaxatus quippe magister more solito scolas ingrediens, puerumque non inueniens, vt eum fugisse presensit, modo deuenit ad locum quo puer ante sepulchrum iacebat suppliciter orans ad sanctum. Interim magistro de animaduersione facienda offirmato[8], placuit puerum[1] reddentem audire; quatinus ex iusta ratione, quotiens eum deficientem in lectione deprehenderet, totiens ei verbera ingeminaret. O nunc infelicem puerum, nisi citius habeat liberatorem clementissimum Erkenwaldum! Ac miro modo, cum sancto[9] multa liberationis genera suppeterent, preelegit modum qui pueri studio et magistri proposito plurimum congruebat. Precibus itaque et meritis preclari doctoris Erkenwaldi, affuit puero sapientia, que aperit os[10] mutum et linguas infantium facit disertas[11]: affuit, inquam, ac diuinitus[12] eum edocuit[13] quod a nullo ante magistrorum audiuit. Cum enim puer lectionem sine libro proferre cogeretur; non solum quod magister eius tradiderat, absque obstaculo atque diminiculo reddidit, verum etiam illud quod preceptor eius traditurus fuerat, obstupescente magistro memoriter diuque recitauit. Tunc vero didascolus tandem ad cor reuersus, iram remisit, veniamque fuge puero concessit, atque seipsum, quod sancto puerum subduxit neque honorem tanto patrono dignum exhibuit, grauiter condempnauit. Erat quidam de transmarinis partibus aduena, Balduinus[14] nomine et pluribus notus London[iensibus][15], qui intollerabiliter igne febrium anxiatus est. Quesiuit vbique refrigerium medele, sed inuenire non valuit. Quadam igitur die, dum ministri ecclesie doctoris gentium festiuitatem et honorem dei et sancti Erkenwaldi[16] tam deuote concinerent, continue supplicauit vt ad tumulum ipsius deduceretur; sperans, sicut contigit, sospitatem sibi esse per eius merita reddendam. Cum[17] ergo allatus esset, secus introitum chori admodum lassus et languidus resedit, et obdormiuit. Vidit igitur sopitus assistere sibi virum elegantem, cum baculo pastorali, vestibus niue candidioribus ac sacerdotalibus indutum, et infula mitratum, quemadmodum episcopi missam celebraturi vestiuntur. Qui

[1] om. in T. [2] T. E. et tam. [3] T. didasculi; E. didascoli. [4] T. puerile memoria; E. puerili memorie. [5] om. in T. [6] T. E. redderet. [7] T. E. valeat. [8] E. affirmato. [9] E. sancta. [10] T. os aperit. [11] T. disertas facit. [12] T. ad diuiciis. [13] T. docuit. [14] T. Baldwinus. [15] T. E. londoñ. [16] Boll. in festiuitate S. Erkenwaldi ad honorem dei; tam om. [17] E. Dum.

perscrutatus est quid haberet vel cur aduenisset. Respondit eger: 'Domine, febrium molesta passio me fatigat et iugiter torquet, et vt remedium consequerer, ad portum salutis et ad sepulchrum sancti cuius hodierna solennitas agitur, confugi.' Dicit ei sanctus: 'Fiat tibi sicut vis, et sicut credidisti.' Deinde vero in modum crucis, ante et retro, dextrorsum et sinistrorsum, caput illius molliter ac suauiter comprimens, discessit, signo sancte crucis fronti eius impresso. Ipse autem febricitans iam sanus, sopore adhuc fluctuans exclamauit: 'Domine, domine, miserere mei, et alleuia dolorem meum.' Et expergefactus, leuita euangelium incipiente, propriis viribus surrexit, et oblationem obtulit; prostratus in terram gratias egit, et post missam sospes domum rediit. Audiens vero consodalis ipsius eodem morbo grauatus, eadem hora baiulatus inter manus suorum ad sepulchrum beati viri peruenit, et opitulante ipso eodem modo sanatus est. Puella ex ciuibus london[iensibus][1], multis diebus languebat febre fatigata, nec vllo genere medendi potuit restaurari; sed dominus clementissimus huius [morbi] remedium ei conferre dignatus est. Nam dilectus suus Erkenwaldus noctu illi visus est astitisse, et in hunc modum sibi sermocinari: 'Diu excocta es in fornace huius temptationis, non quod aliquo criminali peccato vitam tuam commaculaueris, sed [vt] in futuro iuuenilem petulantiam virga correctionis studeas edomare moresque maturos imitari. Crastina enim die accelera sepulchrum meum visitare: ibique oratura dominum nostrum Ihesum Christum, ab hac debilitatis cathena liberaberis.' Illa quidem tremebunda cum vellet nomen eius percunctari, sed nimius[2] pauor inli[n]guem[3] reddidit. Hoc seruus dei sentiens, subiecit: 'Erkenwaldus nuncupor, habens sepulchrum in dextero latere altaris[4] sancte Fidis virginis et martiris. Quo cum perueneris credens firmiter, sana eris[5].' Cum hoc somnium, immo rem[6] gestam pater et mater mane ipsa narrante didicissent, nimis hilares effecti deumque laudantes, in eadem hora filiam suam inter brachia fultientes adduxerunt, et vt sanctus presul docuerat, iuxta mausoleum[7] ipsius eam collocauerunt. Cumque in puncto momenti esset in somnum soluta, statim totius doloris egritudo euacuata est, et ipsa[8] reddita toto corpore incolumis. Filia cuiusdam deo deuoti[9] de partibus lincoln[iensibus][10], elegantis forme, debilitatis verbere flagellata est, et tandem officium auditus omnino amisit. Parentes ipsius, graui meroris fulmine percussi, medicos conduxerunt, vt sospitati redderetur[11]: sed medicorum ars et subtilitas ibi efficatiam inuenire non potuit. Statuerunt autem opem diuinam experiri[12], et[13] eam ad[14] limina sanctorum circumducere, vt multiplicatis intercessoribus curaretur. Quo facto, cum nusquam

[1] T. E. londoñ. [2] T. E. sed n. [3] E. iplignem; T. inlignem; r. elinguem. [4] T. aliris. [5] T. sanaueris. [6] E. nimiorem. [7] E. mansoleum. [8] om. in T. [9] Boll. quedam . . . deuota. [10] E. lincolñ. [11] T. rederetur. [12] E. experire. [13] T. E. ad. [14] om. in T.

salutem corporis recuperare posset, ad vltimum deducta est ante tumbam patroni nostri venerabilis Erkenwaldi presulis. Ibi sopita cum expergisceretur, patefactis auribus et sanie guttatim confluente, redintegrata est pristine sanitati, ad laudem domini nostri Ihesu Christi, cui est honor et gloria in secula seculorum amen. Mulieris cuiusdam manui adheserat forfex ita vt manu clausa et digitis palme concretis altera virgarum comprehensa teneretur, altera super digitos exterius tenderetur, arcu forficis super indicem existente. Afflicta sic fuerat per triennium. Ammonita tandem in somnis Londonias profecta est, debilitatis sue remedium susceptura. Ieiuniis igitur, vigiliis et orationibus instanti, in somnis sibi apparuit vir quidam in habitu et gestu pontificali, consulens vt ecclesiam beati Pauli intraret, ante tecam sancti pontificis Erkenwaldi diuine potentie clementiam in sua curatione expertura. Credidit mulier, surrexit, et dum mane ecclesiam peteret[1], ante predicti pontificis mausoleum[2] prostrata miserationis diuine expectabat auxilium. Dum vero processionis misteria agerentur, surrexerat iam ab oratione, et[3] stans ante sancti pontificis Erkenwaldi tecam, visa[4] [est] orare erectis manibus et oculis. Interea multis intuentibus aperta est manus digitis eminus a palma separatis: ferrum a carne paulatim separabatur, et virgularum altera procul ab altera reducta[5], cecidit forfex a manu eius ante altare; paulatim postea plene curatur, ad laudem domini nostri Ihesu Christi, cui est honor et gloria in secula seculorum Amen[6].

¶ De sancta Ermenilda regina[7].

SAncta enim Ermenilda Erconberti regis Cancie sancteque Sexburge filia, ad omnem pietatem, compassionem et omnium necessitudinum subuentionem materna viscera ante omnia induebat. Eadem in omnes benignitas, in Christo charitas; eadem iugiter ad celestia regna et desideria animositas erat. Tradita est autem a parentibus Wlfero regi Merciorum in vxorem; et illa mediatrice regnum Merciorum et Cantuariorum quasi vnum[8] effectum est. Interfecto Penda rege pagano cum triginta ducibus suis a rege Oswio sancti Oswaldi germano, Wulferus eius filius suscepto baptismate regnare cepit: cuius vxor Ermenilda a parentibus informata, sua dulcedine, blandifluis hortamentis, moribus ac beneficiis[9] indomita mulcens pectora, ad suaue Christi iugum rudes populos et indoctos excitabat, et peruersos et rebelles potenter reprimebat. Nec requieuit inuicta, donec ydola et ritus demoniacos extirparet, ecclesiis ac sacerdotibus regnum impleret, populum ad sacra oratoria, ad diuina officia, ad omnia pietatis opera assuefaceret. Rex vero sanctis ipsius

[1] T. peteret eccl. [2] E. mansoleum. [3] om. in T. [4] Boll. nisa. [5] om. in T. [6] In T. then follows in the 1st column of f. 118 the end of Piers Tollere, and in the 2nd column begins Iohn Beuerlacensis. [7] Ed. in Act. SS. Boll. Febr. II. p. 691, from a MS. Rub. Vallis; abridged from the Vita by Goscelin in MS. Calig. A. VIII, fol. 91. [8] T. E. vnicum. [9] Vit. ac moribus beneficis.

desideriis ac petitionibus animo volenti obediens, eius monitis se vltro inclinabat. Non solum enim ipsius vota regia potestate adiuuare studuit, verum etiam eius prouocatus exemplis multa faciebat; nephanda simulachra execrando[1], a finibus suis exterminauit. Hanc Christi famulam mirabatur venerando, eiusque inter secularia flumina fixam celo intentionem emulabatur. Nata est autem sancte Ermenilde proles vnica sancta Werburga: ac post decem et septem annos regni sui Wlfero[2] rege mortuo, ipsa cum filia sua deo dilecta monasterium elyense sub matre sua Sexburga intrauit, ac habitum religionis suscipiens, omnem spem et amorem seculi propter Christum reliquit; vigiliis, abstinentiis, precibus et lamentis corpus castigando, omnibus se inferiorem exhibuit, et tandem bonis operibus idus februarii vitam finiuit. Vir quidam saxonicus ferro vinctus inter missarum solemnia ad ipsius tumulum orabat: et lecto euangelio ipsum ferrum de brachio tanta vi diuinitus excussum est, vt super altare in conspectu omnium eminus euolaret. Cum magister quidam pueros sermonibus correptos, verberibus plectere temptaret, et illi disciplinam vitantes ad sepulchrum sancte Ermenilde clamantes et pro sua liberatione orantes confugerent, insequutus magister eos rapit [inde], et vsque ad satietatem animi verberat, cum tali insultatione flentes increpans: 'An putastis[3] sanctam Ermenildam vestrarum culparum semper habere patronam?' Nocte sequenti sancta eidem apparens, pedes et manus fortius quam compedibus strinxit, contractusque est subito, vt nullo modo mouere se posset. Mane autem vocatis ad se pueris veniam suppliciter efflagitat, et vt pro se intercedant lachrimabiliter implorat. Delatus post hec ad tumbam sancte, saluti pristine restituitur.

[MS. T. adds: *Narratio*[4].

Solitarius quidam nominatissimus in Egipto fuit, de quo mulier quedam audiens, iuuenibus dixit: 'Quid michi vultis dare, et ego depono istum solitarium uestrum?' Illi autem constituerunt certum quid [quod][5] darent ei. Que egressa uespere, uenit ad cellam eius uelut errans. Et cum pulsasset, egressus est ille. Et uidens eam, turbatus est, dicens: 'Quomodo huc uenisti?' Illa autem uelut plorans dicebat: 'Errando huc ueni.' Qui cum miseracione uiscerum pulsaretur, introduxit eam in atriolum celle sue, et ipse intrauit interius in cellam suam, et clausit. Et ecce infelix illa clamauit dicens: 'Abba, fere me comedent hic.' Ille autem aperiens hostium, introduxit eam intro: et cepit diabolus uelut sagittis stimulare cor eius in eam. Et cum intellexisset diaboli esse stimulos, dixit: 'Vie inimici tenebre sunt, filius autem dei lux est.' Surgens ergo incendit lucernam. Et cum inflammaretur desiderio, ait: 'Qui talia agunt, in tormentis uadunt: proba ergo teipsum si potes sustinere (eter)-

[1] Boll. execrans; Vit. execrabatur et. [2] T. Uulfero. [3] Boll. putatis.
[4] Ex Vit. Patr. p. 883. [5] VP. quid quod.

num ignem.' Et mittens[1] digitum suum in lucernam; combusto digito, propter nimiam concupiscencie carnalis flammam non senciebat. Et ita usque mane faciens, omnes digitos suos incendit. Illa autem infelix, quid faciebat aspiciens, pre timore uelut lapidea facta est. Venientes autem mane iuuenes, dixerunt: 'Venit hic mulier sero?' Ille autem dixit: 'Eciam; ecce ubi dormit.' Et intrantes inuenerunt eam mortuam, et dixerunt: 'Abba, mortua est.' Tunc ille ostendit eis manus suas, dicens: 'Ecce quid michi fecit filia ista diaboli, perdens omnes digitos meos.' Et narrans eis quod factum fuerat, dixit: 'Scriptum est: Non reddes malum pro malo.' Et oracionem faciens, resuscitauit eam. Que conuersa, caste de cetero uixit][2].

¶ De seruo dei Esterwino abbate[3].

COlfridus autem famulus Christi et abbas monasterii sancti Pauli apostoli quod est in Gyrwin, super Tinam fluuium versus austrum constructi, Esterwinum presbiterum de monasterio beati Petri eligens abbatem, eidem monasterio regendi iure prefecit, vt quem non poterat solus laborem, socia dilectissimi commilitonis virtute leuius ferret. Erat autem monasterium sancti Petri super ripam Were fluminis ad boream constructum. Suscepit igitur vir domini Esterwinus curam monasterii regendi anno domini sexcentesimo octogesimotertio, nono videlicet ex quo fundatum est anno. Permansit autem in eo vsque ad obitum suum annis quatuor, vir nobilis, sed insigne nobilitatis non ad iactantie materiem, vt quidam, despectumque aliorum, sed ad maiorem, vt dei decet seruum, animi nobilitatem conuertens. Patruelis quippe erat abbatis sui Benedicti cognomine Biscop: sed amborum tanta mentis ingenuitas, talis mundane ingenuitatis fuit pro nihilo contemptus, vt neque iste monasterium ingressus aliquem sibi pre ceteris ob intuitum consanguinitatis aut nobilitatis honorem querendum, neque ille putaret offerendum; sed equali cum fratribus lance boni propositi iuuenis gloriabatur[4] se regularem per omnia seruare disciplinam. Cum enim fuisset minister Egfridi regis, depositis armis et assumpta militia spirituali, tantum mansit humilis fratribusque aliis similis, vt ventilare cum eis [et] triturare, oues vaccasque mulgere, in pistrino, in orto, in coquina, in cunctis monasterii operibus iocundus exerceri gauderet. Abbatis autem regimine assumpto, eodem animo quo prius manebat ad omnes: mitis, affabilis, et benignus omnibus; et

[1] VP. mittebat. [2] Collect in T.:

(Vnguentum) effusum nomen tuum, ideo adolescen(tule dilexerunt te nimis.) Ora pro nobis.

Concede nobis quesumus omnipotens deus, ut qui beate Ermenilde commemoracionem agimus, ipsius apud te interuenientibus meritis ab omnibus mereamur absolui peccatis, per. (Br. Sar., cf. Boll.)

[3] Abridged from Beda Vit. Benedicti et Ceolfridi etc. [4] E. gloriebatur.

cum oportunum videret, peccantes coercuit[1]. Et cum operantes fratres reperiret vel arando vel ventilabrum manu concutiendo vel aliquid tale gerendo, se eis in opere coniungere solebat. Erat enim et viribus fortis, [et] lingua suauis, animo[2] hilaris, beneficio largus et aspectu honestus. Eodem quo fratres cibo, eadem vescebatur in domo; communi dormiebat in loco. Cum autem dies obitus eius appropinquaret, accitis ad se fratribus pacis osculum eis dedit, salutaribus monitis eos instruxit: et nonis martii seculum reliquit. Nam per cuncta grassante pestilentia, cum multa fratrum caterua ad dominum migrauit.

[MS. T. adds: *Narratio*[3].

Taisis meretrix tante pulcritudinis fuit, ut multi propter eam uenditis substanciis ad ultimam paupertatem deuenirent; set amatores sui, litibus inter se consertis, frequenter puelle limina sanguine replebant. Quo audito, abbas Panucius, sumpto habitu seculari ad eam ueniens, dedit ei solidum quasi pro mercede peccandi. Illa accepto precio introduxit illum in interius cubiculum[4]. Et ille: 'Si est interius cubiculum, eamus in ipsum.' Illa autem ait: 'Est quoddam cubiculum ubi nullus ingreditur; si uero dominum times, non est locus qui diuinitati eius abscondatur.' Cui senex: 'Et scis esse deum?' Cumque illa respondisset se scire deum, et regnum futuri seculi, necnon et tormenta peccatorum; dixit ei: 'Si ergo nosti, cur tantas animas perdidisti? et non solum pro tua, set pro illorum redditura racione[m][5] dampnaberis.' Illa hoc audiens, prouoluta ad pedes eius cum lacrimis exorabat dicens: 'Scio esse penitenciam, pater, et confido remissionem te orante sortiri. Tantum peto trium dierum[6] inducias, et post hec quo (iusseris) ibo et (quecunque preceperis faciam'). Et collectis (omnibus que ex peccato lucrata fuerat) perlatisque in mediam (ciuitatem, populo spectante) igne combussit, clamans: 'Venite[7] omnes qui peccastis mecum, et uidete quomodo ea que michi contulistis exuram.' Erat autem [precium] auri librarum quadringentarum. Post hec ueniens ad abbatem, in monasterio uirginum in cella parua includitur, relicta parua fenestra per quam ei uictus modicus inferretur. Iussitque, ei omnibus diebus parum panis et paululum aque a ceteris ministrari. Taisis autem ait: 'Quo iubes, pater, ut ex naturali meatu aquam meam effundam?' Et ille: 'In cella, sicut digna es.' Cumque iterum, quomodo deberet deum orare inquireret, respondit: 'Non es digna nominare deum neque in labiis tuis nomen trinitatis adducere, set nec ad celum manus extendere: quoniam labia tua iniquitate plena sunt, et manus tue sordibus inquinate; set tantummodo incumbens contra orientem respice, hunc sermonem frequenter iterans: "Qui

[1] T. cohercuit. [2] E. anima. [3] From Leg. Aurea p. 677; cf. Vinc. Boll. XIV. 77, Vit. Patr. p. 661. [4] LA. in cameram; r. exterius c.? [5] LA. rationem; VP. reddita ratione. [6] so VB., *al.* horarum. [7] T. Videte.

plasmasti me, miserere mei."' Cum ergo tribus annis fuisset inclusa, condoluit abbas Panucius, et profectus est ad abbatem Antonium, ut ab eo requireret si remisisset illi deus peccata sua. Et narrata causa, sanctus Antonius precepit discipulis suis illa nocte orationibus insistere, quatinus alicui declararet deus causam pro qua abbas uenerat. Et ecce Paulus, maior discipulus Antonii, uidit in celo lectum preciosis uestibus ornatum, quem tres uirgines clara facie custodiebant. Cumque Paulus cogitaret gratiam illam tantam esse Antonii, uox diuina respondit: 'Non est patris tui Antonii, set Taisis meretricis.' Quod cum mane abbas Paulus retulisset, abbas Panucius cum gaudio discessit: et hostium celle dissipauit. Illa uero rogauit ut adhuc maneret inclusa. Et ille: 'Egredere, quoniam remisit tibi deus peccata tua.' Illa ait: 'Testor deum quia ex quo huc ingressa sum, ex omnibus peccatis meis feci uelut sarcinam, et statui ante oculos meos, et sicut non discedit hanelitus de naribus meis, sic non discesserunt peccata mea ab oculis meis, set flebam semper illa considerans.' Cui abbas: 'Non propter penitenciam tuam remisit tibi deus peccata tua, set quia hunc timorem semper in animo habuisti.' Et cum inde illam eduxisset, quindecim diebus superuixit, et in pace animam deo reddidit.]

De sancto Ethelberto rege et confessore[1].

Ethelbertus autem rex deo amabilis, tertius erat regum Cancie, sed primus regni celorum ascensor. Quicquid Anglorum apostolus Augustinus discipulique sui euangelici in vinea et messe domini profecerunt, salua preuentrice Christi gratia, huic debetur. Quantum enim in humanis rebus est, nisi ille concessisset, nisi diuinos operarios adiuuisset[2], nullus cultus, nullus fructus vere salutis Anglorum terre prouenisset. Suscepit in legatis suis Christum adhuc incredulus; laudauit eterne felicitatis nuncium, cui diffidebat; collegit anxios aduenas in vrbe sua Dorobernia, quos nesciebat; dedit ibi cum vite necessariis mansionem temporalem, deinde perennem, hiis quorum sectam non admittebat. Non illos vt ignoto[s] habitu et moribus abhorruit, non vt alienos repulit, non vt humiles contempsit, non vt suorum numinum ac paternarum legum damnatores damnauit; sed animi clementia predicantibus fauit, et vt ad suam fidem quos possent conuerterent, patienter tulit, clementer annuit. Tam benignus erga christianos in natiua gentilitate, quis fuit[3] tandem induta christianitate! Quod enim Augustinus cum consortibus humiliter euangelizabat, iste sublimiter confirmabat. Quod ille apostolice plantauit, iste regifice propagauit. Rex enim exhortatione ac promissione beatitudinis eterne magis quam suo terrore satage-

[1] Ed. in Act. SS. Boll. Febr. III. p. 483; it is taken from the Hist. Transl. S. Augustini by Goscelin (A. SS. Boll. May VI. p. 435). [2] *al.* admisisset.
[3] E. fuit quod; T. Boll. quis fuit.

bat, sicut diuino documento didicerat, voluntarios, non coactitios deo acquirere. Reges quoque subiectos vel consortes ad cultum Christi tota benignitate excitabat; credentes, vt fratres, cognatos et conciues regni eterni mire amplectebatur[1]. Vbique Christus colebatur, et ecclesiis passim constructis, phana et delubra aut destruuntur aut in ecclesias consecrantur. Quanto hunc congratulationis affectu pro suscepta fide sanctus Gregorius fouit, quam mellifluis epistolarum instrumentis, ac si celestibus osculis, ad omnem pietatem attraxit, ad omnem virtutem accendit, ad ineffabile dilatandi Christi regni premium, proposito Constantini Augusti exemplo incitauit! Construxit per Augustinum domini Saluatoris ecclesiam, ac etiam extra vrbis muros in honore apostolorum Petri et Pauli insigne monasterium, vbi et[2] rex et pontifex cum omnibus successoribus suis perpetualiter requiescerent. In Londonia in honore beati Pauli apostoli ecclesiam construens, illi episcopum[3] prouexit. Roffensis similiter presulatus cum ecclesia sancti Andree apostoli ab ipso fundatus, sufficienter ditatur[4]. Eliensis quoque monasterii ipse fundator in antiquis cartis legitur, quamquam beata virgo Etheldreda post longam desolationem suum ibi primatum mereatur. Hec et alia inclita vel pontificia vel monasteria[5], quantum liberalissimus rex et superni regni cultor amantissimus, cum ceteris minoribus oratoriis, sublimauerit, re ipsa hodie elucescit. Monasterium apostolorum regiis possessionibus ampliauit, ornatu vario decorauit, regia liberalitate et apostolica auctoritate priuilegiis multiplicibus honorando. Ad hoc enim monasterium sanctus Dunstanus crebris noctibus orandi gratia veniens, visionem supernorum ciuium vidit et hymnis celestibus interesse meruit. Qui sepius dixisse fertur quod vbicunque in ecclesia vel cimiterio pedem quis verteret, super aliquem sanctorum calcaret: adeo loca corporibus sanctorum plena esse asseruit. Ethelbertus enim rex, cum vsque ad Humbrie[6] fluuium sub dicione[7] sua possideret, sic se pauperem Christi exhibuit, tanquam nihil haberet. Gloriosum erat videre late imperantem egenis seruire; reges terrentem, sacerdotes dei metuere; populis presidentem, clericis obedire, pusillos et infimos ecclesie venerari. In compescendis vitiis, virtutibus extollendis, mandatis dei explendis cunctisque pietatis operibus quantum enituerit, ille ethereus liber tanto clarius expressit, quanto in hiis segnius[8] mundus obmutuit. Migrauit autem ad dominum sexto kal. Marcii, anno regni sui quinquagesimosexto, aduentus beati Augustini ad se ac suscepte christianitatis vicesimoprimo, et anno domini sexcentesimo sextodecimo. Qui (vt Bede verba ponamus) inter cetera bona que genti sue consulendo conferebat, etiam decreta illi iudiciorum, iuxta exempla Romanorum, cum consilio sapientium constituit, que conscripta

[1] E. amplectabatur. [2] om. in T. [3] r. episcopium. [4] E. dicatur. [5] T. E. pontificalia . . monasterialia. [6] *al.* Humbre. [7] E. discione. [8] *al.* segnis.

Anglorum sermone obseruabantur[1] ab ea. In quibus primitus posuit qualiter id emendare deberet qui aliquid rerum vel ecclesie vel episcopi vel reliquorum ordinum furtim auferret: volens scilicet tuitionem eis quorum doctrinam susceperat prestare. Eius autem sanctitatis testis est antiquitas veterumque sanctorum fauens auctoritas, quod scilicet antiquitus a primordio, ipsius inter sanctos celebrata sit solemnitas. Cum quodam tempore eius festiuitas negligeretur, nec porticus sua solito ornatu nec lumine vestiretur, sacerdos quidam eadem nocte deuotionis gratia ibidem excubans, vidit puerum quendam de tumba sancti regis procedere cum tanta claritate vt porticus tota resplendere videretur: faculam lucidissimam in manu gestabat, facies benigna et niuea cum oculis sidereis[2] illi erat, aurea cesaries humeros velabat; et contemplatorem suum stupidum et trepidum sic affatur: 'Nec lucem, inquit, mihi in hac vna mea nocte ministrare curastis, nec adeo dignum existimastis? At ego perenni illustratus splendore, nequaquam vestro indigeo lumine.' Hec increp ando dicens, tumbam suam, eodem contemplatore vigilante et euidentissime intuente, subiit. In misterio visionis huius potest videri, formam pueri significare eius post baptismum in Christo simplicitatem atque euangelicam paruuli innocentiam; in nuditate, inornate sue porticus iniuriam, in pretensa lampade, fratrum redarguisse negligentiam et incredule cecitatis culpam.

[MS. T. adds: *Narratio.*

[3] Abbas Ysaac ueniens in congregacionem fratrum, uidit quendam ex fratribus culpabilem, et adiudicauit eum. Cum autem exisset ad heremum, uenit angelus domini et stetit ante hostium celle eius, dicens: 'Non te dimitto intrare.' Quo causam rogante, angelus ait: 'Deus me misit ut dicerem tibi: ubi iubes ut mittam illum fratrem culpabilem quem adiudicasti?' Et statim abbas penitenciam egit, dicens: 'Peccaui: ignosce michi.' Et angelus: 'Surge: ignoscet[4] tibi deus; set custodi de cetero ne adiudices quemquam, priusquam deus adiudicet eum.' [5] Quidam monachus post tres annos conuersionis sue contristatus, abbati causam tristicie querenti ait: 'Habeo filium in ciuitate et uellem eum ad monasterium adducere.' Et cum ex abbatis precepto puerum adduxisset, abiit ad abbatem in pistrinum. Et tenens abbas infantem, amplexatus est eum et osculabatur, et dixit patri eius: 'Amas eum?' Et ille: 'Eciam.' Rursus dixit ei: 'Omnino diligis eum?' Et ait: 'Eciam.' Et abbas dixit: 'Tolle ergo, si amas eum, et mitte eum in ardentem hic furnum.' Et tenens pater filium suum, iactauit eum in furnum ardentem, et factus est statim furnus uelut ros. Ex qua re adquisiuit gloriam in tempore suo (quemadmodum Abraham patriarcha. [6] Cum quidam seculi actibus abdicatis monasterii) ingressum rogasset, abbas ei

[1] *al.* obseruantur. [2] E. sideriis. [3] Ex Vit. Patr. 910. [4] VP. ignoscit.
[5] Cf. Vit. Patr. 952a. [6] Cf. Vit. Patr. 823; Vinc. Bell. XVIII. 17.

multa cepit proponere: graues esse illius discipline labores, sua uero dura imperia, que nullius facile ualeret implere paciencia: nec temptaret aggredi quod implere non posset. Ille uero nichil hiis terroribus motus, omnem obedienciam polliceri cepit, ut si cum abbas in ignem ire preciperet, intrare non recusaret. Quam illius professionem abbas accepit: et in fornacem ardentem illum intrare iussit. Qui nec distulit parere precepto, et medias flammas nichil cunctatus ingreditur. Que mox, audaci fide uicte, uelut illis quondam hebreis pueris, cessere uenienti; superata natura est, fugit incendium, et qui putabatur arsurus, uelut quodam frigido rore perfusus est. [1] Quidam itidem ad eundem abbatem recipiendus ueniens, et usque ad extremam pacienciam obedienciam pollicetur. Casu abbas storacinam uirgam iam pridem aridam manu gestans, solo fixit, et illi aduene id operis imponit ut tam diu uirgule aquam irriguam ministraret, donec, quod contra naturam erat, lignum aridum uiresceret. Subiectus aduena dure legis imperio, aquam propriis humeris a Nylo flumine per septem miliaria cotidie portauit. Tercio demum anno, cum neque nocte neque die aquarius ille cessaret, uirga illa florere cepit, et quantum obediencia meruit et quantum fides possit, ostendit.]

[3] De sancto Ethelberto rege et martire [4].

Gloriosus Orientalium Anglorum rex Ethelbertus, secundum dignitatem seculi claris extitit natalibus oriundus; ex antiquorum regum nobilitate conspicuus, morum [5] honestate preclarus; patre quidem Ethelredo, matre vero Leoueromia natus. Et cum intelligibiles processisset ad annos, traditur [sanctissime] [6] indolis puer sacris litteris erudiendus. Cumque in disciplina litterarum profecisset, non voluptatum illecebris animum implicare curauit, sed orationibus et elemosinis ceterisque operibus bonis tota solicitudine insudauit. Coetaneis eius ad ludos exercitatis, ipse in ecclesia conuersari gaudebat. Demum adolescens factus, et patre orbatus, ad regni solium sublimatur. Prouidus enim erat in consilio [7], iustus et misericors semper in iuditio, et mansuetus in verbo. 'Parcere' nouit 'subiectis et debellare superbos.' Matrem suam diligebat vt dominam; et quecunque matri placebant, non displicebant sibi. Monetur demum ab omnibus regni sui nobilibus, immo ab vniuersis cogitur, vt virginem ducat, de qua heredem proprio suscitare possit in regno. Acquieuit

[1] Cf. Vit. Patr. 823, Vinc. Bell. XVIII. 17.

[2] Collect in T. (Antiphon wanting):

Deus qui inter reges Anglorum beatum Ethelbertum regem et confessorem tuum primo sociasti regno angelorum, concede propicius ut cuius (hodie) memoriam ueneramur in terris, eius perpetuo consorcio letemur in celis, per.

[3] Abridged from the Vita in MS. Nero E. I. fol. 409 (fragment) and in the Speculum historiale of Ric. Cirecestr. in MS. Cbr. Ff. 1–28 (ed. Mayor, Roll's Ser. 1863, I. p. 262); another Life is in Chron. Bromton 748 (ed. in A. SS. Boll. May V. 72). [4] T. confessore. [5] N. m. prefulsit. [6] so N.; om. in T. E. [7] T. concilio.

rex humilis huiusmodi consilio, et spe successionis hereditarie cor docile ad sponsam capiendam intendit[1]. Laudat quidamconsul[2] cuiusdam Egeonis filiam, nomine Seledridam, in australibus partibus diuitiis opulentam, cui defuncto patre regnum remanserat: regi consilium datur vt ei in coniugium copuletur, vt de duobus regnis vnum fieri posset. Repudiatur hoc. consilium, abnegatque rex: patrem virginis nequaquam fuisse degenerem, veruntamen ad omnem fraudem et dolum eum semper extitisse procliuem. 'Patri, inquit, meo graues tetendit insidias, fraudesque non distulit moliri diuersas. Displicet ergo mihi ignobile in eodem genere sortiri contubernium, quod hactenus a fide et veritate extitisse dinoscitur alienum. Ignobile iccirco vocari debet, quia fundamentum nullius stabilitatis habet.' [3] Tandem habito consilio, versus Offam regem Merciorum ad petendam in vxorem filiam eius ire disposuit. Sed in ipso profectionis exordio, antequam equum ascenderet, mirabile signum, stupentibus cunctis, innotuit. Sub ipso namque ascendente terra mota est, imminens periculum mortis prefigurans; tota[que[4]] diei claritas subtracta subito disparuit, et quasi quedam columpna nebulis hinc inde oppositis obducta sub nube erupit, que aliquamdiu quadam tenui flamma eis vestigia lucis ministrauit; que columpna, diu visa, a nube demum suscepta est. Deinde visus est nigrescere[5] sol et horridas tenebras tetre noctis ingerere. Cumque multi stupefacti mirarentur, Ethelbertus consolatus est eos, dicens: 'Nolite turbari; licet radiis occultatis nobis sol lucem negauerit diei, nulla mesticie grauitate afficiantur animi vestri.' Cumque alter alterum vix videre posset, 'faciamus, inquit rex, quod nobis expedit: mentes nostras et corpora humiliemus deo, et dominum rogemus in terram prostrati, vt tenebras amoueat[6] et cordis et corporis, nobisque lucem sue claritatis infundat.' Prostratis in terram cunctis, et dei famulo Ethelberto diutius orante, splendor diei repente illuxit, et sol suos radios patefecit. [7] Veniens ergo rex in regnum Merciorum; cum membra sopori dedisset, visionem vidit, quam suis postea retulit, dicens: 'Videbatur, inquit, mihi, consules ac tribunos regni mei in regno meo prope me assistere, vbi multis sermonibus cum meis habitis, ruit a summo culmine totum fastigium regie domus mee, cornuaque thalami mei euulsa ceciderunt. Mater mea hec presens contemplabatur, et eiulans lachrimabatur. Lachrime vero eius cadentes erant quasi gutte sanguinis decurrentes[8] in terram. Deinde aspiciebam arborem pulcherrimam in domicilio meo excrescere proceram valde, frondibus et foliis mirabiliter expansam et decoram, nullius arboris similitudini in pulchritudine comparandam. Ad cuius radices quidam vltro insistebant, qui hanc toto conamine sue feritatis incidebant. Ex qua succisione quidam torrens sanguinis effluxit, qui

[1] T. E. incendit. [2] sc. guerro. [3] So far MS. Nero. [4] so T.; om. in E. [5] E. nigressere. [6] E. ammoueat. [7] This vision is ed. in Act. SS. Boll. May V. p. 74. [8] T. E. decurrentis.

contra orientem magno impetu cursum suum extendere festinauit. In contemplatione vero eiusdem visionis eximie, columpnam[1] lucis ab austro, sole splendidiorem, videbam exurgere et, mirantibus qui aderant et stupentibus vniuersis, ad celum vsque, flammiuomis radiis sequentibus, ascendere. Ego autem eram singularis auis in terra, totaque extremitas alarum mearum erat aurea. Estimabamque me arborem illam leuiter posse circumplecti, si fortitudini mee vel potentie aliqua occasio pateret[2] circumplectendi. Demum pennarum remige temperato, celeri volatu superiora columpne lucis ascendo. Cum autem in supremo[3] culmine illius consedissem, et claris luminaribus que summus ille omnium princeps deus in firmamento collocauit, toto oculorum aspectu sedulus [inhiarem][4]; audiui voces in sublime celestis armonie miscere concentus: cuius nectarea delectatus suauitate, siue ad dulcedinem melodie magis magisque intentus, sompno solutus sum.' Cum autem aliqui interpretarentur, eum in potentia et gloria regibus preteritis potentiorem et excellentiorem futurum; rex ait: 'Fides vtique reuelationis aliud habebit experimentum, et maioris interpretationis longe altiorem pertinget ad actum. Facilis fortasse nobis hodie ad tyrannum patebit ingressus: verum ignoratur libertas reuertendi. Sententiam que super me prefinita est a deo, animo hilari et spontaneo patienter expecto.' Nobis autem videtur casus ille domus, a summo fastigio corruentis, desolationem regni significare post necem eius; cornua vero thalami cadendo ad terram confracta, fortitudo est principatus eorum per mortem principis sui conculcata ab inimicis et in nihilum redacta. Sanguinolente lachrime matris, dolores cordis sunt et passiones quos pro amissione filii sui sine intermissione perferebat. Arbor procera et longa, regis personam designat; cuius summitas frondibus et foliis condensa et in latum expansa, latitudinem sanctarum portendit virtutum per quam sanctorum vita adornatur. Qui arborem succidebant, occisores beati martiris erant. Torrens sanguinis de succisa arbore, sanguis martiris innocenter effusus creditur esse: qui ad orientem cursum suum direxit, quando innocentia mortis eius ad deum in celo, vt vindictam acciperet, clamauit. Columpna lucis que vsque in celum tendebatur, claritas bonorum operum ipsius exprimitur. Quod se esse auem videbat pulchritudine singularem, cuius ale in extremitate erant auree: significat spiritum eius, geminis alis virtutum, dilectione videlicet dei et proximi, circumdatum, splendentem fulgore et luce bonorum operum, quibus in summo culmine lucide columpne subleuari, et pertingere posset ad gloriosam visionem eterne maiestatis dei. Audiuit etiam voces in celo celestis glorie, ad gaudia eum felicitatis eterne inuitantes. Mane autem facto cum ad curiam regis Offe appropinquaret, Alftrida virgo, stans in excelso solio, regem cum pulcherrimo apparatu veni-

[1] E. columpnum. [2] T. E. pateretur. [3] T. suppremo. [4] T. E. contemplarer.

entem considerans, admirata [est] pulchritudinem, gauisa est contemplari militiam. Et cum multum regis apparatum, pulchritudinem, et nobilitatem commendaret, et eum patri laude et gloria preferret, mater eius, inuidie stimulis agitata, statim in animo deliberauit, regem Ethelbertum morti tradere et regnum Orientalis Anglie tanti regis interitu viduare. Et statim ad regem Offam intrans, procidit se in terram ante conspectum eius, et suspirans et ingemiscens, ait: 'Acquiesce, princeps insignis, consiliis meis, et ne tradas regnum tuum gentibus alienis, que super populum tuum constituent prelium et contra filios tuos suscitabunt bellum. Heredes tui laqueis eorum capientur, et captiui, in maxima miseria interficientur. Ad patres tuos cum appositus fueris; si aduenam nobis dominari permiseris, absque liberis erunt vxores, et vidue, et viri morte peribunt. Ecce adest Ethelbertus rex, petiturus filiam tuam, superbam per te facturus gentem suam[1]; fiet rex idem semper ditior, tu vero ad omnia explenda pauperior; ille fortior, Offa impotentior; ille superior, tu inferior. Et quia prouecta est etas tua et in senium versa, illum autem [in] iuuentutis gloria quasi leonem sciunt esse magnanimum, huic duces tui et consules tui familiariter obsequentur. Fac ergo vt eius gloria fiat in ignominiam, et superbia hominis vertatur in ruinam: Morte turpissima precipe vt moriatur, et de medio obprobrium nostre gentis auferatur. Audisti, mi rex, que tibi necessaria sunt: tu autem preuide que nobis et populo tuo profutura sint.' Hiis auditis, conuocatis magnatibus suis ait Offa rex: 'Num, inquit, mea detrimenta et dampna non consideratis? Nonne videtis gentes aduenas regis adolescentis insipienter huc aduenisse, et iam super nos exercere dominium firmo animo decreuisse? Qui[2] hucusque fortes fuistis et liberi, siccine nationibus alienis tolerabitis esse subiecti? Ne patiamini hanc nobis inferri iniuriam! qui vult, vindicaturus omne genus nostrum[3] accedat, meque larga manu infinitas pecunias errogante, premia meritis condigna, que ad sua secum reportet, accipiat: Incautum eum per manum apprehendat, et in triclinium meum vt amicum[4] inducat. Ingressusque cum fuerit domicilium mortis, ex abrupto patietur supplitium.' Prosilit statim e medio Winebertus, auaritie stimulis agitatus: 'assum, inquit, rex, facturus quod precipis, et accepturus quod promittis: quoniam neminem poteris reperire quem ad hoc exequendum negotium melius poteris accersire. Nam in domo patris eius duodecim annis educatus et nutritus fui, et post mortem eius in Ethelberti obsequio aliquamdiu insudaui. Nemo ei vnquam familiarior, nemo amicitior fuit.' Et accepta a rege pecunia, ad regem Ethelbertum perrexit[5]: et illi obuians, vultu hilari dixit: 'Optime aduenisti, princeps desiderabilis: quicquid petiturus accessisti, gratanter obtinebis. Hec loquitur dominus meus et pollicetur. In accubitu suo regem Offam

[1] T. E. tuam. [2] E. Quid. [3] E. vestrum. [4] Vit. amicus. [5] om. in T.

inueniens cum resederis, coram eo quelibet postulata cum amore percipies—minuit enim sanguinem, nec audet diei admittere claritatem. Introibimus proinde ambo pariter ad aspectum eius: sit procul a nobis queque frequentia militaris.' Et accedens ad regem, osculum ei dedit. Rex autem, eius consilio credens, cum illo ingreditur; post eos ianua obstruitur. Cumque ad ostium thalami accederent, 'depone, inquit proditor[1], queso, Ethelberte rex, baltheum et gladium, et quoquam[2] loco reconde: quoniam ad tyrannum nemo armatus intrare valet, nisi vt prouocetur ad iram affectet.' Et facto velociter proditoris consilio, et Ethelberto in thalamum introducto: ligari precipitur, et ante conspectum Offe sine mora presentatur. Ducibus vero et militibus non admissis, ostia recluduntur. Stat rex Ethelbertus quasi agnus mansuetus ad victimam, veram habens in humilitate patientiam. Commendat domino deo animam suam, et palam ait: 'Non est in homine via eius: multa ei ex insperato[3] possunt accidere que sibi accidentia nequaquam frequenter solet estimare. Heri securus eram et liber: nunc miserabiliter cathenis vinculatus sum. Tenebre que me tanta caligine inuoluerunt, hanc mihi mortis horam, deo terminante, prodiderunt; sol dum suos radios retraxit, huius vite lucem mihi subtractam esse signauit. Sperabam petitionis mee bonum prestolari euentum: et ecce in compedibus diris meipsum considero crudeliter astrictum. Tanquam latro aut predator expecto sententiam dampnationis mee.' Dum hec et huiusmodi intersereret, tyrannus, non ferens diutius eum viuere: 'quid, ministri, inquit, mei, expectatis? cur opus desideratum non acceleratis? Irruite velociter in eum et perficite imperium meum.' Quo audito, sanctus martyr intimo cordis affectu cum magna deuotione orauit ad dominum, et se ante iusticiam eius peccatorem esse et reum cognouit. Tunc accurrens Winebertus, cum maximo impetu in sanctum dei irruit et gladio caput eius amputauit, (xiii. kal. Iunii)[4]. [5] Quod videns filia regis Offe, procidit se in terram, dicens: 'Gratias ago tibi, domine Ihesu Christe, quia seruum tuum Ethelbertum, carnis hodie ergastulo gloriosa morte eductum, participem fieri voluisti celestium gaudiorum.' Et statim ad eos qui aduentum domini sui foris prestolabantur, exclamauit voce magna dicens[6]: 'Quid hic foris expectatis, viri fortes? quid expectantes desideratis? Reuertamini ad terram natiuitatis vestre, et ea que de rege eorum facta sunt, Orientalibus Anglis nunciare properate. Amputato enim capite, dignum coram deo compleuit martirium.' Quod illi audientes; cum mortem domini sui vlcisci non valerent, cum magno eiulatu et planctu ad propria reuertuntur. Tunc virgo Alftrida, spiritu sancto repleta, ingemuit, pleraque matri sue futura predixit, que sibi postmodum contigisse manifestum fuit. 'Triennio,

[1] T. queso proditor. [2] Vit. quolibet, et om. [3] E. inspirato. [4] xiii. kal. Iunii, om. in T. [5] The rest is om. in Ric. Cir. [6] T. et dixit.

inquit, post hunc diem non viuet filius tuus, nec stabilietur regnum illius. Tu autem ipsa plus quam mensibus tribus in confessione dei non viues, et linguam tuam, a demonio vexata [1] corrode[n]s [2], morte pessima morieris; ruet iuuentus filii tui, nec diu viuet Egfridus post mortem Ethelberti.' Vouit enim virgo illa votum deo dicens: 'Non accedant, inquit, vlterius proci corrumpendam petituri virginitatem meam: quoniam domino et regi angelorum sacrandam et conseruandam commendabo eam. Ipsum sponsum et ducem habere volo cuius omnis multitudo celestis militie deseruire congaudet imperio. Croulandie paludes, Christo disponente, videbo, ibique solitariam vitam emulari incipiam, et conuentus hominum euitare discam.' Precepit autem rex Offa corpus truncum efferri cum capite, et in ripa fluminis, quod Luggo dicitur, ignobili sepulture tradi. Dum autem ministri corpus sanctum ad tumulandum deferrent, adeo leue factum est eis pondus, ac si res illa tota celestis esset. Quidam vero sanctum caput separatim gestantes [3], vt maiori foret ludibrio, ante alios precurrentes in terra volutabant. Eadem autem nocte magna gloria domini super gloriosum beati martyris Ethelberti sepulchrum apparuit, et luminis immensi claritas effulsit. Videbatur adeo flamma immensa, vt tota regio igne putaretur accensa. Nam columpna lucis sole splendidior ab eius sepulchro vsque in celum tendebatur, quam velut flamme omnia deuorantis in girum scintille et radii coruscantes sequebantur. Que regi Offe relata, eum grauiter terruerunt, et vt peniteret, ad viam humilitatis reduxerunt. Qui decimam omnium rerum suarum ecclesie dei tribuit, agros etiam et rura et quecunque possedit decimauit. Tertia post illius martirium nocte apparuit [sanctus] cuidam simplici viro quiescenti in stratu suo, cum magna luce in habitu claro, et vt velociter surgeret imperauit. 'Surge, inquit, Brithfride, surge et perge ad sepulchrum meum, et corpus meum iuxta monasterium prope Waye fluuium constructum reconde. Ego sum Orientalium Anglorum rex Ethelbertus, et vt hoc verbum facias, precepit tibi deus.' Expergefactus a sompno vir ille, oculos aperuit: et illustratam celesti claritate totam domum prospexit. Cumque brachia, vt sanctum comprehenderet, extendere vellet, cum splendore claritatis martyr abscedens [4] non comparuit. Exurgens vir ille, et assumpto secum vicino suo nomine Egmundo, corpus de terra eleuatum, lotum [5] et albis vestibus indutum, in curru posuerunt. Et occurrens cecus quidam, oculorum lumen sancti regis meritis, gratias agens, impetrauit. Sepelierunt autem corpus sanctum in loco qui antiquitus Fernlega [6] dicebatur, id est 'saltus filicis,' nunc vero a prouincialibus Herefordia nominatur. Eadem tempestate per plura annorum spacia vnaquaque nocte super sanctum sepulchrum lux de celo emissa radiabat, que quidem [7] in columpna ignea

[1] T. vexatam. [2] T. E. corrodes. [3] E. gentantes. [4] E. abcedens. [5] E. locum. [6] E. ferulega. [7] om. in T.

gloriosum eius martyrium reuelabat. Milfridus [1] demum rex precepit cuidam episcopo suo, locum sanctum adire et martyrem cum deuotione adorare. Quo facto, magnalia dei que audiuit, sanitates infirmorum, curationes languorum quas oculis perspexit [2], innocentis regis interitum quem didicit, principi suo nunciare curauit. Milfridus igitur rex ad eundem locum pecunias infinitas delegauit, et ecclesiam, miro opere lapideo, ad laudem et honorem beati martyris a fundamentis construxit; primusque omnium regum eidem loco episcopum substituit, et terrarum possessionibus atque regalibus ornamentis decorauit [3].

¶ *Narratio* [*edificatoria* [4]] [5].

Non multum post hec tempora, instante die dedicationis ecclesie beati Dionisii iuxta Parisius, res digna contigit memoratu. Leprosus quidam vigiliarum gratia secretum locum in ecclesia, cunctis nescientibus, elegit. In ipso autem noctis conticinio tantum iubar totam illam ecclesiam illustrauit vt multorum cereorum splendor illi iubari cederet, vtpote quam sol diuinus illustrasset. Insompnem ducebat leprosus noctem illam, et pre claritate ineffabili obstupuit, quid lumen sequeretur expectauit. Et ecce dominus Ihesus cum beatis apostolis Petro et Paulo, et sanctis martyribus Dionisio, Rustico, et Eleutherio affuit. Videbat namque vigilibus oculis dominum Ihesum niueis vestibus indutum precedentem, et signa sue dedicationis luculenter parietibus imprimentem, et officium episcopale seriatim complentem. Completo dedicationis officio, ad leprosum saluator accessit, et dixit: 'Intrepidus audi, et foris expectantibus vestris episcopis que vidisti et que tibi mandauero aperi. Ne sollicitentur de cetero pro dedicationis ecclesie officio, quoniam et nos ei manum consecrationis adhibuimus, et, prout vidisti, totum consecrationis officium expleuimus.' Et ille: 'Quis, inquit, domine, dictis meis fidem dare potest? Ego enim omnium hominum miserrimus, et abiectio plebis factus, apud homines testandi locum non habeo, quoniam elephantina peste deformiter laboro.' Et accessit ei saluator et leni [6] tactu faciei eius manum admouit eiusque caput circumte[ti]git [7], et ablata cum ipsis horribilibus pustulis cute ipsaque cesarie, leprosum sanitati restituit; et ipsam quam capiti eius carneam tunicam detraxerat [8], lapidi qui proximus erat deposuit, eamque sicut erat effigiatim [9] cum ipsis vlceribus manere fecit, vt ipsam faciem excoriatam veram faciem putares et de leprosa effigie

[1] T. Milefridus. [2] E. prospexit. [3] Collect in T.:

O radix dulcem fusi nectaris stillans liquorem, Ethelberte: tu uirginitatis signaculum, tu castitatis speculum, tibi famulancium preces et uota suscipe, nosque potenti dextera protege alleluya. M. V. Gloria et honor.

Deus, omnium regnorum institutor et rector, qui hodiernam nobis diem beati regis et martiris Ethelberti transitu tribuis esse solempnem, presta quesumus ut cuius solempniis gratulamur in terris, ipsius suffragiis sulleuemur in celis. per.

[4] added in T. [5] Ex Vinc. Bell. XXIII. 36. [6] E. leui. [7] T. E. circumtegit. [8] E. dextra erat. [9] *al.* effigiatam.

nichil dubitares. Et adiecit dominus: 'Vade: si tibi non credent, istis visis discredere non valent.' His dictis tota illa beata visio ab oculis eius disparuit. Mane autem facto adductus ad regem ait: 'Vere dedicationem istius ecclesie a domino deo factam hac in nocte vidi et audiui, et ita demum sospitati redditus sum.' Et extendens digitum, 'hic est, inquit, fenestra per quam dominus aulam hanc introiuit. Si michi non creditis, saltem venite et ipsis operibus credite.' Et adduxit eos ad lapidem nobilibus exuuiis[1] insignem. Quibus visis, lineamenta membrorum, capitis, aurium et palpebrarum, oris et narium ita in suis manebant locis immarcida, vt omni ambiguitate depulsa, etiam increduli non dubitarent. Albugines et impetigines elephantine percussionis sic in illa pelle dinoscebantur, vt vlcerose cicatrices humore intercutaneo sudare viderentur. Parietes quoque diuinis insigniti manibus, rei geste testimonium perhibebant. Reposite sunt ille exuuie[2] inter reliquias, et quia nomen hominis illius ignorabant, 'sanctum Peregrinum' eum vocabant. Acta sunt hec tempore regis Dagoberti.

¶ [3] De sancta Ethelburga virgine et abbatissa[4].

Sancta Ethelburga in prouincia Lindeseie in villa de Stallingtō[5] originem duxit, cuius pater nomine Offa, nondum in Christo renatus, per filiam suam ad fidem Christi conuerti meruit. Hec enim virgo sancta a primeua etate carnis delicias et seculi blandimenta abhorrens, non leuitati, non ioco dedita fuit. Eius studio hostis antiquus inuidens, patrem eius Offam adhuc incredulum contra illam incitauit in furorem, vt de patre seuissimus fieret persecutor. Puella vero sancta capellam in qua baptizata fuerat, secretius sepe intrans, crebris suspiriis et afflictionibus deum inuocare studuit vt suam castitatem carnali corruptela violari non permitteret. Via quam pedes virginis venerande in tam sancto proposito eundo et redeundo calcarunt, nunquam marcescens, in colore viridi, vt fertur, semper perseuerat. Crescente autem etate cum pater copule carnali eam tradere vellet, penitus renuit, vtpote que a pueritia sponsum Ihesum Christum sibi ex corde elegerat. Et parentum non sustinens molestias, vnius ancille comitatu contenta, patriam relinquere cogitauit. Arrepto autem itinere, ancilla tam graui siti subito est afflicta, quod nisi citius adiutorium adesset, mortem sibi vicinam non dubitaret. Hoc grauiter ferens Ethelburga, flexis genibus omnium creatorem exorauit quatinus siti ancille sue subueniret. Nec mora, fons de terra erumpens sitim ancille extinxit, et vsque hodie manare non desinit. Contigit illas tempore messis in domo mediocri hospicio recipi, et post refectionem [cum] hospita cum sua familia ad agrum pergens, assignato

[1] E. eximiis. [2] E. eximie. [3] ed. in Act. SS. Boll. Oct. V. p. 649; partly founded on Beda IV. 7. Cf. S. Erkenwald. [4] et abbat. om. in T. [5] E. stalingtō.

vnicuique opere, laborem virgini sancte assignaret[1]: genibus in terram flexis et oratione fusa, dei cooperante gratia sine manuum adiutorio laboris impositi expletionem impetrauit. Erkenwaldus vero germanus suus, postea londoniensis episcopus, de patrimonio suo amplissimo duo construxit monasteria: vnum sibi in loco qui dicitur Certeseia, vbi ipse pater monachorum conuersatione sanctissima extitit insignis; alterum vero, monasterium monialium, construxit apud Berkingum, cui sororem suam, virginem deo deuotam, prefecit Ethelburgam. In opere enim inuenta est trabs vna, operi admodum necessaria, ceteris breuior et ideo fabrice minus apta. Sanctus ergo Erkenwaldus[2] et soror eius, aridam trabem inter manus suas arripientes, quousque ceteris equaretur ipsam in longum traxerunt. Constructo itaque apud Berkingum monasterio, cum sancta Ethelburga habitum monachalem suscipere decreuisset; cum in Anglia nullum monialium monasterium fundatum erat, sanctus Erkenwaldus regularibus disciplinis eruditam virginem nomine Hildelitham de partibus transmarinis accersiuit, cui tradidit sororem suam Ethelburgam moribus imbuendam. Que in breui omnes sorores sanctitate et moribus transcendens, congregatis multis sororibus, abbatissa et mater omnium effecta est. Carnem subiecit spiritui[3]; ieiuniis, vigiliis, et orationibus die nocteque deo seruire studuit, omnia terrena velut caduca et friuola iudicauit, seculum contempsit, sororibus incessanter predicauit, et omnem vanitatem mundi abhorrere docuit. Summus tandem arbiter, vibrans gladium, tendens arcum, tenens falcem acutam, examinabat quos ad se colligeret. [4] Ecce tempestas mortalitatis late vastans omnia, et terrena dispendia celi faciens lucra, sacerdotes et ministros monasterii beate Ethelburge passim abstulit a mundo, et terror maximus totum collegium concussit. Quantis tunc hortamentis virgo sancta sorores instruxit, vt fide non ficta ornarent lampades suas et tota vigilantia orationum omniumque operum bonorum in occursum domini parate essent! Dulce enim sane habebat, post matutinas laudes et vigilias non ad lectulos, sed ad sepulchra sororum et fratrum choros ducere et defunctorum animas orationibus deo commendare. Hac illis deuotione quadam nocte ibidem more solito psallentibus, ecce repente admirabilis claritas super eas[5] celitus effusa, more ingentis linthei late omnes operuit, et tanto eas stupore perculit, vt canticum quod canebant tremefacte intermitterent. Ipse autem splendor emisse lucis, in cuius comparatione sol meridianus videri posset obscurus, non multo post de loco illo eleuatus in meridianam monasterii partem secessit, et aliquamdiu loca illa operiens, cunctis videntibus ad celi se alta subduxit, vt nulli esset dubium quin ipsa lux, que animas famularum Christi esset ductura

[1] E. assignauit. [2] T. erkenwoldus. [3] T. spiritui subiecit. [4] Cf. Beda IV. 7. [5] E. eam.

in celis, etiam corporibus earum locum in quo diem resurrectionis essent expectatura[1], monstraret. Cuius radius lucis tantus erat vt frater quidam senior, in oratorio positus, vidit radios lucis per rimas ostiorum et fenestrarum omnem diurni luminis superare fulgorem. Quandam virginem monasterii sui pestis seua percussit, et medio noctis tempore ardentibus candelis[2] ministri seruabant moribundam. Cumque illa maiori luce, quam mortalis aspectus caperet, confortata esset, et zelo illius visionis accensa, crebro clamore orauit vt istam mortalem lucernam velut inutilem extinguerent. At illis, qui nil preter lucem materialem [erant][3] videntes, dictis puelle non credentibus, illa subiunxit: 'Numquid, obsecro, non aspicitis quantus splendor hic effulgeat? Tanta enim claritate hanc domum video choruscare, vt hec vestra candela videatur penitus deficere.' Referebat enim, quendam dei famulum, qui eodem anno obierat, sibi apparuisse, atque illucescente diluculo suum transitum ad supernam lucem sibi nunciasse. Et factum est ita. Erat autem in eius monasterio virgo quedam nomine Tortgitha, ardentissima virtutum emulatrix, [que][3] per multos annos domino seruiens in timore et humilitate, iunioribus studuit prodesse tam documento quam exemplo, exhortando, obsecrando, et corripiendo. Hec tandem per nouem annos velut aurum in fornace egritudinis[4] decocta [est][3], vt virtus in infirmitate perficeretur, et sanitatis offensas vel negligentias morbi medicina expiaret, et tribulatio extollentiam reprimeret, et pacientia coronam augeret. Hec enim quodam noctis crepusculo egressa de cubiculo, vidit subito humani corporis formam omni solis iubare splendidiorem a dormitorio sororum in ardua efferri. Lucebat ipso nitore siderea via, et late choruscantibus radiis clarum dabat intuenti spectaculum. Interea apparuerunt corde omni luce clariores in celum tendentes, quibus eadem gloriosa species trahebatur. Nec multo post beata Ethelburga ad celestia regna migrans, premonstrate imaginis ostendit spectacula sui transitus dedisse indicia. Virgo autem sancta ad extrema perueniens, plangentes sorores et eiulantes consolata est dicens: 'Nolite flere, filie mee dilectissime, sed potius mecum gaudete et gratias deo agite, et vocantem nos ad suam misericordiam tota deuotione sequamur et toto corde. Fratres nostri et sorores abiere, immo nos precessere, ploremus potius nos illis quam illos nobis abesse, qui ad beata secula migrauere; vosque mecum felicius optetis ire ad illa gaudia, quam me vobiscum detineri in hac erumpna. Preueniamus faciem domini in confessione, et iugiter ardentibus supernorum desideriorum lampadibus simus parate venienti occurrere.' Talia quamplurima suggerendo, virgo sancta erectis ad celum manibus animam creatori suo reddidit. Prefata vero Tortgitha triennio sancte Ethelburge superuixit: et prefatus

[1] E. expectature. [2] r. ardente candela. [3] om. in T. E. [4] r. egritudine.

languor illam ita exhausit, vt consumptis carnibus ossa pelli adherere vel resolui viderentur. Et ecce adest ei sancta Ethelburga de superna habitatione splendida, inuitans anelantem ad sua conuiuia. Que cum magna mentis iubilatione gratias agens deo, spiritum emisit.——Regnante Ethelredo rege, Danorum exercitus Angliam intrans, cede et incendio omnia consumendo ad depopulandum monasterium Ethelburge venit. Approximantes autem sacro loco, prospiciunt immanem lupum pre[1] foribus ecclesie vice ianitoris excubantem, qui velut contra tot pecudes subito insiluit immanique rictu ac dentibus infrendens, procul omnes absterruit, nec rebellare ausos fugam inire coegit. Querunt tutiores aditus, sed ab alio ostio acrius vrsus propugnator exturbat. Tertium post hec ingressum temptantibus resistit leo vastissimus, arcetque longe rugitu et impetu efferatus. Per bestias tandem a bestiali feritate correpti, et intelligentes se diuinitus extrudi, sanctos loci orant, se cum pace admitti. Et cum illi ingrederentur, pacis cultoribus fere ingressum prebuerunt: et oblatis donis copiosis et iterum egressis, bestie nusquam comparuerunt. Alio tempore cum turba paganorum in monasterium sancte virginis irruere niterentur[2], quidam scalam ascendens protinus de alto cecidit, et fractis membris velut cadauer exanime[3] iacuit. Hoc socii videntes, ad sepulchrum sancte virginis defunctum deferunt, et sibi veniam et mortuo vitam flebiliter implorant. Nec mora resuscitato mortuo, abdicata idolatria baptismum et fidem susceperunt Christi. Inundantes iterum Dani et vt fluuius sine obice effusi et omnia se armis cepisse rati, ecclesiam sancte Ethelburge et tumbam confringere aggrediuntur. Et ecce continuo diuina percussi indignatione, alii rabie, alii cecitate, reliqui diuersis cladibus sunt percussi. Hoc terrore compuncti, fusis precibus, meritis sancte virginis optatam sanitatem et temeritatis sue veniam consecuti, leti recesserunt. Mulieres tres cecitate percusse ad monasterium sancte virginis accedentes, meritis eius salutem sibi dari implorabant. Quarum vna per sanctam Ethelburgam, altera per sanctam Hildelitham, tertia per sanctam Wlfhildam, erumpente ex oculis cruore, amissam oculorum lucem recipere meruerunt[4]. [5]Puellam contractam sanauit, cecum illuminauit; presbiter normannus[6], qui librum missalem quem virgo Wlfruna conscripserat furtiue ab ecclesia auferens, cum in mari quasi naufragium pateretur, ad cor rediens satisfactionem promisit, et fusis ad virginem sanctam precibus, ad portum optatum peruenit[5]. Viri duo ferreis nexibus astricti, confractis iuxta tumbam virginis sancte[7] circulis ferreis et vsque in medium templi visibiliter excussis, leti ad sua deum laudantes redierunt. Abbatissa quedam loci eiusdem annis octo graui vexata languore, dum

[1] T. pro. [2] so T. E. [3] r. exanimis. [4] Boll. recuperauerunt. [5–5] om. in Boll. [6] T. E. presbiterum normannum. [7] ferreis—sancte om. in Boll.

quodam vespere sermocinaretur de libro vite sancte Ethelburge de quo Beda se memorat excepisse que indidit historie sue, nocte sequente vidit, se ad tumbam sancte virginis Ethelburge sedere a dextris, et Wlfrunam virginem a sinistris. Deinde apparuit ipsa tumba aperta, et gloriosa virgo adiacere visa est candidissimo lintheo obuoluta, et in capite eius aureum diadema. Et ait Wlfruna: 'Accipe a pedibus huius sub dependente lintheo litteras quas inueneris, et lege.' Paruit illa et sigillum sustulit litteris ita inscriptum: 'Regnat Ethelburga cum Christo.' Et soluto sigillo, huiusmodi seriem aureis litteris totam inscriptam respexit: 'In tribulatione, in angustiis, in necessitatibus, in multa patientia, in longanimitate, in ieiuniis, in vigiliis, in charitate, in castitate, per arma iusticie a dextris et a sinistris; et libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi.'[1] Cumque talia et plura virtutum instrumenta perlegisset, Wlfruna ita subintulit: 'He sunt virtutes quibus beata Ethelburga ad hanc glorie excellentiam qua nunc preminet, ascendit.' Quasi diceret: 'Quesisti eius vitam, ista est: imitare cum patientia.' Obiit autem virgo sancta Ethelburga quinto idus octobris, circa annum domini sexcentesimum septuagesimum sextum. [2] Mulier quedam offerens sancte Ethelburge firmaculum argenteum, mortua ad iudicium rapitur, et cuncta tam mala quam bona, excepto firmaculo, statere apponuntur. Et cum videret bona sua satis pauca, multum timuit: et superueniens sancta Ethelburga firmaculum in statera posuit: et velut arena[3] maris malis omnibus que illa commiserat grauius apparebat. Quidam in extremis laborans ad iudicium rapitur, et penis adiudicatus, meritis sancte Ethelburge vite restituitur.

[MS. T. adds: *Narratio*[4].

Quidam senex in Egipto, antequam ueniret illic abbas Pastor, habebat noticiam hominum et multum honorem. Cumque uenisset abbas Pastor cum suis, dimiserunt homines illum senem et uenerunt ad eum. Inuidens ergo senex, male loquebatur de eis. Hoc audiens abbas Pastor, contristabatur et dixit fratribus suis: 'Quid faciemus de sene isto magno, quia nos in tribulacione[m] miserunt homines derelinquentes senem et ad nos qui nichil sumus attendentes? quomodo pos(sumus sanare eum?' Et dixit eis: 'Facite aliquid ad gustandum et tollite uasculum uini, et eamus ad eum et gustemus simul: forsitan per hec pos)sumus sanare animum eius.' (Tulerunt ergo cibos; et cum puls)assent ad (ostium) senis, dixit discipulus eius: 'Qui estis uos?' Et illi: 'Dic abbati quia (Pastor) est, et desiderat benedici per uos.' Quo audito, mandauit senex dicens: 'Vade, quia (non) michi uacat.' Illi autem perseuerantes in caumate

[1] 2 Cor. VI. [2] The foll. om. in Boll. [3] T. harena. [4] Cf. Vit. Patr. p. 974 (cf. ib. 776).

dixerunt: 'Non discedimus, nisi meruerimus benediccionem eius.' Senex autem uidens perseueranciam illorum et humilitatem, compunctus aperuit eis; et intrantes gustauerunt cum eo. Cum ergo manducarent, dixit senex: 'In ueritate dico, minus quam quod est audiui de uobis; centuplum enim est quod uideo in opere uestro.' Factus est ergo illi amicus ex die illa. Et dixit illi Pastor: 'Conare secundum uirtutem tuam nulli omnino facere malum, et castum serua cor tuum omni h(omini). Non est aliquid maius dileccione, et ut animam suam ponat quis pro proximo suo. Etenim si quis audiens sermonem tristem, sustineat et non re(con)tristet[1].']

¶ De sancta Etheldreda virgine[2].

BEata virgo Etheldreda, Orientalium regis Anglorum Anne filia extitit. Nati sunt autem Anne regi Adulphus et sanctus Iurminus, et filie quatuor, videlicet Sexburga, Ethelburga, Etheldreda, et Witburga. Vxor autem Anne, Hereswida, filia fuit Hererici, nepotis regis Edwini Northanhumbrorum. Etheldreda vero, cum nubiles attigisset annos, Australium Girwiorum principi Tonberto inuita traditur in vxorem. Sunt autem Girwii omnes Australes Angli in magna palude habitantes, in qua est insula de Hely. [3]Contigit beatam Etheldredam noctis quieto tempore thalami cubiculum introire, quam se celeriter subsecuturum princeps nunciauit. Quo audito, virgo sancta supra quam dici potest cepit contristari et mesta esse, a desiderio propositi sui fraudari timens. Et cum preces et lachrymas ad deum pro sua castitate seruanda deuota fudisset, princeps concitus aduenit et in cameram introspexit: et ecce domus illa quasi igne inflammata intrinsecus tota reluxit. Quo viso, terrore nimio correptus, pedem pre stupore retraxit atque ad eam clamando recessit, dicens: 'Noli bona mulier, noli estimare me tibi vlterius velle illudere: dominus deus protector tuus est et adiutor fortis.'[3] Non multo postea defuncto Tonberto, traditur iterum a parentibus Northanhumbrorum regi Egfrido: cuius consortio duodecim annis vsa non ut coniunx sed vt domina,—non solum timore domini ductus, verum etiam sanctitate eius allectus,—venerata est ab eo ac dilecta. Petierat tamen rex prefatus beatum pontificem Wilfridum, carnali titillatione sepe tactus, multa donaria adiiciens, si ad thorum maritalem eam posset inflectere. Sciebat enim virginem plus omnibus presulem in deo diligere, ac ipsum non minus paterno affectu deo dilectam refouere. Vir tamen sanctus voluntati regie quasi assentiens, regine dissuasit, futura premia pro castitate custodita ei renuncians. Assensu tandem regis vix impetrato, monasterium intrans regina, sub abbatissa Ebba, Egfridi sponsi

[1] T. recontristetur. [2] Extracted from the Vita by Thomas in the Liber Eliensis (in Act. SS. Boll. Iune V. p. 424, Mabillon II. 707), and Beda IV. 19. [3–3] *al.* om.

sui amita, in loco quem Coludi [vrbem][1], modo Coldingham vocant, per Wilfridum episcopum habitum sanctimonialium suscepit. Post annum vero conuersionis sue, constructo in regione Elge monasterio abbatissa effecta est. [2]In primitiua enim Anglorum ecclesia in honore semper virginis Marie monasterium ibi fuerat fundatum per beatum Augustinum Anglorum apostolum, cuius operis rex Ethelbertus fundator primus ministros deo seruientes ibidem instituit, quos Pende regis Merciorum exercitus, patriam deuastans, inde postea fugauit, et locum in solitudinem redegit; quem, vt premittitur, virgo sancta reparauit. [2]Cum autem in monasterio Ebbe deo seruiret, rex Egfridus, diuorcium non ferens, de virginis abscessu[3] plurimum contristatus, suorum suggestione et instinctu illam de monasterio eripere conabatur. Quo audito, virgo sancta pudicitiam suam deo commendans, cum duabus ancillis collem eminentem ascendit. Deus autem, qui ventis imperat et mari, prece virginis sancte mare suum alueum egredi et locum in quem virgines ascenderant circuire fecit, et sine cibo et potu virgines in oratione persistentes occultauit. Quo viso, rex rediit, et presumptionis sue penituit. Cumque virgines monasterii in rupis vertice degentes sitis ariditate propter penuriam aque sepius laborarent; admonitione Ebbe abbatisse virgo sancta Etheldreda fusa intentius ad deum oratione, fons aque dulcis iuxta eam confestim erupit. Et vestigia pedum illius ascendentis et descendentis in latere montis tanquam in calida[4] cera vsque in hodiernum diem ostensa sunt. Etheldreda tandem assumptis duabus virginibus versus Hely iter arripuit, et transito Humbrie flumine, cum propter estum solis in loco quodam lassata quiesceret et parum sompni cepisset, euigilans inuenit baculum itineris sui, quem ad caput suum fixerat, viridi amictum cortice fronduisse ac folia produxisse. Creuit ergo lignum illud et facta est fraxinus magna; et vocatur locus ille 'Etheldredestowe', quod sonat 'repausatio Etheldrede', et ecclesia in honore virginis sancte ibi fabricata est. Venit ergo ad possessionem suam, sibi a Tonberto sponso suo collatam[5], nomine Elge,—quod interpretatur el 'deus,' ge 'terra,' id est 'terra dei': modo vero 'Hely' vocatur, scilicet 'digna dei domus,'—et edificato ibi monasterio sorores multas deo seruientes congregauit, anno domini sexcentesimo septuagesimo tertio. Ex quo enim monasterium petiit, lineis non est vsa, semel tantum in die cibum sumpsit, vigiliis et orationibus ita assidua extitit vt a tempore nocturnarum vigiliarum vsque ad ortum diei precibus intenta in ecclesia preseueraret. Predixit quoque obitus multorum de suo monasterio transeuntium ex hoc mundo. Finem insuper suum, et qua finitura erat, spiritu prophetico pestem predixit. Pressa demum quodam maxille tumore ac colli dolore, delectata fertur plurimum hoc infirmitatis genere,

[1] om. [2] Cf. Lib. El. [3] E. abcessu. [4] T. calda. [5] T. sibi collatam.

solita suis dicere cum virtute tolerantie: 'Pondus languoris portans merito in collo afficior: reminiscor me[1] in eo gestasse monilium pondera: quod vltra quam debuit etas iuuenilis facere consueui[2]. Laudetur ergo pietas deitatis superne, si sic absoluar a reatu leuitatis superuacue, dum pro auro et margaritis nunc michi promineat de collo rubor ardorque tumoris.' Hac itaque ingruente morbi molestia, medicus peritus accersitur; qui fiducia artis sue fisus, tumorem illum pungens incidit sub maxilla, vt prurulentus[3] humor efflueret tanti tumoris. Cumque leuius per biduum se habere videretur, tertia die prioribus aggrauata doloribus, felici commertio dolorem omnem et mortem commutans, completis in abbatisse officio septem annis, nono kalendas iulii ad dominum migrauit, et in locello ligneo sepeliri meruit. Cum autem sexdecim annis in terra sepulta iaceret crebrescentibus circa tumulum eius miraculis, et corpus de terra leuari et ad locum decentiorem transferri deberet, famuli aptum lapidem quesituri nauiculam ascendentes, ad vrbem Grantcestre desolatam ex insperato deuenerunt: et prope vrbis murum sarcophagum mire pulchritudinis et marmoris albi reperientes, assumpto secum lapide gaudentes reuersi sunt. Statuto translationis corporis sancte virginis die, apertoque locello, sine omni corruptela vel diminutione aliqua cum vestibus quibus sepulta fuerat, ita incorrupta et illesa et integra est reperta ac dormienti simillima, ac si eadem die fuisset sepulta. Tumor autem colli eius, sola cicatrice incisure[4] remanente, sanus reperitur. Locus autem ille siue cenobium, a copia anguillarum que in eisdem paludibus sepissime capiuntur, ab incolis Elge vocabatur, sed a modernis mutato nomine, Hely modo nuncupatur.——Anno autem domini nongentesimo septuagesimo, et ex quo sancta Etheldreda in loco illo monasterium fabricauit ducentesimo nonagesimoseptimo, et a deuastatione per iniquitatis filios Ynguar et Hubba et loci desolatione facta anno centesimo, Ethelwoldus episcopus de consensu et auxilio regis Edgari locum reparauit, et expulsis clericis insolenter viuentibus monachos introduxit. Erat enim inter hostes prefatos nephandus quidam, cuius 'feda cruenta manus crebros torquetur in ictus, Ictibus et crebris tumbam ferit ipsa bipennis; Efficit et tandem crebro feriendo foramen,' quod vsque hodie cunctis intuentibus apparet. Quo facto, nulla celestis indignationis fuit dilatio, sed mox cum intollerabili dolore vtroque priuatus est lumine, et spiritum miserabiliter maligno cui seruierat emisit. Ethelwoldus autem episcopus Brithnodum, prepositum suum, primum abbatem loco illi ordinauit. Multas terras tam per se a rege emptas, quam ab ipso rege gratis datas, deo et sancte virgini contulit, et tandem a rege emit quicquid in insula obtinuit, et monasterio sancto dedit. Cum presbiter quidam ante monachorum institutionem loci regi-

[1] E. me reminiscor. [2] E. consueuit. [3] r. purulentus. [4] T. inscisure; E. incissure.

men possidens, incorruptioni[1] virginis sancte fidem credulam non adhiberet, cum quatuor sociis ad tumulum accedit. Est autem in ipso tumbe lapide foramen a sinistro latere, a perfido pagano, vt premittitur, factum[2]: vbi sacerdos surculos maratri quo pauimenti superficies compta[3] fuerat arripiens intromisit, virginea membra attrectat. Et candelam accendens virgule cuidam fixit, et per foramen intromisit; sed oculorum acie caligata, nulla presumptori intrinsecus aspiciendi datur facultas. Interea super mundissimas deo dilecte virginis vestes candela decidit, arsit, sed ardens nil lesit. Nec his saciatus infelix, virgam arripit, in extremitate acuit et findit, virgam vt prius immittens vestibus infigit, et manum in girum voluens foras vestes extrahit, socii autem manus apponentes vestem non dimittunt, donec particula a sacerdote fuerat abscisa. Et ecce confestim de manibus eorum vestis ablata, introrsum quasi inuisibiliter est retracta. His ita gestis, sequitur mox pestis acerba, que illicitam sacerdotis coniugem cum filiis prostrauit, ac totam eius progeniem diffusa funditus, cum sacerdote, extirpauit. Nec sic vibratus ferire cessauit celestis gladius, quin duos eiusdem facti conscios vna die perimeret. Tertius vero litteris imbutus, ita mente prorsus alienatus est, vt nichil omnium que didicerat memoria retinens, lunaticus misere vitam finiuit. Quartus vero paralisi percussus, meritis tandem sancte virginis saluti redditur.——Quidam Britstanus[4] nomine, vsuris et multis malis irretitus, infirmitate detentus grauissima, sub habitu monastico residuum vite sue in monasterio sancte virginis, si conualesceret, deo seruire promisit. Cunque bona sua illi monasterio contulisset, ministri regis, ne habitum indueret ex parte regia prohibent, asserentes eum furem esse, pecuniam regis in latrocinio habere et[5] celare, et, vt penam euaderet, habitum querere. Ad iudicium traditur, accusatur, et negans, conuiciis afficitur, ligatis pedibus et manibus Londoniis ducitur, et in carcere vinculis ferreis constrictus non modico tempore coartatur. Sanctam Etheldredam et sanctum Benedictum continuis gemitibus, suspiriis et lachrymis die nocteque inuocabat. Tandem cum magno lumine apparuerunt ei sanctus Benedictus et sancta Etheldreda, cum sorore sua Sexburga. Cui sancta Etheldreda ait: 'Quid nos, inquit, Britstane, totiens lachrymis pulsas? tantis clamoribus commoues? Ego sum, inquit, Etheldreda, quam tu totiens inuocasti: hic autem sanctus Benedictus, cuius auxilium poposcisti[6].' Tunc conuersa ad Benedictum: 'eia, inquit, domine Benedicte, fac quod iussum est a domino.' At ille appropinquans, digitum in anulo ferreo posuit et vincula, homine nichil sentiente, extraxit, de manuque quasi indignando compedes proiiciens, trabem solarii tam fortiter percussit, vt de sonitu custodes excitati vinctos fugisse timerent, lucernam

[1] E. incorruptionis. [2] T. facto. [3] *al.* coperta. [4] T. bricstanus. [5] om. in T. [6] E. popocisti.

accenderent: sed carcerem intrantes, hominem illum solum esse solutum reperientes, stupore magno replentur. Cumque cuncta ab illo homine audita regine Matildi seriatim retulissent, iussu eius liber dimittitur; et vinculis in ecclesia sancte virginis in rei memoriam suspensis, sub habitu monastico vir ille vitam finiuit. Vicecomes quidam [1] dapiferum habebat nomine Geruasium, cui pro nequicia sua totius vicecomitatus negocia commiserat. Qui hominibus sancte Etheldrede valde infestus, tanquam speciale bellum contra eam suscepit, et omnem eius possessionem quantum potuit impugnauit. Cui sancta virgo cum sororibus apparens, voce terribili increpauit eum, dicens: 'Tune es ille qui homines meos totiens vexasti et ecclesiam meam inquietasti? Habebis [istud] pro mercede, vt alii per te discant familiam Christi iniuste non grauare': Et cum baculo quem manu tenebat, loco cordis tanquam eum perfossurus percussit, sororesque eius sancte baculorum stimulis eum pupugerunt. Illo vero fortiter exclamante [2]: 'domina miserere, domina miserere,' famuli accurrentes causam strepitus inquirunt. Et ille: 'Nonne, inquit, vidistis sanctam Etheldredam cum sororibus suis cum baculi sui aculeo me transfigentem?' Et his dictis oculos terribiliter voluens expirauit.

Monachus quidam heliensis, religione ac pietate preditus, vidit nocte quadam se raptum ante tribunal maiestatis dei, cui astabat regina quedam claritate siderea, sed gemens et anxia pro suis famulis et filiis misericordiam dei implorabat. Eminus enim quandam conspicit personam arcum in manu habentem cum sagitta extensum, missa [3] a domino versus ecclesiam ad percutiendum. Motus tandem prece virginis dilecte miserator dominus, quem ad vlciscendum miserat reuocari iussit. Euigilans turbatur valde, et pertractans secum, ad disperdendum non nisi ad Hely flagellum [4] intellexit esse transmissum. Eodem tempore plures de monasterio de presenti vita rapti erant, et reliqua pars languida morti iacebat. Altera nocte vidit de tumulis sanctarum sanctimoniali habitu quasdam surgere, inter quas que pulchrior videbatur, lectos egrotantium adiit, caput manu suauiter tetigit cuiusque, et ad illum qui hec vidit accedens, dixit: 'Me quam cernis Etheldredam [5], huius loci sum aduocata et pro vestris apud deum excessibus interuentrix assidua, quam inter choros beatorum maiestatem dei exorare vidisti: et nunc huc progressa sum, in hac mortis clade eis salutem ferre parata.' Et factum est vt omnes languentes sanitate recepta, gratias agerent deo.

Quidam nomine Picotus, genere Normannus, comitatum Cantabrigie occupans, terras sancte virginis in comitatu ipso inuasit et tenuit. Commonitus a quibusdam ne libertatem virginis sancte minueret, et falcem in alienam messem non mitteret, respondit: 'Que est illa Etheldreda de qua dicitis? Nescio illam, et terras non

[1] sc. Picotus. [2] T. exclamente. [3] *al.* missam. [4] *al.* hunc. [5] *al.* Ego . . . Etheldreda.

dimittam.' Nec mora, a nullo prorsus homine, quo deuenit, vel qualiter interierit, sciri potuit [1].

¶ De sanctis Ethelredo et Ethelbricto martyribus [2].

EDbaldus rex Cancie, filius Ethelberti per sanctum Augustinum ad fidem conuersi, ex vxore sua filia regis Francorum nomine Emma genuit duos filios, Ermenredum et Ercombertum, ac vnicam filiam nomine Enswitham [3], que in monasterio de Folkstan, quod ipsa construxerat, sepulta est. Mortuo autem Edbaldo successit filius eius Ercombertus, qui sororem sancte Etheldrede, Sexburgam nomine, duxit in vxorem, ex qua genuit filium nomine Egbertum, duasque virgines sanctas Erkengodam et Ermenildam. Ermenredus vero frater Ercomberti ex Oslaua vxore sua sanctos Ethelredum et Ethelbrictum, quatuorque filias: Dompneuam, [Ermenburgam] [4], Ermenburgam, atque Ermengitham procreauit. Tradita est autem Dompneua Merwaldo filio Pende regis Merciorum in vxorem, qui genuit ex ea sanctas Milburgam, Mildredam, et Milgitham, sanctumque puerum Merefinum, qui dum adhuc pueriles gereret annos, ex hac luce ad deum migrauit. Ethelredus siquidem et Ethelbrictus, post mortem parentum suorum adhuc puerili etate constituti, regi Egberto filio Ercomberti ad educandum commendati sunt. Sed execrandus hostis omnis equitatis inimicus, iniquum quendam nomine Thunnir contra infantulos liuore inuidie stimulauit, cui procurationem regni Egbertus impartiuit. Cunque isdem [5] seuissimus satelles beatos germanos sanctitate, industria ac virtute in dies proficere conspiceret, verens quod si vita potirentur longiori, acceptiores illo regi haberentur, furore insanie acriter contra eos exarsit atque sedulo apud regem illos clanculo criminari accusareque solebat [6], simulque venenoso affirmans ore quoniam si forte hac presenti luce diu fruerentur, profecto ipsum natosque suos terreno suo priuarent regno, interpellareque regem cepit precibus fraudulentis, vt ipsos interimere eum sineret occulte. Rex autem, eo quod affinitatis ac sanguinis propinquitatis causa eos non modicum diligeret, nec petitioni sue nec voluntati deo detestabili nullo [7] modo, conscientia scelus abhorrente, voluit [8] consentire. Sed pessi-

[1] Collect in T.:

Virgo felix Etheldreda, celum, terram, mare seda, serues et a labe feda nos per tua merita. Mater sorte singularis, arce summa qua letaris, tu nos saluo tuearis, hac in ualle misera. V. Ora pro nobis.

Deus castitatis amator et tocius religionis auctor, adesto beate Etheldrede uirginis tue memoriam celebrantibus, ut ipsius sacratissima intercessione tua semper protegamur defensione, per.

[2] Portions of this life are ed. in Act. SS. Boll. 17 Oct. VIII. p. 96, where the fuller Acts are given from Simeon Dunelm. Gesta Reg. Angl. ed. Twysden. A life made from Goscelin's Vita S. Mildrethe is extant in MS. Bodl. 285 f. 116.

[3] E. T. enscritham. [4] so T.; om. in E. [5] E. eisdem. [6] que solebat om. in T. [7] r. vllo. [8] E. noluit.

mus ille a cepto desistere proposito, liuore agitante, non valens, assidue regem crebris implorans flagitacionibus, blandimento false adulationis, vt suo annueret affectui, infestabat. Tandem vero rex [1] simulata voce se nolle prorsus scire respondit. Nouit ille crudelis carnifex quid ageret. Confestim vt atra obtexit nebula noctem caligine, felices illos iuuenes in loco qui Estrige dicitur, cruenta interemit nece, ac clam sub regia non destitit sepelire. Et ecce instar flagrantis [2] facis emicuit super sanctos prolixe immenseque lucis radius, qui per summum regie aule culmen vsque ad celum protendere visus est. Post gallicinium vero rex a sopore euigilans surrexit reseratoque ostio foras egressus, vidit cominus iubar ipsius chorusci fulgoris radiasse. Stupet, nec mirum, ingentique pauore concutitur. Imperat mox accersiri ad se celerrime impiissimum satellitem Thunnir; quem minaci vultu sciscitabatur indignando quidnam de suis adolescentibus et propinquis actum foret. Quo tandem cuncta confitente, rex iram diuine indignationis pro consensu tante iniquitatis admodum pertimescens, concito cogi imperat concilium episcoporum, et presente archiepiscopo Theodoro inquirit quid sibi optimum esset agendum. 'Timeo, inquit, et valde pertimesco ne iustam et debitam domini iram pro tante iniquitatis consensu incurram. Nec enim de consensu necis eorum me excusare valeo.' Et cuncta que de radio viderat referens, de consensu cunctorum pro domina Dompneua martyrum sorore quantotius mittere non tardauit. Veniente itaque illa ante presentiam regis, benigno voluntatis affectu concessit ei efficaciam mentis sue pro meroris afflictione quo afflicta erat pro germanorum suorum deletione. Elegit itaque secundum domini [3] dispositionem pro eorum precio terram quadraginta aratrorum, in loco qui appellatur Tenet. Cumque amne transito ad locum peruenisset, ait rex: 'Quanti ruris partem pro nece fratrum tuorum affectas habere?' Illa respondit: 'Non amplius expeto quam cerua mea suo cursu lustrare vult in eundo,' asserens sic diuinitus sibi esse insinuatum vt tantum ad vsum sumere deberet proprium quantum prepeti [4] cursu cerua giraret. Agilis quippe cerua celerem ante illos agebat motum cursu directo, cuius vestigia cuncti sequ[untur] [5] donec ad locum qui Thunreslau [6] dicitur deuenirent. Cuius loci vocabulum a maligno illo Thunnir sumpsit exordium. Nam ille in loco illo regi appropians, fraudulenta mente adulanter illum taliter est affatus: 'Gloriose rex, quamdiu animalis huius bruti gressum sequi non desinis? Et si hec indocta fera omnem hanc circuire terram discurrendo satagit, num tu totam huic immoderate femine largiri moliaris?' Vix verba compleuit et ecce a tergo frendentis equi cecidit et fractis ceruicibus expirauit, ibique sepultus est: super quem maximus lapidum exstructus est

[1] E. cum rex. [2] T. fragrantis. [3] E. deum. [4] r. perpeti? [5] T. E. sequentes. [6] E. Thunreslan; *al.* Thunreshleaw.

aceruus, qui ab incolis vsque hodie Thunnirslau[1] vocitatur.—Quam grata enim deo eorum extitit conuersatio, cum post internitionem impiam, mundo eosdem tam micanti declarauit radio! vt vndique notum foret quantus in eis flagraret[2] amor diuine equitatis, quos iniusta feriit vltio cruenti tortoris. Tempore autem regis Ethelredi filii Edgari ossa eorum apud monasterium de Rameseia[3] translata, vsque in hodiernum diem requiescunt. Dum vero in priori monumento martyres[4] sancti quiescerent, crebris eos miraculis dominus decorare dignatus est. Inter que latro quidam ouem cuiusdam pauperis rapiens, per cimiterium vbi martyres quiescebant, transitum fecit. Et ecce continuo humi prostratus, ouem in manibus gestans vitalem spiritum amisit[5]. Insequente autem viro cui furtum fuerat illatum, recipit proprium, dimittit reum, vltione sanctorum innocentium morte subitanea[6] preuentum. Facta est autem eorum translatio de loco Wakering[7] dicto ad cenobium Rameseie sextodecimo kal. nouembris.

[MS. T. adds: *Narratio*[8].

Quidam frater retulit cuidam seni cogitaciones suas, cum ualde a fornicacione temptaretur. Qui indignatus, miserabilem dixit fratrem illum et indignum monachatu, qui tales cogitaciones reciperet. Frater autem ille desperans, ad seculum redibat. Cui occurrens quidam sanctus abbas et uidens eum turbatum et tristem, interrogauit eum dicens: 'Que est causa tante tristicie?' Cui cum ille retulisset, ait: 'Ne desperes, fili: ego enim in hac etate ualde ab huiusmodi cogitacionibus inquietor. Ne ergo deficias hac occasione, que non tantum humana solicitudine quantum dei miseratione curatur,' et sic confortauit eum et ad cellam redire fecit. Abbas autem perrexit ad cellam illius senis qui iuueni desperationem fecerat, et stans foras deprecatus est dominum cum lacrimis, dicens: 'Domine qui temptaciones (utiliter infers), conuerte bellum quod patitur frater (ille), in hoc sene, ut per experimentum in senectute sua discat quod tempore longo non didicit; quatinus compaciatur hiis qui huius modi temptacionibus perturbantur.' Qui cum oracionem complesset, uidit ethiopem stantem iuxta cellam et sagittas dimittentem contra illum senem. Qui quasi perforatus, statim tanquam ebrius a uino huc atque illuc ferebatur. Et cum non posset tolerare, egressus est de cella, ad seculum uolens ire. Et occurrens ei abbas dixit: 'Vbi uadis, et que est causa turbacionis tue?' Ille autem pre uerecundia nichil respondit. 'Reuertere, inquit abbas, in cellam tuam, et de cetero agnosce infirmitatem tuam, et cogita apud te quia aut ignoratus sis a diabolo usque nunc, aut contemptus, propter quod nec meruisti secundum uiros uirtutum habere contra diabolum

[1] E. Thunnirlan. [2] T. fragraret. [3] T. ramesheia. [4] E. martyris. [5] r. emisit. [6] E. subetanea. [7] sc. Great Wakering in Essex. [8] Cf. Vit. Patr. p. 874.

luctamenta, qui nec uno die aggressum ipsius portare potuisti. Hoc autem tibi contigit quia iuuenem illum temptatum, cum debuisses eum contra diaboli certamen uerbis consolatoriis animare, in desperacionem misisti, non cogitans arundinem quassatam non debere confringi. Nemo enim ferre potest[1] insidias aduersarii, neque bullientis nature ignem extinguere, nisi dei gracia conseruaret infirmitatem nostram; quam[2] circa nos salutari dispensacione oracionibus dominum deprecemur, ut et aduersum te dimissum flagellum auertat.' Et facta oracione, ab illato sibi bello senex ille liberatus est.]

¶ De sancto Ethelwoldo episcopo et confessore[3].

ERant enim parentes sancti Ethelwoldi ex ingenua christianorum propagine oriundi, Wentane ciuitatis vrbani, tempore senioris Edwardi regis Anglorum florentes; in mandatis [domini][4] fideliter incedebant[5]. Felix eius genitrix cum eum in vtero conceptum gereret, intempesta nocte sompnium vidit. Visum namque sibi est se pre foribus domus sue sedere, et obtutibus suis adesse quoddam sublime vexillum, cuius summitas celum tangere videbatur: quod se inclinando honeste ad terram, fimbriarum suarum velamine circumdedit impregnatam, rursum[que] procera altitudine erectum, et inflexibili[6] stabilitate robustum, ipsum vnde inclinabatur repetiit celum. Expergefacta autem mulier, rursus sopore deprimitur; et ecce repente vidit ex ore suo prosilire et auolare quasi auream mire magnitudinis aquilam, que volando cuncta wentane ciuitatis edificia auratis pennarum remigiis obumbrauit, et in alta celorum se eleuando disparuit. Accidit enim quadam solempni die, cum more solito nutrix illius ad ecclesiam pergere et orationi incumbere decreuisset, tam validam inundantis pluuie tempestatem erumpere, vt extra loci limen vbi puerum tenebat, pedem mouere non posset. Que dum merens amarissime fleret, caput humiliter omnipotentem dominum rogatura declinauit. Et ecce, nullam molestiam tempestatis sentiens, subito inuenta est cum infantulo sedens in ecclesia quam adire disponebat, et quod nulla ratione credere potuisset vt fieret, factum vehementer expauit. Cum autem creuisset puer, traditus est sacris litteris imbuendus. Erat enim natura agilis atque acutus ingenio, ita vt quicquid didicerat, tenaci memorie commendaret. Cum autem adoleuisset, et famam eius Ethelstanus rex audisset, eum festinanter accersiri[7] precepit, et secum manere fecit. Demum iubente rege ad gradum sacerdotii promotus est. Contigit enim tunc Elphegum episcopum ordinasse simul Dunstanum, Ethelwoldum, et quendam vocabulo Ethelstanum. Completa autem

[1] VP. posset. [2] VP. quem. [3] Abridged from the Vita by Wolstan in Mabillon V. 596, Act. SS. Boll. Aug. I. p. 89. [4] so T.; om. in E. [5] r. incedentes. [6] E. inflexibile. [7] E. accerciri.

missarum solempnitate, ait episcopus: 'Hodie coram deo tribus viris manus imposui: quorum duo ad episcopalem pertingent apicem, tertius autem per lubrica voluptatum blandimenta miserabili fine tabescet.' Tunc Ethelstanus interrogauit sanctum antistitem propinquum suum dicens: 'Num ego ero pontifex?' Cui ille: 'Non erit tibi pars in ordine illo; neque in hac veste diu permansurus es.' Et factum est ita: nam post modicum ad lubrica seculi lapsus est. Ethelwoldus tandem Glastoniam adiit et sub abbate Dunstano habitum monasticum suscepit. Vigiliis et orationibus insistens et abstinentia seipsum edomans, semper ad ardua virtutum anelabat. Qui cum ab omnibus amaretur, et ab abbate decanus monasterii constitueretur, nullum elationis periculum incurrit, sed tante subiectis prebuit humilitatis exemplum, vt quotidiano manuum opere ortum excolendo laboraret, et fratribus ad prandium poma ac diuersi generis legumina prepararet. Audiens autem rex Edredus sanctitatem huius viri, instinctu matris sue Edgiue[1] tradidit ei quendam locum Abendonia nomine, quo modicum antiquitus habebatur monasterium, sed tunc neglectum ac destitutum. Contulit ei rex ad reparationem domorum de thesauro suo, ac mater eius largius solatia munerum ei[2] direxit. Factus autem abbas loci illius, monachos congregauit, et in magna vite sanctitate illos rexit. Venit ergo rex quadam die ad monasterium et mensus est omnia fundamenta monasterii propria manu; rogauitque eum abbas vt cum suis secum prandere dignaretur. Annuit rex; et iussit abbas[3] habunde propinari omnibus idromellum. Hauserunt ergo ministri tota die, et vix liquor ipse ad mensuram palme, inebriatis omnibus, imminutus est. In eius namque congregatione erat frater quidam Elstanus nomine, simplex et magne obedientie vir: quem abbas iussit preuidere cibaria artificum monasterii. Qui quotidie carnes coxit et operariis sedulus ministrauit, focum accendens et aquam apportans. Accidit autem vt abbas quadam die illum fratrem iuxta caldariam feruentem stantem aspiceret et videret omnia vasa munda ac pauimentum scopatum; hilari vultu dixit ad eum: 'O mi frater Elstane, hanc obedientiam michi furatus es, quam me ignorante exerces. Sed si talis miles es Christi qualem te ostendis, mitte manum tuam in bullientem aquam, et vnum frustum de imis michi impiger attrahe.' Qui statim sine mora mittens manum suam ad imum lebetis, abstraxit frustum feruidum, aque non sentiens calorem. Hic postmodum abbas effectus, ad gradum episcopalem Wiltonie promoueri meruit. Erat namque Ethelwoldus ecclesiarum ac diuersorum operum edificator eximius. Tetendit ergo ei communis aduersarius solitas sue malignitatis insidias, vt eum, si vllo modo posset, extingueret. Nam quadam die dum vir dei in structura laboraret, ingens postis super eum cecidit, et in quandam foueam deiecit:

[1] E. edgine. [2] T. eis. [3] om. in Vit.

omnes pene costas ex vno eius latere confregit, et nisi fouea illum suscepisset, totus conquassatus extitisset. Virtute dei ab hac molestia cito conualuit. Iubente tandem rege Edgaro, vir dei Ethelwoldus a sancto Dunstano episcopus wintoniensis consecratur. Erant autem in Veteri tunc monasterio canonici nephandis moribus implicati, elatione, insolentia atque luxuria preuenti, adeo vt nonnulli eorum dedignarentur missas suo ordine celebrare; repudiantes vxores quas illicite duxerant, et alias accipientes, gule et ebrietati iugiter vacabant[1]. Quod minime ferens episcopus, accepta a rege Edgaro licentia, expulit eos, et monachos de Abendonia introduxit, quibus ipse abbas et episcopus fuit. Misit autem rex ministros suos, clericis precipiens vt confestim loco renunciarent aut habitum monasticum susciperent. Qui nimio pauore conterriti, et vitam execrantes monasticam, intrantibus monachis, illico exierunt; sed tamen postmodum illorum tres habitum induerunt. Nam vsque tunc in gente Anglorum non erant monachi nisi in Glastonia et Abendonia. Clerici tunc predicti, liuore et inuidia ducti, venenum fortissimum episcopo propinarunt, et statim facie in pallorem mutata, viscera illius ingrassante veneno cruciantur. Surrexit a mensa et posuit se super lectum, dicens in corde suo: 'Vbi est modo fides tua? vbi sunt cogitationes sensus tui? Nonne verba Christi vera sunt quibus in euangelio pollicetur dicens: "Et si mortiferum quid biberint credentes, non eis nocebit"? Nonne ipse qui hec loquitur presens est diuinitate, licet absens sit corpore? Ipse proculdubio hoc virus in te euacuare potest.' His dictis, omnem letiferum haustum quem biberat, fides sua protinus extinxit, et hilari vultu fugato dolore surrexit. Annuente autem rege Edgaro, canonicos de Nouo monasterio, nunc Hida vocato, expellens, monachos cum abbate introduxit. Ordinauit autem illis abbatem Ethelgarum, qui postea Australium Saxonum episcopus factus, post sanctum Dunstanum in archiepiscopatum successit. Apud Wintoniam quoque monasterium monialium in honore beate virginis construxit. Locum quendam modo Hely vocatum, fisco regio redactum, dato non modico precio emit, monachos ibidem ordinauit, Brithnotum, prepositum suum, abbatem instituit et locum edificiis reparauit. Emit quoque a rege locum Medeshamstede[2], modo Burgh vocatum, basilicamque congruis edificiis ornatam in honore beati Petri consecrauit, monachos congregauit, Eadulphum eis abbatem instituit, qui post sanctum Oswaldum eboracensi ecclesie in cathedrali honore[3] [p]residebat[4]. Tertium nichilominus locum precio acquisiuit, qui propter spineta circumquaque succrescentia Thorneia vocabatur, et monachos ibidem statuit, et Godmannum abbatem eis prefecit. Sicque factum est, consentiente rege, vt partim Dunstani consilio et actione, partim Ethelwoldi sedula cooperatione, monasteria monachorum et monialium vbique

[1] r. vacantes. [2] E. modeshamstede. [3] E. in c. in honore. [4] E. residebat.

in gente Anglorum construerentur. Circuiuit vir dei singula monasteria mores instituens, obedientes vt in bono proficerent verbis admonendo, et stultos et obstinatos vt a malo discederent verberibus corrigendo. Erat namque terribilis vt leo discolis et peruersis; humilibus et obedientibus se [quasi] agnum mitissimum exhibebat, ita serpentine prudentie temperans seueritatem, vt columbine simplicitatis non amitteret lenitatem. Quem si quando zelus rectitudinis cogeret vt iura discipline subiectis imponeret, furor ipse non de crudelitate, sed de amore processit, et intus paterna pietate dilexit, quos foris quasi insequens castigauit. Pater erat et pastor monachorum, peruigil sanctimonialium protector et virginum, viduarum consolator, peregrinorum susceptor, defensor ecclesiarum, corrector errantium, recreator pauperum, pupillorum et orphanorum adiutor. Accidit enim vt acerba fames vniuersam Britanniam vehementer premeret, et inopie magnitudo plerosque dira clade extingueret. Vir autem domini omnem pecuniam quam habebat in vsus pauperum expendit. Cumque pecunia deficeret, tolli iussit ornamenta queque, et argentea vasa perplurima de thesauris ecclesie confringi iussit, et in pecunias redegit; intimo cordis suspirio protestans se equanimiter ferre non posse, muta metalla integra perdurare, hominem vero ad imaginem dei creatum, precioso sanguine Christi redemptum, mendicitate et inedia perire. Sustentauit itaque innumerabilem multitudinem egenorum qui periculum famis euadere cupientes ad eum vndique confugerant; in plateis omni solatio destitutos refocillando subleuauit[1]: singulis necessaria ministrans, donec misericordia dei de celo in terram prospiciens, et humano generi solita pietate subueniens, malum inopie temperaret. Verum quia dominus (sicut scriptura dicit) quem diligit corripit, et omnem filium quem recipit flagellat; vir dei frequenter infirmabatur in visceribus, morborum tumores[2] in cruribus sustinebat, noctes plerumque insompnes pre dolore ducens, et in die, licet pallidus, tamen quasi sanus et nil molestie sentiret ambulans, memor apostolice consolationis qua dicitur, 'quia virtus in infirmitate perficitur;' et rursum: 'Quando infirmor, tunc fortior sum et potens;' et iterum: 'Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi.' Et quamuis acri pulsaretur molestia, minime tamen esu carnium vsus est, nisi semel cogente maxima infirmitate iussu Dunstani archiepiscopi, et iterum in infirmitate qua obiit. Contigit aliquando clericum sancti episcopi, cui sanctum crisma fuerat designatum, minus olei quam necessitas exposcebat accepisse, et hoc parum quod acceperat in ipso itinere perdidisse. Cum autem episcopus pueros confirmare vellet, et clericus ampullam non haberet, turbatus et anxius repetit iter quo[3] venerat: [et] huc illucque diligenter circumspiciens, inuenit ampullam in via iacentem oleo plenam, cuius nec medietas paulo

[1] T. sulleuauit. [2] Boll. morbumque tumoris. [3] *al.* unde.

ante fuerat repleta. Qua assumpta, cum timore et gaudio reuersus est. Cum monachus quidam furti reatum perpetrasset, Ethelwoldus episcopus[1] mandauit vt qui rem abstulerat quantotius redderet cum sua[2] benedictione, aut in tali loco proiiceret vbi inueniri posset. Quod cum induratus frater facere negligeret, intrauit episcopus capitulum et ait: 'Noluit sacrilegus pecuniam quam furatus est reddere cum benedictione: reddat eam modo cum dei omnipotentis maledictione, et sit ipse ligatus non solum in anima, sed etiam in corpore, nostra auctoritate.' Et ecce monachus ille sedens inuisibiliter ligabatur, brachiis sibi inuicem adherentibus sub cuculla. Omnia reliqua membra mobilia et ad vsum habebat apta. Tandem exiens post episcopum, confessus est ei se fuisse reum; nihil tamen de ligatione indicauit. Cui episcopus blando sermone respondit: 'Modo saltem bene fecisti, licet sero confitendo peccatum tuum: habeto nunc nostram benedictionem.' Et statim soluta sunt brachia illius, episcopo nesciente. Cum enim magno conamine veterem renouaret ecclesiam, et fratres frequenter laborarent, contigit quendam fratrem a summo culmine vsque ad terram cadere. Qui mox vt terram attigit, incolumis surgens stetit, nil mali de tanta ruina passus. Cum nocte quadam lectioni operam daret, contigit eum ob nimiam vigilantiam obdormisse, et candelam ardentem super librum decidisse. Consumpta fere[3] candela, et expergefacto episcopo, liber illesus repertus est. Cum autem sanctus Dunstanus esset abbas Glastonie, vidit in somnis quandam mire celsitudinis arborem, que ramos suos expandere visa est ad orientem et occidentem, septentrionem et meridiem, super vniuersam Britannie regionem. Cuius arboris rami innumeris erant maioribus et minoribus cucullis onusti. Ipsa vero arbor in summo cacumine gestabat vnam pregrandem cucullam, que manicarum velamento supereminens protegebat ceteras, et ingenti proceritate supergrediens vniuersas, ipsum contingebat celum. Vir autem domini Dunstanus vehementer attonitus interrogabat hec sibi demonstrantem, canis angelicis decoratum, dicens: 'Queso, venerande senior, que est hec robusta et sublimis arbor, cuius rami longe lateque expansi, tam innumerabiles cucullas sustinent?' Cui ille: 'Arbor hec quam vides, abba Dunstane, situm designat huius insule; magna autem cuculla que [in] huius arboris summitate erigitur, ipsa est monachi tui Ethelwoldi[4], qui in hoc monasterio deuote Christo famulatur; relique vero cuculle quibus hii rami videntur onusti, multitudinem designant monachorum qui eius eruditione sunt instruendi et vndique in hac regione ad dei seruitium congregandi, eiusque ducatu peruenturi sunt ad gloriam regni celorum et ad societatem cum Christo regnantium spirituum beatorum.' Ipse namque Ethelwoldus sompnium quod ipse viderat quibusdam monachis suis referebat, dicens: 'Putabam me stare

[1] om. in T. [2] *al.* dei. [3] T. fere; E. vero. [4] E. ethelwaldi.

iuxta littus maris, vbi mihi videbatur adesse quedam maxima nauis, in qua multitudo copiosa piscium, et maxime anguillarum, conclusa tenebatur, ab imo vsque ad summum. Cumque mecum tacitus cogitarem quid sibi vellet hec visio, repente audiui vocem dicentem mihi: "Ethelwolde, Ethelwolde, hoc tibi mandatum celitus a deo missum est: excita hos pisces quibus hec nauis impleta est, et orationibus tuis effice vt sint homines, sicut antea fuerunt." Cuius iussioni mox ego obtemperans steti pro eis ad orationem, et lachrimarum ymbre perfusus ingemiscens dixi: "Domine Ihesu Christe, cui nihil est impossibile, respice propitius ad animas diabolica fraude deceptas, que a sensu humane rationis alienate sunt et more bestiali in lubrico huius seculi ceno mirabiliter inuoluuntur. Ne, queso, bone Ihesu, permittas vt de eis triumphans glorietur humani generis inimicus; sed per tui sancti nominis omnipotentiam resuscitentur ad vitam, vt sompnum eterne mortis euadentes, te verum et vnicum mundi saluatorem agnoscant[1], et deinceps semper ad tranquillum salutis tue portum confugientes, ab omnibus mundi perturbationibus immunes existant et sub tua gubernatione securi permaneant. Tuum est enim, Christe, mortuos viuificare, et ymaginem tuam quam creasti in decorem suum pristinum reformare: qui venisti in hunc mundum peccatores saluos facere, et dira mortis supplicia passus in cruce, fundere dignatus es sanguinem tuum preciosum pro salute omnium nostrum." Cum hec et hiis similia compuncto corde et spiritu humilitatis effunderem, ecce quos antea pisces videram, subito homines effectos et a morte resuscitatos vidi: et perrexerunt[2] festinanter ad terram copiosa hominum multitudo, quorum multos agnoui: inter quos vnus retrorsum cadens iterum in anguillam versus est, ille videlicet Ethelstanus qui mecum quondam presbiter fuerat ordinatus, quem deinceps nullo modo excitare, nec vt homo fieret poteram efficere. Reliqui omnes leuauerunt vocem in celum, manibus plaudentes et gratias deo referentes, quia per ineffabilem eius clementiam, et per mee paruitatis[3] interuentum, meruerunt a morte ad vitam reuocari et humane rationi quam amiserant restitui[4]. Ego autem gaudens in domino et congratulans illis, euigilaui; et hanc visionem vobis, o filioli mei, iccirco refero vt et vos cum bonorum operum fructu[5] in sancto proposito perseueretis, quo per gratiam dei possitis[6] in eorum numero computari qui mihi, licet indigno, commissi sunt.' Hic sanctus episcopus kalendis augusti, anno domini nongentesimo octuagesimo quarto, episcopatus sui vicesimo quarto, regnante Ethelredo rege, migrauit ad dominum: cuius corpus subita immutatione fuit renouatum, lacteo candore perfusum roseoque rubore venustatum, ita vt quodammodo septennis pueri vultum pretendere videretur; et apud Wintoniam in Veteri

[1] *al.* cognoscant. [2] *al.* perrexit. [3] E. peruitatis. [4] *al.* restaurari. [5] *al.* cultu. [6] E. positis.

monasterio in cripta ad australem plagam sancti altaris, sicut olim sibi celitus ostensum fuerat, cum magno honore sepelitur. Anno duodecimo post obitum eius cuidam ceco apparuit, precipiens vt Wintoniam pergeret et ad eius tumbam visum reciperet. 'Iccirco, inquit, te visito et que tibi ventura sunt prenuncio, vt per tue salutis signum manifestetur quia me oportet leuari de tumulo in quo nunc iaceo.' Qui cum locum tumuli se nescire diceret, sanctus ait: 'Cum illuc veneris, monachum accersiri facias[1] nomine Wlstanum: hic cum verba tua audierit, mox te ad meum perducet tumulum, et ibi recipies lumen oculorum tuorum.' Qui cum omnia vt iussum fuerat perfecisset, sanitatem integram reportando ad propria remeauit. Translatum est corpus [eius][2] quarto idus decembris, et in choro ecclesie collocatum; vbi meritis eius multa miracula vsque in hodiernum diem operari dignatus est deus. Puer quidam paruulus[3] in infantia lumine oculorum priuatus, cum ad sancti sepulchrum perductus esset, mox caligo cecitatis[4] abscessit[5] et oculos pueri veniens splendor lucis aperuit.[6] Quendam furem pro multiplici reatu sanctus Elphegus episcopus flagellis cesum mitti iussit in cippum, acrioribus supplitiis cruciandum. Cumque diu sic in penis iacuisset, quadam nocte apparuit ei sanctus Ethelwoldus, dicens: 'Miser, cur tanto tempore sic in trunco iaces extensus?' Et ille: 'Dignas, domine, sustineo penas, quia frequenter in furtis deprehensus, ab eis non cessaui, sed mala que feci, iterum atque iterum repetiui.' Cui sanctus ait: 'Cessa vel modo a furtis, et sis solutus a nexu compedis huius.' Qui illico surgens et exiens, procidit se ad pedes sancti Elphegi episcopi, narrauitque ei rem gestam per ordinem; et ille pro honore tanti patris siuit[7] eum abire indempnem.—[8] Hic, vt in cronicis inuenitur, inter profusa conuiuia que tunc in Anglia a Danorum aduentu exhibebantur, pane et aqua vtebatur, vir per omnia beate Marie et sancto Cuthberto deuotus, cuius sedem post obitum eius nunquam potuit aliquis impune dormitando premere quin tetris ymaginibus territus resiliret, increpantibus illis[9] cur sedem episcopi indignus vsurparet. Dum semel quedam simultas anxia inter ipsum et Godwinum comitem esset suborta, nec pacificari possent, iratus episcopus recedendo dixit: 'Per dominam meam Mariam, male sibi erit.' Nec ab illa hora quieuit Godwinus a viscerum tortura, donec benedictionem ab episcopo perciperet. Ad Dunelmum tandem profectus est, vbi, quod magne videbatur audacie, reuulso sepulchri operculo cum sancto Cuthberto quasi cum amico loquebatur, munus amoris deposuit et abiit[10].

[1] T. faceas. [2] so T.; om. in E. [3] E. peruulus. [4] E. sue cecitatis. [5] T. abcessit. [6] E. apparuit. [7] E. sinit. [8] Ex Chron. Bromton, 877. [9] om. in Br. [10] Collect in T. (Antiph. wanting):

Deus qui hodiernam diem beati Ethelwoldi confessoris tui atque pontificis sacro transitu (consecr)asti, concede propicius ut cuius erudicione ueri(tatis) luce perfundimur, eius intercessione eter(na g)audia consequamur, per.

¶ De sancto Felice episcopo et confessore[1].

Historiographus gentis Anglorum Beda venerabilis sacerdos mentionem memoria dignam de sancto Felice episcopo facit. Indecens quippe esset vt tam sancti viri opinionem sub silentio transire debuisset. Fuit enim admodum doctus, et que docuit, bonis operibus assidue executus est. Cum omni dulcedinis suauitate que docebat proferre solebat, vt eo leuius iugo Christi suos auditores posset subiugare. Erat enim ortus, et educatus, atque apicis pontificalis infula sublimatus, in Burgundie partibus : et domino ducente, ad Anglie partes tempore Honorii pape Honoriique archiepiscopi Cantuarie peruenit. Cum enim in terra sua, nullius commotus turbine, plurima mundi pompa circumuallatus esset, hec omnia mundana, cum propria patria, diuino fragrans[2] amore postponens dereliquit. Nam vulgante fama cognouit plurimam gentis Anglorum partem adhuc paganismo subditam : nimio iccirco desiderio hanc adire anelabat, vt in ea aliquem iusticie fructum acquirere posset. Mari enim prospere transcurso, ad Honorii archiepiscopi presentiam incolumis peruenit. Cumque eum cum omni charitatis officio excepisset, et multa sibi inuicem que dei sunt conferrent, Felix tandem secreta sui propositi et affectum voluntatis sue denudauit. Quo cognito, pro tanti viri desiderio ac sponsione, qua se perseuerare in predicatione promisit, magno gaudio repletus est. Adiit ergo quasi audacissimus preliator campum certaminis, de hoste inuisibili triumphaturus ; et mitis vt agnus lupine genti se immersit—lupine, inquam, quia necdum agnino vellere circumamicta—totamque in breui prouinciam Orientalium Anglorum ad fidem conuertit. Regno itaque Orientalium Anglorum, post Erpwaldum successorem Redwaldi, frater eius Sigbertus prefuit, homo bonus ac religiosus qui dudum in Gallia dum inimicitias Redwaldi fugiens exularet lauachrum baptismi percepit et sic patriam rediit. Vbi vero potitus est regno, mox ea que in Gallia bene disposita viderat imitari cupiens, instituit scolam in qua pueri litteris erudirentur ; iuuante sancto Felice episcopo, quem[3] de Cancia acceperat. Verum dum adhuc Sigbertus regni infulas teneret, crebro sancti Felicis monitu in tantum celestis regni amator factus est, vt relicto regno monasterium quod sibi fecerat[4], accepta tonsura, Christo militaturus intraret. De martirio vero eiusdem regis in vita sancti Fursei habetur[5]. Accepit autem sanctus Felix sedem episcopatus in ciuitate Dommok[6] ; et cum decem et septem annis eidem prouincie prefuisset, octauo idus marcii plenus bonis operibus in pace quieuit, et in eodem loco sepeliri meruit. Euoluto autem aliquo tempore, sanctissimum eius

[1] ed. in Act. SS. Boll. March I. p. 779 ; expanded from Beda, II, 15 ; III, 18.
[2] r. flagrans. [3] E. quam. [4] E. feceret. [5] T. vide. [6] i.e. Dunwich in Suffolk (now swept away by the sea).

corpus magno cum honore [1] ad regiam eximiamque [2] villam de Seham transfertur, et in ecclesia, quam viuens lapidea structura domino construxerat, reconditur. Non minima namque congregatio monachorum sub abbate regulariter degentium tunc ibi floruit, qui postea a nephando duce Ynguar prouintiam illam vastante trucidantur. Tempore quoque Canuti regis abbas Rameseie Ethelstanus ossa sancti Felicis cum magno honore ad ecclesiam suam transtulit, vbi vsque in hodiernum diem Christo donante requiescit.

¶ *Narratio* [3].

Iohannes presbiter Damascenus, grecis literis eruditus, infra septem [4] annos omnem [5] liberalium artium scientiam apprehendit, et monasticum habitum assumens, missas de sancta Maria frequenter celebrare consueuit. Orationes, antiphonas, responsoria, et prosas fecit, quas in eius festis ad ipsius laudem decantabat. Traditos ei nobilium filios erudiendos, literis instruxit et ad dei timorem et amorem in omni morum honestate diligenter informauit. Egressus demum cum scolaribus vrbis muros spaciandi gratia, a sarazenis capitur, et in Persidem ductus, cuiusdam nobilis filium literis et moribus instruendum suscepit, et infra paucos annos ita informatum reddidit, vt inter magistrum et discipulum nulla differentia inueniri potuit. Audita tandem fama Iohannis, imperator Theodosius missa legatione sub pena capitis domino suo mandat vt ei quantotius mitteretur. Venienti ergo Iohanni Constantinopolim dedit [6] imperator monasterium, in quo deo seruiret, et ipse sepius veniens de statu regni et salute anime sue cum eo tractaret. Iuuenis autem ille in Perside relictus, nequitie spiritu agitatus, epistolam dictauit, et scriptam Constantinopolim furtiue mittens, in loco vbi a ministris imperatoris inueniri potuit iactari fecit. Eratque talis: 'Dilectis amicis qui sunt in Persida, Damascenus Iohannes monachorum minimus, salutem. Noueritis imperatorem robur exercitus ad diuersa bella in nationes extremas misisse, vrbemque regiam et finitimas hominibus vacuas remansisse. Quoniam ergo sapientes estis, secum congredi poteritis [7] et victoriam vobis paratam absque mora vtiliter [8] obtinere.' Inuenta igitur a ministris epistola, et coram imperatore perlecta, traditio ab omnibus exclamatur; forma littere et modus scribendi respicitur, et Iohannis esse, imperatori nunciatur. Trahitur ergo cum iniuria multa ad imperatorem, et populus, ipsum non sacerdotem sed proditorem, non monachum sed apostatam proclamans [9], et furibundus, vix ab eius oculis eruendis continebat. Tunc imperator, facto silentio, suspirans ait: 'O nequissime Iohannes beneficiis meis ingrate, malum mihi pro bono reddidisti. Sarabaita [10] pessime,

[1] magno cum honore om. in T. [2] om. in T. [3] From Vinc. Bell. XVII. 103 ff. [4] *al.* 12. [5] VB. omnium. [6] T. de. [7] VB. securi venite. [8] VB. viriliter. [9] VB. proclamabat. [10] E. sarrabaita.

quantum est in te, patriam perdidisti[1], mihique ac meis libertatem auferens in captiuitatem nos retrusisti.' Ostensa autem ei epistola, respondit ita: 'Vere, domine, formam scribendi ac dictandi genus meum hic[2] esse cognosco; sed testis est mihi deus quod eam omnino non feci.' Cumque omnes eum veritatem occultare velle dicerent, et absque dilatione eum morte puniri exclamarent, iudices pari assensu dicunt, ipsum, quia specialis imperatoris amicus fuerat, non debere occidi, sed manu[m] que[3] tantum facinus perpetrauerat, abscidi. Quo facto, Iohannes gratias deo egit, et abscisa manus[4] ad detestationem sceleris et monachorum obprobrium suspensa est in monasterio eius. Iohannes mox ante imaginem beate Marie mancus aduenies, discooperto vulnere et extento brachio cum ea pie rixabatur, dicens: '[H]eccine[5], domina, nostrorum premia sunt meritorum, [h]ecce[5] tuorum beatitudo seruorum? Esto, domina mea, digne pro meritis peccatorem flagellare voluisti: sed vtquid instrumentum officii tui permisisti penitus abscidi? Hec quippe manus hymnorum laudis tue cantica sepius scribendo parabat, et deo patri sacratissimum corpus et sanguinem filii tui in honore tuo ad peccatorum salutem offerebat.' Et ecce tandem regina virginum affuit cum ingenti lumine, et[6] hilari facie ait: 'Quid agis, puer meus fidelissime?' 'Heu, inquit ille, domina, quid me interrogas? Quinimmo interrogo ego te. Ecce ad meum, immo ad tuum dedecus in ecclesia pendet abscisa clientuli tui manus.' Et illa: 'Confortare, fili, in domino, manum tibi restaurare potest qui totum hominem plasmauit ex nihilo.' Et eo vidente, manum ab ecclesia delatam brachio in momento restituit. Tunc ille gratias agens, manum fratribus ostendit et missam beate Marie celebrauit. Quo audito, imperator pedes ad eum venit, et ore manum deosculans, si suum dictandi genus et formam scribendi quisquam haberet inquirit. Quod ille quidem eidem retulit. ([7] Quesitus calumniator capitur, et peccatum confitens, suspendio iudicatur: sed Iohanne interueniente, mors in exilium conuertebatur[8]).

¶ De sancto Fiacrio heremita et[9] confessore[10].

SAnctus Fiacrius confessor, vir vita mirabilis, in Hibernie partibus nobilissimis[11] extitit natalibus oriundus, sed a propinquorum cura solutus et seculi tumultu expeditus, solitariam cupiens vitam ducere, parentes patriamque reliquit et domino ducente in Francie partes aduenit. Eo tempore quo sanctus Pharo, relicta seculi militia, Meldorum pontificium possidebat, eum sanctus Fiacrius cum sociis suis hospitalitatis gratia expetiit. Quem piissimus Pharo

[1] VB. prodidisti. [2] VB. hoc. [3] T. E. manus que, VB. manum qua. [4] E. manu. [5] T. E. Eccine. ecce. [6] om. in T. [7] T. reads instead (=VB.): et ueritas inquisita innotuit (so also MS. Tanner). [8] E. connuebatur. [9] heremita et om. in T. [10] ed. in Messingham Floril. Ins. SS. p. 390; abr. from the Vita in Act. SS. Boll. Aug. VI. p. 605; other abridgments in Brev. Aberd. and Surius 30 Aug. III, 329. [11] E. nobilissimus.

libenter suscepit, et, vt mentis illius affectum indagare valeret, quamdiu vellet, secum manere concessit. Cuius vultum simplicem et religiosum intuens, ait: 'Obsecro, charissime, vt mihi originem tuam patriamque, et archanum tue mentis affectum, quo tendis, et quo nomine vocaris innotescas. Si deinde consilium tibi congruum prebere queo, teste deo libenter donabo.' Cui sanctus Fiacrius respondit: 'Reuerentissime pater, Hibernia Scotorum insula mihi meisque genitoribus originem dedit, et quia solitariam vitam ducere concupisco, patriam parentesque fugiens dereliqui, locum quemlibet congruum heremitis expetam[1], sed nomine Fiacrius vocor. Nunc ergo tuam almificam paternitatem suppliciter efflagito quatinus, si locum quempiam nemorosum in hiis partibus inesse noueris quo sacris orationibus insistere queam, mihi indulgere non differas.' Hiis auditis beatus Pharo gaudens effectus, ait ad eum: 'Habeo vtique non procul hinc nemus quoddam in iure proprio, quod incole Brodilum vocant, ad exercendam vitam solitariam, vt credo, satis ydoneum. Quod si contemplari desideras, illuc vsque pergamus.' Quo ostenso, ait episcopus: 'Frater charissime, locus iste iure hereditario ad me spectat, et si ad habitandum tibi[2] placuerit, (tantum ex eo)[3] quantum tibi necesse fuerit deuotus offero et alachriter concedo.' Quo dicto, beatus Fiacrius mox ad eius vestigia proruens et obortis lachrimis de collato sibi beneficio gratias referens, ait: 'Beatissime pater, solo intuitu locus iste nimium me delectat: satis[4] enim est, et ab omni prorsus hominum frequentia remotus.' Digressis ab inuicem sanctis, vir dei Fiacrius auulso nemore monasterium in honore beate Marie construxit, et de die in diem virtutibus accrescens et sibi austerus effectus, se Christi seruitio arctius subdebat et quod famelico corpori quotidie subtraxit peregrinis et pauperibus misericorditer errogabat. Si quipiam[5] lacertorum robore priuati, aut elingues effecti, siue neruorum ariditate contracti, aut maligni spiritus infestatione vexati, vel etiam totius corporis incom[m]oditate detenti, ad eum veniebant vel deferebantur, sola manus ipsius impositione, dei suffragio incolumitati pristine reddebantur. Fragrabat[6] igitur vndique opinio illius sancta[7] et multi ad eum veniebant: et vt haberet vnde necessitatibus aduenientium subueniret, et de laboribus manuum suarum inopiam pauperum releuaret[8], visum est ei quod amplior et spaciosior locus foret vtilis et necessarius, ad hortum[9] faciendum, ad plantandum[10] olera et aliarum[11] herbarum diuersarum genera. Et quamuis beatus Pharo prius ei tantum sui nemoris concessisset quantum suis necessitatibus conueniret, tamen locum ampliare et hortum facere sine licentia pontificis humilis heremita non presumpsit. Accessit igitur

[1] Boll. expeto. [2] E. in hoc loco tibi. [3] tantum ex eo om. in T.
[4] *al.* sacer. [5] T. E. quisquam. [6] *al.* Flagrabat. [7] *al.* sancti.
[8] E. reuelaret. [9] T. ortum. [10] *al.* plantanda. [11] *al.* alia.

ad episcopum et rogauit eum vt circa domum suam liceret ei tantum nemoris auellere quod ibidem hortum facere posset[1]. Cui episcopus tantum terre concessit quantum in giro circa domum suam propria manu fodiendo in vna die fossato circundare posset. Tunc sanctus inclinato capite gratias agens, et ad locum suum rediens, facta oratione baculum suum per terram trahebat: et tactu baculi terra dehiscens patebat, et nemus hinc inde corruebat. Mulier interea quedam aduenit, que, viso terre hiatu, rei nouitate stupefacta hoc episcopo nunciare festinando celeriter properauit, heremitam [magnificum][2] asserens esse maleficum, non dei cultorem, sed magum et incantatorem. Reuersa igitur mulier sancto viro conuitia, contumelias atque blasphemias irrogare presumpsit, et eum[3] auctoritate episcopi ab incepto opere cessare precepit, ipsumque episcopum aduenire nunciauit. Vir ergo sanctus ab incepto opere cessans, iratus et tristis super petram resedit. Et ecce petra durissima diuino nutu mollita, vt sessioni sancti viri esset habilior, sub ipso concauum eidem prestitit locum. Eadem enim petra in eiusdem sancti monasterio conseruatur, et locus sessionis eius demonstratur; cuius tactu debiles et infirmi restituti sunt sanitati. Videns ergo episcopus lapidem contra naturam cauatum, et tactu baculi terram patuisse et nemus hinc inde corruisse fossataque profunda subito facta fuisse, heremitam deinceps feruentius dilexit, et ei familiarius adhesit. Ad iram siquidem a muliere prouocatus, uir dei orauit vt deus vlcionum dominus iniuriam suam ita vindicaret quod omnis mulier monasterium eius ingrediens sui corporis infirmitatem incurreret. Quedam post hec mulier dives et nobilis, cupiens videre quid accideret mulieri que in monasterium prefatum intraret, in illud ancillam suam manibus impulit: et domina illa oculum amisit, et ancilla illesa permansit. Mulier altera pedem in monasterio posuit vnum: qui statim pes intumuit, et tumor ascendens, tibiam, genu et crus occupauit. Beatus igitur Fiacrius signis et virtutibus in vita sua claruit, et ad eius [sacrum][4] tumulum membra languentum[5] modo sanitati, quolibet morbo fuerint grauata, restituuntur. Transiit autem ad gaudia celestia quintodecimo kal. septembris, et floruit circa annum domini sexcentesimum vicesimum secundum.

[MS. T. adds: *Narratio*[6].

Circa annum millesimum quadragesimum[7] mulier quedam apud Laudunum manens habebat generum iuuenili specie decorum, quem multa diligencia pro a(more) filie accurabat. Vnde exorta turpis suspicio de muliere et de genere suo ualde eam turbauit, et impacienter famam suam tali obprobrio turpari paciens, iniurie sue

[1] T. posset facere. [2] om. [3] T. cum. [4] so T.; om. in E.
[5] T. languencia? [6] Ex Vinc. Bell. XXV. 90. [7] VB. 1044.

causam in generum retorsit et a duobus pueris occidi procurauit. Ad penitenciam postmodum facti homicidii conuersa, cuidam presbitero confessa est. Processu temporis presbiter idem cum ea litigans, malum quod fecerat, in faciem ei exprobrauit. Quo audito, parentes hominis occisi mulierem ad iudicium uocauerunt. Illa autem factum non negante, igni adiudicata est: set prius adducta ad ecclesiam beate Marie, peccatum suum coram deo et hominibus ex ordine narrauit et meritis et precibus sanctissime uirginis Marie seipsam commendauit. Deinde in ignem missa, incendium non sensit, set igne consumpto illesa permansit. Augetur ignis ab amicis occisi secundo et tercio: set egressa non solum carne, set etiam ueste et crine illesa permansit. Ad ecclesiam adducitur et post laudes deo redditas, uolente deo paucis diebus transactis transiit a seculo.]

¶ De seruo dei Finano episcopo et confessore[1].

REuerentissimus pontifex Finanus, qui et Wallico nomine Winninus appellatur, patre Capreo, matre vero Lassara, Aradeorum gente et nobili prosapia de Ulidia[2] oriundus fuit. Quem beatus Patricius Hiberniensium episcopus venerandum insignemque episcopum futurum esse predixit. Cum enim cena magna, qua parentes eius totam familiam suam per tres noctes satis habunde[3] procurauerant, vinum[4] deficeret, de pueri sanctitate secundum beati Patricii vaticinium confidentes, tria vasa debili ceruisia plena per manum eiusdem infantis signantes[5], in colorem et saporem optimi vini conuersa sunt. Aduenient post hec Colmanno antistite, ad erudiendum docilis puer[ei] traditur; cum quo in omni obedientia et humilitate aliquot annis instructus est. Factumque est aliquando dum beatus antistes manum suam ad sanctum puerum iam legentem[6] quadam de causa percutiendum cum flagello sursum extenderet, angelus domini ipsam in aere suspensam retinuit. Quo facto, Finanus in terra prostratus ait: 'Pater mi, cur me non cedis?' Et ille: 'fili, hoc volo facere: sed tamen diuinitus impeditus sum. Ergo, si vis flagellari, ad alium magistrum ire te oportet. Ego enim ad hac hora nunquam te corripiam.' Et misit eum ad venerabilem senem Coelanum, Noendrumensem[7] abbatem, et vt corporis illius ac anime curam haberet diligenter commendauit. At ille faciem iuuenis intuens, statim dixit: 'Iste meus nunquam erit discipulus: vere enim in celo et in terris honore et merito longe me precellit. Nam episcopus erit, sapientia clarus et religione ac sanctitate conspicuus.' Hoc audito, Finanus, prophetico spiritu tactus, ait: 'Nec mora videbitis huc venire quem sequar et sub quo erudiar: qui

[1] A Life in Irish seems to be extant in the Bibl. Ducum Burg. at Brussels, Vol. IV. p. 40: S. Finnianus Maighbile; cf. Proceedings of Roy. Ir. Acad. III. 480. [2] = Ulster. T. ulidia; E. nudia. [3] T. abunde. [4] om. in T. [5] r. signari fecerunt; que. [6] E. legente. [7] Noendrum = Mahee Island.

mihi in omnibus necessitatibus succurrat.' Et ecce naues quibus sanctissimus pontifex nomine Nennio cum suis inerat, de Britannia venientes, portum insule coram monasterio tenuerunt. Quibus cum gaudio et honore susceptis, prefati patres iuuenem Finanum venerabili episcopo cum omni diligentia commendarunt. Cum eodem repatriante[1] nauigauit, et in eius sede, que 'magnum' vocabatur 'monasterium'[2], regulas et institutiones monastice vite aliquot annis probus monachus didicit, atque in sanctarum scripturarum paginis non parum proficiens insudauit, et per inuocationem nominis Christi multa miracula fecit. Quendam hominem genere Grecum, pro immanissimis sceleribus suis multis annis vexatum, quem legio demonum dum per quascunque mundi partes sanitatem querens ibat infeliciter sequebatur, ab omni corporis et anime languore sua prece liberauit. Regis Britannie filiam, ipsum carnali amore nimis diligentem et quadam die ad illicitum actum impudenter allicientem[3] et iusto dei iuditio coram patre et populo post paruum[4] interuallum ob hoc[5] defunctam, parentum et astantium gemitibus compassus ad vitam castam et sanctam reuocauit. Vas aque, cuiusdam hominis[6] inuidia veneno infectum, confidens in domino bibit: et nullum omnino nocumentum postea inde sensit. In monachorum itaque regulis et in sancte scripture paginis non mediocriter instructus, apostolicam petere sedem decreuit, vt quicquid scientie salutaris forte minus haberet, illic ad plenum haurire posset. Ibi enim annis septem studiosus indagator permanens, ad sacerdocii gradum ascendit. Cum enim populo romano in ecclesia quadam verbum domini predicaret, quorundam clericorum inuidia, ne a populo vox illius audiretur, organa et tubas ceteraque musice modulationis instrumenta simul sonare fecit. Hec tamen omnia altitudine mirabili, virtute diuina, vox sua superans, commendatur, et deus in sancto suo glorificatur. Duos post hec numerose multitudinis populos ydola colentes, predicatione simul et miraculis ad fidem Christi iuxta Italiam conuertit: et quorundam pedes ipsorum in eum irruentium terre herere fecit: cumque rex eorum lignum ad crucifigendum virum dei terre infigi iussisset, eidem ligno altera eius manus adhesit, altera suo lateri iuncta fuit. Omnes tamen penitentes et ad fidem conuersos, illico soluit. Duo insuper leones de silua proxima, viro sancto precedente, venientes, ipsum[7] catulos eorum in sinu portantem quasi vacce vitulos coram omni populo sequebantur per ciuitatem. Si enim hoc faceret, deo suo se credituros spoponderunt[8]. Insuper et virum quendam ab eis occisum vite restituit. Hiis itaque peractis, famulus dei cum sanctorum reliquiis, altarique marmoreo, ac tribus rotundis lapidi-

[1] E. repatriantem. [2] i. e. Candida casa at Whithern, founded by S. Ninian. [3] E. alicientem. [4] E. peruum. [5] om. in T. [6] T. hominis cuiusdam. [7] T. E ipsumque. [8] E. sposponderunt.

bus angelorum ministerio sibi traditis, quibus vite sue spacio legendo, scribendo et orando vice lucernarum nocturnis fungebatur horis, repatriare festinauit. Accepto post hec presulatus officio, quantis in Hibernia miraculis effulserit, hominum vere nemo nouit. In ecclesia que 'cella montis' vocatur, quandam monialem a morte suscitauit; ministrum cuiusdam episcopi submersum ad vitam reuocauit; et episcopum nomine Nathum a mortuis reuocauit, qui salutari viatico de manu Finani suscepto in pace quieuit. Filium cuiusdam vidue triduo defunctum, et resuscitatum, baptizauit. Iniquitatis filium qui discipulum eius hasta vulnerauit, excom[m]unicans, dixit: 'Carnem tuam volucres celi comedent, et ossa vndique dispersa terra non suscipiet, animaque infelix ad inferna sine fine descendet.' Modico post hec elapso tempore illum dei inimicum ventus ab austro flans in profundam vallem mari proximam detrusit, vbi lignea sude transfossus, pendens interiit. Filium Dameni regis, seruum dei dum corpus domini consecraret nimis inquietantem[1] ac ne sanctum opus fieret irreuerenter prohibentem, per eius orationem, ad dominum extensis manibus profusam, malleus ingens de celo in caput eius iam descendens, prout meruit, interemit. Duas quoque matronas nobiles et[2] steriles concipere et parere, sua prece effecit. Regem Diarmecium[3] pro quodam amico suo supplicaturus accessit: cumque rex ostia opidi obserari iussisset, illico diuinitus aperta sunt. Quo audito rex ascenso[4] curru hominem dei deuitare volens[5], confracto curru cecidit, et cecitate percussus, virum sanctum ad se adduci iussit. Quod ille renuens dixit: 'Si meis acquieuerit petitionibus, a deo quod vult impetrabit.' Tunc nuncius regi ait[6]: 'Vere, rex, negocium pro quo me miseras, in tuo iuditio ponit.' Illo acquiescente, vir dei aquam benedictam, qua aspergeretur, et zonam suam, qua cingeretur, ad eum iussit deferri. Qui aqua conspersus[7] et cingulo cinctus, ad pristinam rediit sanitatem. Tuatalus quoque, dicti regis predecessor, butiri elemosinam quam studiosus diuinarum scripturarum tam noctibus quam diebus lector ad opus lucernarum ab eo petierat, negauit. Tunc Finanus, futurorum prescius, aliquod propheticum materna lingua de eo verbum protulit, quod illum non longo post tempore precinebat esse morituram. Quo ille audito penitentia ductus, flexis genibus veniam petiit, et ait: 'Domine, indica mihi qua morte moriar.' Et ille: 'Vnus, inquit, de ministris tuis interficiet te.' Vir autem ille, in oculis suis sapiens atque superba inflatione nimis tumens, ausus est yronice famulum dei adhuc interrogare dicens: 'Quantum spacium est inter nos et dei regnum?' Et ille: 'Non, inquit, nimis longum[8]: Habitatores enim illius vocem viri humilis audiunt.' Quo audito adhuc in sua persistens superbia, ait: 'Vbi est infernus, in celo vel in terra

[1] E. inequitantem. [2] T. set. [3] E. diarmesium. [4] E. ascensu. [5] E. nolens. [6] E. agit. [7] T. consparsus. [8] T. non tam i. longum.

vel sub terra? aut quante latitudinis et profunditatis est? longumne[1] est spacium inter nos et illum?' Cui doctor egregius, aliquantulum dei zelo commotus, respondit: 'Infernum ego non mensuraui, tu vero pedibus tuis mensurabis. Via autem que ducit ad illum, quam sit longa et breuis, ex hoc perpenditur quod priusquam huius diei aduenerit finis, tu in eo eris.' Que prophetia repentina morte ipsius ante vesperam est completa.——Hec pauca de maximis[2] magni huius sanctissimique[3] pontificis virtutibus ad edificationem legentium deflorare decreui, qui post obseruationem mandatorum dei omnipotentis[4], post angelorum presentiam ad se consolandum sibique consulendum crebro venientium, aliasque diuinas reuelationes quamplurimas, infirmitate correptus totius anni circulo in doloris decubuit lecto. Imminente vero dissolutionis eius hora, sacramenta dominica corporis et sanguinis Christi sumpsit, et spiritum in manus creatoris sui emisit, quarto idus septembris. Sepultum est autem corpus eius Scotia apud Cunigham, in loco qui ab eius[5] wallico nomine Kilwinin appellatur.

¶ De sancto Foillano episcopo et martyre[6].

BEatus Foillanus, in Hibernia ex regali prosapia ortus, nobilitatem generis generositate mentis eximie nobilitauit. Ab ipsis enim pueritie annis diuinis se iugiter mancipauit obsequiis. Per incrementa autem etatis ac probitatis adultus, dum vite presentis peregit incolatum seipsum in omnibus exemplum bonorum operum prebuit. Hic enim, cum patriarcha Abraham audita domini[7] voce 'exi de terra et de cognatione tua,' imitator fidei et operis libenter paruit. Reliquit igitur cognationem et patriam; vt filius Abrahe terram repromissionis, terram inquam viuentium, hereditauit. Cuius quasi firmissimum pignus tenuit, dum honore pontificali sublimatus, cum beato Petro apostolo ligandi soluendique gratiam sortitus est. Temporibus enim regis Francorum Sigiberti, cum Grimoaldus esset maior domus regie, et Herkenaldus quasi patricius; post excessum fratris sui Fursei, qui olim secundum reuelationem angelicam in Franciam veniens, cum preclaris fulgeret virtutibus, a predicto Erkenaldo cum magno susceptus et habitus, etiam sepultus fuerat, honore; socio seniore fratre eorum Vltano, et ipse peregrinationis gratia Franciam adiit. Cumque plurima euangelizando peragrassent loca, tandem ducente domino nobilissime tunc temporis matrone Ituberge eiusque filie Geretrudis sanctissime sancta adepti sunt contubernia. Beatus itaque presul Foillanus sancte Geretrudis contubernalis effectus, fidei feruorem et charitatis

[1] E. longumve. [2] om. in T. [3] om. in T. [4] om. in T. [5] E. eis.
[6] Abridged from Vita II. (MS. Bertin, 791) in Act. SS. Boll. 31 Oct. XIII. p. 376, where 5 lives are given. [7] E. domini sui.

dulcedinem illius iugiter inserebat mentibus. Sancta autem virgo, agnita tam eius quam fratris sui Vltani sanctitate, per manus eorum deo obtulit partem hereditatis sue, villam scilicet quam 'Fossas' vocant, vt monasterium construerent ad perpetuum peregrinorum hospitium. Edificato autem monasterio, Vltanus rector sedit in eo, Foillanus vero beate virginis se reddidit officio. Quod cum plurimo peregisset tempore, deuotasque fidelium mentes ad virtutum culmen erigere et ad perfectionis studui[sse]t[1] fastigia concitare[2]; cum autem fratrem suum Vltanum, necnon fratres in cenobio degentes visitare decreuisset, celebratis missarum solempniis virgini Geretrudi valedicens et fratribus et sanctimonialibus, eorumque se commendans precibus, corporis sui sepulturam quadam animi perspicacitate [eis][3] attentius commendabat. Et assumptis secum tribus fratribus, dum vie nescius per quendam saltum iret, adest quidam minister diaboli, qui falsam hospitii simulans humanitatem, illis necem parat. Neque enim latere poterat virum spiritu sancto plenum, dolosum satellitis sathane machinamentum. Vnde ad omnia aduersa animum habens paratum, more solito in spiritualibus canticis pernox, [a] quibus nocte ac die deo soli vacans non cessabat, euentum rei imperterritus expectabat, se ac socios diuine pietati commendans. Post matutinarum ergo expletionem, cum vir sanctus videret commilitones suos pauentes, confortans eos dixit: 'Nolite, queso, fratres mei, turbari, nolite mortis formidine concuti: oportet quidem hec fieri, oportet nos stare ante tribunal Christi. Mementote, filii charissimi, verborum domini "nolite, inquientis[4], timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere." Quodsi appropinquauit tempus [nostrum][5] et ideo nunc dominus suo iusto iuditio, licet nobis occulto, nos in manus tradidit iniquorum, laudantes eum in quo non est iniquitas quia iustus est in omnibus viis suis, eorum verbis qui pro testamento ipsius in mortem sua tradiderunt corpora, humiles atque intrepidi dicamus: "Moriamur et nos in simplicitate[6] nostra, et testes erunt super nos celum et terra quod iniuste perditis[7] nos." Nam nos serui inutiles cur mortis viam ingredi pertimescamus, sine qua ad veram vitam nequit fieri transitus, cum deum et dominum nostrum ipsam subisse veraciter credamus? Quin potius, ipsum benedicentes, iuxta illud apostoli sedule mente voluamus "quia non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam que reuelabitur in nobis."' Cumque sanctos fratres dominicis verbis consolatus fuisset, prefatus diaboli satelles, non iam hospes sed hostis, non multo stipatus milite sed multo demone plenus, episcopum sanctum cum sociis decollauit, et abdita siluarum petentes, in vilissimo loco sanctorum corpora relinquunt, et vestes et equos sanctorum in longinquis partibus vendiderunt. Migrauit

[1] T. E. studuit. [2] Vit. adds; iam eius vocatio ad sacrum aderat martyrium. [3] so T., om. in E. [4] so T.; E. inquit. [5] om. [6] E. simplicite. [7] *al.* perdunt.

autem ad dominum martir dei Foillanus pridie kal. nouembris. Admirans autem virgo Geretrudis tantam viri dei moram, ad cenobium quo vir sanctus tenderat nuncios mittit: cui vir dei Vltanus, sancti episcopi frater, talia verba remisit: 'Tua, inquit, virgo prudentissima, perspicax viderit industria quid portendat signum non absque certi causa presagii mihi taliter ostensum. Assistenti siquidem mihi in orationum instantia affore visa est columba super niuem candida, sed fuluido roseoque sanguine alas perfusa, ac leni[1] volatu scandens supera. Quid ista significent, tua, beata virgo, prospiciat solertia; nam de chari fratris mei presentia nulla aliorsum patent inditia.' Hec audiens illa, statim vbique nuncios dirigit, nullius certitudinis responsa ferentes. At illa, triduano omnium fratrum et sanctimonialium indicto ieiunio, pre omnibus magis se affligit inedia, prece instat assidua, quatinus de doctore et instructore suo a deo sibi certa darentur inditia. Et ecce, post vigiliarum solempnia astitit ei angelus a deo missus, dicens: 'Virgo Geretrudis deo deuota, vidit, quem pie colis, lachrimas tuas, orationes tuas suscepit. Fidelis domini seruus Foillanus, super quo sollicita es, quem tue salutis necessarium[2] et augende gratie uoluit fore ministrum, [post][3] peractum fideliter commissum sibi officium peregit felici martirio temporalis vite stadium, et promeruit[4] vite perhennis brauium. Egrediens ergo diligenter attende signum tibi per me ostensum, et in loco vbi signum videris, corpus serui dei inuenies.' Egressa confestim virgine, maximi splendoris ostensa est illi corona super sanctorum corpora, a terra ad celum vsque porrecta. Inuentis igitur in loco illo corporibus, septuagesimo octauo post martyrium illorum die, qui est septimus decimus dies kalendarum februarii, quo et beatus Furseus, frater eius, huius vite fecit finem: Accidit eo tempore Grimoaldum, qui erat maior domus regie, et Didonem pictauensem episcopum illis partibus immorari. Cumque orandi gratia sanctorum frequentarent limina, illo die quo beati Foillani sociorumque eius corpora sepelienda essent delata[5], prefatus episcopus post vigiliarum officia cum sopori membra dedisset, talia per visum accepit monita vt quantotius occurreret ad Helie prophete corporis obsequia. Qui consurgens, audiuit voces psallentium deumque collaudantium. Percunctatus autem quid hoc esset, comperit eos virorum dei obsequiis inseruire, sicque intellexit quod sibi imperatum sit de corpore Helie prophete. Sepultum est autem corpus eius cum maximo honore in monasterio quod frater eius Vltanus edificauit super fluuium qui Beruenna dicitur, et ex exitu[6] loci 'Fossas'[7] nuncupatur. Vbi usque hodie ad declarandum sancti martiris meritum, per orationis eius interuentum exaudiuntur preces humilium, et perficiuntur desideria fideliter poscentium.

[1] E. leui. [2] Vit. tibi pro tempore necessarium tueque s. et. [3] om. in T. E. [4] E. permeruit. [5] Vit. deferebantur. [6] *al.* situ. [7] i.e. Fosses, near Namur.

[MS. T. adds: *Narratio*[1].

Quidam senex sedens in cella sua et sustinens temptaciones, uidebat demones manifeste, et contempnebat eos. Cum autem diabolus se uideret a sene uinci, uenit et ostendit se ei, dicens: 'Ego sum Christus.' Videns autem eum senex, clausit oculos suos. Et dixit ei diabolus: 'Ego sum Christus: quare clausisti oculos tuos?' Respondit senex: 'Ego hic Christum nolo uidere, set in alia uita.' Audiens autem hoc diabolus, non comparuit. [2]Quidam senex perseuerauit ieiunans septuaginta ebdomadibus, semel in ebdomada reficiens. Hic postulauit a deo de quodam sermone scripturarum sanctarum, et non reuela(bat ei deus. Dixit ergo in semetipso: 'Ecce tantum laborem sumpsi, et nichil profeci: uadam ergo ad fratrem meum, et requiro ab eo.' Qui cum egressus clausisset ostium suum ut abiret), missus est ad eum angelus di(cens): 'Septuaginta ebdomade quas ieiu(nasti, non) te fecerunt proximum deo: nunc uero qu(ando es) humiliatus ut ad fratrem tuum pergeres, missus sum indicare tibi sermonem.' Et aperiens ei de re quam querebat, discessit angelus ab eo.]

¶ De sancto Fremundo rege et martire[3].

TEmporibus regum antiquorum fuit in Anglia quidam rex nomine Offa, qui a primeua etate cum vxore sua Botilda paganicis detentus ritibus viuens, prolis inter se consolationem vsque ad decrepitam etatem habere non poterant. Eadem vero tempestate in eadem prouintia quidam nomine Algarus ex coniuge sua Thoua filium procreauit qui tertia die natiuitatis sue contra nature modum, dei voluntate id agente, loquelam edidit et de prefato rege Offa prophetare cepit. Asseruit enim quod in vltimo senectutis tempore ex vxore sua filium a deo electum procrearet, qui et patrem suum, incredulitatis errore detentum, vna cum matre et maxima gentis sue multitudine, ad fidei veritatem verique saluatoris agnitionem conuerteret, in infantia autem sua leprosos mundaret, cecos illuminaret, et eandem patriam ab hostium irruptione simul et strage liberaret; in cuius ortu super domum, in qua nasceretur, arcum celi nouem diebus et totidem noctibus, ad sanctitatis eius indicium iugiter constare predixit; et quod Fremundus[4] vocaretur, insuper insinuauit. Quo dicto, in sancte trinitatis nomine idem puer baptismum petiit, et baptizatus, statim spiritum emisit. Concepit tandem regina, et, sicut etiam in sompnis[5] sibi preostensum fuerat, promissum a deo Fremundum sine magno dolore peperit. Super domum autem, in qua natus est puer, lucis columpna apparens, illius notitiam et

[1] Ex. Vit. Patr. 965. [2] ib. 966. [3] Abridged from a life professing to be written by Burchard, another abridgment of which is extant in MS. Lansd. 436 f. 32; Lydgate in his 'Edmund and Fremund' uses the same 'Burchard'; a metrical life from the same source, by William of Ramsay, is extant in MS. Cbr. Dd. ii. 78 (13th cent.). [4] L. Frithemundus, Frethemundus. [5] E. sumpnis.

sanctitatis laudem circumquaque diffundebat. Cum enim ad intelligibiles etatis annos peruenisset, cum pluribus aliis predictis signis prouocatis[1] ab episcopo Heswi[2] baptismi gratiam suscepit. De virtute in virtutem quotidie excrescens, leprosos mundauit, et varie infirmitatis incom[m]odo depressos, inuocato Christi nomine curauit; parentes suos, gentilitatis errore vsque tunc detentos, tantorum prodigiorum magnitudine allectos, ad Christi fidem, cum infinita nobilium et plebis multitudine, conuertit. Parentes vero eius etatis grauitate pressi et corporum infirmitate inualidi, post acceptam Christi gratiam regi celesti militare volentes, filium suum Fremundum, iusticie cultorem, pacis et concordie amatorem, licet plurimum renitentem ad regni regimen promouerunt. Necessitate igitur compulsus, non sue, sed parentum voluntati satisfaciens, regni gubernaculum[3] anno integro et dimidio suscepit, pauperes fouit, pacis gratiam auxit, et rebellium proteruiam potenter depressit. Deitatis tandem amore preuentus, huius honoris culmen quasi nihilum et inane ducens; ne curis terrenis deditus salutis eterne detrimentum incurreret, parentibus suis et regni incolis insciis, cum duobus clericis, scil. Burghardo, qui eius vitam conscripsit et vsque ad vite finem cum eo mansit, et Edebrido[4], clam fugiens, heremi loca quesiuit. Et cum in littore maris nauem modicam et neglectam sine omni nauali instrumento repperisset, in dei clementia confisus illam intrans intrepidus, non ventis, sed dei auxilio se commisit, et quo eam manus dei impelleret, ire precepit. [5]Quinto itaque nauigationis die, sine omni remigio cum duobus sociis ad loca in quibus ante eum nemo propter demonum ibidem habitantium infestationem viuere potuit, incolumis peruenit. Hec insula mari vndique circumfusa, propter altitudinem eius nimiam vno tantum in loco aditum prebet. Hec a longe eam cernentibus instabilis et vaga creditur, dum nunc hac, nunc quasi alia parte nauigantibus esse conspicitur, et ideo Ylefage[6] appellatur. Hec situ paruula, nemoris altitudine circumquaque decorata[7], pratorum viriditate venusta[8], fontis ad haustum[9] habilis amenitate irrigatur. Hunc locum, a deo sibi donatum, rebus omnibus mundi ac deliciis preposuit, thezaurorum copiis plus dilexit. Septem vero annis ab hominum sequestratus consortio ibi viuens, syluestrium pomorum fructu radicibusque quibusdam, necnon auium ouis, que ibi habundabant, ad victum quotidianum vsus fuit. Vestimenta autem sua per septem annorum curricula ita deus incorrupta conseruauit, vt ipsorum decorem vsu assiduo diminui non permisit, nec vetustate in aliquo lacerari. Tugurium paruulum sibi construxit, et cellulam in honore sancte Marie, in qua diebus et noctibus orationi incumbens,

[1] E. prouocatus. [2] Lydg. Oswi. [3] E. gubernaculo. [4] L. Edebrito.
[5] L. Tandem a ciuitate Carliun (MS. Carliuri), etc.; cf. Lydg. [6] *al.* Ilefaye.
[7] L. decoratur, [8] venustatur. [9] L. hauriendum.

seipsum sacrificium deo offerret, cum suis sociis velociter edificauit. Diabolus enim, sancti Fremundi sanctitatem non ferens—nec coronatur nisi qui legitime certauerit—eius patientiam sepius aggressus, omnimodis temptationibus eum a statu rectitudinis deiicere conatur; pre oculis cordis gloriam terrene dignitatis, pro Christi amore spretam, sepius obiiciens, et quantum sibi suisque sub iuuenili flore proficere posset cordi immittens, innumeris temptationibus eum decipere satagebat. Christi tamen miles, qui cordis statum in sublime erectum habens, que mundi sunt pro Christi amore contempserat; retro respicere, et contempta iterum amplecti dedignatur; et qui solum celestia feruenti desiderio, penitus transitoria calcando, concupiuit, diaboli temptationibus fatigari, non superari potuit. Illis enim diebus paganorum exercitus ex transmarinis partibus aduenies, Angliam cum habitatoribus suis cede et incendio consumens, idolatrie illorum subiici nolentes diuersis penis precipue afflixit, afflictos crudeli morte dampnauit, non ordini, sexui, dignitati parcens, nec etati. Horum exercitui Ynguar et Hubba crudelitate nimia duces effecti, regiones Anglie occidendo perlustrantes, sanctum Edmundum, suis legibus subiici nolentem, post plurima penarum genera, fera morte occiderunt. Huiusmodi enim fama vbique diuulgata ad aures Offe regis perueniens, et legem dei religionisque cultum inhumana hostium feritate deperire expauescens; accepto a suis consilio, vigintiduos legatos nobiles, filium suum Fremundum per mare per terras vndique quesituros mittit, fidei christiane cultum hostium depopulatione citius periturum mandat, nisi ipse pro Christo pugnaturus aduenies, fidei hostes expugnet, fidelibus auxilium ferat et cultores Christi potenter defendat. Peragrata tandem tota Anglia, ad[1] maris insulas exquirendas nuncii regis perlustrare moliti sunt. Ascensis itaque nauibus, quo eum quererent, quo pergerent ignorantes, diuino nutu magis quam humano ad insulam qua vir dei cum suis degebat, ex insperato[2] peruenium, et eum per loca varia et nemorum occulta querentes, eius celle tandem approximant, et more solito orationi vacantem reperientes, habitu considerato et vultu ipsius annotato, eum recognoscunt. Genibus igitur eius prouoluti, patris et amicorum necessitatem, hostium aduentum, christianorumque necem palam annunciant; parentum interitum, fidei religionem ab hostibus deperire, coram eo deplorant. Quibus auditis, miles Christi, qui seculo renunciauerat, quomodo ad seculi certamen redeat; quomodo Christi tirones pro Christi amore perire conspiciat[3]; quomodo suorum interitum vindicare presumat; quomodo mala sibi vel suis inferentibus mala bonus ipse rependat, cum, nisi mala sibi inferentibus bona rependat, bonus esse non valeat? Si profecto ad virum hunc beatissimum solum hostes ferocissimi christiane fidei peruenissent,

[1] om. ad, r. exquirendo. [2] E. inspirato. [3] E. conspiceat.

mortem pro Christo citius pertulisset, quam resistendo quoquo modo deuitasset. Sic igitur hinc inde discussa sententia, de re sibi ambigua dubitans, elegit dei voluntatem orationibus exquirere quam ex proprio arbitrio pro incertis quasi certa presumere. Orationibus ergo solitis incumbens, et ex corde non suam, sed dei voluntatem exquirens, quidnam ei in hoc negotio agendum sit efflagitat. Nocturna autem visione angelus ei apparens precepit vt contra fidei hostes fide[1] munitus, infidelium rabiem, se illis obiiciendo, non declinaret et fide non ficta victoriam a deo, cui nihil impossibile est, speraret. Addidit etiam angelus vt quot socios secum ad bellum adduceret, tot hostes milia cum eo pugnatura putarent. Fide igitur munitus progrediens, cum ad patriam suam festinus venisset, patrem eius cum exercitu christiano iam ab hostibus prostratum repperit. Nunciato igitur Fremundi aduentu, Ynguar et Hubba, timore magno resoluti, nuncios ei mittunt, vt si cum eis pacem habere voluerit, et fidei christiane renunciauerit, eum in amicitie gratiam susciperent, et totius Anglie principatum, [2]idolatrie legibus subditum[2], traderent in potestatem eius. Audiens autem vir dei nunciorum verba, promissa derisit, regnum spreuit, dei legibus se nolle contraire respondit. Dixit enim non pro terreno regno in pugnam se procedere velle, sed contra dei hostes, vt eos puniret, dimicare. Vtroque igitur exercitu ad pugnam parato; quot socios vir dei secum adduxit, tot milia ipsum habuisse, paganorum exercitui videbatur. Fide ergo magis quam armis Fremundus securus, hostes aggreditur, et cum duobus sociis suis et aliis viris vigintiduobus, qui eum quesituri aduenerant, quadraginta hostium milia Christi virtute prosternit. Neque enim de terra, sed de celo victoria datur. Fremundus igitur armis continuo exutus, orationi incumbens, super hiis que acciderant diuine pietati gratiarum actiones ac laudes immensas exoluebat. Sed quid tutum apud homines esse potest? Ecce quidam nomine Oswi, qui dux exercitus regis Offe quondam[3] fuerat, et ad idolatrie cultum, fide relicta, confugerat, [2]et pro regni regimine sibi promisso, si fidem Christi negaret, cum eisdem hostibus pacem fecit[2]. Timens autem[3] ne vir dei, victoria potitus, in eum vindictam faceret, [2]et sceptra regni sibi promissi ab eo potens auferret[2]; latenter accessit et crudeli ictu gladii caput eius amputauit. Cumque lictor ille caput martiris amputasset, sanguinis gutte decidentes super eum, totum corpus eius quasi ardore ignis intollerabili protinus accenderunt. Hoc ille percussus incom[m]odo, et tanto obstupefactus miraculo; ad martiris pedes prostratus, lamentationis verba et singultus cum fletu maximo proferens et reatum agnoscens, misericordiam implorauit, eumque sanctum nomina[t][4] et Christi martirem penis obsessus appellat. Nec mora, abscisum caput respondens, hac eum voce absoluit: 'Apostolus Christi, cui a

[1] E. fidei. [2–2] om. in L. [3] om. in L. [4] so L., T. E. nominans.

domino absolutionis collata est potestas, te a reatu mortis mee absoluat et ab huiuscemodi penis eripiat, et me in eius confessione punitum ad vite celestis gaudia introducat.' Passus est autem circa annum domini octingentesimum sexagesimum sextum, quinto idus maii. Martir autem Christi post mortem in Christo, cui omnia viuunt, viuus existens, et se post mortem in Christo viuere docens; quasi viuus se erigens, manibus caput de terra extulit et cum multis, hec miracula[1] obstupescentibus et deum laudando prosequentibus, ad locum quendam inter Vchintoniam[2] et Hareburebury caput manibus ferens perrexit, et ibi sedens[3] aquam, qua corpus eius et caput ablueretur, a deo precibus petens impetrauit. Nam fons in eodem loco, perenni fluens decursu, excreuit et martiris meritum celeriter declarauit. Hausta igitur aqua, vulnera lauit, deum, cui omnia viuunt, adorauit, et ad orientem se vertens in terra mortuus procubuit. Prefatus autem Oswi cum ceteris qui aduenerant, hiis visis miraculis, corpus eius et caput suscipiunt, [et][4] in loculo plumbeo illud[5] ponentes, in loco qui Offecherche[6] appellatur, intra domus regie septum, cum hymnis et laudibus sepulture tradunt. Elapsis autem post obitum eius annis sexaginta sex, tres puelle diuersis corporum incom[m]odis a prima natiuitate laborabant: quarum Elfleda muta, Toua manu contracta, Brightena[7] auditus beneficio carebat. Hiis angelus in visione apparuit, precipiens vt sanitatis gratia obtinende ad locum qui Offecherche[6] appellatur properarent; et quia locum prefatum se ignorare assererent, quandam lucis columpnam[8] a martiris sepulchro vsque ad celum tendentem sequi precepit. Illis igitur columpnam lucis vsque ad martiris sepulchrum cum gaudio sequentibus, corpus sanctum in locello plumbeo consignatum inuenientes, iussu angeli domini in loco quodam inter Charewelle[9] et Brademere bitumine circundato, vbi inuicem hii coniunguntur fluuii[10], plumbeo locello in priori loco relicto, inuento diuinitus[11] lapide niueo mirabiliter insculpto, martiris corpus decenter collocarunt. In loco vero quo sepulchrum cum corpore sancto humandum esse decreuerant, virgam de salice excisam ibidem plantantes, ad sepeliendum ibidem martirem in crastino reuersure; appropinquante iam vespere ad proximam villam quiescendi gratia perrexerunt. Redeuntes mane ad locum vbi corpus sanctum reliquerant, neque sepulchrum nec corpus in eo locatum inuenire potuerunt; sed virgam quam sero defixerant, in immense magnitudinis salicem sub vnius noctis spacio excreuisse admirantes viderunt. Deus enim, a quibus voluit, sui martiris corpus[12] in eodem loco sepeliri fecit. Quia vero quid de martire factum fuerat scire

[1] hec m. om. in L. [2] i.e. Long-Itchington, near Warwick (Lydg. wrongly Whitton). [3] L. consedit, gladii cuspidem humo defixit. [4] so T.; E. in l. quoque. [5] om. in T. [6] T. offechirche. [7] Lydg. Bryhteba. [8] L. quendam fumum. [9] E. charewel. [10] L. adds: qui locus a Banneburi per tria fere miliaria distat. [11] *al.* L. [12] E. corporis.

non poterant, dolore nimio afflicte, lachrimosis suspiriis dei misericordiam implorabant, vt ipse, cui omnia secreta patent, quid de suo martire illis ignorantibus factum fuerat illis innotescere dignaretur. Reuelatum est illis nocte sequenti, quia martiris corpus erat humatum; nec amplius nosse[1] quererent quod eas latere vellet. De Christi ergo mirabilibus admirantes, ad propria, sanitati restitute, cum gaudio regresse sunt. Omni vero tempore quo corpus sanctum ibidem humatum latuit, ad sepulture locum, herbis virentibus redimitum[2] et floribus variis insignitum, nullum animal accedere potuit, nec auis aliqua super arborem illam sub qua sepultus fuerat (licet defessa) descendebat. Cum autem herba illa decisa in fenum foret desiccata, animalium morbis frequenter profuit, et ab egrotantibus depasta, eorum incom[m]oda cito curauit. Et factum est vt locus ipse ab incolis, causam quidem ignorantibus sed vtilitatem cernentibus, reuerentia quadam honoraretur, et eidem sanctitatis alicuius gratia inesse crederetur[3]. Accidit enim vt quidam nomine Aelbertus orationis gratia Hierosolimam proficiscens, ante sepulchrum domini vigiliis et ieiuniis multo tempore vitam duxit. Cui nocte quadam vox celestis insonuit, precipiens vt ad patriam rediret, et locum quendam super fluuium Charewelle situm, vbi quinque sacerdotes mansionem acceperant, solicitus quereret, et in prato non longe posito, sub arbore salicis thezaurum preciosissimum sub terra defossum inueniret. Cum vero secunda nocte eandem admonitionem audisset, tertia eidem nocte angelus visibiliter apparens minas intulit, et pro incredulitate sua eum taliter increpauit: 'Quare, inquit, iussionem dei, secundo tibi exhibitam, non implesti, nec voci mee hactenus credere voluisti? Perge velox ad patriam tuam, locum prefatum sollicitus querens: et arborem salicis magne inuenies, sub cuius radice sepulchrum, thezauro precioso intus decoratum, effodies, in quo corpus sancti Fremundi martiris, pro Christo innocenter occisi, reperies; sub eiusdemque martiris sepulchro scropham inuenies vnam cum tredecim fetibus, nec tamen ingressum eorum vel exitum videbis. Quia vero iussionis[4] mee et admonitionis incredulus hactenus extitisti, nec voluntati diuine obedisti, (ob incredulitatis tue meritum)[5] hanc inobedientie tue penam recipies et per corporis penalem sententiam angelico iterum oraculo non contraire, talibus admonitus, disces': Ad eum igitur quasi iratus accessit, brachii dexteri iuncturam a scapula diuellens distraxit, et ipsam eius dexteram ad dorsi spinam distorsit; nec ante corporis salutem eum recuperare, quam ipsius martiris corpus[6] inueniret, cuius meritis curaretur, veritatis nuncius[7] asseuerauit. 'Omnis, inquit, qui ad dei laudem huius martiris sancti se precibus commendauerit, et sibi deuotus extiterit, laboris sui et deuotionis premia,

[1] E. nosce, [2] E. redemitum. [3] The place is now called Bodicott?
[4] iussioni. [5] ob—meritum om. in T. [6] E. corporis, [7] E. nunciis.

sancti adiutus meritis, consequetur.' Talibus itaque admonitus oraculis, et corporis dolore constrictus, Romam proficiscens cuncta que acciderant summo pontifici per ordinem patefecit. Qui habita matura super relatis deliberatione, taliter ei respondit: 'Redi, inquit, ad patriam tuam, et que tibi ostensa sunt diligenter inuestigare ne differas: et litteris nostris episcopo loci presentatis, vt martiris corpus de terra eleuet et, quousque ad limina apostolorum Petri et Pauli accedat, in proximo monasterio illud cum honore reponat, denuncies.' Arrepto autem itinere cum difficultate locum quinque sacerdotum memoratum inueniens, et vna cum illis, vt valuit, effodiens; viso martiris sepulchro, ad deum et eius sanctum preces fudit, et brachii sanitatem perfecte consequi meruit. Ceci quoque, claudi, aridi et muti, variisque languoribus detenti, ad locum illum festinantes salutis beneficium leti reportarunt. Cumque sepulchri locum altius effodissent, scropham vnam cum tredecim fetibus prosilientem mirantes prospiciunt, sed eorum ingressum vel exitum non inueniunt. Sacerdotes itaque duo cum Aelberto ad episcopum dorcestrensem[1] Birinum pergentes, quod factum fuerat pandunt, et litteras papales humiliter presentant. Episcopus igitur cum suis ad locum accedens, aperto sepulchro corpus gloriosi Fremundi, decenter pannis inuolutum, cunctis admirantibus ostendit: et in eodem sepulchro cum corpore ipsius vitam et passionem anglicis apicibus annotatam inuenit. Facto autem triduano ieiunio, et assumpto cum magna deuotione sanctissimo corpore, ad vicinum monasterium iuxta apostolicum mandatum illud deferre decreuerunt. Cumque ad locum quendam qui Ridic[2] vocabatur peruenissent, sanctum martiris corpus a loco illo nullo modo mouere potuerunt. Episcopus ergo continuis precibus domini voluntatem in tanto articulo implorare non cessans, hunc locum martirem sanctum elegisse, angelo nunciante cognouit. Constructa autem ibidem capella, Aelberto prefato et quinque sacerdotibus memoratis sanctum corpus custodiendum episcopus commendauit; et Romam proficiscens, mirabilia dei gloriose in sancto martire demonstrata summo pontifici[3] insinuauit. Susceptis[4] vero litteris apostolicis, Birinus episcopus patriam rediens, conuocatis episcopis, abbatibus, nobilibus innumeroque cetu plebis, in loculo laminis argenteis, que[5] fidelium deuotione oblate fuerant, decenti opere composito, sanctum corpus cum hymnis et laudibus de sepulchro veteri eleuatum, .v. kal. aprilis, choruscantibus vndique miraculis, collocauit; et ex cemento et lapide postea super eum oratorium fabricauit. Diebus enim nostris in prioratu canonicorum regularium de Dunstaple[6] sanctum eius corpus requiescens, in magno honore habetur.

[1] E. dorscestrensem. [2] E. redic. [3] E. pontifice. [4] E. Susceptus. [5] E. qui. [6] T. dunstapil.

[MS. T. adds: *Narratio*[1].

(N)arratur) enim (de) Frigdiano lucane urbis (episcopo, quod) Aus(eris) fluuius qui iuxta ur(bis mur)os influebat, sepe inundacio(ne facta) cursus sui alueum egressus, per (agros diff)undi consueuerat, ut[2] queque sa(ta et) plantata repperiret, euerteret. Tunc (uir domini) Frigdianus rastrum sibi paruulum fecit et ad alueum fluminis accedens, solus oracioni incubuit, et precipiens aque ut se sequeretur, per loca que ei uisa erant rastrum per terram traxit. Quem relicto alueo proprio tota fluminis aqua ita est secuta, ut locum consueti cursus funditus desereret, et ibi sibi alueum ubi tracto per terram rastro uir domini signum fecerat, uendicaret[3], et quecunque essent alimentis hominum profutura, sata uel plantata ultra non lederet. [4] Cum iuuenis quidam sanctimonialem quandam rapuisset et clerici talem iuuenem coram beato Iohanne elemosinario exprobrarent, et ipsum excommunicatum esse dicerent, utputa quod duas animas, suam uidelicet et illius perdiderat, compescuit eos sanctus Iohannes dicens: 'Non sic, fratres, non sic. Ostendo uobis quod [et] uos duo peccata committitis. Primo, contra preceptum domini facitis qui ait: "Nolite iudicare ut[2] non iudicemini." Secundo, quia nescitis pro certo si usque hodie peccent et non peniteant.']

¶ De sancta Frideswida virgine[5].

FRideswida virgo sancta Didani subreguli et Safride vxoris sue filia extitit, qui in vrbe Oxonia morantes, filiam suam omni morum honestate educari fecerunt. [6] Transacta autem infantia, super terram nudam sompno victa recumbebat; illam assidue prostrata genibus[7] petebat[8], quando orationes domino fundebat[6]. Vilium olerum pulmento, modicoque pane ordeaceo[9] famis expugnauit proteruiam, et aqua sitim extinguebat. Parentum demum assensu habitum monialium suscepit: cuius exemplo duodecim nobilibus orte natalibus puelle, relictis omnibus, secute sunt dominum. Ex regis itaque munificentia cenobium construxit; iciuniis et orationibus instabat continuis, centiesque per diem centiesque per noctem flexis genibus deum exorauit. Sed quis preualet esse bonus, cui non inuideat qui singulariter est malignus? Omnes namque conatur deiicere, qui primum[10] hominem a[11] paradisi gaudiis potuit propellere. Corporeis eius oculis[12] corporalem speciem exhibuit,

[1] Ex Gregor. Dialog. III. 9. [2] T. et. [3] T. uendicauit. [4] Leg. Aur. p. 132; cf. Vit. Patr. 377. [5] Ed. in Act. SS. Boll. Oct. VIII. p. 564 from a MS. Rub. Vallis and E.; abr. from a life partly extant in Sar. Brev., which is derived from the Vita in MS. Nero E. 1 fol. 362 (abridged in MS. Lansd. 436 f. 101, with an extract from Philip's Hist. Translat.). [6–6] *al.* om. [7] T. petebat genibus. [8] E. T. petebat; Boll. poterebat. [9] E. ordeaco. Boll. panis ordeacei. [10] Boll. primus. [11] Boll. de. [12] oculis eius.

elatusque in antique vesanie sue presumptionem[1], qua se altissimo fore similem promittebat, Christum se esse mentitur, magnaque demonum constipatus caterua, angelorum lucis speciem mentientium, hiis virginem aggreditur verbis: 'Veni, dilecta mea, veni: quia tempus est vt percipias immarcessibilem eterne glorie coronam, quam promeruisti. Veni et ad pedum meorum prouoluta vestigia, quem diu desiderasti adora. Apparere quippe tibi ad hoc volui vt me, ad quem tanta auiditate suspiras, in hac etiam vita mortali conspiceres, et me adorato ad perpetue vite com[m]odum absque corporis incom[m]odo ingredi preualeres.' Cui virgo sancto[2] edocta spiritu ait: 'Quid, miserrime, quod non habes, nec habere pre superbia vales, aliis promittere presumis? Quid tibi cum vita immortali, qui viuens mortuus es, et manens semper in interitum vergis[3]? Sed et ego infelix et miserrima peccatrix interitus tui particeps fuissem, nisi me redemptoris mei Christi, quem tu te esse mentiris, misericordia preuenisset[4]. Ipse enim spes mea a iuuentute mea.' Hec humillima virginis verba superbus ille non sustinens spiritus euanuit, et aerem vlulatu horribili fetoreque pestifero impleuit. Beata vero virgo in oratione perseuerans equo erat animo, et intrepida permansit. Nec enim sic antiquus hostis, licet victus et confusus abscesserit, ab impugnationis sue arte quieuit. Regem namque Algarum[5] virginis amore impudico tactum inflammat. Hic enim rex suggestionum inimici stimulis furibundus, concitatus nuncios accelerare precepit, qui Frideswidam adducant, et nolentem eque vt[6] volentem properare compellant. Nec mora nunciis ad virginem venientibus, voluntatemque regis declarantibus, respondit: 'Si me, inquit, hominis contubernio disposuissem sociare, nequaquam regis Algari postulationi contradicerem. Nunc quia regi immortali Christo desponsata sum, nephandum sane arbitror vt eo contempto, assensum mortali prebeam peritura cum ipso.' Et illi: 'Hec enim te versutia iuuare non poterit, quoniam si acquiescere ac obtemperare regis voluntati nolueris, ad lupanar tracta multas sustinebis iniurias; inuita lenonibus ludibrium facta et ignominiose corrupta doceberis, sani capitis non esse huiusmodi regiam contempnere dignitatem.' Ad hec virgo: 'Nullis[7] reuera pollutionum contagiis contaminari potest corpus, nisi ex consensu mentis.' Hiis auditis cum vim inferre illamque rapere pararent, sancta Frideswida, ad deum protectorem suum confugiens, preces cum lachrimis in excelsum porrexit. Et ecce subito nuncii amisso lumine, ab iniuriis illius desistere compelluntur vel inuiti. Concurrunt vndique de ciuitate, stupent vniuersi pauentque, ac pedibus virginis pro excecatorum compassione prouoluti, vt eius precibus lumen reciperent suppliciter postularunt. Cum autem virgo pro eis preces ad deum fudisset,

[1] so SB.; Boll. presumptionis sue vesaniam. [2] E. sancta. [3] E. virgis. [4] E. peruenisset. [5] He is rex Leicestrensium in N. L. [6] Boll. ac. [7] E. Nulis.

et luminis beneficium recepissent, humiliter ad pedes eius corruerunt, veniam flagitantes. Et post hec ad domum redeuntes, que gesta sunt regi ex ordine nunciarunt. Quibus ille: 'Nequaquam, inquit, incantationes eius falsaue dogmata aut ars magica a[1] meis eam eripient[2] manibus. Sed quoniam me contempnere ausa est, postquam illa, vt libuerit, abusus fuero, lenonum tradetur polluenda ludibrio.' Hec[3] dixit, et furore agitatus ad vrbem qua virgo manebat progreditur. Et ecce sancte Frideswide orationi more solito incumbenti nocte illa angelus apparuit dicens: 'Ignoras, o virgo, quia rex Algarus cras pre foribus vrbis istius aderit, libidini sue satisfacturus, si detur possibilitas irrumpendi pudicitiam integritatis tue? Ne timeas, inquit, dominus Iesus Christus iocundum quod in tua virginitate habitaculum preparasti custodiet, illususque rex et spe frustratus redibit, ac penas cecitatis perpetue soluet. Tu autem propera et semitam que ducit ad fluuium Thamisie ingredere: repertura enim es scapham a deo paratam, et in ipsa ducem itineris nautam.' Sancta vero [virgo] gratias deo agens, duas sorores secum assumens, concita ad fluuium peruenit, et nauiculam inuentam ingressa, a iuuene albo[4] habitu splendido vultuque venustissimo, sub vnius hore spacio decem miliaria transferuntur, et sub villa nomine Bentona[5] exponuntur. Exposite vero nec nauem nec itineris ducem vspiam conspexerunt. Nemoris profunditatem[6] intrantes virgines, porcorum tutamen contra aeris intemperiem constructum, ab edera succrescente ex omni parte contectum, ingrediuntur. Algarus interea rex Oxoniam veniens, minis, precibus ac premiis conabatur ab incolis dinoscere quonam Frideswida diuertisset. Cumque se nescire, ciues cum iuramento assererent, iratus rex in ciuitatis subuersionem coniurauit. Cum vero porte aquilonari appropinquaret, cecitatis plaga confestim diuinitus percussus est. Expauit itaque stultus repentinam in se diuine potestatis vltionem: nec a malignitatis sue desistens obstinatione, cor Pharaonis ad propria reportauit. Ob cuius equidem tiranni supplitium innatus est horror regibus Anglie, vt nec vnus vrbem Oxonie, vt fertur, presumat intrare. Sancta autem Frideswida tribus fere annis solitudine illa in magna abstinentia, vigiliis et assiduis precibus deo vacabat. Puellam quandam ab hoste antiquo cecitate percussam, aqua lotionis manuum eius oculis linitam[7] illuminauit. [8]Tandem Oxoniam rediens, ne sororibus in cenobio dimissis onerosa esset, in loco quodam iuxta vrbem multis arboribus consito, nomine Thornbiry, oratorium edificiaque construxit, fontemque vsque hodie iugiter manantem precibus et meritis impetrauit[8]. Cum iuuenis quidam diei dominice non deferens ligna incideret, manus eius illico adherens manubrio adeo incenditur vt pre doloris intolerantia terribiliter exclamaret.

[1] om. in Boll. [2] Boll. eripiet. [3] om. in Boll. [4] E. albi; om. in T. [5] N. Bentonia, L. Bamtonia, i.e. Bampton. [6] L. nemus de Beneseya. [7] T. linita. [8–8] *al.* om.

Pembroke College

Nec enim manum laxare valuit, nec digitos a manubrio soluere. Frideswide tandem adducitur, et eius precibus liberatur. Quendam piscatorem a demone arreptum, fusa ad deum prece sanitati pristine virgo deo deuota restituit. Cum quadam vice[1] vrbem Oxonie intraret, tota illico in obuiam ruit ciuitas, et ecce inter vtriusque sexus turbam adest iuuenis lepra immanissima et pustulis toto deformatus[2] corpore, vt de forma hominis nihil fere inesse videretur preter exteriora liniamenta. Sic enim vlcera, sic tumores, sic iniquus color cuncta obduxerant[3], vt monstrum potius putaretur quam homo. Cum autem iste ad sanctam virginem appropinquaret, quanta potuit voce horribiliter rauca emisit sonum satis confusum, verba tamen exprimentem, sic dicens: 'Adiuro te, virgo Frideswida[4], per deum omnipotentem, vt des mihi osculum in nomine Ihesu Christi filii eius vnigeniti.' At illa charitatis igne accensa illico accessit, et signo crucis prius impresso, osculum leproso dedit. Ore enim virginis os leprosi tangitur, et continuo toto corpore mundatur. Cutis aspera ad squamarum modum soluitur, et velut exuuie colubrine deponuntur, et statim caro eius sicut caro pueri paruuli efficitur. Instante tandem tempore dissolutionis sue, ecce angelus domini eidem oranti astitit dicens: 'Quarto decimo kalendas nouembris finis tibi, Frideswida, agonis a deo decernitur, et merces sempiterna preparatur.' Et hec dicens discessit, et Frideswidam febris grauissima corripuit, vnde et viribus corporis cepit destitui. Et intentis ad superna luminibus aspexit inde venientes ad se virgines quas in veneratione maxima semper habebat: Katherinam scilicet atque Ceciliam, quibus et ait: 'Modo veniam, mee domine, modo veniam'; et valedicens astantibus, migrauit ad dominum. Lux enim celitus emissa domum subito illustrans ita totam repleuit vrbem odore inestimabiliter suauissimo, quatinus non dubitaretur vnigenitum affuisse patris luminum, cuius nomen vnguentum effusum vniuersum impleuit orbem.——[5] Antequam iuri Normannorum deus Angliam subdidisset, abendoniensi abbati ecclesia sancte Frideswide cum possessionibus suis a rege quodam donata fuit, et expulsis canonicis[6] per annos aliquot monachorum dispositioni res addicta subiacuit, donec mutata tandem voluntate regis cuiusdam canonicis cuncta restituta sunt. Auxilio vero et assensu Willelmi vicecomitis, patroni ecclesie sancte virginis, eleuata sunt de terra sanctissime virginis ossa, et in scrinio honorifice collocata. Propter peccata [enim][7] inhabitantium primo per Danos, postea voraci flamma, cenobium sancte virginis Frideswide extitit consumptum[8]. Clericus quidam[9] ornamenta ecclesie Sancte Frideswide auferens, coram iudice accusatur: et cum se purgare innocentiam suam offerret, placuit cunctis

[1] In N. L. she now returns from solitude. [2] Boll. deforatus. [3] Boll. obduxerat. [4] E. frideswido. [5] The following is from an unknown source. [6] r. clericis? [7] so T.; E. vero. [8] Cf. Will. Malm. G.P. iv. [9] E. quidem.

eum missam primo audire, et postea purgationem facere. Cum [vero][1] vinctus coram sancte virginis tumba vsque ad euangelium misse staret intrepidus, subito saltus mirabiles in altum dare cepit, dicens: 'Confiteor domina, confiteor domina,' et continuo cadens, exanimis videbatur. Assumpto tandem spiritu, circumstantibus ait: 'Nunquid[2] non videtis dominam istam virginem sanctam, qualiter me duobus manipulis virgarum manibus suis non solum verberauit, immo crudeliter vt hoc furtum confiterer cogit? Celare itaque non possum: confiteor sacrilegium.' Et exutis vestibus, scapularum cutis et totius dorsi, ventris et pectoris ac lateris vtriusque per inter-ualla discissa, ipsos accusatores ad misericordiam mouit.——Floruit autem sancta Frideswida circa annum domini septingentesimum quinquagesimum[3], et quartodecimo kalendas nouembris seculum reliquit.

[MS. T. adds: *Narratio*[4].

(Abbas Antonius, deficiens in consideracione profunditatis iudiciorum dei, postulauit dicens: 'Domine, quomodo aliqui in paruo) tempore uite s(ue moriuntur et aliqui ultra) decrepitam uiuunt senectutem? et (quare quidam) egestuosi sunt, alii autem facultati(bus di)tantur? et quomodo iniusti opulenti sunt, (ius)ti uero paupertate premuntur?' Et uenit ei uox dicens: 'Antoni, ad teipsum intende: hec enim iudicia dei sunt, et te scire ea non conuenit.' [5]Quidam monachus nimis dure tractauit uitam suam, set[6] cum factus fuisset episcopus, uoluit ipsa duricia uti in ciuitate quam in heremo habuerat, et non preualuit: iccirco prostrauit se in conspectu domini dicens: 'Putasne, domine, propter episcopatum discessit a me (gracia) tua?' Et reuelatum est ei quia non; ('set) cum in solitudine eras, inquit uox, et cum (non) esset auxiliator, deus tuus erat suscep(tor tuus); nunc autem hic in seculo es ubi homines (auxili)antur tibi[7].'][8]

¶ De sancto Furseo abbate et confessore[9].

VIr fuit vite venerabilis, Furseus nomine, ex Hibernia natus, nobilis quidem genere, sed nobilior fide; seculi dignitate inter suos clarus, sed diuina gratia vbique precipuus. Erat enim forma

[1] so Boll. [2] E. Nunquit. [3] In MS. Nero she dies in 727. [4] Ex Vit. Patr. p. 953. [5] Ex Vit. Patr. p. 956. [6] VP. et. [7] T. tui.

[8] Collect:

Veneranda es uirgo Frideswida, que carnis desideriis restitisti et in Ihesu Christi seruicio permansisti; ipsum roga ut nobis indignis mitis esse dignetur in hoc seculo atque in futuro. V. Ora pro nobis.

Omnipotens sempiterne deus, da nobis in commemoracione uirginis tue sancte Frideswide congrua deuocione gaudere, ut et potenciam tuam in eius ueneracione laudemus, et prouisum nobis percipiamus auxilium, per

[9] Ed. in Messingham Flor. p. 393. Abridged from the old Vita in Surius, Act. SS. Boll. Ian. II. p. 401 (with a Liber Mirac.), Mabillon II. 287, Colgan I. 75; cf. Beda III. 19. Cf. Desmay, Life of St. F., Paris, 1607.

decorus, corpore castus, mente deuotus, affabilis colloquio, amabilis aspectu, et bonorum operum ac gratia[1] plenus; ab infantia sacris litteris et monasticis disciplinis eruditus. Et dum infirmus quadam die vespertinalem exorsus esset psalmodiam, orationi intentus, non longe a domo, tenebris subito circumdatus stetit[2], et quasi iam mortuus ad proximam domum deportatur. Tunc quatuor manus ad se desuper extensas conspexit, que tenentes[3] illum per brachia, niueis pennis subuolabant et illum ex vtraque parte sustinebant. Manus quippe sub pennis erant, et quasi per caliginem angelica corpora cernebat. Tertium quoque angelum, armatum scuto candido et gladio fulgoris niuei[4], se precedere conspexit. Hii tres, pari fulgore splendentes, mire suauitatis dulcedinem alarum sonitu illi[5] anime inferebant. Canebant autem vno incipiente: 'ibunt sancti de virtute in virtutem, videbitur deus[6] deorum in Syon.' Erat enim in carmine eleuatio, et ad[7] finem positio. Audiebat quoque aliud quasi ignotum canticum multorum milium angelorum, et vix pauca potuit intelligere: 'exierunt obuiam Christo.' Tunc vnus ex supernis agminibus precedenti armato iussit, ad corpus reducere animam, et suam secum deferre[8] debere solicitudinem. Et tunc cantabant illum dimidium versiculum: 'videbitur deus deorum in Syon.' Cuius carminis suauitate letificata anima qualiter in corpus intrauit, intelligere non potuit. Media vero nocte tertie ferie in extremis languens, audiuit horribiles magne multitudinis voces clamantes, et ipsum exire compellentes. Apertis autem oculis, solos tres predictos vidit angelos, duos vtroque latere positos, tertium vero armatum ad caput suum stantem, eorumque cantica cum omni suauitate audiuit. Illis eum leuantibus, vlulatus et clamores demonum audiuit, ac per medium eorum transiens, vnus illorum dixit: 'Antecedamus, et ante faciem eius bella moueamus.' Tunc vidit nigram nubem ad sinistram partem, et ante faciem illius bellicam aciem constitutam; et demones ignitas sagittas contra eos iactabant, sed angeli eas scuto extinguebant[9]. Erant autem corpora demonum plena deformitate et nigredine, collo extento, macie squalentia et omni horrore plena, et capita tumentia. Quando vero volabant vel pugnabant, nullam corporis formam, nisi horribilem et volaticam vmbram videre poterat. Facies eorum propter tenebrarum horrorem nunquam videre potuit. Tunc angelus precedens aduersariis dixit: 'Nolite tardare iter nostrum, quia hic homo non est particeps perditionis vestre.' Contradicente aduersario et blasphemante, iniustum esse deum homini peccatori[10] consentientem nihil dampnationis habere, cum scriptum sit: 'Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, digni sunt morte.' Pugnante vero angelo, existimabat vir sanctus clamorem

[1] *al.* gratie fructibus. [2] *al.* restitit. [3] *al.* tenentesque. [4] *al.* fulgures nimium. [5] *al.* illius. [6] om. in T. [7] E. in. [8] E. differre. [9] *al.* extinguebantur, eas om. [10] *al.* deo hominem peccatoribus.

pugne et vociferantium demoniorum in omnem terram audiri. Et demones dixerunt: 'Ociosos sermones sepe protulit, et ideo illesus vita beata perfrui non debet.' Angelus ait: 'Nisi principalia vitia contra eum protuleritis, propter minima non peribit.' Et demon[1]: "Si non remiseritis hominibus peccata eorum, nec pater vester celestis dimittet vobis peccata vestra." Angelus ait: 'Vbi se vindicauit, vel cui iniuriam fecit?' Et demon: 'Non est scriptum: si non vindicetis; sed si non remiseritis de cordibus vestris[2].' Et ait angelus: 'Iudicemur ante dominum.' Victus inimicus, iterum venena restaurat, dicens: 'Si iustus est deus, homo iste in regnum celorum non intrabit. Scriptum est enim: "Nisi conuersi fueritis et efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum celorum." Hoc verbum minime impleuit.' [3]Angelus excusans dixit: 'Indulgentiam in corde habuit, sed consuetudine humana continuit.' Et demon: 'Sicut accepit malum ex consuetudine, ita accipiat vindictam a superno iudice[3].' 'Iudicemur, inquit angelus, ante dominum.' Preliante angelo et contritis aduersariis, dixit angelus: 'Respice [in] mundum.' Et vidit vallem tenebrosam sub se in imo positam, et quatuor ignes in aere incendi aliquibus spaciis a se distantes. Et ait angelus: 'Hii sunt quatuor ignes qui mundum succendunt: Primus est mendacii, cum hoc quod abrenunciare diabolo et omnibus pompis eius in baptismo omnes promiserunt, minime[4] implent. Secundus cupiditatis, cum mundi diuitias amori celestium preponunt. Tertius est dissentionis, cum animos proximorum in superuacuis rebus et sine causa offendere non formidant. Quartus impietatis, cum inferiores expoliare et eis fraudem facere et opprimere, potentes[5] pro nihilo ducunt. Vnusquisque ignis incendit alium, quia per augmenta[6] malorum, peccata ex culpis crescunt.' Et cum ignes isti quasi in vnum glomerari viderentur, expauit Furseus et clamauit: 'Domine, ignis mihi appropinquat.' Cui angelus: 'Quod non incendisti, non ardebit in te. Licet enim terribilis et grandis est, tamen secundum merita operum singulos examinat. Sicut corpus ardet per illicitam voluptatem, ita et anima ardebit per debitam penam.' Tunc angelus precedens diuisit ignem flamme in duos muros vtroque latere, et [alii duo] ab igne defendebant eum. Tunc vnus demonum qui in igne volabat, dixit: 'Seruus qui scit voluntatem domini sui, et non facit, plagis vapulabit multis.' Angelus ait: 'Quid enim iste de voluntate domini sui non impleuit?' Et demon: 'Scriptum est: "Dona iniquorum reprobat altissimus[7]."' Cui angelus: 'Credidit enim quod vnusquisque eorum penitentiam egisset.' Et ille: 'Ante debuit probare penitentie perseuerantiam, et sic fructum suscipere. Munera enim excecant oculos sapientium, et peruertunt verba iustorum.' Angelus ait: 'Iudicemur ante dominum.' Diabolus succumbens, in blasphemias contra auctorem erupit,

[1] *al.* add Scriptum est. [2] *al.* here follows [3]–[3]. [4] T. E. et minime. [5] et o. p. *al.* om. [6] E. aucmenta. [7] *al.* add: iste dona iniquorum recepit.

dicens: 'Vsque nunc existimabamus deum esse veracem, quia omne delictum quod non purgatur super terram, de celo esse vindicandum promisit, Ysaia propheta clamante: "Quod si volueritis et audieritis me, bona terre comedetis. Quod si nolueritis, et me ad iracundiam prouocaueritis, gladius meus [1] deuorabit vos." Hic homo non purgauit delicta sua in terra, nec vindictam hic recipit: vbi est ergo iusticia dei?' Angelus dixit: 'Nolite blasphemare, dum nescitis occulta dei iudicia.' Et ille: 'Quid erit [2] hic occultum?' Angelus ait: 'Quamdiu speratur penitentia, comitatur hominem diuina misericordia.' Et ille: 'Sed nullus tamen hic locus est penitentie.' Angelus dixit: 'Profunditatem misteriorum dei ignoratis: Fortasse etenim hic erit.' Et demon: 'Discedamus ergo, dum iudicandi ratio non est.' Et superueniens alius demon dixit: 'Adhuc restat illi angusta porta per quam non nisi pauci intrant: ibi illum superare possumus: "Diliges proximum tuum sicut te ipsum."' Et angelus: 'Vir iste in proximos suos operatus est bona.' Et ille: 'Non sufficit bona operari, nisi etiam proximum suum sicut semetipsum dilexerit.' Angelus ait: 'Fructus dilectionis est bona operari: quia deus reddit [3] vnicuique secundum opera sua.' Et demon: 'Sed quia verbum dei de dilectione non impleuit, dampnandus erit. Si enim deus iniquus non est, et si mendacium, et verbi illius transgressio [ei] displicet, vir iste penarum expers non erit. Promisit enim seculo abrenunciare, et econtrario seculum dilexit, contra apostoli preceptum dicentis: "Nolite diligere mundum neque ea que in mundo sunt."' Et angelus: 'Non sibi soli ea que sunt seculi, sed omnibus indigentibus dispensanda, dilexit.' Demon ait: 'Quocumque modo diligatur, contra preceptum diuinum est, et contra sponsionem christianitatis in baptismo.' Victus aduersarius, ad callidas conuertitur accusationes, dicens: 'Scriptum est: "Nisi annunciaueris iniquo iniquitatem suam, sanguinem eius de manu tua requiram." Hic non annunciauit digne peccantibus penitentiam.' Et angelus: 'Quando auditores despiciunt verbum, lingua doctoris loqui prepeditur dum videt quod audita predicatio despiciatur.' Et ille: 'Ille tamen vsque ad passionem annunciare debuit, nec consentire, nec tacere.' Tandem deuictis aduersariis, immensa claritate vir sanctus circumfusus [4], respiciens sursum vidit agmina angelorum et sanctorum immensa, claritate fulgentia, qui aduolantes, quasi alis choruscatione eximia circumfusis [5] circumdantes eum, omnem formidinem ignis et demonum terrores procul abigebant. Et audiuit quasi quatuor choros angelorum cantantium atque dicentium: "Sanctus | sanctus | sanctus dominus deus Sabaoth." Et ait angelus ad eum: 'Vbi supernus conuentus est, inde et nos sumus.' Tunc mens Fursei omnem laborem ac tribulationem obliuiscens, immensa letitia repletus, dixit: 'Magnum est

[1] *al.* om. [2] *al.* enim. [3] *al.* reddet. [4] E. circumfulsus. [5] E. circumfulsis; *al.* om.

gaudium hec carmina dulcisona[1] auscultare.' Et angelus: 'Hoc auditu nos pro ministerio dispensationis humane sepe priuamur; et quod nos annunciando laboramus, dissipant demonia humana corrumpendo corda. In hoc celesti regno nulla vnquam tristitia, nisi de hominum perditione, fieri potest.' Tunc vidit duos sanctos episcopos illius prouintie in qua hec vidit, dudum ad celestia translatos, Beanum scilicet et Meldanum, angelica forma radiantes ad se venire: qui cum eo familiariter loquentes, vt ad seculum rediret precipiunt. Et cum eum tristicia repletum propter suum nuncium et dolore non modico conspicerent, dixerunt: 'Quid times? Vnius diei iter est, quo laboraturus es. Predicans ergo omnibus annuncia quia in proximo est vindicta.' Interrogante autem Furseo de mundi fine, responderunt finem creature iam tunc non esse, quamuis in proximo sit; sed famis et mortalitatis plagis esse vexandum humanum genus. 'Et quamuis hominibus diuina monita contempnentibus superni iudicis ira iam imminet, maxime tamen super doctores ecclesie, et principes furor illius excandescit: quia per quatuor res maxime anime fidelium depereunt: Per huius mundi illecebrosa vitia, per suggestionem diaboli, per prelatorum negligentiam, per iniquorum principum exempla praua siue doctorum. Doctores namque ecclesie et rectores, viri dimidii operis sunt: quia per omnipotentis dei misericordiam alii largitatis gratiam sunt adepti, sed carnis incontinentia sunt lubrici: Alii vero corpore quidem castitate pollent, sed estibus auaritie anelant. Alii gratiam habent lenitatis, sed rancore animi sunt pusillanimes: Alii autem non recordando iniurias suas, cito ignoscunt, sed minus cor caute custodiendo, citiusque irascendo, rixas prouocant. Quod[2] ergo deus singulis largiendo donauit, quasi proprio labore acquisitis gloriantur: Vitia vero que eos impugnant et deuincunt, corde vigili et operum bonorum instantia vincere negligunt. Nonnulli vero, omissis spiritalibus quibus impugnantur vitiis, corpus abstinentia affligunt, nocturnasque illusiones vel leuia queque quasi grauia existimantes delicta, superbiam vero, que angelos de celo eiecit, pro nihilo reputant; auaritiam, que hominem primum de paradiso expulit, non execrantur; inuidiam, per quam Abel occiditur, falsum testimonium, per quod saluator dampnatus est, non considerant. A cibis quos deus cum gratiarum actione sumendos creauit abstinentes, superbiam, auaritiam, inuidiam et cetera vitia quasi licita sumunt: Que[3] vero leuiora in iuditio dei existunt, grauius iudicant, grauia quasi leuiora reputantes. Non satis est corpus affligere, si animus a malitia et nequitia non curatur. Doctores ecclesie et rectores vlmum pro vite, et alnum pro oliua non plantent, hoc est, plus terrenum et infructuosum laborem diligant quam charitatem, que omnium radix et culmen bonorum operum non ignoratur. Contra

[1] T. dulcissona, *al.* om. [2] r. Que. [3] E. Quo.

doctores iratus est dominus qui libros diuinos negligentes, curas huius mundi cum omni affectione agunt. Rex enim et sacerdos, et vnusquisque, non quod scriptum est, sed quod rectum sibi videtur, hoc facit. Tu autem, inquiunt, fidelis esto dispensator, nihil tibi preter victum et vestimentum vendicans. Qui enim sic libenter dampnum sicut datum susceperit, os mutorum aperire poterit. Esto nihil mendicans, nulli negans. Deo odibile est aliena appetere, et propria retinere. Pauperi enim et vinctis conuenit petere; habentibus autem, indigentibus dispensare. Elemosine vero, nullo rogante, pauperibus errogande sunt; bona quoque in omnes homines operanda sunt. Nullam curam huius seculi suscipias, pura mentis indulgentia bona pro malis semper rependas. Nullum boni operis sacrificium sic deo acceptum probatur, sicut contra omnes iniurias mansuetudo cordis, per quam aduersa et dampna quasi lucra et prospera, spe future remunerationis in domino letus suscipit.' Illis autem in celo receptis, Furseo, cum tribus angelis solo, maximus appropinquabat ignis: sed angelus, sicut ante, medium findens[1] et diuidens ignem, virum vnum ex igne prosilientem demones super humerum Fursei et maxillam eius proiiciunt. Cognouit enim virum, quod ei vestimentum proprium moriens contulerat. Humero vero et maxilla Fursei a veste[2] combustis, [in] igne[m][3], vnde exiuit, ab angelo proiicitur. Tunc demon viro sancto ait: 'Noli repellere quod[4] ante suscepisti; quia sicut eius bona suscepisti, sic de penis eius particeps esse debes.' Cui angelus: 'Non propter auaritiam, sed propter animam illius liberandam suscepit.' Cumque cessasset ignis, ait angelus: 'Quod accendisti, hoc arsit in te. Si enim huius viri, in peccatis suis mortui, vestem non suscepisses, nec pene illius in corpore tuo ardere possent.' Multis enim exhortationibus instructus; corpus suum quasi ignotum cadauer considerans, et abhorrens, nolle [se] eidem appropinquare respondit. Precepto tamen angeli qualiter corpus suum intrauit scire non potuit. Et exurgens, ac circumstantes aspiciens, magnitudinem humane stultitie ingemuit, arduum et difficilem transitum admirans, et remunerationis diuine magnitudinem. Deinde enim signum incendii, quod in anima sola pertulit, visibiliter in humero et in maxilla semper portauit. Elapso vnius anni circulo, vnius diei iter sibi iniunctum fuisse recolens, molestia corporali correptus vidit angelum domini vnius diei iter sibi exponentem, ac duodecim annos in opere predicationis ipsum completurum predicentem. Demum in Angliam cum paucis fratribus aduenies, a rege Orientalium Saxonum Sigiberto honorifice susceptus est. Completis autem duodecim annis, infirmatus, predicationi insistere angelo sibi apparente monetur. Nullum vite finem ab angelo audiuit: sed intulit: 'Vigilate et orate, quia nescitis diem neque horam.' Quod intelligens vir dei, in loco Knoberes-

[1] so T.; E. scindens; Boll. findebat, et om. [2] a v. *al.* om. [3] T. E. ab igne. [4] *al.* quem.

burgh[1] vocato, a rege Sigiberto sibi collato, monasterium construxit; quod postmodum Anna, eiusdem prouintie rex, edifitiis et possessionibus non modicum auxit. Et cum in tenui veste sederet et visiones suas timentibus deum narrare contingeret, et in media hieme semper sudauit pre timore[2]. Curam monasterii fratri suo Foillano tandem commisit, et cum altero fratre suo, Vltano, annum integrum, quotidianis viuens laboribus, in heremo peregit. Turbatam deinde incursione gentium videns prouintiam, Galliam nauigauit, et ope Erkenwaldi[3] patricii Latiniacum monasterium construxit; et septimo decimo kalendas februarii in pace quieuit, et in villa que Perona dicitur, sepeliri meruit. Post quatuor vero obitus sui annos a sanctis episcopis Eligio et Autberto[4] corpus eius immaculatum sine vlla putredine cum honore transfertur. Floruit autem circa annum domini sexcentesimum tricesimum sextum.

¶ *Narratio.*

[5]Tempore illo Sigibertus prefatus iniinicitias Redwaldi regis in Galliam fugiendo declinans, fidem Christi suscepit. Patriam autem reuersus, regnoque potitus, scolam in qua pueri erudiri possent, iuuante sancto Felice episcopo, quem de Cancia acceperat, instituit. Celestis tandem regni amator effectus, regni negotiis cognato suo Egrico commendatis, in monasterio a sancto Furseo sibi constructo habitum monachalem suscepit. Contigit[6] postea regem Merciorum Pendam cum suo exercitu aduersus Orientales Anglos in bellum procedere. Qui dum se inferiores hostibus ad preliandum conspicerent, rogauerunt Sigibertum ad confortandos milites secum venire ad bellum. Contradicente illo, inuitum monasterio eruentes in certamen secum ducunt, sperantes militum animos minus trepidare, minus presente tanto duce fugam meditari posse. Ipse vero, professionis sue non immemor, non nisi virgam in manu habens, occisus est vna cum rege Egrico, et cunctus eorum exercitus a paganis cesus est vel dispersus, anno domini sexcentesimo quinquagesimo secundo. Successit autem Anna, sancte Ethelrede virginis pater. [7]Cum autem illis diebus sanctus Eligius quendam sacerdotem nimis infamem frequenter corriperet et ad confessionem modis omnibus inuitaret, et ille semper crimen suum detegeret[8], sanctus Eligius excommunicauit eum et vt, quousque peniteret, nullo modo celebrare presumeret precepit. Presbiter vero, negligens et episcopi sententiam paruipendens[9], cum post aliquot dies celebraturus altari assisteret, ad terram corruens expirauit. [10]Illis etiam diebus sanctus Quintinus quendam falsum testem in sompnis redarguit, apprehendensque nasum eius, falsatorem vocauit. Cum autem expergefactus faciem lauans vxori visionem referret, extensa manu nasum

[1] Now Burghcastle in Suffolk. [2] Cf. Beda. [3] *al.* Erchenaldi. [4] T. E. Ansberto. [5] Cf. Beda H. E. iii. 18. [6] E. Contegit. [7] Ex Vinc. Bell. XXIII. 87. [8] = tegeret. [9] E. peruipendens. [10] Vinc. Bell. XXIII. 90.

suum tetigit, et statim in vase de manibus eius cecidit. Ob superbie tamen fastum aureum sibi nasum fabricare, cathenulisque aureis aptare conatur. Quem iterum idem sanctus per visum admonuit, dicens: 'Nonne tibi naturalem abstuli nasum, vt te omnibus falsum testimonium dixisse monstrarem, et nunc ob superbiam ausus es aureum apponere? Vade et quantotius illum proiice, et te falsum testimonium protulisse[1] cunctis innotescere stude.' Et factum est ita.

¶ De sancto Gilda abbate et confessore[2].

REx quidam Albanie, nomine Can[3], viginti quatuor filios ex regina sua genuit, quorum vnus, nomine Gildas, bone indolis puer, litterarum studio traditus et in liberalibus artibus eleganter imbutus, transito mari in Gallia per septennium eruditionis gratia moram traxit, et cum magna diuersorum voluminum mole Britanniam rediit. Cuius audita fama, scolares plurimi in scientiis diuersis erudiendi ad ipsum vndique confluebant; nec poterat inueniri in terra illa in virtutibus sibi similis. Velut[4] heremita ieiunabat, in orationibus assiduus erat cilicio asperrimo ad carnem vtens. Quicquid a diuitibus sibi datum fuit, egenis et pauperibus statim errogabat. Carnes omnino non gustauit, herbas cum pane ordeaceo[5] cinere mixto in cibum sumpsit, et aquam modicam de fonte bibit. Tanta in facie eius macies propter iugem abstinentiam apparebat, vt quasi febricitans aspicientibus appareret. Aquam fluuialem nocte media intrans deo laudes persoluebat, et oratorium post hec repetens flexis genibus vsque ad diem orationibus vacabat. Vestitus solummodo veste vna supra petram iacens, sompnum modicum sumpsit. Celestia premia in desiderio erant ei; precipiebat discipulis spernere, admonebat despicere, que transeunt in hoc mundo. Cum autem in Epidane[6] regione predicare inciperet, vox eius diuinitus impedita et retenta fuit. Admirante ergo plebe, precepit sanctus astantes exire, vt cognosceret si per aliquem illorum impedimentum fieret predicationis sue. Cumque egressis omnibus verbum facere populo nequiret: si aliquis in ecclesia latenter esset, quesiuit. Cui Nonnita, mater sancti Dauid, pregnans, respondit: 'Ego turbam vitare volens, hic iuxta parietem lateo.' Qua iussu eius egressa, populo intranti, vt voluit predicare cepit; et finito sermone rem gestam patefecit. 'Mulier, inquit, sancta, filium paritura sanctissimum et a deo electum, in ecclesia mansit: vnde predicare non potui, diuina potestate sermonem retinente. Tanta gratia puer ille preditus erit, vt nullus ei temporibus nostris comparari possit[7].' Transiens Gildas in Hiberniam, populum multum ad fidem conuertit. Occiso autem ab Arthuro Howelo, fratre suo, in Britanniam rediit, et confluentibus ad eum

[1] E. pertulisse. [2] Ed. by Giles, Caxt. Soc. 1854, with the Vita by Caradoc Lancarbanensis in MS. Corp. Chr. Coll. Cbr. 139 (ed. before in Stevenson's Ed. of Gildas, Engl. Hist. Soc.. 1838); the Vita in Boll. Ian. III. 573, is that of another Gildas. [3] Vit. Nau. [4] E. Vel vt. [5] E. ordeoceo. [6] Vit. Pepidiauc, a promontory in Pembrokeshire. [7] Vit. adds: Ego relinquam illi istam regionem.

propter sanctitatem suam principibus et clero, regi veniam humiliter petenti osculum dedit, et inimico indulgens benedixit. Romam sanctus Gildas post hec adiit et, vt in vita sancti Cadoci exprimitur, nolam pape Alexandro obtulit. Scripsit enim quatuor euangelistarum librum, in multa veneratione ab incolis habitum, quem[1] aperire non audent ad videndum; et nisi volumen in primis fuerit appositum, pacem inter inimicos et concordiam non reputant reformatam[2]. Habitauit demum vir dei in insula quadam fluuii Sabrine, et, fundata ibi ecclesia in rupe quadam, orando noctes ducebat insompnes. Cumque aquam dulcem preter guttas pluuiales super saxa retentas non haberet, fontem, in eternum manantem[3], suis precibus de rupe produxit. Afflictus nimium tandem a piratis, et famulis suis cum spoliis omnibus in exilium actis, relicta insula Glastoniam venit, et ab abbate honorifice susceptus, fratres et plebem instruxit, historiam de regibus Britannie breuiter descripsit. Non longe a Glastonia super fluuium edificata ecclesia, vitam heremiticam cilicio indutus duxit, ad quem de longinquis Britannie partibus viri sancti, sapientiam eius et doctrinam audituri accedebant. [4](Post aliquantum temporis spacium decidit in egritudinem, et sciens imminere diem depositionis sue, conuocauit abbatem Glastonie, rogans eum vt finito cursu presentis vite deferri faceret corpus suum ad monasterium ibidem sepeliendum. Annuit abbas. Et migrante sancto, quarto kalendas Februarii, multi viderunt splendorem angelicum circa corpus odoriferum. Post completam commendationem lachrimabilem, defertur sanctum corpus a fratribus ad monasterium, et cum planctu magno et honore dignissimo sepelitur in medio vetuste ecclesie pauimento, Anno domini quingentesimo duodecimo.)[4]

¶ *Narratio*[5].

Illis diebus regina Altrogodis sanctum Carilefum propter abstinentiam eius et sanctitatem videre, et edificationum verba ab ipso audire affectans, missis ad eum nunciis omnia fisci illius in cuius parte resedit, si precibus eius annuens ad eam veniret, [predia][6] se ei daturam promisit. Vir autem dei respondit: 'Dicite domine vestre: si quid preualeo, pro ea exorabo. Certum tamen habeat: quamdiu vixero, faciem mulieris non videbo; neque hoc cenobium, quod precipiente domino construxi, gressus mulieris calcabit[7]. Non enim decet nos qui de Christi censemur[8] familia, nostrum mulieribus vendere aspectum, aut pro capescenda terra humani generis inimico animam nostram prostituere. Ideoque animum suum ab hac intentione submoueat, et partem sui fisci cui voluerit tradat.'

[1] om. in T. [2] T. reformortatam. [3] E. manentem; T. manantem. [4–4] T. reads instead: Animam tandem suam in manus domini, quarto kal. februarii commendans, in medio pauimento ecclesie sancte Marie Glastonie sepelitur, ubi et festum eius deuote recolitur (so also MS. Tanner). [5] Ex Vinc. Bell. XXI. 44. [6] om. [7] T. non calcabit. [8] E. cencemur.

¶ De sancto Gilberto confessore[1].

SAnctus enim Gilbertus, in loco Sempingham ab incolis vocato, nobili prosapia ortus; pater eius Iocelinus, miles strenuus[2], genere Normannus, mater natione Anglica fuit. Cui, priusquam nasceretur, visum est in sompnis quod quasi descendentem a supernis lunam suscepisset in sinum. Natus autem puer sanctus, in domo patris sui adeo abiectus mansit quod nec famuli domus cum eo cibum sumere dignarentur: Corporali enim sc[h]emate incompositus, et incultus erat. Litteris tamen traditus, et parum proficiens, patriam deseruit, et liberalibus in Gallia studiis deditus, magistri nomen et gradum habere meruit. In Angliam demum rediens, pueros et puellas instruxit: qui primi erant in quibus ordo sempinghamensis initium sumpsit: quos adhuc secularis et ipse non solum scolasticis rudimentis, sed et moralibus et monasticis instituit disciplinis. Silere in ecclesia, simul quasi in dormitorio dormire, non nisi locis statutis loqui et legere, eos informauit. Ab ineunte enim etate animas deo lucrifacere, et quibuscunque poterat verbo et opere proficere et exemplo satagebat. Preciosis et nitidis, secundum natalium [suorum][3] dignitatem, vtens indumentis, iusticie et veritatis erat amator: omnium sibi fauorem et gratiam comparauit. Eius denique conuersatione laudabili delectatus pater ad ecclesias de Sempingham et Tiringtō eum multum renitentem presentauit. Assumptus itaque ad regimen animarum, vna cum suo capellano in domo cuiusdam parochiani sui hospitatus[4]; cum [super][3] forma filie hospitis, que ei sedulo ministrauit, occulta vtrique surriperet contagio, visum est Gilberto[5] in sompnis quod manum suam in sinum predicte puelle iniecisset, nec inde eam extrahere posset. Vir igitur castissimus vehementer expauescens, a loco illo velociter se transtulit. Hec enim virgo postmodum de septem primis erat in quibus vir sanctus ordinem inchoauit. Quidam parochianus suus cum de decimis frugum suarum fraudem fecisset, compulit Gilbertus[6] rusticum illum ex grangia bladum eiicere et per singulas garbas[7] coram se numerare; et decimam partem in aceruum congerens, in media platea accenso rogo in detestationem tanti criminis et terrorem aliorum consumi fecit. Quicquid enim preter stipendia vite necessaria habuit, pauperibus et egenis errogare curauit. Gradum sacerdotii tandem adeptus, elemosine largitioni indulgens pauperes elegit quorum paupertas, timore dei pariter et amore, esset honesta. Septem virgines a strepitu mundi et hominum aspectu inclusit, precepta vite dans eis et discipline; monasterii necessaria edificia construxit, fenestram vnam patentem per quam

[1] Ed. in Act. SS. Boll. 4 Febr. I. p. 577 from a MS. Rub. Vallis and Capgr.; abridged from the Vita in MS. Cleop. B. I. ed. in Monast. Angl. VI. 946; another abridgment in A. SS. Boll., Febr. p. 576. [2] E. strenuis. [3] om.; so Vit. [4] T. hospitatus sui. [5] T. gileberto. [6] T. gilebertus. [7] E. gerbas.

necessaria inmitti possent statuendo. Crescente demum numero fratrum et sororum, Cistercium ad papam Eugenium adiit: monachos ordinis illius, vtpote regule arctioris, suo operi incepto preficere decreuit. Dominus autem papa et cistersienses abbates, ordinis sui monachos aliorum religioni, et presertim monialium, preesse non licere dixerunt. Data est autem et iniuncta beato Gilberto a papa Eugenio custodia gregis sui: et beatis Malachie hiberniensi archiepiscopo et Bernardo clareuallensi abbati in illo itinere adeo familiaris effectus est, vt ipso solo presente per orationem eorum cuidam egroto fertur sanitas collata. Insignia etiam amoris, baculum scil. tam presulis quam abbatis, in quibus virtutes facte[1] sunt, accepit, et orarium cum manipulo in monimentum[2] sui abbas dedit ei. Regressus autem in Angliam, viros discretos, qui tam viris quam mulieribus viam salutis panderent et pastorale officium exhiberent, instituit. Habitacula clericorum a domibus monialium procul statuit, vt canonici longius ab illis remoti, nullum ad eas haberent accessum, nisi pro administrando aliquo diuino sacramento, sub multorum testimonio. Videri autem detecta facie omnino moniales prohibuit. Quicquid[3] autem intus siue extra fieri siue significari oportet, duo senes probati extrinsecus, et due sorores mature interius, deputantur, per quos tantum [se] audientes et mutuo non videntes, quicquid necessarium est nunciatur. Monialibus regulam beati Benedicti, clericis vero regulam sancti Augustini proposuit: et ea que minus in regulis illis inuenit, a multis monasteriis statuta[4] excerpsit et collegit, pape Eugenio misit et confirmata recepit. Preter pauperum et infirmorum, leprosorum, viduarum et orphanorum zenodochia que construxit, ecclesias conuentuales tresdecim magno labore et industria in vita sua constituit, in quibus duorum milium et ducentorum numerum in obitu suo reliquit. Omnium[5] ecclesias equaliter dilexit, et circa omnium negocia eque sollicitus fuit. Maiores culpas eius examini reseruari statuit, minora ceteris discutienda reliquit. Libros multos scripsit; verba eius nichil aliud quam sapientiam et scientiam sonuerunt: monialem igne libidinis succensam aspera castigatione sanauit, et fratrem ire stimulis agitatum leui baculi sui ictu in maximam mansuetudinem conuertit. Equitatura eius simplex, et comitatus honestus: aliis largus, satis sibi parcus apparuit. A carnibus omni tempore, nisi in maximo languore, abstinuit, ab esu eciam[6] piscium per Quadragesimam et Aduentum se temperauit; olera et legumina et huiusmodi vilia libentius sumpsit. Primam piscium partem deo, reliquam fere totam commensalibus communicauit. Erat enim vas positum in mensa coram ipso quod 'discum domini Ihesu' appellare consueuit, in quo non solum ciborum reliquie, sed et partes precipue ad opus pauperum reposite erant. Sepe ad

[1] Boll. sancte. [2] E. monumentum. [3] Vit. Si quid. [4] Vit. a multorum monasteriorum statutis. [5] Vit. Omnes. [6] E. et.

mensam sedens lachrymas fudit; vasis ligneis et testeis, et cocleariibus tantum corneis vtens, omnem mundi vanitatem exclusit et metallorum superfluitatem. Post mensam lectioni, orationi sacreque meditationi indulsit. Et toto anni circulo equalibus vtens indumentis, nec plura in hieme nec pauciora in estate quesiuit. Rogerum quendam ex filio patrem et ex discipulo magistrum sibi prefecit, et obedientiam illi faciens habitum canonicum suscepit. Cum autem sanctus Thomas exul in Gallia moraretur, a ministris regiis multam trans mare pecuniam contra preceptum regis sancto episcopo misisse notatur. Coactique sunt tam ipse quam omnes cenobiorum suorum prepositi et procuratores coram iudicibus regis assistere: propterque eius sanctitatem oblatum est ei vt prestito sacramento fidem faceret falsum esse quod suggestum erat. Ille vero, quia id in iniuriam ecclesie redundaret, renuit, malens subire exilium quam tale prestare iuramentum. Suspensa itaque diu sententia, cum iudices illum condempnare timerent: superuenientibus litteris regis, cum suis ad monasterium suum redire permittitur. [1] Vexato aliquando sancto viro valida febre, accessit quidam ad eum compatiens illi. Cui sanctus: 'Numquid, ait, sensisti quanta est febrium anxietas?' Et ille: 'Non.' Cumque quesisset sanctus an febres illas vice sua, vt ipse liberaretur, vellet suscipere, et ille annuisset, mane sequenti corripitur febre homo ille, patre sancto omnino liberato. Quidam sancti patris pedules in pedibus gestans, a podagra qua detinebatur omnino liberatur; et alter febricitans ex cipho [2] sancti potando curatur. Cum autem flamma ignis inualescens hospitio sancti Gilberti appropinquaret, et ille residens in fenestra oraret et psalleret, mox alteram partem domus flamma depascens, eius presentiam quasi abhorrens illam vbi resedit partem transuolauit, et viciniora loca circumquaque arripiens, alia hospitis [3] edificia intacta reliquit. Anno autem domini millesimo centesimo octuagesimonono, et vite sue centesimosexto, sanctus dei seruus Gilbertus, operibus bonis et exemplis plenus, celestia penetrans pridie nonas februarii, in monasterio Sempinghamie ab eo fundato cum honore sepelitur. Canonizatus est autem et in sanctorum cathalogo ascriptus a papa Innocentio anno domini millesimo ducentesimosecundo, et eodem anno, tertio idus octobris corpus eius de terra translatum in scrinio reponitur. In nocte vero diem [translationis] [4] sue precedente, viderunt multi globum igneum immensum, quasi [5] candelas multas simul accensas, tertio de celo descendere, et rursum ascendere supra tectum basilice contra sepulchrum eius: et tertio quasi culmen ecclesie penetrare et introcadere videbatur. Die vero quo seculum reliquit, circiter viros religiosos septingentos, et sorores religiosas mille quingentas, deo famulantes reliquit.

[1] The following is wanting in the Vita. [2] = scypho. [3] r. hospitii? [4] T. E. obitus sui. [5] T. E. et quasi.

[MS. T. adds: *Narratio*[1].

Illis diebus fuit in Anglia uir quidam magnarum uirium corporis, (et prop)ter illas uires magni nominis. Qui post (multa peccata) a consciencia sua reprehensus, ordinem cisterciensem intrans, ualde feruens in re(ligione esse cepit, postea uero) temptatus a satha(na mutauit propositum et proposuit se) corporaliter iturum (Hierusalem. Set quia) tunc abbas presens non (erat, distulit re)cessum contra suam uolunta(tem in diem crastinum). Eadem nocte cum de neces(sariis ad lectum rediret), uidit supra quandam (trabem dormitorii demonem) sedentem in specie simie. Et cepit cogitare quod diabolus esset. Et (senciens se cognitum de)mon, de trabe super illum desiliit et (tam fortiter) uerberauit quod sanguis de naribus eius exiret. Tunc nouicius tribus diebus (in lecto) magis mortuus quam uiuus iacens, apertis oculis nichil uidebat. Apparuit autem ei sanctus Benedictus, dicens: 'Sequere me.' Et ceperunt ascendere sublimes gradus, et erant in singulis gradibus demones duo, qui nouicium percuciebant: qui[2] fatigatus suum ductorem iam sequi non poterat. Sanctus enim[3] post se respiciens, posuit manum super caput nouicii et confortauit eum. Post gradus illos uidit locum magne claritatis et uiriditatis in regione puri aeris, et uidit ibi capellam in aere pendentem tam paruam, vt miraretur ad quid facta erat. Cui sanctus: 'Noli mirari opera dei, qui solus scit racionem operum suorum.' Cum autem intrassent capellam, et ductus fuisset nouicius coram uirgine Maria inter infinitam candidatorum multitudinem sicut sol inter stellas consedente, promisit (seruire ei) et in seruicio eius usque ad mortem permanere. Et ait domina: 'Reducite eum unde adduxistis.' Tunc sanctus Benedictus posuit eum post hostium, dicens: 'Aspice diligenter, et retine que uisurus es.' Et ecce beata uirgo pedes omnium ibi sedencium per ordinem lauare cepit, et sanctus Benedictus post eam flexis genibus extersit. Post hec sanctus Benedictus iussit Raphaeli archangelo ut duceret nouicium quo ducendus erat. Et cum duceretur ad paradisum, uidit ciuitatem ex auro, cuius porta immense pulcritudinis erat; herbas et arbores pulcherrimas, et aues cantantes uidit. Sub una arbore erat fons limpidissimus, cuius riui per mediam ciuitatem fluebant. Sub alia arbore mire altitudinis et decoris erat homo pulcherrimus et stature pregrandis quasi gigas, a pedibus usque ad pectus ueste diuersorum colorum uestitus. 'Hic est, inquit angelus, pater humani generis prothoplastus Adam, per sanguinem Ihesu Christi redemptus. Vestimentum eius est uestis illa glorie qua spoliauerat eum humani generis inimicus, per transgressionem diuini mandati. Ab Abel, filio suo primo iusto cepit ipse recuperare uestem suam per bona opera filiorum suorum et filiarum

[1] Ex Vinc. Bell. XXIX. 6. [2] T. quem. [3] r. autem.

suarum ; quando totus uestitus erit, tunc sanctorum numerus erit consummatus et finem habebit seculum.' Post hec ductus est ad regionem umbre mortis et terram tenebrosam : et uidit hominem in ardente cathedra sedentem, ante quem stabant quasi pulcre femine, que tenebant cereos ardentes quos impingebant in faciem eius et in os, et retrahebant similiter ardentes per eius intranea, et semper hanc penam paciebatur. 'Hic homo, ait angelus, amicus fuit carni sue, et inimicus anime sue, gulosus et luxuriosus. Cathedra significat quod potens fuit in malicia ; amauit mulieres et ideo maligni spiritus in tali specie torquent eum.' Post hec uidit hominem quem nigerrimi spiritus excoriabant et sale fricabant et super craticulam assabant. 'Hic, inquit angelus, potens fuit et crudelis in subditos.' Post hec uidit hominem super equum ardentem, clipeum igneum gerentem, et super collum equi (sui) capram tenentem, et ad caudam equi sui trahebat habitum monachi. 'Hic, inquit angelus, pauper fuit, semper de rapina uiuens. Capram unam a quadam paupere femina rapuit : et in fine uite, non uere penitendo, set ut ignominiam suam parumper protegeret, monachus fieri voluit—nam, si uiueret, cogitabat se ad priorem uitam rediturum : et ideo trahit habitum, sicut rem quam paruam estimabat. Capra et clipeus tormenta sunt dampnacionis sue.' Post hec uidit diuersas personas religiosas, monachorum, monialium, episcoporum, presbiterorum, et clericorum, quorum quidam ridebant, alii studebant gule explende, alii libidini saciande. Non quod iste uoluptates post mortem sint, set ad maiorem confusionem et excruciacionem similitudines preteritorum peccatorum representant, demonibus ad hoc eos cogentibus, qui postea per media capita usque ad excussionem cerebrorum et eieccionem oculorum incessanter fustibus eos percuciebant. Post hec ductus est ad profundum inferni, ubi uidit rotam horribilem igneam, et hominem extentum desuper. Et dum uolueretur rota, quedam uox ad nouicium dixit : 'Vides rem terribilem, set adhuc uidebis terribiliorem.' Et ecce rota rapido cursu descendit in profundum inferni, et tam magnum sonitum (fecit in cadendo ut totus) mundus cecidisse uideretur, (et omnes anime omnes)que demones maledicebant (homini. Hic erat Iudas. Post hec Raphael) : 'Oportet, inquit, (te redire) ad corpus tuum : et uisionem is(tam nulli) reuelabis.' Tunc ille qui tribus (diebus iacuerat mortuus), reuixit, et oscitare (et gemitus dare cepit. Et oblitus) precepti angeli, statim circumstantibus dixit : 'Vidi infernum, uidi paradisum.' Et ecce sanctus Benedictus subito ueniens cum baculo os inobedientis percussit. Qui op[p]onens manum, percussus est grauiter in digito. Et querenti causam percussionis ait sanctus : 'Quia inobediens fuisti ; et si lesus es in carne, scito quia magis in anima lesus es. Et quia peccasti loquendo, nouem diebus loquelam perdes.' Post illos nouem dies grauiter infirmatus est et manus eius intumuit ; et demum sanus effectus, soli

abbati que uiderat reuelauit. Abbas uero, qui preceptum tacendi non acceperat, ad edificacionem audiencium (et legencium uisionem reuelauit)[1].]

¶ De Godrico seruo dei et heremita[2].

[3] PAter sancti Godrici dictus est Ailwardus, mater vero Edwenna, diuitiis tenues, sed iusticia et virtutibus abundantes. Qui de Northfolcia[4] nati, in villa de Walpol[5] diutissime conuersati sunt; recti et innocentes, et coram deo simpliciter ambulantes. Hi cum sobolem non haberent, deuotis precibus orabant vt prolem ad dei cultum idoneam[6] generarent. Concepit igitur mulier, et peperit filium nomine Godricum, quod interpretatur 'bonum regnum' siue 'dei regnum.' Post aliquot deinde annos nati sunt eis filius Willelmus, et soror eius Burwenna. Puerilibus annis in simplicitate transactis, mercator efficitur, et primo circa villas et rura mercibus minoris precii exercetur, et post ciuitates et nundinas lucri gratia frequentare cepit. Est locus in maritimis Wellestrem dictus, ville que Spaldinga vocatur pene contiguus, vbi refluxus maris plerumque per quatuor miliaria siccas relinquit arenas: ibi die quadam solus deambulans Godricus, tres delphines[7] inuenit in sicco: duos viuentes reliquit intactos, de mortuo sibi partem secuit, et oneratus discessit. Nec mora, rediens fluctus maris consequitur festinantem, et primo pedes et tibias madefacit, deinde 'corpus vallauit abissus[8], et caput operuit.' Ille fortis in fide, vsque ad littus sub aquis onustus incedit; parentibus pisce tradito cuncta retexuit, et ad enarrandum[9] dei gloriam eos inuitauit. In Lindeseia per quatuor annos minora mercimonia pedes exercuit, et inde prius ad Sanctum Andream in Scotiam, deinde profectus est Romam. Reuersus, negociatoribus adiunctus Britanniam, Flandriam, Daciam nauigio aggressus, diuicias congregauit, nauis dimidium, et alterius quartam partem acquisiuit, et gubernator nauis pro sua peritia fieri meruit. Erat enim animo strenuus, viribus integer et robustus, statura modicus, humeros habens latos, pectus amplum, faciem productam, oculos glaucos et clarissime radiantes, hirsuta supercilia, frontem latam, nares patulas

[1] Collect in T.:

Felix locus, felix ecclesia, Gileberti diues presencia; Felix tota letatur Anglia Tanti patris illustris gloria. (Sancte) pater, in celi curia Nos ad loca transfer celestia. V. Os iusti meditabitur.

Plenam in nobis, eterne saluator, tue uirtutis operare medelam, ut qui preclara beati Gileberti confessoris tui merita ueneramur, ipsius adiuti suffragiis a cunctis animarum nostrarum langoribus liberemur, qui uiuis.

[2] Abridged from the anonymous life in MS. Harl. 322, which forms the basis of Reginald's more detailed life (ed. by Stevenson, Surtees' Soc. 1847); the life by Galfrid, ed. in Act. SS. Boll., 21 May, V. 70, is derived from Reginald and Germanus. [3] In T. (and Tanner), as in Harl., the account of how this Life came to be written precedes as Prologue, which in E. follows later, p. 497. [4] T. norfolchia. [5] R. Hampole. [6] T. ydoneam. [7] T. delfines. [8] T. abyssus. [9] H. narrandam.

et productas, nasum decenter in extremo recuruum, mentum angustum, barbam copiosam et aliquantulum longam ; os erat decens, labia tumentia moderate, capillatura capitis et barbe in iuuentute nigra, in senectute per caniciem candida[1] ; collum habebat breue, sed grossum, tibias modice quantitatis, plantas pedum incuruas, genua propter frequentes geniculationes callosa et dura. Sepius [enim][2] Sanctum Andream in Scotia inuisere et vota soluere consueuit. In negociando sexdecim annos expleuit : et Hierosolimam proficiscens sepulchrum domini visitauit. Nec multo post[2] ad Sanctum Egidium, et inde Romam profectus est. Rediens vero, pari deuotione tactus, cum matre Londoniam venit, vbi mater vestigia nudans, Romam cum filio nudis pedibus visitauit ; Godricus humiliter obsequens genitrici, eam supportauit humeris, quotiens difficultas itineris exigebat. Mulier enim magni decoris ex improuiso, cum Romam peterent, ad eos accessit et illis comes fieri suppliciter flagitauit, et in obsequiis eorum diligens et deuota permansit. Nam pedes eorum lauit, et oscula pedibus impressit : nec ab illis, que, vel vnde esset, interrogata fuit. Cum vero redeuntes Londoniis appropinquarent, hec verba protulit : ' Ecce, totius itineris pericula per dei gratiam euasistis, et vestre fines patrie iam tenetis : tempus est vt ego illuc vnde sum digressa regrediar. Vos deum benedicite, qui sperantes in se non deserit, insuper, quod apostolos Rome postulastis efficiet.' Post hec discessit, nec vnquam postea, vnde venisset vel quo iuisset innotuit. Nec aliquis de comitatu eam videre potuit. Omnia post hec, que acquisierat, vendidit et pauperibus errogauit, et apud Carleolum veniens, pauper et cunctis incognitus moram fecit. Psalmos ita diligenter didicit, quod in breui psalterium totum memoriter tenuit. Sentiens autem, esse detrimentum anime honorem illum quem ei multi ibi deferebant, siluam solus expetiit, et siluestribus herbis et fructibus vitam duxit. Sedes ei certa non erat, sed vbicunque nox eum occupabat, in orationibus, quantum permittebat humana fragilitas, pernoctabat. Serpentes et fere accedentes, ipsum diutius intuebantur, et mox cum omni mansuetudine recedebant. Vix decimam stadii pertransiit partem[3], quin vel genu flexo et manibus eleuatis, vel humi prostratus oraret. Tandem solitarium quendam progressus inuenit : cui senex ingresso in speluncam suam ait : ' Bene venias, frater Godrice ' ; et ille : ' Et tu bene viuas, pater Ailrice '—cum sibi essent inuicem antea prorsus ignoti. Et in mutuos ruentes amplexus, pre gaudio lachrymantur. ' Ad hoc es, inquit senex, missus a deo, vt monita salutis edoceas, et corpus hoc senile sepelias.' Nullus eis erat minister aut socius, sed ipsi certatim inuicem ministrabant. Cum autem senex egrotaret, Godricus assidue ei ministrauit, egrotanti assedit ; et intra se dixit : ' Volo per dei gratiam in isto, cuiusmodi sit transitus hominis vitam finientis,

[1] E. candidam. [2] so T. ; om. in E. [3] T. partem pertransiit.

agnoscere;' et addidit: 'O spiritus, qui ad similitudinem dei creatus es, et adhuc corpus hoc vegetas, adiuro te per deum omnipotentem, vt me nesciente de hoc corpusculo non recedas.' Et vidit vincula corporis cuncta dissolui, et spiritum a corporis nexibus liberari. De cuius forma vel specie interrogatus, ita respondit: 'Anime substantia nulli homini est perceptibilis. Hanc autem vidi velut in similitudine venti vrentis et feruidi, forma quasi sperica et rotunda, que instar vitri lucidissimi tota resplenduit, et illam vndique incomparabilis candor obduxit. Modum vero qualitatis ipsius nemo poterit explicare. Attamen certus eram cuius esset anima, et inde dubitare non potui.' Sepultus est vir ille sanctus in cimiterio dunelmensi. Post hec Godricus hesitans quid de ipso diuine sit placitum voluntati, cum super hoc deum attentius exoraret, vox de celo lapsa insonuit dicens: 'Expedit tibi adire Hierosolimam et reuerti.' Et conuertens orationem ad sanctum Cuthbertum, ait[1]: 'Nunc adesto, sanctissime Christi confessor Cuthberte, et quid facere debeam dignanter ostende[1].' Nec mora, vox iterata insonuit: 'Vade Hierosolimam, cum domino crucifigi: et reuersus quere locum in siluis circa Dunelmum "Fincale" nominatum.' Et mox ad dextram[2] vidit virum vultu venerabilem, pontificalibus indutum, dicentem: 'Ego sum Cuthbertus, tibi futurus adiutor in omnibus et patronus; consummato huius itineris labore, sub mea protectione apud Finkale domino militabis.' Hec dixit, et statim disparuit. In illa peregrinatione victus erat ei panis ordeaceus siccus, et modicus aque potus, quando violenta famis angustia compellebat. Panes quos emit recentes, in pera ferebat intactos donec diuturnitate essent temporis indurati. Vestimenta non mutauit, nec abluit, antequam ad loca sancta peruenit; calciamenta nec emendauit interim nec detraxit. Vnde a lapillulis et arenis[3] que subintrauerant, pedum non modicos in itinere sustinuit cruciatus; iter tamen sociis equale quotidie fecit. A via sepe diuertebat et genibus flexis vel prostratus orabat. Ad Iordanem veniens, cilicium lauit, vestes tunc primo exuit et calciamenta detraxit. Ex arenis et lapillis, pelle pedum consumpta, caro cruenta[4] ossibus vix herebat: et extunc calciamenta pedibus suis non admisit. Rediens in Angliam, cum magna demum difficultate ad Finkale venit: vbi lupus iinmense magnitudinis seuiens ei occurrit, tanquam in virum dei vellet irruere vel viuum absorbere. Cui signum crucis opposuit, dicens: 'Adiuro te in nomine sanctissime trinitatis ne michi molestiam facias, et si mee seruitutis obsequium domino sit acceptum, festinanter abscedas[5].' Fera statim illius pedibus se prostrauit, et accepta licentia, mansuete discessit, illum sepe respiciens. Edificata vero iuxta ripam Weri fluminis domuncula, solus manere cepit Godricus, hominis faciem raro conspiciens; nec verba cum aduenientibus miscebat, sed tacebat. Nimia et terribilis erat in loco

[1–1] om. in Harl. [2] T. dexteram. [3] T. harenis. [4] E. cruentata. [5] E. abcedas.

illo serpentium multitudo : viro tamen sancto se mites et palpabiles, et ipsius iussionibus obedientes exhibebant. Ipsius casulam in hieme intrabant, et viro dei ex vna parte ad ignem sedente, grex illorum in parte altera discumbebat, et vno latere calefacto, reliquum applicabat. Inter illos erant duo ceteris mole prestantes, et viro dei familiarius adherentes, qui se, Godrico ad focum sedente, inter ipsius tibias sepe extendebant, et calefacti, voluebantur in spiras [1]. Visum est tandem Godrico quod suas cogitationes ab oratione quandoque distraherent ; post plures annos ait illis : 'Nolo vt me vlterius ab orandi proposito diuellatis' : et iussit eis ne suam domum amplius introirent. Mox omnes abscedentes vltra case limen intrare non presumebant. Manens ibi diu Godricus ignotus, nichil plus quam vultus hominum [2] et colloquia formidabat, ne per fauorem aut multiloquium caderet in peccatum. Cum aliquorum ergo presentiret aduentum, ad nemoris interiora confugiens delitebat. Aliquot annis cibum non sumpsit humanum, sed frondibus et foliis atque radicibus vitam inopem sustentabat. Cum tandem esset cognitus, quidam illi cibaria deferebant : quorum dona respuens, fugiebat ab eis. Quidam munuscula proiecerunt et recedentes ibidem, eo fugiente, reliquerunt. Que postmodum reperiens, eleuata in celum [3] cum lachrymis domino commendabat, dicens : 'Suscipe, Ihesu bone, tuorum dona fidelium [4], et repende ipsis pietatis affectum.' Et deferens ea in collem, flexo poplite dicebat : 'Omnipotens et misericors deus, qui pullis coruorum te inuocantibus, et iumentis das escam ipsorum, confer ista illis [5] animantibus quibus ea noueris expedire' ; et deponens ea, quid inde fieret deinceps non curauit. Mulier quedam attulit ei panes, caseum et butirum ; et ille, eam contristari nolens, munera suscepit. Postquam illa discessit, munera ferens in manibus ascendit in collem : et cum genu flexo mulierem et munera domino commendasset, surgens nichil de illis prorsus inuenit. Vnde gauisus, intellexit quod sacrificium illud deo fuisset acceptum. Sic ei postmodum sepius contingebat, et crebrescente eius fama, vtriusque sexus homines ei donaria presentabant, et ille ea statim pauperibus errogabat vel domino commendabat, nec in suos vsus aliquid assumere volebat. Tandem, vt victum sibi proprio labore perquireret, terram fodere cepit et serere, et ortum facere copiosum. Rustici hoc videntes, propter pascue diminutionem indignati, quas poterant ei molestias inferebant. Circa festum sancti Iohannis, cum seges surgeret in aristas, immiserunt in eam (rustici) [6] armentorum copiam, a quibus adeo depasta est, vt nulla spes [7] fructuum remaneret. Virum insuper dei sepius deridebant, et frequenter ei conuicia ingerebant. Ipse vero nec respondit conuitiis, nec iniurias moleste sustinuit. Succedente autumpno, tanta messe repletus est ager ille depastus, vt

[1] E. speras. [2] E. hominis. [3] E. adds voce. [4] E. fidelium dona.
[5] T. illis ista. [6] om. in T. H. [7] E. species.

fructificasse tripliciter videretur. Hoc rustici videntes, sibi vel terre sue amplius nocere non presumebant. Cum a spiritu fornicationis graues perferret insultus, lachrymis ac ieiuniis insistebat, vt[1] non solum biduo vel triduo, verum plerumque per sex dies abstineret[2] a cibo : Vigiliis inseruiebat assiduis, et dum luna luceret, ab oratione surgens opera manuum durissima exercebat. Quodsi libidinis aculeus non cessaret, corpus nudum vepribus immittebat et spinis, vt voluptatem verteret in dolorem. Post fortia luxurie temptamenta, per variarum species ferarum conatus est eum terrere diabolus : sed ille, fortis in fide, omnia contempnebat. Vt incendia carnis extingueret, cilicio corpus edomabat asperrimo, et loricam nudo corpore induebat, per annos fere quinquaginta. Hec, preter duriciei ponderisque molestias, in estiuo sudore pediculos procreauit, quorum multitudinem hirsuta desuper cilicii villositas nutriebat. Tres enim loricas ex temporis diuturnitate consumpsit, cilicia vero infinita detriuit. Construxit tandem modicam casam de lignis informibus et virgulis, et 'capellam beate Marie' appellauit illam[3]; et domum ab occidente maiorem, in qua molam[4] erexit, et in illa grana in farinam comminuit, quam in panes hoc modo composuit. Ramos et radices herbarum in cineres redegit, quos taliter cum farina permiscuit, vt tertiam partem cineres obtinerent; et panes inde coxit, quos 'delitias' nominauit. Panes illos per sex menses obdurari permisit, vt nimia quandoque siccitate et duricie horridi prorsus et insipidi redderentur. Erant autem ex ordeo facti vel auena, quia tunc frumentum gustare noluit. Quodsi mucidi[5] propter diuturnitatem essent temporis, non curabat. Siluestres herbas, lapide vel ligno contritas, in aqua sine sale decoxit, et post quatuor vel sex septimanas in pilas paruas rotundas composuit, et in eadem aqua fetente dimisit, donec eas loco leguminis, famis inedia cogente, comederet. Hanc cocturam seruabat quousque eam, natis inde vermiculis, abhorrebat. In cubiculo lapidem latum habuit pro mensa, vbi nichil quod mortis legibus subiacet comedebat; et quasi cum altero loqueretur, seipsum multotiens obiurgabat, dicens : 'O venter exactor pessime, cur michi tot vite irrogas detrimenta, et tot nequicie suggeris blandimenta? Dum tibi consentio, me seduco; insatiabilis et auarus, quanto plus accipis, tanto plus appetis; et michi semper ingratus, non nisi causas[6] doloris et penitentie meo rependis obsequio.' Raro se reficiebat in die, sed potius tota die orans, vel terram fodiens et laborans, cibos nocte sumebat. Potus illi fuit gustus aque permodicus, et nisi magna sitis ariditate compulsus, hunc non sumebat. Nunquam iacebat in lecto, sed in humo nuda, strato desuper cilicio, fatigatus labore decubuit, lapide illo capiti supposito qui mensa ipsius erat. Sompnum non admisit nisi qui surripiebat inuito, et tunc parieti

[1] T. E. et; H. ita ut. [2] so T.; E. abstinebat. [3] E. illam appellauit. [4] E. molem. [5] T. muscidi. [6] E. causa.

acclinis[1] aut lapidi, vel procuruus, accubuit. Luna vero lucente, assumpta securi foras egrediens operibus insistebat, et sompni torpore excusso, regrediens orationibus vacabat. Orationibus plerumque tota die et nocte curuatis genibus incumbebat; ocium summe vitabat, orationi vel meditationi semper intentus. Hieme, gelu et niue rigente, nudo corpore flumen ingressus, tota nocte domino viuam seipsum hostiam immolabat. Quodsi aqua esset desuper congelata, excisa[2] tamen glacie tota nocte vel dimidia in illa perdurabat. Hoc enim[3] opus propter pluuiarum aut niuium abundanciam non omisit. Multociens, quando per mensem frigoris durabat asperitas, omni nocte se mersit in aquis, et ibi vsque ad rutilantem[4] stetit auroram. Quando corpus totum pre nimietate frigoris diriguit, et ipse dentibus collisis infrenduit, tunc dicebat: 'Ista videntur horrida, sed multo magis horridus est inferni cruciatus.' Cum autem staret in aquis, apparuit ei diabolus, ore igniuomus, asininis dentibus, oculis quasi vnius cubiti, aduncis pedibus, et membrorum vniuersitate distortus. Cumque in eum pararet irruere, vir dei signum crucis opposuit, dicens: 'Dominus michi adiutor est, et ego despiciam inimicos meos.' Et sic pestifer ille confusus abscessit, et vestimenta que vir dei in ripa reliquerat, asportauit. Quod Godricus aduertens, ipsum clamore compescuit. Ille vero, timens, in loco suo cuncta reposuit et effugit. Residente ad focum viro dei, subito quasi manus emissa tam fortiter eum collaphizando percussit, quod pene corruit pronus in terram. Vir autem dei ait: 'Deo gratias, qui michi talem tribuit exactorem qui nunquam patitur ociari.' Mox oratorium ingressus moram ibi fecit, donec malignum discessisse cognouit. Cum vero sic eum temptator superare non posset, ipsum vehementi libidinis igne succendit. Hoc ille persentiens, vigiliis longioribus et ieiuniis corpus edomuit, ita vt quatuor noctes continuas duceret insompnes, et per integram septimanam cibum omnino non sumeret; corpus etiam vepribus ingerens adeo cruentauit, vt sanguinolenta eius vestigia apparerent; et huiusmodi temptationes per aliquot annos cum graui difficultate sustinuit, et vix post quadraginta annos illud incendium prorsus extinctum fuit. Dolium quoque in capella beate Marie terre solo[5] infodit et aqua impleuit, vbi vsque ad mentum hora temptationis se immersit, et feruorem frigore superauit. Die quadam, cum hora vespertina psalmos decantaret, diabolus foris, illudens ei, cantare cepit, et dixit: 'O rustice, tam bene noui ego psallere sicut et tu.' Cum semel curuatis genibus oraret, ingressus oratorium inimicus conabatur eum a proposito impedire. Ipse vero, non territus, illum adeo contempsit, quod versus eum nec oculos deflectebat. Indignatus igitur, pixidem que hostias continebat proiecit in eum. Et cum[6] adhuc immotus eum non

[1] T. E. acliuis. [2] E. excissa. [3] *al.* autem. [4] E. rutulantem. [5] T. E. solus. [6] om. in T.

respiceret, cornu cum vino iactauit, et super eum quicquid continebat effudit. Similiter et vrceolum cum aqua, et omnia que super trabem illam stabant, singillatim iecit in eum. Cumque vir dei ab oratione non surgeret, lignum in quo crux infixa erat, cum omnibus que continebat adiecit. Et cum vir dei nec sic posset commoueri, et tota nocte illa malignus in eum seuiens nil proficeret; tandem confusus abscedens[1], tantum fetorem ibi reliquit, quod vix posset ab homine sustineri. Integra tamen fuerunt omnia que proiecerat, et imago crucifixi penitus illesa. Vir dei, quia laicus erat, illa contingere non presumpsit, sed vocato priore dunelmensi Rogero, illi cuncta narrauit, et per eum omnia suis restituta sunt locis. Nocte sequenti, cum prior ille dormiret, astitit ei diabolus, dicens: 'Tu rusticum delirantem Godricum, quod[2] ego vtar fantasiis atque prestigiis docuisti, et tuis contra me monitis animasti: accipe pro tuo labore mercedem.' Hec dicens et discedens, nimio illum fetore compleuit, quem tolerare vix potuit. Estiuo tempore venientes fere siluestres virgulta Godrici tenera sepius discerpebant: et accedens ad ceruum arbusculas corrodentem, ne recederet imperauit. Fera subsistens et tremens, sancti pedibus prouoluta, quasi transgressionis veniam flagitauit. Ille cingulum soluit et collo fere circumposuit, et ad orti sepem producens abire precepit. Post hec ferarum grex copiosus adueniens teneras orti frondes consumere, confringere, diuellere satagebat. Ille progressus, turbam de loco ire prohibuit, et vnam illarum virga ter in latere percussit, et per ortum eam deduxit, dampna que ab illis fuerat passus ostendens; et mox eleuata manu et voce sic dixit: 'In nomine Ihesu Nazareni cito recedite, nec ante messem huc accedere presumatis.' Illis mox egredientibus, vir dei infirmiores blanda manu trans orti septa deposuit. Nec vlterius fera siluestris arbores eius lesit, nec limitem prefixum preteriit. Cum fratribus Godricus ista narraret, obiurgabat homines obstinatos qui dei precepta contempnunt, quandoquidem animalia bruta seruorum dei verba reuerenter excipiunt. Horrida[3] hieme semper nudis pedibus incedebat; vnde videres eius pedes [hi]ulcis[4] patere vulneribus, vt digitus facile posset immergi, et multiplices cicatricum rimulas sanie profluentes et vsque ad ossa discissas. Feras manus venantium fugientes intra suam domum admisit, et, illis recedentibus, ad solita mox loca dimisit. Decantans psalmos Godricus vidit crucifixum et crucem in sua capella pariter commoueri, et post modicum de ore crucifixi vidit exire puerulum, per membra paulatim: Qui ad imaginem beate virginis, stantem in eadem trabe, descendit, et gremio ipsius insedit. Illa manus contra venientem extendit, et amplexum per tres fere horas brachiis confouit. Puerulus deinde, eodem modo quo venerat,

[1] E. abcedens. [2] E. ne. [3] H. adds quantumlibet. [4] T. E. vlcis.

in os crucifixi reuersus est, non gradiens vel pedes mouens, sed leniter spacium aeris inane pertransiens. Quamdiu in gremio matris puer sedit, vt viuens in corpore se mouebat. Ad cuius aduentum pariter et discessum, tota sacre virginis imago ita contremuit, vt videretur statim de trabe casura. In humana specie diabolus sepem quandam veterem viri dei diripere manibus et dissipare presumpsit. Quod ille conspiciens, dextere leui protensione[1] ipsum compescuit. Ille mox in effigiem pauperis se mutans, sancti viri misericordiam flagitauit: sed eo iubente, statim, nichil moratus, effugit. Solebat fraudes et insidias demonum videre, quibus hominibus illudunt; et quomodo sub nocturna quiete plurimos inquietent, frequenter exponere. Godrico orante in cella, aqua Weri fluminis intumescens omnes domos ipsius operuit, et accurrentes vicini virum dei quasi mortuum deplorabant. Post paucos dies aqua detumuit: et domus illesa prorsus apparuit. Conuenientes amici querebant a Godrico qualiter in hoc periculo illesus permansit. Quibus ille ait quod de hac inundatione penitus nichil sciuit, sed hoc spacio temporis orationibus se vacasse dixit. Ita sicca erant omnia, vt intra domum nec vnius gutte vestigium appareret. Cum fatigatus a labore pausaret, vir quidam ignotus assistens, cum diutius eum esset intuitus, ita dixit: 'Numquid sic antiqui patres, quorum te imitatorem esse confidis, in deserto ieiuni et pallidi laborabant? Ecce a mane vsque ad meridiem vix quinque pedum terre spacium effodisti, cum debeas animi deuotionem erga deum demonstrare operis quantitate.' Ad quem vir dei subridens ait: 'Tu ergo boni operis exemplum preuius[2] operator ostende.' Putabat enim quod esset vir bonus, ad eius eruditionem missus a deo. Tradens itaque illi fossorium, ait: 'Solite pensionis reddende hora me ad oratorium redire compellit: reuersus audiam te, et quod recte docueris libenter excipiam.' Ille fossorium[3] festinanter arripiens, terram fortiter euertere cepit. Rediens Godricus, plus operis inuenit expletum quam ipse octo diebus efficere consueuit. Tunc ait ille: 'Sic et tu debuisti patrum exempla magnis sudoribus emulari.' Hoc videns vir sanctus inhorruit, quia ipsum non esse verum hominem intellexit. Erat quidem totus[4] niger et hispidus, et statura procerus; et pro tanto fodiendi opere nullum penitus signum sudoris aut laboris apparuit. Godricus ad cellam regreditur, et assumpto in sinum libello, rediens ait: 'Dic michi quis tu sis, et ad quid huc veneris?' Et ille: 'Nonne vides quod homo sum tui similis?' 'Si homo es, inquit Godricus, dic an credas in patrem et filium et spiritum sanctum, et matrem domini mei mecum adora.' Et ille: 'Ne sis de mea credulitate solicitus, nec ista inquisitio ad te spectat.' Et accedens ad eum Godricus, extracto libello, saluatoris et beate Marie et sancti

[1] E. protentione. [2] T. preuius; E. primus. [3] E. fossorum.
[4] T. totum.

Iohannis imagines continente[1], ad os illius festinanter apposuit[2], 'Ecce, inquit, si credis in deum, has deuotus imagines osculare.' Ille vero vltra non sustinens, quasi sputum protulit in libellum, et subsannando disparuit. Terram autem quam effoderat, septem annis dimisit Godricus incultam, sed aqua benedicta sepe conspersit[3]; et post septennium excoluit. Godrico foris in labore operis constituto, tintinnabulum[4] per se diuinitus pulsabat quotiens ipsemet de hora pretereunte non meminit. Et audito sono, ad oratorium properabat, et cum horam agere incepisset, desiit mox nola pulsari. Hoc miraculum a multis sepius est auditum, vnde rogauit deum vt sonus ille decetero a nemine preterquam ab ipso solo audiretur. Et factum est ita. Cum fluuius Weri subita inundatione intumescens officinis Godrici ruine periculum minabatur, ille[5] egressus ad alueum fluminis, dextera virgam pretendit, et ait: 'In nomine Ihesu Christi cui seruio, tibi, aqua, precipio vt versus officinas meas vltra solitos fines excedere non presumas, quin potius in rupem ex parte altera prominentem, quantum poteris, erigaris.' Mox fluuius montis instar excreuit, eleuatus pene ad medium collis aduersi: Vnde magnam lapidum multitudinem transtulit in torrentem, de quibus postmodum fabricata est ecclesia sancti Iohannis Baptiste. Werus iterum excrescens Godrici edificiis propinquabat. Ipse autem obuiam processit intrepidus, et tres passus a casa sua dimetiens, ibi[6] crucem de virga erexit, dicens: 'In nomine illius qui pro nobis est passus in cruce, impero vobis, aque, ne hunc terminum transcendatis.' Stabant autem fluctus ad modum parietis eleuati, prefixum limitem transgredi non audentes. Et cum pontes, domos, arbores illo die seuiens vnda conuelleret, ad Godrici habitaculum pertinentia omnino non lesit. Sicut autem crucem ferens orti sui fines ipse lustrauerat, sic nutu dei aqua substitit, nec transiuit. Scotorum rex Dauid exercitum in Angliam ducens, regionem rapinis et incendiis deuastauit. Venientes igitur quidam irruunt in ecclesiam Godrici, cuncta dirripiunt, oblatas cum vino comedunt et bibunt, et virum dei, grauissime cesum, capillis virga[7] intorta decollare proponunt. Cumque mortem paratus expectans[8] ceruicem libenter extenderet, quidam potens, ne perimeretur, de manibus eorum eum eripuit. Dicebant enim ei: 'Vbi est thesaurus tuus?' Ille autem eis non respondit, sed conuersus ad crucem ait: 'Domine Ihesu, tu scis quia non est michi thesaurus in terra nisi tu deus et dominus meus.' Vnde indignati eum amplius verberabant. Vnus autem eorum citra tertium miliare recedendo in insaniam versus, linguam suam propriis dentibus comedit, et in lacum se precipitauit: Alius furens in Weri flumine se demersit et periit; nec aliquis qui sancto iniurias intulerat, ad Castrum Nouum viuus peruenit, sed diuersi casibus

[1] *al.* om. [2] E. opposuit. [3] T. consparsit. [4] E. tintinabilum. [5] T. Ille uero. [6] T. E. et. [7] H. virga capillis. [8] H. excipere.

interiere diuersis. A latronibus frequenter Godricus iniurias, vincula, verberaque sustinuit patienter, et illis recedentibus, si quid forte remanserat, currens post eos obsecrabat vt etiam illud auferrent. Respiciens Godricus ad altare beate Marie, vidit duas virgines ad duo cornua altaris stantes. Erat autem illis species pulcherrima, et vestes niueo candore splendentes, et ipse diu se inuicem contemplantes. Godricus admirans et stupefactus intremuit, et mox tanto repletus est gaudio, vt pene sibi videretur a terreni pondere corporis liberatus; et tacens sepius in eas oculos conuertebat. Stante vna, stabat et altera; gradiente vna, gradiebatur altera. Ad Godricum denique accesserunt, et stantes aliquamdiu tacuerunt. Tunc illa que a dextris erat, eum taliter est affata: 'Numquid me, Godrice, cognoscis?' Et ille: 'Domina, hoc nemo potest nisi cui tu volueris reuelare.' 'Bene, inquit illa, dixisti: quia mater Christi sum, et per me ipsius gratiam obtinebis. Ista est apostolorum apostola Maria Magdalena. Nos tibi patrocinabimur, et solatium in omni tribulatione prestabimus.' Ille pedibus virginis aduolutus: 'tibi me, inquit, domina mea, committo, vt me perpetuo custodire digneris.' Tunc vtraque manus super caput illius apposuit, et cesariem complanantes, domum odore dulcifluo repleuerunt. Post hec dei genitrix canticum coram illo, quasi coram puero discente, cecinit, et ipsum cantare docuit; ipse vero post eam frequenter cecinit et memorie firmiter commendauit. Erat autem rithmice in anglico compositum; quod hoc modo in latinum transferri potest: 'Sancta Maria virgo, mater Ihesu Christi Nazareni, admitte, protege, adiuua tuum Godricum; suscipe, adduc cito tecum in dei regnum[1].' Precepit vt quotiens temptationi succumbere formidaret, hoc se cantico solaretur; 'Quando, inquit, sic me inuocabis, meum senties instanter auxilium.' Et signum crucis capiti eius impressit, et altera idem fecit; et ipso cernente in alta conscendunt, odorem incomparabilem relinquentes. Vestes earum tante subtilitatis erant, quod hominis tactum sustinere non possent: [2] Erant enim sicut pellicula que intra oui testam continetur[2]. Habebat autem Godricus vnicam vaccam; cui et dixit: 'Precipio in nomine domini, vt sine ductore ad pascua vadas, et hora mulgendi redeas ad me, vbicunque me poteris inuenire.' Ex illo die, ac si ratione vteretur, imperanti paruit. Et si hora mulgendi Godricus in oratorio esset, foris stans mugitibus ipsum aduocabat. Venerunt ad Godricum cognati eius, iusti sed pauperes; inter quos erat mater ipsius, et frater eius Willelmus, et soror Burwenna, virgo incorrupta. Fecit autem sorori sue cellam in loco ab oratorio distante; in qua cilicio induta, et multis afflictionibus macerata, ad

[1] Reg. gives the ags. text: Sainte Marie virgine, Moder Iesu Cristes Nazarene: On-fo, scild, help þin Godric; On-fang, bring eȝhtlech (*al.* hehliche) þið þe in Godes riche (*al.* ric). The same lines are preserved in Wendower, with an additional stanza. [2–2] om. in H.

fratris oratorium, vt missas audiret venit; et quando frater ad horam signum pulsabat, illa genibus curuata procubuit et orationis pensum deuota persoluit. Defuncta tandem matre, graui merore conficitur, et ad illius expiationem precibus et lachrymis instanter insistit. Post longum vero tempus, nocte quadam suo more descendit in fluuium ibique demersus vsque collum consuetas orationes celebrauit. Ascendens tandem de aqua et in oratorio preces fundens, vidit subito quasi duos homines ad gradus altaris stantes, quorum alter dixit ad eum: 'Nunquid me, Godrice, cognoscis?' Et ille: 'Nequaquam, domine mi.' 'Ego sum, inquit, Iohannes Baptista, cui pro tue[1] matris anima preces totiens obtulisti. Ecce anima tue matris, quam hac nocte domino iubente de penis eripui, et huc gratia tue consolationis adduxi; que mecum deinceps perhenni gloria perfruetur.' Tunc ipse diligenter oculos intendit in eam, et spiritum sue matris esse cognouit. Illi statim abscedunt[2]; et Godricus multa iocunditate repletus, grates et laudes pro tali visione deuotissime deo persoluit. Vir dei solebat diuinitus remotissima tanquam proxima contemplari. Vnde et quandoque dicebat: 'Paulo ante fui Hierosolimis, et ibi edificia dirui conspexi que olim videram sublimius fabricari.' Figuram indicabat et situm diuersarum regionum, vrbium, et locorum. Aliquando naues in pelago periclitantes vidit, referens quomodo se tunc habebant vela nauis et remi. Portus illis mortiferos nominabat, predicens vbi essent postea submergendi. Quandoque sermonem sibi colloquentium interrumpebat dicens: 'Oremus, fratres, quia nauis periclitatur in mari'; et facta oratione, dicebat: 'Modo applicuit et pericula tempestatis euasit.' Dixit enim quod adeo perspicue videbat cordis aspectu nauigantes in mari, sicut oculis corporis gradientes in terra. Per decennium vero ante ipsius obitum vidit omnia que fiebant per decem miliaria circa ipsum. Multotiens autem omnia que in mundo erant solitus est videre. Accesserunt ad eum vir quidam et vxor eius, obsecrantes vt super eos misericordia moueatur: et mox proiiciunt saccum, in quo filie sue corpus mortuum erat; et pedibus eius prouoluti[3], cum lachrymis sui miseriam infortunii protestantes[4]. At ille nichil respondens, processit in agrum. Illi vero discedentes, reliquerunt corpus in oratorio, et dicebant: 'Habeat sibi cadauer, et infodiat, vel puellam vite restituat: quia posset eam suscitare, si vellet.' Godricus in vespere rediens corpus inuenit, et ad deum tota cordis intentione conuersus, precibus, suspiriis et gemitibus humilis et deuotus exorat vt qui vita est omnium, non peccatorum ipsius, sed misericordie Sue consideret quantitatem. Puella tandem vite restituta; parentes accitos iurare coegit, quod secretum ipsius, eo viuente, non proderent. Preceptores sibi elegit priores Dunelmi, quorum imperio se sub-

[1] E. tui. [2] E. abcedunt. [3] H. advolvuntur. [4] r. protestantur?

iugauit; vnde nec loqui voluit alicui nisi de mandato prioris—frustra illuc veniens laborabat quicumque signum a priore non ferebat. Quatuor diebus in ebdomada continebat se prorsus a colloquiis, videlicet die dominica, feria secunda, tertia, et sexta; sed dominica semper orationibus erat intentus. Et quando aliqua festiuitas erat, silentium obseruabat. A prima quoque Aduentus dominica vsque ad quintum Natalis diem, similiter a Septuagesima vsque post Pascha, et in festo Pentecostes[1], a colloquiis abstinebat. Cum esset post meridiem in agro, vidit speciem hominis venientis[2] ad se, non per terram gressu, sed per aerem leui motu. Videbatur autem quasi vestibus candidissimis cooperta; et cum accessisset ad virum dei, salutauit eum dicens: 'Spiritus sanctus tecum sit.' Cui mox ille respondit: 'Amen, amen, dico tibi.' Et cum neuter plura diceret, cognouit in spiritu quod esset anima sibi familiaris olim matrone, pro qua deum intentis precibus exorabat. At illa pertransiens disparuit: et intellexit vir dei eam esse a cruciatibus liberatam; et ingressus oratorium, gratias egit deo. Cum soror ipsius vniuerse carnis viam[3] esset ingressa, plurimum contristatus[4], propter absolutionem ipsius orationes et lachrymas impendere non cessauit. Beatam quoque virginem Mariam attentius exorabat vt illius anime propicia subueniret. Quadam ergo nocte dormiens, vidit, precedente beata virgine, duos viros albis amictos oratorium sancte Marie ingressos, qui spiritum sue sororis ferentes, eam super altaris crepidinem statuerunt. Et cum super hac visione gauderet Godricus, illa consistens in medio altaris, hec dulci melodia verbis anglicis[5] cantare cepit: 'Christus et sancta Maria me deduxerunt ad vitam[6], ne in hac terra nudo pede calcarem[7]. Tunc duo viri, siue angeli, voce sua[8] cantantes responderunt Kyrieleison, Christeleison, Kyrieleison. Qui libellos tenebant opertos[9] quasi de pellibus rubricatis, et canentes manus plaudendo iactabant et librorum folia dispergebant. Cumque sic diutissime cecinissent, recedentes in aera conscenderunt. Vir dei, iocundatus, Christi misericordiam collaudauit; quod anima sororis absoluta esset a penis intelligens. Frater Godrici, vite secularis, nauigans in Wero flumine tempestatis violentia submersus interiit. Godricus ergo graui dolore afflictus, per aliquot annos velut inconsolabiles penitentie luctus sibi indixit, et tanquam ei peccata fratris incumberent, durissimis cruciatibus se macerauit[10], loricam recentiorem et cilicium asperius induit, orationes multiplicauit, vigilias protelauit et solito vehemen-

[1] E. penthecostes. [2] E. venientem. [3] om. in T. [4] T. contristatur, E. contristabatur. [5] T. E. angelicis. [6] H. in scamno, Reg. super scamni sedile. [7] Reg. ags.: Crist and Seinte Marie sio (*al.* swa) on scamel me iledde, þæt ic on þis hi-herthe ne sculde uuit mine bare fot i-trede.

Galfrid's Vita: Ne pede calcarem terrae contagia mundo,
Sic mea me Domina deduxit Sancta Maria.

[8] H. suauissima. [9] E. apertos. [10] H. mactauit.

tius totum corpus edomuit. Igitur, miseratione diuina, nocte quadam cum oraret, astitit ei subito frater eius, veste candidus, vultu decorus, eiusdem forme et stature cuius fuerat ante mortem, dicens: 'Eya, frater mi Godrice, serue dei, hactenus multa mala sustinui, sed nunc precibus tuis adiutus, in Hierusalem sancta ciuitate consisto et eterna bona possideo: vbi et tu solutus a corpore, interminabili gaudio perfrueris. Agnosce quia ego ipse sum qui mortuus fui et modo vita fruor eterna.' Et his dictis disparuit. Ille multum huiusmodi consolatione letatus, gratias diuine reddidit pietati. Cum lepusculum olera sua depascentem inueniret, fugientem in nomine Ihesu Christi stare precepit. Et accedens cepit ipsius latera cum flagellis cedere, cesumque duxit ad exitum, et fasciculum de oleribus alligans dorso eius, dixit ad eum: 'Precipio tibi, et vniuerso generi tuo, ne huc amplius accedere presumatis.' Et factum est ita. Rogero priore dunelmensi a seculo migrante, cuidam ciui super eius transitu dolenti ait Godricus: 'Reuera, fili, dies quatuor transierunt ex quo neminem prorsus vidi, scio tamen quando vir ille discessit. Obiit enim in crepusculo die nudiustertiana, et migrauit ad gaudia lucis eterne, viditque miser Godricus et agnouit eadem hora spiritum emigrantem, et certus est eum esse perpetua quiete donatum.' Edificata quadam capella per amicos eius, postulauit frequenter a domino vt indicaret in cuius eam vellet sancti nomine dedicari. Igitur die quadam astitit ei spiritus quidam preclarissimus et vndique luminosus, qui taliter est locutus: 'Serue dei Godrice, ne timeas! ego sum Iohannes Baptista, cui tue[1] vite custodia est a domino delegata. Ideo securus in omni tribulatione me inuoca, et mei semper habeto memoriam, quia tibi ero promptus adiutor: et hoc edificium meo nomini consecrabis.' His dictis discessit; sed cuius esset speciei, a Godrico perpendi pre nimio splendore non potuit. Dicebat autem se cum beato Iohanne sepius fuisse locutum; et ita fixam post hec[2] habuit illius in mente memoriam, vt omnes actus[3] suos ei committeret, nullumque sanctorum sine ipso inuocaret. Loquens Godricus cum hospite, vidit moueri crucem super altare, hospitemque commonuit vt hoc aspiceret attencius et oraret. Vident igitur crucem et crucifixum eleuari de ligno cui stabat infixa, et descendere super altare. Post in lapideo coram altari se deposuit pauimento, et inde ad gradus inferiores descendit, ibique per vnam fere horam procubuit; et imago, quasi viueret, palpitans mouebatur. Deinde eodem ordine quo venerat subleuatur, et in ligni foramen infigitur. Vocato igitur episcopo Godricus euentum rei exposuit; cui mox ille respondit: 'Arbitror, hoc stupende nouitatis miraculum esse tibi propinque mortis indicium.' Cui vir dei: 'Non meam, inquit, mortem, sed tuam esse vicinam, nouitas ista portendit: quia[4] huius anni terminum non videbis.' Quod re-

[1] E. tui. [2] E. hoc. [3] E. actos. [4] H. qui.

sponsum, licet episcopo non placuerit, rei tamen exitus comprobauit. Dum iterum solus oraret, vidit de crucifixi eiusdem latere membratim puerulum procedentem, primo caput, et post humeros, et sic per ordinem cetera consequenter exire. Qui primo sedit super altare, postea descendit, et per oratorium ambulauit. Erat autem rubicundus et candidus, et vestibus niuei candoris indutus. Transiens autem per Godricum, dexteram erexit et cum[1] crucis signo benedixit. Postea reuersus ad crucem, vt exierat introiuit. Tunc vir dei gaudio repletus cepit gratias agere saluatori. Quidam forma peregrinus et habitu, pulsauit ad ianuam, dicens se esse heremitam in proximo manentem, et venisse ad colloquium viri dei. Intromissus autem, ante limen ecclesie prosternitur genibus curuatis; quem Godricus, aqua prius aspersum benedicta, eleuans introduxit. Tunc simul in oratione procumbunt, et postmodum pariter eriguntur, et residentes verbis se inuicem spiritualibus consolantur. Erat autem vir ille procerus et hispidus, capillo nigro, veste villosa quasi caracalla; corporis vero superficies interior apparebat nuda, preter illam partem quam caracalla velabat; et dixit: 'Fama tue sanctitatis audita, iam dudum te videre desideraui, sed hactenus negotiis fui prepeditus; nunc vero clementer exaudi: Ego pauper nimis in Northumbria cellam constituo[2], sed fere nullum habeo adiutorem; vnde rogo vt meam in aliquo releuare velis inopiam.' Vir dei pietate commotus, ad altare conscendit, et inuentum ibi panem, et denarium dedit illi, dicens: 'Accipe hoc parum quod habeo; quia si plus haberem, plus tibi conferrem.' Quod ille suscipiens, cum lachrymis ait: 'Obsecro domine mi, ne[3] vlcerosum corpus meum tangere dedigneris. Spero enim inde michi leuamen aliquod affuturum: et tu poteris ea que pro deo pertuli dura sentire.' Vir dei compassus, manum adhibuit corpusque palpauit: quod erat simile corpori anseris deplumati, et quando manum imprimebat, caro illa quasi contactum fugiens recedebat. Vnde vir sanctus inhorruit manumque reduxit. Tunc ille sic ait: 'Tantis doloribus indesinenter affligor quod pre molestia vix subsisto; et tu similiter faceres, si verus heremita esses. Continuis ieiuniorum atque vigiliarum laboribus crucior, pericula nocte dieque sustineo. Sepe iehennalibus penis corpus immergo, et aliquando super celos euolans, angelos in conspectu diuine maiestatis aspicio. Nunquam cibis me reficio, nunquam dormio vel quiesco.' Intelligens vir dei quis esset, precepit in nomine domini vt cito discederet. Qui, cum donis que acceperat, mox aufugit, et ibi fetorem nimium dereliquit. Godricus ex tactu illius tanta sustinuit temptationis incendia, vt obscenis delectationibus virtus pene victa succumberet; sed orationibus inuigilans, scutum diuine protectionis accepit. Sepe

[1] T. E. cum, H. eum. [2] H. constitui. [3] so T.; E. vt . . ne dedigneris.

vero cum lachrymis conquestus est quod ei munera dedisset, et ideo penitentiam grauem egit. Hoc autem vehementius mirabatur quod aspersus aqua benedicta non fugit, immo postea cum ipso orauit et genuflexit et ecclesiam introiuit. In quandam[1] vir dei incidit corporis egritudinem, vt pustule quedam saniose totam corporis superficiem occuparent. Intra carnis molliciem mordacis cuiusdam doloris angustia per artus singulos fere intollerabiliter discurrebat, exterius vero per hiatus vlcerum ardens et putrida sanies profluebat[2]. Nec tamen volebat aliquid mitigationis apponere, sed dicebat: 'Si deus in me punit mala que feci, iustum est vt etiam ego puniam quod deliqui.' Aduocans ergo ministrum, iussit hiatus vlcerum sale conspergi[3], et torta straminis confricari; nec prius eum cessare permisit quam tota superficies cutis maderet sanguine cruentata. Sic autem ministro quandoque lassato, ipse prouocabat eum vt viribus reparatis fortior ad hoc opus insurgeret. Quodsi minister forte mitius ageret, ipse tortam arripiens manu, sibimet non parcebat. Huiusmodi cruciatus longo tempore sustinuit, donec per dei misericordiam tota vis illius doloris abscessit. Quidam abbas ab eo discedens petiit sibi aliquid dari quod posset ad ipsius habere memoriam. Qui, nichil aliud habens, panem auenaceum[4] dedit ei. Ille vero panem gratanter accipiens; et quindecim egris distribuens, dixit: 'In nomine domini Ihesu Christi et serui eius Godrici, portionem huius panis accipite, vt virtutem ipsius in vobis possitis agnoscere.' Qui omnes pane illo sanitatem consecuti sunt. Villicus episcopi dunelmensis, Ethelwoldus, diffamatus est apud eum quod dissipasset bona illius. Hic duello sibi scelus impositum purgaturus, Godrici se precibus commendauit. Die crastino duellum ingressus occiditur, cum tamen ab illo crimine innocens extitisset. Eadem hora vir dei tintinnabulum pulsauit, et ministros adesse precepit, quibus et dixit: 'Orate pro anima Ethelwoldi, quia nunc victus occubuit. Audiui, inquit, subitos demonum tumultus, et vidi Ethelwoldum spiritum exalantem. Facta est autem altercatio malorum bonorumque spirituum, in quorum partem anima deberet accedere. Attollens oculos in sublime, conspexi quasi sacerdotem, candidis coopertum, ante tribunal Christi consistere, qui defuncti animam domino commendabat. Igitur angelis dei preualentibus, maligni spiritus effugerunt; et nunc illius animam purgatorius ignis ad tempus exurit, pro aliis quidem peccatis—quia reus non erat facinoris quod ei fuit impositum, sed per inuidiam ductus est ad ignominiose mortis infamiam.' [5]Quidam specie peregrinus adueniens dixit ei: 'Godrice, michi et consimilibus deberes elemosinas de laboribus tuis dare, sicut faciebant olim sanctissimi heremite, qui alios reficiebant et ipsi ieiunia obseruabant.' 'Nos, inquit ille,

[1] E. quadam. [2] E. perfluebat. [3] T. conspargi. [4] E. auenacium.
[5] Reg. p. 235.

pauperibus libenter pro facultate succurrimus.' Alter vero stomachatus adiunxit: 'Immo falsus es heremita, et rusticus, qui stercorarius deberes vocari potius quam Godricus: quia te sanctum fingis et mundum, cum sis detestabilis et immundus.' Ad hec vir dei subridens, ait: 'Adiuro te, spiritus maledicte, vt citius hinc recedas, nec me seruum Christi vlterius molestare presumas.' Mox in auras tenues spiritus ille blasphemus euanuit. Cum solus sederet in cella, malignus temptator affuit in forma speciosissime mulieris, et iuxta ipsum lateraliter sedens, ait: 'O Godrice, cur mulieres deuitas et abhorres, cum tu de muliere sis natus? Tu facis te sanctum, cum sis ipocrita[1]; et heremitam, cum tua vita sit turpis.' Ille vero ad eam conuersus, ait: 'Nullius bone mulieris vito consortium, immo tales charissimas habeo et sepius eis loquor; malis autem communicare nolo. Te igitur adiuro per nomen domini Ihesu Christi, vt si aliud es quam simulas, quantotius hinc recedas.' His dictis illa disparuit. Dum in obscuro ecclesie loco quandoque solus oraret, tanta lux illum circumdabat, vt in eam aspectum defigere non posset. Vnde, sicut secretius fratribus ipse narrauit, quotiens hoc signum deus ostendit, tunc se postulata efficaciter impetrasse cognouit. Cum poma colligeret in autumpno, quidam procerus et circa humeros plus quam homo distentus, lustrabat sepem, habens exterius operimentum quasi de cortice viridi, ab humeris vsque ad renes dissutum, interius autem[2] velut corium bouis hirsutum. Qui vociferans: 'heremita, inquit, da michi de pomis.' Ille prius tacuit, sed cum importunus instaret, conuersus ad eum: 'frustra, ait, laboras, nisi pro charitate rogaueris.' Tunc imperfecta verbi prolatione: 'pro charitat[3], pro charitat[3] rogo' dixit, 'et postulo.' Ad hec sanctus poma proferens, 'pro charitate, ait, accipe, et deo gratias age.' Ille oblata respuit et cepit recedere lento gressu cum fetore, posteriora sua ostendens, et verenda nimis longa et horrida post se trahens. Ex hoc turpi aspectu ita vir sanctus inhorruit, vt omnes sui corporis pilos tanquam setas porcorum exurgere et rigere sentiret. Quanto autem ille temptator longius discedebat, tantomagis et fetor et turpitudo crescebat[4]. Nocte quadam astitit ei quidam in sompnis, dicens: 'Godrice, cras poteris hic thesaurum grandem fodiens inuenire, qui hucusque ceteris occultatus, nunc tuis est meritis reuelatus[5].' Vir sanctus tempore aliquanto hanc visionem in animo sepe voluebat, estimans bonum esse hunc thesaurum pauperibus errogari[6]. Die igitur quadam ibi fodiens, cum ad interiora venisset, vidit de terra procedere quasi pueros quosdam nigros, tonsis capitibus, et semicubitales vt pigmeos: qui cachinnantes iactabant in eum pillulas fumigantes multumque fetentes. Ipse illusiones fantasticas cognoscens[7]: 'pecunia, inquit,

[1] T. ypochrita. [2] T. aut. [3] T. caritat. [4] T. cresceret, H. crescebant.
[5] H. reuelatur. [6] H. erogare. [7] H. recognoscens.

thesauri vestri sit in perditione vobiscum,' et terram quam effoderat reiecit in foueam. Ab illo die nunquam auri vel argenti quippiam sibi voluit conseruare[1]. [2]Quidam vir sterilem habens vxorem, profectus est ad virum dei, et cum lachrymis causam sue tristicie exposuit. Qui compatiens lachrymanti: 'hoc, ait, anno tibi pariet vxor tua filium; quem vocabis nomine meo Godricum.' Ille gaudens abiit, et eodem anno filium de vxore suscepit, et Godricum, sicut ei iussum fuerat, appellauit. Qui post breue tempus cepit infirmari et ad extrema perduci. Tunc parentes contristati ad virum dei corpus detulerunt, cum lachrymis auxilium eius postulantes. 'Cur ploratis?' inquit ille: 'Ne putetis puerum defunctum: ponite illum super altare, et mecum flexis genibus deum pro salute eius exorate.' Oratione completa, puer viuens et ridens inuenitur. [3]Sedente[4] viro dei solo, affuit mulier super omnes filias hominum speciosa, delicata nimis et tenera. Que sedens propius, et eum blande respiciens; illo silente diutius, taliter est exorsa: 'Ecce mi Godrice, postquam cepi dulcem tui nominis habere notitiam, iuuenes diuitesque contempnens, tuos amplexus pre ceteris concupiui. Nec potero quiescere donec amoris mei desiderium fuerit te consentiente completum.' Tunc ille: 'Si talis' dixit 'esses qualis appares, nunquam spretis magnatibus complexum Godrici senis et rustici quesisses. Quapropter adiuro te per nomen domini Ihesu Christi, vt cito fugiens, michi vlterius non illudas, et te patenter ostendas.' Mox illa deformis effecta, relicto ibi fetore disparuit. [5]Godricus tandem ita[6] etate confectus, vt alieno erigeretur auxilio, graues demonum perferebat insultus. Aliquando se inimicus vertebat in vrsum, quandoque in coruum, aut aquilam, simiam, arietem, et similia. Quidam capita super trabes domus attollunt, quidam ad celum colla protendunt, quidam vno pede incedunt. Quandoque saccus videbatur stramine repletus, omnino membra non habens. Quandoque contra virum dei puluerem dispergebat[7], et quandoque lapides parieti celle exterius allidebat[8]. Frequenter in vespere malignorum spirituum infinita multitudo cellam eius introibat, et erant nigerrimi, et statura permodici. Quidam cachinnos in eum mouebant, quidam stridente sibilo seuiebant, quidam eum telis ardentibus appetebant. Dicebat autem vir sanctus, nichil eis esse molestius quam quod aspectum auertebat ab eis; nec aliquo modo melius eorum vesaniam declinari, quam si clausis oculorum palpebris contempnantur. 'Quando enim aspiciuntur, de facili ad malum anime sensus inflectitur.' Dixit enim vir dei, se munitum signo crucis, non magis illorum fremitus quam factum circa se motum aeris formidare. Cum vir sanctus iaceret in lecto, dyabolus astitit, et clamans ardentem frameam vibrabat[9] in eum.

[1] E. obseruare. [2] Reg. p. 418. [3] Reg. p. 354. [4] T. Dedente.
[5] Reg. 198. [6] om. in T. [7] E. dispergebant. [8] E. allidebant.
[9] E. vibrauit.

Ex ore ipsius ignis exibat quasi ex ore fornacis, et duorum cubitorum mensuram oculorum latitudo vincebat. 'Ecce, inquit, o Godrice, ego demonum princeps, qui te per medium secturus aduenì; meis hucusque satellitibus illusisti, sed modo michi non illudes.' Seruus dei, qui exacto iam quinquennio non nisi aliena sustentatione surrexerat, repente solus contra eum pugnaturus exurgit. Erat autem toto nudus corpore; et signo crucis armatus, magna voce sic ait: 'O princeps funeste [demonum [1]], quid [2] in me furis inaniter? Defensorem habeo dominum Ihesum Christum, qui tuus est triumphator et iudex: sub tali protectore tua commenta [3] non timeo.' Clamores eorum poterant foris audiri, vnde quidam [4] minister accurrens hec tremebundus aspexit. A prima diei hora vsque ad nonam perdurauit hoc singulare certamen. Ter illum dyabolus est aggressus, et totiens a Christi milite superatus. Multa quidem fuerunt verba pugnantium, et clamosa, grauisque conflictus; donec malignus hostis confusus abscessit. Cum vero interrogaretur quare digitus suus auricularis sic in palmam erat recuruatus, subridens ita respondit: 'Hoc signo sanctus Christi confessor Hieronimus me cognoscet in die iudicii, pro cuius doctrina talem profero lesionem.' Ex diutina consuetudine portandi psalterium ita incuruatus erat digitus eius. Quadam festiuitate paschali, media nocte altissima voce cantare cepit; et mane a quodam fratre interrogatus, sic ait: 'Vidi angelos ad sepulchrum domini descendentes et ibi dulcissimis modulationibus iubilantes. Inter quos beatus Nicolaus affuit, qui me cum illis cantare commonuit, dicens quod vox hominum bone voluntatis bene vocibus consonaret angelorum.' Et addidit: 'Heu michi, quia incolatus meus nimium prolongatur et mors desiderata differtur! O pie Ihesu, quamdiu depressus ista corruptionis mole seiungar a te?' Iterum cuidam monacho multa gallice loquebatur; asserens se nunquam illius lingue habuisse scientiam, 'sed spiritus sanctus, inquit, hoc tempore tradidit apostolis notitiam omnium linguarum atque sermonum.' Interrogatus de animarum exitu de hoc mundo, ita respondit: 'Sancta anima leuiter exit a corpore, velut faba, quando matura est, de siliqua sponte procedit; sed peccatrix anima, velut immatura, multis flagris ad exitum perurgetur. Egressa vero, ad aeris fastigium sine mora conscendit: ibi moram facit aliquando, quid deus de ipsa fieri velit expectans. Est autem ibi quasi porta quedam ferrea et angusta, hincinde bonorum spirituum et malorum custodiis circumcincta: Per hanc anime iustorum leui transitu permeant, iniuste vero coangustantur et grauiter cruciantur et ad inferiora miserabiliter deprimuntur. Hodie, inquit, conspexi animam iusti liberam transuolare per eam, et ideo cum angelis, illam deferentibus, cepi pre gaudio decantare.' Monachus [5] dominica die cele-

[1] om. in E. [2] E. nunquid. [3] so T., E. tormenta. [4] T. quidem. [5] sc. Reginald.

brans ei missam, audiuit sonitum veluti campanarum, adeo dulcem, vt ab officio aliquantulum tardaretur. Veniens autem de longinquo sonus, paulatim accedebat, vt tandem foris iuxta parietem auditus[1], post modicum inde pertransiit. Interim Godricus manibus eleuatis, voce clamosa prorupit in lachrymas. Expletis misteriis, monacho querenti quid hoc esset, ait: 'Sonum illum audiui, et te audiuisse congratulor. Cuiusdam viri deo dilecti spiritus pertransiuit: cuius exequias comitabatur sonus ille predulcis. Venit quidem de regione longinqua; et existimo quod in hac vita sacerdotis officio fungebatur.' Idem monachus, iterum reuersus, quesiuit de quo sanctorum missam vellet audire. Qui 'hodie' dixit 'de sancta trinitate missam audiui, et communionem de candidati cuiusdam viri manu percepi, qui de celo descendit et iterum ascendit in celum, et similiter, vt tu soles, misteria celebrauit. Vt peccata confiterer admonuit, et estimo de peccatis meis nichil meam tunc fugisse memoriam. Sic autem absolutus ab illo, reuerenter eucharistiam de manu ipsius accepi. Officio celebrato, manibus eleuatis in celum sublatus est, et hunc locum suaui odore compleuit. Laudasne, fili, vt post hec modo a te disciplinam communionemque percipiam?' Ille autem respondit quod hoc facere non auderet; et quisnam sanctorum ille fuisset quesiuit. Dixit, hunc Petrum fuisse apostolum, qui celi portam claudit et reserat, et missum se esse a domino Ihesu Christo asseruit, vt ipsum a peccatis absolueret. 'Tu missam, inquit, in honore beate Marie celebrato, vt eius interuentu filium ipsius mereamur habere propicium.' Vir quidam, cuius vxor tres peperit abortiuos, venit ad virum dei, et modum sue calamitatis exposuit. Cui zonam tradidit, dicens: 'Hoc cingulo precingatur vxor tua partus tempore: et penitentiam de peccatis agite, quia pro delictis patrum huiusmodi vindicta venire solet in prolem.' Vir iussa compleuit: et deinceps partus vitales ab vxore suscepit. Iturus ad virum dei[2] monachus quidam[3], equum habere non valens, animo conturbatus fuit. Nocte sequenti, cum dormiret, astitit ei quidam iuuenis veste[4] succinctus, baculum in manu tenens; qui dicebat quod Godricus illum ad eum venire precepit. At ille euigilans, iterum dormire cepit: et ille iterum astitit, et sic ait: 'Godricus mandat vt mane facto missam celebraturus aduenias. Nec propter equum sis sollicitus, quoniam ad ostium claustri necessaria preparata inuenies.' Mane, vt dixerat cuncta inueniens, ad virum dei venit. Qui clausis oculis fratrem ex nomine vocauit, dicens quod illa nocte bis propter ipsum nuncium misisset, media nocte et ante auroram; et habitum iuuenis et verba ex ordine descripsit, et subiunxit: 'Reuera propter me clementia dei voluit ista contingere.' Postquam locum illum inhabitare cepit, tribus tantum vicibus fines illius exiuit. Frater

[1] H. audiretur, et. [2] om. in T. [3] sc. Reginald. [4] E. veste iuuenis.

quidam Westmonasterii venit ad virum dei, a quo interrogatur[1] si notus esset ei Thomas nouus cantuariensis episcopus. Qui, sic esse, respondit; et consequenter adiunxit: 'Numquid et tu illum, domine, cognouisti?' 'Oculis, ait, corporeis eum non aspexi, et tamen ipsum adeo bene cognosco, vt inter multos positum, nullo docente, monstrarem. Quedam illi secreta mandabo, si meus ad hoc nuncius esse volueris.' Quo libenter annuente, ait: 'Obsecro vt ipsum ex parte Godrici salutes, et moneas vt in proposito suo firmiter perseueret, quia deo gratum est quod proponit efficere. Attamen multa patietur aduersa, et nouiter in exilium compelletur. Peregrinabitur vero inter alienos vsque ad terminum penitentie[2] constitutum, et postea reuertetur in Angliam ad sedem suam, potentior atque sublimior quam inde recesserit. Ipse quidem, et Scotorum rex Malcolmus[3], inter magnates qui sunt ab Alpibus vsque ad fines regni Scotorum, deo sunt magis accepti; sed rex premii sui denarium cito percipiet. Hec dices ei: et absolutionem ipsius de peccatis meis scriptam michi perquires.' Reuersus in patriam monachus, et mandata[4] diligenter exequens, interrogauit archiepiscopum vtrum nouisset Godricum. 'Optime, inquit, noui illum, et scio quia prophetico spiritu solet multis ventura predicere.' In crastino archiepiscopus ei[5] litteras cum absolutione direxit, et eius se orationibus attentius commendauit. Post hec infra mensem [tertium][6] archiepiscopus in exilium pulsus est. Elapsis aliquot annis, venit idem frater ad virum dei, et inter cetera sic de archiepiscopo loqui cepit: 'Domine, cantuariensis archiepiscopus diu iam in exilio moram fecit, nec est spes aliqua quod amplius in Angliam redeat, cum tot illi videamus imminere contraria.' 'Modico, inquit Godricus, tempore patietur exilium, et spacio penitentie tunc peracto, reuertetur honorabilior quam discessit.' Monachus quidam cisterciensis[7], peccati cuiusdam grauioris mole depressus, perniciosa nimis peccandi consuetudine tenebatur. Multotiens enim compunctus et lachrymans ad confessionis remedium veniebat, sed iterum, quasi canis ad vomitum, rediit ad peccatum, et ita, quod vno tempore mundabat, altero maculabat. Hic ad virum dei veniens, dixit: 'Domine, quidam notus michi grauissima temptationis molestia fatigatur[8]: laqueis dyaboli miserabiliter irretitus, post penitentiam et confessionem sepe relabitur in quoddam grande peccatum; et cum lachrymis postulauit vt eum tuis orationibus commendarem.' Ad hec sanctus, cum silenter orasset, ita respondit: 'Quamdiu, frater, huiusmodi perpetrabis? quando a tam detestabili operatione cessabis? Cessa[9] iam, cessa[9] te magis et magis tanti peccati vinculo innodare.' Ille confusus: 'alius est, inquit, domine, de quo loquor.' 'Immo tu, ait vir sanctus, hoc fecisti: quia sic et sic

[1] T. E. interrogatus. [2] *al.* om. [3] E. Malcolinus; T. Malcolmus. [4] E. inaudita. [5] T. eis. [6] om. [7] E. cistersiensis. [8] H. fatigatus et. [9] T. Sessa.

agens, hactenus in tali dedecore volutaris,' et modum sue consuetudinis ei diligenter exposuit. Tunc ille procidens ipsius misericordiam flagitauit. Quem vir dei erigens, et benedicens: 'Spero, inquit, quod deus te in hoc peccatum amplius cadere non permittet: tu operibus penitentie deuotus insiste.' Frater ille deinceps a potestate diaboli liberatus, in abbatem postea promotus est. A parte aquilonari ecclesie prodierunt quasi tres viri de pariete, qui velut orantes coram altari genua flectebant pectoraque tundebant, et conuersi aliquando ad sanctum dei, tanquam venerantes illum, genibus curuatis capita inclinabant. Cum sic diutius agentes aduerterent illum non esse deceptum, excrescentes in altum super trabes capita efferebant, et iussi a viro dei in auras euanuerunt. Miles quidam causam habens coram iusticiariis decidendam, pro terra sibi violenter ablata, et mittens Godrico, negocium suum eius orationibus commendabat. Cumque redisset domum, eadem nocte secreto precepit vxori sue vt duos solidos mitteret viro dei. Quos illa suscipiens, viro nesciente retinuit, et suis vsibus reseruauit. Causa militis per biennium non terminata, misit ad eum Godricus quod duos solidos promisit sancto Iohanni, quos vxor eius accepit et adhuc non transmisit; 'Ego, inquit, si venissent, illos pauperibus errogassem, et causa ipsius, que adhuc pro ista transgressione suspenditur, finem sortita esset idoneum.' Qui, mirantes, pecuniam reddiderunt: et statim ad militis voluntatem lis per concordiam est sopita. Morbo correptus acerrimo, per superficiem corporis liuidus tumor extenderat, et interius dolor edacissimus, quasi vermium interiora pascentium, discurrebat. Et nocte quadam, cum iaceret velut exanimis, cepit elata voce diu, cunctis admirantibus, iubilare, et tanquam sanitati restitutus apparuit hilarior. A monacho vero interrogatus cur cecinisset, ait: 'Dulcia, fili, fuerunt que vidi, et ideo me a cantu cohibere non potui: Tanta michi lux per fenestram illuxit, et tantus odor dulcedinis cum hac luce me perfudit, vt michi pristinam recuperasse videar sospitatem. Audiui quidem Kyrieleison Christeleison a supernis ciuibus decantari, et ideo eadem verba consequenter ego cantaui.' Miles quidam strenuus cum sociis militibus in Scotiam proficiscens, apud Tynemutham hospitatus est. Vbi de nocte vidit in sompnis Christum venientem in nubibus crucifixum, et recentia vulnerum stigmata preferentem: Et ecce vir statura modicus, et canicie venerandus, ascendit ad eum, primo ad pedes, post ad genua, deinde ad succinctorium; et tunc eum crucifixus benigne respiciens: 'salue, ait, Godrice, noster amice; quod modo postulas consequeris.' Postea diu aspectu blando, vultu sereno, sermone iocundo ad inuicem sunt locuti. Miles, qui hec videbat, dei clementiam inuocabat: et accessit ad eum quidam circumstantium, dicens: 'Si feceris ea que audieris a Godrico, salutem consequeris optatam: quoniam et ipse tui meminit apud deum.' Interea vidit crucifixum in se oculos conuertentem: et

manus in sublime protendens, 'domine, inquit, Ihesu Christe, miserere mei', tantumque clamorem edidit, quod socios expergefecit. Et excitatus, et quesitus cur clamauerit, cuncta seriatim retulit; et quis esset ille Godricus, inquirit; et ad eum perrexit. Quem videns, ipsum esse quem in sompnis viderat, exclamauit. Tunc vir sanctus: 'ego, inquit, fui quem vidisti cum domino loquentem et pro tuo crimine deprecantem. Tu vero faciem eius in confessione preueni, vt mea possis intercessione iuuari.' Ille accedens ad sacerdotem, quod antea pre confusione celauerat, compunctus aperuit; et viro dei absolutus assedit. Qui de lineo panno crucem fecit, et ait: 'In nomine Ihesu Christi hoc signum crucis accipies: quoniam ipse ad hanc peregrinationem te vocauit quando[1] tibi crucifixus apparuit.' Et factum est ita. Apparuerunt ei tres viri de celo descendentes, quorum ille, qui stabat a sinistris, ita est locutus ad medium: 'Domine, hic noster Godricus quamdiu hoc modo cruciabitur et a nostro collegio disiungetur?' 'Adhuc, ait ille, est in eo aliquid expiandum, necdum venit hora eius vt transeat ex hoc mundo.' Et vultu placido eum respexerunt, et verba, que hominis lingua explicare non potest, ab eis audiuit. Medius illorum fuit dominus Ihesus, a dextris celi clauicularius, a sinistris Iohannes Baptista. Tunc flere vehementer incepit, adeo vt singultus atque suspiria loquendi adimerent facultatem. Die quadam raptus in extasim ab hora diei prima vsque ad nonam palmas in celum tenebat erectas, lachrymisque fluentibus inuocabat dei piissimam genitricem quasi presentialiter assistentem. Sepe psallebat, frequenter orabat, semperque plorabat; canticum plerumque dulcissimum decantabat. Et adiecit: 'Sancta Maria miserere, succurre, auxiliare, et protege; et de hoc ergastulo erutum ad te perducito, et tecum in perhenni gloria collocato. Non me vlterius in presenti miseria derelinquas, quia tibi coherebo, nec te aliter abire permittam.' Post hec quasi cum aliquo secreto diutius est locutus. Deinde, vocatis fratribus quibusdam, ait: 'Grauis est michi corporalis pugna milicie, multoque melius, dissolui et esse cum Christo. Nam senio pregrauatus consuetas orationes nequeo persoluere, nec spiritualibus et iocundis meditationibus animum diu tenere suspensum. Cum beata, inquit, virgine sum locutus, que mecum sedens, de patria celesti multa narrauit. Promisit etiam quod me non desereret, sed habitaculum vite perhennis michi oportuno tempore prepararet.' Alia vice vidit celos apertos, et beatorum spirituum choros summam trinitatem laudantes, et pro salute humani generis exorantes. Vidit etiam patrem omnium creatorem, et filium omnium redemptorem, et spiritum omnium consolatorem adesse presentes; vnde pre nimia iocunditate vocem et linguam cohibere non potuit. Post hec tundens pectus, cum lachrymis ait: 'Miserere

[1] T. quoniam, E. qui.

domine, miserere! quamdiu in ista calamitate relictus a tanta gloria separabor?' Tanta quidem fuit vehementia compunctionis illius, vt vltra effari non posset. Monachus quidam a sancto Thoma archiepiscopo ad Godricum missus, dixit: 'Quare, domine, dissentio regis et domini cantuariensis tot annis nulla compositione sopitur?' 'Quia vterque illorum, inquit Godricus, in huius honoris collatione peccauit, diuina seueritas vtrumque flagellando castigat. Elicit vero deus plerumque de malis bona, et que malo sunt inchoata principio, bono fine concludit. Dic, inquit, archiepiscopo, ne nimis moleste ferat si ad tempus duriora sustineat: nam tanto erit corona gloriosior, quanto pena fuerit prolixior. Infra sex nempe menses verbotenus reconciliabitur, sed Godricus tunc non erit in vita; et infra nonum mensem, ablatis omnibus restitutis, ad sepem propriam remeabit. Ibi finem totius negotii sorcietur ad honorem dei, et salutem sui, consolationemque multorum. Hec autem verba nouissima et eorum archanum archiepiscopus bene perpendet.' Dixit autem monacho qui ei[1] missas celebrare consueuit: 'Ego, fili, spiritus angelicos sepe vidi, et cum illis verba conserui, et ab illis frequenter auxilium, consilium, solaciumque percepi. Sed eorum tam crebram visitationem post inquietationem huius infirmitatis amisi, quia cogente molestia compellor et vana profari et de temporalibus meditari.' Dixitque, eorum speciem non posse hominis intelligentia comprehendi; se nuper eorum interfuisse colloquio; sibi cuiquam aperire secreta que dixerant non licere. Altera die subito excelsa voce dulcique modulatione cantauit et hec verba sepius iterauit: 'welcome[2], Symund.' Verba quidem plura non protulit, sed quotiens ea repetiit, totiens cantandi modulos permutauit. Moderata demum voce subridens ait: 'welcome[2], Symund.' Sunt autem diutissime collocuti; et tandem Godricus oculos in celum, tanquam aliquid aspiciens, erexit, et postmodum, an aliquis presens esset inquisiuit. Et accedentes ad eum aliqui, ipsum vultu solito sereniorem esse conspexerunt. Et dixit: 'filii, Symonem Petrum, celi clauicularium, a longe vidi venientem, et cecini ad eius aduentum. Iuxta me sedit, et mecum loquens, multa michi retulit secreta, que mens humana non capit, nec humanis possunt sermonibus explicari. Ipsum abeuntem, primo ad alias regiones, deinde celum penetrare conspexi.' ([3]Clericus quidam beato Godrico valde deuotus, accessit ad eum et ad pedes eius residens, multis sermonibus[4] cepit persuadere, quam vtile foret actuum[5] ipsius noticiam ad posteros peruenire. Nouissime adiecit quod libenter, si annueret, vitam ipsius, eo docente, conscriberet. Ille conticuit, et in clericum oculos conuertens, post silentium tandem ait: 'Ita quidem facturus eris; verum hoc nequaquam in presenti tempore consequeris.' Clerico vero

[1] E. missas ei. [2] T. welcum. [3] The following account is given in T. as an Introduction to the Life, and is om. here. [4] om. in T. H. [5] H. accuratam.

curiosius insistente vt que scribere posset ediceret, sic vir dei respondit: 'Vitam Godrici talem esse cognoscas: Godricus primo rusticus, pinguis, fornicator, immundus, fenerator, falsarius, deceptor, periurus, adulator, discurrens, petulans et gulosus: modo pulex mortuus, canis fetidus, vilis vermiculus, non heremita, sed ypocrita; non solitarius, sed mente diffusus; deuorator elemosinarum, fastidiosus deliciarum, cupidus et negligens, ociosus et stertens, ambiciosus et prodigus, et qui non esset dignus aliis seruire, quotidie sibi ministrantes verberat et obiurgat. Hec et his peiora scribere poteris de Godrico.' His dictis, velut indignatus obticuit, et clericus cum confusione discessit. Interiectis aliquot annis, vir dei illius clerici misertus, vltro cepit exponere que volebat. Librum, quem scripserat, profecturus arripuit, et tenens eum manu, ad sancti genua prouolutus dixit: 'Obsecro, pater, vt ad dei honorem et fidelium vtilitatem hunc libellum benedicere et deo commendare digneris.' Tunc ad illum conuersus ait: 'Fili[1], quisnam liber est iste?' Et ille: 'De gestis cuiusdam religiosi hominis, qui multa pro deo pertulit in hac vita: ipsum vera narratione composui.' Cunque libellum aliquantulum contrectasset, tenens eum inter manus erectas, et oculos eleuans in celum, ait: 'Pater omnipotens, et tu mi domine Ihesu Christe, et tu sancte spiritus omnium consolator, et tu piissima dei genitrix et virgo perpetua, et tu sancte Iohannes Baptista, cum omnibus sanctis, obsecro vt benedicere dignemini hunc libellum, quatinus vobis fiat acceptus et posteris profuturus.' Et signo crucis illum consecrans benedixit, et deosculatum clerico tradidit, dicens: 'Adiuro te, fili, per nomen Ihesu Christi et per dilectionem qua michi coniungeris, vt nemini me viuente hoc detegas, nec scriptum istud ostendas. Scio enim te propter hunc librum aspera et amara esse passurum ab emulis: tu vero ne mouearis, quia veritas liberabit te.') Cum annos sexaginta in heremo peregisset, tantus faciem ipsius et membra tumor obsedit, vt vix forme priori similis appareret. Dolorem nimium interius sentiebat, tanquam vermes viui circumquaque discurrerent et medullitus cuncta consumerent. Agebat autem gratias deo, quod eum sic a peccatis mundare dignaretur, et ait: 'Vermes isti recte corpus comedunt in hac vita, vt vermis ille perpetuus animam non laceret in iehenna.' Per annos fere octo in lecto languidus decubuit, nec vnquam nisi aliene manus auxilio exurgebat. Interea venerunt duo zabuli deferentes lectulum, et dicentes: 'Huc venimus vt te ad inferos deportemus, quia senex delirus es, et de sapiente factus insipiens.' Ille crucis signaculo se muniuit, et orans demones protinus effugauit. Postea folliculi ipsius intumuerunt instar muliebrium mamillarum, et ex eis fere omni die quasi venenosus humor exprimebatur manibus ministrorum.

[1] E. Sterili; T. fili.

Ibi enim vetus[1] apostema diruptum fistule patentis vlcus effecerat, vnde liquor iugiter emanabat; nec ante ipsius obitum sanari potuit. Hostis interim antiquus videns post quietem sompni illum tepidius agentem, lecti humentia declinantem et sicca querentem, subito pepulit improuisum de lecto, et scamno[2] caput illius allisit. Ostendit autem gibbum in capite ad quantitatem oui columbe, et hec verba subiunxit: 'Ita celeriter me preuenit, quod me non potui premunire signo crucis, et ait: "En Godrice rusticane, de quo per meos satellites hactenus triumphare non valui, nunc a me occideris, dum lecti mollia queris et sicca." Quid ergo nobis tuti superest, cum tantas contra nos vires habeat inimicus? Perpendamus quam periculosum sit delitias adhibere corpori, et mollicie delectari, cum deus non possit in terra suauiter viuentium inueniri.' Ingrauescente autem morbo, lucis aurora dixit ministro: 'Cito excita fratres illos, vt migrantem spiritum veniant commendare.' Illi festinanter accurrunt[3], ipsum in cilicio cineribus superiecto deponunt, et induunt stamina et cuculla— quia iam dudum fuerat monachus dunelmensis. Obiit autem duodecimo kalendas iunii, anno domini millesimo centesimo septuagesimo, et transiit ad claritatem solis eterni, perpetue iocunditatis gaudium possessurus. Nobilibus de sancto corpore quascunque reliquias exigentibus, coacti fratres vnguium excrementa de pedibus preciderunt[4]. Dum minus caute hoc quidam faceret, carnis particulam secuit, et statim sanguis effluxit et manum secantis madefecit. In omni nemore circumiacente frondes et folia rore melleo sunt compluta, et saporem optimum per duos menses integros seruauerunt. Hora qua migrauit a seculo, audiuit puella quedam, que oues minabat ad pascua, dulcissimas in aere cantilenas, de Finkale ad celestia conscendentes.——Post obitum vero viri dei infra paucos annos ducenta vigintiocto miracula pro viro dei Godrico dominus operari dignatus est; que breuitatis gratia omittere decreui. Scolares Dunelmi admirantes loquebantur in scola de sanctis Thoma et Godrico adinuicem in hunc modum: 'Ecce quam breui tempore beatus Thomas tam excellentem gloriam promeruit; et sanctus heremita Godricus, qui tot annorum [circulis][5] deo militans tot et tanta sustinuit, nichil virtutis ostendit.' Nocte sequente sanctus Godricus dormienti magistro scolarium astitit, ita dicens: 'Heri multa dixistis in scola de me sanctoque collega meo Thoma, quoniam pro ipso magna fiunt miracula, pro me nulla. Reuera, cum ipse fuerit archiepiscopus et multarum custos animarum, pro quibus etiam libenter occubuit, decet vt multis opem conferat et salutem. Godrico autem, qui fuit anime tantum sue prepositus, sufficit esse cum deo, vt quemadmodum vixit ignotus, ita nec post obitum fiat notus. Et tamen sanctus Thomas et beatus Cuthbertus et ego veniemus in

[1] T. E. velut. [2] T. scanno. [3] E. occurrunt. [4] T. presiderunt. [5] om.

Fincale, vt indigentibus et infirmis auxilium conferamus.' Post hec dicta, disparuit, et magister ille discipulis suis visionem in crastino propalauit.

¶ De sancto Grimbaldo abbate[1].

SAnctum Grimbaldum monachum, litteratura et cantu peritum, de partibus Gallie acciuit rex Alfredus Westsaxonum: et constructo apud Wintoniam Nouo monasterio, eum abbatem constituit. Qui congregata monachorum caterua, abbas et doctor eorum venerabilis effectus, litteris et moribus discipulos instruxit. Elemosinis deditus, orationibus deuotus, vigiliis assiduus, et omnibus bonis exemplis plenus, in senectute bona octauo idus iulii terras reliquit, et pro operibus deo placitis premia in celo recepit. Apud Wintoniam in monasterio ab euentu 'Hida' vocato, corpus eius in magna veneratione habetur. Floruit autem circa annum domini octingentesimum octuagesimum octauum.

[MS. T. adds: *Narratio*[2].

Arsenius (ex senatore monachus) effectus, per quinquaginta quinque annos in heremo uixit. Cui uox facta est dicens: 'Arseni, fuge homines, et saluaberis.' Iterum de celo uocem audiuit: 'Arseni, fuge, tace, qui(esce: hec enim) sunt radices non peccandi.' Die s(abbatorum ues)pere solem relucentem per dorsum suum (dimisit) nec orare desiit nisi sequenti die (sol iterum) oculos eius surgens implesset. Cum (autem parum) pro nature fragilitate quiescere (uellet, dice)bat somno: 'Veni, serue male,' et subripiebat parum somni sedendo; et statim surgens dixit: 'Sufficit monacho si dormierit una hora, si est tamen pugnator.' [3]Cum autem pater eius senator nobilis moriens hereditatem Arsenio magnam dimisisset, testamentum sibi allatum recipiens, uoluit illud scindere: set nuncius eius pedibus prouolutus rogauit ne hoc faceret, quia caput eius prescideretur. Cui Arsenius: 'Prius mortuus sum quam ille: ipse igitur cum modo mortuus sit, quomodo fecit me heredem?' Et remisit testamentum, nichil accipere uolens. [4]Facta est autem uox ad eum dicens: 'Veni et ostendam tibi opera hominum.' Et ostendit illi ethiopem incidentem ligna et facientem sarcinam magnam, quam portare non poterat: et iterum ligna incidebat et ad sarcinam addebat; et hoc sepius faciebat. Ostenditque [ei] hominem haurientem aquam de lacu et effundentem aquam in cisternam, et ipsam implere uoluit et non potuit. Et ostendit illi templum et duos uiros in equis, portantes lignum transuersum: et uolentes introire in templum, non

[1] Ed. in Act. SS. Boll. Iuly II. p. 651. A Life is quoted by Leland Script. Brit. I. 156, Coll. i. 18. Cf. Liber de Hyda ed. Edwards (Rolls Ser.). [2] Cf. Vinc. Bell. XVII. 63. [3] Cf. Vit. Patr. 888. [4] Cf. Vit. Patr. 978, 763.

poterant, eo quod lignum in transuerso portarent. Et exposuit dicens: 'Hii sunt (qui portant) quasi iugum iusticie cum superbia et non humiliantur: propterea remanent foris a regno dei. Qui uero ligna inscidit, homo est in peccatis multis et pro eo ut agat penitenciam non subtrahit se de peccatis, set addit iniquitates iniquitatibus. Qui autem aquam haurit, homo est bona opera faciens, set quia cum eis permixta sunt mala, perdit opera sua.']

¶ De sancto Gudwalo episcopo et confessore[1].

Sanctus Gudwalus Britannie finibus ortus ex nobili prosapia; eius tempus natiuitatis erat quo se mucro furoris domini a terra illa suspendit, quam eo vsque gladio, fame, et peste afflixit. Gudwalus in infantia litteris imbuendus[2] traditur; et cum adoleuisset, ad sacerdotii gradum promouetur; et tandem ad episcopatum assumitur. Hic enim, que in mundo sunt abhorrens, quicquid sibi mundane ambitionis arrisit, ad gloriam dei conuertit. Videns ergo se ex pastorali cura ac si cathenis quibusdam seculo innecti, ab his absolui et exonerari studuit: Vnde electo a se idoneo successori ecclesiam commendans, quoddam sue diocesis monasterium expetiit[3]. Contigit enim vt mare monasterio proximum[4] e medio sinus sui rupem vastam prominentem, instar habitabilis insule ostentaret, quam marmoree soliditati innitentem, mare quasi in giro concludebat et nullo inter se compugnantium fluctuum turbine quassabat. Vir autem dei, vno tantum comite contentus illuc properans, angustam sibi in petra mansionem excidit; et cum aque penuria laboraret, fusis cum lachrymis ad deum precibus, baculo rupem percussit: et statim stillam limpidissimam desudare vidit. In illo enim loco, a fratribus exciso, centum octoginta octo fratres congregauit. Et quia locus ille tante multitudini nimis angustus esset; cum mare die quadam ex more in sinum recederet et reflueret, et vastam arenarum[5] superficiem proprio recessu detegeret, vir dei illuc accessit et pastorali virga arenam tangens, cum magna fiducia dixit: 'In nomine Ihesu Christi, accipe interdictum quo tibi idem dominus termini huius interdicit transgressum. Ipsius auctoritate legem tibi describo, quam testamenti vice ratam statuo: vt fluctus tui intumescentes in te[6] resileant, et in te remanendo[7] penitus dispereant.' Dixit, et mox elementum maris imperio paruit diuino. Videres indomabile pelagus mitigari, potestatem arcere, impetus retinere, tumores deponere: statutum sibi terminum transgredi non presumens. Cum enim discipulos suos ad quendam locum misisset, et maxima pluuia de celo caderet, meritis sancti Gudwali via per quam incedebant ab

[1] Abridged from the Vita in (Surius and) Act. SS. Boll. Iune I. p. 718; some miracles are added. [2] T. imbuendum. [3] T. expediit. [4] T. proximo. [5] T. harenarum. [6] Vit. inde. [7] Vit. remeando.

omni pluuiarum gutta immunis fuit. Quidam artifex de pinna[1] templi cadens, ad mortem precipitatus, pauimenti saxis irremediabiliter contritus et conquassatus est. Orante autem pro eo viro sancto, anima in[2] corporis sui domicilium regreditur, et homo viuens in statum pristinum fauente deo restituitur. Mulier quedam filium habens a natiuitate mutum, venit ad virum dei et dixit: 'Homo dei, scio quia quecunque poposceris a deo, dabit tibi deus: Filio igitur muto tacentis lingue, queso, vincula dissolue, vt creatorem omnium, quem corde confitetur, communi etiam sermonis vsu benedicens veneretur.' Tunc vir sanctus ait: 'Omnia quecunque voluit dominus fecit, in celo et in terra, in mari et in omnibus abyssis: ipsum fideliter roga, ipsi vota sponde, preces funde: solus enim potens est filium tuum saluare et lingue eius retinacula laxare.' Ad preces tandem mulieris, extensa manu digitum in ore pueri[3] posuit et plectrum lingue tetigit, dicens: 'Repleti sunt omnes spiritu sancto et ceperunt loqui.' Et statim mutus natus loquelam recepit. Contigit vnam ex ouiculis, ab ipsis pene lupi faucibus ereptam, ante pedes sancti viri extinctam a pastore deponi: quam, fusa prius ad deum humili prece, baculo tetigit, et ad vitam restituit. Et ad dominum rursus conuersus, ait: 'Iube, domine, cruentum gregis nostri inuasorem adesse, vt et in ipso, quod tue gratie est operemur.' Quo dicto, lupus, placito[4] cane blandior, recenti adhuc preda cruentus adest, quasi conscius commissi beato viro satisfaciens, et eius pedibus in terram se prosternens. Cui sanctus: 'Recede, inquit, cruenta bestia, recede; nulla deinceps lesione oues nostras inquietare presumas.' Que ad imperium sancti cum mansuetudine illico recessit. Videns vir dei lupum in campestribus tam ambulandi quam etiam currendi inualidum, eius incom[m]odo compassus, leuata in altum voce clamauit: 'Siluatice, simplicium gregum insidians innocentie, quid sinistri contigit, quid asperi accidit, vt naturalis a te recederet celeritas, et non naturalis[5] tarditas succederet?' Ad quem sermonem accessit ad sanctum, et ceruicem supplex reflexit, et vngulam pedis perforati ostendens, nutu quo poterat quasi preces fundebat. Sanctus autem, extensa pastorali virga qua ouem mortuam suscitauit, claudum bestie pedem leui attactu contingens, ait ad dominum: 'Homines et iumenta sanabis, domine.' Et statim sanus factus est. Cui et ait: 'Nulli vnquam creature[6] ledas, sed omnibus diebus tuis fenum quasi bos carpas; feno, inquam, vtere, siliquis saturare, et seruata natura innocentie, ad soluendum commune mortis debitum tende.' Et factum est ita[7]. Cum pauperes elemosinam ab eo peterent, et nichil quod porrigeret eis haberet, equum quendam dedit illis. Et facto mane, conquerentibus operatoribus de equo pauperibus dato, et oculos leuantibus, equus apparet in campestribus depascens, quem

[1] E. pina. [2] om. in T. [3] T. pueri in ore. [4] *al.* placido. [5] E. natura. [6] Vit. Nullam . . . creaturam. [7] T. Et ita f. e.

eundem effigiabat simillima membrorum et totius molis habitudo; et cum vere alius esset essentia, idem ipse tamen videbatur in specie. Quem statim accipientes, operi imponunt. Apparuit autem ei angelus domini iocundo aspectu de celis elapsus, dicens: 'Athleta dei inclite, gaudium domini tibi semper accrescat, et pax eius tecum permaneat. Esto paratus: quia post modicum diuina vocatione hinc transiturus, regi tuo cum palma victorie eris occursurus.' Diuque cum eo moratus ille superni regis nuncius, soli deo notam suauitatem eructauit[1] mellificam. Alia vice apparuit ei angelus domini, dicens: 'Ego sum[2], inquit, Michael archangelus; legatione domini mei functus, ex ipsius imperio, que tibi in proximo sunt ventura, innotesco. Ecce horam transitus tui prenuncio, quia abhinc solari orbita decies in se reuoluta, de carnis ergastulo letus exilies et mundi huius carcerem liber euades. Occursurus igitur[3] regi tuo inestimabili leticia procedes, qui te, nostro subuectum auxilio, cum gloria suscipiet, et ciuem aulicum sibi in regno suo conscribet.' Adhuc eo loquente, Petrus clauiger regni dei, Paulus quoque apostolus, eidem viro sancto gloriose apparentes, immortalitatis desiderio fatigatum blande demulcent. Obiit autem sanctus Gudwalus octauo idus iunii, et cum corpus eius in plaustro ad sepeliendum poneretur, boues immobiles irriguere, nec pedem mouere poterant vllo impulsu. Inito igitur consilio, diffinitum est vt due indomite vacce plaustro iungerentur, et vbicunque eas dei gratia impelleret, gressus liberos haberent. Quo facto, a priori itinere suspendentes gressus suos erga locum insule nomine Plecit recto tramite faciem dirigebant; vbi honorifice sepultus est. Peractis demum annorum multorum curriculis, ob infestationem barbarorum et paganorum gens britannica magna ex parte hinc et inde dispersa, relictis sedibus per orbem diffusa est. Hinc fratres, assumpto corpore sancto, mare transeuntes, Franciam adeunt, et apud clarum montem in monasterio Blandinio[4] locum perpetue reliquiarum sanctarum quietis eligunt.——[5] Anno autem domini millesimo quadragesimotertio in festo sancti Gudwali, cum corpus eius in processione deferretur, imago crucifixi, que in medio ecclesie exaltata erat, cum ingenti fragore fixura clauorum cedente, manibusque sublatis a cruce, toto ad orientem conuerso corpore, quasi in obsequium sancti Gudwali visa est tertio humiliter se inclinare. Post annos vero inde quadraginta unum in festo eiusdem sancti, hoc idem et ordine eodem accidit. Cum autem siccitas magna esset in regione illa, et plebis processio cum sancto corpore per campos diffusa domini clementiam exoraret, subito [in celo], contra[6] sacrum loculum, tricolori pulchritudine corona resplenduit, in cuius medio signum crucis intermicans apparuit: quod oculos intuentium

[1] T. eructuauit. [2] om. in Boll. [3] Vit. occursuroque tibi . . . obuiam pr. [4] i.e. Blandinberg near Ghent. [5] From the Sermo in Translat., Boll. p. 732. [6] T. E. quasi; in celo om.

pariter et animos admiratione suspendit; faculaque quasi ignea de celo lapsa est. Et cum ad ecclesiam corpus sanctum deferrent, et cimiterium lustrarent, signum vsque ad ostium ecclesie secutum est; et pluuias statim largissime celum dedit.

¶ (*Narratio*)[1].

Legitur in vita Henrici imperatoris quod cum ipse et Radegundis[2] vxor eius virgines insimul permanerent, dyabolo instigante de quodam milite vxorem suspectam habens, super candentes vomeres quindecim[3] nudis pedibus incedere eam fecit. Qua ascendente[4], dixit: 'Sicut me ab Henrico et omnibus intactam nouisti, ita, Christe, me adiuua.' Cui vox [dixit][5]: 'Virgo Maria te virginem liberabit.' Cum igitur Cesar obisset, multitudo maxima demonum ante cellam cuiusdam heremite transibat. Qui aperta fenestra interrogauit vltimum, quinam essent et quo pergerent. 'Legio, inquit, demonum sumus, qui ad mortem Cesaris properamus, si forte aliquid proprium in eo reperire possimus.' Adiuratus autem vt ad se redeat, reuersus, dixit: 'Nichil profecimus: quia dum falsa vxoris suspitio, et alia bona et mala, in statera fuissent posita, adustus ille Laurentius ollam auream immensi ponderis attulit, et dum superasse videbamur, illa iactata, pars illa statere plurimum ponderauit. Tunc ego iratus vnam aurem olle prerupi.' Ollam calicem vocabat quem dictus Cesar ecclesie enistensi[6] in honore sancti Laurentii fecerat, cui propter magnitudinem due aures inerant. Repertumque est, et imperatorem tunc obisse, et vnam aurem calicis fractam esse.

¶ De sancto Gundleo rege et confessore[7].

Sanctus enim Gundleus filius regis Australium Britonum extitit: et post mortem patris, regno in septem partes diuiso, sex eius fratres portiones suas acceperunt, et ipsi quasi seniori in omnibus parebant[8]. Gundleus vero ex vxore sua Guladusa[9] filium suum[10] nomine Cadocum genuit, virum sanctum et deo placcutem. Cum enim nocte quadam in[11] thalamo sopirent[12], vox angelica illos alloquitur dicens: 'Rex celestis, rector terrestrium, huc me misit, vt conuert[er]emini[13] ex toto corde vestro ad suum ministerium. Vos inuocat[14] et inuitat, vos elegit et redemit ascendens in patibulum. Ostendam vobis rectum tramitem quem tenere debetis ad hereditatem dei; erigite mentes vestras, et pro caducis ne contempnatis

[1] Title in E.: Vincentius in Speculo. The Narr. is, however, taken from Leg. Aurea, p. 495. [2] L. A. Kunegundis. [3] L. A. xv pedum. [4] E. ascende. [5] om. in E. [6] L. A. Aystetensi. [7] Ed. in Act. SS. Boll. March III. p. 781, from a MS. Rub. Vall. et E. The orig. Vita in MS. Vesp. A. XIV. is ed. in Rees. [8] E. parcebant. [9] Boll. Gladusa. [10] om. in Boll. [11] E.T. dum in. [12] Boll. sopirentur. [13] T. conuerteremini; E. conuertemini; Boll. convertamini. [14] Boll. vocat.

animas. Circa ripam fluminis est quidam monticulus: et vbi stare videbitur bos candidus, ibi erit locus habitationis tue.' Mane autem surgens regale palacium deseruit, et regno Cadoco filio suo commendato, ad monticulum sibi ab angelo nunciatum peruenit. Et inuento boue candido, ecclesiam construxit, et ibi in magna abstinentia et vite sanctimonia viuere cepit. Vtebatur autem cilicio, et pane ordeaceo et cinere in tertia parte admixto; aquamque potare consueuit. Nocte vero media surgens in aquam frigidam se immersit; et nichil de alieno sumens, proprio labore vitam duxit. Sanctus autem Cadocus filius suus [1], abbas nancarbanensis effectus, ipsum sepe visitans confortabat, asserens, non inchoantibus coronam esse promissam, sed perseuerantibus in bonum [2]. Gundleus autem pro ariditate monticuli orationes ad deum fundens, et aridam terram baculi cuspide tangens, fontem in eodem loco perlucidum et iugiter decurrentem manare fecit. Appropinquante tandem termino vite sue, misit ad Dubricium landauensem [3] episcopum et filium suum Cadocum, vt eum visitare dignarentur. Qui cum eum confortassent et eius animam sacra communione munissent, migrauit ad dominum quarto kal. aprilis. Et sepulto honorifice corpore eius, crebra visitatio angelica circa locum sepulture eius visa est, et egroti eius suffragium implorantes, ab omni languore curati, deum in sancto suo glorificabant. Griffinus autem rex Venedocie, a finibus Britannie per regem Willelmum seniorem expulsus, et timens insidias, ad Orchades nauigauit insulas, et congregatis vigintiquatuor nauibus rediens predas multas egit. Cuius serui ecclesiam sancti Gundlei infringentes, quicquid in ea preciosum repertum fuit rapuerunt: Et dum ad Orchades insulas redire vellent, videbant virum terribilem die et nocte equitantem et persequentem illos. Et quanto remiges diligentius naues [4] regebant, tanto amplius maris vnde retrudebant per transuersum. Vnaqueque prora ruebat in alteram, et tota classis preter naues duas exigentibus demeritis submersa [5] est. Rex autem Griffinus rapine conscius non erat, sed cum suis sociis piratarum aduentum expectauit in littore. Qui postea regi Willelmo pacificatus, mirabilia que viderat cunctis enarrauit. Tempore enim sancti Edwardi regis Haraldus comes, Wallensibus offensus, cum exercitu veniens, vbique combussit et vastauit; nulli [6] parcens, totum rapuit quod inuenit. Quidam enim ecclesiam sancti Gundlei sera fracta intrantes, omnia reperta rapuerunt. Cunque casei rapti inciderentur, intrinsecus sanguinei apparuerunt. Stupefactus ergo exercitus omnia que rapuerat, vna cum oblationibus multis restituit. Fur quidam nocte quadam ecclesiam sancti Gundlei intrans, calicem et vestes sacras auferens, ad sua redire cepit. In itinere autem videbat mare sibi obuium fluctuans et supereminens contra vultum

[1] Boll. eius. [2] Boll. bono. [3] E. laudanensem. [4] Boll. navem. [5] Boll. subversa. [6] Boll. nullique.

suum. Intantum[1] tandem reuertebatur[2] ex visa marina occupatione, donec remearet ad limina ecclesie. Et intrans in ecclesiam, vsque mane ibi permansit. Et comprehensus, per episcopum landauensem a morte temporali liberatur.

¶ *Narratio*[3].

Eo tempore sanctus Antidius in tertia feria post dominicam palmarum, cum noctem orationibus peruigilem ducens, et cimiteria circuiens, pontem quendam transiret, vidit agmen demonum gesta sua principi suo referentium, et inter eos ethiopem in manu sandalum[4] preferentem, ad indicium[5], quod romanum presulem per septem annos impugnauerat et tandem ad lapsum traxerat. Qui vocans ad se ethiopem, et in virtute dei et sancte crucis super eum ascendens, precepit vt eum Rome sub manu domini eadem velocitate qua venerat saluum et incolumem deferret. Itaque demoni superpositus, illum versiculum iterans 'Deus in adiutorium meum intende etc.,' eo vectante Romam peruenit, hora celebrandi officii feria quinta. Et demone pre foribus expectante, pape rem retulit, negantem per sandalum[4] ad penitentiam mouit. Et missa vice eius celebrata, et parte crismatis a se consecrati assumpta, demone reducente sabbato sancto hora celebrandi officii ad ecclesiam suam rediit. Hic sanctus episcopus postea a Wandalis martirizatus fuit. Hec Vincentius.

[1] Boll. Interim. [2] Vit. vertebatur. [3] Ex. Vinc. Bell. Sp. H. XIX. cap. 3. [4] E. scandalum. [5] E. iudicium.

FINIS TOMI PRIMI.

Clarendon Press, Oxford.

SELECT LIST OF STANDARD WORKS.

STANDARD LATIN WORKS . . . . Page 1
STANDARD GREEK WORKS . . . . . „ 3
OXFORD CLASSICAL TEXTS . . . . . „ 6
MISCELLANEOUS STANDARD WORKS . „ 7
STANDARD THEOLOGICAL WORKS . . „ 8

1. STANDARD LATIN WORKS.

Aetna. A critical recension of the Text, based on a new examination of MSS., with Prolegomena, Translation, Textual and Exegetical Commentary, Excursus, and complete Index of the words. By Robinson Ellis, M.A., LL.D. Crown 8vo. 7*s.* 6*d. net.*

Avianus. *The Fables.* Edited, with Prolegomena, Critical Apparatus, Commentary, &c., by Robinson Ellis, M.A., LL.D. 8vo. 8*s.* 6*d.*

Caesar. *De Bello Gallico.* Books I–VII. According to the Text of Emanuel Hoffmann (Vienna, 1890). Edited, with Introduction and Notes, by St. George Stock. Post 8vo, 10*s.* 6*d.*

Catulli Veronensis *Liber.* Iterum recognovit, Apparatum Criticum Prolegomena Appendices addidit, R. Ellis, A.M. 8vo. 16*s.*

Catullus, *a Commentary on.* By Robinson Ellis, M.A. *Second Edition.* 8vo. 18*s.*

Cicero. *De Oratore Libri Tres.* With Introduction and Notes. By A. S. Wilkins, Litt.D. 8vo. 18*s.*

Also, separately—

Book I. 7*s.* 6*d.* Book II. 5*s.* Book III. 6*s.*

—— *Pro Milone.* Edited by A. C. Clark, M.A. 8vo. 8*s.* 6*d.*

—— *Select Letters.* With English Introductions, Notes, and Appendices. By Albert Watson, M.A. *Fourth Edition.* 8vo. 18*s.*

Horace. With a Commentary. By E. C. Wickham, D.D. *Two Vols.*

Vol. I. The Odes, Carmen Seculare, and Epodes. *Third Edition.* 8vo. 12*s.*

Vol. II. The Satires, Epistles, and De Arte Poetica. 8vo. 12*s.*

Juvenal. *Thirteen Satires.* Edited, with Introduction and Notes, by C. H. Pearson, M.A., and Herbert A. Strong, M.A., LL.D. *Second Edition.* Crown 8vo. 9*s.*

—— *Ad Satiram Sextam in Codice Bodl. Canon. XLI Additi versus XXXVI.* Exscripsit E. O. Winstedt, Accedit Simulacrum Photographicum. In Wrapper. 1*s. net.*

Livy. *Book I.* With Introduction, Historical Examination, and Notes. By Sir J. R. Seeley, M.A. *Third Edition.* 8vo. 6*s.*

Manilius. *Noctes Manilianae; sive Dissertationes in Astronomica Manilii. Accedunt Conjecturae in Germanici Aratea.* Scripsit R. Ellis. Crown 8vo. 6*s.*

Merry. *Selected Fragments of Roman Poetry.* Edited, with Introduction and Notes, by W. W. Merry, D.D. *Second Edition.* Crown 8vo. 6*s.* 6*d.*

Oxford: Clarendon Press. London: Henry Frowde, Amen Corner, E.C.

Ovid. *P. Ovidii Nasonis Ibis.* Ex Novis Codicibus edidit, Scholia Vetera Commentarium cum Prolegomenis Appendice Indice addidit, R. Ellis, A.M. 8vo. 10*s.* 6*d.*

—— *P. Ovidi Nasonis Tristium Libri V.* Recensuit S. G. Owen, A.M. 8vo. 16*s.*

Persius. *The Satires.* With a Translation and Commentary. By John Conington, M.A. Edited by Henry Nettleship, M.A. *Third Edition.* 8vo. 8*s.* 6*d.*

Plautus. *Rudens.* Edited, with Critical and Explanatory Notes, by E. A. Sonnenschein, M.A. 8vo. 8*s.* 6*d.*

—— *The Codex Turnebi of Plautus.* By W. M. Lindsay, M.A. 8vo, 21*s. net.*

Quintilian. *Institutionis Oratoriae Liber Decimus.* A Revised Text, with Introductory Essays, Critical Notes, &c. By W. Peterson, M.A., LL.D. 8vo. 12*s.* 6*d.*

Rushforth. *Latin Historical Inscriptions, illustrating the History of the Early Empire.* By G. McN. Rushforth, M.A. 8vo. 10*s. net.*

Tacitus. *The Annals.* Edited, with Introduction and Notes, by H. Furneaux, M.A. 2 vols. 8vo.
Vol. I, Books I–VI. *Second Edition.* 18*s.*
Vol. II, Books XI–XVI. 20*s.*

Tacitus. *De Germania.* By the same Editor. 8vo. 6*s.* 6*d.*

—— *Vita Agricolae.* By the same Editor. 8vo. 6*s.* 6*d.*

—— *Dialogus de Oratoribus.* A Revised Text, with Introductory Essays, and Critical and Explanatory Notes. By W. Peterson, M.A., LL.D. 8vo. 10*s.* 6*d.*

Velleius Paterculus *ad M. Vinicium Libri Duo.* Ex Amerbachii praecipue Apographo edidit et emendavit R. Ellis, Litterarum Latinarum Professor publicus apud Oxonienses. Crown 8vo, paper boards. 6*s.*

Virgil. *With an Introduction and Notes.* By T. L. Papillon, M.A., and A. E. Haigh, M.A. 2 vols. Crown 8vo. Cloth, 6*s.* each; *stiff covers* 3*s.* 6*d.* each.
Also sold in parts, as follows—
Bucolics and *Georgics*, 2*s.* 6*d.*
Aeneid, in 4 parts, 2*s.* each.

King and Cookson. *The Principles of Sound and Inflexion, as illustrated in the Greek and Latin Languages.* By J. E. King, M.A., and Christopher Cookson, M.A. 8vo. 18*s.*

—— *An Introduction to the Comparative Grammar of Greek and Latin.* Crown 8vo. 5*s.* 6*d.*

Lindsay. *The Latin Language.* An Historical Account of Latin Sounds, Stems and Flexions. By W. M. Lindsay, M.A. Demy 8vo. 21*s.*

Nettleship. *Lectures and Essays on Subjects connected with Latin Scholarship and Literature.*

—— Second Series. Edited by F. J. Haverfield, with Memoir by Mrs. Nettleship. Crown 8vo. 7*s.* 6*d.*

Nettleship. *Contributions to Latin Lexicography.* 8vo. 21*s.*

Sellar. *Roman Poets of the Augustan Age.* By W. Y. Sellar, M.A.; viz.

I. Virgil. *New Edition.* Crown 8vo. 9*s.*

II. Horace and the Elegiac Poets. With a Memoir of the Author by Andrew Lang, M.A. *Second Edition.* Crown 8vo, 7*s.* 6*d.*

—— *Roman Poets of the Republic. Third Edition.* Crown 8vo. 10*s.*

Wordsworth. *Fragments and Specimens of Early Latin.* With Introductions and Notes. By J. Wordsworth, D.D. 8vo. 18*s.*

2. STANDARD GREEK WORKS.

Chandler. *A Practical Introduction to Greek Accentuation*, by H. W. Chandler, M.A. *Second Edition.* 10s. 6d.

Farnell. *The Cults of the Greek States. With Plates.* By L. R. Farnell, M.A.
Vols. I and II. 8vo. 32s. *net.*
Volume III *in Preparation.*

Grenfell. *An Alexandrian Erotic Fragment and other Greek Papyri, chiefly Ptolemaic.* Edited by B. P. Grenfell, M.A. Sm. 4to. 8s. 6d. *net.*

Grenfell and Hunt. *New Classical Fragments and other Greek and Latin Papyri.* Edited by B. P. Grenfell, M.A., and A. S. Hunt, M.A. With Plates, 12s. 6d. *net.*

—— *Menander's* Γεωργός. A Revised Text of the Geneva Fragment. With a Translation and Notes by the same Editors. 8vo, stiff covers, 1s. 6d.

Grenfell and Mahaffy. *Revenue Laws of Ptolemy Philadelphus.* 2 vols. Text and Plates. 31s. 6d. *net.*

Haigh. *The Attic Theatre.* A Description of the Stage and Theatre of the Athenians, and of the Dramatic Performances at Athens. By A. E. Haigh, M.A. *Second Edition, Revised and Enlarged.* 8vo. 12s. 6d.

—— **The Tragic Drama of the Greeks.** With Illustrations. 8vo. 12s. 6d.

Head. *Historia Numorum:* A Manual of Greek Numismatics. By Barclay V. Head. Royal 8vo, half-bound, 42s.

Hicks. *A Manual of Greek Historical Inscriptions.* New and Revised Edition by E. L. Hicks, M.A., and G. F. Hill, M.A. 8vo. 10s. 6d.

Hill. *Sources for Greek History between the Persian and Peloponnesian Wars.* Collected and arranged by G. F. Hill, M.A. 8vo. 10s. 6d.

Kenyon. *The Palaeography of Greek Papyri.* By Frederic G. Kenyon, M.A. 8vo, with Twenty Facsimiles, and a Table of Alphabets. 10s. 6d.

Liddell and Scott. *A Greek-English Lexicon*, by H. G. Liddell, D.D., and Robert Scott, D.D. *Eighth Edition, Revised.* 4to. 36s.

Monro. *Modes of Ancient Greek Music.* By D. B. Monro, M.A. 8vo. 8s. 6d. *net.*

Paton and Hicks. *The Inscriptions of Cos.* By W. R. Paton and E. L. Hicks. Royal 8vo, linen, with Map, 28s.

Smyth. *The Sounds and Inflections of the Greek Dialects* (Ionic). By H. Weir Smyth, Ph. D. 8vo. 24s.

Thompson. *A Glossary of Greek Birds.* By D'Arcy W. Thompson. 8vo, buckram, 10s. *net.*

Aeschylus. *In Single Plays.* With Introduction and Notes, by Arthur Sidgwick, M.A. *New Edition.* Extra fcap. 8vo. 3s. each.
I. Agamemnon. II. Choephoroi. III. Eumenides.

—— Prometheus Bound. With Introduction and Notes, by A. O. Prickard, M.A. *Third Edition.* 2s.

Aristophanes. *In Single Plays.* Edited, with English Notes, Introductions, &c., by W. W. Merry, D.D. Extra fcap. 8vo.
The Acharnians. *Fourth Edition,* 3s.
The Birds. *Third Edition,* 3s. 6d.
The Clouds. *Third Edition,* 3s.
The Frogs. *Third Edition,* 3s.
The Knights. *Second Edition,* 3s.
The Peace. 3s. 6d.
The Wasps. 3s. 6d.

Aristotle. Ex recensione Im. Bekkeri. Accedunt Indices Sylburgiani. Tomi XI. 8vo. 2l. 10s. The volumes (except I and IX) may be had separately, price 5s. 6d. each.

London: Henry Frowde, Amen Corner, E.C.

Aristotle. *Ethica Nicomachea*, recognovit brevique Adnotatione critica instruxit I. Bywater. 8vo. 6*s.*
Also in crown 8vo, paper cover, 3*s.* 6*d.*

—— Contributions to the Textual Criticism of the Nicomachean Ethics. By I. Bywater. 2*s.* 6*d.*

—— Notes on the Nicomachean Ethics. By J. A. Stewart, M.A. 2 vols. 8vo. 32*s.*

—— *Selecta ex Organo Aristoteleo Capitula.* In usum Scholarum Academicarum. Crown 8vo, stiff covers. 3*s.* 6*d.*

—— *De Arte Poetica Liber.* Recognovit Brevique Adnotatione Critica Instruxit I. Bywater, Litterarum Graecarum Professor Regius. Post 8vo, stiff covers, 1*s.* 6*d.*

—— *The Politics*, with Introductions, Notes, &c., by W. L. Newman, M.A. Vols. I and II. Medium 8vo. 28*s.*
Vols. III and IV. [*Immediately.*]

—— *The Politics*, translated into English, with Introduction, Marginal Analysis, Notes, and Indices, by B. Jowett, M.A. Medium 8vo. 2 vols. 21*s.*

—— *Physics.* Book VII. Collation of various MSS.; with Introduction by R. Shute, M.A. (Anecdota Oxon.) Small 4to. 2*s.*

Demosthenes and Aeschines. The Orations of Demosthenes and Aeschines on the Crown. With Introductory Essays and Notes. By G. A. Simcox, M.A., and W. H. Simcox, M.A. 8vo. 12*s.*

Demosthenes. *Orations against Philip.* With Introduction and Notes, by Evelyn Abbott, M.A., and P. E. Matheson, M.A.
Vol. I. Philippic I. Olynthiacs I–III. Extra fcap. 8vo. 3*s.*
Vol. II. De Pace, Philippic II. De Chersoneso, Philippic III. Extra fcap. 8vo. 4*s.* 6*d.*

Euripides. *Tragoediae et Fragmenta*, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi II. 8vo. 10*s.*

Heracliti *Ephesii Reliquiae.* Recensuit I. Bywater, M.A. Appendicis loco additae sunt Diogenis Laertii Vita Heracliti, Particulae Hippocratei De Diaeta Lib. I., Epistolae Heracliteae. 8vo. 6*s.*

Herodotus. *Books V and VI*, Terpsichore and Erato. Edited, with Notes and Appendices, by Evelyn Abbott, M.A., LL.D. 8vo, with two Maps, 6*s.*

Homer. *A Complete Concordance to the Odyssey and Hymns of Homer;* to which is added a Concordance to the Parallel Passages in the Iliad, Odyssey, and Hymns. By Henry Dunbar, M.D. 4to. 21*s.*

—— *A Grammar of the Homeric Dialect.* By D. B. Monro, M.A. 8vo. *Second Edition.* 14*s.*

—— *Ilias*, ex rec. Guil. Dindorfii. 8vo. 5*s.* 6*d.*

—— *Scholia Graeca in Iliadem.* Edited by W. Dindorf, after a new collation of the Venetian MSS. by D. B. Monro, M.A. 4 vols. 8vo. 50*s.*

—— *Scholia Graeca in Iliadem Townleyana.* Recensuit Ernestus Maass. 2 vols. 8vo. 36*s.*

—— *Odyssea*, ex rec. G. Dindorfii. 8vo. 5*s.* 6*d.*

—— *Scholia Graeca in Odysseam.* Edidit Guil. Dindorfius. Tomi II. 8vo. 15*s.* 6*d.*

—— *Odyssey.* Books I–XII. Edited with English Notes, Appendices, &c. By W. W. Merry, D.D., and James Riddell, M.A. *Second Edition.* 8vo. 16*s.*

—— —— Books XIII–XXIV. Edited with English Notes and Appendices, by D. B. Monro, M.A. 8vo. 16*s.*

Homer. *Hymni Homerici.* Codicibus denuo collatis recensuit Alfredus Goodwin. Small folio. With four Plates. 21*s. net.*

Homeri Opera et Reliquiae. Monro. Crown 8vo. India Paper. *Cloth,* 10*s.* 6*d. net.*

Also in various leather bindings.

Plato. *Apology,* with a revised Text and English Notes, and a Digest of Platonic Idioms, by James Riddell, M.A. 8vo. 8*s.* 6*d.*

—— *Philebus,* with a revised Text and English Notes, by Edward Poste, M.A. 8vo. 7*s.* 6*d.*

—— *Republic.* The Greek Text. Edited, with Notes and Essays, by B. Jowett, M.A., and Lewis Campbell, M.A. In three vols. Medium 8vo. 42*s.*

—— *Sophistes* and *Politicus,* with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A. 8vo. 10*s.* 6*d.*

—— *Theaetetus,* with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A. *Second Edition.* 8vo. 10*s.* 6*d.*

—— *The Dialogues,* translated into English, with Analyses and Introductions, by B. Jowett, M.A. *Third Edition.* 5 vols. Medium 8vo. Cloth, 84*s.*; half-morocco, 100*s.*

—— *The Republic,* translated into English, with Analysis and Introduction, by B. Jowett, M.A. *Third Edition.* Medium 8vo. 12*s.* 6*d.*; half-roan, 14*s.*

—— *With Introduction and Notes.* By St. George Stock, M.A. Extra fcap. 8vo.

I. The Apology, 2*s.* 6*d.*
II. Crito, 2*s.* III. Meno, 2*s.* 6*d.*

—— *Selections. With Introductions and Notes.* By John Purves, M.A., and Preface by B. Jowett, M.A. *Second Edition.* Extra fcap. 8vo. 5*s.*

Plato. *A Selection of Passages from Plato for English Readers;* from the Translation by B. Jowett, M.A. Edited, with Introductions, by M. J. Knight. 2 vols. Crown 8vo, gilt top. 12*s.*

Polybius. *Selections.* Edited by J. L. Strachan-Davidson, M.A. With Maps. Medium 8vo. 21*s.*

Sophocles. *The Plays and Fragments.* With English Notes and Introductions, by Lewis Campbell, M.A. 2 vols. 8vo, 16*s. each.*

Vol. I. Oedipus Tyrannus. Oedipus Coloneus. Antigone.
Vol. II. Ajax. Electra. Trachiniae. Philoctetes. Fragments.

—— *Tragoediae et Fragmenta,* ex recensione et cum commentariis Guil. Dindorfii. *Third Edition.* 2 vols. Fcap. 8vo. 21*s.* Each Play separately, limp, 2*s.* 6*d.*

Sophocles. *Tragoediae et Fragmenta* cum Annotationibus Guil. Dindorfii. Tomi II. 8vo. 10*s.*
The Text, Vol. I. 5*s.* 6*d.*
The Notes, Vol. II. 4*s.* 6*d.*

Strabo. *Selections,* with an Introduction on Strabo's Life and Works. By H. F. Tozer, M.A., F.R.G.S. 8vo. With Maps and Plans. 12*s.*

Thucydides. Translated into English, to which is prefixed an Essay on Inscriptions and a Note on the Geography of Thucydides. By B. Jowett, M.A. *Second Edition, Revised.* 2 vols., 8vo, cloth, 15*s.*

Vol. I. Essay on Inscriptions and Books I–III.
Vol. II. Books IV–VIII and Historical Index.

Xenophon. A Commentary, with Introduction and Appendices, on the Hellenica of Xenophon. By G. E. Underhill, M.A. Crown 8vo, 7*s.* 6*d.*

London: Henry Frowde, Amen Corner, E.C.

3. OXFORD CLASSICAL TEXTS.

CROWN 8vo.

GREEK.

AESCHYLI TRAGOEDIAE. Cum Fragmentis. A. SIDGWICK. Paper covers, 3*s.*; limp cloth, 3*s.* 6*d.*; India Paper, 4*s.* 6*d.*

APOLLONII RHODII Argonautica. R. C. SEATON. Paper covers, 2*s.* 6*d.*; limp cloth, 3*s.*

ARISTOPHANIS COMOEDIAE Cum Fragmentis. F. W. HALL and W. M. GELDART. Tom. I. Paper covers, 3*s.*; limp cloth, 3*s.* 6*d.* Tom. II. Paper covers, 3*s.*; limp cloth, 3*s.* 6*d.* Complete, on India Paper, 8*s.* 6*d.*

PLATONIS OPERA. J. BURNET. Tom. I (Tetralogiae I, II). Paper covers, 5*s.*; limp cloth, 6*s.*; India Paper, 7*s.* Tom. II (Tetralogiae III, IV). Paper covers, 5*s.*; limp cloth, 6*s.*; India Paper, 7*s.*

THUCYDIDIS HISTORIAE. H. STUART JONES. Tom. I (Libri I–IV). Paper covers, 3*s.*; limp cloth, 3*s.* 6*d.* Tom. II (Libri V–VIII). Paper covers, 3*s.*; limp cloth, 3*s.* 6*d.* Complete, on India Paper, 8*s.* 6*d.*

XENOPHONTIS OPERA. E. C. MARCHANT. Tom. I (Historia Graeca). Paper covers, 2*s.* 6*d.*; limp cloth, 3*s.* Tom. II (Libri Socratici). Paper covers, 3*s.*; limp cloth, 3*s.* 6*d.*

LATIN.

CAESARIS COMMENTARII. R. L. A. DU PONTET. De Bello Gallico. Paper covers, 2*s.*; limp cloth, 2*s.* 6*d.* De Bello Civili, Cum Libris Incertorum Auctorum. Paper covers, 2*s.* 6*d.*; limp cloth, 3*s.* Complete, on India Paper, 7*s.*

CICERONIS ORATIONES Pro Milone, Caesarianae, Philippicae I–XIV. A. C. CLARK. Paper covers, 2*s.* 6*d.*; limp cloth, 3*s.*

CICERONIS EPISTULAE Ad Familiares. L. C. PURSER. Paper covers, 5*s.*; limp cloth, 6*s.*

HORATI OPERA. E. C. WICKHAM. Paper covers, 2*s.* 6*d.*; limp cloth, 3*s.*; India Paper, 4*s.* 6*d.*

LUCRETI CARI De Rerum Natura. C. BAILEY. Paper covers, 2*s.* 6*d.* limp cloth, 3*s.*; India Paper, 4*s.*

SEXTI PROPERTI CARMINA. J. S. PHILLIMORE. Paper covers, 2*s.* 6*d.*; limp cloth, 3*s.*

CORNELII TACITI Opera Minora. H. FURNEAUX. Paper covers, 1*s.* 6*d.*; limp cloth, 2*s.*

VERGILI OPERA. F. A. HIRTZEL. Paper covers, 3*s.*; limp cloth, 3*s.* 6*d.*; India Paper, 4*s.* 6*d.*

Oxford: Clarendon Press.

4. MISCELLANEOUS STANDARD WORKS.

Arbuthnot. *The Life and Works of John Arbuthnot.* By George A. Aitken. 8vo, cloth extra, with Portrait, 16*s.*

Bacon. *The Essays.* Edited, with Introduction and Illustrative Notes, by S. H. Reynolds, M.A. 8vo, half-bound, 12*s.* 6*d.*

Casaubon (Isaac), 1559–1614. By Mark Pattison, late Rector of Lincoln College. *Second Edition.* 8vo. 16*s.*

Finlay. *A History of Greece from its Conquest by the Romans to the present time,* B.C. 146 to A.D. 1864. By George Finlay, LL.D. A new Edition, revised throughout, and in part re-written, with considerable additions, by the Author, and edited by H. F. Tozer, M.A. 7 vols. 8vo. 70*s.*

Greenidge. *The Legal Procedure in Cicero's Time.* By A. H. J. Greenidge. 8vo. 21*s.*

Hodgkin. *Italy and her Invaders.* 8 vols. With Plates and Maps. By Thomas Hodgkin, D.C.L. A.D. 376–744. 8vo. Vols. I and II, *Second Edition,* 42*s.* Vols. III and IV, *Second Edition,* 36*s.* Vols. V and VI, 36*s.* Vols. VII and VIII, 24*s.*

Ilbert. *The Government of India*; being a Digest of the Statute Law relating thereto. With Historical Introduction and Illustrative Documents. By Sir Courtenay Ilbert, K.C.S.I. 8vo, half-roan, 21*s.*

—— *Legislative Methods and Forms.* 8vo, half-roan. 16*s.*

Justinian. *Imperatoris Iustiniani Institutionum Libri Quattuor*; with Introductions, Commentary, Excursus and Translation. By J. B. Moyle, D.C.L. *Third Edition.* 2 vols. 8vo. 22*s.*

Kyd. *The Works of Thomas Kyd.* Edited from the original Texts, with Introduction, Notes, and Facsimiles, by Frederick S. Boas, M.A. 8vo. 15*s. net.*

Machiavelli. *Il Principe.* Edited by L. Arthur Burd. With an Introduction by Lord Acton. 8vo. 14*s.*

Morris. *The Welsh Wars of Edward the First.* A Contribution to Medieval Military History, based on original documents. By John E. Morris, M.A. With a Map and Pedigrees. 8vo. 9*s.* 6*d. net.*

Oxford History of Music. Vol. I. *The Polyphonic Period.* Part I. *Method of Musical Art,* 330–1330. By H. E. Wooldridge, M.A. 8vo. 15*s. net.*

Pattison. *Essays by the late Mark Pattison,* sometime Rector of Lincoln College. Collected and Arranged by Henry Nettleship, M.A. 2 vols. 8vo. 24*s.*

Payne. *History of the New World called America.* By E. J. Payne, M.A. 8vo, Vol. I, 18*s.*; Vol. II, 14*s.*

Ralegh. *Sir Walter Ralegh.* A Biography. By W. Stebbing. Re-issue. Small Post 8vo. 6*s. net.*
*** *Also in Half-parchment, with List of Authorities separately, post* 8vo, 10*s.* 6*d.*

Ramsay. *The Cities and Bishoprics of Phrygia*; being an Essay on the Local History of Phrygia, from the Earliest Times to the Turkish Conquest. By W. M. Ramsay, D.C.L., LL.D. Vol. I. Part I. *The Lycos Valley and South-Western Phrygia.* Royal 8vo, linen, 18*s. net.* Vol. I. Part II. *West and West-Central Phrygia.* Royal 8vo, linen, 21*s. net.*

Rhŷs. *Celtic Folklore, Welsh and Manx.* By John Rhŷs, M.A., D.Litt. 2 Vols. 8vo, 21*s.*

—— *Studies in the Arthurian Legend.* 8vo, 12*s.* 6*d.*

Woodhouse. *Aetolia; its Geography, Topography, and Antiquities.* By William J. Woodhouse, M.A., F.R.G.S. With Maps and Illustrations. Royal 8vo, linen, 21*s. net.*

5 STANDARD THEOLOGICAL WORKS, &c.

The Coptic Version of the New Testament, *in the Northern Dialect, otherwise called Memphitic and Bohairic.* With Introduction, Critical Apparatus, and Literal English Translation. The Gospels. 2 vols. 8vo. 42*s.*

(Vols. III and IV in the Press.)

Tetraeuangelium Sanctum *juxta simplicem Syrorum versionem:* ad fidem codicum, Massorae, editionum denuo recognitum. Lectionum supellectilem quam conquisiverat Philippus Edwardus Pusey, A.M., olim ex Ædе Christi auxit, digessit, edidit Georgius Henricus Gwilliam, S.T.B. Accedunt Capitulorum Notatio, Concordiarum Tabulae, Translatio Latina, Annotationes. Crown 4to. 42*s. net.*

Bright. *Chapters of Early English Church History.* By W. Bright, D.D. *Third Edition.* 8vo. 12*s.*

The Book of Enoch. Translated from Dillmann's Ethiopic Text (emended and revised), and Edited by R. H. Charles, M.A. 8vo. 16*s.*

Conybeare. *The Key of Truth.* A Manual of the Paulician Church of Armenia. The Armenian Text, edited and translated with illustrative Documents and Introduction by F. C. Conybeare, M.A. 8vo. 15*s. net.*

Driver. *The Parallel Psalter*, being the Prayer-Book Version of the Psalms and a New Version, arranged in parallel columns. With an Introduction and Glossaries. By S. R. Driver, D.D., Litt.D. Extra fcap. 8vo. 6*s.*

Ecclesiasticus (xxxix. 15—xlix. 11). The Original Hebrew, with Early Versions and English Translations, &c. Edited by A. Cowley, M.A., and Ad. Neubauer, M.A. 4to. 10*s.* 6*d. net.*

Ecclesiasticus. *Facsimiles of the Fragments hitherto recovered of the Book of Ecclesiasticus in Hebrew.* 60 leaves, collotype, in a Cloth Box, price 21*s. net.* (Published jointly by the Oxford and Cambridge University Presses.)

Hatch and Redpath. *A Concordance to the Greek Versions and Apocryphal Books of the Old Testament.* By the late Edwin Hatch, M.A., and H. A. Redpath, M.A. In Six Parts. Imperial 4to. 21*s.* each.

—— *Supplement*, Fasc. I. Containing a Concordance to the Proper Names occurring in the Septuagint. By H. A. Redpath, M.A. Imperial 4to, 16*s.*

Horstman. *Nova Legenda Anglie* as collected by John of Tynemouth, John Capgrave, and others, and first printed, with New Lives, by Wynkyn de Worde, a. d. mdxui. Now re-edited with Fresh Material from MS. and printed sources, by Carl Horstman, Ph.D. 2 Vols. 8vo. 36*s. net.*

Paget. *An Introduction to the Fifth Book of Hooker's Treatise of the Laws of Ecclesiastical Polity.* By Francis Paget, D.D. Med. 8vo, 7*s.* 6*d.*

Turner. *Ecclesiae Occidentalis Monumenta Iuris Antiquissima:* Canonum et Conciliorum Graecorum Interpretationes Latinae. Edidit Cuthbertus Hamilton Turner, A.M. Fasc. I. pars. I. 4to, stiff covers, 10*s.* 6*d.*

Wordsworth and White. *Nouum Testamentum Domini Nostri Iesu Christi Latine*, secundum Editionem Sancti Hieronymi. Ad Codicum Manuscriptorum fidem recensuit Iohannes Wordsworth, S.T.P., Episcopus Sarisburiensis; in operis societatem adsumto Henrico Iuliano White, A.M. 4to. Pars I, buckram, 52*s.* 6*d.*

OXFORD
AT THE CLARENDON PRESS
LONDON: HENRY FROWDE
OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE, AMEN CORNER, E.C.

DATE DUE

JUL 19 1944
JUL 30 1947
AUG 12 1947

DOMINICAN COLLEGE LIBRARY
BX4659.G7 N6 1901 v.1
Nova legenda/Nova legenda Anglie
3 3645 00060705 4

Dominican College

BX4659.G7 N68 1901
vol.1
Nova legenda Anglie

Dominican College Library
San Rafael, California